UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Prima Sive Ignativs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

urn:nbn:de:hbz:466:1-13935

Visual Library

X VI. 1. Th. 1176a

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

X VI. 1. Th. 1176a

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ex legatis Celmi Principis Fortin: Epi Paderb: et Monaster. Ao 1682.

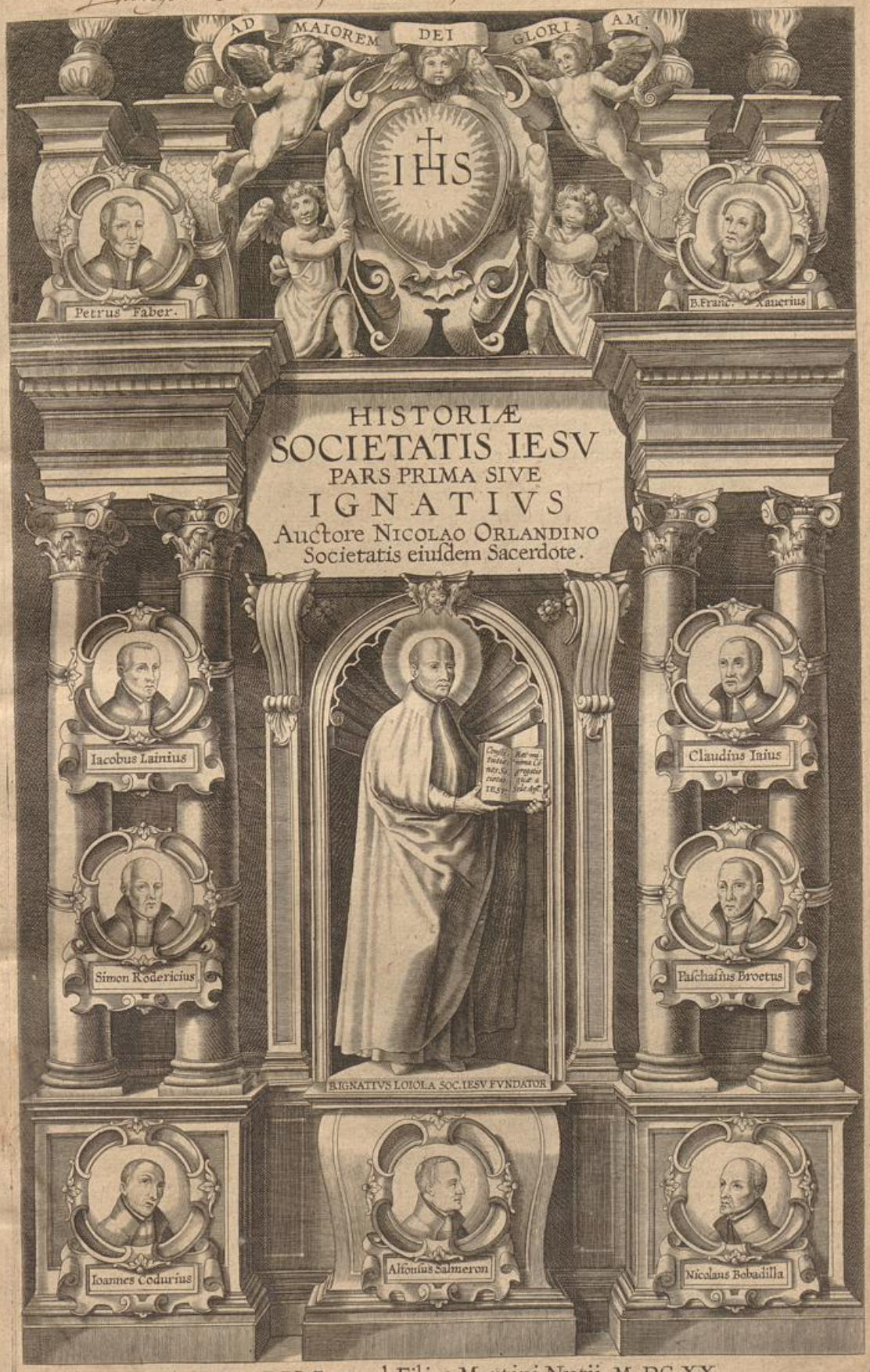

ANTVERPIÆ apud Filios Martini Nutij M.DC.XX.
Cum gratia et priuilegio.

Collegij Portis JESU Paderb:

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ex legatis Celsi Principis Ferdin: Epi Paderb: et Monaster. Ao 1682.

ANTVERPIÆ apud Filios Martini Nutij M.DC.XX.
Cum gratia et priuilegio.

Collegij Portis SESU Paderb:

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

PATRIBVS FRATRIBVSQVE

SOCIETATIS IESV.

EN tandem, Patres Fratréſque, Hiſtoriarum Societatis noſtræ pars prima à P. Nicolao Orlandino conſcripta: quæ cùm vobis à me ipſius nomine offeratur, libenter, opinor, pauca de illo, déque ipſo opere cognoſcetis. Ortus Florentiæ ſtirpe nobili, & indole bona, inq; Societatem Romæ cooptatus adoleſcens humanæ ſalutis anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſecundo, multum in litteris ac pietate profecit: vt in vtroque poſtea magiſterium cum laude geſſerit. Moribus ſuauibus, ingenio candido, compoſitus ad modeſtiam, religioſæ diſciplinæ cuſtos perdiligens fuit. Et, vt ferè ad habitum animi oratio fingitur, ſicut in vita, ſic erat accuratus in ſtylo. Itaque in litterarum laude apprime floruit cultu Latinæ limataq; orationis. Quo genere polito ac nitido communes Societatis annorum trium litteras ab eo ſcriptas habetis. Inde, cùm exigua valetudo ſtudiorum labores non ferret, regendo Collegio Nolano, tum Neapoli Nouitiorum inſtitutioni præficitur. Ex eo munere poſt annum ſeptimum ad ſcribendam Societatis Hiſtoriam euocatus in Vrbem anno ſæculi proximi octauo & nonageſimo, quamuis valetudini diffideret, & longa ſtyli intercapedo terreret, arduam tamen prouinciam libens accepit. Tantum ex obediendi ſtudio ſumebat animi ad conandum. Et ſcribendi quidem intermiſſionem demum viri ſingulare iudicium, labórque ſuppleuit. At virium firmitas haud perinde fuit in poteſtate, egregiæq; voluntati ſuffecit. Medio in curſu grauiſſimo implicitus morbo ſuccubuit. Iamq; vitam eius fermè omnes deſperauerant præter ipſum: qui, cùm tantum vſuræ lucis expeteret, dum Generalatum B. Ignatij, quem ſingulari pietate ob primorum memoriam Patrum ſcribebat, exequeretur, viſus eſt voti compos effectus. Valetudinem enim recuperauit, opus intermiſſum repetijt, proximè ad metam perduxit, tum rurſus languore proſtratus neceſſitati religioſè conceſſit anno milleſimo ſexcenteſimo ſexto. Opus ergo reliquit, cui pendentem illum ambitioſumq; Pictorum titulum, Faciebat, ex vero ſubſcribe-

De Auctore huius Hiſtoriæ.

re est. Quod est tamen eiusmodi, facilius vt sit intelligere, quò fuerit perfectionis ipse perducturus, si per otium recognoscere, ac supremam quasi manum licuisset apponere, quàm quidquam desiderare perfectius. Porro Ordini nostro eò debet commendatius esse, quòd in moliendo grauissimas inter ærumnas propè abfuit à morte, & in peragendo est mortuus.

De auctoritate huius Historiæ.

Jam quanta fide digna sint Historiarum hæc monumenta, non modò è Scriptoris religione, prudentia curaq; potest existimari, sed & auxilijs, quibus est vsus. Habuit enim adiutores ad rerum æstimationem atque delectum viros accuratos ac sedulos: tum pleraque rerum ex Ioannis Polanci Commentarijs excerpsit. Quibus Commentarijs, si quidquam est inter homines incorruptum ac fide dignum, haud equidem scio quid firmius ac sincerius esse possit. Quippe Polancus sententia omnium, quicumque nouere, vir grauissimus ac religiosissimus fuit: tribusq; deinceps Præpositis Generalibus, B. Ignatio primum (cui vni placuisse omnium loco testimoniorum est) tum Iacobo Lainio, posteaq; Francisco Borgiæ continuam operam in negotijs æquè priuatis ac publicis, & conscribendis epistolis, & cuncta Societate administranda nauauit. Itaque nec de incorrupta viri fide, nec de peritia potest vlla esse suspicio. Cœpit enim ab ipsis propè Societatis incunabulis res eius omnes, & intima quæque pertractare ac nosse: atque etiam litteris ad memoriam commendare eo consilio, vt Historia olim conficeretur. Quam ad rem sub Euerardo solutus functione muneris publici totus incubuit: totumq; B. Ignatij tempus, quod Historiarum hac parte continetur, tribus magnis voluminibus explicauit, cum vita ipsa B. Patris. Eamq; Siluam ex ipsis confecit litteris, quæ cùm res gererentur, vel ab ijs ipsis, qui gerebant; vel à comitibus ac plurimùm à Præpositis Prouinciarum viris grauissimis scriptæ erant. Vt earum quoque auctoritatem necesse sit maximam esse: cùm nulla ex parte, nec animi vitio fraus immitti: nec error ab inscitia, aut memoria, aut incuria posset irrepere. Accedit ad hæc, quòd eæ litteræ scribebantur ad Præpositum atque Parentem totius Societatis Ignatium: deinde per Societatis domicilia spargebantur. Quæ autem fallacia, vel impune admisceretur, dum ad sanctum virum scribitur, vel in luce deinde Ordinis totius occultaretur? Quæ quidem litteræ, cùm etiamnum in nostro tabulario conseruentur, in varia à nobis digestæ volumina; non modò ad Commentaria Polanci, sed ad eas ipsas, quanta potuit cura fideq;, opus hoc post Auctoris excessum relatum exactumq; est. Denique fecit Deus, vt ad hæc vsque tempora supereſſent viri summæ auctoritatis, quorum etiam posset iudicijs res tota perpendi, Petrus Ribadeneira in Hispania, in Societate à primo eius exortu versatus, & in Belgio Oliuerius Manaræus, Franciscus Costerus, & Eleutherius Pontanus vetustissimi & grauissimi Patres: ad quos omnes missa exem-

exempla sunt Historiæ huius; & ab ijs, alijsq; permultis diligenter expensa. Considerata sunt etiam ad hanc diem edita opera, & Historiæ propriæ, quas quædam prouinciæ suis de rebus concinnarunt: à quibus non nisi in rebus certis, planéque compertis hæc scriptio dissidebit. Illud enim constare debet, memoriam hominum longo tempore sensim sine sensu multa accipere detrimenta, & multas sæpè accessiones, præsertim vbi res multorum per ora traduntur: cùm sapientissimè dictum sit, famam eundo crescere. At litterarum fidelis ac permanens custodia est. Deinde certum videtur præter commoditates alias vniuersalis Historiæ, quas apprime sapiens apud veteres Scriptor, & Historicorum quasi Philosophus exponit Polybius, multò esse procliuius in ea labi, quæ solùm partem, aut prouinciam complectatur. Quippe vniuersalem ille ipse complexus rerum omnium & prouinciarum, notatio temporum, circumspectus locorum, collatio & comparatio inter se molis totius vndique communit, & ab errore defendit. Cùm verò suas ambæ vtilitates separatim habeant, necesse est absolutum quiddam ac perfectum existat, cùm (quod in hoc opere fit) in vnum corpus miscentur. Tot igitur atque tanta narratio hæc, vt quàm certissima euaderet, nacta est adiumenta.

Porro quid à nobis requirant prolatæ in lucem res, virtutesq; Patrum nostrorum, admonendi non estis. Scribantur hæc (inquit Regius Psaltes) in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum. Voluit semper Deus nota facere filijs suis parentes, quæ in eorum maiores beneficia contulisset, quibus eos honoribus decorasset, quo patrocinio muniuisset, quibus prodigijs tutatus esset, quàm etiam seuerè, si delinquerent, puniuisset; vt rerum talium contemplatione filij ponerent in Deo spem suam, & non obliuiscerentur operum Dei, & mandata eius exquirerent. Nostis quàm acres sæpè aculeos habuerint apud cæcas superstitione gentes alienæ virtutis monumenta. Neque commemorare hoc loco attinet, siue trophæa Marathonia, quibus Themistocles excitabatur è somno; siue statuam Magni Alexandri, qua conspecta Gadibus Iulius Cæsar ingemuit, nihil à se memorabile gestum in ea ætate, qua ille totum penè terrarum orbem subegerat, subitoq; Romam ad rerum magnarum captandas occasiones reuertit; nec denique Q. Maximi, P. Scipionis, aliorumq; præterea ciuium Romanorũ voces, qui cùm Maiorum imagines intuerentur, soliti erant dicere, vehementissimè animum sibi ad virtutem accendi. Quid enim admiremur exteros, cùm in omni præclara re tam plena exemplorum sit Christiana religio? Nobilissimorum Martyrum produci agmina possent, quos priorum exempla ad gloriosam pugnam, immortalesq; triumphos incitarunt. Consignata litteris à Magno Athanasio Antonij Magni vita quid in aliis, quid in maximo postea Doctore Augustino effecerit, nemo ignorat; qui etiam his verbis Deum

Quid officij hæc Historia nobis imponat. Psalm. 101.

Psalm. 77.

Plut. & Valer. Max.

Sueton. in Iul.

Salust. in procem. Iug.

Conf. li. 9. cap. 2.

affatur: Exempla ſeruorũ tuorum congeſta in ſinum cogitationis noſtræ vrebant & abſumebant grauem torporem. *At S. Nazianzenus de B. Baſilij lucubrationibus diſputans,* Ego quidem (*inquit*) cùm Martyrũ encomia lego, corpus aſpernor, & cum ijs, qui laudibus efferuntur, animo verſor, atque ad certamen excitor. *Sed quorſum tam multa, cùm ipſum nos Familiæ noſtræ Conditorẽ ſacrarũ Hiſtoriarum lectioni debeamus? Quòd ſi omnibus tanta vis ineſt exemplis, multo certè maior debet iis ineſſe, quæ Patres filiis, & plurima & pulcherrima reliquere. Tanquam enim magnes dum è circulis ferreis quaſi catenam arcana rapacitate ſtruit, vt quiſque eſt proximus, ita primùm ac vehementiſsimè rapit: ſic virtutis illecebra atque pellacia coniunctiſsimum quemque maximè debet afficere ac deuincire ad ſeſéque deducere.* 1. Mach. 2. Mementote, *inquit fortiſsimus Mathathias,* operum Patrum, quæ fecerũt in generationibus ſuis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. *Eo nimirum fit, vt etiamnũ vulgo fœdiſsimum habeatur Maiorum non reſpondiſſe virtuti. Quippe eadem virtus, & regula poſteris eſt, ad quam vitam dirigere ſuam iubentur, & quædam clara lux, quæ, ſicubi aberrent atque degenerent, prauitatem in obſcuro eſſe non ſinit.* Sueton in Auguſt. *Quo loco Auguſti pulcherrimum factum meminiſſe iuuat, qui cùm ducum Romanorum ſtatuas triumphali ſpecie in vtraque fori ſui porticu dedicaſſet, profeſſus edicto eſt, commentum id ſe, vt ad illorum velut exemplar, & ipſe dum viueret, & inſequentium ætatum Principes exigerentur. Modo enim perſimili nos Hiſtoriarum hac editione palàm proponimus, populiſq; porrigimus exemplaria, ad quæ nos, noſtróſque poſteros exigant. Extet igitur publicè nouum hoc noſtræ & obligationis pignus & voluntatis. Amemus neceſsitatem hanc ſaluberrimam, quæ nos ad præcipuos in omni laude conatus ac profectus extimulet: demuſq; operam, quod B. Franciſcus Xauerius frequens admonere Socios conſueuerat, vt, qui de Societate Ieſu dicimur, nunquam tali capite, talíque corpore extitiſſe videamur indigni. Romæ, Kalendis Nouembris, anno Domini M. DC. XIV.*

Omnium indignus in Chriſto ſeruus

Franciſcus Sacchinus.

PATRIBVS FRATRIBVSQVE

SOCIETATIS IESV.

EN tandem, Patres Fratréſque, Hiſtoriarum Societatis noſtræ pars prima à P. Nicolao Orlandino conſcripta: quæ cùm vobis à me ipſius nomine offeratur, libenter, opinor, pauca de illo, déque ipſo opere cognoſcetis. Ortus Florentiæ ſtirpe nobili, & indole bona, inq; Societatem Romæ cooptatus adoleſcens humanæ ſalutis anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſecundo, multum in litteris ac pietate profecit: vt in vtroque poſtea magiſterium cum laude geſſerit. Moribus ſuauibus, ingenio candido, compoſitus ad modeſtiam, religioſæ diſciplinæ cuſtos perdiligens fuit. Et, vt ferè ad habitum animi oratio fingitur, ſicut in vita, ſic erat accuratus in ſtylo. Itaque in litterarum laude apprime floruit cultu Latinæ limatæq; orationis. Quo genere polito ac nitido communes Societatis annorum trium litteras ab eo ſcriptas habetis. Inde, cùm exigua valetudo ſtudiorum labores non ferret, regendo Collegio Nolano, tum Neapoli Nouitiorum inſtitutioni præficitur. Ex eo munere poſt annum ſeptimum ad ſcribendam Societatis Hiſtoriam euocatus in Vrbem anno ſæculi proximi octauo & nonageſimo, quamuis valetudini diffideret, & longa ſtyli intercapedo terreret, arduam tamen prouinciam libens accepit. Tantum ex obediendi ſtudio ſumebat animi ad conandum. Et ſcribendi quidem intermiſſionem demum viri ſingulare iudicium, labórque ſuppleuit. At virium firmitas haud perinde fuit in poteſtate, egregiæq; voluntati ſuffecit. Medio in curſu grauiſſimo implicitus morbo ſuccubuit. Iamq; vitam eius fermè omnes deſperauerant præter ipſum: qui, cùm tantum vſuræ lucis expeteret, dum Generalatum B. Ignatij, quem ſingulari pietate ob primorum memoriam Patrum ſcribebat, exequeretur, viſus eſt voti compos effectus. Valetudinem enim recuperauit, opus intermiſſum repetijt, proximè ad metam perduxit, tum rurſus languore proſtratus neceſſitati religiosè conceſſit anno milleſimo ſexcenteſimo ſexto. Opus ergo reliquit, cui pendentem illum ambitioſumq; Pictorum titulum, Faciebat, ex vero ſubſcribe-

De Auctore huius Hiſtoriæ.

re est. Quod est tamen eiusmodi, facilius vt sit intelligere, quò fuerit perfectionis ipse perducturus, si per otium recognoscere, ac supremam quasi manum licuisset apponere, quàm quidquam desiderare perfectius. Porro Ordini nostro eò debet commendatius esse, quòd in moliendo grauissimas inter ærumnas propè abfuit à morte, & in peragendo est mortuus.

De auctoritate huius Historiæ.

Iam quanta fide digna sint Historiarum hæc monumenta, non modò è Scriptoris religione, prudentia curaq; potest existimari, sed & auxilijs, quibus est vsus. Habuit enim adiutores ad rerum æstimationem atque delectum viros accuratos ac sedulos: tum pleraque rerum ex Ioannis Polanci Commentarijs excerpsit. Quibus Commentarijs, si quidquam est inter homines incorruptum ac fide dignum, haud equidem scio quid firmius ac sincerius esse possit. Quippe Polancus sententia omnium, quicumque nouere, vir grauissimus ac religiosissimus fuit: tribusq; deinceps Præpositis Generalibus, B. Ignatio primum (cui vni placuisse omnium loco testimoniorum est) tum Iacobo Lainio, posteaq; Francisco Borgiæ continuam operam in negotijs æquè priuatis ac publicis, & conscribendis epistolis, & cuncta Societate administranda nauauit. Itaque nec de incorrupta viri fide, nec de peritia potest vlla esse suspicio. Cœpit enim ab ipsis propè Societatis incunabulis res eius omnes, & intima quæque pertractare ac nosse: atque etiam litteris ad memoriam commendare eo consilio, vt Historia olim conficeretur. Quam ad rem sub Euerardo solutus functione muneris publici totus incubuit: totumq; B. Ignatij tempus, quod Historiarum hac parte continetur, tribus magnis voluminibus explicauit, cum vita ipsa B. Patris. Eamq; Siluam ex ipsis confecit litteris, quæ cùm res gererentur, vel ab ijs ipsis, qui gerebant; vel à comitibus ac plurimùm à Præpositis Prouinciarum viris grauissimis scriptæ erant. Vt earum quoque auctoritatem necesse sit maximam esse: cùm nulla ex parte, nec animi vitio fraus immitti: nec error ab inscitia, aut memoria, aut incuria posset irrepere. Accedit ad hæc, quòd eæ litteræ scribebantur ad Præpositum atque Parentem totius Societatis Ignatium: deinde per Societatis domicilia spargebantur. Quæ autem fallacia, vel impune admisceretur, dum ad sanctum virum scribitur, vel in luce deinde Ordinis totius occultaretur? Quæ quidem litteræ, cùm etiamnum in nostro tabulario conseruentur, in varia à nobis digestæ volumina; non modò ad Commentaria Polanci, sed ad eas ipsas, quanta potuit cura fideq;, opus hoc post Auctoris excessum relatum exactumq; est. Denique fecit Deus, vt ad hæc vsque tempora supereſſent viri summæ auctoritatis, quorum etiam posset iudicijs res tota perpendi, Petrus Ribadeneira in Hispania, in Societate à primo eius exortu versatus, & in Belgio Oliuerius Manaræus, Franciscus Costerus, & Eleutherius Pontanus vetustissimi & grauissimi Patres: ad quos omnes missa exem-

exempla sunt Historiæ huius; & ab ijs, aliÿsq; permultis diligenter expensa. Considerata sunt etiam ad hanc diem edita opera, & Historiæ propriæ, quas quædam prouinciæ suis de rebus concinnarunt: à quibus non nisi in rebus certis, planéque compertis hæc scriptio dissidebit. Illud enim constare debet, memoriam hominum longo tempore sensim sine sensu multa accipere detrimenta, & multas sæpè accessiones, præsertim vbi res multorum per ora traduntur: cùm sapientissimè dictum sit, famam eundo crescere. At litterarum fidelis ac permanens custodia est. Deinde certum videtur præter commoditates alias vniuersalis Historiæ, quas apprime sapiens apud veteres Scriptor, & Historicorum quasi Philosophus exponit Polybius, multò esse procliuius in ea labi, quæ solùm partem, aut prouinciam complectatur. Quippe vniuersalem ille ipse complexus rerum omnium & prouinciarum, notatio temporum, circumspectus locorum, collatio & comparatio inter se molis totius vndique communit, & ab errore defendit. Cùm verò suas ambæ vtilitates separatim habeant, necesse est absolutum quiddam ac perfectum existat, cùm (quod in hoc opere fit) in vnum corpus miscentur. Tot igitur atque tanta narratio hæc, vt quàm certissima euaderet, nacta est adiumenta.

Porro quid à nobis requirant prolatæ in lucem res, virtutesq; Patrum nostrorum, admonendi non estis. Scribantur hæc (inquit Regius Psaltes) in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum. Voluit semper Deus nota facere filÿs suis parentes, quæ in eorum maiores beneficia contulisset, quibus eos honoribus decorasset, quo patrocinio muniuisset, quibus prodigÿs tutatus esset, quam etiam seuerè, si delinquerent, puniuisset; vt rerum talium contemplatione filÿ ponerent in Deo spem suam, & non obliuiscerentur operum Dei, & mandata eius exquirerent. Nostis quàm acres sæpè aculeos habuerint apud cæcas superstitione gentes alienæ virtutis monumenta. Neque commemorare hoc loco attinet, siue trophæa Marathonia, quibus Themistocles excitabatur è somno; siue statuam Magni Alexandri, qua conspecta Gadibus Iulius Cæsar ingemuit, nihil à se memorabile gestum in ea ætate, qua ille totum penè terrarum orbem subegerat, subitoq; Romam ad rerum magnarum captandas occasiones reuertit; nec denique Q. Maximi, P. Scipionis, aliorumq; præterea ciuium Romanorū voces, qui cùm Maiorum imagines intuerentur, soliti erant dicere, vehementissimè animum sibi ad virtutem accendi. Quid enim admiremur exteros, cùm in omni præclara re tam plena exemplorum sit Christiana religio? Nobilissimorum Martyrum produci agmina possent, quos priorum exempla ad gloriosam pugnam, immortalesq; triumphos incitarunt. Consignata litteris à Magno Athanasio Antonij Magni vita quid in aliis, quid in maximo postea Doctore Augustino effecerit, nemo ignorat; qui etiam his verbis Deum

Quid officij hæc Historia nobis imponat. Psalm. 101.

Psalm. 77.

Plut. & Valer. Max.

Sueton. in Iul.

Salust. in proœm. Iug.

Conf. li. 3. cap. 2.

affatur: Exempla ſeruorũ tuorum congeſta in ſinum cogitationis noſtræ vrebant & abſumebant grauem torporem. *At S. Nazianzenus de B. Baſilij lucubrationibus diſputans,* Ego quidem *(inquit)* cùm Martyrũ encomia lego, corpus aſpernor, & cum ijs, qui laudibus efferuntur, animo verſor, atque ad certamen excitor. *Sed quorſum tam multa, cùm ipſum nos Familiæ noſtræ Conditorẽ ſacrarũ Hiſtoriarum lectioni debeamus? Quòd ſi omnibus tanta vis ineſt exemplis, multo certè maior debet iis ineſſe, quæ Patres filiis, & plurima & pulcherrima reliquere. Tanquam enim magnes dum è circulis ferreis quaſi catenam arcana rapacitate ſtruit, vt quiſque eſt proximus, ita primùm ac vehementiſſimè rapit: ſic virtutis illecebra atque pellacia coniunctiſſimum quemque maximè debet afficere ac deuincire ad ſeſéque deducere.* Mementote, *inquit fortiſſimus Mathathias,* 1. Mach. 2. operum Patrum, quæ fecerũt in generationibus ſuis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. *Eo nimirum fit, vt etiamnũ vulgo fœdiſſimum habeatur Maiorum non reſpondiſſe virtuti. Quippe eadem virtus, & regula poſteris eſt, ad quam vitam dirigere ſuam iubentur, & quædam clara lux, quæ, ſicubi aberrent atque degenerent, prauitatem in obſcuro eſſe non ſinit.* Sueton in Auguſt. *Quo loco Auguſti pulcherrimum factum meminiſſe iuuat, qui cùm ducum Romanorum ſtatuas triumphali ſpecie in vtraque fori ſui porticu dedicaſſet, profeſſus edicto eſt, commentum id ſe, vt ad illorum velut exemplar, & ipſe dum viueret, & inſequentium ætatum Principes exigerentur. Modo enim perſimili nos Hiſtoriarum hac editione palàm proponimus, populiſq; porrigimus exemplaria, ad quæ nos, noſtróſque poſteros exigant. Extet igitur publicè nouum hoc noſtræ & obligationis pignus & voluntatis. Amemus neceſſitatem hanc ſaluberrimam, quæ nos ad præcipuos in omni laude conatus ac profectus extimulet: demuſq; operam, quod B. Franciſcus Xauerius frequens admonere Socios conſueuerat, vt, qui de Societate Ieſu dicimur, nunquam tali capite, talíque corpore extitiſſe videamur indigni. Romæ, Kalendis Nouembris, anno Domini M. DC. XIV.*

Omnium indignus in Chriſto ſeruus

Franciſcus Sacchinus.

CLAVDIVS AQVAVIVA, SOCIETATIS IESV PRÆPOSITVS GENERALIS.

CVM primam partem Historiæ Societatis nostræ à P. Nicolao Orlandino, eiusdem Societatis Sacerdote scriptam, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, si Reuerendissimo Domino Vicesgerenti, & Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ, Kalendis Octobris, anno 1614.

Claudius Aquauiua.

Imprimatur, si videbitur Reuerendißimo P. Mag. Sacri Palatij Apostolici.

Cæsar Fidelis Vicesg.

Imprimatur,

Fr. Thomas Pallauicinus Bononiensis Magister, & Reuerendissimi P. Fr. Ludouici Ystella Sacri Palatij Apostolici Magistri socius, Ordinis Prædicatorum.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

CLAVDIVS AQVAVIVA,
SOCIETATIS IESV
PRÆPOSITVS GENERALIS.

CVM primam partem Historiæ Societatis nostræ à P. Nicolao Orlandino, eiusdem Societatis Sacerdote scriptam, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, si Reuerendissimo Domino Vicesgerenti, & Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ, Kalendis Octobris, anno 1614.

Claudius Aquauiua.

Imprimatur, si videbitur Reuerendißimo P. Mag. Sacri Palatij Apostolici.

Cæsar Fidelis Vicesg.

Imprimatur,

Fr. Thomas Pallauicinus Bononiensis Magister, & Reuerendissimi P. Fr. Ludouici Ystella Sacri Palatij Apostolici Magistri socius, Ordinis Prædicatorum.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

CLAVDIVS AQVAVIVA, SOCIETATIS IESV PRÆPOSITVS GENERALIS.

CVM primam partem Historiæ Societatis nostræ à P. Nicolao Orlandino, eiusdem Societatis Sacerdote scriptam, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, si Reuerendissimo Domino Vicesgerenti, & Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ, Kalendis Octobris, anno 1614.

Claudius Aquauiua.

Imprimatur, si videbitur Reuerendißimo P. Mag. Sacri Palatij Apostolici.

Cæsar Fidelis Vicesg.

Imprimatur,

Fr. Thomas Pallauicinus Bononiensis Magister, & Reuerendissimi P. Fr. Ludouici Ystella Sacri Palatij Apostolici Magistri socius, Ordinis Prædicatorum.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

CLAVDIVS AQVAVIVA,
SOCIETATIS IESV
PRÆPOSITVS GENERALIS.

CVM primam partem Historiæ Societatis nostræ à P. Nicolao Orlandino, eiusdem Societatis Sacerdote scriptam, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, si Reuerendissimo Domino Vicesgerenti, & Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ, Kalendis Octobris, anno 1614.

Claudius Aquauiua.

Imprimatur, si videbitur Reuerendißimo P. Mag. Sacri Palatij Apostolici.

Cæsar Fidelis Vicesg.

Imprimatur,

Fr. Thomas Pallauicinus Bononiensis Magister, & Reuerendissimi P. Fr. Ludouici Ystella Sacri Palatij Apostolici Magistri socius, Ordinis Prædicatorum.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA, *Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimi Belgarum Principes diplomate ſuo ſanxerunt, ne quis* Hiſtoriarum Societatis Ieſu partes duas, quarum vna eſt auctore R. P. Nicolao Orlandino, altera R. P. Franciſco Sacchino, Societatis eiuſdem Sacerdotibus, *intra ſexennium, præter Martini Nutij Typographi Antuerpienſis voluntatem, vel in Belgio imprimat, vel alibi terrarum impreſſas in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaleſue habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione librorum, & alia graui pœna mulctabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, 8. Julij, anno* 1520.

Signat

Steenhuyſe.

Cuius

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA, *Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimi Belgarum Principes diplomate ſuo ſanxerunt, ne quis* Hiſtoriarum Societatis Ieſu partes duas, quarum vna eſt auctore R. P. Nicolao Orlandino, altera R. P. Franciſco Sacchino, Societatis eiuſdem Sacerdotibus, *intra ſexennium, præter Martini Nutij Typographi Antuerpienſis voluntatem, vel in Belgio imprimat, vel alibi terrarum impreſſas in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaleſſue habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione librorum, & alia graui pœna mulctabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, 8. Julij, anno* 1520.

Signat

Steenhuyſe.

Cuius

Cuius sit auctoritatis, quod in B. Caietani Thienæi vita de B. Ignatio traditur.

IOANNES Baptista Castaldus Clericus Regularis è venerabili Ordine, quem Theatinorum vocant, in Beati Caietani Thienæi vita non multis ab hinc annis prodidit Beatum Ignatium Societatis nostræ Parentem anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo sexto, Venetijs dum socios Lutetia præstolaretur, à Beato Caietano Theatinorum præcipuo conditore institisse, vt in illum se Ordinem reciperet. Sed Caietanum, postquam consuluisset precibus Deum, sine dubitatione respondisse, è maiore Dei gloria fore, si nouam ipse condidisset familiam, actuosiorem, quæ totam se in auxilia proximorum impenderet. Ea narratio cùm planè noua & inopinata post tot annos, tamque multos rerum eiusmodi scriptores accidisset, quid ego de ea sentirem, quandoquidem omnem à primis incunabulis ad hanc vsque diem Societatis nostræ memoriam cum attentione curaque scrutatus essem, multi ex me sæpiùs quæsiuerunt. Quibus ita respondi, vt sibi non mediocriter satisfactum declararent. Nihil tamen existimabam scripto vulgandum, confidens in Historia Societatis adeò cohærenter seriem vitæ Beati Patris, adeoque plenè & clarè descriptam esse, vt veritas inde per se se sine styli ope elucere posset. Iam verò, vt hoc etiam loco sententiam explicem meam, postulat ex me veritatis eiusdem sanctitas, cui patrocinium pro sua quisque virili omnes debemus. Nam de auctoritate eius Historiæ ita iam non sermonibus modò, sed editis quoque pro vtraque parte commentarijs disceptatur, periculum vt sit, ne, dum ad firmandam vnius, vel infirmandam nouæ auditionis fidem, argumenta ex coniecturis petuntur, multarum auctoritas historiarum veterum, quas omnino certas immotasque esse par est, pariter conuellatur. Ad hæc opus Patris Orlandini cùm ipse, auctore præmortuo, recognouerim, ratio officij postulat, tum vt eius fidem curamque, tum vt meam vindicem: ne mirum cuipiam aut suspicioſum videatur, quòd illius facti muta prorsus memoria apud nos, altumque silentium vbique in nostris sit monumentis.

Porro, quanquam de cætero tenuitatem meam neque ignoro, neque inficior, tamen in hac controuersia videor mihi posse haud temere profiteri satis me idoneum censeri testem debere. Agitur enim de re, quæ maximè antiquis è codicibus & schedis pendet, in quibus per annos plus quindecim diligentia, quanta maxima non illaborioso homini fas fuit, assiduè versatus sum: & nactus sum tabularium sanè quàm luculentum, iisque potissimùm instructum litteris, quibus Societatis, & Beati Patris initia fideliter & copiosè explicata conseruantur. Quòd si, quæ dixero, eo accipientur animo, quo ex me proficiscuntur, fiet spero, quod maximè optabile est, vt vtraque disceptantium inter se partium vicisse se putet, quia veritas, pro qua vtraque dimicat, superabit.

Nec verò quam illibatam mihi velim, vllo modo delibarim Castaldo siue in inquirendo sagacitatem, siue in explicando fidem. Itaque pro certo ponatur, quæ ille prodidit, ea nequaquam ex ingenio commentum esse. Non enim indiget Deus ad Beatorum gloriam figmentis humanis, nec fraus modica censeretur talia mendaciter fabulari. Arcet igitur cùm rei grauitas, tum viri virtus atque professio omnem ab eo architectatæ vltrò fabulæ suspicionem. Ac ne illud quidem simile vero est, eam rem à quopiam accepisse, qui prudens eam scienſque fallendi studio consarcinarit. Nam nec facilè apparet, quid cuiquam venire in mentem potuerit, quare comminiscendum id sibi rumoris existimaret: & scriptoris est accurati non rerum modò pondus examinare, sed auctorum quoque grauitatem ponderare. His positis duo mihi præstanda video. Primùm expendendum, illa Castaldi

narratio quanta fide digna sit: Deinde inuestigandum vnde nam orta opinio in eam speciem sensim coaluerit.

Principio igitur, certum omnino indubitatumque habendum censeo, nequaquam ita voluisse Beatum Ignatium sancti Nicolai Religiosis adiungi, vt suos quos Parisijs expectabat, socios desertos vellet. Quod vt planissimè intelligatur, satis est memoria repetere, & cogitationi subijcere quis Ignatius, & qui status rerum eius esset eo tempore. Sunt enim hominum quidam gnaui magis, ijdemque tractabiles ad exequenda, quæ doceantur, accommodati: alij verò solertes & acres ad excogitandas tradendasque rerum agendarum vias siue ingenio atque natura, siue diuinitus quasi facti. Ex hoc erat genere Ignatius, plenus considerationis atque consilij: continenter obseruans, & prudentissimè notans itinera ad Christianam perfectionem. Est hoc manifestum ex eo, quòd nunquam discipulus, statim magister diuina manu formatus, initijs & progressionibus suis sagaciter obseruatis, & in præceptiones quasdam relatis, quæ spiritualia Exercitia nuncupauit, protinus instituit ex ijs quemcumque capacem deprehenderet, erudire. Et postea Societatem editurus planè nouam regulam excogitauit, tamque multis atque aptis munitam legibus condidit. Eiusdem cùm aliæ virtutes, tum constantia fuit propè mirabilis. Itaque cùm à principio statuisset, quo Dei gloriæ cumulatiùs inseruiret, præsidia sibi doctrinæ, & sociorum auxilia comparare, in vtramque rem tamdiu, tamque perseueranter incubuit, vt supra non modò vires, sed etiam prudentiam humanam cuiuis rectè consideranti, necesse sit videri; & planum fiat, diuina quadam & sapientia & virtute ductum simul atque corroboratum fuisse. Is cùm esset Ignatius & natura, & institutione diuina, qua tempestate Castaldus dicit voluisse ad Beatum Caietanum accedere, nequaquam in primordijs versabatur suæ ad Deum conuersionis, cùm degendæ vitæ consilia capiuntur; sed iam sextus decimus agebatur annus, ex quo totum se ad perfectæ virtutis exercitationem contulerat. Annum autem agebat ætatis sextum & quadragesimum. Sexdecim verò illos annos ita in suæ perfectionis conatu peregerat, vt simul ad excolendos alios omni ope conniteretur: atque ob eam rem in doctrinarum studijs, & adiutorum conquisitione longissimum illud tot annorum spatium posuisset Sub initia quidem incidit cogitatio in Religiosorum aliquem sese Ordinem immittendi, sed laxioris disciplinæ atque collapsæ, vt restitueret. Iam tum enim ad magisterium vocabatur. Sed breui cogitationem illam deposuit, sua ratus consilia quàm plurimos adiuuandi, faciliùs processura, si socios sibi integros, quorumque mores nullam in partem induruissent, quos ad suam voluntatem fingeret, conquisisset. Quod simul atque decreuit, continuò aliquos in Hispania sibi conciliauit; itaque habebat addictos, vt vestium quoque eodem omnes habitu vterentur: alios deinde, atque alios Parisiis ferè per octennium, quod in studijs ibi consumpsit, aggregauit: ex quibus tandem lectissimam manum, cùm ad vouendam Deo paupertatem, & peregrinationem Hierosolymitanam, & ad Euangelium prædicandum, & suam operam Summo Pontifici dedicandam compulisset: eosque summa solertia, ac diuturnis laboribus continuisset, proue xisset, confirmasset; iamque votorum exequendorum causa ad omnia derelinquenda, & periculosissimum atque difficillimum iter suscipiendum induxisset, eos data fide Venetijs opperiebatur, cùm dicit Castaldus egisse cum Caietano, vt Theatinum fieri se pateretur. Quis autem credat cadere in constantis animi virum potuisse, vt præstantissimos iuuenes pietate iuxtà & doctrina, & ingenijs, & industria, & caritate inter se miros, quos tanto labore sibi conciliauerat, tantaque felicitate per annos multos excoluerat, cum quibus denique societatem quamdam communibus sancitam votis inierat; post tot eorum labores in studiis, post abdicatas facultates, & maximarum abruptas spes dignitatum, ita repentè insalutatos, & penè proditos relinqueret? Esset profectò hoc suspicari non modò de Ignatio, sed mediocri quouis homine ab omni ratione prorsus alienum. Constat præterea eo ipso tempore Ignatium, dum Parisienses socios Venetijs expectat, nouis ibidem venandis sedulò institisse: Stephanumque & Iacobum Eguias, itemque Hozium sibi adiunxisse. Nunquid igitur veteres, adeoque perspectos & eximios abiiceret, dum conquirit nouos? Num in alienam sese abdere familiam

liam moliretur, dum amplificandæ ſic ſtudet ſuæ: Refugit hoc cogitare ſana mens: & R. D. Caſtaldus in epiſtola, qua narrationem ſuam defendit, non obſcurè fatetur abſurdum eſſe: & ait fortaſſe Ignatium vnà cum ſocijs ad Caietanum ſe conferre voluiſſe.

Hoc verò aliquanto minùs à probabilitate abeſt, tamen & ipſum abeſt longiſſimè. Nam vel poſtulare, vel apud animum ſuum ſtatuere Religioſum in Ordinem cooptari cum ſocijs, quorum voluntates ignores, antequam eos conſulas, aut admoneas, & in Ordinem ijſdem prorſus ignotum, cuius tandem prudentiæ eſt? Plerique eorum, & (excepto Ignatio) fortaſſe omnes (ſic enim diſertè Lainius ſcriptum reliquit) nullam dum ſuſceperant illigandi ſeſe Religioſis votis cogitationem. Negotium eſt tale Religioſa profeſſio, quod quiſque per ſeſe conſideret, per ſeque decernat neceſſe eſt: de alio quidquid polliceare, temere pollicearis. Quid, ſi nouum conſilium ſocij improbaſſent? Num dirempturus erat initam cum eis Societatem Ignatius, & recentibus ſodalibus adhæſurus? Num omnia ſibi polliceri de voluntatibus eorum poterat? Non, opinor, in re tam graui tantum ſibi vnquam aſſumpſiſſet. Nam (vt grauius nihil dicatur) id fuiſſet obſequentiſſimorum amicorum humanitate parum humaniter ac ciuiliter vti. Temere etiam fruſtraque aſſumpſiſſet de tam multis, tamque diuerſarum nationum hominibus. Etenim qui poſtea diu deliberarunt, nec ſine contentione aliqua conſenſerunt, vt Religioſis votis obſtringi ſe paterentur in diſciplinam, quàm primam hauſerant, cui per multos annos aſſueuerant, quam rebus cæteris extra vota iam ſectabantur, nunquid tum in diuino ſeruitio crudiores vitæ genere alieno, planeque ſibi nouo obligari vellent? Denique quid prohiberet differre poſtulationem in aduentum eorum, quò grauiſſima deliberatio communibus exequenda ſtudijs, communibus ſuſciperetur conſilijs? Omnia certè ita faciendum prudenti modeſtoque viro docent fuiſſe. Nec in expectatione quidquam difficultatis apparet, niſi dubitatio atque formido, ne fortè non conſentirent, ſibique præſentes obſtarent. Atqui hæc ipſa ſuſpicio non ſolùm egregiè morato, ſed etiam prudentiſſimo viro manum injcere debuiſſet, & ſuſtinere, ne præfeſtinaret. Alioquin, idcirco qui properat, ne reuocetur, non præit, ſed fugit: certumque habet deſerere, quos deſperat adducere.

Deinde tametſi non ſatis alioqui firmum eſt argumentum, cùm quid ideo negatur eſſe, quòd ab auctore non traditur, à quo tradi deberet; in hac tamen cauſa, qui verè velit exiſtimare, planè firmum cenſebit. Nam initia Societatis, reſque Venetijs à Beato Patre geſtas ſocij eius Lainius, & Simon Rodericius in commentarios retulerunt: nec pauca notauit Faber. Ad hæc ipſemet Beatus Pater biennio antequam migraret è vita, Patrum flagitatu adactus, meditatè & accuratè expoſuit Ludouico Conſaluio. Præterea qui familiariter cum Beato Patre agebant, nullam prætermittebant occaſionem aliquid expiſcandi ex his, quæ ſacro illo in pectore condebantur: &, quidquid ex ore ſancti Patris excideret, ſtudioſiſſimè colligebant, & litteris conſignabant, & in familiari congreſſu, atque etiam in ſermonibus publicis inter domeſticas exhortationes per Societatem ſpargebãt. Quod præter cæteros, tres viri religione ſimul & prudentia ſine dubitatione maximi, is, quem dixi Conſaluius, Hieronymus Natalis, & Ioannes Polancus diligentiſſimè præſtiterunt, vt nihil de Petro Ribadeneira dicam. Et tamen nulla vſquam mentio inuenitur obiectæ Ignatio eius cogitationis, nulla vocis Caietani, qui dixerit, præſtabilius fore, & glorioſius Deo, ſi nouam familiam condidiſſet. Quod certè non erat cur Beatus Pater ſilentio premeret, cùm id non tantum ad eius laudem, quàm ad excitandos & confirmandos Socios pertineret. Hæc ita cùm ſint, rebus vndique circumſpectis, omnino certum mihi videtur, ſi, quod tradit Caſtaldus, reipſa accidiſſet, nequaquam futurum fuiſſe ſiue vt Ignatius tam longo tempore, totque occaſionibus oblatis nunquam expromeret; ſiue vt, ſi is aliquando prompſiſſet, inter tot obſeruantes nemo exciperet, adeò vt ne tenue quidem eius veſtigium cuncta in Societate ſiue in ſenum memoria, ſiue in membranis, minùs vtique obliuioſis, reſideret. Quæ ratio cùm ſatis per ſe valida ſit, rationibus tamen adiuncta, quas paulò antè exipſa re ſumpſimus, nullum mea quidem ſententia dubitandi locum relinquit.

Hæc verò omnia ex eo magnopere confirmantur, quòd iam pridem genus disciplinæ haud modicè diuersum B. Pater meditabatur; & inde vsque à Manresano secessu collustrata diuinitus mente Societatis speciem comprehenderat. Quod ipsemet postea, quanquam de cætero sagacissimus diuinorum munerum occultator, satis ostendit. Nam & Laynio asserenti Religiosorum Ordinum Fundatoribus præcipua quæque ad eos spectantia à Deo demonstrari, affirmatè assensit: & Ludouico Consaluio, cùm inter se de propria Societatis institutorum ratione differerent, sic singulorum causas exposuit, vt ad extremum summam omnium in Manresanum secessum conferret. Quod non semel factum, sed vsitatum fuisse B. Patri
„ Natalis in suis ad Constitutiones Scholijs narrat his verbis: Cùm de instituti ratio-
„ ne rogaretur, solebat causam referre ad eximiam illam mentis illustrationem, quam
„ ipsi Deus gratificatus est Manresæ, quasi illic omnia accepisset à Domino, quasi in
„ spiritu quodam sapientiæ architectonico. Quibus ex Historijs extra omnem controuersiam positis, ratio talis efficitur. Confitetur Ignatius, quæ ad Religionum naturam pertinent, ea Fundatores à Deo prædiscere; igitur & se prædidicisse ab eodem fatetur. Atqui suorum institutorum rationes in Manresanum refert secessum, igitur multò antè, hoc est annis ferè quindecim, quàm regulares S. Nicolai Clericos cognouisset, diuinitus instituta illa didicerat. Cui rationi nihil equidē opponi posse video, nisi quis subtiliter cauilletur, quoddam Societatis rudimentum, non ipsam Societatem, nec Religiosi Ordinis condendi consilium eo tempore Ignatij menti insedisse: at illud certè euidenter concluditur, iam tum prima illius semina, & præcipua instituta, ad quæ & sibi & socijs, quos colligeret, vitam accommodandam duceret, animo comprehensa habuisse. Ea verò erant, quæ meditationibus duabus Exercitationum spiritualium, quarum alteri de regno Christi, alteri de duobus vexillis est titulus, continentur. Ex his enim Societas procreata est, easque in eodem conditas Manresano secessu constat. Summa autem illa erat, quam conceptis votis ad Parisios explicarunt in Monte Martyrum, In proximorum adiumenta cunctis opibus incumbere: Militare Christo: Regnum eius amplificare etiam inter Barbaros, ac nominatim in Palæstina: Summo Pontifici in hoc opus operam dicare suam, & ab eius nutu pendere. Vnde Missiones, quas vocamus, vnde quartum Professorum votum, & ipsa demum, prout ab alijs Ordinibus differt, Societas efflorescit. Hęc igitur forma tot annos Ignatij menti cùm inhęsisset, ex eaque vitam suam instituisset, ad eamdem socios conformasset, & votorum nexibus constrinxisset, denique ipsis quoque iam felicibus experimentis eamdem approbari videret; atque ex altera parte in ijs S. Nicolai Patribus contraria videret omnia; siquidem in ijs, vt Castaldus ait, solitudinis vigebat amor; quis credat eam formam ita repentè abolitam & commutatam, vt in aliam faciem tota transfiguraretur? vt, qui modò vniuersum orbem terrarum excursionibus obeundis caritate complexus erat, angustis iam se septis includeret: &, qui expeditus præstò esse voluerat ad omnes Pontificum nutus, iam odæo, quod Patribus ijsdem semper antiquissimum fuit, mallet affigi? Non ita profectò est: sed adeò sensibus, imisque fixam, vt ita dicam, medullis Societatem gerebat, vt & ipsum nomen iam promptum haberet. Itaque anno proximo cùm Venetijs digrederentur, inter omnes Socios, Ignatio auctore, conuenit, vt quærentibus quod genus hominum essent, responderent de Societate Iesu se esse. Quod nomen ita postea idem dilexit semper ac propugnauit, vt nemini Patrum veterum dubium fuerit, quin præstantiore illud, quàm humano sensu legisset. Cùm autem iam ante oblatum appropinquanti ad Vrbem visum, vt modò diximus, illud placuisset, haud temere conijcitur, quemadmodum totam Societatis fabricam, ita nomen ipsum è Manresanis luminibus deportatum.

Sed & aliquid dicamus de Exercitationibus spiritus. Ex illis quantus quantus fuit, totus processit Ignatius. Per eas conuocauit socios, & Societatem institutis & moribus temperauit. Easdem Societati, vt telum diuinæ laudis acerrimum commendatas reliquit. Eas inter summa votorum cupijt Apostolica auctoritate comprobatas videre, & vidit. Per eas magnopere apud omnes, & apud præstantissima quæque ingenia maximè profecit. Et hoc ipso tempore, quo dicitur voluisse Theatinis adnumerari, per easdem & Socios tres, quos suprà diximus,

mus, aggregauit sibi, & alijs excolendis studiosissimè insistebat. Denique bone lector (si quem cognoscendæ penitus huius causæ cura tangit) quæso, perlege in Historijs nostris quam indidem Venetijs huius ipsius, de quo disputamus, temporis tractu ad Confessarium olim suum de illis scripsit epistolam; & animaduerte quo loco eas apud animum suum haberet. Quæro igitur, eas præceptiones earumque vsum secum inuehere cogitabat nouum in Ordinem, an deferere & abdicare paratus erat? Enimvero vt deferere vellet, cadere nequit in cogitationem hominis sapientis. Quid enim certius exploratiusque B. Patri diuinæ gloriæ studiosissimo venatori, quàm illas esse efficacissimas tanti operis administras, & cælesti sibi lumine demonstratas? Neque alterum dici potest. Nam Religiosi petitor Ordinis in primis necesse est nequaquam sit addictus opinionibus & moribus suis. Quippe docendus, non docturus accedit. Aliter, suam perdet, alienam turbabit tranquillitatem. Nihil odiosius nouatore, eoque aduentitio. Atqui quocunque Beatus Pater cum Exercitiis suis accederet, non discipulus, sed magister adiret. Vno verbo: vbicunque Ignatius cum illo esset libello, ibi Societas Iesu esset. Quòd si certum atque perspicuum videtur, neque cum illis, neque sine illis Exercitationibus potuisse alienam suscipere disciplinam, consequens apertè est de ea suscipienda nunquam egisse.

Ad hæc potissima argumenta accedit prædictio edita Petro Quadrato in Belgis, Collegij olim seu domicilij Societatis ab eo Methymnæ condendi. Cui prædictioni, cùm auctoribus multis prodatur, videat quàm iustè abroget fidem, qui sibi postulet. Ribadeneira quidem in Vita Ignatij breuiore eam posuit, & tamen iuratus asseruit nihil se scire, siue in eo, siue in alijs suis de Ignatio libris falsum inesse. Adde, quòd Ignatij ea tempestate sanctitas, & vitæ actio eiusmodi erat, vt sagaciores homines quid effecturus esset, & animo præuiderent, & voce prædicerent. Nam inter eas ipsas excursiones, quas ad colligendam è mercatoribus stipem primis annis Lutetianæ commorationis obibat, Brugas cùm aliquando venisset, vocatus est ad conuiuium à Ludouico Viue homine claræ eruditionis ac famæ. Postque conuiuium Viues de eo sodalibus, sanctum hominem esse dixit, & Religiosum quempiam Ordinem haud dubiè conditurum. Quod aliqui mox auditorum ipsi Ignatio retulerunt; & ab Ignatio certa causa proditum Ioannes Polancus scriptum reliquit. Cui ergo mirum videatur id Ignatium de Quadrato Dei monitu prædixisse, quod Viues de Ignatio ipso sola, vt reor, coniectura est assecutus? Dubitemus autem vtrùm auctor multis pòst annis, cùm esset Venetijs, Religione iam propè condita, de condenda cogitaret, cùm homines aliarum magis, quàm piarum rerum intelligentes tam multis antè annis condendam præsagirent. Solebat Bobadilla assumptæ in cælum Deiparæ diem Natalem vocare Societatis, quòd eo primùm die in Monte Martyrum primi Socij prima vota suscepissent. Quod quanquam, (vt suprà est demonstratum) si sociorum animi spectentur, qui de perpetua in posteros transmittenda familia nihil dum cogitabant, piè magis, quàm exactè dicitur; tamen, quod ad Ignatium pertinet, procul dubio magnum eo die fundamentum iecit operis, quod iam diu moliebatur.

Nec verò hæc eò disputantur, quòd condendam Societatem præuidere Caietanus nequiuerit, tanquam iam condita esset. Nam verè anno illo sæculi euntis trigesimo sexto nec dum in Religione perpetuam Socij consenserant; nec Apostolicæ auctoritatis robur accesserat: vnde Religionis firmitas, & quasi vita pendet. Quæ cùm essent futura, nemo negabit potuisse à Caietano prædici. Nec sanè nobis posset non & iucundum & perhonorificum esse talis quoque viri de approbatione diuina nostri Ordinis testimonium. Sed illud disputatur, sit nec ne verisimile à Caietano talia prænunciata, vt Ignatium petentem in eius cœtum admitti, dehortaretur. Quod ab omni similitudine veri alienum ostenditur, cùm cœtum iam suum Ignatius non solùm magnificè inchoatum, sed propè absolutum haberet, quemadmodum prosperrimus cœptarum rerum cursus pollicebatur, & multò magis præsensio iam pridem (vt argumentamur) hausta diuinitus. Quam ille præsensionem non penitus, vt ostensum est, clàm habuit, sed minimè venditauit; quia verè id, quod appellatur ab Orlandino, diuinorum munerum sagacissimus erat occultator. Nam alioqui quantum cælestium luminum sanctæ modio humi-

litatis abſconderit, ſatis indicarunt voces ac vota Confeſſarij eius Iacobi Eguiæ: qui vetitus ab Ignatio, quæ de eo audiuerat, dum idem viueret, aperire, in admirationem omnes rapiebat, ſignificans, quæ eſſet euulgaturus, ſi vel paululùm ei ſuperfuiſſet. Oſtendit apertiùs chirographum ipſius Ignatij poſt eius finem repertum, in quo ſanctiſſimus Pater ſenſus cæleſtes, & oblata ſibi per quadraginta dumtaxat dies lumina adnotarat. Quem libellum ideò videtur Deus confici ſeruariq́ue voluiſſe, vt inde coniectura de reliquo tempore peteretur.

Minime verò mira debet videri, & huic aduerſaria diſputationi illa ad Societatem ſtabiliendam perficiendamq́ue lenis ac lenta progreſſio, habitæq́ue conſultationes, perinde ac ſi tum primùm conſilia in mentem venirent. Etenim ſolenne eſt Dei famulis, quæ Numinis præceperunt inſtinctu, ſic adminiſtrare, tanquam oblatis in re præſenti conſilijs vterentur: nec ferè prænotio nobilior facit, vt humanam prætermittant induſtriam. Ita Paulus deſtinatus à Deo Gentium Doctor, Euangelium, quod nec ab homine, nec per hominem acceperat, tamen cum primarijs Apoſtolorum contulit. Ita Samuel poſcentibus Iudæis Regem daturus, cùm iam priuatim inunxiſſet Saulem, conuocauit populum, & permiſit rem ſortibus, & ſortes ita Deus temperauit, vt idem Saul eligeretur. Similiter ergo Beatus Ignatius, quæ habebat ex afflatu ſuperno mente præcognita, per molliſſimas vias, quas prouidentia diuina ſubinde pandebat, ſenſim deducebat in opus, vt ſi ſub manum conſilia naſcerentur. Ex his omnibus ſatis, opinor, conſtat, fieri non potuiſſe, vt Ignatius cùm iam ſuam haberet infixam in animo condendæ familiæ ſpeciem, in aliam haud parum diuerſam neque ſolus, neque cum ſocijs ita vellet tranſire, vt penitus deſereret ſuam. Quòd ſi probabile quid dicendum ſit, illud potiùs dicetur, quoniam in recenti illo religioſiſſimorum Clericorum Sodalitio non pauca cernebat, quæ cum forma ſua congruerent, id tum fortaſſe actum, vt vnus quidam tertius Ordo viris inſtitutiſq́ue permixtis, componeretur. Quod mox magis illuſtrabitur, cùm pauca de ea ratione dixero, qua tota funditus euerti videtur Caſtaldi narratio, dum per id tempus oſtenditur nequaquam Venetijs Caietanum, ſed Neapoli fuiſſe. Nam quod idem in defenſione reſpondet, fieri potuiſſe, vt per idem tempus Venetias Caietanus excurrerit, tametſi aliquid eſt, tamen parum eſt, vbi pro certa narratur Hiſtoria. Minimè enim tollit, quin tota narratio, niſi ruat, ſaltem nutet, vt inſtabili nixa fundamento. Nam ſicut fieri potuit, vt iret, ita vt non iret. Quin etiam de commoratione Neapolitana conſtat, de Veneta excurſione non conſtat: ſolùm coniectura ducitur ex hoc facto, quod eſt in quæſtione; quod eſt alioqui tale, vt ex eo ipſa profectio negari probabiliùs, quàm affirmari queat. Nihil igitur illud factum profectionem adſtruit, ſed potiùs deſtruit. Nam vbi infirma imponuntur infirmis, vtraque citiùs collabuntur. Mihi verò propiùs ad fidem in omnes partes videtur, iter nullum fuiſſe. Nam ſancti viri, & in publicas vtilitates magnopere occupati longa itinera non ſine magnis cauſis ſuſcipiunt. Magnæ porro cauſæ ſunt magna negotia. Hæc autem Caietanus vel pro re Chriſtiana publica, vel pro priuata ſui Ordinis ſuſcepiſſet. Si primum, quî lateret? Nam magna negotia, & publica, vti cùm geruntur, ad multorum emanant notitiam, ita cùm geſta ſunt, ad poſterorum perſeuerant memoriam. Alterum quî opus erat, cùm propediem generalis conuentus eſſet habendus Romæ? Quî etiam lateret, cùm inſigniorum virorum res, & multò magis Religioſi Ordinis Conditorum, non ſtudioſè tantùm, ſed & religioſè obſeruentur, & aſſeruentur? Ita ne fieri credibile eſt potuiſſe, vt vir ſanctus, idemq́ue ſacræ parens familiæ vltrò citroq́ue nobiliſſimis ex vrbibus longinqua peregrinatione commearit, & nulla vſquam itus, nulla reditus veſtigia extent: nulla in priuatis, nulla in publicis ſiue commentarijs, ſiue epiſtolis (quas tamen multas intercedere talibus in vſibus neceſſe eſt) argumenta ſuperſint? Sed, inquies, hæc ſi ita ſunt, vnde nam Caſtaldi narratio? Id iam, alterum è duobus initio propoſitis, caput aggrediens, breuiter explicabo, &, niſi magnopere fallor, proximè ad veritatem.

Certum eſt egiſſe Venetijs Ignatium familiariter cum Ioanne Petro Caraffa, crediderim & cum alijs eius ſanctæ domus Patribus. Nam & verum eſt, pares cum paribus; & veriſimile eſt Ignatium, qui nouam ordiebatur diſciplinam, recentis

centis illius, ſicut & veterum, inſtituta non indiligenter voluiſſe cognoſcere. Nam, tametſi præcipua quæque diuinitus, vti eſt ſatis confirmatum, acceperat, ad expolitionem tamen ac perfectionem operis humanam adhibebat curam. Atque equidem tum contractam exiſtimarim familiarem quamdam caritatem, & mutuam fiduciam, quæ diu poſtea viguit, inter ſancti Nicolai Patres, atque Patauinos itemque Romanos noſtros. Namque anno ſeculi eius quadrageſimo ſeptimo cùm Patres illi domicilium Romæ optarent, ad Ignatij auxilium confugerunt. Quibus Beatus Pater non modò omnem ſuam ſpopondit induſtriam, ſed & eos domum inuitauit, vt ipſi præſentes rem ſuam pro arbitratu meliùs adminiſtrarent: ac viciſſim in Collegij Patauini negotio ijdem Patres adfuerunt Societati. Cæterùm non familiarem modò vſum Beato Patri cum Caraffa, ſed & aliquod diſſidium interceſſiſſe item eſt planè teſtatum. De qua re Polancus hæc ad verbum in litteras miſit: Hîc etiam inter alios cum D. Ioanne Petro Caraffa familiariter egit aliquando, & de rebus quibuſdam ad nouum Ordinem illum pertinentibus eum ex caritate prudenter admonuerat. (Vide quantum aberat, vt recipi ſe poſtularet.) Sed non admodum libenter, quæ ſuggeſſit, audita fuerunt. Et quamuis nulli vnquam Ignatius retulit, quæ illi cum prædicto Ioanne Petro Caraffa acciderint; facilè tamen ex eius verbis intelligi poterat, non leuis fuiſſe momenti quidquid illud ſit, quod inter illos actum fuit. Et inde ortum habuit, quòd nonnulli ſuſpicabantur, & dicebant ipſum Ioannem Petrum Caraffam poſtea Cardinalem Theatinum, ac eumdem Pontificem Paulum Quartum, non admodum erga Ignatium affectum fuiſſe, quamuis illum ſemper, etiam dum Pontifex eſſet, magno honore proſequeretur. Hæc Ioannes Polancus, quo Ignatij res nemo interiùs nouit, in vita eiuſdem, quam ſcriptam reliquit, prodidit. Nam (vt obiter hoc dicatur, quod & Caſtaldus non illibenter audiet, qui mirari videtur tradita ab alijs Ignatij miracula, quæ Ribadeneira prætermiſiſſet) neſcio quæ mens incidit Ribadeneiræ, vt multa eius generis præteriret, quamuis ab idoneis teſtibus accepiſſet: quod grauiſſimis quibuſdam eius ætatis Patribus probari non potuit, minimeque Polanco. Eaque cauſa tum eidem Polanco fuit colligendarum pleniùs Ignatij rerum, tum Euerardo Præpoſito curandi, vt à Ioanne Petro Maffeio eædem maximè, quas Polancus collegerat, ederentur. Itaque non ideò miracula Ignatij prætermiſit primò Ribadeneira, quòd nulla audiſſet, ſed nimia quadam religione, vt ipſemet in contractiore poſtea vita confeſſus eſt. Sed ad propoſitum reuertamur. Vtrùm Caietanus Venetijs adfuerit, quo tempore cum Caraffa Ignatium egiſſe & diſſenſiſſe diximus, minimè liquet; ac potiùs abfuiſſe concluſimus. Illam verò diſſenſionem ſimile vero eſt in forma Religioſæ diſciplinæ extitiſſe, præferente ſuam formam Caraffa, Ignatio ſuam. Ignatius quidem ex eo tempore ſuis cœptis moram à Caraffa vehementer timuit: & Caraffa ſemper creditus eſt voluiſſe ex gemina hac familia vnam confici. Et cùm alia quædam in Societate deſiderabat, tum ſemper oſtendit minimè ferendum, vt communis pſalmodiæ cantibus abſtineret. Hoc itaque caput eſt, vnde Caſtaldi commemoratio quaſi tela retexitur. Volebat Caraffa noſtros Theatinis adiungi, volebat eoſdem chorum aſſumere. Repugnabat Ignatius, quòd aliud in Manreſano receſſu contemplatus erat, ſibique imitandum putabat exemplum. Caietanus ſiue tum Venetijs, ſiue poſtea (nam ea controuerſia diu manſit) cum Ignatio ſentiebat, non eſſe Dei Eccleſiam nouo Ordine ſpoliandam: non eſſe Religiones omnes in vnum eumdemque habitum modumque redigendas: præſtare, vt Societas expedita choro, tota proximorum vtilitatibus dies ac noctes vacaret. Quæ cùm audirent iuniores, nec interiora diſtinctè noſſent, & obſcuriùs, quæ confuſè acceperant, vti fit, traderent, alia aliis addentibus, ſenſim ſine ſenſu fabula adoleuit ea, quam tandem bona fide in lucem Caſtaldus emiſit. Nam nemini peritiorum, qui obſeruarit quàm facilè, & quibus de cauſis ſermones degenerent, & nouas facies induant, & paulatim monſtra, nemine ſentiente, fingantur, difficile erit credere ex eo, quòd Beatus Caietanus aiebat præſtare, vt Ignatius nouam Religionem, eamque actuoſiorem conderet, cùm ignorarent cauſam, quare hoc diceret, ſuſpicatos homines ideò dixiſſe, quòd ille vellet ad eius numerum aggregari. Nimirum fert hoc humanæ mos imbecillitatis. Mirum, an potiùs miſerum? eſt, quàm facilè id, quod non illigatum eſt litteris, elabatur

batur & fugiat; & hinc acquirens non sua membra, inde sua deperdens, instar Protei commutetur. Miserum est, quàm facilè quædam excidant è memoria, & alia per sese affingat ingenium, quæ tamen is, qui narret, nihil mutata sentiat, & prorsus genuina iudicet. Hoc igitur modo, quod Castaldus de Beato Ignatio prodidit, simpliciter, & sine fraude, vti acceperat, enarratum decet existimare; quod tamen diligenter inspectum atque excussum quantum habeat constantiæ atque soliditatis, æquo lectori iudicandum ex dictis relinquitur.

Cuius sit auctoritatis, quod in B. Caietani Thienæi vita de B. Ignatio traditur.

IOANNES Baptista Castaldus Clericus Regularis è venerabili Ordine, quem Theatinorum vocant, in Beati Caietani Thienæi vita non multis ab hinc annis prodidit Beatum Ignatium Societatis nostræ Parentem anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo sexto, Venetijs dum socios Lutetia præstolaretur, à Beato Caietano Theatinorum præcipuo conditore institisse, vt in illum se Ordinem reciperet. Sed Caietanum, postquam consuluisset precibus Deum, sine dubitatione respondisse, è maiore Dei gloria fore, si nouam ipse condidisset familiam, actuosiorem, quæ totam se in auxilia proximorum impenderet. Ea narratio cùm planè noua & inopinata post tot annos, tamque multos rerum eiusmodi scriptores accidisset, quid ego de ea sentirem, quandoquidem omnem à primis incunabulis ad hanc vsque diem Societatis nostræ memoriam cum attentione curaque scrutatus essem, multi ex me sæpiùs quæsiuerunt. Quibus ita respondi, vt sibi non mediocriter satisfactum declararent. Nihil tamen existimabam scripto vulgandum, confidens in Historia Societatis adeò cohærenter seriem vitæ Beati Patris, adeoque plenè & clarè descriptam esse, vt veritas inde per se se sine styli ope elucere posset. Iam verò, vt hoc etiam loco sententiam explicem meam, postulat ex me veritatis eiusdem sanctitas, cui patrocinium pro sua quisque virili omnes debemus. Nam de auctoritate eius Historiæ ita iam non sermonibus modò, sed editis quoque pro vtraque parte commentarijs disceptatur, periculum vt sit, ne, dum ad firmandam vnius, vel infirmandam nouæ auditionis fidem, argumenta ex coniecturis petuntur, multarum auctoritas historiarum veterum, quas omnino certas immotasque esse par est, pariter conuellatur. Ad hæc opus Patris Orlandini cùm ipse, auctore præmortuo, recognouerim, ratio officij postulat, tum vt eius fidem curamque, tum vt meam vindicem: ne mirum cuipiam aut suspicioſum videatur, quòd illius facti muta prorsus memoria apud nos, altumque silentium vbique in nostris sit monumentis.

Porro, quanquam de cætero tenuitatem meam neque ignoro, neque inficior, tamen in hac controuersia videor mihi posse haud temere profiteri satis me idoneum censeri testem debere. Agitur enim de re, quæ maximè antiquis è codicibus & schedis pendet, in quibus per annos plus quindecim diligentia, quanta maxima non illaborioso homini fas fuit, assiduè versatus sum: & nactus sum tabularium sanè quàm luculentum, iisque potissimùm instructum litteris, quibus Societatis, & Beati Patris initia fideliter & copiosè explicata conseruantur. Quòd si, quæ dixero, eo accipientur animo, quo ex me proficiscuntur, fiet spero, quod maximè optabile est, vt vtraque disceptantium inter se partium vicisse se putet, quia veritas, pro qua vtraque dimicat, superabit.

Nec verò quam illibatam mihi velim, vllo modo delibarim Castaldo siue in inquirendo sagacitatem, siue in explicando fidem. Itaque pro certo ponatur, quæ ille prodidit, ea nequaquam ex ingenio commentum esse. Non enim indiget Deus ad Beatorum gloriam figmentis humanis, nec fraus modica censeretur talia mendaciter fabulari. Arcet igitur cùm rei grauitas, tum viri virtus atque professio omnem ab eo architectatæ vltrò fabulæ suspicionem. Ac ne illud quidem simile vero est, eam rem à quopiam accepisse, qui prudens eam scienſque fallendi studio consarcinarit. Nam nec facilè apparet, quid cuiquam venire in mentem potuerit, quare comminiscendum id sibi rumoris existimaret: & scriptoris est accurati non rerum modò pondus examinare, sed auctorum quoque grauitatem ponderare. His positis duo mihi præstanda video. Primùm expendendum, illa Castaldi

narratio quanta fide digna sit: Deinde inuestigandum vnde nam orta opinio in eam speciem sensim coaluerit.

Principio igitur, certum omnino indubitatumque habendum censeo, nequaquam ita voluisse Beatum Ignatium sancti Nicolai Religiosis adiungi, vt suos quos Parisijs expectabat, socios desertos vellet. Quod vt planissimè intelligatur, satis est memoria repetere, & cogitationi subijcere quis Ignatius, & qui status rerum eius esset eo tempore. Sunt enim hominum quidam gnaui magis, ijdemque tractabiles ad exequenda, quæ doceantur, accommodati: alij verò solertes & acres ad excogitandas tradendasque rerum agendarum vias siue ingenio atque natura, siue diuinitus quasi facti. Ex hoc erat genere Ignatius, plenus considerationis atque consilij: continenter obseruans, & prudentissimè notans itinera ad Christianam perfectionem. Est hoc manifestum ex eo, quòd nunquam discipulus, statim magister diuina manu formatus, initijs & progressionibus suis sagaciter obseruatis, & in præceptiones quasdam relatis, quæ spiritualia Exercitia nuncupauit, protinus instituit ex ijs quemcumque capacem deprehenderet, erudire. Et postea Societatem editurus planè nouam regulam excogitauit, tamque multis atque aptis munitam legibus condidit. Eiusdem cùm aliæ virtutes, tum constantia fuit propè mirabilis. Itaque cùm à principio statuisset, quo Dei gloriæ cumulatiùs inseruiret, præsidia sibi doctrinæ, & sociorum auxilia comparare, in vtramque rem tamdiu, tamque perseueranter incubuit, vt supra non modò vires, sed etiam prudentiam humanam cuiuis rectè consideranti, necesse sit videri; & planum fiat, diuina quadam & sapientia & virtute ductum simul atque corroboratum fuisse. Is cùm esset Ignatius & natura, & institutione diuina, qua tempestate Castaldus dicit voluisse ad Beatum Caietanum accedere, nequaquam in primordijs versabatur suæ ad Deum conuersionis, cùm degendæ vitæ consilia capiuntur; sed iam sextus decimus agebatur annus, ex quo totum se ad perfectæ virtutis exercitationem contulerat. Annum autem agebat ætatis sextum & quadragesimum. Sexdecim verò illos annos ita in suæ perfectionis conatu peregerat, vt simul ad excolendos alios omni ope conniteretur: atque ob eam rem in doctrinarum studijs, & adiutorum conquisitione longissimum illud tot annorum spatium posuisset. Sub initia quidem incidit cogitatio in Religiosorum aliquem sese Ordinem immittendi, sed laxioris disciplinæ atque collapsæ, vt restitueret. Iam tum enim ad magisterium vocabatur. Sed breui cogitationem illam deposuit, sua ratus consilia quàm plurimos adiuuandi, faciliùs processura, si socios sibi integros, quorumque mores nullam in partem induruissent, quos ad suam voluntatem fingeret, conquisisset. Quod simul atque decreuit, continuò aliquos in Hispania sibi conciliauit; itaque habebat addictos, vt vestium quoque eodem omnes habitu vterentur: alios deinde, atque alios Parisiis ferè per octennium, quod in studijs ibi consumpsit, aggregauit: ex quibus tandem lectissimam manum, cùm ad vouendam Deo paupertatem, & peregrinationem Hierosolymitanam, & ad Euangelium prædicandum, & suam operam Summo Pontifici dedicandam compulisset: eosque summa solertia, ac diuturnis laboribus continuisset, prouexisset, confirmasset; iamque votorum exequendorum causa ad omnia derelinquenda, & periculosissimum atque difficillimum iter suscipiendum induxisset, eos data fide Venetijs opperiebatur, cùm dicit Castaldus egisse cum Caietano, vt Theatinum fieri se pateretur. Quis autem credat cadere in constantis animi virum potuisse, vt præstantissimos iuuenes pietate iuxtà & doctrina, & ingenijs, & industria, & caritate inter se miros, quos tanto labore sibi conciliauerat, tantaque felicitate per annos multos excoluerat, cum quibus denique societatem quamdam communibus sancitam votis inierat; post tot eorum labores in studiis, post abdicatas facultates, & maximarum abruptas spes dignitatum, ita repentè insalutatos, & penè proditos relinqueret? Esset profectò hoc suspicari non modò de Ignatio, sed mediocri quouis homine ab omni ratione prorsus alienum. Constat præterea eo ipso tempore Ignatium, dum Parisienses socios Venetijs expectat, nouis ibidem venandis sedulò institisse: Stephanumque & Iacobum Eguias, itemque Hozium sibi adiunxisse. Nunquid igitur veteres, adeoque perspectos & eximios abiiceret, dum conquirit nouos? Num in alienam sese abdere familiam

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

liam moliretur, dum amplificandæ sic studet suæ? Refugit hoc cogitare sana mens: & R. D. Castaldus in epistola, qua narrationem suam defendit, non obscurè fatetur absurdum esse: & ait fortasse Ignatium vnà cum socijs ad Caietanum se conferre voluisse.

Hoc verò aliquanto minùs à probabilitate abest, tamen & ipsum abest longissimè. Nam vel postulare, vel apud animum suum statuere Religiosum in Ordinem cooptari cum socijs, quorum voluntates ignores, antequam eos consulas, aut admoneas, & in Ordinem ijsdem prorsus ignotum, cuius tandem prudentiæ est? Plerique eorum, & (excepto Ignatio) fortasse omnes (sic enim disertè Lainius scriptum reliquit) nullam dum susceperant illigandi sese Religiosis votis cogitationem. Negotium est tale Religiosa professio, quod quisque per se consideret, per seque decernat necesse est: de alio quidquid polliceare, temere pollicearis. Quid, si nouum consilium socij improbassent? Num dirempturus erat initam cum eis Societatem Ignatius, & recentibus sodalibus adhæsurus? Num omnia sibi polliceri de voluntatibus eorum poterat? Non, opinor, in re tam graui tantum sibi vnquam assumpsisset. Nam (vt grauius nihil dicatur) id fuisset obsequentissimorum amicorum humanitate parum humaniter ac ciuiliter vti. Temere etiam frustraque assumpsisset de tam multis, tamque diuersarum nationum hominibus. Etenim qui postea diu deliberarunt, nec sine contentione aliqua consenserunt, vt Religiosis votis obstringi se paterentur in disciplinam, quàm primam hauserant, cui per multos annos assueuerant, quam rebus cæteris extra vota iam sectabantur, nunquid tum in diuino seruitio crudiores vitæ genere alieno, planeque sibi nouo obligari vellent? Denique quid prohiberet differre postulationem in aduentum eorum, quò grauissima deliberatio communibus exequenda studijs, communibus susciperetur consilijs? Omnia certè ita faciendum prudenti modestoque viro docent fuisse. Nec in expectatione quidquam difficultatis apparet, nisi dubitatio atque formido, ne fortè non consentirent, sibique præsentes obstarent. Atqui hæc ipsa suspicio non solùm egregiè morato, sed etiam prudentissimo viro manum inijcere debuisset, & sustinere, ne præfestinaret. Alioquin, idcirco qui properat, ne reuocetur, non præit, sed fugit: certumque habet deserere, quos desperat adducere.

Deinde tametsi non satis alioqui firmum est argumentum, cùm quid ideo negatur esse, quòd ab auctore non traditur, à quo tradi deberet; in hac tamen causa, qui verè velit existimare, planè firmum censebit. Nam initia Societatis, resque Venetijs à Beato Patre gestas socij eius Lainius, & Simon Rodericius in commentarios retulerunt: nec pauca notauit Faber. Ad hæc ipsemet Beatus Pater biennio antequam migraret è vita, Patrum flagitatu adactus, meditatè & accuratè exposuit Ludouico Consaluio. Præterea qui familiariter cum Beato Patre agebant, nullam prætermittebant occasionem aliquid expiscandi ex his, quæ sacro illo in pectore condebantur: &, quidquid ex ore sancti Patris excideret, studiosissimè colligebant, & litteris consignabant, & in familiari congressu, atque etiam in sermonibus publicis inter domesticas exhortationes per Societatem spargebãt. Quod præter cæteros, tres viri religione simul & prudentia sine dubitatione maximi, is, quem dixi Consaluius, Hieronymus Natalis, & Ioannes Polancus diligentissimè præstiterunt, vt nihil de Petro Ribadeneira dicam. Et tamen nulla vsquam mentio inuenitur obiectæ Ignatio eius cogitationis, nulla vocis Caietani, qui dixerit, præstabilius fore, & gloriosius Deo, si nouam familiam condidisset. Quod certè non erat cur Beatus Pater silentio premeret, cùm id non tantum ad eius laudem, quàm ad excitandos & confirmandos Socios pertineret. Hæc ita cùm sint, rebus vndique circumspectis, omnino certum mihi videtur, si, quod tradit Castaldus, reipsa accidisset, nequaquam futurum fuisse siue vt Ignatius tam longo tempore, totque occasionibus oblatis nunquam expromeret; siue vt, si is aliquando prompsisset, inter tot obseruantes nemo exciperet, adeò vt ne tenue quidem eius vestigium cuncta in Societate siue in senum memoria, siue in membranis, minùs vtique obliuiosis, resideret. Quæ ratio cùm satis per se valida sit, rationibus tamen adiuncta, quas paulò antè ex ipsa re sumpsimus, nullum mea quidem sententia dubitandi locum relinquit.

Hæc verò omnia ex eo magnopere confirmantur, quòd iam pridem genus disciplinæ haud modicè diuersum B. Pater meditabatur; & inde vsque à Manresano secessu collustrata diuinitus mente Societatis speciem comprehenderat. Quod ipsemet postea, quanquam de cætero sagacissimus diuinorum munerum occultator, satis ostendit. Nam & Lainio asserenti Religiosorum Ordinum Fundatoribus præcipua quæque ad eos spectantia à Deo demonstrari, affirmatè assensit: & Ludouico Consaluio, cùm inter se de propria Societatis institutorum ratione differerent, sic singulorum causas exposuit, vt ad extremum summam omnium in Manresanum secessum conferret. Quod non semel factum, sed vsitatum fuisse B. Patri
„ Natalis in suis ad Constitutiones Scholijs narrat his verbis: Cùm de instituti ratio-
„ ne rogaretur, solebat causam referre ad eximiam illam mentis illustrationem, quam
„ ipsi Deus gratificatus est Manresæ, quasi illic omnia accepisset à Domino, quasi in
„ spiritu quodam sapientiæ architectonico. Quibus ex Historijs extra omnem controuersiam positis, ratio talis efficitur. Confitetur Ignatius, quæ ad Religionum naturam pertinent, ea Fundatores à Deo prædiscere; igitur & se prædidicisse ab eodem fatetur. Atqui suorum institutorum rationes in Manresanum refert secessum, igitur multò antè, hoc est annis ferè quindecim, quàm regulares S. Nicolai Clericos cognouisset, diuinitus instituta illa didicerat. Cui rationi nihil equidē opponi posse video, nisi quis subtiliter cauilletur, quoddam Societatis rudimentum, non ipsam Societatem, nec Religiosi Ordinis condendi consilium eo tempore Ignatij menti insedisse: at illud certè euidenter concluditur, iam tum prima illius semina, & præcipua instituta, ad quæ & sibi & socijs, quos colligeret, vitam accommodandam duceret, animo comprehensa habuisse. Ea verò erant, quæ meditationibus duabus Exercitationum spiritualium, quarum alteri de regno Christi, alteri de duobus vexillis est titulus, continentur. Ex his enim Societas procreata est, easque in eodem conditas Manresano secessu constat. Summa autem illa erat, quam conceptis votis ad Parisios explicarunt in Monte Martyrum, In proximorum adiumenta cunctis opibus incumbere: Militare Christo: Regnum eius amplificare etiam inter Barbaros, ac nominatim in Palæstina: Summo Pontifici in hoc opus operam dicare suam, & ab eius nutu pendere. Vnde Missiones, quas vocamus, vnde quartum Professorum votum, & ipsa demum, prout ab alijs Ordinibus differt, Societas efflorescit. Hęc igitur forma tot annos Ignatij menti cùm inhęsisset, ex eaque vitam suam instituisset, ad eamdem socios conformasset, & votorum nexibus constrinxisset, denique ipsis quoque iam felicibus experimentis eamdem approbari videret; atque ex altera parte in ijs S. Nicolai Patribus contraria videret omnia; siquidem in ijs, vt Castaldus ait, solitudinis vigebat amor; quis credat eam formam ita repentè abolitam & commutatam, vt in aliam faciem tota transfiguraretur? vt, qui modò vniuersum orbem terrarum excursionibus obeundis caritate complexus erat, angustis iam se septis includeret: &, qui expeditus præstò esse voluerat ad omnes Pontificum nutus, iam odæo, quod Patribus ijsdem semper antiquissimum fuit, mallet affigi? Non ita profectò est: sed adeò sensibus, imisque fixam, vt ita dicam, medullis Societatem gerebat, vt & ipsum nomen iam promptum haberet. Itaque anno proximo cùm Venetijs digrederentur, inter omnes Socios, Ignatio auctore, conuenit, vt quærentibus quod genus hominum essent, responderent de Societate Iesu se esse. Quod nomen ita postea idem dilexit semper ac propugnauit, vt nemini Patrum veterum dubium fuerit, quin præstantiore illud, quàm humano sensu legisset. Cùm autem iam ante oblatum appropinquanti ad Vrbem visum, vt modò diximus, illud placuisset, haud temere conijcitur, quemadmodum totam Societatis fabricam, ita nomen ipsum è Manresanis luminibus deportatum.

Sed & aliquid dicamus de Exercitationibus spiritus. Ex illis quantus quantus fuit, totus processit Ignatius. Per eas conuocauit socios, & Societatem institutis & moribus temperauit. Easdem Societati, vt telum diuinæ laudis acerrimum commendatas reliquit. Eas inter summa votorum cupijt Apostolica auctoritate comprobatas videre, & vidit. Per eas magnopere apud omnes, & apud præstantissima quæque ingenia maximè profecit. Et hoc ipso tempore, quo dicitur voluisse Theatinis adnumerari, per easdem & Socios tres, quos suprà diximus,

mus, aggregauit sibi, & alijs excolendis studiosissimè insistebat. Denique bone lector (si quem cognoscendæ penitus huius causæ cura tangit) quæso, perlege in Historijs nostris quam indidem Venetijs huius ipsius, de quo disputamus, temporis tractu ad Confessarium olim suum de illis scripsit epistolam; & animaduerte quo loco eas apud animum suum haberet. Quæro igitur, eas præceptiones earumque vsum secum inuehere cogitabat nouum in Ordinem, an deserere & abdicare paratus erat? Enimvero vt deserere vellet, cadere nequit in cogitationem hominis sapientis. Quid enim certius exploratiusque B. Patri diuinæ gloriæ studiosissimo venatori, quàm illas esse efficacissimas tanti operis administras, & cælesti sibi lumine demonstratas? Neque alterum dici potest. Nam Religiosi petitor Ordinis in primis necesse est nequaquam sit addictus opinionibus & moribus suis. Quippe docendus, non docturus accedit. Aliter, suam perdet, alienam turbabit tranquillitatem. Nihil odiosius nouatore, eoque aduentitio. Atqui quocunque Beatus Pater cum Exercitiis suis accederet, non discipulus, sed magister adiret. Vno verbo: vbicunque Ignatius cum illo esset libello, ibi Societas Iesu esset. Quòd si certum atque perspicuum videtur, neque cum illis, neque sine illis Exercitationibus potuisse alienam suscipere disciplinam, consequens apertè est de ea suscipienda nunquam egisse.

Ad hæc potissima argumenta accedit prædictio edita Petro Quadrato in Belgis, Collegij olim seu domicilij Societatis ab eo Methymnæ condendi. Cui prædictioni, cùm auctoribus multis prodatur, videat quàm iustè abroget fidem, qui sibi postulet. Ribadeneira quidem in Vita Ignatij breuiore eam posuit, & tamen iuratus asseruit nihil se scire, siue in eo, siue in alijs suis de Ignatio libris falsum inesse. Adde, quòd Ignatij ea tempestate sanctitas, & vitæ actio eiusmodi erat, vt sagaciores homines quid effecturus esset, & animo præuiderent, & voce prædicerent. Nam inter eas ipsas excursiones, quas ad colligendam è mercatoribus stipem primis annis Lutetianæ commorationis obibat, Brugas cùm aliquando veniisset, vocatus est ad conuiuium à Ludouico Viue homine claræ eruditionis ac famæ. Postque conuiuium Viues de eo sodalibus, sanctum hominem esse dixit, & Religiosum quempiam Ordinem haud dubiè conditurum. Quod aliqui mox auditorum ipsi Ignatio retulerunt; & ab Ignatio certa causa proditum Ioannes Polancus scriptum reliquit. Cui ergo mirum videatur id Ignatium de Quadrato Dei monitu prædixisse, quod Viues de Ignatio ipso sola, vt reor, coniectura est assecutus? Dubitemus autem vtrùm auctor multis pòst annis, cùm esset Venetijs, Religione iam propè condita, de condenda cogitaret, cùm homines aliarum magis, quàm piarum rerum intelligentes tam multis antè annis condendam præsagirent. Solebat Bobadilla assumptæ in cælum Deiparæ diem Natalem vocare Societatis, quòd eo primùm die in Monte Martyrum primi Socij prima vota suscepissent. Quod quanquam, (vt suprà est demonstratum) si sociorum animi spectentur, qui de perpetua in posteros transmittenda familia nihil dum cogitabant, piè magis, quàm exactè dicitur; tamen, quod ad Ignatium pertinet, procul dubio magnum eo die fundamentum iecit operis, quod iam diu moliebatur.

Nec verò hæc eò disputantur, quòd condendam Societatem præuidere Caietanus nequiuerit, tanquam iam condita esset. Nam verè anno illo sæculi euntis trigesimo sexto nec dum in Religione perpetuam Socij consenserant; nec Apostolicæ auctoritatis robur accesserat: vnde Religionis firmitas, & quasi vita pendet. Quæ cùm essent futura, nemo negabit potuisse à Caietano prædici. Nec sanè nobis posset non & iucundum & perhonorificum esse talis quoque viri de approbatione diuina nostri Ordinis testimonium. Sed illud disputatur, sit nec ne verisimile à Caietano talia prænunciata, vt Ignatium petentem in eius cœtum admitti, dehortaretur. Quod ab omni similitudine veri alienum ostenditur, cùm cœtum iam suum Ignatius non solùm magnificè inchoatum, sed propè absolutum haberet, quemadmodum prosperrimus cœptarum rerum cursus pollicebatur, & multò magis præsensio iam pridem (vt argumentamur) hausta diuinitus. Quam ille præsensionem non penitus, vt ostensum est, clàm habuit, sed minimè venditauit; quia verè id, quod appellatur ab Orlandino, diuinorum munerum sagacissimus erat occultator. Nam alioqui quantum cælestium luminum sanctæ modio humi-

litatis abſconderit, ſatis indicarunt voces ac vota Confeſſarij eius Iacobi Eguiæ: qui vetitus ab Ignatio, quæ de eo audiuerat, dum idem viueret, aperire, in admirationem omnes rapiebat, ſignificans, quæ eſſet euulgaturus, ſi vel paululùm ei ſuperfuiſſet. Oſtendit apertiùs chirographum ipſius Ignatij poſt eius finem repertum, in quo ſanctiſſimus Pater ſenſus cæleſtes, & oblata ſibi per quadraginta dumtaxat dies lumina adnotarat. Quem libellum ideò videtur Deus confici ſeruariq́ue voluiſſe, vt inde coniectura de reliquo tempore peteretur.

Minime verò mira debet videri, & huic aduerſaria diſputationi illą ad Societatem ſtabiliendam perficiendamq́ue lenis ac lenta progreſſio, habitæq́ue conſultationes, perinde ac ſi tum primùm conſilia in mentem venirent. Etenim ſolenne eſt Dei famulis, quæ Numinis præceperunt inſtinctu, ſic adminiſtrare, tanquam oblatis in re præſenti conſilijs vterentur: nec ferè prænotio nobilior facit, vt humanam prætermittant induſtriam. Ita Paulus deſtinatus à Deo Gentium Doctor, Euangelium, quod nec ab homine, nec per hominem acceperat, tamen cum primarijs Apoſtolorum contulit. Ita Samuel poſcentibus Iudæis Regem daturus, cùm iam priuatim inunxiſſet Saulem, conuocauit populum, & permiſit rem ſortibus, & ſortes ita Deus temperauit, vt idem Saul eligeretur. Similiter ergo Beatus Ignatius, quæ habebat ex afflatu ſuperno mente præcognita, per molliſſimas vias, quas prouidentia diuina ſubinde paudebat, ſenſim deducebat in opus, vt ſi ſub manum conſilia naſcerentur. Ex his omnibus ſatis, opinor, conſtat, fieri non potuiſſe, vt Ignatius cùm iam ſuam haberet infixam in animo condendæ familiæ ſpeciem, in aliam haud parum diuerſam neque ſolus, neque cum ſocijs ita vellet tranſire, vt penitus deſereret ſuam Quòd ſi probabile quid dicendum ſit, illud potiùs dicetur, quoniam in recenti illo religioſiſſimorum Clericorum Sodalitio non pauca cernebat, quæ cum forma ſua congruerent, id tum fortaſſe actum, vt vnus quidam tertius Ordo viris inſtitutiſq́ue permixtis, componeretur. Quod mox magis illuſtrabitur, cùm pauca de ea ratione dixero, qua tota funditus euerti videtur Caſtaldi narratio, dum per id tempus oſtenditur nequaquam Venetijs Caietanum, ſed Neapoli fuiſſe. Nam quod idem in defenſione reſpondet, fieri potuiſſe, vt per idem tempus Venetias Caietanus excurrerit, tametſi aliquid eſt, tamen parum eſt, vbi pro certa narratur Hiſtoria. Minimè enim tollit, quin tota narratio, niſi ruat, ſaltem nutet, vt inſtabili nixa fundamento. Nam ſicut fieri potuit, vt iret, ita vt non iret. Quin etiam de commoratione Neapolitana conſtat, de Veneta excurſione non conſtat: ſolùm coniectura ducitur ex hoc facto, quod eſt in quæſtione; quod eſt alioqui tale, vt ex eo ipſa profectio negari probabiliùs, quàm affirmari queat. Nihil igitur illud factum profectionem adſtruit, ſed potiùs deſtruit. Nam vbi infirma imponuntur infirmis, vtraque citiùs collabuntur. Mihi verò propiùs ad fidem in omnes partes videtur, iter nullum fuiſſe. Nam ſancti viri, & in publicas vtilitates magnopere occupati longa itinera non ſine magnis cauſis ſuſcipiunt. Magnæ porro cauſæ ſunt magna negotia. Hæc autem Caietanus vel pro re Chriſtiana publica, vel pro priuata ſui Ordinis ſuſcepiſſet. Si primum, quî lateret? Nam magna negotia, & publica, vti cùm geruntur, ad multorum emanant notitiam, ita cùm geſta ſunt, ad poſterorum perſeuerant memoriam. Alterum quî opus erat, cùm propediem generalis conuentus eſſet habendus Romæ? Quî etiam lateret, cùm inſigniorum virorum res, & multò magis Religioſi Ordinis Conditorum, non ſtudioſè tantùm, ſed & religioſè obſeruentur, & aſſeruentur? Ita ne fieri credibile eſt potuiſſe, vt vir ſanctus, idemq́ue ſacræ parens familiæ vltrò citroq́ue nobiliſſimis ex vrbibus longinqua peregrinatione commearit, & nulla vſquam itus, nulla reditus veſtigia extent? nulla in priuatis, nulla in publicis ſiue commentarijs, ſiue epiſtolis (quas tamen multas intercedere talibus in vſibus neceſſe eſt) argumenta ſuperſint? Sed, inquies, hæc ſi ita ſunt, vnde nam Caſtaldi narratio? Id iam, alterum è duobus initio propoſitis, caput aggrediens, breuiter explicabo, &, niſi magnopere fallor, proximè ad veritatem.

Certum eſt egiſſe Venetijs Ignatium familiariter cum Ioanne Petro Caraffa, crediderim & cum alijs eius ſanctæ domus Patribus. Nam & verum eſt, pares cum paribus; & veriſimile eſt Ignatium, qui nouam ordiebatur diſciplinam, recentis

centis illius, sicut & veterum, instituta non indiligenter voluisse cognoscere. Nam, tametsi præcipua quæque diuinitus, vti est satis confirmatum, acceperat, ad expolitionem tamen ac perfectionem operis humanam adhibebat curam. Atque equidem tum contractam existimarim familiarem quamdam caritatem, & mutuam fiduciam, quæ diu postea viguit, inter sancti Nicolai Patres, atque Patauinos itemque Romanos nostros. Namque anno sęculi eius quadragesimo septimo cùm Patres illi domicilium Romæ optarent, ad Ignatij auxilium confugerunt. Quibus Beatus Pater non modò omnem suam spopondit industriam, sed & eos domum inuitauit, vt ipsi præsentes rem suam pro arbitratu meliùs administrarent: ac vicissim in Collegij Patauini negotio ijdem Patres adfuerunt Societati. Cæterùm non familiarem modò vsum Beato Patri cum Caraffa, sed & aliquod dissidium interfuisse item est planè testatum. De qua re Polancus hæc ad verbum in litteras misit: Hîc etiam inter alios cum D. Ioanne Petro Caraffa familiariter egit aliquando, & de rebus quibusdam ad nouum Ordinem illum pertinentibus eum ex caritate prudenter admonuerat. (Vide quantum aberat, vt recipi se postularet.) Sed non admodum libenter, quæ suggessit, audita fuerunt. Et quamuis nulli vnquam Ignatius retulit, quæ illi cum prædicto Ioanne Petro Caraffa accidissent; facilè tamen ex eius verbis intelligi poterat, non leuis fuisse momenti quidquid illud sit, quod inter illos actum fuit. Et inde ortum habuit, quòd nonnulli suspicabantur, & dicebant ipsum Ioannem Petrum Caraffam postea Cardinalem Theatinum, ac eumdem Pontificem Paulum Quartum, non admodum erga Ignatium affectum fuisse, quamuis illum semper, etiam dum Pontifex esset, magno honore prosequeretur. Hæc Ioannes Polancus, quo Ignatij res nemo interiùs nouit, in vita eiusdem, quam scriptam reliquit, prodidit. Nam (vt obiter hoc dicatur, quod & Castaldus non illibenter audiet, qui mirari videtur tradita ab alijs Ignatij miracula, quæ Ribadeneira prætermisisset) nescio quæ mens incidit Ribadeneiræ, vt multa eius generis præteriret, quamuis ab idoneis testibus accepisset: quod grauissimis quibusdam eius ætatis Patribus probari non potuit, minimeque Polanco. Eaque causa tum eidem Polanco fuit colligendarum pleniùs Ignatij rerum, tum Euerardo Præposito curandi, vt à Ioanne Petro Maffeio eædem maximè, quas Polancus collegerat, ederentur. Itaque non ideò miracula Ignatij prætermisit primò Ribadeneira, quòd nulla audisset, sed nimia quadam religione, vt ipsemet in contractiore postea vita confessus est. Sed ad propositum reuertamur. Vtrùm Caietanus Venetijs adfuerit, quo tempore cum Caraffa Ignatium egisse & dissensisse diximus, minimè liquet; ac potiùs abfuisse concluſimus. Illam verò dissensionem simile vero est in forma Religiosæ disciplinę extitisse, præferente suam formam Caraffa, Ignatio suam. Ignatius quidem ex eo tempore suis cœptis moram à Caraffa vehementer timuit: & Caraffa semper creditus est voluisse ex gemina hac familia vnam confici. Et cùm alia quædam in Societate desiderabat, tum semper ostendit minimè ferendum, vt communis psalmodiæ cantibus abstineret. Hoc itaque caput est, vnde Castaldi commemoratio quasi tela retexitur. Volebat Caraffa nostros Theatinis adiungi, volebat eosdem chorum assumere. Repugnabat Ignatius, quòd aliud in Manresano secessu contemplatus erat, sibique imitandum putabat exemplum. Caietanus siue tum Venetijs, siue postea (nam ea controuersia diu mansit) cum Ignatio sentiebat, non esse Dei Ecclesiam nouo Ordine spoliandam: non esse Religiones omnes in vnum eumdemque habitum modumque redigendas: præstare, vt Societas expedita choro, tota proximorum vtilitatibus dies ac noctes vacaret. Quæ cùm audirent iuniores, nec interiora distinctè nossent, & obscuriùs, quæ confusè acceperant, vti fit, traderent, alia aliis addentibus, sensim sine sensu fabula adoleuit ea, quam tandem bona fide in lucem Castaldus emisit. Nam nemini peritiorum, qui obseruarit quàm facilè, & quibus de causis sermones degenerent, & nouas facies induant, & paulatim monstra, nemine sentiente, fingantur, difficile erit credere ex eo, quòd Beatus Caietanus aiebat præstare, vt Ignatius nouam Religionem, eamque actuosiorem conderet, cùm ignorarent causam, quare hoc diceret, suspicatos homines ideò dixisse, quòd ille vellet ad eius numerum aggregari. Nimirum fert hoc humanæ mos imbecillitatis. Mirum, an potiùs miserum? est, quàm facilè id, quod non illigatum est litteris, elabatur

batur & fugiat; & hinc acquirens non ſua membra, inde ſua deperdens, inſtar Protei commutetur. Miſerum eſt, quàm facilè quædam excidant è memoria, & alia per ſeſe affingat ingenium, quæ tamen is, qui narret, nihil mutata ſentiat, & prorſus genuina iudicet. Hoc igitur modo, quod Caſtaldus de Beato Ignatio prodidit, ſimpliciter, & ſine fraude, vti acceperat, enarratum decet exiſtimare; quod tamen diligenter inſpectum atque excuſſum quantum habeat conſtantiæ atque ſoliditatis, æquo lectori iudicandum ex dictis relinquitur.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV PARTIS PRIMÆ

LIBER PRIMVS.

1 SOCIETAS IESV singulari Dei beneficio toto iam terrarum orbe dispersa atque diffusa, quotidianis suis conatibus ac laboribus ita se prodit; vt ad se indicãdam commendationem styli, vel lucem historici non desideret. Sed quoniam historici partes sunt, non tam oculis præsentis sęculi, quàm futurorum seruire memoriæ, nec progressiones & incrementa modò, sed primos etiam rerum ortus & initia narrare; nec tam ipsarum pulchritudinem rerum atque præstantiam, quàm sapientiam auctoris, & earum opificis commendare: idcirco quod prudenti consilio, nec sine peculiari, vt ego interpretor, æternæ mentis instinctu, ab aliis fieri disciplinis, & Religiosorũ Ordinibus cernimus; vt sua primordia atque incrementa, omnemque suum posteritati cursum diligenti litterarũ commendatione tradant; id nunc pro nostra, nostrarumque rerum tenuitate faciendum nobis est: vt huius Societatis res nostris posteris commendemus, nec ab ea consuetudine discedamus, quæ cùm salutaris ex sese est atque sancta, tum minimè dubiam diuinæ voluntatis significationem habet. Nam quod ad me attinet, vt fatear quod res est, nulla mea voluntate adductus, sed eorum duntaxat impulsu, qui vim apud me Dei numenque tenent, hoc quidquid est operis ac laboris aggredior. Iubet enim illa Maiestas Sanctorum suorum vitas, ac præclara facinora, in quibus ipsa mirabiliter elucet, & ad testimonium suæ gloriæ, & ad documentum posterorum, accuratis litteris consignari. Quod cùm in aliis viris sanctis animaduertimus, tum in sanctissimo Constantiensis Ecclesiæ Præsule, quæ in Cypro est, Epiphanio: cuius admiranda prodigia, præstantesque virtutes, diuino se impulsu instituisse conscribere, discipulus eius eximia sanctitate Ioannes, locuples auctor est. Qui cùm instituta pertexere præpropera morte non posset, Polybium Episcopum eiusdem disciplinæ alumnum, operæ suæ vicarium suppositum moriens, graui oratione contestans, hanc esse Dei mentem, vt quæ diuina eius virtus per Epiphanium admiranda patraret, suis ipse litteris commendaret, nec sineret ea silentio inuolui, & obliuione posteritatis extingui. adiunxit prædictionem mandatis; accessuram scribenti vitam, dum ea, quæ ordiretur, absolueret. Res, vt prædicta est, ita cecidit; & verum vatem fuisse Ioannem, Polybij, quam manu terimus, testatur historia. Quòd si de vnius hominis vita cum virtute acta, ne qua posteros inobscuraret obliuio, tam solicita diuina mens fuit; quid putamus in frequentissima ab se instituta familia, vbi non vnius aut alterius viri res gestæ, sed tot clarissimorum, tot exempla virtutũ, tot testes diuinę gloriæ, tanta in obscuritate posterorum, multos iam annos latent, à nobis exiget? Sed patribus danda venia, qui rebus gerendis intenti, non vacabant scribendis. Mecum autem quis neget actum esse præclarè, cui diuina, vti diximus, voluntate hæ reseruatæ sunt partes, vt glorioſos patrum labores, sua quodammodo reticentia sepultos, apud Deum tamẽ exquisitè descriptos, diligenti inuestigatione conquireré, & quidquid ex eis ad nos manauit, è diuturnis quasi tenebris in apertũ proferrem? Arduum opus & operosum, fateor. Sed tanta styli mercede proposita, Dei primùm, quam dixi gloria; deinde communi vtilitate fratrum, quid non tentandum? Ille digitos ad scribendum impellet, qui vt stylum prehenderem, auctor fuit. Quoniam autem nouæ Religionis origo describenda proponitur, iure quærere in hac ipsa velut operis prolusione quis possit, cur in tanta Religiosorum Ordinum copia, varietate, nobilitate, quibus & tanquam adminiculis sustentatur, & tanquam luminibus decoratur Ecclesia; Maiestas tamen illa, cuius spiritu totum Ecclesiæ corpus administratur & regitur, nouas in ea familias, nouos Ordines suscitet; & tanquã non contenta veteribus, alia ei præsidia comparet, alios denuo splendores accersat. Ac mihi quidem prę-

2 *Placet Deo pias historias scribi.*

3 *Causa quatuor cur Deus nouas Religiones instituat.*

ter arcana eius sapientiæ consilia, quæ rationum omnium momentis longè præponderant, causæ omnino quatuor in mentem veniunt, indicandę perpaucis. Quarum ea princeps est, vt nouæ Satanæ machinationes ac technæ nouis item suæ Maiestatis inuentis, nouis artibus eludantur. Excogitarat inuidissimus hostis ad extinguendum omnem cultum sacræ religionis, perdendamque innumerabilem vim animorum, vt vnum aliquem è Monachorum numero blandè seduceret, teterrimumque ei suum spiritum inhalaret, per quem toto terrarum orbe sua venena diffundens, tantò certiora suæ nequitiæ iacula figeret, quantò nequiorem satellitem nactus esset: tantò exploratiùs de religione, de cerimonijs, de cœnobitica ac Religiosa vita actum iri confideret, quantò venenata eius proles, & longo vsu cœnobij, & singulari ostentatione doctrinæ ad perniciem inferendam videbatur instructior.

Nec deerant, vt modò significaui, pernobiles in orbe Christiano familiæ, seu Catholicæ doctrinæ præsidijs, seu sanctitatis splendore coruscæ, quæ ad eam pestem auertendam magno vsui, vti sunt, Ecclesiæ Catholicæ esse possent. Sed, ne versutissimi draconis astutia, Dei sapientia videretur inferior, opponendæ fuere vicissim nouis impiorum cateruis, nouæ piorum hominum acies; nouis Diaboli satellitibus, noui Christi Iesu ministri. Quorum ex societate, tam præter opinionem, tamque opportunè conflata Religio, satis indicat & vnde & quorsum ea edita ac procreata sit. Proxima verò nouas condendi familias causa est, vt veterum familiarum studia, quæ 4
interdum aliquid de primis initiorum ardoribus ipsa temporis diuturnitate remittunt, nouarum acuantur exemplis. Sæpè enim, quæ latebat inclusa virtus, æmulationibus lacessita, se prodit; & quę nullos nacta est æmulos, obsolescit. Vt enim, cùm ex quatuor rerum initijs pugna & certamen exarsit, tum maximè ad diuturnitatem viget incolumitas mundi; sic inter dicatas Deo familias, vbi pia exarserit æmulatio, purissimus Dei cultus, & vera sanctitas efflorescit. Quantam iam inde ab ortu suo Societas hæc, vt de alijs taceam, nullis dum vetustatis commendata suffragijs, nullis illustrioribus nobilitata factis, vbicumque vestigium posuit, æmulationis flammã iniecit? Quàm multi Ordines sese ad industriam, & pristinas contentiones, nouo inspecto Ordine reuocarũt? Quàm multi suas curas atque vigilias, cùm in excolendis perpoliendisque se ipsis, tum in fouendis tuendisque proximis intenderunt? Testatissima res est hæc, vel ex ipso temporum ætatumque discrimine, si quis ætatem hanc cum ætate patrum, & hæc tempora cum illis temporibus comparare velit. Accedit, quòd ex iis, quæ oriuntur familiis, aliæ alias ad excolendam Domini 5
vineam facultates & vires afferunt: nec recens oritur disciplina, quæ non singulari aliquo officij munere Apostolicæ famuletur Ecclesiæ: vt nullam temerè ac fortuitò, sed summa omnes prouidentia ac consilio institutas ac procreatas intelligas, si cuiusque vires atque functiones, & quibus quæque sit instructa & ornata muneribus, animaduertas. Consentanea quippe destinatis vsibus Deus, velut sua dote singulas locupletat & ornat: singularumque operam, ad suæ vineæ culturam pro tributis cuique muneribus & donis adhibet, ideoq; certis ætatibus ac temporibus nouas creat. Societatem verò nostram, ipsam quoque habere præcipui aliquid, quo ei, quam dixi, vineę peculiarem operam locare possit, quid cunctandum est confiteri, cùm id omne diuini sit muneris atque doni? Proprium est illi suas perpetuò operas, & quasi colonos sponsione voti addita, habere promptos & expeditos ad obsequium Romani Pontificis, vt quocunq; ille iusserit Euangelij causa, sine recusatione contendant. Proprium est, nullo certo loco consistere, perscrutari plagas omnes, vt ingentia vndique Christo Domino animarum lucra conquirant. Proprium item, toto orbe terrarum exposita gratis habere gymnasia ad instituendam, non modò liberalibus disciplinis, verùm etiam Christianis moribus iuuentutem. Proprium denique eius (tametsi in hoc æmulas habere iam cœpit) Christianæ legis elementa puerorum ætatulis, & imperitæ multitudini passim tradere. Quæ quidem omnia, & si quæ sunt alia, si secum ipse quis reputet, & quanto Ecclesiæ bono ista gerantur, expendat; facilè sentiet, cur in tanta disciplinarum copia, alias atque alias diuina prouidentia moliatur ac struat. Verùm ad id ipsum 6
docendum, ne illa quidem minùs efficax ratio est, quòd augendis Religionum Ordinibus, ipsa quoque in Ecclesia varietas, quæ fons est pulchritudinis omnis, amplificatur & crescit. Nam vt in condendo mundo fabricator tanti operis, vt suæ in eo vestigia pulchritudinis adumbraret, & de thesauris suis ex illo immensitatis Oceano suppeditaret aliquid, infinitarum eum rerum varietate distinxit: vt ea de causa Græci propter insignem speciem κόσμον, Latini lucentè, seu mundum nominarint: sic in Ecclesiæ corpore, quam quotidie sibi velut vnicam sponsam exquisitiùs adornat, & nouis quodammodo splendoribus ad elegantiam expolit, spectabilem quandam ex omni Ordinum ac familiarum genere varietatẽ admiscet. Quæ tanta, tamque admiranda in omni statu ac natura varietas, non tam quia spectabilis ac decora, quàm quia peropportuna, & sæpè necessaria probatur, ab summo illo ac sapienti opifice videtur inuenta. Quorsum enim ad capiendos humani corporis sensus tam multiplex est reperta varietas? cur pascendis singulis, singula rerum inuenta sunt genera, colorum, sonorum, saporum, odorationum atque tactionũ? Quorsum tot animantium species? tot locorum ac regionum, tot oppidorum tanta descriptio? Quorsum tanta in his notis vsitatisque naturis formarum generumque dissimilitudo? Num ad vniuersi dumtaxat ornatum ac voluptatem, an etiam ad multiplicem hominum vsum atque opportunitatẽ, quorum gratia eam, quam dixi, varietatem excogitauit diuina solertia? Nimirum naturæ hominum variæ, voluntatesque tam multa, tamque inter se distantia ac dissimiliarerum genera requirebant, vt qui re aliqua minùs capitur & afficitur, ei nunquam in tanta varietate deesset, quod eius mulceret sensum, & velut arrideret palato. Par in disciplinarum multitudine varietatis est ratio, quam idcirco prouidentia Dei sua in Ecclesia tam est machinata solerter, vt varijs hominum voluntatibus & ingenijs, moribus ac naturis, constitutionibus corporum, atque viribus indulgeret; nec in tanta familiarum copia deesset vnquam, quæ cuique præ ceteris probari posset, & quò suus quemque nutus ac voluntas impelleret. Argumento est, quòd multi, qui se ad certam aliquam disciplinam appulerunt, nunquam se ad aliam forsitan inclinarent, nisi congruentem illam cum suis moribus inuenirent. Quàm multi autẽ in hac noua minimaq; familia societatem iniere nobiscum, qui, nisi ea edita in lucẽ esset, in suis adhuc tenebris permanerẽt, nec vllum de Religione consiliũ mentemque susciperent? Nouarum igitur familiarum ortus, in fructu diuinæ ponendus est sapientiæ, quę & cuiusque priuati moribus sensibusque, & vniuersæ Ecclesiæ decori ac pulchritudini, & ceterarum disciplinarum bono atque commodo, &

præ-

præsenti temporum necessitati opportunitatiq; voluit esse prospectum. Quibus de causis, vt ceteræ sileantur, Sodalitatem hanc nostram potissimùm excitatam, in lucemque vocatam, cùm pro me loquatur euentus, malo in hominũ cogitatione relinquere, quã in oratione mea ponere.

7 *Societatis fundator Ignatius, quam ad id opus facultatem haberet.*

Iam verò ad huius tanti operis molitionem architectus ille diuinus, qui stulta mundi eligit, vt confundat sapientes; Ignatium de Loyola nullis instructum humanæ sapientiæ præsidiis, & ex sæculi castris nuper abreptum auctorem ac ministrum sibi delegit: vt, quod olim in vniuerso Ecclesiæ corpore, & amplissima filij sui societate fecerat, id in hac minima eidem filio suo addicta & deuota Societate fecisse nostris temporibus sentiamus. Quanquam apparebant in Ignatio, vt in electis plerumque Dei, documenta non leuia, vnde prudens rerum existimator, etiamsi quid præstans ille ordiretur opifex, ignoraret; intelligeret tamen quantus is esset aliquando futurus ad meliora conuersus. Nam & in Apostolo Paulo etiam tum cùm Dei persequebatur Ecclesiam, & in discipulos Domini minas spirabat & cædes, non erat difficile coniici, quantus & ipse futurus esset traductus ad Christum. Quippe idem ac semper sui similis animus est, & eamdem vim suam vbique prodit, siue in tutela versetur erroris, siue in patrocinio veritatis. Nam post acceptam gratiam, vt scriptum reliquit B. Macarius, natura manet eadem; & sicut membrana, in qua suo quisque scribit arbitrio, quamcumque scripturam recipit; ita gratia quamcumque naturam. Ac profectò si quis in ipsis sæculi tenebris, tanquam ex quadam specula contempletur Ignatium, næ ille vel ex generosis eius inceptis conatibusque coniiciat, ad maiora quædam eum genuisse & conformasse naturam: eiusque vitæ cursum iam inde à principio ita à Deo fuisse directum, vt humanis postea ad diuina traductis, nihil non in eo summa sapientia permissum, nihil non peculiari prouidentia relictum & constitutum animaduertat.

Hom. 25.

8 *Ortus Ignatij.*

Natus est anno post partum Virginis millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, cùm octo circiter antè annis portentum illud orbis terrarum (vt à sapientibus obseruatum est) & funesta Catholicæ Ecclesiæ pestis, Martinus Lutherus editus esset in lucem: vt tum Deus futuri conscius ad discutienda venena videretur excitare præsidia, quemadmodum suprà dicebamus, cùm ad ea spargenda satellites nouos Satanas educabat. Ortus est nobili, & 9 *Summa vita Ignatij ante conuersionem.* claro in primis genere in ea Cantabriæ regione, quæ Guipuzcoa dicitur. Habuit enim vtrumque parentem ex familiis in eo tractu principibus, Beltramum Loyolæ & Ognes Dominum; & Mariam Saez de Balda: vt nouæ deinde in Ecclesia Dei familiæ magister ac parens, talibus eam institutis ac legibus temperaret, vt earum vim ac seueritatem plurima, quæ in eam se dicaret ex toto terrarum orbe nobilitas, non refugeret. Rem militarem iam tum ab adolescentia maiorum exemplo perdidicit, diuturnoque vsu castrorum bellica laude floruit: vt suæ mox Sodalitatis alumnos siue in obtempera di celeritate, siue in laborum tolerantia, siue in salutaribus excursionibus, subitisque missionibus exerceret ad similitudinem bellicæ disciplinæ. Fuit in adolescente incredibilis mentis ardor ad gloriam, sitis ingens humanæ laudis; vt commutato vitæ genere, in eius qui omnia condidit, gloria laudeque sitiendi eumdem animi impetum, eumdem retineret ardorem. Elegantiam cùm in omni vita, tum in cultu corporis affectarat, vt hæc eius esset elegantiæ prænuntia, quam mox in rebus factis, cultuque interioris hominis præseferret. Eminebat altitudo animi in condonandis offensis, in liberali gratificandi voluntate, in detestandis auaritiæ sordibus, & malorũ omnium seminario, cupiditate; vt neglectis suis aliquando commodis & emolumentis, magnifico excelsoque animo totum se ad animarum salutem & proximorum explicaret. Cernebatur in capessendis rebus arduis animi magnitudo, in gerendis acre consilium, in exequendis ad extremum vsque constantia; vt pro Dei deinde gloria, saluteque omnium gentium, & hac vel tuenda, vel propaganda familia, nihil non aut alto quodam aggrederetur animo, aut cautissimis consiliis administraret, aut strenuo denique constantique labore perficeret. Erat senilis quædam in adolescentiæ flore maturitas, pari comitate coniuncta, siue in pertractandis hominum animis, siue in eorum captandis voluntatibus; vt olim esset in robusto iam viro, seu in deducendis ab errore mortalibus, seu in alliciendis & adiungendis ad Christum comitas grauis. Quid? quòd emicabant etiam in eo haud obscuri pietatis igniculi, qui progrediente tempore, cùm se ex hominibus trãstulisset ad Deum, magnam videbantur in eius pectore vim excituri flammarum? Annus agebatur M. D. XXI. cùm Pompeiopoli ex æneo globo fœdum in crure vulnus accepit. Vt quo die glande ictus ab hoste, & vulneratus est in corpore, (is dies fuit feria altera Pentecostes xiij. Kal. Iunij, vt certis auctoribus compertum est) eo videretur ab almo Spiritu amore ictus, & sauciatus in animo. Apostolorum Principem præcipua quadam veneratione colebat, cuius laudum præconia versu olim celebrarat Hispano: cui & Apostolus ipse ex accepto vulnere grauiter ægrotanti, per quietem mederi visus est, & in præsenti opitulari discrimine. Consulebat quippe tum nobis ouium Pastor B. Petrus, cùm suum gregi pastorem reseruabat, quo diuturniore memoria tam singulare beneficium grex ipse coleret, & peculiarem sibi illum patronum ac defensorem inter huius vitæ labores ærumnasque deposceret. Ceterùm quanquam non id quidem nos agimus, vt Ignatij vitam velut ab incunabulis describamus: sed ab eo tempore potiùs sit iustum nostri operis & laboris exordium, quo architectus ille summus, veluti primas huius ædificij columnas posuit, qui fuit annus salutis humanæ millesimus quingentesimus trigesimus quartus; tamen eam omnino tacitam prætereunt non licet. Inde enim pendent, quæ deinceps toto opere explicantur. Nam quemadmodum ipsemet B. Pater Iacobo Lainio, qui ei in Generalatu successit, narrabat, ferè Deus consueuit, quos duces Religiosarum

10 *Conuersio Ignatij anno 1521.*

familiarum adsciscit, eos ita regere ac deducere; vt ab ijs vult postea disciplinæ suæ sectatores instituí. Itaque & commodum erit, ante operis ipsius explicationem, lineamenta, & quasi formam aspicere & iucundum animaduertere, quàm lenibus principiis ea, quæ in Ecclesia Dei geruntur acerrimè, diuina sapientia prætexat.

11 *Occasio conuersionis Ignatij ex lectione piorum librorum.*

Igitur secundùm illud Apostolicum visum fecit summa bonitas, vt decumbenti Ignatio, & mali mitigaretur acerbitas, ac depulso periculo dum per longam quietem tibia solidatur, occasionem persanando animo aperiret. Ad leuandam enim molestiam temporis, codicem quempiam petenti ex iis, quibus insueuerat, per armorum amorumque ludibria horarum bonarum raptoribus; euenit sanè diuinitus (exemplum memorabile quanti interfit, qui libri in ædibus habeantur) nullo vt eius generis domi reperto, geminus offerretur, alter Christi Domini vitam continens, alter verò Sanctorum. Quibus lectitandis, vt est virtus blandissima mentis humanæ conciliatrix, vbi præsertim suam ei speciem in illustribus proponit exemplis; hoc acriùs commouebatur Ignatius, quo tanquam ad fomitem, præparatamque materiam ad eius generosam indolem sanctus ille ardor adhærescebat. Subibat animum præstantissimos quosque ex iis quos legebat, æmulari ausus, in diuexando potissimùm macerandoq; corpore. quæ prima virtutis facies sua illa tristitia & horrore blanditur animis magnis. Recurrebat tamen identidem bellicæ laudis dulcedo, & cogitationem rapiens, varijs depingendis inceptorum fortium imaginibus, per quæ vel beneuolentiam sibi cuius vellet, vel nomen inter bellatores grande colligeret, longo spatio deludebat.

12 *Obseruat bonarum cogitationum, & in animum diuersos exitus.*

Sed, vt erat harum cogitationum tam diuersa natura; ita in abscessu vestigia sui dissimillima relinquebant. Ab ijs, vt solidis, ac succi plenis quietus manebat animus vegetusque, & quasi pastus: ab his, nempe inanibus ac falsis, aridus, sibique displicens, ac magis nauseabundus, quàm satur. Nec discrimen id nisi multis pòst diebus obseruauit miles noster, quàm exteriorum certaminum ad id temporis prudens, tam interiorum ignarus. At vbi primùm diuino clariùs illapso radio, in contrarios illos exitus, mentem intendit: relegensque superiorum alternationes dierum, planè talium discrepantiam commotionum perspexit, ac veluti accensa face in suæ mentis tenebricoso specu dispicere lucem, quidque ageretur cœpit videre; immenso cumulatus est gaudio, & liquidissima perfusus è cælo dulcedine. Et sanè fortunata illuxit hora illa Christi tironi. Radius ille cælestis fuit ei totius vitæ magister, eaque præstans interioris Philosophiæ intelligentia, quæ sanctum virum compleuit, gradum hunc primum, hoc primum habuit rudimentum. Namque ex eo tempore erectus ad sui custodiam, suarumque cogitationum & affectionum non exitus modò, sed initia & progressiones vigil obseruans, discernendorum spirituum peritiam singularem adeptus est: regulasque cœpit statim colligere, quæ in libello Exercitiorum de ea re plenæ sapientia extant. Hac igitur luce peruolutandis Sanctorum vitis insistens, & præclarissima etiam quæque dicta ac facta excerpens, & accuratè varijs depicta coloribus in volumen referens, dum ex eorum contentione se ipse velut in speculo contemplatur; induxit constanter in animum ætatis superioris errores, noua instituenda vita, corrigere, totumque penitus se recudere. Quæ cùm secum deliberaret attentus, repentè studio precationis accensus, intempesta nocte desilit è cubili, totoque animo corporeque prostratus ante clementissimæ Dei Matris effigiem, dum ab ea poscit opem, vt per eam sibi liceat non inuisum ingratumve eius filio famulum esse; ingenti motu concussum est terræ solum, & cubiculum, in quo orabat, intremuit. Siue id exorati Numinis indicium fuerit, vt olim vsu Paulo Sylæque venit nocturnos carceris inter horrores, cùm Deo laudes hymnosque canerent; seu fugati dæmonis argumentum: qui ab eo viro, cuius in anima thronum sibi Deus sedemque iam fixerat, ingenti rabie efferatus, velut ampliùs non rediturus abscederet. Vix induerat hominem nouum, cùm

13 *Apparet Ignatio B. Virgo cum puero Iesu.*

ipsa quoque Dei Mater parumlum Iesum in vlnis gestans, eximia specie ac fulgore nitens, suam illi dum vigilat, præsentiam longo spatio declarauit, tanto exultantis animi gaudio, & commutatione voluntatis, vt à cunctis huius vitæ iucunditatibus incredibili repentè fastidio cœperit abhorrere, ac nominatim insignè perfectæ castimoniæ cupiditatem conceperit. Quo tam eximio in ducem nostrum beneficio clementissima Dei Mater tanto antè præmonere nos voluit huius se minimæ Societatis patronam apud Filium suum carissimum semper fore: sibique secundùm Deum oportere admirabilem eius ortum, secundosque progressus adscribi: nec aliunde cælestia nobis speranda præsidia, nisi ex ipsa, cuius nos Deus tutelæ voluerit esse commissos.

14 *In Montem Serratum ex patria discedit.*

Ignatius verò confirmatis iam satis viribus, descripta sibi in varias asperitatum formas vitæ ineundæ ratione; consilio inprimis peregrinorum ritu Hierosolymæ adeundæ susceptо, festinans ad sanctæ militiæ tirocinium, iter in Montem Serratum intendit: nihil tum cogitans vltrà, nisi vt (quoniam rudis eo tempore meliorum, virtutis summam in corporis afflictatione ponebat) quàm acerbissimè sese discrucians, per id quàm maximè diuinæ Maiestati placeret. Vitæ etiam anteactæ commissa existimabat grauiter vindicanda: ob eamque rem ab ipso statim paternæ domus egressu, cœpit se noctibus singulis acri verberatione contundere: & quidem non tam vt meritas à se Numinis pœnas auerteret, quàm vt eius voluntati sanctissimæ gratam acceptamque rem faceret. Adeò iam inde ab Euangelicæ perfectionis limine cælestis gratiæ ope ductaque prouehebatur ad optimum, & ad gloriam Dei quàm maximam (quod vnicum tota deinceps vita destinatum spectauit) quasi nescienſ collimabat. Ibat plenus animi, & magna secum voluens, vtque eam partem, quam maximè rebatur infirmam, aduersus hostiles impetus communiret, in eodem itinere voto se, quod Deiparæ pro suo

in

in eam peculiari ſtudio nominatim obtulit, perpetuæ caſtitatis obſtrinxit. Ac Reginæ virginum, & nato eius acceptam ſponſionem fuiſſe probauit ſatis ex eo die deuoto clienti ad vltimum vſque ſpiritum excellentis pudicitiæ, intaminatæque mentis & corporis donum cæleſti benignitate conceſſum. Nec dubia (vt licet interpretari) clementiſſimæ Matris tutela ſubinde capitis animique diſcrimen euaſit: ex quo potuit intelligi, quàm neceſſarius ſit pietatis iter ingredientibus dux certus, & cuſtos. Adiunxerat eunti ſe comitem Maurus homo (nondum enim ea fęx è Tarraconenſi Hiſpania prorſus exceſſerat) qui cùm illato ſermone de ſemper intemerata Dei Genitrice, diu nefariè pernegaſſet eam à partu virginem; ſubditis repentè iumento calcaribus, paulumq; progreſſus, in pagum proximum flexit. Recaluere ſcilicet in excelſo ſtatim Ignatij pectore militares ſpiritus: vtque etiam num in quodam quaſi regnorum Chriſti ac mundi confinio verſabatur, ſæculi trutina diuinas res ponderans; ſtatuebat Virginis Matris iniuriam ferro protinus abolendam. Ex altera parte conſcientia iam fidelior ſcrupulũ ſuggerebat, ne fortè id genus vltionis æterna veritum lege, nequaquam Dei ac Virginis reſarciret honorẽ, ſed geminaret offenſam. In hoc ancipiti curarum tumultu, eo capto conſilio, quod ſola excuſet piæ mentis ſimplicitas, vt, ſi mula, cui inſidebat, in viæ diuortio iter, quod tenuerat Maurus, iniret, intelligeret ſibi impium illum haud dubiè pugione confodiendum; vbi ad biuium ventum eſt, continuò beſtia, quamuis proximus in conſpectu pagus, magiſque tritus inuitaret callis; tamen in alteram ſe partem, quæ ad Montem Serratum ferebat, immiſit. Ad ſacrum Montem peruectus, religioſè Deo ac Deipara ſalutatis, eò curam in primis adiecit, vt vitam exorſurus nouam, veterem ab exordio primo retexeret: quod cùm per triduum ſedulò peregiſſet, è ſcripto repetita ab memoria vltima noxarum confeſſione cunctarum apud cœnobij eius vitum virtute inclytum Ioannem Clanonium nomine, natione Gallum; eidem pariter ſua de vitæ incundæ ratione conſilia ex ordine patefecit. Deducebat nimirũ iuſtum ſuum Dominus per vias rectas, magiſtrumque plurimorũ vno erudiendo fingebat. Is ſcilicet conſilium illud geminum pietatis palæſtram ineuntibus apprime neceſſarium, menti eius iniecit, vt & generalẽ inſtitueret confeſſionem, cuius ea tempeſtate vſus non perinde, vt poſtea eiuſmet operâ introductus eſt, increbuerat: & cum viro bono atque prudenti quidquid meditaretur, cõmunicaret. His enim neceſſe eſt oriatur ab initiis diſciplina virtutis, his ædificium ſpirituale ſtatuatur in fundamentis. Nam expiatio vitæ totius anteactæ in primo lumine ardoreque illo conuerſionis, purgat magnopere animum, præparatque vberioribus è cælo donis excipiendis. Et omnino immẽſum quiddam refert ad perſeuerantiam, ad progreſſum, ad omnia primordio ſemel contendi, quantum cum diuina ope fas eſt, vt animus in amicitiã Dei, & ſtatum gratiæ reponatur. Ductus autem periti inſtitutoris aduerſus fallacias tenebrarum patris Angelum lucis ementientis, cùm ſemper, tum inchoanti præſertim eſt neceſſarius, quòd & rudior diſcipulus eſt, & error vel paruus initio, fit longè maximus in progreſſu. Hęc Ignatius præcipua quadam magiſtri ſummi doctrina non ſolùm peragebat, ſed etiã obſeruabat, conferens in corde ſuo, & intentis vbique oculis per iuſtitiæ ſemitas incedens, ac notans ſingula, vt eodem tempore, quos faciebat in diſcipulatu proceſſus, eoſdem haberet in magiſterio. Vbi Clanonius conſilia eius probauit, quia legerat nobiles olim Equites cùm initiarentur profanæ militię, totam noctem in armis excubare ſolitos; militiam & ipſe ſacram auſpicaturus ritu perſimili, iumentum, quo erat aduectus, cœnobio donat: quod ſuperfuerat pecunię pauperibus diuidit, gladium ac pugionem ante Deiparæ aram ſuſpendit; denſiſque iam tenebris vni pauperum etiam nobiles veſtes, quibus induebatur ad intimam vſque ſubuculam tradit: ſeque ipſe habitu induit, quem prope Montem Serratum nuper ex itinere comparauerat. Is erat talaris tunica è rudi ſacco, funis pro cingulo, calcei è ſparto, ſed alterum tantùm pedem ex veteri plaga imbecillioré texit: alterum prorſus nudum; nudum item reliquit verticem: ſuſpendit ab latere cucurbitam in vſum aquæ, & viatorium baculum, peregrinorũ geſtamẽ, manu prehendit. Hoc ornatu noctem, quæ lucem concepto à Virgine æterno Verbo ſacram præceſſit, ante ipſius aram Virginis totam exegit, modò ſtans, modò genibus nixus, deflens ſuperioris ætatis piacula, totumq; ſe toto pectore Deo deuouens, atque ei vni ſtatuens in poſterum bonam militare militiam. Primo diluculo, ne per lucem agnitus in eo habitu admirationẽ ſibi, & nomen ſanctitatis conciret, Manreſam verſus diſceſſit, oppidum à Monte Serrato tribus diſſitum leucis; in eius oppidi hoſpitali domo ante Hieroſolymitanã peregrinationẽ, rudimenta ſuſceptæ militiæ poſiturus, & quaſdam in inchoato Loyolæ volumine, quod magna cura ſecum geſtabat, vitæ ſpiritualis obſeruationes adnotaturus. Euntem feſtinus viator aſſequitur, ſciſcitaturq; num veſtes mendiculo, magni pretij, vt ille aſſeuerabat, donarit: qui cùm intelleXiſſet miſellum eas ob veſtes furti ſuſpicione vexari, falſus id, quod res erat, vt innocenti ſuccurreret; nec addito verbo, quamuis multum de ſuo nomine & itinere interrogaretur, commiſeratione partim mendici, partim ſuimet, lacrymas fudit, adeò ſe nequam exiſtimans, qui ne benignè quidem alteri poſſet facere, niſi infamiam eidem & damnum crearet. Manreſæ noſocomio ſanctæ Luciæ receptus, velut in quæſita diu palæſtra pedem poſuiſſet, continuò laxat ardori animi habenas, & in dura & aſpera, quæ mente deſtinarat, ſeſe effundit. Cæſariem, quam pro frequenti eius temporis more ſtudioſè nutrierat, confundi ſinit & inhorreſcere: barbam temere promitti, vngues excreſcere, totum os ſqualore turpari. Veſtis erat, quem dixi, ſaccus aſper ac vilis; caput dies ac noctes intectum, humus pro lecto, ſomnus perexiguus, ac media nocte orationis cauſa interpellatus: ter quotidie acriter repetebat flagellum: ſeptenas attentione magna prouolutus in genua, recitandis variis precibus ponebat horas, præter id

15 *Venet caſtimoniam.*

16 *Zelus Ignatij pro perpetua Deipara virginitate.*

17 *Quid geſſerit in monte Serrato.*

18

19 *Manreſam ſe recipit.*

20 *Vitã aſperrimã Manreſa inſtituit.*

tempus, quod singulis item diebus audiendo Sacro, vespertinisque & completorijs precibus dabat. Tota ieiunans hebdomada, nec quicquam omnino præter exiguum panis emendicati, & aquæ semel in die degustans, Dominicis tantùm diebus, quibus ad Pœnitentiæ Sacramentum, & vitæ panem summa religione accedebat, de ieiunij seueritate aliquantum, si facultas afforet, remittebat. Ab his curis si quid vacuum supererat spatij, vel ministrabat ægrotis, vel stipem, quam in alios pauperes dispertiret, emendicabat; vel sermonibus pijs homines, qui se offerrent, studebat facere meliores, semper intentus, ne quid corpori blandum admitteret. Itaque non multo tempore in tanta vitæ duritia, corporisq; neglectu viuidæ robur illud iuuentæ elanguit, concidere vires, & nobilem bellatoris speciem pallor & macies deformauit. Animus interim tranquillus ac lætus erat. Etenim cùm dulcedo cælestis sensum propè omnem asperitatis, qua macerabatur corpus, extingueret: primi quoque ardores quadam sua præcipua dote aditum Satanæ quasi vallo intercludebant: vt bis omnino oppugnatus principio sit, eoque leuiùs, quo apertiùs. Nam cùm paulò post donatas pauperi vestes succurrisset, Nonne meliùs nunc vestitu, qui te deceret, amictus, versarere cum paribus tuis, quàm in sacco isto seminudus inter mendiculorum volutarere quisquilias? hanc ille cogitationem, in pauperum se protinus gregem inserens, comiterque cum ijs agens, miscensque sermonem, leui negotio repulit. Iterum autem defatigato & languido, Te miserum, cùm oppugnator insusurrasset, quinquaginta adhuc tibi anni restant, isto pacto trahendi; respondit, Diemne mihi vel vnum præstare tu queas? & confestim molestia omnis euanuit. nec postea quamdiu inter mortales egit, cogitatio viro Dei vlla subrepsit, quæ constantiam in susceptæ vitæ ratione tentaret. Ceterùm, quia gentis humanæ callidissimus hostis, vbi aperta vi nihil aduersus pias mentes assequitur, dolis cuniculisque grassatur: atque, vti se dabant exordia, grandem sibi aliquam temporis progressu, ab indole eius viri cladem pertimescebat: altera verò ex parte etiam Deus magistrum experientissimum formans, vicissitudine motuum ac temporum perpoliri eum docerique volebat, vt ipsis edoctus experimentis, omni hominum ac temporum generi opportuna præcepta colligeret; cœpit nobilis tiro simul gradibus magnis prouehi ad arcem virtutis, simul varijs versari modis, multisque & grauissimis commotionibus agitari, & artibus subtilissimis peti. Quatuor igitur mensibus in æquabili animi pace traductis, peruenusta ei se imago obiectat in aëre, cuius figuram dispicere non planè posset. Longior erat tractus in colubri modum, lucidus, idemque multicolor, & compluribus quasi oculis stellatus, qui intuentem iucundissimè oblectabat: euanescens autem relinquebat subtristé. Nec multò pòst quoniam adhuc in oratione, quæ voce fit, Ignatius fermè constiterat, descendere in se altius cœpit, & penitus intrare diuina admirabili è cælo luce perdoctus. Inuisurus enim sacram ædem mille ferè passus Manresa procul, in Rubricati amnis ripa consedit, ore conuersus in aquas, meditabundus. Ita sedenti diuina lux repentè oborta, nouam quamdam rerum scenam aperuit. Mysteria fidei tanquam subducto velo oculis quodammodo intuetur: rerum creatarum æstimationem iustam ac pretium intelligit: quem ad finem genita hæc vniuersitas sit: quamobrem, & quatenus rebus creatis vtendum sit, cognoscit: in quo virtutis sita vis: qua priùs in re posteriúsve, plùs aut minùs elaborandum: tota denique Euangelicæ sanctitatis perfectio, ac disciplinæ interioris subtilitas eodem in lumine menti eius ostenditur, adeò clarè, vt inde alter planè recederet, aliisque iam luminibus seque, & res ceteras contemplaretur; aliis lancibus boni malique præstantiam ponderaret. Exurgens igitur nouus vir, ac planè iam vir perfectus in Christo, ad crucem in proximo sitam euolat, humi prouoluitur: dumque gratias de tam incomparabili dono ex intimis agit sensibus, illud ipsum quod suprà dixi, picturatum coloribus spectrum, & oculis interpunctum apparuit. Sed animaduertens Ignatius, prope crucem non ita colorum fulgere blanditias, & alia vanitatis argumenta obseruans; planè intellexit venenati eius serpentis, qui mortale genus totum infecit, speciosum esse ludibrium. Ex eoque tempore cùm multis deinceps annis, quanquam non ita collucens ac bellum, sese frequens obijceret, generoso fastidio & baculo abigebat. Hinc iam interiora Philosophiæ cælestis ingressus, & ab oratione vocis ad mentis progressus actiones, exerceri cœpit meditationibus ijs, quas in Exercitiorum spiritualium libello digessit. Nam partim ex eo, quod suo ipse vsu, & quotidiana obseruatione notarat, partim ex eo, quod à diuino illo institutore didicerat, salutarem quandam orandi scientiam, & meditandi velut artem effecit: quam in dies magis ac magis auctam locupletatamque ad similitudinem exercendorũ corporum, Exercitia spiritus appellauit: vt quemadmodum suis exercitationibus corpus, ita suis se spiritus aleret, ac sustentaret. Has ille magno suo bono primus expertus, ratus id quod erat, eamdem quoque vim in ceteris habituras, subinde ad aliorum adhibere salutem, & vitæ disciplinam instituit, tam illustri commutatione morum, tam vberi multorum fructu, vt nihil illis videretur, siue ad eligendum vitæ genus, siue ad conformandos mores, appetitionesque sedandas, siue ad retinendam in præclaris animi nostri decretis institutisque constantiam, excogitari potuisse præstantius. Neque omnino, siue tempus, quo conditæ sunt ab homine litterarum prorsus experte, siue illa fructus ad pietatẽ spectetur vbertas, siue insectationes per quas conante Satana opprimere profecerunt, auctoritate demum Apostolica cõprobatæ, dubitare fas sit quin opus fuerit humano maius, & planè æternæ mentis inuentum. Inter has meditationes in amorem prę-

21

22 *Variè exagitatur.*

23 *Exercitiorum spiritualium libellũ componit.*

24

cipuè Christi Domini immensùm exardescens, quidque ille egisset causa nostra, quid æquum esset conari nos in eius obsequium animo versans; cùm aueret ei se totum ac penitus mancipare, & inuenire quemadmodum & vbi rem posset quàm gratissimam facere, & cuncta circumspiciens, intelligeret, non posse Saluatori

acce-

acceptius impendi vſquam obſequium, quàm in diuina gloria procuranda per ſalutem animarũ, pro qua ſcilicet ad terras ille veniſſet; ad quam quidquid egerat, quidquid dixerat, quidquid ad necem vſque duriſſimam tulerat, retuliſſet; ad eam protinus curam toto pectore ferebatur. Et quia proponebat ſibi Chriſtum Ieſum veluti regem iuſto præditum imperio, fortem ac generoſum, & moribus ſuauiſſimis, qui ad pium bellum non alia inuitaret conditione populares ſuos, quàm vt commodis ijſdem & incommodis vterentur menſæ, lecti, laborum, periculorum, quibus ipſum vti regem viderent; optimè hinc argumentans ex vna parte non poſſe hac militibus conditionem optabiliorem honeſtióremve proponi; nec ſanè dignum, aut militum, aut hominum numero, qui rege eiuſmodi, piam ad expeditionem ſic inuitante, non euolaret ad ſigna: ex altera verò parte pauperem, eumque cruce præeuntem Chriſtum ducem intuens, & audiens vocem, Qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me; totus in ſanctum id genus belli, totus in ſtudium animarum, totus in ærumnarum, paupertatis, & cruciatuum omnium cupiditatẽ exardeſcebat, vt ſtrenuè ac legitimè ſub tali duce militaret: erubeſcens non ſequi præeuntẽ, & meliorem quam ſibi dux aſſumeret, conditionem pati. Ex hoc fonte, quæ geſſit tota vita pro cauſis animarum, quæque perpeſſus eſt, & multò plura, quæ cupiit perpeti; ex eodem ſociorum adlectio, & ipſius Societatis conſtitutio, & vniuerſa deſcriptio emanauit. Dum verò ſanctis hiſce curis exercetur, mira viciſſitudine, nunc cauſa nulla antegreſſa, immenſo quodam perfundebatur ſenſu dulcedinis: nunc verò cuncta illa lætitia ex animo euaneſcente momento temporis quaſi pallio ab humeris ſine ſenſu rapto, ægritudo ſuccedebat, ac tædium, ac ſtupor: cùm grauiter etiam incipit torqueri angore conſcientiæ. Nam vt ex diuina luce ſeſe acriùs incitauerat charitas, & dolor etiam peccatorum, & voluntas, quantum fieri poſſet, læſum Dei honorem redintegrandi, inde oculos ad anteactã vitam retorquenti ſuccurrebant non pauca, quæ verebatur ne memoriam in generali cõfeſſione fugiſſent. Quæ confeſſario diligenter cùm explicaſſet, itemque addidiſſet alia, quæ poſtea dubitationem mouerant, & alia rurſus; nouæ ſemper aliæ ex alijs dubitationes oriebantur: nulluſque fiebat ſcrupulorum finis, nullus angorum. In aſſiduo gemitu, & omnibus precibus ad Deum perſeuerabat clamans: infixus tamẽ hærebat pectori vermis, carpebatque medullas, ac vorabat ſuccum omnem pietatis, & reliquias etiam virium corporis depaſcebat. Denique remedia alia incaſſum expertus, memoria repetens quemdam è ſanctis Patribus perpetuam ſibi ab omni cibo abſtinentiam indixiſſe, dum quod optabat, Deus miſeratione tactus concederet, idem faciendum ſibi putauit. Id cùm Dominico die ſtetiſſet, hebdomadam quàm longa eſt, nulla penitus guſtata re, nec de ſeptenis cuiuſque diei precationum horis, nec de ternis verberationibus, nec de cetera ſeueritate intermittens aut remittens quidquam, ieiunus exegit. Et quia fluctus conſcientiæ non conſederant, & vires etiamnum ſuſtinendæ inediæ ſufficiebant corpori, longiùs erat progreſſurus, niſi confeſſarius, cui nihil habebat abditum, altero Dominico die, re cognita, ſeuerè prohibuiſſet. Nec diſtulit ſuam indulgentiam Deus conſolationis. Reſpexit benignè famulum ſuum, abundeque reddita priſtina mentis tranquillitate, adeò ſimul admirabilem addidit ſcrupulos eximendi peritiam; vt nulla ferè deinde offerretur Ignatio tam deplorata conſcientia, cui non faceret medicinam. Acceſſere præclaris hiſce donis alia atque alia curſu perenni, præſertim cæleſtium viſionum. In gradibus templi Dominicanorum, quod Manreſæ eſt, horarias Matris Virginis preces aliquando percurrẽs, mente in ſublimem ſenſim contemplationem, ad auguſtiſſimum adorandæ Trinitatis myſterium quadam ſub rerum corporearum imagine contuendum abreptus, incomprehenſi eius myſterij notitias inenarrabiles percepit, tanto cum gaudio, vt modum lacrymis eo die adhibere, ne in publica quidem ſupplicatione, & conſpectu multitudinis poſſet; tanta verò vbertate lucis diuinæ mente recepta, vt homo litterarũ rudis, de ſacroſanctis illis & inacceſſis Dei vnius ac trini ſplendoribus volumen ſcribere ordiretur. Et quanquam ante hanc illuſtrationem præcipuo ſtudio ſingulas per ſe diuinas perſonas propria prece ſalutabat quotidie; tamen ex eo tempore multò fuit propenſior ad ſanctiſſimæ Trinitatis cultũ, & in Miſſa, quam poſtea ſacerdos de ea frequens recitabat, ceteriſque religioſis obſequiis, peculiari ſenſu & pietate commouebatur. Ipſe Chriſtus Dominus per id tempus frequens menti eius ſpectandum ſe præbuit: nec rarò Mater ſanctiſſima. Eodem interiore mentis obtutu aliquando dum ad ſancti Dominici ſacrificio intereſt, in hoſtia ſacroſancta Chriſti Domini præſentiam; alio tempore rationem & viam, qua ſempiternus ille architectus & opifex vniuerſam mundi molem procreauit, admirabili modo perſpexit. Quibus luminibus adeò præclarum conſecutus eſt donum intellectus ac fortitudinis; vt quamuis nulla extarent ſacrarum monumenta ac teſtimonia litterarum, tamen fidei dogmata, & rectè tenere poſſet, ac tradere: nec dubitaret obiecta neci vita defendere. Verùm inter ecſtaſes vna ante omnes octidui ſpatio memorabilis fuit. In Completorio enim Sabbati auocatus à ſenſibus, cùm octo ipſos dies ita quaſi exanimis iacuiſſet, vt homines pij condituri ſepulchro fuerint, niſi latentis vitæ reliquias ex tenui cordis palpitatione deprehendiſſent; in Completorio item Sabbati proximi quaſi è ſomno euigilans, &, Ah Ieſu, ſuauiter ingeminans, ſurgenſque, omnes, qui intererant, admiratione compleuit. Quo tempore pia eſt ac probabilis coniectura, vti olim Gentium doctor triduo illo, quo nec manducauit, nec bibit, ac multorum ſententia raptus eſt in tertium cælum, audiuit arcana verba, Euangeliique ſacroſancta myſteria, & formam Eccleſiarum diuinitus accepit: ita Ignatio huius minimæ Societatis quaſi fabricam & exemplar oſtenſum. Ceterùm quamquam ab initio venerationi populo eſſe cœperat, tum propter conſtãtia virtutis exempla, tum etiam quod

25 *Angitur ſcrupulis conſcientiæ.*

26 *Totam hebdomadam ab omni cibo abſtinet.*

Scientiæ mira Ignatij ſcrupulos eximendi.

27 *Diuinæ viſiones.*

Donum intellectus ac fortitudinis

28 *Ecſtaſis per octo dies continua.*

consecuta celeriter eum è Monte Serrato, etiam vero amplior fama, de nobilitate generis, mutatis vestibus, relictis fortunis, admirabilem faciebant; tamen hac, & hisce similibus diuinis significationibus vsque eò creuit obseruantia, & sanctitatis opinio, vt cùm demum ex vitæ asperitate morbum grauissimum contraxisset, publica magistratus cura, & honestissimarum ministerio matronarum curatus sit. Inualuerat eius morbi vis vsque in supremum discrimen, quæ cùm primùm paululùm remisit, & vocis ægro potestas redijt, repentè ad astantes sublato clamore, Ne cessare per Deum, inquit, si rursus mors ingruat, ne cessate mea mihi scelera ingerere, & peccatorem ingeminare. Quippe ad nouissimum se agonem paranti cogitatio pertinax occurserat, iustum esse ipsum blandiens, quam propulsare conantem, grauiùs ea luctatio, quàm atrocitas mali defatigarat. Sed ille tumidum cænodoxiæ spiritum in præsens egregiè debilitatum, ita mox deleuit, ac propè extinxit; vt suis de rebus quidquid Dei gloria poscret, sine vlla blandæ eius pestis titillatione depromeret. Quin adeò ipsemet tam rigidus sui censor, quique vel minutissimas labeculas, nec nisi perfectorum acie spectabiles, Pœnitentię Sacraméto subijceret, professus tamen sit, viginti ferè postremis suę ætatis annis nunquā habuisse de gloria inani, quod confessario aperiret. Nondum confirmauerat vires, cùm repetito pristinæ cursu seueritatis, semel iterumque reuolutus in morbum, experimento didicit, nequaquam detractum pietatis studio, quod necessitati naturæ concederetur: idque (quod, vt alia, errando, se memorabat edoctū) solebat postea suæ disciplinæ alumnis paternā benignitate proponere, admonens vt in mala valetudine, quidquid de valentium remitterent studiis, id obedientia, æquitate animi, patientia, compensare contenti, de cetero laborans corpusculum ne vrgerent. Geminum est illud præceptum, quod item in hac Manresana schola ex obseruatione suimet vsus didicit, nihil somno immodicè detrahendum. Nam cùm ea potissimùm hora, quam quieti necessariæ destinarat, pij sensus ac gustus affluerent, animaduertens intempestiuum laborem, plus nimio corporis vires ac mentis affligere; statuit prorsus normam rationis sequi, quodque sibi ad maiorem Dei laudem, consultatione diligenti spatium præstituerat quiescendi, de eo nihil voluntarij studij causa, quanquam alioqui recti, decerpere: iam tum singulare suum illud instiruturn tenens, non modò, vt nihil temere, sed ferè ne pio quidem impetu aggrederetur, nisi præmeditatione matura circumspectans, ad certas bene eligendi regulas, quas inter alia hìc obseruarat, exigeret, vt planiùs in postremo hoc opere differetur.

29 *Grauissimè ægrotans inanem gloriam expugnat.*

30 *Experimento discit parcendum valetudini.*

Vtebatur iam valetudine certiore, sed quia grauis languor resederat stomachi, & hiems perfrigida sæuiebat, duplex amiculum è crasso panno, coloris cinerei ruffescentis amicorum impulsu corpori admouit, & ex eodem confectum pileolum capiti operimentum imposuit. Tum Barcinonem discessit, iter in Palæstinam, quod à principio destinarat, primo quoque tempore initurus, Manresam decimo ferè postquàm venerat mense, valdè & sanctitate & claritate auctam relinquens. Nam cùm priuatis congressibus, tum meditationibus exercitiorū, post eam obseruatam viam, complures ad studia intima pietatis prouexerat, & suæ sanctitatis ea relinquebat impressa vestigia, vt quæ potissimùm incoluerat loca subinde veluti sacra, populi pietas celebrare inceperit: quorum nonnullis progrediente die, præclara addita sunt monumēta cum titulo. Denique oppidi nomen, angustis antè finibus notum, toto iam penè orbe terrarum inclaruit. Nec dubitare fas est, quin præcipua quadam indulgentia, eam Ignatius plagam è cælo respiciat, vt incunabulum suæ in Christo infantiæ, altricem primæ mendicitatis, tirocinium sacræ militiæ, Euangelicæ scholam sapientiæ, vtque ipse appellabat, suæ primitiuæ Ecclesiæ sedem, tot etiam tamque excellentium donorum conscium atque testem; certante præsertim in Manresanis cum maiorum charitate erga eum clientem, posterorum pietate erga patronum. Hierosolymitanum ad iter multi se comites obtulere, officioseque in primis Ioannes Paschalis duodeuiginti annorum adolescens, cuius mater Agnes Paschalis religiosissima femina iam inde in initio Manresani secessus venerari Ignatium cœperat. Huic adolescenti, quod ipse post euentum sanctè testificatus est, vir Dei totam vitæ agendæ seriem, & impendentes æturnnas atque calamitates in discessu ita prædixit, quasi non futura caneret, sed præterita enarraret. Verùm neque ipsum, neque omnino quemquam mortalium comitem voluit: nec pecuniæ subsidia, quæ benignè obtrudebātur, admisit; vt, quemadmodum secum ipse disserebat, nullos haberet comites, nullum subsidium, nisi fidem, spem & charitatem in Deum; & nihil fiduciam, vel amorem suum à summa bonitate distraheret. Quod propositum tenuit ita constanter, vt, cùm nequaquā reciperetur in nauim, nisi quod ipsi sat foret nautici panis, inferret, diuque reluctatus, de confessarij demum consilio intulisset nummulos aliquot, quos in littore sibi reliquos animaduertit, quod nulla adigebat necessitas ferre, ibidem in saxo reliquerit. Ceterū diuino planè consilio ingens discrimē euasit. Nam cùm perhoneſta matrona Isabella Rosella fortè in cōcione humiliter eum inter pueros considentē intuita, ore vidisset supra modum splendido ac fulgenti: & vocem interiorem audiens, qua iubebatur accersere, accersisset, colereque vt sanctum virum cœpisset; eadem operam dedit, ne phaselum, vti ille decreuerat, sed vti onerariam grandem conscenderet. quod cùm fecisset, phaselus in conspectu Barcinonis naufragio perijt: onerariam verò vehemens à puppi ventus impellens Caietā quinto die peruexit. Annus tum agebatur M. D. XXIII. qui plerique Italiæ grassante pestilentia infestus optatam ærumnarum Ignatio segetem obtulit, dum Caieta Romam, ab Adriano Sexto Pontifice benedictionem ac potestatem Palæstinæ adeundæ accepturus, ac Venetias inde, contendit. Amici Romæ coegērūt, septem circiter ad naulum olim soluendum, aureorum nummûm summam accipere: sed mox iis tanquam paupertati propositæ minùs consentaneis, in obuios pauperes

31 *Manresam nobilitatem relinquit.*

32 *Prædicit futura.*

Hierosolymitana peregrinationis, nec comitem, nec viaticum voluit.

33 *Diuina lux in eius ore cernitur, & ingenti discrimini eripitur.*

34 *Ærumnæ in Italia per occasionem pestilentiæ.*

peres distributis, lætior inde perrexit æstumnis & mendicitate ditissimus. Excludebatur ab vrbium & oppidorum ingressu; non recipiebatur hospitiis; stipe non iuuabatur, ipsis quoque viatoribus pallore ac macie tanquam pestilens erat horrori. Verùm incedebat suo ductor & socius peregrino Christus Iesus, tanto præsentior, quãto longiùs aberant humana solatia. Qui prope Patauium etiam videndum se illi, vti solebat Manresæ, obtulit, consolans, & ad asperiora toleranda confirmans. Idem in vrbes ipsas Patauium, ac Venetias, quæ ob eosdem pestilentiæ metus perægrè patebant externis, aditus ei facillimos dedit. Vtque appareret, certare quodammodo famuli fidem, & indulgentiam Domini, dum Venetijs Ignatius, ne legato quidem Cæsaris salutato, quo minus in hominibus spei locaret, emendicato victitat, inque sancti Marci foro pernoctat, è prima nobilitate senator Marcus

35 *Diuino motu excipitur hospitio Venetiis.*

Antonius Triuisanus vocem audit increpantem, Ergo ne, tu in lecto molli quiescas, & famulus meus noctem sub dio traducat? Quam continuò ad vocem vir clarissimus surgens, eo, qui vocarat, regente vestigia, in Ignatium incidit, & hunc interpretans esse, quem audita vox commendasset, domum deductum hospitaliter habet. Sed is postero die, vbi minùs honorificè haberetur, hospitiũ præoptauit. Solebat ille, proximorum mentibus verbo diuino pascendis imminens, honestas interdum inuitationes neutiquam recusare. Atque inter cibum modesto ferè in silentio ad ea quę dicerentur attentus, studiosè obseruabat è conuiuarum colloquiis, quæ opportuna suo negotio forent: ex iisque deinde extremam sub mensam captato ingressu, sermones de rebus inducebat diuinis, tam appositè, tanta dexteritate, ita ex animo, vt magnos in omnium animis motus efficeret. Quod cùm Venetiis, à nobili mercatore Cantabro inuitatus fecisset, tam sancta ille captus consuetudine, apud sese voluit, donec conscenderet, diuersari. Per hunc ad Ducem Andream Gritum admissus, suam per se nulla adhibita commendatione causam exponens, facilè impetrauit, vt quoniam peregrinorum triremis iam soluerat, Cyprum vsque naui, qua nouus Prætor eius insulæ mittebatur, gratuitò veheretur. Multis sanè modis eminebat

36 *Nauigat in Cyprum.*

sancti huius peregrini in Deum fiducia, & Christiani pectoris altitudo. Nam cùm totus ab aliena benignitate penderet, nihil tamen, vbi Dei laus ageretur, eius retardabatur libera charitas,

Ignatij libertas in prohibendis sceleribus.

quo minùs omni ope scelera prohiberet. In hospitio prope Caietam, cuius in stabulum fuerat receptus, nocte intempesta clamoribus magnis excitus, cùm perditos homines vim molientes fœminæ inferre deprehendisset, orationis grauitate, vultus ardore, oculisque, præ zelo Dei, micantibus conterruit ita & obstupefecit, vt nec vltrà quidquam tentare ausi, nec verbum aduersus hominem ignotum, alienigenam, denique mendicum mittere; extemplò velut oppressi facessierent. In hoc Cyprio cursu dum pari libertate conatur manifestam certorum hominum intemperantiam coërcere, admonitus ab amicis, vt sibi parceret (agi enim de eo in desertam insulam ejiciendo) ne inde quidem formidolosior factus est. Ac Christus Iesus, qui se toto hoc itinere illi frequenter monstrabat, ita cursum à deserta, quam destinarant, insula auertit, vt volentes, nolentes, si non iucundum, certè vtilem obiurgatorem, multis prohibitis criminibus, deportarent in Cyprum. Hîc peregrinorum, quam prægressam diximus, naui gratuitò item recipitur: lætique omnes incunte Septembri Ioppem Palæstinæ portum appellunt. Sensere illico terrę altricis sanctitatis contactum, & quædam animos quasi salubritas pietatis afflauit: quoque propius ad sanctam vrbem ferebant pedem, hoc acriùs inardescebant cupidine primo quoque tempore, augusta illa monumenta oculis vlurpandi, ore lambendi, mente tota & corpore venerandi. Prope eum locum, vnde primùm Hierosolymæ conspectus aperitur, singuli seorsim colligunt curas, & conuocant ad primam illam speciem quàm religiosissimè hauriendam. Iamque animi impetum temperare non valentes,

37 *Peruenit in Palæstinam, & sancta loca inuisit summa pietate.*

etiam gressu festinant. Ibat præter omnes ardens Ignatius altissima consideratione defixus. Vbi verò sacra ipsa attigit loca, præcipuis nobilitata salutis nostræ mysteriis, solo illo, illis specubus, montibus illis, tectorumque reliquiis antiqua repræsentantibus tempora, ipsaque res ante oculos ponentibus; totus in lacrymas abire, pietatis sensu colliquescere, nec os, nisi ad reliqua raperetur, posse à primis auellere. Planè hoc consilio venerat, vt eam sibi reliquæ vitæ sedem, eam requiem haberet. Quippe Christi Saluatoris amore immensum flagrans, vt est amor impatiens, nec vnquam sua flamma, suoque incremento contentus, è sacrosanctis illis pignoribus solatium quærebat & fomitem: vt, quando nondum licebat intueri Dominum vbi est, intueretur vbi fuit: terram premeret, quam pressit; in antro fieret, vbi vagiuit; tumulo prouolueretur, in quo iacuit; & si fas esset, sanguinem funderet, & mortem obiret, vbi ille occubuit. Statuerat simul ad fideles iuuandos, & barbaros

38

quoque pelliciendos ad fidem, conatum omnẽ operamque conferre. Nam hoc inter cetera (vti dixi) Manresæ altè in pectus demiserat suum, considerãs quid optatissimum esset Deo, quamobrem Christus vitam profudisset, ad omnium, quantum conniti posset, animarum salutem elaborare. Sed cùm Prouincialis Franciscanorum Minister, aliorum, qui idem expetiuerant, experimentis edoctus, nullo modo sineret permanere; potestatem quoque sibi affirmans esse, qui suo iniussu subsisteret, eum anathemate coërcendi; obsequij perstudiosus Ignatius suum illud consilium in aliud tempus reiecit potiùs, quàm abiecit. Interim, quia postera dicta erat

39 *Redit solus in Montem Oliueti.*

reuersioni dies, cupidus relicta à Christo in cælum subeunte vestigia reuisendi, raptim in Oliuetum Montem euolat solus, & sine ductore Turca, quod est valdè periculosum. Et quia non admittebatur, cultrum è graphiaria theca custodibus donat: inde ad Bethphagem properat. Hîc verò cùm subijsset, nequaquã se obseruasse, quanam ex parte dexterum, qua sinistrum Domini vestigium hæsisset, in Oliuetum recurrit; donatisque forficulis, rursus emit ingressum. Reuertebatur iam domum gaudio plenus, cùm obuium

obuium habuit cœnobij famulum ex ijs hominem, quos Christianos cingulo tenus vocant, missum à Patribus Franciscanis, quibus Ignatij absentia cognita grauem iniecerat curam, ne suus illum feruor sæuitiæ Turcarum & auaritiæ proderet. Accedebat homo toruo vultu, fuste armatus, & Ignatius perferre quiduis paratus.

40 *Rursus ei Christus Dominus apparet*

Sed interfuit simul clementissimus Iesus, qui Iacobitæ pectus ita molliuit, vt peregrinum nil nisi brachio paulò ferociùs prehensum, de cetero humaniter duceret: ipse verò met Dominus toto illo itinere famulo suo diuinam suam præsentiam commodans, & lętitias infundens vbertimas anteiret. Nec minùs in Cypro mox adfuit.

41 *Firmissima nauis, quæ non recipitur, naufragium facit: infirma, quæ recipitur, portu potitur.*

Nam cùm tria starent in portu nauigia mox in Italiam solutura, Turcicum vnum, alterum Venetum, firmum ac magnum prædiuitis mercatoris, tertium pusillum vetustate carieq; fatiscens; quidamque peregrinorum instarent apud robusti illius nauarchum, vt Ignatium susciperet, sanctum esse hominem memorantes; is, cognito pauperem esse, Sanctis nauigio opus non esse respondit. Sed breui didicit cauillator ineptus re ipsa, non ita sanctos viros nauigijs, quàm nauigia Sanctis opus habere. Nam cum tres illæ onerariæ pariter vela secundo vento fecissent, sub vesperam grauissima tempestate coorta, Turcica omnino perijt; Veneta prope Cyprum allisa in scopulos naufragium fecit, hominibus dumtaxat saluis: paruula, & malè cohærens, in quam gratis Ignatio factoq; ascensus patuerat, quamuis multùm iactata, cursum tamen incolumis tenuit. Tanti interest, in hominum Deo acceptorum comitatu versari. Tantum habet fœnus in minimos Christi deprõpta benignitas. Quoniam verò hiems erat asperrima, & nulla Dei famulo arcendo frigori munimenta, (femoralia dumtaxat è simplici linteo, itemque linteus thorax multiplici in humeris scissura patulus, hisque superiecta perbreuis attitaque tunicula, præterea nihil: calceati pedes, sed crura penitus nuda) affecta pessimè valetudine, stomachoque pessumdato, sub anni exortum Venetias attigit.

42 *Redit in Hispaniam daturus operam litteris.*

Vbi dum deliberat, quando consilium commorationis Hierosolymitanæ non successerat, quam vitæ posthac viam iniret; nihil mediocre moliens, dudumque certus id sequi, in quo rem Deo Christoque Domino quàm gratissimam faceret, quia id fore persuasum habebat, si totum se ad iuuandas animas conferret; consilio planè admirabili, vt in ea procuratione instructior versari, maioreque cum fructu posset, homo trium ac triginta annorum ætatis, statuit curam adijcere ad studia litterarum. Eius rei causa repeturus Hispaniam, panni frusto à veteri hospite in stomachi fomentum, & aliquot argenteis nummis donatus, Ferrariam venit. Hìc dum preces in templo facit, petenti fortè mendico stipem elargitur: moxque alijs, qui conspicati, atque aliis deinceps, qui excitti priorum fusurris accesserant; quoad suam illam pecuniolam ad obolum erogauit. cumque iam ingens circumstaret caterua, tum eorum, qui quidpiam acceperant, tum aliorum petentium, magna charitate ac misericordia, Parcite, inquit, reliquum nihil est: & cunctis obstupescentibus, ad emendicandum sibi, quo præsentem sustentare necessitatem, egreditur. Inde progressum Hispani, qui bellum in Cisalpina Gallia graue cum Gallis per id tempus gerebant, pro exploratore capiunt: pertentandoque fastidiosissimè, etiam calceis excussis, & inspecto nudo corpore diu vexatum, tandem sine tunicula sua ducunt ad Præfectum, vt is exprimat vi, quæ celari putabant. Magnus hic Christi Domini amator iam pridem, vt suprà significatum est, vitam eius pro norma proposuerat formaque, ad quam fingeret atque exigeret suam; atque adeò existimans in familiari sermone ingenua Christum & Apostolos simplicitate vsos, hanc etiam vt imitaretur, consueuerat modestè omnes promiscuè numero multitudinis, absque ambitiosis dominationis, & id genus præfationibus appellare. Subijt igitur dum ita captus ducitur, id tempus esse, quo aliquid de ea simplicitate remitteret, & Præfectum affari vrbaniùs expediret. Quam cogitationem vir mentis suæ custos accerrimus, dum, vti solebat semper, ad rationis iudicium vocat, diligenterque vnde oriretur, quò ferret, explorat, animaduertit sensum esse imbecillitatis humanæ vexationem ac tormenta reformidantis. Tum secum ipse, Itane sumus ad iniurias, ita ad imitationem Christi parati? castigabo te ego peruersæ terror. Et continuò tamquam per Hierosolymæ vias Christum Dominũ vinctum agi videret (quanquam nulla hìc visio extraordinaria, sed solùm vehemens cogitatio interuenit) lætissimus per oppidum longissimo tractu vadit: coramque Præfecto ne pileolum quidem à vertice summouet, nec nisi per pauca verba insigni cum interuallo ac tarditate respondet; vt Præfectus continuò mitti iusserit, mente captum pronuncians, fortè grauiùs vexaturus, si vexationis fugitandæ causa, de simplicitate ille sua decessisset. Dimissum vnus militum misericordia commotus excipit; cumque ferum dici iam esset, aliquid quo ieiunium solueret, & vbi sub recto noctem traduceret, dedit. Ita milites suos Imperator cælestis exercet, non deserit: ærumnæque, quæ segnes animos, vnde fugiuntur, opprimunt; magnos ac fortes, vnde accersuntur, fugiunt. At Ignatius, vt noua cælestis doctrinæ præcepta experiẽdo perdisceret, vix ab Hispanis dimissus, cõprehenditur à Gallis. Sed interrogãtibus de patria, hoc tãtùm effatus, è prouincia se Guipuzcoa esse, perbenignè à duce, qui patriam habere se in proximo memorabat, est habitus. Nimirũ, vt intelligeret, quàm parum humanis fidendũ, quàm nunquam diffidendũ diuinis præsidiis sit, dum plus apud alienos & hostes benignitatis & fidei quàm apud amicos & populares inueniebat. Genuam tandẽ peregrè, inde veteris amici operâ conscensa naui, non minora per maris discrimina Barcinonem attigit, peregrinationẽ vnde inchoauerat, ibi concludẽs. Protinus hìc nouum curriculũ intrat, longum, intẽpestiuum, quod sola id ætatis charitas vel auderet ingredi, vel sperare posse conficere. Sub ludimagistro repuerascere incipit; & prima rudimenta Latini sermonis, & spinosas Grammaticorũ præceptiunculas auidè haurire, ac principio quidem quanquam conatu magno, fructu tamen quàm mini-

43 *Pecuniam sibi donatã omnẽ pauperibus distribuit.*

44 *Pro exploratore capitur vexatur.*

45

46 *Barcinone Grammaticæ inter pueros studet.*

minimo. Simul ad ediſcenda memoriter, quæ neceſſe erat, initia curam applicuerat, affluebant cæleſtium rerum inſignia lumina, motus ſanctiſſimi, liquidiſſimę voluptates. His abrepta mens & exhauſta, nec vires, nec ſpatium litteris reſeruabat. Homo magni animi, enutritus in armis, ad vitæ ſcueritatē tanto impetu conuerſus, cùm hinc vſque adeò blandiretur pietas; inde res omnes humanæ iuxtà, vt videbatur, ac diuinæ ab ſcientia deterrerent; quid ageret, niſi damnatis litteratorum nugis, in aliquo ſpecu ſua defleret peccata; ſiąue ſalutem alienam adamaret, in eam curam exemplo vitæ, & vt poſſet, ardenti magis, quàm docto ſermone incumberet? Deus profectò hominē ducebat, Deus, qui (vt ſolebat poſtea Lainius dicere) in anima famuli ſui Ignatij ſibi complacuerat. Eius itaque haud dubiè inſtinctu ac ductu copiam illam cæleſtium ſenſuum atque iucunditatum diligenter pro ſuo more excutiens, deprehendit non ita abundare, vel cùm preces faceret, vel ſacrificio intereſſet, vel aliis opportunis temporibus, vti tum, cùm ad Grammaticæ ſtudium ſeſe conferret. Hoc diligenter obſeruato, ſtatuens abnormes illas delicias ſub pietatis ſpecie, laboris rectiſſima mente ſuſcepti interpellatrices, nequaquam à probabili ſpiritu eſſe, rogato multùm Deo, præceptorem Hieronymum Ardebalum nomine, pium virum, à quo gratuita opera edocebatur, in ædem ſanctæ Mariæ à Mari euocat: totum animi ſui ſtatum aperit, fideliterąue quid hactenus in cauſa fuerit perexigui profectus, exponit. Tum flexis genibus ſpondet ſe, dum panis & aqua Barcinone ad vitam trahendam ſuppetat, totum biennium operam ei nauaturum. recipiat per Deum ſponſionem, exigatąue penſum, verbiſque ac verberibus ad officium adigat, non ſecùs atque puerorum poſtremum. Qua ſponſione magno animo facta (vt ſunt ſeriæ animi inductiones cum diuina gratia mirè potentes) dæmonium illud meridianum prorſus abegit. Ceterùm vti temperauit intempeſtiuas animi illecebras: ita quòd de priſtina afflictatione corporis, propter ærumnas peregrinationis, & inualetudinem mitigarat, validiore iam ſtomacho reuocauit. Quāquam calceos, ne ſermonum cauſam daret, in præſens non poſuit; ſed ita perforauit eorum ſolum, vt toto paulatim collapſo, ſuperficies duntaxat in hiberno rigore reliqua fieret, quæ non tam pedes, quàm patientiam tegeret. In ſtatis verò precibus & contemplationibus, tanta vi rapiebatur in cælum, vt ſæpè à Ioanne Paſchali, de quo ſuprà memini (cuius in domus parte diuerſabatur) inter noctis tenebras, aliquot cubitis ſublimis in aëre conſpectus ſit, totum diuina luce colluſtrante cubiculum. Deriuabat ſimul in proximorum adiumenta partem laboris. Interque cetera quaſdam è ſanctimonialibus cœnobij Angelorum, extra vrbem tum ſiti, adhortationibus perpulit, vt certorum hominum conſuetudinem, propter quam varij ſermones ferebantur, abrumperent. Multa eam ob rem fidelis cohortator indigniſſimè pertulit ab Satanæ adminiſtris: vnuſque præ cæteris furens, audax in eum ac valens mancipium immiſit, à quo ſuper nefarias contumelias, calcibus, pugnis, fuſte ita contuſus eſt, vt pro mortuo derelictus, proſtratus in via, & incidente noto ac pio viro, in ſuum diuerſorium deportatus, duos propè menſes iacuerit in ſummis doloribus, ſemper Dominum collaudans, nec facti auctorem (quanquam aliunde innotuit) vnquam adductus vt proderet. Pleroſque Barcinonenſium rei atrocitas, pro opinione ſanctitatis viri, vehementer commouit: ſed præcipuè magnum numerum pauperum, quibus cùm ſolitus eſſet quæritare inopiæ leuamenta, videbatur patronus ac pater abreptus. Crebrò itaque adibant domiciliū decumbentis, deque ſalute interrogabant: ac pro ea vota faciebant, non ſecùs atque de ſua ſoliciti.

47 *Ardor admirabilis, & conſtantia Ignatij in ſtudio litterarum.*

48 *Aſperitas vitæ.*

49 *Conſpicitur inter orandum ſublimis in aëre, in luce mi riſica.*

50 *Studio iuuandi proximos ſæuiſſimè cæditur.*

Creuit autem beato viro, Chriſti deguſtato calice, & ſuppliciorum ſitis & animarum: creuit, & apud populum veneratio ex noua re. Nam cùm aliquando ab eodem Angelorum cœnobio rediens, ex vicinorum trepido concurſu cognouiſſet hominem præ deſperatione inſerto in laqueum collo, ab cubiculi tigno ſe ſuſpendiſſe; ingreſſus & ipſe domum, iuſſa recidi reſte, cùm omniū iudicio plānè miſer eſſet extinctus, coniecit ſe in preces Ignatius, cunctiſque admirantibus, redijt homini vita, manſitque dum pœnitētia ſe ad obitum compararet. Dum verò deuorandis pariter primis litterarum moleſtiis inſiſtit, & tradendis populo Chriſtianis rudimentis, & ferendis de pietate ſermonibus, & ad vitam quoque perfectam, quoſdam ſpiritualibus exercitationibus expolit: nec ſolùm id agit, vt ſingulos virtuti cōciliet; ſed vt in his ſtudium idem propagandæ pietatis ingeneret; fuere nonnulli, qui totos ſe in eam procurationem traderent, ipſum tanquam diſcipuli ac ſocij ſectantes, & adiuuantes, quem tamen poſtea profectum in Galliam cuncti paulatim, alij aliò verſi deſeruere. Horum primus Calliſtus quidam nominatur, qui de Ignatij conſilio Hieroſolymitana peregrinatione ſuſcepta, eiuſdem benemerendi de animis inſtitutum tenere poſt reditum decreuit: ſed progrediente die, nobiliſſimo negotiationis genere, cum abiectiſſima mercatura; & animarum theſauris, cum ſordidiſſimo pecuniarum quæſtu commutatis, in Indiam, ad augendas opes enauigauit; ex qua tam locuples auro, quàm inops apud Deum meritis rediit. Alter fuit quidam cognomento Artiaga, qui poſtea Indorum in Occidente factus Epiſcopus, dum per imprudentiam venenum hauſit, extremum ibi diem infelici morte confecit. Tertius è Gotholaniæ Proregis aula nomine Cazeres, qui Segouiam repetens patriam, domeſticis blanditiis ac commodis delinitus, inſtitutæ ſanctioris vitæ curſum, vt parum piè, ita abiectè nimiùm ignaueque deſeruit. Acceſſit nouiſſimus omnium Ioannes quidā adoleſcens, natione Gallus, qui vt ætate iunior, ita ſapientia ac mente prouectior, ne poſt agnitā iuſtitiā, cum explorato ſalutis diſcrimine retrorſum conuerteretur, in Monachorum clauſtra ſe abdidit. Sociorū hiſce primitiis auctus Ignatius, quamquam nec conuictu, nec fœdere dum vllo iungerētur, confecto Barcinone biennio, de Ardebali aliorumque ſententia altioribus iam diſciplinis idoneus, Complutum ſe anno ſæculi eius ſexto ac vigeſimo transfert.

1525. 51 *Spatium pœnitentiæ homini, qui ſe ſuſpenderat à Deo impetrat.*

52 *Primi ſocij Ignatij, qui non perſeuerarunt.*

1526

Com-

53 *Martinus Olauius primus Cõpluti dat stipẽ Ignatio.*

Complutum ingresso, deque more mendicanti Martinus Olauius, qui (vt in loco exponetur) Doctor iam celebris, Societati nomen dedit, ea verò tempestate adolescens nauabat Dialecticæ operam, primus dedisse stipem narratur. Non rarò tamen fiebat, vt inter mendicandum pretiosiora, quàm petebat, ac magis optata dona reciperet, probra & contumelias. Nam qui vel Euangelicæ vim sapientiæ, vel voluntariam huiusce mendici inopiam ignorabant, cùm hominem intuebantur honesta specie, & corpore satis valido manum porrigentem ad stipem; sic incessebant procaciter, vt vnum eorum de turba qui perpudendâ ignauiam rogitant, quod quærere manu & honesto labore possent. Quam indignitatem cùm aliquando vidisset recentis tum nosocomij Ludouici de Antezana Præfectus, miseratus Dei famulum, ad seque receptum domicilio & necessario victu curauit. Is verò necessitate liber sibimet mendicandi, consuetudinem succurrendi alienæ inopiæ neutiquam intermisit. Erat Compluti Iacobus Eguia, qui item postea ad Societatem accessit, apud quem sodales, qui iam se Ignatio aggregarant, diuersabantur. Idem cùm præsens cuiuspiam calamitas vrgeret, certum erat Beato Patri perfugium. Eraliquando non suppetente pecunia, arcam aperuit, vt inde Ignatius è supellectili, quod videretur, assumeret: qui vt plurimùm diligebat Iacobum, intelligebatque se non minùs ipsi, quàm pauperibus benignè facturum, si liberaliter sumeret; è stragulis ornamentisque lectorum, & aliis huiusmodi vestibus luculentũ fascem confectum, humeris tollit, eumque & candelabra quædam baiuli instar, per vrbis vias asportat. Inter hæc multò impensiùs leuandis desudabat difficultatibus animarum. Magno ille quidem animo, securus consilia auidè magis, quàm prudenter festinantium amicorum, eodem tempore Dialecticæ, Physicæ, & Theologiæ studijs occupabatur; magnos tamen toto oppido motus, operâ quam animis impendebat, vt erat inusitata res, & successus præclarus, exciuit. Concurrebatur ad eius enarrationes Christianæ doctrinæ: conueniebatur ipse priuatim à multis, consilij causa, & institutionis: nec pauci exercitia spiritus vsurpabant cum vitæ morumque commutatione insigni. Eadem sodales quoque eius, quamquam diuersorio discreti, tamen cultu corporis similes, agendi ratione concordes, pro suis quisque viribus munera pertractabant. Itaque sermo multus erat & multiplex. Quo sacri Quæsitores excíti, Toleto Complutum aduolant, causaque Archiepiscopi Vicario Ioanni Figueroæ commissa, quia nulla erat digna ipsorum mora, breui vnde venerant, reuertuntur. Accersit subinde Vicarius cum suis Ignatium. Inquisitum in eos diligenter demonstrat: nec vitium siue in moribus, siue in doctrina repertum. proinde licere eis, vti instituerant, pergere. Verùm, quòd Religiosi non essent, habitu eodem ne vterentur. Nulla fuit ad parendum cunctatio, tunicarũ aliis aliter tinctis, cùm subrufo colore, qui Hispanorũ rusticanis est vsitatus, omnes antè constarent. Iussus pòst paulò vti calceis Ignatius, qui nullis iam vtebatur, ne hac quidem in re moram fecit; metiri virtutẽ iam tum doctus ex obedientia, & habitu animi magis, quàm corporis. Crescente motu in populo ac fructu, Satanaque magis ac magis sibi timente, nouæ quæstiones habentur: sed tum quoque in commendationẽ cessere innocentiæ, non (id, quod fraudulentus hostis agebat) in publicæ moram pietatis.

Compluti B. Pater multa patitur.

54 *Iacobus Eguia perfugium Ignatio, ad leuandas miserorum calamitates*

Interim nuncio accepto, Ignatius Callistum è sodalibus vnum, Segouiæ moribundũ decumbere, pro charitate, quam habuit semper erga suos inenarrabilem, sed quæ possit tamen æstimari ex ea, qua promiscuè omnes complectebatur, nec dies, nec noctes quiescit, vt in tempore sodali succurrat. Et quidem protinus vbi peruenit, Callisto meliùs factum est. quo citiùs ipse Complutum reuertit. Tum verò ingentem toto oppido rerum perturbationem offendit, nobilium causa feminarum matris & filiæ, vtriusque viduæ, quæ pietatis ergò, peregrinationẽ in Bæticam, mendicantium penè ritu susceperant ad oppidum Giennium, vbi sacrum Domini sudarium magna religione seruatur. Hæc improuisa & inconsulta profectio, cùm filiam præsertim neque per ætatem, neque per speciem vagari deceret, & constaret Ignatij solitas institutionẽ sequi: & humana iudicia facillimè se ad deteriorem partem acclinent, omnium ferè animos contra innocentem magistrum accendit. Denique in custodiam ducitur, multosque habetur dies, causæ prorsus ignarus: nec ipse eam requirebat, nec patrocinium, quod vltrò obtulere viri graues, accepit; satis fore Christum sibi patronum dicens, atque ipsum, propter quem esset in eum locum inclusus, si è gloria sua duceret, facilè vt emitteretur, facturum. Sed simul detentis, & multis præterea accedẽtibus ciuium liberorum Christianæ capita legis sedulò explicabat, & quosdam etiam exercebat meditationibus suis. Non enim alligatur verbum Dei, nec vsquam languescit charitatis industria: solemneque est Sanctorum vinculis animas liberare multorum. Adfuit mox Segouia valetudine recuperata Callistus, ac feruore incitante, in eamdem se cum suo institutore custodiam sponte coniecit. Sed eum paulò pòst, ne valetudo etiamnum tenera læderetur, educendum curauit Ignatius: quia charitas, quæ patiens est, eadẽ est benigna. Duodeuiginti fermè diebus exactis, accedit in carcerem Figueroa Vicarius: postq; alia quærit, auctórne prædictis feminis peregrinandi fuerit. qui cùm sanctè pernegasset: Atqui scito, inquit Vicarius, ea te causa teneri. Tum Ignatius, Quãdo ita res habet, inquit, & illud scias velim, cùm hæc se dicerent incitari animo ad vitam per nosocomia in pauperum obsequiis traducendam, me plurimùm dissuasisse, quòd minimè probabam (quamuis pietas in ipsis appareret) in ea ætate ac forma causam offensionis cuipiam dari. verùm si pauperum & ægrotorum teneret charitas, dixi non deesse Compluti materiam: posse etiam, cùm ad ægrotos defertur, sanctissimum Sacramentum piè deducere. Lætatus est, vt videbatur, hac oratione Figueroa; tamen non ante alterum & quadragesimum diem, cùm ex reuersis peregrè mulieribus veritas comprobata est,

56 *Includitur in custodiã.*

57

58 *Declaratur innocens, & è custodia emittitur.*

55 *Inquiritur in Ignatiũ, & socios.*

est, Ignatium è custodia misit. Tum pronunciata sententia est, capita tria complectens. Primo declarabatur Ignatius omnino innocens. Altero de dogmatibus fidei quatuor annorum spatio dum Theologica interiùs nosset, disputare prohibebatur. Postremo ceterorum more scholasticorũ indui ipse, & socij iubebantur. Ad id postremum cùm respondisset Ignatius, vti facilè nuper obtemperatum erat, vbi color dumtaxat fuerat mutandus, ita neque in præsentia vllam fore tergiuersationem, si modò facultas præberetur: pio sacerdoti Ioanni Lucenæ nomine, qui similibus operibus delectabatur, negotium dedit Vicarius stipem in eam rem corrogandi. Quod is dum comite Ignatio præstat, res memorabilis proditur accidisse. Homo nobilis vtroque conspecto, & cognito ex Lucena, quem in vsum eleëmosyna cogeretur, reprehendens eum, quòd id hominũ genus foueret: graui cum stomacho elata voce, & multis audiẽtibus, Malè ego incẽdio peream, inquit, nisi iste (Ignatium demonstrabat) meretur incendium. Dictum, factum. Nuncius eodem die perfertur, natum Carolo V. Cæsari filium (is fuit Philippus postea Rex Hispaniarum, appellatione ea Secundus.) Cuius natalem dum tota Hispania, pro seque priuatim ac publicè Complutenses de more festis ignibus gratulantur; ille, quem dixi, nobilis, ædium suarum turri conscensa, ibique illapsa fortè scintilla in pyreum puluerem, quem ad illam celebritatem multum subuexerat, miserrimo incendio conflagrauit, conditionem fideliter implens, quam sibi tulerat, si mentiretur: eodemque se & mentitum igne demonstrans, & temerarij mendacij pœnas exoluens. Illacrymauit ad funestum casum Ignatius. Et certè, inquit, mè enimuero perinuito, hunc sibi exitum ipse optauit ac cecinit. Ceterùm altero illo præcepto, ne de fidei dogmatibus verba faceret, quanquam à quæstionibus sua sponte abstinebat; tamen in angustum se videns redactum, & innumeris propositum calumniis, & propè omnino ab proximis iuuandis exclusum, migrare Salmanticam statuit, si Toletanus Archiepiscopus Alfonsus Fonseca, cuius volebat stare sententiæ, id consilium comprobaret. Archiepiscopus multùm gauisus Ignatij conspectu, non modò Salmanticensem profectionẽ probauit; sed etiam benigna cuncta pollicitus pecuniã in viaticum dedit. Verùm nec Salmanticæ quies. Habent hoc rara bona, & communem supergressa modum, vt non facilè primùm apparentia fidem inueniant, siue quòd ex sese plerique alios metiuntur: siue quòd ipsæ res, vti communem modum, ita etiam æstimationem superant: siue etiam quòd extra ordinem ire, magnis est virtutibus commune cum vitiis, præaltisque verticibus sunt præcipitia proxima: ac nimiùm sæpè euenit, vt veneranda primò miracula, demum euaderent in luctuosa prodigia. Tum certè erant tempora maximè periculosa, quæque ad custodiam intentissimam excitarent, cùm Lutherus, & aliæ furiæ diuinas humanasq; res in Germania permiscerent. Igitur vix inchoauerat Ignatius Salmanticæ consueta sibi pietatis officia, cùm Subprioris (vt ipsi vocant) Dominicanorum, pro eo studio, quo sanctus hic Ordo in religionis integritate tuenda eminet, delatione magis pia, quàm necessaria, datur in carcerẽ cum Calliſto. Teter erat locus: addita est catena biceps, altero alterius pedi capite innexo. Itaque ærumnis excitantibus, primam noctem in perpetuis Dei laudibus totam traduxere peruigilem. Captis dein reliquis sociis, dum libellus Exercitiorum à doctis viris excutitur, Ignatius subtilissimis de religione quæstionibus, quibusdam etiam de Pontificio Iure, præfatus se doctum non esse, & vbique paratum sanctæ Ecclesiæ sequi responsa, tam aptè, verè, propriéque respondit: iussusque demum eo modo, quo ad populum solebat, primum Decalogi explicare præceptum, tanta sapientia & grauitate disseruit; vt Licentiatus Frias Vicarius, aliique, qui aderant in concilio, non modò nihil haberent, quod reprehenderent, sed vehementer cuncta suspicerent. Auxit commendationem virtutis magistri, virtus discipulorum. Nam cùm fracto carcere quicunque tenebantur ceteri fugissent, Ignatij socij, qui in communem illum coniecti carcerem nullo compede vinciebantur, soli substitere; quippe quos, non parietum septa, sed amoris diuini vincula coërcebant. Ignatius verò prorsus triumphabat in catena, adeò vt miserantibus eius ærumnas amicis ingenuè diceret, non tot esse in Hispania, aut in terrarum orbe custodias catenasq;, vt non multò ipse plures in Christi gratiam concupisceret. Honestissima denique de eius & sociorum doctrina vitaque laudabili lata sententia, altero & vigesimo die dimittuntur. Sed Deus, qui delectum ad magna virum, ad propositi sui finem per gradus sensim, & vias admirabiles, quasi manu ducebat; tacito instinctu impulit, vt omnino ex Hispania excedendum, & Parisios abeundum putaret. Causæ profectionis offerebantur potissimæ duæ; altera quòd intelligens maiore otio sibi aliquamdiu in sapientiæ studiis immorandum, facilius ab agendo cum populo sibi erat temperaturus in Gallia, vbi ipsa sermonis popularis cohiberetur inscitia: altera, vt interim in illo Christiani orbis totius celeberrimo litterarum emporio, & flore copiosissimo iuuentutis, ad consilij sui societatem aliquot eximios aggregaret. Ad hanc sententiam vbi longa consultatione, ac precibus animum appulit; quamuis difficultates maximę obiicerentur, siue ex aduersa itineri tempestate, siue ex bellis Hispanos inter & Gallos ardentibus, tamen suam admirabilem constantiam addidit.

Sociis igitur relictis Salmãticæ, quos ad se postea, si status rerum pateretur, accerseret, anno sęculi eius octauo & vigesimo, Lutetiam Februario mense peruenit. Hic animaduertens adhuc in studiis se non recta via deductum, sed præpropere ad altiora subuectum, perque compendia magis vagatum, quàm progressum; & multa dum simul complectitur, tetigisse plura, quàm tenuisse; cùm is esset, qui rerum vellet absolutionem & corpus, non initia & vmbras; statuit de integro tum, cùm proximè videbatur ad laboris metas accessisse, ad carceres se referre. Igitur, vt Latinam linguam perpoliret, inter pueros in Montis Acuti Collegio sedebat auditor, nec initio magno incommodo, cùm contubernio vteretur ali-

59 *Obtrectator Ignatij in malũ, quod sibi imprecatus erat, mirè incidit*

60 *Salmantica quoque B. Pater vexatur.*

61 *Datur in custodiam cum suis.*

62 *Laudatus è custodia cum suis liberatur.*

63 *Causa adeundi Parisios.*

64 *Ex ordine litterarum studia repetit.*

quòt Hiſpanorum: ſed mox, cùm ex piorum liberalitate miſſam ſibi Barcinone pecuniam contubernalium vnus apud quem depoſuerat, ſuos in vſus vertiſſet, nec ſoluendo eſſet; coactus in S. Iacobi xenodochium migrare, tum propter vię longinquitatem, tum quia hoſpitium nec ad exitum ante ſolis ortum, nec poſt occaſum patebat ad reditum, & victus erat oſtiatim quotidie quæritandus, magnos labores exhauſit. Doctorum alicui cogitabat ſe famulum tradere, vt interim, quod videbat multis iuuenum bellè ſuccedere, quidquid ſupereſſet ab famulatu otij, in litteras conferens, temporiſque anguſtias curæ intenſione compenſans; demum quantum ſat eſſet, proficeret. Id vitæ genus eo maximè arridebat, quòd proponebat Doctorē ſibi loco Chriſti futurum, contubernales reliquoſque domeſticos Apoſtolorum; eoſque non aliter contemplaturum & auditurum, quàm ſi vel Chriſtus, vel Apoſtoli in conſpectu eſſent, vel quidpiam imperarent. Eiuſmodi tamen conditionem, per homines in tali vſu cognitos, diligenter quæſitam inuenire non potuit. Sed conſilium religioſi viri cecidit è ſententia, qui cùm ſuaſiſſet, vt in Belgium excurrens ad mercatorum Hiſpanienſium liberalitatē, modica temporis iactura otium totius anni redimeret, id executus tribus deinceps annis, ſemel etiam progreſſus in Angliam, non ſuæ paupertatis modò incommoda leuiùs tolerauit; ſed multorum etiam ſubleuauit inopiam: anniſque poſterioribus ipſimet conciliati ſanctitate viri mercatores, vltro annuam benedictionem mittebant.

65 *Conſiliatur inopia.*

In his excurſibus Antuerpiam cùm aliquādo veniſſet, in mercatorum corona fertur præcipuè in iuuenem è Methymna Campi, Petrum Quadratum nomine, obtutum fixiſſe; & ſeuocatum monuiſſe, grates vt ageret Deo, à quo lectus eſſet, qui olim in ſua patria Societatis Ieſu Collegium conderet. Quam prædictionem multis pòſt annis comprobauit euentus. Ex ea verò manifeſtū fit, iam tum fuiſſe certum Ignatio, & ſcilicet reuelatum diuinitus, fore vt religioſum cœtum ipſe fundaret. Et ſanè tot annorum, tamque graues ſtudiorum labores non videntur ei ætati, & rerum guſtui diuinarum, futuri fuiſſe tolerabiles, niſi diuinus quiſpiam monitus, qui de exitu dubitare non ſineret, præiuiſſet; quem tamen ille, donorum huiuſmodi ſagaciſſimus occultator, planiùs explicare noluerit.

66 *Prædicit mercatori Collegium Societatis ab eo fundandum.*

Subſidij Belgici ope, ab ſancti Iacobi xenodochio in opportunius domicilium tranſgreſſus, latinitati impenſiùs excolendæ, ac ſimul prouehēdis ad perfectionem ex academicis, quos nanciſceretur idoneos, per pia colloquia & exercitationes ſpiritus inſtitit. Tres præcipuè inſignem fecere vitæ commutationem, Baccalaureus Caſtrius, Peralta, & iuuenis quidam, Amator nomine. Duo priores viri erant maximè clari, magnique nominis. Amator in Collegio ſanctæ Barbaræ verſabatur ſub Iacobi Goueæ Luſitani diſciplina, eique percarus. Hi cùm pauperibus quidquid habebant ſupellectilis, etiam libros dediſſent, & in obſoleto cultu ad elationem animi conterēdam, & humana omnia premenda, quotidianum paſtum inter notos emendicare cœpiſſent, ac demum in ſancti Iacobi xenodochium, vbi manſerat priùs Ignatius, ſe recepiſſent; magnus in Academia exitit motus. Furebant vulgò omnes in Ignatium. Ab eo Goueā querebatur ad inſaniam Amatorem compulſum: ab eo ceteri, præſertim Hiſpani, par nobile ingeniorum de curſu rerum magnarum deiectum, & in animi vilitatem ſegnitiemque præcipitatum. Itaque vbi blanda non ſuccedunt conſilia, penè armata manu ad xenodochium vaditur, & inde vi tres tirones abſtrahuntur: qui tempori cedentes, quàm diu ſtudiis finem imponerent, perfectionis Euangelicæ propoſitum diſtulere. Is fuit velut alter partus ſociorum Ignatij præmaturus, nec vitalis.

67 *Alteri ſocij Ignatij, qui item cum eo non perſeuerarunt.*

Nam tametſi vitam cuncti laudabiliter pieque peregerunt: nemo tamen in eius diſciplina ac ſocietate permanſit. Dum ſtrepitus ex horū conuerſione Lutetiæ gliſcit; vetus ille contubernalis Ignatij, fraudatorque pecuniæ, iter in Hiſpaniam moliens Rhotomagi morbo inopiaque oppreſſus, tantum ſibi de viri cognita charitate promiſit, vt ad quem potiùs confugeret, ſuam nuncians calamitatem, & opem poſtulans, nullum inuenerit. Nec ſcripſit is fidentiùs, quàm fecit ille benigniùs. Continuò hominem conſolaturus, & ad amorem, ſi poſſet, vitæ optimæ pellecturus, ſtatuit ad eum pergere, & quidem ad auxilium ei diuinum impetrandum, totum iter duodetriginta leucarum, quibus Rhotomagum Lutetia diſtat, ſine vllo cibo ac potione, planè ieiunus, pedibuſque nudis conficere. Quod vbi conſilium ſtetit, cum anxia primùm cogitatione, ne id temerarium eſſet, dein cum graui membrorum torpore ac ſtupore luctatus, fuſis ad Deum precibus, & conſtantia; ita ex vtroque victor euaſit, vt poſt tertiam itineris leucam in planitiem ſuperato iugo, progreſſus, repentè illapſa diuinitus vi, corde & greſſibus dilatatis præ charitatis ardore, diuinæque affluentia dulcedinis, nec tenere clamores, quibus Deum alloquebatur, poſſet; nec ingredi, ſed rapi & volare videretur. His quaſi cæleſtibus ciſijs vectus, Rhotomagum, vti ſtatuerat, ieiunus ac vegetus, tertio die peruenit. Nec ſolatium modò attulit amico, ſed admirationem quoque charitatis; & valetudinem breui ſua ſedulitate reſtituit: poſtremo etiam traiiciendi in Hiſpaniam facultatem quæſiuit. Hac ingens illud pectus patientia, cura, conſtantia in animis ad perfectæ virtutis laudem promouendis enitens, multò minùs curis ærumniſque parcebat, vbi prohibenda eſſet ſempiternæ Maieſtatis iniuria. Itaque cùm alium Pariſiis amicum ab turpi muliercule conſuetudine, multis tentatis viis, nequiſſet abſtrahere, ingenioſo pariter fortique conſilio, non dubitauit aduerſus ignea inimici tela pro pudicitia aliena aggredi rem, cui parem ſanctiſſimos viros auſos miramur pro ſua. In ſtagnum prægelidum, tempeſtate perfrigida, collo tenus ſeſe immerſit, propter quod iter erat impudico ad flagitium properanti: cumque is propè fuit, repente ſeuera ac lamentabili voce crumpens, deterrenſque, ſeque dum in ſuo ille cœno volutaretur, futurū eo loco denuncians, iuſtam vt à miſero Numinis iram auerteret; ea ſpecie improuiſa, & charitatis admirabilitate perculit, commouit, ab tenaci illo veneno prorſus auulſit. Quod vt hoc loco narrarem, quia certum tem-

68 *Charitas Ignatij mira in proximos.*

69

pus

pus non constat, admonuit me Rhotomagensis charitas profectionis. Ex ea vbi primùm Parisios redijt, quia excitati antè sermones increuerant, adeò vt sacer Quæsitor è Dominicana familia vir pius ac doctus Matthæus Ori, nonnullorum vocibus, & in primis Petri Ortizij Doctoris clarissimi auctoritate compulsus, citaret absentem; ad hunc vltrò cucurrit Ignatius, paratus recta in custodiam pergere, nec supplicium recusaturus, si quid in se alienum à religione, castisque moribus deprehensum esset; solum rogans breue iudicij, quòd Philosophiæ curriculũ ad Kalendas Octobris, si permitteretur, ingredi destinasset. Quæsitor cùm delatum ad se nescio quid, sed planè inane diceret, & acciturum si oporteret, magnopere admiratus illam iudicij vltrò subeundi fiduciam, beneuolè comiterque dimisit. Ad destinatum diem in Collegio sanctæ Barbaræ Philosophiam exorsus, intempestiuas rerum plarũ imagines inter audiendum, vti olim Barcinone, obturbantes, ea ratione, quam tum efficacem sensérat, totum se præceptori tradendo, ac spondendo nunquam ab eius scholis ipso triennio abfuturum, in ordinem nonnamque rationabilis obsequij redegit: collocutiones quoque pias, quibus dulcissimè cum Petro Fabro condiscipulo longa spatia trahebat, in certum tempus concordi pactione temperauit. Denique in conseruandis modò sodalibus quæsitis, non aggregandis nouis, statuit sibi inter Philosophicas curas elaborandum. quod dum facit, mirabantur amici, prioribus sedatis procellis, negotium ei neminem iam facessere. Quibus ille, nil mirum aiebat, cùm & ipse quiescret: protinus autem vt ad diuina tractanda se ipse retulisset, cooriturae & turbas. Nec tamen illa pax tanta fuit, quin virgarum periculum graue subiret. Solenne est in Academia Parisiensi supplicium, quod de loci nomine, Aulam vulgus appellat, probrosum ad dedecus, & peracerbum ad sensum: quòd & in aula frequentissima comprehensus subitò reus, cunctis inspectantibus nudetur ad flagra; seditiosorum potissimùm & improborum Academicorum dedecus: & à primario Collegij, cunctisque magistris, certo à singulis plagarum numero imposito, verberetur. Hoc innocenti supplicium Ioannes Penna magister nondum planè hominis perspecta virtute parauerat, eo dumtaxat nomine, quòd auditores per pietatis speciem (vt ipse interpretabatur) ab se abduceret, & sursum deorsum misceret omnia. Ignatij quippe condiscipuli, quamuis ipse (vt dixi) ab inflammandis ad Euangelicæ perfectionis laudem abstineret; tamen cùm ex eius vsu exemploque cœpissent suauitatem Domini degustare, festo quoque die pro ludorum oblectamentis, & gregalium liberiore conuictu, sacras ædes & oratoria religiosè terebant, animosque tum suauissimo mysteriorum vsu, tum orandi iucunditate pascebant. Jamque Collegij primarius Iacobus Goueа, vir ille quidem prudens, ac ceteroqui bonus, sed in hac re nimis omnino credulus, Amatoris forsitan familiaris sui recordatione cõmotus, quem ab Ignatio sibi raptum indoluisse narrauimus, sententiã tulerat iniquissimam. Sed quoniam non tam Ignatij, quàm Dei causa petebatur, tota illa iniquissimi iudicij calumnia momento concidit, & supplicij turpitudo, quam ad obscurandũ Ignatij nomen, & eius eleuandam auctoritatem inuidus hostis excogitarat, in illustriorem eius laudem decusque conuersa est. Cùm enim ad inferenda plagarum probra magistri vniuersi peracerbis instructi virgis conueniissent, Ignatius Goueam adijt, eumque magno animo ac forti perdocuit, quantis in deliciis ipse quidem haberet vltima quæque pro Christo perpeti, & cunctis esse ludibrio: ceterùm eorum se iacturam, quos iam ad frugem reduxisset, ex eo dedecore pertimescere. Qua oratione, & scilicet impulsu cælesti, Gouea repentè mutatus, prehensa peramicè dextera, hominem deducit in aulam, & qui plectendi initium facere debuit, præter omnium expectationem palàm de eius laudibus dicere instituit, virique sanctitate, constantia & charitate in proximos collaudata, peccati se insimulat, & suæ sententiæ iniquitate damnata, Ignatij pedibus se aduoluit, veniam cum lacrymis petiturus. Quo ex facto plura ad Ignatium, eiusque familiam commoda redierunt. Primùm, omnis illius erga se Academiæ, præsertim Gouеæ & Pennæ, præcipuus semper amor & reuerentia. Deinde amicorum copia, grauium præsertim virorum atque doctorum, apud quos cùm suis in rebus, tum in alienis, & auctoritate valebat & gratia: ex quibus tres fuere præcipui, & inter Doctores facilè principes, Martialis, Vaglius, & Moschosus. quorum primus cùm in diuinis Ignatij commentationibus supera se luce perfundi, & simul quàm se scitè cælestibus de rebus pius vir edoceret, attenderet, in eam mentem venit, vt vellet eum publicè Theologiæ creari Doctorẽ, ne dum quidem laurea Philosophiæ donatum: æquum videri negans, vt qui talia & tanta ab eo quotidie disceret, vulgò Doctor haberetur; ille verò, qui doceret, non eisdẽ decoraretur insignibus. quod tamen ille decus, cuius nec in se meritum agnoscebat, nec speciem plerisque admirabilem admirabatur, constantissimè recusauit. Hinc etiam propter initam cum Gouea amicitiam primi in Lusitaniæ regnum, atque in extremas Indias aditus Ignatij socijs patefacti sunt; quàm salutariter & opportunè, testata est tot populorum atque nationum vix antè cognitarum ad Christi sacra conuersio. Denique Societas ipsa, si verum quærimus, ad sua statuẽda primordia, plurimum ex eo tempore nacta est adiumenti. Quid enim mirum, si iam Ignatij fama longè lateque manãte, postea Faber, & Xauerius, & alij deinceps Socij, in eius se perpetuam disciplinam curamque tradiderint? Namque vbi curriculum Philosophiæ permensus, ne magistri quidem repudiatis insignibus, quò plus ad animarum causas auctoritatis afferret, ad Theologiam se transtulit, in primum illud consilium aggregandorum sibi aliquot sociorum intentus, tertium quasi partum, vti fœcundiorem, ita longè prioribus felíciorem edidit; vnde omnis est proseminata Societas. Multos ille quidem eo tempore, vel ex hæresum scopulis, vel vitiorum probris eripuit, multos ab humanis ad diuina traduxit: quorum plerique, non vulgari aliqua probitatis laude contenti, perpetuis se includere cœnobiis, reliquo vitæ spatio

70 *Parisiis quoque accusatur, & laudatur.*

71 *Parato virgarum supplicio propè diuinitus liberatur.*

72 *Auctoritas Ignatij inter Doctores Parisienses.*

73 *Aggregat sibi socios, ex quibus nata Societas.*

tio cum virtutis admiratione exacto: vt etiam num Carthusiensium, & Prædicatorum, & Minorum Fratrum Ordines, testes sunt. Verùm ex tanta discipulorum sociorumque Ignatij varietate, nouem ei dumtaxat veros germanosque eius alumnos disciplinæ, iam inde ab æternitate parauerat Deus: quorum hæc nomina fuerunt & patria, Petrus Faber Allobrox, Franciscus Xauerius Nauarrus, Iacobus Laínius Seguntinus, Alfonsus Salmeron Toletanus, Nicolaus Bobadilla Palentinus, Simon Rodericius Lusitanus, Claudius Iaius Gebennensis, Ioannes Codurius Allobrox, Paschasius Broëtus Picardus; quamquam non omnes simul adiuncti. cæterũ omnes ferè, vt locis atque nationibus, ita & naturis erant ac linguis consiliisque dissimiles. Nulla inter eos coniunctio sanguinis, nulla nisi inter paucos familiaritatis amicitiæue necessitudo, ac ne alibi quidem nisi Parisijs, sese antea de facie norant: quò nec eodem omnes tempore se contulerant, nec idem omnibus studiorum scopus ac propositum fuit, tametsi idem erat cursus atque contentio. Verùm pro sua quisque sententia ac voluntate suas sibi vitæ rationes animo describebat ac designabat, spectans alia omnia præter id, quod ex eorum studiis, & vitæ cursibus, immutabili sui definitione decreti, diuina constituerat sapientia: liquidò vt appareat, cùm alia nulla conglutinatio necessitudinis fuerit, tantam subitò inter eos societatem & coniunctionem, sine superiore aliqua vi, nutuque cælesti, non potuisse conflari. præsertim quòd & Ignatius homo erat ijs adhuc ignotus; idemque sua voluntate propter Christum factus egenus, nihil amplitudinis in hac vita, nihil splendoris affectans: sociorumque non modò vitæ genere, verùm etiam natura ipsa dissimilis. Declarabat quippe tum omnibus æterna illa maiestas celsissimæ suæ fuisse dexteræ, non imbecillitatis humanæ, tanti operis molitionem. Cuius ne quam sibi partem humana arrogaret industria, diuina prorsus comparatum est voluntate, vt Religionis condendæ consilium, sicut in æternæ mentis deliteſcebat arcanis, ita nemini ex sociis præter Ignatium, cui, vt suprà demonstraui, reuelatum diuinitus non obscuris constat indiciis, veniret in mentem. Quanquam silentio dissimulandum non est, quibus tandem artibus atque viis, ex his humanis vsitatisque rationibus ad eos conglutinandos inter se decem, eadem diuina sapientia sit vsa: quo magis & primorum Patrum, quibus hæc fabrica, quasi quibusdam fundamentis nititur, notitia maior; & egregia posteris, cùm mutuæ inter se concordiæ, tum alienæ tuendæ salutis disciplina tradatur. Nam reliquas inter Ignatij laudes atque virtutes, quibus velut hamo capiebat homines, tres fuere præcipuæ. Prima quidem, insignis quædam rerum humanarum, & eorum, quæ vulgus hominum admiratur & suspicit, despicientia: cuius vsu exercitationeque nihil tam ardenter optabat, nec tam studebat ex animo, quàm vt Dei charitate infimo sese cuique submitteret. Altera, pia quædam in omnes homines, vel tenuissimos, cum liberalitate coniuncta voluntas, qua nec sumptui, vbi opus erat, nec labori parcebat. Tertia, singularis patientiæ laus, incredibili quadam ingenij lenitate permixta, qua non modò alienis imbecillitatibus condolebat, verùm etiam iniurias & offensiones æquorum pariter & iniquorum, aut prudenter sciteque dissimulabat, aut comiter facileque donabat; semper bonum pro malo reddens, & ad eos sese maximè applicans, à quibus esset teterrimè violatus. Ita tamen, vt æqui simul & iniqui sentirẽt, non ex ignauo inertique animo, sed ex nobili ac generoso pectore tantæ lenitatis exempla prodire. His Ignatius instructus præsidiis, hac tantarum commendatione virtutum, cùm sæpè alibi alios, tum ad extremum Parisijs eos, quos sibi Deus huius fundandæ familiæ reseruauerat adiutores, conciliandos curauit. Itaque simul ac in Collegio Montis Acuti, humanitatis se litteris expoliuit, vti narratum est, in eaque Academia prima aduersariorum tempestate iactatus, illustria edidit suæ documenta virtutis; cœptus est à viris primariis in pretio haberi, & obseruari in dies magis à bonis. Quæ res illi ad Philosophiæ studia gradienti, non minùs honestos, quàm faciles aditus in Collegium sanctæ Barbaræ patefecit: vbi tandem ex animi sententia cum præcipuis, & ingenio præstantibus Academicis agere licuit, ex ipsoque flore seligere, quos ad suæ vitæ rationes sensisset idoneos. Hîc ille totum se ad cuiusque nutum ac voluntatem, quoad licebat, accommodabat, vt cùm in animos hominum, sensusque intimos irrepsisset, tum eos nullo negotio penitus pietati Deoque subiiceret. Hîc vigil obseruabat dignos, quibus salutares plagas tenderet, & dulces pararet insidias: admonitusq; superiorum iactura sodalium, statuit in adlegendis nouis ad eorum pernoscẽdas naturas, & cautiora afferre consilia, & maturitatem temporis expectare. Hos omni officiorum genere sibi maximè obstringebat, obstrictosque pedetentim ad pietatem inflammabat, & excolebat, dum ad omne Christiani officij decus charitatisque proueheret; satis certus eos, cùm ad hunc gradatim apicem aspirassent, illuc etiam sua sponte cursuros, vt in eligendo vitæ genere id potissimùm sequerentur, quod è re diuina maximè gloriaque videretur. Sed illud cecidit propè diuinitus, vt admissus in id, quod dixi, Collegium, tales contubernales inuenerit, quales fortasse iampridem, si rerum spectetur euentus, nec multò antecedens, nec longè insequens tulit ætas. Fabrum, inquam, & Xauerium: qui vt natura probi candidique, ita se comes facilesque in eo contubernali recipiendo, cuius non modicam antea opinionem imbiberant, præbuerunt. Erat Faber ex oppido Allobrogum Villareto Gebennensis diœcesis, parentibus ortus pietate magis, quàm generis claritate nobilibus: & ab ijs sic educatus, vt iam inde à puero conscientiæ sentire clamores, & quasi morsus inciperet: quodque diuinæ in eum indulgentiæ peculiare indicium est, septimo circiter ætatis anno quosdam etiam pietatis ignículos, & peculiares, vt ipse de se scripsit, instinctus ad deuotionis affectum. Quo ex tempore videtur omnem eius voluisse animam possidere, & quasi quodam sibi diuino coniugio cælestis sponsus adiungere. Ad educationem porro domesticam accedebat optimi institutio magistri

Petri

74 *Nouem primi Ignatij socij.*

75 *Virtutes quibus præcipuè Ignatius homines sibi conciliabat.*

76 *Petrus Faber primus Ignatij socius, eius, & primæ ætas.*

Petri Veliardi, vita moribusq; tam sanctis; vt eum postquam decesserat, Faber non dubitarit tanquam vnum aliquem de cælestibus inuocare. Is non tam sui alendi gratia, paupertate cogente, quàm vt alimenta pietatis suis auditoribus suppeditaret, ludi magister fuit. Omnes quippe Poëtas, scriptoresque profanos, Euangelicos, vt Faber loquitur, faciebat: omnia ad exædificandam in timore Domini iuuentutem accommodabat: & vnde magistrorum plerique perniciem periculumque suis discipulis struunt, inde ille salutē, & morum disciplinam comparabat. Vir planè dignus, quem cæteri maximeque ætatis imbecillæ doctores, ad imitandum sibi proponant. Itaque adolescebat in animis teneris, eo docente cum ætatibus flos pietatis, & Fabri semina sic excreuerant, vt duodecimo ætatis anno, solito vehementiùs accēsus, in agrum solus, Deo inspirante, prodierit; & libero patentique cælo, vniuersorum Domino sese totum, vouenda & consecranda castitate dicarit. Cuius voti soluendi vim facultatemque suppeditatam à Deo, adiuuabat etiam & augebat ingens, & penè immoderatus ardor ad studia, quem multis affirmat frænum delictis fuisse. Et verò ea fuit veluti esca, qua pellectum diuina sapientia, cùm ipsummet ad culmen celsissimæ sanctitatis, tum per ipsum animas quamplurimas ad æternæ felicitatis portum deduxit. Pastoritia enim ab arte nobilitate animi, & ingenuo quodam pudore, ac veriùs occulta diuinæ prouidentiæ vi refugiens, ad litterarum nobiliora studia inuito etiam parente, transgressus, vbi maturum fuit grauiores aggredi disciplinas, Parisios migrauit, è patria. Hîc verò tanta vsus est ac tam celeri progressione discendi; vt magistro propè esset condiscipulisque miraculo: nec in abstrusioribus Aristotelis locis, è Græco præsertim sermone enucleandis, siue peritiorem, siue acutiorem interpretem, ipse magister Penna reperiret. Sensit id maturè contubernalis Ignatius, in eoque morum maiore, quàm in Xauerio facilitate perspecta, hoc se faciliùs cum illo coniunxit. Cumque ambo in eadem domo variis discreti cubiculis noctu cubarent, cœpit Ignatius officiorum frequentia, sibi hominem obligare. Faber autem grati animi causa, sicut ex Ignatij societate non commodi parum ad suam leuandam inopiam, ita ipse vicissim iam Philosophus, Ignatio discendi cupido, suam in reddendis conferendisque quotidianis scholis nauabat operā. Quare paulatim, vsu ipso crescente, qui pectus hominis in dies aperit, & intimos cuiusq; prodit affectus, adeò etiam crescere animorum cœpit ipsa coniunctio, mutuaque inter sese fiducia; vt admirabili concordiæ bono, & tranquillissimæ vitæ fructu, perbeatus sibi videretur vterque, dum alter in altero se vicissim ipsum quodammodo contemplatur. Verùm Deus, qui maiora quædam spectabat in Fabro, auxit illi, & opinionem de Ignatij virtute, & in eumdem beneuolentiam. Cuius candorem, integritatem, alienæ salutis amorem, tenoremque vitæ omnis admirans, studio sanctæ æmulationis accensus, induxit in animum, eo laudabiliùs instituere vitæ cursum, quo acriora sub aspectum versabantur exempla, simulque Ignatij ope solicitudinum aculeos scrupulosque, qui dies ac noctes animum exedebāt, euellere. Fractis igitur vitiosæ verecūdiæ repagulis, non dubitauit ex humanę sapientiæ magistro, fieri Ignatio in diuina discipulus. Nihil tum Ignatij ex voluntate magis. Nec abnuit pius parer magisterij prouinciam, quem talis discipuli incitabat alacritas: verumtamen dissimulatis suis de Fabro consilijs, docuit illum, primùm cor suum ponere super vias suas, & quotidiana sui pectoris discussione, in sua dicta, facta & cogitata diligenter inquirere. deinde semel vniuersæ quàm accuratissimè, deinceps autem octauo quoque die, quotidianæ vitæ confiteri peccata, & Christi corporis renouare mysterium. Sic edoctum, in hisq; perdiu exercitum, docuit aduersus eas animi prauitates, procliuitatesque vitiorum excubare potissimùm, quæ maximè viderentur infestæ, inito certamine, non cum vniuersis aut multis, sed cum singulis aut paucis, & cum ea præcipuè (id quod etiam in collationibus Patrum admonet Abbas Serapion) quæ principatum sibi in eius animo vendicaret; eademque vigilantia præcepit, vt totus esset in alicuius propriæ ac singularis persecutione virtutis, cuius vsu exercitationeq; frequenti, eius sibi tandem habitum compararet. Hoc ille posito fundamento, turrim Euangelicæ perfectionis, in eam videlicet altitudinē, quam tantopere suspicimus, excitauit. Quippe vix paululùm commōstrata processerat via, cùm vergere toto cœpit animi nutu ad instituta magistri. Quæ cùm denique constanter decreuisset amplecti, geminum ex ea deliberatione commodum nactus est: alterum, quòd elanguere solicitudines illæ, quæ consistere sine iactatione animum non sinebant, & suos excutere cœperunt aculeos; alterum, quòd, cùm Philosophiæ decurso curriculo, penderet animo, quænam sibi persequenda via esset, quæ capessēnda doctrina; postea omni dubitationis discussa caligine, totum se Theologiæ dicauit; actionemque vitæ cum mentis cogitatione coniungens, non modò sanctitatis doctrinæque famam, quod non agebat, verùm etiam maiorem & Dei, & sui ipsius notitiam, id quod agebat, adeptus est. Confectis Theologiæ spatiis, menteque de sacerdotio ineundo suscepta, non priùs ausus est verendis illis initiari mysterijs, quàm sui magistri consilium, per quem significatio sibi aliqua diuinæ mentis ederetur, exquireret: quæ tum demum edita est, cùm ad diuinas Ignatij commentationes, & exercitia spiritus animum appulit. Hoc quippe Deus, & primas illas Societatis columnas, & posteros, qui maiorum erant secuturi vestigia, promptum voluit habere præsidiū. Qua impulsus occasione B. Pater ea, quę iampridem studiorum causa posuerat, arma resumpsit, vt ea tantisper ad optatissimi contubernalis salutem adhiberet. Altitudine animi, & liberalitate erga Deum planè mirabili Faber ei se culturæ subiecit. Tempestas frigoribus horrida sæuiebat, ac Sequana fluuius Aquilonibus ita duruerat, vt altissima glacies tutum plaustris & quadrigarum cursibus præberet iter. Sed cùm rigerent omnia, vnus ipse flagrans spiritu Dei, paratis sibi ad commentandum locis, in apertum prodibat atrium, alta niue constratum, vbi in diuinarum rerum contemplatione, dum

77 *Duodennis vouet perpetuam castitatem.*

78 *A pastoritia arte ad litterarū studia transit.*

Profectus eiusdem in studiis.

79 *Conciliatur Ignatio maximè leuande inopiæ subsidiis.*

80 *Prudentia Ignatij in regenda Fabri anima.*

81 *Insignis Fabri pietas in spiritualibus exercitiis.*

destinatas explet horas, rigidus permanebat. Reuersus in cubiculum nullis ignium fomentis algens corpusculum refouebat, nec vnquam apud incluſum, candens carbo reſplenduit. erat illi quidem ſepoſitus in angulo carbonum aceruus, quos foculo imponeret, ſed eo ſternebat humum ad capiendum ſomnum, & id erat illi cubile, in eoque nocturno frigore, ſolo ſe verſabat induſio.

82 *Hex ipſos dies ieiunio continuat.* Vt autem ex interuallo eum reuiſit Ignatius, argumentatus ex ore labiiſq; , vt ei mos erat, enorme ieiunium (quod nec diffiteri Faber ipſe potuit: ſex enim ipſos dies, ſine vllo cibo potuque traduxerat) Non crediderim, inquit, aliquid in hoc peccatum; quin etiam ſic exiſtimo plurimũ te hoc ieiunio commeruiſſe apud Deum; verùm tracturus ne ſis longiùs, an hîc terminaturus inediam, tantiſper expecta, dum hinc digreſſus poſt horam ad te recurro. Quippe optaſſet Ignatius, vt eam quoque ieiuniis metam, quam ipſe quondam attigerat, cùm iam propè abeſſet, Faber attingeret. Idcirco ad conſulendum Deum, proximam diſceſſit in ædem, & poſt horam reuerſus ad Fabrum, progredi in ieiunio longiùs vetuit. Tum & cibum & ignem afferri iuſſit, vt hominem reficeret ac recrearet; longiùs etiam producturum inediam ſi permiſiſſet Ignatius. At Fabri inter has

83 *Fit ſacerdos.* contemplationes adeò ſtrenuè verſantis, ita dilatatus eſt animus, tantiſque ſubitò cœpit ſuauitatibus ac ſplendoribus circumfluere; vt non modò in ſua illa de accipiendo conſecrationis honore ſententia permanſerit; ſed eodem conſecratus anno ſacerdos, qui ſæculi fuit trigeſimus quartus, ætatis verò ipſius duodetrigeſimus, diuino ſe famulatui, & animarum ſaluti denouerit; factus iam tanti patris quodammodo primogenitus, & dignus habitus, cui non modò antiquitatis & dignitatis facilè primas, verùm etiam virtutis & probitatis, alij deinceps ſodales octo, deferrent. Hoc edito cœtu minus artis operæque fuit in reliquorum partu ponendum. Tanti eſt in omni re conſentaneum ac ſtabile dediſſe principium. Xauerius quippe, cùm amicum ſuum & condiſcipulum Fabrum, ingenij doctrinæque fama præclarum, ſat tutum cerneret ſalutis iter ingreſſum; in eoque ferè quadrienniũ non preſſo leuiter, ſed fixo firmiter hæſiſſe veſtigio, miro curſu ac progreſſione virtutis; non potuit ingenuus homo diutiùs, quamuis natura feruidior, ſeu perpetuis diuinæ gratiæ ſtimulis, ſeu vtriuſq; contubernalis exemplis, tanquam calcaribus obluctari. Ipſa quippe ſociorum quotidiana congreſſio, & qua implicatus erat conſuetudo, paulatim eum ad meliora perduxit. Qui, vt familia natus erat ampliſſima, & Pompeiopoli regia vrbe Nauarræ in primis clara, ita ſpiritus gerebat ingentes, & alta quædam verſabat in animo, ſplendida magis ac ſpecioſa, quàm frugifera ac ſalutaria. quippe incenſus perenni quadam & conteſtata ſuæ familiæ virtute, quæ ab anno propè milleſimo vſque ad id tempus, bellica gloria continuata permanſit; in ſpem venerat aliquando, quemadmodum maiores armis quæſierant, ſic ſe doctrinæ gloria ac ſapientia, domeſticum poſſe decus adaugere, patris præſertim inflammatum exemplo, qui litteris ac prudentia cum generis nobilitate coniunctis, gratioſus etiam tum apud Ioannem Nauarræ Regem in primis erat, conciliiq́ue regij facilè princeps. Fouebant tam ſublimes cogitationes rara indoles animi, ingenij magnitudo, præclara corporis conſtitutio, affluentia denique rerum tanta, vt quocumque placeret ingredi, ſplendidè viuere ac magnificè poſſet. Hoc ſe animo Lutetiam contulerat, hoc conſilio nullis diſciplinæ vigiliis, nullis laboribus temperabat. Verùm cùm ad eius contubernium, non ſine Dei nutu, tertium ſe adiunxiſſet Ignatius, colebat hunc ille quidem, & verebatur admodum, ſeu quòd acrem & perſpicacem, omnibuſq; expletum numeris eſſet expertus, ſeu fama ipſa atque opinione virtutis. Ceterùm quod ad animi ſalutem ſpectat, iacebat in vltimis; & veluti huius ſæculi filius, qui non exiguas inanium ſpes honorum ac dignitatum alebat in pectore, ad maiorem aliquam ſanctitatis laudem non ſe tollebat. Multo minùs ad hæc infima atque humilia, quò identidem monitor vocabat Ignatius, ſe deſpicienda flectebat. Quin ſuum initio monitorem procaciùs irridebat, & ſaluberrima præcepta non modò ab animo, verùm etiam ab auribus excludebat. Nec tamen idcirco magiſter commouebatur experiens, ſed iu-

84 *Vocatio in Societatem B. Franciſci Xauerij.*

85 *Xauerius Ignatio conciliatur maximè conquiſitis ei diſcipulis.*

ueniliter exultantem patientia ſua obſequioq́ue molliebat, mira diſſimulatione conteſtans, bonam in partem ſe rapere omnia. Et quia videbat, qua re maximè poſſet altus & ingenuus animus deuinciri, ei & ipſe multum pro merito ac dignitate habebat honoris, & vtà cæteris haberetur, cùm ſe facultas dabat, non omittebat. quod tum præſertim declaratum eſt, cùm ei in Beluacenſi Collegio Philoſophiæ tradendæ præpoſito, auditores vndique conquiſiuit, & conquiſitos domum vſque deduxit. Quibus ille beneuolentiæ ſignificationibus obligatus, qua erat generis animiq́ue nobilitate, ſe flexit, ſincerumq́ue patris agnouit amorem. Tantum in obſequiorum opportunitate momenti ac virium eſt. Hoc nimirum hominem impulit, vt ad eius vitæ genus vehementer animum applicaret: cuius in vita toto ferè quadriennio nihil, niſi admiratione ac laude dignum, nihil niſi ſimplex atque ſincerum animaduerterat. Ergo poſt ſalutares illas Fabri, quas ſuprà commemorauimus exercitationes, cùm annum ferè ſeptimum & vigeſimum ageret, egregieq́; docendi munere functus eſſet, ingenti quodam metu ſuæ ſalutis admonitus, ſe ipſe collegit, & pugnis interioribus, quibus ad dies aliquot anceps ac nutabundus hæſerat, ſuperatis; illuceſcente Deo, reputare cum animo ſuo cœpit rerum humanarum inconſtantiam: & varietatem cum veritate, momentum cum æternitate conferre: dum denique ſui victor in ſinum B. Patris tanto prolixiore & fidentiore animo ſe proiecit, quanto antea anguſtiore atque obſtinatiore refugerat. vt eiuſdem propoſiti eiuſdemq́; factus particeps mentis, conſimilis etiam fundamenta poneret ſanctitatis. Quàm verò fuerit diuinæ

86 *Periclitatur B. Pater ob adiunctum ſibi Xauerium.*

Maieſtati gratum, inimicum verò Satanę hoc Xauerij conſilium, intellectum eſt ex ſummo Ignatij periculo; quod & improbiſſimi hoſtis calliditate ſubijt, & clementiſſimi Dei miſeratione vitauit. Michaël quidam Hiſpanus ſtudioſiſſimus Xauerij cliens, vt qui in eo forſitan ſpes ſuas conditas

ditas & locaras habebat, cùm patronum suum in secreta se loca frequenter abdere, & solito crebriùs cum Ignatio, rarò cum aliis communicare sensisset; suspicatus id quod erat, Xauerium medijs ex honoribus, ad humile vitæ genus Ignatij consilio fuisse traductum, inusitata rabie efferatus, eius consilij auctorem tollere decreuit è medio. strictoque gladio furens, eius in hospitium irrupit, negotium vtique confecturus, nisi huiuscemodi ex occulto missa voce perterritus, Quò miser raperis? quò festinas insanus? illico destitisset. Quod ipsemet Michaël conscientia deinde conuictus, & reuersus ad mentem, agnoscere, & confiteri palàm non dubitauit. Vt mirari iam desinas, si in illa turbulentissima tempestate nascentis Societatis, quam Romæ excitatam in loco dicemus, hic ipse Michaël criminationis iniquæ minister, inclusum tamdiu virus acerbitatis suæ, tanta ad extremum iniquitate vomuerit. Iam ex

87 *Iacobus Lainius, Alfonsus Salmeron ad Societatem adiuncti.*

Hispania non ita multò antè Parisios Iacobus Lainius, & Alfonsus Salmeron, primæ iuuentutis vterque, hic annorum fermè nouemdecim, ille duorum circiter & viginti, transierant. Ac Salmeron quidem tenuioris fortunę parentibus Toleti ex Olia & Magan Toletanis villis, ceterùm probis & honestis est natus. qui cùm filij præstans ingenium, & ad bonitatem flexibile, multisque alijs naturæ donis ornatum animaduerterent, aluerunt illum in litteris pro sua tenuitate Toleti, deinde Compluti, dum græcè latineque haud mediocriter eruditus, etiam Philosophiæ operâ dedit. Iacobus autem ex Almaçano diœcesis Seguntinæ oppido, locupletibus honestisque parentibus, nec minùs piis ac sapientibus natus, eamdem retulit, qua institutus & educatus est, sapientiam. Is, cùm in eadem Academia Complutensi quotidie magis haud ingenio minùs quàm morum suauitate floreret, magisterij lauream adeptus, Theologiæ quoque disciplinas attingere in gymnasio nobiliore decreuit. Cumque Parisiorum Lutetiam cogitaret, quò & Ignatij visendi cupiditas incitabat, cuius recens adhuc Compluti memoria, & admirabilis fama vigebat, rem cum Salmerone communicat, amico indiuiduo, & cui non minimũ ad Philosophiam attulerat adiumenti. Sed vt per hominem homini opitulari plerumque diuina bonitas solet; ita etiam comparauerat, vt eamdem mentem ac voluntatem in Salmerone Lainius inueniret; imò præcipuum quoddam studium, veterum Philosophorum more, longinquas peragrandi terras, & varia lustrandi gymnasia, quo disciplinarum eruditione nobilior instructiorque rediret. Itaque Parisios ambo se conferunt. quos cùm attigissent, prouisum propè diuinitus, vt eo ipso die Iacobus in diuersorio, quod sibi delegerat, ex equo desiliens, in eum ipsum primò quem quærebat, incurreret, soloque aspectu, nunquam tamen sibi antea de facie notum, Ignatium esse conijceret; eius videlicet simulacri consimilem, quod sibi ipse crebris sermonibus iam in animo finxerat. Cum eo igitur sine mora congressus, dum se se indicat, & sui causas exponit aduentus, amicitiam momento contrahit. Ignatius autem cùm illius Academiæ vsu, tum rerum humanarũ in primis prudens, peropportunis illum consiliis iuuit, & quoad potuit, etiã operâ; vt vel hac ipsa benignitate Iacobus, & opinionem de eius probitate cõceptam, & initæ beneuolentiæ studium vehementius auxerit. Ac ne solus thesauro potiretur inuento, sodalem ad eum suum hebdomada propè elapsa perducit, Ignatioque se regendos ac moderandos ambo permittunt, & eodem fermè tempore quo Faber & Xauerius, post aliquot dierum curriculum in orationis exercitatione consumptum, perfacilè inducti sunt, vt ipso cum Ignatio societatem inirent. Non multis interiectis diebus Nicolaus Bobadilla Palentinus ad hos quintus accessit. Is confectis item Philosophiæ spatiis, quã & Vallisoleti publicè docuerat, eadem incensus cupiditate sua Lutetiæ persequendi studia, cùm aduersaretur egestas, confugit ad Ignatium. qui & opinione & auctoritate, & gratia iam parta, multis putabatur adolescentibus in ea Academia, re domestica destitutis, honestè posse, & cum dignitate consulere. Quo exnumero Bobadilla cùm esset, præter sumptus in studia necessarios pia Patris operâ suppeditatos, illud insuper est assecutus, vt cuius tempestiuam expertus erat benignitatem, eius instituta non dubitaret amplecti. Vacabat in eadem Academia tum quoque Philosophię, Lusitani Regis impensa, Simon Rodericius Lusitanus, ætate florens, indoleque præclara. Is multò antè quàm proximi tres, vsu aliquo coniunctus Ignatio, cùm ad mutandam in obsequium Dei superioris vitæ rationem, diuino raperetur instinctu, cogitationes de cælo acceptas tacito ille quidem fouebat in pectore, & cælestium rerum desiderio studioque tenebatur: ceterùm nulla respondebat optatis actio, nisi tum, cùm in intimam Ignatij societatem penitus & ipse se dedit. Cui cùm sensa omnia pectusque aperuisset, tum demum nouo quodam splendore perfusus Hierosolymam statuit petere, reliquamque ætatem in animorum tutela conterere; nondum doctus, vt testatum litteris ipse reliquit, quid ea de re superiores socij tacitis animis agitarẽt. Hos sex socios (nam Claudius Iaius aliquanto pòst; Ioannes autem Codurius, & Paschasius post Ignatij Lutetia discessum cæteris aggregati) sic animatos, sibique agglutinatos Ignatius (quamuis de alio alius nemo nosset, vt opportunum visum est) anno M. D. XXXIV.

88 *Accessit & Nicolaus Bobadilla, & Simon Rodericius.*

89 *Prima Societatis exordia.*

simul conuocat, & iis tandem arcana sui pectoris, susceptamque iampridem repetendæ Palæstinæ sententiã aperit; siue vt sacra illa loca Christi nobilitata vestigiis religiosè conuiseret, siue vt finitimos populos vera quondam religione florentes, sed postea sensim ad impurissima Mahometis sacra delapsos, ad eumdem Christi cultum vel cum sanguinis effusione reduceret. Simul & illud addidit, si quis eorum in eamdem mentem sententiamque discederet, ei comitem se futurum, obsequentem scilicet vsque ad mortem. Vix ita se indicauerat, cùm pia mens hominis mira omnium consensione probata est, & tanquam diuturnis expetita votis (inaudita quidem adhuc, & vni Deo tribuenda res) sine cunctatione suscepta; nempe ab ijs, qui & varijs essent permixti nationibus, nec quanta res ageretur, ignari. Facilè vt appareat, immortalem Deum, qui cuiusque intima pertractabat, iam tum eos voluisse

monere, qui ad hanc Societatē vocarentur, non magis ad priuatæ contemplationis otium atque dulcedinem, quàm ad insuaues actuosæ vitæ labores, paratamque iam aciem conuocari. Annuerunt ergo sanctissimis Ignatij votis ad vnum omnes, polliciti se illum vltrò quocunque pergeret, secuturos: & qui se prodere atque indicare vicissim non audebant, hac excitati occasione se pandunt, positaque persona, non vt ignoti externique ampliùs, sed vt familiares ac fratres, ex eadem disciplina, ex eodemque nati parente, mutuis sese officiis, & amoris significationibus complectuntur. Auebant illi quidem iam tum ab humanis expedire se curis, palamque inimicitiis huic nequam sæculo denunciatis, destinato se itineri Hierosolymitano committere: ceterùm, qui moderatur omnia Deus, rem aliter gubernabat, pergebatque arcano suo consilio Sociorum numerum, iam inde ab æternitate præfixum, aliis tribus aggregandis explere. Quo circa hanc eis rursus mentem iniicit, vt, dum Theologiæ finem meditantur imponere (nondum enim à multis erat impositus) quotidieque magis ad ea, quæ molirentur, idonei & paratiores euadunt; biennium insuper expectarent. Interim verò ne, aut conceptus animorum remitteret ardor, aut versutissimus Satanas, qui tanto antè hunc prospexerat apparatum, ab institutis aliquem deterreret, tum etiam vt immortali Deo gratior hæc ipsorum voluntas accideret; post longam accuratamque disputationem, de communi sententia decernunt, vt ad eam peregrinationem religione voti singuli se obstringant. Ieiuniis igitur, & voluntariis pœnis corporis antegressis, expiatisque ritè peccatis in ædem Beatissimæ Dei matris, in Monte Martyrum, vacuo remotoque ab interuentoribus loco, procul ab vrbe circiter mille passus, vnà se conferunt. Hîc sacris operans Faber, cùm ad eos conuersus incruentam hostiam manu teneret, suum quisque votum clara voce, conceptaq; verborum forma suscepit: ac subinde singuli eiusdem manu cælesti epulo recreantur. Tum reuersus ad aram sacerdos priusquam Domini Sacramenta susciperet; suum ipse quoque votum vltimus nuncupauit. Ab eo die, qui Assumptæ Deiparæ sacer erat, omnes eam sibi patronam apud Deum præcipuam adoptarunt, & post Societatē conditam eum diem, quasi primum eius natalem singulari religione ac memoria coluerunt: eamdemque ob causam ex hoc potissimùm anno, ratio à nobis ducetur annorum. Habebit enim delectationē non exiguam per eadem vestigia temporum, quibus gestæ sunt res, lectorem narrando ducere; modò tamen ne nobis hanc legem putemus impositam, vt tenuissima quæque religiosiùs putidiusque suos in annos includamus: sed ita temporis erit habenda ratio, vt, & quid quotannis gestum sit, ex ipsomet narrationis genere, non ofcitans lector animaduertat, & tamen in narrandis, quę tum institutę sunt rebus, non necesse habeamus earum semper exitus expectare. Multa quippe sunt, quæ alio inchoata, alio absoluta sunt anno, quæ si perpetuò, vt tempore, ita narratione seiungas, festinantem ad rerum euentus lectorem sua voluptate defraudes.

90 *Prima primorum Patrum vota an. 1534 in Assumptione B. Virg.*

91 Votorum porro ea summa fuit. Primùm, vt iam tum nuncium rebus humanis, pompisque remitterent, & exinde illibatam castimoniam perpetuò colerent. Deinde, vt ad certam diem suis se fortunis ac facultatibus spoliarent; ita tamen, vt se paupertatis voto, quàm diu Lutetię studiorum cura distinerentur, intelligerent non teneri; nec eius impediri religione, quo minùs sibi liceret ad ineundum Palæstinæ iter, pecuniarum adhibere subsidia. Vouerunt præterea nihil se vnquam in Missæ sacrificium accepturos, tametsi id honestè, & suo iure possent. obstruenda videlicet iam tum erat cupiditati ianua, quo & paupertas Euangelica custodiretur arctiùs, & calumniantibus occurreretur hæreticis; quibus videri possent pietatis specie, quæstus & lucra facere. Quoniam verò ex iis aliquot, Euangelij prædicandi studio apud infideles & barbaros tenebantur; hoc quoque discuti & agitari cœptum est. cumque iam apud omnes mira quadam animorum alacritate statutum esset, vitam ipsam, si opus esset, in quauis Dei causa constanter effundere; cuncti in eam venere sententiam, vt facta à Pontifice Maximo potestate, religionis propagandæ gratia, Hierosolymam peterent: ibi neglectis vitæ capitisque periculis, seu in iuuandis confirmandisq; Christianis, seu in alliciendis vocandisque Saracenis ad Christum, ad mortem vsque manerent. Quod tamen votum ita omnium consensione temperatum est, vt cuncti quidem Hierosolymam nauigarent, ibique rem diuinæ Maiestati nouis precibus commendarent: ceterùm si hęc tum de Hierosolymis permanendo sententia pluribus arrideret, oblata diuinitus arriperetur occasio. nam quæ melior, quæue propior offerri posset? sin autem in contrariam sententiam plures irent, tum Romam omnes illico se referrent, & ad Pontificis strati genua, suam vltrò operam ad animarum causas eius arbitratu nutuque deferrent, nulla interposita loci temporisque pactione. Denique si Venetias appulsis nullus in Palæstinam aditus patefieret; tamen nauigationis opportunitatem adhuc anni curriculum expectarent. qua desperata, tum demum peregrinationis se voto liberos intelligerent, & ad Romanum Pontificem, in eius futuri potestate, redirent. His concordissimè, & inusitato quodam ardore animi susceptis votis, gratiisque, vt par est, actis diuinæ Maiestati; cùm ciborum aliquid, vnde se reficerent, attulissent, reliquam diei partem læti exultantesque per pia exegere colloquia, propter fontem sancti Martyris Dionysij, vbi suis ipse manibus præferens caput stillantem fertur cruorem absterrisse. Et iam cadente Sole Lutetiam, in sua quisque tecta laudantes & benedicentes Dominum discesserunt, non minùs illius diei felicitate iucundi, quo multas sibi videbantur vno quasi prælio peperisse victorias, quàm admiratione suæ mutationis attoniti. Plurimum autem admirationis & gaudij in Ignatij pectore residebat; quòd tam suaues suæ fructus industriæ pietatisque iam cerneret, & piis suis cogitationibus Deus tanto antè conceptis adeò secunda largiretur initia. Tamen humanæ inconstantiæ imbecillitatem reueritus, nec prospero elatus euentu, vt quem non fugeret in his, quæ ad spiritum & mores pertinent, satius esse tueri parta, quàm quærere; nihil tam enixè cùm

Votorum summa.

92 *Industria B. Ignatij in sociis conseruandis.*

cùm omni alia adhibita cura, tum supplicationis ardore contendit; quàm vt sibi suisque à Deo impetraret in instituto constantiam: præsertim quòd iam tum animo prospiciebat, eo maiores Satanam huic arci machinas admoturum, quo maioribus munitionibus cingeretur. nec erat nescius si per incuriam atque desidiam extorqueri sibi de manibus patereturtot laboribus partam prædam, agi diuinæ gloriæ causam, agi discrimen salutis æternæ. Nec frustra fusæ preces. Nam qui dat spiritum bonum petentibus se, is præter occultam quamdam vim, interiusque subsidium, quo continenter in sociorum animos influebat, eos in sententia corroborans atque confirmans; Ignatio insuper tam aptas ad eos custodiendos vias rationesque suggessit, vt non miretur tales prodiisse, quos genuit, qui quo spiritu genuerit, inuestiget. Primùm eis precandi & commentandi studium, quo se quotidiana velut esca reficerent, persuasit. Deinde frequentem animorum expiationem, per salutarem cuiusque hebdomadæ confessionem, quam sacra mox synaxis exciperet. Tum anniuersariam votorum renouationem eadem in æde, eodemque quo illa nuncupata sunt die. Denique mutuam inter eos familiaritatem, communicationemque sermonis; vt frequenter modò in huius, modò in illius hospitio (nondum enim eadem erat omnibus communitas tecti) aut de pijs inter se rebus, aut de litteris doctrinisque conferrent: & cùm mutua sibi præberent obsequia, tum res ad victum & cultum necessarias pro cuiusque fortunis benigna sibi vicissitudine ministrarent. Nec deerant frequentes prandiorum inuitationes, omni charitate refertæ, multò tamen quàm inter amicos simpliciores ac liberiores. Quibus sanè præsidiis, non solùm inter eos perennis ac constans charitas dum in litterarum exercitatione se continent, alebatur; sed eò vsque crescebat, & vndique se prodebat, vt in ore Academicorũ omnium esset. Cuius tantæ constantiæ causa nulla verior afferri, nec magis efficax potest, quàm æternum diuinæ sapientiæ decretum, quæ illos & cum Ignatio quasi quodam religionis fœdere copulauit, & Ignatio ipso deinceps non modò superstite, verùm etiam extincto, seruauit ac propagauit. Nam si rationem consulas, qui fieri potest, vt homines è media hominum vita nuper egressi in ipso ætatis robore, acri erectoque ingenio, doctrina singulari, necdum satis firmis sanctitatis nixi radicibus, toto tamen biennio, & eo ampliùs (tantumdem enim post nuncupatum votum effluxerat temporis) adeò firmi constantesque reperti sint, nihil vt in suscepto proposito fluctuarint, nihil animo vacillarint? Quanquã enim diuino semel cultui votorum religione dicatos necesse erat in fide constare; habet nihilominus admirationem non exiguam, quòd, cùm integrum adhuc iis esset suæ vitæ rursum aliò conuertere (vt qui nondum certo vitæ genere se implicarant) nullam tamen ad disciplinam atque familiam, ex tanta disciplinarum in Ecclesia Dei varietate, mentem suam appulerunt. ac ne nouæ quidem, vt antè diximus, eis inchoandæ condendæque in mentem venit. Prorsus vt fateri sine cunctatione cogamur, præpotẽtem Deum, ad declarandam suæ sapientiæ vim, eludendamque summi veteratoris astutiam, dum ad hominum se naturas ac voluntates accommodat, eorum detinere animos voluisse sola spe atque expectatione suspensos Hierosolymitanæ prouinciæ; per quos potissimùm æterna sua de constituenda Societate consilia, definitis temporum spatiis momentisque perficeret. Interim verò Deus eum Ecclesiæ parabat Antistitem, qui suæ prouidentiæ foueret & promoueret orsus.

93 *Eodem anno iacta fundamenta Societatis, & creatus Pontifex Paulus III. qui eam cõfirmauit,*

Paulus is erat huius nominis Tertius, proximus eius sapientiæ minister in hac fundanda & constituenda familia, qui Clementis Pontificis obitu ad fastigium Apostolatus euectus hoc anno, ita se erga nascentem, & postea etiam adultam Societatem gessit, vt ex his quæ tradituri sumus, perfacilè possit intelligi, non minùs eum à Deo Societati ipsi, quàm Ecclesiæ vniuersæ fuisse donatum. Illud rerum obseruatores diuinarum haud sine causa notarũt, hoc ipso anno, idem sub tempus, quo Anglicanum ab Henrico VIII. inuectum est schisma, eius Ordinis iacta semina, qui non solùm præcipua se religione voti Pontificiis dedicaret obsequiis, sed etiam pars esset maxima inter vim impiorum & fraudes, fidei Catholicæ in Anglia sustinendæ.

& cœptum Anglicanũ schisma.

1535.

94 *Miser status rerũ Christianarum, hoc tempore.*

Porrò qui consecutus est anno, toti erant Ignatij socij vnà cum ipso Ignatio persequendis litterarum studijs intenti: quæ eo celeriores maioresque progressus habebant, quo nobiliorem ad exitum scopumque referebantur. Fluctuabat miserandum in modum toto fermè Septentrione religio, & iam serpebat ad Oceanum è sepultis excitata cineribus pestilens & exitiosa doctrina. Iam ab vno Saxone temulento, velut ab vno capite multarum hæresum diuortia fiebant, & ex eius excetra nouæ sectæ propagabantur in dies. Iam Berengarij vetus insania, tot sæculorum interuallo reuocata baechabatur impune; & Sacramentariorum rediuiua sementis ingens animis minitabatur exitium. Iam fidelissima quondam Anglia, vt nuper significaui, omni lababat ex parte, & flagitiosi Regis amentia fidem mutare compulsa, nouo perfidiæ genere, noua hæresi, contumacem malebat adulterum, quàm verum Christi Vicarium, Ecclesiæ suæ caput agnoscere. Ergo ad fabricanda sibi arma Ignatius, & eius socij tanto accendebantur ardentiùs multiplici ornatu instructuque doctrinæ, quanto vndique periculosiùs apertiusque religionis Catholicæ iugulum petebatur. Vbi subit rursus Ignatium admirari, qui quanquam, vt antè significaui, & ætate & institutione durior videbatur ad studia doctrinæ; tamen eò discendi contentione pervenit, vt non modò post exquisitissimum doctrinæ periculum, atque vsitata certamina perhonorificam magistri lauream de perceptis artibus reportarit; verùm etiam multa cum laude ipsam Theologiæ metam quò tantopere festinabat, attigerit. Neque hîc ego illius memoriam repetierim temporis, cùm in Hispania compendiario quasi itinere studia sua partim Barcinone, partim Compluti, Salmanticæque percurrit: vbi dum nimiùm multa vno quasi capessit amplexu, sensit ad extremũ se aut nihil, aut exiguum tenuisse discendo. De ea contentione loqui malim, quam in litteris annos

95 *Constantia Ignatij in studijs litterarum octo annis Lutetiæ persequendis.*

octo

octo Parisijs continenter adhibuit; tum cùm ad corrigendum superioris festinationis erratum,& præteriti iacturam temporis sarciendam, nequaquam aut rei difficultate, aut cursus diuturnitate perterritus,septimo & trigesimo ętatis anno,nouum ex ordine curriculum inijt; & à primis inchoans disciplinis, ad extremam vsque Theologiam assidua exercitatione contendit: & quidem in summa rerum omnium inopia & egestate, cuius leuandæ causa compulsum diximus Belgium vsque,seu etiam Britanniam magno cum labore contendere.Nec deerant maleuolorum inuidiæ, motus concitationesque, si non adeò vehementes ac crebræ, vt olim in Hispania, non minoris certè ponderis ac momenti, huc Satana incumbente pro viribus, ne tot victoriis inclytus ac triumphis Parisina ex vrbe discederet. Accedebat valetudinis imbecillitas, tentationesque morborum penè quotidianæ: quibus si studia charitatis in proximos, si frequentes preces, si voluntarias corporis vexationes adiungas, non erit sanè,quòd magis Sociorum lętos in hauriendis doctrinis euentus, quàm pium animum admireris Ignatij. quem cùm ad perdiscendas litteras non curiosa inuestigandi cupiditas,non præteruolans delectatio,non splendor diuitiarum,aut speciosa ambitionis insignia, quæ iam pridem omnia valere iusserat,inuitarent; tamen solo animo gratificandi Deo, & spe solæ potiundæ diuinæ gratiæ tot tantasque studiorum difficultates exsorbuit. Nec minùs experiens ac prudens euasit in sacrorum tractatione librorum ad defensionem diuini nominis,& amicorum,quàm antea fuerat gnarus ac strenuus in tractãdis bellicis armis ad propugnationem corporum ac murorum. Satis ergo & à doctrina præsidij, & ab idoneis sociis adminiculi, id quod spectabat, adeptus; habebat ille quidem in animo ad præstituti biennij curriculũ hęrere Lutetię,tum ne à Societate nouella,quam conseruatam cuperet, deiiceret oculos; tum ne spem facultatemque eius amplificandæ ac propagandæ dimitteret. Verùm cùm peracerbi stomachi dolores ex diuturna incommodorum laborumque patientia,& Parisini cæli affectio eius constitutioni corporis aduersaria; socij præterea ipsi de medicorum sententia suaderent, vt peregrinum cælum cum patrio commutaret; parendum sibi esse, & præsenti necessitati putauit, & amantissimis monitis filiorum, non tam suo vtique quàm ipsorum bono: quorũ tres quatuórve cùm ad negotia domestica in Hispaniam præsens necessitas reuocaret; Ignatius haud ignarus quãtum insidiarum ac fraudis insit in illecebris patriæ ac propinquorum, quantum in cætera vitæ inanitate periculi; maluit vnus pro omnibus, omnium negotia curaturus, exiguum ad tempus illuc ipse transmittere,quàm socios suos & ætate & doctrina florentes, & adhuc in virtutis cursu tirones, tam dubiæ incertæque peregrinationi committere. His consiliis ac cogitatis alia intercurrunt aduersa. Veritus humani generis hostis, ne Parisijs de se triumphaturus Ignatius atque exultabundus excederet, excitatis in eum æmulis inuidisque de integro illum adoritur, vt, si res aprè caderet, vna eademque operâ omnia eius consilia & instituta peruerteret. Exoriri dudum cœperat Gallico in regno vniuersò, Lutetiæque præsertim, vt suprà significaui, Sacramentariorum hæresis Zuinglio duce, terterrima Ecclesiæ Catholicæ peste, quam Rex Franciscus hoc nomine primus, ne latiùs longiusque manaret, omni ope conabatur opprimere: complureſque publico iudicio damnatos incendio destinarat. Tanta autem iudiciorum seueritate res agebatur, vt maleuolorum calumnijs, quorum plena sunt omnia, vel integerrimus quisque Catholicus sibi ipse diffideret. Præerat sacræ religionis causis Inquisitor etiam tum Matthæus Ori, de quo suprà facta est mentio: cuius ad tribunal complures Ignatius suo erga rem Catholicam studio ab insanis opinionibus reuocatos, vt cum Ecclesia redirent in gratiam,adducere consueuerat. Verùm tam pium hominis erga homines studium longè dissimili munere à perditis hominibus compensatum est, qui temporum occasione captata, libellum Exercitiorum, vnà cum auctore in suspicionem hæresis vocant. Quod vbi ex amicis resciuit Ignatius, ipse vltrò ad sacros iudices sui rationem redditurus, accurrit; Quæsitorique instat,vt causam omnem accuratè cognoscat, & sententiam pro veritate pronunciet. Aiebat quippe, nunquam se cùm solus esset, aduersariorum extimuisse calumnias, imò eas sibi apposuisse lucro: vbi autem eiusdem vitæ socios habere cœpisset, non posse non & sociorum famam, & suam, quam cum Dei causa coniunctam cerneret, omni ratione defendere. Nihil tamen hæc prudentem Inquisitorem, vt lege ageret, permouebant.qui nihil ex accusatorum criminationibus iudicio dignum, nihil solidum deprehendebat, sed omnia niti fraudibus ac calumniis, intelligebat. Ergo Exercitiorum dumtaxat librum postulat, quem vbi perlegit ac diligenter inspexit, non modò quod in eis reprehenderet,nihil habuit; sed tanquam prudens & æquissimus æstimator, intellecto operis pretio, popposcit exemplum,& suos iussit in vsus exscribi. Obmutuerat,& conscientiæ testimonio, & sacri Inquisitoris conuicta iudicio, calumniatorũ impudentia: sed non obmutuit, nec instandi finem fecit sancta & ingenua Ignatij libertas, qui cùm propediem in Hispaniam iter haberet, ne,vnde publica doctrinæ decora deportarat, inde tum aliqua sua suorúmve nota discederet, iterum ac tertiò ab Inquisitore contendit, vt cognitioni causæ operam daret. Ille verò, cùm ne tum quidem adduci posset, vt quæstionem de rebus vanissimis exerceret;Ignatius, suspecta tempora reformidans, & quasi præsagiens futuras in vrbe procellas, cum scriba Doctoribusque nonnullis hominem adit, & præsentibus rogat arbitris, vt quid de se suaque doctrina sentiat, ne grauetur exponere,vsurum se tam luculento testimonio,si quando opus sit ad reuincendos aduersarios, & maleuolorum calumnias confutandas. Quibus rationibus Quæsitor impulsus, Ignatij studio satisfecit,& eius æquę postulationi multa eius cum dignitate concessit.Hęc in Ignatium ipsum coorta tempestas, quarta ad superiores illas Complutensem,Salmanticensem & Parisiensem accessit. quibus ille, tãquam inter Oceani fluctus immobilis scopulus, constantior in dies, & in Domino firmior

96 *Et valetudinis suæ causa, & ob negotia societ. in Hispaniam redit.*

97 *Curâ summa boni Societatis nomini prospicit.*

98 *Accusatur liber Exercitiorum, & commendatur.*

firmior euadebat. Consentientibus ergo socijs, diem statuit, quemadmodum inter eos iam conuenerat, quo cuncti Hierosolymam profecturi, relictis suis ex voto fortunis, Italiam petant, sese-que præcurrentem, & Venetiis opperientē, subsequantur. Dicta dies est ad octauum Kal. Febr.

99 *Discedens in Hispaniam Ignatius socios Fabro commēdat.* anni huius sæculi septimi ac trigesimi. Fabro autem, cuius fidei virtutiq; longè plurimum tribuebat, socios reliquos commendat, hortatus eos, vt hominem pro sacerdotij dignitate, & vocationis antiquitate, loco patris agnoscant: teneantq; cùm mutuam inter se concordiam, tum in inchoata vitæ forma constantiam. Ad extremum bona cum venia sese ab iis, vergente ad exitum huius sæculi anno quinto ac trigesimo, non sine teneriore complexu, lacrymisque diuellit.

1536 100 *Vita Fabri absente Ignatio.* Digresso Ignatio Faber, qui studiorum curriculum illo prior absoluerat, magna cùm doctrinæ, tum sanctitatis opinione collecta, eodem & ipse incensus ardore, dabat operam continenter, vt & cōmissos sibi socios partim prudentiæ subsidiis, partim morum suauitate tueretur, & instar optimi negotiatoris, Dei talenta multiplicans, pereuntes passim animas cunctis opibus subleuaret; his à peccandi consuetudine reuocandis; illis excitandis ad virtutis amorem; multis etiam ad res despiciendas humanas, & quærendas intra Religionis claustra diuinas alliciendis. Denique ita se tractabat vbique, vt qualis & quantus ex Ignatij sinu ac disciplina prodiret, palàm omnibus declararet. cuius vt in vitæ genere socius, ita in Sociorum primorum congregatione particeps esse voluit. Eius monitis & exemplis, duo iam

101 *Per eum Societati aggregantur Ioan. Codurius, & Paschasius Broëtus.* Theologiæ magisterio nobiles, Ioannes Coduriu Allobrox, & Paschasius Broëtus Picardus, iam sacerdotio præditus, anno decurrentis sæculi sexto ac trigesimo ad alios septem aggregauere sese. Nam Claudius Iaius Gebennensis Theologus item ac sacerdos, quanquam certum tempus non planè constat, ante hos accesserat. Hi votorum renouationi Parisijs in Monte Martyrum xviij. Kal. Septembris cum reliquis interfuerunt, & salutaribus Ignatij meditationibus, ad certum dierum numerum, ceterorum more vacarunt. in quo cùm ad placandum cæleste Numen, tum ad eius voluntatem explorandam, præter alia suppliciorum genera sua sponte suscepta, triduum sine cibo potuque, vt item cæteri, transegerunt.

Ante hos accesserat Claudius Iaius.

102 *Omnes primi Patres minimum tres totos dies, ieiuni egerunt.* quanquam quatriduum egisse Xauerium, sex autem dies Fabrum, vti supra narrauimus, qui longiùs etiam producturus ieiunium erat, nisi vetuisset Ignatius, memoriæ proditum est. Sic videlicet instituebantur annuente Deo primi illi, vt quorum admiranda magis quàm imitanda viderentur exempla, eorum pio ardore posteritas vel ad mediocritatem officiorum atque virtutum, si summum illud tenere non posset, excitaretur. Theologorum autem, quam dixi, accessio, & eorum in arripienda Societate præstans ardor, plurimum habuit, cùm ad eam amplificandam, tum ad reliquos socios incitādos & acuendos virium. Ea de causa seriò sibi quisque persuadere cœpit, quæ molirentur & inchoassent, ea Deo impulsore suscepta, eique fore pergrata. Ideò vel ipso absente magistro, cœpta ipsi constanter vrgere, diemque profectionis auidiùs expectare, nec vllis

103 *Constans propositum primorum* à proposito vel illecebris resilire, vel difficultatibus deterreri. Vt enim priùs quàm quisquam de alterius mente voluntateque cognosceret, ad eandem omnes Societatem sua sponte nutuque ferebantur; ita suum quisque induxit in animum sic ad aratrum manum vertere, vt quamuis ceterorum quispiam à tergo respectaret, ipse retrò nullo modo respiceret. Sed æterna Dei prouidētia, eorum numero, per quos propagare Societatem decreuerat, iam expleto, noluit eos diutiùs cunctari Lutetiæ. Ingens tum inter Hispanos Gallosque de Mediolanensi Principatu post obitum Francisci Sfortiæ bellum exarserat: iamque in Prouinciam maximo cum exercitu Carolus Imperator irruperat. Ea socijs Ignatij causa fuit,

Patrū perseuerandi in Societat.

104 *Discedunt Parisiis:* quò bellicis tumultibus cederent, dictam profectioni diem anteuertendi. Ac dum plerique ea, quæ Lutetiæ superarant ex bonis suis, in pauperes erogant, aliqui de socijs diebus aliquot antè, Meldis expectaturi, præcurrunt. Abest Parisiis id oppidum milliaria circiter quatuor & viginti. Ceteri autem discessere Lutetia decimo Kal. Decembris tanta animorum conspiratione atque alacritate, vt nec Xauerius Theologicis ab studiis, quorum iam calcem spectabat, auelli se molestè ferret, nec Lainius grauissimi morbi reliquias, quo proximè laborauerat, pertimesceret. Quippe & ille Theologiæ iter iam propè confectum, Christi causa deserere, non minori sibi ducebat gloriæ, quàm ad extremum vsque persequi. Et hic nescius sui corpusculi misereri, quod afflictum & extenuatum consentancis fouendum erat obsequiis, id quotidiana asperitate cilicij magis atterere, toto illo itinere non dubitauit.

105 *Lainius æger cum cilicio:* Cumque ad Xauerium Pompeiopoli nuncius ex insperato venisset, eum Pompeiopolitanæ Ecclesiæ creatum esse Canonicum, risit ista vir sapiens, melioribus iam promissis delinitus à Deo, nec quidquam de cogitatæ pēregrinationis ardore ac voluntate remisit. Faber etiam sui discessus consiliique grauem habuit dissuasorem, Doctorem pium & litterarum opinione nobilem, qui capitalem affirmabat ab eo suscipi fraudem, si Parisiis, vbi tam multis minimè dubiam salutis opem afferret, eò solum verteret, vbi in incerta aliorum salute suam operam collocaret. Ac ne temerè videretur id ab se dici, producturum se pollicebatur ex gymnasio Parisiensi Theologos omnes, suæ sententiæ grauissimos auctores. Verùm alia hominum, alia Dei cuncta regentis mens ac propositum fuit. quod diuino instinctu, vt euentus quoque affirmauit, secuti Patres, duci errore omnino non poterāt. Ergo alacres omnes, & cælesti quadam voluptate perfusi, quoniam in Italiā consueto per Prouinciam itinere, aditus Cæsaris arma præcluserant, Venetias per Lotharingiam, quæ & Hispanis & Gallis amicitię fœdere iuncta erat, inde per Germaniam iter instituūt. Iter porro ipsum, & peregrinandi ratio erat huiusmodi.

Xauerius Canonicatu reiecto:

106 *Faber graui dissuasore non audito.*

107 *Itineris ratio plena sanctitate describitur.* Paupere plebeioque cultu, sed tamen oblongo, vt inter Parisienses mos est academicos, sua quisque librorum onusti sarcina, vitam pedites capessebant, vno nixi baculo, & eorum denique ritu, qui votiuas peregrinationes, religionis ergò, suscipiunt. Sed tantis pede conficiendis itineribus, quanquam suauem, & sine defatigatione cursūra

cursum ipsa animorum reddebat alacritas; tamẽ inter prima peregrinationis initia, morbos contraxere nonnulli. Ac Meldis quidem ex antegressis sodalibus, ingens quidam, & sanguine atratus humor, Simonis in humeris extitit, adeò teter aspectu, vt horrorem incuteret sociis; ille autem tota nocte ingemiscens, & fessos artus nuda in humo, quæ ei pro cubili erat, modò in hanc, modò in illam conuersans partem, non magis angebatur ipso doloris morsu, quàm metu curaque mœroris, ne cœptum iter cogeretur abrumpere. Sed Deus, qui eos Parisijs eduxerat, & suum per Angelum deducebat, medicinam recenti morbo subitò fecit. Illucescente die, in ipso discessus articulo, tumor ille, qui fœdum in vlcus videbatur erupturus, sua sponte resedit, vt ne vestigium, vel curiosè intuentibus appareret. Interim, qui Parisiis expectabantur, dedêre se viæ, primoque itineris die iam Meldas appropinquabãt, cùm prætereuntium incessum ornatumque Galli milites admirati, rogant vnde veniant, & quò se conferant; tacentibus Hispanis, Galli socij, (sic enim conuenerãt, ne nationis Hispanæ nomen iniuriã prouocaret) respondere, Parisienses se academicos esse. Cùm illi importunè instisterent, & de patriis perseuerarent inquirere, conuersus ad milites rusticanus homo, nescio quo afflatus spiritu; Mittite, inquit, istos, qui ad prouinciam aliquam reformaturi contendunt. vt videatur iam tum nostros voluisse Deus, quas ad causas admouẽdi mox essent, vel illa vaticinatione monere. Meldis priùs quàm recederent, consultate inter se cœperunt, vtrùm corrogando passim ære peregrinandum videretur, an reseruato sibi, quod satis esset argenti, Venetias vsque perueniendum. Deinde simulne vniuersis, quasi facto agmine, an bipartitis in duas velut acies, iter illud conficiendum. Consultoque Deo, post omologesim, sanctamq; synaxim, visum omnibus, quoniam inter hæreticos, plurimaque pericula, inter glacies, niuesque prælatas ambulandum esset, subsidium itineris Venetias vsque perferre: & vnà omnes nullo facto ab sese diuortio pergere. His ita constitutis, actis Deo de more gratiis, Meldis vnà omnes excedunt. Tres qui sacerdotes erant, Faber, Claudius, & Paschasius quotidie vel Missarum sacra curabant, vel si non possent, vnà cum ijs, qui sacris initiati nondum erant, Sacrosancta Eucharistiæ mysteria, noxis confessione detersis, accipiebant. hoc se viatico, contra omnes difficultates ac pericula muniebant. Nocturnis matutinisque temporibus, in diuersoriis ad præfinitũ spatium, diuinarum rerum contemplationi vacabant. In ipso itinere vel ex psalmis decantabant aliquid, vel de Deo agitabant inter sese dulcia & salutaria colloquia: atque hac perenni vicissitudine, tædia leuabant itineris. Diuersoriũ introeuntibus prima erat precandi cura, eadem exeuntibus. Introitus plenus erat gratulationis & laudis, quòd eò incolumes appulissent: exitus implorationis & precis, vt prosperum iter eis faceret Deus. Fundebant precationẽ suam, ad propositam aliquam seu Christi, seu Sanctorum effigiem, nec nisi de genu, hospitibus inspectantibus; suspensisque de ceruice coronis, orthodoxæ religionis indiciis, ad sanciendam Catholicorum rituum inter hæreticos disciplinam. Sobria erat in primis mensa, qualis tenuiorum ac pauperum. Incessus grauis, & ad modestiam compositus. Inter eos si quid constituendum ac sanciendum esset, adhibita precatione, in eam quisque partem, quò plurimi incubuerant, inclinabat. Quod institutum tam diu tenuere, dum inter eos aliquis constitutus est rector. Quanquam in decernendo mira erat omnium concordia, & sententiarũ summa consensio. Ac ne se putarent à domesticis tutos insidiis, vix Meldis biduo triduóve processerãt, cùm duo iuuenes sedentes in equis, effusis cõsequuntur habenis. Hi, sociorum discessu cognito, aduolarant eo consilio Parisiis, vt Simonem à suscepta sententia, & instituto itinere reuocarẽt. Erat eorum alter germanus frater, alter eius popularis ac municeps, perueteri necessitudinis vinculo ei in primis obstrictus. Absterrere igitur pro viribus à sententia fratrem frater, reuocare amicus amicum: monere vterque concitatam de se spem temere ne prodigat, certis viarum periculis ne se committat, nec manifestis indigentiæ, dedecoris & ignominię telis obiiciat. Contrà Simon admotas ad emolliendum animum machinas constanter repellere, caliginem mentis, qua ipsi offunderentur, ostendere, conariq; simul ambos, si quo modo posset, ad suum vitæ genus adducere. Sed vt hic deiici de sententia non potuit, ita nec illi quidem ab instituto vitæ cursu diuelli. Lutetiam igitur mœrentes illi ac re infecta discedunt; hic autem cum melioribus fratribus & amicis cœptũ iter alacer tenet. Hanc priuatam victoriam, aliæ subinde communes ceterorum Patrum, ex pertinacibus hæreticorum concertationibus, qui passim ad certamen religionis prouocabant, excipiunt. Nec enim dubitabant ardentes viri suum vbique caput, pro religione tuendi, in apertum discrimen offerre. Cùm verò regni Galliæ fines egrederentur, quasi vltimam ei dicturi salutem, repurgatos ritè animos confessione, cælesti pabulo refecerunt. Lotharingiam ingressi, nouis periculis exponũtur. Nam ea quoq; regio Gallis tum militibus, qui per hunc Lotharingię tractum in Belgium furenter irruperant, redundabat, tam multis abactis prædis, vt itineri se committere ne ipsi quidem auderent indigenæ. Mirabantur vbique populi, quî potuissent è militum manibus peregrini homines elabi, nondum edocti, quantum sit in Dei tutela præsidij. Quippe milites illi, nulla intima religione tacti, nullo metu Dei, sine discrimine, quocunque eos agebat libido & effrænata audacia, rapiebantur. Inciderunt aliquãdo Socij in copias totius exercitus ad vrbem Metas. Huc cunctis aditibus communitis, ægrè tantem Parisiensium academicorum nomine, qui rectà ad B. Nicolai religionis causa contenderẽt, admittuntur, vbi triduo, dum aliò copiæ se traijciunt, obducto, mox ad eum, quem dixi Sanctũ, non sine eius præsidio ductuq; perueniunt. Templum in extremis ferè Lotharingiæ finibus, quà Germanos attingit, collocatum est; prorsus vt eò nostros, non terra perueniisse incolæ, sed cælo dicerent deuolasse. Adeò obstructa atque intercluſa periculis erant omnia. Procedebant inter Germaniæ glacies, feruentibus animis pedibusque, cùm increbrescentibus niuibus, & sequente cælo, con-

108 *Simon graui morbo repentè liber apparet.*

109 *Dictum rusticani hominis, simile vaticinio.*

110 *Quotidie communicant.*

111 *Precationes ac pia colloquia.*

112 *Tentatur Simonis constantia.*

113 *Dimicationes cum hæreticis.*

conquiescendum in diem tertium Basileæ fuit. Est hæc Germaniæ vt celebris, sic infelix admodũ vrbs, in qua prauorum dogmatum contagione serpente, nullum penè vestigium diuini cultus extabat. Ventitabant ad peregrinos Theologos altercandi gratia, non veritatis indagandæ cupidi; bono vtique succincti magistro Carolostadio, qui nulli disciplinæ impiæ magistrorum obstinata fatuitate concederet. Peregrini tamen suis partibus nunquam deerant, siue tempestiuis monitis ac doctrinis, siue probitatis ac virtutis exemplis. Itaque cùm ex aliis regionibus, quà transeundum erat, tum ex Germania aduersus hæreticos non contemnendos consecuti sunt fructus: vt etiam concionator hæreticus, cùm de suis dogmatibus contulisset, ad extremum manus dederit. Tale edebant vbique modestiæ ac sinceræ bonitatis specimen, excellentisq; in loco doctrinæ; vt non ab Catholicis modò, sed ab ipsis etiam Lutheranis hospitibus, populisque deprauatis exciperentur humaniter. Ex quibus nonnulli viarum etiam duces, sese comites adiungebant. Tametsi pericula intercurrebant identidem, vt cælestis tutelæ noui milites continenter admoniti, plus adhuc in Deum fiduciæ animique conciperent. Sexdecim ferè passuum millia ante Constantiam, oppidum est, cuius Pastor Curioque vxorem duxerat, & filiorum copiosum alebat gregem, pestiferæ atque hæreticæ sectæ gnarus satis, nec litterarum, quantum conijci poterat, prorsus ignarus. Is vespertino hospitum aduentu percepto, sex septémve stipatus incolis de principibus ad eos venit, de itinere bene fessos, disputationis gratia: commissáque pugna, tantum in ea temporis consumptum est, vt horis aliquot iam transactis, Curio dixerit (placet autẽ ipsamet verba reddere) En iam nox humida cælo præcipitat, suadentque cadentia sidera cœnam. nam crastina die volo prorsus domũ meam veniatis, & libros liberosq; meos inspiciatis. cœnemus igitur, & cœnati rursus in certamen veniemus. Placuit consilium: ita tamen, vt cùm in eadem ille mensa admiscere se vellet, repugnarent Catholici hospites; quòd negarent, licere sibi mensa cum ijs vti communi, qui se Ecclesiæ communione priuassent. Subrisit ad hæc Parochus, & alia ipse cum suis, alia Patres vsi sunt mensa. Qua sublata, rursus instaurata disputatio est, tanta contentione ceterorum, tanta Lainij efficacitate irretientis hæreticum, vt in summas ille redactus angustias, adhuc temulentus & ebrius exclamarit inuitus, Includor vndique, & vbi versor ignoro. Cui vnus è Socijs, Cur igitur, inquit, eam sectam sequeris, quam tutari tu ipse non potes? Qua ille voce & oratione perstrictus, surgit furibundus, & Patribus minitans vincula, Cras, inquit, in custodiam dabo vos, vt doceam, turari nec ne valeam sectam meam. Deinde nescio quid Germanicè cum iurgio effutiẽs, aliò sese repentè proripuit, perniciem haud dubiè aliquam Patribus moliturus; vt ex his, qui aderant, intellectum est. Erat enim genus hominis tale, vt non minaciùs dixisse putaretur, quàm esset re vera facturus. proinde cauendum monebãt omnes, matureque sibi à Patribus consulendum. Hi verò recenti occasione læti, vitas suas iam tum periculis pro defensione Catholici nominis offerebant, vno illo dumtaxat anxij atque soliciti, ne quid inter se dissidij, mutuaque diiunctionis existeret. Verùm ad precationem nocte illa conuersi, in omnem animos firmarunt euentum. Manè albente cælo, ingreditur ad eos vir procero corpore, furentis Parochi præuertens aduentum, eximia quadam conformatione membrorũ, annorum, vt ex ore conijci poterat, plus minùs triginta. Is hilariore fronte Patres intuitus, Germanicè loqui cœpit, nutuque significare, illinc ociùs facesserent, & se quò duceret, sequerentur. Patres sine mora secutos, nemine prorsus abnuente, nec quò se duceret percunctante, extra id oppidum, haud vsitato tritoque itinere, sed cæco atque transuerso, octo circiter milliaribus in viam regiam ac militarem educit. Inter ambulandum autem Patres sæpè respectans, suauiterque subridens, ipso oris gestu, ne quid fraudis periculiq; metuerent, bono animo iubebat esse. Pars porro huius viæ quędam difficilior intuentibus videbatur, quæ tamẽ ipsa nullis constrata niuibus perfacilis est inuenta. Quidam autem è Sociis, collustrans oculis terræ solum, obseruare curiosè cœpit, an ibi tritum & vsitatum iter esset; & circumspectis omnibus accuratè, ne vestigium quidem viæ regiæ, aut transuersi limitis animaduertit. attonitus ergo rei nouitate, quòd semita illa magis ardua, nec vllis calcata vestigiis, sine vlla niue, reliquum verò viæ totum esset niue respersum; repetebat subinde secum, qualis hic tandem vir, cui adeò notę tam ignotæ sunt semitæ? Denique in militarem ac regiam, vbi iam præeuntium videbantur impressa vestigia, deductis Patribus gratus ille & peramicus ductor, digito, qua tenendum esset iter, ostentans, alio repentè discessit. Quid hac illustrius prouidentia? Creditum à Patribus, sanctum Dei Angelum, præsens in periculum missum, ne quos ad maiora Dei bonitas reseruabat, eos in eo oppido immaturus interitus occuparet. Id quod Patres argumentabantur ex eo, primùm quòd dux ille de itinere non rogatus, verum eis monstrasset iter; deinde, quòd vnusquisque affirmabat è Sociis, quamdam se in præcordiis concepisse fiduciam, tanquam filiorum in patrem; deniq; quòd ab ipsis repentè digressus euolauerat è cõspectu. Nec sanè mirum, vt quem occultum suorum discriminum comitem quotidie precabãtur à Deo, eius tam illustri præsidio, tam euidens tantumq; discrimen euaserint. Eiusdem tutelæ fuit, plagam comitis insanabilem, quæ socios vehementer angebat, eorumque tardabat iter, diuinitus persanasse. Res est multorũ celebrata litteris, nec pluribus retractanda, cùm sui cruciandi corporis studio Xauerius arcto sibi lacertos & coxendices funiculo colligatas fœdo vulnere laceraſſet, vt longiùs progrediiam non posset; reliquos carissimos socios, quoniam vinculis altiùs impressis medicorum ars desperauerat, in preces vnà conuersos repentinam exorauisse comiti sanitatem; vt postridie ille de cubili surgens, fractos senserit excidisse funiculos, & se morbo liberum, & expeditum ad iter.

114 *Periculo liberantur ductu, vt creditur, Angeli.*

115 *Xauerius mirabiliter sanatur.*

Inter hæc Ignatius, quem suprà narrauimus in Hispaniam Lutetia discessisse, vix prima impressérat patrio solo vestigia, cùm spectanda ciuium oculis præsens obtulit, quæ iam ad aures præuo-

116 *Res ab Ignatio gesta in patria.*

lans fama de absente pertulerat. Reclamantibus consanguineis, paterna domo posthabita, pauperum hospitium oppidi Aspeitiæ, cui domus Loyolæa proxima est, ad diuersandum subijt: & cui paratæ iam erant domesticæ mensæ, is ostiatim in vniuersæ propinquitatis oculis quotidiana pabula mendicabat. Hîc elementa Christianæ legis multitudini pueriscque tradebat: cùm dehortante fratre, quòd infrequens futurus esset auditor, vnico se audiente puero fore contentum dixisset. sed numerus ingens, & ipse frater intererat. illic hærentes in cœno vitiorum ad virtutum pulchritudinem excitabat, vt vbi per iuuenilem quondam ardorem suo hominibus congressu fortè nocuerat, ibi iam ætate maturior consuetudinis sanctitate prodesset. Sacris diebus & interdum frequentius, conciones habebat, & quidem, cùm multitudinem ab multis passuum millibus confluentem templa non caperent, in patentibus campis. Vbi obseruatum est tanquam opus humano maius, trecentorũ ampliùs interuallo passuum, quamuis vocem contendere ob imbecillitatem nequiret, singula concionantis verba ab omnibus exaudita percommodè. Alijs quoque admirabilibus signis orationi eius pondus accessit. Namq; valetudinem viro iam diu epileptico, & mulieri cõtabescenti restituit. adductam quoque energumenam vt consuetis Ecclesiæ adiurationibus curaret, edito permodestè responso, se initiatum non esse, tamẽ oraturum pro ea, precibus fusis, ab iniquo obsessore penitus liberauit. Verùm ab vniuerso populo multàs vitiorum pestes eiecit, multas sustulit consuetudines prauas, & pias induxit, omnibus carus & virtutis nomine venerandus. His in studijs menstrua fermè mora cùm satis iam virium noti cæli clementia sibi videretur adeptus, ad breue spatium se deduci ab suis passus, ne pertinaciùs altercaretur, suauissimum virtutum egregiarum odorem relinquens, Pompeiopolim, & Almazanum, Toletumque ad sociorum conficienda negotia pedes inopsque contendit. Quibus confectis, cùm ex antiquioribus in Hispania sociis, qui sequi se vellet, neminem inuenisset; Valentiæ naui conscensa in magno prædonum periculo, quòd Ænobarbus archipirata mare Tyrrhenum valida classe infestum habebat, grauiùs tamen à tempestate periclitatus est. Laceris armamentis, fracto demum gubernaculo, eò ventum est, vt omnes abiecta penitus vitæ spe, mortem timidi expectarent; cùm tamen Ignatius conscientiæ bono perfruens, nullo posset pauore tangi: solùm inde non modicè angeretur, quòd gratia donisque diuinis non perinde vsus esset, vt debuisset. Gaudebat nimirum Dominus exercere suum militem iam robustum, & sancta plenum fiducia quasi in aciem prodeuntem. Itaque Genuam perlatus vix è maris sospes periculis, dum per Apenninum in Æmiliam tendit, à recta deerrans semita, longiusque sensim sine sensu progressus in eas se induit angustias, vt per abruptas cautes, subiecto torrenti horrifica specie imminentes, genibus ac manibus reptans, in præceps iam iam ruiturus, ægrè demum labore omniũ maximo, quos ad eam diem tulisset, euaserit. Ex alijs inde difficultatibus, quæ per hibernum tempus niuibus, cœnoque altissimo in solo cretoso vias eius plagæ penè insuperabiles reddunt, cùm Bononiã emersisset, ipsoq; in ingressu fallente vestigio lapsus de ponticulo in fossam, totus luto contaminatus præbuisset spectantibus risum; etiam factum est, vt emendicando lustrata tantæ tamque benignæ vrbis magna parte, ne obolum quidem à quopiam reportaret. Hispanorum tamen receptus hospitio & paululum recreatus, repetito itinere, Venetias attigit. Hîc dum ex conuento sodales expectat, nouis in Domino quæstibus augetur. Ac præter illustres viros, quos diuinis suis institutionibus imbuit, & in æternæ vitæ semitas ex errore longo reduxit, alios insuper ad suæ vitæ rationes propè factos, & sibi natos adiunxit. In his Iacobum Hozium Hispanum Malaca oriundum, Baccalaureum & sacræ scientiæ eruditione florentem, & par nobile fratrum, Iacobum Stephanumq; de Eguia Pompeiopolitanos apprime pios, Compluti olim Ignatio cognitos, qui tunc fortè ex Hierosolymitana peregrinatione redierant. Hozius quoque satis erat sua sponte ad diuina propensus; tamen, vt sunt plerumque suspecti, quorum de fama moribusque detrahitur, non priùs B. Patri se committere, eiusque cõmentationes attingere ausus est, quàm adeo ius scripta pendenda, quæ à maleuolis carpebantur, nonnullisque in suspicionem praui dogmatis venerant, magnam secum librorum supellectilem comportaret. Verùm, vt eas cœpit intimo vsurpare mentis recessu, in eisque cælestes haurire dulcedines, è vestigio remisso rebus mortalibus nuncio, vltrò se ad Ignatij ductum ac disciplinam applicuit. Ignatius verò dum ardentiùs in dies animas sitit, & totis incipit celebrari Venetiis, en alia exoritur, Satana aspirante, tempestas. Spargitur in vulgus rumor, errare eum profugum toto orbe terrarum: statuam eius veluti infamis ac pestilentis hæretici in Hispaniis & Galliis publicè concrematam. Eares ad Apostolicum delata Nuncium (is erat Hieronymus Verallus, qui postea Romanæ Ecclesiæ renunciatus est Cardinalis) beatum virum impulit, vt ad eum nec appellatus accederet, causæque cognitionem prior posceret: minimè dissimulandam silentio ratus tam iniquã inchoata iam Societate calumniam. Extorsit quod petebat, & post accuratam disceptationem, lata est pro æquitate sententia. Ea ad hodiernum vsque diem Romæ in publicis tabulis asseruatur, testimonium innocentis Ignatij, monumentum virtutis. Quo ex tempore Gaspar Doctius, is qui apud eumdẽ Nuncium Auditoris partes agebat, impensè fauere cœpit Ignatij rebus, eiusque ad instituta sic affici, vt ea complecti quarto à confirmata Societate anno decerneret. Sed cùm alia denique mens esset Dei, Lauretano Deiparæ templo præpositus, eumdem in Societatem animum & amorem, quem initio susceperat, conseruauit. quam quanti faceret, plurimis quoad vixit, officiis & ijs non vulgaribus declarauit. Hac tempestate functus Ignatius, nihil de suo erga homines studio, præstantiq; erga animas charitate remisit, sed velut ignis flagrantissimus modicis iniectis aquis exarlit acriùs. Egit inter alios familiariter cum Ioan. Petro Carrafa, cui postea Ecclesiæ Catholicæ gubernacula diuina detulit prouidentia, & Paulus IV. est appellatus. Is & nobilitate

117 *Miracula quædam Ignatij in patria.*

118 *Per ingentia pericula in Italiam redit.*

119 *Venetijs egregiè laborat, & Iacobum Hozium Societati adiungit.*

120 *Accusatur, & honorificum innocentiæ testimonium reportat.*

121 *Conciliat Societati Gasparem Doctium.*

122 *Agit familiariter cum Ioan. Petro Carrafa, qui dein fuit Paulus IV.*

bilitate generis & litterarum eruditione, & aliis Deimuneribus spectatissimus, Theatino Archiepiscopatu relicto, cum aliis tribus æquè piis ac nobilibus viris Clericorum Regulariũ Ordinem, quos ab Archiepiscopo cæteris clariore, Theatinos nominant, recèns condiderat. Vnde factum est, vt Societati quoque nostræ, quæ item Clericorum Ordo est, idemque sub tempus apparuit: nec vestium magno discrimine distinguitur, nomen idem Theatinorum multis locis adhæserit. Ceterùm Ioan. Petrus priusquã vsu aliquo, consuetudineque mores calleret Ignatij, falsis criminationibus adductus, vt erat in his, quæ ad orthodoxam fidem pertinent seuerus & acer in primis censor, minùs eius fauere causæ, in ea quam diximus, suspicionis procella visus est. At Ignatius non præsentibus modò coràm salutarem nauabat operam; sed absentibus quoque per litteras consulebat. quarum vnius caput, vnde appareat de exercitationibus spiritus quid Beatus Pater sentiret, non inuidendũ est posteris. Ad Emmanuelem enim Mionam sacerdotem grauissimum, quo vsus ipse quondam Compluti confessario erat, Parisios scripsit his verbis: Magnopere » aueo cognoscere quemadmodum res tibi pro- » cesserit: neque id sanè mirum, cùm tantum tibi in » re pietatis, nempe vt parenti filius, debeam. Cu- » ius etiam egregio amori, tamque prolixæ volun- » tati, quam in me habuisti semper ac re ipsa com- » probasti, vt responderem, atque in hac vita ali- » quam gratiæ partem referrem; rogaui te, vt ad » mensem exercitia susciperes sub eo, quem nomi- » nauit: atque adeò ipse facturum te recepisti. Pre- » cor igitur, id si expertus es ac probasti, ad me per- » scribas ad Dei obsequium. Sin autem expertus » nondum es, per eiusdem amorem ac reuerentiã » & acerbissimam necem, quam causa nostra obijt, » peto quæsoq; vt in ea te des. Tum verò, si te facti » pœnituerit, præterquã quòd pœnã nullã recuso, » putato me planum & irrisorem, & irrisorẽ quidẽ » personarum, quibus tantum debeo. Iterum at- » que iterum & quoties valeo, ob Dei obsequium » id ipsum flagito: ne ad vltimum diuina Maiestas » requirat ex me, quòd non vrserim, neque cunctis » meis viribus postulatim, id quod in hac vita e- » quidem possum sentire & excogitare optimum, » tum vt homo sibi ipsi proficiat, tum vt fructus fe- » rat, prositque & proficiat alijs multis. Quòd si » priorem ob causam necessarium tibi non sentias, » præclara cum æstimatione comperies, quantum » ad posteriorẽ conducat. Venetiis Kal. Nouemb. » M. D. XXXVI. Hanc beati Patris cohortationem » commendationemque exercitiorum haud frustra fuisse, docuit eiusdem Mionæ tandem ad Societatem ipsam accessus, magnoque cum exemplo præstantis virtutis in ea peracta vita.

132 *Quanti æstimaret B. P. exercitia spiritualia.*

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER SECVNDVS.

HAEC erat Venetiis Ignatij cursus, cùm ei VI. Idus Ianuar. an. M. D. XXXVII. ad victoriam structę calumnię, veluti gaudij cumulus accessit saluus Sociorũ aduentus, non eorum modò, quos Parisiis in digressu reliquerat, sed insuper aliorum, quos eo absente, pepererat Faber. Ergo hi demum omnes in vnum pariter coëuntes post dulces amplexus, & mutuam inter sese gratulationẽ, & plurimas Deo gratias actas, primùm Hierosolymitanæ profectionis consilia renouãt; deinde ad Summum Pontificem iter destinant: à quo & eius ad sacros Ordines voluntarię paupertatis nomine, & potestatem prædicandi Hierosolymis Euangelij, supplices petant. Verùm quoniam per anni tempus, acerrima sæuiente hieme, haud ita commodum iter erat in Vrbem, interea ne cessarent, suoque vt posteros docerent exemplo, quibus tandem experimentis in hanc Societatem sibi aditum aperirent, duobus publicis valetudinariis tota vrbe florentissimis, in quibus & corporum pariter & animorũ periculis occurrerent, bipertiri, in eo quod cõtinet insanabiles, & in eo, cui à beatis Martyribus Ioanne & Paulo nomen est, partim misericordię distinebantur officiis, partim purgandis ritè pectoribus operam dabant. Quæ quidem omnia tanto ab eis gerebantur ardore, quantum postea relicta tot annos in ea vrbe vestigia declararunt. Sanè id spectaculum ciuium in se oculos conuertebat, admirantium & eximiam externorum hominum in alieno solo pietatem, & modestiam animi tantam, vt munia, vel contemptissima inter curandos Christi pauperes, non modò non refugerent, aut exhorrerent, verùm etiam vltro sibi deposcerent, ac mira quadam alacritate præstarent. Cernebant perforata vlceribus corpora, non minùs ad aspectum fœda, quàm ad olfactum grauia, nudis ab eis manibus contrectari, suorum complexu corporum, dum lectos sternerent, excitari iacentia, & in stratis eadem reclinari. Imò à quibusdam ad horrorem naturæ vincendum, ipsam exsugi stillantem saniem, & fœda lepra respersos, tectoque valetudinariorum exclusos in suo lectulo collocari, nulla contagionis suspicione solicitis, nullo metu perterritis; eminente in primis Francisci Xauerij magnanima charitate. Quid memorem orationis solatia mœstis ægris adhibita? nocturnas actas apud egentissimum quemque vigilias? mortuorum corpora ad sepulturam ritè cohonestata, eademque humo, quam suis manibus effoderant, piè obducta? Non poterat diutiùs in tanta humilitate delitescere virtũ virtus, vt etiam Satanas eam prodere Deo sit cogente compulsus.

1 *Primi Patres Venetijs in valetudinario ægris ministrant.*

2 *Energumena Patrum virtutem aperit.*

sus. Inter feminas, quæ tum cibos parabant ægrotis, energumena erat. Hæc toruo oculorum obtutu, & conuiciis verberans Patres, ministerij gratia culinam ingressos, versa ad eos, qui præsentes aderant, Vos, inquit, quod genus hominũ istud sit penitus ignoratis. Hi magni sunt viri, & multa doctrina præditi. qui ne huc aspirarent, valdè equidem, sed frustra contendi. Paulò pòst, cùm iterum vnus è Patribus culinam intrans immensis feminæ vociferationibus exciperetur, blandè eam lenire ac permulcere cœpit. Illa verò corripuit gradum, & vt in ignem se iniceret comparabat, sed ne cogitata perficeret, alia femina præsens inhibuit. Illa verò corpus à tergo totum conglomerauit in vertebram, vt suo semper hærens vestigio, subiectas propè flammas capite retorto, contingeret. Eadem subitò in suum erecta statum vociferationibus terruit omnia. Patres autem tanto acriùs munera illa misericordiæ & humilitatis vrgere, quanto ea molestiora Satanæ, iucundiora Deo, & gratiora sensere. Quibus dum ad admirationem vsque trimestri ferè spatio se continent, posteà cohortante vere, Romam iter intendunt, vno excepto Ignatio: qui satius duxit, siue ad ea, quæ parta erant custodienda, siue ad ea, quæ ad nauigationem spectabant, expedienda, continere se Venetiis. præsertim quòd in Pontificia aula versabatur Ioannes Petrus Carraffa, in exitu superioris anni in Cardinalium numerum cooptatus, qui, vt dixi, Venetiis ei non fauerat, & Petrus Ortizius Caroli Cæsaris in causa matrimonij Catharinæ eius materterę, quã Henricus VIII. repudiarat, apud Pontificem procurator; quem Parisiis auctorem fuisse docuimus, vt acerrimè in Ignatij ipsius mores atque doctrinã; id quod etiam discedens commendarat amicis, inquireretur. His igitur ne quam sua præsentia aduersandi initiis rerum communiũ, antequam veritas corroboraretur, ansam præberet, consedit B. Pater Venetiis. Reliqui verò, vt è Galliis in Italiam, ita Venetiis Romam suis se pedibus contulerunt. terni faciebant iter, cum Hispanis permixti Galli, cum laicis sacerdotes, omni subsidio itineris spoliati, emendicatoque parcè cibo, nec tamen intermissis, seu anniuersariis dierum quadraginta ieiuniis, seu quotidiana Synaxi. Somnũ in imparatis pauperum xenodochijs modò inter paleas, modò inter præsepia, sæpeque toti imbribus madidi, fessique captabant. Paupertas adeò eis suauis erat, vt eam sine multis & magnis incommodis nullam ducerent. Tantum autem cogebant cibi, de crastino nihil soliciti, quantum præsens necessitas compellebat. In hospitio mendicos, in itinere viatores instituebant. Iter ipsum, soli cùm essent, magnam partem in Sanctorum ritè precibus implorandis, psalmorumque canticis conterebant. Ergo qui tam durum vitæ genus, tamque humile contemplabantur, ignari quid in humanis pectoribus possit Deus, suspicabantur eos in proxima Vrbis direptione, quæ Clemente Septimo Pontifice Maximo antecesserat, fuisse versatos; ac proinde durissimis suppliciis piaculum suum luere, & absolutionis gratia ad pedes properare Pontificis. Venetiis Anconam versus egressi, ad Adriatici maris oram biduum triduumve sine vllo ferè cibo (neque enim locus vllus, vbi corrogare stipem possent, Rauennam vsque se obtulit) exegerunt, deficientibus præ labore viæ cibique desiderio corporibus: cùm tamen aliorum quisque magis, quàm suis incommodis angeretur. tanta in eis flagrabat charitas, tantus amor. Vbi paululum conquieissent, & diuina potiùs ope, quàm humana (perexigua enim inuenta est esca) virium aliquid, aut potiùs anhelitum recepissent, ad cœpta peregrinationis reuertuntur incommoda. Vix itinere repetito, fluuium offendunt maximis ac perpetuis imbribus, mille circiter extra alueum passibus exundantẽ. Cumque nummorum nihil esset, vix importunis precibus à portitoribus extorserunt, vt in alteram se fluuij partem ripamque transueherent. Is cùm plana camporum longè lateque stagnasset, diu nudis peditibus fuit per altas aquas ingrediendum. Noctu igitur Rauennam madidi fameque enecti perueniunt, nullo per eum diem, præter panis frustulum, sumpto cibo, cùm tamen pridie nihilo lautiùs accubuissent. Illud tamen commodi in tantis incommodis haustum est, quòd Ioannes Codurius, qui laborabat è pedibus, valetudinem ipsa ærumnarum perpessione recuperauit. Rauennæ publico in hospitio cum pauperibus diuersati, & pauperum pasti more, congruis etiam cœnæ cubilibus sunt excepti, squallore pedoreque obsitis, quæque fatigatos artus non ad quietem allicerent, sed quieti iam traditos nouis laboribus exercerent. Sordibus scatebãt omnia, & mordacissimæ bestiolæ notis vndique excitatę pabulis fodicabant artus sopori iam deditos, ne quietem defatigati conciperent. Quarum ego rerum commemorationem, quanquam ad commendationẽ præclaræ virtutis valet illa quidem plurimum, tamen ne quid habeat iniucunditatis oratio, non inuitus omitto. Rauenna postridie relicta, cælo adhuc nubibus tetro continuabant iter. cumq; intumescentibus passim fluuiis, transitum negaret inopia, cogebantur æris loco, calamariam modò thecam cum atramento, modò linteos thoraces portitoribus elargiri. sed crebris intercursantibus Anconam vsque fluminibus imbribusque, actuariolum sine vllo cibo potuq; ac sine vllo ære conscendunt. Anconã verò ipsam intra lucem noctemque delati, portorium exigenti nauarcho, cùm soluendo non essent, vix ab iracundo homine impetratum est, vt vnus è sociis è nauigio lapsus, debitam emendicaret in vrbe pecuniam. Ac breuiore mora oppignerato tum bibliopolæ Breuiarium est; acceptoque pretio, reddita sua nauarcho merces: tum recta omnes in xenodochium, deinde tota vrbe dispersi, ad hominum captandam misericordiam. Quia in humilitate charitateque se vicissim acuebant & inflammabant, materiamque sibi mutuo Deo gratulandi & benedicendi præbebãt. Ex ijs vnus, dum stipem in foro corrogat, & socium alium non procul aspicit, tunica altè succinctum nudisque pedibus in emporio, modò ab hoc raphanum, modò ab illo olera mendicantem; tali spectaculo repentè commotus, reputare secum ipse cœpit eximiam sui socij in tanta humilitate doctrinam, excellentis acumen ingenij, rara munera ac dona naturæ, quibus ille magnam sibi gloriam perfacilè posset apud homines, si inter eos vet-

3 *Cæteri Patres Romæ discedunt: Ignatius Venetijs subsistit.*

4 *Ratio itineris.*

5 *Ærumnæ grauissimæ.*

6

versaretur ac degeret, comparare; tacitusque in ea cogitatione defixus incredibiliter affici cœpit, & se prorsus indignum tam sancta hominum societate sentire. quæres postea quo frequentiùs ad animum recurrebat, eo se acriùs sentiebat incendi, talique hominum societate capi. tanti est, propositam ante oculos disciplinam fraternæ virtutis, non oscitanter aspicere. Ergo ex humili illa conquisitione nummorũ, tantum pecuniæ comportatum est, vt non solùm hilari frugaliq; mensa famem suam vniuersi depulerint, verùm etiam vnde Breuiarium repignerarent, habuerint. Tandem ad augustam Lauretanæ Virginis ædem peruentum; in qua biduo triduóve in piarum rerum commentatione consumpto, Romam eodem patientiæ proposito, eadem constantiæ alacritate discedunt. Nihil enim hoc antecedentibus mitius iter. Rursus alto cum cœno fuit, crebrisque
7 cum imbribus colluctandum. Accidit que nonnunquam, vt Socij tres, cùm iam bini terníve seorsim, quo faciliùs necessariam tuendæ vitæ stipem emendicando colligerent, ambularent, inani ventre, pleno autem imbribus dorso, & cœno obliti, totum traducerent diem. Iam Tolentinũ cæcis tenebris introierant, cùm spe quærendi de more cibi sublata Simoni Rodericio gradienti per cœnum, fit obuiàm quidam obuoluto capite, qui prehensam eius explicat manum, impositisque silentio nummis, iterum complicat, & abscedit. Simon ad aperta in xenodochio manu, reperit quantum ad pauperem cœnam satis esset argenti: & vnà cum sociis collaudat Domini prouidentiam. Cœnatum est pane, vino, caricis, & sua quoque portio Christi pauperibus reseruata; adeò erat in amoribus paupertas. Aperiat ad hæc exempla posteritas oculos. Nam idcirco in his commemorandis multi sumus, vt quibus itineribus maiores nostri ad sanctitatem niterentur, inspiciat: nec ab eorum ardore virtuteque degeneret, quorum in labores sine laboribus introiuit. Iam qui supererant ad vrbem vsque diebus pari
8 traductis inopia, vt in eius venêre conspectum omnium oculis fortè recentis, eam eminus venerabundi salutant, telluremque Deo quodammodo sacram, quæque tot sanctorum corporum aceruis, tot Martyrum sanguine redundaret, cùm eximio omnes pietatis sensu, tum etiam Lainius nudo pede succedunt. Mox ad limina sanctorum Principum Apostolorum, totis animis corporibusque prostrati, cùm pro re bene gerenda Dei clementiã prece solicita fatigassent, ad suæ quisque nationis diuertit hospitium. Cùm verò frequentandis religiosè templis, ferendis inter homines de pietate sermonibus, frugalitate, modestia, summæ denique innocentiæ & sanctitatis edendis exemplis in hominum venissent ora; excita fama curiales Hispani aliquot opulenti, Patres confestim omnes in hospitium sancti Iacobi recipiendos curant; negantes suæ esse dignitatis nationisque committere, vt tales tantique viri tota vrbe precariò cibum quotidie quæritent: simulque eos quotidianis submittendis epulis, omni victus procuratione leuant. Petrum etiam
9 Ortizium, quem aduersarium suspicabantur in primis, valdè sibi præter opinionem propitium placatumque, Deo cor hominis immutante, reperiunt. qui Patrum aduentu cognito, Pontifici Maximo statim nunciat (is erat, vt dixi, Paulus tertius è gente Farnesia) nouem Parisienses adesse Theologos, qui paupertatis obseruantissimi, magnaque sui expectatione inter homines concitata, Hierosolymam cogitarent. Pontifex cùm
10 hæc placidis auribus excepisset, iussit eos in posterum diem cum aliis aliquot euocari Theologis, qui super mensam de religione dissererent. Is enim erat ei Pontifici mos, vt audiendis inter epula sapientibus, vnà cum corpore simul animum pasceret. Iam qui circumstabant vrbani Theologi modò ex hoc, modò ex illo multa rogabant, rogantibusque satis à Patribus cumulateque factum est, ipso quoque applaudente & gaudente Pontifice. Sublata mensa ad pedis osculum deuoluuntur. quos Pontifex passis brachiis, quasi cunctos pariter amplexurus, Magnã, inquit, capio animo voluptatem, cùm istam litterarum eruditionem, in tanta animi demissione contemplor, si quid vobis opus fuerit, quod quidem ad me spectet, libens dabo. At illi, Benedictioné, inquiunt, Beatissime Pater, potestatemque nauigandi Hierosolymam, supplices postulamus. Et hæc, inquit, Pontifex libens largior: Hierosolymam tamen vos non arbitror profecturos. Quæ sanè sunt à Pontifice dicta, vel quia Venetos non ignorabat arma contra Turcas parare (nam & is postea vnà cum Cæsare, Venetisque contra eos fœdus iniit) vel cœlesti aliquo instinctu, nauigationis impedimenta præsensit. Vbi licet Ignatij modestiam recognoscere. Namque ante Societatem cõditam, nequid ipse videretur eminere, cùm quid à Pontifice postularet, malebat sociorum alicuius, qui sibi & sociis aliquot peteret, quàm suo nomine libellos supplices inscribi. Ita anno huius sæculi quadragesimo multa Ecclesiastici iuris Beneficia Ioanni Codurio & Sociis decem data comperimus. Postulatio autem de qua nunc agimus, ita concepta erat, vt vnius Fabri nomen expressum esset. Is Domini sepulcrum, & alia huiusmodi vltra mare visendi religiosa loca, & ibidem ad tempus aliquod permanendi, & sacras reliquias, quicunque iustè dare posset ac vellet, excipiendi asportandique potestatem singulari beneficio rogabat fieri sibi ac duodecim sociis suis, quos eadem pietas tenebat. Quem libellum pro Pontifice cuncta largito Antonius Puccius Cardinalis Sanctorũ quatuor, Maior Pœnitentiarius rite signauit v. Kal. Maij, & etiamnum in tabulario nostro habemus. Neque
11 id tantùm benignè Pontifex dedit, verùm etiam Sociis nondum sacris initiatis, suscipiendi sacros Ordines potestatem quocunque ab Episcopo, vel Antistite fecit, tribus proximis diebus festis continenter. Ab eodemque Pontifice, rogante nemine, pecuniam semel atque iterum acceperunt. Ea postea cum alia Hispanicæ nationis liberalitate coniuncta, summam aureorum fermè decem supra ducentos expleuit: qua Venetias in vsum votiuæ peregrinationis traiecta, ipsi Romæ quotidianum sibi victum, mendicorum instar, non sine eorum, qui disputationibus interfuerãt, admiratione, quærebant: pauloque pòst inanes egentesque Venetias, quemadmodum antea venerant, reuertuntur. Hic singularibus officiis, &

Lainius Romam pietatis causa nudis pedibus ingreditur.

Petrum Ortizium præter spem habent fautorem.

Adeunt Pontificem.

Impetrant quæ volunt.

12 *Venetiis reuersi sacris initiantur Ordinibus.*

paterna charitate ab Ignatio excepti, quò se acriùs in virtutis exercitatione probarent, & qui sacris initiandi erant, ad sacros Ordines compararent; denuo sese ad vsitata nosocomiorum munera, ad exeuntem vsque Iunium, non mediocri tum suo, tum ciuitatis commodo retulerũt. Quo tempore cùm ad Apostolici Nuntij pedes (is erat, quem dixi, Verallus) perpetuæ paupertatis & castimoniæ vota, vnà omnes vndecim nuncupassent, qui consecrandi sacerdotes erant, per omnes Ordinum gradus ad sacerdotij fastigium prouehuntur; mense Iunio, ipsis præcursoris Domini natalitiis, tanta Arbensis Episcopi initiantis animi voluptate (is erat Vincentius Negosantius Fanensis, vir & virtute clarus, & genere) vt ritus intereiusmodi, qui tamen erant illi pro suo munere satis crebri, nihil vnquam simile se testaretur expertum. Quod ille meritò diuinæ gratię, quæ tum solito vberior plenioráq; descenderet, acceptum retulit. Verùm tantarum apparatu rerum ornatuque munitis, nulla tamen in Palæstinam transmittendi facultas offerebatur; cùm iam graui inter Solymanum Turcam, Venetamque Rempublicam orto bello omnis peregrinorum atque institorum nauigatio conquieuisset. Res fuit hominum obseruatione digna: vt, cùm peregrinorum in ea loca traiectio, nec multis annis antè, nec multis item pòst ad annum huius sæculi septuagesimum intermissa memoretur; eo tamen anno omnis sit in Palæstinam aditus intercluſus. Nimirum declarabat etiam tum suam Dei bonitas prouidentiam, quæ cùm occultissimè suorum peregrinorum gressus ad altiora quædam, quàm ij ipsi spectarent putarentve, dirigeret; eorum & fixa consilia, & institutum propè iter abrupit, ad aliaque longè præclariora, consilio meliore conuertit. Ergo spe destinatæ nauigationis abscissa, etsi voti religione soluti videri iam poterant, tamen ne qua prorsus religio solicitaret animos, placuit post acceptum sacerdotij decus, non se continuò commouere Venetiis; sed illic terendis nosocomiorum liminibus vsque ad anni vertentis extrema, quemadmodum Parisiis conuenerat, expectare. Id consilium satis ex se pium prudensque in aliud postea commodius salubriusq; commutatum est. Nam charitatis apud ægrotos, & humilitatis crescente palæstra, cùm animaduerterent extremo Iulio modicum temporis superesse, siue ad primitias sacerdotalis Ordinis diuinæ Maiestati libandas, siue ad colligendã quodammodo mẽtem, valetudinariorũ occupatione distractam; salutare admodum visum, ciuitatis vitare frequentiam, & in finitima Venetorum oppida alios aliò dispergi, vbi & piæ precationis studio sibi iam vacarent attentiùs, & quotidiani mendicitate pastus subitisque in foro concionibus, cùm interiori & domesticæ sanctitati, tum externorum vtilitati consulerent. interimque si quis fortè restinctis bellorum incendiis, Hierosolymam pateret aditus, Venetias è propinquo vnà omnes accurrerẽt. Ignatius igitur cum Fabro Lainioque Vicentiam: Xauerius ac Salmeron in Montem Celsum, oppidum Patauio distans milliaribus non plus quindecim: Codurius Hoziusque Taruisium: Claudius & Simon Bassanum: Paschasius & Bobadilla Veronam distributi sunt.

13 *Intercluditur nauigatio in Palæstinam.*

14 *Distribuũtur Patres in loca circa Venetias.*

Et quo se arctiùs secessu ipso locorum, diuina cum mente coniungerent, humiles ad habitandum casas proximis in suburbiis, ruinosas plerasque & cæli patentes iniuriis, ab interuentoribus tamen vacuas, consulto deligunt. Hic dum emendicato tenuique cibo victitant, dum mutua obedientia, facta vicissim alterius in alterum per hebdomadam potestate, veræ student humilitati, dum diurnis nocturnisque precibus operam dant, dum breues somnos abiecto in stramine de solo carpunt, tandemque corpus suum verberum acerbitate castigant; quadraginta dierum spatio simillimam Angelorum vitam inter mortales egerunt.

15 *Genus vitæ Patrum in hoc secessu.*

Quo dierum elapso numero, tanquam cęlestibus grauidati muneribus, cùm iam iamq; quod breui parerẽt, parturirent (nec enim ad vnius contẽplationis otium, sed ad sua bona cõmunicanda cum proximis vocabantur) ex cæcis illis antris, latibulisque suis in lucem vrbium repentè conuolãt, & celebritatem, quam tantisper oderant, consectati, populum ex editiore loco voce, gestu, pileo conuocant. Maximus vndique omnium hominum fit concursus, sed tanquam ad ioculatores, non concionatores; & oblectandi sui gratia, risusque captandi, non compungendi animi & commutandi: inuitante præsertim ipso oris habitu neglecto atque inculto, & peregrini maximè insolentia sermonis. Verùm vt animaduersum est seuerè serioque agi, nec iam locum esse facetiis aciocis, sed lacrymis atque singultibus; tum demum petulans turba, & quod genus esset hominum, quod deridebat, agnouit; & nihil offensa squallore vestium, barbaroque sermone ad grauitatẽ se ipsa composuit: eos denique veros Christi admirata præcones, quorum præceptis saluberrimis, sobrias cogitationes momento susciperet. Magna omnino commutatio fiebat in vulgus, cùm ad orationis ardorem accederet hospitum continentia, qui nouo quasi miraculo non modò nihil ab auditore poscebant, sed respuebant oblatum. Hinc nimirum laudabilis illa & retinenda vbique Societatis consuetudo, vt in medijs foris atque plateis desides hominũ mentes, diuinis ex improuiso sermonibus quodammodo circumuentas erudiat, & ad pietatem informet; & qui perrarò ad sacras ædes accedunt, eos verbo Dei nec opinantes inuadat, & à flagitijs ac sceleribus ad sobrietatem ac rectè facta traducat. Enituit in sua cuiusque prouincia pietas & singularis virtus, vt etiam incitatiore ad eam cursu, quorumdam periclitata sit salus. Ignatium, Lainium & Simonem in assidua suorum corporum vexatione ac contentione laborum, flagrantissima æstate præsertim, graues corripuere febres. Ignatioque insuper permolesta erat ex crebris lacrymis lippitudo: Simonem autem Bassani apud Antonium quemdam Anachoretam, pium admodum senem (nam illuc se cum Iaio receperat) adeò vehemens exagitabat morbus, vt eius medici saluti diffiderent. eamdem quippe vitam ac diu ille exercitatus athleta, austeram scilicet, ambo ducebant. victu arido duroque, & robore pro cubili contenti, laboribus pro more hospitis frangebant corpus, cùm vicinos quoque interdũ fundos circumducto senis asello ad emendicanda alimenta obirent: &, si quid aliud operis muneriſque

16 *Aduti & proximi.*

17 *Nonnulli Patrum ægrotant.*

neriſque ſuſcipiendum erat, obuia charitate præriperent. Ergo attritis ad vltimum vſque diſcrimẽ Simoni viribus, nihil prius Ignatio fuit, quàm vt ad ægrotantem ſocium, vnà cum Fabro ſe conſolandi cauſa conferret. Cura igitur ægrotantis Lainij longè minore cum periculo decumbentis, Vicentinorũ quorumdam pietati commiſſa; ipſe febribus adhuc implicitus, Baſſanum pedibus, vnà cum Fabro paſſuum millibus fermè triginta contendit tanta celeritate, vt Faber admiraretur. Simonem vt ſuis excepit amplexibus, bono animo eſſe iuſſit, haud obſcurè ſignificans eo morbo nequaquam ipſi moriendum eſſe. Et quoniam ſua toga veſtitum & ſuper aſſeres iacentem reperit, dedit operam, vt per Anachoretã illum conquireretur lectulus, in eoque detracta veſte collocaretur ægrotus. Exinde meliùs factum eſt ægro, & mox etiam ſalus ipſa penitus reſtituta, vt vim eximiæ charitatis agnoſcas, quæ vt velox tanto interuallo aduolauit ad ægrum, ita & præſens liberationem morbi attulit. Cuius exitum rei, ne de miraculo poſſet ambigi, Ignatius ipſe cùm ſe ad orandum in itinere contuliſſet, comiti ſuo Fabro ex oratione prædixerat. cui & tum Faber ſocij, & Simon ipſe quamdiu vixit, vitam ſuam acceptam retulit. Hoc ſignum atque prodigium ſecutum eſt aliud, ad continendos in ſuſceptę Religionis ſentẽtia poſteros haud minùs efficax. Cùm enim è tribus Ignatij ſociis Fabro, Claudio, Simone, vnus in arrepto propoſito vacillaret, ſpectro inuſitato perterritus, confirmare animum cœpit. cuius nomen ne quid forſitan in illa Sociorum paucitate offenſionis haberet, ſilentio inuoluendum, noſtris maioribus viſum eſt. ſed licuit poſteris de eo quem proximè nominauimus ſuſpicari, vt eidem ſit ſalus animi per Ignatium reddita, cui fuerat corporis. Ferunt cùm quatuor iſti ab hoſpitio Anachoretæ digreſſi, Baſſani conſediſſent, hæſitantem fratrem ſolitudinis amœnitate pellectum, huius actuoſæ vitæ labores cum illius otioſæ quiete; & huius pericula cum illius, vt ei videbatur, tuto perfugio cœpiſſe conferre, ancipitique diſtractum animo, inſtituti ſui magnitudine expaueſcere. ita maritimo velut æſtu iactarum ad Anachoretam conſilij cauſa voluiſſe reuerti: ſed vix pedem extuliſſe domo, cùm ei ſemel atque iterum vir occurrit armatus, qui truci aſpectu, ſtrictoque gladio minitans exeunti, pedem referre coëgerit, nec priùs inſequendi finem fecerit, quàm ille præcipiti curſu in Ignatij refugit amplexum. obſtupeſcentibus vbique incolis, qui cùm pauore fugientem cernerent; eum tamen, quem fugeret, non videbant. Ne illud quidem ad confirmãdas Sociorũ mentes miraculo caruit. quòd, cùm ad ſolitarium illum, quem modò dixi, Simonis viſendi cauſa, vnà cum Fabro ſe contuliſſet Ignatius, ſenex dum curioſiùs hunc obſeruat, exteriore fortaſſis ſpecie, ſuaque vitæ norma animi eius metiens ſanctitatem, ſtatuit nihil in eo ſingulare ineſſe, nihil quod admiratione admodum dignum videretur. Sed bonæ ac ſimplici hominis menti nequaquam permiſit Deus errorem diutiùs inſidere. Solito vehementiùs illuxit oranti, planè vt intelligeret, quem parui ipſe faceret, eum Apoſtolico plenum ſpiritu virum eſſe, & ad multorum ſalutem vas electionis electum, puderetque iam ſenem leuitatis ſuæ. quod & euulgare poſtea non erubuit. Documento inſigni, quàm non ſit temere de Dei famulis ferenda ſententia. Idem narrabat, cùm in domum ſuam neminem prorſus admitteret multorum iam exemplis, qui ſuis votis minimè reſpondiſſent, edoctus; in admittendis tamen illis, quos dixi, Patribus, tam ſe facilem pronumque ſenſiſſe, vt eos ſine ſcelere non auderet excludere. Porrò amœnus ille ſeceſſus Anachoretæ, poſt annos aliquot ad nos tranſlatus, velut noſtris vſibus minùs aptus, Capuccinis Patribus eſt relictus. Nondum deſtinatum à Patribus expectandæ nauigationi tempus abierat, cùm omnes ad Ignatium veluti ad parentem Vicentiam prima apud eum facturi Sacra, deque communi re acturi conueniunt. Sacrificatum eſt ab omnibus præterquam ab Ignatio & Roderico; quorum hic paulò pòſt Ferrariæ; alter autem tanti myſterij reuerẽtia pauidus, laxiorem ad apparatum animi ſumpſit diem: multoque pòſt Romæ in æde ſanctæ Marię ad Niues, ad ipſa vagientis Chriſti cunabula, eius natali nocte, ſuas quoque Deo primitias vltimus obtulit. Habitabãt Vicentiæ vnà ſimul in cœnobio ſuburbano, quò ſe antea B. Pater cum Fabro, Lainioque receperat, bellorum olim euerſo turbine, & reuulſis foribus oſtiiſque, ventorum flatibus vndique peruio. palea lectum præbebat, pabulum mendicatio. Ergo ex eo numero duo, quod neceſſe erat, in morbum lapſi, publicum in noſocomium, vaſtum illud quidẽ & ſatis amplum, ſed patens vndique, tranſportantur. Hîc peranguſtum nacti lectulum, vix vtriuſque capacem, præclaram eodem tempore patientiæ paupertatiſque materiam nacti ſunt, auctis ſibi inuicem inter anguſtias & morbi difficultates, incommodis. Suadebat tamen vtrique virtus & mutuas tolerare moleſtias importuni frigoris, ſeu caloris, & ſibi quoad poterant viciſſim parcere, nec ſuæ magis neceſſitati ſeruire, quàm fratris. ſed ab humana deſertis ope & rebus penè omnibus deſtitutis, affuit vt ferè fit repentinum de cælo ſolatium. Nocte intempeſta alteri eorum (is erat Franciſcus Xauerius) qui ſe vigilem putabat eſſe, inclytus Eccleſiæ Doctor Hieronymus, cuius ille ſtudioſus in primis erat, ſpectandum ſpecie graui ac veneranda ſe obtulit, eumque peramicè conſolans, Tu, inquit, hiemem inſequentem Bononiæ perages, & multis ibi laborum procellis, incommodiſq; iactaberis. deque tuis ſociis alij Patauium, alij ſe Romam transferent, alij item Ferrariam Senaſque concedent. fidem viſi fecit mirè ad verbum expleta prædictio. Nam & ipſe Xauerius, cui obtigit cum Bobadilla Bononia, in magna rerum omnium inopia quartana iactatus, vehementiſſimos in eo morbo labores tulit: quibus adeò deformatus eſt, eamque ſubitò contraxit maciem, vt effigies quædam videretur ſpirãtis mortui; & diſtributis per Italiam Patribus, ea ipſa, quam beatus Hieronymus indicauerat, Sociorum, cunctis adhuc vaticinationis ignaris, diſtributio facta eſt. Cùm enim in vnum omnes coacti locum de Paleſtina rurſus peregrinatione quæſiſſent (nam adhuc claſſibus æquor infeſtum ſpem profectionis admerat) de communi ſententia decernunt, vt id ſpatij, quod ex votis conceptis reliquum erat, ne incenſi ſemel

18 *Charitas Ignatij ægroti dum properat ad Simonem grauiùs ægrotantem, quem & prædixit ſanandum.*

19 *Vnus Sociorum terribili viſo confirmatur in vocatione.*

20 *Anachoretæ virtutem pr. ſtantem B. Ignatij diuinitus agnoſcit.*

21

22 *B. Xauerio ægrotanti S. Hieronymus apparet & quædam prædicit.*

animi cessatione torperent, fructu etiam vberiore traducerent. Itaque præcipuis Italiæ vrbibus inter se descriptis, præsertim ijs, quæ studiorum sedes essent, & frequentissima iuuentute florerēt, alij aliò discedunt; in id interim totis animis excubantes, an alios aliquos ad eadem instituta Deus acciret. Bononiam igitur Xauerius & Bobadilla, Senas Salmeron & Paschasius, Ferrariam Iaius & Rodericius, Codurius Hoziusque Patauium destinantur. Ignatius minùs iam impedimenta formidans, vnaque Faber ac Lainius Romam iter intendunt, vt sese Romano Pontifici ceterorum nomine ad Catholicæ fidei propagationem & animorum lucra, quemadmodum Lutetiæ vouerant, consecrarent. Verùm priùs quàm se ipsi disiungerent, mutuoque distraherent, quò parationes ad animorum causas accederent, legibus se quibusdam adstringunt, quibus sanctè constanterque parerent. Ac primum quidem, vt suum illud perpetuò teneant, ne quid nisi ostiatim emendicatum ad vsus vitæ necessarios vel exigant, vel accipiant: ac ne alias quidem ad diuersandum ædes præter publicas hospitales domos perquirant. Deinde, vt ad tuendam concordiam, tum etiam ad Christianæ humilitatis & obedientiæ palæstram, mutua sibi officiorum vicissitudine alternis famulentur hebdomadis: idque seu publicè, vbi habenda sit concio, & tale aliquid cæteris inspectantibus peragendum; seu priuatim, vbi ad se vicissim regendos temperatione sit opus. Adhæc in concionibus illud antiquissimū semper ducant, vt in auditorum pectoribus studium virtutis ingenerēt & odium acre vitiorum. Decalogi, Ecclesiæque præcepta perdiligenter enucleent, & ad ea seruanda sempiternis, aut superùm præmiis obijciendis impellant, aut inferorum supplicijs; omninoque intelligant sibi magis agendum ad populum ardore animi atque oculorum, quàm oratione composita delectuque verborum. Postea etiam imbecillam ætatem, rudemque plebem Christianis moribus ac præceptis informent: cupienteque sua enunciare peccata, faciles auscultent & in omni pietate confirment. Inter hæc vbi satis superque publicis muneribus factum sit, curarum aliquid ad ægrotorū deriuent hospitium; nullo seu in animos, seu in corpora misericordiæ munere prætermisso. Denique nihil intentatum relinquant, quod vel ad maximam diuini nominis gloriam, vel ad animorum salutem senserint expedire; nullis ante oculos propositis præmijs, nisi vna Dei gloria, pro qua suas animas interposita religione voti tradiderint. Cùm in his rebus decernēdis vna omnium mens, vna sententia fuisset, venit in mentem illud etiam in conuentu referre, quid ijs respondendū videretur, qui rogarent, quos se homines & cuius disciplinæ esse dicerent. Adhibitisque ad eam deliberationem precibus accuratis, cùm secum ipsi reputarent neminem inter ipsos dignitatem capitis obtinere, nisi eum, cuius se addixissent obsequijs, Christum Iesum, nostræ salutis auctorem; omnes in eam haud dubiè, vt infrà demonstrabitur, auctore Ignatio, iere sententiam, vt quem sibi ducem in hominum quærenda salute, suarumque actionum omnium statuissent exemplar, eius sibi potissimùm nomen assumerent, & ab eo, qui vera esset hominum salus, hæc instituta societas Iesv Societas vocaretur. His muniti legibus atq; decretis Vicentiā, non sine ingenti ciuium mœrore ac desiderio relinquūr, & alias florentissimas sparsi per vrbes, priuatis publicisq; colloquijs cū hominibus agere instituunt, tanta orationis copia, agendique prudentia, tanto animi ardore motuque, vt cùm omnium oculos in se conuerterent, animos etiam raperent & immutarēt. Atque vt suis parerent decretis, toti erant in ciendis animis & omni ratione flectendis. stipem vicatim obsecrabant ad victum, degebant inter egenos egeni, nihil in concione, nihil post concionem à circumfusa multitudine postulabant, ac ne oblatum quidem accipiebant, tantæ abstinentiæ populis admiratione suspensis: plebem infimam pueroque patienter instituebant, eademque æquitate annunciantibus actus suos sedulam præbebant aurem. Nec in templis modò, sacrisque locis, verùm etiam in ipso foro, publicisque plateis ad detestanda flagitia mortales, maximè verò ad renouanda Eucharistiæ confessionisque mysteria, quæ iam penè consenuerant, inflammabant, eo efficaciùs, quo præsentiùs aderat è cælo Deus admirandis quoque prodigijs. Narrabant enim paulò antè in pago agri Taruisini, cui Salzanum nomen, Laurentium quendam sacerdotem cùm cælestem Eucharistiæ panem ad ægrotum sine pompa comitatuque deferret, asellos quosdā extra oppidum offendisse: qui cùm Presbytero occurrissent, veluti sentirent, quod ille deferret, ex vtroque viæ latere repentè discreti procubuerunt in genua. Sacerdotem verò ipsum vno puero comitatum, rei nouitate attonitum, medium inter mites ambulasse quadrupedes, eas verò quasi pompam ducerent, præeuntem fuisse secutas, & presbytero in ædes ingresso, constitisse pro foribus; nec inde priùs abijsse, quàm is ab ægro reuersus, eas ad sua pascua cum benedictione dimitteret. Id multis testibus diligenter interrogatis, in publicas relatum est tabulas, & inde ortam in honorem tanti mysterij Sodalitatem ferunt. Quoniam autem Simon Rodericius, qui fuit vnus è decem, in eo se pago fuisse testatur, & pro indaganda veritate, quam suis litteris traderet, non mediocriter fuisse solicitum; placuit & nobis rem nostris litteris eo mandare libentiùs, quo grauiore ab auctore testeque manauit. Nec nouum diuinæ sapientiæ videri debet, voluisse Deum per animantes rationis expertes, ipsos interdum homines erudire, cùm his affinia non ignoremus per Antonium Olysipponensem, & alios insigni sanctitate viros fuisse patrata; vt quā recusant homines ab hominibus disciplinam, eam accipere cogantur à bestiis: & qui fidei magisterio nolunt esse subiecti, subijciantur in discendo iumentis. Iam vt vnde aberrauit, reuocetur oratio, toti in formandis ad iustitiam animis Patres erant. Et, si quid ex his muneribus restabat otij, id in valetudinaria publica conferebant ingenti ægrorum afflictorumque solatio. Quibus sanè rebus Christi bonus odor longè lateque diffusus, lætas vbique proferebat fruges, vt ex tenui illo exiguoque principio paucis diebus non modò per Italiam fermè totam Societatis nomē ac fama peruaserit, verùm etiam ad cæteras inde na-

23 *Distribuūtur Patres in vrbes aliquot Italiæ.*

24 *Prima viuendi leges, quas sibi præscripserunt.*

25 *Prima impositio nominis Societatis* Iesv.

26 *Labores primorum Patrum in iuuandis proximis.*

27 *Miraculum diuinissimi Sacramēti.*

28

nationes populosque manarit. nihil vt mirum videri debeat, si præcipuæ illæ, quas nominauimus Italiæ partes priscæ Societatis irrigatæ laboribus, suam perpetuò in eam beneuolẽtiam conseruarint; eique Collegia, Domosque ab Apostolica vix Sede receptæ construxerint ac locarint. Ac Bononiæ quidem euenit, non modò vt Collegium poneretur, sed vt in ea ipsa ęde, quam Xauerius incoluerat. Namque is vbi primùm Bononiam attigit, cùm ad nosocomium diuertisset, pro insigni sua aduersus diuum Dominicum pietate, primum Sacrum ad sancti illius Patriarchæ corpus fecit, eaque sanctitatis specie; vt ex iis, qui interfuere, religiosa virgo Elisabeta ad propinquum suum Hieronymum Casalinum sancti Petronij Canonicum, paræciæque sanctæ Luciæ Rectorem, de peregrini sacerdotis virtute multa narrarit. Vnde ad consuetudinem incitatus Hieronymus, cùm multò plura vsu comperisset, adeò conciliatus est, vt ipsum ad se migrare Xauerium voluerit. Neque id Pater abnuit ob ędis sacrę opportunitatem. Sed diuersorio temploque contentus, cætera emendicandi morem non prætermisit. Inde in Canonico mansit mira in Societatem beneuolentia, inde semen ortum Collegij, & tandem ex ipso, quod Xauerius incoluerat domicilio, ad eius memoriam concinnatum sacellum est. Eiusdem institutione ad insignem pietatem profecit matrona nobilis Elisabeta Gozadina, quæ postea Collegio loco matris est habita. Atque hæc Xauerius cæterique per Italiam Socij.

29 *B. Ignatius in Romano itinere multa diuinitus cognoscit.*

Ignatius verò cum Fabro & Lainio (vt demonstratum est) Romam properans toto in itinere, præsertim dum quotidie cælesti pane reficitur, frequentia supra naturam diuinitus lumina recepit. Illud maximè, quod diu in optatis habuerat, animo versabat; quemadmodum posset quasi in familiam Christi Iesu famulus cooptari, assiduè sanctissimam rogans Matrem, vt apud filium sibi conditionem inueniret: id ipsum ab æterno etiam Patre flagitans, vt cum filio collocaret. Itaque sanctis hisce cogitationibus plenus, quo die propiùs accedebat ad Vrbem, cùm templum ex itinere salutandi Numinis gratia solus esset ingressus, mente excessit à sensibus, & in ipso contemplationis æstu Maiestatem Dei Patris, qui Filio Iesu crucem baiulanti, se suosque amicissimè commendabat, clarissima luce perspexit. quos

30 *Pollicetur Christus Dominus ei se, & Societati Romæ propitium fore.*

cùm in suum Iesus patrocinium fidemque reciperet, ad Ignatium placido ore conuersus, Ego vobis, inquit, Romæ propitius ero. Quo ille tam mirifico viso dulcissimè recreatus, Fabrum Lainiumque compellans, Quid nobis, inquit, futurum sit Romæ, in crucemne Deus, an in rotam agi nos velit, haud mihi quidem satis est exploratum: illud certè valdè persuasum est, Iesum nobis quocunque in euentu nunquam defuturum. & simul vt eorum in sententia pectora magis roboret, visum indicat. Hinc præcepta iam in sententia animum confirmauit, tanquam penitus in familiam Christi Iesu receptus, eiusque patrocinio tutus, ac benignitate eius in recipienda clientela inuitatus, vt cœtus, quem subinde instituit, Societas Iesu nominaretur. Porrò huius promissi fidẽ nostra tempestate iam cernimus, cùm adeò creuit in vrbe Roma Societas, non modo numero, verùm etiam fama, existimatione, necessariis etiam vitæ subsidiis, vt nequaquam ambigat de fidẽ promissi, qui promissi intueatur euentum. Ex Vrbe verò ipsa in omnem terram, & in fines orbis terræ est propagata, vt quod in Apostolorum Principe Petro B. Leo Pontifex obseruauit, idcirco eum ad arcem Romani Imperij fuisse diuinitus destinatum, vt lux veritatis, quæ in omnium gentium reuelabatur salutẽ, efficaciùs se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet; id eriam liceat in huius pusillæ Societatis ducibus obseruare. ideò eis Romæ voluisse Deum se præbere propitium, vt recens hæc, quam ad multarum gentium parabat salutem, instituta Sodalitas inde caperet suæ dona clementię, vnde ipsa faciliùs in vniuersum orbem duceret propagationis initia.

31 *Octauo confirmandi nomen Societatis Iesu.*

Tantis igitur Patres exhilarati promissis Vrbem intrant Octobri mense, & vt prima sese opportunitas obtulit, Pontificem adeunt. Huic & suam, & reliquorum operam, vt inter se conuenerat, ad Apostolicas præcipuè functiones, citra

32 *Ignatius & Socy operam suam Pontifici Maximo dicant.*

specioſa tamen honorum vocabula & dignitates offerũt. Haud ingrata bono fuere Pastori pia Patrum studia, & dum alia se præbet occasio, Fabrũ iubet Lainiumque in publico sapientiæ Gymnasio litteras profiteri. Ignatius verò cùm in aliis pieratis muneribus studium suum, tum in spiritalibus exercitationibus proximo cuique nauabat: quibus in exercitiis præter alios complures, viris quibusdam illustribus operam dedit. In ijs Cardinali Contareno excellenti eruditione, pietate ac grauitate viro: qui propositas sibi ab eo commentationes expertus, adeò magnifecit, vt sua etiam manu descripserit. Gemino igitur ex Societate præsidio instrumentoque proximorũ commodis seruiebatur, litteris ac pietate, formandis moribus & acuendis ingeniis: vt tanto vehementiùs in his parandis insudandum posteritati sit, quanto in cæteros hæc ipsa transfusa, commutationes fecisse maiores toto in orbe terrarum, magna nostra cum voluptate sentimus.

33 *Faber & Lainius publicè docent in Romano Gymnasio.*

34 *Ignatius multos, & in his Cardinalem Contarenũ excolit:*

Septimo ac trigesimo decurso iam anno, brumalique fermè tempore ab vndecim per Italiam Patribus distributis in animarum causa consumpto: qui ex eis ab Vrbe aberant, vt ad extremam circiter Quadragesimam insequentis anni consilij capiendi causa conuenirent, per litteras admonentur. Interea Petrus Ortizius, cuius non semel est facta mentio, Ignatij consuetudine degustata, animum ad diuinas eius exercitationes adiecit, facturus & ipse salutaris illius institutionis periculum, quam multorum & vsus commendabat & fama: qui quo liberiùs salubriusque animum exerceret, neue aut Cæsareæ procurationis munus, aut amicorum salutationes obstreperẽt, perexiguo famulorum numero in Cassinatem montem, secessu olim sancti Benedicti, ac magnifico hodieq; cœnobio & insignium pietate monachorum familia nobilem secedit. Ibi magistro Ignatio, continenter ei contemplationi ad dies quadraginta operam dat: & pio studio par exitus fuit. quem, nisi Ignatius auctor fuisset de vitæ summa nihil mutandi, nec decursa iam propè ætas, nec corporis constitutio minùs apta retardassent, quo minùs repudiatis illico rebus humanis ad laboriosam vtique Ignatij vitam disciplinamque

1538

35 *& Petrum Ortizium in Cassinate monte.*

que descenderet. Tamen ex eo tempore mirè ei deditus obstrictusque fuit, & eius vbique familiam omni ope studioque defendit. Is postea gloriari solitus est, nouum se Theologiæ genus apud Ignatium addidicisse, quam tanto cæteris præferret artibus atque doctrinis, quanto præstantius est discere vt agas, quàm vt cæteros doceas. quippe in hac, intelligendi vim dumtaxat; in illa, voluntatem insuper expoliri, & ad splendorem summi boni & æternitatis amorem, totum hominem excitari. Per id tempus cùm in hoc secessu Ortizio adesset Ignatius, Patauij Baccalaureus Hozius, cui prouinciam illam cum Codurio obtigisse diximus, dum in suo munere intenta cura versatur, breui morbo solutus corpore, ad Deum abijt. Elatus est vir egregius paulò antè, quàm de constituenda Religione deliberari cœptum est, vnus ex ijs, quos Venetiis ab Ignatio dicebamus spiritalibus exercitationibus ab humanis ad diuina conuersos. Aggregatus ad decem, studuit moribus ac factis exprimere, quorum imitabatur ardorem, in animorum præsertim lucris, & sanctę crucis amore. Qui dum Patauij vnà cum Codurio versatur, totamque ciuitatem suis ambo concionibus sermonibusque permiscent, rei nouitate in suspicionē adducti, ab Antistitis Suffraganeo abripiuntur in vincula. Hîc ferro manicisque constricti noctem exigunt tanta exultantis Hozij lætitia, vt temperare ab risu non posset. quanquā ea diuturna non fuit. Postero namque die rebus accuratiùs inspectis, non modò liberi de custodia, verùm etiam omni ad animarum defensionem instructi fauore, cum honore mittuntur. Hozius autem cùm iam multas ad Patauinū populū conciones habuisset, ardentiore aliquando spiritu concitatus, in forum ipsum concionaturus egreditur, propositaque hac ex Euangelio sententia, *Vigilate & orate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit*, multa de suprema illa hora acri oratione disseruit. Quis crederet sibi ipsum vaticinari? & idcirco de hora illa tanto animi sensu fecisse verba, quòd appropinquantem fortè suum præsagiret occasum? breui delapsus in morbum, in communi pauperū diuersorio occurrit Christo Domino; non, vt plerique, pauidus angore & solicitudine conscientiæ, sed tranquillus, vt pauci, conformatione morum & vitæ recentis exordio. Cuius viri sanctitatē haud obscura in extincto corpore indicia declararunt: qui cùm esset in vita subniger vultuq; deformior, in morte adeò venusto atque eleganti repertus est ore, vt suos exsaturare Codurius oculos, lacrymásve tenere præ gaudij voluptate non posset. Et B. Ignatius in Cassinensi secessu, cùm pro eodem, quem ex graui morbo periclitari cognorat, Deum supplex oraret; repentè animo à sensibus auocatus, vidit eius animam, vt olim eodem loco Germani Episcopi Benedictus, luce clarissima circumfusam; eamque inter Angelorū manus euectam ad paradisi gaudia peruolare. Cumque ad Missæ sacrificium aliquanto pòst se conferret, atque in concipienda generalis confessionis formula omnes ritè cælites inuocaret, splendidissimum item Beatorum agmen eius repentè aspectibus sese obtulit, Hozio sic coruscante, vt exuperantia fulgoris ac lucis secerneretur à cæteris. Fidem visi fecit recens ad multos dies Ignatij lacryma è dulcissima voluptatis hausta memoria. Cuius idcirco socium ad sese Deus forsitan citò rapuit, quò suis apud se precibus orienti familiæ suffragaretur vberiùs. Et ea quidem vel absente augebatur Ignatio; quo necdum ad Vrbem regresso, in demortui locum restitutus est alius, haud impar Hozio, consors laborum ac meritorum. Quippe vix è Cassinate B. Pater descenderat, cùm in itinere adolescens occurrit Hispanus, haud illi ignotus, Franciscus Strada: qui è Cardinalis Ioan. Petri Carraffæ familia cum aliis egressus Hispanis, dum Cassinum versus iter habet, siue conuenturus Ortizium, cuius operâ in Cardinalis familiam antè peruenerat, siue militandi studio Neapolim petens; diuino consilio incidit in Ignatium: cuius vel vno congressu colloquioque (quæ vis erat hominis in dicendo) ad nobiliorem repentè militiam vestigium animumque conuertit; & redeuntē Patrem comitatus in Vrbem mox etiam vitæ sanctitate, subeundisque pro Christo laboribus est secutus. Romæ dein paucis diebus ab Ignatij reditu, complures alij rebus omnibus ornatissimi, seu tam sancti cœtus admiratione permoti, seu interiore Dei lumine collustrati, cùm in humanis nihil constans, nihil solidum reperirent, in eumdem cœtum numerumq; venerunt. Interim & cæteri Patres ad Vrbem Romæ labente Quadragesima, suis ex oppidis accedebant, vbi Ignatius, locijque duo, Faber & Lainius in domo vineaque Quirini Garzonij summa virtute viri domicilium collocarāt, haud ita procul ab ęde Sanctissimę Trinitatis in Cliuo, qui mons Pincius nominatur. sed vbi rescitum est ab amicis, reliquos aduentare Sodales, conductis ædibus amplioribus, auctores fuerunt Ignatio, vt relictis prioribus perangustis, in has paulò laxiores opportunioresque ipsorum vsibus emigrarent. Atque huc exacto Paschate congregantur. Hîc cùm viderent ne tum quidem sanctæ ciuitatis adeundæ consilium ex voto procedere (nondū enim, vel promissi religione liberi, spem abiecerant) nihil prius habuere, quàm vt Petro Ortizio nummos aureos decem ac ducentos anno superiore partim à Pontifice per eum acceptos, partim à pijs Hispanis viatici nomine conquisitos, per eos ipsos argētarios, apud quos eam pecuniam deposuerant, restituerent: ne videlicet alios in vsus, præter eos, quos domini dederant, insumerentur, ipso admirante Pontifice dominisque tantam hominum abstinentiam. Deinde facta potestate perampla à Ioan. Vincentio Carraffa Cardinali Neapolitano, Pontificis in Vrbe legato, cuncta Ecclesiæ administrandi mysteria (Pontifex enim ipse Nicæam vsque, ad componendas Caroli Cæsaris Franciscique Regis controuersias, quò eos euocauerat, se contulerat) omnes vno consensu decernunt, ad eam munerum varietatem ritè obeundam, partiendas inter se curias & templa quædam in celeberrima quaque vrbis regione sita. In ijs diuino verbo primū ad omne Christiani officij munus populum inflammare; deinde plebi pueriisque vicatim Christianæ legis instillare præcepta; tum quacumque possent ope auxilioque tueri animos ardenter instituunt. Septem numero ea templa fuerunt; & in

36 *Moritur Hozius Patauij primus mortuorum Societatis.*

37 *Eius lætitia in carcere.*

38 *Os mortui formosius.*

39 *Eius animā euolantem in cælum videt Beatus Ignatius, & mox clarissimam Sanctorum in cœtu.*

40 *Addit Societati B. Pater Franciscū Stradam.*

41 *Prima primorum Patrum Romæ sedes.*

42 *Secunda sedes, cuius certus locus ignoratur.*

43 *Reddunt pecuniam acceptam ad peregrinationem Hierosolymitanam.*

44 *Præcipuas vrbis curias inter se diuidunt ad pios labores.*

in eo, cui Virgo à Monte Serrato nomen est, Hispanicas conciones Ignatius, alij alibi habebant Italicas: Faber, Xaueriusque alternas in Basilica martyris Laurentij, quam extruxit S. Pontifex Damasus; Lainius in Saluatoris ad Laurum; Salmeron in B. Luciæ Virginis Martyrisque; Iaius in D. Aloisij Francorũ Regis; Simon ad Archangeli Michaëlis in foro Piscario; Bobadilla deniq; apud argentarios in sancti Celsi; concurrente vndique Romano populo, & obstupescente, clericos linteatos nouo more nouoque exemplo pulpitum scandere. Et ad Ignatium quidem viri in primis nobiles concurrebant, vt perbeatus sibi videretur Ortizius, quòd eo Romæ concionante, ne vnam quidem ex eius concionibus intermisisset. Doctor quoque Hieronymus Arzius affirmabat, neminem à se vnquam auditum, qui tam aptè sibi videretur ad persuadendum verba facere, & tanquam potestatem habens, munus illud tractare, quàm Ignatium. Omnino omnium is erat ardor, vt cibi immemores suique penitus obliti, præter animas nihil appeterent; ac tum demum parandi prandij veniret in mentem, cùm è templis reuersi meridie, nihil domi, vnde se alerent, reperirent: egrediique confestim ad stipem emendicandam, laboribus iam exhausti, & alieno etiam tempore cogerentur. Singuli tulere sui laboris pretium. Paucis diebus partim vitæ innocentis exemplo, partim docendi hortandique assiduitate, ingens animorum commutatio facta est: præcipuè saluberrima illa nascentis Ecclesiæ consuetudo, crebræ peccatorum confessionis & fractionis panis, longo sæculorum interuallo reuocata. Nec minùs vtiliter ad fouendos ignes, ex assidua mysteriorum vsurpatione conceptos, sanandosque animorum morbos, in Ecclesiæ mores inducta toto anno ad populum sacra concio, per festos scilicet, Dominicosq; dies. Orbis quoque pueris puellisque, & miserandis virginibus, quarum cum animis pudor in discrimen offerebatur, consuli cœptum: itemque feminis, quæ se à flagitioso vitæ genere colligebant, & catechumenis, qui vel à Iudæis, vel à Saracenis ad sanctã fidem transibant, eadem ratione prouisum. Quibus postea pietatis charitatisque muneribus peropportunæ sunt ædes atque cœnobia (vt suo loco fusiùs) auctore atque adiutore Ignatio, cùm Romæ publicè constituta, tum Vrbis ad exemplum, per reliquã deinceps Italiam. His Patrum conatibus cùm ille idem, qui toties euertere Societatis primordia tentarat, Satanas inuideret, omni iam tum prouisione solicitus, ne si alma in Vrbe radices agerent, longiùs deinde progressa, toto terrarum orbe propagarentur; admouet omnem machinam ad ea labefactanda ac conuellenda: & quibuscunque potest artibus in teneros ortus coluber exitialis armatur. Sic enim diuina comparatum est sapientia, vt hæc à se inchoata Societas, velut etiam vniuersum Ecclesiæ corpus, & rebus turbidis redderetur illustrior, & iam tum ab eius velut incunabulis hæreticorum opponeretur amentiæ. Commouet igitur inuidus hostis in pusillam, & modò natam per suos satellites turbulentissimam tempestatem; qua haud scio, si loci, temporis ac personarum ratio pendatur, an excogitari quidquam tetrius & horribilius queat: vt mihi quidem ea demum aduenisse tempora viderentur, vt indicarunt extrema; cùm suis famulis Iesus Romæ se spoponderat propitium fore. Eius initium Augustini cuiusdam Pedemõtani temeritas fuit; qui cultu dumtaxat externo ex Eremitarũ disciplina se mentiens, re ipsa clandestinus erat Lutheri sectator. Is praua magistri dogmata pro concione disseminans, & eo liberiùs, quòd ab Vrbe aberat summus Antistes, tectè nimis ac dissimulanter ab auctoritate Sedis Apostolicæ, fideque Catholicâ, simplices mentes conabatur auertere. Consilium porro Ignatij fuerat iam inde ab initio, cùm per nobilissima Italiæ Gymnasia Sociorum descriptio constituta est, vt quoniam tum emerserãt, qui de suggestis obscurè iacerent Lutheri venena, ij obseruarẽtur à suis, ne quid fortè è pestilenti cathedra in concionem effunderent. cumque eum, quem dixi, concionatorem non semel audissent, & apertissimam eius doctrinæ perniciem, penè manibus contrectassent; veriti, ne nascens malum fieret inueterando robustius, hominem confestim adeunt, & quid sua ipsi aure perceperint, quidque ab alijs etiam acceperint, narrant: amiceque simul admonent, vt cùm sua, tum populi causa, cui iam virus aliquid esset aspersum, sua dogmata recognoscat, dicta corrigat; & quæ perplexè obscureque iecisset, planiùs explicet, & ad orthodoxæ fidei normam tutiùs interpretetur. Ille, vt erat extroma tumidus arrogantia, tantum abfuit, vt ad aurem peramantes monitores admitteret, & dicta sua reuocaret, vt posterioribus concionibus, nihilo minùs exitiosa prioribus, nec minùs impudenter de superiore loco vomuerit. Patres, vbi blandis sentiunt admonitionibus nihil profici, zelo religionis ardentes; vt tam nefarios motus conatusq; prohibeant, ipsi quoque agere de suggestis instituunt, nulla ratione ferentes tantam pestem ad Ecclesiæ manare perniciem. Explicant tacito nomine latentes hominis fraudes, doctrinę vitia perstringũt, & inuoluta vafrè mendacia, veritatis luce redarguunt. Is vbi sensit sua patere consilia, & nouis ab hominibus se potissimùm peti, rabie accensus, continuò se per opulentos Hispanos, apud quos vsu gratiaque valebat, ad euertenda noui Ordinis fundamenta, vnà cum auctore & parente conuertit. Multorum igitur conspiratione facta, quorum duces auctoresque quidam etiam feruntur Hispani, eadem opinionum laborantes amentia, Petrus de Castilla, Mudarra, & Barreria nescio quis, contra recentẽ Societatem fraudes ac dolos consuunt. Ficta crimina in vulgus spargunt, Ignatium socioque probris omnibus notatissimos in Hispania, Gallia, Venetijs, hæreseos flagitijque conuictos, vim declinasse iudicij, & ad corrumpendam sanctitatis specie iuuentutem, Romam denique perfugisse. In Exercitiorum etiam librum velut omni superstitione ac prauitate refertũ, eodem furore bacchantur. Nec eo contenti, subornant falsum testem, qui veluti studio boni cõmunis adductus, ijsdem ferè criminibus tota iam curia dissipatis, ad Vrbis præfectum Benedictum Conuersinum nouos sacerdotes accersat. Inuentus est, qui negotium sine recusatione ac sine mora susciperet. Michaël ille Nauarrensis, postquam (vti suprà de-

45 *Renouatur frequens vsurpatio Sacramentorum, & frequens prædicatio verbi diuini.*

46 *Multa pia opera inchoata.*

47 *Grauissima tempestate Societas oriens iactatur.*

demonstratum est) ex Ignatij cæde Parisijs diuina est voce deterritus, B. Patris delinitus obsequiis, adeò se illi coniunxit, vt de ineunda Societate à Patribus sæpè contenderit: quibuscum aliquamdiu familiariter versatus, non multò pòst ad ingenium redijt: diremit vsum, discidit amicitiam: & qui pro beneficijs debuit esse defensor, haud minùs impiè, quàm ingratè ingenita quadam barbarie maluit esse delator. Huic igitur (vt erat Ignatius, Socijque ex pristina familiaritate iam noti) non fuit difficile tam ad veritatem cuncta confingere, vt suspicionem Præfecto moueret. Quæ res quantum Patribus vbique odij inuidiæque conflarit, testata est fuga multorum, vel ex ijs ipsis, qui ad eorum numerum nuper accesserant, qui ne minima quidem societate congressus ijs sese coniungere audebant. Iam facti erant omnium peripsema: iam erant ignibus viui multitudinis ac vulgi vocibus exurendi; quotidieque rumor increbrescebat, multis eos magnisque implicatos esse criminibus, & manifestæ hæresis in iudiciis fuisse damnatos. Quæ fama non modò ciuitatis aures, verùm etiam multas iam prouincias & oppida, præsertim vbi in Ignatium inquisitum olim fuerat, occuparat. Ergo Patres, & Michaëlis delatione, & aliorum cõspiratione comperta, communi consilio decernunt lege agendum esse, & apud eum maximè magistratum purgandam iudicio calumniam, ad quem delata res esset: id quod ausa tentare conscelerata illa conspiratio non erat. Adeunt ipsi nec opinantibus aduersarijs Præfectũ Vrbis, & de calumnijs permodestè conquesti, rogant hominem, vt delatorem, totamque illam criminatorum manum in iudicium vocet; & simul edocent ad æquitatem spectare Iudicis, vt quoniam non modò de fama, quæ cum Dei gloria & animarum causa coniuncta esset, ageretur: sed etiam doctrina incorrupta & Euangelicæ vitæ forma vituperaretur, iudiciũ omnino constituat, vbi suę testificandę innocentiæ, & aduersariorum confutandæ calumniæ copia fieret. Nam eam potissimùm causam B. Patri fuisse tantopere expetendi persequendique iudicij, ex epistola, quam ad virum clarissimum, deinde Paphiensem Episcopum Petrum Contarenum Venetias scripsit, constat his verbis: Sci-
» mus sanè ex hoc non factum iri, vt nemo nos vi-
» tuperet posthac: neque hoc quęsiuimus vnquam.
» Tantùm voluimus prospectum esse honori sanæ
» doctrinæ, & vitæ immaculatæ. Nunquam anxij
» erimus, Domino concedente, dum nos dicemur
» indocti, rudes, loquendi nescij: & item dum di-
» cemur praui, deceptores, instabiles: sed dolebi-
» mus, quòd doctrina ipsa, quam prædicamus, non
» sana diceretur: & item quòd via, quam ambula-
» mus, putaretur mala: quorum neutrum est no-
» strum, sed Christi, & Ecclesiæ eius. Præfectus ergo postulationis æquitate permotus, iudicium statim dat, & Michaëlem quàm primũ sisti iubet.

48 *Quæ maximè causa impulerit Ignatium, vt vellet iudicium institui.*

Interea hoc ipso tempore, quo flammis inuidię omnia propemodum conflagrabant, Ioannes Dominicus de Cupis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, sacriq; Collegij Decanus, Quirinum Garzonium, cuius in villam, vt suprà diximus, Patres initio diuerterant, pro veteri amicitia ac necessitudine, ab omni Patrum non modò familiaritate, verùm etiam congressione prohibuit, ne qua videlicet ex facinorosorum, vt ille aiebat, contagione macula eius nomini adhæresceret. Cui Quirinus, consultò se iam dudum in Patrum facta dictaque omnia inquisiuisse respondit; neque tamen aliquid aliquãdo potuisse deprehendere, quod non magnopere cum Christiana pietate moribusque congrueret. Hìc Cardinalis exclamans, Circumuentus es, inquit, istorum Quirine præstigijs. nec mirum: lupum apertè inuadẽtem nemo nõ agnoscit, & fugit; at ouium specie blandientem quis obseruet, & caueat? Ignoras tu videlicet, quæ de istorum hominum flagitijs ego ipse comperi. non sunt isti profectò quales tibi cogitatione depingis. Perturbauit non parum Quirini animum hæc Cardinalis oratio: sed cùm Patrum innocentiam & sanctimoniam satis iam notam ac perspectam haberet, plus suis oculis fidei, quàm alienis auribus habendum ratus; è vestigio Ignatium conuenit, & sententia atque oratione Cardinalis expositа, simul quid agendum videretur exquirit. Cui placido ore Ignatius ac renidenti, Bono, inquit, animo esto Quirine: breui exuet hunc Cardinalis errorem, quem ei seu maleuolorum calumnia iniecit, seu rerum attulit ignoratio; totamque istam animi opinionem temere susceptam, pari studio ac beneuolentia commutabit. nos autem interim rem Deo precibus committemus. Ergo cùm eadem illa Cardinalis Quirini auribus inculcaret, Abrumpe istorum hominum vsum: ab improborum contagione facesse; Quirinus Cardinalem tandem obsecrat, vt semel accersitum Ignatium coràm interroget, atque à præsenti vitæ rationem reposcat: neque enim viri esse prudentis, quemquam indicta causa damnare. Aduocetur sanè, inquit ille, ego verò hominem perinde ac commeretur, accipiam. Dicta die adest Ignatius, atque in intimum conclaue solus admissus duas fermè horas cum Cardinali consumpsit. Cuius sermonis grauitate & diuina planè prudentia, Cardinalis extemplò mutatus, contemptis suæ personæ titulis, & dignitatis oblitus, Ignatij pedibus se aduoluit, credulitatisque suæ veniam petit, & mox abeuntem omni officio ac comitate prosequitur. Ex eo tempore certam panis vinique eleëmosynam, quamdiu vixit, Ignatij familiæ singulis hebdomadis assignauit. Atque hæc quidem Quirinus, ex Cardinalis ore accepta vulgauit. Verùm qui Cardinali lumen prætulit ad Patrum innocentiam pernoscendam, is etiam postea, illustrata veritate, complures, qui in eamdem fraudem inducti erant, de errore deduxit. Commodum aderat dicendæ causæ tempus, cùm in Ignatij manus incidit epistola quædam Michaëlis delatoris ad amicum, summa olim cum Ignatij & Sociorum laude perscripta. Hanc vocatus ad tribunal Ignatius, cùm ad obiecta crimina sedatè priùs tranquilleque respondisset, præsente Michaële mox profert: & subinde quęrit ex eo, an signum & chirographum agnoscat: teneátne memoria quæ sua ipse manu perscripserit? Pugnantia quippe ab accusatore dici demonstrabat, & chirographo refragabatur oratio. His conspectis litteris, mox & recitatis, homo audàcissimus conscientia repentè conuictus exalbuit, atque implicatus hæsit; vt ex ipsa

49 *Dominicus de Cupis Cardinalis mirè Societati conciliatur.*

oris

oris mutatione Præfectus in ſuſpicionem facinoris venerit, & ſtructæ malitioſè calumniæ. Quid plura? diligenti interrogatione ad fontem & caput totius fraudis, non obſcuris peruenit argumentis: calumniatoremq; ipſo etiam diſſuadente reo ac pro eius capite deprecante, mulctat exilio. Adducuntur præterea eodem Ignatio flagitante, conſpirationis principes duo, vt obiecta ab eis crimina, & in congreſſibus circuliſque iactata in iudicio confirment, quo & ea diluendi poteſtas fieret, & ſe ſuoſque purgandi. At illiæquitatē iudicij, & accuſatoris exitum formidantes, vafrè aſtuteque diſſimulant habere ſe, quod Ignatij vitæ ac ſociorum opponant: vt qui ad eam diem omnia de cœtu illo præclara atque egregia ſenſiſſent. Porrò à Præfecto omni ope contendere, vt quoniam inter eos nihil eſſet litium, ab exercenda quæſtione deſiſtat. Tantumque & amicorum ſtudijs & ſuis precibus perfecerūt, vt non modò Præfectum, verùm etiam Legatum ipſum Cardinalem impulerint, vt controuerſiæ finis imponeretur. Nec ex ipſis Ignatij ſocijs deerant, qui aduerſariis ſponte cedentibus dirimendam litem & paci conſulendum ſuaderent. At Ignatius, qua erat prudentiæ laude præditus, veritus ne Societati, quæ ſe Apoſtolicę Sedi pro quęrenda hominum vbique ſalute deuouerat, perpetua aliqua hæreret infamia, ſi aduerſariorum accuſatio domi foriſque vulgata, & publicis conſignata tabulis, nondum tranſacta cauſa, ſupprimeretur; nullis neque precibus, neq; minis, ac ne ſuorum quidem conſiliis adduci potuit, vt cauſam ipſam in iudicium ſemel adductam cum ignominia calumniæ deſereret. Nobis enim neceſſaria eſt vita noſtra, Auguſtinus inquit, alijs fama noſtra: vt audeat etiam vir doctiſſimus affirmare, qui famam ſuam cuſtodit, eum eſſe in alios quoque miſericordem. Intelligebat igitur vir æquè pius ac prudens Ignatius, vbi coniuncta eſt cauſa proximorum, & honos agitur diuini nominis vitæque ac doctrinæ Euangelicæ, nequaquam ſuam eſſe famam temerè prodigendam, cùm etiam S. Hieronymus nolit quenquam in ſuſpicione hæreſis eſſe patientem: imò verò, ſi aliter defendi non poſſit, iudiciorū æquitate tuendam: diſertiſque teſtatus eſt verbis in eo ſe non accuſatorum pœnas, quas iam tum eis liberaliter condonabat, ſed illatæ infamiæ purgationem depoſcere. Itaque quod à Præfecto Magiſtratibuſque propter aduerſariorum gratiam impetrare non potuit, vt controuerſia tranſigeretur, impetraturum certè ſe ab ipſo Pontifice Maximo non deſperat. Is non ita pridem Nicæa adulta iam æſtate reuerſus, diuerſabatur in Tuſculano. Huc Ignatius maturè contendit, facileſque nactus aditus, qui ſit, quæque ipſius vita, & quas ſit antea ab hominibus perpeſſus iniurias, quæue nunc cauſa apud Præfectum Vrbis agatur, non minùs fideliter, quàm fidenter exponit, & ad extremum pro inſtitutæ cauſæ tranſactione ſummiſſè ſupplicat. Pontifex, qui pro ſingulari ſua prudentia Patrum vitam inſtitutumq; clàm examinanda & exploranda curarat, collaudata pia Ignatij & ſociorū induſtria, per cubicularium ſuum Præfecto nunciat, iudicium Ignatio reddat, & controuerſiam omnem æquo iure diſcepter. Quo ille coactus imperio ad cognitionem cauſæ reuertitur, documento ſanè mirabili diuinæ erga ſuos famulos prouidentiæ. Nam cùm in eo potiſſimùm tota calumniæ vis verteretur, varijs in locis Ignatium ac ſocios grauiſſimorum criminum reos, hæreſiſque potiſſimùm actos ſubterfugiſſe iudicium, eiuſque calumniæ refellendæ gratia accerſenda longinquis è regionibus eſſent iudiciaria illorum temporum acta, non ſine multis ſumptibus ac laboribus, nec exiguo temporis interuallo; manifeſto Dei numine factum eſt, vt in ipſo articulo pronunciandæ ſententiæ, ij ferè, qui Ignatij iudices in Italia, Hiſpania Galliaque ſediſſent, alij alia de cauſa in ipſa denique Vrbe reperti ſint. Hi fuerunt Ioannes Figueroa Archiepiſcopi Toletani Vicarius, qui Compluti in Ignatium ſocioſque ſæpiùs acriter inquiſiuit. Matthæus Ori ex Dominicana familia Theologiæ Magiſter & Inquiſitor, apud quem Pariſijs Ignatium ipſum falſis item criminationibus ſemel atque iterum accuſatum fuiſſe memorauimus. Denique Gaſpar Doctius, qui Venetijs Apoſtolici Legati nomine eiuſdē Ignatij cauſam, ipſo reo poſtulante, dijudicauit. Quorum æquiſſimis omnium ſententijs, vt olim contra falſas criminationes declaratus eſt innocens; ſic in hac actione, & ipſe & alij à quibus erat Societas ipſa conflanda, præclaro virtutis ac probitatis teſtimonio ab aduerſariorum calumnijs vindicati liberatique ſunt. Exercitiorum porro liber ne ipſe quidem iudicum ora pertimuit: cuius ſana atque incorrupta doctrina tot iam doctiſſimorum virorum expenſa ac decorata iudicijs, facilè ſe ipſa à ſuis vituperatoribus vindicabat. Litteræ etiam per id tempus à ciuitatibus, vbi Chriſtianæ rei cauſa aliquando conſederant, tum ad eorum illuſtranda merita, tum ad confutandas criminationes allatæ: & ex Senenſi quidem ciuitate pro Salmerone ac Paſchaſio, tum à Vicario Generali Franciſco Coſcio, tum à Diui Iacobi Sodalitate, quò Patres olim diuerterāt, plenæ commendationis ac laudis. ex Bononienſi verò pro Xauerio & Bobadilla ab Epiſcopo Sebaſtēſi, Bononienſi Suffraganeo, Auguſtino Zannetto. ex Ferrarienſi autem pro eodem Bobadilla, & Claudio Iaio ab Octauiano de Caſtello, Epiſcopo S. Leonis, Suffraganeo item Ferrarienſi Vicario Generali. Ferrarienſium porro Dux Hercules, qui Patres liberali quondam, & diuturno excepit hoſpitio, non modò per epiſtolam, verùm etiam per legatum perſpectæ ipſorum innocentiæ & ſanctitati teſtimonium quàm præclariſſimum dedit. Quibus tot tantiſque rebus Patrum cauſæ vndique ſuffragantibus, Præfectus Vrbis Ignatio ſocijſque ſententiam ac cauſam, reclamantibus ſtrenueque repugnantibus aduerſarijs, tandem adiudicat, in hæc verba:

50 *Conſtantia Ignatij vt cauſa finiretur lata ſententia.*

51 *Inſignis Dei prouidentia pro fama Societatis.*

Libro de bono viduitatis.

B. Conuerſinus electus Britonorienſis, Vicecamerarius almæ Vrbis, eiuſq; diſtrictus generalis Gubernator.

„ 52 „ *Sententia Præfecti Vrbis de Ignatij & ſociorum innocentia.*

VNiuerſis & ſingulis, ad quos præſentes noſtræ litteræ peruenerint, ſalutem in Domino. Cùm Reipublicæ Chriſtianæ multum intereſſit, vt eos, qui in agro Dominico vitæ exemplo & doctrina plurimos ædificant in ſalutem: & item illos,

„ illos, qui è conuerſo potiùs ſuperſeminare viden-
„ tur zizania, publicè notos eſſe; & nonnulli ru-
„ mores ſparſi eſſent, & delationes ad nos factæ, de
„ dogmatibus & conuerſatione vitæ & ſpirituali-
„ bus exercitijs, quæ alijs conferunt, venerabilium
„ virorum, Dominorum Ignatij de Loiola & ſocio-
„ rum, videlicet Petri Fabri, Claudij Iaij, Paſchaſij
„ Broët, Iacobi Laynez, Franciſci Xauier, Alfonſi
„ Salmeronis, Simonis Roderici, Ioannis Codurij,
„ & Nicolai de Bobadilla magiſtrorum Pariſien-
„ ſium, presbyterorum ſęcularium, Pampilonẽſis,
„ Gebennenſis, Seguntinenſis, Toletanenſis, Vi-
„ ſeenſis, Ebredunenſis & Palentinenſis reſpectiuè
„ Diœceſis. Quæ quidem eorum dogmata & exer-
„ citia à quibuſdam dicebantur erronea, ſuperſti-
„ tioſa & à Chriſtiana doctrina nonnihil abhorrẽ-
„ tia. Nos pro officij noſtri debito ac ſpeciali etiam
„ mandato Sanctiſſimi D. N. Papæ, circa hæc dili-
„ genter animaduertentes, quę viſa ſunt ad plenio-
„ rem cauſę cognitionẽ opportuna inquiſiuimus,
„ ſi fortè de quibus prædicti culpabantur, vera eſſe
„ deprehẽderemus. Quocirca examinatis primùm
„ quibuſdam oblocutoribus contra ipſos, & con-
„ ſideratis partim publicis teſtimonijs, partim ſen-
„ tentijs de Hiſpania, Pariſijs, Venetijs, Vicentia,
„ Bononia, Ferraria, & Senis, quæ in prædictorum
„ venerabilium virorum Dominorũ Ignatij & ſo-
„ ciorum fauorem aduerſus eorum criminatores
„ prolatæ fuerunt: & adhæc examinatis iudiciali-
„ ter nonnullis teſtibus & moribus & doctrina &
„ dignitate omni exceptione maioribus, tandem
„ omnem murmurationem & oblocutionem &
„ rumores contra eos ſparſos nulla veritate ſubni-
„ xos fuiſſe, comperimus. Quamobrem noſtrarum
„ eſſe partium iudicamus pronunciare & declara-
„ re, ſicut pronunciamus & declaramus, prædictũ
„ D. Ignatium & ſocios ex prædictis delationibus
„ & ſuſurris non ſolùm nullam infamiæ notam, ſi-
„ ue de iure, ſiue de facto incurriſſe; verùm potiùs
„ maiorem vitæ atque doctrinæ ſanę claritatem re-
„ tuliſſe: cùm certè videremus aduerſarios vana &
„ penitus à veritate aliena obieciſſe, & contra opti-
„ mos viros optimum pro illis exhibuiſſe teſtimo-
„ nium. Hanc igitur ſententiam & pronunciatio-
„ nem noſtram, vt publicum eis teſtimonium ſit
„ contra omnes aduerſarios veritatis, & in ſerena-
„ tionem omnium, quicunque ſiniſtram illam de
„ eis ſuſpicionẽ prętextu talium delatorum & cri-
„ minatorum conceperint, faciendam duximus.
„ Monentes inſuper, & exhortantes in Domino,
„ ac rogantes vniuerſos & ſingulos fideles, vt di-
„ ctos venerabiles viros D. Ignatium & ſocios ha-
„ beant & teneant pro talibus, quos nos eſſe com-
„ perimus, & Catholicis, omni prorſus ſuſpicione
„ ceſſante. Ita tamen quatenus in eodem vitæ &
„ doctrinæ tenore Deo adiuuante (quod ſpera-
„ mus) permanſerint. Datum Romæ in ædibus no-
„ ſtris die decimo octauo Nouembris, milleſimi
„ quingenteſimi trigeſimi octaui.] Huius ſenten-
tiæ exempla complura teſtato deſcripta ad de-
lendam infamiæ notam, omnemq; ſuſpicionem
ex humanis pectoribus extinguendam, in varias
prouincias mitti placuit. Calumniatorum verò
longè alius exitus fuit. Senſerunt cæleſtes iras ſuę
fraudis vltrices, conſpirationis præſertim duces,
qui manifeſtis ipſi conuicti criminibus, & opini-

53 *Dei in calumniatores vindicta*

onum prauitate damnati pernicię in ſe ipſi, quam machinabantur Ignatio, retorſerunt. Mudarræ quidem effigies, quoniam iudicium ignis, lapſus è vinculis fuga præuertit, media in Vrbe concremata eſt. Qui in periculo ſuo anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo quinto, tantum bonitati fidit Ignatij, vt ad eius opem confugerit. Nec Ignatius vllam hominis iuuandi iuſtam viam omiſit. Petrus autem de Caſtilla æternis tenebris vinculiſque mandatus: cui item in morte reſipiſcenti præſens affuit de Societate ſacerdos, & ſuprema perſoluit officia. Alius etiam paucis interiectis à lata ſententia diebus, cùm ex grauiſſimo & inopinato morbo animam ageret, eam demum iniquiſſimæ ſuæ pertęſus iniuriæ, & peccati ſe grauiter inſimulans, exhalauit. Occultus porro ille Lutheri aſſecla cõcionator, ſceleris architectus & princeps, perſona tandem poſita, Geneuam ad hæreticorum caſtra transfugit, totus factus è ſchola Lutheri: à quo & liber ille prodijſſe dicitur, qui Scripturæ ſummarium ferebatur inſcriptus, meritò ab Eccleſia cum auctore damnatus, publiciſque execrationibus ac maledictis, cùm è piorum ſedibus, tum è cunctis bibliothecis explosus. Ipſe verò ad extremũ viuus dicitur fuiſſe combuſtus. Hoc Patrum innocentia cohoneſtata iudicio, illuſtris videlicet facta eſt, quę latebat in obſcuro Societas; vt ei non tam repellenda, quàm emenda videretur fuiſſe calumnia. Tanti eſt in rebus turbidis animum non abijcere, ſed fiducia diuini numinis confirmare. Verùm illuſtrioré adhuc Societatem pium mox, ac planè Chriſtianũ eius facinus reddidit. Quòd cùm ex ſumma annonę caritate complures enecti fame, & penè animam agentes tota vrbe iacerẽt, tam miſerandum indignumque ſpectaculum Patrum viſcera non tulerunt. Ipſi pauperes egenteſque de aliena magis, quàm de ſua egeſtate ſolicíti, communem propulſare famem, & miſerrimo cuique ex inedia iam cadenti ſuccurrere orſi ſunt. Commodùm in laxiores ædes ad circum Flaminium, Vrbis locum celebriorem iuxta forum piſcarium è conducta illa domo, quam ſuprà diximus, locationis peracto tempore commigrarant; cùm huc è medijs triuijs perditum quemque deportant, & ciborum opportunitate reficiunt, hieme rigentem, igne, veſte, omni ſubſidio fouent: ęgris lectulos, reliquis fœnum aptè ſubſternũt, & vnumquẽq; ſedulo caritatis officio deſperatę iam propè vitæ ſalutique reſtituunt. Qua benignitatis fama turba inopum excitata ad ædes Patrum auida frequenſque cucurrit, vt quos ſua proſtrarat orbitas, noua Patrum miſericordia recolligeret. cuius ſanè pietatis expertem neminem eſſe cùm vellent, ſed deſertiſſimum quemque reciperent, breui propè ad quadringentos mendicorum ſumma peruenit: quorum non modò corporibus præbebant obſequia, ſed & ſalutem animis afferebãt. Imbuebãt rudes legis Chriſtianæ principijs, vitia inueterata ſanabant, & ſcelerum vinculis obligatos confeſſionis Sacramento ſoluebant. Nemini ad eos aditus patebat egentium, qui non ſacro illo myſterio ritè animum expiaret. Quæ res tota Vrbe percelebrata, incredibile eſt quantum popularis gratiæ ſtudijque Patribus conciliarit; vt certatim ad id ſpectaculum diurnis

54 *Succurrunt Patres inopibus & ægrotis in graui temporum difficultate.*

55 *Tertia ſedes primorum Patrum in Vrbe.*

no-

nocturnisque temporibus curreretur. Omnes enim gratuita in egenos benignitate mouemur, præsertim si pateat omnibus, & tenuissimum quemque suscipiat. Eò exemplo excitati nonnulli, detractas sibi vestes, quòd præsentem pecuniam non haberent, pauperibus iniecerunt. Delata magna pecuniæ vis est à principibus viris ad sustinendum opus & promouendum. Eodemque studio ciues alij piæ æmulationis incensi, ipsi quoque miserum genus hominum pari misericordia atque humanitate suis ædibus exceperunt. Quidquid autem publicæ misericordiæ nomine mittebatur, summa fide dispensabat Ignatius: nec adduci mittentium precibus vnquam potuit, vt in suorum vsus, quibus satis aspera domi res erat, aliquid è collatis eleëmosynis deriuaret. Subducta summa, tria egenorum millia reperta sunt Romæ, quos ad nouas vsque fruges tum publica, tum priuata hominum benignitas sustentauit.

56 *Prædictio S. Vincentij tract. extr. de vita spirit. de futuris Euangelicis viris, Societati à quibusdam accommodatur.*

Hoc porro tempore multi ex externis cùm Patrum vitas & instituta perpenderent, vehementer addubitarunt an ij forsitan essent Euangelici illi viri, de quibus tantò antè B. Vincentius Ferrerius diuino instinctu prædixerat. Multa quippe videbantur ex eo prædictionis oraculo cum eorum vitis moribusque congruere. Nam vt summam illius vaticinationis attingam, quid magis Euangelicũ, quàm qui suas animas Euangelij nomine Sedi Apostolicę deuouissent? Quid ijs egentius, qui suis omnibus spoliati fortunis, & arctissimo paupertatis obstricti voto, nihil omnino suum dicerent, nihil priuatim haberent, perparum autem in communi? qui nihil ex suis laboribus præmij, nihil mercedis acciperẽt? Quid ijs simplicius, qui in tanta doctrinæ copia, tantaque prudentia nihil altum saperent, nihil sublime, sed plebem pueros que docendo, vicos & oppida circuirent? Quid verò mitius aut mansuetius, quàm qui benignè facerent etiam ijs, qui ipsos læsissent? qui ea morum mansuetudine, ea facilitate in omnes essent, vt ad se vniuersos alliceren & attraherent? Quid porro ijs humilius aut abiectius, qui mendicorum more cibum per vrbes vltrò quærerent, pauperum in hospitijs ac valetudinarijs inter mediastinos fœcemque seruorum dies ac noctes habitarent; vili esca abiectoque strato contenti, infima munera non horrerent? Iam mutua & inflammata caritas quanta erat? qua deuincti & agglutinati vnum omnium cor, vna anima videbantur. Alter alterius portabat & subleuabat onus, alter alteri in vitæ necessitatibus præstò erat. Et quanquam in magna rerum versabantur inopia, nihil tamen è perexiguis illis copijs, quæ domi erant, cuiquam deerat. Nihil cogitabant, nihil loquebantur, nihil sapiebãt nisi Christum: haud ampliùs humana curantes, sed sui prorsus obliti mortem sperabant aliquando se apud Barbaros & infideles pro Christi nomine subituros. Hæc, & alia quæ vaticinatio illa complectitur, sita erant in oculis omnium: & mouere vel prudentissimo cuique suspicionem poterant, qui ea in Patribus intueretur expressa. Patres autem ipsi ea de re rogati qua erant modestia humilitateque, nihil in se ex tanta illa sanctitate, quæ prædictione illa describitur, agnoscebant: cùm tamen, si verum quærimus, in eos multa quadrarent. Sed nimirum electorum proprium est, vt B. Gregorius ait, de se ipsis semper infrà sentire, quàm sunt. Vtinam talis euadat posteritas omnis, vt in eam vsquequaque sancti viri prædicta conueniant!

34. *Mor. cap. 17.*

Eodem tempore Caroli V. Cæsaris extincta coniuge, parabat Deus præstantissimũ nouæ suæ familiæ tironem, cuius etiam virtute auctoritateque aliquando sustineretur & cresceret, Franciscum Borgiam Gandiensem postea Ducem: cui ab Imperatore Carolo efferendæ cura coniugis demandata, tam præter solitum fulgor diuinæ mentis illuxit, vt dum secum attentè reputat, quò tandem rerum humanarum fastigium speciesque recideret, tota animi intentione decreuerit, spretis omnibus se Deo dedere, salutemque suam in tuto locare. Itaque ex eo tempore studijs pietatis ac pœnitentiæ vacare toto pectore & continenter instituit. qua in meditatione curaq; dum se constanter exercet, næ ille sese nobis generosus miles expoliebat, vt tum demum planum fiet, cùm ad eius tempora ventum erit.

57 *Francisci Borgia ad studia pietatis conuersio.*

Inter hęc nonus & trigesimus huius sæculi annus cunctæ Societati faustus ac fortunatus, & quasi natalis illuxit. Hoc quippe anno propitio Iesu, de ea in posteritatem propaganda & vincienda certis legibus Patres cõsensere. Hoc illustrior in orbe terrarum facta est, & quotidianis Sociorum accessionibus amplificata magis. Hoc inter Religiosas connumeranda familias Pontificiæ vocis oraculo pronunciata. Hoc ex ea complures in messem Domini ab eodem summo Pastore albescentibus iam frugibus, destinati. Ignatius igitur Socijque & aduersarijs in iudicio magnificè victis, & collatis in egestatem famemque publicam suæ industriæ subsidijs, cùm animaduerterent ciuium erga se studia voluntatesque propensiores in dies; eos verò, qui de coëunda Societate mentem, Deo duce, susceperãt, in sententia confirmari, nec deesse, qui ad eamdem quotidie animum constanter adijcerent; cernerentque præterea magnum sibi aditum atque ianuam in varias orbis terræ partes longè lateque patefieri, id quod multorum postulata Principum litteræque ad Pontificem Maximum testabantur; addubitare vehementer cœperunt, ea ne potiùs diuini Numinis voluntas esset, vt quando in Palæstinam traijcere non liceret, haberentque in posterum, suas viuendi rationes ex Apostolica Sede suspensas; hæc ab ea sic instituta Societas, non angustis suæ vitæ spatijs terminaretur, sed nouis deinceps amplificata Socijs, per multas item propagaretur ætates. Ergo cùm ex suo cœtu nonnullos in varia loca propediem à Pontifice Maximo destinandos inaudissent, ne subitum eis esset à se ipsis mutuo seiungi, cõcordissimis priùs animis vnà conueniunt, vt de suæ familiæ statu, deque re communi deliberent. Ac principio quidem id quod modò significauimus, agitari cœptum est, quænam viuendi ratio sibi sequẽda potissimùm esset. Nam crescente Sociorum numero, & commutata Palæstina prouincia cum alijs terræ partibus atque prouincijs, quarum pro salute Deo, Deique Vicario se deuouerant, dubitationem afferebat, præstaretne, vt instituerant,

1539.

58 *Agunt Patres de condenda perpetua Societate.*

nullo stabilito perpetuæ Societatis fœdere atque cœtu, quoad vita suppeteret, in animorum procuratione versari; an potiùs certam quamdam fundare familiam, cuius inchoati iam fructus, & salutaris industria non in hoc modò tam exiguo vitæ curriculo permanerent, sed alijs atque alijs, vocante Deo, in eorum locum laboresque succedentibus, cum omni posteritate adæquarentur. Id cùm in cõsultationem initio veniisset, sententiæque inter se variarent; statuunt in primis ampliùs insistendum consulendo precibus ieiunijsque, & cetera afflictatione corporis Deo. Deinde sensim progrediendum, certa singillatim tractando capita, vtque quod probaretur plurimis, id demum fixum ac ratum haberetur. Postremò ne penitus à procuratione salutis publicæ interim desisterent, quotidianæ vitæ munera ita dispertiunt, vt diurna quidem spatia, partim animorum defensioni, partim rerum consultandarum cogitationi, nocturna verò deliberationibus dicarentur. Prima igitur nocte quæsitum est, vtrùm Pontificis Romani iussu, cui se voti nexu pro tuendis animis mancipassent, varia loca peragrantes, oporteret suis quemque rebus muneribusque nullo ad alios respectu habito, consensúve præesse; an potiùs locorum interuallis corporibusque disiunctos, esse tamen vt animorum consensione, sic meritorum communione coniunctos. Dictisque sine varietate sententijs, perspicua res omnibus visa, tam suauem, tamque arctam Societatem afflatu sancti Spiritus voluntateque ex tanta morum nationumque dissimilitudine coagmentatam omni ope retinendam: præsertim quòd ad res arduas præclarasque moliendas, nihil esset animorum consp iratione præstantius. Proximo deinde conuentu in deliberationem quæstionemque vocatur, placerétne ad vota duo paupertatis & castitatis, quæ Venetijs in Apostolici Legati manibus nuncuparant, obedientiæ tertium adiungere; & è suo corpore creare aliquem, cuius ceteri obsequerentur imperio, & quibus ipse perpetuò cum potestate præesset. Ad eam quippe diem nullis certis legibus, nullo proprio duce atque Præposito viuebatur, sed Ignatium venerabantur omnes, & agnoscebant vt patrem. Cuius rei consultatio, quòd maioris videretur esse momenti, Patrum animos complures dies exercuit. Eam autè consultationis formam iniuerant, vt vno in conuentu proferrent quidquid pro conseruanda libertate, quam adhuc vsi erant, faceret; in altero quidquid obedientia haberet emolumenti. Dicebatur ergo in eam partem, quæ suadebat nihil noui oneris assumendum, in primis verendum esse, ne cùm apud non paucos homines deprauatos Religionis nomẽ inuisum esset, dum Religionẽ ipsi condunt, procurationi alienæ salutis, cui prouisum volebant, officerent. Verendum præterea ne in posterum non ita multi existerent, qui perpetuo Religionis obstricti onere, socios se tam honesti laboris adiungerent. Nimirum insitum plerisque mortalium ijs sponte se dedere, quò libera voluntas inuitat; ab ijs contrà refugere, quò vis necessitatis impellit. Ac ne illud quidem vacate periculo, ne summus Pontifex, cuius auctoritate nutuque sancienda denique erant omnia, nequaquam forsitan nouæ Religionis probato consilio, iuberet potiùs ad vnam aliquam ex veteribus ac probatis, quarum tanta in Ecclesia iam copia erat, eos aggregare sese, quàm vt nouas conderent, indulgeret Hæc & alia id genus à Religionis cogitatione Patres consilioque reuocabant. Ex altera parte neque pauciora, neque leuiora veniebant in mentem, & palàm commemorabantur, quæ nouam præstare condi Religionem suadebant. Primùm institutio legis Christianæ ad vulgi captum accõmodata; cuius ignoratione, res Catholica propter exorientes hæresum pestes, magnum tum adibat discrimen. Cùm enim ipsi aderudiendam plebem iuuentutemq; præcipuo quodam ferrentur instinctu, & simul intelligerent, se haud ita facilè, quod spectarent, assequi posse, si cui ex antiquioribus sese Religioibus addixissent; haud ita magni putabãt esse negotij à summis Pontificibus impetrare, vt quãdo nulla esset alia, ea quidem tempestate, quæ propriè in eam curam incumberet, disciplina; nouam hanc, quæ tanto Ecclesiæ bono id vltro nominatimque susciperet, inter Religiones annumeraret. Deinde ipsa missionum ac peregrinationum ratio, quibus se voto Societas obstrinxisset, versabatur ob oculos. Quæ si Religiosorum potiùs, quàm ceterorum hominum essent, plus vbique viderentur auctoritatis ac fidei, plus habituræ dignitatis ac fructus. Adhæc qui Societatem inire vellent, ij non modò Religionis vocabulum non horrerent, verùm etiam eo mirificè capti propter multiplices opportunitates, quas Religionis nexus habet, confestim arriperent, quod aliàs cunctando & diffidendo susciperent: præsertim cùm animaduerterent recentem hanc Clericorum Religionem è nutu vnius pendere Pontificis, cui se peculiari addixisset obsequio, & cuius in tutela fideque lateret. Accedebat, quòd nisi præstantissimũ inter eos obedientiæ votum, quo præcipua Religionis ratio continetur, excelleret; animo iam cernebant, tot insignium virorum Societatem tanto labore conflatam, perbreui interituram; nec sine ea, quę ceterarum est ianua patensque virtutum, posse quempiam sanctitatis absolutæ fastigium, quò omnis eorum cogitatio referebatur, attingere. Denique si propositum esset, vt iam Vicentiæ constitutum erat, neminem præter Iesum in persequendis animis ducem sequi, relinqui profectò necessariè videbatur, vt, cùm eius causa diuitias facultatesque paupertate vouenda; voluptates autem ceteraque vitæ delicias illibatæ castitatis proposito respuissent; bona etiam interiora, quæ longo interuallo ceteris antecellunt, intelligentiam, inquam & voluntatem, obedientiæ iugo submitterẽt: & id demum futurum sanctius longeque Deo gratissimum holocaustum. Ergo accipiti cura ac contentione distracti, quo certiùs ex diuina voluntate cuncta decernerent, quædam subsidia inuestigant: & primũ venit in mentem cõsiderare, num expediret, vt pariter omnes, vel ex eorum numero tres quatuórve ad dies circiter quadraginta in solitudinem aliquam sese abderent, vbi ceteris soluti curis, assidua prece, ieiunijsque, & cetera corporis vexatione à Deo lumen & opem exposcerent. Verùm ne secessum

59 *Quam consulendi viam tenuerint Patres in Societate condenda.*

60 *Causa condendi ex Societate, perpetuam Religionem.*

61 *Studium Patrum in explorandâ Dei voluntate de nouâ Religione condendâ.*

hunc

hunc alij secùs interpretarentur,& inconstantiæ ob intermissionem munerum publicorum verterent,tum etiam ne fructus, qui ex suis laboribus ad proximum quemque rediret,ijs absentibus interiret; statuunt nusquam ab Vrbe pedem; potiusque vt antè fecerant, assiduitate precum quotidianisque sacrificijs Dei mentem exquirere, quàm ex hominum se frequentia repentè subducere. Deinde quo sincerius iudicium sit,primò decernunt, vt suum quisque animum ita comparet atque instituat,atque erga obedientiam afficere studeat,vt quantum in ipso sit, multò parere,quàm imperare malit: deinde,vt ea de re sileant omnes inter sese, ne quis fortè cuiuspiam auctoritate aut persuasione ductus in hanc magis, quàm in illam partem sententiamque rapiatur. Denique tantisper cogitatione se quisque ab ea cuius esset, sodalitate seiungat; & quasi alienum hominem ducat, vt omni animi exutus affectu,tanquam alieno consilium daret, id in sententia dicenda sequatur vnum,quod è diuina voluntate potissimùm gloriaque videatur. Ea de re cùm multis vtrimque rationibus noctes complures discepratum esset,tandem vna omnium mens atque sententia fuit ad duo priora vota perpetuæ castitatis & paupertatis, tertium insuper adiungendum perpetuæ obedientiæ; atque ex suo corpore vnum aliquem seligendum, cuius dicto audientes essent reliqui, & cui sua iudicia voluntatesque submitterent. Sic Christi veros imitatores futuros,qui Patri factus esset obediens vsque ad mortem: sic eos certum vbique ducem in rebus omnibus,velut internuncium Dei optimi maximi, eiusque voluntatis interpretem habituros: sic Societatis administrationem longè optimam fore,si iura omnia & imperia ab vno quasi fonte & capite arcesserentur. Hoc sapienti decreto verissima conficiebatur,& suis iam expleta numeris triplici circumscripta voto, accedente ad extremũ Sedis Apostolicę auctoritate, Religio. Quę-

62 *Vnde nomen Societatis Iesu,& quæ id cura fuerit B. Patri Ignatio.*

situm deinceps est consequentibus diebus de nomine quo recens videretur appellanda familia. Multò quippe antè quàm Patres Romæ conuenirent,vt suprà demonstratum est, aut cogitationem vllam de Religione in commune susciperent,id agitauerant inter sese, vt haberent, quid hominum interrogationibus responderẽt. Cumque nullum alium præter Iesum,quem sequerentur vitæ ducem, haberent; nec ad solitudinem & vmbram, sed ad solem & aciem conueniissent; placuit omnibus, vt à militari vocabulo, Societas Iesu (suis enim cohortibus milites,quas vulgò Societates, seu Compagnias appellant,ab ipsis ferè ducibus nomen indunt) appellaretur. Et quidem Ignatius cùm inter primos illos de noui cœtus nomine disceptaretur,hoc ab eis suo quodammodo iure postulasse dicitur, vt, quod ad nomen & vocabulum pertineret, suo id permitteretur arbitrio. Quod duplici potissimùm causa fecit. Primùm,ne,si communi res deliberationi permitteretur,ceteri fortè consentirẽt,vt,quemadmodum religiosarum familiarum nonnullæ, ab suo duce & auctore; ita hæc ab ipso, qui nihil sibi, sed Deo omnia in ea condenda tribuebat,vocabulum traheret. Sed altera potior causa est;ne videlicet nouo cœtui nomen imponeretur aliud, quàm quod (vt euidens coniectura est) diuinitus ipse didicerat. Cùm igitur omnes æquissimæ postulationi Patris vt decuit, annuissent; is tanquam à Deo iam præmonitus,nihil dubitans, nihil hæsitans pronunciauit, nouam hanc familiam,Societatem Iesu vocandam esse. Cuius vocabuli species, iam inde ex Manresanis de regno Christi vexillisque meditationibus, ac postea ex diuino illo viso accedenti ad Vrbem oblato,præclarisque alijs mentis illustrationibus in eius animo sic insederat, vt nulla humana vi momentoq; rationis vel ab ea posset appellatione deduci, vel aliam vllam æquè aptam excogitare. Quin ab eo testatur se audiuisse Polancus, cùm diceret contra Dei nutum se facturum, minimeque leuem apud eum noxam incursurum,si ea de re vel minimùm hæsitasset. Et quanquam ex suo cœtu non deerant, qui mutationem nominis suaderent, quòd iam tum arrogantiæ nonnulli Societatem insimularent, quæ nomen hoc augustissimũ cum omni Christianorum cœtu commune, tanquam suum & proprium sibi vendicaret; Ignatius in sententia tamẽ perstitit omni asseueratione confirmãs, se, quamuis socij omnes ad vnum,& quiuis alius, cuius sequi consilium nulla peccati lex cogeret,dissentirent;nunquam in eorum sententiam discessurum,nec aliquando commissurum, vt id nomen,se superstite mutaretur. Quibus autem Ignatij consuetudo ac modestia perspecta iam erat; ij sat sciebant, nunquam illum in affirmanda sententia fuisse tam suum, nec tales voces consueuisse mittere, nisi cùm quæ asseueret, superiore quadam luce, ac diuina ratione perspiceret. Et sanè præuidebat haud dubiè B. Pater quantam illa appellatio apud huius disciplinæ asseclas habitura vim esset in omni rerum statu ac tempore. Quippe intelligunt inde, qui in eam se dicant, non in cœtum Ignatij, neque ad suæ dumtaxat studium salutis,sed in Filij Dei peculiarem quamdam societatem ac militiam se vocari, ad gestandam post eum crucem, ad bellum, ad aciem, contra vitia & Satanam: atque ad illud vrgendum diuinissimum opus, propter quod Iesus ipse lapsus è cælo vitam & sanguinem fudit. sub illis militandum augustissimis signis, illa omnibus inferenda terrarũ gentibus. auspice ac præside Iesu audendum confidendumque, ardua aggredienda, dura toleranda, obstantia perrumpenda: illi pugnandum,vincendum, moriendũ: neque aliter vitam instituendam,ineundamque pugnam,nisi ea ratione, quam Dominus & dux ille cælestis,cùm præceptis, tum exemplis ostendit. Nihil est, quod siue acriùs extimulet segnes, arguatque degeneres, siue validiùs robur infirmis, animum addat pauentibus, quàm sacrosancti eius nominis claritas & virtus: illud in aduersis solatium maximum, in lætis gaudium, lux in obscuris, in laboriosis quies. Denique hanc professi militiam, assiduo tanquam monitore excitantur illo, vt meminerint, cui se probare duci debeant: atque in omnibus laborent,vt boni milites Christi Iesu. Hæc & multò plura Ignatius præuidens,simul intelligebat nullam iure metuendam arrogantiæ notam, cùm semper memoris animi ac religiosi fuerit, seu beneficia diuina singularia,seu professionem peculia-

63 *Societatis Iesu nomen quos motus, ac sensus excitare debeat in vnoquoque Sociorum.*

culiaris obſequij, quamuis communibus ſignificare nominibus. Ita Ioannes Apoſtolus abſque aliorum diſcipulorum iniuria, Diſcipulus ille, quem diligebat Ieſus, ſeſe nominabat; & Paulus Doctorem gentium ac magiſtrum. Ita nomen ipſum Religionis Chriſtianorum commune omnium, iam propriè attributum eſt Ordinibus, qui diuino ſe cultui dedicarunt, adiecta religione votorum. Ita ſunt cœtus, qui vel à Sanctiſſima Trinitate, vel à ſancto Spiritu, vel à Chriſto nomen adſciuerint ſine vlla inuidia: cùm conſtet non ad excludendos alios fideles; ſed vt certa aliqua ſtudia declarentur, ſimpliciter ac piè eius generis nomenclationes adſcitas. Ita ſanctiſſimus idem ac ſapientiſſimus vir Dominicus, ſine aliorum ac præſertim Epiſcoporum offenſione, ad quos propriè diuini verbi prædicatio pertinet, Ordini ſuo Prædicatorum nomen impoſuit. Ergo neque Societati, cùm ab æterno Patre, Filio Ieſu tradita ſit, & is eam in fidem tutelamque receperit, & ipſa vitam Saluatoris in iuuandis ad ſalutem hominibus, ſibi propoſuerit cum diuina gratia peculiari ſtudio ſequendam; verti vitio debet, ſi id, quod ſuſcepit, nomine ipſo præſeferat: ac ſimul neceſſitatem vltro ſibi imponat præcipuæ curę atque virtutis: ſimul cunctis mortalibus præbeat anſam iuſtè redarguendi eos, ſi qui ex ipſa minùs tanti nominis profeſſioni reſpõdeant. Quanquam Ignatius, vt erat modeſtiſſimus, nec volebat ſuos quidquam è ſanctiſſimo illo titulo, niſi incitamentum virtutis aſſumere, Societatem hanc ſolebat minimam appellare; vt oſtenderet alias fideliũ ſodalitates atque familias non modò re eſſe, quamuis nomen haud vſurpent, ſocietates Ieſu; ſed etiam noſtri Ordinis homines ita de ſe, deque alijs ſentire debere, ita modeſtia, officijs & honore præueniendo eniti, vt ſeſe pro omnium minimis ducant gerantque. His de nomine conſtitutis addidere Patres, vt Præpoſiti Generalis poteſtas magiſtratuſque non certo annorum numero, ſed ijſdem ac vita terminis finiretur: & vt Nouitij, & qui Societati annumerari vellent, eorum & ſpiritualibus exercitijs, & miniſterio publici valetudinarij, & pedeſtris peregrinationis humilitate accurata fieret ac diligens exploratio. Et qui ad ſolennem profeſſionem admitterentur, ij præter tria Religionis vota, quartum adderent nominatim peculiaris erga Pontificem Maximum obedientiæ; vt quocumque eos Chriſtianæ rei cauſa, ſiue ad fidelium, ſiue ad infidelium terras placuiſſet mittere, nullo poſtulato viatico ac ſine vlla recuſatione parerent: vouerentque ſe inſuper nauaturos Chriſtianæ Reipublicæ operam in inſtituenda Chriſtianis moribus pueritia rudique plebe. quo potiſſimùm quarto voto à ceteris Religioſorum Ordinibus, Societatis Ordo ſeiungitur. Itemque vt ſtudiorum cauſa Collegia, quæ velut ſeminaria quædam eiuſdem Societatis forent, annuis cum redditibus liceret admitti. Profeſſorum verò domus, quæ proximorum ſaluti ſeruirent, prouentus annuos nullos haberent, niſi in ſacratij impenſas: quanquam id quoque B. Patri ad omnes cupiditati aditus obſtruendos, poſtea tollendum viſum eſt. Ceterùm decreto illi, quo cenſuerant inſtituturn Chriſtianæ doctrinæ in eamdem voti formulam concludendum, aſſentiri Bobadillæ non placuit. Videbatur, opinor, homini durum, quòd rem probabilem illam quidem ac ſalutarem, verùm liberè ac ſuauiter exigendam, promiſſi neceſſitati ſubijcerent, & vota votis necterent. Sed Patrum ſapientiam negligentię obliuioniſque formido terrebat, ne quod tantæ neceſſitatis eſt munus, minimeq; ad ſpeciem amplum, id libertatis inconſtantiæ relinquerent. Viſumque poſtea id ita votum moderari, vt nuncupantem obligaret haud arctiore nexu, quàm vel prædicatio verbi Dei, vel omologeſis auditio, aut alia huiuſmodi munera, in quibus elaborare quiſque debet ex ea, quam ſuis Præpoſitis profitetur & vouet, obedientia. Tametſi ea Patribus cauſa fuit, vt communi decreto ſancirent, ne, qui in rerum tractatione, vbi cęteri conſentirent, in ſua pertinaciter ſententia inhæreret, is ad commune conſilium admiſceretur. Hæc & id genus alia, quæ poſtea in eiuſdem Societatis formulam ſunt collata, Patrum conſilio conſenſuque conſtituta ſunt. Inter has fundandæ Societatis curas non ceſſabat labor publicæ vtilitatis. Circumſpectis vndique totius vrbis partibus, vt vnaquæque ſubſidij plurimum requirebat, ita ei potiſſimùm, nulla mora interpoſita, conſulebant. Ac primùm valetudinarijs diſpertiti compluribus & aliorum ſibi auxilio, qui Societatem meditabantur, adiuncto, munerum officiorumque viciſſitudine peculiarẽ quamdam rationem & animorum habebant & corporum: vt quorum corporibus alij opera & manu, eorum animis alij verbo & auribus deſeruirent. In ſacris deinde feminarum cœnobijs, à quibus ſummo ſtudio poſtulabantur identidem, modò diuini aſſiduitate ſermonis, modò animorum expiatione frequenti, veterem diſciplinam iam propè dilapſam reſtituerũt. Ex priuatis autem, nec ijs quidem obſcuri nominis ciuibus, quos paſſim in vrbe ad pietatem informabant, multò etiam præſtantior vberiorq; conſecutus eſt fructus; vt ſenſim alia ciuitatis ſit viſa facies; plurimique variæ & ætatis & conditionis homines, non modò Patres colere & beneuolentia complecti, verùm etiam ad eos ſeſe adiungere, & eorũ expetere conſuetudinẽ congreſſuſque cœperint. In ijs Petrus Codacius, patria Laudenſis, ſacerdos honeſtus & clarus è Pontificia familia, nec paruis Eccleſiæ opibus ac facultatibus præditus: quas præ Chriſti amore contemnens, Marthæq; munus ſibi vltro in Societate depoſcens, tanto ei fuit conſeruandæ ac promouendæ ſubſidio maioribus ſuſpenſæ curis, & diuini verbi prædicatione diſtentæ, vt eo illa quodammodo nixa à multis Codacij Societas diceretur. Eodem fermè tempore Antonius Araozius Cantaber ex oppido Vergara magno ingenio & animo iuuenis, iamq; Theologiæ Doctor cùm ex Hiſpania ad Vrbẽ acceſſiſſet, vt Ignatio ſe, cui ſanguine coniunctus erat, & de quo præclara multa audiuerat, ſi coràm probaretur, adiungeret, tametſi aliquamdiu retardarat tempus, in quod incidit gliſcentium calumniarum; tamen vbi tam honorifico ſunt diſcuſſæ iudicio, facilè ſe exorari paſſus eſt, vt ad dies aliquot in exercitiorum receſſu propriam aliquam animæ ſuæ curam gereret. Hic ille rerum omnium, quæ ſub aſpectum cadunt inanitate perſpecta, ſine cun-

64 *Summa inſtituti Societatis.*

65 *Per curam condendæ Societatis non intermittitur cura iuuãdi proximos.*

66 *Petrus Codacius Societati adiungitur primus ex Italis:*

67 *& Antonius Araozius Cantaber, & propinquus B. Ignatij.*

cunctatione decreuit in noua sui propinqui familia, æterna illa quæ non videntur inquirere. Foris porro apud longinquos & exteros ea nota deleta, quam superiore anno Societati inurere conatus est Satan, imò maiorem in gloriam commutata, haud facile dictu est, quantum ei vbique nominis & existimationis accesserit. Cuius in Vrbe res admirabili cum laude gestæ, non modò per Italiam plurimis testatæ nuncijs litterisque peruagabantur, verùm etiam Alpes iam, & maria transgressæ in remotissimas prouincias, atque in oras vltimas peruolarant. Hinc illæ tot virorum

68 *Postulantur Socij in varias prouincias.* Principum ad Pontificem litteræ, & perhonorifica postulata, vt de Patrum numero aliquem ad se mitteret: quæ eo crebriora & ardentiora in dies erant, quo magis eorum nomen ac fama crescebat: vt concedendum prorsus fuerit postulationi multorum, quoad facultas ferebat & copia. Atque hinc Societati Apostolicarum origo missionum. Verùm quoniam quæ de constituenda Societate inchoata iam erant, ijs nondum finis & extrema quodammodo manus erat imposita: idcirco, vt quisque ex Vrbe migrabat, ita reliquis, qui in ea remanebant, aut non longè aberant, scripto potestatem faciebat, vti condixerant, & instituta ad exitum perducēdi, & hæc ipsa in ordinem summamq; redacta ad Apostolicam Sedem omnium nomine referendi: constitutiones etiam ac leges Societatis institutis quàm maximè consentaneas & appositas conscribendi: quæ tandem ad Ignatium delata est cura. Maio igitur mense Paschasius & Rodericius Pontificis

69 *Prima Societatis Missio Senas Paschasio & Simoni iniungitur.* nutu ad redintegrandam sacri cuiusdam gynecei disciplinam Senas mittuntur: quibus tertius adiunctus est Strada, is, quem ex Cassinate Monte ab Ignatio Romam redeunte deductum, suprà diximus. Mirum profectò fuit, quantum ea res laboris & molestię & iam antea Francisco Bandinio ciuitatis Archiepiscopo, Ambrosioque Catharino germano fratri monacharum præfectæ, & vitis alijs longè grauissimis exhibuerit. Concionabantur apud eas persepè Patres, peccata condonabant, nutantes in proposito confirmabant, rudes diuinarum rerum, & hebetes erudiebant. Itaque quod tractatu asperum & durum erat, lene pedetentim & molle effectum est; & quod solutum ac fluxum, suis rursus astrictum legibus, & ad diuturnitatem vinctum, mira omnis tranquillitate cœnobij. Eâdem operâ nobilibus adolescentibus, qui in ea versabantur Academia, cęteræq; ciuitati nauatum suis functionibus atque muneribus nonnihil à Patribus. Simon explanare publicè diuinas Pauli epistolas, vt ea quasi esca nouitatis cupidos auditores alliceret; & de plano agere cum vnoquoque cœpit, respondere consulentibus, confitentibus aurem dare: ac præter crebram animorū expiationem, & sacrosanctæ Eucharistiæ communionem, valetudinariorum limen terere, subsidia non modò rei pecuniariæ, verùm etiam operæ malè affectis afferre, sternere lectulos & grabatos, quisquilias è pauimento verrere, nec munera etiam abiectiora defugere. Præstò erant solatia verborum, seu ad leuandam morborum comitem ægritudinem, seu ad erigendos animos morientium. Iam sanctæ meditationis exercitatio, vt noua omnibus, & ante id tempus inaudita, sic experiendi cupiditate plurimos incitauit; ad eamque rem separatæ primò extra muros conductæ sunt ædes, quò se liberiùs contemplandi gratia noui athletæ reciperent: sed postea suspicionibus quibusdam exortis, ne qua in Patres cōmoueretur inuidia, continuò in sua quisque tecta remissi sunt. Fructus,

70 *Scenici sacerdotis notabilis conuersio per exercitia spiritualia.* qui solet, prodijt. Sed sacerdos prætereundus non est, quem hæc cælestis exercitatio vehementer accendit. Is scenica leuitate tota vrbe notissimus, scribebat ingeniosè comœdias, multitudini mox edendas, non ad eius carpenda vitia, moresque notandos, sed ad captandos risus, aureosque pascendas: & sacerdotalis dignitatis oblitus, semet in theatrum sæpè dabat mimum agens exhausto pudore, tanto nequior actor, quanto Poëta præstantior. Sed inter exercendum, oborta de cælo luce, pudor redijt, & semetipsum erubuit: odioque sui, rationem excogitauit, quemadmodum & ab sese superiores castigaret insanias, & offensæ multitudini satisfaceret. Statuit igitur iniecto fune ceruicibus in frequentissimum venire templum, & inspectante populo stratus humi delicti veniam suppliciter implorare. Hoc cum Patribus cōmunicato consilio, auctores ei fuere Patres ne rem aggrederetur inconsulto Vicario: si is annueret, ad ipsos rediret reportaturus extrema responsi. Non potuit datam à Deo mentem non probare Vicarius, vt quod corruperant exempla nequitiæ, pœnitentiæ resarcirent. Nec enim leuis est nota Christiani hominis, multoque turpior sacerdotis, histrionem si velit agere; cùm tam graui Cyprianus Martyr exagitet oratione *Lib. 1. Epist. 10.* Christianum, qui in huius adhuc artis dedecore permanebat, vt affirmare non dubitet, nec Maiestati diuinæ, nec Euangelicæ disciplinæ congruere, vt pudor & honor Ecclesiæ tam turpi & infami contagione fœdetur. Is igitur magno animo redit ad Patres rem ociùs aggressurus. Patres ad 71

vrbis concionatorem è Franciscana familia hominem mittunt, vt, cùm ille ad populum verba faceret, priùs quàm concionem dimitteret, si ita ipsi visum esset, iuberet populum expectare tantisper, ac tum demum suggestum peteret, & quæ ad petendam veniam facerent, ea verbis supplicibus & ardentissimis promeret. Vt in sacro illo suggestu scenicus sacerdos apparuit, iamque alia in scena alium gestum agebat, suspensa de collo reste, ore exangui, deiectis in terram luminibus, totoque vultu ad modestiam humilitatemque composito, excussit illico multitudini lacrymas, qui risus & cachinnos solebat. Valuitque noua illa persona non minùs ad sanciendos Christianos mores, quàm paulò antè mimica illa ad deprauandos: multoque plus vniuersam concionē verè pœnitentis aspectus, quàm prioris concionatoris permouit oratio. Is postea summis à Societate votis, & inflammata voluntate contendit, vt in nouam familiam, cuius essent ad permouenda pectora tam firma præsidia, nomē daret: sed moræ impatiens (longioris quippe deliberationis consilijque res erat) ad Capuccinos transijt, vbi reliquam vitam in summa religione traduxit, multò vtique lætior horrido illo contemptoque sacco, morte appropinquante, quàm si in molli & vano perseueraſſet ornatu. Quis tam

eloquens potuisset orator, aut tam acer ardensque concionator id homini dissoluto persuadere, quod exercitatio illa spiritus persuasit? prorsus vt fatendum sit, nihil hoc præsidio valentius ad sanandos animi morbos, & hominum ingenia permutanda. Quanquam manus Domini non est alligata: perque ea, quæ minimè mortales opinarentur, gaudet suæ bonitatis atque potentiæ explicare diuitias. Venerat Senas, vt suprà dixi,

72 *Francisci Stradæ res memorabiles in Monte Politiano gestæ.*

cum Paschasio & Simone Franciscus Strada adolescens ille quidem, & Latinis vix tinctus litteris, sed ardore animi tanto, tantaque vi dicendi à natura instructus, vt suo & exemplo & sermone Senensium animos vehementer accenderit. Cuius prædicationis fama Montis Politiani permoti ciues, qui diei iter non ampliùs absunt, per homines eum certos ad se inuitant. Quò Strada profectus comitibus Senensibus aliquot, quos ad optimam frugem exercitiorum disciplina conuerterat, paratam continuò messem mira cœpit auiditate colligere: complureſque viri docti graueſque ijsdem pijs commẽtationibus excoli Senensium voluerunt exemplo. Nec priuatis contenti colloquijs, conciones etiam publicas popoſcerunt, cogentes peregrinum hominem, quem nec ætas, nec rerum aut sermonis vernaculi vsus, nec interiores adhuc litteræ commendabant, de superiore loco verba facere: quanquam non concionari, sed clamare se Strada dicebat. Respondit tamen votis euentus, & concionis frequentiæ par fructus. Tum primùm frequentandæ confessionis, & sacrosanctæ Eucharistiæ mos post tot sæcula renouatus; tum in annonæ difficultate excogitata ratio ferendæ opis egestati multorũ; tum ad orborum orbarumque educationem institutionemque excitata Sodalitas, tum alia multa è diuina re gesta. Nam & pessimum in ijs execrandi vitium toto iam vulgo famosum, graui edicto repressum, & feminarum in cultu corporis castigatus est luxus. Eæ quippe Strada audito, sua sponte deſierunt pretiosis sibi vestibus indulgere, lege sibi ipsis indicta, ne deinceps extra modum sumptu & magnificentia prodirent. Quatuor præterea de primarijs, eosq; doctrinæ titulis vulgo nobiles cùm ad Societatis meditationes exercuisset, post expolita sacerdoti vitæ vniuersę peccata, ad sanctam synaxim in ædem quamdam, non sine comitatu perduxit. Ea celebrata, quærit ex ijs parati ne sint omnes in Christi gratiam toto oppido mendicare: cùm illi constanter annuerent, imò ad maiora se paratos ostenderent, Strada vt eos foueret ardores, in diem Domini proximum prodeuntium agmen indicit, qui pauperibus optata subsidia precariò tota vrbe conquirant. Proditur igitur ad dictam diem, & Litaniarum sacra carmina concinuntur. Præibat dux ce-

73

terorum Strada feriens bacillo fores. Hunc sequebantur collectores octo, & in his illi, quos dixi, Doctores; quorum alij alijs vasculis, cophinisque, & propendentibus ex humero manticis ea, quæ dabantur, exciperent. Stupebant omnes, & ad inusitatum spectaculum conuolabant. Doctoresque illos, quos paulò antè velut inclusos fama vulgauerat (sic enim secessum illum exercitiorum interpretabantur) stipem tam demisse atque humiliter corrogantes, mirantur attoniti. Ea res vel tenuissimi cuiusque liberalitatem excuit. Hic panem, ille vinum largè ac copiosè præbebat; alius ligna, sal alius, & alij alia pro suis quisque opibus ac fortunis: pecuniæ insuper non exiguus numerus est congestus: inuentique sunt, qui cùm aliud haberent nihil, etiam lebetes & cacabos exhiberent. Res erat visenda nimis, frequens de fenestris turba prospectans: multique se confestim per scalas, vti poscentibus stipe occurrerent, demittebant. Ea communis misericordiæ vis fuit, vt sæpè inter quærendum exhauriendæ manticæ fuerint: sæpè alia collecta onera deponenda. Ad extremum toto iam oppido perlustrato, ad ædes hospitales prosequente ingenti caterua diuertũt. Ibi diuino Numini gratijs actis, diuisisque pro cuiusque inopia benignitatis congestæ subsidijs, agmen ipsum dimittitur. Doctores autem illi tam egregiæ sui ipsorum victoriæ haud exiguum tulere fructum, ingentem animi tranquillitatem ac pacem, quantam nunquam antea sensisse, nec vsu percepisse se dicerent. Narrabat ex ijs vnus, ea se diuini æstus dulcedine delibutum, vt præ gaudij magnitudine indices lætitiæ voces continere non posset. Angustum, aiebat, mihi est pectus, animum non capit meum: in cellam propero, vt quam cohibere nequeo, inclusa vis spiritus liberè erumpat, & lacrymis habenæ laxentur. Eò igitur sine arbitris se se abdit, & totus in lacrymas abit, tranquillatis supra fidem opinionemque pectoribus: vt tum demum vsu ac periclitatione perdisceret, quanti sit se ipsum pro Christo despicere, ac sibimet acriter imperare. Tot tantisque Stradæ promeritis Politiani ciues, vt abeundi tempus affuit, abitum eius peracerbè tulerunt. Fuerunt qui abire parantem genis rorantibus conuenirent, quòd tum maximè desererentur, cùm se potissimùm eius sentirent institutione proficere. Quin feminæ ampliùs sexaginta exercitiorũ spiritualiũ studio ac desiderio Stradæ obsidentes itinera quasi manu facta discedentem remorabantur; quòd dicerent se quoque animas perinde ac viros, quibus earum exercitationum fecisset copiam, suis in corporibus gerere.

Hanc in Hetruriam profectionem aliæ aliorum haud frugiferæ minùs eiusdem nutu Pontificis exceperunt. Ioannes Codurius Velitras missus inchoatas natali S. Ioannis Baptistæ conciones vsque ad Iulias Idus continuauit nullo intermisso die, cum populi magna approbatione pariqué profectu: & mox iisdem laboribus per sacrum Aduentum Tibure perfunctus in templis, vicis, plateisque annuncians verbum Dei, & ad pœnitentiam homines vocans, eosdemq; ipsemet expians, & insigni tenuitate atque abstinentia vitam suam tolerans, totam ciuitatem vehementer commouit. Ennio Philonardo Verulano, Cardinali S. Angeli, cui legatio Parmensis obuenerat, Faber & Lainius legationis comites, & rerum diuinarum administri à Pontifice dantur. Hi primũ paucis aliquot in templo scholis, & sacrarum litterarum explanationibus scientiæ opinione collecta; conciones deinde secundo cursu, nec felici minùs habuere successu. Declarabat concursus multitudinis ad expianda peccata, quibus audiẽdis cùm spatia diurna non essent satis,

74 *Codurius Velitras & Tibur missus.*

75 *Parmam, Faber, & Lainius profecti.*

satis, adiungebantur sæpè nocturna. Nec defuere, qui pro concione tam crebram mysteriorum vsurpationem vitio verterent; quòd ea res potiùs contemptum quemdam Sacramentorum, quàm pietatis incremẽtum haberi videretur. Haud tamen languidiora facta sunt hominum studia, segniórue mysteriórum vsus: cùm apud optimum quemque valeat magis interioris experientia sensus, quàm cuiusquam in dissuadendo contentio. Quanquam pro hac pietate ipsa morum commutatio loquebatur, eamque aduersus obsistentium voces facilè vindicabat. Tanto autem magis hærebat in animis tradita disciplina, quanto clariore loco erant, qui eam suis alebant exemplis. Non enim diuina illa mysteria infimi medijque dumtaxat, verùm etiam summi, & ex prima nobilitate viri feminæque tractabant. Iulia erat Zerbina in eis sanctitatis fama percelebris, quam aiunt ad menses aliquot nullis vitam epulis, nisi pane illo cælesti, qui totum explet hominem; & quem, qui accipit, nunquam esurit, sustentasse. Hæc in interiore domus suæ cubiculo, vbi ex assiduis ferè morbis corporisve languoribus decumbebat, Ignatij exercitationum experta dulcedinem, earum quoque vsum ventitantibus ad se matronis impertiebat: &, quæ virorum prudentiam studiumque desiderant, vt cum vtilitate tradantur, eas femina feminis toties iam præmeditatas, animoque pertractatas expeditè satis vtiliterq; tradebat. Hanc in colendis ritè mysterijs Hippolyta Gonzaga Galeotti Secundi Mirandulani Comitis coniux magno cum mulierum matronarumq; comitatu, quæ singulis item hebdomadis ea mysteria frequentabant, imitabatur: & res erat eò progressa loci, teste Fabro, vt nullo Parmę numero duceretur, qui non singulis saltem mensibus Pœnitentiæ Sacramento peccatorum sese vinculis expediret. Qui mos tota deinceps Parmensi ac Placentina diœcesi perpetuò viguit. Rudibus Christiana lex explicata; eodemque exemplo ludi magistri, sacerdotesque ad id excitati complures. Præclarè etiam illud excogitatum à Fabro, vt feminæ interdum quædam, quas cum honestate grauitas cõmendabat, priuatorum obirent ædes, & Christianæ præcepta doctrinæ teneras puellarum ætates, & quas pudor aliáue causa domi incluserat, edocerent. Meditationes rerum diuinarum ad exercendum compluribus non modò viris, verùm etiam feminis cum salute propositæ. Quas vt quisque attentissimè pertractabat, ita cæteris nõ persuadebat modò facillimè, sed ipsemet statim magister effectus sedulò proponebat: vt interdum centum, & eo ampliùs eas vsurpasse vno eodemque tempore memorẽtur. Quin Parochi sacerdotesque ex discipulis repentè magistri ad earum normam Christianæ plebis vitam moresque fingebant. Hinc magni vbique animorum motus, ac magna cõuersio, præsertim in vno atque altero sacrarum virginum cœnobio, quibus incredibilis quidam religiosæ perfectionis iniectus est ardor, in ipsque reuocata, quæ penè iam ceciderat, disciplina. Sed huius etiam præsidij non exigua ad Societatem ipsam nouæ sobolis lucra redibãt. Hieronymus Domenecchus Valentinæ Metropolitanę Ecclesiæ Canonicus cùm Lutetiam Parma contẽderet, casuque ad Patres, non Dei tamen sine consilio diuertisset, ab ijs comiter exceptus ad dies aliquot piarum rerum commentationi se dedit. Qua in exercitatione eo vitæ genere subitò captus, dimissis comitibus, societatem cum Patribus inijt. Quam nouam animi inductionem voluntatemque comites indignè ferentes, vt eum à proposito reuocarent, frustra multa moliti, ad extremum apud Vicarium Parmensis Antistitis criminantur, sublatum sibi per vim socium, doloque à Patribus circumuentum. Illeverò tactis ante Vicarium codicibus sacris, per Euangelij verba iurauit, nullius se fraude consilioque deceptum; sed spe tantùm salutis inductum apud Patres aliquantisper hæsisse: quorum vitæ genus sibi valdè probatum, non potuisse protinus non arripere. Qua depulsa calumnia, ipse quoque non ita mox in partem laboris ac meriti, qui mercedis vocabatur in partem, cupidissimus venit; & ibi cœpit cererorum animis esse subsidio, vnde suæ hausserat salutis & sanctitatis initia. Eadem ratione associati sunt Paulus Achilles iam tum sacerdos, qui strenuam proximis dare operam, & suppeditandis diuinæ contemplationis argumentis, & audiendis sacris confessionibus cœpit: & Elpidius Vgolettus, itemque Ioannes Baptista Viola, Siluesterq; Landinus, Ioan. Franciscus Placentinus, & alij aliquot: qui suas item curas cogitationesque ad studium humanæ salutis vnà cum reliquis contulerũt. Iam Placentiæ Regijque quò Lainius euocatus excurrit, sua quoque lætitia messis fuit. Faber vrgendis cœptis paulò diutiùs Parmæ substitit, quo etiam acerbior visus est eius deinde discessus. Qui vt vulgò cognitus est impendere, & ciuitas, & priuati, quibus fuisse dicitur aliqua cum Romano Pontifice necessitudo, supplices ad eum litteras pro Fabro retinendo dederunt: eiusque mox abitum repudiati supplices multis lacrymis deplorarunt. Harum ciuitatum gratia multa Patribus perpetienda fuere; summa hieme faciendum iter, & Cisalpinæ Galliæ loca sanè frigida traijcienda pannolis, ac malè vestitis: vt mirum non sit si diuturnum Faber in morbum (tres enim ferè menses consequentis anni decubuit) & periculosum inciderit. Sed videlicet paupertatis amor, & singulare patientiæ studium leuia hæc illis, imò etiam dulcia ac iucunda reddebat. Per idem fermè tempus Bobadilla in Ænariam ab Vrbe mittitur regni Neapolitani insulam, ad conciliandam pacem inter graues illustresq; viros. Cuius profectionis item fructus, vt ceterarum (neq; enim dumtaxat loco vir in primis ardens continere se poterat) fuerunt vberrimi. Specimẽ suæ dabat industriæ, quæ postea latissimum Germaniæ nacta campum, tanto liberiùs excurreret, quanto iam cohibita videbatur angustiùs. His missis per Italiam Socijs, & toto pectore suam operam studiumq; nauantibus, qui Romæ remanserant Dei causam pari sedulitate tractabant. Salmeron sacris concionibus, publicisque in inclyto sapientiæ gymnasio prælectionibus operam dabat. Codurius Margaritæ Caroli Quinti filiæ à sacris confessionibus assignatus, simul etiam reliquis ex instituto muneribus occupabatur: quibus & Xauerius, & Iaius, & in primis Ignatius persimili animorum compendio quæstuque præerant. Xauerio præterea domesti-

76 *Iulia Zerbina sanctitate nobilis.*

Paulus Achilles,

78 *Elpidius Vgolettus, Ioan. Baptista Viola, Siluester Landinus, Ioan. Franciscus Placentinus.*

79 *Bobadilla in Insulam Ænariam mittitur.*

80 *Roma gesta hoc tempore.*

77 *Parma accedunt ad Societatem Hieronymus Domenecchus,*

81 *Primus Secretarius Societatis B. Franciscus Xauerius.*

mestícum munus ab epistolis erat. Siue nunciandum quidpiam, siue respondendum sparsis per prouincias Socijs, vnùs omnium nomine eo munere fungebatur. Ignatius autem memor insuper impositi sibi de Societate confirmanda negotij, quidquid à publicis occupationibus dabatur otij, in id sedulò conferebat: & vt erat communi Patrum consensione decretum, instituti formulam in certa quędam capita dilucidè breuiterque digestam Pontifici Maximo Apostolica auctoritate sanciendam, nactus opportunitatem Tiburtini recessus, quò se Pontifex è negotiorum æstu turbaque receperat, per Contarenum Cardinalem suppliciter offert: quam Beatissimus Pater iussam à sacri Palatij Magistro Thoma Badia, qui dein fuit Cardinalis, priùs cognosci, ab eoque probatam, vt ipsemet vidit accurateque perpendit; Spiritus, inquit, Dei est hîc. Patrumque consilium & pia studia collaudauit, simul & illud addidit, sese præsagire iam tum animo Societatem hanc id temporis excitatam, afflictis Ecclesiæ rebus non leui præsidio atque ornamento fore. Quod summi Sacerdotis Christique Vicarij testimonium, tertio Nonas Septembris ore tributum, velut prima quædam Societatis approbatio fuit. Quam vt publico etiam diplomate consignatam testatamque ritè daret cùm rogaretur ab Ignatio, prudentissimus Pontifex, ne quid præcipiti consilio in re tanta luctuosis Ecclesiæ temporibus statuisse videretur, tribus Cardinalibus, apud quos nihil esset gratiæ loci, negotium dat: in ijs Bartholomęo Guidiccionio Lucensi, viro illi quidem pio ac diuini humaniq; Iuris benè perito, ceterùm nouis Religionibus adeò pertinaciter infenso, vt aduersus earum, quæ iam essent multitudinem & copiam; quas ipsas ad quatuor reuocandas arbitrabatur, librum etiam conscripsisse dicatur. Non enim summus dubitabat Antistes, quin si Guidiccionio noua esset probata Religio, ea quoque cęteris iudicibus probaretur; eaque ratione maleuolorum occurreretur inuidiæ. Is igitur cùm præiudicium hoc ad causam attulisset, quam breui Patres conficiendam sperabant, eam suo consilio auctoritateque penè discussit; annum certè ipsum deliberandi cunctatione, nouis in dies difficultatibus ingerendis, extraxit. Interea Societati, Deo optimo maximo gubernante, & aream patentissimam Patrum laboribus explicâte, primus in Indiam aditus aperitur. Lusitani non ita pridem extima Africæ legentes littora, per incognitas vias & obscuriora maria ad ditissimas Indiæ regiones, & Orientis partes non minore successu, quàm ausu penetrarant. Nec Ioannem Lusitaniæ Regem eo nomine Tertium vlla magis cura coquebat, quàm vt barbaras illas nationes & infida pectora ab execrandis idolorum sacris ad veri Dei cultum religionemque traduceret. Cuius rei gratia idoneos Euangelij prædicatores, quos cum doctrina probitas commendaret, tota Europa conquirebat. Eius consilij conscius Iacobus Gouea Lusitanus, is, qui Parisijs quondam clarissimis experimentis Ignatij sociorumque virtutem perspexerat, hos potissimùm ad Indicam expeditionem quodammodo factos, exhibendos Regi putauit. Sed priùs ipsius Ignatij voluntatem placuit explorare. Scribit igitur ad Ignatium quàm vberem animarum messem Indica regio à Lusitanis nuper aperta suppeditet. Si ea prouincia pro suo erga proximos studio caritateque ipsi cordi sit, se totius negotij apud Lusitaniæ Regem interpretem fore. Huic rescripsit Ignatius multa ille quidem cum actione gratiarum: cererùm quod peteretur, non id ex sua volûtate, sed ex eo, cui se perpetuo obedientiæ nexu mancipassent, Christi pendere Vicario. Proinde rem totam cum Pontifice ipso transigeret, cuius semper ad nutum intenti paratique essent. Quo Gouea accepto responso, cùm perfacilè id à Pontifice impetratum iri confideret, misso ad Regem litterarum Ignatij exemplo, cum eius sociorumque commendatione mirifica; monet non esse è manibus dimittendam occasionem, exorandumque Pontificem ociùs, vt ex Ignatij socijs potissimùm eligat, quos ad se Indicæ expeditionis causa transmittat. Ad Regem iam antè præclara Societatis fama peruenerat. Itaque & sua sponte iam incensus, & Goueæ auctoritate permotus Petro Mascarenię suo apud Pontificem oratori mandat, nulla vt interposita mora cum Pontifice ipso Ignatioque ea de re perdiligenter agat, ex eiusque socijs minimùm sex primo quoque tempore ad sese destinet. Et quoniã in Lusitaniam reditum adornabat orator, illud etiam addidit, videret, vt suum ante discessum rem omnino conficeret, nec sine tali comitatu rediret. Legatus cùm Regis mandatum Ignatio primùm exposuisset, & è Sociorum numero sex minimùm postulasset; Ignatius in eamdem illi sententiam, atque antea Goueæ respondit, id non in sua esse; sed in Pontificis Maximi potestate, cui iam se totos voti spõsione dedissent: quanquam quod ad numerum pertineret, fieri omnino non posse, vt vno aut altero plures Regiæ voluntati concederet. Cùm ille nihilominus in eadem postulatione perstaret, negaretque vspiam alibi locari operam posse meliùs; Ignatius quasi futuri præsagus, Atqui, inquit, si è tam exiguo numero sex in vnam prouinciam auferas, quid quæso ceteris orbis terræ partibus relinquemus? Totum quippe terrarũ orbem spe quodammodo deuorarat, nimio studio salutis humanæ. Pontifex ergo nuncijs Euangelicis Indicæ regioni concessis, quod ad numerũ pertinebat, id Ignatij permisit arbitrio. Quod etsi molestè admodum primò legatus tulit, postea tamen cùm extorquere maiora non posset, quod dabatur, accepit. In eam prouinciam non minùs periculorum laborumque, quàm laudis gloriæque fœcundam Patres duo, Simon Rodericius, quem Lutetiæ Parisiorum in studijs litterarum Rex ipse Ioannes aluerat, & Nicolaus Bobadilla, non sine prudenti reliquorum Patrum deliberatione, nec sine multis, vt rei magnitudo postulabat, precationibus designantur.

82 *Instituti Societatis prima formula Pontifici proponitur, & viuæ vocis oraculo comprobatur.*

83

84 *Cardinalis Guidiccionius initio repugnat ne Societas fiat Religio.*

85 *Societati primus in Indiam aditus aperitur.*

86

87 *Destinantur in Indiam Simon Rodericius, & Nicolaus Bobadilla.*

Anno igitur quadragesimo ineunte Romam è Neapolitano regno Bobadilla, Simon ex Hetruria reuocatur. Atque hic quidem studio propagandæ Christianæ fidei inter infideles ac Barbaros iam pridem flagrantissimus, relicto Senis cum Strada Paschasio, simul atq; Vrbem attigit, tametsi quartana erat implicitus, de tam optata profectione solicitus, ne discessum quidem Mascareniæ

An. Dom. 1540. Societatis 1.

teniæ legati, qui moram leuando morbo dabat, expectandum putauit: veritus, opinor, ne tam glorioſæ prouinciæ palmam caſus ſibi aliquis, ſi cunctaretur, eriperet. Ergo nauigij opportunitatem nactus ad portum in Hetruria Pontificium (Ciuitatem veterem vulgus, latinè quidam Centum cellas appellant) confeſtim exit, cum ſocio Paulo Camerte: & ſeſe mari in Luſitaniam, inuitante verni temporis tranquillitate committit,

88 *Pro Bobadilla ægrotante Franciſcus Xauerium mittitur.*

Bobadilla verò etſi paratiſſimo ille quidem erat animo ad tantum iter, tamen adeò confectus laboribus & affecta valetudine è Neapolitano regno redierat (graui etenim iſchiade laborabat) vt cùm legati iam maturata profectio moræ nihil haberet, ſuæ miſſionis vicarium, feliciore Indorum ſorte, quàm ſua Franciſcum Xauerium habuerit. Franciſcus autē Indicam ab Ignatio prouinciam oblatam haud facile dictu eſt, quanta & animi alacritate & oris hilaritate ſuſceperit: vt merirò ſi tantorum originem fructuum, quantos India deinde protulit, inueſtiges, nullam ſanè aliam reperias præter eius ſingulare, minimeque reluctans obſequium, id præſertim temporis, cùm per Apoſtolicam Sedem nulla adhuc Ignatio poteſtas in Socios, nullum imperij legitimi ius datum erat. Ergo vix tantulo accepto ſpatio quātum conſalutandis amicis ſarciendæque attritæ tunicæ ſatis eſſet, poſtero die dato priùs oſculo Sanctiſſimi Paſtoris pedi, regio cum legato diſcedit. A Pontifice verò pluribus eſt ad eam expeditionem verbis, velut Indiæ futurus Apoſtolus animatus, monitiſque peropportunis inſtructus, deinde ampla cum benedictione dimiſſus, breui atrum illum Æthiopem, non quidem per quietem (ſæpè enim ſibi viſus erat per quietem magno cum labore eiuſmodi hominem geſtare) ſed re ipſa vigilans ſuis humeris ſubuecturus: homo ad illius orbis ſalutem, de quo tam crebros & tam iucundos ſolitus erat vſurpare ſermones, præcipuo quodam nomine procreatus. Nihil ex Vrbe præter Romanum Breuiarium ſecum extulit. In itinere autem illud ſemper tenuit, vt certa precandi commentandique ſpatia non omitteret: cunctis officiosè demerēdis inſiſteret, vnumquemque comiter affaretur: minimis viliſſimiſq; in victu cultuque contentus eſſet: laſſos & imbecilles omni obſequio refoueret: poſtremus cubitum iret, primus ſurgeret: famulique dum quieſcerent, ipſe iumentis operam daret: nec eos modò, qui erant in comitatu legati meliores quotidie redderet, monendo, iuuando, docendo, verùm etiam eadem in diuerſorijs ac cauponis captata occaſione caritatis virtutiſque veſtigia impreſſa relinqueret. Laureto iter inſtitutum eſt ad ſanctam Deiparæ ſalutandam cellam, in qua ipſo Palmarum die xij. Kalend. Aprilis ſacris Franciſcus operans legato, eiuſque comitibus diuinam Euchariſtiam impertijt: nouumque concepit ardorē cùm promulgandi Indiarum gentibus Euangelij, tum dura omnia tolerandi. Bononiam inde peruectus Cardinalem Bonifacium Ferrerium, ad quem acceperat ab Ignatio quoq; mandata, conuenit: tantaque modeſtia flexis in medio ſermone genibus, dum ei Societatem commendaret, affatus eſt, vt bonus ſenex ea plurimū delectatus, irruens in collum Xauerij, nullum faceret finem hominis dulciſſimè amplexandi. Sed ipſe Bononia diſceſſus celebrem illum Apoſtoli Pauli ab Epheſinis digreſſum ſpecie quadam repræſentauit. Cùm enim ad ſuum Franciſcus vetus ſanctæ Lucię diuertiſſet hoſpitium, didito rumore inter caros eius in ſpiritu filios properare Patrem ad Indos, & diſcedere nunquam redituru, conuenere ante lucem frequentes in templum: interfuere ſacrificanti, eodem porrigente diuinas epulas reguſtarunt: tum denique haud ſine multo fletu & gemitu abſtracti ſunt. Proſecutis iter, antequam Italia excederent, mira res accidit, quę plurimum Xauerio ad auctoritatem, & effectum earum rerum, quas in comitibus optabat, momenti attulit. Erat in comitatu legati honeſtus vir equitandi magiſter, qui paulo antequam Roma abiret, acres impulſus animo ſenſerat, vt remiſſo humanis rebus nuncio in cœnobiū abderet ſeſe. Verùm nihil expedierat. Hunc, vbi ad fluuium è Ciſalpinis (quantum è Beati Xauerij epiſtola, vnde hæc hauſimus, conſtat, nomē enim tacetur) ventum eſt, cupido inceſſit vadi tentandi: nec omnium deterreri comitum vocibus potuit, quo minus temerariam leuiſſimæ cupiditatis libidinem ſequeretur: fortè vt animi ſui excelſitatem, & regendi artem equi oſtentaret. Tanto procliuiùs vel ſuos, vel diaboli ad perniciem, quàm diuinos ad ſalutē impetus cæci mortales ſequuntur. Ceterùm vix amnem intrarat, cùm ſuperante vim equi artemque equitis agmine aquarum cœpit vterque rapi in præceps. Tollunt voces Maſcarenia cæteruſque comitatus: tum cuncti, Xauerius in primis, ad diuinam implorādam opem vertuntur. Nec fuere irritæ preces; cùm ampliùs tria ſtadia eques abreptus eſſet, ſublimis ſemper in aqua tanquam manu comitum precibus ſuſtentatus, ad ripam haud dubio miraculo appulſus eſt. Xauerius quidem Maſcareniæ, qui non ſine lacrymis orauit, Maſcarenia autem & cæteri Xauerio acceptam hominis vitam tulere. Qui vt emerſit, attonitus & ſtupens nec audebat, nec poterat vocem mittere. Manſitque in eo tanquam ab inferis extitiſſet, horror quidam pauorque terrificus. Interroganti Xauerio quid animi haberet dum ſalute deſperata raptabatur à profluente, recurriſſe ſtatim cœnobium dixit, in quo multo mallet eſſe: & angore inde perculſum acerbiſſimo, quòd tamdiu vixiſſet ſine cura præparandæ mortis diuinis ſurdus inſtinctibus. Palàm verò ad comites de pœnis infernis & vita futura ſic agebat, tanquam planè eſſet expertus, multùm iterans non eſſe differenda recta conſilia. Huius itaque voces haud paulùm Xauerij iuuabant induſtriam, qui & in alijs periculis præſtò fuit comitibus: omneſque ita excoluit, vt omnis ille cœtus, ipſiuſmet teſtimonio Religioſa videretur familia. Sæpiſſimè iterabant Sacramenta Pœnitentiæ: & quoniam in diuerſorijs ſæpè opportunitas deerat, interdiu ex equo delapſus Pater in aliquo diuerticulo hos modò, modò illos audiebat. Ex hac pietate idem factum exiſtimat, vt, cùm tres ampliùs menſes magnas inter difficultates via tenuerit, nullus omnino è numeroſo admodùm comitatu non ſanus ſaluuſque Oliſipponem attigerit. Superatis Alpibus ac Pyrenæo ſaltu, vt in Pompeiopolis fines ventum eſt,

90 *Periculum ingēs vnius comitum.*

91

89 *Ratio eius itineris in Luſitaniā.*

est, vnde ad suos facilè posset excurrere, non acquieuit carni & sanguini, nec ad patria incunabula reuisenda, vel modico diuerticulo de cursu deflexit. Quibus rebus ita in sui admirationem legatum rapuit, virum sagacem atque ad explorandos sensus noui comitis perattentum; vt is præmisso ex itinere tabellario de eius laudibus ad Ioannem multa perscripserit, quibus eum videre quàm primùm, atque ornare Regis animus prægestiret. Paschasius interim Senis & suas & Simonis obibat partes: nec tamen paratæ messi par erat. Itaque auxilium ei, ciuitatique ab Ignatio Archiepiscopus Franciscus Bandinius petit his litteris: Ea est Paschasij vestri, at potiùs nostri, vitæ integritas & morum suauitas, vt omnibus gratus iucundusque sit, mihi verò gratissimus: & in eo munere, quo hîc fungitur, est adeò vehemens, vt summa eius cum laude oculos omnium in se conuerterit. Nam verbis hortatur, exemplis iuuat, humilitate allicit, caritate ad bene beateque viuendum inflammat. Verùm quia, vt ait Dominus, messis quidem multa est, operarij autem pauci, optarè summopere, vt eum vos, quemadmodum par est, adiuuaretis: quod facilè consequemini si duos, aut saltem vnum ex socijs vestris huc miseritis. Quapropter vos etiam atque etiam rogo, vt huic honesto meo desiderio morè geratis. Hoc si feceritis, profectò cognoscetis vos huius ciuitatis saluti Deique honori consuluisse. Quod vos summopere cupere certò scio. Reliquum est, vt sciatis me vobis quibuscunque rebus potero, nunquam defuturum. Valete. Senis xviij. Kal. Septembris M. D. XL. Ceterùm iustissimis Archiepiscopi postulatis per Sociorũ angustias mos geri non potuit: tam multi multas in partes accersebantur. Nam Bobadilla Neapolitanum in regnum Bisinianum remissus erat, per idemq; tempus alij aliò, præcipuè Balneoregium, Brixiam, Parisios & in Hispaniam missi. Balneoregium bidui ab Vrbe abest, oppidum in Hetruria sancti Bonauenturæ natalibus in primis nobile. Hue grauis discordiæ causa inter clerum populumque sedandæ destinatus est Iaius: cuius primus aduentus quanquam neutri parti, vt ferè accidit, gratus admodum fuit, tamen is postea aduocata concione, suique aduentus ratione reddita, omnium animos sibi adiunxit. Hinc præter opinionem, cùm ad audiendum verbum Dei, tum ad enuncianda vitæ peccata, concursus hominum auctus, vt ne nocturna quidem defatigato Patri quies reliqua esset: apertisque nondum foribus summo manè nonnulli vndecunque vel per fenestras hospitij, occupaturi aures irrumperent. Controuersiæ porro illæ, quæ sine magna internecione dijudicari vix poterant, summa omnium gratulatione sublatæ sunt: & quo firmiora pacis fœdera sancirentur, & certiora reconciliatæ gratiæ præberentur indicia, mutuos inter amplexus, venia vicissim postulata datáque, celebrata est communicatio Corporis Christi, & quidem ab ijs, qui complures annos odijs peracerbis impliciti ad sacrosanctum illud pacis symbolum non accesserant. Deinde multitudini Christiana lege tradita, cùm iam secunda cecidissent omnia, Brixiam Iaius ad Cenomannos egreditur: vt quę inimicos homines superseminasse zizania Romam vsque nunciatum erat, pro viribus extirparet: quam in rem non exiguo animorum compendio, totum ferè annum insumpsit. Eòdem dudum ex Politiano Monte Strada præcurrerat, suisque concionibus, quas frequentissima & cupidissima multitudine semper habuit, ingentes fecerat animorum motus; ac præter cæteram frugem, centum & eo amplius in ea vrbe adolescẽtes ad Dei cultum & seruitutem allexerat. Inter additos ad Societatem tirones erat Angelus Paradisius, cum quo vltimùm salutaturo propinquos in oppidum Gadium decem à Brixia passuum millibus à Fabro etiamnum Parmæ agente missus est Strada. Is continuò publicè in suggestum progressus incolarum animos ita permouit, vt qui Dei præcones irridere per iocum & effusam antea lasciuiam consueuerant, ij postea Strada audito, risus in lacrymas verterent, nec temperare singultibus possent. Cumque primarij quidam eius oppidi ciues odijs inter se capitalibus dissiderent, vniusque patrata cædes ad multorum spectaret exitium; Stradæ concionibus perfectum est, vt irarum restinctis ardoribus non sine mutuis lacrymis gaudioque gratiarum reconciliatio fieret. Ex ijs mox Stradam conuenere duodecim, eoque vsi sequestre atque interprete, pacem ritè sanxerunt, mira populi admiratione plausuque: sic vt statim edito ad conuentum signo, ex consilij publici decreto Consules, & cæteri Magistratus auctori pacis Francisco gratulabundi prodierint. Accessit & Parisina Sociorum profectio, hoc potissimùm instituta cõsilio: quòd cùm ad Ignatium adolescentes non pauci eiusdẽ vitæ cupidi se adiunxissent, præclaræ illi quidem indolis ac spei, ceterùm litteris non satis expoliti; visum est Ignatio Lutetiam omnes studiorum gratia destinare, vt idoneis exculti doctrinis maiore postea in animarum causa & auctoritate versarentur & fructu. Præficitur ijs Iacobus Eguia Stephani frater, quem Ignatio adhæsisse Venetijs, vnà cum fratre, & in Cantabriam concessisse iam diximus. Ergo appetẽte vere ex Vrbe digressi Lutetiæ in Collegio, quod Longobardorum vocant, recipiuntur. Hîc dum laico ornatu cultuque (neque enim per leges aliter licuisset) litterarum disciplinæ dant operam, vitam vt poterãt, sustentabant. Nec tamen alienæ salutis studium intermittebãt: sed modò hos, modò illos ad vsurpanda diuina mysteria, id quod apud Carthusianos singulis factitabant hebdomadis, incitabant: aliosque ad perfectam vitam Sanctorumque persequenda vestigia cohortabantur: Iacobus autem, dum vnus omnium maximè pro animis excubat, & academicorum præcipuam rationem habet, decimum ferè post mensem in eius locum Hieronymo Domenecco suffecto, qui hoc nomine Parma fuerat euocatus, sub anni consequẽtis initium reuertitur in Italiam: & vt commodus in vrbano otio præ excellenti simplicitate & caritate operarius retinetur in Vrbe.

Hispanicæ Missionis occasio domestica Araozij, & quædam Societatis fuere negotia. Hic natione Cantaber, quem superiore anno inter Socios adscriptũ memorauimus, cùm gemina tempestate iactatus Barcinonem appulisset, perhumaniter à veteribus Ignatij amicis excipitur. Com-

92 *Francisci Bandinij Archiepiscopi Senensis de Paschasij virtute & pia industria testimonium.*

Varia missiones.

93 *Claudius Iaius Balneoregium missus.*

94 *Deindeidẽ Iaius Brixiam.*

Strada eõdem præcesserat.

95 *Angelus Paradisius tiro Societatis.*

96 *Primi de Societate studiorum causa missi Parisios: quod primũ fuis rudimentum Collegiorũ.*

97 *Iacobus Eguia primus quasi Rector Collegiorum, præficitur Socijs Parisiensibus.*

98 *Succedit illi Hieronymus Domenecus.*

99 *Primain Hispaniam Missio, Antonij Araozij.*

Commodùm in ea ciuitate percrebuerat, comprobatam à Petri Sede cum Ignatij vita doctrinaque Societatem, tametsi nondum planè confecta & transacta res erat: quo rumore perlato plurima Araozio congratulatio ab hominum repentino cõcursu facta est. Qui cùm Ignatium ipsum, cuius de sanctitate præclaram opinionem conseruabant, aspicere atque audire per locorum interualla non possent, ad eius se discipulum sociumque conuertunt: eumque ex edito loco verba facere penè cogunt. Ille verò, vt vidit defugiendi muneris locum non esse, homo tum rudis in dicendo, necdum sacris initiatus, agere ad populum tam ardenter instituit, vt exquisitos dicendi magistros, & peritos concionatores facilè superaret. Itaque ex auditoribus pro se quisque ad omnia se exhibere paratum, & ad instituendam Societatis domum de suis etiam proferre copijs. Ille verò quoniam illic hærere per negotia non licuit, ingenti ciuium desiderio in Castellã se recepit, Vallisoletique, Burgis, atq; ad Infantes, vt appellant, Caroli V. Imperatoris filias pari cum fructu de Deo verba fecit, & Turcas aliquot traduxit ad Christum. Ad extremum Cantabriam attigit: cuius cùm in alijs compluribus locis, tum Quipuzetæ lætissimam messem diuini verbi prædicatione collegit. Vergaræ item cùm totius Prouinciæ conuentus celebraretur, Synodi rogatu conciones nonnullas habuit: eademque dicendi copia in publica vitiorum probra, & prauos mores inuectus est. Inde cùm Aspeithiam contendisset, tam multi vndique ad eum audiendum finitimis ex oppidis conuolarunt, vt quatuor ampliùs auditorum millia numerata sint; translatoque ex ædis angustijs in patentem campum suggestu, ædificiorum insuper arborumque cacumina auidis auditoribus complerentur. Qua collecta cursim, & velut ex itinere frugum messe, confectisque suis domi negotijs, proximo anno ad Vrbem redijt.

100 *Offertur Societati domicilium Barcinone.*

101 *Simonis Rodericij in Lusitaniam aduentus & studium paupertatis.*

Sed vt ad Rodericium & Xauerium, in Lusitaniam illum nauigio, hunc terrestri gradientes itinere, reuertamur, Simon paucis diebus Olisipponem prospera nauigatione delatus, illico virum, per quem ad Regem deduceretur, ab eo missum, obuium habuit. Sed gratijs per eumdem internuncium regiæ benignitati actis, dum ex nauseæ maritima, & quartana febri releuaretur, Alcazerem (Salatias olim vocabant) in Mascareniæ legati custodia oppidum secessit. Ceterùm vix octo decemue interceserant dies, cùm Rex Olisippone dicens omnia curationi opportuniora fore, præ ardenti studio videndi alloquendique hominis ad se se iubet deduci: exceptumque summa benignitate, & multa cupidè scisciatus, simul imperat rebus omnibus liberaliter haberi. Ille verò Deo votæ paupertatis memor, summè ab Rege contendit sibi vt liceret more instituto Societatis victum passim & ostiatim emendicare: id se cunctis regiæ anteferre delicijs. Quo tandem ægrè, multisque precibus impetrato, ad publicum Regis valetudinarium (cui à Sanctis omnibus nomen est) opus sanè regium, & toto terrarum orbe percelebre cum quartana diuertit: nec virium languore deterritus, stipem cœpit ex instituto quærere, ita lætus, quòd inter notos ciues suos liceret id documenti Christianæ humilitatis edere; vt vel id vnum satis amplum tam longi itineris pretium duceret. Nihilo interim segniùs modò peccatorum confessionibus audiendis, modò visitatis meditationibus suggerendis, peculiarem quamdam animarum curam gerebat. Trimestri dein interuallo subsecutus est Xauerij aduentus cum Mascarenia legato faustus omnino laboranti Simoni: cuius quartana febris quo die expectabatur, vt in Xauerij diem incidit, quasi quempiam supra hominem reuerens, non accessit, salutatis videlicet voce & caro amplexu discussa. Triduo elapso vterque in regiam euocatur: ac Regi Reginæque summo studio quærentibus, summo auscultantibus prima Societatis initia, & progressiones, instituta, consiliũ ac scopum, & excitata in Socios odia atque procellas enarrant. Nihil hac Regibus commemoratione iucundius, constantiam præcipuè commendantibus, qua effectum erat, vt oblata Romæ falsa criminatio iusto iudicij fine dilueretur. Post multa benignè cõmunicata de liberis suis Rex, quos susceperisset, qui obijssent, qui superessent adiecit: Ioannemq; Principem, & Mariam aduocat, qui Patres viderent ac venerarentur. Tum ita subijcit: Summa profectò Christianæ rei in teneræ ætatis conformatione sita est. Idcirco datur à nobis opera, vt qui in nostra aula sunt adolescentuli è prima regni nobilitate religiosè pieque educentur: quos & iussimus octauo quoque die de peccatis confiteri. Si enim à pueris Dei notitia & obsequio imbuantur, ætate grandiores auctoritate multùm valebunt: cumque ipsi fuerint, quos esse par est, inferiores ad eorum exempla se se fingent: ita populares toto regno, Deo iuuante, corrigentur. Certum enim habemus, vbi nobilitas emendatis præibit moribus, maximã regni partem emendatam fore. Proinde hosce vobis adolescentes, quando ante ver insequentis anni nauigationis Indicæ opportunitas nulla erit, perstudiosè commendo tradoque, quorum animos & mores christianè formetis. Hic Patres haud minore studio piam illam procurationẽ, quàm Rex obtulerat, acceperunt; nec minore vtilitate gesserunt. Centum ferè numero erant adolescentes, lætissima spes Lusitanici regni & religionis. His sexta quaq; feria Franciscus & Simon aures confitentibus dabant, & alijs præstò erant officijs: aliosque præterea complures matura iam ætate viros principes, Dynastasque cùm sacræ Pœnitentiæ mysterio, tum piarum commentationum vsu ad ordiendam nouam vitam induxerunt. Henrici quoque, qui Regis frater, mox Cardinalis, ac longo pòst tempore Sebastiani excessu Rex fuit, summi tum Inquisitoris rogatu, quotidie sacri illius magistratus carcerem reuisebant, vt rei, qui in eo tenebantur, audito verbo Dei sua quoque crimina recognoscerent, & iusto dolore punirent. Dum in his muneribus Patrum cogitationes euigilant, non defuerunt, qui rebus fluxis repentè despectis, quorum incitabantur stimulis, eorum vitæ genus & cursum peterent: vt Socij sex breui numerarentur. Primus ad eos dicitur accessisse Consaluus Mederius naturalium rerum ac diuinarum benè peritus, iam pridem Socijs inter studia notus Parisijs. Quo tempore simplici atque

102 *Xauerij in Lusitaniam aduentus, & Regum Lusitanorũ studia in Societatem.*

103 *Ioannis III. Lusitanorũ Regis cura recta educationis puerorum.*

104 *Primus in Lusitania Societatem sequitur Consaluus Mederius.*

que populari similitudine de concionatore audita, sicut altilia in regiam mensam non inferuntur nisi mactata, nudata plumis & assata; ita oportere homines, qui placere Deo velint, corpora sua & cupiditates mortificatione perimere atque excoquere; inducto cilicio totum se ad austera conuertit. Verùm enimuero vt palæstram virtutis intrantibus continuò aduersarius paratus est, ita exæstuare libidinis cœpit flammis, vt ex oppugnatione pertinaci, & ipsis quodammodo remedijs inualescente, propè desperans, vehementer saluti suæ diffideret; cùm mœstissimo Angelus luce palam apparuit, videntique Latinè semel atque iterum hæc verba, Confide, tu saluus eris, ingeminauit. Igitur vbi Olisippone Xauerium ac Simonem conspexit, angelica se pollicitatione facilè potiturum existimans, eorum si vestigijs insisteret, ad Societatem accessit: in eaque ita perseuerauit vt satis certam faceret angelicam vocem. Principio autem Patres sui moris retinentissimi victu non vtebantur nisi precario. Sed ea res cùm plus auferret temporis, quàm vtilitatis afferret, victum, quem Rex vltro præbebat, renuendum in posterum non putarunt, ita tamen, vt nec ex valetudinario, quò se, recusato Regis tecto, receperant, pedem efferrent; & instituti retinendi causa semel atque iterum in hebdomada stipem poscerent ostiatim; quam tamen ipsam ad valetudinarium deferrent vniuersam. Dum autem in Lusitania non inutiliter, nec per ignauiam tempus exigunt, eisque ingenti populi plausu ad voluntatem fluunt omnia, vnum illud crucis amatores angebat; quòd insectationibus nullis exercerentur, quibus si diu careret, dicebat Xauerius videri sibi nequaquam fideliter militare: quanquam nauigationis Indicæ diem ardentissimis appetentes votis, ea se interim spe solabantur ac sustentabant, fore aliquando, vt quod hîc frustra quærerent, id in illis partibus copiosissimè reperirent. At Rex curiæque proceres præsentibus industriæ frugibus valdè læti, maiorumque in posterum spe concepta, de retinendis in Lusitania Patribus agitare, & alios eius generis potiùs suis ciuibus quærere, quàm Indiæ causa de manibus quos habebant, amittere. Mirificè quippe erga nouum hunc Ordinem Rex affici videbatur: Collegiorumque in instituenda iuuentute consilium probabat maximè: idemque ingens aliquod eiusmodi Collegium recipiendis Societatis alumnis, quod Euangelicorũ non in Lusitania modò, verùm etiam in India tota seminarium foret, moliebatur, differtè Petro Mascarenia professus, se quidem vniuersos de Societate in suo regno quacunque impensa libenter habiturum. Quæ quo propensiùs fierent, ad litteras Apostolicas quibus Societas confirmaretur, primo quoque tempore conficiendas, non suam modò, verùm etiam Imperatoris Regisque Galliarum operam studiumque detulit. Sed videlicet, qui cœpti fuerat auctor Deus, idem perfecti gloriam sibi vni reseruabat. Quod priusquam doceo pauca de nostrorum in Germaniam profectione perstringam.

105 *Ægrè ferũt res nimis prosperas præ amore crucis: dicente Xauerio, sine aduersis non esse fideliter Christo militare.*

106 *Regis Lusitani Ioannis III. in Societatem studium.*

107 *Faber in Germaniã, inde in Hispaniam iturus mittitur.*

Reuocatus à Cæsare Ortizius à Pontifice impetrauit, vt secum in Hispaniam Fabrum perduceret. Verùm quoniam Catholicos inter ac Protestantes quoddam Vormatiæ indictum colloquium erat, tametsi nullus seu Cæsaris, seu Regis Romanorum, aut etiam Pontificis nomine interesset; placuit tamen Pontifici, vt illuc ex itinere cum Fabro Ortizius excurreret, priuatis saltem consilijs rem Catholicorum publicam adiuturus. Versabatur Parmæ tum Faber ingenti cum suorum fructu laborum: cuius ciues discessum ægrè omnes cùm ferrent, præcipuè dolebant, qui interiùs sub eius & Lainij disciplina studia pietatis inierant, ex quibus nobilis coaluit Sodalitas. His ille multùm rogatus, hæc discessurus monita reliquit:

Nolo vos in hoc errore versari, vt putetis alio egere vos cibo ad augendam pietatem, atque eo, quo vsi estis adhuc ad nutriendã. Nec sanè mens sit alia ac doctrina Philosophi, qui cùm de corporum disputat alimentis, docet ea, quæ sunt alendis apta corporibus, valere etiam ad augenda. Ita cùm ad alendam fouendamque pietatem vsu iam vestro senseritis plurimum huc vsque valuisse pia ista munera, quæ tractatis; prorsus statuatis oportet eadem posthac vobis necessaria fore ad augendam; præsertim cælesti gustando & frequẽtando pane: quod est præcipuum animi pabulũ, & quo Angeli Beatique; omnes continenter aluntur; magis vtique animorum vitæ, quàm noster hic corporum, quem quotidie frangimus, necessario. Quod ipsum de alijs pietatis studijs ac muneribus sentiendum est; quale est quotidianæ suę vitę rationem ab se repetere, peccata confessione diluere, res diuinas ac salutares assidua cogitatione versare, denique misericordię officijs constanter insistere: quarum rerum vsu atque exercitatione, si quid est à vobis, aut in animi vestri notitia, aut in Dei & hominum caritate profectum; persuasissimum vobis esse debet, oportere in ijsdem vos officijs muneribusque, quo magis in Christo crescatis, studijs adhuc ardentioribus contineri. Ratio porrò quotidianæ vitę vestræ talis esse poterit. Singulis noctibus priusquam quietisoporique vos dedatis, nixi genibus quatuor illa cuiusque nouissima recoletis, supremum vitæ diem, supremumque iudicium, inferorum supplicia & paradisi gaudia. Quibus in singulis contemplandis considerandisque; tam diu hærere vos volo, dum Dominica ter recitetur oratio, ter Angelica salutatio. Postea succedet obseruatio pectoris vestri, & totius recognitio diei, in qua post actas diuinæ liberalitati de beneficijs meritas gratias, peccata vestra cum gemitu retractabitis, & ea statuetis certo sacerdoti destinatoque tempore confiteri. Id autem genus est quoddam spiritalis confessionis, qua quis suis noxis animaduersis, earum sese insimulat ante Deum, iusto dolore & constantissima voluntate suscepta eas ad præstitutam diem sacerdotibus enunciandi. Ad extremum rogandus vobis est Deus, vt & vobis ipsis & viuis omnibus noctẽ quietam atque tranquillam; mortuis verò, qui suas apud inferos maculas purgant, solatij aliquid & indulgentiæ largiatur: in eamque rem ter Dominicam precem, ter Angelicã recitabitis. Easdem & genere & numero iterabitis postridiè manè, vt & vos ceteroſque viuos ab omni labe integros ea luce conseruet, & mortuis refrigerationis aliquid tribuat ab ardori-

108 *Relicta à Fabro monita Parmensi Sodalitati.*

109

„ ardoribus piacularis ignis. Si fuerit otium, licebit
„ insuper aliquid ex vita Christi, vel eius ante si-
„ gnum in cruce traiecti, vel Missarum inter solen-
„ tia tacitis mentibus retractare. cuius ad exem-
„ plar identidem respectantes vitam vestram mo-
„ resque fingatis. Vbi sacerdos Christi corpus ritè
„ confecerit, aut excitatum ab ara sublime populo
„ præmonstrarit, tum vos vestris malis morbisque
„ remedia, & quę optatis dona petetis à Deo; vt ro-
„ bur animi, & cognitionem vestri pectoris, vt mu-
„ tuam fraternamq; concordiam, quodque in sum-
„ mis numerandum est donis, famem sitimque iu-
„ stitiæ. Rogabitis etiam ipsum Christi corpus, vt
„ spiritali quadam communione sui, haud abnuat
„ rectum animæ vestræ succedere. quo communi-
„ onis genere incitabitur in vobis auiditas quędam
„ tanti mysterij, oblectantibus interim vos, & pro-
„ ximè suscepti memoria, & spe denuò suscipiendi.
„ Hæc communionis quotidianæ ratio erit veluti
„ quędam animi præparatio longè efficax ad ipsum
„ Sacramentum corporis Domini, quem maximo-
„ dum & ad Sacramentum pœnitentiæ, spiritalis
„ illa, quam dixi confessio. Proinde venit in men-
„ tem optare, vt Christianus quisque multò antè
„ præcipiat animo diem illum, quo & pectus suum
„ expiare confessione decreuerit, & Christi Domi-
„ ni inire conuiuium. Ita vt quotidie manè simul ac
„ de cubili surrexerit, ita se moneat & alloquatur:
„ Tali die sacerdotis ad pedes, tali accedes ad Chri-
„ sti mensam: idque etiam si fortè longiùs ille dies
„ absit. Videte igitur singulis vt diebus memoriam
110 „ vobis excitetis ac refricetis huius Sacramenti, &
„ suscipiendi pariter, & susceptı: suscepti ad dimi-
„ diatum saltem spatium præstituri temporis; sus-
„ cipiendi verò toto reliquo interuallo dierum; vt
„ hac ratione planissimum fiat, vereri vos & horre-
„ re verenda illa & sacrosancta mysteria. secùs enim
„ periculum sit, ne vel ægrè concoquatis, quod ore
„ percipitis, vel non satis auidè suscipiatis. Nolite
„ vobis ipsi deesse, quominus octauo saltem quo-
„ que die hæc Sacramenta tractetis ac renoueris.
„ Cetera verò pietatis officia, qualis est precatio,
„ qualis pia contemplationis exercitatio, & id ge-
„ nus alia, videte, vt fines illos, seu singulos, seu
„ vniuersos propositos habeant. Primum Dei &
„ eius Sanctorum gloriam, deinde animi vestri bo-
„ num, tum ceterorum commodum animorum.
„ sic enim per ea, quæ dixi munera, quotidiana vo-
„ bis fiet virtutis accessio, vt humilitatis, vt patien-
„ tiæ, vt prudentiæ, & aliarum huiusmodi rerum
„ atque virtutum, quibus paratiores in dies acceda-
„ tis ad rectè agendum. Accedet etiam Dei notitia
„ maior, & maior amor; cumulabitur in proximos
„ caritas: & turò denique salutis iter tenebitur,
„ dum veluti per gradus vita spiritus sic instituitur.
„ Quòd autem ad huius & temporis & corporis vi-
„ tam pertinet, oportebit ita vos vestra moderari
„ consilia sensusque omnes, vt omnis labor corpo-
„ ris ac contentio, Dei laudem spectet, salutem a-
„ nimi vestri eorumque animorum, qui in ijs sunt
„ inclusi corporibus, quibus vos laborem vestrum
„ operamque nauatis. Studete igitur, vt primùm
„ Deus vos ad laborem, seu etiam ad quietem im-
„ pellat, deinde salus animæ vestræ, tum animæ
„ proximorum, deinceps vestri corporis incolumi-
„ tas, postea incolumitas alieni; denique res fami-
„ liaris, quæque ad vsus corporis vitæque necessa-
„ rios pertinere videantur, ne qua sit ordinis per-
„ turbatio, ne qua confusio. Nihil autem in his, quę
„ commemorani præposterum perturbatumque
„ erit, si res familiaris sit famula corporis, corpus a-
„ nimi, animus Dei: quæstusque vestri ad neces sita-
„ tem corporum, corporum autem incolumitas ad
„ animorum salutem, horum verò studia ad æternę
„ legis regulam dirigantur. Ita ab hoc vltimo in-
„ choandum primum, & hic ordo seruandus offi-
„ ciorum, vt prima animis, cetera ceteris deinceps
„ rebus pro animorum bono commodoque debe-
„ antur. Nec enim imitandi sunt ij, qui à re familia-
„ ri & suo corpore inchoandum putant, vt, cùm
„ hæc benè constituerint, tum demum se faciliùs
„ rem constituturos animorũ arbitrentur, eadem-
„ que ratione, quod ad proximos spectat, eorum
„ priùs animis, quoad eius fieri poterit, quàm ve-
„ stris corporibus prouidete; vt si in potestate sit
„ vestra vno eodemque præsidio, & vos à morte
„ corporis, & illos à morte animę vindicare, malitis
„ vtique multis partibus huic periclitanti, quàm illi
„ ruenti, & iam cadenti succurrere. Si hic à vobis
„ rerum ordo seruetur, facilè existet ea, quam quæ-
„ ritis in instituto constantia. Hæc Faber. Sanè ea
Sodalitas etiamnum viget, & sexagesimum iam annum, & eo ampliùs Fabri præceptis sese alit atque sustentat. Ac progrediente die tantum roboris est adepta, vt eorum quoque patrocinium susceperit, quos & à mendicando deterret pudor, & quos insciția ignoratioque diuinæ legis tenet, & quos carnifici patibuloque leges addixerint: eademque semper fuerit, quasi quædam procreatrix ac parens plurimæ variæque in ea vrbe pietatis, plurimæque item sobolis, quæ ex communi vulgarique vita ad Cœnobiticam Religiosam q; se transfert. His igitur prudentibus monitis quasi Vicarijs sui Parmæ relictis Faber Ortizium secutus, primus Germaniam de Societate ingressus Vormatiam sub diem octauum ante Kalen. Nouembris attigit. Vbi quanquam ei cum hæreticis agendi potestas facta pro voluntate non est, nec propter factionis Lutheranæ perfidiam dignum aliquid agi potuit, nullo tamen loco gregi Catholico defuit. Multi perillustres viri, atque adeò Ioannes Moronus tum Mutinensis Episcopus, mox Cardinalis ad expiandas ritè noxas eo potissimùm vsi sunt. Complureque alij cùm exercitiorum spiritualium, tum concionis sacræ præsidio adeò animo commutari, vt sicut ipse primus vineam illam colere de Societate cœpit, ita ei primos in Germaniam aditus videatur ipsa debuisse Societas. Hæc foris in rem Christianam Ignatij filij; domi autem nihilo minora in rem Societatis Ignatius ipse, qui quidem in conficiendo confirmationis negotio, felicemque ad exitum contra vim auctoritatemque multorum Principum perducendo, annum integrum desudauit. Dederat Pontifex Max. vti suprà demonstratũ est, Societatis explorandæ negotium tribus Cardinalibus, & Guidiccionio potissimùm: qui primò quidem adeò non amicè supplices Patres accepit, vt ne conscriptam quidem Institutorum formam adduci posset vt legeret; sed quæ tam diu aduersus Religionum multitudinem commentus fuerat, ea vno tempore vniuersa contrà nascentem So-

111 *Laus Soddalitatis Parmensis à Fabro instituta.*

112 *Primus de Societate Germaniã adit Faber.*

113 *Confirmatur Apostolica auctoritate Societas, præfixo numero sexaginta Professorũ.*

cietatē videretur effundere: Collegaſq; in eamdē ſententiam ſua auctoritate perduxerat. Sed qui ſemel ſpes ſuas in Domino collocarant, nequaquam animo debilitati ſunt. Inſtant, atque vrgēt magis; litteræque à viris principibus & ciuitatibus afferuntur ad Pontificem & Cardinales ea de re grauiſſimæ: ſed Satana obnitente pro viribus, fruſtra omnia. Cuius intellecta fraude B. Pater Ignatius Deum ſibi putauit continenti ſupplicatione acieiunio ceteriſque corporis afflictationibus mitigandum: vouitque inſuper Maieſtati diuinæ, ſi rei proſperum tribuiſſet euentum, hoſtias ad tria millia. Exoratam Numinis Maieſtatem declarauit voluntatum repentina mutatio. Nam cùm ad eoſdem Cardinales, qui & cauſæ præerant, & à nouis Religionibus abhorrebāt, Deo fretus reuertiſſet Ignatius, eiſque permodeſtè poſtulati ſui rationem expoſuiſſet; illi denuo re diligenter inſpecta ac pertractata, repentè præter conſuetudinem ad id, quod tam conſtanter repulerant, toto nutu voluntatis impelli inclinariqueſe ſentiunt. Ergo rationum ponderibus ac momentis, quæ contra Religionum multitudinem pugnare videbantur, nouo cedentes inſtinctu, cenſuerunt denique Societatem in earum numerum reponendam; ita tamen, vt dum dies aperiret, quid maximè præſtaret Eccleſiæ, Profeſſos non excederet ſexaginta: vt iam tum Dei voce præmoneri videretur Ignatius, ne magnam in Societatem Profeſſorum turbam, ſi ei conſultum vellet, admitteret. Fidem huius interioris impulſus fecit ipſa Guidiccionij Cardinalis oratio, qui Religionum quidem multitudini ſuffragari ſe negabat poſſe, huic tamen refragari ampliùs, ſuperiore quadam occultaque vi nec audere omnino, nec poſſe. Ita qui diu Societatis ortui fuerat obluctatus, tanta repentè voluntatis inclinatione fauere cum collegis iudicibus cœpit, vt apud Pontificem Max. eius deinde cauſam nemo vnquam ardentiùs egiſſe dicatur. Ea re Pontifex non mediocriter delectatus, ſimulque tam ancipitis deliberationis admiratus exitum, prolixo animo, & Societatem ipſam Religionem, & Societati inditum nomen quinto Kal. Octobris anno quingenteſimo quadrageſimo ſupra milleſimum publicis litteris declarauit confirmauitque, Profeſſorum dumtaxat numero ad ſexaginta, vt Cardinales cenſuerant, coarctato. Qua in re Dei gubernantis conſilium ac præclariſſimā prouidentiam ſuſpici licet, qui tam ſeueris cum Societate legibus agi voluit, eiuſque ortum inter tot difficultatum ſpinas ac iudiciorum pericula procreari. Primùm quidem, vt planum fieret vniuerſis quanta ſapientia conſilioque Sedes Apoſtolica nouam hanc in Eccleſiæ corpus Religionem adoptarit. Deinde verò, vt quod inter arctam hanc, & plenam illam augendi numeri poteſtatem (quę triennio pòſt facta eſt) temporis intercederet, id ipſi Societati, velut alterius periclitationis loco atque examinis foret. Denique, vt quod ſemel eſſet tam diuturnis exquiſitiſque iudicijs agitatum, iactatum, excuſſum; id nulla vnquam vis ac poteſtas, aut temere vituperare auderet, aut in controuerſiam dubiumque reuocare.

114 *Diuina prouidentia in confirmatione Societatis.*

115 *Sensus primorum Patrum ex confirmata Societate.*

Confirmata igitur à Chriſti Vicario Societate, & re tanti momenti, tamque omnium expetita votis, Deo gubernante tranſacta, facilè poteſt existimari, quantum ex ea re lætitiæ voluptatiſque perceperint, & qui degebant in Vrbe Patres, & qui ab Vrbe remoti ex Sociorū litteris id cognorant. Nec dubitandum quin conferendis præſentibus cum præteritis, perpendendiſque diuinę ſapientiæ conſilijs, quæ præter omnem opinionem tam felices ad exitus, tamque inuſitatis vijs id operis perduxiſſet, æſtu quodam admirationis accenſi ad agendas diuinæ Maieſtati gratias ſe repentè conuerterint. Cuius ſingulari munere, vt ad perfectiſſimum vitæ ſtatum ex ipſa ſæculi fęce, ſic ad conſtituendū nouum Ordinem ſe dumtaxat vnos animaduerterent in hac veluti mundi ſenectute fuiſſe delectos: & cùm in Eccleſiam bellorum maximè vis ingrueret, tum potiſſimùm in aciem ac pugnam hoc ſuum agmen eductum, numero illud quidem virtuteque puſillum, ſed Catholicæ Eccleſiæ præcipua quadam obedientia deuotum, & ad omnes eius nutus intentum. Ergo tanti beneficij nequaquam immemor, aut ingratus Ignatius primo quoque tempore operam dat, vt ea ſacrificiorum ſumma, quam diuinæ Maieſtati ſpoponderat, à paucis illis, qui de Societate varijs erant diſperſi locis, ſacerdotibus redderetur. Actis perſolutiſque gratijs duō reſtabant adhuc Patrum agitanda conſilijs, explicatiora illa quidem ac ſolutiora, ceterùm momenti permagni, ac talia demum, vt ſine ijs omnia ſuperiora acta viderentur inania. Alterum erat, vt ex inſtituti formula, quam ipſe Pontifex approbaſſet, leges quædam ac veluti canones excerperentur, quibus cùm in vniuerſo Societatis corpore, tum in eius membris ſingulis religioſa diſciplina conſtaret. Alterum, vt dux aliquis nouæ huic familiæ præficeretur, qui & prudenter eam adminiſtraret, & à rebus noxijs periculiſque defenderet: quæ quidem tanto acriora deinceps metuebantur in dies, quanto magis inchoati operis magnitudo creſcebat, & nouus Ordo in Vrbis orbiſque theatro cùm curioſiùs obſeruabatur ab omnibus, tum æmulorum patebat inuidiæ. Vtrique igitur rei propè diuinitus eſt proſpectum. Quippe cùm digredientes ex Vrbe Patres (vti ſuprà ſignificatum eſt) manentibus in Vrbe Socijs poteſtatem inſtituta legeſque condendi reliquiſſent, ac poſtea ad vnum eam Ignatium detuliſſent; is animum in eam curam totum ac mentem intendit: qui quidem minimè neſcius, quanta ſibi res eſſet impoſita, nihil ſuæ prudentiæ iudicioque, quibus tamē ipſis valebat plurimùm, fidendum ratus; Deum ſibi cōſulendum in primis frequenti prece & quotidiano ſacrificio putauit. Quo tempore mens eius à Deo mirum in modū illuſtrata, ſuauitate quadam ſpiritus tota vndique perfundebatur, hauriens à Patre luminum, quæ mox ſuæ diſciplinæ alumnis conſignaret, & veluti dictata quædam de rebus ſingulis, quibus hæc inſtituta continentur, excipiens: vt mirum videri non debeat, ſi cuius in animo ſpeciem operis vniuerſi diuinus architectus effinxerat, is tam excellens Religionis inſtitutum formamque deſcripſerit: vt affirmare verè poſſet, nō ſuum illud inuentum eſſe, ſed eius, qui ſibi in monte commonſtraſſet exemplum. Tanta igitur Dei luce perfuſus, dum accuratè omnia ſolerterque circum-

116 *Summam quamdam Conſtitutionum Beatus Ignatius concipit.*

cumspicit, & mysticum Ecclesiæ corpus membráque singula contemplatur, dum præsentem Ecclesiæ statum, & illorum temporum calamitatem secum ipse perpendit, dum & Religiosorum Ordinum instituta, quæ tum erant in orbe Christiano, & munerum varietates, vnde is maximè subleuaretur, attendit; neque tamen omittit, quantam & in mentis corporisque exercitationibus, & in victus cultusque ratione, naturæ vires ferant expendere: dum hæc, inquam, vniuersa singillatim animo rationeque perlustrat, sentit se singulari quadam arte, vt ex cælesti illa disciplina perceperat, omnem suorum institutorum formam in certa quædam capita canonesque digestam, summatim fuisse complexum; quibus non modò regere ac tueri se ipsa, verùm etiam progredi atque augeri deinceps Societas adulta & corroborata iam posset. Vt intelligat posteritas vniuersa, quanti tandem ea sint institutorum monumenta pendenda, quæ Beatus ille Pater non tam atramento, quàm lacrymis, nec tam humano studio, quàm accurata prece, nec tam magistra prudentia, quàm Deo penè dictante conscripsit, vt infrà planiùs ostendetur. Restabat dumtaxat illud, vt Patres pro accepta ab Apostolica Sede auctoritate alijsque mox diplomatis consignata, suo quisque chirographo pijs Ignatij laboribus vigilijsque subscriberet. Cuius rei gratia, vt etiam Generalis creandi Præpositi, necesse erat, vt qui diuersis essent Italiæ locis orisque dispersi, congregarentur ad Vrbem, & suos illic conuentus & cœtus agerent. Atque id ita gestum eo, qui consecutus est, anno, series nostræ narrationis ostendet.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER TERTIVS.

1 *Status Societatis hoc tempore.*

QVANQVAM autem vsquequaque perfecta, & suis omnibus expleta numeris Societas nondum erat; constabat tamen in ea, vt in ceteris familijs Religiosæ disciplinæ ratio: tum primùm suo subijci duci, tum temperari legibus cœpta est, tum Professorum princeps descripta classis, quò deinceps vniuersæ familiæ pondus incumberet, & per quam nixa ad ea, quæ Deus adderet incrementa, consenderet. Verùm quò planiora fiant, quæ & hoc & consequentibus scribenda sunt annis, liquidoque simul constet, quàm suauiter Societatis res diuina sapientia proueheret, non alienum fuerit, qualis eius tum status esset paulò antè, quàm & ab Apostolica Sede confirmaretur, & à suo Præposito nutu legum contineretur, exponere. Illud iam antea demonstratum est, pleroſque è primis decem in varia loca, vt sese facultas obtulerat, fuisse dimissos, Xauerium & Rodericium in Lusitaniam, inde in Indiam transmissuros; Vormatiam Fabrum in Germaniam. Per Italiam verò Parmam Lainium, Brixiam Iaium ad Cenomannos, Senas Paschasium in Hetruriam, Bisinianum apud Calabros Bobadillam. Qui dum Ecclesiæ spargendis seminibus frugum, quas nunc cernimus, operam nauant; eadem Romæ contentione Ignatius, Salmeron, & Codurius in animarum causa desudabant. Eorum autem, qui se ad Patres iunxerant, versabantur plerique Lutetiæ, tum studiorum causa, tum vt florentissimæ illi Academiæ suis prodesserint exemplis. Nonnulli etiam componendæ rei domesticæ causa in Hispaniam se contulerant, vbi Societatis nomen, & piæ concionis ardore & vitæ sanctimonia propagabant. Tam varijs disiunctisque locis omnis hæc distincta familia, nec vllis certis deuincta legibus legitimoue duci subiecta, constabat tamen ipsa per se, suaſque habebat in dies cùm in absolutæ virtutis studio, tum in proximorum curanda salute progressiones & gradus; nulla vtique alia vi impulsuque nisi diuino. Vt enim Deus pro singulari sua sapientia Societatis posteros præmoneret, quàm in ea voluntario, non coacto; hilari, non seruili delectaretur obsequio, tantum in Sociorum pectoribus obseruantiæ reuerentiæque aduersus suum ingenerauit Ignatium, vt iam inde à principio vltro ei parere, & tanquam parentem ac magistrum non dubitarent agnoscere. Sic enim sibi ipsi persuaserant, regi se à nemine meliùs posse, quàm ab eo, quem ad constituendam Sodalitatem illam præcipuum ex omnibus Deus ipse delegerat; & per quem ceteris eumdem spiritum, eamdem gratiam vocationis infunderet. Superæ etiam prouidentiæ fuit, vt, cùm ad diuersa loca ceteri mitterentur, Romæ solùm B. Pater cum duobus socijs veluti quibusdam Assistentibus resideret: vt per eum diuina mens zelo animoque præstantem in reliqua huius corporis membra, veluti per caput influeret: eaque inter se coniuncta & colligata arduis illis tueretur initijs. Eum igitur de suis quisque rebus absens per litteras admonebant: ad eum, si quid quæstionis incideret, referebant: eius sententia consiliumque maximi erat apud omnes ponderis: omnesque ad eum non modò suis in rebus, verùm etiam proximorum, quorum se ad vsum & commodum explicauerant, siue auxilij, siue consilij causa confugiebant: idque tam liberè fidenterque, quàm explorata sibi erat eximia Patris caritas, rara prudentia, singularis humilitas. Quorum menti voluntatique mens vicissim respondebat Ignatij: cui cùm omnes in medullis hærerent, & eadem, qua illi caritate flagraret; non tanquam prælatum fratribus suis, sed tanquam ministrum & famulum se præbebat, cum præsentibus sua consilia communicabat &

2 *Obedientia primorum Patrum B. Ignatio.*

3 *Quemadmodum B. Ignatius Societatem regeret.*

conferebat; in omniq́ue sermone sese affabilem exhibebat, eisdemq́ue & valentibus & ægrotantibus ministrabat, omnes reuerens, omnes ex Apostoli præcepto tanquam Superiores sibi inuicem arbitrans. Absentes de Societatis vrbanæ rebus certiores per litteras faciebat: & quotidianas eius progressiones & incrementa narrabat. commemorabat res eq̃uè lætas ac tristes, pericula q̃ impendebant, odia quæ excitabantur; varios denique domesticarum rerum exitus & euentus; vt vsui esse vel ad excitandos sentiebat sodales, vel ad eorum exquirenda rebus in dubiis inuolutisq́ue consilia. Nec sibi deerat quo minus pia absentium studia, nutui sibi significata, modò imploranda principum virorum gratia, modò ipso adeundo & compellando Pontifice, optatos ad exitus promoueret. Itaq;, quod admiratione dignum erat, in tanta locorum distantia, tanta nationum voluntatumq́ue dissimilitudine, tantis rei familiaris angustijs, tanta etiam obtrectatione malorum, sustentabat tamen ipsa sese, vt antè dixi, Deo gubernante Societas, nulla vtique lege alia, nisi caritatis, & flagrantissimo quodam studio diuinę glorię & alienę salutis. Ea videlicet res, & Principibus cara, & populis amabilis, & ipsis erat inuidis metuenda, vt mirum videri non debeat, si iam inde ab ipsis eius nondum confirmatę cunabulis, tot ad eam viri præstantes appulerint: præsertim cùm in Ecclesia Dei, vt initio monuimus, & veteres & recentes Religiosorum Ordines, quò se reciperent, non deessent.

Hic erat nascentis Societatis status, hæc pusillæ huius familiæ forma, quousq́ue à Petri Sede cooptaretur Religio. Qua cooptata, & post tot Ignatij labores ac contentiones à Pontifice Maximo confirmata, qui aderant in Vrbe Socij, vnà cum B. Patre sedulam dederunt operam, vt ex decreto admonerentur absentes, & primo quoque tempore ex Italia, qui commodè possent, ad diem dictam euocarentur; qui verò minùs possent, suffragium suum scripto transmitterent: vt nouæ huic familiæ certum & constans & vbique sui simile viuendi genus decerneretur. omninoq́ue rector aliquis & dux legeretur, cuius ex administratione ductuq́ue vniuersa penderet. Eius eligendi gratia Xauerius & Rodericius in Indiam profecturi sua reliquerant obsignata suffragia. Faber suum ex Germania per epistolam misit, idq́ue sæpiùs, & semper idem, ne quod tantis locorum interuallis, aut quoquo modo interciperetur exemplar, aut serius ad Vrbem perferretur. Quod autem ad Cõstitutiones sanciendas pertinebat, ij ratum se habituros esse perscripserant, quod plurimis, qui aderant, placuisset. Conuenerant igitur, vti condixerant, quotquot per Italiam sparsi erant omnes Quadragesimæ ineunte ieiunio, præter vnum Bobadillam, quem Bisiniani demetendis tempestiuè fructibus occupatum, dum se parat ad iter, summus Pontifex ciuium supplicatione permotus, cõmoueri loco vetuit. Itaque cùm ad Vrbem nec ipse posset accedere, nec suum absens suffragium mitteret, Patres de propinqua Missione soliciti, quam Pontificia Maiestas vrgebat, coacti sunt nulla absentis ratione habita Generalem Præpositum ex suo corpore constituere. Quatuor igitur à comitijs abfuerunt Xauerius, Rodericius, Faber, & Bobadilla, & præter hunc, quem nominaui postremũ, suum quisque dedêre suffragium. Sex autem interfuerunt Ignatius & Lainius, Salmeron & Paschasius, Codurius & Iaius. Qui quidem legitimè in Domino congregati, priusquam alia vlla de re inter se agerent, proposito sibi ante oculos communi bono, concordissimè sanxerunt edenda priùs decreta nonnulla, quæ facilem viam ad ea seruanda munirent, quibus ex instituta formula se statuissent obstringere. Quæ res idcirco antiquissima debuit esse, quòd ex ea erat aliquando, & Generalis creandi Præpositi, & inferiores legendi Præfectos petenda ratio. Prolata sunt in medium, quæ de Sociorum consilio ac voluntate ea de re elucubrarat Ignatius, summa videlicet capitum ac formularum quibus ille nudam Religionis formam, & velut quædam lineamenta descripserat. Quam cùm Patres attentis animis expendissent, sæpeq́ue ad trutinam reuocassent; tandem, cùm quid opponerent, non haberent, velut à Deo dictatã Regulam summo omnes recepere consensu; singulisq; subscriptis probatisq́ue decretis, & se pariter, & posteros obstrinxerunt. Quæ autem ab Ignatio conscripta ac digesta tum sunt, non fuerunt illa quidem instituta constitutionesq́ue, sed decreta dumtaxat quædam, & veluti Constitutionum sementis, vt qui ex eo numero Societatis Præpositus renunciaretur, is ab eis, quæ in pleno Sociorum conuentu constituta iam essent, & ipse vltro recepisset, haud temerè leuiterq́ue discederet; sed tanquam suarum Constitutionũ materiam ac segetem adhiberet, quarum postea auctoritate nutuq́ue, illa ipsa seu statuendis legitimis pœnis, si quis ea infringeret, sancirentur; seu dubijs obscurisq́ue rebus, si quæ inciderent, interpretandis. In quo & diuini rursus prouidentiam Numinis admirere, quæ sicut exortam Societatẽm non suis repentè numeris expleuit ac cumulauit, sed præcipuis dumtaxat partibus, vti suprà significatũ est, instruxit & inchoauit; sic eadem modò nata, cùm suos esset habitura progressus, non tam hominis irrigantis industria, quàm Dei dantis incrementa concessũ; noluit illam inter initia legibus admodum multis ac constitutionibus alligari, sed simplicibus tantùm ijsq́ue perspicuis contineri decretis: quæ & vnicuique forent disciplinæ tuendæ præsidio, & in Ignatij pectore veluti quædam semina resideret, vnde postea Professorũ amplificata, & Coadiutorum adiuncta classe, talia instituta constitutionesq́ue prodirent; vt & contextu corporis vniuersi, & singularum compositione partium, hunc quem cernimus harmoniæ concentũ atque hunc ornatum, quem miramur, efficerent. Quod hoc loco indicasse sit satis: vt quod decretorum genus esset illud, cui suam Patres adscripsere sententiam, testatum esset. Nam de absoluto Constitutionum opere, vbi decreta illa, tanquam semina continentur, suus erit narrandi locus.

4 *Edicitur primus conuentus ad creandum Præpositum Generalem, & Constitutiones condendas.*

5 *Approbatur à Patribus summa Constitutionum ab Ignatio concepta.*

Sex igitur qui conuenerant Patres agitare inter sese cœperunt de Præposito creando consilia. Ac primùm quidem mutuis ea de re colloquijs cuique interdicitur: triduoq́ue supplicatio decernitur. Quarto verò die singuli obsignata sua ritè suffragia, & cum absentium coniuncta suffragijs

6 *Modus quo declaratus Præpositus Generalis.*

in

in vnam conijciunt, clauibúsq; custodiunt; deinde in aliud triduum supplicatione protracta, septimo tandem die, qui dies fuit quinto Idus Aprilis, suffragia ipsa relignant, Præpositumque declarant Ignatium dissentiente nemine, præter ipsum. Visum quippe omnibus est neminem posse meliùs talis Societatis tenere clauum, Socioscq; suos regere ac confirmare, quemadmodũ in suo ferendo suffragio Xauerius admonet, quàm qui eos in Domino genuisset, & per quem nouam hanc in orbe terræ familiam Dominus suscitasset.

7 *Formula variæ suffragiorum quibus usi Patres in declarando Generali Præposito.*

Hîc ego continere me non possum, quin ex ipsis suffragiorum autographis, velut è puluere antiquitatis erutis, excerpam aliquid, quod & exemplo sit posteris & voluptati. In sua scribenda sententia plerique citato diuini Numinis testimonio illud addebant, eum se ad id munus eligere, quem maximè ex omnibus sentirent idoneum, idque nullius impulsu consilioque, sed vna Dei gloria bonóque Societatis inductos; nec aliter fuisse sensuros, si illa ipsa hora abeundum esset è vita. Ac Codurius quidem Ignatium, quem sua sententia præponit, miris ornat laudibus, sed planè necessarijs. Appellat eum zelatorem ardentissimum diuini nominis, & alienæ salutis, talemque semper à se esse perspectum: & hoc magis oportere eum ceteris præfici, quòd omnium minimum se fecisset, & omnibus ministrasset. Deinde si qua fortè vis obstitisset, quo minùs eligeretur Ignatius, hæc attexit de Fabro: Post quem non minore virtute præditum censeo præferendum honorandum Patrem Dominũ Petrum Fabrum. Hæc est veritas coram Deo. Magna profectò laus, vt Fabrum propè exæquet Ignatio: quanquam Fabro secundùm Ignatium suffragatur etiam Xauerius: neque enim obscura erat viri virtus. suffragatur & Simon. nec refragari possent ceteri, si proximum quem præponerent, nominarent; sed nulla apud eos proximi mentio. Ipse tamen Faber, si fortè mors Ignatium raperet, Xauerium ei sufficiebat. Nec pigebit totum Salmeronis suffragium adscribere: In nomine Iesu Christi, Amẽ. Ego Alfonsus Salmeron huius Societatis indignissimus, præmissa ad Deum oratione, & re pro qualicunque meo iudicio maturè pensata, eligo ac pronuncio pro meo ac totius congregationis Prælato ac Superiore D. Ignatium de Loiola: qui iuxta sibi datam à Deo sapientiam, sicut nos omnes in Christo genuit, lactéque pauit paruulos; ita nunc in Christo grandiores solido obedientiæ cibo deducet ac diriget in pascua pinguia & vberrima paradisi, ad fontem vitæ, vt, cùm gregem hunc pusillum Iesu Christo Pastori magno reddiderit, veraciter nos dicamus, Et nos populus pascuę eius, & oues manus eius. Ipse verò gaudenter dicat, Domine ex his, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam. Quod ipse Iesus Pastor bonus nobis dignetur concedere. Amen. Illud ferè addebant præsertim qui suffragium suum, aut reliquerant abeuntes, aut miserunt absentes, ei se sodali subscribere, cumq; habituros Præpositi loco, in quem plurimæ voluntates incumberent. Collocat Xauerius insuper in eadem schedula separatim tria Religionis vota ei tum deferenda, qui post editum Apostolicum de Societate diploma, Generalis Præpositus renuncietur. Ipse verò Ignatius in sua ferenda sententia, ne alium alij præferre videatur, consultò ei suffragatur, in quem plurimi conspirarent, vno se dumtaxat excepto. Hæc ex ipsis autographis Patrum. Ergo, cùm de se agi perspexit Ignatius, rei commotus euentu, vt qui insigni quadam animi moderatione præstabat, malebatque se ab alijs regi, quàm alios ipse regere; sermone habito longiore de sui animi corporisque imbecillitate, magnopere hortatus est alium deligerent tanto muneri parem: se quidem nec oneri parem esse, nec adduci prorsus, vt qui regere se ipse nesciret, alios regendos susciperet. Proinde rogare enixè, vt in tertium quartumúe diem obsecratione producta res iterum ad suffragia reuocetur. Patres, cùm contrà diu frustra tetendissent, inuiti tandem, quod petebat dederunt: quanquam tam insignis modestiæ laus, vt est animorum conciliatrix in primis, studia Patrum voluntatesque potiùs acuit incenditque quàm retudit. Quippe cùm ad posteriora suffragia quarta luce reditum esset, rursus in eumdem Ignatium reciderunt: qui nihilominus cùm perstaret reluctans, Lainius magna libertate intelligens qui premendus esset locus, Vel, inquit, Pater, munus accipe, quod tam perspicuè Deus tibi imponit, vel, quod ad me pertinet, dirimatur Societas. Nam mihi quidem certum est caput non aliud pati, quàm quod, vt video, Deus optat. Hîc ille dum ex vna parte suæ conscius infirmitatis grauitatem oneris reformidat; ex altera diuinæ obsistere voluntati non audet; dubius atque anceps pronunciat huius se controuersiæ arbitrum statuere illum, quem & ad quotidianæ Pœnitentiæ Sacramentum, & ad regendum ex Dei præscripto animum, velut diuinæ voluntatis interprerem adhiberet. Huic se vitam omnem anteactam expositurũ: nihil hunc ex suis siue animi, siue corporis imbecillitatibus celaturum: quidquid is Christi nomine præcepisset, aut suasisset suo, id se continuò sine mora facturum. Enimuerò Patres ægrè admodum ferre toties iam eum sua vota frustrari: reclamant vniuersi. Demum post multam altercationem, cùm res aliter obtineri non posset, iterum ei necessitate magis, quàm voluntate mos geritur. Adhibebat B. Pater ad quotidianas peccatorum expiationes ante Societatem conditam ex Ordine Minorum singulari sanctitate ac prudentia virum nomine Theodosium. Apud hunc in cœnobio S. Petri ad Ianiculũ, qui Mons aureus vulgò dicitur, cùm secessisset, totũ illud triduum, quod sacrosanctum Pascha præcurrit, quasi telam vniuersæ vitæ retexens in accurata peccatorum confessione consumpsit. Eo elapso scisitatur ex optimo sacerdote de capessendo magistratu quid sentiat. Ille verò resistere eum vtique Dei numini, si id amplius detrectet, affirmat. Tum Ignatius iterum ac sæpiùs vt Deum consulat obtestatur, ac demum si ita videatur, omni animi tranquillitate suam scripto sententiam explicet, ad Sociosque transmittat. Tum denique ad suos redijt.

8 *Ignatius recusat acerrimè Generalatum.*

9 *Energumenus B. Ignatij precibus liberatur.*

Interim, vt quàm sibi grata esset talis creatio Præpositi prodigio Deus aliquo comprobaret, admiranda domi res accidit, non inuoluenda silentio. Versabatur inter nostros non tamen de numero Sociorum, Cantaber adolescens, Matthæus nomine.

mine. Hic à dæmone repentè correptus miserandum in modum exerceri cœptus est. Affligebat sese identidem humi, prostratusque adeò firmiter consistebat, vix vt eum homines valentissimi decem commouere loco possent. Os ei fœdè intumescebat, sed signo crucis expresso ab eo, qui sacris eum carminibus adiurabat, abscedebat tumor in guttur: atque vt vnaquæque pars corporis impuri spiritus turgebat inflatu, ita eodem modo inflatio discussa, fuga crucis migrabat in aliam. Cumq; è spectatoribus quidam minitãtes dæmoni dicerent, breui ad futurũ Ignatium, qui ipsum inde pelleret; malus dæmon discerpẽs hominem vociferansque dicebat, Apage, apage nomen istud capitis mihi omnium inimicissimi. Domum reuersus Ignatius, vt ea, quę gesta erant se absente, resciuit, clàm seducit adolescentem, fusisque precibus diabolum pellit, puerumque liberum ac sanum domesticis reddit. Is autem ne diuini beneficij immemor esset, Religiosam vitam apud Camaldulenses ingressus, nouo nomine Basilius est nuncupatus. Et sanè quàm vehementer Satanas odisset Ignatium, consequens eius facinus declarauit. Quippe in vltionem exilij sui suffocare conatus est dormientem, fauceisque tanta vi pressit, vt Iesu nomẽ inclamare cùm vellet, voce penitus inclusa non posset. Ad extremum omni adhibita contentione in salutarem illam vocem erupit, & infernum monstrum protinus ab se abegit: diu tamen raucus, ac propè sine voce fuit. Tertio ab Ignatij reditu lapso die, Theodosius, quo cumulatiùs, quod rogabatur expleret, nõ modò vltrò ipse Patres adijt, & quid ipse dubitanti B. viro respondisset, exposuit; verùm etiam in codicillos retulit, prorsus sibi videri Societatis gubernacula Ignatio ipsi prehendẽda. Quibus in conuentu publicè resignatis recitatisque, Ignatius repugnare non ampliùs ausus, sed fiducia diuini Numinis plenus, tertia Paschatis feria xiij. Kal. Maij delatum sibi munus admisit, eo fermè tempore, quo præstantissimus eius patronus Petrus pascendi Christi gregis onus accepit. Moxque ad opem implorandam septem Vrbis templa religionis sanctitate præcipua vt vnà omnes obirent, in proximam sextam feriam indicit: atque in D. Pauli potissimùm, quoniam eius maximè Apostoli sequi vestigia propositum erat, tum etiam quòd locus ille, quippe extra muros, à populari strepitu vacuus est, solenni ritu professionis suæ vota ex Apostolici diplomatis formula, nuncuparent. In eo templo alterutrum peccata confessis, Ignatius Missæ sacrificium cæteris præsentibus orsus est ad aram Deiparæ Virginis, vbi Augustissimum Eucharistiæ Sacramentum id temporis condebatur. Ea tum ara ad dextram intrantis per principes valuas, sub imos gradus per quos ad sacra Apostolorum corpora ascenditur, stabat. Inde postea translata est in templi superiora ex parte læua; vbi illa ipsamet Deiparæ effigies ob rei memoriam religiosè visitur & salutatur à nostris. Ibi igitur B. Pater operans sacris, vt ad communionem Christi corporis ventum est, cõuersus ad Socios, & prouolutus in genua, læua descriptam professionis formulã, dextra verò sacram de patena præferens hostiam, primus vota sua quatuor clara voce pronunciat. quibus votis cùm se Deo multis cum lacrymis ceteris etiam collacrymantibus consecrasset, de genu consurgens, & ad altare reuersus, ritè communicat. Postea cùm se iterum ad Socios Augustissimũ Christi corpus dextra præferens conuertisset, accesserunt Socij quinque eodem modo, atque eadem ex forma nullo antiquitatis ordine nuncupantes, tametsi primum constet nuncupasse Codurium. Eam nos formulam cùm expressam in Cõstitutionibus habeamus, superuacaneum duximus huc trãsferre. Sumpto Christi corpore, post vsitatas gratias, alias eiusdẽ ædis aras religioneque venerabundi circumeunt. Circum aram verò maximam ad pretiosos Apostolorum cineres cuncti subsistunt, continuòque ad Ignatij complexum manuumq; oscula manantibus præ gaudio lacrymis, certatim currunt. Quibus ipse vicissim pacis osculum singulis reddidit. Ac pro tam felici rei exitu piè cælestibus gratulati ad reliquũ templorum iter lætissimis tendunt animis.

10 *Satanæ odium in B. Ignatiũ.*

Constituto Societatis capite talique duce, duplicata domi tranquillitas est, & nullo negotio membra corporis regi cœpta. Erant tum domi prẽter sex Professos duodecim ferè alij, qui se nuper cum Societate coniunxerãt: & suum quisque munus curabat alacriter. Flagrabant apud eos studia priscæ pietatis, paupertatis & crucis Christi. Summa erat in obtemperando voluntas, ingens alacritas in obsequijs, mirus in cõuictu candor animi, simplices mores, compositi ad modestiam vultus, probitatis indices, & cultus interioris: spectaculum superis hominibusq; iucundum. Nulla nisi virtutis æmulatio, nulla obtrectatio inuidiæ, nulla vox querelarum. Mutuis officijs certabant omnes, honore inuicem præuenientes. Sola erat de humilitate contentio pacis genitrix & concordiæ. Qui cùm essent ex tanta morum, nationum, ætatum varietate permixti, inter se tamen velut vnum corpus & vnus spiritus concordissimè viuebant, vt non tam hominum in terris degentium, quàm Angelorum cœtus in humanis corporibus viderentur. Nulla virtutis disciplina præstantior illorum vel consuetudine, vel exemplo, aptis etiam ad permutandos perditos & profligatos mores. Adolescens per eos dies è Trãsalpinis locis Romam venerat egregijs à natura muneribus ac donis instructus, sed eò vsque Lutheranæ pestis cõtagione corruptus, vt suo non contentus exitio, alios etiam quamplurimos in eamdem fraudem conaretur impellere; sed dum spargendis longè lateque venenis, peruertendisque sanis mentibus totus intendit, ad sacros magistratus re delata in custodiam abripitur. Magistratus cùm & ipsi per se frustra, & per idoneos Theologiæ Magistros, vt peruersæ mentis adolescentem ad sanitatem reducerent, laborassent; ad extremum, ne quid intentatum relinquerent, ætatis florem & spectatam indolem miserati, sanandum Ignatio tradunt, domique nostrę custodiendum. Blandè illum cum suis accepit Ignatius, & placidis manibus tempestiuas admouebat identidem curationes. Tantumque seu prudentis curatio medici, seu Patrum consuetudo valuit, vt eorum moribus curiosiùs inspectandis callidus adolescens sensim & ipse commutatus animo sit: & qui furere in medicos paulò antè consueuerat, medicinasque

12 *Virtus prima Societatis Professorum domus, id est Romana.*

11 *Prima Societatis Professorum vota in templo S. Pauli ad altare Beatæ Virginis.*

13 *Hæreticus adolescens exemplis Patrum, & B. Ignatij prudentia fit Catholicus.*

cinasque respuere; Patrum deinde manus & scalpella non fugerit, pestem vomuerit, virus ejecerit, & volûtaria quadam detestatione animi prauis dogmatibus eiuratis, Ecclesiam sibi reconciliarit. Is deinde rogatus, cur qui tam obfirmato animo, vt de suscepta mente depelli nullo terrore periculoue posset, Patrum tamen sermone se flecti ac deliniri sit passus; respondit, ita secum disputasse, fieri haudquaquam posse, vt à tam integra innocentique vita, tam sanctis commodisque moribus, tanta animorum coniunctione & pace, quantam inter eos aspexisset, vera ac germana fides abesset.

14 *Testimonium sanæ doctrinæ bonæ vitæ.*

B. Ignatij humilitas.

Iam ipse dux ceterorum & caput Ignatius, ne quibus præerat, exemplo minùs, quàm dignitate præesset, primùm in humilibus se continere muneribus, & quidem in ipso culinæ labore fumóque tanta cœpit sedulitate versari, vt si Generalem Præpositũ non agnosceres, vnum aliquem de Nouitiorum grege diceres. Ac ne quid priuata humilitatis exercitatio de publica administrationis cura detraheret; dispertitis vtriusque studij temporibus, ita alterum cum altero temperabat, vt cùm vtrique faceret satis, neutrum alteri fraudi esset. Deinde professionis lege, cui nuper vnà cum reliquo Sociorum cœtu subscripserat, sex & quadraginta dierum curriculo, nullo prorsus intermisso die, Christianæ rudimenta doctrinæ publicè in templo tradere pleno auditorum conuentu, nec fructu minore instituit. Habebat autem iam tum proprium Societas templum, tametsi conductis adhuc habitabat in ædibus; & id erat parœciæ cuiusdam S. Mariæ à Strata, vt vulgus hominum appellabat, ad Capitolij radices, haud ita procul à S. Marci; magis illud quidem celebritate loci nostris rationibus opportunum, quam ob causam Polancus ab ipso B. Patre ex tota Vrbe fuisse delectum narrat, quàm satis commodum atque laxum. Huius parœciæ procurationem cum ipso templo ceteróque sacro instrumento Societati tribuendam Petrus Codacius anno proximo iam labente curarat, vt cum confirmata Societate videretur quodammodo natam, seu potiùs vix natam Societatem tectóque carentem Beatissima Virgo domum suam recepisse. Id erat nostris & ad confessiones audiendas vsui, & ad conciones & catecheses habendas. Hîc igitur docere plebẽ Ignatius aggressus fidei mysteria cognitu necessaria primum vulgi causa nonnimis enucleabat: sæpiùs tamen eadem inculcabat iterabatque, si vius esset: verùm postea tempestiuè digrediens, certa quædam capita tractabat vberiùs, non ad aucupandam ingenij doctrinæque famam, sed ad concitandos animos, motusque gignendos; idque ea sententiarum grauitate ac pondere, eo animi & oris ardore, vt auditores suos eodem igne, quo ipse flagrabat, incenderet. Vix peroratum erat cùm illi intimo dolore tacti ex conscientia superioris vitæ, ad sacerdotum se pedes sternebant, tantóque animi sensu fletúque sua enunciabant occulta, vt crebris interrupta singultibus expedire verba vix possent. Interim domi foriscq; multis pietatis officijs, maiore adhuc quàm antea dignitate hominumque admurmuratione reliqui vacabant Patres. Ac Lainius quidem ea ætate Romæ confessionum

15 *Primum Societati templum S. Mariæ à Strata.*

16 *B. Ignatius sex & 40. continuos dies docet Christianæ doctrinæ rudimenta.*

concionumque muneribus occupatus, postulatus est à Margarita Austriaca Octauij Parmensis Ducis coniuge, vt sibi suæque familiæ ad pietatem salutémque dux esset. Eademque paulò pòst Lucam Hetruriæ oppidum ad parentem suum Carolum, qui per id tempus in Italiam venerat, profectura, Lainium duxit. Ipse verò Lainius non priùs ex Vrbe pedem extulit, quàm aliquot alios ad Societatem piæ contemplationis exercitatione perduceret. In ijs Franciscum Turrianum Burgensem honesto loco natum, quem adhuc viridem ætatéque florentem, antequam domum reciperetur, mors sustulit. Huic contubernalis ac municeps, & fideli iunctus amicitia erat Ioannes Polancus scriptor Apostolicus, qui ad exercitationes spiritus experiendas, amici exemplo commotus, magno tum suo, tum Societatis bono ad eam animum appulit. Similis Polanco erat Andreas Frusius Carnotensis. Quippe ambo viri tum ingenij laude præstantes, tum multiplici varietate doctrinæ, quam in illo tempestiua grauitas, in hoc innatus quidam lepos; & in vtroque singularis modestia condiebat. Et is aulæ pertæsus ad certiores in Christi famulatu spes obsequia transtulit. Sed vt omnium natura fert rerum, in qua continenter alia oriuntur & occidunt; horum in Societate ortum aliorum excepit occasus. Occidit Romæ Marcus Lainius Iacobi frater excellenti pietate vir. Is inter suos fratres amantissimus Iacobi fuit, eiusque salutis tam studiosus & cupidus; vt, cùm de noua quadam hæreticorum secta inaudisset, qui per id tempus prauis dogmatibus toto orbe serendis sacra omnia miscebant, suspicari vehementer cœperit homo simplex ac purus, ne eam fortè sectam Iacobus quoque, quem ad clericos quosdam nouæ Religionis constituendæ gratia aggregatum esse cognouerat, sequeretur. Quocirca toto triennio anxias tendere ad Deum manus, ne in hæresim fratrem labi permitteret, sed religionem puram atque integram illibatámque tueretur, & eius potiùs esset propugnator acerrimus. Eius rei gratia Symbolum solebat Apostolicum inter augustissimum Missæ sacrificium, cui quotidie reuerenter adstabat, precationis loco percurrere. Nec priùs ab instituta prece destitit, quàm exploratũ habuit, cui tandem hominum generi sese frater agglutinasset; & quanto tandem interuallo inita ab eo Societas à pestilenti illa, de qua inaudierat, secta distaret. Itaque non sine Dei impulsu reuisendi fratris studio ad Vrbem venit. Vbi dum fraternis monitis atque consilijs piarum meditatione rerum ex Ignatij præscripto animum excolit, diuino afflante spiritu, eamdem ipse quoque, quam suspectam paulò antè habuerat, Societatem inijt. Postea ad nosocomium de more missus, in eoque aliquandiu magna & rerum humanarum, & sui ipsius contemptione versatus, in morbum incidit; domumque Iulio mense reuersus extinguitur, primus, quem post confirmatam à Petri Sede Societatem in cœlum merita vocauerunt. Post mortem fratri se videndum obtulit, admonens suos vti parentes per litteras solaretur, ne se deflerent in terris, cum quo iam rectè ageretur in cœlo. Huius è vita discessum non multis pòst diebus subsecuta mors est item Romæ Ioannis

17 *Ioannes Polancus ad Societatem accedit, & Andreas Frusius.*

18 *Primus Roma, & post confirmatã Societatem omnino primus mortuus Marcus Lainius Iacobi frater.*

19

Moritur etiam Ioan. Codurius vnus è decem.

nis Codurij vnius è decem. Is primus ab Ignatio professionis suæ vota ritè edidit: quo tempore tantus in eo fuit pietatis sensus, tanta vis atque exuperantia diuinæ dulcedinis, vt cùm eam celare, & diu inclusam tenere non posset, crebris indicare suspirijs & assiduis singultibus cogeretur. Præeuntrebat ipse cum Lainio in itinere illo, quod ad septem præcipua templa diximus institutum, & ferebatur per liberos campos, replens omnia gemitibus ac clamoribus: talesque identidem mittebat ad superos voces lacrymarum vbertate permixtas, vt alijs exisse de potestate mentis, alijs periculum videretur adire; ne se nimia contentione disrumperet. Proximum videlicet præsagiebat exitum ex his compagibus corporis, & ad illum iam appropinquantem se ipse parabat: qui vt ipso natali die Ioannis Baptistæ, cuius etiam nomen referebat, est natus, ipsoque sacerdos est factus; sic ipso quoque die ætatéque, quibus ille Beatus, de vita migrauit. Pro eius valetudine cùm rei diuinæ faciendæ gratia ad ædem S. Petri in Ianiculo tacitus properaret Ignatius, medio in ponte, qui Sixti dicitur, intentis in cælum oculis velut à stupore defixus repentè constitit. Tum ad comitem Baptistam Violam, Referamus, inquit, nos domum, Codurius noster decessit. Creditum Ignatio visum, vt antea Hozij, sic nunc Codurij animam in cælum intrantem. Ex horarum quippe ratione compertum ipso illo temporis expirasse momento. Nec sanè causa alia fuit, cur intellecto diuinitus cari sodalis excessu, domum extemplò repeteret, ac non potiùs aliquò ad piaculare pro eo Sacrum faciendum de more contenderet. Quin cùm ad Fabrum scriberet, veluti de communis obitu filij, narrauit decedentè Codurij animam, à pio viro in oratione defixo conspectam in cælum esse luce coruscam inter choros Angelicos deportari. Nec sanè ad alios candidissimus ille animus spectare poterat, nisi ad eos, quorum sanctimoniam atque candorem luteo hoc in corpore æmulabatur. Periculo pari, sed euentu dissimili

Mors Codurij reuelatur B. Ignatio.

20

Stephanus Baroëlius eo ipso anno, cùm postridie quàm ad Societatem accesserat, grauiter ægrotaret, nec procul abesset ab extremo vitæ periculo; Ignatius in eadem æde S. Petri in Ianiculo pro eo diuinam rem fecit: & in reditu placido ad comitem (is erat Petrus Ribadeneira) conuersus ore, Non morietur, inquit, hoc Stephanus morbo. Vaticinij veritatem salus mox reddita comprobauit, quam & Stephanus ipse dum vixit (vixit autem ad annum eius sæculi septimum & octogesimum) acceptam semper Ignatio retulit. Amissorum desiderium sufficiendis, vt solet, alijs diuina prouidentia mitigauit, duobus præsertim Hispanis, quos Araozius ex patria redieńs ad Vrbem adduxerat, alterum Martinum Sanctucium, qui Societati se dudum addixerat: alterum Æmilianum Loiolam B. P. Ignatij fratris filium. qui quanquam eo ad Vrbem consilio venerat, vt in aulam potiùs, quàm in Societatem se daret; postea tamen exercitiorum oborta luce, sententiam mutauit, & aulæ splendoribus Religionis humilitatem prætulit, pietatem videlicet patrui, cuius perpetuò Christi caritate subijceret, æmulatus; factus ex nepote filius, ex propinquo discipulus. Eodem ferè tempore, renunciato iam Societatis Præposito, Franciscus Strada ex agro Brixiano ad Vrbem redijt. qui quo paratior ad animorum lucra veniret, Lutetiam studiorum causa mittitur: tametsi diu illic esse Hispano homini, vt suo loco reddam, per arma non licuit. Eôdem

Idem prædicit Stephanum Baroëlium grauissimè ægrotantem non inde moriturū.

21

In Societatem venere Martinus Sanctucius, & Æmilianus Loiola: quos Araozius ex Hispania duxit.

22

studiorū causa missus est Andreas Ouiedus Clericus Toletanus insigni iam tum pietate vir, cum alijs de Societate nonnullis. Nec ita multò pòst à solenni nuncupatione votorū Fauentiam missus est Iaius, vbi præter multa è publica & communire gesta, veterem Ecclesiæ morem & consuetudinem retulit crebrò vsurpandi mysteria, hebdomadis minimùm singulis, Sodalitate piorum virorum, qui sedulò id curarent, erecta. Inde igitur ad confessiones magna celebritas, vix vt Patri respirandi daretur locus. Quin ea, quam dixi, Sodalitas illas sibi quoque partes imposuit, vt peculiari quodam studio misericordiæ tueretur officia. Medicum è suo corpore facilè principem, aduocatum procuratoremque delegit, qui siue in morborum ærumnis, siue in iudiciorum disceptationibus operâ suam gratis egentissimo cuique præberet. Alij mendicorum patrocinio suscepto pro eis eleëmosynas corrogabant. Nonnulli velut tutores à lege dati orbos orbasque complexi, studiosè quærebant & vestiebant. & alij alia Christianæ benignitatis officia partesque sibi deposcebant: vt viderentur omniâ Fauentiæ prisca quadam religione feruere. Sed in tantis ardoribus iubetur à Pontifice Iaius, vnà cum Bobadilla, qui apud Calabros, vti diximus, versabatur, Ratisbonam se conferre; Fabri successurus in locum, qui cum Ortizio in Hispaniam mittebatur. Ea causa fuit, vt Fauentia Bononiam veniens, magnas hæc etiam ciuitas, dum se aditer Iaius accingit, commoditates hauserit.

Missi varios studiorum causa Franciscus Strada, & Andreas Ouiedus.

23

Iaius Fauentiæ multa præclarè gerit.

24

Iaius & Bobadillæ in Germaniam destinantur.

25

Egerat Vormatiæ Faber, vt suprà demonstrauimus, cùm Protestantium celebraretur conuentus, sed non hæsit admodum diu: nam breui cœtu illo dimisso, continuò Spiram, hinc Ratisbonam cum Caroli curia ad Cæsareum Conciliū, vbi & Apostolicus Legatus intererat Gaspar Cōtarenus, accessit. Quocunque autem vestigium posuit, eumdem se Fabrum præbuit, nauum videlicet hominem & operarium. Apud ciuitates & oppida, quà transibat, conferendis potiùs salutaribus Sacramentis, quæ in ijs maximè locis fidelem ministri operam requirebant, quàm concionibus agendum censuit. Ratisbonæ à Sabaudiæ Caroli Ducis filio, cuius è ditione fuerat, agnitus, & in honore habitus, ad eius confessiones audiendas eligitur. In tanta autem aulicorū turba nationumque varietate vsqueadeò se vulgo probauit; vt ad eum vniuersi tanquam ad communem patrem Germani, Itali Hispanique concurrerent. Quo fiebat vt viri dignitate, doctrina, generis splendore nobiles sanctis meditationibus instituti de corrigendis suis alienisque moribus sedulò cogitarent, nonnulliq; meliores iam sibi redditi, complures alios ad eamdem meditandi rationem blanda cohortatione pellicerēt. Feruere præ ceteris Doctor Cochleus vir insignis ac prudens, qui non vulgari sui animi bono has ipsas commentationes expertus, gaudiisque mirum in modum etiam affectuum reperiri magistros, quoscunque poterat ad eamdem commentandi

Res gesta à Fabro in Germania, præsertim Ratisbona.

26

tandi normam, aut exercebat ipse per se, aut exercendos curabat à Fabro. Nec his contenta, finibus Fabri caritas ad absentes, & longè positos excurrebat. Norimbergam ad moribundum Italum euocatus, per eam occasionem aberrantem à Christi caulis ouiculam ex morientis familia ad Ecclesiæ septa reduxit, &, quod septimũ iam annum non fecerat, ad confitenda peccata. Cuius exemplum negotiatores secuti duo vagi & ipsi, palantesq; per hæresum saltus ad eumdem Christi gregem reuerterunt: Mauriq́ue item duo ad baptisma perducti. Quod autem in hac prima profectione Germanica admiratione dignum fuit; nemo ex ijs, qui aut Fabro peccata confessus, aut ab eo pijs exercitationibus semel esset imbutus, ab eius vel beneuolẽtia desciuit vnquam, vel virtutis disciplina deflexit. Nec solùm itineribus susceptis quærebat studiosè quos Domino lucraretur: sed etiam quos adire non poterat, sedulò scriptis conueniebat epistolis: nec modò exteros, sed etiam Sodales, quorum piã institutione multorum continebantur auxilia. ac Parisiensibus quidem præclara hæc monita scripsit:

27 *Monita Fabri ad Socios Parisienses scripta.*

„ Largiatur Christus Iesus vberem vobis gratiam, vt quò spectatis recto cursu, velut arcu mentis semper intento studia vestra referatis: & gaudere quasi quodam triumpho possitis, quem ad extremum deportabitis, si cum scientiæ spiritu sanctè quoque sentiendi spiritum coniunxeritis. Quæ quidem expectatio desiderij mei, totiusque Societatis tum demum explebitur Christo duce, cùm summus ille magister, qui litterarum disciplinas postremus infundit, perpetuus vobis quasi quidam præfectus affuerit, magistrorum dictata reddentibus. Is est Spiritus sanctus: quo doctore atque magistro, quidquid tenetur ac scitur, optimè scitur: sine quo quisquis aliquid scire se putat, nondum nouit quemadmodum scire oporteat: vt ipsa quoque Christi Iesu præstantissimi magistri verba, eius ore prolata, tanti doctoris opera, quò melius recolantur, & memoria repetantur, indigeant. Quid enim ille dixit discipulis suis? Spiritus, inquit, sanctus suggeret vobis omnia, quæcunq; dixero vobis. Nec modò suggeret, dixit, sed prius docebit; vt magisterium sancti Spiritus indicaret, cuius munus est hominibus, quæcunque ille dixerit, non modò suggerere, verùm etiam explanatiùs vberiusque docere. Ergo si Christus magister noster, via, veritas, & vita nostra suo vti Spiritu non modò ad sensum voluntatis & cordis; verùm etiã ad scientiam mentis & intelligentiæ nos voluit; quanto magis in percipiendis ab homine disciplinis necessarius eius putandus est vsus? Notum vobis Thomæ Aquinatis exemplum est, qui consueuerat secum ipse non modò, quæ à Doctoribus audisset adhibita precatione recolere; verùm etiam, quæ nondum ab his acceperat, coram hoc cælesti doctore prius mente ac cogitatione versare. Ergo & vos etiam atque etiam monitos velim, vt scholas à Doctoribus explicandas tanto & ipsi cum magistro prius animo percurratis; deinde ab ijs explicatas coram eodem præfecto reddatis & memoria repetatis. Sanè vobis in Domino gratulor, quòd hac re longè nobis antecellitis, mihi inquam, & similibus mei: quoniã prius quàm ad litterarum studium vos tradatis, propositum iam habetis, quò cursum studij vestri tanquam rectis lineis dirigere vos oporteat. Quare cùm & principium, vnde omnis sapientia manat, & cursum rectissimum teneatis, haud ignotus vobis esse poterit vestrorum exitus studiorum. licebit igitur non modò tum, cùm finis studiorum erit impositus, verùm etiam in ipso studiorum cursu, vt fecistis in ingressu, animo esse quieto atque tranquillo; cuius tanti boni fons, ipsa videlicet est recta mentis intentio, quoniam ad eum rectà contenditis, qui vita est, & in quo tandem est vera quies. Quando autem recta ingredi via, quæ Christus est, iam cœpistis, necesse est vt in ea quoque tenenda acquiescatis, susciendis videlicet studiorum laboribus in eodem mediatore nostro Christo, qui idem & via & veritas est: quæ à Patre exiit, & ad Patrem rectissimis quodammodo lineis cursuq; redijt. Est igitur, fratres mei, quod & à vobis Deo grates agantur, nec minores debentur à nobis, quanquam (vt dicere institueram) defuit nobis talis ac tanta componendi ordinandiq; studij nostri facultas. Quippe 28 existimabamus nos in litteris situm esse, vt ipsæ nobis suum & principium & finem ostenderent: cumque ignoraremus eum, qui & verè principium, vt benè ponerentur initia, & verè finis est, vt in eo velut ancora consiliorum nostrorum atque mentium iactata consisterẽt; fieri non poterat, quin perturbato ordine, & sine pace animi progrederemur, itaque nesciebamus vti bono litterarum, & bonum quod illæ docent, arripere perturbatione finis atque viarum: dum vias pro fine, vicissimque finem pro vijs adhibebamus.

Sed Faber dum totus frugifer Germaniam pererrat, ecce tibi ab Vrbe mandata, vt cum Ortizio in Hispaniam pergat: qui priusquam Ratisbona se commoueat, professionis vota solenni ritu nuncupat in æde B. Mariæ, quæ Capella vetus dicitur, ad aram maximam, die ipsa Deiparæ Virginis Elisabetham salutantis octaua. Votorum formam, quæ etiamnum in eius commentarijs apparet, suo firmatam chirographo ad Ignatium rite dedit, ac magno deinceps animi sensu, & plurima cum actione gratiarum anniuersariam eius rei memoriam quotannis instaurauit. Editis tota 29 ex animi & corporis deuotione pieratisque sensu propè incredibili votis suis, quamuis & frugum vbertate, & suauissimis animi luminibus ei Germania blandiretur, tamen obsequij studio summè alacris Iulio mense discessit. Ratio verò eius itinerum erat eiusmodi. Velut optatissima nactus otia, & à cæteris curis atque occupationibus libera, ea tota pijs cogitationibus, & sanctis precibus consumebat. Vt Angelos præcipuo cultu venerabatur semper, & secundam ijs feriam potissimùm dedicarat, eosdemq; identidem dies ac noctes pijs vocibus appellabat, præcipuè contra improbos spiritus, qui tam multis modis exagitant genus humanum, ita his se custodibus præcipuè in itineribus committebat: hos cognoscebat vbique præsentes, nusquam sine eorum implorata custodia comitatuque prodibat, vt illi fortunarent iter, & lætos exitus suis rebus afferrent. In omni regno ditioneque prætereunda Principatus & Archangelos sibi & incolis implora-

Pergit Faber in Hispaniam, & ratio eius itinerum sanctitatis plena describitur.

plorabat. Cùm ad vrbem aliquam oppidumúe propiùs accederet, fundebat supra incolas orationem, & clementissimo Dei numini supplicabat, vt eius regionis Archangelus Angeliúque magistri singulorum hominum, atque custodes, præcipuo eam studio curaúque defenderent. Inuocabat & Sanctos cuiusque loci patronos ac tutelares (quem in vsum longa peregrinatione quamplurimorum nomina collegerat) vt pro habitatoribus suis, aut gratias agerent, aut veniam à Deo peterent, partesque illas officij atque gratiarum, quas ipsi incolæ vel negligerent, vel ignorarent, ipsi vltro susciperent atque peragerent. Eisdemque egentes auxilio & solatio, & singula nominatim calamitosorum genera commendabat. Inter hanc coniunctionem cum Deo atque cælestibus nullas prætermittebat occasiones serendæ pietatis. Indagabat vias omnes omnibus consulendi: & quocunque ingrediebatur, omnem sermonis occasionem intenta mente captabat: quin intempestiuæ se nonnunquam taciturnitatis accusans, cuius vitio plurima saltem bona fieri desinerent, quæ facta ab hominibus salutem parerent; statuit in posterum accuratiùs interiori parere voci, & monentem spiritum exaudire, nunquam vt verbo parceret, sed in omni congressu atque conuictu, in circulis ac conuentibus, in templis ac foris, in domibus atque vijs, in conuiuijs & itineribus, ex Gregorij Magni præcepto curaret, quę singulis diceret, & quemadmodum vnumquemque moneret, vt quisquis ei se iungeret, aut quo ille se adiungeret, quasi è salis tactu æternæ vitæ sapore condiretur. Bellissimum ducebat esse, & nostri Ordinis propriũ, relinquere in omnibus domibus & hospitijs, quò diuertimus, vestigium aliquod sanctitatis. Vbique enim consulendum hominibus esse, vbique plantandum, vbique colligendum, cùm debitores simus omnibus, & vbique nos spectet Deus: cuius famulos & administros esse nos voluit. ideo committendum non esse, vt frustra aliquid ad notitiam nostram conspectumque perueniat: quia Christus, quem sequimur, nihil in se frustra & inane permisit, non rei cuiusquam aspectum, non vocis auditionẽ, non iter vllum, non ingressum, non statum, aut sessionem; eumdemq; cùm quopiam diuerteret, non temere ac frustra, sed consilio ac ratione ad hos potiùs, quàm ad illos, & oculos & itinera direxisse: nec frustra, ac sine causa modò maritimum, modò terrestre tenuisse iter, modò foris, modò domi, modò solum & secum ipso, modò inter homines, & cum hominibus voluisse versari. Quemadmodum igitur nihil in eius actionibus inane fuit, nihil superuacaneum, nihil redundans, ita nihil in nobis deprehendi debere inane, nihil quod causa fructuque vacaret. Illud addebat ad præmuniendum castimoniæ thesaurum, obstruendosque aditus insidiatori nequissimo dignissimũ commemoratione præceptum. Cunctis in hospitijs ac diuersorijs non modò statim in ingressu ex præcepto Christi pacem hospiti dandam, sed etiam pietatem palàm ac liberè profitendam, tum pijs de Deo sermonibus inferendis, tum Religionis apertè colendis officijs: vt Religiosi viri, dum ita famæ seruiunt, ceterosque à flagitio suæ probitatis opinione coërcent, vna eademque opera & pudori suo consulant & alieno. Nihil enim nos ita continet in officio, vt edita iam virtutis exempla: nihil ita petulantiam hominum frangit, reprimit impudentiam, cupiditates imminuit, vt sobrij hominis & temperantis aspectus. Ea de causa Faber iure quosdam non tam re, quàm nomine Religiosos accusat, quòd non sine diaboli fraude in hunc rapiuntur errorem; vt pudeat coram ijs, quibuscum agunt, liberè profiteri quod sunt, quo liberiùs illi quidquid collibitum fuerit in aures castas eructent. Et sanè in Apostolorum principe obseruare licuit quàm Christum timidè profiteri periculosum sit: dum Ioannem in Pontificis domo, quoniam notus erat, nullus lacessit; illum verò adeò nuper animosum, quoniam latere volebat, vox ancillæ deiecit. Quod rectè intelligens Faber iam inde à principio imperauerat sibi, ne quid in conuentu hominum conniueret, ne quid dissimularet: sed perpetuis de Deo deque virtute colloquijs, quid proficeretur, ostenderet; vt nemo se præsente auderet, aut minùs aliquid pudenter facere, aut mollem aliquem & delicatum inferrre sermonem. Hoc instituto iter in Hispaniã per Galliam tenens, comprehensus à Gallis, vnà cum Ortizio ceterisque comitibus, & coniectus in carcerem, in ipsis etiam vinculis quos incenderet, & meliores redderet apud hostes inuenit. Agere cum arcis duce, & custodibus cœpit, & faces identidem sui admouere sermonis, tanquam si vocatus ad id amicè non captus hostiliter videretur. Itaque ducem ipsum, militarem hominem assidua collocutione mutatum ad reconciliandum placandumque sibi Deum, & confitenda sibimet peccata conuertit. Ipse verò & Ortizius ceterique Hispani septimo die præter expectationem ac spem, perhumaniter ac beneuolè, non tanquam è custodia, sed tanquam liberali ex hospitio sine pretio, sine mercede mittuntur. Tantam vim habet in omnẽ partem, & apud omnes gentes castissimus & ardentissimus Dei sermo. Inde itinere repetito Madritum in Hispaniam Deo tutante incolumis attigit. Hîc more institutoque suo, ne in tanta animarum siti certo loco consisteret, aut ex vno hominum genere negotiaretur ei, qui amat animas, complura eius prouinciæ oppida & loca percurrit, in primisque Cęsaraugustam, Mediolum (hodie Medina cæli) Seguntum atque Complutum: primusque Societatis nostræ specimen in ijs partibus edidit. Nec modò cum viris nobilibus, sed quod in viro graui, eodemque Cæsarei Procuratoris comite spectabile erat, cum plebe pueriscq;, quibus Christianæ legis instillabat initia, multus erat. Ita sibi omnes ordines, omnes adiungebat ætates. In Galapar oppido, dum ex ea, quam dixi, doctrina, pares laboribus fructus legit; tum demum se intellexisse testatur, quanti tandem à Societate sit faciendum hoc instituendæ multitudinis munus. Sed hæc Faber in Hispania quasi præteriens. Nam eo, qui secutus est anno, iterum in Germaniam iussus redijt, quò eum iam pridem, & rei Christianæ necessitas maior, & operarum minor numerus reuocabant. Interim tamen perficiendo animo suo, & cælestis militiæ exacuendis armis intentus, sciens quantæ essent in pauperta-

Hom. 17. in Luc. 10.

30 *Saluberrimum Fabri monitum ad anteuertendas peccandi occasiones.*

31 *Faber comprehenditur à Gallis: & eos, quorum in custodia erat, facit meliores.*

32 *Dimittitur perbenignè cum omni comitatu.*

33 *Peruenit Madritũ in Hispaniã, multasque oras percurrit.*

33 *Votum concipit peculiare perfectissimæ paupertatis.*

pertare Euangelica vires ad opem superûm demerendam, & infernos spiritus profligandos, nouum eius votum adiecit. Nam decimo tertio Kal. Decembris proprio se voto deuinxit, nunquam vel pro Euangelio Missæue sacrificio, vel pro cognoscendis laxandisque peccatis aliquid accepturum: ac ne annuis quidem fructibus liberaliter oblatis sese vsurum, nisi ab eo fortè coactum, cui repugnare saluo officio ac religione non posset. Hoc ille votum inter insignia Dei dona connumerat, qui tales ei vias aperiret conseruandæ tuendæque paupertatis. Neque hac fuit perfectione contentus: sed postea quò vltrà progrederetur inuenit. Obrepserat aliquando repentina quædam animo cogitatio futuræ suis in itineribus egestatis: quam vt animaduertit, deprehenditque suis esse progressionibus aduersariam, continuò noua alia cogitatione, tanquam clauo clauum eijciendam putauit. Induxit in animum se quotannis rebus omnibus, quæ præsentem ad victum & cultum pertinerent, funditus exuere, nihil vt se spoliatius, nihil esset egentius. Itaque rogauit inter sacrificandum ex animo Christum, quem suis præsentem intuebatur oculis manibusque tractabat, vt, quàdiu vita suppeditaret, nullus abiret aut recurreret annus, quo mens illa pariter non rediret. Quòd si id consequi re ipsa non posset, vt parata non haberet in præsens, quæ ad cultum victumque & sibi & socijs suppeditarét, certè lumen aliquod suæ menti præferret, quo intelligeret ei ne gratum, & è re diuina foret, si id sponsione voti, & promissi religione sanciret; vt se quotannis cunctis rebus præsentibus spoliaret, & Deo decretam paupertatem ad actionem & vsum eo quoq; pacto reuocaret. Omnino agnoscebat iam pridem hoc Dei munus, & hanc ei mentem ferebat acceptam, vt vbicunque terrarum esset, ostiatim sibi vitæ subsidia atque alimenta perquireret: studebatq; solicitus eamdem mentem alere, & has salubres cogitationes fouere, quibus perinde vteretur, ac rebus ipsis, cùm re ipsa non posset. Cuius actio exercitatióque adhiberi cùm desijt, sensim minui eius putabat amorem, & elanguescere tantæ virtutis affectum: quia quantum de exercitatione detrahitur, tantum remittitur de amore. Ideò voluntatem affectumque animi, cùm facultas non suppeteret, excitabat: bonasque (vt dixi) cogitationes aduocabat, quæ instar essent actionis, & votę paupertatis quodammodo pabulum. Ita cùm se à terrenis segregaret, non mirum est, si tanto magis cęlestibus ac diuinis adhæresceret. Itaque idem sub tempus quo attentiùs psalmodię insisteret, præclara sibi adiumenta quæsiuit. Inter psalmum & psalmum breuem quamdam precationē raptim iaculabatur ad Deum: cuius generis erat illa solennis & frequens. Pater cęlestis da mihi spiritum bonum. qua in prece totis scilicet missa præcordijs, sensit ad reuocandam & colligendam mentem multum latere præsidij. Interdum decies augustissima Iesu, & eius Matris nomina piè ad Horas singulas orandi Canonicas appellabat, vt ad memoriam decem illa sibi redigeret, & in psalmis spectanda proponeret. Primùm vnam Dei gloriam, deinde Sanctorum honorem, tum incremēta iustorum, postea liberationem eorum, qui noxis

34 *Quotannis omnibus rebus sese spoliare decernit.*

35 *Præclara Fabri adiumenta ad benè recitādum diuinum officiū.*

essent implicati mortiferis, adhæc rei Catholicæ progressionem, mutuam etiam inter Christianos Principes pacem atque concordiam, denique leuationem eorum, quos ea ipsa hora vel dolor aliquis perfoderet corporis, vel animæ solicitudo perederet, vel aduentantis mortis horror inuaderet, vel purgans apud inferos ignis exureret. Hæc ille decem ad Horæ cuiusq; Canonicæ carmen piè sanctéque recolebat; his mentem lubricam, ne qua effluēret, cohibebat. Nec verò illa ad comparandam attentionem minùs efficax ratio erat, quòd in inchoandis ijsdē Canonicis Horis in acerbissimos Christi cruciatus indignamque necem suæ mentis figebat aspectum, & vt psallendo canendoque progrediebatur, ita in reputandis actioribus eius pœnis atque doloribus procedebat. Intendebātur quippe Christi dolores hoc magis, quo ille propiùs ad vitæ vergebat occasum: & eadem proportione Faber sensērat sibi esse in Horarum attentione crescendum, intendendamque vim animi ad intentionem & incrementa dolorū: vt, cùm peruenisset ad Nonam, sentire quodammodo & ipse posset dira illa tormenta & supremos angores, quibus ea Christus hora paternos in amplexus extremum spiritum edidit. Existimabat etiam præsertim nouis ac tironibus salutare, si, cùm se conferunt ad psallendum, continuò sibi quatuor illos veluti fines, quos vltra non prodeant, terminosque præscribant. Primùm loci opportunitatem, vbi psallendi fungantur officio. Magni enim interest non illuc egredi cùm mens orat, vnde sensus hauriāt, quæ cogitationem auocent alioque traducant. Deinde personas ac Sanctos, qui vel in orandi formulis atque collectis, vel in sacris nocturnisq; lectionibus memorantur. Postea verba, quibus sacrum carmen, & precatio tota contexitur. Denique res, quæ geruntur, actionumque varietatem, quam quotidianæ psalmodiæ vicissitudo suppeditat. Hos intra fines atque cancellos qui se tenuerit, is auctore Fabro mentis aberrationibus obuiàm ierit. Consueuerat aduentante psalmodia ceteris ab negotijs paulisper abduci, ad eamque priùs cogitatione, quàm pronunciatione conuerti: ne, si repentè ab negotio traduceretur ad psalmum, vestigia rei gestæ residerent in animo, perpetui semen erroris. Interdum etiam mentem suam blandè fallebat, ne quà liberè volitaret, cum eaque tanquam fœdus iniibat, vt immota silensque, hoc, vel illō saltem in psalmo, psalmodiæue parte consisteret: quam cùm in ea constantem, vt pepigerat, habuisset, pacta sua renouabat, & ad insequentem psalmum se rursùs admonens, ita dicebat, Fac & huic animo sis præsenti, fac attento. Cui cùm item fecisset satis, eadem admonitione deinceps progrediebatur ad reliquos, dum ad extremum in omni sui muneris parte cōstantiam, quam quærebat, esset adeptus. Et quod suos olim Monachos Basilius monuit, idcirco mentis gigni in oratione desidiam, quia non satis præsens Dei numen agnoscitur; id Faber etiam suo vsu didicit, & scriptis monuit, ad coërcendam in orationibus mentē valere plurimùm, si quis Deum Deique Angelum præsentem agnoscat, qui quemadmodum in precatione se gerat, animaduertant: itemque stantem ex aduerso ma-

36

Reg brou. quæst. 21.

lum angelum, qui quò plures habeat ad accusandum ansas, inuido curioſoque oculo cuncta eius obſeruet & rimetur errata. Præcipiebat in primis abijciendam oranti ſolicitudinem lucis craſtinæ, rerumque gerendarum vel optimarum, quæ omnino perderet attentionem, nec ſineret animum in inchoata prece conquieſcere. Quippe animum ipſum in multa & longinqua diuiſum minùs poſſe ei quod eſt præ manibus, ſeriò & conſtanter adeſſe. Quocirca faciendum ei, qui orare ſpiritu velit, vt omnem diei curſum ſic inſtituat ac dirigat, omnes actiones ita diſpenſet, vt ad eas poſtea euentuum expectatione ſuſpenſus orantis animus non recurrat. perſuaſeratque ſibi hoc Deo res gerendas curæ magis fore, quò magis ab ijs ad Deum curam inter orandum ipſe traduceret. Precandi pſallendique functus officio, 37 ſtudebat inde ſpiritu non excedere. Ac ne ſe continuò foras proijceret totumque profunderet, ad ea, quæ orauerat atque cecinerat, animum reuocabat. id quod ei, & in quouis alio pietatis genere ſolenne ſemper & vſitatum fuit: vt ijs peractis ad ea animum attenta cogitatione reflecteret, ſingulaſque velut operis partes recognoſceret ipſe ſecum, & tanquam prudens ac peritus opifex retractaret. Tanti autem faciebat accuratã in canonicis præſertim precibus attentionem, vt diceret, ſæpiùs eſſe in memoriam reuocandum orandi tempus; concipiendúmque tanto antè cùm flagrans ſtudium pſallendi ſapienter, tum metum ſolicitudinémque, ne quid in pſallendo canendóque peccetur: perſoluto verò pſalmodiæ munere, niſi ex ſententia votóque ſucceſſerit, ſuſcipiendum eſſe dolorem, qui perpetuus ſit, & ad nouum vſque pſalmodiæ tempus conſcientiæ pectus vrat. Sed hunc non tam volebat ex importunis cogitationibus ſuſcipi, quibus mens aliò rapitur, quàm ex amore & caritate Dei, quòd abfuerit ſenſus orandi inter ſuauiſſima Dei verba & argumenta pſalmorum. Multos enim ſæpenumerò angi in precationis penſo reddendo, non tam quòd eius fructu priuantur, quàm quòd id temporis, quo adſtant ante Deum, alienæ cogitationes obturbant, minimè reueritæ tanti Numinis Maieſtatem: tametſi meritò timorem hunc aiebat fugamque cogitationum ad amorem munire viam. Quippe eo comparato, & in animum ſemel infuſo, tum demum in ipſis rebus ſubſequatur attentio, ex amore ſcilicet diuinæ vocis atque verborum, & ex earum iucunditate rerum atque factorum, quę ſacro carmine continentur.

38 *De Socijs Pariſienſibus Præerat Hieronymus Domeneccus, aderat & Paulus Achilles*

Iam in Gallia Societas, quanquam puſilla illa quidem erat, haud tamen puſillos in ea fructus tulit. Nam nec Domeneccus, quem Iacobo de Eguia in regendis domeſticis ſuffectum diximus, otio languebat: nec Paulus Achilles, qui illuc etiam biduo ferè pòſt ſeſe contulerat, hebeſcebat. Exercebant & ipſi de more nonnullos, quorum tetigerat corda Deus: qui poſtea vim remedij cæleſtis experti, continuò in alios atque alios de ſuis fructibus deriuabant. Primus Iacobus Miro Valentinus, ætate florens, litteriſque Latinis & Græcis pereruditus in eorum partem venit. Is eò iam diſcendo proceſſerat; vt ſe ad Ariſtotelicas ſcholas explanationeſque in eadem florentiſſima

39 *Ad eos aggregat ſe Iacobus Miro.*

Academia compararet, longiùs poſtea ſua ſtudia tracturus, niſi aliò vitæ curſum Deo aſpirãte conuerteret. Qui dum in Domeneccum municipem ſuum incidit, ad vſitatas exercitationes admiſſus, continuò Societati ſe addixit, tanta ſui ipſius & rerum humanarum deſpicientia, vt quamuis & ætate, & diuitijs, & doctrinæ laude præſtaret, parentibuſque eſſet vnigena & ſolus heres; cuncta tamen hæc caritate Chriſti poſteriora duxerit, nullis perinde rebus in poſterũ, vt ſui ipſius ſummiſſionis ſtudio, & alienæ ſalutis addictus. Ergo mox à Domenecco, qui eius iam naturæ dona & præclaras habilitates inſpexerat, ad animarum cauſas adhibitus, ea cum laude ſe geſſit, vt ſuorum ſpecimen fructuum breui dederit: ac præter ceteros, veterem quemdam Religionis transfugam hominem perditiſſimum ad ſui clauſtra cœnobij, & per hunc poſtea alios ab errore praui dogmatis ad ſanam mentem reduxit. Denique vel ipſo abſente Ignatio, perinde omnia ab eius gerebantur alumnis, ac ſi is præſens adeſſet. Quanquam autem non deerant, qui Patres tanquam rerum nouarum auctores inſimularent, inuidóque dente carperent; tamen nec deerant quidam ex altera parte viri principes cùm vitæ integritate præcipua, tum auctoritate, & fama doctrinæ, qui non modò priuatim cùm vſus eſſet, verùm etiam publicè & pro concione Patrum ſilentia defenderent, & ab obtrectatoribus vindicarent: vt ex familia Franciſcana nobilis in primis Doctor de Cornibus, & Doctor alius Picardus inter Pariſienſes concionatores inſignis, homo tam amans Societatis, vt in eam ſignificaret ſe eſſe venturum, ſi per valetudinem liceret.

Dum hæc in eis, quas diximus, Europæ partibus à Societate geruntur, Simonis & Xauerij, qui in Luſitania verſabantur (exacto quod reliquum erat hiemis, ijs quas ſuprà attigimus, occupationum muneribus) vſque adeò probari ac ſuſpici cùm pia ſedulitas, tum ſingularis induſtria cœpta eſt, vulgò vt Apoſtoli appellarentur. Inde hoc primùm in hodiernum vſque diem Societati cognomẽ apud Luſitanos & Indos, quanquam ea perinuitã ac ſæpè reclamante. Hoc rerum ſucceſſu Rex lætus, addito inſuper conſilio ac poſtulatione procerum, cogitationem de Indijs antè ſuſceptam in præſentia iam abiecerat, & detinendis in Luſitania Patribus tota mente ſuſceperat. Quod illi ſubodorati Ignatium per litteras admonent, & eius ſimul ſententiam rogant. Ignatius conſulto Pontifice, cùm Regis ad arbitrium Pontifex rem omnem reijciendam putaſſet, reſcribit Patribus, ſe Regi permittant: & quamuis aliud antea dederit in mandatis, quidquid tamen Rex ipſe iubeat, ſine hęſitatione perficiant. Quòd ſi ſuam Rex ſententiam exquirat, diuidendam ſibi videri prouinciam, ita vt in Luſitania Simon hæreat, Franciſcus in Indiam pergat. Rex Ignatij conſilium ſecutus, appetente iam nauigationis die Xauerium aduocat, & ei rem Indicam ſtudioſè commendat: hortaturque, vt adiungendis ad Chriſtum Ethnicis Neophytiſque in fide firmandis vigilanter inſiſtat: Luſitanorum arces ac præſidia luſtret: deprauatos mores corrigat: deque rebus ſingulis per otium ad ſe perſcribat. Ad extremum acceptum nuper ab Vrbe di-

40 *Homines Societatis in Luſitania Apoſtoli vocantur.*

41 *Manet Simon in Luſitania, Xauerius pergit in Indiam cum auctoritate Apoſtolicæ Legati.*

ploma

ploma cum litteris Apostolicis, quibus ille in India Legatus Apostolicus designabatur, ex improuiso profert, Xauerióq; reddit. Id ei prorsus ignaro vltrò Rex ipse curauerat, quò maiore cum potestate auctoritatéque prouinciam illam obiret. Xauerius actis de more gratijs, daturum se operam, Deo propitio, respondit; vt nec voluntati Regiæ, nec suo muneri, quantum in ipso esset, vllo loco defuisse videretur. Et quoniam suis Oeconomis Rex mandarat, nihil vt Xauerio comitibúsque profecturis in Indiam siue ad tuendam valetudinem, siue ad commodum cultúmque deesset, Xauerius Regijs curatoribus, & Antonio præsertim Taidio, Castanerio Comiti, Indicæ classi instruendæ præposito, complura nauigationis in vsum identidem offerentibus obfirmato animo diu restitit: deinde verò ne fastu potiùs, aut pertinacia, quàm paupertatis amore videretur cuncta respuere; vulgares quasdam, & crassiore textu lacernas, non tam sibi, quàm duobus comitibus Paulo Camerti Italo, & Francisco Mansillæ Lusitano ad arcenda circa Bonæ Spei Promontorium Antarctici frigora: itemq; sacros aliquot libros, quos sibi vsui fore videbat in India, postulauit: reliqua reiecit omnia: quòd diceret suscepto paupertatis voto, & Dei causam agenti nequaquam esse de crastino laborandum. Horrante deinde Comite, vti ministrum saltem puerum, quem eo nomine Rex misisset, assumeret, Mihi verò (Xauerius inquit) dum his manibus pedibusque vti licebit, opus ministro non est. Cùm ille nihilominus vrgeret ac premeret, negans eius esse personæ, quam gereret, aut vestem ad nauis marginem, inspectante nautica vectorumque turba, sua manu perluere, aut cum ceteris tractare lebetes: Atqui (Xauerius inquit) personæ tuendæ præcepta, quæ narras, quò loci rem Christianam adduxerint, vides. ego verò & ollas, vbi res postulauerit, in oculis multitudinis attrectare, & lauare mea manu pannos in animum iam induxi. Quo responso Comes obmutuit, & cælestem hominis sapientiam admiratus, eam sæpè in circulis prædicare consueuit, crebrisque illud vsurpare sermonibus, in classis discessu non minus cum Xaueno, vt plus acciperet, quàm cum alijs, ne plus exigerent, fuisse certamen. Simon deinde supremos inter amplexus Xauerium sibi post alia hæc dixisse narrauit. Meministine, Pater, Romæ cùm ambo in nosocomio versaremur, te meis nocte intempesta excitatũ è somno clamoribus, cùm vociferarer, Amplius, amplius, amplius? idque quid esset tibi percunctanti, me eo tempore subterfugisse prodere? Hunc quoniam rem ad exitũ video dirigi, sic habeto. Haud scio an vigili, an sopito, obiecta tum mihi est scena peramplæ multiplicium ærumnarum, quas diuini obsequij gratia subirem: tantúmque tum æterna bonitas mihi roboris & animi dedit, non modò vt oculos ex horrido conspectu illo non retorquerem, sed vt præ cupiditate plura & acerbiora tolerandi, in eas, quas exaudisti voces, amplius poscens, eruperim. Iam igitur spero, quando ad hanc me prouinciam clementissimus Deus pro sua pietate selegit, pariter facturum, vt quæ tum Romæ dedit vota expoſcere, re etiam exequi donet in India. Ah hoc colloquio ceterorúque Sociorum complexu consensa prætoria, qua Martinus Alfonsus Sosa Indiæ Prætor designatus vehebatur, septimo Idus Aprilis in Indiam soluit.

42 *Studium paupertatis B. Xauerij.*

43 *Visum B. Xauerij quo significabantur ærumnæ Indicæ.*

Post Xauerij digressum suspicatus Simon Regia iam de Societatis fundando Collegio euanuisse consilia, propterea quòd ea de re diu secum Rex ipse non egerat; antiquissimo suo illo spiritu vocandæ ad fidem nationis Indicæ stimulante, constituit Lusitania clàm relictà in Indiam soluere. Id quo commodiùs, & sine interpellatoribus faceret, nauigationis apparatum Bernardino Excalceato Longobardo silentio imperat; fidem suam obligans se illum in Societatem simul ac conscenderint, recepturum. Verùm id consilij haudquaquam vltrà processit. Nam cùm quædam Ecclesiæ prædia possessore vacua sese offerrent, facile Regi fuit per Sedem Apostolicam inuenire, quemadmodum Societatis stabilire Collegium, & perpetuis bonis instruere sensim posset. Simon ergo præter opinionem, prætérque animi sententiam in Lusitania manere coactus, cùm ad extremum in Dei prouidentiam omnia referret, ad Lusitanos pro viribus iuuandos suas curas & vigilias intendit. Nec solùm Orientalem Oceanum, sed etiam Borealem sub hoc tempus, religioni velificans, cœpit nauigare Societas. Extremo ferè anno in Hiberniam Oceani Britannici insulam missi sunt Salmeron & Paschasius: cuius suscipiendi itineris ea causa fuit, quòd, quemadmodũ suprà significauimus, Angliæ Rex Henricus huius appellationis Octauus, diuortio cum vxore Catharina facto Caroli V. matertera, contra ius fasque Annam Boleniam in matrimonium duxerat. Quas tam nefarias nuptias cùm Romanus Pontifex Clemens Septimus ratas habere nullo modo posset; imò & in Cæsaris gratiam, &, vt æqua iura poscebant, sua auctoritate damnasset; Rex amore insano corruptus, cùm multa antea pro defensione Catholicæ fidei præclarè fecisset, ad extremum vertit omnia: & Lutheri, quod dudum oppugnauerat, dogma secutus, per summam impietatem ac contumaciam ab Apostolicæ Sedis auctoritate desciuit. Nec modò quotquot in Anglia suo parebant imperio, terrore iniecto coëgit se vnum secundum Christum Anglicanæ caput Ecclesiæ in diuinis humanisque iurare; verùm etiam longiùs scelere atque impietate proiectus in finitimis ciuitatibus seuerissimis sanxit edictis, ne quem alium præter se illius Ecclesiæ caput agnoscerent: & ad maiorem Apostolicæ Sedis, quæ in Hiberniæ regnum legitimam dominationem habebat & habet, contumeliã ac probrum, eius regni principes populosque citarat. Qui tanti Regis oppressi tyrannide, quanquam ei se palàm non audebant opponere, aut Regijs aduersari Præfectis, à quibus illa insula Britannicis commendata Regibus administrari consueuerat; intactam tamen Catholicam fidem, & sincerissimam erga Romanum Pontificem obedientiam animo ac voluntate seruabant. Cuius rei certior Pontifex factus, cùm præclusos sibi vndique videret aditus ad ferendam tot animis opem, qui maiorem in módum, seu ad tutandam religionem auitam, seu ad participandos interiores Ecclesiæ thesauros

44 *Simonis Rodericij fervor.*

45 *Hiberniæ Missionis occasio.*

Catholicis administris egebant; consilium denique cepit, maximè vrgente Roberto Armacano Antistite, vt eò de Societate nonnullos Nunciorum nomine ampla cum potestate legaret: qui in insulam interiorem ingressi, si id consequi possent, tot animarum periculis obuiàm irent. Ad eam prouinciam lectus est omnium primus Ioannes Codurius, vt ex eius suffragio, quod ab Vrbe discessurus pro creando Præposito Generali præscripserat, cerni potest. Verùm eo inopinata morte prærepto, id munus Alfonso Salmeroni, & Paschasio Broëto delegatur. Mittebantur Apostolico more sine sacculo & pera: sed Patris cælestis cura non defuit. Franciscus Zapata scriptor Apostolicus Societatem meditans, tertium se, tirocinium sic positurus, adiunxit, sumptus magna voluntate ministraturus itineris, & communium laborum particeps periculorumq; futurus. Hoc illi aucti socio, quarto Idus Septembris tres simul ab Vrbe profecti, solo obedientiæ ductu, per longo difficiliq́ue itineri se committunt. Atque vt Societatis posteri quales ad has expeditiones Ignatij sententia requirantur, intelligãt, non abs re fuerit, quibus ille monitis abeũtes instruxerit, indicare. Monebat primùm sapientissimus Pater, cum omnibus quidẽ vniuersè, sed cum inferioribus æqualibusque præcipuè, habita dignitatis cuiusque ratione oportere eos esse in loquendo moderatos & parcos; in audiendo autem faciles & patientes, vt tam diu ei, quem admitterent, patulas præberent aures, dum ille sensus omnes animi sui sibi expressisse videretur: ac tum demum breue responsum faciléque subijcerent, vnde omnis instandi præcideretur occasio. Ad hominum verò beneuolentiam diuini obsequij gratia colligendam imitarentur Apostolum, qui omnibus fiebat omnia, vt omnes Christo lucrifaceret. Nulla enim re æquè ac morum studiorumque similitudine beneuolentiam conciliari. Itaque obseruatis cuiusq; moribus, ad eos se quantum ius fasque permitteret, accõmodarent: adeò vt si quempiam animaduerterent acrem & incitatum, etiam ipsi lentitudinem inter agendum morosam excuterent: contraque tarditatem grauitatemque tantisper induerent, si is, cum quo agerent, circumspectior, & in loquendo tardior appareret. Ceterùm qui versetur cum iracundo, si eodem ipse quoque morbo laboret, neque vna & eadem sit in rebus omnibus vtriusque sententia, magnum dicebat esse periculum, ne qua demum inter ipsos existat iræ contentio. Quapropter, qui se ad iram procliuem sentiat, eum oportere continenter singulari quadam obseruatione ac prouisione animi pectus antè munire, ne occupetur ab iracundia, sed æquo potiùs animo ferat quidquid ex eo, quem infirmiorem fortè perspexerit, triste pertulerit: quippe à tardis & lentis ingenijs non adeò magnum iurgij rixæque discrimen, vt à viuidis & natura præseruidis imminere. In vocandis porrò hominibus ad virtutem suis ipsum armis perẽdum Satanam docebat, ijsdemque vtendum artibus ad salutem, quibus ille abuteretur ad perniciem. Quod sancti quoque Basilij præceptum fuit. Quippe Satanam iusti viri animam petere aggressum, non continuò apertis consueuisse fraudibus & insidijs, sed tectis, & quasi quibusdam cuniculis oppugnare; ac primò quidem nihil rectis eius actionibus aduersari, nihil contradicere, quin potiùs callida omnia dissimulatione probare; multa etiam, quæ speciem præseferant honesti, astutè suggerere: atque ita sensim in eius familiaritatem sese insinuare, dum ad extremum simplicem hominem, & veteratoriæ fraudis ignarum laqueis suis irretiat, implicatumque teneat. Idem ergo in alliciendis ad salutem animis faciendum. Laudanda prudenter initio, quæ sunt in hominibus recta, vitijs parumper intactis; ac leniter in eorum gratiam irrependum. Qua conciliata, tum demum admouẽdam morbis animi medicinam: vt cùm ingressus eorum quodammodo fuerint, exitus nostri sint. Ad curandos autẽ eos, qui perturbatiore tristioreúe animo essent, hilaritatem vultus suscipiendam & verborum comitatem, quàm possent maximam, vt noxio affectu in contrariam partem impulso ad æquitatem sese animus reuocaret. Non modò in habendis publicè concionibus, sed etiam in priuatis colloquijs, ac rebus ceteris; præcipuè autem in placandis iris atque discordijs, illud vtiq; præcipiendum animo ac cogitandum monebat, fore, vt aliquando omnia sua dicta atque facta in vulgus emanarent, & quæ in tenebris dixissent, proferrentur in lucem. In negotijs conficiendis diem potiùs anticipãdum, quàm prorogandum, vt si quid in crastinum sponsum esset, id hodierno persolueretur. Quod ad rem nummariã pertinet, nolebat eam ipsorum manu contingi; ne eam quidem, quam mulctæ nomine pro dispensationibus imperassent; sed pecuniam omnem quacunque ratione collectam per alios potiùs pauperibus diuidendam atque tractandam: vt iureiurando affirmare possent, si vsus esset, se ex ea muneris procuratione, ne assem quidem, aut obolum attigisse. Vbi loquendum foret cum magnatibus, partes loquendi Paschasij essent: consultarent autem inter se, vbicunque posset sententiarum diuersitas nasci: quodque de tribus duo probassent, id fieret. Romam sæpè ex itinere, statim vt in Scotiam, ac rursus cùm primùm in Hiberniam appulissent, ac deinceps singulis quibusque mensibus diligenter de suis legationisque rebus litteras darent. Hæc & his affinia ex prudenti Patris disciplina prodibant, cùm parillud quos dixi Patrum ad iter Hibernicũ se comparabat. Cuius quidem valdè secundi expectabantur euentus, nisi in tempora turbulentissima, vti mox indicabimus, incidisset.

46 *Salmeron & Paschasius in Hiberniam missi.*

47

48 *Monita eis à B. Ignatio tradita.*

49 *S. Basilius in regulis breu. interrogat. 245.*

Secutus est annus alter & quadragesimus, grauis admodum & Ecclesiæ vniuersæ, & summo sacrorum Antistiti Paulo Tertio. Nam præterquam quòd tota iam Anglia, vt suprà significaui, ab orthodoxa religione desciuerat, & Germania quoque non modò ipsa in tenebris ruere, & cæca errorum offundi caligine, verùm etiam in alias cœperat regiones malè hausros errores effundere: Gallia insuper Hispaniaq; atroci bello flagrabant, rupto inter Francorum Regem Franciscum & Imperatorem Carolum fœdere, quod tot laboribus ictum erat. Italiæ verò propediem ab ingenti & formidabili Turcarum classe haud inani rumore vastitas imminebat. Vt meritò vigilantissimus Ecclesiæ Pastor impendentibus vndique malis,

50 *Res Catholica in Septentrione valdè laborat.*

malis, ne à repentinis obtereretur, longa animi prouisione caueret, dum & Apostolicis litteris & fidelissimis Nuncijs, & honestis legatis, & alijs peropportunis rationibus Christianorum Principum animos pertinaciter infensos ad pacem studet concordiamque reuocare. Qua nisi confecta Concilium Oecumenicum tot malorum leuamen, quod iam diu Paulo hærebat in animo, conuocari non poterat. Quod autem ad animorum commune commodum desertum à bonis, labefactatum à perfidis pertinebat, huic ille vt omni item ratione consuleret, per viros idoneos & egregiè fideles elaborabat. Hinc nimirum tantus ille apparatus Apostolicarũ missionum, tanta Pauli festinatio in mittendis è perexiguis illis Societatis copijs, quoscunque poterat, in affectas ac laborantes Ecclesiæ Catholicæ partes. Ac post duos quidem in Hiberniam destinatos Patres, totidem alios in vnius Fabri locum, quod suprà significauimus, Iaium & Bobadillam, in Germaniam ire iussit: quorum ille in eam prouinciam hoc ipso anno ineunte peruenit, hic edita priùs in Vrbe professione solenni, modico subsecutus est interuallo. Ita nouem ex Professis erepto iam morte Codurio, duo dumtaxat in Italia, hoc, quem ingredimur, annõ Ignatius Lainiusq; manserunt. reliqui extra Italiam longè latéque dispersi pro Apostolica Sede varijs arduisque muneribus occupabantur. In Vrbe præter vitata in omne hominum genus Christianæ pietatis officia, quæ à nostris in conspectu Sedis Apostolicæ, in oculis ciuium omnium, in aduenarum frequẽtia gerebantur; Ignatio imminens cura erat, cùm de Ecclesiæ vniuersæ bono, tum de suæ propagatione familiæ. Itaque dum à suis modò hæc, modò illa terrarum sola nutu Pontificis obeuntur; is quoque suas ex Vrbe colonias deducendas curabat. Socios septem misit Aprili mense, vsque Auenionem in Galliam pariter profecturos; inde duos perrecturos Lutetiam studiorũ causa: quorum alter Petrus erat Ribadeneira, etiam tum puer, qui paucis ante confirmatam Societatem diebus ad eumdẽ se Ignatium applicuerat: quinque porro in Lusitaniam progressuros ad inchoanda, vnà cum alijs, qui Olisippone substiterant, Collegij Conimbricensis exordia, Martinum Sanctacrucium, Herculem Buccerium, & Guilielmum Codurium, Ioannis fratrem, cuius de felici in cælum excessu suprà commemoraui: itemque Antonium Criminalem, & Nicolaum Lancillottum olim mittendos, Indiam ad Xaueriũ. Omnes autem angustis illis Societatis initijs itinera, vel longissima, vt primorum instituta tenerent, pedibus capessebant paupere cultu, & mendicorum more, corroganda passim stipe, perquirendóque publico aliquo, si quod forte reperissent, hospitio. Qui cùm vix paululùm ex itinere conquiessent, mox ad facienda de Deo verba publicis excitabantur in foris. Quoscunque de viatoribus nacti essent, opportunè, importunè ad detestationem vitæ præteritæ, & peccatorum expiationem incendebant. Egressos ex hospitio, vt de primis Patribus dicebamus, armabat oratio, excipiebat ingressos, & qui sacerdotio prediti nondum erant, octauo quoque die, aut etiam sæpiùs sacrosancto Christi corpore pascebantur. Summa inter eos item pax, quod in longis itineribus rarum, summa animorum voluntatumque consensio. In ambulando, vt quisque imbecillissimus erat, ita modico interuallo cereris anteibat, ne valentiorum præcurrente vestigio cogeretur ambulare contentiùs. Si quem in itinere inopinatus morbus inuaderet, reliqui omnes dum ille conualesceret, consistebant: sin vis morbi diuturnitatem periculumúe portenderet, ceteris abeuntibus vnus cum ægroto remanebat, & ad ministerium pariter & solatium. Ita in his peregrinationum molestijs laboribusq; ingens erat omniũ alacritas, perennis hilaritas; quia Christi amor, & crucis sitis, quidquid erat asperum mitigabat. Sed ad Ignatiũ vt redeam, dum in his curis totus hæret in Vrbe, & à Societatis gubernaculis, ne quopiam incurrat, sed sine vlla offensione cursum teneat, nunquam recedit, additur ad Transalpinas superioris anni Missiones, Italica. Lainius quippe (Margaritæ Austriacæ cura Ignatio relicta) Pontificis iussu Venetias, ipsa flagitante Republica, proficiscitur. Vbi rem Christianam, cuius gratia vocabatur, dum reparat, Patauini simul initia Collegij, quamuis non id agens, adornat. Suboriri in celeberrima illa ciuitate iam cœperant ex occultis stirpibus hæresum monstra; & quæ perditissimi homines illuc de industria summissi latenter asperserant, deteriorem in dies dabantur in segetẽ. Malum eo formidolosius, quo tectius ouium lupis ementitis amictũ. Sed ne quid prædarum amplius facerent rabidæ bestiæ, Dei verbo Iacobus instructus, ad frequentissimos ciues locis compluribus conciones; in templo verò S. Saluatoris pomeridianas lectiones & scholas habuit, Euangelium S. Ioannis interpretans. Mirum quantum hæ probabantur, & aduersus absurdas nouitates valebant. Itaque clarissimorum rogatu ciuium, quos diebus sacris consilium publicum distinebat, in festos dies traductas ter in hebdomada, frequentissimo ac florentissimo audiente cœtu prosecutus est. Ac dum ea, quę recta & quæ prauta sunt, docet, institutionis assiduitate perfecit, vt ex errore complures, nec pauciores è cœno vitiorum emergerent. Quosdam autem, quorum præcordia pestilentiæ iam virus imbuerat, ad sanitatem blando colloquio reuocauit: alios ad arctioris vitæ genus perpetuumque cœnobium impulit. Eiusdemque hortatu pauperum hospitia, quæ magna premebantur inopia, copiosa hominũ misericordia leuari cœpta, cumque alijs præsidijs, tum exercitiorum potissimùm, pietas, quæ apud plerosq; languebat, cum publica omnium gratulatione reuiruit. Inter eximios pietatis professores vir erat generis amplitudine, prudentia, & alijs populo miris ornamẽtis præstans, Andreas Lipomanus, vulgò ab sacerdotio, seu Prioratu, quod possidebat Venetijs, Prior Sanctæ Trinitatis appellatus: quanquã & Patauij Prioratum S. Mariæ Magdalenæ habebat. Hic Lainij vsu & meditationum secessu, ita animum agglutinauit Societati, vt amore, studio, officio factus sit tanquam vnus ex ea. Cuius de ceteris virtutibus dicendi tum locus erit, cùm ad eius præclaram, & his initijs consentaneam vitæ clausulam ventum erit. Ergo non solùm suas in ædes Venetijs trãsferre se ab hospitalibus san-

51 *Quæ in loca per id tempus sparsa Societas.*

52 *Aliquot missi Parisios.*

53 *Missi alij in Lusitaniã.*

& profecturi in Indiã Antonius Criminalis, & Nicolaus Lancillottus.

54 *Ratio itinerum recens Societate.*

55 *Lainius Venetias mittitur: & res ibi gestæ præclarè.*

56 *Conciliatur Andreas Lipomanus, qui fuit primus Collegiorum Societatis in Italia fundator.*

ctorum Ioannis & Pauli, vbi summa caritate habebatur, Lainium voluit; sed etiam Patauini Prioratus ædes excitando Collegio destinauit. Agebant tum Patauij Ioannes Polancus & Andreas Frusius, studiorum causa non ita pridem ab Ignatio, seu verius propter religionem à Deo missi, nempe in eam vrbem, quæ & Venetæ ditionis princeps, & celeberrima studiorum sedes est: vt vnde in Italiam clandestinæ sensim hæreses ex corruptis Germaniæ partibus influebant, ibi primum Catholicæ fidei propugnaculum, capitalibus eius hostibus opponeretur. Nam cùm ad Polanci Frusijque laudabiles vitæ rationes in eadem vrbe se Hieronymus Otellus, ætate ille quidem iuuenis, sed virtutis ac litterarum disciplina proiectus, applicuisset, ibidemque Ignatij iussu Stephanus Baroëlius ex Lusitaniæ reditu constitisset; factum est, vt hi quatuor eamdem simul vitam in domicilio conducto degentes, moxque in Lipomani ædes, vt in sequenti anno dicetur, transgressi, Collegij quod fuit in Italia ceterorum antiquitate princeps, primum veluti semen iecerint. Qui quamuis doctrinę studia nihil intermitterent, studebant tamen reparandis animis vsque adeò, Frusio præsertim sacerdote, vt Patauinæ domus initia eorum quoque industriæ referantur accepta. Iam Salmeron & Paschasius, ijs, quæ protulimus, instructi monitis; tum etiam Sedis Apostolicæ auctoritate muniti, Galliam multo cum labore, atque, vt inter strepentium bellorum suspiciones, manifesto etiam carceris periculo prætergressi, Scotiam versus nauigationis cursum instituunt. Quò periculis haud sanè minoribus difficultatibusque perducti à Rege Scotiæ Iacobo, ad quem litteras à Pontifice in causæ commendationem pertulerant, alijs ad Hibernos proceres nobilesque acceptis, inde in Hiberniam non sine peculiari diuini Numinis beneficio, Quadragesima oriente peruenium. Hîc vasta offendunt omnia, plena trepidationis & periculi, longeque opinione peiora, non rei Catholicæ modò, verùm etiam in ipsius ciuilis vitæ prudentia atque ratione. Genus illic hominum inculta ac rude, &, quod deterius est, Pastorũ vigilijs planè destitutum. Nulla erat apud eos Parochorum, nulla Episcoporum libera procuratio. Proceres vniuersi, vno dumtaxat excepto, qui tamen ipse ceteros imitaturus credebatur, non solùm Regis in edictum voluntatemq; iurarant, verùm etiam iureiurando sese astrinxerant concrematuros litteras vniuersas Romani Pontificis; &, si quos inuenirent huius viæ viros, vinctos ad Regem Angliæ, vel ad eius vicarium in Hiberniam perducturos. Ita illi cum Apostolicis coniungi Nuncijs ne mediocri quidem sermone congressuque sunt ausi; ac ne tutum quidem eis reditum ex insula illa præstare. Patres tamen non idcirco animis conciderunt, nec spem penitus abiecerunt; sed mutandis subinde latebris, captandisque temporibus omnem laborem ac diligentiam in tutandis curandisque Catholicis collocabant, modò tacitis passim monitis eos corroborando; modò castum religionis cultum, & quæ potissimùm oporteret adsciscere, quæque reijcere, perdocendo. Compluribus sacrosancta mysteria ritè ministrabant. Aures confitentibus admouebant, & pro accepta à Romano Pontifice potestate, parcè tamen moderatéque adhibita, modò cumulatam peccatorum indulgentiam tribuebant; modò nuncupata ritè vota, quæ illi nunquam soluerant, permutabant: multis etiam retenta, & Apostolicæ Sedis arbitrio reseruata facinora condonabant: alios alijs animaduersionum nexibus relaxabant: nec paucis irrogatam, aut ab homine, aut à Iure mulctam liberaliter remittebant. Qua ex re ingens apud eos populos vbique lætitia & singularis admiratio, Patrum præsertim continentia atque integritate perspecta, qui relaxationes, exceptiones, immunitatesque, aut planè gratuitas, aut ære permodico tenuioribus indulgebant. Quod tamen ipsum memores Ignatij præcepti, manu sua non audebant attingere. Sed aut per eos ipsos, vnde solui debuit, aut etiam per Episcopum partim ad sacrarum ædium instaurationem, partim ad viduarum solitudinem, & pudicitiam virginum defendendam, partim ad alia id genus Christianæ pietatis officia, vniuersum conuertebant. Ipsi verò rerum omnium egentissimi, suique instituti retinentissimi, nunquam vel pro se aliquid postulabant, vel admittebant oblatum. Hunc in modum diebus quatuor & triginta ea regione lustrata, ipso vulgi patefacti rumore, ab Anglis indigenis quærunturad necem proposito indicibus magno pretio. Nec defuerunt fraudulenti quidam, qui negotiatoribus quibusdam Anglis per speciem negotiationis implicitos, venales Patres molirentur exponere; nempe ijs, qui nihil spectabant aliud, nisi vt Henrico Regi captiuos, cuius iam vim manusque propè diuinitus Hiberniam traijcientes, euaserant, exhiberent. Ergo Patres cùm moram diuturniorẽ non modò animis non frugiferam, sed ne tutam quidem ijs, qui erga se officiosi esse vellent animaduerterent (in apertum enim se vitæ discrimen ac fortunarum, tanquam rei perduellionis obijciebãt) ne quid cuiquam sua causa crearent periculi, in Scotiam reuertendi consilium capiunt: præsertim quòd ab Vrbe discedentes, id habuerant in mandatis, vt, si fortè minùs tuta commoratio videretur Hibernica, in Italiam remigrarent. Abeunt igitur ex Hibernia, relicto apud eos populos, cùm sui desiderio non paruo, tum singulari documento virtutis; qui morte periculisque contemptis, nulla sua vtilitate quæstuque, sed vna dumtaxat animorum salute ac caritate ducti, tantum itineris suscepissent. In Scotiam deinde reuersi, forti & illic animo pertentarunt, vt Regem ipsum adirent, Catholicamque rem Schismaticorum furore quassatam aliqua ratione leuarent. Sed cùm omnes aditus impia procerum vis ac potentia, qui à religione defecerant, obsideret: omnisque ferè prouincia illa rebellem secuta Britanniam, eodem pariter conflagraret incendio; in Galliam re desperata transmittunt. Cumque Diepam Normãdiæ portum appulissent, inde pedibus Lutetiam. Qua in vrbe dum moras trahunt, accipiunt à Pontifice litteras, vt eadem cum potestate in Scotiam remigrẽt. Sed illi hæsere tamdiu, dum certior Pontifex factus, quo eius regni loco res essent, iussit eos, Scotia prętermissa, ad Vrbem regredi, rectiùs in Italia, quàm ibi, vbi essent, suam operam locatu-

57 *Collegij Patauini initia.*

Additur Societati Patauij Hieronymus Otellus.

58 *Salmeronis & Paschasij res in Hibernia.*

59

60 *Salmeron & Paschasius redeunt in Scotiam, inde Parisios, inde in Italiam.*

caturos. Lutetiæ igitur Franciſco Zapata ſtudiorum cauſa relicto, Romam ipſi humiles pannoſique Sedis Apoſtolicæ Nuncij, & perexiguo inſtructi viatico reuertuntur. Lugduni autem cùm plena ſuſpicionibus eſſent omnia prælio inter Hiſpanos Galloſque commiſſo, ſimul ac par hoc clericorum in ea regione comparuit, Gallus alter, alter Hiſpanus, inuſitato ſquallore ſordidi, & obſoletiore neglecti veſtitu, pro exploratoribus comprehenſi, conijciuntur in vincula. Verùm à Cardinalibus Nicolao Gaddio, ac Franciſco Turnonenſi Lugduni tum fortè morantibus, non ita mox agniti, honorificè dimiſſi ſunt, viatico inſuper equiſque donati. Hic fuit Hibernicæ Miſſionis exitus: quæ tametſi arcano quodam mentis ſupernæ conſilio ex animi ſententia non ſucceſſit; documentum certè fuit ſingularis Patrum erga Sedem Apoſtolicam obedientiæ, & paratiſſimi animi teſtimonium ad ſubeunda pro religione pericula, vitamque ipſam pro animis exponendam. Nec reticeri debet hoc loco Roberti Armacani Archiepiſcopi religio, qui profectionem Patrum antè curarat. Is natione Scotus, & à puero cæcus, ſcientię pietatiſque præſtantia ad ſacras euectus inſulas, vbi cognouit minùs peragi potuiſſe ab Nuncijs Apoſtolicis, quàm optaſſet: Nunc video, inquit, niſi oues audiant vocem Paſtoris, me parum proficere: & ab Vrbe delatus in Hiberniam, contemptis periculis, ex quibus ſingulari Dei tutela liber euaſit, multis & maximis, totam ſuam luſtrauit diœceſim cum inæſtimabili commodo populorum. Inde nauatâ præclarè operâ toti rei Chriſtianæ publicæ in Tridentino Concilio, dum iterum in Hiberniam tendit, Lutetiæ inter noſtrorum manus, quos omnes vnicè diligebat, religioſiſſimè ceſſit è vita nocte, quæ præibat diem S. Martino ſacrum, illa viri eius ſanctiſſimi verba habens in ore, Domine ſi adhuc populo tuo ſum neceſſarius, non recuſo laborem: fiat voluntas tua. Sed ad noſtra vt redeamus: qui in Germaniam miſſi erant, non vnius loci arctabantur anguſtijs, vagabantur etiam longiùs animarum incitati dulcedine. Ratisbonæ Iaius in colligendis frugibus totus erat: crebrò inuiſebat Antiltitem, & ſui admonebat officij: ſtimulabat ad optima quæque Canonicos: & proprijs in ædibus modò hunc, modò illum aut ſalutaribus priuatim colloquijs aut ſpiritualibus Societatis exercitationibus adiuuabat. Ad Senatum perorauit egregiè; terræque bonæ, quantum conijci poterat, ſemen diuini verbi mandabat. Sed dum ſuis conſilijs auctoritateque hæreticum ciuitati percarum tentat à concionandi munere remouere, multorum ſubijt inuidiam, multis etiam ſacerdotum reformationis nomine, cuius auctor habebatur, parum gratus erat. Ipſe verò cùm cruces vndique & pericula intentarentur, triumphare gaudio cœpit: & minitantibus prærupta Danubij, reſpondebat intrepidus, in cælum ſe tam facilè aqua, quàm terra ire poſſe. Nec defuerunt, qui ei aut mortifera exitia veneni, aut ſubitum molirentur exilium. Complures tamen viri boni Catholiciique, atq; inter hos ciuitatis Epiſcopus in oculis eum ferebant, palamque exultabant, & quòd tam conſtanter ille ſe facinoroſis opponeret, & quòd innocentis vitę ſpeculo facilitateque permira, haud contemnendos ſuę tolerantię fructus ferret. Aggreſſus eſt explanare publicè Pauli epiſtolam ad Galatas maxima omnium ferè ordinum corona, ipſis etiam præſentibus Lutheranis: & quamuis in eadem vrbe duobus in templis peſtilentiſſimæ Lutheranorum conciones haberẽtur; ipſe tamen tanta omnium conſtantia fitique audiebatur, vt ne per autumni quidẽ vindemias, vt mos erat, intermitti ſacram illam paterentur explanationem. Bobadilla verò morbo imbecillus, Oeniponti, vbi Ferdinandus Rex vnà cum liberis tunc agebat, rem animorũ, & priuatis cum prima nobilitate colloquijs, & ceteris ex inſtituto muneribus impigrè prouehebat. Sed curia mox Viennam tranſlata, Regem ipſum adijt colloquij cauſa, lætoque exceptus ore animoque ad prolixiora colloquia per opportunitatem temporis inuitatur: eiuſque rei gratia atque auxilio, partim publicis concionibus ſacriſque lectionibus, partim dimittendis ritè peccatis, inſtituendiſque aliquot ex Iudæorum ac Turcarum impietate catechumenis, rem diuinam curauit: &, quod caput eſt, admiſſus ad opportuniora illa, quæ dixi, colloquia, multa de rebus ſalutaribus cum Rege contulit, noſtrorumque interim cauſam, quæ Ratisbonæ periclitabatur, apud eum æquè accuratè atque vtiliter egit.

61 *Lugduni pro exploratoribus capiuntur.*

62 *Res in Germania Clandij Iaij.*

63 *Amor crucis.*

64 *Res Bobadillæ.*

Faber autem dum in Hiſpania Principibus populiſque carus, animas enixè ſtudet ab interitu vindicare, in Germaniam à Pontifice maximo, qui illius prouinciæ deplorabat occaſum, remeare iubetur. Qui cùm comitem ex ſuis haberet neminem, tacitis apud ſe precibus optauit à Deo, aliquos ſibi ſaltem ex alienis adiungi, & eos demum, quibuſcum pacificum iter, ac ſine vlla animorum diſſenſione conficeret. Cumulatè quod poſtulauit, accepit. Quippe præter opinionem (relicto in Hiſpanijs Ortizio) duo ei ſe ſponte viri, non modò itineris comites, verùm etiam eiuſdem inſtituti ſocios in perpetuum obtulerunt, Ioannes Aragonius, & Aluarus Alfonſus regij ſacelli ſacerdotes, apud filias Imperatoris Caroli, Mariam & Ioannam: quarum illi iuſſu Petrum Fabrum Toletum vſque comitati, capti ſanctitate congreſſus, bona cum venia dominarum, aulam protinus reliquerunt, cum eoque quocunque pergeret, reliquam ſibi vitam agendam putarunt. Hoc igitur comitatu Faber trimeſtre fermè iter ingreditur: quantis difficultatibus periculiſque ſibimet teſtis eſt in ea, quam reliquit de ſuis rebus ephemeride. Vbi Deo vni refert acceptum, quòd præter omnem ſpem ſalui Spiram incolumeſque peruenerint. Propterea quòd & in Hiſpania citeriore latronum ex vnguibus propè diuinitus ſint erepti, & in Gallia è pedore carceris tenebriſque, & in Sabaudiæ finibus è militum inſolentia, & ex hæreticorum inſultibus in Germania; interdumque ex incommodis valetudinis ac conflictatione morborũ; ac denique (quod grauiſſimum ipſe pro ſummo ſuo concordiæ ſtudio ducit) ex ſpiritu diuiſionis ac diſſenſionis. Cùm autem per Sabaudiam iter haberet (no hæc quoque præclara Fabri prætereatur actio) & ad oppidum, cuius grauis erat in animorũ cauſa neceſſitas diuertiſſet; facta ibi plena cum ſpe diuini verbi ſemente, ſuam ipſe patriam in conſpectu

65 *Faber in Germaniã redit auctus duobus Sociis Ioanne Aragonio & Aluaro Alfonſo.*

66 *Præter patriam habet iter, nec viſit.*

positam, & prope quam tenendum erat iter, ne spe quidem lucri animarum ab Religiosa seueritate deflectens, auersis oculis missam fecit. Spiræ ingẽs erat parata iam messis: sed cùm initio Cleri obmurmuratio perstreperet, Patris prudentia ac comitate sedatur: quin ipsos quoque religionis causa aduersantes rectæ vitæ exemplo, & candore animi paulatim sibi deuinxit, vt eius postea discessum ægrè tulerint: populi autem studio pietateque crescente demetendis frugibus dies totos distinebatur. Concionatorem, cuius de religione suspecta mens erat atque doctrina, modò in medium afferendis, quæ cum illo sibi conueniebant, modò prætermittendis, vbi dispar erat vtriusque sententia; modò etiam ad eius monasterium eleëmosynis summittendis, mirè conciliatum ad veritatis lucem pulsa caligine præparauit. Clerus, antea solutior, breui se ad seueritatẽ veterem reuocauit. Tractari cœptum est sacerdotium more maiorum, pari, inquam, animi corporisque candore; custodiri arctiùs in Religiosis Ordinibus disciplina; plebs fieri ad diuina propensior, vt affirmarint Parochi, plures ad sacram Eucharistiã Paschate accessisse postremo, quàm totis annis antè viginti. Episcopus in corrigendis moribus multò erat ardentior: cuius Vicarius, nostris iam antea exercitationibus institutus, tanto in eos, qui fouebant amicas, zelo studioq; flagrabat, vt bello palàm concubinis indicto, aut vniuersas se sponderit eiecturum, aut munus suum citò depositurum. Cœpta sunt etiam ipsa pietatis officia maiore exerceri cum sensu. Iamq; Catholicis plus vulgò honoris & fidei, plus obedientiæ Prælatis deferebatur. Denique tum primùm spes Fabro iniecta reparandæ Germaniæ, & ad auitæ religionis regulam dirigendæ. Qui verò ei se adiunxerant sacerdotes, eos satis rebus diuinis imbutos, curabat insuper vsitatis Societatis peregrinationibus exercendos. Ac primùm quidem Ioannem Aragonium Iulio mense; deinde verò paucis pòst mensibus Aluarum Alfonsum cum baculo, & sine nummis ad sancta trium Magorum corpora Coloniam ire iussit. Quod tanta ab ijs cum accessione spiritus factum est, vt eorũ alter Aluarus, magnis varijsque laboribus, ac periculis latronum, ferarum, pestilentiæ famisque perfunctus, tantum se ex ea peregrinatione hausisse commodi confirmarit, vt nullius rei conditæ pretio eam voluerit prætermissam: paremque alacritatem præ se tulerit Aragonius. Quo lætissimus exitu Faber, quanquam animo impelleretur ad cõmunicandam lætitiam pio cum ijs colloquio, percunctandoque de rebus sacris ac religiosis, quas memorandas vidissent; tamen hac coërcita voluntate, cohibitaque lætitia ad gratulandum Deo secessit. Reputabat animo, qui eis re, qui verbo benignè fecissent, qui hospitium præbuissent, qui iter quoque monstrassent: hisque omnibus Litaniarum serie mercedem vberem ac sempiternam, Sanctorum allegans patrocinia, à Deo precabatur. Addebat, & qui vultu, dicto, facto quopiam acerbi aut aduersi fuissent, quibus cœlestem misericordiam implorabat: cùm existimaret permittere Deum interdum, vt homines diuina gratia indigentes iustis molesti essent, vt ab his cùm exempla humilitatis, tum precum auxilia reciperent: per quæ descenderent in se ipsos, & ad meliora conuerterentur. Sed ad iuuandos opera ipsa & labore populos intentus, quoniam Ioan. Moronus, cui Pontificis iussu parebat, potestatem fecerat, quò maximum operæ inuitaret pretium, adeundi, Albertum Archiepiscopum Moguntinum, eumdemque sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, conuenit: cumque nonnulla de religione, deque rebus grauibus vnà contulissent, eius auctoritate nutuque permulta Cardinalis vtiliter præclareq; sanxit. Quæ forsitan causa fuit, cur ex ea quoq; ciuitate quorumdam commoueretur inuidia. Quod cùm Faber animaduerteret, non tulit pacis Angelus, quorum quærebat animas, eorum nascentes iras & offensionem. Itaque non priùs inde recessit, quàm turbarum sedaret initia, & tranquillandis animis odia concitata restingueret. Ibi etiam hominem olim professione monachum, vsu exercitationeque rerum diuinarum, ad purum & castum religionis cultum, ex hæresum labe ac corruptela traduxit. Quibus rebus cùm & eximiæ prudentiæ, & spectatæ doctrinæ, & singularis probitatis specimen præbuisset; tantam sibi eius ciuitatis Cardinalisque conciliauit beneuolentiam ac gratiam, quanta in Societatem postea visa est redundare. In digressu scripta quædam de religione; quorum de veritate Cardinali non liquebat satis, quæque nulli alij tutò committenda putarat, vni expendenda Fabro ac dijudicanda permisit. Cumque ei speciosa munera, vas præsertim argenteum magni ponderis obtulisset; Faber paupertatis in primis amans scitè remisit, quòd diceret se non ex eorum esse numero, qui argenteam supellectilem, sed qui bona sua secum ipsi portarẽt. Postero tamen die Cardinalis, prehenso suis manibus abeunte, in Breuiarij thecam de zona suspensam aureos centum florenos iniecit. Quos cùm recusandi non esset locus, ne contemni tanti Antistitis liberalitas videretur, qui vim non modò verbis, verùm etiam manibus afferebat, eos partim misit ad Socios, qui Louanij, eò Parisijs, vt mox dicam, transgressi, studiorum gratia magna in paupertate degebant, partim in egenorum pabulum, aliosque pios vsus sine cunctatione distribuit. Inde Spiram vnde abierat, reuersus præclaris cœptis perseueranter instabat. Cuius in promouenda religione labores, eruditionisque catechismo populis indicant etiam illa. Finitima in ciuitate vir erat, haud ita sanus in fide, Dynasta, qui publicè edixerat, ne, cùm ad sacras ædes composito agmine populus incederet, Sanctorum præferrentur imagines. Processit tamẽ suo more populus ad supplicationẽ, Sanctorũ prælatis iconibus, nec Principis reformidans edictum. Hic ille Præfectum suum cum satellitibus mittit, qui contumaces increpet, & in ius vocet violati mandati. At illi prælati facinoris conscientia erecti, liberè Præfecto respondent, dominum suum magno in errore versari, si existimet se esse tam hebetes ac vecordes, vt non intelligãt, quid sacræ sibi velint imagines. Deinde ad Præfectum oratione ministrosque conuersa, Si vos, inquiunt, qui Principem vestrum in errorem impellitis, non conceditis, vt Deum in Sanctis suis, sed in eius tantùm persona dignis honoribus pro-

67 *Res Spiræ gestæ.*

68 *Mittit Socios in peregrinationẽ ritu Apostolico.*

69 *Insignis caritas Fabri, & imitatione dignissima.*

70 *Conuenit Archiepiscopum Moguntinum: résque apud eum gestæ Moguntiæ.*

71 *Fabri abstinentia.*

72 *Regreditur Spiram.*

prosequamur; quonam ore postularis à nobis, vt Principi vestro, non in eius tantùm, sed in vestris quoque personis obtemperemus? Qua argumentatione perstricti obmutuere ministri, re tota in præsens, ne quis popularis motus existeret, dissimulata. Erat etiam Spiræ ex hæreticorum schola Augustinus quidam ad restinguenda in auditorum animis bonorum operum studia in primis efficax. Faber autem vicissim in refrigerandis hominum ardoribus, ne quid noui moris admitterent, desudabat; hominemque sane idoneum, qui se ad illius hæretici partes meditabatur adiungere, ab eius consuetudine prudenter abductũ, traduxit ad suas, vt nemo pestilentissimo illi Ministro deinceps infensior fuerit, hoc Christi tirone, nemo magis aut doctrina aut moribus aduersarius.

73 *Moguntiam reuocatur.*

Non diu Spiræ substiterat Faber, cùm Moguntiam celeriter reuocatur: fuit enim Archiepiscopi Moguntini consilium, vt Fabrum, de cuius eruditione agendique prudentia multum sibi iamdudum pollicebatur, vnà cum alijs ex sua familia pereruditis viris, ad Tridentinum Concilium proximis Kalen. Nouembribus destinaret: deinde Moguntiam ad docendi prouinciam reuocaret. Sed hanc ei legationem (si vita suppeditasset) Sedes Apostolica reseruauerat, vt suo loco reddam. Verùm dilato in aliud tempus bellorum trepidatione Concilio, ne tam salutari Fabri careret vsu consuetudineque, hominem apud se tenuit, nec Spiram redeundi potestatem fecit. Ergo ipso iubente Præsule Moguntiæ consedit, quanto animorum bono insequens annus ostendet. Sed inter hæc quis esset animi eius habitus, quantis cumularetur cæli muneribus, ex eius ad Lainium epistola iuuat cognoscere. Vbi præter alia, dũ diuinæ liberalitati pro innumerabilibus eius erga se beneficijs meritas gratias agit, & à Iacobo etiam exigit; hæc apud hominem sibi coniunctissimum, & in eadem palæstra spiritus studiosè versantem scribit ipse de se: Vtinam tibi,

74 *Epistola Fabri de anima sua profectu ad Lainiũ.*

„ frater carissime, explicare possem, quæ & quanta
„ bona, ex quo à te Placentia digressus sum vsque
„ ad hunc diem, & animam meam intrauerint, & in
„ ea permanserint: quæ cognouerim, quæ sensérim
„ in ijs, quæ ad Deum, quæque ad sacratissimam
„ eius Matrem pertinent, & ad beatissimos tum
„ Angelos, tum animas, quæ vel in cælo, vel in Pur-
„ gatorio sunt! Interiora verò mea quid referam?
„ eleuationes & depressiones meas? introitus in
„ me, & exitus ex me? quo modo didicerim mun-
„ dare corpus, & animam, & spiritum; purificare
„ cor meum, & reiectis impedimentis præparare, vt
„ diuinarum gratiarum liquores recipiat, retineat,
„ conseruet, petendo ad omnia hæc diuersa dona,
„ quærendo, pulsando? De ijs verò, quæ ad proxi-
„ mum spectant, non minùs multa possent dici, in
„ quibus Dominus Deus modos mihi & vias de-
„ dit, veritates ostendit & vitas, vt illum cognoscã,
„ illi de bonis congaudeam, de malis compatiar,
„ pro illo gratias & agam & petam, & veniam ac
„ remissionem quæram, & excusationes inueniam;
„ & coram Deo & Sanctis eius bona de illo, ac pro
„ illo loquar. In summa, Iacobe frater carissime,
„ nunquam ego non dicam factis aut verbis exe-
„ qui, sed neque cogitatione possim comprehendere, quæ beneficia in me Deus meus contulit, & „
conferre paratus est, meas contritiones alligans, „
sanans omnes infirmitates meas, delens meas in- „
quitates: ipsi gloria, amen, ipsi laus, ipsi honor, & „
benedictio ab omni creatura. Ego quidem dico „
amen. Sed & tu etiam obsecro de hoc fratre tuo „
illum laudato, illi benedicito; quod ego de vni- „
uersa Societate, & de misericordia Domini tam „
abundãti hactenus super illam effusa facere quo- „
tidie non desisto. His anima Fabri sanctos inter „
labores pro animarum causis in dies vberiùs cu-
mulabatur à Deo muneribus. Qui verò Parisijs 75
agebant (erant autem numero sexdecim) ij & lit-
terarum pariter & pietatis studia colebãt: quan-
quam postea belli formidine circumstrepente ad
paucos hic numerus redijt. Rex namque Galliæ
Franciscus publicè seuereque edixerat, vt qui de
Caroli ditione erant, omnes ad vnum intra diem
octauum Regno facesserent. Ergo & de Socijs,
octo, quippe Hispani, inter quos erat Strada, co-
guntur excedere, duce Hieronymo Domenecco,
quem Parisienſi domui præfuisse iam diximus. Is
igitur veluti nouæ coloniæ dux, septem cum So-
cijs Hispanis Hispanus Louanium versus iter in-
stituit: sed primùm Bruxellas, dum hostilis exer-
citus, qui Louanium tenere dicebatur, castra mo-
ueret, deinde Idibus Augusti Louanium venit.
Hic illi dum inchoata Parisijs studia quieto per-
sequuntur otio, eãdem operà nouam Societatis
inchoant domum, futurique iaciunt fundamen-
ta Collegij plurimùm eãm rem Fabri nomine ac
fama iuuante, qui primus etiam in Belgio Socie-
tatem illustrauit. Interim Antonius Araozius sa-
cerdos iam creatus, professionis suæ votis primus 76
post decem in Ignatij manibus ritè editis, vnà
cum Iacobo de Eguia remittitur in Hispaniam,
eo fortè consilio, vt quam in ijs populis animo-
rum propensionẽ biennio antè perspexerat, eãm
vsitatis Societatis artibus tueretur. Pedites pro
more iter emensi, vbi Barcinonem attigere, tan-
tam è vestigio nacti sunt messem, vt ne minimæ
quidem parti satis fuerint colligendæ, nec lon-
giùs progredi alia in oppida vrbesque licuerit: sed 77
reliquum anni tempus in vna illa ciuitate fouen-
da iuuandaque consumpserint. Quippe omnium
ferè Principum beneuolentiam egregiamq; vo-
luntatem erga Societatem, Proregis ac Proregi-
næ, Ducis etiam Cardonæ eiusque coniugis, Epi-
scopi, Præfectique Neapolitani maris, & id alio-
rum Principum genus experti; ausi sunt vel nobi-
lissimos viros ex hominum turba strepituque re-
rum humanarum ad exercitiorum otium seuo-
care, atque in his eum, quem dixi Præfectum. Qui
quo liberiùs à salutationibus amicorũ, curarum-
que molestijs cælesti illi contemplationi vacaret,
in aliud se transtulit domicilium ab interuento-
ribus vacuum, cuius se ianitorem velle agere, ne
quis talem virum tali munere occupatum inter-
pellaret, Prorex ipse iactabat. Is erat Franciscus
Borgia, tũ Lombai Marchio, paulò pòst Ioannis
sui parentis obitu Gandiæ Dux, interiora studia
pietatis iam ingressus: qui audiens breui Araozio
discedendum, perstudiosè litteras ad Ignatium
dedit. Atque inter cætera: Tantum hic profuit, in- „
quit, vt equidem pro magna duxerim huius ciui- „
tatis infelicitate si auocetur. Atque adeò pro in- „

Parisijs migrant Hispani Socij Louanium vnà cum Hieronymo Domenecco.

Antonius Araozius primus post decem Professus, & Iacobus de Eguia in Hispaniam mittuntur.

Res ab Araozio gestæ Barcinone.

iun-

„ iuncto mihi huius regni onere, putaui hoc tibi si-
„ gnificandum, vt Angelus Persarum fecit, cùm pro
„ filijs Israël ob recta exempla, & aliorũ inter Per-
„ sas fructum retinendis contendit. Hæc & multò
plura Prorex haudquaquam vero maiora. Confessionibus non dies, non noctes erant excipiendis satis, vt interdum vix sacrificio Missæ liberum spatium concederetur. Concionabatur varijs locis Araozius frequentissimo hominum cœtu, & orationis facultati par vitæ respondebat integritas. Quo primùm die in æde S. Mariæ à Pinu verba fecit, pro consuetudine loci absoluta concione magnam ei vim pecuniæ obtulere, in qua repudianda ita certandum fuit, vt populus ad strepitum altercantium accurrerit: qui re cognita haud sine secunda admurmuratione discessit.

78 *Pecuniariã abstinentia quàm vtilis ad fructum animarum.*

Quin adeò cùm Priori S. Catharinæ Dominicano nobilis concionator super Araozij dictione disserens affirmaret, si homines Societatis conuenirent vniuersi in tractandis rebus, quæ ad mores pertinent, magnum eos momentum ad morum vbique correctionem facturos; Prior vir pius ac doctus Societatisque studiosus subiecit, Non isthic rei summa vertitur, sed in eo, vt vniuersi consentiant in factis, Deique verbo gratis vbique vulgando. hinc facilè existet, vt quantum opus est ad vsum pietatis, etiam dictionis forma consentiant. Eam habebat vbique terrarum gratuitò impensus pietati labor approbationem. At Araozius nullam virtuti promouendæ non adhibens machinam, studuit viros inter se nobiles conciliare, & mutuis turbatam odijs redintegrare concordiam. In imbuendis pia exercitatione mentibus res, vt solet, ex sententia cedebat, petentibusque ne decem quidem institutores satis videbantur esse facturi: tanta erat competitorum vis atque frequentia. Is postea ad Vrbem, non sine multorum reuocatus est lacrymis: ipsaque ciuitas desiderium absentis non diu ferens, de eius reditu cum Pontifice maximo per litteras egit.

79 *Araozius Romam redit.*

Ille verò dum Romam anno iam labente reuertitur, haud inutiliter in ea ipsa triremi, qua in Italiam vnà cum Turcis Mauriscque, & ad transtra damnatis est vectus, nauigationis tempus expendit.

Inter hæc haud sanè minus, qui longiore tractu disiuncti, quàm qui propiùs aberant, in lucrandis animis excubabant. Remanserat in Lusitania, vt suprà demonstrauimus, Deo rem gubernante, Simon Xauerius verò nauigaturus in Indiam conscenderat iam prætoriam. Atque in Lusitania quidem cùm D. Antonij Archimandritæ ædes Rex Patribus assignasset, eas Simon incolere cum duobus nõ ampliùs Socijs instituit, Bernardino Excalceato, quocum iter, vt dictum est antea, parat in Indiam, & Consaluo Medærio. In attributas ædes tres hi demigrauerant, cùm suam Dominus familiam auxit.

80 *Assignatur Olisippone Societati ædes S. Antonij.*

Sub idem quippe tempus Sociorum supplementum Parisina ex vrbe comparuit, pauciscq; pòst mensibus ab vrbe Roma. Quocirca cùm operarum numerus Olisippone creuisset, crescere etiam laborum suauissimus fructus cœpit. Maxima nobilitatis pars ad diui Antonij repentè confluxit, ibique octauo quoque die, vel cùm rarissimè, singulis saltem mensibus, sacrosanctæ Confessionis & Eucharistiæ mysteria capere reuerèter instituit: vt id iam nouum in Regis curia videri vsu increbrescente desierit: quam Religiosorum Conuentum rectiùs, quàm sæcularis Principis aulam, nominares. Ad exemplum porro nobilitatis plebs reliqua formabatur; quę quidem in dies magis reuerens Patres, suæque sitiens salutis, eorum piè dexteras implorabat. Præstantiores tamen fructus è sanctis meditationibus petebantur. Quibus familiari adiuncto congressu tum sanctius vitæ genus complures, tum Societatis instituêre nonnulli. Inter alios Emmanuel Godinius Olisipponensis honesti viri filius, Regis ex aula, qui apud Xauerium per sacram Confessionem vitæ anteactæ maculas expiarat; germanique fratres duo, quorum alter item Emmanuel Fernandius, celebris postea concionator & perutilis Christi seruus; Quartus autem Castellanus quidam honestus vir, & in disciplinis Theologicis iam emeritus; idemque maximæ ædis concionator, Archiepiscopoq; Olisipponensi percarus. Nomen litteræ vetustæ non prodiderunt, satis tamen certa sunt argumenta Franciscum Netum fuisse; qui, dein fratrum suorum causa aliquid turbarum passus in Lusitania, Valliscletum concesserit: ibiq; anno M.D.XLVI. dum miro cum fructu concionatur, summo cum populi totius luctu religiosè decessit.

81 *Emmanuel Godinius Societate recipitur, Emmanuel Fernandius, & alij.*

Hic igitur cum Simone sæpè congressus, statuit tandem humana relinquere, seseque cum Simone ipso Sociisque coniungere. Sed cùm ea de re priùs populum, cui tum maximè consultum volebat, admonendum putasset, destinato ad eam rem die per occasionem instituti sermonis ad auditores oratione repentè conuertit, eosque compellans; Aut ego, inquit, „
vera vobis ad hunc diem cecini de loco hoc, aut „
veritatem celando fefelli. Si vera cecini, & qua „
debui libertate perdocui, quod me fecisse profiteor, relinquitur profectò, vt quæ vobis audientibus de paupertate disserui, ea puteris esse verissima. Sed illud mihi forsitan obijciet quispiam, „
Quomodo tu secularis homo cùm sis, & in medio vulgo versaris, ita ista prædicas? contraria sunt „
dicta factis. Quam tu nobis paupertatem, quam „
commodorum despicientiam narras? qui pingui „
sacerdotio, & Ecclesię reditibus dines es? Vitę tuę „
non consentit oratio tua. Hæc & similia sibi ipse „
dissimulanter obiectans & ratiocinando percurrens, ad extremum ita concluserit. Atqui vt intelligatis, me ex hoc loco fucum vobis non fecisse, „
sed verissima prędicasse, hoc ipso momento temporis linquo omnia, & ad D. Antonij Archimandritæ rectà propero, vt bonis illis cum Patribus „
Christum sequar. Haud aliter fecit ac dixit vniuersorum approbatione mirifica. Quod postea exemplum alios etiam quosdam ex eadem Ecclesia sequi non piguit. Iam ne Simoni quidem, qui Barbarorum ad Christum accessum tam sitiebat ardenter, suus ex alienigenis manipulus defuit. Saraceni quinque, in ijsque vnus domi suæ pernobilis ex Mauritania, vt ad Christi signa transirent, ad Lusitaniæ Regem accesserant: & id ipsum par Iudæorum efflagitarat. Hos septem Rex Societati instituendos, & ad nouam militiam informandos tradidit. Quorum postea sacro baptismati Christianeque militiæ sacramento, ingenti grãtulatione, cùm populus Olisipponensis, tum aula Regis interfuit. Vt prima hæc in Lusitania

82 *Concionatoris feruor in Societate capessenda.*

Deo

Deo oblata libamina, adumbratio fuisse quædam, & quasi præsagitio videretur eorũ, qui non ex Indijs modò, verùm ex vltimo quoque Oriente Societatis essent opera ad Christum aliquãdo vẽturi. Demũ cùm è domesticis discipulis omnino duodecim, partim Roma Parisijsque missos, partim etiã in Lusitania receptos aliquãdiu Simõ ad D. Antonij retinuisset (placuerat enim recèns erectam stabilire domum) tandem eos Conimbricam Rege postulante deduxit. Ibi Rex luculentam excitauerat Academiam, sed quoniam ad Indos, quos ad veritatis lumen cupiebat adducere, suas cogitationes curasq; conuerterat, Patrum nactus opportunitatem, & ibi condendi Collegij consilium cœpit, vbi & Conimbricensi Academię coniungendis studiorum sedibus subsidio foret, & regionis Indicæ Seminarium ex Euangelij præconibus collocaret. Erat etiam in animo aliud Eboræ exædificare Collegium, eiusque rei gratia eò miserat, qui & eam, quæ designabatur, aream inspiceret, & ædificij formam rationemq; præscriberet; sed quoniam in aliud tempus dilata res est, eôdem & nos illã pariter differemus. Nunc quod ad rem Conimbricensem attinet, eius componendæ causa Simon iussu Regis eò se contulit: ibiq; confestim ædibus Regia mercede conductis, acceptisque & area exædificando domicilio perampla, & ære ad bibliothecam, data sunt principia Conimbricensi Collegio, Rectore Iacobo Mirone, necdum sacerdote, qui cum Pontio Gogordano, & altero socio nuper Lutetia venerat. Quo feliciter inchoato, &, vt initia illa ferebant, necessarijs rebus instructo constitutaque insuper domestica disciplina, Simon vnde abierat se recepit. Ac protinus ab hoc exordio in eam amplitudinem Regia fouente beneficentia id Collegiũ euasit, vt diu tota Societate par nullum habuerit. Hîc autem inter initia nullo vulgus nouam familiam habebat in pretio: idiotas, tabernarios & hospites, alijsque eiusmodi ad contemptum nominibus appellabat. Quippe externi fermè cùm essent omnes, Societasq; recentissima, multa erat obmurmuratio populi, & varia de ipsis in turbis opinio. sed vbi solidarum documenta virtutum ab ijs edita vulgus semel inspexit, in admirationem cõtemptum vertit, contumelias in laudem. Quin sola probitatis fama ad Patrum numerũ aggregauere se octo. Et quoniã academici discipuli-que nonnulli ad Patres illos verebãtur accedere, iussus est à Simone is, quem dixi, Godinius, quique ex vsu consuetudineq; Xauerij Societati sese addixerat, cultu ornatuq; discipuli extra Societatem ad tempus esse, suo vt exemplo reliquam iuuentutẽ ad confessionem alliceret: eoque cultu annum fermè trãsegit, Simonis haud irrito voto.

83 *Initium Collegij Conimbricensis.*

Eodem hoc anno primum à nostris in Orientis Indiam Euangelicæ prædicationis inuecta lux est felici appulsu Xauerij. Is anno superiore cum Indiæ Prætore, Martino Alfonso Sosa Olisippone discesserat, comitesque secum duxerat è Societate sacerdotem Paulum Camertem, & Franciscum Mansillam nondum sacris initiatum. Ipse pridie Nonas Maij Goam appulit, mensibus tredecim in ea nauigatione consumptis, quæ semestri ferè spatio confici solet. Causa moræ hibernatio Mozambici fuit ferè semestris, sed ea perutilis & opportuna permultis. In itinere Dominicis diebus verba faciebat, nec deerat continenter ægrotis: quorum etiam animos Sacramentorum præsidijs, vnà cum valentibus subleuabat. Nauigia de maioribus quinque, vectoribus referta compluribus in Mozambico subsistere tempestas compulit. Est in ea insula Lusitano Regi nobile propugnaculum: in eademq; & Lusitani, & Saraceni genus hominum pacatissimũ, suas vtrique sedes habent. Semestri circiter interuallo complures è vectoribus morbus strauerat, & instar octoginta perierant. Xauerius socijque ægrotis curandis intenti animis & corporibus succurrebant. Ac socij quidem cùm classis è Mozambico soluisset, ægris cum militibus remanserunt: Xauerius autẽ præcucurrit obsecrante Prætore, cuius & valetudo tentabatur, ne Sacramenti opportunitate careret, ingraescente vi morbi.

84 *Xauerius in Indiam peruenit.*

85 *Gesta in Mozãbico.*

Sed priùs quàm Goam ventum est, Melindam Saracenorum oppidum, vbi Lusitani negotiantur, appellunt. Christiani verò, qui suum obirent in ea diem, maiusculis tumulis condebantur, impositis sacræ crucis, quæ pulchrè eminus spectarentur, insignibus. Vt autem cominus classis apparuit, Christianorũ Melindensium agmen crucem marmoream inauratam præferens obuiam protinus se effudit. Nec abfuit Rex ipse Melindę, qui consalutandi Prætoris gratia non vulgari humanitatis & officij significatione, nauim vsque conscenderat. Crucis ad aspectum exhilarati sunt vniuersi, salutari redemptionis hostræ trophæo tam ex insperato barbaras inter nationes inuento. Cùm Christiano iam vita functo suprema iusta persoluerentur, Saraceni spectandis Christianorum ritibus obstupuerunt, haud tacita suorum animorum de Christianis sacris opinione. Nec deerat sibi ipse Xauerius, quominus aucupandis occasionibus obtruderet Euangelium. Percunctabatur ex eo nobilis Saracenus de Christianorum ad templa concursu, deque eorum in suo colendo Christo feruore: nam apud suos priscam illam consenuisse pietatem, & Mahometis exoleuisse reuerentiam querebatur: quòd è septemdecim Melindæ fanis, tria dumtaxat, eaque à perpaucis solita essent adiri; tantumque mali in immane aliquod ipsorum scelus facinusque referebat. Cui cùm multa in eam sententiam respondisset Xauerius, negaretque mirum esse, quòd & illorum preces verum Dei numen auersaretur, & fictæ pietatis cultum aboleret, is, qui veræ pietatis auctor ab impijs Saracenorum superstitionibus abhorreret: Saracenus etsi nõ planè ille quidem Xauerio assentiri visus est; alius tamen inter eos sacerdos extitit, qui, nisi Mahometes intra biennium ipsos reuiseret, se eius & sacra & sectam testaretur protinus deserturum. Quippe infidelium & conscleratorum proprium est à spe fideque destitui; nihil autem habere certi quod colant, nihil explorati quod credant. Hinc ad Socotoram insulam deuehuntur ad oram Africæ Orientalem sitam prope fauces sinus Arabici. Regio est in primis æstuans: tellus vt derelicta & inculta, sic exilis & macra. non tritici ferax est, non orizæ, non vini, non vllius pomorum generis, nec incolarum alius vllus est cibus, nisi lac, caro, dactyli, ex quibus & panem exprimunt. His se Christianos

86 *Gesta Melindæ.*

87 *Socotora insula status & religio.*

stianos dicebant, & ad Apostolum Thomam, quem præcipua veneratione colebant, suam referebant originem. Ab eo priscos olim suos in ea insula baptizatos gloriosè iactabant, cùm tamen ipsi, quid baptismus esset, penitus ignorarent. Multa ibi etiam tum obsoletis iam Christianis moribus, religionis prisca vestigia cernebantur. Templa videlicet aliqua peruetusta ad pietatem magis, quàm ad elegantiam extructa: cruces in altaribus collocatæ, & præpendentes lychni: suus autem cuique templo sacellóue Cacizius, seu Parochus præsidebat. Sed hi Cacizij litteraturæ omnis expertes ne litterarũ quidem apices & elementa pernorant, ideoque ne vlla quidem apud eos erãt monumẽta doctrinæ, codices nulli, nullus Christianę legis institutor ac doctor, sacerdos nullus. Sed omnia crassis circumfusa tenebris, & Saracenorum, siue Ethnicorum superstitionibus inuoluta, vt ne radium quidem Christiani fulgoris admitterent. Quater tamen in die ad ædem sacram salutandi numinis causa coibant, nocte luceque media, & matutinis vespertinisque temporibus. Populum ad id non ære campano, aut tintinnabulis egestate premente, sed ligneis crepitaculis, vt maiore apud nos in hebdomada, conuocabant. Multas memoriter precationes, non vernacula illa quidem, sed peregrina lingua compositas pronunciabant, ad earum tamen surdi sententiam. Ea sonare Chaldæum aliquid videbantur; vocemque dumtaxat illam sæpiùs iterabant Alleluia, Alleluia, ijs, quas dixi, precationibus intermixtam. Xauerius vespertinis aliquãdo precibus Cacizij cuiusdam præsens affuit, sanè longiusculis, quibus recitandis thus identidem adolebat. Et quanquam Cacizij rei vxoriæ dare operam solent, ieiunio tamen dediti apprimè sunt, quo colendo, pisce etiam ac lacte, non modò carnibus abstinent, millies potiùs oppetituri mortem, quàm vt de piscibus, quorum tamen dies est insula, ore contingãt. Vitam igitur id temporis dactylis oleribusque sustentant, & binas quadragesimas, quarum bimestris est altera, quotannis colunt. Quo tempore si qui è vulgo carne vescantur, templi aditu arcentur, sicut & feminæ vniuersæ, quamuis à carne temperent. Saracenis porro Socotoræi vsque adeò animis erant infensis, vt ne Christiana quidem cum eis sacra participanda censerent. 88 Parebant tum Saraceno Dynastæ, cùm ad eos penetrauit Xauerius, cuius oppressi tyrannide, cùm varijs ac flebilibus modis exercebantur ipsi, tum eorum cara pignora è maternis erepta complexibus execrandis sacris initiabantur. Quod indignissimè, vt æquum erat, Xauerius ferens, cùm eos Christianis ritibus instituere peregrina lingua non posset, quod reliquum erat, digitorum argutijs & nutibus imbuebat: plurimamque parentum sobolem, non modò ijs non inuitis, verùm etiam libentibus sacro fonte resperfit. Quin suam quisque ad eum prolem baptismi causa deducebant: eique peramanter de suis dactylis offerebant, suam excusantes inopiam; &, vt apud se plusculum moraretur, orabant: breui etenim fore, vt sacro latice tota illa insula tingeretur. Nec abnuisset longiorem moram vir sitientissimus animarum, nisi Prætoris auctoritas vetuisset, cui Xauerij salus antiquissima erat, veriti ne à Turcis, quorum illa insula populationibus est infesta, in seruitutem abduceretur. Inde igitur ille digressus, vt primùm se tulit occasio, ad Lusitanũ Regem litteras dedit, sanè quàm ardentes: quibus eius tutelæ Socotoræos Christianos tanquam oues errantes destitutasque pastoribus commendabat: demonstrata rei facilitate, quæ nullis impensis periculisque, sed solo Regio nutu confici posset, si modò Regiæ classi illac profecturæ mandaret, suo vt præsidio Socotoræos ab immani illius Dynastæ tyrannide vindicaret. Rex, qua erat in Deum pietate, eò illicò classem destinat, & pulsis Saracenis Socotoram capit, indigenasque seruitio liberat, & valido præsidio cingit insulam. At Xauerius Arabiæ ac Persidis oram præteruectus Goam Indiæ caput vrbemque præcipuam, vti significatum est, attigit pridie Nonas Maij. Constat autem Indiam ipsam 89 ab eodem Apostolo Thoma peragratam, & eius *Status* olim sanguine pro Christi amore respersam, mul- *India.* tis factis in ea Christianis. Sed horum posteri cum Saracenis Ethnicisque permixti ad impios ritus moresque degenerauerant: nihil vt in ea Christianæ penè religionis (vicis quibusdam exceptis qui à S. Thoma nomen habent) præter ipsam famam nomenque supereset. Verùm eò non multis annis antè commigrantibus Lusitanis, & propagato latè imperio sese erigere Christi cultus & reuerentia cœpit. Primi Apostolici operis fundatores Franciscani Religiosi fuere. Ex ea quoque subinde familia primus, ac deinceps alter, Episcopus fuerant Fernandus & Ioannes Albuquercius. Sed ille annularis solùm, vt vocant Episcopus venerat Archiepiscopi missu Funchalẽsis: hic pleno iure constitutam Romani Pontificis Pauli Tertij auctoritate sedem acceperat: eoque primus Indiæ censetur Antistes: qui tum pastorali muneri sedulus præerat, cùm Goam Xauerius appulit. Itaque cùm præter Franciscanos nulli dum in eas oras Religiosi penetrassent, hique perpauci numerarentur: nec sacerdotum vulgarium copia maior suppeteret; non modò in alijs Lusitanorũ oppidis, sed etiam in ipsa vrbe Goa Ethnicorum Saracenorumque superstitio etiam tum vigebat, qui suis nefandis sacris in ipsis conniuentium Lusitanorum oculis operabantur: & qui præ cæteris pollebant opibus fortunisque, nouos vsque adeò Christianos exagitabant, vt qui ad Christiana sacra transire vellent, pauci admodum reperirentur. Apud Lusitanos autem veteresque Christianos is erat status, qualem scilicet conijcere est, sacerdotum absente præsidio, apud militares fermè homines eosdemque victores, apud mercatores & eosdem dominos, in summa raritate iustarum coniugum in altricibus licentiæ oris, tam procul ab noto orbe, inter opportunas iniurijs gentes, ac fœdis dæmonum superstitionibus deditas, quarum vel assidua ipsa consuetudo poterat Christianæ vitæ sanctitatem corrumpere. Igitur nullus propè Sacramentorum, concionum verò nullus penitus erat vsus, perrarumque sacrificium. Depraua erant omnia, iniusta vis, & libido, & cuncta vbique vitiorum monstra, nullum nacta monitorem pudorisue magistrum, dominabantur impune. Sed in tantis tenebris tempestiuus, & planè salutaris Xauerij aduentus illuxit.

Res à Beato Xauerio gesta in Socotora.

Is

91 *Inchoat Xauerius Euãgelicã prædicationem ab exercitatione misericordiæ operum.*

Is conciliata sibi priùs, vt mos eius erat, quod facillimum pro Antistitis pietate fuit, Albuquercij Episcopi voluntate, inchoandam sibi animorum salutem à cura corporum, Saluatoris putauit exemplo: eaque de causa domicilio alio nullo, præter publicum valetudinarium sibi delecto, eadem opera grauiter affectis adesse, dies ac noctes cœpit. Pernoctabat enim iuxta miserrimũ quemque, quò celeriùs atque expeditiùs singulis momentis, intendentibus se periculis subueniret. Nec verò communi solùm laborantibus morbo, verùm etiam elephantiasi & tetra lepra respersis pari succurrebat officio: quibus & confitentibus se adiungere, & sacram Eucharistiam sua manu porrigere non dubitabat: mortuorum etiam cadauera suis ipse manibus funebri linteo ad sepulturam insuebat: & hanc postridie piaculare Sacrum excipiebat. Rectè valentibus, seu quotidiana mysteriorum dispensatione, seu diuini prædicatione verbi, seu etiam catechesi perenni colloquijsque priuatis nullo loco deerat: vt etiam vias plateasque cum tintinnabulo circumire, & puerorum seruorumq; gregem ad disciplinam Christianæ legis cogere, non alienum, aut ab ætate sua duceret, aut à persona. Adeò erat in eo præclara quædam humilitatis caritatisque societas. Qui ventitabant ad catechesim ij trecentorum instar erant, eiusque muneris vtilitate perspecta, eadem haberi in omnibus Goæ templis iussu pij Præsulis cœpta est: hodieque mos hic viget ingenti ciuium tum approbatione, tum commodo. Vinctos in custodijs non modò officiosè statis temporibus inuisebat, verùm etiam collectitio ære iuuabat: &, si quid ad eum interdum eleëmosynæ nomine deferebatur, id vniuersum egenis egrotisq; quàm occultissimè diuidebat. Quibus Apostolicæ caritatis officijs eò vsque celebrari peruulgariq; cœptus est, vt iam tum appellaretur Apostolus. Sed mirè suaues æterni consilij vias licet animaduertere. Superiore anno M. D. XLI. dum Societas ad iter Indicum in Europa se comparat, cœptum Goæ nobile seminarium est. Iacobus Borbanus à prima ætate aliquamdiu inter Franciscanos versatus, dein sacerdos è populo pietate nobilis, Ioannis Tertij missu opimo cum stipendio in Indiam transmiserat, vt verbi diuini præconio Lusitanis & Indis opitularetur. Is, & Michaël Vazius totius Indiæ Proepiscopus, & Cosmus Annius scriba Regius communi consensu, Prætore Stephano Gamma, & Fernando Rodericio quæstore cùm auctoritate, tum re iuuantibus, Seminarium ad alendos instituendosque è cunctis Indiæ fermè nationibus adolescentulos inchoarant; qui Christianis imbuti mysterijs sacerdotum deinde partes, aut certè interpretum sustinerent. Situ delecto in regione, quam stadium equestre vocabãt, Borbanus ædificio puerorumq; institutioni, qui statim ad sexaginta collecti, præficitur. Ergo vbi Xauerius cum socijs adfuit, eorumque vitæ consuetudo religioque perspecta est, nihil habuere antiquius, quàm vt tam salubris incepti procurationem ad eum deferrent. quod tam opportunè cecidit, vt nescias vtrum Societati adeunti Indiam præparata sedes, an tam præstanti operi rectores diuino consilio aduectos veriùs dicas: cùm verum vtrumque sit. Dubitabant primi Seminarij auctores quo id appellarent nomine. Cosmus Annius, Sanctæ fidei, cuius propagatio spectabatur: alij Sancti Pauli malebant. idque posterius, cùm præsertim eo titulo magnificum extructum sit templum, ita increbuit, vt latè per Orientis oras ipsi quoque Societatis homines, Patres de S. Paulo nominentur. Suscepit illico nouus Prætor Martinus Sosa, grauitatem æstimans rei, noui Collegij confirmanda & augenda commoda: benignissimeq; Ioannes Rex alijque post eum prouexere in eam amplitudinem, vt vel cum primis Europæ Academijs tum ædium magnificentia, tum Religiosorum numerosa familia, tum disciplinarum omnium tractatione conferendum, non solùm Indiæ opportunitates attulerit maximas, dimittendis in eius mundi oras diuini verbi præconibus, sed etiam Europæ decus adauxerit: vnde homines id opus in ijs terrarum finibus excitarint. Hoc autem initio non est Societati Collegium traditum, sed solùm Seminarij procuratio delegata. Cui Xauerius, ne se angustijs tecti vnius includeret, dum ex Europa auxilia submitterentur, Paulum Camertem imposuit: mansitque ibidem Borbanus adiutor, quoad quarto circiter pòst anno piè vita perfunctus in Collegij templo est conditus. Ceterùm Xauerius dum auxilia ex Europa postulat; eos aiebat mittẽdos in Indiam, de quorum virtute meritò sibi polliceri posset omnia: tum quia res ipsa permagni momenti esset, tum quia ingentes essent terra marique labores, præsertim Goæ, cuius longè aliud experiundum est cælum, excipiendi. Ideò requirebat in eis optimam primùm constitutionẽ corporis roburque virium; deinde viridem potiùs, quàm inclinatam ætatem; denique maiora facta, quàm dicta.

92 *Seminarij Indorum Goæ inchoatum anno 1541.*

93 *Cuius procuratio Societati delegata.*

Restituta Goæ veteri disciplina, ad eamdem in ora Piscaria instaurandam egreditur procul Goa in meridiem leucas ampliùs centum quinquaginta. Namque India inter Indum & Gangem inclyta flumina à continente longo tractu procurrens in æquor, Commorino promontorio finitur: cuius in promontorij flexu ad Eoum latus ora Piscaria est, à piscatu gemmarum adepta & nomen, & omnia: quippe quam natura quasi vnica illa dote affatim curiositati mortalium & auaritiæ commẽdatam, videtur de cetero neglexisse. Promõtorij frons vnde Piscaria in Septentrionẽ curuatur, septimo ab Æquatore haud ampliùs gradu distat. Inde tota plaga solis ardore feruida accensis arenis torretur, & penè intolerabilis ad habitãdum efficitur: ac tantam cæli locique intemperiem par ciborum ac pharmacorum inopia comitatur. Sed illud in promontorij flexu ad excitanda sapientũ ingenia admirabile visitur. Æstas ibi & hiems non tam temporum vicibus, quàm exiguo terrarum discrimine dirimuntur. Quo tempore in alterolaterũ hiberna tempestas ventis & imbribus perpetuis inhorrescit (his enim potiùs, quàm rigore frigorum hiems ibi censetur) eo tempore latus aduersum arida æstas accendit. Nec minore admirabilitate, tanquam partitis regnis venti vno eodemq; tempore contraria latera contrarij perflant. Oræ Piscariæ accolæ gentis vocabulo Parauæ nominantur. Horum vni cùm Saracenus quidam, quorum sub

94 *Xauerius in oram Piscariam contendit.*

95 *Mira natura regionẽ earum.*

96 *Ora Piscariæ qua primum occasione ad Christum adiuncta,*

dominatu iniquo tenebantur, inaurem lacerata aure auellisset (genus contumeliæ apud eos intolerandum) tanquam ex scintilla incendium inter nationes vniuersas exarserat; Saracenis ad delendam penitus Parauarum nationē efferatis. Tanto in discrimine Parauæ ad hominem perhonestum indigenam, sed Christianum Ioannem Crucium nomine, quem olim in Lusitania Ioannes Rex Equitum Christi donarat insignibus, consilij causa confugiunt. Ioannes vnicum restare subsidium admonuit, si ad opem diuinam per Christi cultum, qui solus verus est; & ad Lusitanorum auxilium receptum haberent. Cuius sapientis consilij monumentum grati deinde Parauarum Principes Crucij cognomentum sumunt. Ergo Crucij probato consilio legatos ad Prætorem Indiæ mittunt. Is non solùm iniurias Parauarum vlciscitur, sed etiam ab Saracenorum eos tyrannide vindicat, simulque è populo vniuerso ad viginti millia salutari baptismate consecrantur. Michaël Vazius, quem modò in Seminarij Goani institutione memorauimus, legatorum Parauarum internuncius & fautor apud Prætorem fuerat: qui cùm rei gestæ seriem paratamque messem, ac præ locorum difficultate nouelli solitudinem gregis Xauerio exponeret, facilè virum ad lucra animarum per maxima quæque discrimina paratissimū incendit, vt eam sibi prouinciam nullo modo præreptam vellet. Itaque continuò Antistite ac Prætore aditis cum bona eorum venia ac laudibus plurimis, tres secum (ne sperata progressus felicitas linguæ tardaretur inscitia) Commorinēses è Seminario Goano deducens Octobri mense discedit. Vbi ad promontorij extrema peruenit, iter flectit, intenditque Tutucurinum, qui pagus est admodum frequens. Multi eiusmodi occursabant pagi, qui tametsi Christi legem (vt nuper dixi) paulò antè susceperant, nemo tamen in ijs ex Lusitanis, vnde Christianę legis elementa perdiscerent, est inuentus sacerdos: nemo, qui Missæ sacrificium ritè faceret, arcente regionis inopia, solique sterilitate. Quocirca de religione interrogati, illud modò habebant in ore, Christiani sumus, tametsi Christiani nihil præter nomen haberent. Ad hos Xauerius simul atque ex itinere diuertisset, ad expiandam puerorum multitudinem instruxit cæleste lauacrum; sed qui fari per ætatem poterant, ipsi sponte tanquam diuinitus misso Patri, nullo dato ad preces canonicas spatio, ac ne ad cibum quidem nocturnamue quietem, acriter vt consignarentur, instabant: vt tum demum se intellexisse Xauerius diceret, talium esse regnum cælorum: nec sibi defuisse, quominus tam pijs cōtentionibus deseruiret, tanta præsertim in ijs indole animaduersa: quos, nisi per Sociorum paucitatem staret, sperare vtique perquàm optimos Christianos fore. His obeundis ex itinere passim vicis, Ethnicorum offendit pagum in suis superstitionibus pertinacem. Quem cohortatus, vt vniuersæ Piscariæ secutus auctoritatem, verum Dei Numen agnosceret, is nimiùm suas adamans tenebras, negare primò per suum sibi licere Dynastam, nouos sacrorum ritus admittere, noua numina venerari. Xauerius tot animarum miseratus interitum, prodigio extorquet, quod hortatu non potest. Laborabat ex partu

97 *Res à Xauerio gestæ in ora Piscaria.*

mulier tertium iam diem, eaque non obscura: nec

98 *Laboranti ex partu mulierem seruat.*

præsenti periculo toties compellata deorum numina succurrebant: cùm illuc adhibito interprete Xauerius aduolat, & spem opis ostendit. Dein domesticorum permissu laborantem hortatur, vt desperato iam prope corpore, animi saltem saluti consulat, simulque fidem edocet. Quam cùm ad aurem non inuita mulier admitteret, percunctatur Xauerius velitne esse Christiana. Annuenti recitat Euangelium, & iam penè moribundam salutaribus lustrat aquis. Vix expiata fœtum effudit innoxia. Ergo & puerum recèns natum, & pueri patrem, reliquosque familiares satis institutos eadem perfundit aqua, non minùs miraculo attonitos, quàm rei lætos euentu. Prodigij admiratio plurimis fuit persuasio baptismi. Pagus enim ille, etsi Dynastę metuebat edictum, tamen facta ab eius curatore, qui illuc ad exigendum vectigal venerat, potestate, perfidia in fidem versa, vniuersus secutus est Christum. Hac parta pręda Tutucurinum tandem peruenit. Hîc ab incolis, vnà cum comitibus peramanter excipitur. Quos autem ad Christum nuper accessisse cognouerat, eos Prætor fouebat vt pater, & Xauerio magnopere commendarat. Vt autem eos filiorum numero Prætor, ita illi Prætorem parentis vicissim loco numeroque ducebant, quos & valida paulò antè classe à Saracenorum iniurijs rapinisque defenderat, & piscatorijs actuariolis, quæ prædones illi rapuerant, recuperatis ex eorum nauibus prędam fecerat. Locupletioribus nauigium suum cuique reddidit: tenuioribus verò Saracenorum scaphas insuper condonauit. Saracenos porrò ipsos ita profligauit ac fudit, ducibus interemptis, vix vt eorum vestigium reliquum fuerit. Inde igitur Punicale profectus Xauerius consignat infantes, & populum puerosq; de more perdocet. Lues tum fortè eo in oppido, quod quidē perfrequens est, grassabatur: & erat suo quisque periculo metuque suspensus, cùm ad Xauerij aduentum spe salutis iniecta plurimi ad eum vndique certatim conuolant. Ipse verò, vt erat insita quadam in omnes humanitate ac misericordia, perbenignè adibat ægrotos; recitatoque super eos Euangelio, plurimos & à morborum cruciamentis, & ab impuris spiritibus vindicabat. In eodemque oppido satis constans, & idoneis confirmata testibus fama est, adolescentulum vita functum ad

99 *Duos vita functos excitat.*

B. Patrem ingenti parentum comploratione perlatum, prehensa à Xauerio manu; & Christi nomine iussum surgere, cunctis stupentibus, surrexisse. Eumdemque à Christiana muliere suam orbitatem deplorante rogatum, paruulum vt ad filium delapsum in puteum, & penitus exanimem extractum ne grauaretur accedere; negasse puerum mortuum esse, iussisseque bono animo mulierem esse: cumque ad puerum accessisset, complicatis ad orationem genibus frigidum cadauer signasse cruce, continuoque puerum exiluisse de feretro, & se matri viuum atque incolumem statuisse. Quarum fama rerum, quàs nos cursim attigimus, aliorum stylo iam tractatas vberiùs, vel ipso premente Xauerio longè lateque manauit, ingenti rei Christianæ commodo, nec minore ipsius commendatione Xauerij.

Hæc est messis, quam anno altero à sua confirma-

matione Societas dimissis in omnem terrę orbem messoribus suis veluti primitias quasdam obtulit Deo. His sudoribus non modò per Europam, ipsasque Britanniæ insulas, verùm etiam per amplissimas Indię regiones, vnà cum sui nominis fama Dei verbum nomenq; portauit. Et ea quidem sex iam toto terrarũ orbe distinctas, si ex superiore narratione rectè colligas, familias sibi cõstituit, Romanã, Olisipponensem, Parisiensem, Patauinam, Louaniensem, & Conimbricensem. Ceterũ quã ei diuina clemẽtia reliquis deinceps annis rebus gerẽdis affuerit, vt instituimus, persequamur.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER QVARTVS.

1543 DVM tot terrarum spatijs interualliſque diſiuncta, sed vno tamen spiritu coniuncta Societas in suis perennibus studijs muneribusque se continet, breui se per orbem terrarum, quasi quædam fęcunda propago longè lateque diffudit. Initus Sociorum numerus instar octoginta repertus. Extant etiamnum Simonis Rodericij litterę ad Ignatium, vbi tradit, tertio & quadragesimo huius sæculi anno ad quinque & viginti Sodales creuisse Collegij Conimbricensis initia: Regique in animo esse centenos alere. Proinde Patrem obsecrat, mittat ex Italia Sociorum quàm maximã copiam, sat cultam litteris ac doctrina. In Olisipponensi domo seni: in India cum Xauerio terni: totidemque Patauij præter Iacobum Lainium, quem hinc Venetias migrasse narrauimus: Parisijs verò, Louanijq; vtrobique versabantur octoni. Cùm tamen Romæ cum Ignatio degerent multò plures. Rediere mox ex Hibernia bini, totidem Barcinone. Quinque degebant in Germania, ijsdem curis animarum studijsque distenti. Quę summa quanquam illa quidem sexaginta capita superabat, nequaquam tamen extra Pontificij diplomatis fines cancellosque prodibat, in quo Professi dumtaxat vni, Societatis appellatione censentur: quorum quanquam erat ad sexaginta numerus Apostolica definitione præscriptus, longè tamẽ aberant ab hac summa, qui tum Patres inter Professos erant adscripti: cùm præter primos vix hoc anno Professus reperiatur Araozius. Et tamen cùm tantum adhuc esset interiectum inter hunc exiguum Professorum numerum, & eum, quem Petri Sedes præscripserat, interuallum, Ignatius ex præsentibus futura coniectans, constanter cœpit de proferendis his terminis agitare. Multa quippe iam aggregata iuuentus, singulis dispersa domibus, vt in intimũ Societatis corpus adlegi posset, educabatur. Complureſque viri graues & eruditi ad eadem instituta, cùm admissæ iuuentutis incitabantur exemplis, tum secundissimis Societatis confirmatæ sermonibus. Iam multis in prouincijs eam sibi sedes collocasse cernebãt. Iam in Orientis Indiam læto penetrasse prouentu, tam celebri sui nominis fama, vt in omnem Europam voces significationesque referrentur. Complures etiam ciuitates virique Principes fauſtis hisce excitati clamoribus vltrò se ad fundanda Collegia domosque, suppeditandis liberaliter sumptibus, offerebant. Ergo tanta iuuenum virorumque frequentia, quibus plenus aditus denegari non poterat, ad Societatem vndique conuolante, reliquum erat, vt quos Sedes Apostolica circumderat ipsi cancellos, eos Ignatio postulante, reuelleret: præsertim id temporis, cùm Cõstitutionibus nondum editis, nec tot in classes hac distributa familia, vna tantùm Professorum cuicunque proposita classis erat, qui modò esset excellenti aliqua doctrinæ laude, vt Apostolicæ iubebant litteræ, Christianæque vitæ puritate conspicuus. Tales porrò multi cùm essent, taleſque cùm continenter euaderent, fieri omnino satis nequaquam omnibus poterat, si transilire constitutos terminos non licebat. Adit igitur ad Pontificem 3 Paulum supplex Ignatius, eique in mentem reuocat, quæ pro Dei caritate & animarum salute geri vbique non ignoraret à suis. Docet quanta vbique se messis, nisi messorum copia desideretur, aperiat; quàm multi eamdem vitæ societatem expetant, quàm multi dum admittantur expectent. Adhæc studia ciuitatum, postulata Principum, vota populorum de Societatis Collegijs domibusque fundandis, & domi suę collocandis exponit. Quibus Pontifex benęuola acceptis aure, rem dixit in conuentum signaturæ gratiæ referendam. Est is, Pontificia in aula conuentus ex ijs potissimùm viris, qui postulata grauiora referendi ius habent Pontifice ipso præsente certis statisque diebus. Is de postulatis Ignatij cùm frequens esset habitus, Pontifex ex augustissima illa sanctitatis Cathedra tam prolixo studio, equissimę postulationi concessit, vt non modò Societatis amplificandæ, omni seu temporis, seu personarum definitione sublata, potestatẽ fecerit, verùm etiam conscriptam iam declaratamque sanctæ Romanæ Ecclesiæ Religionem sua iterum auctoritate confirmarit, publicisque litteris consignarit, pridie Idus Martij.

1 *Numerus Sociorum hoc tempore ad octoginta*

2 *Confirmatur Societas nullo præfixo numero Professorũ.*

Quo etiam tempore domus Professæ cõstruendæ facultas præter opinionẽ præsentemq; spem propè diuinitus est oblata, & quidem celeberrimo opportunissimoque Vrbis loco. Aberat haud 4 ita procul ab æde sanctæ Mariæ de Strata, cuius suprà meminimus, ædes altera curialis, hortis adiuncta domesticis; cui à B. Andrea de Phracta nomen erat. Hanc cùm Salassiorum Episcopus, Vicarius Romani Pontificis, Philippus Archintus,

Domus Romana sedes amplificatur.

& Apostolicus sacrarum ædium inspector, offendisset incultam; nec solùm ab hominum celebritate, sed etiam ab Curione ipso desertam, ac mulieri commendatam; quæ interdum vicinorum Parochorum operam necessarios in vsus emendicabat; Ignatium rogauit, vt tantisper eius ædis procurationem susciperet. Qui professus instituti Societatis non esse Parochorum officijs illigari, tamen ad breue tempus ex caritate suscepit. Interim sponte sua Archintus, qui id pridem meditabatur, summo Pontifici, quo loco res parœciæ illius offenderit, exponens; quàm non necessaria tanta curiarum esset frequentia, quamque Societati extruendæ domui opportuna, facilè impellit Beatissimum Patrem, vt qui Societatem tanquam suum partum complectebatur, ei sedem ac domicilium vellet attribui. Perfert illico fama Placentiam, vbi Curio Vitus Cosserius nomine Ducis in obsequijs versabatur, quid negotij Romæ tractetur. Is multorum gratia subnixus graue certamen contrà moliens trepidè viam ad Vrbem corripit; nec longè processerat, cùm sublapso oppressus equo miser extinguitur. Tum demum vacuam successore parœciam tanquam cælesti significatione, Deo tam repentino Parochi occasu præmonente, Pontifex, in proximam sancti Marci ædem animarum procuratione reditibusque translatis, Societati addixit. Eo igitur loco non procul ab arce Capitolina Professorum est cœpta domus piorum ædificari subsidijs. Quo in opere, sicut & in re curanda domestica, mirificè enituit Petri Codacij nauitas & industria. Ergo dum propagandæ Societati mirum in modum Pontifex studet, eamque quotidie beneficijs ornat amplissimis; Ignatius Socijque in omnem firmandæ religionis partem suas vicissim curas & vigilias intendunt, Romæ præsertim: quæ cùm sit sanctitatis domicilium, & veritatis magistra, si se morum doctrinæque integritate Societas ipsa puram castamque seruaret, sentiebant etiam fore, vt reliquus terrarum orbis nullo negotio ad eius componeretur & fingeretur exemplum. Quocirca ad religionis integritatem vsquequaque retinendam præter vsitata ac propria sui Ordinis munia, maiora quædam moliri animo, & grandiora cœperunt: quibus & ruentibus ad interitum animis præcluderetur aditus, & ad vitam nitentibus panderetur. Ac primùm quidem ad eos, qui abhorrebant à Christo, Christianisque sacris, hoc est ad Iudæos, suæ pietatis oculos retorserunt. Quorum in Vrbe vis magna cùm esset, ne sordes suas cum Christiana plebe miscerét, rationem excogitarunt, quemadmodum non quidem ex ipsa Vrbe, Ecclesiaque finibus pellerentur, quod optabant aliqui, sed vt è cæcis perfidiæ tenebris, ad splendorem veritatis educti, fidei iugo dura colla submitterét. Quod vt procliuius redderetur negotium, cùm videret Ignatius, pro iniquissima æstimatione mortalium, qui ferè præsentia damna spei æternitatis anteferunt, multos ab religione suscipienda rei familiaris iactura retardari; omni ope per se, perque Cardinales amicos contendit effecitque, vt constitutione Pontificia, quæ anno superiore edita est, manerent ijs, qui Christiani fierent, pristina patrimonia & hereditatum iura: quin etiam bona quæuis fœnore parta, si modò certus dominus, cui restitui deberent, non extaret, ipsismet tanquam in pium opus addicta possidere fas esset. Neque hac contentus benignitate, vt erat non ad inchoanda promptior, quàm ad consummanda constantior religionis opera, cùm Iudæorum nonnulli obortam è cælo lucem cœpissent aspicere; sedes autem, vbi separatim à suis degerent, magistros sue, à quibus erudirentur, aut etiam vectigal, vnde se alerent, non haberent: piè fecit Ignatius, vt quotquot perdita è gente aquâ salutis expeterent, in nostras interim ædes, nec commodas, nec instructas, congregarentur. Hîc eorum & corpora pascebat & animos: imbutosq; susceptæ fidei mysterijs, sacro fonti tradebat. Deinde varia eis inter Christianos reliquos opificia, vnde commodiùs & tutiùs suas tutari vitas possent, per pios homines conquirebat. Quæ tam egregia caritas complures ex obstinatis illis mentibus ad Christum flexit, præsertim de præcipuis; quorum pia fides ad sanandam aliorū perfidiam momenti plurimum attulit. Quippe illi diuinitus iam edocti, magistrique veritatis effecti, quibus eam armis oppugnare paulò antè consueuerant, ijsdem mox acriter defendebant. errantis populi sui redarguebant insaniam, & testatum tot oraculis Christum iam inter homines natum, meridiana luce clariùs demonstrabant.

5 *Iudæi conuertendi, conuersi/q; nauata Romæ opera.*

Verùm cùm tam frequens & Iudæorum ad Ecclesiam, & Christianorum ad Societatem accessio quotidie fieret, vt eos Patrum nec ædes caperet, nec sustentare tenuitas posset; strenuè in eam curam Ignatij virtus incubuit, vt certum catechumenis domicilium à fundamentis erigeret. Quod vt operoso ac molesto, ita felici ac salutari labore perfecit. Auctor etiam fuit, vt Pontifex Paulus multa ei Collegio priuilegia, quæ ab alijs deinceps Pontificibus aucta & locupletata sunt, ad perpetuitatem conferret operis. Iulius autem Tertius, & eius successor Paulus, ad eius alimenta Collegij singulis Italiæ synagogis certam quotannis pecuniam in perpetuum imperarūt. Quod Ignatij monumentum in hoc orbis terræ theatro etiamnum permanet tali vrbe ac ciuitate dignū: quæ nullum genus hominum, quod in Ecclesiæ sinum se conferat, aspernatur. Ac dum cunctos adiuuandi consuetudo tenetur, pari studio ac caritate liberorum solitudini consultum est: quorum imbecillissima ætas orbata cultu atque institutione parentum nisi ex publico instituatur, & bonis artibus excolatur; patet omni vitio, præsentissimū ciuitatis exitium. Actum igitur Ignatij consilio laboreque, vt instituendis pueris puellisque geminæ seorsim ædes assignarentur, quò destitutæ illæ soboles, quas à Græcis orphanos vocant, admissæ, eiusdem Ignatij legibus, vt etiam antè catechumeni, regerentur. Hîc ad definitum tempus aluntur ætatis: hîc Christianis moribus vniuersi, & pro cuiusque captu variis artibus informantur. Quibus excultis aeperpoliti, ex eo tandem loco, maiore reipublicæ commodo, minore certè incommodo dimittuntur. Creuit hoc opus ad summum, vt iam nobilissimas Purpuratorum Patrum virorumque Principum tutelas ambiat. Eodem ferè tempore subuentum ei generi puellarū, quas Miserabiles vulgus appellat. Hæ parentum siue incuria, siue vitio, certè rerum

6 *Domus catechumenorum excitatur B. Ignatij curæ.*

7 *Eiusdem Ignatij cura ædes orphanorum instituuntur:*

8 *& miserabilium puellarum.*

rum adigente penuria in periculo versabantur, ac sæpè pudicitiæ naufragia indigna faciebant: qua ex re crebri animarum fiebant interitus, nec raræ cædes, & clades aliquando familiarum. Cui etiam incommodo vt pro suscepta animorum tutela, obuiàm iret Ignatius, cœnobium S. Catharinæ, quod à Funarijs nomen habet, multo labore fundandum instruendumque curauit: nobile in primis opus, nec minùs elegans. Quo in extruendo Federici Cæsij pietas Cardinalis Portuensis, præter cæteros sese extulit, vt fidem facit recens ædes affabrè facta. Hæ quoque feminæ ex Ignatij legibus ac disciplina reguntur, datáque sunt ad operis incrementa diuturnitatemque à Pontificibus immunitates & iura. Inter cetera, Rectoribus facta potestas, vt quæ versantur in lubrico, è parentum domo, vel ijs inuitis ac repugnantibus rapiantur in claustra: ita tamen, vt cùm certam ad ætatem peruenerint, in earum sit potestate manuque, velint nec ne connubij vinculo, an potiùs Religionis astringi. Si malint nubere, ab ijs qui cœnobio præsident (de primarijs quippe viris præfici solent) vt benè collocentur, adiuuantur. Sin autem deliberarum sit religiosam vitam colere, tum in eodem quidem versari cœnobio, sed discretæ tamen à cæteris, permittuntur. His operibus aliud haud momenti minoris per Ignatium adiectum. Patres dum interuisendis ægrotis iuuandisque morientibus lustrant Vrbem, decedentes sine pœnitentiæ Sacramento, magno sui dolore complures aspiciebant: quibus cùm penè animam exhalabant, tum demum sacerdos accersebatur, & cùm defectio totius corporis vocem incluserat, tum Sacramentorum præsidia parabantur. Ignatius igitur tot animarum periculis anxius, confestim ad Pontificem re delata, sua oratione consilioq; peruicit, vt Innocentij Tertij salutare decretum, quod ipsa temporum abrogarat iniquitas, & quo summus ille cauebat Antistes, ne priùs ægris corporibus medicus, quàm curationem animis presbyter admoueret, vniuersæ Ecclesiæ bono reuocaretur. Quod adeò postea Pius V. Pontifex approbauit instaurauitque, vt pœnis acrioribus etiam cauerit, ne quisquam à medico conuiseretur ægrotus, priusquam remitterentur à sacerdote peccata: temperatione tamen adhibita temporibus consentanea, quo faciliùs decretum illud tota vbique seruaretur Ecclesia.

9 *Et decretū Innocentij III. renouatur, ne medici curent, qui confessi non fuerint, &c.*

Hæc à Patribus in vrbe Roma, Ignatio duce: nam minora illa, quanquam non minùs frugifera ac salutaria, crebritas concionum, assiduitas catechesis, exercitiorum vsus, reconciliationes gratiarum, egenorum subsidia, & id genus alia sexcenta, iam velut quotidiano vsu contrita, non inuitus omitto. Nec æquum erit describendis Societatis incrementis, tradendisque posteritati vitæ documẽtis intentum de his in posterum nimiùm esse solicitum. Et vt ex Vrbe foras per alias partes egrediamur Italiæ. Reuersus ex Hispania Araozius, & aliquamdiu moratus in Vrbe, & suis iam concionibus clarus, Marcelli Cerui ni Cardinalis sanctæ Crucis, qui postea eodem retento Marcelli nomine, Pontifex fuit, rogatu, Neapolim mittitur, vt in Abbatia, quæ Capellæ dicitur, creditum ipsi gregem excoleret, & ciuitati illi pijs

10 *Araozius Neapolim mittitur:*

suis prodesset officijs. Exceptus est à Prorege alijsque regni proceribus amanter & honorificè; &, quæ sibi Romæ data erant in mandatis, ea diligẽter ac studiosè curauit, vt complures annos eius concionum virtutumque memoria in hominum mentibus sermonibusque viguerit.

11 *Fulginium Paschasius:*

Fulginium & Mutinam Salmeron & Paschasius ex Hibernia reuersi, missi sunt. Ac Fulginium quidem aduocauerat de nostro numero ciuitatis Episcopus Blosius, sanctæ Crucis modò nominati Cardinalis, auctoritate interposita. Vbi Religiosis feminarum claustris, veterem viuendi regulam Paschasius reddidit: plurimosque sacerdotes, qui per summam insciti am sustinere personam illam munusque non poterant (vix enim litterarum apices norant) Grammatica instituẽdos curauit. Idemque miro quodam artificio ex pellicatu duodecim, in quo duodecimum nonnulli annum iam hæserant, ad legitimi thori fidem pudoremque sancti coniugij reuocauit. Eo in genere, cùm alia quædam non vulgaria, diuina potiùs quàm humana gessisset ope, totus adhuc in ea vrbe purgãda, eiusdem Cardinalis rogatu in Montem Politianum, ipsius Præsulis patriam, Ignatij iussu, se transfert: pari incolarum tum vtilitate, tum gaudio: atque vtrobique præter cętera in tradendis Christianæ fidei elementis tricenos posuit dies. Mutinam autẽ Ioanne Morono iam Cardinali ciuitatis Episcopo vnum aliquem de Patribus postulante, profectus est Salmeron: vbi multa & agendi & patiendi pro Deo facultas fuit. Eius vineæ excolendæ necessitas biennium ferè Patris operam ac culturam exegit. Quippe sic excreuerant, diabolo superseminante, zizania, vt bonum semen obruerent. Ac sanè quidam tam altè imbiberant falsi dogmatis virus, vt non modò nullam redarguenti, & vera disserenti Salmeroni fidem adiungerẽt, verùm etiam tanquam ardenti febre phrenetici insanirent in medicum. Ausi sunt indocti, sapientis accusare doctrinam, & mores castissimos flagitiosi culpare: multa de eo mendacia in vulgus spargere, multa indignissimè comminisci, vt, dum flagrat infamia, & obtrectatorum laceratur inuidiâ vir animosus ac fortis, aliò vertat solum. Ille verò locum suum constanter tenuit, & modò publicis, modò priuatis sermonibus periclitatus est omnia, vt ab errore reuocaret errantes, perditos reduceret ad salutem. Carpebat liberè vitia, prauosque in mores inuehebatur acerrimè, & hæreticorum coarguebat insanias. Sed videlicet maior fuit ægrotantium furor, quàm vt dexteram curãtis admitterent. Nam cui debuerant meritam pro beneficio gratiam, ei simulatam rependunt iniuriam. Missis ad Romanæ curiæ magistratus delatoribus iniquissimis, innocenti struxere calumniam. Qua re cognita Ignatius Salmeronem ad Vrbem tantisper reuocat, vt criminationes oblatas præsens diluat. Quas ille vt Vrbem ipsam attigit, ita depulit, vt aduersariorum magno sit probro cùm insignis impudentia repressa, tum illustrata singularis insciti a. Tres tamen ex ea ciuitate sibi socios adsciuit, nec in tanta improborum insectatione planè operam lusit. Interim Venetijs Lainius susceptum semel cum erroribus bellum acri contentione, nec exitu infelici persequitur. In-

12 *inde in Montem Politianū:*

13 *Salmeron Mutinam.*

14 *Vbi calumnius exagitatur.*

15 *Lainius cœpta feliciter Venetijs persequitur.*

uenti sunt, qui suæ pertæsi dementiæ, probrosos codices, omniq́ue maculanotatissimos concremandos afferrẽt. Iuuenes duo, qui pium Sanctorum cultum, Ecclesiæq́ue potestatem & Indulgentias Pontificum deridebant, cum Lainio congredi ausi coram multis arbitris testibusq́ue, Patris disputatione conuicti, veritati dedere manus toto obstupescente conuentu. Ad eius conciones, quas diebus ante ieiunium magnum, in maxima totius anni licentia, nouo more, nouo habebat exemplo, ingens tamen vis hominum confluebat; sed in Quadragesima multò maior. Cui cùm de more pretium laboris offerrent, eo constanter reiecto, ac de suggestu gratijs actis, seriò Iacobus admonuit, ne quid tale deinceps afferrent, quòd per Societatis statuta (cuius esset, quę gratis accepisset, gratis dare) nihil sibi liceret accipere. Quod quidem & ei, & Societati vberiorem populi gratiam beneuolentiamq́ue comparauit. Hìc ad autumnum vsque consedit: inde Parauium inchoandi Collegij gratia, quod Andreas Lipomanus, vt suprà demonstratum est, cogitabat. Iam enim Patribus, qui habitabant in alieno, huius sacerdotij domicilium & ædem sacram, quò proxima migrarant æstate, Lipomanus attribuit. Quoniam autem habitatio satis laxa videbatur, quinque alios ab Ignatio popoposcit, vt eius amplificatione familiæ, meliùs & alienæ promouendæ salutis, & disciplinæ religiosæ constaret ratio. Quos tamen de victu cultuq́ue corporis noluit esse solicitos, suppeditaturus ipse de suo quidquid ad tuendam vitam pertineret. Mos est gestus pietati hominis, & Sociorum numerus, quem postulauerat, missus. Ergo & illuc velut Collegij posituras initia, & constituturus domesticam disciplinam, subsecutus est Lainius. Interimq́ue crebrò faciendis ad populum verbis ante, & post meridiem sacris diebus, ter cetera in hebdomada sancti Matthæi Euangelium exponens stratas humi mortalium mentes erigebat ad supera: Societati verò famam comparabat ac laudem. Non solùm autem Mutinæ Venetijsq́; singulari diuini Numinis beneficio demonstrata est populis hæreticorum venenata sementis, sed eo etiam duce perfectum, vt tartarei satellites satanæ, dum Patrum amicos Parmæ infectantur, editi ac patefacti odio fuerint vniuersis: in eosq́ue ea sint excogitata præsidia, quibus optata salus toti parta videatur Italiæ. Faber & Lainius Parma Placentiaq́ue, vbi fructuosam locasse operam memorauimus, discessuri, quo constantior ac diuturnior frugum fœcunditas foret, sacerdotes ex vtraque ciuitate complures, viros honestos & animarum peramantes in primis, tuendis partis & vrgendis cœptis præposuerunt. Qui dum Patrum vestigijs acriter insistũt, & ex eorum præscripto in conseruandis animis elaborant, totum triennium modò Sacramentis administrandis, modò tradendis cælestibus exercitijs, modò etiam Christiana explananda doctrina, parandisq́; egenæ plebi subsidijs, haud vulgari probitatis opinione fructuq́; duxerunt. Disrumpebatur inuidia Satanas, & tam lętos rei Christianę progressus indignissimè ferens, vnum è satellitibus suis hæreticum hominem impulit, vt per summam licentiam dogmata exitiosa disseminans, simplices falleret, &, si quomodo posset, robustioribus etiam mentibus fucum faceret. Cum eius nequitia prauitateq́ue bonorum vicissim sacerdotum industria ac fides recta pugnabat. Quippe assueti iam Patrum vsu salutaria à noxijs, & à sanis vitiosa secernere, notabant tanquam digito impudentiam audacissimi nebulonis, & manifestam redarguebant inscitiam. Itaque homo imperitissimus ac perditissimus non modò pestẽ suam non insudit in ciuitatem, aut quemquam ab incepto deterruit, verùm etiam explosus ipse exsibilatusq́ue se abdidit, ora hominũ erubescens. Qui cùm in viros bonos quidquam iam apertè moliri non posset, studuit occultis artibus eorum famæ ac sanctimoniæ detrahere; tantumq́ue venenatis suæ linguæ telis fraudibusq́ue perfecit, vt aduersus optimos sacerdotes vehemens sit commota tempestas; liberè vt ampliùs cum hominibus agere, aut in suis versari functionibus non liceret. Hi, quòd ad orationem & piarum rerum commentationem mentes hominum exercerẽt, vulgò Contemplatores clerici dicebantur. Et quanquam illi quidem ex Societate nostra non erant; quoniam tamen eius erant imitatores & amici, ansam dedêre improbis, omnia sua dicta atque facta criminandi, nostrisq́ue Patribus adscribendi tanquam earum (vt appellabant) auctoribus nouitatũ. Admonitus de his turbis Ignatius, opportunitatem sermonis ad Pontificem nactus, narrat ei non modò quid Parmæ turbarum à nefarijs oriretur hominibus, verùm etiam quanta Christianæ reipublicæ labes Venetijs Mutinæq́ue se pandat. Quæ nisi maturè propulsetur, totam Italiam occupatura videatur: idem Cardinalium multis, Burgensi ac Theatino, quibus aduersus eam pestem custodiam Pontifex commiserat, grauiter ac sæpè commemorat. Quorum Pontifex, præter id, quod tribuebat Ignatio, auctoritate permotus, ingentiq́ue metu suspensus, ne pestis illa permanaret in venas, sesèq́ue in nobilissima Ecclesiæ membra diffunderet; nouum quoddam tribunal excogitauit è Cardinalibus senis, sapientia zeloq́ue præstantibus, qui summa cum potestate in hæreticos ac deprauatos inquirerent: quiq́ue in hac custodia, tanquam in quadam specula collocati, in omnem Ecclesiæ partem acriter excubarent, vt qui per contumaciam recèns à veritate desciscerent, illico proderentur, & statuendis meritæ seueritatis exemplis omnes hæresum stirpes ac radices euellerent. Diuinum prorsus inuentum, & ad Lutheri impetus retundendos, cuius sectatores totis iam neruis in Ecclesiæ Romanæ conspirarant exitium; contraq́ue omnia id genus monstra peropportunum. Quo quidem Italia mox vniuersa capitalibus religionis hostibus vndique cincta, visa est integritatem suam diuinitus obtinere. Voluit insuper iustissimus Pontifex honestis illis, quos dixi, Parmensibus sacerdotibus, ne quid de sua fama atque existimatione deperderent, publica iudicij sententia, pronunciante Ludouico Milanesio Protonotario, & Apostolico Vicelegato, caueri. Quo iudicio, & illorum cum dignitate virtus, & aduersariorum cum probro calumnia patefacta est: quod idcirco curarat Ignatius, ne aut innocentium amicorumq́; impunitæ abirent iniuriæ, aut

16 *Pæauinum Collegiũ in certa locatur sede, & Lipomani sustentatur impensis.*

17 *Aduti Parmenses, & Placentini sacerdotes pij, qui iniquè vexabantur.*

18 *Pontifex concilium è Cardinalibus instituit ad conseruandam Catholicæ fidei integritatem.*

aut aliqua propter eos aspergeretur Societati labes; neue animarum commune bonum in ea ciuitate, tot laboribus inchoatum, subitò per indignam calumniam euanesceret. Hunc habuit exitum tempestas illa Parmēsis. Ex qua tantum hausit diuina sapientia boni, quantum vix optasset humana, constituto nouo, sed admirabili quodam de religione concilio: quod reliqui deinceps Pontifices tanti fecerunt, vt omni priuilegiorum genere semper ornarint, omniq́ue iudicio decorarint.

19 *Germaniæ status perditissimus.*

Iam si contra exorientes hæreses in Italia vsque adeò vigilabat Societas; in Germania, vbi pestes illæ nundinabantur, & vnde huc deportabantur impune, somnum capere profectò non poterat. Quibus locis eò iam redacta res Catholica videbatur, vt, si Fabri, Iaij Bobadillæq́ue ad Ignatium datis litteris habenda fides est; nisi suam diuina clementia maturè ferret opem, breui se Lutheranam ingemisceret. tanto studio pestilentissimi illius doctoris, seu potiùs corruptoris alumni regiones illas vbique peruagabantur: tamq́ue impunè populis, quod vellent, nutu persuadebant: cùm contrà ab ijs, qui poterant & debebant, nullæ aut perexiguæ aduersus intestinos hostes agerentur excubiæ: nullâ Pastorum vigilantiâ perditorum hominū cohiberetur impietas. Nimirum possidendi cæca cupiditas, viuendiq́ue insana libertas, sursum, deorsum miscebant omnia: quarum pestium altera Principes, altera populos exercebat. Patrum tamen animos à defendēda pro

20 *Patrum conatus pro re Catholica.*

viribus Christi sponsa nec laborū periculorumq́; magnitudo, nec infensissimorum hostium multitudo terrebat. Opponebant audaćter mendacijs apertissimis liquidissimam veritatem, & castæ religionis antidota modò publicè, modò priuatim aduersus impiorum venena promebant. Nec certamen, vbi opus erat, nefariæ sectæ cum ducibus abnuebant: Catholicosq́; vicissim duces, & animarum pastores sui commonebant officij, suggerendis peritè rationibus tuendi gregis, & pestis presentissimę depellendę. Versabatur etiam tum

21 *Claudius Iaius Ratisbonæ defunctus.*

Ratisbonæ anni huius in ortu Claudius Iaius: quæ ciuitas libera cùm sit, & soli subiecta Cæsari, tanto in ea vehementiùs res Catholica laborabat, quanto minùs is, qui res gerebat magistratus, ad abigendos hæreticos cum Antistite conspirabat. Quin etiam potestatem senatus ipse geminæ Ecclesiæ malignantium in vna eademq́ue ciuitate permiserat, quarum alteram Lutheri curabant alumni, teterrimo scilicet sui didascali ritu: in altera Curiones alij clàm cum laicis Eucharistiæ mysteria sub vtraque specie cōmunicabant. Nec his incommodis obuiàm ire pro suo studio, haud implorato Cæsare, Præsul poterat. Satis igitur habebat negotij Iaius, hostibus retundendis; quorum se nefarijs conatibus vigilijs vicissim opponebat acerrimis: vt si qua pars ciuitatis à Luthero se glorietur intactam, ea gloriam hanc continentibus Iaij vigilijs & laboribus acceptam ferat. Is & publicis prælectionibus, in quibus erat vel ipsis hostibus admirabilis, & functionibus saluberrimis Catholicos vniuersos, Religiosos perinde ac laicos in officio continebat. Is ad castigandos formandosq́ue denuo mores plebis Dei cohortabatur Episcopum, & quàm ea res esset gerenda solerter, ne quid offensionis haberet in populis, admonebat. Is nullum tempus, siue publicè, siue priuatim, ipsius quoque admonendi senatus, ne stultissimis hæreticorum suffragaretur erroribus, amittebat. Vt mirari iam desinas turbulentiorem in eum, quàm superiore anno concitatam ab improbis tempestatem, qui ferre hominis externi consilia non possent, quibus insanissimæ suæ libertatis peti iugulum sentiebant. Quanquam autem in pauperem & inermem manus injcere Deo prohibente sunt veriti, quantum tamen in ipsis fuit, vertendum homini mitissimo solum erat. Sed odia vicit hostilia singularis caritas Patris, insolentiam mansuetudo: perseuerauitq́ue monitis & consilijs, optimè quoque de maleuolis & ingratis in sua statione mereri. Quoniam autem paululùm ab vrbe secesserat Pastor, ad hunc se contulit, vt, & quantum commissis ouibus immineret exitij, commoneaceret, & simul ad promulgandum Apostolicum Iobelæum, quod toto orbe Christiano id temporis emanarat, incenderet. Res cessit ex voluntate. Vix ipse Ratisbonam retulerat gradum, cùm ex Episcopi familiaribus quidam eius consilij conscij promulgationem illam anteuerterant: expletisq́ue rebus omnibus, quas Indulgentiæ promerendæ nomine in suo diplomate Pontifex imperabat, priùs exemplo, quàm verbo Iobelæum vulgo nunciarāt, ingenti Catholicorum gaudio, incredibili Protestantiū inuidia, quorum hæc in oculis gerebantur. Mitem se prorsus in hæreticos

23 *Iaij mansuetudo & industria in animis subleuandis.*

Iaius, dum eos sanare studet, exhibuit: qui vt omnibus omnia fieret, & faciliores præberet aditus ad colloquium, non horruit iam ætate proiectus linguæ asperæ disciplinam: eaque re, saluti non paucis fuit, quorum iam animos ad veritatem diuina benignitas flexerat; alios autem in hæresi pertinaces, post vnam & alteram correctionem ex Apostoli consilio sibi prorsus deuitandos putauit. Horum præcipuè fuere duo iræ cælestis exempla; alter laicus Doctoris cohonestatus insignibus: qui communionem sub vtraque specie, quod nemo ad eum diem ausus fuerat, senatui impudenter obtruserat, magna sanè Catholicorum clade. Alter ex B. Francisci familia

24 *Duo exempla iræ diuinæ in hæreticorum ducēs.*

tanto priore nequior, quanto sanctioris disciplinæ desertor; qui cùm diu Lutheri virus foueret in pectore, palàm tamen effundere, perfidiæ notam veritus, apud senatores Catholicos non est ausus. At vbi senatum omnem ruere in hæresim sensit, cum eoq́ue è Catholicis desciuisse complures (iam enim id vulgò fieri repugnante nemine cœptum erat) ipse quoque personâ positâ togam exuit, cucullam abiecit, & de Lutheri cathedra se professus regendam malignantium suscepit Ecclesiam, ducta ex egregiæ disciplinæ legibus muliercula, scelus scelere cumulans, defectionem sacrilegio. Hos à conceptis Iaius reuocare flagitijs sæpè conatus, cùm diu frustra sudasset, æquissimus ille iudex, qui rebus non indormit humanis, nec in apertis testatisq́ue sceleribus semper diu conniuet, repentino diroq́ue supplicio vindicauit. Ac laicus quidem paulò pòst acerrimo subitoq́ue morbo correptus geminæ horæ spatio inter diriſſimos cruciatus contaminatam animam vomuit. Impurus verò ille desertor quindecim

interpositis vix diebus in ea ipsa corporis parte, vbi Deo dicatam castitatem sacrilegus violauerat, summorum dolorum cruciatu confectus interijt. Quæ duo irati Numinis documenta in impios ac flagitiosos fuere perspicua, & permutandis illa quidem peruersis mentibus apta satis, nisi dementia & cæcitate longè grauiore pœna, æquitas diuina mulctasset. Non enim aut senatus, aut qui senatus peccarãt exemplo, meliores tantis terroribus facti sunt: imò adeò in procliue lapsi omnes, vt tota ferè ciuitas Lutheranam se esse Iaio ingemiscente, mirata sit. Quo loco nequaquam satis dignis efferam laudibus Bauarici Guilielmi Ducis in tuenda religione constantiam. Qui simul ac de Ratisbonę defectione cognouit, capitali cauit edicto, ne quis è sua ditione in eam ciuitatem, nisi ea toto ex animo resipisceret, pedem poneret: vna eademque medicina & suis & alienis salutem parans; suis quidem, ne quid ad eos ex contagione vicinæ vrbis pestilentis afflaret auræ: alienis verò, vt tanto ciuitas priuata cõmercio (est enim in ipso quasi Bauarię centro collocata) perfidiam abijceret, & redire cogeretur ad fidem. Metuentibus autem ne id edictum seges esset ac materia bellorum, magnus animo ac pietate Dux respondebat, Ditio vniuersa, & vita eripietur mihi citiùs, quàm vt populum meum Luthero impio prodam. Optimè nimirum intelligens minimè consentaneum esse, vt patriæ religionis sanctitatem, æternamque suorum ciuium salutem, aut vitæ suæ cõmodis, aut suæ tranquillitate ditionis posteriora duceret. Itaque ad hodiernum vsque diem magna cum voluptate cernimus Bauariæ prouinciam non modò nil bellicis periclitatam tumultibus impiorum; sed Deo tam nobilem Principis remunerante animum, & vnius virtute Guilielmi hereditario in posteros quasi iure transfusa, religionis esse Catholicæ propugnaculum. Ne Germaniæ videlicet ipsi ante Maiestatis diuinæ tribunal excusationi sit locus, quæ sua quodammodo intra viscera, non vnum, aut alterum oppidum, sed tot populos antiquissimæ pietatis obseruantissimos, etiamnum continet. Deplorabat Iaius miserabiles Ratisbonæ ruinas, cuius erigendæ causa biennium ferè totum nullis curis vigilijsque parcebat; sed aliò migrare compulsus, persequi curas suas, vt eius ferebat caritas, saltem in fouendis Catholicorum reliquijs ad extremum vsque non potuit. Nam Sedis Apostolicæ Nuncius Casertanus Episcopus, cùm Norimbergam Ratisbona transiret, de huius statu commonefactus, Iaium iussit se prope diem subsequi. Qui dum in digressu more suo, Catholicorum confirmat Ecclesiam, ecce tibi ab eodem Nuncio, qui dimisso cœtu, opinione celeriùs Norimbergam reliquerat, mittitur Ingolstadium. Quò, quamuis summè in obstruẽdo aditu vigilaret optimus Princeps Bauarus, tamen, vt mala facillimè propagantur, exitialis Lutheri lues afflarat. Hic Iaius totam traducit ætatem, & dum multos errore liberat, eximiæ sanctitatis & doctrinæ specimen præbet; quæ quo latiùs ad multorum pateret vtilitatem, partim Roberti, de quo suprà meminimus, Archiepiscopi Armacani consilio, partim Doctorum Ingolstadiensium precibus studijsque, publicè docere compellitur: præsertim, vt eius sustineret cathedræ maiestatem, quam Ioannes Eckius Catholicæ defensor Ecclesiæ magni vir nominis, & cuius multa extant opera, nuper morte reliquerat. Iaij igitur operâ inclaruit primũ Ingolstadij Societas, quem posteà abire parantem quàm studuerit omnis illa Academia degustatum semel hominem remorari, posteriùs indicabimus.

25 *Præstans Guilielmi Ducis Bauariæ studiũ pro religione Catholica.*

26 *Iaius Ingolstadium abit: & Ioannis Eckij cathedræ in Academia succedit.*

Bobadilla etiam tum Viennæ in Regis curia commorabatur, eque carus vtilisque proceribus, sed tum maiore in pretio habitus, cùm ad singulare de religione certamen lacessitus à Lutherano victor euasit. Erat is Lutheri discipulus multò genere, quàm fide clarior, Regique fuerat à consilijs, plus animorũ gerens in pectore, quàm doctrinæ. Qui cùm vel suo ab religione discessu non æquis oculis aspiceretur à Rege, vel quòd inconstantiæ famam toto iam vulgo subiret; ausus est intoleranter iactare se, Rege ipso præsente, suscepturum de religione cum Bobadilla dimicationem, modò corona & iudices non deessent: quibus arbitris, si iudicaretur à recta aberrare sententia, daturum se protinus manus, & ad Catholicos rediturum; sin minùs, permitteretur in ea, quam arripuisset, opinione versari. Rex sponsione accepta, senos iudices dat: Bobadillamque ad pugnam vocat. Bobadilla autem tali gratulatus occasione, quanquam disceptatorum fides in tanta hæreticorum colluuione poterat esse suspecta; tamen Deo causaque fretus, & studio recuperandæ palantis ouis accensus, descendit in arenam, & cum procaci aduersario concurrit. Aderat spectaculo Rex, & frequentissimæ nobilitatis cœtus, cupidè expectans altercationis euentum. Feruebat disputationis æstus, & ratio cum ratione, auctoritas cum auctoritate pugnabat. Sed quoniam nulla vi conuelli veritas potest, nullis obscurari mendacijs, haud diuturna potuit esse contentio. Victa est à veritate vanitas, à pio sapientique orthodoxo Lutherani insanientis impietas. Cuius in inquinata doctrina, quinquaginta minimùm axiomata, alijs alia tetriora, arguente Bobadilla deprehensa sunt. Bellus igitur Lutheri sectator, & tali dignus magistro, omnium calculis suffragijsque damnatur. At ille se victum negans, noluit oblatis vltrò stare conuentis, sed ad inscitiam peruicaciam adiunxit, perfidiam ad errorem. Sententiam æquissimam iudicum prauarum opinionum obstinatione reiecit, & ipsos iudices eiurans iniquos, pertinaci furore testatur, eumdem se fore semper qui fuisset, nouorum dogmatum sectatorem, hostem religionis antiquæ. Rex non tam hominis pertinaciam, quàm impudẽtiam demiratus, etsi pro dignitate criminis statuere in eum grauius aliquid cogitauerat; tamen ne quid ex ea re turbarum inter nobiles oriretur, perturbatissimo præsertim rerum statu, parcendum nobilitati putauit; satis habens in sempiternam eum cœnobij custodiam constrictum tradere. Huc miser incluſus ignominiæ dedecore in rabiem verso, sibi ipse manus attulit: sed suo vulnere ad necem saucius, vnde eruptura mors erat, inde salus extitit. oborta de cælo luce, culpam agnouit, scelus exhorruit; &, qui vitam malebat perfidus, quàm hausta semel hæresim ponere, nunc cùm in præcordijs conceptam iam mor-

27 *Bobadilla labores Viennæ: & nobile cum Lutherano certamen.*

mortem contineret, suam retexit orationem, & vnam clamat esse veram germanamque Romanę Ecclesiæ fidem, in qua se mori malit, & cum Deo expiandis suis ritè piaculis reconciliari. adeò in ingratissimum quemque splendet maximè diuina clementia. Susceptis igitur supremis ritè mysterijs in eiusdem Ecclesiæ complexu extremum spiritum edidit; ditissimæ Dei bonitatis non Viennæ solùm, in alijsue Germanię partibus, verùm etiam in ipsa Romana curia, quò dudum rei fama peruaserat, argumentum. Instabat per id tempus Norimbergæ conuentus, quem Diætam vulgus appellat, vbi ne quid contra religionem decerneretur, Episcopus Casertanus (cuius nuper meminimus) Nuncius Apostolicus erat affuturus. Is

28 *Bobadilla Norimbergæ adest Apostolico Nuncio.*

Bobadillam sibi comitem, quem recens disputationis victoria longè lateq; nobilitarat, adiunxit; & Norimbergam per niuium algores, ac pestilentiæ pericula sospes vterque peruenit. Eius in primis operâ consilioque dum conuentus ageretur, vsus est Nuncius. Et quanquã ea in vrbe breuior est ducta mora, Bobadilla tamen vix paululùm ex itinere recreatus, peruagatus est totã, solicito animo cunctas perlustrans Ecclesias; quarum dumtaxat vnam ritu Lutherano curari, cùm reliquæ Catholico curarentur, inuenit. Exiluit tum gaudio Pater, quòd hîc plus quàm alibi sanitatis, aut certè minus prauitatis offenderet, sacerdotum, vt videbatur, insito quodam à maioribus studio: qui cùm ætate grandiore iam essent, haud æquis ferebant auribus animisque ab auita se religione diuelli. Metuendum nihilominus fuit, ne quod postea euenit, desipientibus Principibus ciuitatis, ipsa quoque ciuitas reliquarum imitata licentiam, in eadem hæresum corruptione desiperet. Vrbe lustrata ad hominum se Pater studia, Cleriq; præsertim pernoscenda conuertit. Cumque animaduerteret genus id hominum in loquendo esse solutius atque liberius; ad omnem tamen humanitatem, præsertim in aduenas, sua sponte propensum; familiariter & ipse primis cum sacerdotibus diuinique verbi præconibus agere cœpit: vt, si quis fortè curationem animorum admitteret, eam haberet in promptu, aut si quid occultæ fraudis hostium ex ore imprudenter excideret, id ipse quantociùs illustratum atque editum omni studio curaque dilueret. Quo in genere sanè vehementer in ijs partibus rei Christianę profuit. Ea re Pater cum Ecclesiæ Lutheranæ Præposito, qui Ratisbonensibus cõsentaneas suæ sectæ leges tradiderat, familiaritatem inijt. Ac nisi tam subita ex ea foret vrbe migratio, in spem venerat, aut ad saniora reuocandi consilia eius quem dixi Præpositi; aut eius certè cohibendi retinendique, ne ad inferenda maiora Ecclesiæ damna præceps rueret. Non enim vafrum & præfractum, vti Buceri, sed ingenuum ac facile, & ad bonum omne flexibile sensit ingenium.

29 *Redit Viennam.*

Verùm quoniam breui cõuentus ille solutus est, remigrandum vnà cum Nuncio Viennam fuit, vbi & à Rege, & à curia cum honore exceptus ad animorum defensionem auidus redijt. Longum esset quæ pro eorum salute gessit, enumerare, dum se se ad cuiuscunque mores atque naturam quoad liceret, accommodat. Illud certè prætereundum non est, quòd, cùm à Sacramentorum communione multos iam annos publici flagitij conscius Germanus nobilissimus abstineret, sæpeque ab ipso Rege, sæpiùs etiam ab amicis nequidquam esset admonitus, vnius simplici Bobadillæ congressu, momento resipuit. Accidit illi ad pedes, & cum cętera colluuione vitiorum grauissimum illud, & diuturno silentio tectum facinus victo pudore deposuit, obstupescẽtibus tam subitæ mutationis miraculo, quotquot hominẽ antea norant. Non diu Viennæ subsititerat, cùm Spiram, vbi conuentus alter habendus erat, migrandum fuit. Eò Rex Episcopum Passauiensem, qui suas partes ageret, mittendum censuit: Episcopus autem Bobadillam comitem deducendum; nempe eum, qui & Protestantibus Catholicisque iam notus, & sua esset prudentia consilioque publicæ rei adiumento futurus. Quo in munere cùm Regis studio voluntatique Præsul ille singulari Patris industria fecisset satis, venit etiam in mentem Passauiensis sibi commissi gregis, cui & morum castiganda licentia, & hæresum contagione pellenda consuleret. Suam igitur ad Ecclesiam, remisso Bobadilla Viennam, se retulit; cum quo tamen ipsi conuenerat, vt cùm de re Spirensi Rex cognouisset, liceret sibi per eum cęteramque curiam in suam illam diœcesim ad nauandam iterum sibi operam reuocare. Fecit posteà Rex Episcopo Patris copiam, immunitatesque & iura, quæ in rem Passauiensis populi sperari ab Regia illa Maiestate poterant, Bobadilla suggerente concessit. Quibus delectatus admodum Pater, cùm Christianos aliquot, qui prę putijs positis apud Turcas Christum eiurauerant, Christianæ Ecclesiæ reconciliasset, Passauium alacer ad spem prædæ maiorem, & vberiora animarum lucra recessit.

30 *Abit Spiram, deinde Passauium.*

Agebat interim Moguntiæ Faber strenuus animorum fideique defensor, & pro concione psalmos Dauidicos explanabat plausu incredibili populorum, vtilitate pari. Qui dum ad eximiam salubérrimamq; doctrinam, vitæ candorem morumque suauitatem adiungit, Moguntinorum animos æquè ac Spirensium breui sibi deuinxit. Rationem exercendi spiritus per pias commentationes compluribus de primarijs, duobus præsertim Episcopis tradidit, Suffraganeo Moguntino & Neuburgensi Episcopo designato, qui dum ad actionem & vsum expertæ contemplationis præcepta reuocant, quotidianæ mentis exercitationi horæ spatium matutinis nocturnisque temporibus tribuebant. Concubinis implicitos Parochos ad pudorem Faber & sanctimoniam scitè traduxit. quo facto mirum quantum ei ciuitati salutis, quantum sibi vulgò & amoris & fiduciæ conciliarit; vt perbeatus sibi videretur quisquis ab eo viro vel exercitiorum haurire doctrinam, vel sacris posset expiari mysterijs. Et quoniam linguæ ignoratione plerique tanto frui bono non poterant, inuentus est singulari Dei prouidentia summæ fidelitatis interpres, per quem tutò se se Patri indicare, totosque pandere non puderet. Quid multa? in spem Faber ipse venerat copiosissimæ aliquando frugis: id quod ei plurimorum inceusa studia, & æternæ salutis vota pollicebantur. Quocirca scribit ipse ad Ignatium se, vt ex collectis Parmæ frugibus Romam reliquisse pro

31 *Res gesta à Fabro Moguntiæ.*

Parma

Parma non pœnitebat: ita ne Parmam quidem pro Germania piguisse relinquere, ac ne Germaniam quidem propter Hispaniam; neque hanc rursus propter Spiram, nec Spiram denique propter Moguntiam. Tanta erat vbique segetis seu perceptæ, seu speratæ lætitia. Cùm autem à sacris de more lectionibus cessandum esset, Faber per eas ferias Ascafenburgum, quò Albertus Cardinalis & Antistes Moguntinus iam abscesserat, vt grauia quædam cum illo de re diuina conferret, excurrit. Excitat Pastorem in primis ad conformandos mores frequentissimi gregis. Moguntina namque ciuitas tantæ in Germania auctoritatis, si in fide Christianisque moribus ipsa perstaret, sperabat fore vt eius ad exemplum ciuitates aliæ complures, aut in eadem fide nullo negotio continerentur, aut certè non tam lubricæ essent & procliues ad hæresim. Cardinalis quanquam erga Fabrum optimè iam erat affectus, eiusque singularem admirabatur coniunctam cum virtute doctrinam; tamen multò nunc vehementiùs admiratus, edoceri per illius secessus otium de Societatis institutis accuratissimè voluit. Cui cùm prudenter cumulateque satisfactum esset à Fabro; is vsque adeò probauit omnia, imò etiam suspexit, vt Societatem sibi videri diceret propè diuinitus ad ea tempora tam difficilia tamque aspera reseruatam: simul & illud Fabro recepit, quæ piè sibi ac salutariter suggessisset, eorum se propriam ac peculiarem habiturum esse rationē; perfecturumque rebus ipsis, vt intelligeret quanti tandem apud se forent eius diuina ac salutaria (sic enim loquebatur) præcepta. Interim monet præclaris cœptis insistat, nec suscipiendis pro suo grege, & Dei gloria laboribus terreatur. gratam sibi rem facturum, si ad explanationem Psalmorum tam vtiliter institutam, Latinas etiam diebus Dominicis conciones adiungat. Id cùm Faber Card. Archiepiscopo, cuius erat omnem humanitatem expertus, pollicitus esset, paucos intra dies Moguntiā redijt. Hîc dum Clerum æquè ac populum ad omnem pietatem erudit, ecce tibi Coloniam, vbi Ioannes & Aluarus socij eius versabantur, per Theologum quemdam celeriter euocatur, quòd Ecclesiæ illi maximum ab hæresum naufragio periculum immineret. Sed quoniam propediem rediturus Archiepiscopus dicebatur, Faber ad eius aduentum Colonienſem detinuit nuncium, interimque diuinis illum rebus per vsitatas commentationes instituit. Cuius is consuetudine, appositisque cælestium cogitationum epulis degustatis, modico dierum interuallo, Societati se dedit, Fabroque Cardinalis concessu coniunctus, cum eodem Coloniam redit. Hîc Pater id, quod ex nuncio audierat, re ipsa comperit, valdè in lubrico rem versari Catholicam, pessimo loco illius Ecclesiæ res esse, in qua ipsemet Pastor & Antistes Hermannus, seu veteratorijs hæreticorum artibus, seu pernicioſis Catholicorum assentationibus prauè cœperat de religione sentire. Cumque nemo esset, qui se tanto Præsuli auderet opponere, vnus inuentus est Faber, qui placato prius hostijs precibusque continentibus Deo, Archiepiscopum conueniret, & peramicè libereque sui admoneret erroris: tantumque profecit modestissimis suis plenisque sapientia monitis, vt de Pastoris fide doctrinaque meliora sperari sint cœpta. Verumtamen cautioribus consilijs vtendum ratus (nam in suspicionem venerat, ne malorum stirpes, quæ nondum satis videbantur euulsæ, se abeunte, renascerentur) Nuncium Romani Pontificis de Colonienſis Ecclesiæ statu, quo acriùs illuc vigilias intenderet, commonefecit. Is erat Ioannes Poggius, vir pererudītus ac prudens, qui postea sanctę Romanæ Ecclesiæ renunciatus est Cardinalis, Legatus in vrbe Bonna, haud ita Colonia procul. Is de illius Ecclesiæ rebus edoctus, & præsens periculum perhorrescēs, nullo modo passus est moueri loco Fabrum. Nam quod spectabat ad Moguntinum, bono animo iussit esse; se daturum pollicitus operam, ne paucorum mensium absentiam is iniquiùs ferret Antistes. Igitur obsecutus Nuncio Faber Coloniæ resedit ad acerrimam ac perennē eius Ecclesiæ custodiam; vt per eum potissimùm steterit, ne multò fœdiùs tetriusque, aut illius splendor Cathedræ, aut nobilissimum Germanię membrum ab impurissima Lutheri schola tam luctuoso tempore [illegible]laretur.

32 *Excurrit Ascafenburgum.*

33 *Coloniam periclitanti vt ciuitati succurrat, aduocatur.*

Dum in hoc to[illegible]est Faber, & inclinantem ac propè iacentem religionem omni ope conatur erigere, præstantissimum ad eam rem socium, & sui simillimum adiutorem, Deo mittente, nancisc itur, Petrum Canisium Neomagensem, ab Geldria Belgij prouincia, qui iam tum & religionis propagandæ Catholicæ, & contra hæreticos defendendæ studio flagrabat acerrimo: ad eamque pietatem cùm vitæ accedebat singularis integritas, tum litteræ interiores, & eloquentia non vulgaris: vt ipsa morum similitudo duos videretur Petros vno quasi spiritu colligasse. Neomagi materterā Canisius habuit egregiè piam, quæ illum studio pietatis adducta, vt partum suum vnicè diligebat. Quem cùm in deligendo vitæ genere fluctuantem animaduerteret, diuino instinctu afflatuque tale, ante Societatem cognitam, oraculum edidit: Tu, inquit, fili, cooptaberis in nouum quemdam sacerdotū Ordinem, quem in Ecclesia sua multorum in salutem parat Deus. eos ego per visum vidi, & te ad eos adiungi. graues erunt viri, docti, modesti, Deo pleni, & animarum caritate præditi. Bono igitur fac sis animo, & spe huiusce modi te sustenta: nam breui à Deo potieris hoc dono. Is ergo auditis, quæ de Fabri sanctitate doctrinaque circumferebantur, Moguntiam eo consilio se contulit, vt quem de fama iam norat, eum etiam de facie nosset. Quem vbi cognouit ac degustauit, animi sui lætitiam his ad amicum testatus est litteris: Secundis, inquit, ventis » Moguntiam veni. Virum, quem quæsiui, si tamen » vir est, & non potiùs Angelus Domini, meo ma- » gno bono reperi: quo nec vidi, nec audiui doctio- » rem profundioremque Theologum, aut tam il- » lustris eximiæque virtutis hominem. Simul verò » atque exercitia spiritus attigit, is penitus Societati se addixit, octauo Idus Maij, ipso die suo natali, & apparitioni Archangeli Michaëlis sacro: quo die tertium & vigesimū auspicabatur ætatis annum, certis votis emissis, inter quæ illud erat, quemcunque religiosum Ordinem Societas iussisset, si ea non reciperetur, suscipiendi. Is è Germanis primus in Societatem venit, in alijsque posteà regionum

34 *Petri Canisij ad Societatem accessus & laudes.*

num earum adiungendis elaborauit feliciter, per exercitationes maximè B. Patris: quas vt mirè ipse sibi frugiferas reperit, tota deinceps vita, nunquam commendare plurimùm destitit, seduloque tractare. Sed de Canisio plura alibi: de quo Franciſci Stradæ in epistola ad Ignatium extat hæc vaticinio, quàm encomio propior sententia:

» Canisius ad me, benedictissima illa, (hoc enim
» verbo vtitur) ac purissima anima misit epistolam,
» quam mitto in Vrbem, vt agatis gratias Deo de
» tam sincero spiritu, tamq; lecto & eximio Dei fa-
» mulo; quem seruabat sibi Christus absconditum
» tanquam triticum electum in magna copia pale-
» arum ad magnam laudem & gloriam suę treme-
» dæ Maiestatis. Ar ipse de Fabro ad amicum scribit
» ita Canisius: Illi nihil æquè in votis est, ac Christo
» cooperari in salutem animarum. nullum ex illius
» ore verbum siue in vsu familiariq; congressio-
» ne, siue dum mensæ accumbit, prodire audio, nisi
» quod Dei honorem & pietatem sonet: neque ta-
» men ob facundiam audientibus grauis ac mole-
» stus est. Didicerat videlicet ab ipso Christo san-
ctis epulas condire colloquijs, nec vt plerique positis ante oculos cibi suauitatibus fallebatur, sed ventre ac palato superior statuerat oportere sibi esse conuiuium diuini sermonis escam, non blandę voluptatis illecebram.

35 *Vocatur Faber in Lusitaniam.*

Faber autem hoc sibi apposito lucro, dum pro Nuncij Apostolici voluntate in eius, quem dixi, Præsulis curationem vigilanter incumbit; ecce tibi ab Ignatio litteræ, vt relicta Colonia in Lusitaniam cum Aluaro Alfonso & Ioanne Aragonio Lusitani Regis filiam comiturus (ea erat Philippo Hispaniarum Principi desponsa) protinus iter paret. Vnum enim aut alterum eius rei causa è primis Societatis Patribus postulauerat Ioannes Rex: idq; suo Romę oratori mandarat. Quę res Simoni Rodericio, quo cum Rex egerat, grata admodum visa est; oblatamq; Societati putauit occasionem per Reginæ tam beneuolæ comitatum aperiendi sibi aditum in Castellam, ex eaq; deinceps in reliquum Hispaniæ regnum. Qua de re perscripserat ad Ignatium, & vnum omnium maximè appositū nominauerat Fabrum; aut, si quid hunc impediret, Iacobum Lainium; auctor insuper, vt ei comites, quos modò nominaui, Aluarus & Aragonius adiungerentur. His mandatis Faber acceptis, quamuis curæ vrgerent grauissimæ, tamen ex obedientiæ nutu diuinam gloriam interpretans maximam, confestim se ad iter accingit. Poggium latere non potuit, qui frustra conatus hominem ab consilio deterrere, dat ad Pontificem litteras, quàm incommoda eo rerum articulo talis viri profectio accideret grauiter explicans, roganſq; vt subsistere omnino iuberet. Nihilo seciùs maturauit Faber, quid Poggius moliretur, Ignatium edocere, quo is rerum omnium conscius, opportuniùs apud Sanctissimum Dominum, quod ère videretur, efficeret. Sed paulò diutiùs, vt mox referam, fidelis ille Dei famulus Belgio debebatur, quò rerum agendarum decus tolerantiæ corona geminaret. Id quod & Andreæ Ouiedo in ipsis ad Fabrum perferendis Ignatij litteris feliciter obtigit. Louaniensibus Socijs eas litteras Ignatius commendarat. Ab his tabellarius Andreas electus dum obsequenter properat, haud ita Colonia procul, vt homo ille, qui descendebat in Iericho, incidit in latrones: qui non modò eum viatico pauciſque nummulis, verùm etiam vestibus ad diploidem vsque despoliauerunt: conuicijſq; & plagis quinis impositis abierunt semiuiuo relicto. Sed qui iacentis alligaret vulnera in ea solitudine, non accurrit. vnus ille verus Samaritanus, qui & animi & corporis plagas curat, robur prostrato dedit, quo suis manibus connixus in pedes debilitata membra Coloniam traheret. Hîc litteras, quas multò maluit incolumes, quàm paucos nummulos, imò etiam vitam, Fabro reddidit: toto ille quidem externo habitu teter, sed ore lætus animoque iucundus; quòd totidem & ipse suo corpore plagas obedientiæ causa, quot suo Christus propter obedientiam Patris excepisset in cruce fixus. facilè vt appareat, quemadmodum illum iam tum penè ab tirocinio probauerit Deus, cui maiora certamina veterano parabat.

36 *Andreas Ouiedus à latronibus spoliatur & vulneratur*

Discesserat Louanio veris ante principium Hieronymus Domeneccus alijs cum duobus euocatus ad Vrbem, relictis ibi Strada Ouiedoque, & tribus alijs: qui dum cœptum vrgent studiorum iter in domicilio conducto, æquis etiam passibus in religiosæ disciplinæ curriculo procedebant; & vt domesticos intra parietes suum quisque animum pro viribus exercebant, ita foris vsurpandis apud Carthusiam diuinis subinde mysterijs vulgo erant sanctitatis exemplo. Quidquid à litteris dabatur otij, id non suis relaxandis, sed alienis subleuandis tribuebant animis. Quo in genere Strada calebat non tam ætatis æstu (erat enim natus annos quatuor & viginti) quàm pietatis ardore. Is tum in Falconensi Collegio Metaphysicis operam dabat, sed longioris veluti suæ desidiæ pertæsus (sic enim otium illud litterarium interpretabatur) memor lætarum segetum, quas anteà concursandis Italiæ oppidis colligebat, optauit etiam ardentiore siti agrum peragrare Louanicum. Ac primùm Louaniensis Academiæ Cancellarium Ruardum Tapperum aggressus, virum sanè grauem ac doctum, eumdemque ad pietatem propensum suis sermonibus impulit, vt in exercendo de more spiritu ternas quotidie horas ex summis ereptas occupationibus collocaret. Cuius frugifer exercitationis euentus Stradæ vicit expectationem. Deinde sacerdotem quemdam Cornelium Vishauæum Artium iam Magistrum, & Theologicis satis imbutum, sua iam sponte ad Societatem incumbentem, ijsdem meditationibus propiùs vrsit. Multa autem de eius sanctimonia & innocentia ex Petro Canisio, multa item ex ipsis Carthusiæ Monachis audierat. cuius Cornelij laudabiliter acta vita in magnum olim est relata volumen, stylo illa quidem rudi & impolito, ceterùm eiusmodi, vt inde compendio excerpere, quę & rationi & veritati maximè consentanea videantur, non grauemur. Is Mechlinię, quæ Belgij ciuitas est, nec Louanio longè distans, non minùs pijs, quàm honestis parentibus natus ad annum vsque duodeuigesimū non sine peculiari Dei prouidentia multis in ærumnis & incommodis educatur: vt iam tum ad baiulandam crucem, & Religiosam disciplinam videretur instituti. Puer Parisijs Latinis vix tinctus litteris reuocatur

37 *Status Scholarium Louanij.*

38 *Strada ardor.*

39 *Ruardo Tappero tradit exercitia spiritus.*

40 *Adiungitur Societati Cornelius Vishauens.*

41 *Eius vita ante initam Societatem.*

catur in patriam : in qua contra omnem animi nutum voluntatemque à litteris ad opificia traductus, cùm robustior accessisset ætas, ad ingenuas artes, quò toto impetu ferebatur, parentum permissu Louanium se retulit, eosque breui habuit in doctrina progressus, vt ad magisterij gradum, & sacerdotij decus præter spem omnium expectationemque conscenderit. Sacerdos cooptatus, & Ecclesiæ bonis auctus, Louanij in rem Catholicam egregiè laborauit. Abhorrebat ab hæreticorum hominum vsu prauorumque consuetudine : quorum dum miserabiles redarguit insanias, perniciem à sanis, fraudem à simplicibus propulsabat. Assiduus erat æquè ac pius in accurata procuratione sacrorum: sedulus ac benignus in admouenda confitentibus aure : nec animorum modò saluti, verùm etiam corporum egestati, (quoad poterat) consulebat. Virginitatis & vitæ cœnobiticæ tam erat amans, vt complures virgines adolescentesque varijs in Ordinibus collocaret, eiusdemque consilio feminæ non paucæ Deo dicatam virginitatem in ipsis sęculi fœcibus custodirent. Cuius multiplicis in Christo prolis spectata sanctitas, eximiæque virtutes in communem patrem spiritus redundabant : vt iam tota illa regio Cornelij nomine personaret. Mirantibus autem de vulgo pleriſque, cur, qui tam multos ad religiosa castra submitteret, viuere ipse cum populo mallet: præstabilius sibi videri dicebat, si nullius ipse Religionis institutis astrictus, Religionum claustra repleret, quàm si in eorum aliqua semel inclusus, paucos ad ea in posterum excitaret. Verius fortasse diceret, ne se quidem de populo diu fore, sed iam tum præmittere, quos haud ita mox impigro cursu cõsequeretur, & quidem in eam familiam, quæ in medijs collocata cœtibus ad eamdem vitæ perfectionẽ cæteros inflammaret. Sanè diuino cõsilio factum putes, vt, dum nullam ad disciplinam animum applicat, ei se potissimùm reseruaret (quemadmodum ad Ignatium de Cornelio scribit Strada) vbi suæ sitis ardorem in aliena perquirẽda salute, defendendisque ab hæresum labe Catholicis mitigaret. Etenim paucis antè diebus quàm Louaniũ Parisijs Socij illi, quos suprà nominauimus, commigrarent, mos Cornelio fuerat in precatione frequenti supplices ad Deum manus tendere, vt auxilia sibi aliqua piorum hominum demonstraret, quorum societate fruges in Ecclesia Dei longè vberrimas ferret. Itaque diuino admonitu exaudiuit interiùs, propediem Louanij sodalitatem quamdam Euangelicorũ hominum, cui ipse se coniungeret, affuturam. Cuius ille videndæ studio incensus, simul ac Patres appulere Louanium, tanquam id quod quæreret, olfecisset, in perpetuum eis adhæsit. Primus eum Strada conuenit: à quo de Societatis institutis edoctus, inspectoq; diplomate Pontificio, exultare gaudio cœpit, palmasque in cælum tollere, ruere in amplexum Stradæ, & eam, quam sibi narrauerat Societatem, ardenter expetere. Nec mora, sorori satis amplæ familiæ procuratione relicta, compositisque domesticis rebus ad exercitia magno ardore animi recessit. Recessus autem is exitus fuit, vt inter sacrificandum in abditissimis Eucharistię mysterijs, Christo præsenti Societatem se vouerit initurum. Quanquam inter exercendum congelare quodammodo visus est, & expers esse lacrymarum ac gemitus, expers intimi doloris ac gaudij; quibus animi motibus tangi plerumque solent, qui has primò exercitationes attingunt: vt affirmaret Strada frigidiorem se in eis vidisse neminem. cùm tamen, vel ipsa vociferante fama pernosset, quanti candoris & innocentiæ Cornelius esset, qui tam ardenti pœnitentiæ studio corpus domuerat suum, vt quatuordecim ipsis annis, siue ad tutelam virginitatis, quam perpetuò coluisse creditur, siue ad placandum cæleste Numen, non tam suis quàm alienis culpis offensum, textum horrenti crine cilicium continenter induerit. Ceterùm ijs exercitationibus solido magis animi fructu, quàm sensu quodam teneriore perfunctus, susceptoque certo ac stabili de Societate consilio, Stradæ socijsque auctor fuit, vt relictis, quas conduxerant ędibus, migrarent in suas. In his illi velut in Collegio quodam domoque propria, commodiùs ex Societatis disciplina vitam instituerunt. Ea res Societatis in ea vrbe famam & nomen auxit. Cùm enim ex Sociorum præscripto Cornelius sacrarum confessionum prouinciam ne apud sanctimoniales quidem, & gynęcea deponeret, nouum videlicet vitæ genus profitebatur vbique : & eam vbique familiam, cuius in vsum possessionemque transierat, peruulgabat. Hoc Louanij primùm, deinde etiam in tota illa prouincia propagandæ Societatis pignus per Stradam penè adolescentem diuina nobis liberalitas obtulit. Cornelium haud ita multò pòst alius quidam Petrus Faber de Hallis, natione Belga, qui & ipse Louanij Theologię operam dabat, subsecutus est; quem ne nominis similitudo errorem crearet, ab altero nos Fabro, patrio, aut etiam gentilicio vocabulo secernemus. Horum accessione, accedente insuper exercitiorum vsu percrebro, patens tum ianua Socijs nostris aperiebatur, cùm secundæ ab Ignatio litteræ perferuntur, vt Louanio primo quoque tempore Societas omnis excedat: Strada autem Quieduſque cum Ioanne Aragonio, qui Louanium dudum venerant, Fabro in Lusitaniam profecturo præcurrãt. Quippe litteræ Simonis vrgebant, vt ex Hispanis Socijs, quos Lutetia discessisse cognorat, nonnullos Conimbricam studiorum sedem Ignatius mitteret, Rege ad Collegij numerũ amplificandum intẽto. Quod Ignatium, opinor, impulit, vt priusquam de felici Louanienſium rerum statu cognosceret, (alteras quippe litteras nondum acceperat) subitam illam Sociorum migrationem imperaret. Ergo tres illi, quos dixi, pariter in Zelandiam opportunitatem aucupaturi nauigij, sine cunctatione digressi, reluctantibus ventis, & ægrotante insuper Aragonio, Louanium redeunt spe nauigationis excluſi.

42 *Socij Louanienſes in ędes Cornelij migrant.*

43 *Init Societatem Petrus Faber de Hallis, Belga.*

44 *Iubentur Socij eundẽ ire in Lusitaniam.*

Sub idem tempus Faber quoque Colonia nauigationis causa Louanium venit Octobri circiter ineunte, Cornelio & Socijs expectatissimus. Quos vt Pater aspexit, & iucundissimis excepit amplexibus, conuersus ad Cornelium, qui propter eius aduentum festum diem agere videbatur; Age, inquit, Corneli satis iam habeo te de facie nosse : quem ertì meis oculis antea non vidi, te tamen noui. nihil est cur de nobis vehementiùs

45 *Faber venit Louanium.*

tiùs angaris : postridie hinc in Lusitaniam obediéria nos auferet. Cui Cornelius, Aduersàri, inquit, imperio isti & obedientiæ nec ausim equidem mi Pater, nec omnino debeo. ceterùm illum ipsum, qui & obedientibus frænum iniscit, cùm vsus est, Christum inuoco, ne te hinc abire & auolare permittat: sed quamdiu huic populo vsui fueris, remoretur. Subrisit Faber, & tamen Antuerpiam ad Lusitana inspicienda nauigia, quæ ad oppidum Veras appulisse ferebantur, postero pergit die: quæ vt ad soluendum instructa & expedita iam vidit, confestim nauigationis socios deducturus, Louanium repedat. Vix eò rediérat, cùm tertiana febris accessit. Hæc penitus strauit hominem, & lecto affixit, ne moueri loco posset, adeò pertinax (quippe bimestris) vt eius iam saluti medici & curationi diffiderent. Sed cùm ei Cornelij preces pro sua Louanij commoratione venissent in mentem, hominem ad se accersitum rogat, iam vota vertat, & argumenta precandi, & qui tam pertinacè febrim fusis precibus aduocasset, is denuo adhibita precatione discutiat. Fecit imperata simplici candidoque pectore; & exinde melius factum est laboranti, vt è lecto subinde surgere, suisque niti pedibus medico admirante iam posset. Decumbentis in ea ciuitate fructus satis apertè, vnde commoratio illa ortum habuisset, ostendit. Nam illud certè medicus apertè profitebatur, nequaquam videri à natura tantam eius morbi pertinaciam esse. Is excitatum Stradæ congressu Cornelium Societate recepit, & periclitatum probatumque ad firmitatem intendit. vt idcirco & in morbum videatur fuisse delapsus, & ex morbo Cornelio supplice, releuatus, vt cuius esset tanta vox commendationis in vulgus, eius virtutem & sanctitatem diligentiùs excuteret. Sensit enim continuò Faber periculũ esse, ne viro bono ac simplici angelus præstigiator illuderet; eoque exquisitiùs toto trimestri veluti rudem integrumque discipulum quotidianis experimentis exercuit, modò tolerantiæ, & sui ipsius victoriæ, modò Christianæ humilitatis & rerum humanarum despicientiæ, idque non tam in vmbra domestica, quàm in luce clarissima ciuitatis, cuius ille in honore habebatur ac pretio. Exercebat eum per Stradam longè ætate posteriorẽ necdum sacris initiatum; & adiungebat concionaturo pedissequum sacerdotem, vt clepsydra in manus sumpta, de suggesti gradibus coram populo dicendi spatia meiretur. Sæpè etiam hominem increpabat iure, iniuria: sæpè domesticorum in auribus oculisque, quò maiore illum rubore perfunderet, accusabat. Alias etiam, ad explorandam in omnem partem æquitatem eius animi atque constantiam, mutabat ea quæ deprimebant, cum ijs quæ tollebant animos & augebant; & probra vertebat in laudes, dedecora in reuerentiam. Interdum verò iubebat eum aliquid exscribere: quod cùm ille vt poterat, exscripsisset, Faber eo consciso tanquam malè vitioseq; descripto iubebat eadem iterum sæpiusque describi; & quo plures haberet ansas ad reprehendendum, modò litterarum apices inuenustos, modò crebras lituras, quæ scripturæ speciem obtererent, vitio dabat: nunc obliquos linearum ductus, nunc aspersas papyro maculas & atramenti labes vituperabat; obseruans interim velut ex insidijs, num quod impotentis animi verbum ex ore exciderer; num quid ab eo fieret turbulenter & iracundè. Consueuerat secundùm cœnam ei præscribere, quæ postridie ab eo geri vellet, & ad periclitandam accuratiùs obedientiam, plurima ei in eam diem, quæ certo ordine & ratione digereret, imperabat. Iubebat (verbi causa) iter aliquod ab eo suscipi, & simul viarum numerum & ordinem perturbatissimum describebat, quem in eo itinere conficiendo seruaret, mandabatque negotium aliquod, & quibus simul id verbis gereret peruersis scilicet ac præposteris imperabat. Exacto die ratione mandatorum, & præscripti simul ordinis reposcebat, vtrùm in conficiendis negotijs viciniora priùs in loca, quàm remotiora suo arbitratu, an priùs se in hæc, quàm in illa præscripto ex ordine contulisset. Similique ratione vtrùm hæc & illa verba, quemadmodum ab se acceperat, eodem ordine reddidisset, an commutato ordine suum ad arbitrium exposuisset. Pugnantia quoque, & quæ fieri vno eodemque tempore ab eo nullo modo possent, imperare consueuerat: vt quem afferret diuersa inter imperia conatum ad parendum & obtemperandum, ex ipsa animi pugna atque ancipiti cura perspiceret. His demum experimentis Societate repertus est dignus, & contra ludibria callidissimi hostis præmunitus: tum receptus vt frater, cùm sua voluntate iudicioque spoliatus, & altis nixus humilitatis radicibus est inuentus. Hinc eius in Fabrum singularis obedientia tanquam discipuli in magistrum, filij obsequentis in patrem, vt in eius conspectu prę reuerentia & pudore vix hisceret, mandataque eius vel tenuissima religiosiùs exhauriret. Nihil vel à principibus rogatus viris, aggredi voluit iniussu Fabri, palàm eius professus obsequium, nec maioris Patris erubescens imperia, qui patria & ipse potestate cęteris imperabat. Sed Fabri mora non vni Cornelio, sed ipsi quoque Stradæ in ætatis iam se corroborantis gradu disciplinæ aptissimo salutaris fuit: cuius ille ductu, consilijs, institutione, multò clarior toto Louanio factus, egregia posuit nouæ prædicationis exordia. Excitauit tironem vetus magister ad conciones Latinas in Falconis Gymnasio, vbi Strada ipse de auditoribus vnus erat. Eaque re & frequenti illius Academiæ iuuentuti, magistris non modò non inuitis, verùm etiam postulantibus, & Stradæ facultati, quæ Philosophiæ studijs, intermisso benè dicendi vsu, vt plurimùm exaresceret, opportunè consuluit. Itaque simul ac inflammandæ iuuentutis gratia verba facere acer adolescens instituit, repentè ad eum, quem priuatæ iam scholæ prodiderant, ingens academicorum multitudo confluxit, eaque in dies sic augeri cœpta, vt iterum ac tertiò fuerit laxiores in exedras emigrandum. Magistri porro omnes, quo latiùs noui concionatoris pateret vtilitas, auctores fuere Fabro, vt eum ad Archangeli Michaëlis, quæ de præcipuis Louanij ædibus vna est, festa saltem quaque luce concionari iuberet. Quorum Faber consilijs paruit spe proposita copiosæ frugis, tametsi partem in eo ipse laboris atque oneris morbo stratus non subterfugit: qui vt animos adderet in eo genere dicendi imperito,

46 *Ægrotat, interimq; multorum animas sanat.*

47 *Præclarè exercet virtutem Cornelij.*

48 *Iussu & auxilio Fabri Strada Latinas conciones habet.*

iuuenique nec Philosophicis studijs cura noui laboris officeret, concionum ei argumenta, vel de lectulo suggerebat, eaque diuidebat in partes, vt pro lectione vox esset, pro librorum apparatu culti pectoris sapientia: nihil vt Stradæ propemodum præter actionem vsumque memoriæ, qua plurimùm valebat, operis munerisque relinqueretur. Prodibat igitur animosus adolescens in publicum, & Fabri dimicans armis, ardorem addebat de suo, fidelitatemque memoriæ; si tamen de suo ardebat, quem Dei spiritus incêdebat: quo ille sic æstuabat, vt eodem igne tota propemodũ concio conflagraret. Dabant ei operam præcipui Theologiæ Doctores tantis plausibus tantisque motibus animorum, vt lacrymæ ex oculis vberrimæ fluerent. Religiosi omnium Ordinum, quotquot Louanij resident, Stradæ ex ore pendebant. Concurrebãt etiam cum viris feminæ Latini imperitæ sermonis, non tam auscultandi gratia, cuius ad linguam surdæ penitus erant, quàm vt os spectarent agentis, & ab sancto illo igne calescerent, quo pectus feruebat orantis. Spirabat in eo mens Fabri; cuius & spiritum hausisse videbatur & litteras. Oliuerius Manaræus, qué nobis Deus ad hæc tempora reseruauit, cùm adolescens litterarum studijs vacaret Louanij, tantam & ipse flammam Strada semel audito, concepit; vt cùm is perorasset, ad ægrotantem continuò Fabrum confessionis gratia cucurrerit: multisque & supplicibus verbis orarit, vt in suum se cõtubernium placeret admittere; secuturum se illum, quocumque præiret; profecturum, quocumque mitteret. Quem tamen Faber ætatis veritus incõstantiam, & ne puerorum more, quàm subitò exarserat, tam citò refrigesceret, in aliud tempus diemque distulit, dum & ætatis imbecillitati plus roboris, & susceptę menti plus firmitatis accederet. Sed cùm per os Stradæ Faber Louanienſiũ animos incendisset, celebrari quotidie magis Cornelij domus est cœpta. Accedebãt viri graues grauissimis cum decumbente acturi de rebus: ex eoque tanquam ex oraculo responsa petebant, re ipsa probante, quæ de tali viro multorum fama rumoresq; nunciarant. Et quanquam salutantium turba morbi vim non mediocriter intendebat, eger tamen imbecillitatem corporis, animi virtute superabat: & præstanti quadam erga proximos caritate facillimè ad sese aditus patere cuique volebat, nec à se quemquam, nisi æquum vsquequaque placatumque dimitti. His humanitatis, caritatis, industriæq; præsidijs feruere Louanij visa sunt omnia, multique sepositis domesticis curis ad exercendum piè animum excitari. Vnum memoro Theodoricum Hesium Leodiensis Ecclesiæ Prodecanum, Quæsitoremque Catholicæ religionis, qui quondam Adriano Pontifici à secretis, & à sacris confessionibus fuerat, imò cuius consilijs Pontificatum ille suum rexisse dicitur, & quem propter integritatem vitæ splendoremque doctrinæ, nisi mors interuenisset, in amplissimum Cardinalium Collegium cooptasset. Is cùm in has mẽtis exercitationes esset ingressus, singularem hanc sui fructus significationem egressus dedit, vt ad collocandam in tuto salutem suam totum se Fabro crederet, omnemque vitæ cursum tota voluntate permitteret. Faber tamen & ætatis & personæ ratione habita, quarum altera inclinata iam erat, altera sua sponte spectatissimis ornata moribus alienis adminiculis non egebat: tum verò Leodiensis Ecclesiæ proposito bono, non ei censuit vitæ genus institutumque mutandum. Suasit potiùs, & quæ possidebat in vita bona, & quæ regebat in republica munera, ea prudenter administrare, ad Dei scilicet gloriam & proximorum vtilitatem, esseque in nobili illa ciuitate probitatis exemplum, propositum ad imitandum, cùm populo vniuerso, tum Clero præcipuè. Amplexatus est vir egregius totis præcordijs salutare consilium, & ad optatam actionem, reliquo vitę spatio sobriè, piè iusteque traducto, tanquam bonus fidelisque discipulus reuocauit. Feminarum præterea cœnobijs, quæ & ipsæ nouæ Societatis operam sitiebant, certa quædam viuendi norma, ad quam religiosæ vitæ cursum dirigerent, data est, repressa morum licentia, vetus reddita disciplina. Virgines complures integerrimis nuptijs cum diuina Maiestate cõiunctæ, sacris addictæ cœnobijs: complureſque in Societatem adolescentes adsciti: tanta denique morum in omni hominum genere facta conuersio; vt iam tum de ordiendo Louanij Collegio viri graues apud Cæsarem agendum putarent. Quibus ex rebus, Deo duce, benè ac fideliter gestis conijci haud ægrè potest, quanto commodo Inferioris Germaniæ semel atque iterum Sociorum in Lusitaniam nauigatio dilata, quanta cum prouidentia diuini Numinis relictus ibi, vbi erat, morbo ingruente, sit Faber. Quidquid enim deinceps in ijs regionibus ad Dei gloriam, communeque Ecclesiæ bonum à Societate gestum est, id omne, si verum quærimus, his debetur initijs.

49 *Oliuerius Manaræus studio Societatis incenditur.*

50 *Theodoricus Hesius totũ se Fabro permittit.*

Interim Faber dum diuturno conualescit ex morbo, à Pontifice, quem, vt suprà demonstratum est, Poggius admonuerat, Lusitanica profectione in aliud tempus reiecta, Coloniam iubetur denuo se referre, nempe ad eius fulciendas prohibendasque ruinas, cuius iam antea fidem confirmauerat vacillantem; præsertim quòd auditum forsitan Romæ fuerat, Lusitani Regis filiam, quam comitaturus Faber erat, in Hispaniam appulisse, Salmanticæque celebratas esse iam nuptias. Ex Pontificis mente, suam illico Ignatius quoque mentem voluntatemque mutans, per litteras Fabrum admonet, vt Socijs, qui Louanij tum erant, in Lusitaniam cum Strada nũtijs, ipse Coloniam repetat, non priùs inde recessurus, quàm rursus admoneretur.

51 *Faber Coloniam redire iubetur.*

Ac ne Societatis in Hispania propagandæ consilium in Regis pectore congelaret, misit ad eum Ignatius ex Italia, id quod Regi pergratum fuit, vnà cum Araozio Socios quinque, quorum hi Collegij numeros Conimbricensis explerent; ille verò Regis mentem atque consilium, dum eò Faber appeteret, confirmaret. Discessere sex ab vrbe Roma mense Nouembri, non sine monitis ac mandatis Ignatij de rebus singulis cum Rege Ioanne gerendis. Quo in itinere pedibus de more susceptо, nullam Araozius tutandi animos occasionem dimisit, seu cælestibus Sacramentis incensisq; concionibus, vbicumque defatigati consisterent; seu opportunitate familiaritateq; congressus, vbi de more procederent. Reducti sunt per

52 *Araozius cum quinque Socijs in Hispaniam discedit perrecturus in Lusitaniã, sed salutari obuius mora tempestas retardat iter.*

per huius profectionis occasionem in rectam salutis semitam bene multi, Prato præsertim in oppido apud Hetruscos, Pistorij, & Lucæ. Qua in vrbe non defuere, qui Patris monitu vel obstinatam hæresim ponerent. Prope Saonam, nauim inueniũt, ab Hispaniæ propè littoribus, tanquam ad eos excipiendos vi tempestatis repulsam. Quæ non magis opportuna nostris, quàm nautis vectoribusque saluti, vt sæpè solet, tempestas fuit. Quippe accommodatis Araozij commonefacti vocibus ne in grauiora reciderent mala, apud eum sua quisque peccata contritis dolore pectoribus expiarunt (quorum id multi multos iam annos scelerate neglexerant) ijs insuper, quæ ex alieno rapuerant, quæque diu iniustè possederãt, restituris. Confessionem mensa cælestis excepit, conuenientibus duodetriginta cum duce nautis, nouo exemplo, spectaculo periucundo. Ea res Saonensibus calcar, & ad pietatem incitamẽtum fuit, repentè ex oculis nocte discussa, vt de cælo missam lucem agnoscerent, & Sacramentorum diuinitq; verbi pabulum flagitarent. Annuit postulantibus Araozius, cuius ad pedes ac disciplinam, quoniam natalitia Domini iam obrepserant, incredibilis multitudo confluxit, vtilitate permira. Hinc mitigato iam salo Genuam, inde Corsicam præterrecti, Barcinonem flectunt iter; quò sub anni consequentis initium peruenerunt. Sed priùs quàm illuc se flectat oratio, pauca sunt perstringenda de Gallia.

53 *Status Sociorum Parisiis, quibus præerat Paulus Achilles.*

In hac verò rem Christianam haud mediocriter formido bellica retardauit, nec tamen in tantis motibus ij, qui de Societate Parisijs erant, suis partibus muneribusq; deerant. Quin meliorum spe temporum se solantes, fratres suos, qui Regio edicto compulsi, Louanium antè confugerant, ignari quid de his recèns statuisset Ignatius, impetrata à Rege venia cupidè reposcebant; nequaquam tutam eorum in Belgio commorationem rati, vbi Cliuensis Dux Gallico præsidio cinctus, suis excursionibus vastabat omnia: eodemq; propediem ingenti cum exercitu aduolaturus Carolus dicebatur, patrimonij damna & contumelias vlturus. At Ignatius Sociorum de Socijs solicitudine delectatus rescribit, quos requirerent eos in Lusitaniam missos esse; & simul ex eis quærit, num & ipsi eò sint migrare parati, an & Parisijs in mendicitate manere, vitam & studia sustentaturi precario. His quæstionibus prudens Pater dum filiorum tentat animos, eorum etiam postulata discussit. Quibus tamen illi per litteras fecere satis, suam vbique contestati fidem alacritatemque parendi: seu pede nudo currendum esset ad Indos, & toto itinere mendicandum: seu Lutetiæ in paupertate manendum, & alienis studia sustentranda subsidijs. Quo præsidio pietatis armati cõstantissimè vel inter armorum strepitus, institutum vitæ studiorumq; suorum in Longobardorum Collegio tenebant. Admittebant ad exercitia spiritus non sine præsenti fructu passim aliquos, Paulo de Achille, qui Socijs præerat, institutore; sacerdosque ex ijs Gallus ad eos transijt homo nauissimus, qui parentes suspicatus discessum suum ægrè laturos, quò ab eis abesset longiùs, in Apostolici Nuncij comitatum (is erat Aquileiensis Patriarcha) qui per Galliam in Scotiam iter habebat, sese occultus iniecit, inde Romam ad Ignatium cum Patriarcha venturus. Scotiam vt ventum est Ecclesiam illam hæreticorum furore quassatam, aspicere sine suspirio sacerdos ille non potuit; itaque perinde atque vnus è nostris orsus est Catholicæ rei omni ratione consulere, vt eò diuinitus destinatus, non fortuitò videretur appulsus.

In Hispania nata sunt Collegij Complutensis initia, tenuiora illa quidem, vt omnium natura fert rerum, sed tamen eiusmodi, vt ex ijs, quæ cernimus incrementa prouenerint. Iecit tanti Collegij semen mira Dei prouidentia, Franciscus Villanoua Placentinus. Is ad Conimbricense Collegium Roma missus, moxque in patrium cælum valetudinis remissus causa, cùm ex annuo ferè morbo, quo peregrini cæli, & pedestris itineris insolentia conflictatus est, emersisset; postea Compluti primas litteras puerorum more perdiscere, iam natu grandior, & grammatices exsorbere molestias, incredibili patientia, admirabili paupertate, & neglectu maximo rerum omnium instituit. Qui cùm ex communi vulgarique vita, nec generis commendationem afferret, nec fauoris ac gratiæ: ita tamen in Societate præclaris suę prudentiæ virtutisq; documentis Complutensibus se probauit, vt vniuersorum, & sibi, & Societati voluntates adiunxerit. Itaq; tantum abest vt ei quidquam, aut litterarum ignoratio, aut generis obesset humilitas, & deformitas oris, vt in eius disciplinam viri docti grauesque studio incensi diuinarum rerum se sponte traderent: ad eumque velut ad magistrum discipuli, suis de rebus quæstionibus que referrent. Adeò vera virtus vbique litteris, ac doctrinæ & pietatis actio naturæ dotibus antecellit. Sita quippe erat ante oculos omnium singularis eius pietas, & humanarum rerum despicientia, cùm in angusto tugurio humilique casa à pijs sibi delata matronis, quasi ludo quodam virtutis aperto, & se & alios in oratione Dei pietatisque muneribus exercebat.

54 *Franciscus Villanoua Complutũ abit Conimbricam valetudinis causa: & ibi Complutensi Collegij semen.*

In Lusitania secundo item cursu res processere. Nauus & industrius habitus inter sodales est Pontius Gogordanus Gallus, qui dum Conimbricæ ad animorum defensionem doctrinarum sibi subsidia parat, quasi prolusione quadã, modò remittẽdis pro potestate noxis (erat enim iam sacerdos) modò alijs obeundis ex instituto muneribus præclarè animis consulebat. Mulieres non paucas, quæ pudorem suum publicauerant, castè docuit sese in posterum gerere. Quibus etiam ne ad eosdem scopulos denuo offenderent, Simonis operâ cœnobiorum sunt extructa perfugia, ab eodemque leges canonesque præscripti, quorum obseruatione atq; custodia, & loca ipsa sese tutari, & qui in ea se reciperet sexus, vitam posset ex sanctitate degere. Probatum in vulgus id operis est, & Academicæ iuuentuti salutare compertum. Hac quippe flagitiorum obstructa ianua, propositisque ante oculos tot recentis Societatis exemplis, instituerunt & illius Academię Doctores auditoresque litterarum studia cum probitate coniungere, eique tam seriò, tam constanter operam dare; vt eorum complures totos se Deo cùm in alijs familijs, tum in Societate deuouerint. In his Melchior Nunnius, qui in Pontificij

55 *Rerum status in Lusitania.*

56 *Coptatur in Societatem Melchior Nunnius.*

tificij iuris disciplina haud contemnendos processus effecerat: quem secuti mox sunt Fructuosus Noguera, Ludouicus de Grana, & Melchior alius Carnerius, is qui postea Nicææ factus Episcopus in Machao Sinarum insula operam suam sanè quàm vtiliter posuit. Consaluus item Siluerius Comitis Sortellani filius, annorum ille quidem non amplius viginti, sed iudicio tamen sensuque peracri, & ad pietatem suo nutu propensus. Qui vt nouam hanc salutis semitam iniit, tam mites subitò mores induit, tantum crucis concepit amorem, vt domi foris que & admirationi fuerit vniuersis, & disciplinę martyrij profectò diademate dignus, quò & Deus iam dudum vocabat, & eius postea virtus in regno Monomotapensi prouexit. Hunc subsecutus est nobilitate par, pietate nihilo inferior Rodericus Menesius Prætoris filius Olisipponensis. Cui Conimbricensi ab vrbe remoto, vt etiam Consaluo, Iacobus Miro, ne propter eorum nobilitatem turbarum aliquid oriretur, exercendis operam dedit. Quanquam mox cognito à parentibus vtriusque cõsilio, quidquid ex carne & sanguine turbarum extitit, quod haud exiguum fuit, id filiorum constantia mirabiliter sedatum. Hæc Academicos allexit alios tum canonum legumque peritos, tum Theologicę disciplinæ: extremo vt anno septem & quadraginta numerẽtur adscripti. Quo ex numero Antonius Correa, Nunnius Christophorusque Riberij, Emmanuel Morales, Paulusque Soarius, viri haud vulgares, suisque hodie clari laboribus memorantur. cuius tantæ fœcunditatis particulam, domus etiam Olisipponensis obtinuit, vbi perpauci sacerdotes ac Socij, Simonis excitati vigilijs pari industriâ fructu pro animis depugnabant. Simon enim strenuè, & sine cessatione Dei causas agebat, non in aula modò, vbi propter famam sanctitatis veneratione cunctis erat, verùm etiam in vrbe reliqua vijs publicis obeundis, & nouis semper rationibus indagandis, quibus prædas faceret animorum. quò & domesticorum solicitudinem adiungebat, vt sua vocatione dignè vbique Societas ambularet. Rex ergo cùm sua consilia cerneret ex animi sententia & voluntate procedere, ingentem hauriebat animo voluptatem, eoque maiorem, quòd & ciuitas vniuersa, & Conimbricensis Academia, repentina quadam voluntatũ inclinatione, contrà quàm rerum primordia, & ipsiusmet Regis ferebat opinio, in Societatem mirificè propendebat. Quocirca tanto animatus ad inchoata perficienda vehementiùs, quanto magis ea, quæ iam inchoauerat, arridebant, Collegij Conimbricensis ędificationem curauit ociùs ad exitum finemque perduci. Ac ne quid Patribus exhiberetur negotij, hominem in primis gnarum atque nauum operi illi præfecit. iussitque alias insuper comparari domos Patrum ædibus continentes, quò laxiùs amplificata iam familia, dum ædificium persoluitur, habitaret: itemque omnia ab œconomo suo, quæ ad victum & cultum pertinent nouis deinceps Collegij colonis vsque ad centesimum, quoad certum vectigal attribueret, suppeditari. Simon autem Conimbricam res Societatis inspecturus abeũte iam anno profectus, suo Socios exhilarauit aduentu, eosque ad meliora & exemplo promouit & verbo. Sed quoniam, quos oportuit parandis insudare doctrinis, ij plurimum ex otio literarum haud leui iactura in ministerium rei domesticæ deriuabant; is, vt ei incommodo semel acriter obuiàm iret, sex alios magis corporis, quã ingenij muneribus aptos, & quorum humeris rei familiaris onus imponeret, in Societatem sapienter admisit: ad exemplum videlicet Romanæ domus; cuius initio Patres cùm verbo & orationi instantes essent, animorumq; procuratione distenti, prudenti consilio deligendos Apostolorũ more sibi aliquos censuerunt, qui ministrarent mensis, & rem domesticam procurarent. Venerat per eos dies nobilis ex India legatus ad Lusitanum Regem. Hunc Rex iubebat Christianum fieri, hortatusque Simonem est, vt conuiseret hominem, & ad Christum omni ratione pelliceret. Quem cùm Simon frequenter adijsset, vicissimque ille Simonem, congressu blandiore deuinctus, sensim & ad aures & ad animum, quæ docebatur, admisit. Ergo breui Deo collustranti se dedit, & nefaria detestatus idola, veterem, per baptismum, abiecit Adam, nouum induit; tanto animi ardore atque constantia, vt quoniam magni apud suos nominis ferebatur, eius speraretur exemplum ad fidem Indis plurimùm profuturũ.

Sed quando Indorum incidit mentio, eorum hunc annum commemoratio claudet. nam quæ proximo apud eos gesta primo Xauerij in oram Piscariam ingressu, suprà memorauimus, ea in labentis illius anni supremos mẽses cecidisse ipsius Xauerij testatur epistola Tutucurino data. Totum autem hunc ille annum, & eo ampliùs in Commorini promontorio magno Christianorũ bono & accessione consumpsit. Nam extremo ferè superiore vix Tutucurinum attigerat, cùm ad excolendos incolas, Christumq; docendum, animum appulit. Deinde ad vniuersi promontorij accolas vestigijs curisque conuersis, non priùs ab opere destitit, quàm longissimum illum Commorini tractum, triginta ampliùs oppidis vicisq; distinctum, vel ad Christi cultum reduceret, vel in eo iam suscepto recenti institutione firmaret. Tutucurinenses vt ad tractandum lenes, sic in lege Domini planè rudes offendit, vt quid ea ipsa lex esset, quidue omnino credendum homini Christiano præscriberet, penitus ignorarent; nullumque Lusitanæ linguæ, cùm tamen Lusitanorum satis magnum haberent vsum. Quocirca lectis Xauerius toto ex oppido viris, quos sapientiores ceteris animaduertit, adhibitisque Lusitanæ linguæ peritis, catechismi summam multorũ dierum labore Malauaricè conuertendam curauit. Ea quippe lingua regioni vernacula est. Quẽ cùm memoriæ prius ipse mandasset, eo mox coactos tintinnabulo pueros virosque quamplurimos quotidianis explanationibus imbuebat. Cuius institutionis vtilitas quo pateret latiùs, pueros, quorum expertus erat ingenia, mense ferè interiecto, iubebat parẽtes suos atq; propinquos, totamq; deinceps viciniam eadem, quæ ipsi docti essent, edocere vicissim. Dominicis festisque diebus oppidanos vniuersos æquè viros ac feminas, pueros & grandes natu, cùm vnum conuocasset in locum, exorsus ab inuocatione diuinissimæ Trinitatis, cuncta multitudine excipiente,

Apo-

Fructuosus Noguera, Ludouicus de Grana, Melchior Carnerius,

57 *Consaluus Siluerius,*

58 *Rodericus Menesius,*

59 *Incrementa Collegij Conimbricensis.*

60 *Res Indiæ.*

61 *Labores Xauerij in promontorio Commorino.*

62 *Ratio tradendi catechismi pulcherrima.*

Apostolicum Symbolum, Decalogum, precationem Dominicam & Salutationẽ Angelicam voce magna præibat. Symbolum vbi communiter ita decurrerat, iterabat à capite solus: insistensque singulis in articulis, cùm populum admonuisset, Christianos inde nominari, quòd firmiter ac sine hæsitatione ea duodecim capita crederent: Age, clamabat, vti Christianos vos profitemini, nonne item hosce articulos fide certissima creditis? statimque iucundissimo planè spectaculo, magnis clamoribus simul vniuersi, brachijs ante pectus crucis figuratis in modum, Firmissimè credimus, respondebant. In qua fidei professione sanè frequenter gregem nouellum Xauerius exercebat. Inde præfatus quemadmodum credendo Symbolo Christiani vocantur, ita custodiendo Decalogo Christianos fieri ac nominari bonos; contraque malos, illum qui violent, præcepta singula percurrebat, tum Christianis, tum Ethnicis eorum cum insito naturæ lumine conuenientiam valdè mirantibus. Posthęc decantatis singillatim precationibus singulari arte doctor industrius precationes ipsas Symbolo atque Decalogo interserebat. Nam cùm rursus primum fidei præiuisset carmen; populo pariter acclamante subijciebat, *Iesu fili Dei largire gratiam nobis, per quam firmiter, & absque dubitatione vlla primum fidei credamus articulum: hoc nobis vt des, orationem Dominicam pronunciamus.* Ea pronunciata clementissimam Deiparam, idem sibi vt à filio suo Iesu impetraret, verbis propè ijsdem & vocibus precabantur, Salutationem Angelicam subiungentes, Quo ordine reliquis decursis articulis, eadem planè ratione interiectis inter singula precationibus præcepta legis exequebantur, Xauerio hæc duo beneficia plurimùm commendante vt sæpiùs flagitarent à Deo. Primum, vt constantissima fide Christianæ religionis tenerent dogmata, tum vt, sicut opus est, obseruarent præcepta. His enim exoratis, cetera illis benignissimum Patrem vberiùs quàm nossent petere, concessurum. Documenta fructus ex hac Euangelici magistri sedulitate, morum commutatio, ingens Ethnicorum cursus ad sacrum fontem ex omni ætate sexuque: cumque de omnibus benè sperabat Xauerius, tum verò nescio quo pacto tenera magis delectabatur ætate, vt quæ & sitire Christum videretur ardentiùs, & ad orandi disciplinam multò esse propensior. quin ab idolorum cultu sic erat auersa, vt eorum cultores parentes suos grauiter incusaret: cuius iustissimũ odium sua sponte flagrans adhuc magis incitabat acuebatque Xauerius, cùm ad eas pestes amoliendas, sicubi eas esse compererat, coacto puerorum agmine signifer anteibat. Quo illi ante signano duceque concitati vehementiùs omni impetu irruebant in spurcissima simulacra, sputisque & dignis affecta probris affligebant & prosternebant: agentesq; veluti de hoste triumphum comminuebant & dissipabant. Vt non tam venerationi parentibus, quàm ludibrio liberis fuerit insolentissimi superbia Luciferi. Perpurgato insigni oppido Tutucurino, & Christi legi subiecto, alia cœpit Commorini oppida vicosque Xauerius doctrinæ gratia peragrare, Christum vbique disseminans: paucos vt intra menses tota illa prouincia magno suo gaudio senserit se esse Christianam. Quanquam enim inter Christianos adhuc multi Ethnicorum ritu viuebant, tamen eius rei causam non præfracta hominum ingenia, nec peruicacia aliqua, sed tum Doctorum sustinebat inopia, tum Brachmanum, de qua nos mox, obstinata perfidia. Tanta autem eorum qui Christum agnoscerent fœcunditas fuit, vt interdum vno eodemque die Xauerius vicos totos salutis aqua respergeret; ea verò baptizantis defatigatio, vt & vires continua agitatione lacertos, & vox fauces iteranda catechesi deficerent. Nitidos & ablutos maiore etiam cura industriaque fouebat. Nam solis ardore contempto circum vicos & oppida nudo plerumq; pede, ocreis etiam iam vsu detritis feruida arena cursabat, sacerdotũ personas vnus sustinens plurimorum, & singulorum necessitati prospiciens. hîc placandis dissidentium iris, illic idolorum superstitionibus abolendis, modò confirmandis Christianorum animis, modò neophytis adiungendis, interdum cerimonijs sacrisque ritibus sanciendis interdum inuisendis & consolandis ægrotis. Quibus Xauerius officijs, & parta strenuissimè tuebatur, & noua continenter addebat. Cuius spectata in vulgus sanctitas cælestibus testata signis atque prodigijs, non mediocre pondus ad fidem faciendam afferebat. Sanè constat compluribus salutem corporis & valetudinem eius precibus restitutam, qui cùm singulorũ votis occurrere, optatisque non posset (passim enim eius cognita virtus expectabatur) pueris neophytisque mandabat, vt ægrotorum domos adeuntes primùm domesticos vicinosque vocarent, deinde fidei Symbolo vnà cum eis, qui cõuenerant pronunciato, ægros ad spem salutis erigerẽt: tum ijs qui aderant spe & expectatione suspensis, certas precandi formulas adhiberẽt. Ita vna eademque operâ, & corporibus salus afferebatur & animis. Accedebat excogitata pro animorum salute præsidia, & singularis Patris industria. Qui cùm vnus omnia non posset, neophytorũ operâ, quorum iam mentes religionis elementis imbuerat, ad imbuendos etiam ceteros vtebatur: habitoque ex sedula pietate delectu, eos quoquoversus monitos dimittebat, vt in domibus publicisque vijs, foris que omnibus catechismum, quemadmodum à se acceperant, edocerent. Verùm in tam alacri animorum procuratione, tam prospero rerum cursu, gemina adhuc cura pium pectus angebat: altera Parochorum & sacerdotum inopia in tanta animorum copia: altera perfidorum reliquiæ Brachmanum, hostilesq; fraudes in medio Domini grege. Ad leuandam sacerdotum penuriam neophytos singulos muneris sui vicarios, quos Canacopolas appellant, in singulis oppidis vicisque constituit. Cui hominum generi, quo suo muneri præessent alacriùs, eius rogatu pecunia certa quotannis ab Indię decreta Prætore, à Rege deinde Lusitaniæ aucta & confirmata est. Ea cùm ab Indis Reginæ Catharinæ soccorũ & crepidarum nomine penderetur, auctor ei magnopere Xauerius fuit, vt id æris in annuum catechistarum vectigal verteret: in eoque cùm ad Reginam scriberet, piè lusit, cùm diceret nullis eam soccis æquè facilè scansuram in cælum, ac precibus neophytorum, quorum in magistros atque

63 *Ingens fructus.*

64 *Multa edit miracula etiam per pueros catechistas.*

65 *Præfectos quosdam rerum piarum vicatim instituit, quos Canacopolas Indi vocant.*

66 *Canacopolarum munus.*

doctores id opis subsidijque conferret. Horum instituendorum prima causa fuit, vt essent, qui & periclitantibus pueris baptismi opportunitate succurrerent, & repentinis in rebus, quoties ipse per locorum interualla non posset, neophytorũ necessitati consulerent. Proinde omnibus in locis singulos binosue delegit, qui Christianæ legis intelligentia, pietatis ardore, morum integritate ceteris anteirent. Qui quidem in suo quisque pago sacerdotum, vt dixi, penuria Parochorum instar quoquo modo essent, à quibus & sacra curaretur ædes, & catechismus tam Latino, quàm patrio vernaculoque sermone modò viris, modò feminis traderetur. Ab ijsdem & solemnes de more nuptiæ pronunciarentur, & in discrimine collocati consignarentur infantes. Hos item cùm infantium numerum, & natorum annos, tum eorum, qui aut in sinu pellices, aut in pectoribus fouebant iras, vicos reuisenti Xauerio, ex eius præscripto edere diligenter oportuit, quò malis ille præsentibus, quam præsentissimam curationem afferret. Ita res omnes vir solertissimus vbique breui, & cognoscebat simul, & componebat, vt quàm breuissima interposita mora suam aliò locaturus operam festinaret. Iam Brachmanum cauendis insidijs fraudibusque commodè se facturum existimauit, si veluti perpetuus quidam designatus inspector sæpè vicos & oppida, quæ peragrando docuerat, concursaret, lustratisque ad vnum omnibus, in orbem denuo recurrente labore, ad vicum vnde initium fecerat, se referret, singulas instar Apostoli confirmans Ecclesias, & Parochorum numeros explens omnes, Brachmanumque commenta dissoluens. Hi sapientes habentur Indorum, vt origine peruetusti, ita tumore nobilitatis inflati; qui & sacerdotali & regia stirpe se progenitos iactant, quamuis ab vtroque splendore moribus valdè distent. Horum scitis publica omnia & priuata iura subiecta sunt. Hi cerimonias, & iusta funebria suo arbitratu præscribunt: ijdemque magno suo quæstu prodigia, sortes, auguria interpretantur. Horum disciplina, institutisque reges ipsi cunctis in rebus magnis pariter tenentur, ac paruis. Sagax omnino in eis mens, sed disciplinis non admodum culta: doctrinæ supplementum calliditas. Mendaciorum opifices, & consuendis dolis exercitatissimi: huc ingenij vires exerunt, hîc se totos conterunt, vt mendaciorum portentis, simplicioribus animis fucum faciant: fidem & auctoritatẽ tribuit dictis opinio sapientiæ, & simulatio callida sanctitatis: vt quidquid portenti sum, vel enorme confinxerint, facilè in vulgus probent. Fraus omnis ad auaritiam spectat, vt dona offerantur idolis, suæ familiæ pabulum: quæ si offerre populus intermittat, denunciant iras deorum, morbos, & neces, & dæmonum incursiones: oblata deinde furtim deuorant, aut domesticum in vsum vertunt. Simulant se carnibus abstinere, & sanguine præditis animantibus: cùm tamen & carnes suauissimas gustent, & quidquid ex sanguine concretum est in occulto conficiant. In pagodibus, quæ & ædes sunt & simulacra deorum, dum de cibarijs populi ventrem farciunt, tympanis perstrepunt non tam harmonico ac leni, quàm absurdo barbaroque concentu: quò multitudini fidem fa-

67 *Brachmanum genus & superstitio.*

ciant, quàm suaues sint dijs epulantibus missæ dapes: nam & deorum fingunt simulacra prandere, quorum ipsi prandia & dona liguriunt. Est apud eos Brachmanum genus, quos proprio vocabulo Iogues appellant, posteri, vt videtur, Gymnosophistarum Græcis olim celebratorum, qui cælibem vitam agunt. Nam alij & liberis operam dant, & vxorũ multitudine, quas pagodum in vsum esse mentiuntur, intemperantissimè potiuntur. Iogues autem partim longissimè peregrinantur stipem emendicantes, alperiore vestitu cultuque: partim in subterraneis specubus durissimo vitæ genere semetipsi discruciãt, abstinentque ab omni corporis voluptate ad certũ annorum spatium: quo exacto in Abdutos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur: ij postea tanquam humano fastigio celsiores, & omnium rerum adepti licentiam, nullis iam tenentur legibus, & in omni scelerum & flagitiorum genere volutantur impunè. Est & ijs maximus rector, qui vectigalia perampla dispensat, vocatosque ad se certis temporibus impostores varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit. Parabrammam nescio quem deum antiquissimum colunt, & ex eo filios tres: quorum in gratiam terna fila gerunt è collo suspensa. Multis præterea non hominibus modò, sed mutis etiam animantibus cælestes habent honores, & templa ædificant sanè magnifica. Fanum est simio dicatum: cuius dumtaxat pecori in victimarum vsum custodiendo, porticus miram in longitudinem excurrit columnarum septingentarum è marmore miræ magnitudinis. Elephantis etiam religionem numinis tribuunt; bobus autem eo maiorem, quòd mortuorum animos in eam maximè belluam immigrare opinantur. Multos habent suarum superstitionum libros magno labore studioque conscriptos: vnde suo arbitratu promant, quæ ad decipiendum populum contracto supercilio, & magna pompa verborum edisserãt.

68 *Iogues similes priscis Gymnosophistis.*

Horum omnium Xauerius fraudes cùm exagitaret, & vulgo patefaceret, disrumpebantur dolore Brachmanes. cumque se diutiùs occultare non possent, Xauerium astutè conueniunt, eumque, vt in suis fraudibus conticescat, munerum studeant delinire blanditijs: negant se patrimonium, vnde alantur habere, præter illa simulacra deorum, quibus si offerri dona desierint, ad vltimam redigantur inopiam. ceterùm vnum se nosse Deum effectorem rerum omnium; eique se pro eo supplicaturos enixè, si suas artes celatas velit. Xauerius repudiatis precibus præmijsque nefarijs, seriò admonet impostores decipiendi finem faciant, & salutis iter, quod non ignorent, arripiant: à fraudibus ni abstineant, ne se quidem finem eos prodendi facturum. Transibat multos in obeundis Christianorum vicis aliquando pagodes, & eorum in vno Brachmanes ferè ducentos offendit: à quibus beneuolè exceptus, cupidè agere cum ipsis cœpit. ac primùm considere cunctis iussis, quærere ex ijs, quid eis tandem ad beatam vitam sui præciperent & imperarent dij. Illi verò subita interrogatione perstricti, post longum inter se certamen, respondendi partes octogenario seni pauidi deferunt. Is non malitia minùs quàm ætate decrepitus responsi periculum

69 *Quæ cum Brachmanis egit Xauerius.*

mu-

mutua interrogatione declinans, Ecquid, inquit, vobis ad beatam vitam vester imperat Deus? qua Xauerius calliditate perspecta negauit se verbum priùs esse facturum, quàm ipse ad interrogata, vt ferebat æquitas, respondisset. Tum ille suam

70 *Brachmanum absurda precepta.*

prodere coactus insciti am, respõdit, qui ad deos ire vellent, ijs omnino duo lege præscribi: primùm vt à mactandis vaccis, quarum specie colantur, abstineant. deinde vt eorum cultoribus & administris Brachmanis de suis bonis ac fortunis impertiant. Hoc Xauerius responso commotus elata cœpit voce Decalogi Symboliq́ue præcepta patrio ipsorum pronunciare sermone, paululumq́ue in singulis exponendis hærere. Deinde quid paradisus, quid inferorum locus esset: quiq́ue huc, quiq́ue illuc raperentur ostendere, adiecta ad extremũ cohortatione peracri. Vix perorauerat Pater cùm Brachmanes vi veritatis adacti in eius surrexere complexum, vno fatentes ore nullum alium Deum esse præter eum, quem Christiani colerent, & cuius lex ac præcepta adeò naturæ lumini rationiq́ue congruerent. Tum illi ex Xauerio vicissim curiosiùs scisciatari permulta: an animus noster, sicut & ceterarũ animantium, vnà cum corpore pariter intereat. deinde quà morientibus exeat: an in somniantibus, qui sibi cum amicis vel remotissimis colloqui & versari videntur, destituta corpore longiùs absit. itemq́ue albúsne aterne sit Deus. Quippe illi cùm sint atro natura colore, eodem autumant esse Deum. Ad hæc ita respondebat Xauerius accommodato ad eorum sensus captumq́ue sermone, facilè vt ea perciperent, quæ & de Dei natura, & de animi immortalitate humana mens capit. Quibus cùm quid opponerent non haberent, vehementer vrgere Xauerius, Christianorum vt legem, quam adeò rationi consentaneam veramq́ue sentirent, amplecterentur. At illi veriti famam vulgi, sed multò magis famem, si quæstuosas artes suas desererent, religione mutanda; dilexerunt magis tenebras, quàm lucem. Xauerius igitur, ne suam in ijs operam perderet, hanc cõuertit ad plebem, multosq́ue è fallacissimis Brachmanum fraudibus traduxit ad lucem: quanquã & inter Brachmanes qui lucem aspiceret, inuentus est vnus.

71 *Brachmanis conuersio.*

qui vt erat ingenio moribusq́ue percommodis, ex aqua renatus & spiritu, factus est repentè de veteratore & architecto mendacij, veritatis perceptæ magister. Populares suos, quos fictis antea fabulis imbuebat, Christianis postea legibus instituendos populo admirante suscepit. Cuius Xauerius permotus industria, ratus è re Christiana fore, si quis alius auctoritate præstãs ad Christum ex ea secta transiret, Brachmanem, qui in celeberrimo gymnasio hausisse litteras ferebatur, sine arbitris & sine teste conuenit; in eiusq́ue familiaritatem ita se paulatim insinuauit, vt ille sibi cuncta suæ Academiæ mysteria, quæ sacramento adactis enunciare nefas est, aperiret. Ea

72 *Brachmanum mysteria.*

fuerunt eiusmodi: Vnum esse Deum cæli terræq́; opificem, quem soli Brachmanes venerantur omni ex parte perfectum: deos autem, qui colũtur à plebe, nihil esse aliud, nisi dæmonum simulacra. Scripturarum se monumenta quibus academicorum leges continerentur, habere: è quibus ille quædam (interposita singulorum explicatione) in medium protulit. Agi etiam apud se octauum diem, vt apud nos Dominicum, solennem ac festum, eumq́ue præcipuo cultu à sapientibus obseruari. Precandi formulam vnam omnibus esse propositam, paucis compositam verbis, quæ illud sonant: Adoro te Deus, & tuam in perpetuum imploro gratiam. hanc illi formulam octauo præsertim quoque die frequenter vsurpant, voce tamen, ne silentij iusiurandum violent, adeò summissa, vt exaudiri vix possint. Et quod admiratione dignum est, illud in suis monumentis scriptum reperiunt, venturum aliquãdo tempus, cùm omnes vna lege viuant, vna omnes religionis disciplina se regant. Hæc & alia huius generis (nam inania quædam tacere, quàm memorare præstat) cùm ex suis arcanis peritus academicus indicasset; ex Xauerio vicissim de suis aliqua percunctatur, ea se pollicitus nemini proditurum. At Xauerius, Imò verò, inquit, nisi Christianorum mysteria te recipias cuilibet vulgaturum, ea ex me non audies: cùm ille recepisset; orsus à Baptismo, Sacramentorum videlicet ianua, illam Christi vocem, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*; diligenter edisserit. Deinde Symbolum & dena præcepta legis breui explanatione percenset. Quæ postea Brachmanes in commentarios omnia retulit, & Xauerio deinde narrauit, sibi visum in somnis Christianũ se esse iam factum, & ei socium ac comitem accessisse; proinde se optare baptismum. quem tamen, quia nondum satis paratum Xauerius sensit, abluendum in præsentia non putauit.

Hæc de Brachmanis, deque Xauerij actis in ora Piscaria: quæ quidem ad Indiæ Prætorem Episcopumq́ue perlata fuere iucunda, qui cùm lætiorà sperarent in dies, tam industrio præsertim viro apud Indos agente, cœptum Seminarij opus, vnde ad albas iam messes operæ breui prodirent, strenuissimè promouerunt. Portò in eo regendo ita se Camers tractauit, vt affirmarit is, quem suprà nominaui Borbanus, se tum demum, quem quæreret, inuenisse: & Regem Prætor monuerit, si totas quamprimùm Indias cernere Christianas cuperet, quàm plurimos curaret eiusmodi de Societate mittendos. Hi sunt huius anni labores, in quibus illi præcipua nota felicitatis illustres, per quos toto superum exultante concilio mille ampliùs Commorinenses infantes ad beatam vitam ex ipso penè genitalis vndæ gremio peruolarunt. Tanta autem in his locis Xauerij animum gaudiorum copia pertentabat, vt ingentis sui laboris solicitęque in proximos caritatis, fructum quemdam vel in hac vita præcipere, & in cælo conditam præguſtare mercedem sibi quodammodo videretur. Et ille quidem cùm Romam ad suos scribit, disertis verbis affirmat, tantam esse vim gaudiorum, quæ Deus in ea excolenda barbarie sedulò laborantibus elargitur, vt, si quid est solidi in hac vita gaudij, id vnum ibi esse videatur. Idemq́; sæpiùs auditus est inter eos labores, cùm cælestis se iucunditas superfunderet, exclamare, Quæso te Domine, noli me tantis obruere in hac vita gaudijs, aut si pro tua infinita liberalitate his me circumfluere omnino placet; transfer mè hinc ociùs in istas sedes regionemq́; Beatorum. Nam qui tuam semel dulcedinẽ deguſtauit, is necesse

73 *Præclarum Societati nomen primorum Patrum virtute & industria partum.*

74 *Gaudijs cælestibus inter arumnas Xauerius suprà quàm capere queat, completur.*

est acerbam prorsus sine te vitam agat. Ergo hæc eorum vel in hac vita merces, qui Christum Iesum & eius animas sitiunt; quique nihil sibi ea de causa in periculis & laboribus parcunt, vt vbi nulla est laboris satietas, ibi nulla sit satietas gaudij. Quæ si tanta est in exilio, quanta tandem erit in patria? vbi laxatis huius mortalitatis angustijs totos sui pectoris sinus beata mens pandet, & ibi semper satura sine saturitate potabit, vbi diuini perennisq; fons gaudij sine cessatione manabit.

1544. 75 *Ignatius in Vrbe domicilium sanctæ Marthæ excitat.*

Aderat iam annus quartus & quadragesimus, cùm Ignatius insigne & luculentum in Vrbe opus sua industria & auctoritate constituit. Id olim S. Marthę vulgò dicebatur, duplici ex genere feminarum; altero earum quæ matrimonij lege solutæ, à meretricio quæstu se reciperent, vt inde ampliùs egredi, nisi vel thori legitimi causa, vel Religiosi claustri nomine non liceret: altero earum, quæ quamuis in matrimonio collocatæ, vitam tamen contaminatam agebant. Hæ cùm animum ad pudicitiam reuocassent, in eamdem includebantur custodiam, item cum eo, vt ne ipsæ quidem, nisi ad redintegrandam matrimonij fidem extra illa septa prodirent. Harum igitur receptaculum, quòd cœnobio Conuersarum, siue coniugij nexu excluderentur; siue quòd ad Religiosa vota non satis animi haberent, plurimarum sanè commodo institutum est. Has Ignatius ditioribus anteà matronis in officio continendas alendasque tradere solitus, postea cùm earum in dies numerus increbresceret; ne cui oneri esset, certis in ædibus includendas, & de publico sustentandas, Pontificio insuper in eam rem diplomate impetrato, curauit. Is primus excitandæ nobilitatis causa, in summis rei familiaris angustijs nummos aureos centum, redacto ex defossis in area Professorum domus lapidibus pretio, ad eius operis primordia contulit: quod hoc anno cùm gestum sit, ea fuit nobis causa operis paulò antè constituti, moxque perfecti hoc in loco memoriam illigandi. Ad eius verò loci custodiam administrationemque piorum hominum Sodalitatem instituit. Quò postea vel perillustres Antistites, Purpuratique Patres non dubitarunt adscribi: quorũ ex collegio Protector etiam à Pontifice datus. His patrocinijs auxilijsque anno M. D. XLVI. cùm pleræque earum mulierum matrimonij solutæ nexu, ad Religiosam vitam animum adijcerent, nec faciles in sanctæ Magdalenæ Conuersarũ cœnobium receptus inuenirentur; additum est operi monasterium sanctę Marthæ nomine ad eas propriè recipiendas. Quod monasterium cùm sanctitatis fama celebraretur, & à virginibus quoque cœpisset incoli, paulatim in harum dumtaxat vsum cõuersum, hodie inter Vrbis nobilissima numeratur, primi eius instituti feminis, siue quæ custodirentur ad tempus, siue quæ ex ijs Religiosæ fierent, in aliam sedem translatis, quę nunc Domus pia, & interdum Malè nuptarum vulgò cognominatur.

76 *Cœpta Romæ habitari propria domus.*

At dum noua semper animo in rem communem molitur Ignatius, nihil tamen institutis superiore anno muneribus operæ detrahebat: imò verò ea constanter vrgebat, dum aliquando coalescerent, & suis viribus niti possent. Professorum quidem inchoata iam domus ad eam magnitudinem liberali hominum pietate peruenit, vt omnis Ignatij familia plurimis adaucta Socijs eò se conductis ex ædibus Septembri mense transtulerit. Hinc in omnem Domini vineam cultores industrij nauique prodibant. Iamque in Italiam, vt suprà demonstratum est, Salmeron, Lainius & Paschasius varijs dispersi locis, operam locabant suam: ac Salmeron quidem ad huius exitum anni Mutinæ morabatur; Paschasius verò ex Politiano Monte, quem colere ad Maium vsque intentâ pergebat operâ, Regium Galliæ Cisalpinæ ad restituendum mulierum cœnobium à Cardinali Carpense destinatur. Is erat Rodulphus Pius, cuius fidei tutelæque primæ nostræ Societatis cunabula Summus Pontifex Protectoris nomine commendarat, præstanti prudentia vir, auctoritatis verò tantæ, vt ipso absente Pontifice, secundò in Vrbe Legatus summa cum potestate remãserit. Ab hoc ergo Paschasius ad id, quod dixi, cœnobium cum litteris destinatus, etsi perlibenter, vt decuit, primò exceptus est, & paratas ad cetera virgines sese profiterentur; tamen vt communes Ordinis leges & Religiosos viros, quî ad omologesim asslignabantur, & si qua alio ex cœnobio ad ipsas iuuandas esset accersenda virgo, reciperent, nullo modo potuere perpelli: vt cogeretur homo leniissimus pro potestate accepta die glorioso in cælum Christi ascensus sacræ eas mensæ communione priuare. Nec tamen ab ingenita lenitate discedens, blandè illas ad impetrandam gratiam sancti Spiritus cohortatus, peculiarem in odeo precationem habere iussit aliquot dies, vt quid ipsis expediret, diuinus inspiraret afflatus, idem rogaturum se ipse pollicitus, eius vtique non ignarus, quod tradidit Augustinus, inanem esse strepitum monentis vocis, nisi sit intus, qui doceat. Flexit cæleste Numẽ rigidas mentes, & teterrimo pulso hoste, fouit frigidas, & direxit errantes, vt, quæ sui Pastoris detrectarent imperium, eæ mox ab oratione digressæ, ministris eius obsequentissimas se præberent; &, quæ salutis medicamenta respuerent, eæ hæc carperent auidissimè. tanti est Deo dicatas mentes ex Dei spiritu, & sua ex arte tractare. Laborum merita cumulauit in Paschasio morbi grauissimi patientia. Ægrotauit ad mortem, sed eorum misertus est Dominus, quorum vitę per suum famulum consulebat: vt ei corporis salutem redderet, per quem multis parauerat animi. Nondum is viribus recreatus Fauentiam mittitur, eodem Cardinali rogante, quanto illius ciuitatis bono, quãtis quæstibus animarũ, suis infrà locis exponam.

77 *Paschasius Regium in Cisalpinam Galliam missus.*

Epist 1. Ia. tract. 3.

78 *Inde Fauentiam mittitur.*

Iam Lainius Collegij Patauini constitutis initijs, dum non vulgari Societatis commendatione ciues ad amorem Christianæ pietatis inflammat, Brixiam iussus se recepit. Hìc quanquã consilium eius erat habendis per valetudinaria virginumque cœnobia cohortationibus, simulque tradenda pueris ac rudi vulgo catechesi magis vtili, quàm specioso labore versari: tamen reluctante Episcopi Vicario ac iubente suggestum conscendere, orsus à Quinquagesima, frequenti hominũ conuentu, in æde principe, conciones, per singulos Quadragesimæ dies, eodem eas concursu populique fructu pertexuit: cùm tamen alias alijs conciones in templis inter hebdomadam ter haberet,

79 *Lainius Brixia egregiè laborat.*

beret, crebramque confitentibus aurem adiungeret. Quotidiana fructus vbertas, & agri quem colebat necessitas, Episcopi Vicarium impulit, vt peractis etiam Paschalibus feriis rogaret Patrem, ne die saltem festo dicere deinceps ad populum intermitteret; teque item in hebdomada aliquid ex sacris Litteris enarraret. Quod Pater cùm suscepisset, ne vacuum diem vllum exigeret, reliquis diebus hebdomadæ ad tria cœnobia virginum verba faciebat. Porrò illud erat potissimum Vicario propositum, vt ciuitas illa, apud quam Iaium & Stradam superioribus annis elaborasse docuimus, opiniones ab orthodoxa religione abhorrentes, penitusque infixas certorum hominum mentibus stirpitus euelleret, & Catholicas magisque pias insereret. Qua in re adeò eloquens Lainij pietas fuit, suggerente vim dicendi cælesti Numine, vt mille amplius ipsis ex auditoribus affirmaret Vicarius palam profiteri paratos se, si vsus poscceret, pro veritate Catholica iugulum ac ceruices offerre. Confluebant ad eum seu disserendi, seu consulendi gratia doctissimi quique: eoque audito non modò ipsi ponebant errorem, sed libros quoque, vnde errare didicerant, exurebant. Fuit è nobilitate non nemo, qui Purgatorium ignem nullum post hanc vitam apud inferos diceret, idque ratione demonstraturum se superbè iactaret. Hunc postea, cùm ad Lainium tribus cum arbitris accessisset, dissentis doctrina conuictum, cedere in conuentu ei, quam oppugnauerat, veritati non puduit. Quod idem cœnobitæ inter suos doctissimo, & alijs, qui iam altè Lutherum hauserant, vsu venit. Confirmato in Catholica sententia populo, nihil negotij fuit diuinum rursus instaurari cultum, & pietatis priscæ viriditatem, quæ doctrinis exitialibus exaruerat, reuocari. Redditus est suus splendor sanctimonialium cœnobijs legum custodia reuocata, hospitalitas culta magis, iratum restinctus ardor, mysteriorum renouata celebritas, contemplationis præcepta tradita; eaq; re perfectum, vt è Clero duodecim, qui remittendis ritè peccatis videbantur idonei (nam pauci iam reperiebantur eiusmodi) gratuitam in eam rem operam assiduamque conferrent, & certo die quaque hebdomada cõuenirent, seseque mutuo incitarent, deque vijs agerent quamplurimos adiuuandi. Ergo alia prorsus paucis mensibus Brixiæ facies, vix vt eadem agnosci posset. Ea re lætus Vicarius cùm retinere hominem diutiùs vellet, perferuntur ab Vrbe litteræ, quæ Patrem iubebant, vnde abierat, se referre. Patauium igitur cùm rediret,

80 *Lainius Patauium redit.*

præclaram Societatis famam Veronæ, Vicentiæ, ceteriscq; locis Sociorum virtute collectam, studijs confirmare recentibus atque augere non destitit. Patauij autem ad insequentem remorans annum, & Patauinos, & Venetos gerendis ex instituto rebus, mirè sibi Societatiq; deuinxit. Qui verò de Socijs studiorum causa Patauij versabantur, ij quoque plurimo plurimis ad salutem æquè peregrinis ac ciuibus vsui erant, exercitiorum communione præsertim, quibus & nouos sibi Socios identidem aggregabant.

81 *Fabri res Louanij.*

Faber nauigatione Lusitana in aliud tempus protracta, vt suprà demonstratum est, reditum suum anni nascentis exordio Coloniam adornabat: sed priùs quàm se Louanio commoueret, messis particulam, quam & suis ẽcionibus Strada, & sua ipse pararat industria, prætermittendam non putauit. Quippe rumor sparsus de Patrum in Lusitaniam profectione nonnullos ex Academicis excitauit, vt eos sequendi cupiditate mirifica continuò Societatem amplecti, & rebus omnibus sponte missis peregrinari cum peregrinantibus vellent. Nouemdecim se ad iter accinxerant, sed ex eorum numero selecti nouem, Petrus Faber de Hallis, quem post Cornelium ad Societatem applicuisse animum iam docuimus, Theologiæ Baccalaureus & cõcionator; Leonardus Kesselius Louaniensis, qui & ipse Societati paulò antè nomen dederat; Hermes Poen Rotomacẽsis, Ecclesiæ S. Petri Canonicus, in Liliano Collegio Ethicorum explanator ac doctor; Iacobus l'Hostius Duacensis, Dialecticæ Rhetoricæque magister; Ioannes Couillonius Insulanus, vir & ipse pereruditus, & Græci sermonis interpres; quipostea Tridentino Concilio Theologus Bauarici Ducis interfuit. huius deinde municeps Maximilianus Capella; Daniel Donderamunda Colonien-sis sacerdos; Cornelius Vishauæus, senioris Cornelij nepos: ac denique Thomas Poghius eiusdem indolis, nobilitatis, expectationis ac cæteri. Omnes erant Latinis exculti litteris, & eorum quinque liberalium artium iam magistri: reliqui aut Theologiæ Baccalaurei, aut Iuris vtriusque discipuli. Qui cùm sua Fabro consilia tacitis inclusa pectoribus indicassent, votorum compotes facti sunt. Sed cùm per otium meditandis de more diuinis exerceri non possent, satis habuere sua apud Fabrum expiasse peccata, & post cælestem conuiuium anteactæ vitæ reddidisse rationem. Spectaculũ æquè superis ac mortalibus gratum, tot Deo victimæ vno tempore, vna animorum consensione dicatæ. Interius cuiusque gaudium, frontis indicabat hilaritas, & thesauri inuenti lætitia præstabat animis contra Sathanam domesticosque cõstantiam. Iactabantur à parentibus minæ, & ex præcordijs alta suspiria ducebãtur, cùm è complexu sibi abripi terras viderent in vltimas cara pignora filiorum. Sed ad inusitatam liberûm fortitudinem nouamq; pietatem arescebant eorum lacrymæ, remittebantur minæ, paterna flectebatur impietas, vt etiam ad pedes prostrata nonnunquam ab Dei famulis veniam peteret. Adeò bellum est inter domesticos fletus surdis ad Deum auribus properare; & generoso quodam pectore crucis causa paternas iras & blandimenta contemnere.

82 *Nouem tirones in Lusitaniam destinãtur.* *Petrus Faber de Hallis,* *Leonardus Kesselius,* *Hermes Poen,* *Iacobus l'Hostius,* *Ioannes Couillonius* *Maximilianus Capella,* *Daniel Donderamunda.* *Cornelius Vishauæus iunior,* *Thomas Poghius.*

Pugnabat non cum domesticis, sed secum ipse, is, quem modò dixi, Maximilianus obsurdescens ad Dei vocẽ. Qui natus annos vndeuiginti, cùm ad expiandum ritè pectus apud Fabrum solito crebrius Stradæ concionibus esset inductus, inclinare sensim ad Patres cœpit. Sed hanc mentis inclinationem propensionemque temere suspicatus ex leuitate quadam potius, quàm diuino instinctu profectã, pro nihilo habendam duxit. Commodum Louanienſibus Socijs cum adiunctis sibi recentibus copijs Lusitanæ peregrinationis tempus instabat, cùm eadem Maximiliano cogitatio recurrit; inquirensque secum ipse, & identidem consultans profecturis nec ne comitem

83 *Maximiliani Capellæ vocatio.*

tem se adiungeret, ne tum quidem diuinæ voci patulas aures præbuit. Manendum cum suis statuebat magis, quàm peregrinandum cum alienis; eamque mentem haud mediocriter confirmauerat auditus concionator in primis nobilis, qui leuitatem hominũ accusabat, quòd ad vnius adolescentis vocem (Stradam autem describebat) tanta expectatione concurrerent. Placuit tamen officij causa postremam dicere Fabro salutem. Quem cùm ad Cornelij fores offendisset, Faber eius salutationem anteuertens, Num ne & tu, inquit, Maximiliane nobiscum? Ad quam ille vocem tanquam è cælo missam, & humana augustiorem sine cunctatione respondit, Volo & ego vobiscum Pater. Altè quippe vox Fabri animum adolescentis intrarat, & præcordia tota commouerat, vt obluctari nulla ratione iam posset, qui diuturna secum luctatione pugnarat: id quod ipse postea mira cum laude Fabri, & diuinæ admiratione clementiæ, suum stuporem accusans animique duritiam, prædicare consueuit. Tum Faber, Ascende igitur & tu cœnaculum hoc, vbi Strada sarcinas colligit. Ascendit ille quò iubebatur, & duodeuiginti reperit eiusdem mentis lectissimos iuuenes. quibus aggregatus & ipse domum redire pertæsus, amico tradidit cubiculi clauem, qui supellectilem domesticam custodiret, & ad parentes mitteret. Porrò Faber nouem ex eo numero, vt dixi, à se delectos socios cum Strada, Ouiedo, & Aragonio ad Rodericium in Lusitaniam destinat, reliquos verò, ne grauiùs ciuitas commoueretur, Cornelij curæ commissos, Louanij commouere se vetuit; grauiter quippe illa commota iam erat, gymnasiarchæ præsertim, tot Doctorum Academicorumque tam repentino discessu. Quæ causa fuit, vt in Fabri Stradæque digressu Cornelium vnum omnes peterent, auctorem, vt dictitabant, tantorum motuum atque turbarum: ijdemque, si quem Societatem odorarentur expetere, hunc Collegiorum claustris arctè concluderent. Illuxerat alter ab Epiphania Domini dies, cùm duodecim Socij in Lusitaniam designati, Antuerpiam contendebant. Ibi Compostellano cum Archiepiscopo, cuius omnem humanitatem toto illo experti erant itinere, secundissimo vento soluerunt, vt triduo penè portum, quem petebant, attigerint: sed mox reflante vento fœda procella in diuersa iactati, & varijs agitati casibus appulere Corumnã in Gallæcis. Hîc à probo ciue perhumaniter excepti, cùm ad eos visendos oppidani concurrerẽt, Strada velut aduocata diuinitus cõcione, vsitato cœpit ardore animi, copiaque dicendi de Deo verba facere, fructu præsentissimo. Quippe eo ipso die ex auditoribus Ioannes Beira sacerdos ciuitatis Canonicusque, qui dein multa tulit ac fecit in India, mundum exuens, & Christum induens, ad eos, quos dixi, duodecim se adiunxit, quorum vni viribus imbecillo ægrotoq; mulam, qua vehi consueuerat, dono dedit. Hac noui comitis aucti præda, læti Corumna per Compostellam Apostoli Iacobi sacros venerati cineres, pertexere Conimbricam. Simon cùm de tot fratrũ cognouisset aduentu, ministros & iumenta ad recreandos pedites socios que præterea domesticos, qui propiùs aduentantes exciperent, obuiàm misit.

84 *Prater nouem dictos Strada, Ouiedus, & Ioan. Aragonius in Lusitaniã abeunt.*

85 *Ex itinere Ioan. Beira adiungitur.*

Peruenere tredecim, eo quem diximus aucti socio, XIII. Kal. Maij, quanta gratulatione Collegij, quàm caris fraternisque complexibus, quàm varijs humanitatis & caritatis officijs, commemorare superuacaneum est. Propria hæc adultæ, & iam corroboratæ Societatis, quanto magis nascentis?

Faber autem cum duobus socijs, Æmiliano Loiola, cuius suprà meminimus, & Lamberto Castrio Leodiensi Theologiæ Baccalaureo ad XI. Kal. Febr. Coloniam rediens, in itinere Leodium, Traiectum, Aquisgranum vsque adeò suis concionibus incitauit, vt ex ijs vrbibus ad eum plurimi Coloniam se venturos, vel exercitiorum causa, vel disciplinæ reciperent. Coloniæ verò Aluarum Alfonsum incolumẽ reperit, Canisium autem parre defuncto profectum in patriam. Hunc igitur per litteras consolatur, & consolandæ nouercæ rationem edocet, simulque ad maturandum reditum cohortatur. Quibus ille perlectis litteris, multò Fabri, quàm patriæ cupidior, composita celeriter re domestica Coloniam reuolat, non sine acerbis suorum querelis, & quòd paternos fundos exteris erogaret, & quòd re familiari tenerè constituta, hospite insalutato, discederet; tum verò, quia peregrini hominis auaritia (Fabrum autem significabant) fictæ religionis specie à suis se pateretur auelli. Quibus sanè querelis quanquam Faber haud magnopere mouebatur, tamen consolandi magis, quàm sui purgandi gratia litteras ad nouercam dedit, vt simul intelligeret, nec se pecuniarum spe ad Societatem inuitasse Canisium, nec eam Canisij fuisse pietatem, vt aut suis, aut alienis ad id illecebris indigeret, quæ ipsa potiùs ad Religionem ceteris esset illecebra. Tres enim ille delectos iuuenes secum duxerat, quorum duo Carthusienſi, tertius nostræ familiæ nomen dedit; vt iam tum Societatis spiritus in Canisio se proderet, cuius tirocinium à captandis & lucrandis animis inchoasset.

86 *Faber Coloniam remigrat.*

87 *Canisius domesticis rebus compositis cum Fabro coniungitur.*

Iam Faber ad maiora & difficiliora conuersus, locata Coloniæ domo, quod primò strenuè ac fortiter instituerat, id denuo ardenter repetit: vt Archiepiscopum Hermanum in religionis sententia iam antè nutantem, sed tunc etiam ruentem cohiberet à lapsu, & in auita atque orthodoxa fide contineret. Is absente Fabro, Lutheri spiritu totus afflatus, aduocarat è Germania Superiore Bucerũ, Melanchthonem, Pistorium, Sarcerium, & id genus alia portenta, nequissimæque illius sectæ ductores, quorum pestilentissimis consilijs haustum priùs ipse venenum, tota sua Diœcesi longè lateque diffundi impia dissimulatione sinebat. Faber ergo cùm perturbata vidisset omnia, & iam propè ad desperationem adducta, quod reliquum fuit, cauendum Catholico populo, intactæq; ab hæresi ciuitati putauit. Nondum enim veteratores illi admiscere pestem eam passim ciuibus ausi erant. Huc suæ neruos industriæ vigiliasque vel morte proposita confert omnes. Plurimis locis plurimas conciones habet, & lectissimos sibi vndique auditores adiungit. Dabant ei operam Doctores varij cum Academicis continenter. Aderant & ex Consulibus sæpè aliqui, Procerumque corona Latini non imperita sermonis: cõplures item ex Clero Canonicique, & Leodiensis Episcopus, denique ipsa robora ciuitatis,

88 *Faber periclitanti Coloniæ opitulatur.*

uitatis, quæ doctissimis Fabri nixa præceptis velut murus quidam oppositus luporum arcebant incursus. Ac dum contagionis pericula propulsantur, optatissimi in animis fructus suaſe sponte fundebant. Ingens ad confitenda ritè peccata cursus hominum erat: vt cùm audiri à Fabro vis tanta non posset, adhibendus ei præterea fuerit Aluarus Alfonsus homo nouus. Eucharistiæ verò pia frequensque libatio, quæ vsurpari iam vulgò desierat, maiore in pretio præsertim à nobilibus habita. Nec defuerũt ex Consulum numero qui suis cum familijs cælestes illas dapes sacro Paschatis die de manu Fabri, Parocho non modò non repugnante, verùm etiam exultante susciperent. Academicis etiam nonnullis, quos lues importata peruaserat, ereptus error, & excussa noctis caligine dies redditus. Religiosa cœnobia passim adira, & suis restituta legibus; eademque ad arma interiora sumenda contra nouos animarum prædones diabolique satellites incitata.

89 *Rem Catholicam etiam per litteras Faber tuetur.*

His ciuitati muniendæ præsidijs Faber intentus, simul externa iungebat. Is Bruxellas in aulam Cæsaris ad Ecclesiæ Colonien sis Archidiaconum Ioannem Gropperum, & ad Antonium Perenottum Granuellanum, qui demum Cardinalis fuit, tum Atrebatensem Episcopum, strenuos religionis Catholicæ defensores, acres litteras dedit, quibus insidiosas hæreticorum artes fallaceisque dolos aperiebat, orabatque seriò, vt Cæsarem admonerent; & Colonien sis Ecclesiæ causam, quam conscelerata hæreticorum vis sub ouina pelle conaretur euertere, omni ardore defenderent; viderentque vt per Cæsaris iussa Bucerus & Melanchthon, cæteriq; tenebratũ principes, qui specioso reformationis vocabulo, non modò tam conniuente, verùm etiam ipso vrgente Pastore, cuncta turbarent, confestim è Colonien sis Ecclesiæ finibus pellerentur. Nam quod longè deterrimum erat, ausos etiam eos esse impudentissimè reformationem illam suam, quo plus haberet auctoritatis ac fidei, ficto Cæsaris nomine, Gropperique, & virorum clarissimorum cõfirmare iudicijs: quasi verò satis ipsi non essent impij, nisi pios etiam viros in eiusdem societatem sceleris & impietatis accerserent. Dum responsum expectat, & eminus pugnam parat, cominus etiam lacessit hostem, Bucerum & Melanchthonem, & hos nouos magistros, qui se germanos Euangelij profitebantur interpretes, prouocat ad certamen, in omnique congressu manifestissimis argumentis atque rationibus eorum confutat infamias, tãta eruditione ac varietate doctrinæ, tanta ingenij fama, atque admiratione virtutis, vt qui sibi aliquid esse videbantur, nihil præ illo se esse sentirent, nec tamẽ vt idem saperent, assentirent. Quippe inflatus opinione sui mentes, vt est inimica superbiæ ventus, altissima nox tenebat, ne lucis dulcedine, quam penè manu prehenderãt, fruerentur. Quanquam accedebat peruicacia obstinatissimæ voluntatis ex infanæ libertatis amore, & putridis carnis obsequio, vt apertis oculis non liberet aspicere, quod pigeret amplecti. Victa pertinacia non est, sed repressa audacia: vt intra Coloniam debacchari suo arbitratu præsente Fabro non posset. quin & Præsulis impudẽtiæ, ne fines transiuerent omnes, iniecti fræni: vt meritò qui rectè sentirent, assererent, nisi Fabri vigiliæ interuenissent, perituram funditus fuisse Coloniam. Nimirum diuina vir ille pius iungebat humanis, & contentiones suas flagrantibus precibus admiscebat. Abdebat se in sacellum vndique circumseptum ad B. virginis Vrsulæ, quam Auream cameram vulgus appellat, sanctarum virginum cineribus ossibusq; decorũ. Hîc mente & corpore stratus humi, multo cum imbre lacrymarum in conspectu Dei suam animam effundebat, causamque religionis tanto commendabat ardentiùs, quanto vehementiùs laborabat. Hîc sacris operabatur assiduè, hîc rerum diuinarum notitias plurimas & magnas accipiebat: quibus quo mens eius acrior & vegetior euadebat in dies, eo pericula cuncta robustiùs, & peruersorum hominum calumnias contemnebat. Vnus ipse pauperculus, humillimusque peregrinus & hospes terrori erat robustissimis & superbissimis aduersarijs. Nec Coloniẽ modò clamoribus suis, assiduisque vociferationibus lupos terrebat hiantes, sed ciuitates etiam longè positas per epistolas admonebat, rabidas cauerent feras Christi imminentes ouili; simulque eas & agnoscendi pariter & declinandi rationem viamque tradebat. Qua verò ipse potissimùm in curandis eo infectis venenò mentibus norma se regeret, ex epistola ad Lainium plena prudentiæ apparet: cuius exemplar ex Hispano, quàm fidelissimè redditum huc abscribam.

Gratia & pax Redemptoris nostri sit semper in cordibus nostris. Quod à me sæpiùs per litteras postulasti, vt vias aliquas ijs traderem qui velint inter hæreticos alienæ prodesse saluti, nec suæ tamen obesse, iustis ego de causis nondum respondi, tum quia nondum satis ad cogitandum sparij datum est, tum quia à rebus domesticis nulla quies. Accedit etiam, quòd ex imbecillitate præterita minùs adhuc est firma manus, vt ea ad scribendum commodè vti queam: & quod caput est, nihil in mentem venit, quod ad rem faciat. Scribam igitur ea dumtaxat, quæ in buccam veniunt. Ac primùm quidem ijs, qui prodesse velint huius ætatis hæreticis, videndum est, vt magna aduersus eos caritate præstent, eosque verè diligant, pulsis ex animo cogitationibus illis, quæ quoquomodo illorum apud nos existimationẽ minuant. Proximum est vt eorum nobis animos voluntatesque captemus, sic vt ij vicissim nos amẽt, & de nobis optimè sentiant. Id facilè consequemur, si eos comiter alloquamur; & in familiari sermone de ijs rebus dumtaxat agamus, de quibus inter vtrosque conueniat, omni altercatione sublata; vbi pars videlicet altera alteram videatur abijcere, vel deprimere. Agendũ quippe ijs de rebus est priùs, quæ voluntates congluti nent atque coniungant, quàm de ijs, vbi sententiarum inter se pugnantium dissimilitudo nascatur. Quoniam autem hæc Lutheranorum secta filiorum est subtractionis in perditionẽ, & priùs in eis rectè agendi pietas, quàm recta fides extinguitur; faciendus est gradus ab ijs, quæ pertinent ad rectè sentiendum secundùm affectum, ad ea, quæ faciunt ad rectè credendum; secùs vtique ac olim in Ecclesiæ nascentis exordio, cùm primùm homines conuerrebãtur ad fidem: quo sanè tempore

91 *Fabri ad Lainium de modo rectè curandi hæreticos epistola plena sapientiæ.*

92 *Necessaria prium caritas.*

93 *Tum conciliario beneuolentia.*

94 *Deus vocandi priùs ad vitam bonam.*

pore fide primùm, quæ est ex auditu, mentes erant imbuendæ mortalium, & ab erroribus reuocandæ, deinde sensim deducendæ ad rectè sentiendum de moribus operibusque susceptæ fidei consentaneis. Si quem igitur suscipiamus curandum, qui non modò prauitatis erroribus, verùm etiam perditis moribus, sit imbutus, omni insinuatione vtendum erit, vt eum auocemus à vitijs, priùs quàm verbum vllum de prauis eius opinionibus faciamus. Ac mihi quidem vsu venit aliquando, vt ad me sacerdos accederet rogans atque obsecrans, vt suas opiniones de sacerdotum coniugio sanè falsas, si qua esset, ratione conuellerem. Ego verò cùm familiariter in eius me sermonem insinuassem dedissemque, ille mihi se totum aperuit: deprehendi eum vitam agere in morte peccati, multos iam annos meretricijs amoribus irretitum: perfeci tamen, disputationis pugna remota, vt vita priore damnata ad frugem sua voluntate rediret. Is simul à peccando discessit, Deoque adiuuante, muliercula tandē caruit, continuò sua sponte nulla illata Catholicæ doctrinæ mentione conciderunt errores omnes; vt qui ex inquinatæ illius vitæ sordibus & ortum habuerant & progressus. Quoniam autem in cęteris Lutheranorum erroribus, is est fermè communis, vt humanas actiones ac facta suis meritis spolient, contemptisq; rectè factis omnia in fide reponant; idcirco faciendum nobis est, vt in eorum congressibus atque colloquijs, ab operibus ac rectè factis progrediamur ad fidem, ijs perpetuò sermonibus inferendis, quibus eorum ad amorem ac studium excitentur. Vt, cùm negat hęreticus Ecclesiæ licere proposita capitalis peccati pœna, quemquam alligare psalmodiæ, vel Liturgiæ, tum isti adhibenda est cohortatio peracris, qua cùm ad orationis ac Missæ, tum ad alia huiusmodi incitetur officia: quoniam iste ab audiēdi rectè Sacri, psallendiúe pietate certis statutisque tęporibus priùs excidit, quàm à fide. Obseruandū est autem sanè diligenter id, in quo Lutheranorū duces ministriq; niti solēt, cùm aduersus Ecclesiæ præcepta sanctioneſq; sanctorū Patrum suos tuentur errores: id autem est nimia imbecillitas virium ad obtemperandum, ac tolerandum aliquid propter Deum; ita vt eis Ecclesiæ leges atque præcepta supra vires, minimeque ferenda videantur. Quocirca ad istos erigendos & animandos plena spiritu cohortatione opus est, vt in spem redeant, & confidere incipiant, fore vt & ipsi queant non modò quidquid imperatur, verùm etiam longè maiora Deo adiuuante præstare. Atque hîc ego sic existimo, si quis efficacitate doctrinæ, aut ardore spiritus persuadere Luthero posset, vt excussis ex animo prauis suis opinionibus, & recepto religionis ornatu sese alacri quadam parendi voluntate ad ea, quæ imperantur, explenda & facienda cōuerteret, fore vt eo ipso nulla adhibita concertatione, hęreticus esse desineret. Quanquam istuc quidem maiorem quamdam vim spiritus copiamque desiderat, & multo igne diuino opus esset, vt ad hanc ille summissionem animi ac tolerantiam, consimilesque virtutes, quas tanta hominis mutatio postulat, perueniret. Quod quoniam sine pręcipua quadam Dei ope perditis in hominibus, & iam prorsus euersis fieri nullo pacto potest, idcirco perexigua spes est etiam, ac penè nulla reducendi id hæreticorū genus ad sanam mentem. Quisquis autem nullis alijs sermonibus atque colloquijs nisi de instituēda rectè vita, de virtutum pulchritudine, de orationis studio, de supremo vitæ die, de æternitate gehennæ, deque alijs huiusmodi rebus, quæ vel ad emendandam Ethnicorum vitam pertinent, cum hæreticis congrederetur; næ ille multò magis eorum animis ac saluti cōsuleret, quàm si eos auctoritatum vi, & rationum copia conaretur obruere. Denique, summatim vt dicam, id hominum genus cohortationibus, & opportunis monitis eget ad componendos mores suos, & ad suscipiendum metum pariter, & amorem Dei, amoremque benefactorum: vt hac veluti medicina suis illi imbecillitatibus medeantur, fastidioque rerum diuinarum, & euagationibus mentis innumeris, quibus inter cętera mala morbosque laborant: quæ non continuò mentis apicem intelligentiamque, sed priùs pedes manusque, cùm animi, tum corporis, petunt. Iesus Christus Redemptor vniuersorum diuino suo spiritu eorum feriat leniatq; præcordia, qui videt verbum suum in chartis scriptum nequaquam esse ad permouendas hominum mentes satis. Non dilatabo orationem meam, tantùm rogabo, animum vt spectes meum obsequendi cupidum optimo tuæ mētis studio, quo adductus hoc me rogasti. Cùm plus otij nactus ero, plura forsitan in hanc sententiam: quanquam haud scio, an huc etiam reuocari possint omnia,

95 *Ostendada bonorum operum merita.*

96 *Addēdus animus desperantibus.*

97 *Lutherus ipse, si persuaderetur, vt rectè vellet viuere, sua sponte etiam rectè sentiret.*

His prudentiæ præsidijs etsi Germaniam Faber pro derelicta, ac propè deposita iam habebat, eam tamen vt curaret recreareq; plurimùm laborabat: & sanè per eum vel maximè stetit nutans iam Coloniæ religio: eodemque impulsore & auctore viri Principes excitabantur ad spem totius restituendæ Germaniæ. Quam cùm in Lusitaniam migraturus Ignatij iussu relinqueret, quanto cum illius incommodo damnoque reliquerit, grauissimis ad eumdem Ignatium litteris testatus est Iaius. Conijciebat acutissimè morborum naturas ad eam curandam iuuandamque nationem; & hæreticorum tenebat artes atque fallacias; aperiebat fraudes, redarguebat insidias. Obseruabat eos, qui ab Ecclesia defciscunt, consueuisse primùm in ijs officijs muneribusque torpere, quæ sunt secundùm gratias Dei, & differentes eius donationes, ac proinde parui pendere, in minimisque ducere quidquid non suo ipsi iudicio ductuque repererint. Ita fieri vt suæ fidei suæque spei rationes causasque requirant, omnia in dubium incertumque reuocantes; istoque modo effundant quidquid in eis à Spiritu sancto infusum est muneris atque doni, & veram fidem, quæ fide Catholica, & sanctorum Patrum auctoritate nitebatur, abijciant. Quibus Dei donis effusis, tum demum suum quemque dogma procudere, & ex suo sensu iudicioq; sibi fidem fingere. Conquirere enim singulos per se ipsos rationes atque argumenta complura, eaque item per se discutere atque expendere, scrutari curiosè locos diuinorum codicum, & eorum enudare sententias, vt propriam priuataque fidem, hoc est omnem errorum prauitatem fęcemque, colligant. eodem modo

99 *Origo hæresis in plerisque contemptus gratiarum Dei, & iudicij sui fiducia.*

98 *Vellier. apud hæreticos ea, tio apta ad mores formandos, quàm subtilis disputatio.*

100 *Fraus hæreticorum in simplicibus deprehendis.*

modo vbi quempiam ad sua dogmata opinionesque pellicerent, ante omnia dare operam, vt eum diuino fidei lumine ac donis cælestibus spolient. Quippe ab eo tanquam principium & fundamentum hoc primùm astutè poscere, vt omnẽ animi affectum perturbationemq; (sic enim impij interpretantur Catholicæ fidei constantiam) tantisper exuat, & se quadam in æquitate constituat. Quid est autem affectum animi ad eorum normam regulamque deponere, nisi fidem Catholicam ponere atque abijcere, simplicitatem exuere, deserere humilitatem deditæ captiuæq; iam mentis in obsequium sanctæ fidei? Qua ex captiuitate simul ac isti quempiam abduxerint, tum ab eo insuper petunt, vt ex sacris Litteris oraculisque, & inuentis (quamuis hebes & imperitus sit) ab sese rationibus fidem quærat, nullo adhibito iudice præter se. Vbi verò in eum iam locum quispiam venit, vt veram Catholicamque fidem perdere, vel perdidisse se sentiat, tum suadent etiam atque etiam ad maiorem scilicet Dei, quem tentant, iniuriam, & suas fraudes speciosius obtegendas, fidem à Deo poscat, & vim rectè iudicandi de diuinis oraculis, expendendique sapienter pondera ac momenta rationum: cùm fides sit munus Dei, nec omnibus impertiatur. Atque in hunc modum miseri isti falluntur & fallunt, errantes, vt Paulus ait, & in errorẽ mittentes. Quanquam autem in pertractandis hæreticorum mentibus lenissimus Faber erat, & tanta in eos caritate, quantam suprà meminimus, tenebatur; tamen vt olim B. Antonius, & eos, & eorum omnia sic abhorrenda pijs Catholicisq; censebat, vt ne tum quidem audiendos esse diceret, cùm recta præciperent: negaretque diuinæ satis Maiestati gratum, vt eorum ad nutum voluntatemque, vel institueretur aliquid in Ecclesia boni, vel meliorẽ ad formam reuocaretur. Vt enim multa vera interdum dæmones, non tamen veritatis ex spiritu confitentur; sic illos, etsi multa interdum bona & salutaria præcipiant; ea tamen, quoniam non bono præcipiuntur spiritu, minimè grata & accepta esse Deo. Hæc erat Fabro agendi ratio cum hæreticis; atque hæc ad eos noscendos atque sanandos præcepta tradebat.

2. Tim. 3.

101 *Quàm censeret Faber ab hæreticis abhorrendum.*

102 *Colonia iam de Societate agebant sex.*

Aderant Coloniæ de Societate iam sex pijs omnes intenti curis, nec proximorum fructu pertenui. Vacabant studijs suis pari contentione ac progressione discendi; & vnà cum Fabro in domicilio conducto aliena misericordia victitabãt, Carthusiensium præsertim Patrum, geminæque matronæ. Nihil autẽ tam Faber spectabat, quàm vt in Germania stabilem aliquam Societati domum fundatamque relinqueret. Ideoque Petrus Canisius, tota iam Colonia notissimus de comparandis ædibus, vnde Collegij duceretur initiũ, agere cœperat. Et res iam bellissimè procedebat, adiuuante Carthusiæ Priore Gerardo Hammontano, cùm per Ignatij litteras iubetur Faber in Lusitaniam, postulante rursus Rege, & nutu accedente Pontificis, se conferre: qui ne tantillum abea, quam tanti faceret, obedientia discederet, discedendum protinus, quamuis re infecta, decreuit. Sed in ipso discessus articulo è duodecim illis, quos Louanio Conimbricam miserat, quinque à Simone Roderico, seu valetudinis causa,

103 *Faber iterũ iubetur in Lusitaniam proficisci.*

cui peregrinum cælum oberat; seu quia Lusitani proceres iniquo ferebant animo Collegium Conimbricense pro Lusitanis & Indis erectum ab exteris occupari, in Belgium remittunrur. Ex his Faber vnum & alterum, Danielem Denderamũdam, & Iacobum l'Hostium confirmatis iam viribus Romam misit. Tres reliquos, Kesselium, Poghium, & Fabrum Hallium spe futuri Collegij remanere Coloniæ cum superioribus iussit, quibus omnibus Kesselius ipse præesset, vti præfuit tanto cum rerum successu, vt remissus adeò maturè planè diuinitus videatur. Et quanquam hoc tempore alia siue studiorum rationibus, siue sanctitati domesticæ, tam perditis Coloniæ rebus loca opportuna magis offerebantur; Faber tamẽ affirmabat interiore quadam animi permotione commonitus, saluo se officio non posse, subsidia illa, quæ Deus mitteret, quæque spem optatæ messis afferrent, inde dimittere. Optabat autem ijs in locis, non modò exiguas illas copias, quæ de Societate remanserant, sed Societatem ipsam penè adesse dimidiam, quæ precationum gemitibus lacrymisque perennibus diuinas leniret iras, & nationi illi placaret. Nec spe frustratus est sua. Hoc quippe iacto semine haud ita multò pòst & erecta ac confirmata quæ penè iacebat in Germaniâ religio, & plurimis in ea locis amplificata & propagata Societas est.

104 *Redeunt à Lusitania quinque, ex quibus Leonardus Kesselius Socijs Colonienſibus præficitur: & Iacobus l'Hostius Romã mittitur.*

105 *Faber Colonienſium perſtudioſus*

His editis vtcunque principijs, recedit Colonia Faber quarto Idus Iulij consalutatis amicis, sua digressione mœstissimis, præsertim Carthusię Patribus. Quos adeò sibi Societatique conciliarat, vt præter alias suæ beneuolentiæ caritatisque significationes, frequenti conuentu decreuerint, inter suum & nostrũ Ordinem peculiaris amicitiæ fœdera sancienda, thesauroque suos interiores omnes & bona omnia spiritualia communicanda nobiscum. id quod summa ab ijs consensione concessum, publicis etiam litteris ac diplomatis testatum & consignatum esse voluerunt. Placet autem Petri de Sardis Maioris Carthusiæ Prioris & generalis eorum Patrum conuentus ad B. Ignatium litteras, hîc subijcere, quo testatior sit eius Ordinis in nostrum Ordinem beneuolentia, præclarumque illius de prima nostra Societate iudicium agnosci queat.

106 *Carthuſiani Patres ita à Fabro conciliati, vt peculiarem cum Societate germanitatem inſtituerint.*

Frater Petrus humilis Prior Maioris Carthusiæ, cęterique definitores Capituli generalis Ordinis Carthusiensis, Reuerendo in Christo Patri ac deuotis viris, dominis Ignatio Præposito, suisque fratribus nouæ Societatis nominis Iesu, vbilibet locorum constitutis, salutem, quam præparauit Deus diligentibus se. Audita fama odorifera, fratres in Domino dilectissimi, de vestra exemplari conuersatione, salutari doctrina, & voluntaria paupertate, cęterisque virtutibus, quibus in tenebris nostri deplorandi sæculi refulgẽtes perhibemini homines in via perditionis errantes ad arctam viam salutis reuocare, vacillantes stabilire, stantesque ad proficiendum in virtutibus stimulare, & magnum in Domino Ecclesiæ Catholicæ fructum afferre; gauisi sumus in Domino, gratias illi agentes, quòd in tanta desolatæ Ecclesię suę calamitate, qua premimur, excitare dignatus est & mittere nouos operarios in vineam suam, recordatus misericordiæ suæ. In quo quidem

107 „ *Littera „ Prioris „ Maioris „ Carthuſiæ ad Societatem.*

„ dem sancto opere cupientes vobis pro nostro
„ modulo cooperari, fraternitatem vestram obse-
„ cramus per caritatem eius, qui pro nobis non du-
„ bitauit animam suam ponere, ne in vacuum gra-
„ tiam Dei recipiatis: sed in sancto proposito perse-
„ uerantes, in omnibus exhibeatis vos sicut Dei
„ ministros, in multa patientia, non deficientes in-
„ ter labores, pericula & persecutiones, quę omni-
„ bus piè viuere volentibus occurrere solent: tem-
„ pore enim suo metetis non deficientes. Et nos,
„ fratres, si quid poterimus apud Dominum, diui-
„ nis sacrificijs, orationibus, abstinentijs, cęteris-q;
„ pijs exercitijs, quorum omnium vobis & succes-
„ soribus vestris in vita pariter, & post mortem sin-
„ gularum concedimus participationē, vestris pijs
„ conatibus libenter cooperabimur in Domino:
„ postulantes vt nos vicissim in orationum & bo-
„ norum participatione commendatos suscipere
„ dignemini. Datis Carthusiæ sub sigillo nostro:
„ Anno Domini M. D. XLIV. feria quinta post Do-
„ minicam, Cantate, sedente nostro Capitulo ge-
„ nerali.

108 *Discedit Faber Colonia.*

His igitur Faber Patribus pusillum Societatis gregē, quem relinquebat, nouo fœderis & coniunctionis iure commendat. Ipsum verò gregem ad constantiam & mutuam caritatem, ad omnēque perfectionem virtutis inflammat: hortaturque tutelares præcipuè Cælites implorare condiscant, eos præsertim, quorum corpora Colonię solum terramque cohonestarent; Tres, inquam, sanctos Magos, & vndena Virginum millia, societatemque sancti Gereonis, illius Ecclesiæ decora & patrocinia: quorum nixi tutela, rem Ecclesiæ cum animarum causa coniunctam constanter gererent, ardua non refugerent, nec aduersariorum ora formidarent. Denique singulos arctè complexus, illic sui pignora reliquit amoris, vnde nunquam rediturus abiret, secum auehens animo quidem Germaniæ viscera, qui suam sæpè animam pro ea tuenda ac defendenda tradiderat; corpore autem præclara sex craniorum munera ex eo, quem prædixi, Virginum comitatu, quæ sua sponte varia cœnobiorum liberalitas, ex suis deprompta thesauris, pro eximia in hominē obseruantia pietateque detulerat. Veras tendenti (ea Lusitanarum nauium statio erat in Walcherena Zelandiæ insula) Cornelius Vishauæus comitem se officij ac pietatis studio adiunxit. Nec iam procul aberant, cùm ventus nauim defecit, & remiges dabant manus vano labore iam fracti. Qui cùm Fabrum & Cornelium inter se colloquentes & mussitantes aspicerent, stomachum in eos cœperunt erumpere, & lingua increpare vernacula, Quid vos inter vos ita garritis? cur non orando satagitis, vt ventus secundus aspiret, quo destituti nunquam Veras hac nocte tenebimus? Faber cùm quid illi in se iactarent Flandro ex Cornelio cognosset, reprehensionem placidè ferens, Rectè monent, inquit, conuertamus nos ad preces. Vix eas inchoauerant, vix Dei clementiam primis precibus implorauerant, cùm optatus ventus exoritur, & duas intrà horas ludibundis pariter & admirabundis vectoribus Veras appellunt, humilitatis ne potiùs ope, an orationis ardore non facilè dixerim.

109 *Veras nauigat secundo vento concesso diuinitus.*

110 In Superiore verò Germania biennium, & eo ampliùs Iaius egerat, & eam sibi celebritatem nominis compararat animorum commodis procurandis, vt singularem eius virtutem eximiamque doctrinam in tanta præsertim hæreticorum colluuione, plerique Germanię sibi Præsules certatim expeterent. Vicit competitores suos Otho Truchses, iam Augustanus Antistes, is, qui postea Sanctę Romanę Ecclesiæ creatus est Cardinalis, vir & auctoritate in Romana curia præstans, & apud Pontificem gratia; vnde & victor euasit: quamuis & opimis stipendijs, & ordinariæ honore cathedræ, atque omni officiorum genere, postremò etiam datis ad Vrbem litteris Academia Ingolstadiana retinere Iaium tentauerit. Multa quin etiam abeunti ad viaticum ciuitas obtulit, sed qua liberalitate oblata sunt, eadem sunt reiecta constantia. Ex itinere Aistetensis Episcopus intercepit, deque Augustani, qui tum fortè Spirensi Synodo intererat, voluntate, ad duos habuit menses, ingenti cum suo atque suorum commodo. Absoluto cōuentu honesto cum comitatu grassatorum metu dimisit, equo insuper Dilingam vsque vel inuitissimū vehi iussum, & subsidia itineris recusantē. Dilingam vbi peruenit, magnam subitò spem concepit Catholicæ rei cùm apud Clerum, tum apud populum subleuandæ, eo maximè, quòd reperit in Othone Episcopo mirificum & eximium Deo placendi studium, & se suosque ad meliora prouehendi: vt maius optare in animarum Pastore vix posses. Is olim Fabro instituente, meditationes Societatis expertus, ijs iterum percoli, & veluti rudis voluit erudiri discipulus; vt tanto vberiùs pastorali è cathedra sibi creditam doceret plebem, quanto plus ipse priuata in schola cælestis sapientiæ hausisset.

Claudij Iaij res in Superiore Germania.

111 *Iaij de Fabro iudicium.*

Sed dum in subleuanda pro virili Germania euigilant Iaij curæ, de Fabri discessu ex l'Hostio & Denderamunda, qui Romam Dilinga transibant, non sine suo dolore cognoscit. Hisce igitur dat litteras ad Ignatium, vt quanta cum Germaniæ labe bonorumque desiderio Faber abscesserit, certior fiat. Cuius vel nomē ipsum in vtraque Germania Catholicos erigebat, & ad vtriusque reparandę spem, viros etiam Principes excitabat. eodemque auctore lectissimi quique conuolabant ad Christum, & Societatis instituta petebant. Hoc ad Ignatium Iaij de Fabro iudicium. Cuius collegæ desiderium eo molestiùs ferre debuit, quòd eo absente haud ipse leuibus oneratus est curis. Non enim diu Dilingæ consederat, cùm Salisburgum Archiepiscopo flagitante Ducis Bauariæ fratre, proficiscendum fuit. Conuocabatur in eo oppido prouinciale Concilium, cui & interesse Augustanum & Aistetensem Episcopos oportebat. Ergo & Iaius illuc suam dicturus in omni consultatione sententiam, expetebatur. Quoniam autem proximo Spirensi conuentu de concilianda opinionum inter Catholicos Sectarioque concordia disputatum erat, & res erat in proximum Vormatiæ prorogata conuentū; quærebatur potissimùm, quidnam ea ipsa de re respondendum Cæsari videretur. Hîc Iaius quæstionem lubricam & difficilē odoratus, negat primùm consentaneum esse rationi, vt quem Romanus Pontifex in Germaniā destinasset, is eius

112 *Pertutilis Iaij oratio in Salisburgensi Concilio.*

iniussu

iniussu ad id Concilium accederet. Deinde docet sibi non licere suam in controuersijs de religione sententiam, quas Romanæ Sedis arbitrio diiudicari oporteret, palàm dicere. Rogat igitur Archiepiscopum, suum excuset accessum. Quem ille sic excusauit, vt tamen sese Salisburgi, quoniam ad Vrbem scribere per tempus non licuit, tota illa Synodo contineret. Rogatusque Iaius ab Episcopis consultoribus, priuatim saltē suam sententiam diceret, morem gessit: itaque quæcunque in disceptationem cāsura videbantur, ea cum Iaio communicata sunt priùs. Ac dum Synodus vniuersa coiret, in mentem venit, duo potissimùm, quò controuersiæ omnes reuocari videbantur, stylo persequi, pluribusque disserere. Quorum erat vnum, nulla ratione debere Præsules & Episcopos ferre, vt in populari laicoque conuentu de religione quidquam agitaretur aut decerneretur. Alterum, Protestantes, etsi cum Catholicis in omni doctrina consentiant, nolint autem Romano subesse Pontifici, nihilominus pro schismaticis hæreticisque ducendos. Quæ cùm Iaius non in aliorum vsum, sed sibi ipsi, quò consulentibus haberet in promptu quid responderet, velut in commentarios retulisset, simulque in re tam graui progredi pedetentim cauteque cœpisset; Præsul ea cognita diligentia, describendum sibi elucubrationis illius popposcit exemplum, respondítque benignè Iaio, nec suo, nec suorum Episcoporum nomine quidquam iniussu Romani Pontificis de religione in conuentibus ciuilibus actum iri. Atque hæc totius Synodi clausula fuit. Cui primus ipse Salisburgensis Archiepiscopus, deinde Augustanus, & Aistetensis, cæterique deinceps Episcopi subscripserunt: & Augustanus quidem amittere se denos Episcopatus & patrimonium & vitam malle, quàm vt vlla in disceptatione cum Lutheri sectatoribus consentiret, asseruit; nec dubitauit eorū se technis fraudibusq; constanter opponere. Quę cùm ex voluntate fluere omnia, & Salisburgensem Antistitem, cuius magna erat auctoritas ac potestas, adeò contra Protestantes obfirmasse animū Iaius cerneret, vt nihil vlla in re dementissimæ illorum temeritati concederet; lætus & alacer ad singulares animarum prædas Dilingam redijt, recusatis vbique muneribus, quæ pia Præsulis liberalitas offerebat. Sed diebus non ita multis interpositis Vormatiam ab Antistite Augustano, qui propter Synodum eò præcurrerat, & rem Catholicam pessimo loco offenderat, euocatur. Accitum hortatur, ad Vrbem scribat de Oecumenico conuocando Concilio, ne totius Germaniæ defectionem, & impendentes ruinas breui cogatur aspicere. Quanquam autem Salisburgensis Episcopus alijque pastores, quibuscum Iaius egerat, meliora sperabant; nec concedendum hæreticorum postulationi putabant, vt Concilium singularis nationis conuocarēt; Iaius tamen monendum Ignatium per litteras, quo res essent loco, quaue ratione malis instantibus occurri posset, existimauit, à quo deinde Pontifex Maximus de rebus singulis certior factus, opportuna Christi gregi præsidia pro sua prudentia compararet. Sed quoniam Vormatiense Concilium altercationibus inutilibus magis, quàm salutaribus decretis intentum, diuturnius fore videbantur; Iaius interim suo muneri nunquam defuit: sed singulis adeundis Episcopis, & ad defensionem religionis animandis confirmandisque, Catholicorum partes studiosè fouit, publicasque ad ea priuata Concilia conciones addidit. Illud maximè à Præsulibus instans, vt collegia iuuenum excitarent, vnde Pastores alijque vtiles administri Germanicis Ecclesijs educerentur.

113 *Vormatiam Iaius aduocatur.*

In eadem Germania Passauij, totaque illa Diœcesi perampla Bobadilla auctore multa quoque piè, & è re diuina constituta sunt. Nam qua & ipse apud omnes auctoritate valebat, plurimùm eius opera vtebatur Antistes. Qui Spiram ad Synodum profecturus Bobadillam sibi comitem animo designauerat, cuius litteris atque consilio in agitandis rei Catholicæ causis subleuarentur Episcopi. Bobadilla tamen eodem, quo Iaius spiritu, Præsuli non gessit morem, negans id sine Pontificis Maximi auctoritate, aut eorum, qui ab eo iubendi potestatem haberent, vlla sibi ratione licere. Itaque illo abeunte, restitit ipse Passauij, prospiciendis, vt instituerat, commodis animorum. Hìc præter cętera cum laude gesta, complures in carcerem sacerdotes sacrilegis nuptijs hæresibusque coniectos, frequenti collocutione permouit, vt praua dogmata publicè eiurati reijcerent, & digna scelerum immanitate supplicia in arctis luenda cœnobijs sibi vltrò deposcerent. Sed qui Passauium Spirę gratia deferere haud expectato Pontificis nutu non erat ausus, is ad vocem Alexandri Farnesij Cardinalis, apud Cæsarem tum Legati, Spiræq; versantis, eò confestim accurrit. Res Ferdinando Romanorum Regi, curiæque proceribus grata admodum, nec frugifera minùs, nauiter animis à Bobadilla defensis, & re Catholica tum Dei verbo, tum salubérrimis sustentata consilijs. Eo dimisso conuentu, cùm certatim à viris Principibus in suis expetereturimperijs atque prouincijs, is Passauiensem Episcopum, qui maximè vrgebat, ex omnibus sequi maluit: cuius ex Diœcesi Viennam paulò pòst, quò se Rex contulerat, accersitur. Vbi præter concionum labores, curauit etiam Pastorum Doctorūque mores ad veterem Ecclesiæ disciplinam Regia auctoritate fingendos; rogatusque persæpè de rebus fidei grauissimis ab Rege sententiam, eadē semper libertate respondit. Quāquam autem conformationē illam in Clero morum, cum qua populi salutē coniunctam cerneret, exoptabat: nihil tamen de sua vnquam aduersus omnes Antistites obseruantia pietateque remisit: quin eorum semper existimationē ac dignitatem tum publicè, tum priuatim, & apud Dynastas, & apud populos tuebatur. Eaq; de causa cùm initio Passauij Regis litteras accepisset, quibus suam de inspiciendis Austriæ cœnobijs voluntatem significabat; liberè ad eum rescripsit, caueret prorsus, ne quid in ea re sine Præsulum auctoritate tentaret, ne videlicet Monachorum disciplina vulgo despectui, & imperitissimo cuique ludibrio esset. Postea verò cùm ad Vormatię conuentum ab eodem Rege velut Doctor vnus inuitaretur è suis, is Sedis Apostolicæ auctoritatem non dubitauit opponere, sine qua sibi non liceret ijs se cœtibus admiscere; cùm mox tamen ad vnius Apostolici

114 *Bobadillæ studia pro religione Passauij.*

115 *Adit Spiram,*

116 *tum Viennam,*

117 *deindeVormatiam.*

Nuncij nutum eo repentè cucurrerit; quanto rei Christianæ bono posteriùs indicabitur.

118 *Res Societatis in Gallia*

Persequebatur sua Lutetiæ studia Paulo de Achille moderatore Societas, non litterarum modò, verùm etiam pietatis ac sanctitatis. Multos enim Paulus ad sanctimoniam suo incitauit exemplo. In ijs nobilem concionatorem Augustinianum Theologiæ Baccalaureum, Sorbonicum, qui nouæ huius Societatis fama permotus, cùm pijs mentem contemplationibus exercuisset, alios repentè mores induit, aliud vitæ inchoauit exordium. Quem honestus Canonicus imitatus, natione Sabaudus, & luculento sacerdotio diues, ex eadem spiritus officina ad Socios transijt. Verùm anno circiter medio cogitur secundò Societas emigrare Lutetia, non quòd inde natio exigeretur Hispana, aut ad id Regio, vt antea, compelleretur edicto; sed quòd consilij esset in tanto armorum strepitu declinare tumultum. Cùm enim Rex Franciscus inaudisset Cæsarem inopinatò in suum regnum ingenti cum exercitu per Germaniam traiecisse, & munitissima quæque loca partim obsidione, partim irruptione cepisse; veritus ne, si seriùs cohiberetur à Gallis, in ipsa Galliæ viscera penetraret, statuit ipsemet, Lutetia relicta Cæsaris copijs festinanter occurrere. Sed quoniam, vt belli tempore vsu venit, absente Rege quidam Parisijs extitit rumor, Cæsarem haud ita longè ab vrbe distare, oppressurum vtique ciues omnes, nudos ab armis, præsidio destitutos; tantus Parisiensibus iniectus est terror, vt nobilissimus ac ditissimus quisque vnà cùm familia aliò sese nimia celeritate propriperet. Hanc tantam populi trepidationem qui sedaret cùm esset nemo, eas videlicet partes Parisiensis Academia sibi vltrò depoposcit, & è suo numero (is erat numerus ad septem millia) constituto duce, forti animo decreuit Cæsarem ab vrbe arcere, tutosque ciues ab obsidione præstare. Societas ergo sublato pacis otio, quo litterarum alitur disciplina, & obsidionis premente metu, sanioribus vsa consilijs, loco cessit, ac se Lugdunũ transtulit. Verùm postea Crepinij (id oppidum in Suessionibus est) pace inter Regem & Cæsarem cõstituta, decimo quarto Kal. Octobris, cùm rumor ille euanuisset, par Sociorum Lutetiam redijt, & præcipitante anno Societas etiam reliqua: cui Ioannes à Prato Turonensis adiungitur, vir sanè pius. Qui cùm de ineunda Societate scriberet ad Ignatium, trium sponsione votorum sese Deo in exarandis litteris obligauit. Accessit hic ad Emmanuelis Mionæ vicem hominis natu iam grandis; ad quem suprà de suscipiendis exercitationibus spiritus litteras Ignatij protulimus. Quippe certum iam Societatem sequi Mionam, cùm in obsidionis discrimine ægrotaret, Paulus Mediolanũ deduxit, vbi à Clericis Regularibus sancti Pauli Decollati, qui Barnabitæ vulgò nominantur, exceptus sanè quàm amanter, curatusque & pristinæ valetudini redditus est: & ab his caritatis initijs inter eorum & nostrum Ordinem beneuolentiæ profecta coniunctio.

119 *In trepidatione belli tantisper Parisiis discceditur.*

120 *Res Hispania.*

Hæc de Gallia perpauca, iam de Hispania paulò plura. Nam Barcinonem tandem Araozius, vti suprà demonstrauimus) postquam vnà cum Socijs in insulam Corsicam fuerat tempestate delatus, Ianuario mense, summa ciuium gratulatione, peruenit. Apud eos, quanquam in Lusitaniam Ignatij iussu properabat, plurimos tamen coactus est dies, toto illo agro hibernis imbribus exundãte subsistere. Breuis hæc mora, & Proregis fauente pietate, & consiliarijs eius obsecũdantibus, seges fuit vberrimæ messis. Erat autem Prorex Aquilaris Marchio, Francisco Borgiæ in ea recèns administratione suffectus. Cuius nutu studioque multa ab Araozio è re Christiana & publica constituta sunt, placata odia implacabilia, repressa Bacchanalium licentia, instituta ad vsum Eucharistiæ crebriorem gemina ex viris feminisque Sodalitas, excitatus ardor spiritus in ijs maximè, qui biennio antè eiusdem Patris ductu studijs se pietatis addixerant. Denique ex ijs, qui exercebantur, in Societatem cooptati nonnulli. Reperit hac in vrbe Araozius, vt ad Ignatium scripsit, puerum quadrimum optimis parentibus natum, qui multa & mira de Societate prædicabat: cuius dictis auctoritatem tribuebat ingenij prodigium, quo præter omnem naturæ cursum, & Euangelia Domini memoria tenebat, & Latina lingua præstantiùs quàm vernacula loquebatur. Id vulgò prodigij instar habitum est: atque haud scio, an absque peculiari Dei numine, qui pusionis spiritum in ea suscitauerat ciuitate, quæ & Ignatij primùm, & eius deinde familiæ peramans semper fuit. Dilapsis aquis imbribusque cohibitis, Araozius imperatum persequens iter Valentiam versus, frustra obnitente Prorege & ciuitate perinuita discessit: nempe vt ex itinere Valentinorum animos pertentaret, & spem Collegij, quam iam antè Hieronymo Domenecco dederant, exploraret. Hieronymus enim cùm in sua patria Societatem vehementer expeteret, oblatis ex hereditate materna, & è suo Canonicatu reditibus annuis, egerat ea de re sedulò cum Ignatio: cuius pijs votis vt Beatus Pater annueret, Araozio in Hispanijs tunc agenti mandauit, vt Valentiam se conferret, & Petrum Domeneccum Hieronymi patrem de filij mente consilioque doceret. Fecit quod iubebatur Araozius, & sententiam voluntatemque patris mirè congruere cum pietate filij sensuque perspexit. Itaque de eius consilio dedit ad Ignatium litteras, rem prorsus vt maturaret, & quatuor quinqueue de Societate Valentiam quàm primùm mitteret. Quo accepto responso Beatus Pater Iacobum Mironem Valentinum, qui in Lusitania Conimbricensi Collegio præerat, euocandum Valentiam putauit, alios que nonnullos ab Vrbe mittendos. Araozius verò nobilitate rogante, Quadragesima etiam cohortante, verba aliquoties fecit ad populum perfrequentem, coronamque tam spissam, vt præ confertissima turba in templum aditus non paterent. Hac celebritate cùm primo Quadragesimæ Dominico die manè peroraſſet; post meridiem, dum ad ædem S. Mariæ Cõuersarum dicturus accedit, non templum modò, sed & fenestras & vicina tecta, totamque aream obsessam multitudine reperit: ex qua multi impransi sedes occupasse, alij ieiunium inibi vtcumque soluisse dicebantur. Ecce autem simul atque concionator appropinquans apparuit, ab his, qui templi foribus excludebantur, tollitur clamor,

121 *Araozius multa præclarè gerit Barcinone.*

122 *Adit Valentiam.*

123 *Agitur de instituendo Collegio Valentia.*

124 *Ad audiendum Araozium mirus concursus.*

clamor, vt producatur suggestus in aream. Eo producto, nube etiam perpetua fauente vmbra, priùs dicentem vox & latera defecere, quàm audiendi ardorem populus mitigaret. Eo die Araozius in gemina dictione quinque horas impleuit, pauloque pòst cùm iam discessum ab vrbe adornans, ad idem cœnobium salutandi gratia, vt fit, sese referret, suspicati ciues, qui videre euntem, ad concionandum accedere, ita repentè vndique conuolarunt, templumque complerunt, vt religioni sibi duxerit Pater adeò esurientibus animis, quamuis ex tempore panem vitæ non frangere. Denique summè paratos ad excipiendam diuinam culturam homines sensit, atque in eadem manere sententia, imò etiam ardentiore de collocando in ea vrbe Collegio. Cuius profectò principia si repetere velimus altiùs, ab ipso ducta reperiemus Ignatio. Qui cùm olim Parisijs de Sociorum medicorumque consilio discessisset in patriam, & confirmata iam valetudine Pompeiopolim, Toletum, aliasque Hispaniæ vrbes ad Sociorum conficienda negotia, vt suprà demonstratum est, peragrasset, tandem Valentiam venit, vt in Italiam solueret. Qua in vrbe dum nauigium opperitur, Castrium quemdà Carthusianum, Lutetiæ sibi peramicum, suarumque virtutum spectatorem offendit. Qui tam felici gratulatus occursu, Ignatium ad primarium patricium, sibi familiarem (is erat Martinus Petrius de Almacano, vir non minore in Deum pietate, quàm generis nobilitate clarus) adducit. Apud hunc dies aliquot diuersatus, quotidianis sanctitatis exemplis, perpetuoq; tenore vitæ, breui suarum laudum præconem, hospitem ipsum habuit. Cuius vox, patrocinante iam fama, magnos ad beatum virum concursus hominum excitauit, præparatisque opinione ipsa iam animis sanctus Pater, assidua rerum cælestium tractatione, dicēdique ardore sic profuit, vt & multis salutis initiū fuerit, & suæ familiæ semen Valentiæ reliquerit. Hinc nimirum fundatæ iam Societati tam faciles aditus: hinc Valentinorum ciuium ad expetendam complectendamque coloniam tanta propensio. Araozius autem Valentiæ ad Martij motatus Idus, Gandiam postea salutandi Ducis gratia Francisci Borgiæ contendit. Hîc quoque Dei verbum instituto suo moreq; prædicat, & quàm nunc libenter à Duce recipitur, tam mox ægrè dimittitur. Detulit ei suam Dux operam studiumq; ad promouendam rem Valentini Collegij, partemque sibi in eo instituendo & cōstruendo depoposcit. Cui Araozius actis, vt par erat, gratijs, ne liberalem animum aspernari videretur, rem dixit ab Ignatio Mironi mandatam: hunc Valentiæ propediem affuturum, & hunc potissimùm consulendum. Fuerat etiam in animo Duci vnum aliquem de Societate à Pontifice Maximo postulare, qui filios Agarenorum, quorum in sua ditione magna vis erat, Christianis moribus informaret, & ad religionis cultum sanctiùs erudiret. Verùm postea re diligentiùs agitata præstantiùs duxit, Gandiæ Collegium, vnde in omnem illam vineam naui cultores existerent, excitare, quàm per vnum aut alterum hominē vni tantùm parti membróue consulere.

125 *Araozius Gandiam adit ad Ducem Franciscum Borgiam.*

Rebus ita cum Duce ciuitateque Valentina transactis, cœptum Araozius iter prosequitur, magno vbique sui desiderio relicto quacunque transibat, Madriti præsertim: vbi Maria & Ioanna Caroli filijs postulantibus, verba fecit. Interim Iacobus Miro acceptis Ignatij litteris Valentiam discedebat, tres secum socios ducens Franciscum Rojas Castellanum iam sacerdotem, Antonium Monim Lusitanum, & Iacobum Romanū. Ignatius verò quatuor alios ab Vrbe misit, Petrum Canalem, & Ioannem Guttam, Gallos, duosque præterea Italos, Iacobum quemdam Bononiensem, & Iacobum Mariam. Hi cùm Valentiam attigissent, omnes à Petro Domenecco patre Hieronymi cęterisque primarijs ciuibus festa gratulatione recipiuntur, quibus & domus illa, quam ad eam rem Araozio designauerant, assignatur ampla satis, & Collegij peropportuna primordijs; nec ignobili vrbis loco, publicoq; coniuncta Gymnasio. Iam nobili illa in Academia leuiori Sophistarum doctrina, quæ ad eam vsque ætatem viguerat, exposa, probi tam scientiæ diuinæ magistri, quàm cęteris tradendis artibus præerāt, qui germanam docendi rationem ex Parisiensi formula ac disciplina tenerent. At Miro, cùm in studiorum ferias, quæ repeti nisi ad B. Lucæ natalitia non erat mos, eius incidisset aduentus; tantum cœpit temporis in animorum conferre salutem, quantum feriæ illæ litterariæ concedebant. Quo in munere ea ciuitatis approbatione plausuque versatus est, vt illa in dies magis Societatis lætaretur ingressu, & spem præberet vberiorem perficiendi Collegij. Instauratis litterarum studijs, quia Theologiæ curriculum Miro, Artium reliqui tres erant ingressi, hanc consulendi animis iniere rationem, vt Sabbatum diemque Domini, quos feriatos & inanes habebant, rebus diuinis procurandis animisque tuendis, reliquum verò hebdomadæ litterarum contentioni dicarent. Atque hac temperatione ad mēses aliquot, dum neutrum studium negligunt, salutariter vsi sunt.

126 *Iacobus Miro Conimbrica Valentiam ad inchoandum Collegium migrat.*

127 *Datur opera Valentiæ & studiis animarum & litterārum.*

Eadem fermè inita ratio in Complutensis Collegij primordijs. Quorum, vt significatum est, auctor Francisci Villanouæ pietas fuit, cùm in tota vita, tum in sermone præcipuè: quibus ille rebus adeò sibi ex ea Academia optimum quemque deuinxerat, vt de Societatis inchoando Collegio summa consensione decreuerint. Eius rei causa mittuntur nonnulli Conimbrica: qui cum Villanoua eadem in domo de aliena benignitate victitantes, vna eademque operâ, & Collegij statuendis initijs & litterarum disciplinæ vacabant, pari omnes integritate vitæ, pari laboris industria. Nec tamen animorum deserebantur obsequia, concurrente vndique ad exempla virtutum magna hominum multitudine, quorum multi aut vitæ genus in cœnobijs cum perfectiore mutabant, aut in medijs hominibus saltem mores. Ex ea disciplina prodijt F. Iacobus de Yepes, qui Societatem ille quidem in animo initio habebat, sed occasione quadam postea S. Hieronymi instituta susceptit: vbi & virtute & prudentia & litteris ita præstitit, vt eum dignum Rex Philippus Secundus existimarit, quem ad suas confessiones adhiberet, & postea iunior Philippus Episcopum Turiasonensis vrbis, Pontifice annuente, crearit.

128 *Idem fit Compluti sub Francisco Villanoua.*

Tres etiam Societati obtulere sese, suoque ad id exemplo alios quosdam ex academicis perpulerunt, reclamantibus Principibus viris, & rei insolentiam non ferentibus. Verùm Deus (vt est eius consuetudo infirmissima adminicula deligendi) multos abundantes doctrina, indoctum per hominem Villanouam, perque Ignatij discipulum, qui ipsum septemdecim antè annis Ignatium minùs audierant, veram edocere sapientiam gaudebat.

129 *Secundus Rector Conimbricæ Martinus Sanctacrucius Socij iam sexaginta.*

In Lusitania verò ipsa Simon Rodericius, Valentiam Complutumque quos Ignatius imperauerat, missis, & ijs, quos dixi, Louanienſibus in patrium cælum remissis, sexaginta Conimbricæ Socios habebat, designato ijs Martino Sanctacrucio Mironis loco Rectore. Hos, quò magis ex instituto, & discendi contentione proficerent, & exercitatione virtutis, sapienter, vt ei diuinus suggerebat Spiritus, vt ex Ignatij eliciebat epistolis, certis legibus præceptisque muniuit. Deus, qui dat incrementa, continentem rigantium adiuuabat industriam, vt verbis exequi non satis queas quotidianos nouæ familiæ, cùm in omni varietate virtutum, tum in sui despicientia & abnegatione progressus. Exemplo nattes suos Simon magis, quàm sermonibus incitabat, & quam in cæteris adamabat Religiosi ordinis disciplinam, eam ipse vita & moribus exprimebat; nec Conimbrica priùs extulit pedem, quàm suis spectaret oculis præscriptarum legum in vnoquoq; custodiam. Adiumento ad hanc præclaram institutionem non mediocri fuerunt Andreas Ouiedus & Ioannes Aragonius multis & illustribus documentis cùm cæterarum virtutum, tum canonicæ disciplinæ; vt in recentissimi cuiusq; pectus horum spiritus redundaret. Nam de Francisco Strada, cuius iam concionum fama atque virtutum domesticorum animos occupauerat, commemorare quid attinet? Qui cùm Conimbricam longo ex itinere peruenisset, in ipso penè aduentu ad abiectissima munera tanquã ad splendidissimas epulas inuitatur. Quæ is non minore caritate atque alacritate, quàm sunt à caris oblata fratribus, obeunda suscepit: vt ea in re Ignatij discipulum posses agnoscere, necibi fidem desideres aurium, vt famæ celebritati concederes, vbi præsentis virtutis testis esset oculus & aspectus. Ab hoc humilitatis aditu Strada Societatis res vehementer domi foriſque prouexit. Necdum ab itinere respiraret, cùm à Simone iussus per omnem Quadragesimam festis Dominicisq; diebus binas in die conciones instituit. Et quanquã egregij concionatores in tam nobili ciuitate non deerant, ea tamen nouo homine degustato ad eum frequens accurrit: vt cùm ædes non caperet vniuersos, aduocanda deinceps concio fuerit in aulam regiam. Fructus porrò omni expectatione superior, emendatio morum, vulgi beneuolentia, nobilitatis de Societate iudicia sancta, academicorum præda, quorum se vndecim Societati dedere. Franciscus in his Veira, qui diem extremum in India clausit, & Ioannes Gouea, Franciscus Petrius, & Michaël Botellus, Antonius Monis Phœbi frater Regij cubicularij, quem Valentiam cum Mirone profectum suprà demonstrauimus; & Consaluus Vazius de Mello, qui Lusitaniæ prouinciæ custos ac Præpositus obijt. Horũ deinde exempla secuti sunt Ioannes Dictius Flãder, & Georgius Serranus, qui item fuit huius prouinciæ moderator ac præses; & non ita longè pòst Emmanuel Nobrega sacerdos, Regij Cancellarij ex fratre nepos, quem & spectata virtus, & Pontificij Iuris prudentia commendabat; qui primus Brasiliam prouinciam rexit. Sed flagitantium tantus numerus fuit, vt lectissimus quisque dumtaxat aggregaretur: nempe, quem vel eruditio non vulgaris, vel eximia aliqua, & præstans indoles commendaret. Itaque Simon, qui priùs ex Italia & Gallia Sociorum requirebat auxilia, postea rogauit Ignatium finem mittendi faceret. tanta erat & ineuntium Societatem vbertas & affectantium. Qui postquam familiam suam Conimbricensem domesticę disciplinę præsidio circumsepram ad omnem sanctitatis laudem, & generosæ victoriæ sui ipsius exacuisset, media circiter Quadragesima Olisipponem se contulit. Hîc non tam secundis rebus, præclaros progressus remorante Satana, quàm ferendis aduersis, & primi illius temporis subeunda procella Societatem admodum illustrauit, à Ferdinando quodam Licentiato, quòd eius fratrem veluti otij domestici perturbatorem exegerat è Conimbricensi Collegio, petulanter conuicijs lacessitus, manibusq; per summam contumeliam diuexatus. Nihil tamen inter hæc Simone tranquillius, qui cùm vlciſci conuiciatorem, qua valebat apud Principes gratia, percussoremque facilè posset, tamen & suę professionis, & sui memor officij, maluit vltrò supplicium deprecari. Sed à iustissimo Rege, quanquam supplicij lenitatem exorauit, impunitatem tamen omnem impetrare non potuit. Nam & hunc & fratrem, quem contra Simonem multa edidisse cognorat, mulctat exilio, totoque suo regno pellit. Porrò non solùm apud multos passim in familiari sermone, sed libellis etiam scriptis, quos & ad Regem ipsum, & ad Henricum Inquisitorem Catholicæ veritatis, & ad Nunciũ Apostolicum dedêre, ipsa Societatis fundamẽta subruere conati erant. Omnes ferè immunitates, & iura ab Apostolica Sede ei concessa fictis mendacijs conuellebant & infirmabant. Docebant falsò à Simone iactari Societatem vnius Apostolicæ Sedis potestati subijci, sed omnino ordinarijs Episcopis: vt corrigi ab ijs, & quibus vellent obligari legibus posset. Societatem in Lusitania nulla canonum disciplina, nullis certis legibus contineri, sed vnius Simõnis arbitrio cuncta regi: qui nisi paucorum gratia, aut etiam imperitorum plausibus niteretur, desereretur à suis, oppugnaretur ab exteris. Insimulabant etiam hominem contumaciæ, qui contra diploma Pontificis Maximi reuulsis numeri definiti cancellis Societatem plusquam sexaginta Sodalibus auxisset. Hæc & his affinia, vt erant excogitata leuiter & malitiosè cõficta, ita breui, sua sponte videlicet, conciderunt. Nam & binis Sedis Apostolicæ litteris, quibus Societatis instituta sanciuntur, exhibitis; & deinde recenti diplomate, quo Societatem ipsam Pontifex Maximus priuilegijs ornarat amplissimis, in apertum lucemque prolato, tota vrbe perspecta magis Societas est, & Simon ipse tanto clarior apud omnes effectus, quanto in vera-

chaël Botellus, Antonius Monis, Consaluus Vazius, Ioann. Dictius, Georgius Serranus, Emmanuel Nobrega.

130 *Exemplo sunt Socius Conimbricensibus Andreas Ouiedus, Ioan. Aragonius, Franciscus Strada.*

131 *Strada etiam peruti liter concionatur.*

132 *Aggregati ad Societatem Franciscus Veira, Ioan. Gouea, Franciscus Petrius, Mi-*

133 *Simon & Societas exagitantur, & indè illustrãtur.*

vtraque fortuna inuentus est fuisse constantior.

134 *Araozius Conimbricam peruenit.*

Accesserat interim Conimbricam Araozius adolescente iam vere, & noua, quam inspexerat, Societate lætatus, dedit ad Ignatium litteras de eius felicibus incrementis, de disciplinæ religiosæ ratione, de quotidianis studiorũ progressibus, de academicorum nobili frequentiq; conuentu. Deinde Sociorum quinque, quos ex Italia deduxerat adiuncto manipulo, cùm & priuatis cohortationibus exemploq; domesticos, & publicis concionibus incendisset externos, inde Almerinum, quò se Rex cum curia receperat, est profectus. Eius exhilarati conspectu Rex & Regina permulta ex eo de Societate cupidiùs adeò iam latè dispersa scisciatati cognoscunt. Eorumque rogatu Almerini primùm, deinde Olisippone Eboræque, & vbicunque Rex ageret, publicos sermones instituit, mutua sanè gratulatione & concionantis & concionis. Erat enim quod Deo mirificè gratularetur Araozius, cùm & Regiæ curiæ ordinem ac disciplinam, & propensam Lusitanorum in Societatem voluntatem pari veneratione coniunctam intueretur. Cuius vbique aures de vijs publicis cùm varia oppida permearet, secundis populorum admurmurationibus, quæ sine rubore audiri non poterant, personabant, modò de se, modò de suis socijs, veluti priscis illis Apostolis Apostolorumque vicarijs. Eadem Regis erant de Societate iudicia, qui Simonem ægrotantem, vt primùm se contulit Almerinum, non alienum duxit Maiestate sua, vnà cum Principe filio, Episcopisque nonnullis inuisere. Nec ita mox Eboræ, cùm per æstiuas Gymnasij ferias, illac quidam è Conimbricensis Collegij Socijs ad ædẽ B. Mariæ ad Aquas Lupias, Societatis more peregrinarentur; Rex eo, quo incedebant, habitu ad sese clementer admisit, & ad constantiam susceptæ mentis peramicis & tempestiuis monitis excitauit; siq; illac præterea iter peregrinantes haberent, iussit ad se omnes adduci, eorum conspectu quasi pater indulgentissimus gaudens. Erat inter eos is, cuius suprà facta est mentio, Olisipponensis Prætoris filius Rodericus Menesius è Regijs olim pueris, præstanti ingenio atque memoria adolescens, qui vel integras aliorum conciones reddebat ad verbum, litterisque mandabat, germanus frater nobilis virginis ex honorarijs Reginæ pedissequis. Hunc soror vt pannosum aspexit ac squallidum, sine laterna, sine liberali viatoris amictu, dedecus id suum interpretata, eiulare muliebriter cœpit & discruciare se ipsa. Tantum aberat à vera rerum intelligentia, quæ docet voluntariæ illius paupertatis sordes aulicis splendoribus anteire: neque eiusmodi squallorem Christianæ nobilitati probro, sed decori atque ornamento esse.

135 *Adit Regẽ, & concionatur.*

136 *Regũ ac Regina in Societatem voluntas.*

137 *Roderici Menesij amor sancta paupertatis.*

Cetersum Rodericus cuncto in itinere non modò constantiam excellentem, sed etiam paupertatis amorem exercuit, non vt interdum sit rerum toleranda penuria, sed copia recusanda. Namque mater eius subodorata profectionem, homines disposuerat, qui equis ceteroque suppeditando commeatu peregrinum commodè ducerent, vel fortè abducerent, alijs interiectis, qui tanquam fortuitò facti obuiàm mendicanti stipem luculentam ingererent. Sed non minùs fuit sagax Rodericus in præsentiendis cognatorum artibus & cauendis; qui tanquam ipsam iam sibi Euangelicam paupertatem adoptasset in matrem, vbique salubrem eius duritiam matris terrenæ blanditijs prætulit.

138 *Faber Olisipponem peruenit:*

Hoc prospero rerum statu ipsis Bartholomæi Apostoli Natalitijs Faber Olisipponem appulit: inde Eboram, vbi tunc aula versabatur, profectus, paucis diebus ita se Regi probauit, vt Rex non amplius mittere in Castellam, sed apud se retinere decerneret. Excurrit Pater subinde Conimbricam, & inde reuersus, aduentante autumno, decidit in morbum, vnde iustior iam moræ causa homini nata: vt cum Regio cõsilio videretur mens etiam conspirasse diuina. Dum Conimbricæ fuit, Ioannem Nunnium in Societatem adlegit. Sacerdos is, idemque Abbas erat, multa prudentia præditus, ad pietatemque longè propensior: qui iam inde à principio ita sibi persuaserat, & in animum induxerat salutem sibi esse in vnius orationis studio, eoque potissimùm vitæ genere, quæ contemplatione alitur, collocandam. Præerat Ecclesiæ cuidam non admodum frequenti procul ab vrbe Bracara passuum milke ferè duodecim, loco (vt ei videbatur) ad suæ vitæ rationes apposito. Hic quotidie quinas senasue orationi tribuebat horas. multus erat in afflictãdo corpore: quotidiano etiam Missæ Sacro audiendisque confessionibus operam dabat: & gregem suum diuino pascebat verbo & salutari colloquio: vt iam vulgò sanctus Abbas appellaretur. Ipse tamen nequaquam sibi faciebat satis: quòd sacerdotij vectigalibus vteretur, suoque viueret arbitratu, multum existimans ad perfectum sui holocaustum deesse. Inter hos ad meliora vocantis Dei instinctus Melchior eius frater pridem in Societatem admissus, Compostellam ad sancti Iacobi cùm peregrinaretur, illac consultò transijt fratris animum tentaturus, posset nec ne de Societatis institutis edoctus, ad eumdem & ipse vitam allici. Ille verò etsi de Societate ipsa sentire optimè visus est; tamen quoniam ea susceptis vitæ rationibus, quietique propositæ aduersaretur, vt quæ non sola mentis agitatione cõtenta in ipsa quoque versetur actione, studiorum institutorumque dissimilitudinem excusauit. Ita dimissus Melchior, neutiquam ob irritum primum conatum, spem curamque fratris, quò vellet, demum trahendi deposuit. Cùm igitur Fabrum præclara sanctitatis fama in Lusitaniam præcurrisset, hortatur Abbatem per litteras, vt Conimbricam ne graueturaccedere: inspecturus rationem viuendi Sociorum, deque suæ vitæ genere cõmunicaturus cum Petro Fabro primo Sociorum Ignatij, viroque planè insignibus à Deo donis ornato, qui propediem ex Germania expectabatur. His litteris ad priores stimulos, quibus à sancto Spiritu dies noctesque compungebatur, additis, Ioannes certum sacrificiorum fecit numerũ, totum se Dei voluntati permittens; enixeque rogans, vt significare, quod sibi futurum esset vitæ genus gratissimum, vellet. Audijt sinceri animi preces clementissimus Dominus, & apertè reuelauit sue esse voluntatis, vt Conimbricam se conferret: à Fabro sibi quod sequendum foret ostensum iri, ipsumque in eodem viso Fabrum ostendit. Id

139 *Vocatio insignis ad Societatem Ioan. Nunnij: qui deinde fuit Æthiopiæ Patriarcha.*

quemadmodum factum sit Melchior eius frater, qui cętera scripsit, non tradit: sed (vt alij prodiderunt) videre sibi visus est per quietem sacerdotem in sacrosancta Liturgia sacrificantem, se verò ministrantem: cumque ad pacis osculum, quæ de illius Ecclesiæ more sacris operanti porrigitur, ventum esset, sacerdotem ex dextero porrectam latere recusasse, innuentem sibi pacem ex læuo porrigi: illum verò ex dextero, vt mos ferebat, perseuerasse, vicissimque è sinistro presbyterum: cumque ea de re longior esset altercatio, Ioannē somno esse solutum, & intellexisse sacerdotem sibi requirendum, qui esset ostensus, & ab eo pacem Domini, vt ille interpretaretur, sumendam. Hæc vbi statuisset, tamē ad certiùs explorandam Dei voluntatem, ad Angelorum confugisse Reginam, certo ei sacrificiorum dicato numero, atque Matrem clementissimā videndam ei se præbuisse cum eodem sacerdote ad latus, quem sacrificante ille conspexerat, ac monuisse, iret Conimbricam, & in Collegio famulum illum suum præstolaretur: ex ipso cogniturum quid à se Dei voluntas exigeret. Nec segnis ad imperium Ioannes fuit. Habitu pauperis assumpto Conimbricā
140 pergit, ac velut hospes in Collegio ad quadraginta dies versatur assiduas inter luctantis animi angustias: veritus ne si Marthæ negotijs dato in Societatem nomine, nimiùm premeretur, sancti otij, cui iam insueuerat, dulcedine priuaretur, certisque dimissis sequeretur incerta. En tandem Faber, cuius vt os aspexit, planè simulacrum sibi antè ostensum agnoscens, animum illi suum penitus patefecit: ac genus, quod tenebat vitæ, & varias spirituum commotiones. Cui Pater, postquam cuncta diligenter audierat, Vnum hîc ego, inquit, monebo, ne in supremi iudicij die queraris tibi non satis explicatum fuisse. Posthac in tuo secessu vsuque contemplationis nequaquam tu pristinam pacem animi & dulcedinem experiere. Dum enim illud vitæ genus sequebare, quod acceptissimum Deo putabas, is tibi fideliter obsequenti cælestium consolationum copiam largè suppeditabat: verùm cùm iam noueris multò perfectius vitæ genus instituisse, quo in sancta paupertate atque obedientia temetipsum illi in sacrificium mactes, tuamque operam non ad exigui vnius populi, sed ad omnium mortalium salutem ex obedientię nutu deriues, plurimas hauriens ærumnas, inter ipsius vitæ versans discrimina ad gloriam eius maiorem; hinc iam tibi neutiquam consueta aderit in otio tuo tranquillitas: sed assidui peruellent animum aculei, quòd declines ærumnas & crucem; & vestigia deseras Saluatoris, esca tui commodi ac priuatæ quietis illectus. Hac Fabri oratione tanquam diuino oraculo ictus, repentè abijcit se eius ad pedes, paratumque offert ad nutum. At Faber, Sustine, inquit, consilium in præsentia: surge, vt moris tui est, mediam sub noctem ad preces; totumque te Numini diuino tradens prouoca dæmonem, vt, si quid post initam Societatem facturus tibi negotij est, faciat in præsens, & cuncta suæ prauitatis tentamenta expromat. Orta dein luce sacrosanctum fac sacrificium, coramque Domino de instituenda vita delibera, & id sequere, quod eo loco decreueris. Cùm paruisset, inque prouocando dæmone, haud parua ex lucta superior euasisset, inque oratione & sacrificio egregijs diuinæ clementiæ recreatus esset pignoribus, in Societatem receptus est, & statim humilibus exerceri cœptus officijs: quæ tanta administrabat alacritate, rebus in omnibus ita dicto audiens erat Præsidum, vt affirmaret Faber ex ijs, qui iam vitæ spirituali insueuissent, neminem à se perspectum, qui tam facilè alieno arbitratu fingi flectique se sineret. Is haud ita longè pòst (vt suo loco narrabitur) Æthiopiæ creatus est Patriarcha, magnisque ad extremum virtutum meritis clarus, consentaneum his initijs vitæ exitum in India Goæ habuit.

141 *Res Indic.*

Calebat tum Xauerius in India, & re Christiana in Commorino benè constituta, inter anni superioris extrema, & consequentis initia, Goam ad transigenda grauia pro religione negotia Indiæ cum Prætore, reuertit. Deduxit secum adolescentes aliquot è nobilitate pręcipua instituendos in eo, quod diximus, contubernio, magna iam ex parte constructo. Et quoniam præclara iam fama rerum à Xauerio gestarum Goam præuolauerat, reditus nimirum eius maxima omniū gratulatione celebratus est. Hîc persolutis Episcopo Prætorique debitæ salutationis officijs, cùm ad diuersandum in valetudinarium, & pauperum hospitium se de more reciperet; inuitus in contubernium illud Præsule iubente traducitur: nec priùs Goa discessit, quàm illius iuuentutis in

142 *Redit in Cōmorinū cum adiutoribus Euangelij.*

stituendæ formam legesque prescriberet. Postea, quæ in rem Christianam à Prætore postulauerat, impetratis; reuertitur in oram Piscariam, Mansillam iam sacerdotio præditum reducens, ac tribus comitibus item sacerdotibus, quorum industria solicitudines suas releuaret, adhibitis; non ex eadem illis quidem Societate, sed tamen eiusmodi, vt non inuiti operam ei suam ad animarum lucra conferrent. Cum his prouinciam partitus, quanquam in ijs omnibus, qui ad Christi partes transibant, instituendis elaborabat; plus tamen laboris ac curæ in imbuendos ac consignandos infantes, ne vitam priùs amitterent, quàm innocentiam recuperarent, insumpsit: id quod Mansillæ solicitus anxiusque, & cæterorum sacerdotum auribus inculcabat. Porrò neophytorum animos ita curabat, vt eorum corpora, cùm res poscceret, non desereret. Nec caruit illustri Dei prouidentia celeris eius in Commorinum reuersio. Nam cùm Badagæ populi, fera tum gens & immanis, oræ Piscariæ finitimi, seu prædæ cupiditate, seu odio religionis accensi, totam illam regionem depopulando peruaderent; Christiani subita incursione perterriti, relictis extemplò vicis in

143 *Succurrit Christianis, qui vexantur ab Ethnicis, & ab auaris præfectis.*

maritimos scopulos modico interuallo diffugerant; haud dubiè fame, siti, æstu, cęterisque vitæ incommodis perituri, nisi calamitosæ fugæ Xauerius vicinis confestim actuarijs omni commeatu refertis, & pecunia à magistratibus corrogata, misericors occurrisset. Eodem caritatis ardore frangere eorum cupiditatem atque insolentiam aggressus, qui Piscarię præerant, superbéque neophytis imperabant, cùm proficeret nihil, implorandam sibi Prætoris dexteram tum Cocini degentis, existimauit. Eoque tum se potissimùm contulit, cùm iam prosperos rei Christianæ speraret

raret euentus,& vberem suæ industriæ messem alacer meteret; trigintaque partim vicos, partim oppida probè iam culta & instituta relinqueret. Atque vt ex vno eodemque itinere duplicata lucra referret, nauigatione relicta, per Trauancoris oram terrestri cursu contendit. Est enim Trauancor in Commorini promontorij latere Occiduo tractus maritimus, circiter octoginta millibus passuum longitudine ab Coulano oppido ad cuneum summum, vnde promontorium diximus in oram Piscariam flecti. Itaque ex ora Piscaria, quæ Orientali iacet in promontorij latere, ad Occiduum transeuntes Trauancor excipit. Hinc Malabarica plaga pari ac Trauancor longitudine Septentrionem versus Cocinum vsque succedit, Cocinoque demum Goam leucarum centum tractus ascendit. Trauancor vicis fermè triginta distinguitur. Incolæ sunt piscatores partim Ethnici, quos Machoas appellant, partim Saraceni, Xauerio vehementer infensi, quòd Parauas accolas traduxisset ad Christum. Xauerius tamen eorum contemptis iris, & animarum prædæ nihilominus inhians, vel dissuadentibus amicis infestissimam Christiano nomini regionem audacter ingreditur. Hîc lõgè alia offendit omnia, atque inanis hominum trepidatio depingebat: non tamẽ diuinæ aliena fiducię, qua pectus suum munire & confirmare didicerat. Sensit obeundis passim vicis mentes hominum molliores, nec abhorrentes ab Euangelica disciplina: vt vel hinc se intellexisse fateretur, & quàm sit Deo, in Dei causa, sine hæsitatione fidendum, & quàm non extimescendi terrores hominum. Vir excelsi animi atque consilij, periclitatis priùs animis Barbarorum, ad eorum non dubitauit adire tyrannum, & eum sibi blandis primùm conciliare colloquijs, sensimque monita insinuare salutis; deinde patriam dissuadere superstitionem, in qua plus veneni delitesceret quàm salutis, & cultum veri Numinis suadere, in quo salus hominũ sita esset. Quòd si fixum ac certum ei esset, religionis cultum nulla ratione mutare, saltem eius mutandæ potestatem edicto faceret ijs omnibus, quibus præerat. Id à Rege cùm Xauerius extorsisset, inopinato gratulatus euentu, totam illam regionem auido pede percurrit tam diuite animarum præda, vt hominum plus decem millia mense vertente salutis aqua perfuderit. Cuius laboris magnitudinem vnus ipse propemodum sustinebat, sed iucunditate animi tanta, vt eam nec stylo se posse consequi (cùm ad Ignatium scriberet) confirmaret, nec oratione complecti: quæ quidem tanto erat optanda magis, quanto res inter aduersas probabatur esse solidior. Nam & hîc pro grege fuit cum efferatis Badagis non sine capitis periculo dimicandum. Qui dum Trauancoris ingressi fines, neophytorum vicum vbi tum Xauerius erat, irrumpunt, ingens repentè clamor ab incolis tollitur, puerorum feminarumque ploratus. Quo sacerdos misericors excitatus suo neglecto capite in confertissimos barbaros sese injcit, fide non ferro protectus, furentesque adeò vultu ipso verbóque conterruit; vt illi tantæ constantiæ obstupefacti miraculo, partim metu, partim pudore perfusi, sponte diffugerent. Hoc memorabile Xauerij facinus pietate plenissimum, non minorem ei tota illa regione gratiam, quàm opinionem famamq; comparauit, vt vulgò Magni Patris vocabulum reportarit, & Rex ipse toto suo regno cunctis edixerit, vt magno Patri, perinde ac sibi cunctis in rebus obtemperarent. Itaque prodeuntem in latè patentes campos verba de regno cæli facturum, ex diuersis vicis caterua ad quina, vel sena millia sequebantur, & odore sanctitatis illectæ, & suauitate doctrinæ. Cumque opportunitatẽ suggesti, humilis camporum planities & solitudo negarẽt, non alienum ducebat suæ esse personæ ac dignitatis, occursantium cacumina arborum, vnde diuina semina longè lateque iactaret, ascendere, tanto in suis mox fœcundiora segetibus, quãto & solertioribus essent excussa manibus, & terræ sinu auidiore concepta. Hunc in modum totam illam regionem sine defatigationę pererrans, & Christi iugo submittens, curauit certis erigenda locis sacella viginti: ne aut sub arborum opacitate, vt antè fieri consueuerat, aut nautico sub linteo, carbasisque prætentis peragerẽtur diuina mysteria. Eamdem hîc & baptismo expiandi rationem, & neophytos instituendi formam (quam in ora Piscaria vel per se, vel per idoneos viros singulis solebat in pagis) perpetuò tenuit. Nec minora in hac, quàm in illa ora contra inanes & commentitios deos odia reperit incolarum: vt & disturbatio ignominiosa fanorum, & simulacrorum declarabat euersio. Adeò vt nullum ei spectaculum lętius iucundiusque, quã cùm à suis cultoribus impura illa euerterentur idola, & probrosa illa numina protrita ac cõculcata, ludibria fierent puerilis ætatis. Manarenses insulæ finitimæ populi noua hac Paraiuarum Machoarumque pietate permoti, supplices & ipsi Patrem per internuncios ad suum euocauere Baptismum. Pater autem ne ab alijs pro animarum salute negotijs, grauissimisq; Dei causis abduceretur, sacerdotem operę suæ Vicarium ad eos legat. Qui cùm iam plurimos piaculari tinxisset aqua, Iafanapatanius Ceilanæ terræ tyrannus, cuius in ditione Manarensis erat insula, idolis suis ad amentiam addictus, immissa in nouellum Christi gregem militum manu, miserabiles edidit strages. Sexcentorum cædes illa fuit Patino in pago, qui tum in India perobscurus, nunc incolarum martyrio nobilis, Pagus Martyrum appellatur.

Hæc tyranni sæuitia Xauerium impulit, vt sine cunctatione Cocinum peteret, Prætorianam opem tenerælli imploraturus Ecclesiæ. Quo ex oppido datis ad Mansillam litteris, iubet eum confestim ex ora Piscaria in Trauancoris regna migrare, ad gregis ab se relicti custodiam: & ex itinere Macucum Commorini oppidum, quod rogatus ipse per negotia grauiora non potuit, sacro fonte lustrare. Cocini igitur Michaëlem Vazium Vicarium Episcopi generalem conuenit, hominemque diuinæ gloriæ sua sponte percupidum impulit, vt coràm ad edocendum Regem in Lusitaniam renauigare non dubitaret. Praua omnino apud Indos & perniciosa vigebant instituta, quibus acriter occurrendũ fuit. Goæ Brachmanis fauebatur, dæmonum simulacra multis locis colebantur impunè, neophyti tota in ora Piscaria Regijs ab ministris opprimebantur, Cocinen-

144 *Transit in oram Trauancoris.*

145 *Imperat à Rege Ethnico potestatem populis ad Christi sacra migrandi.*

146 *Plurimos Christo parit.*

147 *Maximo animo infert se in periculum, vt neophytos tueatur.*

148 *Magnus Pater, ei cognomen fit.*

149 *Concionatur in latè patentibus campis ex arboribus.*

150 *Excitat sacella viginti.*

151 *In insula Manarim sexcenti Christiani ab Ethnico Rege occiduntur pro reliquis Xauerius elaborat.*

152 *Mansillam in Trauancoris oram mittit.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

cinensis Rex, quanquam cum Lusitanis amicitiæ fœdere copulatus, bona omnium, qui baptismũ susceperant, proscribebat: quæ res multos à baptismate deterrebat. Quibus rebus & ex Michaële coràm, & è Xauerij litteris Rex cognitis, non solùm animum adiecit, vt operas quamplurimas & lectissimas in Indiam mitteret; sed etiam grauissimis litteris Prætori mandauit, vt toto agro Goënsi impura dæmonum signa, nec publicè, nec priuatim vlla ratione permitteret, & in quos tantæ impietatis vel tenuissima suspicio caderet, in eos grauiter ac seuerè animaduerteret. Itemque ne Brachmanum Ethnicorumque solennia, festique dies agitarentur; neque publica munera, quæ paulò antè mandari Ethnicis consueuerant, ijs in posterum mandarentur; sed ad honores & magistratus nouella deinceps Christi soboles vocaretur, quò & à cæteris Christi religio susciperetur alacriùs, & maiore vulgò haberetur in pretio. Similiter ne mancipia Saracenis ac Mauris ex Ethnicorum numero venderentur: quò faciliùs traducerentur ad Christum. Porrò templa vero æternoque Deo varijs locis extruerentur: Christianis in posterum parceretur, intactis eorum à Cocini Rege fortunis: ad quem etiam ea de causa Rex ipse Lusitanus ardentes litteras dedit. Quæ quidem omnia, & id genus alia facilè impetrarat ab eo Xauerius, sed in exhauriendis Regijs mandatis ministrorum desiderata sedulitas est. Tanto rei Christianæ emolumento Xauerius Cocini ex itinere facto ad Prætorem, qui Cambaiam versus tendebat, euolans Iafanapatanij Regis in Mauarenses crudelitatem expostuit. Sosa audita tot innocentium cæde, sic in tyrannum exarsit; vt efferuescentis iræ flamma mulcenda Xauerio fuerit. Opportunè per eos dies ad eumdem Prætorem Iafanapatanij Regis germanus frater regni hæres, fraternæ crudelitatis metu confugerat, vltrò serioque pollicitus, si Lusitanis armis in regnum suum restitueretur, cum regni se proceribus Christianum fore. Quo promisso Prætor adductus, iubet è vestigio ad Nagapatanum, Lusitanorum in ora Piscaria oppidum, quod contra Iafanapataniam situm est, validam ornari classem, vt tyranni frater, si Christiana sacra susciperet, restitueretur in regnum. tyrannus verò ipse, tot innocentium carnifex, vel eodem sæuitiæ iugularetur exemplo, vel ad Xauerij mulctaretur arbitrium. Sed rem totã, vt opportuniore loco commemorabitur, casus inopinatus euertit.

153 *Multa ab Rege Lusitano pro religione impetrat.*

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER QVINTVS.

1545

1 *Decem Societatis hoc tempore domicilia, Romæ, Patauij, Coloniæ, Louanij, Parisijs, Compluti, Valentiæ Olisippone, Conimbricæ, Goæ.*

ORiebatur in eodem sæculo annus quintus & quadragesimus, cùm sedes domosque decem in varijs orbis terræ partibus constituta Societas incolebat. Proximè namque ad superiores domos accesserant in Hispania Complutensis & Valentina, in Germania Colonienſis; quibus meritò adnumeratur è susceptа iam dudum Seminarij procuratione, Goënsis in India. Erant tamen adhuc sedes istæ sine suo censu, sine prouentu, nec præter Romanam & Lusitanas, vlla erat ad diuturnitatem fundata & constituta satis. Omnia quippe tum rudia atque inchoata, vt rerum fermè cæterarum initia, sed tamen eiusmodi, vt tanquam in sementi futuræ messis vbertatem aspiceres. Quanquam autem alienis vbique subsidijs suam Societas mitigabat inopiam; tamen non idcirco sinum coarctabat suum, nec se petentibus denegabat. Verùm curis suis in Deum, vnde erat suspensa, proiectis, quotquot illa Maiestas mitteret, admittebat: quorum eo maior in dies numerus erat, quo sincera eius in homines studia in dies magis celebrabantur: eaque de causa passim à populis, passim à Principibus expetebatur. Sed ne nimiùm secundo cursu naufragij aliquid faceret, cautè omnia circumspectans Ignatius, statuit apud animum suum duo sibi antiquissima semper fore: alterum, ne quempiam sine magno delectu Societate reciperet: alterum, ne quis in eam iam receptus ad animarum antè causas adhiberetur, quàm multa & magna suæ documenta virtutis atque prudentiæ domi forisque dedisset. Vsu quippe quotidiano reddebatur Beatus Pater in tractanda Societate solertior, & Oecumenico iam instante Concilio facilè poterat admoneri, laborandum suæ esse familiæ de tuenda opinione iam parta, si & Concilij Patribus sua vellet instituta probari, & cunctæ simul Ecclesiæ, qualis hæc Societas esset, quibusque imbuta moribus, declarari. Hisce animi decretis ac legibus ita parebat, vt cùm multis expartibus Dynastarum ac Præsulum postulationibus vrgeretur, suorum potiùs paucitatem excusaret, quàm vt in aliquod discrimen Societatis nomen, si temere annuisset, offerret. Cumque ex omni ætate complures Societatis ineundæ gratia concurrerent; is ita cuiusque naturam atque indolem, vires ac propensiones explorabat; ita vitam omnem ac mores excutiebat, adhibito non domesticorum modò, verùm etiam externorum notorumque testimonio, vt neminem non ad id natum, ac propè factum in suum cœtum numerumque conscriberet. Malebat quippe, quod crebris solebat vsurpare sermonibus, Societatem virtute præstare, quàm numero: & re magis ipsa, quàm nomine cultuque distingui. Et quanquam studio ad eos maximè ferebatur, quorũ iam cernebat haud exiguos in doctrina processus; tamen ad instantia Ecclesiæ tempora, non tam eos, qui doctrina, quàm qui rerum vsu valerẽt, & in communi

2 *Cura Beati Ignatij in delectu tironum, & sedibus nouis recipiendis.*

muni hominum cœtu gradu aliquo dignitatis excellerent, exigebat: quòd horum breui in Societatem suus fructus extaret, & auctoritas ipsa iam parta plurimi momenti esset, siue ad grauiora gerenda negotia, siue ad agendum pro dignitate cum proximis virisque Principibus. Quanquam id genus hominum Beatus Pater eo periclitabatur attentius, quo notabilior eorum in vtramque partem expectabatur euentus: qui si voto expectationique minimè responderent, non dubitabat eos, humanis iudicijs sermonibusque neglectis, de suo cœtu dimittere. Erat Gallus quidam, vt hoc de multis, egregiè litteratus ac doctus, Mathematicis præsertim litteris, ac varietate linguarum Guilielmus Postellus, qui non exigua in speciem etiam pietatis documenta præbens ad tirocinium admissus est: sed breui deprehendit Ignatius hominem non prophetico, vt ille opinabatur, afflatum spiritu, sed planè spiritu erroris inflatum. Itaque nullam contumacis doctrinæ, quæ cum sapientia vera pugnaret, rationem ducendam ratus, maturè ab Societate Mathematicum ita secreuit, vt vsu colloquioque eius vniuersos Socios interdiceret. Qui demum ferturætate decrepita Catholicus obijsse Parisijs.

3 *Guilielmus Postellus ab Societate amãdatur.*

Vt autem hunc Beatus Pater ex suo grege reiecit, sic alium lõgè antè probauit, & prius quàm se cæteris aggregaret, ad suæ vitæ rationes maximè idoneum sensit. Hieronymus Natalis is erat, qui cùm Parisijs primorum Patrum tempore versaretur, Miona optimo sacerdote, Beatique Ignatij magno admiratore & confessario, vti suprà significatum est, qui deinde etiam in Societatem est cooptatus, ad confessiones suas vti cœpit. Quę res & Lainio primùm, & postea etiam Fabro facilè persuasit, vt cum eo congredi ausi de ordienda perfectiore vita studiosè agerent. Neuter tamen profecit aliquid, ne Miona quidẽ, qui cùm studeret hominem ad Ignatij ductum consuetudinemque pellicere; non tulit id sedatè Natalis, præciseque negauit: & addidit: Cur tu Ignatianus non es, & esse me vis? Cum eo tamen nonnullum vsum habebat Ignatius, qui ne ad pietatem sua natura propensum, earumque partium negligeret virum, in ædem ab interpellatoribus liberam aliquando seduxit. Hîc eo audiente, longas sanè litteras, quas ad nepotẽ suum in Hispaniam de rebus deferendis humanis, & via ingredienda salutis accuratè perscripserat, recitat. Qua Natalis incitatus epistola, & ex altera parte diuinis oblectans impulsibus, Euangelij codicem profert, & ad Ignatium, En, inquit, quem ego sequar. Non enim te, qui quem exitum cum socijs tuis sis habiturus ignoro: & simul euolat è conspectu. Ex eo tempore diu ille nec Ignatiũ ipsum vidit, nec ex eius sodalibus quemquam. Inde varia in loca digressus, duodequadragesimo eius sęculi anno in maiorem Balearem in patriam redijt. Vbi ad initium anni quinti & quadragesimi in summa iucundæ vitæ materia mœstissimus, & valetudine incertissima consedit: vt posset animaduertere se nequaquam in suo loco versari. Nec acres à Deo stimuli defuerunt, eius vt iniret & perambularet itinere. Ac primò quidem incitamento fuit constans hominum prædicatio de sanctitate cuiusdã virginis Elisabethæ, & quamdiu superstes fuit, & mox demortuę. Cuius etiam vitam eo lectitauit ardore, vt ab ea lectione vniuersæ vitæ suæ maculas confessione deterserit. Nec minus ad incitandum virium habuit familiaris vsus cum Antonio quodam Anachoreta viro eius opinione sancto, qui cùm antrum quoddam diu incoluisset, iam in cisterna arida morabatur. Eius sermonibus ægritudinem leniebat: eodem auctore piæ precationis studio se totum dedidit: in eoque dum perenni exercitatione se continet, subijt animum aggregare sibi quàm fidissimos socios, quibuscum solum verteret, & vberiore disciplina perceptâ, comparataque in populares conciones diuite supellectile, totus deinceps in subleuandis animis elaboraret. Agebatur ille iam tum Societatis spiritu, si testatissimam Dei vocem exaudire vellet. Sed nescio quo modo bonum nostrum stupidi non sentimus, nec ad Dei vocem aures faciles admouemus, nisi nostræ faueat arrideatque sententiæ; perinde ac si vox Dei humanis sit metienda iudicijs, non expendenda diuinis. Acerrimus omnium stimulus fuit Xauerianæ exemplar epistolæ ab amico missum: vbi post commemoratam ingentem inter Indos animorum messem, de confirmata Societate ab Apostolica Sede Franciscus plurimas Deo gratias agebat. Quod tum primùm ad Natalis aures cùm venisset, vehementer commotus percutit palma mensam exclamans, Hoc iam aliquid est. Nuncius quippe confirmatæ Societatis excitarat illi memoriam illius quondam Parisini colloquij, quod cum Ignatio habuerat. Itaque tanquam postremis eius verbis exclamationem subijciens, significabat, postquam summi Antistitis adesset auctoritas, iam Ignatij res in exitum opinione sua longè meliorem euadere: & certi aliquid apparere, quod turò sequi liceret. Quis hîc non admiretur Dei sapientiam, rem Romæ in luce Christiani orbis, ac propè domi gestam Natali nunciantis ex India? Nimirum, vt tanti viri ad Societatem accessio præcipuè deberetur Xauerio, qui tempore eodem haud multò minùs nostrum hunc veterem mundum epistolis, ac rerum fama gestarum, quàm nouum illum præsentia ac labore demerebatur. Ergo Natalis nulla mora interposita Romam constituit petere, tum vt maiora sibi quæreret adiumenta doctrinæ, tum vt ex Ignatio peteret piè viuendi præcepta: & Sociorũ interim paupertatem opportunis leuaret subsidijs. Nam commutandi vitæ generis nulla mens erat. Consultus ea de re, cui plurimum tribuebat, Anachoreta, suasit prorsus ne id iter vlla conditione omitteret. Itaque bona suorum venia, qui discessum eius grauiter ac molestè ferebant, eodem anno, Iulio ineunte discessit, inchoatoque Octobri se Romam contulit. Hîc à Domenecco ad Ignatium adductus, pro voluntate cum Beato viro sæpiùs egit. Confirmato dein vsu de Lainio conqueri & Domenecco cœpit, quòd quædam ad exercitia spiritus trahere conarentur inuitum; quæ vtique non ignoraret, quantas haberent ad persuadendam Societatem vires, cui multis se nominibus minimè idoneum habilemque sentiret: ac protinus totam suam vitam aperuit. Quæ cùm attentè Beatus Pater audisset, suauiter id modò respondit: Bene est, si Deus huc te vocarit,

4 *Hieronymi Natalis vocatio.*

5 *Peterat vnus esse è primis Patribus, sed noluit initio Ignatium sequi.*

6 *Incitatur epistola B. Xauerij ex India scripta.*

7 *Venit Romam, secedit ad exercitia spiritualia.*

non

non deerit in quo rectè apteque labores. Proinde suis ille rebus meliùs expensis agitatisque ad ea, quæ formidabat exercitia se contulit; quòd Ignatius pro se (vt idem ipse loquitur) preces ad Deum fecisset, iam omnia caduca fastidiens, ac moræ omnis impatiens. Ac dedit operam prudens sancti Patris caritas, vt locus amœnus ad hominis ægritudinem leniendam idoneus quæreretur. Hic duce Domenecco (qui ipsiusmet Natalis testimonio plurimùm ea re semper valuit) exercitationes exorsus, initio totus ardebat cupiditate, vt aliqua sibi visio, aut reuelatio, vel tale extra ordinem signum ostenderetur. Vitam omnem apud Ignatium expiauit: secundumque confessionem hoc illi Pater monitum dedit: velle Deum, vt, quemadmodum viribus ac facultatibus animi corporisque abusi sumus, ipsius vt contra nutum faceremus, gratiâ eiusdem abiectâ: ita recuperatâ per pœnitentiam gratiâ, ijsdem viribus ad vitæ emendationem vtamur. Quod in illud Apostoli recidit: *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* In secunda exercitiorum hebdomada singularem ex meditatione Regis ac vexillorum profectum sensit. Tum deliberationem de vita instituenda ingressus, vsque eò commotus ac perturbatus est, spiritu cum carne luctante, vt non ille mente, non corpore consisteret. Scribebat multa in partem vtramque suadentia religiosam vitam atque dissuadentia: sed nox omnia erant, ac cæcæ tenebræ: obscura mens, voluntas dura, corpus ipsum ab stomacho & capite infirmum, vt Domenecchus animum desponderet, moneretque re illa infecta pergendum ad reliqua. Ac Natalis ipse missam rem facere statuerat, nisi proxima nocte summum adhibenti conatu succederet. Illuxit ea ipsa nocte pie perseueranti radius cælestis, tetraque discussa caligine, totum in virum alterum commutauit. Itaque post diligentem consultationem ad nouum è cælo lumen, arrepto statim calamo, vt spiritus agebat Christi, summo cum animi solatio hæc exarauit, quæ ex

8 *Vouet Societatem ingressurum.*

„ ipso autographo deprompta vulgare iuuat. Hactenus (inquit) collegi, quæ potui pro vtraque „ vita, & comperi, quæ Religioni cõtraria offeruntur, tam esse nihili, vt necessum non fuerit illa „ nominatim diluere. Imò verò ea ipsa, quæ refragari videbantur, re vera suffragia sunt. Ceterùm „ quod me grauissimè mouet illud est: quòd rem „ planè nullam inuenio, quæ contrà pugnet, præter quamdam animi abalienationem ac fugam. „ Id autem maximum ac certissimum signum est „ eam esse Dei voluntatem: quandoquidem sensus ei, ac deprauata voluntas, & mundus, honor, „ ac genus quoddam infidelitatis, cogitando ni„ mium difficultates, aduersantur, quæ percipere „ non possunt regnum Dei, & contraria sunt spiri„ tui. Itaque quamuis obstarẽt, oppugnarent, ter„ rerẽt omnes difficultates, & multò plures quàm „ sensi ego, vel omnino vllus vnquam mortalium „ sensit, vel obiectare diabolus potest; ego in no„ mine Sanctissimæ Trinitatis, Patris, Iesu Christi, „ & Spiritus sancti statuo ac propono sequi consi„ lia Euangelica cum votis in Societate Iesu: & ani„ mo paratus sum facere, quæ ad illam attineant, „ etiamsi velint, vt statim voueam. Idque nunc „ cum summo timore ac tremore, & Domini nostri „ Iesu Christi, ipsius summa fretus, qua in me vsus „ est, misericordia, voueo tota anima, tota volun„ tate, tota virtute. Sit illi gloria. Amen, die XXIII. „ Nouembris, post decem & octo exercitiorũ dies. „ Voto huiusmodi nuncupato incredibilem addit non solùm animi voluptatem ac pacatissimam quietem hausisse, sed etiam corpori leuamẽtum: vt tum demum intelligeret, quanti sit liberalem in Deum esse, qui se vinci liberalitate non patitur. Ergo auctis animis, & nouo igne concepto, die eodem addidit votum, etiamsi Societas ipsum non reciperet, nihilominus tria se Religiosorum vota facturũ: quod paucis pòst diebus, cùm iam III. Kalend. Decembris vsitatis percunctationibus antegressis, domum ad Ignatium migrasset, ita coarctauit, vt nollet sibi libertatem alibi vouendi remanere, nisi quando nulla re, nullo modo, ad nullum ministerium etiam infimum aditus in Societatem pateret: nec demum si excluderetur, nisi vbi illa consuleret, voturum. Tanto animo ei se cœrtui dedit, à quo tamdiu fugitarat. Potuit hic vnus è principibus huius esse familiæ, si suspicari posset vnquam quid tenuissimis illis Deus ordiretur initijs. Sed vt vnus adhuc de populo, humano contuebatur oculo diuinos orsus: nec citiùs oblata lux est, quia specie ductus externa serò introspexerat, quod latebat: serò Dei munus, quod offerebatur, agnouit: vt esset seges humilitatis, quæ fuerat causa tarditatis. Nihil enim illo deinceps humilius atque modestius; quia memoriæ continenter hærebat, quàm respuisset ingratè, quod Dominus offerebat; & qui cum primis huius operis fundamenta non iecit, certè proximus primis inchoatum vt opus vrgeret, labori & operi non pepercit. Quo domum receptus est die, monuit Beatus Ignatius, vt biduo pòst ministrare coquo & hortulano incipĕret; & quotidie caput ex Gersone, in quo meditaretur, legeret: tum alia capita, vt necessitas, vel infirmitas postularet. Idque dixit Beatus Patẽr cum mirifica, vti semper solebat, laude eius libelli, addens fore, quod in se ipse quidem esset expertus, vbi etiam fortuitò aperiret, vt quæ præsenti necessitati conuenientia essent, occurrerent. Prima inter experimenta, siue fodienda humo, siue opera coquo nauanda magnis cumulatus est cæli voluptatibus: paulatimque ægritudines, quibus antè conflictabatur, conscientiæ tranquillitas, ac Dei famulatus absterst. Numerat ipse in singularibus è cælo delibatis iucunditatibus, inter vescẽdum oblatam cogitationem, quòd sese Deus aleret. Ita enim res habet: quanquam Deus aperiens manum suam implet omne animal benedictione; tamẽ viros Religiosos, qui ipsi non seruunt aut congregant in horrea, præcipua cura pascit. Itaque cùm alij labores manuum suarum manducent, hi laboribus manuum Christi vescuntur. Fames ac sitis Christi emit illis conditque cibaria: Christus sua impellit gratia fideles ad benignè eis faciendum. Idem se fideiussorem pro ijs, imò vicarium constituit. Caritas Christi corda etiam fratrum ad omnes domestici vsus labores incitat. Ac proinde Christus est verè, qui Religiosos pascit. Et hæc dum versat mente Natalis, tanquam

9 *Quanti faceret Beatus Ignatius Gersonem, ideſt libellum de imitatione Christi.*

10 *Singularis consolatio Natalis sub ingressum Societatis, ex cogitatione, quòd se Deus aleret.*

quam paupertati recèns ſuſceptæ ab ſuo Chriſtus calice ſtillam infudiſſet, nil mirum, ſi tanta eſt delibutus dulcedine, quantam exquiſiti caducarũ epularum ſapores elaborare non poſſunt. Ac de hoc quidem pio ſtrenuoque viro ſuis plura locis.

Quanquam autem in improbandis probandiſq; Sodalibus lentus admodum erat Ignatius, & in maturandis ſuſpendendiſq; Principum poſtulatis ſuſtentabat ipſe ſeſe; non tamen Collegiorum cœpta, quæ ſine Sociorum copia perfici atque amplificari non poterant, deſerebat: ſed eadem animi magnitudine, qua noxia reprobabat, adſciſcebat vtilia: &, quæ bene inchoata iam erant, perpolienda curabat. Vt Patauinum Collegium, quod triennio antè noſtri nominis ſtudioſiſſimus Lipomanus, vt ſuprà demõſtrauimus, extruere ac fundare decreuerat. Hic enim ea de cauſa in Patauini fundamenta Collegij Prioratus ſui bona (eorum parte dumtaxat ad victum ſibi reſeruata) vltrò ac libens Ignatio obtulerat, modò eam rem Pontifex ſuo probaret ac confirmaret aſſenſu. Quod à Pontifice impetratum Lipomani animum ad cogitata perficienda, & cedendum poſſeſſione omni ſui Prioratus Collegio, incitauit. Eaque mox inſequenti anno aſſignatio gratis imperante Pontifice tranſacta eſt. Quanquam Ignatius pro eximia ſua grati animi pietate, omnium voluit eorum fructuum planè integrum Lipomano vſum relinqui. Per idem ferè tempus nonnulli etiam ex Eccleſia fructus, eodem annuente Pontifice, in Collegij Valentini primordia per Hieronymum Domeneccum deriuati collatique ſunt: quæ prima habuit Societas domicilia nonnullo annuo firmata in perpetuum cenſu. Atque his ſubſidijs auctus ab Vrbe tam Patauini, quàm Valentini Collegij numerus. Cumulauit hanc liberalitatem Sedes Apoſtolica ſpiritalibus facultatibus, publico diplomate ritè dato: quo Societati poteſtatem faciebat ampliſſimam cùm Euchariſtiæ Pœnitentiæque myſteria vulgo miniſtrandi; tum etiam Euangelij toto orbe Chriſtiano diſſeminandi. Reſpondit pro virili tantæ beneficentiæ Societas, multò iam laborum periculorumque contentione maiore pro ea tuenda ac defendẽda ſuſcepta. Ac Romæ quidem, vt ab ea domo, quæ reliquarum parens & exemplar eſt, ducatur initium, deſudabant pro communi Eccleſiæ bono de Societate triginta: tantoque ab eis accuratiùs diuina res agebatur, quanto eis viciſſim Deus maiora in dies commoda ſuggerebat. Cumque in reliquas ex inſtituto curas piè ſtrenueque ſuum tempus impenderent; haud modicum conferebant in flectendas Iudæorum mentes & conuertendas ad Chriſtum. Quorum erat eo mollior crebriorque conuerſio, quo liberaliorem dexteram ad leuandam catechumenorum inopiam, tam Pontifex, quàm Romanus populus explicabat. Augebant Patrum onera piæ feminæ matronæque nonnullæ, quæ quo certiùs atque exploratiùs in tuendo vitæ curſu diuinę ſe Maieſtati probarent, eorum ſeſe imperio atque obedientiæ, obſecundante Pontifice ſubiecerant, principe Eliſabetha Roſella, quæ inde ab initijs Ignatij (vt ſuprà memoratum eſt) eius ſanctitate perſpecta, eiuſdem in ſtudijs paupertatem deinceps conſtanti pietate leuauerat. Ferebant curarum pondus Iacobus Eguia, Elpidius Vgolettus, & Petrus Codacius, tum Hieronymus Domeneccus, & qui Murina non ita pridem ad Vrbem remeauerat, Alfonſius Salmeron. His duobus proximis, quia maioris erant in Vrbe nominis, ad conciliandos iratos vtebatur Ignatius. At Elpidius cum Ribadeneira & Iacobo Salmerone Alfonſi minore germano Patauium autumno diſceſſit: quò vix peruenerant, cùm Iacobus die Sanctis omnibus ſacro ad eorum concilia religioſè migrauit in cælum. Venerat & Lainius Romam Quadrageſima iam exacta, quam Baſſani concionando conſumpſerat, ſiue vt de Patauino Collegio cum Ignatio coràm ageret, ſiue vt ab Vrbe, Concilio Oecumenico iam indicto, cui intereſſe debebat, non abeſſet. Baſſani autem, ne rem commendatione dignam ſilentio prætermittam, non hæreſes modò, quæ toto exoriri oppido ex Germaniæ vicinitate iam cœperant, ſua prædicatione diſcuſſit; verùm etiam incolarum animos in religionis ſententia adeò confirmauit, vt eius poſt diſceſſum contra latentes peſtes ad defectionem denuo ſolicitantes, acerrimè ſe defenderint. In Vrbe verò ipſa, vt laboris partem cum Socijs ſibi diuideret, inſtituit ad beati Laurentij in Damaſo matutinis pomeridianiſque temporibus, nobili corona, nec plauſu minore verba facere. Tanta quippe de eius doctrina ac ſanctitate continuis incrementis fama ſurrexerat, vt non deeſſent, qui ei iam infulas pedumque deferrent. Vrbanus certè Labacenſis Epiſcopus poſtulauerat eum ſibi primò in Epiſcopatu collegam, mox etiam ſucceſſorem: ſed ſeriò reluctante Iacobo facilè ſenſit, contra honores & ambitionem quàm clauſi in Societate cuncti ſint aditus.

His Patrum in Vrbe vigilijs reſpondebant foris cęterorum curæ Sodalium. Agebat in Æmilia Paſchaſius, & Cardinali rogante Carpenſi, Fauentiæ ſubſtiterat: nempe in ea ciuitate, quæ mirum in modum cæleſtis erat indigens opis, & in qua morum probitas, & ſacrorum vſus magna ex parte conciderat: intemperantia, inimicitiæ, maledicta latè dominabantur. Nullus penè Sacramentorum vigebat vſus, maledicendi verò creberrimus, & quidem in ipſis puerorum ætatulis. Iam infamis concubinarum amor prauæ conſuetudinis æſtu, ne peccatum quidem, aut res nefaria numerabatur. Inimicitiæ ferebant æuum, & centeſimum tranſgreſſæ annum viridiſſimæ adhuc velut in flore poſteris in medullis hærebant. Hinc per omnem prouinciam irarum propagatio, & partium contentiones acerbiſſimæ, rixarum procreatrices ac cędium. Morum porro corruptelam ſequebatur, vt ferè ſolet, opinionum peruerſa temeritas. Irrepſerant quippe Lutherani Miniſtri hoc aditu patefacto, Bernardinus preſertim Ochinus nobilis eloquentiæ, & à natura multis ornatus donis, niſi quod datum eſſet ad ſalutem, in perniciem conuertiſſet. Hi ſuis infuſis in ciuitatem venenis, velut viperæ turbarant omnia; paſſim vt in tabernis officiniſque peſtilentis venena magiſtri impuniſſimè tractarentur. Paſchaſius igitur ciuitatis perſpecta lue, & Fauentinorum pertentatis ingenijs, quæ videbantur elatiora, timidè primùm ac pedetentim ad ea mu-

11 *Patauino Collegio attributus Prioratus à Lipomano.*

12 *& aliquid Collegio Valentino à Domenecco.*

13 *Multa Societati priuilegia Sedes Apoſtolica impertit.*

14 *Sancti labores Romanæ domus.*

15 *Præcipui operarij Romanæ domus.*

16 *Lainij prædicatio, Baſſani, tum Romæ.*

17 *Epiſcopatũ recuſat.*

18 *Paſchaſij labores Fauentiæ: eius vrbis deterrimus ſtatus deſcribitur.*

mutanda & curanda descendit; communicatisq; cum Vicario Præsulis suis antè consilijs, præstantissimum quemque, & præ cæteris ad pietatem propensum, blanda oratione demulcet: deinde, quo faciliorem, & ad sanandos mores, & ad sanciendam religionem sibi aditum aperiat, ab officiorum pietate, benefactorumque disciplina institutionem suam & curationē aggreditur; haud ignarus benignitate potissimùm, ac rectè factis diuinam prouocari clementiam: ab eaque subministrari vires ac facultatem ad possessionē perfectæ iustitiæ. Erat tum ingens in ea vrbe paupertum ægrorumque turba; quibus vt pro Christiana pietate succurreret, ciuibus auctor fuit, vt ea de re Sodalitium instituerent. Cuius dux operis Paschasius ipse delectus, Sodalitium, quod à Caritate nominari placuit, suis cum legibus condidit; quibus non alienis modò Sodales illi corporibus, sed suis etiam animis laborantibus opem ferrent. Ac ne tam oratione, quàm re Sodales ipsos impelleret, ijs secum adhibitis, totam lustrauit vrbem ad inquirendos & consolandos egenos. His ad Sacramenta salutis erectis, medicorum medicinarumque, ac consentanei victus in omni morborum perpetuitate præsidia comparauit. Progressio operis sanè opinione felicior, quotidianæque pietatis in Sodalibus incrementa magnos vbique fecere motus: nec minorem certè famam peperere Paschasio. Cuius ille ope grādiora pro animis ausus, publicè se ad explananda Christianæ legis initia sine pompa, sine ostentatione conuertit. Ea res, vt ibi noua atque insolens, sic ætatum est omnium, & omnium ordinum celebrata concursu. Porro quam in templis publicè Christi legem, eamdē priuatim multis in gymnasijs teneræ enucleabat ætati, magistris ac parentibus non inuitis: quos eadem opera, vnde pueritiæ erudiendæ formam peterent, edocebat. Nam cùm in ijs scholis pueri versarentur ad quadringentos, ita suum quisque didicit obseruare & castigare sermonem; nullius vt ex ore, vel iusiurandum excederet, vel maledictum: qua in re si quando consuetudine impellente delinquerent, continuò se criminis insimulabant, pœnasque à Paschasio sibi deposcebant. Accedebat publicæ concionis hortatus ad populum vniuersum, & priuata cum vnoquoque congressio: quo vtroque præsidio Fauentinorum propè iam desperata religio, demum in integrum renouata & restituta est. Complurium & virorum & feminarum flagitijs addicta iuuentus, ad pudorem & sanctimoniam reuocata. Pax etiam frequens inter primarias constituta familias, vt aliquando homines ampliùs centum principe in æde, ex inueteratis inimicitijs mutuas sibi iniurias, indignasque cędes populo inspectante, donarint, vbi lætam celebritatem Paschasij pauca, sed grauia verba de pacis bono odiorumque pernicie clauserunt. Hisce animi prauitatibus moribusq; sublatis, non magni videlicet negotij fuit prauas etiam ex hominum mentibus opiniones euellere, & sanis doctrinis atque dogmatibus hæreticorū refutare conatus. Quidquid autem veneni furtim sparserant, omni animi prouisione compressum est, & semen ipsum obrutum, ne nouam daretur in segetem: quod si quorumdam iam præcordia vitiarat, adhibitis præceptorum saluberrimis curationibus, quidquid illi obbiberant, vomuerunt; & in orthodoxæ religionis sinum gremiumque, vnde Lutherana fraus abstraxerat, reuolarunt. Dum in his curis laboribusque non Fauentiæ modò, verùm etiam in alijs Æmiliæ partibus Paschasij defixa mens est, totus ei & hic & consequens fluxit annus.

19 *Per opera misericordiæ animorum medicinam Paschasius inchoat.*

20 *Successus optimus Fauentiæ ex opera Paschasij.*

Interea Pontifex Paulus ad Oecumenici Concilij curas, rebus iam inter Galliæ Regem Cæsaremque compositis, triennij interuallo se reuocatiamque ad id suos de more Legatos Ioannem Mariam de Monte, Marcellū Ceruinum, ac Reginaldum Polum ex Cardinalibus designauerat. Hos centum ampliùs ex Italia sequebantur Episcopi, frequensque ex Hispania, Lusitania, Galliaque Patrum numerus: Principum insuper legati omnium, & ex vniuersæ Ecclesiæ Clero Religiosisque familijs doctissimi quique. Theologorum item par, qui pro Pontifice Maximo in tanto consessu de religione dissererēt, Apostolicis Legatis placuit Supremo Antistiti ex ea potissimùm adiungi familia, quæ cùm iam pridem Romano se Pontifici deuouisset, religionem cernebatur auitam contra hæreticorum temerariam audaciam omni vbique doctrina ac sanctitate defendere. Lecti sunt igitur Iacobus Lainius, & Alfonsus Salmeron, notę vterque atque eruditæ probitatis. Quod etsi magnum & amplum ad Societatis videbatur existimationē, tamen, quoniam nouæ plerumque subitæque amplitudini comitatur inuidia, Ignatius tenero suæ familiæ ortui haud in rebus prosperis minùs, quàm in asperis cauēs, delatum munus honoris sedulis tuendum votis, atque accurata precatione putauit. Sentiebat vir nimirum prudens, non ab hæreticis modò, verùm etiam ab ijs, quos aliena felicitas vrit, haud exiguum imminere periculum: & Patrum virides spectabar annos, pronos ad plausus, procliuiores ad gloriam: quippe quartum & trigesimum Lainius annum, alterum & trigesimum Salmeron vix agebat. In quibus ne qua heret pietatis virtutisque iactura cum insigni aliqua Societatis nota, cuius illi personam in celeberrimo illo totius orbis terræ theatro gesturi mox erant; plurimis eos antè quàm discederent, & suis & alienis precibus hostijsque muniuit, & sapientibus instruxit monitis ac præceptis: quorum hîc ego summam, quoniam non vulgarem prudentiæ disciplinam continent, non grauabor attingere. Ad maiorem Dei gloriam, inquit. Quemadmodum in vsu consuetudineque cum multis ad salutem & spirituale commodum animarum multùm proficitur, si Deus adspiret: ita è contrario nisi nos aduigilemus, ac Deus adiuuet, magnum & nos facimus damnum, & interdum etiam illi, cum quibus versamur. Cęterùm quia pro instituti ratione abstinere ab hoc genere commercij fas nobis non est; quanto prę meditati magis ac præmuniti accesserimus, & aliqua norma directi, tanto expeditior in Domino erit progressus. Eam ob rem quædam significabo, quæ aut ipsa, aut eorum similia addendo, seu demendo vobis vsui in Domino erunt. Tria igitur omnino, vt vniuersè loquar, in obeundo munere isto spectare vos volo. Primùm in ipso Concilio maxi-

21 *In Concilij Tridentini destinantur Lainius, & Salmeron.*

22 *Quos bat. Ignatius & precibus ad Deum iuuit,*

23 *& monitis sapientibus; quorū summa narratur.*

mam

mam Dei gloriam, communeq; Ecclesiæ bonum:
24 deinde extra Concilium antiquum vestrum tu-
Quomodo agendum in rebus Concilij propris. endi animas institutum: quod quidem potissi-
mùm nobis in hac profectione vestra propositũ
est. Denique domi, & inter vos priuatam animi
vestri curam studiumque; ne vos ipsos negligatis
ac deseratis, sed assidua vos cultura ac diligentia
quotidie magis reddatis idoneos ad sustentan-
das impositas partes. Et in Concilio quidem de-
cet vos in loquendo tardiores esse, consideratos
quidem certè, ac beneuolos in decernendis præ-
sertim quæ aguntur, queque agendæ sunt, rebus:
in audiendo verò attentos atque sedatos; & ad
perspiciendam eorum, qui dicunt, mentem, stu-
dium nutumque sagaces; quò faciliorem arripi-
atis ansam, siue respondendi cùm vsus fuerit, siue
silentio conniuendi. In disputationibus, quæ in-
ciderint, in vtramque partem momenta erunt
afferenda rationum, ne vestro addicti iudicio vi-
deamini; perpetuò id studendo pro viribus, ne
quis vnquam ex oratione vestra minùs æquus
placatusque discedat. Rerum, quas affereris, ne-
minem è viuis auctorem appellabitis, præsertim
de primarijs nobilibusque, nisi diu multumque
rebus agitatis atque perpensis: æqui omnibus,
obnoxij nemini. Si res, quæ in controuersiam ve-
nerint, eiusmodi erunt, vt vocem vestrã eliciant,
dicetis sanè animo perquam sedato ac modesto
sententiam vestram: eamque hoc, aut consimili
claudetis exitu, Saluo meliore iudicio. Denique
illud persuasissimũ vobis esse debet, quæ ad do-
ctrinas pertinent, siue humano studio partas, siue
haustas inditasque diuinitus, plurimum ad ea va-
lere tractanda, si de ijs sensim, sedendo & quie-
scendo, non cursim, & velut ex itinere disseratur:
ac proinde æquum fuerit disputandi rationem
non otio commodoque vestro, sed eius, quicum
agetis, commodo ac cõditione metiri, vt quò di-
uina voluntas duxerit, eò feratur. Iam verò extra
25 Concilium nullum munus bene merẽdi de pro-
Quomodo in iuuandis animis. ximis prætermittetis. Quin aucupandæ occasio-
nes erunt, modò audiendi & condonandi pecca-
ta, modò habendæ orationis ad populum, inter-
dum etiam excitandi homines ad cælestia per sa-
lutaris contemplationis otium, nonnunquam
imbuendæ Christi lege puerilis ætatis, denique
conuisendi & fouendi nosocomiorum ægrotos:
vt vis diuini Spiritus in omne Concilij corpus eo
descendat affluentiùs, quo fuerit tot humilitatis
& caritatis officijs euocata feruentiùs. In concio-
nibus nullum locum attingetis, vbi cum Prote-
stantibus non conueniat Orthodoxis: sed ad mu-
tandos mores, & persuadendam Catholicæ Ec-
clesiæ obedientiam omnis vestra spectabit ora-
tio. Crebra tamen mentio extremis præsertim
concionibus, sacrisque scholis erit ingerenda
Concilij, pro quo Deo populum supplicare iu-
bebitis. In auscultandis ritè peccatis hic habeto-
te, quidquid in aurem confitentis dixeritis, præ-
dicandum super tecta: ac proinde ea semper ani-
mi prouisione ad auscultandum accedetis, ac si
dicta vestra omnia enuncianda essent in vulgus:
sua verò peccata confessis statuetis pœnitẽtiæ lo-
co precationes aliquas pro secundo euentu Con-
cilij. In explicandis item spiritalibus exercitijs, vt
etiam in omni collocutione priuata, idem tenere

præceptum, vt in publico vos putetis habere ser-
monem. Et in exhibendis his, quas dixi, medita-
tionibus id vniuersè renendum erit, ne cuipiam
ad commentandum alia proponatis argumenta
præter ea, quæ prima hebdomada proponuntur,
nisi fortè perpaucis, & ijs, qui de vitæ genere per
electionis locos deliberare velint. Quos tamen
ipsos non permittetis vllis se votorum sponsioni-
bus obligare, nec arctioribus inter initia cubicu-
lis includetis. Quin etiam exercitij leges atque
præcepta cuique erunt mitiganda pro tempore;
idque tum maximè, cùm vni omnia meditatio-
num argumenta præscribenda videbuntur. In
erudienda pueritia docendi ratio ad ætatis imbe-
cillitatem accommodanda erit instillandis sen-
sim Christianæ legis elementis, & pro auditorum
genere captuque enucleandis. Quam legis ex-
planationem claudet item perbreuis cohortatio
ad placandum precibus sanctæ Synodo Deum.
Publica valetudinaria quarto quoque die fre-
quentabitis alternatim, horis scilicet non impor-
tunis ægrotis, quorum & peccata ritè soluetis, &
dolorem consolando lenietis, non orationis mo-
dò præsidio, verùm allato aliquo pro facultate
munusculo. Eosdemque & inchoati Concilij in
suis sint memores precationibus, admonebitis.
In omni hominum congressu colloquioque ca-
ptandũ erit tempus cohortandi homines ad pœ-
nitentiam & sacrosanctа mysteria capienda, pro-
posito ante oculos non modò cuiusque priuati
bono, verùm etiam Christiani orbis vniuersi te-
nente Concilio. Denique vt quæstionibus finien-
dis vtilis est sermo consideratus & parcus, quem-
admodum dictum est, ita excitandis ad pietatem
animis prolixa, apta, beneuolentiæ affectusque
plena cõmendatur oratio. Restat tertium, quod
26 in munere isto pro dignitate gerendo spectare
Quomodo in domestica disciplina. vos conuenit, quod quidem in vobis ipsis tuen-
dis conseruandisque positum dicebamus. Quan-
quam enim vos non ignorare necesse est, quæ
professionis sunt vestræ; tamen hoc in primis me-
minisse æquum est, vt summa sit inter vos animo-
rum conspiratio, mutua consiliorum omnium
sententiarumque societas: neue suo quisquam
iudicio prudentiæque præfidat. Et quoniam pro-
pediem Claudius Iaius, quem Cardinalis Augu-
stanus procuratorẽ suum ad hoc Concilium mit-
tit, vna etiam vobiscum coniungetur; horam ali-
quam dicabitis de nocturnis, tum cuiusque diei
actis inter vos conferendis, tum quæ postridie vi-
debuntur agenda: priuataque vestras, siue per
vocale suffragium, siue alia quapiam ratione de-
liberationes habebitis. Deinde quo maiore vos
& humilitate, & mutua inter vos caritate conti-
neatis, rogabit quisque singulis noctibus alterna-
tim reliquos socios duos, vt ipsum corrigant, &
vbi visum fuerit, libera oratione castigent: nec
castigantibus causam facti reddet, nisi postulatus
& iussus. Matutinis temporibus, quemadmodũ
per diem gerere vos oportet, vna deliberabitis,
rationemque vitæ vestræ quotidie semel atque
iterum à vobis ipsi reposcetis. Hæc autem ad a-
ctionem quinto, postquam Tridentum peruẽne-
ritis, saltem die, meminerit is reuocanda.

His prudentissimis præceptis filiorum discessum Beatus muniebat Ignatius: quibus illi nec

recentis splendore muneris, nec tot vndique virorum illustrium elati concursu, tam ad nutum, tamque submissis animis paruerunt, vt mirum non sit, si qui dat gratiã humilibus, is præcipuam eis suæ gratiæ opem ad sustinendum cum laude impositum munus, vt insequens docebit annus, attulerit. Inchoata est sacra Synodus anno circiter exeunte Idibus Decembris, & tum primus Patrum consessus est habitus, nec alius hoc anno postea. Quocirca, & nos tribus his Patribus in discessu relictis, ad Ignatium recurremus. Qui

27 *B Ignatius dissidium inter Pontificem, & Regem Lusitaniæ tollit.*

quanquam sese nauiter domi cum Socijs in omni pij muneris varietate versãbat, foris tamen non deerant persæpè onera curæque pergrandes, siue quas Principum virorum fides, siue quas communis vterò caritas commendabat. Qualis illa, qua pacem studuit concordiamque inter Ioannem Lusitaniæ Regem, Romanumq; Pontificem conciliare. Ardua sanè res & implicata satis: in qua diu multumque sudandum Beato viro fuit, grauiter exacerbatis vtrimque animis Michaëlis Siluij Viseensis Episcopi, eiusdemque Cardinalis causa: vt mira Deus prouidentia tanquam in eius difficultates temporis pacificatorem præparans, tantam & apud Pontificem, & apud Regem Ignatio auctoritatem fecisse videretur. Is pro eo quantũ & causæ grauitas postulabat, ac se suamque familiam vtrique debere Principi intelligebat, forti animo prouinciam hanc parteisque suscepit: & pijs precationibus Societati imperatis post diuturnam contentionem singulari Dei beneficio exitum pacis, qui satis vtrique parti faceret, inuenit, suæque industriæ ac laboris fructum, & multò magis in Deum fiduciæ constantiæque tulit, impetratis etiam à Pontifice, quæ Rex sacro Quæsitorum tribunali postulabat. Nec minùs sanè feliciter ab Hispaniarum Principe Philippo commissa sibi pietatis negotia apud Pontificem explicauit.

28 *Res in Germania.*

In Germania Vormatiensis conuentus superiore anno, vti diximus, inchoatus, etiam tum, quæ temporum iniquitas erat, perseuerabat fructu minimo. Namque inter salutares Germaniæ leges vna cùm sit, vt perturbatis rebus communi otio conuocandis his cœtibus consulatur; animaduersum nuper est, nihil in eis contra Lutheri contagia fuisse præsidij, nihil medicinæ. Quippe toties non Vormatiæ solùm, verùm etiam Ratisbonæ, Spiræ, Norimbergæ eo nomine celebratis nunquam tamen clementia ac facilitas Cæsaris impetrauit, vt liberæ ciuitates Principesque viri, aut vitiatæ religionis cultum desererent, aut castę susciendæ gratia ad Concilium Oecumenicum se conferrent. Fiunt enim, Nazianzeno teste, *Epist. 77. ad Olymp.* Principum lenitate deteriores hæretici, nec humanitate flectuntur. Itaq; modò Concilij sedem, modò eos, qui Concilio præerant, criminantes, anxijque rerum euentu, publicum illum declinabant horrebantque congressum: Cæsaremque sperabant in suam perduci posse sententiam, de conuocando Germanico patrioq; Concilio: vbi non modò de publicis Imperij legibus, verùm etiam de rebus ipsis religionis vna Germania deliberaret. Cuirei Societas, ex quo in Germaniam

29 *Obstitit semper Societas ne fi-*

pedem intulit, semper se constanter opposuit, & tam de superiore loco, quàm de plano; tam scriptis, quàm oratione disturbare temeraria hæreticorum consilia machinasque conata est. ad quod *erat nationale Concilium.*

in Iaio Bobadillaq; cernì licuit: quorum ille cum 30 Augustano Episcopo, hic cum Apostolico Nun- *Iaij & Bobadillæ cadem nationi.*
cio Hieronymo Verallo Vormatiam venerat. Vbi dum solerter ambo pernigilant, omnique ope contendunt, ne quid in tam celebri conuentu, in quo & Cæsar, & frater eius Ferdinãdus, & omnis ferè chorus Antistitum cum Germaniæ Proceribus aderant, contra Romanam decerneretur Ecclesiam; declararunt profectò suam erga sanctissimam Petri Sedem, & voluntatem & fidem. Ac Iaius quidem ad cætera officia sacras prælectiones ac conciones adiunxit, & vniuersæ Quadragesimæ spatia Procerum audiente corona, & ipso quoque Romanorum Rege confecit, tanto animorum motu, tanta pietatis, eruditionis & eloquentiæ fama, vt ad audiendum interdum ipsum quoque Cæsarem excitaret, mirificum suæ laudis doctrinæque præconem. Sed diuina eius dicendi vi Rex tenebatur in primis, vt etiam perinuito eõcionum extorqueret exempla: quæ mox communicata cum alijs, præsertim Episcopis Proceribusque, tota ferè Germania circumferebantur. Hic ille Ferdinandus est Rex, qui postea ad Tergestinum Episcopatum (vt id ipsum suo loco fusiùs) prouehere conatus est Iaium. Sed perennes Iaij labores, quantum & ad rem Catholicam promouendam, & ad eludendas Protestantium artes, quantum verò ad ornandam & illustrandam in Germania Societatem attulerint opis, locupletes fuere testes, seu Legatus Apostolicæ Sedis Alexander Farnesius, seu comites eius perillustres Antistites. Ac Legatus quidem tanti hominem fecit, vt eius, & ad conuictum familiaritate, & ad res grauissimas consilio operaque plurimùm vteretur. Vormatiensis porro conuentus, 31 quanquam diuturnus, non eum tamen exitum *Vormatiensis conuentus exitus.*
habuit, quem aut Cæsar ipse, aut optimus quisque Catholicus expetebat. Verumtamen aduersus rem Catholicam, bonis pro ea omni ope pugnantibus, nihil est decretum, nec admissa hæreticorum iniquissima postulatio de domestico patrioque Concilio, quamuis illi & numero superiores essent & insolentia. Quin, vt ex rebus minùs commodis solet plerumque Deus commodi aliquid & vtilitatis excerpere; sic ex eo conuentu gemmum Ecclesiæ commodum & opportunitatem elicuit: alteram, quòd Cæsar subiectorum improbitatem ac peruicaciam in suæ Maiestatis dedecus redundantem, planiùs iam perspectam edomare armis & coërcere constituit: id quod haud ita pòst, Pontifice opitulante, perfecit. alteram, quòd prudentes Germaniæ Pastores, animaduersa vbique luporum fraude atque rabie, qui in vestimentis ouium Domini caulis totis faucibus imminebant, intenderint vigilias suas ad custodiam sibi crediti gregis, optimo Iaij vsi 32 consilio. Qui eis magnopere auctor fuit, vt, quo- *Vtile consilium Iaij ab Ignatio suggestum de excitandis Seminarijs.*
niam Theologicæ litteræ vulgò sordebant, cùm sacerdotium ipsum, propter quod illæ addiscuntur, iaceret, eoque doctores & Curiones & concionatores Catholici deficerent; in sua quisque Episcopus diœcesi Collegia è lectissimis adolescentibus institueret, tenuiorũ videlicet Catholicorum liberis, qui diuinas litteras ad euertenda

noua

noua opinionum cõmenta scholarum more perdiscerent, & in pastores custodesque Christianæ plebis succrescerent. Hoc consilium decedenti ex Vrbe Iaio peropportunè suggessit Ignatius; quod Episcopis illis vsque adeò probatum est, vt ad id suscipiendum & adhibendum paratissimo animo Salisburgensis, Aistetensis, & Augustanus præsertim Antistites inuenti sint. Sed antequam dimitteretur conuentus, Iaius à Germanis inuitatur Episcopis, vt suas secum obiret & visitaret Ecclesias. Ille tamen de mandato Pontificis Augustano semel additus, alijs obsequi pro voluntate non potuit. Quoniam verò Salisburgensis vt Ingolstadium ad docẽdi munus reuerteretur, vrgebat, is, dum ea de re Ignatij nutum expectat, Dilingam cum Augustano concedit: eoque in agro, vt etiam in Bauarienſi, mira cum vtilitate versatur, vt non paucos cerneret, qui cùm à Luthero descisserent, Catholicæ Ecclesiæ sinum collacrymantes expeterent. Sub idem ferè tempus postulatur à varijs Principibus opera Iaij. adeò secundi manabant de eius integritate atque eruditione sermones. Sed indictum Tridenti Concilium, quò & illi properandum erat, omnium vota & postulata diremit. Quippe Augustanus Antistes, delato sibi per id tempus à Pontifice Paulo honore galeri; Iaium suo nomine, vti suprà significatum est, ad instantem iam Synodum cum Ecclesiæ suæ Canonico, docto viro, legandum putauit. Quò cùm Decembri circiter ineunte venissent, à Tridentino Cardinali perhumaniter sunt excepti. Sed paratum Iaius recusans hospitium, ad publicum xenodochium, Præsule illo repugnante, diuertit. Hunc postea Cardinalis familia ad Apostolicos Legatos procurationis litteras exhibiturum honoris ergò deduxit. A quibus item publico, vt mos est, exceptus honore postridie etiam priuatim, dum officij gratia vnumquemq; salutat, præcipua quadam amoris significatione suscipitur, non tam Augustani commendatione grauissima, quàm quòd iam esset rerum gestarum prædicatione notissimus. Hæc de Iaio. Nam de Bobadilla nihil præter illud ad nos peruenit, eum Ferdinandi Regis cutiam secutum, Synodo Vormatiensi dimissa, reliquum hunc annum cum multorum exegisse salute: eumque contra Lutheri scholam, contra quam & Ferdinandus ipse Cæsaris ex præscripto, Boëmiæ copias instruxerat, sua arma sumpsisse; ministeriũ videlicet verbi Dei Sacramentorumque, & varia Christianæ benignitatis officia, modò in omnem castrensem turbam, modò in morbidum & ægrotantem militem.

33 *Iaius ad Concilium Tridentinũ mittitur.*

34 *Colonia moritur Lambertus Castrius.*

Colonię paucis mensibus à Fabri discessu subsecuta mors est Lamberti Castrij vnius è nouem, qui illic de Societate degebant, haud exiguo & ipsius Societatis, & rei Catholicæ detrimento; siue quòd ætatis ingenijque robore primam lauream in scientia rerum diuinarum Louanij sibi cõquisierat, siue quòd Fabri educatus in gremio, virtute iam diues, & perquam oprimus eius agri colonus euaserat. Primus ibi de Societate functus est vita, & apud Carthusiam sepulturæ mandatus. Per id tempus maius adhuc incommodum in ea vrbe Societas tulit. Erat inter Coloniæ Socios, quemadmodum à Fabro didicerant, eadem tecti, eadem mensæ communio, idem quoque studiorum cursus, idem pietatis institutum: tanta verò animorum concordia exercitatioque virtutum, vt ciues omnes in sui venerationem admirationemque conuerterent; & quamuis corpore Faber abesset, totidem tamen videretur sui studij reliquisse Vicarios. Ita pro Colonia omnes contra hæreticos intentis animis excubabant. Talis erat Aluarus, talis Kesselius, talis & Canisius in primis, qui tametsi commendationem non habebat ætatis, necdum orbem omnem scientiæ diuinæ confecerat; Fabri tamen exemplo consilioque excitatus, publicis priuatisque sermonibus Catholicorum tollebat animos & incendebat. Hæc igitur Sociorum laus velut seges ac fomes inuidiæ, vt Colonienſem populum, qui se fidelem Cæsari, & Deo Catholicum præferebat, recreabat maximè, sic vrebat & fodiebat hæreticos: quibus velut ansæ quædam Societatis insimulandæ dabantur, & eius cursus optimos retardandi. Quippe Hermannus Archiepiscopus post Fabri discessum diuturnæ dissimulationis impatiens, spreto Cæsare Christique Vicario, nouum religionis commentum, sed diu animo inclusum, specioso reformationis vocabulo tentauit inducere. cumque nefarijs suis consilijs aduersari Societatis instituta sentiret, rem per otium aggreditur, publicæque administrationis nomine Senatui conatur obtrudere, ne cõtra Agrippinenſium decretum, nouas Religiosorum familias admittat, Societatemque ausam Senatus iniussu Coloniam accedere nominatim exturbet. Senatus, qui probabilem in primis vitam doctrinamque Societatis non ipse probabat modò, verùm etiam probari à bonis omnibus sentiebat, agendum tam seuerè nullo modo censuit: sed ea priùs admonita, edixit nouo decreto, ne qui de eius familia Coloniæ degerent, Religioso ritu viuerẽt; mutuoque potiùs à se ipsi disiuncti separatis in ædibus habitarent: ac ni parerent, vrbe sanè excederent. Nostri tamen prudenter obtemperando, quiduis potiùs perpetiendum putarunt, quàm vt Dei causam locumque desererent; exceptique sunt vagi errantesque partim à Carthusiæ Priore Gerardo, partim à Licentiato Andrea Barndhet, quem Faber ad Colonienſes Socios scribens, singularissimum refugium appellat. Quæ mens iniecta tironibus adeò congruere cum huius disciplinæ spiritu visa est, vt eius deinceps proprium quodammodo fuerit non domicilijs modò discretos, verùm etiam toto cultu corporis immutato medios inter hæreticos Barbarosque versari. Nec alia fuit aut Ignatij in Vrbe sententia, aut in Hispania Fabri: qui segregationem illam eodem quasi ducti spiritu ita collaudarunt, vt ad eam constanter retinendam per litteras hortarentur, quarum hæc erat ferè sententia: Licet inter vos tecto sitis corporibusque seiuncti, diuina tamen ope facilè consequemini, vt fraternis inter vos animis semper esse versatique videamini; cùm & in voluntario disciplinarũ studio, & in vitæ proposito, susceptisque rite votis tam arcto inter vos nexu ad Iesu Christi gloriam ipsi vos adstrinxeritis. Cuius veluti glutino caritatis totam hanc conglutinari familiam & copulari par est. Cęterum diuinæ tutelæ fuerit, vt cuius causa ista pertis,

35 *Procella aduersus Colonienses Socios.*

36 *Segregantur iussu Senatus.*

37 *Probatur Ignatio, & Fabro ea separatio, ne „ Colonium „ desereret.*

„ ferris, is aliquando dispersiones congreget Israë-
„ lis. Hæc ferè illi, tametsi alter ab altero longè dis-
taret, vt appareat eodem spiritu, vt dicebamus,
illa fuisse dictata. Cuius vtriusque dispersæ sobo-
lis congregandæ læta promissio haud inanis at-
que irrita fuit. Quippe hoc ipso anno, extincto
38 *Iterum coniunguntur.* inani illo de Societate rumore, non sine eius,
quem nominaui Prioris, amicorumque labore,
æstus ille senatus deferbuit: meliusque de rebus
nostris edoctus, permisit eos tranquillè & liberè
Coloniæ degere. Ergo Iulias ante Kalendas, &
aucti in ea vrbe numero sunt, &, prohibente ne-
mine, habitatione coniuncti; non religioso illi
quidem ritu ac cœnobitico, sed academico, &
per contubernia variæ & plurimæ iuuenturis: ex
qua multi vitam admirati eorum partim suam
cœpere corrigere, partim inire quam viderant,
non tam vestis mutatione, quàm morum. Ita quæ
struxerat Satanas in perniciem, retorsit Dominus
in salutem. Interim ne per vrbem distracti, quæ
necessarios ad vsus pertinent, Socij nostri desi-
derarent, aut ab instituto propter inopiam deterre-
39 *Iuuantur ab absentibus Patribus consilijs & re.* rentur, Ignatius ex Italia, Faber ex Hispania sub-
sidiorum interdum aliquid submittebant. Nec
defuit illis cùm Vormatiæ degeret Iaius, accepta
à Cardinali Farnesio in eam rem stipe. Accessit
& caritas Bobadillæ, qui cùm Apostolici Nuncij
comes transiret, & re Sodales iuuandos curauit,
& sui recreauit opportunitate consilij; facilè vt
appareat, quanto animi robore Patres illi resi-
stendum impiorum conatibus existimarent, vbi
spes aliqua affulserat vel communis tuendæ salu-
tis, vel gloriæ diuinæ propagandæ. In ea disiun-
ctione tirones illi sæpè se vicissim, vt peramantes
fratres, interuisebant, mutuaque consiliorum
sermonumque societate iuuabant, vt corporum
ipsa disiunctio coniunctione potiùs animorum
acueret, quàm dirimeret. Quanquam & illud
commodi eo quasi diuortio dissidioque conse-
quebantur, vt vrbis statum vniuersum, & aduer-
sariorum callerent insidias, simulque operam da-
rent, tum vt Hermannus Antistes, tum vt eius si-
miles intelligerent se ex illo Senatusconsulto o-
dioque malorum non modò animos non abie-
cisse, sed sumpsisse maiores. Quamobrem Cani-
40 *Res à Canisio gesta.* sius, vt ingenij acumine, & dicendi facultate præ-
stabat, sic in re tuenda Catholica, primas sibi la-
boris atque operis deposcebat: ac præter Germa-
nicas suas statis ferijs in capitolio conciones, ag-
gressus est insuper sacrosanctum Euangelium in
Gymnasio Mõtano, & Epistolas ad Timotheum
in ipsis Theologorum exedris explanare. Quo
industriæ genere mirum, quàm aduersarij subitò
congelarint, & sibi ipsi Canisius primarios, ciui-
tatemq; omnem adiunxerit, vt etiam ad res eum
grauissimas adhibendum pro communi salute
ciuitas ipsa cẽsuerit. Quippe Cleri vniuersi roga-
tu legationem ad Principem obijt Clerumque
Leodiensem contra Coloniæ Præsulem Hermã-
num, eiusdemque rei gratia postea Vormatiam
legatus ad Cæsarem est. Quibus ille vbique ne-
gotijs ex animi sententia confectis, magnum at-
tulit, & Ecclesiæ Colonienſi præsidium, & studiis
suis Theologicis optatum otium. Qua in disci-
plina cùm longè admodum videretur excellere, ve-
rita Theologorum Academia, ne aliò fortè, vbi
studia litterarum magis florerent, abduceretur;
dat ad Ignatium & Bobadillam litteras ardentis-
mas, Canisium vt tantisper Coloniæ relinquant,
dum spatijs sacræ doctrinæ decursis, Doctoris
cum insignibus titulisque condecoret: id enim &
Academiæ honestissimum fore, & ciuitati ipsi in
tanto religionis discrimine, salutare. Non ab-
nuit Ignatius, qua erat prudentia, tantorum po-
stulationi Doctorũ, dum pariter Socijs suis con-
sultum cupit; quamuis ex aduerso Cardinalis
Augustanus vrgeret, vt ad Tridentinam Syno-
dum Canisium cum Iaio mitteret. Et verò Cani-
sio Coloniæ præsente, nostri non modò beni-
gniùs, pauloque tractabantur humaniùs, sed ipsi-
met & ad artium disciplinam, & ad alia pietatis
munera incitabantur ardentius. tantus iam esse
cœperat domi forisque Canisius. Idem B. Patris 41
iudicium fuit de ijs, qui perdiscendis litteris apud *Sociorum Louanien-sium status.*
Louanium operam dabant, vt quamuis ab non-
nullis illius Academiæ Doctoribus non æquis o-
culis aspicerentur, præsertim Cornelius Vis-
uæus, de quo crebra iam mentio facta est; sua ta-
men studia constanter tenerent, nec procuratio-
nem alienæ salutis, quantum per ea liceret, omit-
terent. Erat autem Louanij pusillus nostrorum
grex, cuius videlicet incrementis officiebat ma-
gistrorum conspiratio, dum suos auditores Col-
legiorum sẽptis inclusos, nostrorum vsu congres-
suque prohibent, veriti ne verborũ allecti blan-
ditijs eorum vestigia sectarentur, qui superiore
anno Societati addicti in Lusitaniam, vna cum
Strada repentino auolauere nauigio.

Parisijs magis secundæ res nostræ fuere. Nam 42
cùm Lutetiam, bellorum trepidatione transacta, *Status Pa-risiensium.*
Mediolano Paulus Achilles, Lugduno reliqui de
Societate se retulissent, omnes in Collegiũ Lon-
gobardorũ & amanter recepti, & numero aucti.
Erat in his Ioannes Baptista Viola, & Ioannes Pel-
letarius, qui quanquam ex Societatis lege viuere
per initia illa non poterant, neque se in vulgus in-
dicare; tamen dum inter otia litterarum, modò
cælestibus Sacramentis, modò saluberrimis exer-
citiorum præceptis suam cuique operam nauant,
contubernales externosque collegas mirificè ad
pietatem, & omnem officij laudem inflammabãt.

Nec minus bellè prosperéque in Hispania So- 43
cietas procedebat: ac primos quidem huius anni *Res Fabri in Lusita-nia.*
labores ac studia Lusitaniæ Faber Araoziusque
dicarunt. Faber cùm ex morbo se recreasset, Ebo-
ra Conimbricam ad inspectanda per otium Col-
legij fundamenta se retulit. Consedit hic ad dies 44
aliquot præclaris exultans initijs, & eximio fra- *Status Col-legij Conim-bricensis.*
trum delectatus obsequio, moderatione animi
atque concordia. Discipulos nostrates offendit
ad sexaginta, pari omnes animo voluntateque
cùm in sententia permanendi, tum ad virtutem
currendi contentiùs. Ceciderat percommodè, vt
nobilis illa Academia, quæ in vrbe infera, & à
Collegio nostro disiuncta suas obire litterarias
exercitationes consueuerat, in superam & nostris
proximam se transferret. Vbi cùm Regis munifi-
centia conquisitis vndique excellenti doctrina
magistris studia calerent, nostri priuatis exercita-
ti gymnasijs, & æmulatione accensi domestica,
quouis doctrinæ genere inter academicos se pro-
babant. Nec tamen in tanto litterarum ardore

spiri-

spiritus disciplina languebat, sed in dissimili studio æquis propè passibus currebatur, admotis præsertim à Fabro facibus concionum priuatorumque sermonum: à quo quemadmodum & litterarum studia Societatis ex instituto tractaret, & semetipsi tueri possent, ne ea fraudi essent disciplinæ virtutum, probè edocti & instituti sunt. Atque hæc quidem Faber intus. Nam foris tam ipse, quàm Strada sacro quoque die, vel in æde principe, vel apud votas Deo virgines, alijsque locis magnos per Euangelium fecere motus. Tostabatur id præter confitentium turbam, exercitia flagitantium vis: quorum ex recessu, quamuis multi multis onusti bonis in sua tecta discederet, in Sociorum tamen numerum non admodum multi, verùm lectissimi quique venerunt. inter cæteros Ludouicus Consaluius à Camara, Prætoris Materiæ insulæ filius, vir claro loco natus; nec ingenio minùs doctrinæque varietate nobilis, Græcis Hebraicisque litteris eruditus, vt qui Parisijs præstantissimis Doctoribus operam dederat. Emmanuel Sà apprime doctus, & ingenio valens adolescens: Antonius Gomius acerrimo inter Conimbricenses ingenio, Philosophusque, Pontificij item doctus Iuris, qui peramplum insuper patrimonium pios in vsus pro Christi amore conuertit. Sed præter Socios inter anni huius initia præsente Fabro receptos, alijs fermè triginta bimestri vix spatio Societatis iniecta mens est. Quibus cùm primò vitæ suæ ratio explicata non esset, nec satis constitutum quid sequendum foret, postea cùm Fabri in agendo suauitas, & salutaris colloquij vis accessisset; decreuerunt denique in hunc quasi portum se salutis recipere. sed non omnibus continuò, vt significaui, pro voto parefactus est aditus: erant adhuc & ipsi periclitandi magis, & res meliùs constituendæ Collegij. Quorum autem studijs, reliquo anni tempore, mos est gestus, accedente post Fabri discessum, Simone Conimbricam, hi fere sunt, Emmanuel Morales, Franciscus Henricius, quorũ iam vterque sacerdos in Indica expeditione decessit; Alfonsus Barrettus Portuensis, Ambrosius Herrera, Consaluus Rodericius, Henricus Henricius, etiamnum cùm hæc scribebamus, in Commorini promontorio superstes, Nicolaus Vincentius Rodericius, Georgius Vazius, Michaël Sosa, & Ioannes Azpilcueta Martini Nauarri viri doctissimi consobrinus, qui in Brasilia extremum vitæ diem morte confecit.

45 *Societati additur Ludouicus Consaluius à Camara.*

46 *Emmanuel Sà, Antonius Gomius.*

47 *Emmanuel Morales, Franciscus Henricius, & alij.*

Faber igitur cùm tam florentem messem Conimbricæ reliquisset, & apud illos ciues opinionem de Societate conceptam mirum in modum auxisset, Eboram ad Regis curiam Februario incunte se retulit, suo more ita terens Principum limina, vt secum religiosæ solitudinis secretum assiduè circumferret. Quærebat nimirum vbique Christum, & vbique reperiebat. Incidit aliquando cùm egrederetur è regia, frequentissimam in equitum turmam, quę Ducem quemdam magnificè exceptura conuenerat: cumque ad id spectaculum maximus vndique concursus fieret, ipse de via curriculoque deflexit, dum turba defluret, & proximam in ædem sacram se cessit. Verùm hic visendi studio, id quod declinauerat leuiter subeunte, oculos in Christi signum cruci affixi repentè coniecit, & omnis ille animi motus cupiditasque ita deferbuit, ita euanuit, vt solutus in lacrymas, ex intimis sensibus in actiones gratiarum eruperit, collaudans Dominum, qui se suo dignaretur aspectu, reputans id demum verum & iucundum spectaculum esse; si sibi ante oculos quis constituat assumptam ab eo humanitatem nostram, & in celeberrimo totius orbis terræ theatro nequissimos inter latrones duro in patibulo constitutam. Proinde huc curiosos oculos retorquendos, hîc mitigandos sanandosque non oculorum modò, verùm etiam aurium cæterorumque sensuum insatiabiles appetitus: quippe cùm infinitis sit partibus melior huius spectaculi nuda cupiditas, quàm spectaculorum omnium, quæ subiecta sunt sensibus, insidiosa voluptas. Solenni luce Matthiæ Apostoli è sacris cranijs Virginum, quæ Colonia tulerat, geminum Regi ac Reginæ dedit ea cum præfatione, se cupientem earum Virginum honorem, non potuisse excogitare, quemadmodum cumulatius honoraret, quàm si in talium Regum manibus collocaret. Gauisi sunt dono Principes, & ab ipsomet voluere Fabro in oratorio Reginæ decora in capsa reponi.

48 *Fabri vel in multitudine animi solitudo.*

Et sanè non est facile cogitatione, nedum stylo assequi, quàm multus esset Faber in cultu Beatorum, sacrarumque eorum reliquiarum. Didicit afflante spiritu memoriam cuiusque Beati cum pietate coli, si quis primùm gratus ageret diuinæ clementiæ, quòd eum iam inde ab æternitate prædestinasset & vocasset ad gloriam, ad eamque suis itineribus & quasi gradibus perduxisset. Deinde si easdem sacratissimæ Dei Matri gratias, Angeloque eius custodi persolueret, & ij: Cælestibus singillatim, qui ad eius salutem & gloriam aliquid contulissent. Postea si & ad Deum, & Sanctum illum pro ijs, qui & præcipuo eum colerent, aut coluissent honore, preces sterneret. Tum si Deum ipsum studiosè rogaret, vt eius litterarum monimenta, si quæ forent, rerumque ab eo gestarum memoriam custoditam & conseruatam vellet: denique si pares eius ossibus, vbi vbi essent, tribueret venerationis honores, & ex ijs aliquid vnde se muniret & tueretur, exquireret. Porro tam erat in colendis Beatis Faber attentus, non modò ad eorum ac Dei laudem, sed etiam ad degentium in terra præsidium. Nam cùm tantum interlit pietatis publicæ summorum ad eam Principum habere propensos animos, ipse interiore præsensit admonitu, eoque perilluſtri, cælestium omnium tanti esse suffragia, vt vel vnius præsidium plus efficacitatis habeat ad corrigendos hominum mores, quàm cunctorum edicta Regum, industrijque conatus. Hoc igitur impensiùs studebat ipse ad causam pietatis humana & cælestia sociare præsidia, & ipsis quoque Regibus patrocinia conciliare Beatorum. Quibus præsidibus Ioannem subinde Regem Reginamque Catharinam affatus de sua in Castellam profectione, ita cum illis egit, vt tandem eorum bona cum venia sibi cum Araozio liceret abire, manente in Lusitania Simone. Ægrè illi quidem passi sunt tantos à se Patres, quibus tantopere vtebantur, auelli; sed Societatis videlicet bono sua commoda posteriora duxerunt. Abeuntibus

49 *Pulchra Fabri de Sanctis meditatio.*

50 *Quantum præsidium sit in Sanctis ad reipublicæ bonum.*

51 *Faber & Araozius in Castellã discedunt.*

commendaticias ad Philippum ea tempestate Hispaniæ Principem, eiusque coniugem dedêre litteras, deinde ipsis peramica mandata, vt sicubi suum studium opportunum sibi esse sentirent, se per litteras admonerent; nullo loco se monentibus defuturos, & nisi Castellæ perneces saria vtriusque opera videretur, rediret saltem alter in Lusitaniam. Horum post discessum, iv. Nonas Maij Conimbricam Simon venit. Vbi cùm feruere suos apud Socios mortificationis studia præter modum, præterque morem animaduerteret, operæ pretium duxit nimijs ardoribus moderari. & quanquam ille quidem ad prudentiam Præpositi referenda putabat omnia, per eos tamen dies, quibus illic subsitit, fiebat interdum ab eo satis ampla potestas, vt ad obtinendam animi sui victoriam nonnulla in eo genere, quæ prodessent etiam proximis, gererentur. Atque vt pauca de multis. Ambrosius Ferreria cùm Vrbani amici permotus exemplo ad Societatem animum appulisset, iussus est, periclitandæ constantiæ causa, per vrbem mediam sine pallio pileoque ipsa meridiana luce, cadaueris cranium dextra præferre, atque hoc ferculo habituque in obuijs templis ad preces faciendas tantisper subsistens ad Patres recta procedere. Qui dum libens obtemperat, & tota notus vrbe præsertim musicæ artis canendique claritudine, per frequentissimam ciuitatem ferali illo incedit ostento, sibilis & conuicijs excipitur, insequente à tergo velut amentem lasciuiente puerorum turba. Tali experimento edito Societate tandem recipitur, haud eorum indignus numero, qui stulti heri pro Christo non abnuunt, vt sint denique sapientes. Iubebat etiam Simon è Socijs aliquot nocturnis tenebris voces illas cum terrore iactare, Infernus, infernus his, qui mortifero vrgentur crimine. Alios autem passim eleëmosynam tritis emendicare lacernis. quæ res vt noua, & id temporis inusitata, sic ad incutiendum ruborem valuit plurimùm. Quosdam verò primis se intendentibus tenebris mittebat foras, vt medijs in triuijs compitisue edita voce clamarent, Heu, heu! peccatores à peccando iam desistite, moriendum cùm sit vobis. Quibus aliquando carminibus probus quidam admonitus Clericus, protinus occurrit, & cùm viarum teneret itinera, salutares illos præcones in vrbis loca deduxit plurimis nobilitata flagitijs, illic vociferare iussos. Nonnullos eodem modo in mediam hominum turbam mittebat Simon, qui contentis vocibus ingeminarent identidem, Terra, terra, ad forum adsis auditura verbum salutis. Cumque ad dicendum vnus aliquis è Collegis haud imparatus accederet, populusque tumultuariè ei pulpitum excitasset, eo ille conscenso præmonebat initio Stradam postridie verba facturum, adessent frequentes: interim nonnulla breuiter se quoque dicturum. Atque hoc exordio de supremo vitæ die, formidandoque iudicio, deque reddenda Deo ab vnoquoque ratione commodum instituebat frugiferumque sermonem. Die insequenti conuocata à Fratribus concione Strada eodem vestigio præparatis iam animis ad accipiendos diuini verbi fatus suam habebat orationem. Quibus tum sermonibus, tum clamoribus, varij exiitebant inter homines motus pro cuiusq; animi affectione, vel sensu. Quidam intimo dolore saucij ab inueterata peccandi consuetudine abducebantur. Alij contrà liberiùs obtrectantes Patrum facta carpebant. Prudentiores verò, aut qui tales sibi videbantur, in ea fuere sententia, vt nimij illi reprimerẽtur ardores, duobus tribusue ex eo numero coërcendis. Qui verò se ipsi penitus ignorabant, nec sua satis peccata pendebant, aiebant terrores illos ad Niniuitas aliquos pertinere: qui tamen sine animorum ingenti fructu commodoq; non erant. Nec verò è spiritualium exercitiorum secessu minora cernebantur in animis lucra, cùm ex eis tam commutati homines prodirent, vt miraculo pariter & incitamento cæteris viderentur. Quippe tanto ardore animi magnalia Dei loquentes audiebantur, vt illud in eos aptè caderet, quod & à multis satis in tempore iactabatur, *Musto pleni sunt isti*, hinc & illud in vulgus fluxit, quod & valdè percrebuit, qui apud Patres se semel exercerent, eos sæpè visa videre. Quæ fama ipsum quoq; Cardinalem Henricum eumdemque supremum in hereticos iudicem tandem impulit, vt per hominem fidelissimum de re tota cognosceret. Dederat autem id negotij Rectori Academiæ Fratri Iacobo de Murcia ex familia S. Hieronymi, ita tamen, vt dissimulanter, & sine Societatis nota in eos, qui exercebantur, inquireret. Qui dum facit imperata, legitimeque Fratres nostros de obiectis visis interrogat, inuentus est qui (Rodericum Menesium fuisse aiunt) se visa vidisse diceret, & quidem horrifica. Cui Rector, Et quænam, inquit, sunt ista visa, quę dicis? sembamque suum simul admonet, vt quę narraret, exciperet. Ille verò, Memetipsũ, inquit, vidi, quem nunquam antea probè videram, tetrum sanè monstrum, & cuius simile nunquam vidi. Ita dum inuestigatur improbitas, probitas illustratur. Quotidiana porro Sociorũ domi forisque palæstra, nulla fermè alia, nisi continens erat precatio, vt instar criminis haberetur, si quis domo egressus non pium aliquid ad commentandum passim inter itinera comparasset. Solenneque omnibus erat, vt priùs quàm tecto pedem, in sacellum se reciperent ante Augustissimum Eucharistiæ Sacramentũ, dum futuræ precationis argumenta colligerent. Ex quo haud rarò fiebat, vt multi in itinere æstu contemplationis abrepti, in obuia quæque, seu homines, seu lapides, seu oneraria iumenta, velut capti oculis, nec sentientes incurrerent: occursantium ludibrium in terris, quorum in cælis conuersatio ipsis admirationi Angelis erat. Accedebat in ore pallor è precationis assiduitate contractus, tantaque macies, vt ioci causa dictitarent homines, palearum illos fuligine eum sibi colorem accersere. Ac ne cœnationis quidem tempore contentionem remittebant orandi. Quam ipsam pius inter epulas anagnostes, vt solet, alebat. In libandis autem cælestis aræ mysterijs Fratrum pietas tam erat incensa, & ea vis lacrymarum, vt ad id pietatis spectaculum non modico itineris interuallo complures academici conuolarent.

Atque hæc domestica, illa externa. Magnæ hominum cateruæ non ex ciuibus modò Conimbricensibus, sed ex proximis etiam pagis ad expiandos apud illos animos confluxerunt. Quibus

in

52 *Exempla mortificationum publicarum Conimbricæ notabilia.*

Varij sermones de mortificationibus publicis.

Inquiritur in exercitia & laudatur. 54

Studium precandi Conimbricensium. 55

53

in audiendis peritéque tractandis egregiè versabatur in primis Andreæ Oviedi, & Ioannis Aragonij lenitas singularis. Conimbricensis etiam
56 Episcopus, qui sacris à concionibus paulò antè
Ioannis Suarij Conimbricensis Episcopi in Societatem studiū. Regi fuerat, & Principis institutor, ex Augustiniana familia, Ioannes Suatius, vir de Societate inde vsque ab eius in Lusitaniā accessu, perpetuis & maximis officijs optimè meritus, nouo sibi onere impositō, ad id sustinendum, alias præter Societatis, quam tantum complectebatur, operas non quæsiuit. Cuius & hortatu præclarum orbitati virginum domicilium magnis ad vrbem sumptibus extruendum, vnde vel ad honestas postea nuptias, vel ad sacra cœnobia dote dicta dimitterentur, curauit. Extat adhuc huius pietatis Conimbricæ monumentum, cuius Societas ipsa primordia, quoad suis progressionibus vteretur, & ministris committeretur idoneis, aluit ac sustentauit. Hic erat Societatis in Lusitania cursus, cùm in eo quoque regno Concilium Tridentinum indictum est. Quò cùm regij Legati Lusitaniq́ue de more Præsules vocarentur, præstans pietate Rex, de religionis propagatione, morumq́; confirmatione solicitus, per litteras Simoni mandat, vt cum eruditis de Societate Patribus accuratè perpendat, quænam potissimū ad celeberrimum illum totius orbis conuentum suo referenda nomine viderentur. Eidemq́ue postea Concilio Societatem nostram cùm studiosissimè commendasset, graui oratione testatus est, quàm illa non in Lusitania modò, sed in ipsis etiam Indiæ regionibus pro Dei gloria, & animorum commodis desudaret. Addidit & id Societati oneris Rex, vt
57 Simon loco Ioannis Suarij, quem Conimbricen-
Simon institutēdo Principi præficitur. si Ecclesiæ præpositum diximus, institutionem susciperet Principis, rogato Ignatio, vt ad id muneris permanere eum in Lusitania sineret. Dudum siquidem B. Pater cauebat, ne nimius aulæ vsus ac fauor Simoni Societatiq́ue incommodaret. Sed neque pietati eximiæ Regis, neque ingentibus erga Societatem meritis, quod is adeò sancto consilio postulabat, potuit denegari.

58 Faber interim & Araozius cùm ex Lusitania in
Res Araozij & Fabri in Castella. Castellam iter facerēt, substitērē Salmanticæ, vbi suis concionibus Araozius totam ciuitatem incendere ac permiscere cœpit: Faber autem priuatis colloquijs, & conceptos fouebat ignes, & nouos denuò suscitabat. Multæ se ad animorum tutelam aperiebant viæ, & laboris vndique suggerebatur occasio. Tum demum in ijs prouincijs Societas perspici, quæ ad id tempus penè ignorabatur, est cœpta: tum à Principibus viris eius expetita Collegia. Florebat tunc in Academia Salmanticēsi ex B. Francisci familia Alfonsus de Castro, ex Dominicana Franciscus Victoria; clari vterque nominis apud scholas, nec pietatis sanè minoris. Qui Fabri quem Luretiæ iam antè norant, Araozijq́ue aduentum non modò omni beneuolentiæ significatione complexi sunt; verùm etiam Societatem ipsam adeò in vulgus commēdarunt, vt Salmanticēsium de ea vocanda consilium ac voluntatem accenderint. At Patres cùm
59 satis haberent in præsentia prima quasi semina
Salmantica Societatem illustrant. procreandarum frugum in tam nobili ciuitate iecisse; cœptum iter prosecuti, Pintiam, quam & Vallisoletum vocant, ea tempestate regni sedem, xvii. Kal. Aprilis appellunt, & pauperum ad hospitium suo more diuertunt. Hic & commendaticijs Lusitani Regis epistolis & Lusitanorum Procerum, haud minùs benignos, quàm expeditos aditus ad Philippum Principem, & Mariam
60 coniugem nacti sunt. Ab his primò comiter excepti, postea etiam per otium ad colloquium inuitati, tam propensos in Societatem eorum animos perspexerūt, vt latissimum tota in Hispania campum explicari suis laboribus iam tum cernerent. Tantorum igitur Principum nixi præsidio, sed multò magis Dei, quò maior in alias mox Hispaniæ oras aperiretur ianua, Vallisoleti primùm, &
61 in ipsa curiæ luce Societatis exequi munera,
Py labores ad populū. eamq́ue velut penicillo adumbrare rebus ipsis instituunt. Itaque & in templis, & in foris ad populum frequēter agere, crebrò Christianis rudes pueroscque moribus & institutis imbuere, crebrò nosocomiorum, in quibus etiam pernoctabant, publiciq́ue carceris limen terere. Qua studiorum assiduitate, varietateq́ue munerum cæteruę videlicet hominum, velut graui excitatæ veterno, & ad aspectum nouæ lucis, ad deponenda peccata conuolabant. Quarum fama rerum publicis è plateis in curiam, & ex curia in omnem penè transuolabat Hispaniam, vt multis esset & admirationis materia pariter & sermonis. Aiebant ali-
62 qui Vallisoleti Ignatianos, seu patria voce Inighi-
Variis nominibus appellantur. stas, quidam autem Papistas (nam Papæ, Sedique Apostolicæ præcipuo eos voto deuinctos, iam fama vulgarat) apparuisse. Nec pauci similitudinis errore decepti, Theatinorum eos vocabulo, quorū item sacer Ordo haud dissimili cultu nuper surrexerat, describebant. Quidam verò, quoniam nihil nisi morum conformatio eorum in ore resonabat, malebant eos, vt multis etiam locis in Italia, Reformatos Clericos appellare. Nec deerant, qui cùm fortè altiùs de Patrum virtute sentirent, dictitarent eos esse Apostolos magni Dei, qui ruentibus ad Tartarum animis tempestiuas portigerent dextras. Erant tamen omnium iudicia iudicio curiæ, & euentuum expectatione suspensa, nec audebant in vulgus vitio vertere, quod cōsentiēte Regio Principe gerebatur. Quibusdam autem instar erant miraculi, quòd cum omni genere sexuq́ue promiscuo tam versarentur innoxij. Nec dubitauit in media curia Mel-
63 chior Canus bellè iocari, Patres Societatis Iesu
Qua herba Societas vtatur aduersus intemperantiam. herbam quamdam secum solitos circumferre, quæ vim haberet interimendæ libidinis: eoq́ue velut antidoto tutò posse inter feminarum versari greges, & confitentibus puellis aurem salua integritate præbere. Ea vox seu candido sinceroq́ue ex animo, seu quo alio profecta, admirationem certè multis attulit: sensimq́ue sparsa per curiam ad Principis peruenit aures. Qui rei auditæ curiosus inuestigator Ioannem de Zuniga (is erat ei velut morum magister ac custos) ad Patres misit sciscitatum, quod herbæ genus illud esset tantæ potestatis ac virium, quam illi perhiberentur habere. Fecit imperata Ioannes, expolitisque Philippi mandatis ab Araozio contendit, vt rem sibi totam, quam mox ad Principem referret, exponeret. Hæsit hic paulisper Araozius: tum rem totam indicaturum se esse respondit, modò is eam Principi, quemadmodum ab se acciperet,

accu-

accuratè fideliterque referret. Cùm ille se recipe-
ret, Verissimum, inquit, Araozius est, quod de
huius nostræ herbæ potestate narratur: tantarum
quippe virium est, vt non modò nobis ad fran-
gendas cupiditates libidinesque sit vsui, verùm
etiam tutum quoddam ad continendã linguam,
& conterendam elationem animi, & omnia vitia
præsidium. Eademq; tam multas facultates pro-
prietatesque complectitur, vt equidem valdè ve-
lim & Principi, & toti curiæ eius vsum notum ac
familiarem esse. Porrò nemo nescit varias à Deo
virtutes indiras herbis, quarum beneficio solus is
potiatur, qui cognitis & inuentis vtatur. Acue-
runt hæc cupiditatem Ioannis, qui vt sine mora
sibi nomẽ ederet tam salutaris herbæ, nec se diu-
tiùs properantem ad Principem cunctaretur, ac
suspensum haberet, acriùs institit. Cui Araozius,
Hæc, inquit, herba communi sermone, Timor
Domini nuncupatur. Is eas omnes, quas enume-
raui virtutes, ac multò etiam plures quàm dixi,
continet. Eo nos quotquot de Societate sumus,
frequenter vtimur: eius præsidio innoxij in me-
dijs flammis periculisque versamur: eo instructis
ac benè munitis vbique gentium benè nobiscum
agitur. Hocigitur Principi velim referas: hoc fi-
deliter narres. Qui si me auctore in animum in-
duxerit suum, eo, quoad vixerit, vti præsidio, ti-
more, inquam, Domini, næ ille magno suo bono
experietur, quàm admirabiles fructus pariat,
quantarumque sit virium. Acquieuit responso
Ioannes, & amplius quod requireret, nil habuit:
Principi autem, quæ acceperat ad verbum reddi-
dit. Ea mox per omnem peruagata curiam secun-
dissimis excepta sunt auribus. Princeps autem eo
pergebat alacriùs præclaris Patrũ fauere cœptis,
quo eorum manabat latiùs & fructus vbertas, &
opinio virtutis. Cuius honestissima de Societate
iudicia ipsa quoque curiæ lumina, vt consimili
eos honore colerent, admonebant. Iam qui Prin-
cipis arcanis præerat, is ad sacras confessiones Fa-
brum sibi delegit: quem & ex regio cõcilio, & ex
prima nobilitate secuti sunt multi. Primas autem
ex fautoribus obtinebant Cardinalis Toletanus,
Ioannes Tauera, summa integritate ac sapientia
vir, quem Philippus ipse propter consilij prudẽ-
tiam atque fidem verebatur vt patrem; & Bernar-
dinus Pimentellus Taueræ Marchio, qui & Fa-
brum ad confessiones adhibebat; deinde Apo-
stolicus Nuncius Poggius, cui in Germania plu-
rimis iam pridem experimentis perspecta fuerat
Fabri virtus & industria laborum. Huius sic ad
„ Ignatium meminit Araozius: Habemus hîc Pog-
„ gium Nuncium tam benè in Societatem affectũ,
„ vt ad temporales quidem res alter Petrus Coda-
„ cius; ad spirituales verò alter Iacobus de Eguia
„ existimari possit: nec alio nisi Fabro à confessio-
„ nibus vti placet. Apostolico porro Nuncio Car-
dinalique adiungebantur, quotquot ferè in aula
morabantur Episcopi, Salmanticensis in primis
& Calaguritanus. Nam Pompeiopolitanus cùm
alia multa de Societate probabat cõmendabat-
que, tum institutũ condendi Collegia, quæ cun-
ctis Pastoribus veluti Seminaria quędam suarum
Ecclesiarum, fouenda & promouenda dicebat.
Probabant autem & id vehementer, quòd nouus
hic Ordo nullo à cæteris discreto cultu, sed eo,
qui cum Clero regionis cuiusq; congrueret, vte-
retur. Sic enim fore, vt is omnem oram ac regio-
nem ad sanandos mores & curanda vitia minimo
negotio peruaderet. De Doctore Ortizio, cuius
in Societatem humanitas suprà demonstrata est,
deque Commendatarijs maioribus Castellæ ac
Legionensi, omninoque de regij Concilij Præsi-
de nihil attinet dicere. Quorum vt erat pietati
mens dedita, ita & in Societatem pia in primis ac
beneuola fuit. Nec minus ab hæresum vestigato-
ribus huic familiæ nominis & auctoritatis acces-
sit. Quippe horum in eo regno potestas summa
cùm sit, quidquid ab his pium sanctumque pro-
batum fuerit, probatur à cæteris: probant autem
nihil ex his, quæ ad Dei cultum, quæque ad Ca-
tholicam religionem pertinent, nisi, vt par est,
censorio quodam seueroque iudicio. Ergo hi Fa-
bro Araozioque agentibus apud populum audi-
tis, vberrimaque ex eorum laboribus messe, tum
etiam eximia erga Sedem Apostolicam fide com-
perta; voluerunt & ipsi suis Societatem cohone-
stare iudicijs, eiusque tum prudentiæ, tum do-
ctrinæ captiuos quosdam & inclusos hæreticos,
qui suam detestari proteruiam in Ecclesiæ si-
num reuolare decreuerant, commiserunt. Erat
tum summus in hæreticos iudex & inquisitor Ia-
cobus Tauera Cardinalis Toletani propinquus
haud familiæ nostrę minùs, quàm Cardinalis ipse
beneuolus. Horum erga Patres honestissimis iu-
dicijs satis declaratũ est, quàm temere ad eorum
tribunal fuerit olim delatus Ignatius: quaque
fuerit & vitæ grauitate, & doctrinæ constantia
sanctus ille præditus Pater, cuius filij tantæ san-
ctitatis & eruditionis documenta iam darent.
Tum demum improbissimi calumniatorum, qui
ad eam diem de Ignatio Societateque vigebant,
euanuere rumores. Nam quanquam aliàs Or-
tizio Faber, vt suprà significatum est, varijs in
Hispaniæ locis, atque in ipsa etiam curia dictis
factisque notitiam aliquam Societatis attulerat;
id tamẽ ex itinere & cursim fecerat, mox in Ger-
maniam rediturus. Nunc autem aptissimũ tem-
pus nactus, Philippo Principe coniugeque pro-
pitijs, id ipsum per otium & accuratiùs fecit, vt
quæ se absente prauæ de Societate opiniones e-
merserant, noua sua præsentia discuteret, & tanti
Patris reuerentiæ consuleret: dum, obloquẽtium
ora minimè reformidans vltro conuenit vnum-
quemque, & de suis studijs institutisque respon-
det. Quo etiam nomine nobilibus quibusdam
Lusitanis plurimum Societas debet, qui Mariam
Principem ex Lusitania comitati, & in eius per-
seuerantes aula, non ad alios se in Castella curan-
di animi causa, nisi ad Fabrum & Araozium ad-
iunxerunt, cæteris suo exemplo commonitis, vt
omni suspicione deposita, turò Patribus se com-
mitterent. Illud insuper curiæ restati, Societatem
in Lusitaniæ regno, totisque fermè Indijs, non
Ecclesiæ modò religionique, verùm etiam pu-
blico otio, tranquillitatique mirificè profuisse.
Quod sanè testimonium recentissimæ Xauerij
litteræ, Prætoriique Indici maximè confirmarũt,
quæ à Lusitano Rege missæ, & de suggestibus in
concione perlectæ, mirum est quantum in homi-
num pectoribus ardoris iniecerint. Gestiebant
vniuersi lætitia nouæ sobolis ad Christũ accessu.

64 *Amici Societatis in curia Philippi.*

65 *Sacrorum Quæsitorã de Societate honorifica iudicia.*

&

& sui conscientia teporis, metu quodam intimo pulsabantur, ne, quod de Iudeis olim pronunciauerat Christus, multi ab Oriente venirẽt, & cum Abraham, Isaac & Iacob recumberent in regno cælorum; filij autem regni eijcerentur in tenebras exteriores. Id erat plurimis vitiorũ frænum, & melioris vitæ stimulus ordiẽdæ. Certabat cum plebe nobilitas, Principes cum priuatis in ornatu morum cultuque iustitiæ: delectabant Philippi Mariæque coniugis incensa studia: qui dum & suis & alienis animis consultum volunt, omnem sui adeundi copiam Patribus faciebant, & quidquid in eam rem opis expeterent, porrigebant. Quorum etiam in gerendis rebus animaduersa prudentia integritateq; non dubitabant ad grauissimas vti causas; vixvt interdum populo mos, qui frequens vndique ex omni genere confluebat, à Patribus geri posset. Ipse verò Ioannes, quem suprà nominaui, Zuniga, eiusque coniux Stephania Requesensis Patres frequenter adibant, cum eisque de animi salute auidissimè conferebant. Aluarus verò de Corduba regij Princeps stabuli, Patrum vsu colloquijsque adeò se pietatis studijs & caritatis addixit, vt eius vxor Maria Aragonensis pari pietate femina dictitaret, se ante Patrum aduentum aulico fuisse Equiti, postea rari exempli Equiti collocatam, qui rectè factis insisteret, & cõfectis quotidie suis cum Philippo negotijs in interius conclaue se abderet, aut si fortè versaretur in Pardo (regium id erat nemus) opacæ arboris latebram quæritaret, vbi de more se ad orandi munus ac pensum referret. Præcipua eius exercitatio caritatis in proximos erat; eaque de causa in valetudinario, vbi & ægrotis suis manibus ministraret, & eorum indigentiæ consuleret, multus & frequens erat: primisque se intendentibus tenebris vnà cum Equitibus alijs, quos eius excitarat exemplum, sese ad nosocomium sublatis in humeros culcitris conferebat, vt Christo in suis minimis lectum sternerent. Nihil his inferior erat Ferdinandus Silua Comes Cifontanus, magno apud Carolum loco, à quo & filiarum custos, quas Infantes appellant, & totius illius curiæ quasi magister est factus. Is eam de Patribus opinionem hauserat, vt cùm ad eos adiret, illud ferè haberet in ore, Conferamus nos ad Clericos sanctos. tanta erat de sanctitate vtriusque opinio. Ab eisdemque voluit scripto sibi tradi precandi viam, & sui pectoris discutiendi præcepta. Confluebat ad xenodochium, quò Patres primò diuerterant, tanta hominum vis, tum cæterorum, tum Procerum, vt amicorum rogatu coacti sint sedes illas pauperibus cedere, & in alias ipsi paulò commodiores, quas eis Princeps instruxerat, immigrare.

66 *Fabri & Araozij auctoritas in aula, & fructus.*

67 *Faber excurrit Madritum,*

Nec verò Vallisoleti modò, eorum se nauitas continebat, sed bona Principum venia Madritum Faber excurrit, vbi Caroli filias, ijs iam æquè notus ac carus inuisit. Apud has verba fecit, & ad paratas meditationes haud inuitas admisit. Quarum natu grandior cùm de more rogaretur à Fabro, quid ex adhibita commentatione commodi percepisset, respondit, Roga, mi Pater, Dominũ, vt me sibi talem instituat, qualem vestra Societas optat: concepta videlicet animo vota perfectæ virtutis inter percepta commoda numerabat. Hinc Faber ad Cardinalis Toletani ditionem, quem Madriti reliquerat, flexit iter: quibus locis quòd tribus ferè antè annis industriam in defendendis animis singularem ostenderat, hoc nunc auidiùs ab vniuersis excipitur. Hîc re bene gerẽda cupiditatem Societatis cùm alibi passim, tum Toleti, vbi ad excitandum Collegij decus multorum se benignitas obtulit, incitauit. At Faber, qui priùs in ipsa regni sede, quàm vsquam alibi vberioris spe fructus collocare Societatem malebat; satis habuit in præsentia prolixam Toletanorum voluntatem in posterum confirmare: &, haud inani spe data, Vallisoletum Iunio exeunte se retulit. Quippe visa Principibus ac Proceribus diuturnior optati hominis est absentia: reuersoque seuerè mandatũ, à curia in posterum ne discederet. Interim mulræ ciuitates studio Societatis accensæ eam ad sese per litteras euocabant. Quarum ne contemnere Faber preces ac vota videretur, Ignatio vrgente præsertim, vt inchoati Valentini Collegij haberetur diligens ac potior ratio, Araozium ad eas destinat. Cuius ciues Vallisoletani discessum auctoritate Principis interposita impedire conati, nihil scilicet profecerunt. Nec enim exorari causa cognita Princeps nõ potuit, gauisus potiùs tot ex partibus Societatẽ acciri, quàm vt vni loco esse iuberet affixam. Interim ex Maria coniuge Carolus nascitur Kal. Iulij. Cuius partus lętitiam mors funestissima parentis (quæ rerum humanarum inconstantia est) paucis diebus extinxit, vndecima videlicet à partu luce: quanto omnium mœrore fletuque, quanto Principis luctu, cui carissima & verè coniux erat, quid attinet memorare? Ingenti quoque, si sensum hominum spectes, nostræ Societatis incommodo, cuius illa fauebat initijs: quanquam Socetas iam tum tacitè admonebatur, haud humanis, sed diuinis nirendum esse præsidijs.

68 *& Toletum.*

69 *Moritur vxor Philippi Principis Maria ex partu.*

Compluti Araozius Rectorem Collegij maximi, quod appellant, optantem aliquot è Societate Theologos, ad instituendum sacræ doctrinæ in eo Gymnasio Collegium, primùm adijt. Deinde ex cæteris, qui propensiores ad Societatem videbantur, Ioannem Medinam virum apprimè doctum, magnæque auctoritatis nominisq; conuenit. Qui de huius constitutione Collegij consultus, respondit non tam id ductu Societatis inchoandum, quàm in eiusdem Societatis vsum conuertendum. Sic fore vt nec Collegij decus ei abesset Academię, & nouo insuper Societatis decore, quod expeteret, augeretur: in eoque cum grauissimorum virorum mente sensuque, Medinæ sententia congruebat. Illud tamen Araozij aduentu Compluti perfectum, vt alij de Societate discipuli Villanouæ adijcerentur, auctumque Sociorum numerum ædes laxiores exciperent. Accesserant autem huc ex Lusitania Maximilianus Capella, & Vallisoleto Emmanuel Lopius nuperibi receptus: qui vnà cum cæteris litterarum studijs intenti non intermittebãt ad sanciendam Collegij primordia, aliquid etiam foris natare proximis. Sumptum suppeditabat illustrium matronarum pietas, Eleonoræ Mascareniæ, coniugisque Cifontani Comitis Ferdinandi Siluæ, & quas primùm nominare debui, ipsæ Cæsaris filiæ. Quarum perenni benignitate, nostrorum

70 *Araozius adit Complutum.*

71 *Emmanuel Lopius in Societatem Vallisoleti receptus.*

&

72 *Barcinone expetitur Societas, & gesta ibi ab Araozio.*

& studia nitebantur, & vitæ. Rebus Complutensibus ita compositis Barcinonem Araozius rectà properat; vbi meliore etiam loco, & solutiora offendit omnia. Iam Societatis amici ad vsum Collegij parauerant ædes, iam satis ampla librorum supellex à Ioanne Pusale viro pio & erudito, Beatique nostri Patris amico de vita abeunte legata. Iam sacerdotes duo nomina Societati daturi partes eius ac munera in præparatis ædibus incenso animo populique approbatione susceperant: quibus & tertius post Araozij aduentum, adiunctus est socius: selectique in eumdem numerum de multis alij, quibus eadem à Deo donata mens erat. Quos inter Antonius deinde Cordesius præstantia virtutis ac rerum gestarum excelluit. Accedebat optimi Præsulis Prætorisq; voluntas, qui & de Societate præclarissimè sentiebat, & Araozij concionibus supra modum oblectabatur. Araozius tamen ipse, cùm ad explendas omnes partes numerosq; Collegij nondũ promptum animaduerteret, quod satis esset argenti, Barcinonensibus spe iniecta Collegij, bibliothecam dumtaxat & domicilium, vt vsui futura mox Socijs, admisit: cæterùm priùs omnia dixit cum Ignatio Societatis Præposito communicanda, & mentem eius per litteras exquirendam. In eo autem domicilio tribus illis sacerdotibus collocatis, præside Ioanne Queralta, cui postea in bene cœptis firmitas defuit, meliusque de rebus Societatis edoctis, & ad constantiam incitatis audiendi remittendique de more peccata ius impetrat: reliquos eiusdem mentis ac propositi viros bona spe complet, quoad recens Dei vocatio pia precatione diuturnitateque, suam quasi maturitatẽ assequatur.

Hunc in modum confirmatis Barcinonensium animis inde migrat, Ignatiumque de re Barcinonensi ac Complutensi per litteras docet, significans, quod probauit Ignatius, videri sibi vt in Hispanias, vbi & Societatis instituta vulgò nota probataque iam essent, & antiquæ suspiciones excussæ, Socij alij mitterentur. Ad extremũ Barcinone relicta, Valentiam, Nouembri ineunte, perrexit. Hîc ciues reperit planè nostros: & quanquam Valentiæ nondum templi copia Sodalibus facta erat, nec per litterarum studia vacare proximis satis poterant; currebatur tamen ad eos certatim mysteriorum gratia, & studio salutis. Et ij quidem ne planè sui essent, sed otij aliquid cæteris impertirent, duos ex hebdomada dies mysteriorum procurationi dicabant: cætera compensabant exemplis, quibus acriùs humana pectora, quàm disertissima oratione ciebant. Quippe elucebat in eorum victu frugalitas, perpetuus in disciplina tenor, in afferendo consilio prudentia, in quotidianis congressibus ardor spiritus, in omni denique actione modestia, vt maior ex ipso aspectu, quàm ex verbis disciplina virtutis existeret. Ac de Mirone quidem, qui cæteris præerat,

73 *Status Societatis Valentiæ.*

74 *Laus Iacobi Mironis.*

scripsit ad Ignatium Araozius, egregium se innocentiæ reperisse cultorem, quique apud eos ciues mira sanctitatis opinione floreret: in cæterisque laudibus splendidisse ieiunio, vt qui nullo sæpè cibo biduum triduumue traduceret. Auctior autem idcirco Mironis familia, Collegijq; tum erat, quòd Ignatius impetratis ab Apostolica Sede reditibus in fundamenta Collegij, continuò illuc de suis aliquot ab Vrbe miserat, nonnulloque de Lusitania Simon, in ijsque Ludouicum Consaluium, cuius inductioni animi consilioque tota se propinquorum amicorumque nobilitas opposuerat. Nec tamen hoc Valentini Collegij incrementum prorsus detrimento vacauit: vt rara inter homines lucra non damnis immista sunt. Quanquam & hoc damnum summa bonitas demum in lucrum vertit. Antonius Monis (quem huc ex Lusitania missum suprà docuimus) sensim languidior in disciplina factus, tum occulto germani, qui ad id Valentiam Olisippone venerat, colloquio delinitus, cùm ei, quas antè Collegio Conimbricẽsi donarat, facultates suas donasset; cœpit inquietior agere, & respectare mortalia, seu vitam affectare vagæ liberioris que sanctitatis. Missus ad Fabrum curandus, perrexit in Lusitaniam. Ibi cùm stimulante conscientia, tum Satana illudente, nullo remedijs loco relicto, è Conimbricensi fugit Collegio. Ruebat cæcus in exitium, nisi (vt iure postea ipsemet interpretabatur) tanquam catena fratrum precibus teneretur. Cùm enim in Montem Serratum venisset, nec diutiùs ferre conscientiæ diurnam nocturnamq; luctationem posset, eam prodigi filij vocem vsurpans, *Ibo ad Patrem meum*; Romam iter arripuit per summas brumæ rigentis iniurias & ærumnas alias: vnde grauiter diuque Auenione decubuit. Vbi attigit Romam, non ausus coram Beato Patre iniussus apparere, per epistolam ex hospitali domo sancti Antonij Lusitanorum veniam supplicitèr petijt in eius conspectum veniendi. Totus erat squallore deformis ac macie, crassa tunicula tectus, crura pedesque nudus. Iussit continuò Ignatius in ædem duci Professorum ædi vicinam, curarique & suppeditari necessaria, tamẽ ad duodecim dies ab suo conspectu arcuit, vt & ipsi & alijs prodesset exemplum. Quos dies in luctu totos ac lacrymis egit Antonius: & incitante ardore aliquando ab cingulo supernè nudus, crudo se flagello cruentans sacras stationes obiit, aliaque moliebatur, nisi maturè Beatus Pater admonitus vetuisset. Admissus tandem ad conspectum complexumq; dulcissimi Patris, & Sociorum conuictum non longo superfuit tempore, sed ea virtute, vt videretur labi permissus, quo excitaretur robustior. Ac fermè sic vsu venit, vt tepidorum non sit potentior medicina, quàm publica & grauis ruina.

79 *Ludouicus Consaluius Conimbrica Valentiam missus.*

76 *Antonij Monis post fugam ab Societate insignis pœnitẽtia.*

Sed vt redeamus Valentiam; cùm ad duodecim Sociorum cœtus excresceret, laxiores migrarunt in ædes optimo loco sitas, & publicum propter Gymnasium, sed mercede conductas: quas tamen mox emendas curauit Araozius. & sumptus quidẽ, dum fructus capere ex Ecclesiæ prouentu per Apostolicum diploma licuit, suppeditabat Petrus Domeneccus, Hieronymi parens, vir egregiè pius, & Societatis, cui se filius peramans consecrarat, studiosus in primis, quam & in partem hereditatis filij viuens ipse videnque vocauit. Araozius autem vrgebat de more verbo, cæterisque suæ disciplinæ præsidijs. Cumque ciuium cepisset animos, & in Societatem confirmasset, loci vicinitate admonitus ad Gandię Ducem Franciscum Borgiam, seu officij gratia, seu

77 *Araozius adit Gandiam, vbi incœptum Collegium Ouiedo progressu.*

vt de re Collegij cognoſceret propiùs, excurrit. Iam enim norat poſtulatum à Duce Collegium, eamque rem ad Fabrum, cùm in Caſtellam veniſſet, ab Ignatio fuiſſe reiectam. Tametſi poſtea longiore Fabri Araoziique in Luſitania mora, ſex è Societate ad initia Gandienſis Collegij impetrauerat Dux. In his Andream Ouiedũ, quo moderatore ſtrenuè ſanè Gandiæ promota res eſt. Nam & ad populum ſtatis ferijs nauus Pater agebat, & in æde quadam addicta Collegio ritè animos expiabat. Nec deerat vicinitati pagorum ſolita catecheſi, cæteriſque animorum ſubſidijs, diuiſa cum fratribus cura. ſed ſpes ſcholarũ, qua non modò ciuitas, verùm etiam ipſa vicinitas inuitata iam erat, ſolatio fuit: quibus paucos intra menſes apertis, & docẽdi onere leuaretur Ouiedus, & longè plurimorũ conſuleretur inſcitiæ. Quidquid ab his gerebatur, probauit Araozius. In Duce porro ſingularem pietatem animaduertit, adeoque propenſos in Societatem animos, vt iam tum audiret illũ velut vnum ſe de Societate iactantem. Quanquam autem noſtrorum Dux ipſe viris ſtudijſque ſatis ille quidem affatim conſulebat, nihil tamen adhuc cogitari operis inchoauerat. Cunctationis cauſa eius ſcilicet animi magnitudo, quia peramplum moliebatur amplæ familiæ Collegium ad propagandam inter Mauricos (eos ita nominant, qui oriundi ex Mauris Chriſtiani facti ſunt) quibus ea redundabat regio, religionem ac fidem; tum etiam Ignatij prudentia, qui non ignarus inchoata præclara nimia ſæpè feſtinatione peruerti, progrediendum pedetentim exiſtimabat. Dux autem etſi ad rem Collegij multa poſcebat, omnia tamen ad Ignatij referebat arbitrium: adeò ex animo vereque Societatem, quam verbo profitebatur, induerat. Ergo per Andream Ouiedum prima eſt operi admota manus: nam ſupremam imponendam à Fabro in Italiam redituro proximus indicabit annus: in quem nos, & pij Ducis ad Societatem acceſſum, & Collegium Gandienſe reijcimus.

78 *Fabri res Valliſoleti præclarè.*

Dum in his locis muneribuſque ad inſequentis anni primordia Araozij labores euigilant, moliens Faber Valliſoletani fundamenta Collegij apud Philippum, vt diximus, verſabatur. Complures ibi de primarijs Epiſcopiſque ad exercendam de more mentem, quod paulò antè videbãtur horrere, mira comitate perduxit. Quos medij homines imitati complures, in alios repentè viros, magno aulæ miraculo, commutati ſunt, alijs aliud ſalutis iter ingreſſis, & expetentibus Societatem non paucis. Extra curiam verò dum in Euangelio ſuæ non parcit operæ, penè innumeros parit Deo: vt ipſemet nonnunquam admiratione perfuſus benignitate tam clementis Numinis erubeſceret, quæ ſuos non aſpernata labores, tanta fœcunditate donaret. Ac ne tam proſpero efferretur euentu, modeſtiæ cauſa dictitabat, niſi olim Ignatij calamitates & tempora præcurriſſent, meritò ſe potuiſſe tam ſecundum Hiſpaniẽſis rei curſum habere ſuſpectum: vt qui iam vſu didicerat, quod B. Marcus Anachoreta prodidit, Deum explorata indignitatis noſtræ ratione pleraque hominibus auxilia conſueuiſſe, præuia calamitate conferre. Sed quoniam partam tueri prædam vix vnus poterat: nondum enim, qui-

Tract. de pœnit.

buſcum ſuas diuideret curas, habebat; conſilium cepit, vt ex multis, quorum corda inter exercendum tetigerat Deus, optimum quemque deligeret, & in Societatem adſcriberet. Nam haud ita pridem ſacerdos quidam Iacobus Mendius, & alij quatuor, daturi nomen acceſſerant; quorum explorare iam Faber animum miris modis & ſaluberrimis experimentis inſtituit. Hunc numerum alij auxére mox quatuor, vt iam delecta familia præter commune tectum, vbi ad Societatis normam dirigeret vitam, nihil vltra requireret. Commodùm Philippus Princeps extincta coniuge Valliſoleto Madritum cogitabat, cùm Faber non cunctandum ratus, de conſtituenda in ea vrbe domo Principis ante diſceſſum agere per opulentos viros inſtituit: tulitque celeris induſtriæ fructum, domicilio confeſtim & alimentis inuentis. Nec defuerunt, qui largè oblata pecunia ſacram ædem inchoare percuperent. Fuit tam pijs conatibus præter cæteras eã, quam ſuprà memorauimus, Eleonora Maſcarenia; quæ & Philippi pueri curam geſſerat, & Caroli nuper nati gerebat. Eã Fabrum, priuſquam Madritum infantem aucheret, vt ei benediceret, & bene precaretur, accerſijt. tanti apud eam & Fabri ſanctitas & Societas erat, vt meritò Beatus Pater eam Societatis matrem appellare conſueſſet. Ex his initijs magnitudo Valliſoletani Collegij, quam hodie cernimus, & Profeſſorũ luculenta domus extitit. Faber autem è nouem quos delegerat Socios, eos modò quos ſenſit idoneos, ſed præcipuè Iacobũ Mendium, Ioannem Conſaluium, & Hermetem Flãdrum Valliſoleti reliquit; reliquos Madritum ſecum, vbi commodam eis habitationem parauerat Princeps, abduxit. Hic commendatis Beato Ignatio per litteras Germaniæ partibus, quarum pro ſalute ſuperioribus annis adeò ſudarat & alterat, præclaros animi ſui impetus ad omnem laborem pro Hiſpaniarum quoque ſalute renouat. Ne quem autem commoueat quòd Faber & Araozius curiam coluiſſe dicantur, à qua potiùs longè abeſſe, ſi diſciplinæ rationem conſulas, oportebat. Illis enim initijs vehementer intererat naſcentem Societatem, & obſcuram, & quam Satanas maleuolorum ſermonibus omni ope conabatur obruere, ante omnia ſummis probari capitibus, vt inde ad ſubiectos populos tanquam ſemen ſuę propagationis acciperet. Nec tamen ceſſabat Beatus Pater identidem admonere, vt nulla re niſi obeundis religioſæ diſciplinæ muneribus, ſolidæque humilitatis exemplis, cùm prodeſſe ſaluti communi, tum Societatem euulgare ſtuderent. Nec omnino Araozium laudabat, qui, quanquam non ſine publico ingenti bono, tamẽ plus nimio videbatur Procerum conſuetudine vti. Quippe ea erat ſapientiſſimi Patris ſententia, non vſu magnatum, & tractatione ciuilium rerum, quod ſeueriſſimè interdicebat; ſed conſtantibus laboribus, vita irreprehenſa, diuini verbi prædicatione Apoſtolica, terendis noſocomijs publiciſque cuſtodijs, & id genus caritatis & humilitatis officijs colligendam eſſe approbationẽ & auctoritatem, quæ neceſſaria eſt Euangelicis operarijs, vt labores in ſubleuandis animis ſalutariter ponant. Denique quàm ipſis hominibus Religioſis fugiendas aulas, tam enitendum vita

79 *Adduntur Valliſoleti ad Societatem nonnulli & domicilium ibidem inchoatur.*

80 *Eleonora Maſcarenia præſtans in Societatem ſtudium.*

81 *Cur Faber & Araozius aliquamdiu in aula verſati: & quomodo illic agendum moneret B. Pater.*

rebusque gerendis, vt de toto Ordine bonus in eas odor ad Dei gloriam penetret.

82 *Res Indicæ.* Hactenus de rebus Hispanis, sequuntur Indicæ, clausula haud iniucunda lectori. Versabatur

83 *Xauerius de Macazaria insula, & Ceilano latè cognoscit.* Cocini Xauerius extremo anno superiore: cùm idoneis auctoribus est allatum, duos è Macazariæ regno Dynastas ad ouile Christi frequenti comitatu per mercatorem Lusitanum Antonium Paiuam non multis antè mẽsibus accessisse, euocatisq; Malaca legis diuinæ magistris cõfirmasse, se ad id tempus pecudum ritu vixisse: cæterùm in posterum Dei notitia cultuque imbutos, hominum more victuros. Est autem Macazaria insula ingens, leucas ab Cocino in ortum propè quingentas, ab Molucis insulis item in ortum circiter quinquaginta distans, trecentas fermè ambitu colligens. Sub idem ferè tempus ex Ceilano insula nunciabatur præcipuum eius regni Dynastam Regis filium natu grandiorem, cùm Lusitanorũ exhortatione Christianus fieri multis cum alijs decreuisset, à barbaro Rege parente cum alijs septingẽtis fuisse necatum; visaque post eam internecionẽ cruces duas, alterã in cælo igneam, alteram in hiatu terræ, vbi patrata cædes erat: quarum hanc cùm barbarorum perfidia sæpè ingesta humo conaretur opprimere, semper tamen emicuisse, eoque prodigio complures fuisse permotos: Regis autem filium natu minorem cum regiæ primarijs & consanguineis aliquot ad Christum esse conuersum. Qua gemini lætitia nuncij Xauerius anceps dubiusque in Macazariæ ne regnum latissimum Euangelij campum, an in Ceilanum excurreret, cùm illuc ipsa longinquitas ad labores, huc propinquitas ad celerem fructum accerseret; statuit denique, quoniam & nonnulla sacerdotũ auxilia in Macazariam à Malacæ Præfecto missa erant, & ipsum oportebat ad expeditionem, quæ Nagapatani contra Regem Iafanapataniæ parabatur, adesse, Macazaria tantisper dilata in Ceilanum proficisci, paratam classem primo quoque tempore conscensurus. Adiacet

84 *In Ceilanũ tendit.* Ceilano Manaria insula, vbi sexcentos ab impio Rege neophytos superiore anno cæsos esse memorauimus. Anno igitur ineunte Mansilla comite Cocino soluit, Ceilanumque delatus in insulam, incidit in Regis filium: ex quo rursus, & quæ de fratris aliorumque nece nuper Cocini nunciabantur, accepit; & admiranda cognouit ostenta, studiaque populorum inclinantiũ ad Christum, & ipsum denique clàm baptismate cum sobrino, suscepto, Proceribusque nonnullis, ad Indiæ festinare Prætorem, contra paternam seuitiam fidem imploraturum & opem. Quibus rebus Xauerius cognitis dat è vestigio litteras ad Paulum Goam, duos vt è Patribus, qui ex Europa propediem expectabantur, ad Ceilanum rem Christianam curaturos cum his Dynastis restituendis mittat. Ipse verò remisso in Commorinum Mansilla

85 *Apparatus contra Iafanapatanium Regẽ euanescit.* confestim Nagapatanum, qua significauit de causa, ex Ceilano traijcit. Hîc classicum illum apparatum ad nihilum recidisse, & penè de manibus elapsam esse victoriam, incredibili suo dolore cognoscit. Nam nec Rex ille, qui se Christianum fore spoponderat, in suum restitutus est regnum, nec tot innocentium Manarensium cædes merito expiata supplicio. Nauigium quippe Lusitanorum onustum mercibus, dum è Peguano regno in Indiam remeat, ad Iafanapatani regni fines appulsum, & à tyranno tanquam pignus ad impetrandam confirmationem pacis opportunum, protinus occupatum, ponere tantisper arma suasit, quoad recuperarẽtur amissa, ingenti Francisci dolore, quem tamen sapienti animo ac silentio pressit. Cæterùm vltricem Numinis dexteram, etsi paulò seriùs intentam, non diu tamen contractam tyranni crudelitas sensit. Nam & Manaria insula non longo pòst tempore ab Indiæ Prætore spoliatus est, alijsque affectus cladibus, & Manarenses ad vnum omnes fugerunt ad Christum: vt paucorum pro Deo mors obita velut semen innumeris fuerit & libertatis & vitæ. Sedit Nagapatani Pater ad dies aliquot: cumque regredi in Commorinum vellet, & ventus regredienti aduersus, progredienti secundus esset, is obsequens vento, nouum inijt pro sua pietate consilium. Nouerat Meliaporam Nagapatano passuum millianon ampliùs centum & quinquaginta distare (Lusitanorum id oppidum est frequens & copiosum, omnis autem regio Choromandel vulgò dicitur) in ora Indiæ maritima Eoi lateris Goano obiecti, leucis fermè centum ac quinquaginta à Commorino promontorio, parique interuallo ab Goa, si transuerso itinere Indiæ latitudo secetur. Visitur hîc ædes Apostoli Thomæ loci religione percelebris, quam ipse ex idolorum fano vero viuoq; Numini concinnauit dedicauitque, nec Christianorum modò peregrinorum, verum etiam Ethnicorũ & Barbarorum frequentia nobilis: vbi proximo in colle cæsus, & sepulturæ mandatus Apostolus perhibetur. Cernitur & hîc saxum eiusdem Apostoli cruore respersum, quod singulis annis triduo ante ferias Apostolicæ mortis, inter sacrum Missæ rubescit, cùm ipsum candidum sua natura sit, sanguineoque velut rore, quamdiu diuina res agitur, stillat; qua peracta redit ad naturam suam, & quem exuerat, candorem repetit. Inde tanta loci vel apud Ethnicos veneratio. Ergo Xauerius Quadragesima occidente Nagapatano soluit: eodemque mox tempestate reiectus, cùm in itinere sine vllo cibo totam traduxisset hebdomadam, sui propositi tenax pedes Meliaporam venit: vbi Apostolicos cineres, sedemque generosæ mortis auida religione salutat. Erant tum in oppido Meliapora, cui ipse Apostolus melius iam nomen dedit, præter frequentes indigenas, Lusitanorum familiæ ampliùs centum: quarum curandis animis Præsulis Vicarius Gaspar Coëllius præerat. Huic Xauerius secundùm Apostolum salutato, consilium exponit itineris sui, eumque adeò sibi veteri sua in omnes Præsules reuerentia, insitaque sermonis affabilitate deuincit, vt, cùm Meliaporæ valetudinarium cœnobiumúe Religiosorum, quò diuerteret, nullum esset; Vicarius eum domi suæ non tam hospitem, quàm contubernalem, quatuor ipsis mensibus cõtinenter habuerit. quanta cum

86 *Xauerius S. Thomæ Apostoli sepulchrum visit.*

87 *Meliapora pietatem excolit.* fruge, testati sunt oppidani, quorum ille mutuas & implacabiles leniuit iras, & vitia inueterata curauit. In tradenda rudi populo Christi lege, quoniam latè patebat inscitia, nunquam pepercit operæ. Prauas consuetudines studiosè minuit, & quæ corrigi sanarique nulla Vicarij auctoritate po-

88 *Ab dæmonibus caditur, & mirè constantiam retinet.*

potuerant, vna Xauerij comitas emendauit. Apud hunc Xauerius ipse, cùm ad orandum nocte intempesta de more surgeret, in ædem venit diabolis infestissimam: ab ijsque inter ardentes preces truci fremitu, horrendisque clamoribus verberatus, è plagarum acerbitate triduo fractus debilitatusque decubuit. Nec tamen aut institutam ea nocte precationem abrupit, aut à nocturna illa orandi consuetudine discessit vnquam. adeò tartareas illas potestates irrisit, ac pro nihilo duxit. Interea cùm incertus esset animi, pergeretne ad Macazarios, an permaneret in India, nocturnis ac perennibus precibus (nam diurnas per occupationes non satis poterat) voluntatem diuini Numinis exquisiuit: & deprecatore Apostolo Thoma persensit, interiore lætitia indice, eam eius fuisse mentem ac voluntatem, vt Malacam, inde verò in Macazariam se conferret, non tam ipsos Macazarios instituendi gratia, quod intellectũ est postea, quàm vt ex itinere populis plus egentibus opem ferret. Proinde illud apud se certum ac fixum habuit, vt quod diuino instinctu conceperat, id omnino perficeret, & tempora captaret omnia transmittendi Malacam tanta præditus Dei fiducia, vt si fortè deesset Lusitani nauigij facultas, non dubitaret se Malacam petenti vel Ethnicæ cuipiam scaphæ Saracenæue committere. Priùs autem quàm Meliapora solueret, in Lusitanum mercatorem incidit, qui diuinis eius delibatis sermonibus sensit alias quasdam latêre merces longè suis pretiosiores: quibus cùm ex Euangelij consilio cupidiùs inhiaret, homo locuples, perpetuusque mundi miles in ipso ætatis flore decreuit abijcere suas, ijsque in egentissimum quemque diuisis, pauperem cum Xauerio vitam in Societate traducere. Ioanni nomẽ erat, annorũ quinque circiter & triginta: in cognomento variant vetera manuscripta: de Airo magis conuenit, quanquam de Eyro, vel Durum auctores Xauerianæ historiæ maluerũt. Qui tandem, vt Xauerius prædixit, religiosè vitam inter Franciscanos absoluit, cùm aliquot annos Xauerio non tam adiutor laborũ, quàm seges patientiæ fuisset. Et quidem ad paupertatis experimenta, ve sæculi negotijs, tractandisque argenti dulcedini insueuerat, vix nauigium mercesque vendiderat pretium collaturus in pauperes, cùm alio quàm occultissimè comparato nauigio fugam cœpit instruere. Sed Xauerium cælesti lumine collustratũ nullæ hominum latebræ fefellerunt. Accersit hominem, & nihil tale opinanti, Peccasti, Ioannes, peccasti, ingeminat. Qua voce non quasi ab homine, sed tanquam ab contuente pectora Deo missa, mercator contritus, expiato per pœnitentiam animo, totum se maiore constantia ad abditum Euangelij thesaurum inuestigandum recepit.

89 *Ad consilia Euangelica Ioannem Durum traducit.*

90 *Malacam adit, cuius situs describitur.*

Hoc auctus socio Xauerius, & de voluntate diuini Numinis iam certior factus, Augusto exeunte Malacam soluit. Hîc suum Macazaricæ profectionis consilium Præfecto aperit: qui cùm paulò antè sacerdotem quemdam religione præstantem in naui bene instructa cum Lusitanis aliquot eò misisset, vt neophytorum saluti consuleret; iussit Patrem, dum nauis illa rediret regionis illius morumque nuncia, subsidere Malacæ. Interim Xauerius huic nauat operam vrbi. Est autem vrbs nequaquam hac tempestate pristinæ suæ magnitudini par, tamen nobile emporium frequensque, sita vltra Gangem in Aurea Chersoneso, æquinoctij subiecta ligno, à quo duos fermè gradus septentrionem versus abest. Distat ab vrbe Goa leucas ferè sexcentas. Imbres ibi ferè quotidiani, quibus & nimij Solis temperantur ardores, & perpetua tellus viriditate vestitur: vt inanis iam illa Poëtarum, aut Philosophorum videatur opinio, regionem hanc, quippe à Sole rubentem, torridamque semper ab igne, nequaquã habitabilem esse. Hac in Sinarum regionem Iaponiamque, hac ad Molucas, Bandam, Iauam, hac ad alias nobiles insulas cursus est. Xauerius nihil hîc sani moris inuenit. Quippe inter gentes diu commisti incolæ fide dumtaxat salua, eorum opera iam didicerant: sensimque tantus eos supormentis oppresserat, vt ne vitiorum quidem turpitudinem sentirent satis; &, quod deterius est, admota medicamenta respuerent. Verùm, qua solebat, ægrotantium vulnera, placida Xauerius manu pertentans, modò publicis, modò priuatis colloquijs, pharmacisque dissimulanter adhibitis, cœpit eos paulatim ad aliquem morborum sensum, & ad amorẽ Christianæ elegantiæ, vnde olim defluxerant, reuocare. Itaque eo demorante Malacæ paucis mensibus immutata ciuitas est, plurimique vetere castigata, nouæ vitę dedêre principium, nemine ferè ex oppidanis inuento, qui non ei se totum, vt à peccatis solueretur, ostenderet. Fuit ei rei adiumento non leui prodigiorum, quæ per Xauerium Deus edidit, insolentia. Quorum ille fama Sancti cognomen in Indijs paulò antè relictum, hîc etiam apud Malacenses inuenit. Nam præter reliqua, quæ ab alijs copiosè tradita nos consultò mittimus; Malacensis feminę filiam, quam ipse nuper ad Christum adiunxerat, excitauit à mortuis. Cuius rei testes Malacensium litteras sanè graues Borbanus accepit, vt eas extemplò ad Lusitaniæ Reginam Catharinam mittere non dubitarit. Eademque in vrbe Franciscus Lopius Almeida eques teterrimo oppressus morbo, simul ac capiti manus visitans Xauerius imposuit, recreari vires sensit, morboque omni leuari. Multosque ibidem alios, sacrosancti Euangelij verbis piè recitandis, sanauit ægrotos. Sed viri sanctitatem non tam prodigiorum admiratio, quàm vera humilitas & ardens caritas illustrabat. Qui vt Christianam disciplinam fœdè iam labentem erigeret, haud contentus veteribus, noua insuper Christianæ pietatis excogitauit officia. Nam vbi Sol se conderet, & opacare nox terras inciperet; is arrepto tintinnabulo totam quotidie vrbem vespertinus obambulabat, & excitatos sonitu ciues elata monebat voce, vt eorum pro animis, qui vel igne apud inferos purgarentur, vel mortifera noxa inter homines vrgerentur, diuinæ clementiæ supplicarent. Quæ lugubris, & plena pietatis vociferatio, vt Malacensium auribus insolens, sic erat animis ardens calcar, seu ad concipiendam misericordiam in mortuos, seu ad auertandam ex culpa contractam, funestissimam viuorum mortem. Cumulabat hunc laborem occupatio alia non leuis, studium Latini catechismi in Macazarien-

91 *Deprauatos Malacensium mores Xauerius corrigit.*

92 *Edit miracula.*

93 *Præclari labores Xauerij in Malacensium cultura.*

sem vertendi linguam, vsu iam docente quanti referat eorum quibuscum agas, callere sermonem. acuebat que priuatam hanc curam spes fructus exploratissima: quòd gens illa ad veri Dei cultum mirè perhiberetur idonea: vt quæ nulla haberet deorum fana, nec superstitionum magistros, aliosue qui ad colenda idolorum portenta compellerent; nec præter Solem, cui cælestes honores tribueret, numen vllum. Quamuis bellicosa gens esset, & quæ discordijs ciuilibus, ijsque continentibus vreretur.

Inter has curas, & Ignatij ab Vrbe, & Simonis ex Lusitania litteras longo interuallo Xauerius optatissimas accipit. Eę nunciabant Sociorum ex Europa subsidia mitti: qui Goam cùm peruenissent, ex eorum propius litteris de ipsorum aduẽtu cognoscit. Quibus rescripsit illico, vt ex ijs duo in Commorinum promontorium, dum Ceilani petendi maturitas esset, diuiderentur, opem laturi Mansillæ, quem cum tribus ibi sacerdotibus in Christianorũ institutione reliquerat. Tertius verò in Goana ciuitate resisteret, Grammaticam traditurus alumnis in Collegio sanctæ Fidei.

94 *Mansillæ labores in Commorino: qui mox propter inobedientiam ab Societate dimissus.*

Mansillæ interim in Commorino promontorio nunquam intermissi labores plurimis fuere saluti: qui quanquam nulla penè habebat adiumenta doctrinæ (grandior enim ad Societatem accesserat) aliquamdiu tamen satis habuit ad tolerandos pro Christo labores & in animo spiritus, & firmitatis in corpore: quoad inani laborum metu segnior ad parendum factus, ab Sociorum numero segregatus est. Tanti Xauerius obedientiam vt egregius Ignatij discipulus faciebat. Tradebat ille hoc tempore magnæ neophytorum turbę elementa doctrinæ, quam innocẽtem veluti gregem voce dumtaxat non difficilè agebat. Baptismo excipiebat infantes, funerã Christiano ritu curabat, commissas suæ tutelæ Commorini & Trauancoris regiones crebrò interuisebat ac confirmabat. Camers verò haud minoribus Goæ premebatur oneribus, puerorũ institutioni præpositus: nempe in eo Collegio, quod & familia satis ampla, & linguarum varietate constabat. Sexaginta in eo intra decimum & vigesimum ætatis annum educabantur adolescẽtes, barbaricis iam inde imbuti moribus, adeoque ab omni humanitate magnam partem remoti, vix vt distarent à bestijs: &, quod grauius est, inuiti sub ea disciplina plerique: vt qui piorum liberalitate per Paulum & Borbanum à dominorũ seruitute redempti, Christi cultum necessitate potiùs, quàm sua voluntate susceperant. Qua in re præter laboris patientiam, Pauli se prodebat prudentia, dum & ad Episcopi, aliorumque moderatorum nutum se totum fingit atque accommodat, & tamen nihil abhorrens à suis legibus & institutis admittit. Hãbebat ille quidem adiutorem in eorum catechesi Borbanum Lusitanosque preterea duos, alterum adolescentẽ nondum sacris initiatum, legendi scribendique vix gnarum; alterum sacerdotem cuiusdam Sodalitatis ædituum, minùs illum quidem plumbeum, sed parum tamẽ ad docendum aptum. Horũ magisterio vtebatur mercenario, vt Lusitanè Latineq; loquendi scribendique principia teneræ instillaret ætati. Verumtamen hi ipsi tam multis erant implicati curis, vt

95 *Pauli Camertis labores in regendo Seminario Indorũ.*

in vnum Paulum diurnæ nocturnæque solicitudinis pondus incumberet. Accedebat procuratio rei familiaris. Quæ quanquam ex primarijs quibusdam viris Collegij patronis pendebat maximè; nullus tamen Paulo rei familiaris administer adhibebatur, præter vxorium quemdam virum, qui diurna cibaria, & quotidiana subsidia à propola comparabat. Paulus tamen proposita sibi ante oculos per omnem Orientem fidei propagatione, & religiosæ memor obedientiæ, quæ tantum oneris subire compelleret, omnes videlicet molestias & absorbebat alacriter & concoquebat. Is adeò omnibus se probauit summis, medijs, infimis, vt adeuocandam ex Europa Societatem cùm omnium animos incendisset, tum præcipuè Principum, Xauerij iam antè rebus gestis & præclaris facinoribus excitatos. Sanè fructus eius perhibentur eximij, adolescentium ad virtutẽ progressio, morum institutio, linguarũ in vnam domũ introducta varietas, quibus omnes ferè loquuntur Indi, Canarina, Malabarica, Ceilania, Bengalẽsi, Peguana, Malacensi, Sinadenique & Abassina. Præstantioris etiam indolis adolescentes, natúve grandiores adeò sibi familiarẽ vtramq; linguam Lusitanam ac Latinam assiduo vsu exercitationeq; reddiderãt, vt nullo iam negotio disciplinæ Christianæ summa in omnem posset transferri sermonem. Ita quisquis diuersis è prouincijs Christianæ legis gratia Goam Indus appelleret, eius Seminarij beneficio perbellè poterat edoceri. Pauloque duce illud est in more positum, vt ex omni adolescentium numero peritissimus quisque ad neophytorum parœcias vrbi proximas mitteretur; vt quod ipse in eo Collegio ad salutem hausisset, id eorum vernacula lingua pro suggestu cæteris impertiret. Res cedebat ex sententia haud mediocri animorum prouentu, prorsus adlaborãte Camerte, & in cudendis idoneis operis excubante. Cuius ad opem atque subsidium expectati ex Europa Socij iv. Nonas Septembris cum Ioanne Castrio in Sosæ locum nouo Indiæ Prætore, subsecuti sunt Antonius Criminalis, & Nicolaus Lancillottus Itali, ac Ioannes Beira Hispanus; is, quem ex itinere Belgico Societati auctum à Strada narraui.

96 *Veniunt in Indiam Antonius Criminalis, Nicolaus Lancillottus, Ioannes Beira.*

Hi de discessu à Simone præmoniti, non æquissimis modò, verùm etiam gratissimis & libentissimis animis, ac Beira etiam genu flexus, tanti erroris exceperunt imperium. At Criminalis cùm ex eo sæpiùs periclitandi gratia perquireret Simon, vtrum de duobus eligeret, si daretur optio, in Italiamne redire, an traijcere in Indiam; vt suam penitus voluntatẽ abdicarat, vnum & idem semper respondit, se paratum ad omnia: se pari animi æquitate futurum siue ad Turcas Tartarosue proficiscendum esset, siue enauigandum ad Indos, id modò se dolere, quòd Indicis ærumnis esset indignus. Eadem animi æquitate idem in Indiam iter superiore anno susceperat monitus vt postridie discederet, sed post iactationem naui Olisipponem regressa non tenuerat cursum. Horum & nauigatio classiarijs peropportuna fuit, & aduentus tam gratis animis Goæ exceptus, quàm ardentibus expetitus. Sed quoniam hæc, vt significauimus, auxilia Mansillæ destinata iam erant; dantur confestim supplices ad Xauerium litteræ

pro

pro eis Goæ retinendis, adhibendisque tanquam puerorum educationi magis, quàm ipsi Mansillæ, ad eius promontorij culturam accomodatis. Dum responsum expectatur, Socij inter sese ad commodam eius Collegij administrationem de munerum partitione deliberant. Ac Lancillottus quidem cæteris omnibus Xauerio absente, præficitur: qui tamen ipse Grammaticam docere cœpit. Neophytorum magister Paulus Camers, eligitur qui inter eos diuersaretur, & rudia eorum ingenia ad ciuilem pariter & Christianam excoleret elegantiam. Idemque concinentibus Canonicas Horas adesset in æde, ne quid facerent indecorè, & Missarum solennia, festa quaque luce alternantibus alumnorũ choris, modulato cantu perageret. Criminalis ædituus simul & custos ægrorum, Beira ianitor constituitur. Verùm suo quisque muneri ita præesse debuit, vt cæteris in obeundo suo, si quando vsus esset, vicissim adesset, & à valentioribus iuuaretur infirmior; omninoque linguarum disciplinæ operam darent. Hac munerum distributione familia illa, quæ nondum in Societatis potestatẽ venerat, nec ad eam alendam certum vectigal habebat, cœpta est augeri. Erat tamen eis cum neophytis mensa communis: tametsi è moderatoribus externis pendebant omnia; nec ita multò pòst in Commorinum Criminalis & Beira perrexere. Per hoc fermè tempus ecce tibi Dynastæ illi, quibuscum in Ceilano Xauerius egerat, Goam veniunt: ac subinde nobilis alter dux magno cum eiusdem nationis numero, vt veri Dei adepti notitiam, castissimum eius cultum suas in patrias, vel cum sanguinis profusione referrent: testati ea se de causa non modò æquo animo tantum iter emẽsos, sed coniuges etiam liberosque, & bona sua vniuersa in potestate reliquisse Tyranni, Lusitanorum imploraturos arma vireisque, nisi aliter ei regno salus, quò iam per Lusitanos tanta lux esset illata, parari posset. His igitur honestissima tam Cleri, quàm Magistratuum, totiusque nobilitatis pompa Indiæ Prætor exceptis, & catechismi baptismique causa sacrorum Antistiti commendatis, Ceilanio regno consulturum se esse respondit. Antistes autem suam receptos in fidem, Societatis in disciplinã tradidit: quam illi quotidie tanquam imperiti pueri frequentantes, non erubescebant audiendis, describendis, memoriterque, quæ docebantur, reddendis repuerascere quodammodo, atque renasci, quo citiùs in Christo per baptisma renascerentur.

97 *Lancillottus Goa Socijs præficitur, & Grãmatis am adolescentes Indos docet.*

98 *Præfecturæ morum in Seminario obtinet Camers.*

99 *Criminalis & Beira in Commerinum missi.*

100 *Ceilanij quidam Proceres catecheſi eruditiũtur.*

Verùm de hoc anno hactenus: qui domicilijs tribus (vt verbo colligam) ijsque diuersis, Vallisoletano in regno Castellæ, Gandiensi in Valentino, Barcinonensi in Catalauniæ, Societatem auxit; peropportunis vbique. sed maximè salutare fuit missum Indijs subsidium: vbi regiones illæ albæ iam erant ad messem, & populus, qui ambulabat in tenebris, currebat ad lucem, sponteq; sua, Deo dulciter attrahente, fontẽ expetebat salutis. Cùm exaltera parte messis vbertate neglecta, miserandũ in modum hebescerent operarij: vt mirari iam desinã tam crebras, tamq; incensas Xauerij voces efflagitantis ab Europa subsidia, & dulcissimos ex India Sodales ad paratissimas animarum escas, euocantis & inuitantis.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER SEXTVS.

1546 APpetebat annus sextus & quadragesimus, cùm & maior Sociorum in dies numerus, & sedium amplificatio Ignatij curas atque vigilias amplificabat. Fuit is annus eo præcipuè Societati memorabilis, quòd suis quasi partibus & membris est absoluta, ad Scholasticos atque Professos, quos ad id temporis vnos complectebatur, gemino ordine Coadiutorum spiritualium ac temporalium addito. Ac temporales quidem adlegendi Coadiutores causa in promptu est; vt essent, qui sacerdotalibus occupatos muneribus, & animarum cauſis intentos in vitæ domesticæ vsibus subleuarent. Quorum multis nominibus beata sors est. Nam thesauri, quem clariorum tractatione munerum reliqua Societatis congerunt membra, participes, & procul à periculis absunt & curis, quę ipsa munerum procuratio habet adiuncta, & sancta caritatis obsequia, quæ Christus Dominus in quemcunque suo collata nomine, tanquam in sese collata recipit, multifariam cohonestant: quòd viris re ac spiritu pauperibus, quòd religiosis & sacris, ac personam Christi propiùs referentibus exhibent; quòd demum ijs, qui pro communi animarum salute dies ac noctes tanquam succincti excubãt depugnantque. quo fit, vt opera quoque ipsorum spiritualis negotij naturã postremò induat, ac, sicut de Philippensibus Apostolus ait, ipsi etiam, imò longè quàm Philippenses interiùs, Euangelio communicent. Præterquam quòd sitientissimus animarum Ignatius, vbi se opportunitas daret, voluit eos quoque pro suo modulo pijs colloquijs, adhortandoque maximè ad frequentem vsum Sacramentorum, quodque norint docendo, ad maiorem proximorum vtilitatem eniti. Spirituales verò Coadiutores adlegi eò necesse fuit, ne in tanta varietate functionum ac munerum, quæ pro animis Societas tractat, operarum aliquando vbertatem desideraret & copiam. Namque Professi cùm ex quarto voto se nominatim Pontifici ad quascunque fidei causa mis-

1 *Instituuntur in Societate Coadiutores spirituales a temporales.*

2 *Quàm felix sors Coadiutorum temporalium.*

3 *Causa adlegendi Coadiutores spirituales.*

missiones obstringãt: & grauitas rerum huic voto ac professioni subiectarum non eximiam solùm virtutem atque prudentiam, sed etiam multum postulet litterarum; admodum multi esse non possunt. Diuino ergo propè excogitauit instincta Ignatius, vt deligeret aliquos, quorum pietas ac prudentia cùm idoneis coniunctę litteris, & ad rem gerendam diuinam, & ad animarum causam procurandam, adiumento sibi esse possent. Hos Coadiutores spirituales appellare placuit, eosque pariter ac temporales cæteris Socijs sic aggregare; vt datis suæ virtutis experimentis, & ad maiorem merendi facultatem, & ad suauiorem quemdam pietatis gustum tria religionis vota publico ritu ac cerimonia susciperent; nulla tamen solennis professionis lege alligarentur, sed meritorum in partem, benefactorumque Societatis vniuersæ, perinde atque ipsi Professi vocarétur. Quæ vota quanquam ex eo genere sunt, quæ simplicium nomine continétur, in ijs tamen intimam absolutamque contineri Religionis naturam; & eos, qui ea suscipiunt, verè & vsquequaque Religiosos esse, velut eiusdem Societatis cæterorumue Ordinum Professos, posteriores declarauêre Pontifices. Eaque de causa si suo vitio ac voluntate sese ab hoc corpore segregauerint, velut amputata membra, mortem noxæ capitalis incurrere, nec effugere posse Pontificum anathemata, quæ Religionum sunt transfugis apostatisque proposita. Ex quibus illud etiam efficitur, quod & in Apostolicis litteris scriptum est, vt neutrum Coadiutorum genus possit, cùm ad hunc gradum peruenerint, non secùs atque Professi, hereditates vllas iure successionis adire, nec eorum nomine Collegium vllum Domusue Societatis, si eorum propinqui moriantur intestati. Vt autem gemina hæc Coadiutorum classis auctoritate nutuque Sedis Apostolicæ sanciretur, supplicatum est à Patribus & impetratum: eaque de re luculentum à Pontifice Romano Diploma acceptum est, facta insuper potestate cum spiritualium Coadiutorum viginti communicandi priuilegia Professorum, quæ deinde anno M D XLIX. vniuersis sine exceptione sunt data. Cuius adiunctio & constitutio classis quàm diuinum B. Patris inuentum, quamque opportunum Societati, totique Ecclesiæ salutare fuerit, longus iam & quotidianus ostendit vsus. Ferunt illi egregiè suam laborum partem: ac præter cætera munia totos dies assixi sunt templo, admirabilique audiendi sedulitate pœnitentium celebri atem atque frequentiam tuentur ác fouent: ijdem nocte intempesta interrupta quietis somnique dulcedine excitantur ad ægros & moribundos: carceris limen rerunt: publicum valetudinarium inuisunt: piè officioseque comitantur eos, qui rapiuntur ad necem: concursant pagos & villas catechismi gratia: sæpè etiam ad sacras virgines, sæpè ad multitudinem verba faciunt. Demum voluntate diuina è præsidum suorum interpretatione contenti, cùm sciant religiosi obsequij perfectam laudē nihilo sibi minùs, quàm cuiuis membrorum corporis huius patere, ac remotiora esse pericula; gaudent hac sancta distinctione & varietate partium, quæ necessaria corpori est; illud modò soliciti, ne membra seipsi minùs cómoda & digna prębeant. Ignatius autem dum totus in fingenda formandaque Societate versatur, præclara etiam passim prudentiæ suæ sanctitatisque vestigia in administrandis gerendisque negotijs relinquebat. Nam quæ ad fortunas & rem familiarem pertinent nolebat, nisi parcissimè, cumque per alienos nequiret, per suos geri. Rogatusque à Lusitanis, vt de fructibus Ecclesiæ quibusdam Collegio decernendis in Vrbe transigeret, hanc ipse curam ad Lusitani Regis Procuratorem reijciendam putauit, quòd diceret, magis consentaneum suis hominibus esse diuina & æterna, quàm humana & caduca tractare. Quædam verò, quoniam Societatis moribus minùs congruere visa sunt, ea ne per externos quidem confici tractarique passus est. Nam cùm eius perstudiosus Ortizius opimum sacerdotium ad alenda nostrorum Compluti studia liberaliter obtulisset, modò vnus aliquis è Professis per Apostolicæ Sedis auctoritatem animarum procurationi præesset; Ignatius in summa rei nummariæ caritate id à Pontifice peti vetuit: actique tantæ pietati gratijs rescripsit ad Ortizium non opes quærendas esse Professis, sed fide omni præstandâ votæ Deo paupertatis inopiam. Pari constantia tribus quatuorue Professis Episcopatus oblatos, tametsi nondum lex vlla propria de repudiandis honoribus lata erat, sed tantùm hic sensus inde à principio Patrum insederat mentibus, obfirmato tamé animo recusauit. Quanquam ab admittendo Æthiopici Patriarchatus honore, quem tum nostris Professis Lusitaniæ Rex deferendum curauerat, Fabrumque nominauerat, non abhorruit: quòd ea muneris legatio non tam honoris esse, quàm multi oneris videretur; nec tam dignitatis & copiæ, quàm humilitatis & inopiæ. Quin Æthiopicam profectionem adeò è re gloriaque diuina sibi esse persuaserat, vt, si cæteri eam abnuerent, sibi ipse deposceret, ni Societas intercederet. Probabant autem ad id ipse, & Iaius, & Lainius, & alij cùm rerum vsu, tum morum, atque etiam corporis habitu ante omnes Paschasium: sed legatione dilata nemo nisi multis pòst annis est missus.

4. *Sunt verè ac propriè Religiosi vtrique Coadiutores.*

5 *Laus & labores Coadiutorum spiritualiũ.*

6 *Cura Beati Ignatij in paupertatis & bonæ existimationis tuenda.*

7 *Repudiantur Episcopatus.*

Quanquam autem interiores & domesticæ curæ satis impeditum districtumque habebant Ignatium, non tamen in eo tuendorum hominũ suscepta semel solicitudo languebat. Ac Romæ quidem præter quotidiana Dei verbi & Sacramentorum præsidia, quibus salus animis parabatur, Iudæi Turcæque non pauci apud catechumenos Christi baptismate tincti sunt. De medijs etiam lupanaribus pessimè institutæ puellæ, & iam ruinæ proximæ in contuberniorum traductę perfugia: aliæ verò ex ipsis ereptę flammis ad sanctæ Marthæ destinatæ cœnobium. Quarum vna ab insano amatore diutulsa, Matthia cursorum magistro, infixos in eius præcordijs reliquit aculeos: quos cùm miserillie ferre non posset, turpes delicias sibi fremens ereptas, in eius diuortij auctorem exacuit dentem, Ignatiumque & eius familiam carpere vbique cœpit, & lacerare conuicijs, vellicare passim famam, & nouum Ordinem apud omnes in inuidiam vocare. Qui quoniam Pontificis in aula gratiosus erat, & vir in primis acer, nec manu minùs quàm lingua promptus; labo-

8 *Tuetur B. P. Societatẽ aduersus calumnias.*

laborandum vehementer Ignatio fuit tribunalibus imploratis, ne qua Societati vix ortæ labes aspergeretur, neue maleuolorum sermo partas iam laudes, & bonum nomen obtereret. Res est publicis transacta iudicijs tanta huius commendatione familiæ, vt, nisi offensa diuini Numinis intercurreret, emenda potiùs ei fuisse, quàm defugienda procella temporis videretur. Ergo & calumniatorum obstructa ora, & ipse sceleris architectus vxore ducta, cùm ex ea postea liberos suscepisset, & fractis libidinibus vti iam mente cœpisset; superioris vitæ agnouit erratũ, odiumque in amicitiam, iniurias in beneficentiam vertit; & suo denique perdocuit exemplo, quanti sit audacter minimeque timidè materiem & alimẽta subtrahere libidini hominum vel inuitorum. Inita est & concordiæ conciliandæ ratio nobiles inter viros, & prouocationes ad singulare certamen (nondum enim in id pœnam anathematis Synodus Tridentina contorserat) impeditæ.

9 *B. Ignatius futura prædicit.*

Nec verò ab ijs fouendis, quos morbus strauerat, cùm per negotia grauiora licebat, curasque domesticas, cessabat Ignatius. Quo in genere illud sanè commemoratur insigne, & ad vtilitatem pariter, & miraculum. Petrus erat Ferrus Patauinus admodum pius; &, si cultum spectes externum, vnus aliquis de populo; si vitam, Religiosus. hunc pestilens febris, quæ tertium iam & sexagesimũ tenebat diem, ad extrema perduxerat; nec in humanis artibus spes erat vlla. Accessit de more, vt eum viseret & confirmaret Ignatius; omniqúe asseueratione prædixit, breui eum à Dei matre sanandum. Nocte insequente cùm totis sensibus vigilaret ægrotus, grauis se matrona, & ad aspectum decora spectandam præbuit candido amictu, nobiliq; virginum stipata choro: quæ cùm ex eo quæsisset, cuperétne conualescere, sanitatique restitui? & ille protinus annuisset; expressam in papiro sui oris effigiem similem eius, quæ ad Cryptæ Ferratæ, nono ab Vrbe lapide, piè colitur, ægro dedit; eamque iussit admoueri præcordijs. qua ille ad pectus admota somno est cõsopitus. Dein ex interuallo excitatus, liberum se ab omni morbo & vacuum sensit, haud dubius acceptæ salutis, & relegatæ febris; sed inuentæ penes ipsum icunculæ nulla mentio. Nimirum sic in eius animo sui speciem aspectus ille Dei Matris impresserat, vt effigie non egeret externa. Postridie reuersus Ignatius hilari præter solitum ore, quasi noui non ignarus euenti, Petrum, qui valeat rogat. Cui cùm ille, Rectè, respondisset; subiecit Ignatius, Nónne ego dixi fore, vt Dei genitrix te sanaret? Hoc ex ipso Petro iureiurando interposito postea compertum, qui prædictionẽ illam ortam ex sancti Patris precibus, quas ille Virginis ante genua pro sua salute fuderat, intellexit. Multa alia in Vrbe sunt gesta. Sed aurium occurrendum satietati prætermittendis quotidianis & vsitatis.

10 *Iacobus l'Hostius de Societate primus Siciliam ingreditur, & ab eo gesta res.*

Hoc anno primùm missus est in Siciliam de Societate sacerdos Iacobus l'Hostius, vnà cum Præsulis Agrigentini Vicario, Cardinali rogante Carpensi, cuius in tutela ea versabatur Ecclesia. Ergo is in eam cùm venisset insulam, Drepani primùm docere Christum pueros ac rudes instituit, & ritè confitentibus aures dare: quamuis id temporis probrò propemodum erat crebra & aperta confessio. Ægrotis in valetudinario officiosus ac sedulus aderat: & ad leuanda peccatorum onera assiduis hortationibus inducebat. Studuit & cum Vicario conuulsam gynæceorũ disciplinam modò priuato, modò cõmuni reuocare colloquio. nec ex inclusis illis feminis defuere, quæ ad antiquam formam se denuò fingi, & tanquam recudi paterentur à Patre. Comes autem Pater ipse mox additus in inspicienda sua Diœcesi Vicario tradebat vbique Christum. Eosdemque Sacę labores in erudiendis populis, reformandisque mulierum contubernijs, ipse quàm optima renouauit. Sacerdotum insuper tentandam scientiam Vicario iubente suscepit, eosque ad sustinendas illas cum dignitate personas, obeundasque suas ritè partes incendit. Eadem quoque atque his affinia ab eo Bibone curata.

11 *Frusius & Otellus Romã adsunt Patauio.*

Patauij confirmabatur in dies, & sua capiebat incrementa Societas. Tres Theologiæ perfoluto curriculo, Frusius, Otellus & Polancus, Venetias & hinc Bononiam discesserunt. Bononiæ autem cùm aliquamdiu subsitisset is, quem nominaui postremum (nam Romam comites perexerunt) ad domesticas concionum cæterorumque munerum occupationes, adiunxit etiam varia in oppida profectiones. Pistorium autem in Hetruria, quod vigesimo milliario Florentia distat, postulante de Sociorum numero pio Præsule, eodemque Cardinali Roberto Puccio cùm venisset, Præsulem ipsum sanctis meditationibus, vt exoptabat, instituit; rogantenique vt de sui muneris cura sibi aliquid ederetur, & scriptis instruxit & verbis. Itaque iam sua sponte pius Pastor incensus acriores cõcepit ignes, & præter illorum temporum mores ad prædicandum Dei verbum induxit animum ingenti gregis commodo, secunda populi admurmuratione. Pater autem cùm omne genus ciuium ad omnem Christianam laudem vsitatis rationibus inflammabat, tum in Sodalitio quodam è prima nobilitate conflato, vbi omnis erat exercitatio pietatis, crebros cœpit habere sermones, tanta auiditate, vt eum sibi omnes nec opinantem sui Sodalitij Rectorem, & ab Antistite coràm, & ab Ignatio per litteras depoposcerint. Sed res non erat huiusmodi, quæ Societatis in hominẽ conueniret. Cęterùm quod erat legibus consentaneum, id prolixè datum, vt plusculum cum ijs Patri liceret esse, modò cohortandis & animãdis Sodalibus, modò remoscendis & remittendis ritè peccatis; cùm tamen alibi bis in die, interdum etiam ter ad populum diceret. Res eò deducta est, vt Collegium expeteretur: quò domi in posterum continenter haberent, vnde optatum pabulum suis animis quotidie peterent. Pratum deinde profectus inter Pistorium ac Florentiam denis passuum millibus ex æquo distans, conciones & in æde maxima, & in frequenti foro nonnunquam habuit. Per finitimos etiam cucurrit pagos prospero vbique successu. Cumque Florentiæ Dux Cosmus communibus significasset amicis sua se in vrbe Societatis optare Collegium, ad eum se Polancus contulit, vt eius mentem propiùs inspiceret. Quem cùm in eadem mente sententiaque reperisset, & demonstrata sibi ad Collegij sedem loca plurima

12 *Polancus Pistorium remq; pietatis gerit egregiè.*

13 *Inde Pratũ adit, tum Florentiam: vbi auctore ipso receptaculum puellis periclitantibus conditur.*

perspexisset, vnum præ cæteris cum æde probauit. Per eamque occasionem bene mereri in ea ciuitate de animis cœpit: & puellarum pudori, quæ nec in cœnobio, nec in matrimonio collocari per egestatem poterant, opportunè consuluit: ne vel concepta Deo famulandi vota, vt vsu sæpè venit, amitterent; vel, quod grauius est, ipso flore aburentur ætatis. Auctor quippe fuit, vt ad Romanæ ciuitatis exemplum, miserabilium puellarum cœnobium ædesue aliqua conderetur, vbi tam diu florens illa ætas ab amatorum procul insidijs teneretur inclusa, dum vel honesti sanctiq; coniugij opportunitas aliqua, vel sacri claustri sese facultas offerret: simulque facilem & expeditam ostendit viam tam egregij operis inchoandi. Quod misericordiæ genus adeò est quorumdam complexa pietas, vt bonorum suorum alij partem dimidiam, alij domicilium prædiumue, matrona etiam quædam aureos mille, & suam ipsis operam vltro deferrent. Ergo semel inchoatum atque extructum id opus, sua sponte causa patrocinante coaluit.

14 *Bononiensis Collegij prima origo.*

Porro Bononiæ hoc anno primùm ducta sunt initia nostri Collegij. Cùm enim Franciscus Palmius, Benedicti, de quo mox agam, frater, inter sacerdotes curiæ sanctæ Luciæ diuersans, nostrorum Parmæ conciones scilicet ardentissimas audisset; postea Bononiam reuersus, & sua sponte, & multorum ciuium studijs, qui primorum Patrum concionibus interfuerant, incitatus, tres quatuorue ab Ignatio de suo numero postulauit. Eò igitur priusquam Tridentum se cõferret, missus est Salmeron. Is tota Quadragesima non matutinis modò temporibus ad frequentissimam multitudinẽ, verùm etiam pomeridianis ad Monachas verba fecit; cùm turbæ insuper confitentium multam operã sæpè daret, vix vt ad ea commentanda, quę pro concione diceret, otij aliquid superesset. Inducta est nouo more frequẽs homologesis, frequensque synaxis, & iam tum singulis seu mensibus ferè duceni, seu hebdomadis ad tricenos hosce sanctitatis fontes mibãt. Abeunti Salmeroni Tridentum suffectus est Domenecus, deductisque aliquot è Societate discipulis prima iecit fundamenta Collegij. Nondum in eorum numerum Franciscus Palmius venerat, sed operarij hominis partes nauiter sustinebat: & tanquam vnus è Socijs animorũ cultui curæque cum sacerdote vacabat externo. Ipse autẽ victum ac cultum ex hominum misericordia comparatum nostrorum suppeditabat inopiæ, & ad S. Luciæ ad diuersandum dedit hospitium. Hîc dicere de superiore loco Domenecus instituit, hîc mederi contritis corde, & peccata pro potestate laxare. Nec interim aut Monacharum claustris, Vicario flagitante deesse, aut nobilium institutioni virorum commentationibus exhibendis. Æger erat corpore, nec parcebatur ægroto. tantus erat ardor vndique confluentium: quorum dum studet animis curationem afferre, sui corporis negligentia haud mediocriter morbi vim intendebat. Incitati fiunt alij Ordines, vt diebus sacris concionem nouo aduocarent exemplo: pijsque è matronis instituta Sodalitas, quæ reipiscentibus è flagitiorum fæce mulierculis tuta perfugia compararent. Iamque ex ijs aliquæ sui pertæsæ dedecoris, induxerunt animum ad cœnobium, & bona sua vniuersa eò secum omnemque supellectilem deportarunt. Sed haud scio an maximum priuatim ac publicè fuerit emolumentum, iuuenum par egregium per cõmentationũ successum, quibus dictandis semper, vt suprà indicatum est, Domeneccus excelluit, sacræ Christi in Societate militiæ partum, Annibal Codrettus Gebennensis, & Benedictus Palmius Parmensis, Francisci, cuius modò memini, frater. Is dudum adolescẽtulus Parmæ ex Fabri Lainijque institutione & vsu degustata pietate, cœpit ad summum eius decus ab sancto Spiritu incitari, testante iam tum Lainio ad verbi diuini prędicationem eum vocari diuinitus. Sed dum robur ætatis expectat, ac Bononiæ liberalibus disciplinis excolitur, parum abfuit, quin Religionis conceptæ femina, condiscipulorũ, vt sępè fit, licentia elideret: præsertim cũ graues ea tẽpestate Bononiensem Academiam distraherent factiones. Deo autem cuncta suauiter temperante, euenit, vt Benedictus ex morbo relatus in patriam, corporis valetudinem breui quidem recuperaret, sed varijs conflictari angoribus mentis inciperet. Colluctabantur scilicet aduersi inter se spiritus, reluctantemque adolescentem assiduis morsibus vellicabant. Quibus super angustijs cùm Baptistam Pezzanum, graue ac sapientem sacerdotem, ex primis illis Fabri Lainijque discipulis, qui & ipse tandem Societatem iniuit, consuluisset; is non solùm palàm cruciatus causam aperuit, quòd cęlesti vocationi durus obsisteret; sed etiam ad Iuliam Zerbinam virtutis opinione inclytam, de qua item nos quædam aliàs memorauimus, duxit. Ex ea cùm idem prorsus audisset, cedere tandem Deo statuit: continuoque, quasi debellatum iam foret, pacem animi miram adeptus, Bononiam redijt. Hîc verò cùm se excolendum Domenecco tradidisset, ita liberali pectore superam hausit flammam, vt sua sponte tria Religiosorum consueta vota conciperet. Bononia Romam profectus, receptusque ab Ignatio domum, tanto sub magistro dignum præstanti indole tirocinium posuit.

15 *Domenecus res primus ordinat*

16 *Institutæ matronarum Sodalitas perfugium emergentibus è flagitijs.*

17 *Societatem init Annibal Codrettus, & Benedictus Palmius.*

Fauentię Paschasius agebat, vbi & per Episcopi Vicarium, & per vrbis Præfectum qui magistratus illos nuper inierant, ipsumq; libenter audiebant, in sanãdis vitijs elaborabat. Habebat quotidianas scholas de Christiano officio ad sacerdotes admodum indigos eius opis, nec tamen interim aut conuersis ad pœnitentiam feminis sua voce deerat, aut ei, cuius iam meminimus, Sodalitio. In gymnasijs etiam enucleabat legis diuinæ præcepta, & quæ in nosocomijs cæterisque pietatis officinis proximo inchoauerat, ea hoc anno feliciter Deo obsecundante perfecit: multis etiam per diœcesim, à Vicario inuisente circumductus, ad ornatum cultumq; sacrorum, & morum correctionem præclarè decretis ac gestis. Venetijs & Bassani, alijsque finitimis locis Lainius & Salmeron prius quàm Tridentum attingerent, rem animorum strenuè promouerunt. Agebat iam tum Iulius ab huius anni ortu Tridenti, Augustani Præsulis Procurator, vt suprà demonstratum est. Quoniam autem supra designatos tertium hoc anno de Societate Theologum Pontifex Maximus suo nomine mitti voluit; placuit Ignatio ad

18 *Res Paschasij Fautia.*

Lai-

19 *Faber in Tridentinũ Concilium destinatur.*

Lainium & Salmeronem, Fabrum adiungere. Sed hunc Romam ex Hispanijs, vt inde ad Concilium pergeret, reuocatum, febrium ardore cõsumptum, in cæleste concilium sua merita vocauerunt. cuius de obitu virtuteque nos plura posteriùs. Duo igitur illi sanctæ Synodo, & Iaius interfuere. Ac Iaius, qui ad anni superioris occasum antè præcurrerat, graues adhibebatur ad causas, magnoque erat apud omnes Tridenti loco. Consulebatur in circulis de Concilij rebus, & à Præsulibus multùm adhibebatur. Vocabatur & ad communes ac generales, & ad priuatos proprioſque conuentus: nec tamen vsitata Societatis munera, cùm se dabat occasio, prætermittebat. Facta erat ei à Christophoro Madrutio Tridentino Cardinali potestas cùm prædicandi verbi Dei, tum expiandi animos Sacramentis, quam cum ijs etiam liceret, quos idoneos comperisset, suo arbitratu cõmunicare. Ea cùm aliàs subsecuis horis atque mometis, tum Quadragesima senescente, benè & nauiter vsus est. Amabat fidem hominis Tridentinus Antistes, & cum eo liberiùs interdum ac familiariùs agebat. Qui cùm pro sua pietate beneficus in pauperes esse vellet, quinta sacrosanctæ hebdomadæ feria vno adhibito Iaio conclaue clàm intrat: vbi opiparè extructa mensa mendicorum turbæ nudo capite ministrauit, deinde saturis infudit aquam, & noua singulos veste donauit, crumenamq; aureo iniecto nummo viritim dedit. Ad extremum breui habita cohortatione, quorum pauerat corpora, eorum refecit & mentes: ac tum demum ipso labore iam fessus dimisso inope, cum Patre discubuit, illatisque inter epulas de pietate sermonibus simul animum pauit.

20 *Iaij studia Tridenti.*

21 *Lainius & Salmeron multa præclarè Tridenti gerũt.*

Interim Lainius ac Salmeron varijs ex laboribus ad Concilium Maio mense peruenium, vbi & ipsi à Legatis Apostolicis, altero Cardinali de Monte, altero sanctę Crucis peramanter excepti. cùm tectum & commeatus liberaliter offerrentur, maluerunt ad B. Elisabethæ, vbi locum parauerat Iaius (erat enim ad Societatis functiones magis appositus) quàm apud tantos Præsules, vel splendidiùs habitare vel laxiùs. Indictus erat in diem septimum Iunij consessus quintus: qui dum appetit, pij Patres ex Ignatij præceptis publicum adire valetudinarium instituunt: laborantibus æquè animis ac corporibus, aures ac manus pariter admouere: pueulis in tradenda Christi lege magistros, egenis in quærenda stipe tutores patronosq; se dare: nudis vestem, sedem vagis pios per homines comparare. Tantaque Tridenti vis erat pauperum, vt ad eorum leuandam inopiam in suburbanas reiecti sedes, Legatorum & Antistitum eleëmosynis essent alendi. Quibus modò re, modò verbo frequentes aderant Patres, vicissimque apud eos rem diuinam matutinis temporibus faciebãt. His videlicet caritatis officijs certam sibi viam ad dicendam cum vtilitate & dignitate sententiam muniebant, & in hunc modum se cunctis Patribus, & eruditione doctrinæ, & ingenij facultate, & modestiæ significatione probarunt; maximamque sibi apud omnes & auctoritatem conciliarunt & gratiam. Tum demum intellectum est, sapientiam interdum sordido latere sub pallio. Nam cùm initio pannosi, & malè vestiti in illius theatri conspectum se se Patres illi dedissent, nec obsoleti humilitate vestitus tot Senatorum ora refugerent; erant videlicet plerisque despectui, & ipsis quodammodo Hispanis horrori. Qui mox vt reconditas intus opes, abditosque inspexere thesauros, agnouerunt populares suos, & suæ gratulati nationi lætis eos oculis aspexerunt, quos tristi supercilio paulò antè despexerant. adeò cultui corporis præstat animi. Quanquam & corporibus postea suus est adhibitus cultus, veste à Cardinali Legato, quo maiore cum dignitate prodirent, suppeditata. De Præsulibus multi suam, & coràm, & scripto sententiam, priusquam eam in clarissimam illam Concilij lucem proferrent, nostris cum Patribus conferebant. Latinam quoque Salmeron orationem habuit elegantis illius conuentus auribus dignam, & quæ tot Præsulum iudicio mox edita ad nostram vsque seruaretur ætatem. Veniebat in disceptationem de diuina hominis iustificatione satis apud Theologos implicata & agitata quæstio; sed in qua Patrum sapientia, & singularis modestia se proderet. Ac Lainio quidem cùm pro ea, quam gerebat in eo Senatu persona, princeps deberetur in dicenda sententia locus, maluit primis Salmeroni delatis sustinere postremas: idque à Legatis vel inuitis extorsit. Gloriosa humilitas, &, vt intellectum est postea, non inopportuna Concilio. quæ & pectus illud scientia exuberans honestissimo illi theatro monstrauit, cùm de ijsdem rebus tot iam Doctorum disceptatione discussis, nouo quodam dicẽdi genere, noua doctrinæ varietate dissereret; & occultum quasi iudicem dedit earum rerum, quæ à prioribus disputatæ & agitatæ iam essent. Multa quippe refellenda ac confutanda, quæ non tam verè quàm acutè dicta, multa etiam aperienda ac distinguenda fuerunt, quæ minùs essent exploratè prolata. Itaque quod Lainij suasit humilitas, Legatorum id amplexa prudentia, eam sibi veluti legem ac canonem in posterum statuit ad moderandas temperandasque sententias: vt inter Theologos primo loco Salmeron, postremo Lainius de re proposita disputarent. Cùm autem inter illius Concilij Præsules non deesset, qui nouas opiniones, quanquam rationi illas quidem admodum cõsentaneas, in medium afferrent; Ignatius suam ea de re sententiam Lainio Socijsque significauit, seriò commonefactis, ne nouam vllam opinionẽ firmis licet rationibus nixam, proferrent in medium, quæ vel ad hæreticorũ commenta deflectere, vel ad eorum, qui noua sectantur, opinionem videretur accedere: & quamdiu Catholica ab Ecclesia pars non definiretur alterutra, à probabilissimis etiam rebus & assensum cohiberent & linguam. Quotidiana verò Sociorum experimenta Legatos Apostolicos impulerunt, vt eorum pereruditis ingenijs, & ad faciendum de iustificatione decretum, & ad grauissima quæque Concilij negotia plurimùm vterentur. Iusserunt inter cætera Lutheranas ab eis hæreses vniuersas, exceptis quæ ad originis labem, quæque ad iustificationẽ pertinent, in compendium summamque conferri. id quod ab ijs magna est laboris impensa, & summa fide perfectum. Cùm à Concilio vacabant, redibant ad officia pietatis, da-

24 *Salmeron orationem Latinam habet.*

25 *Primus Salmeron, postremus Lainius dicebant sententiam.*

22 *Opẽ ferunt egentibus.*

23 *Paulatim eorum sapientia innotescit.*

26 *B Ignatius monet, ne doctrinas nouas sequantur.*

27 *Munera ijs imposita ab Apostolicis Legatis.*

28 *Dant simul operam pietatis operibus.*

dabant operam verbo Dei, & ritè confitentibus crebras aures; reuisebant nosocomium, & mendicorum turbæ pulchris artibus consulebant. Apostolicis quippe Legatis, & Cardinali Tridentino consultis, Antistitum oratorumq; omnium, & eorum, qui maioris cuiuspiam in Concilio videbantur auctoritatis, sibi indicem confecerunt, stipemque à singulis, facto à Legatis initio, per certum hominem corrogarunt. tantumque subitò corrogatum est æris atque argenti, vt nudis egenorum corporibus sex & septuaginta subministrata sit vestis. Qui cùm per vrbem compositò agmine ad ædem, vbi concionem alter habebat è Patribus, conuenissent, verbo Dei primùm, deinde extructis epulis sunt excepti, totique pasti ad sua tecta dimissi. Ea res ita est probata Principibus Legatisque, vt cùm Germanico ex bello contra perduelles hæreticos, de quo nos postea, miles plurimus reuertisset, egestate fatigatus & morbo, Cardinalis sanctæ Crucis Patrum eum pietati fideique commendandum putarit. Nec pium Præsulem fefellit opinio, ære confestim diligenter à Patribus & ad vestienda nuda corpora conquisito, & ad reficienda fame morboq; confecta. Itaque recuperata valetudine, breui in Italiam, vnde abierant, reuerterunt. Quæ omnia reuocandis ad actionem Ignatij præceptis, quæ suprà descripsimus, quanta cum Societatis existimatione sint acta, nihil attinet dicere. Nam cùm in omnium oculis sita esset egregia Patrum & in proximos caritas, & in se ipsos despicientia, nunquam tamen intermissa cogitatione Concilij; vagari scilicet toto cœpit orbe terrarum, tantarum fama rumorque virtutum: eodemque tempore omnis, vel ab hæreticis, vel à maleuolis in Societatè intentata calumnia, sua sponte refutata consenuit. Quin & Concilij Patribus, quorum sanè multi familiæ huius rationem funditus ignorabant, licuit eam in viuis illis expressam imaginibus intueri: qui verò fictis iniquorum adducti mendaciis minùs commodam de eadem opinionem hauserant, hanc illi compertis rebus commutauere cum optima. Nec deerant multi, qui vt animarum onere leuarentur, Societatis operas flagitarent, domique suæ Collegiorum molirentur initia. Claromontanus certè Episcopus Guilielmus de Prato, vnus è Concilij Patribus Gallicanis, priùs cum Iaio, deinde cum Lainio de Societatis institutis sermone collato, duo Collegia (quibus demum & tertium addidit) meditabatur extruere. alterum Parisijs, alterum Billomi in sua diœcesi, Collegijque in vsum ædes Episcopatus, quæ in via Citharæ Parisijs collocatæ sunt, à Pontifice Maximo, cùm ad Vrbem se contulit, impetrauit. Quocirca iure Araozius cùm ex Hispanij ad Ignatium scriberet, affirmauit nostros illos Tridenti Patres plus in Hispania paucis mensibus Societati nominis attulisse, quàm compluribus simul annis quotquot de Societate in eo regno fuissent. Iam Concilij studia bello Germanico deferbuerant, cùm Lainium Ignatius, vt Florentiam mitteret, reuocabat. Quod vt sensere Legati, cæterique Præsules, qui Lainij præsentiam sententiamq; ad iustificationis causam maximè requirebant; datis ad Ignatium litteris, eius reuocationi grauiter intercesserunt, ne priùs Lainius inde discederet, quàm inchoatum de iustificatione decretum ad calcem finemque perduceret.

29 *Parta Societati in Concilio egregia existimatio.*

30 *Conciliatus Claromontanus Antistes trium postea Collegiorum fundator.*

Per hoc tempus Tergestinorum Episcopo vita functo (est autem Tergeste Istriæ vrbs in Italia, qua contingit Illyricum) Romanorum Rex Ferdinandus Ecclesiam illam Iaio tradere, cuius & vitam admirabatur & litteras, constituerat. Mouebant pium Regem & comunis calamitas temporum, quæ tantam hæresum luem Christianum effudisset in orbem, & orbæ illius discrimen Ecclesiæ, quę Germanię iam deprauatę propinqua, sine acerrimo vigilantiq; custode contra gliscentem pestem vix, ac ne vix quidem se ipsa defenderet. Vrgere igitur per litteras Iaium, vt prouinciam sua vigilia & caritate dignam, si à Pontifice Maximo imponatur, accipiat. Nihil eum aut sibi gratius, aut populo facturum vtilius. Iaius verò, qui & iudicio bene instituti animi (nam etiamnum adolescens in libello horarias Deiparæ preces continente, Augustini, Gregorij & Bernardi certas sententias de fugiendis honoribus ad perennem memoriam scripserat) & adiumento doctrinæ, & Societatis maximè disciplina ab his honoribus abhorrebat; simul ac eius rei nuncium accepit, non modò animum suum contra oblatas insulas acriter obfirmauit, verùm etiam communem parentè Ignatium per ardentes litteras obsecrauit, vt & suis & suorum votis deprecaretur à Deo, ne tantum onus in suos humeros rueret; verùm ab ea cogitatione mentem pij Regis auerteret, idque ipsum apud Pontificem, & quoscunque oporteret omni ope curaret: se quidem, nisi obedientia Tridenti teneret, rem omnem fuga & latebris discussurum. Et iure vir sapiens sibi metuebat, qui metuentes sanctos viros in accipiendis Ecclesiæ gubernaculis sæpè legerat, aut viderat: nec ignorabat, quod scriptum Nazianzenus, cùm Episcopatum fugeret, reliquisset, metum hunc omnium maximū metum esse, & hoc periculum vnum omnium periculorum extremum. Itaque cùm Labacensis Antistes, qui Regis confessionibus præerat, Venetias eo se consilio contulisset, vt de Tergestina Cathedra Regis nomine cum Iaio ageret, & Iaius illuc de Legatorū sententia se transtulisset; prudens Pater, audita ab Episcopo Regis mente, quanquam quid respondendum esset, constitutum animo iam habebat; tamen, ne præcipiti consilio aut cæco videretur impetu duci, horæ spatium ad deliberandum in precationibus postulauit. Deinde secundùm precem, conscientiam suam fidemque testatus, affirmauit illud suis humeris impar onus nullo modo suscipiendum sibi videri. ac Regis quidem beneuolentiæ, tamque honesto de se iudicio multam se pro eo ac deberet, habere gratiam; cæterùm rogare summis precibus infimisque, vt ad eam prouinciam aliud sibi genus hominum ac de Societate perquireret. Id quod in Bobadillæ gratiam addi placuerat: nam & ipse non ita multò antè oblatam ab eodem Rege Episcopi Cathedram constantissimè recusarat. Nec vacasse prouidentia diuini Numinis animaduersum est, quòd Labacensis Episcopus, quo die tractaturus cum Iaio negotium Venetias nauigabat, tantùm non in Adriatico mersus est; vt infelix ipse nauigationis cursus,

31 *Ferdinandus Rex Iaio Tergestinum Episcopatum curat tradendum.*

32 *Iaius constanter recusat.*

cursus, præsensque discrimen admonere posset homine, quàm importunè cursum illum, quamque inuito Numine suscepisset. Ergo Iaio frustra tentato, Rex faciliore via negotium confici posse ratus, si Pontificis Maximi nutus atque auctoritas intercederet; dat ad ipsum Pontificem litteras, eumque orat atque obsecrat, vt recusantem Iaium Tergestinæ ciuitatis Episcopatum, virum cæteroqui & eximia probitate & singulari doctrina ad id munus ornatum, recipere pro potestate iubeat, si illum Domini gregem in tanta hæreticorum importunitate saluum, & à luporum incursibus tutum velit. Proprias etiam ad oratorem suum Iacobum Lassum litteras dat, vt cum Pontifice coràm agat, & Tergestinæ Ecclesiæ causam maturè & accuratè conficiat. Eam strenuè, vt erat iussus, vrgebat orator, & ad exitum iam penè perduxerat; cùm ad eam disturbandam & euertendam Ignatius post acres vigilias perennesque labores sensit omnes gratiæ aditus intercluſos. Nam nec ab oratore, quem vt regijs mandatis exhauriendis maximè intentum, ita sibi aduersarium grauissimum sensit; nec ab amicis Cardinalibus, aut ab ijs, qui in aula aliquid gratia poterũt, nec ab ipso Pontifice, quem æquissimę Ferdinandi postulationi obsequi cupientem, multis frustra rationibus antè doceuerat, quàm ea res Societati noxia, quamque periculosa foret, ab horum inquam nemine sperare aliquid opis aut gratiæ poterat. Ergo in tanta rei desperatione vna erat, quam assiduis & intentissimis alebat precibus, Dei fiducia, quæ tot incassum itineribus pertentatis perfacilem demum & expeditam disturbãdæ rei viam rationemque suggessit. Ea fuit, vt Regem ipsum à suscepta reuocare sententia per accuratam conaretur epistolam: vt ille ipse telam retexeret, qui fuisset exorsus, & qui fixisset aculeum, is euelleret. Consilium inuentum est fuisse diuinum. Nam quanquam postridie quàm ad Regem scriberet, dicebatur in Concilium Cardinalium de Tergestina Cathedra referendum; tamen impetrata per Margaritam Austriacam, cui à confessionibus Ignatius erat, otij morula, litteras ad Regem in hanc sententiam dedit: No-

34 *Ignatij litteræ ad Regem Ferdinandum, ne velit in Societatẽ honores inuehere.*

„ bis, Rex præstantissime & optime, neque Maie-
„ statis vestræ voluntas Societatem nostram or-
„ nandi, neque studium animabus vestrorum po-
„ pulorum consulendi obscurum est. Qua de vtra-
„ que re gratias agimus habemusque quantas ma-
„ ximas humilitas nostra potest, illud precantes à
„ summa bonitate atque sapientia, vt Maiestati ve-
„ stræ rationem inspiret, qua quæ sancto zelo ex-
„ petitis efficere opportunissimè possitis. Ac nobis
„ quidem illud beneficium erit maximum, ille fa-
„ uor ampliſſimus, si nos ad viam professionis no-
„ strę sincerè ac fideliter prosequendam iuuetis.
„ Cui rei ita aduersari honores persuasum habe-
„ mus, vt planè, deque animi nostri sententia pro-
„ nunciemus, si cogitatione fingendum sit, qua-
„ nam ratione posset hic Ordo euerti, nescire nos
„ quidquam excogitare Episcoparuum receptio-
„ ne deterius. Nam qui primi in hanc conuenere
„ Societatem, ea singulis mens, illudque propoſi-
„ tum fuit, omnes vt terrarum partes ad Summi
„ nutum Pontificis religionis causa peragrarent: ita
„ vt primus atque germanus huius familiæ spiritus
„ sit cum omni humilitate atq; simplicitate ex vna
„ in alias atque alias ciuitates & prouincias pro Dei
„ gloria & animarum salute cursare, certaque nul-
„ la regione operam suam concludere. Quod vitę
„ institutũ non Sedes modò Apostolica compro-
„ bauit, sed etiam aperta præbuit è cælo documen-
„ ta Deus: quibus placere sibi ostendit vario mul-
„ tiplicique prouentu pietatis, quo hominum no-
„ strorum labores sua clementia fœcundauit. Ita-
„ que cùm in conseruatione primi spiritus quasi a-
„ nima sita sit Religiosorũ cœtuum; haud dubium
„ est, quin eo retento nos conseruaturi, deserto
„ perdituri Societatem nostram simus. Quanquam
„ & inde intelligere apertè licet, quanta nobis pe-
„ stis Episcopatibus recipiendis impendeat. Nam
„ cùm hoc tempore Professi haud plures nouem
„ simus, atque eorum quatuor aut quinque delati
„ Antistitum honores sint, quos cõstantissimè pro
„ se quisque repudiauit; si iam vnusquisque iam ad-
„ mitteret, idem alij licere sibi putarent: neque iam
„ solùm à pristino suo spiritu Societas hæc degene-
„ raret, sed membris hinc & inde dilapsis penitus
„ solueretur. Denique cùm sanctæ humilitatis ac
„ paupertatis exemplis multùm adhuc pusillus hic
„ Ordo profecerit; si nos iam populi honoratos &
„ copiosos spectent, omnis ea præclara opinio in
„ aduersam mutabitur, cumque multorum scan-
„ dalo etiam bene gerendę in posterum animorum
„ causæ ianua præcludetur. Sed accumulare ratio-
„ nes necesse non est. In clementiæ vestræ sapien-
„ tiæque sinum confugimus, vestræ nos fidei, ve-
„ stro patrocinio dedimus, orantes obsecrantesq;
„ per Iesu Christi sanguinem, vt quoniam certum
„ habemus hinc impendere Societati nostræ exi-
„ tium, vestra Maiestas pro sua benignitate ac re-
„ ligione talia à nobis propulset arceatque discri-
„ mina: & pusillum hunc recèns editum gregem
„ suum existimet, saluumque & conseruatum velit,
„ ad Maiestatis æternæ gloriam: quæ religiosissi-
„ mam Maiestatem vestram tueatur, assidueque
„ vberiùs cælestibus donis suis ornet & cumulet. „

Hæc tiones; Ignatijque auctoritas, ac præci- 35 *Fermouit Regẽ Ignatij epistola.*
puè Deus, qui suorum famulorum pia vota respexit, ita Ferdinandi animum inflexere, vt oratorem suum extemplò monuerit, vt inchoata ab actione, & iam penè transacta desisteret. Iam verò Rege ipso mutato, cui gratificari Pontifex vellet, quid ni & ipse Pontifex Ignatij præsertim rationibus animo obuersantibus mutaretur? Non 36 *Causæ propter quas honores Societas repudiat.*
enim eæ dumtaxat, quas ad Ferdinandum epistola breui perstrinxerat, sed aliæ permultæ causæ grauissimæ Beatum virum incitabant, vt contra primos honorum impetus tanta contentione pugnaret. Ac primùm quidem, quia, cùm plerumq; 37 *Prima causa.*
ad Ecclesiæ vocentur honores, quos excellens aliqua laus in his familijs cœtibusque nobilitat; paucis annis lectissimorum hominum flore familiæ ipsæ priuantur: & suis velut exhaustæ medullis ac succo, quantum amittunt ex viribus, tantum de subleuandæ Ecclesiæ facultate deperdũt. Declarant nobiles in orbe Christiano familiæ, quæ cùm excellentium virorum gloria ac copia non multis annis antè florerẽt; postea ipsis luminibus ad Episcopatus & honores euectis, minores haberi sunt cœptæ: nec modò suam Ecclesiæ operam proximisque de more nauare, sed ne se ipsæ

Conatus Ignatij ad disturbandum negotium.

ipsæ quidem satis tutari, ac suis viribus potuerunt. Deinde, quia vni delatus honos, aliorum, 38 quisilebant, animos sæpè commouet: & qui nihil de honoribus à conspectu remotis, & longè positis cogitabant, eos quoque præsentium fulgore deceptos ad ambitionem accendit. Omnes enim gloria ducimur, & magis virtutis insignia, quàm virtutem ipsam plerique sectamur. Porro spectandis honoribus nihil rectè agitur: quia vitiosa ex mente, velut ex vitiata radice, ea quoque quæ ex ea prodeunt benefacta vitiantur. Perit & sinceritissimus religiosi pectoris candor, vbi tota honoribus mens intenta per variæ dissimulationis ambages ad eos solicita peruenire contendit. Itaque nihil in dictis simplex, nihil in conuictu sincerum, sed sempiternis fucis & occultis artibus plena sunt omnia, vt iam in ipsa Religionis tecta, pulsa religione, conspicias mores irrepsisse politicos, & in hæc spiritus domicilia sese aulam obtrusisse. Et sanè hæc in primis Beatum Patrem ratiocinatio commouebat. Ducenti ferè nunc in Societate numerantur, qui ad eam accessere humilitate pellecti: horum alij nouo honorum accipiendorum instituto quasi iam Societate euanescente offensi diffluent: alios ambitionis solicitabit illecebra. ex ingressuris verò, quos incitabat amor humilitatis, id est optimi quique retardabuntur, & è contrario quosdam ambitio ipsa pelliciet: quo ex semine nihil bonæ frugis sperari possit. Tum verò in tanta studiorum diuersitate alijs probantibus honores, alijs damnantibus, præter cætera damna, etiam animorum abalienationes inter Socios & dissidia necesse erit existere. Hanc inquam rationē magni æstimabat B. Pater. Accedit, quòd, cum semel admissis communes in cœtus honoribus existere cœpit ambitio, distrahuntur hominum studia, & laudatissimę illæ cūræ, quas magna animorum consensione in suæ quisque familiæ commodum conferebat, diuisæ languescunt; dum spei nouæ velificans ad priuatas vtilitates ac lucra studium omne conuertit; quanto Religionis incōmodo atque pernicie, vel ex priuati cuiusque familia in communi vita conijcias: quæ tam diu augetur ac floret, dum in ea sua quisque lucra in commune confert, & caritate quadam fraternæ concordiæ in eius familiæ bonum vniuersi conspirant. quòd si distractis emolumentis ac lucris, suæ quisque augendę rei priuatim intendat, domus illa breui dilabitur, & ad inopiam famemque redigitur. Eadem & in Religione labes, vbi propositis honorum illecebris suas quisque agitare spes incipit: & Religione ipsa posthabita, cui priùs desperatis honoribus studio omni curaque seruiebat, necesse est conuersis curis atque vigilijs suæ deinceps vtilitati gloriæq; deseruiat. Nec minoris illa momenti, & propria Societatis est ratio: quòd patefacto in eam honoribus aditu desideraturi sunt in posterum Romani Pontifices, qui de nostro numero gratuitam ac voluntariam, non mercenariam operam sibi nauent: aut suspicari certè poterunt spe præmiorum eos duci in suscipiendis gerendisque negotijs. Vbi autem spes aut metus interuenit, quæ potest esse in agendo libertas? Quæ quidem eo est necessaria magis, quo grauiora sunt illa quæ gerunt, præsertim apud Dynastas ac Reges, si legatione fungantur. Quam igitur fidem nostris hominibus habeāt Pontifices Maximi, si quorum prudentiæ confidunt, eorum integritati diffidant? Aut quam habituri sunt Reges ipsi, si speratis eos honoribus, & domi iam conditis agi perspexerint? Quin illud etiam necesse est Pontifices angat, & solicitos habeat, quòd, cùm rei bene gestæ remunerario debeatur, multosque ad graues & varias Ecclesiæ causas prospero sanè successu de grege nostro frequenter adhibeant; vix fieri potest, vt in remunerandis cuiusque laboribus ac contentionibus æquè omnibus satisfaciant; ne, vbi par est magnitudo laboris atque virtutis, meritò doleat se relictum, qui in honoribus præteritur. Sæpè etiam nostri homines in gerendis pro Apostolica Sede negotijs, Pontificios Ministros & Apostolicos Nuncios, qui apud Reges Principesque versantur, tanquam suæ gloriæ æmulos & aduersarios grauissimos sentient, iniquo ferentes animo sibi quemquam in negotio administrando præferri; mittique homines de longinquo, qui suas in partes inuolent, & in propinquam suæ gloriæ segetem irruant. Nulla enim potest esse concordia, vbi est de honore contentio: & quem extra honoris aleam fortè diligas, in honorum cursu non feras. Quid igitur agant, aulicis artibus eruditi, ne speratum sibi gloriæ munus præripiat quisquā? Certè nihil aliud, nisi vt eorum clàm conatus euertant, consilia, & bene cœpta disturbent, & quidquid illi scitè constituxerint, ipsi destruant; vnde necesse sit innumerabilium oriri dimicationum semina, & negotiorum expetitos exitus impediri. Vel certè Religiosi ipsi ad eorum se voluntates, quos aduersarios reformidant, accommodabunt: cumque ijs mutuæ apud Sanctissimū Dominum commendationis inito fœdere, non legationi, sed ambitioni seruient. Porrò ipsa officiorum ac munerū dignitas, quæ Societas administrat, si suspicio exoriatur honoris, hebescit quodammodo & obscuratur. Vt enim si Dei gloriam præclara illa munera tantùm spectent, splendore suum obtinent; ita si referantur ad nostram, continuò sordeant, in minimisque ducantur. Quid glorioſius, aut ad speciem amplius, quàm propter Christum itinera longa suscipere, vltimas peragrare terras, certa adire pericula, primarioſque inter viros stabilire concordiam? quid illustrius aut honestius, quàm religionis proferre fines, Catholicorū rueri partes, Petri Sedem, Pontificum auctoritatē, fidem existimationemq; sacri Senatus ab hæreticorum morsibus latratuque defendere? At si in his gerendis, quæ tantam ex suo genere speciem habēt, appareat ab ijs, qui ista gerunt, emolumenta perquiri, captari gloriam, mercedem ab hominibus expectari, quàm ista subitò contemnuntur & sordent? Vt enim ea, quæ nihil ex se splendoris ac dignitatis habent, si Dei caritate gerantur, continuò pulchritudinem & lucem induunt; sic quæ ex sua natūra pulchra & speciosa sunt, si nihil altum spectent, nihil æternum, sed ad priuatas rationes, & terrena cōmoda referantur, in noctem incidunt, & redduntur obscura. Tales autem necesse est Societatis conatus & functiones euadāt, si in eam inducantur honores. Nemo enim persuadere sibi poterit, eas gratis & recta mente susci-

39 *Tertia causa.*

40 *Quarta causa, quæ maximè commouebat B. Ignatium.*

41 *Quinta causa.*

42 *Sexta causa*

43 *Septima.*

44 *Octaua.*

45 *Nona.*

pi,

cipi, ac non potiùs emolumenti gratia, & propter iam communicatos, & propter iam paratos
46 honores. Quid? quòd ipsi Ecclesiæ Præsules, &
Decima. qui in ea amplum aliquem dignitatis obtinent gradum, nostros iam sibi dignitate pares, & quasi de honore certâtes haud æquis oculis intuebuntur. Neque enim magna vacat inuidia, habere iam æmulos atque pares, quos modò subiectos atque inferiores habebas. Declarat id in viris amplissimis frequens vsus, qui cùm priuatos homines, quamdiu in Religionis humilitate se continent, eximiè diligant, eorumque sint peramici familiæ; postea cùm & illi ad eosdem euehuntur honores, vbi emolumenta se vicissim expungunt atque extrudunt, eos continuò deserunt, totaque amicitia repentè in simultatem, benevolentia in alienationem commutatur; vt in eorum quoque familiam vnde prodierint, eorum sæpè causa iræ
47 simultatesque redundent. Nec in postremis ea est
Vndecima. habenda ratio, quòd qui vocantur ad honores, cùm sæpè in his familijs alios habeant, quibus præ cæteris sint amici; alios, quibus haud ita benevoli, necesse est vt honoris potestatem adepti, faueant illis, his aduersentur. Quorũ vtrique suos item amicos habent, quos suas ad partes adiungant: & hi vicissim alios, qui sibi pariter adhæreant & adiungantur. Quod nihil est aliud, nisi pernicioſas fouere factiones, alere in Religione dissidia, societatem sanctam dirimere, & corpus omne discerpere atque distrahere. Vt meritò interdum à summis Pontificibus cautum videas, ne Religiosorum Ordinum Protectores ijs præponantur Ordinibus, vnde ipsi prodierint; sed eum quisque Ordinem ac cœtum protegat, qui eum nihil attingat, & in quo nulla possit esse gratiæ iræue suspicio, sed eadem omnes æquitate contineat, vt pax sit membris, & non sint in corpore
48 schisinata. Adde, quòd isti, qui ad amplissimos
Duodecima Ecclesiæ honores & præfecturas ascendunt, sæpè Religiosę œconomiæ, & eorum qui præsunt administrationi plurimũ obsunt. Nam cùm eorum qui parent, sæpè causas partesque suscipiant, si quod rogantur & rogant importunis precibus impetrarint, audaces eos qui parent, in eos qui præsunt, reddunt; obedientiam infirmant atque debilitant; & ex eodem grege complures vnius lacessunt exemplo, ne suos Præpositos vereantur ac timeant, sed excusso disciplinæ iugo audacter ad se confugiant: vt quod detrectant, abijciant; quod concupiscunt, exorent. Sin autem repulsam fortè tulerint, nec quod rogarint, extorserint (Præpositi enim, qui res propius attingũt, acriùs plerumque vident quid è re diuina sit potiùs, & iustam habent denegandi causam) tum isti veluti se contemptos putent, grauiter offenduntur, iras suscipiunt implacabiles; &, si qua in re incommodare aduersariique toti Religioni possunt, ob-
49 lata occasione non parcunt. Denique cùm ita
Tertiadecima. comparatum sit, vt optimus quisq; Religiosæ vitæ cultor sanctæ humilitatis latebras amet: vt quisque minimè esset virtutis amans, atque adeò etiam ad res piè ac prudenter gerendas idoneus, ita ambiret maximè lucem, & speciosa munera, per quæ gradum sibi faceret ad honores, & tandem iuratæ obedientiæ iugum excuteret. Quæ ex re non Societas modò, quæ suam libertatem simplicitatemque tueri non posset; sed vniuersa Ecclesia, quæ ministros rebus agendis, & honoribus administrandis parum idoneos haberet, detrimentum haud dubiè magnum acciperet. Hæ aliæque rationes B. Ignatij menti obuersabantur, quamobrem Ecclesiæ honores quanquam per se bonos, hominum tamen vitio, qui suis emolumentis metiuntur omnia, minùs quærendos; præcipuè tamen in Societate, &, vt noxæ omnis amputaretur occasio, & propter peculiare institutorum eius genus, existimaret veluti materiam periculorum, segetemque superbiæ, ac totius Ordinis perniciem, totis viribus declinandos. Quod 50
illud etiam indicat, maximũ meo iudicio, atque *Quintadecima causa.*
haud scio, an omnium grauissimum argumentum: quòd viri sancti, & omnium iam virtutum absolutione perfecti, in quibus haud ita multùm periclitatur humilitas, oblatas infulas, togamque purpuream non modò obfirmatis animis iudicijsque recusant, sed ne offerantur, aut per vim obtrudantur, in longinquos sæpè recessus & occultissimas latebras sese abdunt; non tam de honoribus cogitantes, quàm quemadmodum venienté iram effugere queant, vt de se ipse Na- *In Apologetico.*
zianzenus fatetur. Nec quemquã ex eis sanè reperias, si præteritos euoluas annales, & ab vltima antiquitate memoriam replices, qui delatos honores ac magistratus, nisi illustris aliqua diuinæ voluntatis significatio facta sit, aut sua voluntate admiserit, aut non strenuè constanterque repulerit. Longum esset Sanctorũ fugas enumerare, & nimiùm aberraret oratio, si id susciperem: sed plena est omnis antiquitas, plena litterarum monimenta, cuique prompta. Quòd si Sanctorum omnium iudicio atque sententia non tam ambiendus in Ecclesia Dei, quàm fugiendus est honos; quãto magis in his sanctitatis Ordinibus, qui singularẽ humilitatis disciplinam continent, & vbi prauis ac propinquis exemplis magis coniuncta, quàm dispersa multitudo se inficit; danda est opera, vt omnis gloriæ cupiditas, omnis honorum relegetur ambitio? Libet hoc loco illud 51
Patriarcharum par, geminum Ecclesiæ lumen, *Quid SS. Dominicus & Franciscus de admittendis honoribus senserint.*
nostræ testes proferre sententiæ, Dominicum & Franciscum. Quorum vterque cùm apud Ostiensem Cardinalem versaretur in Vrbe, disertis verbis quid de admittendis in suas familias sentiret honoribus, declarauit. Nam cùm Antistes ille studio religionis incensus suam deploraret ætatem, quæ tales ferret & educaret Episcopos, elatos, vanos, & quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi sunt, quærentes; desideraretque nascentis illius Ecclesiæ primordia, in qua Pastores animarum nullis inflati diuitijs, nullo fastu tumidi gregem Domini singulari modestia & caritate regebant; subijt animum priscos Ecclesiæ mores posse facilè reuocari, si ex nouis Dominici Franciscique familijs deligerentur Antistites, qui paupertatis in studijs & humilitatis educti, aut prisca illa Apostolorum tempora toti terrarum orbi referrent, aut meliores certè euaderent suæ tempestatis Episcopis. Placuit igitur ex vtroque quid in re proposita sentiret, exquirere. Verùm hic sancto quodam ex humilitate certamine inter egregios Patriarchas exorto, vter altero prior pio Præsuli responderet; post multa Franciscus, qui primas sibi de-

depopoſcerat humilitatis, obediẽtiæ primas Dominico detulit. Qua vir ſanctus impulſus, ſentẽtiam ſuam paucißimis indicauit, & conuerſus ad Præſulẽ: Satis, inquit, Præſul ... nplißime, honeſto excelſoq; loco Prædicator[um] Ordo verſatur, ſi dignitatẽ ſuam agnoſcat. N...n ego quidẽ, quãtum in me erit, nunquam prorſus aſſentiar, vt mei Ordinis Fratres ad altiorem conſcendant honorem. Deinde Franciſcus magno quodam excitatus ardore, perpaucis & ipſe ſuam in hunc modum ſententiam dixit: Mei Fratres, Antiſtes optime, Minores idcirco vocãtur, ne optare vnquã audeant ſe eſſe maiores, ſed ipſa nominis appellatione commoniti, perpetua ſe in humilitate cõtineant, inſiſtantq; veſtigijs humilitatis Chriſti, quò poſt hanc vitam ad Beatorũ veros & æternos honores euehi queant. Et vos Antiſtites, ſi fructus in Eccleſia Dei, quales optatis, noſtris ex Fratribus expectatis, nolite illos extollere, ſed in ea, qua degunt, humilitate ſeruare: & cùm ſenſeritis eos ſtudere gloriæ, & contra ſuæ profeſſionis propoſitũ ſublimes cathedras affectare, comprimite cupiditatem, ambitionẽ retundite, nec gloriæ ſtimulis indulgete. Quibus vtriuſque præſtantis Patriarchæ ſententijs ſatis, opinor, declaratũ eſt, quid de accipiendis in his familijs honoribus ſentiendum ſit. Quòd ſi corroboratis iam vetuſtate familijs, nec ad eamdẽ formam cõditis id curandũ & prouidẽdum eſt, quanto magis huic modò natæ Societati, nec ad cæterarũ inſtitutæ formã, ſed præcipuo quodam ſacramẽto in ſpecioſis muneribus atq; functionibus Romano obligatę Pontifici? Nam & nouitas ad ferendam tantam vim onerũ atque munerũ ſatis roboris plerumq; non habet, & notitia Pontificis Maximi, cuius eſt egregia in Eccleſiam merita, inſignemq; virtutem dignis cõdecorare præmijs, obuios ſemper habebit, quorum labores atque virtutẽ, ex hac ſibi addicta cohorte, vel ipſis repugnantibus, cohoneſtet. Quid igitur ijs ſilentibus & annuẽtibus? aut quid vltro quærentibus aut petentibus? Omnino quod ferendum forſitan in alijs ſit, & excuſationẽ iuſtam habeat; id in hac prorſus familia, niſi omnem obſtruat honoribus aditum, intolerabile videatur. Idcirco ſanctiſſimis in ea legibus inſtitutiſq; cauetur, vt ad excidẽdam ſtirpitus ambitionem, in ſolenni ſe quiſq; profeſſione votorũ, voto inſuper alio Deo obliget, ne vel domeſticos, vel externos honores, non modò rectis ſtudijs planoque curſu, ſed ne tranſuerſis quidẽ & obliquis itineribus aucupetur. Quòd ſi quẽ fortè talẽ in Societate deprehenderit, & odore vllo ſuſpicionis olfecerit, ſtatim prodat, Præpoſitiſque denunciet: prodituſque, ſi manifeſto crimine teneatur, perpetua mulctetur ignominia, omniſq; ſuffragij iure penitus ſpolietur. Delatos autẽ & imperatos honores, niſi diſerti præcepti vis adigat, & Pontifex ipſe cõpellat, eadẽ voti religione recuſet. Quanquã veri germaniq; filij Societatis Ieſu, non tam metu capitalis fraudis, quàm ſtudio imitandi Chriſti Ieſu, & amore virtutis honores fugitant. Et quiſquis in accipiendis, aut non accipiẽdis honoribus ſtudioſè diſquirit, quouſq; progredi reluctãdo debeat, ne mortem criminis, aut gehennam incurrat, adulterinus, non verus filius agnoſcitur, qui agatur à Deo, ſpirituque proficiat.

52 *Propria cauſa cur Societati vitandi honores.*

Referamus nos ad hiſtoriam, & extremam linquamus Italiam, Germaniamq; proximam penetremus. Erant Bobadilla Canthuſq; ineunte anno Coloniæ magno cum illius Eccleſiæ bono. Sed diu hîc Bobadilla, Catholicis quamuis enixè retinentibus non conſedit, vtiliorem ſe Colonienſibus arbitratus fore, ſi cũ Apoſtolico ſimul Nuncio Cæſaris curiam ſequeretur. Erat quippe Romanorũ Regi percarus, & Cęſaris amicis amicus: nobilitatemq; ſibi curiæ, cuius magnam partem confeſſionibus operam dabat, adiunxerat. Litteræ abeunti ſunt datę, vt Colonienſis Eccleſię nomine Cęſaris Maieſtatẽ, eiuſque concilium alloqueretur. Id ille valdè ex animo & cumulatè fecit: nec præſentem apud Cæſarem modò, ſed abſentem apud Pontificem quoque patronũ ſe per litteras præbuit. Cuius patrocinium & Pontifici ipſi pergratũ viſum eſt, & eius viciſſim litteris, vt de Germania bene mereri pergeret, collaudarũ. Spiram ergo ſe contulit, deinde Ratisbonam ad indictum in ea vrbe conuentum: vbi Catholicis pariter ac Proteſtantibus priuatis ſtuduit prodeſſe colloquijs. Quanquã autem conuentũ hunc, Oecumenico iam inchoato Concilio, Catholici Principes non ferebant; eum tamen Cæſar, qui Tridentinũ à Proteſtantibus reijci iam perſpexerat, ne qua in parte conciliandæ paci otioque publico defuiſſe videretur, haberi permiſit: ita tamen, vt acta ſingula ad Oecumenicũ demũ eſſent referenda Concilium, & vniuerſę Eccleſię Synodo Synodus priuata ſubeſſet. Bobadilla verò prẽter alia piè ac ſalutariter geſta, librum, quem de Chriſtiana cõſcientia conſcripſerat, exponendũ certis diebus pro cõcione ſuſcepit, idque Latinè, maxima Procerũ Antiſtitumq; corona, varijs intermiſta nationibus, Germanis, Gallis, Italis, & Hiſpanis. Deinde ſequenda mox Cæſaris caſtra fuerũt, & ad exiguum tempus Ratisbona relicta, in milites curę vertendæ. Decreuerat in Ratisbonenſi conuentu Carolus Imperator ferreum os Proteſtantiũ, quod nec ipſi poterat Maieſtas Imperij, nec ſancta Synodus ſua auctoritate frangere, pertinaci ferro ſubigere, & quos clemẽtia non flexerat, animaduerſionis ſeueritate domare. Acuebat Cæſaris animos præſtans ſtudiũ Romani Pontificis, qui ad opprimendas illas peſtes nullis neq; ſumptibus, neque vigilijs parcendum ratus, fortiſſimo cum exercitu Ducem Octauium & Alexandrũ Cardinalẽ Farneſios, illum copiarũ ductorem, hunc Apoſtolicũ Legatum ad eum miſerat. Inchoatoque bello, dum nauiter ferro miles, Bobadilla votis, & roborando milite ſuas etiam egregiè partes implebat. Omnino erat eius ſine ceſſatione contentio, copijs iam vtriſq; coniunctis, Cæſaris & Pontificis. Aderat ſedulò morbo affectis, ſiue vt animos Sacramẽtis, ſiue vt corpora quacunque poſſet ope, leuaret. Nempe illum Cardinalis Farneſius Italorũ noſocomio præfecerat, quò crebrò inferebantur ex pugna ſaucij. Res quippe gerebatur ardenter, & tormentorum vis innumera, denſuſq; telorum imber ſternebat paſſim corpora, & inutilia reddebat. Ergo quotidianis prælijs curæ Patris intendebantur, & noui conflictus ſeges erant noui laboris. Non poterat animi robori par eſſe corporis: tentari & ipſe cœptus eſt morbis, & ex laboribus haurire vulnera, quæ

53 *Res Germanica.*

54 *Bobadilla abit Colonia ad Ratisbonenſem conuentum.*

55 *Deiu ſequitur caſtra Cæſaris.*

56 *Præfi noſocomio militari Italorum ſtrenue etiam agrotus ipſe.*

quæ manus non imponebat hostilis. quanquã ne ab hac quidem semper intactus immunisq; fuit. Capiti aliquando inflictũ est vulnus, & nisi plagę impetum petasi crassitudo retunderet, haud dubiè lethale. Pari Dei prouidentia pestilentiæ vulnere saucius breui conualuit. Admiratione porro non caruit, quòd æger & imbecillus, cùm vix hæreret vestigio, & succiderent genua, nihil propemodum de laboris contentione detraxit, ne quid debilitatis ac saucijs de expectata caritate detraheret. Accedebat nocturnæ quietis asperitas, quã non in molli culcitra lectuloque, nec in lęui dolatoq; robore, ac ne veste quidem detracta, sed in ipsa soli duritie cũ diurno amictu carpebat. Quid enim ei iam difficile & arduum esset, cuius præcordia caritas occuparat? Porro cum integris ac valentibus, longum esset dicere, quàm ardens in cohortandis, quàm lenis in admonẽdis, quàm assiduus in audiendis expiandisq; ritè fuerit. E castris cùm Ratisbonam se referret, partam tolerãtiæ palmam noua quędam illustrauit occasio. Iter ingresso repentè grassatores occurrũt, hominem spoliant, & acerbis plagis afficiunt: inhumaniùs forsitan tractaturi, nisi tribus Italis apparentibus, dum ad eos se conuertũt, ille nudus cum solo aufugisset indusio. Fuerat in animo Ferdinando Bobadillam destinare Tridentum, sed castrensis necessitas ac solitudo militum prohibuit: nec ipse forsitan Bobadilla tam insignibus patientiæ meritis, & tot vndique conglobatis occasionibus abundasset. Tolerantiæ porro laudem egregia cumulauit humilitas, cùm, vti suprà significaui, oblatam ab eodem Rege Pontificis Cathedram non accepit: testatus se à Deo, non ad honorem & amplitudinem, sed ad paupertatis humilitatẽ, obscuramq; potiùs vitam fuisse vocatum.

57 *Spoliatur, & vulneratur à latronibus.*

58 *Recusat Episcopatum.*

Sed dum & armorũ terrore Cęsar, & Oecumenici conuocatione Concilij Pontifex religionem auitam ab hæreticorũ furore defendunt; cum his quoq; Deus quasi quadam cõspiratione consentiens, portentum illud orbis terrarum, seminatorem malorum omnium, & huius temporis Antichristum de medio sustulit. Piget internum hoc monstrum suo nomine nominare. Ille, inquam, Catholicæ religionis trãsfuga, desertorq; cœnobij, instaurator hæresum omniũ, illud Dei & hominum odium, duodetrigesimo suæ defectionis anno, cùm lautè & splendidè cœnatus esset, facetijsque de more lusisset; ea ipsa nocte repentino morbo correptus iugulatusque, sceleratissimam animam vomuit, gratissimã Satanæ hostiam, qui se talibus oblectat escis, vnde eius saturetur ingluuies. Poterat ad huius nuncij famam, tanto velut onere releuata Catholica respirare religio, poterant boni omnes & orthodoxi diem festum agere, si is funditus perijsset. Sed reliquit regulus virulentus viperinã in orbe terræ progeniem ingenti rei Catholicę labe, & viuit adhuc in semine haud minùs exitialis humano generi sublatus è viuis, quàm fuerat inter viuos. Vbi enim iam non extant eius immaniũ scelerum impressa vestigia? Aras euersas, disturbata cœnobia, sacra omnia polluta, suprema denique vastitatẽ in amplissimis ab eo relictam Europæ regnis atque prouincijs, ingenti nostro cum dolore perspicimus. Quo nostris hominibus elaborandum est magis, vt omnẽ huius furiæ sementẽ comparãdis excellentissimæ sanctitatis doctrinæq; præsidijs, quantum in ipsis est, enecẽt & extinguãt: omninoq; sibi persuadeãt cũ refractarijs hominibus, & Catholici nominis inimicis sempiternũ bellum sibi esse susceptum.

59 *Mors Lutheri.*

In Hispanijs inchoatum superiore anno Gandiense Collegiũ Ducis benignitas augebat, & suis omnibus explebat numeris. Additi Ouiedo & alijs, quos huc misso: suprà memorauimus, Socij quatuor, Franciscus Onofrius Gallus, Ambrosius Belga, Albertus Caballinus Italus, & Petrus Canalis item Gallus; quem Dux numerũ augere ad duodecim minimùm academicos cogitabat. Faber autem, cùm hac ad Vrbem iter haberet, per salutato Duce in ædificij fundamenta, quæ tum ponebantur, primum lapidem ritè iecit. Scholæ deinde apertæ, & Philosophia tradi cœpta ab eo, quem primũ nominaui, Francisco, antegressis in aula Ducis ad ingenij specimẽ atque doctrinę, de eadem disciplina, diuinaq; scientia disputationibus eruditis, & postremò etiam oratione Latina; quæ Dux omnia cum erudito item nobiliq; conuentu cohonestauit, & verbis amplissimis commendauit. Vnde autẽ hæc docendi consuetudo, quæ primis annis nulla memoratur, extiterit facilè intelligetur, si scholarũ ortũ, quantũ ex vetere memoria collegimus, repetamus. Tenendum est autem inter Collegia Societatis, & Professorum domos indicatũ initio discrimen: quòd in domibus plerumq; degunt, qui fine disciplinis imposito proximorũ vtilitatibus toti seruiunt, & liberali hominũ misericordia, nullis redditibus sustentãtur. Nullas enim non modò priuatas, sed ne communes quidem fortunas stabiles fundatasq; vel habẽt, vel habere domus illæ possunt; ac ne Collegiorũ quidem iuuari subsidijs. Hoc enim seuerè interdictũ voluit B. Pater, vti prorsus necesse erat. Nam cùm vellet perfectissimũ illud Euangelicæ paupertatis genus in Professis vigere; si licuisset, quemadmodũ ab cæteris fidelibus eleëmosynæ conquiruntur, ita eas ab Collegijs accipere; iam hæ vel fuissent, vel videri poterant, non minùs certæ, quàm fundorũ prouentus. In Collegijs autem varia litterarũ eruditione iuuenes nondum publicis aut solennibus deuincti votis, quamuis verè ac propriè Religiosi sint, excoluntur. Quorũ accuratæ disciplinæ ne quid inferat mórę quotidiana mendicitas pastus, sapienti consilio constitutum est, vt annuis ea fructibus ac prouentibus gaudeant. Sunt igitur in Societate Collegia suis alendis excogitata discipulis, non ijs, qui disciplina percepta, cooptatique certum in gradum proximis toti vacant. Atque initio quidem in illa Sociorum paucitate, ea, quam dixi, doctrina publicis ex Academijs Gymnasijsque petebatur; domi autem dumtaxat erant litterarum exercitationes, quò & inhærerent audita tenaciùs, & postea publicis in Gymnasijs specimen præberetur illustrius, tum celeris & præstantis ingenij, tum exquisitæ & singularis industriæ. Interdumque ad domesticas altercationes disputationesque externi quoque condiscipuli, quod postea Constitutionibus confirmatum est, Dominicis quibusque ferijs inuitabantur, vt per eam occasionem, viam sibi domestici ad instillandum eis aliquid de suo spiritu virtuteque

60 *Res Hispanica.*

61 *In Collegio Gandiensi primùm docere Societas cœpit.*

62 *Vnde in Societate docendi origo.*

63 *Discrimen domorum, & Collegiorum.*

munirent. Postea Societate crescente, cùm & priuatis assiduisque exercitationibus, & ingeniorum, quæ plurimo cum delectu admittebantur, celeritate complures in disciplinis quotidie præstantes euaderent, vt iam tradere alijs, & communicare cum suis, quæ ipsi ab exteris accepissent, pari propemodum cum laude possent: accederentque subinde insigni doctrina viri, omnique eruditione perfecti, qui suam continuò possent in erudienda iuuentute operam Societati nauare; visum est eius etiam modi Collegia instituere, in quibus & domestici præceptores traderent disciplinas, & eas cum externis quoq; communicarent. Et sanè incredibilis fœcunditas fructus satis est argumenti id inuentum cælestis fuisse consilij. Scholarum quippe beneficio, quæ gratis cuique patent, præstantissima multorum ingenia, quæ rei familiaris angustijs, sordidis perirent in artibus, è tenebris quotidie emicant, & sese efferunt, ingenti sæpè reipublicæ commodo, magna sui nominis gloria. Id autem quanti tandem apud Deum est, tantam vbique vim pauperum sine mercede docere, ne neglecta iaceant, quæ nata in sordibus iacerent ingenia? Quòd si misericordiæ putatur eximiæ pascere famelicos, aut subministrare nudis vnde se tegant; quantæ misericordiæ fuerit, non modò ingeniorum famem exsaturare doctrinis & inscitia, erroreque detracto, mentem scientiæ cultu bonisque artibus exornare: verùm etiam tradere ea, quibus hæc insuper in egeno corpore cósequaris, & huic amplas diuitias atque fortunas, ex animi diuitijs ac bonis pares? Nam quid ego de pietate dicam, moribusque Christianis, qui inter docendum teneris mentibus instillantur? vt vel hoc nomine, si non alio, scholas habere nos iuuet, vt ad virtutis decus pietatisq; permulti sola doctrinæ trahantur illecebra. Quibus verò copiosa est domires, & ad alendos magistros abunde suppetit; quia tamen tanti interest cui quis tradatur in disciplinam; præbent hæ scholæ magnum conscientiæ leuamentum, cùm missis ad eas liberis suis acquiescunt, satisque factum officio putant. Ipsa deinde scientia fructuosior & ad humanas res, & ad diuinas existit, quòd recta ferè (vt sæpè discentes monentur) mente percipitur; & ex fonte timoris Domini, vnde ratio postulat, hauritur. Porro si ciuitatum ac rerumpublicarum status, si Clerum omnem Catholici gregis, si Religiosorum Ordinum septa peretres, si cuncta denique animo ac ratione perlustres; quàm multos vbique reperias harum scholarum alumnos, & huius vestigia disciplinæ? Quos enim pueros infirmis erudimus ætatibus, ij postea veluti perexigua quædam semina in egregias educti plantas, suis fructibus implent omnia: ij suos vicissim liberos piè ac prudenter instituunt, vt Dei numen reformident, & eius præceptis obtemperent: ij sæpè dominantur in ciuitatibus, & rempublicam tenent; ij pijs moribus, & recónditis litteris auctoritate iam parta, in omnibus fermè cœtibus primas obtinent. Si Clerum spectes, ad hos præcipui Ecclesiæ, præsertim vbi cætera genus illustrat, deferuntur honores: ex his animarum prodeunt vbique Pastores: ex his Pontificum & Antistitum egregij consultores & administri leguntur: ex his denique inter ipsos frequenter Antistites ac Præsules, viri lectissimi cooptantur. hodieque multos iam cernimus in toga splẽdere purpurea cum Senatoribus orbis terræ, quos non multis annis antè priuatos, & auditorum è numero nostris in exedris cernebamus. Si verò cœnobiorum claustra penetres, quàm multos in ijs ex eadem scholarum disciplina reperias? Nam vt omittam Societatem hanc nostram, quam non inficior his sæpe plerumque alere ac propagare subsidiis; quis non videat ex tanta iuuentutis copia, quanta in omnẽ locum nostris redundat ex scholis, cæterorum quoque Ordinum claustra cœtusque compleri. Non enim omnes ad vnam familiam vocat Deus, neque ad eam facti sunt omnes: sed qui cunctos fabricatus est Ordines, & singulari prouidentia cunctis prospicit; is alios ad alium vocat, & alijs alias habilitates animi & dona distribuit: vnde ad alium alios procreatos & institutos intelligas. Quod cùm Patres illi, qui discipulorum apud nos animos tractant, & pietatem promouent, animaduertant, studeant & ipsi inditos à Deo nutus alere, prudenterque ad cuiusque naturam ac propensionem institutionem suam accommodare. Itaque scholarum nostrarum bono gaudẽt Ordines vniuersi, nec exigua nobis laborum videtur merces, cùm varias in familias adolescentes se nostri contulerint. Nec mirum si ex celeberrimis alioqui Academijs & Gymnasijs floretissimis non perinde multa ad eas, vt è Religiosis deriuetur vbertas. Illa quippe litterarum potissimùm eruditionem in auditoribus spectant suis, eoque se putant satis muneri suo fecisse: hæc in suis cùm pietatem in primis, morumque probitatem, tum interiores etiam litteras exquisitamque doctrinam: cuius vtriusque rei coniunctio ea demum est, quæ, etsi id non agas, ad Dei regnum teneras adolescentium mentes effingit. Resque vitæ perfectioris, si verum quærimus, magna ex parte ad adolescentulos & iuuenes redijt, partim quia robustior ætas institutum iam vitæ cursum ægrè deserit, alioue detorquet; partim quia in robustas item mentes, & humi defixas haud ita diuina vis influit, vt in teneras atque molles, quæque non ita hærent in luto rerum humanarum. Omnino tenera flectuntur ac mollia; annosa & inueterata non item: vt non mirer, si instituendæ apud omnes gentes atque respublicas adolescentiæ tanta vbique sit cura, tamque multa à sapientibus ac Philosophis ea de re præcepta tradantur. In quam sententiam multa sanè disertè copioseque Ribadeneira noster: vt & singularem eius muneris vtilitatẽ, & consentaneam rem esse doceat Societati nostræ, teneræque rudique ætati primas quoque litteras tradere.

64 *Vtilitas publica è Societatis gymnasijs.*

65 *Prima vtilitas.*

66 *Secunda vtilitas.*

67 *Tertia vtilitas.*

68 *Quarta vtilitas.*

69 *Quinta vtilitas.*

70 *Sexta vtilitas.*

Hæ igitur causæ fecere cur moliente Francisco Borgia Duce Gandię Collegium, in quo ex Maurico genere innocentes ætates religione sincera imbuerentur vnà cum litteris, eorum institutionem publicamque aliorum doctrinam Societas, vti suprà comme moraui, susciperet, non leui ob hoc quoque tam publicè salutare institutũ Francisci Borgiæ merito, vt eius inuitatu primùm in Europa ludũ litterarũ Societas aperiret. Quiedus inter hæc magnis animo incitabatur ardoribus. Tanti Societatẽ faciebat, vt quoniam indignum rebatur

71 *Cura Ducis Gandiæ.*

rebatur se, qui per vota solennia in eius corpus cooptaretur; votum ediderit eidem in ianitoris aut coqui, aut alio famulari ministerio seruiendi, præclarè secum actum iri cum gaudio cogitans, si qua re inseruire ei liceret. Et admirans laudansq; erga hunc cœtum Dei clementiam, in rebus, quæ ad eam pertinerent, profitebatur singularem se opem summæ eius Maiestatis sentire, quam non item experiretur in alijs. Quo autem ipse vehementiùs caritatis igne succendebatur, hoc ad alios inflammandos & diligentiùs elaborabat & fortiùs. Ad studium sanctæ contemplationis ex Ignatij præceptis plurimos exercebat: tantusque erat hominum ardor, vt vno eodemque tempore, vnus ipse quatuordecim exerceret, & nemine ferente moras, aut in eo quemquam sibi præferri, sæpè esset de loco & principatu contentio. cæteri Socij certatim tali Rectoris exemplo ante oculos constituto animorum etiam commodis inhiabant: & quo acriùs persuaderent dicendo, vita in primis moribusque docebant. Erat admirationi singularis eorum frugalitas, frequensque ieiunium, vt qui pane dumtaxat arido, olei stilla saleque conspersо famem suam mitigarent. Precatione, diuinæq; contemplationis vsu omnium in se oculos conuertebant: qui quo liberiùs vberiusque Dei spiritum haurirent, hominum vitata frequentia interdum se in nemora siluasque abdebant, ac rupes asperas, & ardua iuga petebant: sæpius tamen in publico valetudinario solandis ægrotis, riteque expiandis operam dabant. pueros catechesi, concione populum instituebant; nihil denique ex statis laboribus ac muneribus missum faciebant. Miro autem Valentia ex ijs, quos ad perfectam vitam informabat, aliquot

72 *Borgiæ liberalitas in Societatem insignis.*

Duci per litteras, vnde suum posset amplificare Collegium, identidem offerebat. cui item per litteras Dux, Modò ne cesses, inquit, Gandiæ quidem nunquam eis quos miseris locus deerit. Qui porro deesset, cùm vir ille liberalissimi in pietatem pectoris nequaquam domestico contentus Collegio, de aliorum alibi cogitaret initijs? Ac Compluti quidem certum nostrorum numerum suis impensis alere ac reditibus cœpit, & ad Toletanum Archiepiscopum Ioannem Silicæum litteras dedit, vt quam ad bene merendum suis semper de liberis propensionem voluntatemque præ se tulisset; eam in sustentandos nostrorum Compluti labores operasque conuerteret. Ad Cęsaraugustanum item Archiepiscopum auunculum suum Ferdinandum Aragonium, & ad Aragoniæ Proregem virosque primarios misit, vt sedium aliquid Cæsaraugustæ nostris hominibus inchoarent: quos vt factis magis, quàm sermonibus incitaret, fortunas in eam rem aliquas, & domicilium, quod illic habebat, primus obtulit. De alio item ponendo Hispali Collegio eum matertera (ea Medinæ Sidoniæ Comitis vxor erat) & cum vxore Marchionis de Plego consilium suum communicauit: statuerarque ex suæ præceptoriæ fructibus, quæ propter Hispalim sita erat, decerpere aliquid in alimenta nostrorum. Æquum quippe dicebat esse, vt vbicunque Dei liberalitate bonorum aliquid accepisset, inde suam Deo decimam in hac Societate persolueret. Nempe egregia pietas Societati eum arctè coniunxerat: & ea crescebat in dies: tantosque habuit à funebri illo Imperatricis elatæ spectaculo continenter progressus, vt vir grauissimus, idemque doctissimus Michaël Turrianus, cùm ex Vrbe in Hispaniam hoc ipso anno reuertisset, Ducemque consaluasset, vehementer sit eius & alrissimam humilitatem atque modestiam, & eximium candorem pectoris admiratus.

73 *Michaëlis Turriani ad Societatem vocatio.*

Hic est Michaël Turrianus, quem pupillam oculi sui aliquando vocauit Ignatius. tanti faciebat hominis sapientiam, vsque eò candidissimum ingenium & mores optimos diligebat. Complutensis erat Doctor è Maiore Collegio, inque causa eius Academiæ grauissima Procurator lectus, & missus in Vrbem, B. Patris congressu aliquamdiu, nequa ex illius veteribus per Hispaniam calumnijs labes sibi aspergeretur, abstinuit. Sed vbi primùm Nicodemi ritu clanculùm virum Dei conuenit, vix dena is verba protulerat, cùm ei penitus Doctor sese permisit. Ad exercitationes spiritus, ipso instituente Ignatio, secedit in villam: vbi cùm ad deliberationē de genere vitæ legendo venisset, noluit quidquam per sese transigere, id solum figit, sibi id vnum sequendum, quod videretur Ignatio. Qui cùm super ea re hostia sacrosancta ter oblata, videri sibi optimum referret, vt lucris animarum Societatique se dederet, ac rationes præterea consilij huius vellet adiungere, vetuit Doctor verbum addere. Nam si rationibus, inquit, finienda res esset, fortasse mihi non deessent, quibus diluerem tuas: sed mihi abunde est ita tibi videri. Hæc anno secundo super quadragesimum gesta. Ex quo tempore animo se tanquam vnum de Societate gerens, addito eius ineundæ voto; iussus est à B. Patre differre tantisper ingressum, dum Academię causa confecta, reuersus Complutum rerum ab se gestarum rationem redderet. Huius rei gratia hoc anno per autumnū ex Vrbe recedens, accepit multa ab Ignatio in mandatis: interq; cætera, vt Gandiam ad salutandum Ducem accederet: quo scilicet mutuo de rebus diuinis affatu, tantorum virorum pietas confirmaretur magis & incalesceret. Igitur Gandiam

74 *Borgiæ Ducis virtus.*

vt venit, continuò Ducem adijt, spectator eius futurus virtutis, cuius iā fuerat auditor, hominē religiosum, non Ducem reperit. adeò se Franciscus in studia veræ pietatis abdiderat: præsertim quòd paucis antè mēsibus coniuge morte sublata, liberiam ab rebus humanis, desierat esse diuisus, vt solùm quomodo placeret Deo, non quomodo vxori, suo in animo pertractaret. Ergo ad perfectę vitæ studium effusis habenis currebat: & quoniam à fundamēnis nouerat inchoandū, hæc quo altiùs firmiusque locaret, frequens sibi velut gymnasium humilitatis extruxerat: in quo dum dies noctesque se continet, quotidianis exercitationibus, quibus se ad deponendū fastum, & demittendos spiritus stimulabat, libellum sanè referūt, Michaëlis sententia salutarem; quo etiam auctore in lucem editus, ab ijs, qui stadiū curriculumq; pietatis ingredi volūt, perutiliter etiamnū iucundeque tractatur. Ignatij verò libellum, qui contemplandi præcepta virtutesq; cōplectitur, auidè vniuersum exhausit, & ad multos dies haud oscitanter adhibitum atque perlectum, ita suspexit; vt quo tutiùs deguſtaretur ab alijs, nec quem-

75 *Curat confirmationẽ Pontificiam libelli Exercitiorum: & Indulgentiã, exercentibus.*

quam rei nouitas deterreret, contendendum à Pontifice Maximo existimaret, sua vt auctoritate iudicioque tam salutari suffragaretur opusculo. Itaque facta ab Ignatio potestate, id ipse supplices per internuncios ac litteras à Pontifice postulauit: eiusque postulationi Pontifex altero pòst anno adeò prolixè ac liberaliter annuit, vt in Apostolicis litteris, quibus has institutiones Ignatij suo patrocinio & auctoritate communit, non modò eas approbet atque collaudet (vt suo loco reddam) verùm etiam singulos vtriusque sexus hortetur, vt ijs se excoli, & piè vti non dubitent. Ab eodemq; Dux Borgia impetrauit, vt quisquis ijs vteretur, & interea esset exercitationes vniuersæ vitæ peccata confessus, is pro Apostolica mansuetudine cunctis noxis eximeretur. Cumulata erant iam boni Ducis, & vitæ communis officia, nec ad exhauriendam omnem laudem restabat aliud, nisi vt Christi consilia secutus ad perfectæ niteretur iustitiæ fastigium. Huc quippe illum cælestis Spiritus velut occultis itineribus adigebat, & huc denique, eo duce, Dux ipse conscendit, statuitque funditus humana deserere,

76 *Statuit Societati se tradere.*

quò ad diuina raperetur ardentiùs. Itaque eam ex omnibus disciplinam, quam sectaretur, arripuit, vnde & cælestem hauserat contemplandi rationem, & tot quotidie suis etiam ciuibus adiumenta petebat. Id Ignatio per Fabrum, cùm Romam venit, significauit ipse silentio, Societatem se pollicitus initurum, cùm primùm grauiora quædam explicasset in sua ditione negotia.

Valentiæ, Mirone duce Societas ingeniosis & eruditis est aucta tironibus. Faber autem cùm hac transiret, eorum in litteris incitauit ardorem. nec minor erat de eorum in doctrina processu Ignatij solicitudo: qui ne spiritus inter ardores, vt sæpè fit, res tanta frigeret, Theologorum Philosophorumque theses; eorum verò, qui se litteris perpolirent Humanitatis, orationes & carmen ad se mittenda curabat. Substitit & hîc menses aliquot Araozius, & suis concionibus atque exemplis cùm multos ad pietatem incendit, tum multorum ex animis suspiciones, quas obtrectatorum improbitas grauibus etiam viris iniecerat, aperiendis institutis nostris euellit. Quin ipsimet sacræ religionis Inquisitores, peruestigatis rebus omnibus, accurateque perspectis, fauere Societatis cœperunt industriæ, cuius antea metuebant inuidiam. Quos cùm Præsul ipse Thomas Villanoua præclara sanctitate vir, tum alij complures, & litteris & nobilitate præcipui, in tuenda Societate secuti sunt. Verùm dum hîc Araozius pulchram sementem facit, in curiam reuocatur à Fabro, propediem ad Concilium Oecumenicum discessuro. Hîc strenuus erat vtriusque labor; nec huic dispar euentus. Nam quæ per Fabrum in curia priusquam discederet, Deus egerit, in ijs præ-

77 *Cura Beati Ignatij vt proficeretur in litteris.*

sertim, qui columnæ videbantur in aula, ea Araozius cum ad Ignatium scribit, sanè prædicat admiranda. Nec dubitat quin, si cæteris ille sit ita perspectus, vt sibi, qui eo miser carere debeat, gratias acturi sint Deo, quibus tanti liceat frui Patris aspectu. Ait animam illam eius esse refertam misericordijs, qui & Pater misericordiarum, & totius consolationis est Deus. Sancti viri abitum, quoniam plurimæ nobilitatis in sacris erat

78 *Araozij testimonium de Fabro.*

confessionibus auditor, plurimæ quoque subsecutæ sunt lacrymæ. Abijt laboribus penè fractus, & Barcinonem versus, vbi & vires reficeret, properabat. Ipse verò Araozius perseuerabat in curia: tametsi non rarò etiam ad finitimos excurrebat. Complurium inuisit, & in Collegio, quod Maius appellant, factis de Deo verbis eam admirationem assensionemq; commouit, vt insignes animorum commutationes inter collegas effecerit. Fuit qui Patre inscio aspero sacco, & pede nudo panem ac stipem ciuium in oculis emendicaret: cuius singulare factum propter eius auctoritatem nobilitatemq; multùm valuit ad exemplum. Apparebat autem Compluti facies aliqua iam Collegij, cui præerat Villanoua. Socij autem piæ precationis ac pietatis haud minùs, quàm litterarum curis intenti, semper in id attentis animis excubabant, vt discipulis prodessent externis. Et quo commodior nostris esset suæ pietatis alendæ materies, Eleonora Mascarenia lectissima femina (cuius suprà meminimus) instrumentum eis sacelli domestici suppeditauit: in quo erat ara perelegans penicillo elaborata, Reginæ quondam Elisabethæ, deinde Philippi Principis ad Eleonoram dono translata. Quanquam autem huius matronæ benignitas nunquam non prompta & exposita cuique erat; adeò tamen extrema Sociorum erat egestas ac penè fames, vt panem sæpè desiderarent, nec alia re quàm coctis cœnitarent oluscul is. Itaque partim paupertatis, partim laborum incommodis, cùm primùm vires intendit æstas (quæ grauior est plerumque Compluti) plurimos morbo strauit. quos, ne rerum necessariarũ desiderio planè deficerent, eiusdem Eleonoræ consilio impulsuq; Caracam vicinum oppidum, vbi parata erat apud Infantes habitationis opportunitas, Villanoua traduxit. Cuius eximia tum in imploranda piorum misericordia solicitudo, tum in ministrãdo & consolando caritas, (erat enim ęgrotantibus minister & coquus,) morbi molestias non mediocriter mitigauit. Habebat autẽ sui laboris adiutores Araozius in hac prouincia minimè segnes: & præter Villanouam, eum, quem suprà meminimus, Æmilianũ B. Patris nostri nepotem, qui non exiguos capiebat ex suis concionibus fructus. Is dicendi vsu in optimorum concionatorum numerum iam peruenerat: sed labores eius acriores, quàm diuturni fuerunt. Nimiis enim contentionibus arteriam fregit, & sanguinem exscreauit, vt Araozij iussu cessandum denique ei fuerit. nec multo pòst in flore ætatis, & summa omnium expectatione, singularique suorum Cantabrorum dolore excessit è vita. Sed benè cum illo actum, nec malè cum proximis, quibus suo patrocinio faciliùs apud æternum in cælo Verbum, quàm hîc verbo & oratione consuleret.

79 *Egestas Sociorũ Complutensium.*

80 *Æmilianus Loyola labrum cõtentione arteriam rumpit: vnde anno 1547. mortuus.*

Araozius in curiam reuersus audiendis vniuersæ plurimorum vitæ peccatis, & pijs huiusmodi assiduo labore distinebatur officijs. Adfuit Vicecancellario Aragonensi supremo eius vitæ die, plurima non morientis modò, verùm etiam viuorum, qui lectum eius de Principibus circumstabant, vtilitate; vt affirmarent deinde nonnulli, nihil se tam malle, quàm Patris in amplexu gremioque emori: ab alijsque euocari deinceps in

eorum

eorum de vita discessu summo cũ studio cœptus

81 sit. Occurrendum etiam fuit clerici cuiusdam amentiæ, qui de Societate vulgò habitus (nihil enim cultu corporis seiungebatur à nostris) magna cum offensione Madriti concionem aduocabat. Et quoniam vestis ipsa paulò contemptior erat, existimabatur cæteris esse præpositus. Quoties pro suggestu verba faciebat, aliena loquebatur. & mirabantur homines concionem ei dari, cui simul ac fari cœpisset, desinere per sanos omnes liceret. Nempe exierat de potestate mentis, quod postmodum patefactum est, cùm foras egressus pugnis obuium quemque malè mulctauit. Ergo Araozius sacrosancto Pentecostes die, quo complebatur omnis amplitudo basilicæ, postquam & crebris assensionibus, & multis admirationibus verba fecisset; eripuit omnibus hũc errorem, & sparsos temere de cœtu nostro sermones rumoresq; compressit, vt Angelum, non hominem locutum vulgò dicerent, nec tam illius cõsecutus amentia communis hominum hostis, quàm huius videretur perdidisse prudentia: cui ob hoc aliquid audere permittitur, vt Leo Pontifex ait, vt à fidelibus, Christi gloria maiore vincatur. Araozius autem dum labores laboribus cumulat, ipse quoque grauiore tentatus est morbo: in eumdemque iterum ac tertiò recidit, vt eius iam salus desperaretur à medicis. Curatus est Philippi iussu perdiligenter ac peramanter, qui eam Antistiti Pompeiopolitano curam, & Gubernatori mandauit. Medici quatuor de nobilibus ei semper aderant, & tanquam destinatus sedulusque minister Nuncius Poggius. Visitabatur à multis, & Dei verbum extorquebatur ab ægro.

83 Vix febrium remisit ardor, vix dolor aliquid relaxauit, cùm ad dicendum importunis precibus in ædem trahunt. tanta erat sitis diuini verbi. nec mirum si alieno homines non parcebant, qui sibi ipsi parcere in animarum cauis periculisque non poterat. Ægrotabat ad mortem coniux Comiris de Palamos, & ab ægroto ægrota popoſcit opem. Surgit Araozius festinus è lecto, & imbecillo spreto corpore, ad emigrantem animam languidos artus trahit. Totis duabus noctibus ei affuit, somni & quieris oblitus, vt ad æternæ quietis portum animam illam, quæ tertia demum luce migrauit, animando & confirmãdo proueheret.

84 Barcinone qui de nostris agebant, haud segnem operam in fouendis animis collocabant: & ad cætera benefacta illud adiunctum, quòd puerorum orbitati ac solitudini parato Guiomarę Grallæ sumptibus domicilio consultum est, candidoque amictu puerorum turba distincta. Pia nobilisque matrona Fabrum ad animi sui curam adhibuerat, & ex præstantis magistri præceptis parem virtutis hauserat disciplinam, tota pietati ac rectè factis intenta. Faber autem ipse cùm ex curiæ laboribus Romam pergeret, febribus æstuans ad dies aliquot Barcinone quieuit. Dumque ne hîc quidem in confessionibus ac concionibus parcit sibi, sed honestæ quoque piget quietis & otij; cui satis exhibebat tertiana negotij, seriùs conualescit, seriusque in Vrbem intrat. Feruebant iam caloribus omnia infesto caniculæ signo. Nec probabat B. Pater eo articulo in Vrbem ingressum. Sed cùm adhibiti in consilium Patres contrà censerent, vimque eleuarẽt discriminis, vti his Ignatius, ita Faber vtrisque pio ac cæco quodam obtemperandi studio cessit. Romam, quò non rarò vel valentibus, mordente sidere, pestifer est accessus, imbecillus, ac propè eger accedit. Hîc paucos intra dies morbidum corpus nouus æstus adoritur, noua morbi vis arripit, & interficit. Cecidit præcipuum Societatis columen, & cunctos Socios mœror ingens inuasit. Ipse verò Beatus Pater Ignatius, quo putas animo carissimi sodalis occasum tulit? Si mortui bonum spectes, non nisi æquo, quem ex medijs laboribus in illam requiem excessisse sine dubitatione credebat; sin autem suum, & Societatis commodum, non nisi ęgro: quoniam carebat eo, quem ex cunctis Socijs principem Christo genuerat: desiderabat singulare virtutis exemplum: requirebat hominem ad res gerendas nauum, diuinæ gloriæ percupidum, sitientissimum alienæ salutis. Multa de hoc heroë dispersè hactenus diffuseque sunt dicta. Multa adhuc dicenda supererant: quæ tanquam Euangelici operarij exemplar, vt haberentur ad manum, proprio includere visum est & vulgare volumine. In præcipuis eius laudibus est conuersatio quædam perennis in cælo, vsusque continuus cum augustissima Trinitate, Christo Domino, Deipara, Angelis, & hominibus sanctis; hoc insignior, quòd ex occupationibus tantis, totque peregrinationibus animarũ causa susceptis, non ea laxamentum, sed pabulum & incrementa capiebat. Quin ipse profitebatur etiam in meditationis quiete, plus sibi iucunditatis, succique solidi affluere ex agendis cum Deo atque cælestibus mortalium cauſis, quàm ex rerum consideratione altissimarum, ti ab omni earũ vel viuorum, vel mortuorum vtilitate seiungeret. Quidquid vnquam accideret, mente emicabat in cælum, gratiasque agebat suo aliorumque nomine; seu veniam, aut opem pro re ac tempore precabatur. Vtcumque nouus animum tangeret motus, mira illum dexteritate assueuerat statim sustollere ad æterna, ad fidei normam dirigere, & in lucra conuertere. Denique aduersus imbecillitates humanæ naturæ experimento comperit nequaquam dimicatione anxia digladiandum; sed remedium efficax, si animus sublimè habitaret: quò carnis non aspirarent iacula, totamque mentem occuparent cælestia, ne locus terrenis pateret. Ex hac cum summo bono coniunctione perpetua, familiaritateque cælestium, itemque assiduo in ijs implorandis studio fiebat, vt semper sensu pietatis dulcissimo quasi exundans, facillimè omnium, ad quos accederet, pectora quoque compleret. vnde tanta in eius dictis vis, tantus ẽ consuetudine familiari quæstus pieratis, tanta, quod minimè agebat, existimatio eius atque celebritas. Nec minor abeuntẽ ad superos veneratio est prosecuta. Scripsit Gandia Romam Ouiedus, personam apprimè sanctam, & Dei spiritu mirè prędiram, Fabri post obitum cõfirmasse, indicatam sibi fuisse diuinitus admirabilem eius, qualis Sanctorum est, gloriam, ipsumq; conspectum multa luce fulgentẽ Patrem; ex quo multa & præclara audiuerit de Christi Domini obedientia, deque gaudio, quo ipse quoque propter oppetitam mortem obedientiæ nomine in beatis

86 illis

Epist. 36.

82 Araozius ager summa est cura Principibus

83 Eius agri cura aliena salutis.

84 Barcinone conditum orphanotrophium.

85 Faber aegrotat Barcinone: pergit Romam alieno tempore: morimur.

86 Fabri praestantes virtutes.

81 Quidam parum sanus pro vno Sociorum habitus toti Ordini satis concionibus conflat inuidiam.

illis sedibus frueretur, cùm sanè donũ illud obitæ ita mortis obediẽtiæ causa magnificaret. Gandienses autem nuncio migrationis accepto publica gratulatione lætitiaque diem illum tanquam eius celebrasse natalem; & tanti viri patrocinio nixos mirificos in pietate fructus & progressiones deinceps expertos: & Collegij Socios illum sibi eo etiam titulo adsciuisse patronum, quòd in fundamenta Collegij lapidem primum ipse misisset. Oniedus quidem singulis deinceps annis quibus Gandiæ fuit, candidum in Vrbem cereum misit, rogans B. Patrem, vt ardentem tumulo Fabrii uberet imponi, quò sibi ille spirituale lumen à Patre luminum impetraret: idque esse significabat priuati sui cultus testimonium, quoad, vt sperabat, communi & publico efficaciùs oraretur.

87 In Indiam missi Franciscus Petrius, Alfonsus Cyprianus, Franciscus Henricius, Nunnus Riberius, Henricus Henricius, Nicolaus Nunnius, Adamus Franciscus, Balthasar Nunnius, Emmanuel Morales.

Ex Lusitania nouem ad Indos rogante Rege missi sunt, quorum Franciscus Petrius, Alfonsus Cyprianus, Franciscus Henricius, Nunnus Riberius, Henricus Henricius sacerdotio præditi: alij suo tempore initiandi, Nicolaus Nunnius, Adamus Franciscus, Balthasar Nunnius, & Emmanuel Morales iunior, qui mox rebus in ora Piscaria multis præclarè gestis ad extremũ non tenuit in Societate constantiã. Hi omnes in classe, quam Laurentius Petrius de Tauora duxit, tribus nauibus ad vectorum adiumenta partiti, VI. Idus Aprilis Olisippone soluerunt. Simon autem impositam sibi regij filij prouinciam gerebat accuratè: sexta quaque feria confitentem de suis noxulis audiebat; & erat illi in moribus ac virtutibus magister & pater. Is non ampliùs decem natus annos, iudicio præcurrebat ætatem, vt altero tanto natu grandior videri posset. Erat læta messis in curia, & qui superioribus annis curiã ipsam propiùs inspexerat, is sine magna sua voluptate non poterat tam insignem commutationem animorum inter Procetes admirari. Id quod ille verbo Dei, diuinisque Sacramentis acceptum referendum putabat: quo velut ex fonte complura alia pietatis officia & benefacta prodibant. Conimbricense Collegium constabat iam Sodalibus octoginta, & eorum quindecim cõtinenter cognoscendi ac remittendi peccata ius exercebant: nec deerant qui Dei verbo frequenter insisterẽt. Vnus Strada, vt erat fortis actor & vehemens, incendebat vniuersa: vt interdum prodeundum esset in publicum, cùm densissimum auditorem magnitudo templi non caperet. dicendi ardore calebat frigidus auditor, seu dum è fæce vitiorum emergit ad frugem, seu dum è populari turba transuolat ad cœnobia. Nec defuit Societati pars sua ex ijs, qui de populo sese in claustra tetrudebant. Aggregati sunt non pauci, & inter eos Gaspar Francisci Belga Berzeus, in Zelandia insula oppido Goeza natus. Is post prima pueritiæ rudimenta Louanium ad studia grauiora profectus, inde per varios casus in Lusitaniam venit. Ita videlicet Deus, cuius admiranda consilia per occultos sæpenumerò anfractus certissimum exitum habent, minimè sentientem ad Apostolicam gloriam euocabat. Cùm enim Conimbricę versaretur, Stradæ concionantis inductu Societati nomen dedit. Cuius viri virtus, sanctissimique labores pro animarum salute

88 Ingreditur Societatem Gaspar Berzæus Belga.

susceptis, suo reddendi sunt loco. Vt autem suum quisque munus cum laude tenebat, ita ne diuinæ quidem benignitatis desideratæ sunt partes. Certis quippe Collegium vectigalibus instrui cœptũ: cui & Arriaga quidam multicus bonum pecuniæ numerum in morte legauit: & geminum Rex cœnobium, Pontifice annuente, decreuit; alterum è Benedictina, cui à sancto Felice nomen est, alterum ex Augustiniana familia, quod appellant S. Ioannis de Longa valle. Nostri autem ne pluris cespites atque glebas, quàm animas & res diuinas facerent, in eorum possessionẽ profecti, spargere in arua pectorum diuini verbi semen, & repurgare animos Sacramentis instituunt: vt Deo Monachi illi, colonique passis manibus gratias agerent, quòd tales in manus potestatemque venissent. Pauci quippe qui supererant ex solitarijs illis Monachis, cùm susceptæ vitæ ducibus pedagogisue carerent, spiritalibus exercitationibus expoliti ad normã veteris disciplinæ mores suos fingere atque instaurare cœperunt.

89 Certa vectigalia Conimbricenſi Collegio attributa.

Ad Stradam vt me referam, is post magnificiunij saluberrimos quotidie diuersis in templis dicendi labores, ad sancti Iacobi in Compostellam peregrinationis nomine, nobilem simul plagam Durium inter ac Minium amnes suæ opibus linguæ ditaturus, ritè cum socio mittitur. Subsidium itineris obuiæ hominum misericordiæ, tectum xenodochia pauperum suppeditarunt. Nec tamen à dicendo, vbi se facultas obtulit, aut ab alijs institũti sui muneribus cessauit vnquam. Vrbem, quæ Portus dicitur, vt peruenit, statim postero die, qui S. Michaëlis apparitioni sacer erat, parenti in area ad populum dixit, quò pars maxima ciuium publica in supplicatione conuenerat. Probatus est populo viri ardor, adeoque aures omnium animosque retinuit, vt cùm ter quaterue in die dicere instituisset, terna ampliùs hominum millia ad se audiendum alliceret. Duos in ea vrbe retentus est menses ingenti vniuersorum, non populi modò, verùm etiam Cœnobitarum Monachorumque bono, qui se nouos animos induisse, & nouos impetus confitebantur expertos ad progressionem spiritus ac pietatis. Nec defuerunt, qui de suis domibus, complexuque parentum ad paupertatem crucemque cœnobij sponte confugerent. Ex ijs aliquot Societati dedêre nomen, quorum Vascus Ferras adolescens in eadem ciuitate Canonicus, & Ecclesiæ bonis satis locuples, cùm se Conimbricam silentio proriperet, parẽtes, qui in eo spes suas iam collocauerãt, vt filij sensere fugam, mittunt illicò, qui filium præcurrentem cõsecuti, reducant. In reditu cùm ante fores hospitalis pauperum domus, vbi Patres diuersabantur, iter haberet, in eorum hospitium euolans, negauit se, vt ad suos pergeret, vestigium esse moturum. Nec aliter fecit ac dixit. Nam & parentis auctoritatem, qui cum primarijs viris dissuadendi gratia eò venerat, paruipendit: obijcientemque quartum de parentum honore præceptum, ille vicissim commemoratione primi, quo Deum iubemur super omnia diligere, confutauit; & maternas fraternasque blanditias, stultasque lacrymas, & omnium insidiosum propinquitatis amorem, non tam ingenita nobilitate reiecit, quàm pia crudelitate contempsit.

90 Strada peregrinatur euangelizans: indè vrbe Portus singularum pariter vtilitatem.

91 Constantia Vasci Ferras adolescentis in Societate laudata.

Quin

Quin etiam serico detracto vestitu, quem poposcerant, & ipsis quoque calceamentis, quæ non poposcerant, procul abiectis, famuli vestem induit; vt eum famulari imitaretur amictu, qui cum sordibus scrutisq; mendici splendida quondam vestimenta mutarat. Magni prorsus animorum motus in ea vrbe Strada faces subijciente sunt facti. Quidam vitam in paupertate traducere; alij vastis in eremis sese condere. Nonnulli etiam inglorij ignobilesque peregrinari longo tempore decreuerunt. Vis porro confitentium tanta fuit, vt, cùm tertius in auxilium accitus aduenisset è Collegio Conimbricēsi sacerdos (nam alter comes erat Stradæ) quartusque ex eadem ciuitate se ad illos insuper adiunxisset; à prima luce ad tenebras, accedentibus morem gerere pro voluntate non possent. Gratiarum præterea reconciliationes, nec paucæ, nec exigui momenti factæ, odia inueterata finita, alienum æs suis dominis persolutum, adita valetudinaria, ægrotisque cùm relaxatæ ritè noxæ, tum diuisa passim emendicata benignitas. Eadem collata in vinctos officia, omni propè humano diuinoque subsidio destitutos. Rarus quippe ad eos vel Sacramentis expiandos, vel Dei verbo confirmandos aspirabat sacerdos: rarò apud eos res diuina fiebat, viuebāt propemodum Ethnicorum instar, & ritu pecudum decedebant, nullo sæpè adhibito Sacramēto, nullo sacerdote qui fugientes animas contra hostiles communiret insidias. Stradæ igitur eximia caritas, & ijs instituendis subleuandisque, & eorum expediendis conficiendisque negotijs operam dare semel aggressa, rationem etiam inijt, quemadmodum illi & sacrosanctæ Liturgiæ mysteria spectare possent, aut ijs adesse præsentes. Quippe areola dono accepta, conquisitoque ad id argento sacellum condidit & exornauit, quò non solùm vinctorum sacrificij tempore, verùm etiam aliorum penetraret aspectus. atque vt perenne sacrificium in eo fieret, nec deesset minister assiduus, institutus est certo stipendio sacerdos, cuius in potestate sacellum id esset. Deinde tribus honestis ciuibus ad captandam erga id hominum genus misericordiam, maturo consilio constitutis, ipse abeundi veniam petijt, abeuntemq; prosecutæ sunt lacrymæ & desideria multorum. Quocunque progrediebatur, auidissimū vbique reperiebat auditorem. Cumque per Bracarensem diœcesim iter haberet, Archiepiscopi iussu, qui eum comiter & humaniter exceperat, in æde maxima verba fecit, tanto concionis frequentissimæ studio silentioque, vt cùm ad duas dixisset horas, tum tamen videretur incipere. Compostellam properantem fama præcurrerat, & Redondellam aduentanti parabatur plurimus auditor, tintinnabulo circumstrepente per oppidum. Hîc quoque vt fari cœpit, suo more incendit omnia, non tam orationis flumine, quàm lacrymarum. Clericus etiam diues, apud quem ille diuerterat, paulò dissolutior, pia hospitis collocutione resipuit, adeoque à se discessit, vt etiam fugam meditaretur ex sæculo. Strada verò imperata peregrinatione perfunctus, accepit à Simone mandata, vt Conimbricam rediturus in vrbe Portus tantisper hæreret. Id enim ciuitas ardorem experta viri per graues adeò litteras atque nuncios repoposcerat à Simone, vt diceret se à Summo Pontifice, si opus foret, flagitaturam. Hîc ille & inchoata perfecit spatio sesquimensis, & perfecta tutatus est, excitaramque ad omne officij munus Sodalitatem in sententia confirmauit. quæ Dominica quaque luce suos conuentus agebat apud Henricum Goueanum: vbi & ratio eorum, quæ ab Sodalibus in proximorum commodum gesta erant, reposcebatur; & de ijs iterum, quę gerenda deinceps viderētur, deliberabatur. Sanè hæc Stradæ peregrinatio multùm in Lusitaniæ regno Societatem, eiusque institutorum genus nobilitauit: ex eoque tempore multus de ea & honestissimus passim sermo. Plurimum autem admirationis habebant cùm gratuita caritatis officia, quæ spectabantur in Socijs, tum mens simplex ac pura, seu diuinæ quærendę gloriæ, seu humanæ tuendæ salutis. Ergo experebantur vbique, & à Pastoribus flagitabantur assiduè, vt partem oneris sustinendo leuarent. Nec deerant, qui partiendis suis cum Societate redditibus amplificare Conimbricense Collegium vellent, & nouas quoque ei sedes ac domicilia construere.

92 *Feruor inter Portuenses excitatus.*

93 *Succurritur vinctis in carcere.*

94 *Reliqua peregrinatio Stradæ.*

95 *Redit in vrbem Portus.*

Conimbricenses verò Collegæ non minore studio in sui ipsius victoria, quàm in perdiscendis litteris toti erant: quo in genere adeò multa tentabant & audebant, grauibus vt interdictis eorum esset frænanda licentia. Aucupabantur tempora omnia, nec dimittebant oblata. Fuit Leo Henricius tirorum è numero, qui peregrè de more profectus, dum reputat secum quanam re posset insignem sui ferre victoriam; in eam venit mentem, id fore, si nudus, quantum pateretur modestia, per oppidum, quod primum occurreret, mendicaret. Id cùm stetisset, simul in oppidum venit, quia frigidior afflabat aura, timens valetudini, aliquamdiù hæsit anceps: tum animi illa sui excellitate superuacui & pudoris, & timoris victor, exuit vestes, oppidumque nudus mendiculus totum obit, statura etiam perpusilla opportunus contemptui. Ita, quod quęrebat, abundè collegit, pretiosam ludibrij stipem atque probrorum. Iter tum prosecutus, meram vbi attigit præscriptæ sibi peregrinationis, petulantem in templo hominum turbam inuenit, quæ lasciuis id canticis & amatorijs saltationibus funestabat. Enimuerò res indigna ardentissimo tironi visa domum orationis fieri speluncam latronum, indictoque de superiore loco silentio, de his ipsis Domini verbis, *Domus mea domus orationis vocabitur*, disserere ardenter instituit. Disrumpebatur hîc inuidus Satanas, nec poterat tantam notam diu tacitus ferre. Ergo ex suis saltatoribus vnum aliquem manu promptum instigat, vt interpellatorem lætitiæ dicere aggressum pariter interpellet. Itaque ingesto conuicio desinere hominem iubet: cumque ille dicendo pergeret, colaphos ad conuicium adiungit: vt quem minarum terrore non posset, alaparum nota compesceret. Ille verò ne ex eorum numero esset, qui, quod sibi vltro susceperint, sat placidè ferunt; quod verò ab alijs illatum fuerit, sedato animo ferre non possunt; Deo primùm pro accepto munere (sic enim colaphos illos interpretabatur) gratias egit: deinde humi prouolutus, pedesq; hominis osculatus, dexteram illam, quæ probrum intulit, ad

96 *Leonis Henricij feruor.*

osculum

oſculum petijt. Quod tantę moderationis exemplum, niſi natura barbarum agreſtemq; animum Satanæ ſpiritus occupaſſet, flectere vtique & mitigare poſſet, ſuum vt ſcelus, & tam nefarium crimen agnoſceret. Sed deriſit velut inſanam pij hominis humilitatem ſaltator inſanus, & illum ebrium temulentus exclamat. Ille verò & ſobrium ſe dixit eſſe, qui contumeliam illam in Dei beneficium reponeret, quamuis id deriſor ipſe non caperet, nec intelligeret quanto ſe bono affeciſſet: & concionem, quam inſtituerat perſecutus eo plus fidei nactus eſt apud populum, quo magis orationis pietatem actionis ſanctitas commendabat.

97 *Conimbricenſium Societatem obedientia.*

Perlato ex Vrbe diplomate, quo duplici Coadiutorum gradu addito ſuis omnibus membris iam Societas abſoluebatur, id Simon cùm Socijs promulgaret, iuſſit ſcripto quemq; edere, quem potiſſimùm gradum adamaret. Tum verò pulcherrima patefacta ambitio eſt, & ſtudia diuerſa vnum idemque petentium. Berzæus Gaſpar ad Religionem ſe veniſſe reſpondit non miniſtrari, ſed miniſtrare: proinde penitus tradere ſe in perpetuum adiutorem Profeſſorum, ſiue domi in culina vltimoue alio miniſterio; ſiue baiulandis quocumque locorum, terra mariq; epiſtolis & mandatis inter Turcas, Ethnicos, hæreticos; ſiue inter noſocomia in leproſorum, peſtilentium, & quorumuis ægrorum obſequijs; ſiue peragrandis India, Æthiopia, & cunctis barbaris terris vlla ſine exceptione, in fame & ſiti, in frigore & nuditate, per æſtum, per imbres, per niues: demum Agnum ſe quocunq; ierit obedientia monſtrante paratum ſequi, Chriſto paſſo eadem cogitatione annatum. Ioannes à Sancto Michaële, poſteaquam per voluntatem Præpoſitorum voluntatẽ ſuam Deo ſacrificarit, ſemper ſe habuiſſe perſuaſum, velle ſuum ſibi non eſſe: nec reſtare optandum quidquam, niſi quod Præpoſitis videretur: eodemque ſenſu ad duriſſima quæque Deo adiuuante vel inter Ethnicos, Mauritanos, Turcaſque perpetienda in præſens paratum. Melchior Nunnius æquata in lance ad omnia ſe eſſe. Si tamen profeſſio plus aliquid dignitatis aut gratiæ apud homines aut commoditatis ferat, malle ſe Adiutorem temporalium eſſe coquum: ſi plus afferat perfectæ virtutis, plus crucis, plus tolerantiæ dedecorum & iniuriarum, plus ærumnarum atque periculorum ad excolendam Domini vineam & propagandam, ſe quidem talia cupere. Emmanuel Aluarius, Nihil, inquit, mihi melius maiuſque eligere eſt, quàm obedientiam parentem felicitatis. Melchior Carnerius, Statuo in hac ſancta Societate perpetuus Adiutor eſſe temporalis in humilibus miniſterijs ad maiorẽ conſcientiæ meæ ſecuritatẽ. Antonius Quadrius, Paratiſſimus, inquit, ſum ſummis & infimis de hac Societate Dei mei, & Domini Ieſu Chriſti inſeruire. Id vnum cupio, nihil vt mihi vnquam mandent, vel mandare omittant, vel concedant, quò mihi indulgeant: ſed me Præſides liberè omnino ſeuereq; ad ſuam voluntatem regant. Emmanuel Nobrega, Velim, inquit, neſcire quidquã velle, ſed in omnibus Chriſtũ modò, & hunc crucifixũ velle. Alij alia edidere magni animi reſponſa: ſed hæc ad ſpecimen ſatis. Sociorum quoque numerus, vt plerumque ſolet, virtutis ex ardore creſcebat, & quanquam aſſumebantur multi quotidie, multò tamen plures aut differebantur, aut omnino miſſi fiebant. Quoniam verò Societas ipſa quotidie magis ſuis vndique partibus explebatur, hoc anno primùm ea, quæ in Luſitaniæ regno degebat, prouinciæ nomen accepit: hoc Prouincialis creatus Præpoſitus Simon Rodericius: hoc vororum renouatio in communi conuentu fieri cœpta tanto animorũ motu ſenſuque, tam ingenti collacrymatione cunctorum, vt tum primi ad Societatem acceſſus renouari lætitia, tum repræſentari ſuæ cuiuſque iucundiſſimus dedicationis dies videretur. Cuius cæleſtis conſuetudinis ortus ab eo nimirum repetendus eſt tempore, quo B. Ignatium memorauimus cum delectis Lutetiæ ſocijs conſueuiſſe quotannis prima illa vota, quæ in Monte Martyrum nuncupauerant, renouare. Quippe vt id Pater ad continendos in ſententia Socios propè diuinitus excogitarat: ſic qui Societatem deinceps ſuam inire vellent, dum ijs periclitandis opera datur, ne à propoſito reſilirent, eos eodem modo voluit vota illa, quæ tirocinio exacto nuncupauerant, non modò ſemel, verùm etiam iterum ac bis in anno repetere. diuinum prorſus inuentum, & ſuperioribus antea ſæculis inauditum. Quod triplex ſuaſit vtilitas. Prima, quam modò dixi, vt qui biennio expleto Religioſa vota ſuſceperint, ij inter litterarum & experimentorum curas magis in ſententia confirmentur. Altera, vt ſponſionis Deo factæ nulla vnquã obrepat obliuio. Tertia, vt exardeſcat acriùs concepta per initia iam pietas, & quæ fortè ſtudiorũ contentionibus exaruerat, reuireſcat. Quæ quidem omnia magno nũc ſuo bono poſteritas ſentit, & ſibi quiſque etiamnum ſatis locuples teſtis eſt, quoties hæc vota renouat & inſtaurat, quanto pietatis ſenſu tangatur, quantis motibus agitetur, vt ſibi ſemper videatur incipere, & recèns hęc clauſtra atque hæc gymnaſia ſanctitatis adire. Quòd ſi id noſtra quoq; ſentit & experitur ætas; quid mirum ſi prima illa in tali inſtauratione lacrymas non tenebat? Per idem tempus ex Africa in Luſitaniam Chriſtianæ religionis cauſa traiecit nobilis Saracenus, dux equitum, & qui domi ſuæ conditiones honeſtiſſimas, Chriſtianus vt fieret, recuſauerat. Illuxerat videlicet ei Chriſtus, & è cæcis ſuperſtitionis tenebris vocauit in admirabile lumen ſuum, vt velut ictus ſagitta ceruus conquieſcere omnino non poſſet, niſi velociſſimo curſu peteret vitæ fontẽ, & myſtico partu renaſceretur in Chriſto. Is commendatus à Rege Simoni breui Chriſtum ipſum didicit: tum ſacris initiatus Conimbricam venit, vt quem imbuere vſque quaque præpropera pietas non permiſerat, eum noſtros apud Patres, & dies erudiret vberiùs, & viua fidei roborarent exempla.

98 *In Luſitania Societas prouinciam primam habuit ſub Prouincia Simone Rodericio.*

99 *Vota communiter cœpta renouari: eiuſq; rei vtilitates.*

100 *Nobilis Saracenus ad Chriſtum conuerſus.*

Eodem tempore Societatis apud Indos nomen propagabatur & fructus. Iam eò manipulus ille, quem ſuprà ſignificauimus, Sociorum appulerat: & duobus locis cunctus erat numerus bipartitus, Goæ, & in ora maritima Commorini. Si tamen poſteriores Socij certo potiùs conſediſſe dicendi ſunt loco, quàm omnem illam permeaſſe prouinciam. Reliquerat in ea Manſillam Hiſpano cum ſacerdote Xauerius, tribuſq; nuper initiatis

101 *Indica vt.*

initiatis indigenis : cum eisque se Criminalis & Beira magno cum animorum bono coniunxerant, Christianis compluribus factis. Duos tamé ex eo Xauerius numero Molucas ad insulas euocauit: quorum in loco totidem ex Lusitania suffecti sunt Socij. Regionis horror ac sterilitas, tum etiam ingeniorum incolarumque ferocitas mutuis semper incensa discordijs, Patrũ animos vehementer angebat, perpetuo periculorum metu suspensos; sed dilatabat obsequium Dei, & spes vtilitatis oblata, ne periculis angoribusque concederent. Iam Xauerius qui Malacæ menses aliquot expectabat, dum de sacerdote, militibusq; ad Macazares superiore missis anno, nuncius aliquis referretur, (eò enim, vt suprà docuimus, parabat iter) vbi nihil inde renunciari perspexit, Macazariam petere sine cunctatione constituit.

102 *Xauerius in Amboinum aduectus sedulò religionem excolit, & propagat.*

Quarto igitur Idus Ianuarij, Duro comite sociòque Molucam versus, Malaca soluit; placidoque véto ad Amboinum, vbi præsidium Rex Lusitanus habebat, est vectus XVI. Kalend. Martij. Distat hæc insula ab vrbe Malaca passuum millia ferè nongenta, frequens indigenis aduenisque. Ea circuitu millia passuum ampliùs octoginta complectitur, & vicis frequentibus habitatur, Christianis tum quidem septem, sed sacerdotum præsidio funditus spoliatis. Cæteri ex Ethnicis Saracenisque constant: quorum hi numero vincuntur ab illis, & feris odijs inter se certant, propterea quòd Saraceni cogunt Ethnicos vel Mahometanam complecti sectam, vel sibi esse subiectos; cùm tamen illi nec Mahometis vocabulum queant, nec tolerare seruitium: longeque minùs à Christianis sacris, quàm à Mahometanis abhorreant. Septuagesimum iam annum, cùm eò Xauerius appulit, Mahometica superstitio tenebat, quorumdam improbitate Caciziorum, qui illuc ex vrbe Meca (ea est in Arabia, vbi spurcissimum Mahometis eadauer execranda cerimonia colitur) aspirarunt. Saraceni tamen indigenæ suæ sectæ rudes imperitique spem Xauerio dabant suæ migrationis ad Christum. Christianos autem pagos Xauerius ipse concursabat alacriter, & infantes puerosque nondum salutari tinctos aqua sine cessatione lustrabat. Quorum multi simul ac emersissent è fonte, perinde ac si ad eam horam reseruati diuinitus essent, è vita migrabant. Planè eiusmodi erat Xauerij caritas, quę ad laborum amplitudinem molemque se ipsa corroboraret, longiusque porrigeret. Et quasdam insulas adire in animo habebat, quarum incolæ humanis vesci carnibus ferebantur. Sed noua in Amboino ipsa de hominibus bene merendi facultas oblata est. Biennio antè Castellanorũ naues quędam ex Hispania Tidorem appulerant receptæ ab Tidorensi Rege libenter, quòd Lusitanorum cum Rege Ternatino amicitiam ægrè ferens, ex ipsorum inter se Europæorum conflictu suarum incremẽta opum sperabat. Ignorasse dicitur eam expeditionem Carolus Imperator Castellæ ea tempestate Rex, ac pronunciasse licere Lusitanis perinde contra eos atque contra piratas tendere. Sed mitiùs agendum Christiana mansuetudo suasit. Ferdinandus Sosa missus est Goa in Molucum, qui exceptos homines deportaret in Indiã, vnde fieret potestas volentibus patriam in Lusitanis nauibus repetendi. Cum hac igitur Castellanorum suaque classe in Amboinum appulit Sosa, quò Xauerium mira Dei erga mortales indulgentia paulò antè præmiserat. Is grassantibus morbis præsertim inter Castellanos diuturna priùs nauigatione, rerumque omnium egestate miserè fractos, omnium animis corporibusque ingenti solatio & auxilio fuit. Enunciantibus suaritè peccata laxauit, verbo ad tolerantiam excitauit, migrantes è corporibus roborauit, quo fidentiore animo æquioreq; discederent: id quod ijs difficillimum esse dicebat, qui diuinas transgressi leges conscientiæ torquerẽtur aculeis. Quo enim maiore audacia in flagitiorum se antea cœno peruoluissent, eo minore postea diuinæ clementiæ fiducia solitos hinc abire. Denique vt viuis adhuc consentanea medicamenta ciboscque, sic vita destituris preces funebres, & suprema officia curauit. Multos etiã, qui mutuis flagrabant odijs (quod latè patet inter milites vitium) in gratiam concordiamque reduxit. Inter Castellanos erat sacerdos ad eam diem per Oceani blãda discrimina secutus multò inferiora tot ærumnis & mortibus præmia, Cosmus Turrianus nomine. Qui ex ipso Xauerij conspectu eam pectore concepit flammam, vt animo sese totum ad mansura æternaque animarum lucra transtulerit. Et quanquam consilium in præsens omne reticuit, tamen mox vbi peruenit in Indiam, & ab Antistite, (quam habuerat Indiæ petendæ causam) facultatem munera obeundi sacerdotalia impetrauit; aliquanto spatio Goanarum vna paroeciarum administrata, per exercitiorũ spiritualium tandem suprema adminicula abstractus à sęculo ad Societatem accessit, Iaponicæ olim Ecclesiæ, vt suo demonstrabitur loco, secundùm Xauerium primus pater & pastor futurus.

104 *Vocatio ad Societatem Cosmi Turriani.*

105 *In Molucũ Xauerius nauigat: egregiè, ibi elaborat.*

Interim Xauerius toto trimestri in Amboino consumpto Molucum versus Macazariam peti-turus, excurrit. Est autem Molucus insulis propè innumerabilibus, sed tamen modicis discreta regio, Æquatori subiecta, diues aromatum, caryophylli præsertim, quod toti terrarum orbi suppeditat. Ab Ethnicis & Saracenis incolitur: eadem frequens est aduenis ac peregrinis, qui commercij causa vltro citroque commeant. Has inter insulas Ternate præstat, quæ Saraceno Dynastæ Aẽrio nomine Regis Lusitani stipendiario parebat, ex Amboino, vnde Xauerius soluit, passuum distans millia fermè ducenta; vrbemque habebat cum arce Lusitanorum, cognominem insulæ. Huc cùm venisset Xauerius, profligatissimis moribus offendit omnia, diuturno ex vsu consuetudineque Saracenorum Ethnicorumque. Sed suo more comiter sanare morbos aggressus, pactiones iniquas rescidit, fœnerationes sustulit, libidines minuit, & catechesis assiduitate insciticæ caliginem dispulit. quo in genere adeò collaborauit, vt orationis Dominicæ & salutationis Angelicę carmen, Symbolumque Apostolicum, & alia ex disciplina Christi præcepta, quocunque te verteres, audires. Ea pueri Molucenses in foris, puellæ in tectis, agricolæ in campis, piscator in mari, pro vecordibus & delicatis canticis cantitabant. Eratque in ea sententia Xauerius, vt maior in Molucis, quàm apud Indos Euangelij prædicandi

103 *Militibus Lusitanis & Castellanis in summa calamitate succurrit.*

dicandi opportunitas esset; eoque vel ex India Societatis essent homines euocandi: quod postea fecit, misso ex India supplemento. Quòd si in arce Moluci conderetur aliquod Societatis Collegium, non dubitabat, quin propè innumeri Christi sacra capesserent. Id igitur tum agebat, vt in extrema illa ora Societas pedem poneret: quod miro cum Moluci compendio, & rei Christianæ bono deinceps est factum. Hîc etiam Regis Almansoris Tidorensis filiam, coniugemque olim Boleifis Regis Ternatini à Saracenis ad Christianos auertit. Ea Neachiles ante baptismum, postea Elisabetha nominari voluit: sublimi atque erecto ingenio femina, & in patrijs superstitionibus apprimè versata. Sed vt in acrioribus ingeniis (velut in cera puriore flamma) lex Euangelij nitidiùs splendet; sic illa longiore disputatione Xauerij Mahometicam arguentis insaniam semel accensa, cunctis illis regionibus fulsit acriùs: facileque Christum induit, & Mahometem, cuius iam erat pererudita mendacijs, haud difficulter abiecit. Sanè tam illustre Reginæ Ternatinæ exemplum potuit vniuersas ab impuro Mahomete Molucas ad Christi sacra traducere, nisi Regis Aërij tyrannis, qui mortui Boleifis regnũ inuaserat, & in Christianos neophytosq; crudelitas, ab eius imitatione plurimos retardaret. Illa verò, vt suum in pectus Christum iam altè demiserat, quanquam regno amisso, & cunctis spoliata bonis magna in egestate viuebat; tenuit tamen in susceptæ religione constantiam, Christianosque apud se voluit habere propinquos, & vsurpandis crebrò salutis inuentæ mysterijs, solatijs se cælestibus sustentabat: denique spe cælestis & sempiterni minimi pendebat terreni & caduci regni iacturam.

106 *Pergit in insulam Morum.*

Cæterùm Xauerius in recudendis Ternatinorum moribus spatio item exacto trimestri Macazariam, quæ bidui fermè aberat, cogitabat: sed cùm certis ex auctoribus cognouisset, in regione Maurica, quæ Morus vulgò dicitur, plurimos esse Christianos, quorum salus sacerdotum nudata præsidijs vltimum iam discrimen adiret; omisso ad Macazares proficiscendi consilio, quibus aliena præsidia minùs deerant, ad ferendam Christianis Mauricis opem animum cursumque conuertit. Absunt Mauricæ à Molucis leucas propè sexaginta solo asperæ insulæ sterilesque, vt quæ triticum & vinum negant, nihilq; armentorum aut gregis alunt præter paucos admodum sues, non tam ad escam, quàm ad miraculũ, cùm tamen apris abundent. Arbore etiam abundant palmeris Indicis haud absimili, vnde qualiscunque panis vinumque, atque etiam vestis petitur. Orizæ quod satis est, ferunt. Gens porro ipsa terræ ingenio propè pari, aspera & inhumana, litterarum penitus expers; quæ ne prima quidem elementa pernorit, ac ne habeat quidem vlla instrumenta aut monumenta doctrinæ: feritate autem barbarieque tanta, vt non modò alienis peregrinisque non parcat; sed in suos etiam ferro ac veneno grassetur. Itaque Xauerius cùm tot regionis pericula, tot incõmoda, tantam rerum omnium penuriam secũ ipse recoleret, pro sua erga Deum fiducia Romam ad Socios scripsit, sibi videri potiùs illas Diuinæ spei, quàm Mauri insulas appellandas. In quibus tam liquidis perpetuisque animi gaudijs perfusum se esse cõmemorat, vt nunquam meminerit aliàs se fuisse maioribus: & perappositas eas insulas credat ad oculorum aciem breui ex iucundissimi fletus suauitate perdendã. Regio crebris terræmotibus, horrendis fremitibus, & subterraneis passim ignibus quatitur: complureſq; ex his locis tanto cum fragore flammarum globos euomunt, vt quæuis ænea tormẽta cùm concepto igne orbem suum excusserint, longè superent: ijdemque eminus saxorum ingentes moles, veluti prægrandes arbores eiaculentur: vt Tartari species quædam ad deterrendos impios proposita videatur à Deo. Interdumque actioribus ventorum flatibus tantos cinerum eructant aceruos, vt in campis totos oppleant & perfundant agricolas, vix vt eorum oculi & nares extent; dæmonum quàm hominum propiores: apros etiam in saltibus passim obruant & excæcẽt, & pisces, qui cinere aspersam aquam hauserint, totis littoribus fusos enecent. Oppida præruptis excelsisque rupibus tanquam à natura mœnibus, muniuntur: ascensu tam arduo impeditoque saxis, nullius vt pateat iumenti vestigio. Inde incolæ rident hostem, & omnem eius conatum, si eò propiùs nitatur, eludunt. Dispari sunt insulæ inter se lingua, interdumque eiusdem insulæ pagi: quamuis lingua Malaica, quæ ab Malaca per Molucas longè diffunditur, propter commercium vtantur omnes. quæ causa fuit, vt in eam potissimùm Xauerius linguam Symbolum Apostolicum, & decem præcepta legis apta cum explicatione conuerteret. Erant in his locis Christianorum vici complures iamdiu inculti horridique, seu quòd ab India longissimè absunt, seu quòd vitæ ducem sacerdotem quem habebant vnum, sustulerant è medio. Ergo hæc loca Xauerius tot vndique cincta periculis, adeò peregrinis & ignotis infensa, tam omnibus seu vitæ tuendæ præsidijs, seu valetudinis orbata subsidijs, (id quod sacerdotes cæteros ab accessu deterruit) ipse in animum induxit suum, vel cum capitis adire periculo, memor illius Christi vocis: *Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam.* quam sententiam, facilem illam quidem aiebat existimanti videri, sed nihil esse experienti minus. Vbi enim incidit eiusmodi tempus, vt pro Deo vitam exponas, nescio quo pacto fieri, vt quod diluciduum videbatur esse præceptum, magna dein obscuritate inuoluatur: eiusque vim ne doctissimos quidem satis assequi posse, nisi Deus ipse interior magister accedat. Complures eius amici vehementer orabant, ne tam efferatos homines, qui nihil nisi cruorem sitirent humanum, adire vellet, neue caput suum committeret ijs, qui venena passim spargerent, sicasque vibrarent. Precibus lamenta miscebant, & suo nutu ad interitum properantem cunctabantur adimendo nauigio. Sed cùm certum & fixum esset Deum sequi vocantem, affirmabat ille eo se nixum, & velut incubantem, si nauis adimeretur, in Mauricam transnaturum: omnino enim desertis ijs populis, & omni adiutore carentibus ab se deberi subsidium. Itaque illi, quod vnum reliquum erat, præsentissima quisque remedia contra omnes pestes atque venena certatim offerunt: quæ tamen vir

107 *Caritas & fiducia in Deo Xauerij.*

fortis

fortis, in Deoque magnanimus, ne quid de concepta fiducia minueret, neue se medicamentis humanis, aut certè solicitudine, qua ad id tempus caruerat, oneraret, inuicto animo constantique reiecit, & gratijs actis orationis sanctæ perfugia, qua nullum præsentius dicebat esse remedium, potiora poposcit. His in locis menses ferè tres commoratus Christianorum vicos propè triginta lustrauit, eosque ita sibi Christoque deuinxit, vt è feris homines redderet, & qui vana gerebant Christianorum nomina, paulatim morum quoque mansuetudinem & res ipsas induerent. Baptisma infantibus, catechismum adultis impertijt. Idolorum sacrificia, quantum in ipso fuit, de medio sustulit. Neophytorum miserias iuxtà in animis ac corporibus subleuauit. Iauarorum impietatem barbariemque modò peramicis monitis, modò minis cælestibus mitigauit. Est id inauditæ ferocitatis hominum genus, de quo auditione in Amboino perceperat, ab Euangelio alienum: qui quoscunque nacti sunt, mactant, & cùm externorum copia defuit, (nam in hos potissimùm sæuiunt) in domesticos rabiem vertunt: nec à liberûm vxorumq; cæde temperant. Hos paulisper Xauerius, captata è flagrantibus naturæ caminis occasione, cohibuit. Atebat erumpentes è terræ visceribus flammas idolorum denunciare cultoribus parata supplicia, easque inferorum sedes esse, quò sceleratissimus quisque, & qui secùs quàm decuit vixerunt, in omnem trudantur æternitatem. Nec aliud ingentes illos terræ motus fremitusque portendere, nisi quòd dehiscens terra id genus hominum absorbere iam gestiat. Omnino magna vis disciplinæ Christianæ, vt vnius Xauerij præceptis gens illa vniuersa, qua non alia antea ferocior, nec immanior, sensum exculta & condocefacta, breui etiam ad elegantiora defluxerit. Innumerabilis hominum multitudo tot errorum depulsa nocte, splendidissimum veritatis lumen aspexit: ac præ cæteris oppidum in primis Batechinæ nobile ac frequens Tolum. Cessit denique Christo Satanas, tenebræ luci, & omnis illius regionis tartarea dominatio, venerandæ crucis imperio. Quod non obscurè Xauerius sensit, cùm Missarum inter solennia, quibus ipso die Michaëlis Archangeli festo ritè operabatur, horrendis motibus terra contremuit, sapienter ex ea concussione coniectans omnes tum aduersarias potestates ab Archangelo illo malè mulctatas fugatasque sese in Tartarum condidisse. Tum demum vulgò intellectum, obfirmatam illam Xauerij voluntatem, qua perinuitis moliebatur amicis in has insulas proficisci, non temere casuque susceptam, sed à Deo fuisse profectam; qui tot animarum miseratus interitum, hoc eis iam inde ab æternitate præsidium comparauerat. Atque vt totis etiam Indijs in posterum prouideret, ne sparsa semina aut furacibus parerent auibus, aut inimici zizanijs obruta perderentur; Xauerius datis ad Regem Lusitanum litteris, Euangelij prædicatores mittendos curauit in omnem locum ac regionem, vbi Lusitanorum arces essent: instituendumque Inquisitionis sacræ tribunal, ne qui de Saracenis ad Christum Iudæisue transissent, impunè gradum referrent: quod tamen non nisi pòst anno sæculi sexagesimo institutum est. Iam celeri cursu præcipitabat annus, iam nouus apperebat; cùm Xauerius acto de superbissimo hoste triumpho, in Molucum reditum adornabat, cunctas reuisurus & confirmaturus Ecclesias. Quem nos reditum, quoniam destinatum est suo quamque loco rem tradere, illuc scilicet reseruamus. Atque hunc in modum hic Societati traductus est annus.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER SEPTIMVS.

1547

1 *B. Ignatij industria in Societate promouenda.*

RENouabat curas suas Ignatius renouatione temporũ & annorum: eæque tantò erant acriores, quantò difficiliorem Societatis moderandæ prouinciam dies ipsa numerusque reddebat. Indagabat solerter omnes non modò fouendæ ac sustentandę, verùm etiam eius promouendæ atque augendæ vias. Et vt erat sagax ad prospicienda pericula, prudentissimis vigilijs quidquid progredienti officeret, remouebat. Itaque primùm ad quotidianæ precationis sedulitatem gratiam sibi virorum Principum adiungebat, qua diuina benignitas, dum placidam votis intendit aurem, familiam suam secundo cursu prouehebat. Conciliabat sibi non modò Pontificem & Cardinales, verùm etiam Regum Principumq; legatos, & quidquid eiusmodi Romæ virorum erat, cui & dignitas reuerentiam, & auctoritas suaderet obsequium. Hos subinde aut per se, aut per suos comiter inuisebat, & quanti apud se quisque esset, vel exquirendo consilio, vel commendandis tum domesticis, tum, si postularet caritas, alienis caulis facilè declarabat. Quibus officijs prompti ei vicissim erant Principum aditus, obuia comitas, parata beneuolentia. Ioannes Vega, ille vir siue religione, siue belli ac pacis artibus planè summus, nec vllis vnquam laudum præmijs adæquandus, ex oratore Cæsaris apud Pontificem, Siciliæ iam Prorex, ad Philippum Archintum Salassiorum Episcopum, & almæ Vrbis Vicarium in Ignatij Societatisque commendationem scripserat: cui Vicarius ipse rescripsit, pergratum quidem sibi fuisse commendationis officium; sed ita, si suum vicissim, cùm

commendaret Ignatium, & eius familiam, pari animi affectu voluntateque susciperet; venia insuper postulata, si cum eo de Societatis amore certaret. Cardinalis item Franciscus Mendoza tum quidē Caurien sis, postea Burgensis Episcopus cùm ex animo Ignatium Sociosque diligeret, de Collegio instituendo Salmanticæ cogitatione susceptā, Michaëli Turriano, quo plurimùm olim in Vrbe vtebatur, quique hoc demum anno Societatē propiùs inijt, eius initia Collegij commendauit.

1 Deinde quo firmioribus nixa radicibus sua sumeret incrementa Societas, B. Pater iam tum à principio, ne quis in eam adscriberetur, non diligenter ac fastidiosè probatus, sagaci cura prouidit. Quanquam autem probationis domicilium nondum erat in Vrbe proprium, atque à cætera Patrum habitatione seiunctum, nouorum tamen animus atque constantia variis exquisitisque rationibus tentabatur. Ac præter menstrui spatij solitudinem in contemplationis diuinæ recessu, iubebantur ad conterendum animi fastum, necandamq; superbiam, modò plateas & celeberrima Vrbis loca mendicorū instar obire, modò ex improuiso desides in turbas conciones habere, & alia quoq; exequi duriora perpessu, quæ ad posteros transfusa deinceps, ad hanc vsque vsurpantur ætatem. Quæ tamen cùm iterū ac tertiò à viris etiam grauibus facta essent, non sinebat eos B. Pater in eo genere lōgiùs progredi. Spectabat quippe ex eorum victorijs non præsentem modò, verùm etiam futurum fructum: & periclitationes illas eò potissimùm excogitarat, vt insito suæ quisque excellētiæ amore inter initia deuicto, maiorem in agendo dicendoque libertatē, cui vitiosus sæpè pudor aut metus officit, obtinerent: partim etiam ne ijs arduum videretur ac durum, si quando ad cæterorū prodesset exemplū, stultos effici Christi causa, & sapienter desipere in oculis luceque mortaliū. Multi enim præclaris à natura donis ornati, vel quia nimiùm vident, pollentq; iudicio, vel quia angusto timidoque sunt animo, dum hominū iudicia reformidāt, neq; satis audent ingenij subire discrimen, nullam vnquā præstantiam laudis assequuntur: & munera ipsa ac dona naturæ ignauo sæpè obruta metu, nec efferūt, nec expoliunt. Ita qui fama hominū liberè negligenda ac contemnenda facilè in primis numerari poterant, ij nimiùm ea verenda ac perpendenda vix in tertijs vltimisq; cōsistunt. In valetudinarijs autem periclitatio maior. Suum enim ferè quisque mensem in ijs, cyanea rubraue induti penula, velut cæteri pueri, nouitij ministrabant: ibi cibum cum cæteris famulis capiebant: ibi cum cæteris pernoctabant: nec antè reuocabātur, quàm cum laude destinatum experimenti curriculum confecissent. Et quoniam cōstabat inter nosocomiorum præfectos atque ministros experimenti nomine illos mitti, probabantur ab ijs acriter, nullis blandæ caritatis, vt inter nos, fomentis adhibitis; nempe ab ijs, qui non inuiti seueritatis & imperij partes illas agebant, sæpeque eos multò quàm famulos accipiebant asperiùs, mansuetorū abusi silentio ac patientia. Onerabant eos laboribus ac conuicijs: iubebant terram fodere cadaueribus obducendis: vocabant ad efferenda, & sepulturę mandanda: imperabant vicissim vigilias apud ægrotos sine discrimine, & sua quiete fessa lumina diurnis ex laboribus fraudabant: aquam & ligna, & cætera pondera languidis etiam humeris imponebant: & perpetua quadam officiorū munerumque vicissitudine labori labor, & onus oneri succedebat; vt ne optatæ quidem precationi, spectandoq; sacrificio spatium præterquàm festa & sacra luce concederent. Si quid erat inter seruilia munera abiectū, & ad nauseam horribile, si quid asperum & operosum; id eis seruorū fæx, laborū de more fugitans, & semet exonerans, relinquebat. Nec tamen par laboribus esca: quæ ipsa tam contempta, tamque exilis erat, vt ne arido quidē pane satiarent desideria naturæ. Si sacerdotes essent qui probarentur (quod sæpè fiebat) ij ad hos labores adiungebāt sua voluntate curam confirmandi animas, quæ migrabant, ne qua ab Ecclesiæ Sacramentis abiret inermis. Cæteris autem ægrotis, vt peramanti manu, sic peramico ore minuebant, quoad poterant, leniendo dolorē. Hoc à tironibus experimento dato, mittebatur ab Ignatio minister, qui & ex præfectis, & ex ipsis singillatim ægrotis eorū de moribus accuratè cognosceret, vt qualis quisq; esset & quantus dilucidè doctus, simul etiam quantum cuique imponendum, quæue admouenda curatio, & an denique is esset de Societate mittendus retinendusue deliberaret. Quos autem suo numero dignos inuenerat, hos non vni tantùm, sed sæpè pluribus præponebat officijs, non modò vt desidiæ nullus esset suæ domi locus, Sociorumq; paucitatē supplereť industria; verùm etiam, vt ipsa munerum varietate obseruarentur ingenia, & in quo quisq; maximè excelleret, appareret. Ita multi ad multa euadebant idonei, dum vnus pluribus occupatur & distinetur officijs: nec vnquam deerat, quem cuique negotio præficeret, omnibus omniū penè functionum vsu munerumq; iam doctis. Timidi præterea angustiq; cùm ad varias causas adhiberentur, altiores quodammodo fiebant, animosq; tollebāt. Vt enim situ & desidia rabescimus, cùm in mandandis curis atq; muneribus præterimur; ita cùm adhibemur, erigimur. Nec enim tam inertes ac segnes ipsa natura, quæ longo tandē vsu acuitur ac perpolitur, quàm inertiæ sæpè fama & ignauiæ suspicio nos reddit. Itaque publicus Societatis scriba, cui omnia cōmittebantur arcana, concionibus, sacrisq; lectionibus simul operam dabat; idemq; & Christianæ doctrinæ, & Procuratoris Generalis officium administrabat; nec tamē à culina triclinijq; muneribus erat immunis. Is erat Ioannes Polancus, qui nuper ex Hetruria reuersus Bartholomæo Ferronio in ea cura successerat. Namque B. Pater nullum certum ad id temporis ab epistolis adiutorē habuerat: sed Xauerij initio (vt olim significaui) postea aliquantū Hieronymi Domenecci, & Andreæ Frusij operā, sed Ferronij maximè vsus erat. Sub extremum is annum sæculi eius vndequadragesimū Societati se adiunxerat, Lusitanus natione, ac genere nobilis, ex oppido Blanco diœcesis Guardiæ, virtutis verò clarissimæ: interque cætera tantæ animi adparendum æquitatis, suauitatisq; ita propensiones oblitus, vt nunquam ex eo Ignatius, quamuis super ea re sæpè diuque inissiset in sacello domestico preces,

1 Ratio exercendi tirones B. Ignatij.

3 Quē vsum habeant publicæ mortificationes.

4 Periclitatio nouitiorum in valetudinarijs.

5 Varijs muneribus animos exercebat Ignatius: vnde multiplex vsus redibat.

6 Ioannes Polancus incipit ab epistolis, ac secretis iuuare B. Ignatiū.

7 Bartholomæus Ferronius meritur.

preces facere, & alias tentasset vias, potuerit elicere num ad studia litterarũ animo magis, quàm in alteram partem ferretur. Huic igitur sustorum fine sublato Polancus suffectus, quæ diximus onera, & alia permulta non ad breue tempus, sed annos plurimos mira constantia pertulit. Frusius autem ad cætera munia conciones adiunxerat in æde nostra: & Otellus item nondum sacerdos in cõtubernijs sacrarum virginum, nosocomijsque. Cuius mirus animi candor vim etiam mirificam orationi tribuebat, vt insideret in animis, & fidẽ faceret. Dicebat interdũ apud Monachas B. Annæ, & ad sinceram paupertatem, nihilq; vt suum possidendum eas pluribus hortabatur: cumque bipertita esset oratio, auscultantes aliquando feminas monuit, vt, quoniam prior absoluta pars erat, dum ipse anhelitum tantisper reciperet, eæ ad sua digressæ cubicula, quidquid sepositum haberent, confestim promerent, & ad Præfectã deferrent. Enituit hic ingens huius sexus alacritas. Cunctæ ad vnam Otelli vocem suas ad arculas cucurrerunt, & quidquid conditũ habebant, vel vilissimi pretij vel maximi, repentè prolatum ad Præpositam detulerunt, continuoque ad concionem reuolant, tantò iam suauiùs degustaturæ diuina, quantò se libentiùs despoliassent humanis. quod Otello secundùm concionem Præses ipsa gratulabunda narrauit.

8 *Frusij & Otelli labores.*

9 *Sanctimonialium B. Annæ ad Otelli vocẽ obedientia.*

Neq; minor animi prouisio fuit in muniendis Collegiorũ initijs B. Patri: quæ quoniam sine perfecto obsequio, legibusque constare vix possunt, scribebat ad eos, quos ad ea inchoanda misisset, vt delecto inter ipsos duci atque rectori, tanquã sibi ipsi obtemperandum putarent. Et interdum volebat, vt à Collegio ipso crearetur Rector ea ratione, quam in Generali creando Præposito prima erat secuta Societas. Placebat, opinor, consilium ex vsu dieque capere, vt quę potissima Rectoris legendi ratio ineunda esset, vsus quoque doceret. Nam postea eam secutus est, ac lege sanxit, quam comperit optimam, hodieq; sequimur, vt Rectorum ac Præpositorum omnium lectio penes vnum sit Præpositum Generalem; qui de cuiusque moribus ac conditione diligenter edoctus, cum suis tandem Assistentibus matura deliberatione constituat, quæ cuique sit mandanda & imponenda prouincia. Quem autem sibi ipsi tum Socij aliquando Rectorem ac Præpositum delegissent, eum extemplò ratum Pater habebat, & ab ipsa lectione probabat: eumque eadem auctoritate præesse, ac si præesset ipse, iubebat, cui cæteri eadem quoq; obsequij submissione ac reuerentia parerent. Quòd si quis cõtumaciter detrectaret imperium, eum de Societate pellebat.

10 *Cura B. Ignatio summa obedientiæ.*

Quanquam autẽ quod ad leges attinet, eæ conditæ nondum erant, tamen, ne nullæ prorsus essent, aut sine disciplina multitudo iam inchoata se regeret, scripsit rudia quædam monita atque præcepta, quorum ad normam diuersi Sociorum cœtus atque Collegia, quamdiu certæ leges ederentur, se ipsa dirigerent. Ea sunt huiusmodi. Primùm, vt purum pectus, & in amore Dei flagrans perpetuò custodirent, nihil vt aliud amarent expererentúe, nisi Deum, aut esse ac sermocinari cum Deo: cum proximis autẽ eius dumtaxat gratia, non animi laxandi causa, temporisq; fallendi.

11 *Prima Regularum Societatis rudimenta.*

Deinde vt loquendi tempus pariter ac modum præscriberet ipsa necessitas & vtilitas seu propria seu aliena, cuitatis semper ijs, quæ ad animorum progressum bonumq; non facerent; quale est inane studium inuestigandi res nouas, & aucupãdi omnẽ auram rumoris atque sermonis: darentque operam, vt de humilitate potiùs, deque suæ voluntatis interitu, quàm vt ridiculos, & alienã vellicantes famam sermones inferrent. Tum vt eloquentiæ aut elegantiæ laude nemo sese iactaret, nec prudentis dissertiue hominis famã gloriamq; captaret, proposito sibi ante oculos Christo Iesu, qui hæc ipsa contempsit, & contemnẽda nos docuit, maluitq; propter nos abiectus esse, nulliusque inter homines numeri, quàm in honore ac pretio. Nihil intueri, nihil agere prorsus vellent, quod non ante oculos diuini conspectus, cunctorumque hominum auderent: ita enim fore, vt Deum præsentem semper agnoscerẽt. Nunquam aduersus aliquẽ præfractè contenderẽt, sed cum æquitate animi suæ sententiæ rationes afferrent, veritatis potiùs demonstrandę gratia, ne proximi ducerentur errore, quàm ambitione victoriæ. Inter cætera illud maximè cordi esset, vt ea ab sese abijcerent ac repellerent, quæ à mutuo fraternoque amore diuellerent: studerentq; pro viribus, vt sese intimis sensibus adamarẽt, memores semper illius Christi vocis, qua suos discipulos compellabat: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis si dilectionem habueritis ad inuicem.* Si quis aliquid delinqueret, quo sibi videretur apud cæteros minor fieri, is animum ne dejiceret, neúe ita se submitteret, vt de bene cœpto cursu deflecteret: sed veniam potiùs ab ijs, qui suo offendi potuissent exemplo, & pœnarum simul aliquid postularet: ageretq; Deo ex animo gratias, qui se idcirco cadere labique permitteret, vt qualis esset intus, cæteris appareret; nec haberi vellet ab hominibus melior, quàm re vera esset in oculis Dei. Cæteri verò Socij fraterno admoniti casu, secum ipsi reputarent, posse in grauiora se ruere, & pro fratris emendatione diuinæ clementiæ supplicarent. In Præpositis & ijs qui præessent, Christum semper agnoscerẽt: ad eosque in suis rebus fidenter accederent, & persuasum penitus haberẽt per eos se regendos ac pertractandos à Deo. Omnia animi cogitata, & Satanæ tentamẽta minimè paterentur occulta, quin ea potiùs spiritualibus Patribus ac Præpositis aperirẽt, cùm se ipse Satanas in lucis Angelum transfiguret. Itemq; sua omnia de consilio iudicioque Patrum magis, quàm suo gerenda sibi esse intelligerent: quin suum potiùs iuspectum semper haberent, tutumq; minùs. In conuictu atque congressu moderatione vti nossent, ne se aut nimiùm hilares atque remissos, aut nimiùm tristes graueque præberent, Apostolico illo commonefacti præcepto, *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus*. Benefacta vel perexigua nunquam spe maiorum futurorumq; differrent. Esse enim communẽ diaboli fraudem in apprehendenda virtute, contemptis præsentibus spectare futura. Omnes in qua vocatione vocati essent, in ea vtique permanerent, nec primam fidem irritam facerent: perpetuum enim humani generis hosti fuisse morem, vt qui in solitudine Domino famulantur, eis cupiditatẽ iniiciat vitæ com-

communis, vt si quam præstantiam virtutis sibi videantur adepti, cæteris eam impertiant, communicentq; cum proximis: vicissimq; eos, qui nauant operam proximis, solitudinis amore tanquã vitę perfectioris incẽdat. Ita ex rebus lõgè positis ansam perpetuò capere disturbandi propinquas.

His monitis perinde ac iustis legibus parebatur à singulis: idque tam sponte caritate eos agente, vt non ab homine tradita, sed à Deo viderentur accepta. Sapienter autem & ex more veterum inter se Ecclesiarũ, quem iure S. Basilius ab temporibus Christi Domini & Apostolorum repetit, B. Pater ad gloriam Dei latiùs celebrandam, ad confirmandam inter se compagem corporis vniuersi, conglutinandosque in dies magis vniuersorum animos, simulque excitandos sancta æmulatione, & exacuendos in publicæ procuratione salutis, excogitauit, vt quarto quoque mense de rebus, quas vbique gereret, mutuis sese litteris cuncta Societas admoneret. Qui mos diu saluberrimè viguit, donec Societate ipsa crescente, semestres, dein etiam annuæ litteræ datæ sunt. Has persequebatur hoc anno vias vigilans Pater, quibus familiam suam ad meliora proueheret: sed non minoribus curis atque vigilijs futura prouidebat incommoda, & prouisis acriter occurrebat. Senserat quantum ex regendis feminis detrimenti nostra Societas caperet, & neruos omnes intendit, vt ab ea procuratione in posterum immunis esset. Iamque onus S. Marthæ, gemina erecta Sodalitate, virorũ altera, altera matronarum, quæ ei procurationi præesset, abiecerat. Sed quoniam nobiles & pię quædam feminę, nutu Pontificis interposito per vim extorserant ab Ignatio, vt eius ad arbitrium ac normam vitam agere obedientiæ professione sibi liceret; pãruit tum quidem obsequentissimus Pater: sed paucos intra dies tantum ex onere sibi impositi laboris ac molestiæ pertulit, dum homo impeditissimus quotidianis mulierum querimonijs, anxietatibus, percunctationibus distinetur; vt plus ei propè negotij paucæ piæ feminæ, quàm Societas vniuersa faceſſeret. Ea res Ignatium impulit, Pontificem vt adiret: expositisque susceptæ procurationis incommodis graui oratione peruicit, vt non ab ea modò, verùm etiam ab omni Monacharum administratione libera in perpetuum Societas esset: idque Apostolici diplomatis testimonio cautum voluit. Pari prudentiæ laude piorum Sacerdotum, quos à Somascha vocant, nobile Sodalitium, quod instar tum erat Religiosæ familię, ac postea in veram Religiosi Ordinis formam Apostolica auctoritate coaluit, cùm per virum grauem ac religiosum coniungi cum Societate nostra, & in vnum veluti corpus coire tentasset; minimè assentiendũ Pater putauit; siue, quia tanta multitudo alijs iam institutis, & alijs moribus assueta, tametsi in vnum corpus facilè coalesceret, non tamen ita facilè eumdẽ spiritum, eamdemq; vitę formam arriperet atque indueret; siue quia non generatim, sed viritim explorandæ sunt ad cuiusque Religiosi instituti naturam idoneæ hominum vires ac dotes. Certè cum alio sacro Ordine, vbi res ab Ignatio impetrata non est, cœpta consociatio non processit. Nimirum sempiterna Sapientia id Ecclesiæ suæ ex multiplici Clericorum regularium varietate volebat decus accedere: tantoque plura laboranti sęculo ex multiplici opera & labore, pro cuiusque Ordinis proprio instituto, excitari præsidia.

S. Basil. in Mor. c. 70.

12 *Iussit Ignatius quarto quoque mẽse litteras per Societatem communes scribi: qua quadrimestres indevocata, & magno vsus fuere.*

13 *Societatem procuratione Sanctimonialium liberat.*

14 *Non probat vt cuncta Sodalitas à Somascha Societati adiũgatur.*

Maximam autem B. Pater prouisionẽ animi in tuenda vbiq; Societatis existimatione, prohibendisque, quæ eam quoquomodo lædere̊t, adhibebat. Idcirco nec quæ ad rem familiarẽ ac fortunas pertinẽt, nec quæ à Societatis institutis moribusque aliena videbantur, agitari per nostros æquo animo patiebatur. Ea de causa Conimbricensis Collegij Rectorẽ Martinum Sanctacruciũ, cùm ad Vrbem litium causa se cõferret, quòd eo tempore nullum erat Societatis Romæ Collegiũ, vetuit illum Pater ad se diuertere, sed apud oratorẽ Lusitani Regis esse iussit: quò salua Professæ Societatis existimatione, quam vnam Romani tum norãt, liberiùs sui Collegij bona lite persequi iudicioq; liceret. Eamdẽ ob causam Cornelio Vishaueo, quem Louanio Romã euocauerat, quòd suum ante discessum, ipso Ignatio incõsulto, cuidam mulieri absolutionem ex certo anathemate impetraturum se Romæ receperat; Ignatius, vt id resciuit, suum illi galerũ ac baculum reddi iussit, foriscq; tamdiu emendicãdo versari, quoad ab Apostolica Sede soluendę feminę potestatẽ, quam spoponderat, impetraret. Vt facile sit intelligere quantum à causis, quæ nullo modo ad pietatem, vel longiùs pertinent, vellet Ignatius huius disciplinæ sectatores abesse. qui & suo præibat exemplo: cùm inter cætera ijs, qui per ipsum in aulas admitti Principum postularent, respondere esset solitus; se quidem præstantiorẽ Dominũ nescire, quàm quem sibi ipse delegisset: in huius familiaritatẽ, si vellent, omni se ope adnisurũ vt reciperentur. Eodemq; iudicio minimè consentaneum Societatis rationibus censuit, vt qui sacros essent ad Ordines prouehendi, eorũ periclitandis moribus, vel scientiæ quisquã prælceretur è nostris. Non potuit tamen optimè merito de Societate Vicario, qui id ab eo summè contenderat, penitus denegare: verumtamen ea lege ac conditione concessit, vt nostri non ipsi suum de quoquam iudicium, idoneus nec ne esset ad capessendos Ordines, pronunciarent, sed tantùm quid in interrogato tentatoq; animaduersum esset, simpliciter enunciarent. Et quoniam vndiq; captandis animarũ lucris imminebat, restituendisq; hominibus in gratiã Procreatoris, illud addidit, vt qui promoueri ad Ordines vellet, is priùs vniuersę vitæ peccata confessione dilueret; deinde si subire periculum certum esset, periculo vtique se committeret. Ita se aiebat, vel ipso monstrante vsu, intellecturũ, susceptum ne munus gerere è re diuina foret, an reijcere atque deponere: quòd si dies ostenderet nullo modo fore, voluit sibi licere, id cõfestim relinquere, & ei remittere, qui dedisset. Quod quidẽ postea ab eo positum atque relictũ argumento non leui esse potest, nequaquam Societatis id moribus satis cõuenire. Tametsi postea consequentibus temporibus repugnari tot Summorũ Pontificũ voluntatibus nutibusq; non potuit, quominus denuò impositũ gemina etiam illa, quam modò dixi, conditione sublata, reciperetur. Augebantur autẽ Ignatij curæ ad incremẽta familiæ, quæ varijs locis propagabatur in dies.

15 *Quàm vellet B. P. Societatem Professam & à forensibus litibus & negotium externorum procuratione longè abesse.*

16 *Nec probat nostros esse initiandos sacris Ordinibus iudicet.*

Ea

17 *Iacobus l'Hoſtius in Sicilia rem diuinam procurat.*

Ea in interiorem Siciliam patefacto iam à Iacobo l'Hoſtio primo aditu, vt ſuprà demonſtrauimus, penetrauit; miſſuſque eò eſt Hieronymus Domeneccus Proregis in gratiam Ioannis Vegæ, eiuſque coniugis Eleonoræ. l'Hoſtius autem verſabatur etiam tum in Agrigentina Diœceſi, vbi & ſuperioris anni res cœptas vrgebat, & nouas inchoabat. Is Collegium quoddam ex eo genere feminarum, quæ ſuis ex probris ſeſe ad pudorem frugemque reciperent, excitauit: diuerſa percurrit oppida: varijs feminarum cœnobijs, & Dei verbo, & Sacramentorum adminiſtratione conſuluit: denique poſt multa præclarè geſta, cùm de Domenecci cognouiſſet aduentu, Panormum vnà cum Vicario ſe contulit. Hîc Patrem amantiſſimum amplexatus, cum eoque ad dies aliquot in animorum defenſione verſatus, poſtea vnde abierat, ſe recepit; nec ita multò pòſt Louanium

18 *Ioannis Vegæ & coniugis poſtulatu mittitur eòdem Hieronymus Domeneccus.*

19 *Præclari eius labores Panormi.*

profecturus euocatur ad Vrbem. Panormum Domeneccus vt attigit, adhiberi à Prorege continuò, & eius coniuge non ſolùm ad ipſorum confeſſiones cœptus eſt, ſed præcipuè ad feminarum componenda cœnobia: in quibus erant quędam adeò perturbata, atque in lubrico poſita, vt, niſi efficax medicina præſtò foret, (erant enim feminæ fugæ magis, quàm clauſtris intentæ) breui dilapſa, funditus interirent. Tale erat earum, quas Conuerſas nominant, contubernium. quo denique ad exemplar antiquitatis Hieronymo ſatagente reducto, tantus ſenſim pœnitentiæ pietatiſque feruor exarſit, vt eæ ferè omnes viderentur imitatrices quædam flagrantiſſimæ Magdalenæ. Quarum etiam rei familiaris anguſtijs, quo conſtantiùs in ijs ſtudijs ſe continerent, accuratè ab Hieronymo proſpici per viros nobiles cœptum eſt: qui & auctor Proregi fuit, vt ſumptus quoſdã publicos in epulum ciuitatis curiæque anniuerſarium, quod ſacro Chriſti corporis die præberi conſueuerat, in Conuerſarum ſubſidium multò vtiliùs ſanctiuſque conuerteret. Impetratumq; ab eodem Prorege eſt, vt Innocentij decretum de non admouenda ægrotantium corporibus curatione priùs, quàm animis medicina confeſſionis eſſet admota, tota vrbe promulgaretur. Et erat ſpectaculum ſanè pulchrum, cùm hinc ægrotorum lectulos & grabatos ſedulus circumcurſaret presbyter; illinc exactas ægrotorum ſyngraphas anxius circumgeſtaret medicus. Quo edicto per vniuerſum deinceps regnum edito ac promulgato, plurimorum vbique ſaluti atque pudori, quos ad ſacerdotum pedes conſpici ſuppudebat, opportunè conſultũ. Orphanis vtriuſque ſexus, etiam Panormi domus adiuuante Prorege ac coniuge, & aureis annuis bis mille, quæ iam parata in id genus puellarum habebat dotes, à ciuitate ſuppeditatis, inuenta. In Montis item Regalis vrbe nauata eſt populis, ſacriſque cœnobijs, modò tradendis orandi præceptis, modò ſaluberrimis concionibus frequens opera. Eodemque hortatore Hieronymo, & annuente Prorege, ex mulctatitia pecunia liberati viginti, qui ęre alieno permodico, diuturno ſiru carceris tabeſcebant, ingenti coniugum liberũmq; diſpendio: alijs autem quatuordecim exeundi ad opus publicum vnà cum cuſtode facta poteſtas, vt ſuis ſe

20 *Res ab eodem geſtæ in Monte-Regali.*

21 *& Meſſana.*

neruis lacertiſq; redimerẽt. Meſſanæ porro (nam & huc Domeneccus acceſſit) per ſacerdotẽ externum pijs iam meditationibus inſtiturũ, compluribus proſpectum eſt. Et earumdem ipſe præſidio magnas in animis commutationes fecit. Fuit in ijs Baronis filius, quem cùm frãgere atque edomare ſeueritas paterna non poſſet, tres in triremi menſes inter mancipiorum quiſquilias fæcemq; continuit. Hic vt in Domenecci manus incidit, paucorum dierum ſeceſſu, exercitationeq; precandi ferociam poſuit; & ſuis mox redditus manſuetus, vt agnus, fidẽ parentibus fecit, quanto ſit ad frænandam liberorũ inſolentiam orationis exercitatio præſtantior, quàm aut ſeruitus ignominioſa triremis, aut dedecora & probra virgarum. Vitioſa præterea ſacris in templis ambulandi cõſuetudo diuinos inter ritus ac cerimonias, cùm ex tota vrbe Meſſana, tum reliquo deinceps è regno, eodem auctore, ſublata. de eiuſdemque conſilio tota Sicilia edictũ à Prorege, vt catechiſmi ſumma à ſe cõſcripta ſingulis in gymnaſijs traderetur à ludimagiſtris. Eratque in animo pio Patri, ſi annuiſſet Ignatius, quo faciliùs in omne regnum induceretur id moris, ſuam quoque ei rei operam peregrinando nauare. Sed aliter Ignatio viſum, qui magnitudine diuinæ gloriæ nihil non metiri & ponderare ſolebat. Quibus Domenecci ſtudijs agi de conſtituendo Meſſanæ Collegio ardenter eſt cœptum: & res ad ciuium relata concilium, ſecundiſſimo euentu tranſacta. Nec defuere priuati, qui, ſi res aliter cecidiſſet, ſuis ſumptibus vectigal inſtruerent; ſed publica ciuitatis pietas deſiderata non eſt: quæ ad Collegii primordia, præter opportunitatem habitationis ac templi, aureos annuos quingentos fundationis ergò decreuit: deditque vna cum Prorege litteras ſupplices ad Ignatium pro inchoando Collegio, & eas quidem eiuſmodi, vt in magni beneficij loco numeraturam ſe diceret, ſi fieret voti compos. Accepit quod petebat, vt conſequens indicabit annus, & eadem ab Ignatio voluntate conceſſum, qua poſtulatum eſt à ciuitate Collegium.

22 *Ciuitas Meſſanen. Collegium petit.*

Reliquam per Italiam eadem contẽtione ſtudioque cæterorum ſunt curæ Patrum longè lateque diſperſæ, eorum præſertim, qui Oecumenico interfuere Concilio, quibus nihil quietis ac ceſſationis vnquam erat. Celebrabantur in ſingulos dies bini conuẽtus, matutini de morum conformatione, pomeridiani de dogmatibus Catholicę fidei. Primus huius anni conſeſſus de Iuſtificatione fuit Idibus Ianuarij; ſecundùm quem de Sacramentis agi cœptum. Dederat autem in mandatis, vt ſuprà demonſtratũ eſt, noſtris Patribus Sanctacrucius Cardinalis, vt hæreticorum errores omnes cõgererent, quos poſtea ad Theologorum priuatos cœtus Legati referrẽt. Ac primò quidem genus illud hæreſum, quo Sacramentorum omnium ſanctitas petebatur; deinde ſingillatim, quæ Baptiſmati, quæq; Confirmationi refragabantur expoſita. De vnoquoq; genere dicta eſt à Patribus magno cum aſſenſu & approbatione ſententia. Cumq; paucis admodum vnius horæ ſpatium daretur ad dicendum, Lainio ſcribit Caniſius (qui per id tempus ab Auguſtano Cardinali Tridentum venerat) ternas à Præſide fuiſſe tributas. Eiſdemque mandatum eſt Patribus vt ex ſacris Conciliorũ decretorumq; Pontificum

23 *Res à Lainio & Salmerone geſta Tridenti in Concilio.*

monumentis, & ex sanctis Patribus atque Doctoribus obseruarẽt notarentque percũriosè locos, vbi hæresis vnaquæque confutata damnetur. Relatusque eodem modo ad Theologos operis labor est. Et tamen inter tot Lainius curas à sacris concionibus non cessabat. adeò laboris contentio cum ingenij celeritate certabat. Quinto Nonas Martij septimus de Sacramentis consessus est habitus: quinto autẽ Idus octauoq; consessu Synodus Oecumenica cæli inclementia, alijsque causis Bononiam transferenda visa erat. Ergo & illuc Legatorum iussu Lainius & Salmeron: Iaius autem commouere se Tridento per Cardinalem Tridentinũ (qui Augustani nomine id vetuerat,) omnino non potuit; sed hæsit ibi cum Hispanis Præsulibus ad dies aliquot. Verùm postea impetrauit ab vtroque, sibi vt liceret suis Præpositis obsequi. Patauiumque vnà cum Canisio concedere, mox Bononiam, vt in mandatis Ignatius dederat, perrecturus. Patauij autem ægrotantem summo cum periculo Salmeronem inuenit. interimque Lainium per litteras Sanctecrucius, vt Bononiam properaret, vrgebat, & quæ se auctore cum Salmerone elucubrasset, afferret. Discessit cum Canisio, nulla interposita mora: erat enim inter Theologos de Pœnitentia agitari iam cœptum. Verùm eo abeunte, prẽter spem Salmeron è cubili surrexit, Ignatij videlicet votis precibusq;, vt & eius & aliorum ferebat opinio. Commodùm Tridento Iaius accesserat, & simul ambo Bononiam. Hìc Lainium totum abditum in Concilij curas cogitationesq; reperiunt: qui cùm in consessu Patrum tribus continentibus horis suam de Pœnitẽtia sententiam, summa attentione dixisset; iussus est de reliquis Sacramentis aliquid pariter elucubrare. nec tamen extra conuentus vllum ei tempus, aut à cognoscendis laxandisque peccatis, aut à sacra dictione vacabat. Et ille quidem ad S. Petronij frequentissimo cœtu, & crebris assensionibus orsus est dicere. Vt autem fructus aliquis suæ vocis extaret, resipiscentibus ex ea scortis, flagitiosisque feminis tutam cœnobij custodiam, non exigua per Redemptoris amorem Antistitum populiq; implorata benignitate curauit. Nec hebetior languore morbi Salmeronis est facta laus: cuius vbique doctrina atque eruditio, præsertim cùm suam per biduum de Missæ sacrificio sentẽtiam dixit, egregiam laudem adepta est. Iaius autem tametsi ad Concilium accesserat, non ei tamen, vt Augustani procurator, intererat. Quippe Hispani, quos dixi, Præsules, alijque item ex alijs nationibus, Cæsaris in gratiam, qui finitimis populis consulebat, Tridenti substiterãt. Itaque quanquam plurimi tum Bononiæ conuentus; nullus tamen fuit de dogmatibus fidei, aut de morum reformatione consessus. nono etenim decimoque consessu Aprili Iunioque mensibus nihil actum, nisi de vniuersi prorogatione Concilij. Quod quidem sub huius anni finem & alterius initium, vel dimissum solutumq; dixeris, vel in annum huius sæculi quinquagesimum, Iulio Pontifice, prorogatum.

24 *Concilium transfertur Bononiam: vbi rem aprimè Lainius gerit.*

Eodem & Paschasius Fauentia venerat, vbi magnum sui desiderium apud ciues illos ex vberrimo allato fructu reliquerat, facturus id ipsum breui Bononiæ, si valetudini pepercisset: sed dum animi viribus, non corporis se metitur, ex assiduitate laborum ita caput obtudit, vt de Sanctecrucij sententia, cui à confessionibus erat, balnea ei fuerint Politiani Montis periclitanda: vbi multa quoque, quoad per valetudinem licuit, ex instituto gessit. Præbuit cupientibus diuina mysteria, & ex locupletiorum benignitate, qui balnea celebrabant, curauit tenuitatem virginum sustentandam. Plurimis, & in his Cardinalis germano fratri, pieque coniugi meditandi & contemplandi vias aperuit; & inter eam exercitationem de vniuersæ vitæ peccatis eos ritè audijt. Eadem in ipsa vrbe gessit vberiùs, vbi ad orandi præcepta tres Sanctecrucij sorores exercuit. Postea Bononiam reuersus cum renouatis in integrum viribus renouare curarum simul impetus cœpit: totumque ibi annum in suis tractandis armis telisque consumpsit. Adiutores habuit Salmeronẽ & Palmium: ac Salmeronem quidem quoad Concilij curæ permitterẽt. quanquam enim publici conctorum Patrum consessus iam esse desierant; non tamen priuati quidam subinde cœtus, in quibus de Pontificum Indulgentijs, deque Purgatorio disserebatur igne, deerant. Verùm extra cœtus illos festas sæpè Salmeron aures confitentibus afferebat, & pro potestate acceptas reos interdum aliquos Lutherani dogmatis absoluebat. Franciscus autem Palmius, quem inchoando Collegio fundum fuisse diximus, cùm Societati se consecrasset, paucos intra dies eius cœpit adiutor esse, cuius antea fuerat auditor. Intendit vires ad pristina illa quidem, sibique vsitata salutis alienæ præsidia, sed nouo more atque ardore tractanda; & cùm inflammandis de superiore loco peccatoribus, tum de plano purgandis egregiam operam dabat. Quærebat Bononiæ Salmeron Ignatij admonitu nostris aptum rationibus locum, & suum ad id studium Cardinalis ipse Sanctecrucius detulerat; sed dum nihil tale sese nouis aspectibus offert, interim ad B. Luciæ, vti prædiximus, merces cuique suas impertiendas Socieras exponebat. Dictis à Lainio, cæterisque Patribus, Iaio, Salmerone & Canisio suis in Concilio sententijs, discessit cum Canisio Lainius Florentiam, manentibus Iaio & Salmerone Bononiæ.

in Montem Politianum.

25 *Paschasius Fauentia abit Bononiam, inde*

26 *Salmeronẽ, & Franciscí Palmij Bononiæ industria.*

Versabatur iam tum à primo vere Florentiæ Frusius & Otellus: qui tametsi ignoti homines & repentini haud faciles initio aditus ad sua obeunda munia nacti sunt; eos sibi tamen faciendis ad monachas verbis, interuisendis ægrotis, tradendisque sæpè vulgo Christianæ legis initijs, sensim aperuerunt. Itaque inuitari paulatim à Sodalitatibus, quæ in ea vrbe plurimæ sunt, ad dicendum; euocari ab ægrotantibus ciuibus in suis casibus ac periculis; fieri à Vicario tota sua diœcesi dicendi potestas; adiri, & consuli cùm à nobilitate, tum à multitudine cœpti sunt. Otelli verò ne monasteriorum lateret in angulis propè diuinitus accepta facultas, celebrem in ædem ac patentem educta penetrare intima cuiusque pectoris tanta vi, tantoque impetu cœpit; vt quotidie increbresceret auditor, eumque ciusdem ædis amplitudo non caperet. Et erat ille quidem Otellus primo aspectu non satis vendibilis populo. Nihil enim in eo pictũ, nihil elaboratum: inflexaque ad miserabilem sonum voce cachinnos interdũ irridentium com-

27 *Florentiæ Frusius primò & Otellus, deinde & Lainius dant operã saluti proximorum.*

commouebat. At vbi animis semel insederat quod ardenter vibrarat in aures, permouebatur vndique concio, & altis flamma concepta præcordijs, modò exitum quærebat ex oculis vberi fletu, modò ex faucibus crebro suspirio. Aduocanda igitur multitudo fuit laxiorem adhuc in ædem: interdumque tanta erat populi comploratio, vt ad implorandam Dei misericordiam ingentes voces vniuersus efferret. Hoc à duobus Patribus exemplum editum facilè persuasit pio admodum, clarissimoque viro Petro de Toleto, vt cùm per natalitia Præcursoris Domini ciuitatis patroni concionator ædi maximæ quæreretur, de Lainio euocando cum Præpositis ageret. atque hæc Lainio causa, vt dicere institueram, discedédi Bononia fuit. Qui Florentiam vt attigit, repudiata hospitij liberalitate, quam complures obtulerant, in valetudinarium S. Pauli commodo ciuibus loco, suppeditantibus ad victum sumptus eo, quem dixi, Petro & filia eius, Ducis coniuge Eleonora, cum Canisio diuertit. Orsus est postridie natalitiorum B. Ioannis (nam ipsum diem natalem celebris supplicatio occupat) suas frequentissima multitudine conciones: & maiore in dies conuentu silentioque totis octo diebus, quibus continenter ea solennia celebrantur, exceptus. Affirmauit sanè Frusius nihil ijs concionibus absolutius. Quin ipse Lainius peculiarem quamdam diuinæ benignitatis auram se fatebatur expertum, & supra spem, supraque votum euentum sibi cessisse dicendi. Vrgere igitur Præpositi Canonicique, & ex prima nobilitate complures, vt octauas vltra ferias B. Baptistæ veterem præter morem cõciones protraheret, aut aliquid, si liberet, de sacris Litteris explanandum, seu in eadem aggrederetur æde, seu in æde Martyris Laurentij; cuius vtriusque amplitudo basilicæ tali esset eruditione digna. Oblatum operæ de more pretium pertinaciter, vt semper consueuerat, recusauit; sed cùm vrgendi non esset finis, id in egenos iussit per ædis sacræ Præpositos summa cum admurmuratione distribui. Deinde Canonicã Ioannis Epistolam enarrare eodẽ loco, eodemque hominum conuentu (tria enim ampliùs millia numerabantur) instituit. Nec tamen interim aut voce deerat sacris virginum cõtubernijs, aut auribus consulentium, & confitentium celebritati. Delata Ducis nomine in consequentis anni Quadragesimã concionandi prouincia, obsecuturum se Ducis pietati ciuiumque recepit. Sed dum aures animosque multitudinis dicendo tenet, iubetur ab Ignatio Perusium Legato Episcopoque rogante proficisci. Tulit id iniquissimo animo tota ciuitas; sed spe celeris reuersionis iniecta, se ipsa placauit. Interim Otellus suos sine vlla defatigatione labores persequens, incendebat auditores ad Archangeli Michaëlis. Recurrebat per interualla ad sacra gynæcea, circuibat pagos & villas spe quæstus ac prædæ, quam ex animis capiebat ingentem: denique cessabat nunquam. Nec tamen tantæ assiduitati par reficiendi corporis cura. Pallebant ora ieiunijs, & grandis macies ostentui simul erat & miserationi, vt iam mirandi finem facias, quî tam moueret & incitaret animos tam sine vllo lepore concionator. Frusius autem ne ipse quidem desidia languebat, qui & collocanda apud pœnitentes opera, & exercendis in orationis pietate compluribus, & explanãda denique Lainij ex præscripto, Epistola priore Petri partem leuabat oneris ac laboris. Neque nihil Canisius agebat, quoad peregrinum per idioma liceret. Sed hic ocyùs Romam æstate senescente se contulit. Lainius autem Perusium ingressus consalutato Legato, primarijsque viris (aberat enim per id tempus Episcopus) pauperum ad hospitium suo more diuertit; & quamdiu vindemiarum feriæ multitudinem auocabant, prælegendum potiùs aliquid, quàm ad populum sermones habendos de Legati consilio suscepit. nec defuit ei frequentissimus auditor; qui belli malis paulò antè mitigatus quotidie magis increbrescebat. Postea cohortati etiam populum cœpit, & enunciantibus peccata remittere: qui dabat illi operam tam auidis auribus animisque, vt eius retinendi gratia ad Aduentus Dominici ferias omnem lapidem postea mouerit. sed Florentinis in eos dies data fides obstabat, quo minùs Perusinis mos geri posset. Actæ sunt ab Episcopo gratiæ Mediolani versante binas per litteras, alteras ad Ignatium cum commendatione Lainij; alteras ad ipsum Lainium sanè quàm officiosas: & ingens eius significata propensio ad perpetuum aliquod nostris opus Perusina in vrbe fundandum. quò & viri nobiles, quos orandi meditandique præceptis imbuerat, & ipsa ciuitas propendebat. Hoc peculiaris in nos beneuolẽtię Perusinæ ciuitatis initium fuit. Cuius admoniti recordatione postea Societatis amici postulauere Collegium, postulatumque ab Ignatio liberaliter impetrarunt. Lainius porro Florentiam rediturus Eugubium Perusio proximum, Sanctícrucij rogatu direxit iter (erat enim Episcopatus ille eius fidei curæque commissus.) Ibi sæpè ad sacrarum virginum claustra, sæpè ad populum verba fecit, certante cum vtilitate frequentia. In digressu flexit ad ciues Politiani Montis, quorum id erat precibus ab Ignatio concessum, triduoque de Deo publicè, magno cum auditorum sensu disseruit. Quoniam autem vnum aliquem de Societate poposcerant, nihil Lainio Florentiam reuerso prius fuit, quàm vt illuc Frusium, vel ex fructuosissimis auulsum curis atque muneribus destinaret. Ipse verò cum Otello Florentiæ consedit. Et Otellus quidem matutinis Dominicis solennis Aduentus ad S. Laurentij, pomeridianis apud monachas: ille verò die festo in æde maxima in conuentu quinque hominum millium Euangelium prædicabat. Plurimus vbique fructus, & Sacramentorum crebro vsu testante, & eleëmosynarum benignitate permulta; quodque caput est, castigatione præteritæ vitæ cùm in omni hominum genere, tum in virorum feminarumq; cœnobijs. Affatus est Hispanos populares suos, milites præsidiarios domestico vernaculoque sermone, non sine insigni permutatione morum. Iam consultoribus complebatur hospitium, & magnum sustinebat de officio respondendi munus. Quod ipse respondisset, id ratum erat: nec parcebatur auro vel ponderoso, quod contra fas haberi responsum esset. Sanè præstans hominis eruditio Collegij cupiditatem in omnibus incitauit. Oblati sunt ei sex septemue ad Societatis

28 *Lainius Perusii abit.*

29 *Excurrit Eugubium.*

30 *Inde in Mẽtem Politianum, quò Florentiam reuersus Frusium mittit.*

sedem in vrbe loci: sed cùm idonei minùs viderentur omnes, nullum Lainius probauit. Perseuerabat tamen ciuitas in sententia studioque Collegij: & Alexander Strozius, qua erat auctoritate, summè à Duce contendit, vt id alicubi in sua ditione construeret. Obtuleratque suam prolixè Dux operam tanta voluntatis inclinatione, vt affirmaret Strozius breui Pisis id inchoandũ. Cùm Lainius interim & in aula Ducis, & vrbis in arce confitentibus operam daret; conscenderat iam Frusius Politianum Montem: & eius aduentus, quo tum magis inexpectatus, eo ciuitati gratior & fructuosior incidit in primas Aduentus Dominici ferias, cùm repentè destituta concionatore ciuitas, quò se verteret, non habebat. Nam qui conciones instituerat, intemperantia linguæ lapsus, & delatus ad Ducem, purgandi sui gratia Florentiam contenderat. Ita peropportunus acceserat Frusius, successurus extemplò vicarius alieni muneris atque prouinciæ. Ac præter solitas conciones ter in hebdomada pias quasdam de sacris voluminibus habebat scholas: tradebat multis orandi vias ex Ignatij libello: acerbè dissidentes ad concordiam, læsos ad pacem reuocabat. Archipresbyter inter cæteros ex eius vsu longè factus est melior, &, quo erat apud suos loco, progressus eius redundauit ad multos.

31 *Siluestri Landini ad curandam valetudinẽ dimissi præclari labores in extrema Tuscia prope Ligures.*

In extrema quoque Tuscia iuxta Ligures Societatis operæ magnis animorum commodis desudarunt. Occasionem Deus obtulit inusitatam. Siluester quippe Landinus sacerdos ille quidem satis probus ac nauus, sed in aduersa valetudine fractior ac stomachosior, iussus ab Ignatio perdiligenter antè curari; simul ac valetudinem recuperauit, quòd suo minùs profuisset exemplo, remittitur in patriam, non omnino ille quidem ac verè de Societate dimissus, tametsi vehemens eius rei suspicio conscium suæ mollitudinis ac morositatis animum perculit: sed consultò ac prudenter est ab Ignatio, vt sui corrigendi locum daret, relictus ambiguus atque suspensus. Malgratum igitur patriam in agro Sarzanensi confirmaturus valetudinem petit: totoque itinere ita se tractauit ac gessit, vt videretur sapientiæ fuisse diuinæ leue illud erratũ in tirone permittere, quod & ipsum ad modestiam erudiret, & peroptatæ frugis seges esset in proximis. Quocunque ingrediebatur, sui vestigium relinquebat ardoris. Agebat vbique de Deo modò publicè, modò priuatim. Auocabat homines à flagitijs, & ea confessis ritè laxabat: tutumq; iter errantibus ostensurus, abstinentiæ ac continentiæ præibat exemplis. Ac Lucensi quidem in vrbe vir primarius hospitium, ciuesq; alij non exiguum ei pondus argenti, quod abeunti post terga iactabant, & ad iter obtulere iumentum: ex quibus nihil prorsus Siluester attigit, mira suspensis admiratione beneficis, tam inusitato spectaculo continentiæ. Alio quoque in oppido, cui Massæ nomen, de suggestu oppidanis incensis, & multis modis pecuniam obtrudẽtibus, eadem abstinentiæ documenta dedit. Hîc concionatorem quemdam fœdissimos serentem errores de superiore loco libera oratione coërcuit. Inferebat ille præter cætera singulari Dei Matris candori intolerabile probrum: docebat, eam non modò primam originis labem, vt cæteros contraxisse mortales, verùm etiam quotidianis noxis, & venia dignis aspersam fuisse labeculis. Quo publicè discusso monstro populum ab eo Siluester abduxit, constanter vltro pollicitum, nunquam ei se nebuloni aures operamque daturum. Malgratum cùm peruenisset, afflictam admodum offendit patriam ex horribilis calamitate procellæ, quæ paucis antè mensibus populata agros erat vniuersos, nihil vt intactum ex arboribus frugibusque relinqueret, totoque quadriennio sperari fœcũditas vlla vix posset. Per eam igitur occasionem solari populares suos Sacramentorum præsidijs instituit, & crebriorem eorum vsum facilè persuasit. Discedebant ab improbitate, & diuturno amicarum vsu non pauci: complures; cum eo se in diuino famulatu coniungi, & eum sequi vehementer auebant. Valebat voce, quia valebat exemplo. Habitabat in publico hospitio patriæ suæ cum egenis egenus, tota reclamante familia ac propinquitate. Adhibebat ad conciones vim ieiuniorum ac precum. Erat in oculis multitudinis vitæ sanctimonia, religiosa in circulis vox, morum suauitas in congressibus. Itaque ad arbitrium flectebat animos, & in eius admirationem familiæ, vnde hæc hauserat, traducebat. Creber erat in dicendo, & ad varia hominũ genera ter in die sæpè dicebat. In sacerdotũ conuentu leges quasdã & instituta de conformandis in oppido moribus scitè cõdidit, probis inductis, prauisq; sublatis. Agitabatur anniuersarius assũptæ in cælum Deiparæ dies, sed in scurrilibus saltationibus, profanisque lætitijs, cùm Siluester ab insanis illis gaudijs Christi plebem abductam ad vespertinos in templo cantus, & meliora gaudia conuertit. Et quoniam circum ea loca pestilentes versabantur hærerici, in eos ille suæ orationis tela contorsit; ab eorumque vsu fraudibusque populum, vt caueret, admonuit. Erant, qui nullum habebant sexta feria, Quadragesimaq; in ciborum ratione delectum: & qui purgandis mortuorum animis, vexandisque apud inferos impijs certas sedes & loca negabant: & qui viros sanctos, quos sua merita transtulerunt in cælum, iusta veneratione cultuque spoliabant: & qui denique Christi Vicarium, & Sedis Apostolicæ auctoritatem horrore quodam animi contemnebant. Quos omnes pro viribus Siluester exagitans disputationis altercatione terrebat. Exprobrabat publica eorum dedecora; & consentaneam doctrinæ vitam, ne cuiquam bono fraudi esset, redarguebat. Sacerdotes, quos minùs sibi beneuolos initio senserat, arcto sibi caritatis vinculo copulauit, eosque ad ferenda in improbos arma, sanandosq; animorum morbos docendo, monendo, totoque suo munere ritè obeundo, prouocauit. Captabat autem suorum munerũ tempora prudenter ac callidè. Nec cessabat in finitimis suæ patriæ locis, sicubi nundinæ agerentur, conuentusque forenses, tum maximè admouere faces animis verbi Dei. Petebat & templa deserta, conciliatisque sibi Parochis, repentè concionem ex paganis agricolisque cogebat. Omnino merebatur hominis ardor veniam admissæ culpæ inter tædia cruciantis morbi, neue eum dimitteret è suo grege Societas, qui Societatis spiritum non dimiserat. Hos igitur inter ardores optatissimas accipit litteras

32 *Vehementer gaudet se in Societate retineri.*

teras ab Ignatio, se in Sociorum numero retineri. Quarum ad aspectum prouolutus in genua palmas & mentem pariter in cœlum sustulit; Deoque gratias egit, quem plurimis attentisque sacrificijs vt placaret, elaborarat: totidemque postea pro re impetrata curauit. Tum verò in omnem rei bene gerendæ partem curas suas Siluester intendere, tum se incitare acriùs & exardescere, quanto iam certiùs illius se membrum Sodalitatis vidit, quæ se Deo totam ad animarum salutem impertit. Ad eius vocem abdebant se homines vtriusque sexus in claustra: largior erat in pauperes beneficentia: ponebãtur iræ veteres ac recentes: castigabant sua ora maledici: exigebãtur dies sacri religiosiùs: tractabantur Sacramẽta frequentiùs: denique frangebatur os aduersariorum, & eorum, qui eius se conatibus opponebant. Quibus etiam perniciem necemque minitantibus haud infracto respondebat animo, liberè se in eorum vitam moresque quoad eos componerẽt, inuectum iri: nec se in tam honesta causa mortem optatissimam formidare. Qui præerant ei fauebant, & apud eum suos animos expiabant: dederantque litteras ad Ignatium, ne ab se tam strenuum atque operarium hominem amoueret. Quarum ea summa fuit: Vberes ibi Deum per Siluestrum cepisse fructus: & eius magnopere desiderari præsentiam, vt perpoliret incepta, & inchoatis tam bene rebus plus roboris ac firmitatis afferret. Per eum non priuatos modò, qui peracerbis flagrabãt odijs, verùm etiam populos vniuersos ad concordiam reuocatos, transfugas in sua cœnobia remissos, varias artes ad publica minuenda vitia salutariter adinuentas: cumque diebus vix festis ad mysterium accederetur altaris, eius hortatibus factum esse, vt ad id etiam profestis frequens populus venerabundus accurreret. Addebant etiam, Siluestrum nescium sibi parcere immoderatos exhausisse labores, insomnes duxisse noctes, quotidiana toleraſſe ieiunia: & ad sedanda desideria naturæ panico, non tritico; aqua, non vino vti solitum: vitamque eius omnẽ perpetuã quamdam fuisse vocem in auribus populorum. Quapropter multis rogabant & obsecrabant Ignatium, ne prouinciam illam tanta virtute priuaret. Hæc exempla intueri par est, si qui Religiosi homines valetudinis interdum causa reuertuntur in patriam.

33 *Littera ad Ignatium de Siluestri Landini præclaria facta. & vita asperitate.*

34 *Claudius Iaius Ferraria mittitur Ducis postulatu.*

Extremo Iulio Ferrariam ex Concilio profectus est Iaius, postulatus ab Hercule Duce. Nam cùm Dux ille aliud vitæ meditaretur initium, pij Archidiaconi Mutinensis colloquijs, qui ei fuerat à confessionibus, incitatus (is erat Guido Guidonius) sacerdotẽ optabat idoneum, cui regendi moderandique animi sui potestatem omnem traderet, & cuius turbò consilijs ac sermonibus acquiesceret. Guido conquirendi hominis negotio suscepto, nostrorum Patrum, qui in Concilio fuerant, fama permotus, Gallum hominem Iaium, quem Tergestinæ Cathedræ recusatio longè lateque nobilitarat, appositum & ad Ducis rationes, & ad vxoris voluntatem, (ea enim Gallis ex Regibus ducebatur ortum) existimauit. Ergo datis

35 *Ignatij monita Iaio, quemadmodum se cum*

ad Ignatium Pontificemque litteris Iaium impetrat. Cuius vt obsequijs Iaius ipse nutibusque pareret, consulendum sibi putauit Ignatium, quemadmodum cum eo se Duce tractaret. Respondit B. Pater, cupere se cum Societate vniuersa tali Duci, qui laicos inter Principes Societati nascenti studiosè fauisset, toto animo deseruire; amplectendamque perlibenter oblatam occasionem ad contestandam debitam gratamque memoriam. Quod autem ad agendi spectaret modum atque formam; seu de Deo habenda esset oratio, seu lex explicanda diuina, seu alia quæuis munera piè gerenda, vnum & idem putaret esse respõsum, totus videlicet vt ex Duce penderet. Æquũ enim esse, vt cùm is esset à Christi Vicario Ducis vsibus commodisque concessus, sineret sanè ab ipso Duce se regi: & quamdiu Ferrariæ apud illum esset, eum sibi Superioris & Præpositi loco duceret, quoties vel Dei causa, vel ipsius Ducis bonum ciuiumque requireret. Quòd si permitteretur à Duce potestas, tum quibuscunque posset officijs pro Societatis disciplina moribusque vacaret. Eò vt venit, & salutato Duci ex Ignatij præscripto se obtulit, rectà publicum ad hospitium: in eoque continuò morbis & animorum & corporum quidquid potuit, attulit opis. Inter pauperes diuersanti, Ducis liberalitas prolixa ac cumulata non defuit: sed affirmabat multò se libentiùs inter ægrorum pedores ærumnasq; versari, quàm inter odores aulæ, curiæque blanditias. Apud orbas (ea est ædes à Duce condita, quæ sancta Maria de Rosa dicitur) multorum animis præstò fuit, & Sacramentis administrandis & verbo. Nec tamen in S. Annæ valetudinario (id enim ei nomen) quotidiana messis deerat: sed quo lætior in fruge quærenda, animisque tuendis opera poni posset, Cardinalis Saluiatus ciuitatis Antistes omnem cum eo suam auctoritatem potestatemque communicauit. Cæterùm Iaius obseruabat dicta Ducis, totumque ei se se de Ignatij consilio, Pontificisque nutu dediderat, tantò Duci ipsi gratior, quantò in tot tantisque & eruditionis & sanctitatis laudibus obsequentior.

36 *Quid Iaius Ferrariæ gesserit.*

Parauij in inchoato Societatis Collegio quatuordecim iam agebant: qui cùm ex academicis auditoribus, tum cætera ex vrbe complures modò orationis ardore, modò cælestium contemplatione rerum ad optima quæque pellebant. Exijt Stephanus Barocelius Ballanum vsque suam ritè operam locaturus: quam & egregiè cunctis locauit in rebus. Mira quippe erat egentis hominis abstinentia, in medijs præsertim occasionibus locupletandi sui, si offerentibus annuisset. Sed sensit in ore pauperis longè esse fœcundissimum Dei verbum; nec quemquam meliùs persuadere diuina, quàm qui contempsit humana: nudos autem & inopes à Christo lectos, vt per orbem terrarum semen cœleste disserereni. Ideò nihil ei tam citò oblatum, quàm subitò repudiatum: nihil tam benignè missum, quàm ab eo gratè comiterque remissum. Omnino totus quocunque pergeret, frugifer fuit, nullis seruandorum hominum vijs, nullis artibus prætermissis.

37 *Quatuordecim Socij Patauij.*

28 *Stephani Barocij Bassani opera.*

Germanico inter hæc confecto bello, Duceque Saxone vnà cum Lantgrauio à Cesare capto, volens nolens iam dabat manus hæreticorum indomita contumacia. Iam armis in Germania silentibus, res Catholica respirabat. Huic se quantus erat Bobadilla præferuidus, & stylo & voce,

39 *Res in Germania Bobadilla.*

vt

vt eam ab hæreticorum improbitate defenderet, impertiebat. Passauij Latinis per Quadragesimã concionibus apud Antistitem amantissimum, deinde etiam Ratisbonæ suam operam posuit. Vbi quanquam Senatus, & plerique ciuium Lutherana lue corrupti spem curantium debilitarãt ac fregerant; Bobadilla tamen, nec insanientium numero territus, nec auctoritate permotus tempestiuas curationes admouit. Extorsit inter cætera, publica vt Deo supplicatio gratulatioque pro victoria Cæsaris aduersus Lutheranos Principes sub ipsis hostium oculis decerneretur; & alia insuper Catholico ex ritu ac cerimonia longo interuallo intermissa repeterẽtur. Sanè magni ponderis apud Germaniæ Proceres & Antistites vox eius erat, sed apud Romanorum Regem longè maximi. Atque ille quidem tam desperatis rebus, tam luctuosis Ecclesiæ temporibus haud exiguos contemnendosq; fructus tulit. Modò hanc, modò illam Ecclesiæ partem curaturus ægrotam, & malè affectam, nunquam eodem loco cõsistens, sed tanquam verus Apostolus (vt de eo Viennensis scripsit Antistes) cuncta pererrans, hoc etiam anno nimijs ex laboribus ægrotauit. Vix è morbo recreatus ad curiam gratissimus redijt, & Augustę cœpta est auita redintegrari religio; vbi etiam ab Augustano Cardinali tum primùm post exactos ex ea vrbe Catholicos, in æde maxima solenni pompa apparatuque, incredibili Catholicorum gaudio, peruersorumque dolore sacrificatum.

40 *Colonia status.*

Coloniæ quoque meliùs rei gerendæ spes aucta, improbo iam pulso pastore Hermanno. Qui cùm Domini gregem luporum dentibus non dubitaret obijcere, & iam de Lutheri cathedra se professus, exitialis doctrinæ pestem in omnem suam diœcesim impudenter inueheret; spoliatus est à Romano Pontifice, Cæsare etiam suffragante, amplissima dignitate, & summo cum dedecore de Pontificio throno deiectus: eique statim vir ornatissimus, & religionis antiquæ retinentissimus subrogatus Adolphus, vetere ex familia Scaueburgensium Comitum. Qui simul ac Cathedram illam honoris ac sanctitatis ascendit, diœcesim suam multis locis hęreticorum contagione vitiatam, incorrupta religione reuocanda, sanare strenuè ac fortiter est aggressus. Nauabat ei suam Societas operam non modò vltrò peruulgatis artibus ac vijs, verùm etiam proprijs & peculiaribus. Quod vt perpetuò posset, augebatur exercitiorum beneficio Sodalibus, tametsi angusta domus res erat: sed Canisio, antequam in Italiam iter arriperet, qua iam erat vulgo nobilitate, viæ consulendi Sociorum egestati non defuere.

41 *Louanij in eodem tecto Socij versus incipiunt.*

Louanij nostri cùm inter sese locis essent antea tectisque discreti, in vnam eamdemque omnes congregati sunt domum: & suis quisque rebus in commune collatis, Cornelium Vishauæum Rectoris loco, dum nutus expectatur Ignatij, sibi delegerunt. Coniunxerãt autem sese simul præter Cornelium, Adrianus ab Adriano, & Daniel Paeibruk Româ nuper eò missus, Nicolaus Gaudanus Theologiæ Baccalaureus, & Cornelius Brogelmanus, Antonius Vinckius item Theologus, & alij quatuor; quorum plerique nuncupatis priuata religione votis, Societati sese adiunxerant. Daniel suo patrimonio cæterorum leuabat inopiam, & in egestate facta nomina dissoluebat. nondum enim ijs certum ac commune vectigal, acne vllus quidem ciuilis erat beneficentiæ mos: sed amica paupertas contenta modico solicitudinem lucis crastinæ pellebat ex animo; & plus erat cordi mentis esca, quàm ventris. leges quasdam disciplinæ causa, dum propriæ expectãtur ex Vrbe, quoad eius fieri poterat, obseruabant. Quanquam quid legibus opus erat, vbi Dei spiritus rector erat? aut quid erat negotij continere eos in officio, qui sibi ipsi lex erant? Cornelius Præses totus in repurgandis & instituendis ad orandi rationem animis versabatur: eiusque operâ bene multi Religionum petebant claustra. Quod cùm inuidiam Cornelio conflaret, euocandus vnà cum Vinckio ad Vrbem fuit. Gaudanus autem Bergis flagrabat studio dicendi; & erat in eo facultas sanè mirabilis, & instrumenta naturæ atque doctrinę. Itaq; celebrabatur vbique, & dabat ei populus frequens operam, qui summa illum & beneuolẽtia & veneratione colebat: cumque auditum esset eum esse dicturum, occupabantur diu antè subsellia, proximisque currebatur è pagis. Ad eius vocem ponebantur hæreses & vitia inueterata permulta: mysteriorumque præter superiorum temporum consuetudinem vsus increbrescebat.

42 *Cornelius Vishauæus, & Antonius Vinckius Romã veniunt.*

43 *Nicolaus Gaudanus perutilis concionator Bergis.*

Parisijs nihil hoc anno noui. Perexiguæ illæ Sociorum copiæ, quæ illic agebant, fungebantur apud Carthusienses muneribus suis. Et erant qui Theologicis imbuti litteris Societatem habebãt in votis, quos tamen habitationis remorabantur angustiæ. Quærebant ædium aliquid proprium ac stabile, propediemque, dum suas Antistes Claromontanus adijceret, vt erat vltrò pollicitus, expectabant.

44 *Tenues Lutetiæ res.*

Apud Hispanias erant omnia secunda magis? & Araozio in aulam iam reuerso prouincialis cura mandata, secundo à Simone Rodericio, qui prouinciam Lusitanam regebat, in tota Societate prouinciæ Præside. Cœperat ibi Societas (quemadmodum suprà docuimus) sedes habere quinque. Deni fermè degebant in singulis: sed Barcinone haud ampliùs quatuor. Nec multò plures, seu in ipsa Regis aula, seu in Hispania tota dispersi. Idem autem laborum vbique cursus. Et Araozius modò hîc, modò illic, qua præstabat facultate dicendi, Villanoua autem Compluti orandi contemplandiq; præsidijs mentes hominum incendebat. Huius ex disciplina Ioannes Aluarius prodijt, qui primas inter Philosophos obtinebat, & multos annos in Theologiæ studio consumpserat, vir singulari modestia, & in domando animo in primis acer; idemque cùm multis alijs rebus à Deo ornatus, tum ardore & contentione dicendi. Datus & in Societate locus est Ioanni Valderauano Theologo. Compluti autem ne assiduis & communibus morbis hoc quoq; anno, vti superiore, Sociorum corpora tentarentur, salubriorem eis locum Villanoua quæsiuit, & eum potissimùm de Ortizij sententia, quem Monasterium vulgò appellant, prope oppidum Galapagar. Verùm vt eorum Deus virtutem & hominibus testatam faceret, & simul exerceret ad palmam, ne hîc quidem morborum tentatio defuit. Iacuerunt omnes præter vnum Valderauanum,

45 *Secundus Prouincialis in Societate Araozius, Hispania extra Lusitaniam decretalis prouincia.*

46 *Iniere Societatẽ Ioan. Aluarius,*

47 *& Ioannes Valderãuanus.*

48 *Complutensium Sociorum ærũna, & salutaris exemplum*

vt

vt ægrotantibus fratribus & minister & consolator adesset. Accedebant ad morborum molestias paupertatis incommoda, & penuria rerum omnium, sterilitate loci, vt necesse habuerit Ortizij misericordia suas receptos in ædes omni rerum opportunitate fouere. Idemque ministrorum sedulitatem addidit ex suis familiaribus aliquot: qui dum suam cuique operam herili iussu dispertiunt, ægrotantiũ sanctitate capti, quam illi modò mutui pietate sermonis, modò in ferẽda paupertatis & morbi plaga tolerantia declarabant; tanto sunt studio ac desiderio Societatis incensi, vt eorum duo, Iacobus Caballarius & Ioannes Sanctius eam non dubitarent amplecti; tertius autem sacerdos Iacobi propinquus, qui Ortizij sacello præerat, reditus Eccleſiæ quosdam eidem Societati, sicut & Ioannes Sanctius è gemina prædiorum possessione concesserit. Vtraruit morbus, & Sociorum valetudo reuiruit, ne qua fieret studiorum in posterum, vt antè consueuerat, morbis interpellantibus tanta cessatio; multò eis salubrior & opportunior extra portam S. Iacobi inuentus est locus. Atque hîc demum rebus suis meliùs compositis vnà omnes degere velut in Collegij formam duce Villanoua cœperunt. Hic ipse primùm cæterorum moderator & dux Philosophiæ studium inchoauit, & quidquid otij, vel à studiorum cõtentione, vel à domestica procuratione supererat, id totum aut in familiares pioſque sermones, aut in exercendos ad orationem quàm plurimos conferebat. Grauibus quippe viris ex ipsa Academia, ijſque sanè multis exercendi sui ratio demonstrata est: quorum etiam aliqui Societatis ineundæ consilium susceperunt, vt Doctor Alfonsus Velascha Villanouæ magister, qui tum publicè Philosophiam tradebat: cuius quanquam fuerit flagrantissima postulatio, nec iustis audita de causis; tamẽ in communi hominum vita talia edidit sui documẽta progressus, vt Toletanus Canonicus primùm, deinde etiam Osmensis Episcopus, ad extremum Compostellanus Archiepiscopus sit creatus. Felicior Petrus Tablares grandior iam ætate sacerdos, & homo peracutus ac lepidus, naturaque adeò facundus, aliisque præditus ornamentis, vt apud Proceres ac Dynastas magnam sibi auctoritate & gratiam conciliaret. Is inter Societatis exercitia cùm ad eligendum vitæ genus de more ventum esset, sordium & paupertatis impatiens, in quas vltro se conijcerat (erant enim à suis moribus consuetudineque penitus abhorrentes) exarsit iracundia & stomacho in Villanouam, & ministrantem fratrem, & impetu quodam animi incitabatur identidem, vt impacto Villanouæ colapho terga verteret: tamque id Satana instigante decreuerat, cùm Deus, qui mentes hominum ad ea sæpè tenendæ & persequendæ conuertit, quæ nimis illi cautè & studiosè declinant, eius repentè animum itaperculit atque permiscuit, vt colliquefactus in lacrymas amare cœperit, quod abhorrebat; & in animum planè induxerit, rebus humanis pro nihilo habitis, ad eos sese ipsos adiungere, quorum paupertatem stomachabatur & sordes. Nec dubitauit reuisenti se Villanouæ cogitata pectoris aperire, eique supplex esse, vt de animo, quem in eum gessisset, sibi veniam daret. Is postea ad Societatem adiunctus multis ei in rebus, ijsque sanè grauibus vsui fuit, vt is qui & apud viros Principes (vti diximus) auctoritate præstabat, & comitate morum capiebat vniuersos: nec apud eos, qui accederent ad enuncianda peccata, virium minus habebat, quos ad acrem suorum scelerum detestationem, & peracerbas lacrymas adducebat.

49 *Iacobus Caballarius, & Ioannes Sanctius Societate recepti.*

Tam copiosis exercitiorum fructibus Satanas inuidebat, & aduersari tantæ fœcunditati suis, vt solet, artibus conabatur: sed planè frustra. Erat Toleti Doctorum par nobile, Peralta, & Montalbanus, & ille etiam Canonicus, & ambo Societati nostræ, cuius & primos Patres Lutetiæ iam nouerant, in primis dediti. Qui cùm & Euangelij præcones eximij, & Dei famuli præstantes essent, vehementer optabant, vt Societas, quæ in Italia & Gallia tam frugifera, hominum sermonibus ferebatur, & in Hispania talis esse iam cœperat; eadem in suos quoque populares ac ciues partem aliquam tam fructuosi laboris atque operæ deriuaret. Ea de causa prædicare laudes eius & instituta, eamque etiam atque etiam populo notam facere, non desistebant. Qua prædicatione permoti sacerdotes alij sex, virtute ac litteris probè instructi, auidis eam animis expectabant: vt, si res famæ atque expectationi hominum responderent, eius institutа sine dubitatione capesserẽt. Verùm cùm Toletum nemo se de Societate conferret, mittendum sibi ipsi de suo numero Ioannem quemdam Rinconem, qui eius de moribus institutisq; cognosceret, Complutum putarunt. Hic vt eò peruenit, congredi quamprimùm cum Villanoua cœpit, & vsu arctiore coniungi. Deinde ad exercendum sanctis meditationibus pectus eodem auctore se contulit: qua in exercitatione eò vsque profecit, vt iam ad instituendos in eo ipso alios satis idoneus videri posset. Toletum igitur ab hac exercitatione reuersus, collegis suis quæ gesserat viderat que narrauit, tanta Societatis & exercitationum, quas illa ad excitandam in humanis pectoribus religionem adhibere consuesset, prædicatione ac laude; vt illi ab eo summè contenderent, ne [illud] euanaretur ea ipsa orandi præcepta, quæ à P[etro] accepisset, sibi etiam pro facultate sugg[erere]. Nec id Rincon, qui ea magna ex parte sibi descripserat, recusauit: & quoad vsu aliquo valuit, studuit eos ad exercitiorum normam regulamque dirigere. Res latere non potuit, nec in occulto esse, quin ad aures Antistitis Toletani Ioannis Martini Silicæi peruenirent, calumnia (vt solet) adiecta, quod vulgò dicerent sacerdotes illos, velut ambitiosos Apostolorum æmulos, vt Spiritum sanctum deuocarent è cælo, affectasse illum recessum. Quocirca visa est res digna, quæ veniret in examen: datusque in eam diligens & clandestinus est cognitor, vnus ex administris & Consiliarijs Antistitis. Qui dum eorum sacerdotum mores solerter exquirit, & à notis familiaribus de cuiusque vita accuratè cognoscit; tam multa in eorum laudem, tamque præclara ab vnoquoque suis auribus audiuit, vt tum demum senserit quàm contemnendi sint vulgi rumores, quamque ab hominum opinione res ipsa distaret. Itaque vt eam comperit, sic ad Concilium retulit, magna & exercitiorum, & eorum, qui

51 *Multi Sacerdotes Toleti exercitijs spiritualibus exculti maximo fructu.*

50 *Receptus & Petrus Tablares.*

52 *Toleti in spiritualia exercitia inquiritur, & laudantur.*

quica vsurpauerant, sacerdotum commendatione ac laude. Quos cùm vnum in locũ sex omnes Præsidens conuocasset (is erat Iacobus Martinus Silicæus, sobrinus Antistitis) collaudatis admodùm exercitationibus illis, rem dixit optimã & salutarem esse: cæterùm eas cõmunicare cum alijs & peruulgari vetuit. Quem prudens subinde Consiliarius excipiens: Si res, inquit, optima & salutaris est, supprimenda certè non est, sed diuulganda potiùs. atque huic ab omnibus est assensum: & tum demum in Concilio ita decretũ, vt piæ illæ exercitationes, & earum vsus in potestate cuiusque relinquerentur: qui quidem vsus plurimo Toletanæ ciuitatis bono deinceps viguit.

Hæc Toleti dum fiunt, Madriti Societatem complures auebant, quos Araozij publica vox excitarat: sed per angustias & rei familiaris & tecti perpaucis mos geri poterat. Agebat & de nostris augendis retinendisque ciuitas Vallisoletana: Romanæque vrbis exemplo eadem, quæ in ea curabantur officia, curari à nostris apud se volebat. Gandiæ autem rem Collegij vnà cum Academia pij Ducis solicitudo prouexit. Quanquam autem exiguum tum quidem Collegium ipsum erat, primum tamen in Hispanijs annuæ pecuniæ idoneis subsidijs ad vitæ fructum instructum & ornatum est. Eadem Ducis pietas Cæsaraugustanum Collegium, vti suprà significatum est, agitabat: cumq; ea de re cum Ignatio per litteras communicasset, Ignatius purum ad eum obsignatum suo chirographo folium dedit, cui pro sua Dux ipse prudentia, habita rerum locorumque ratione, quidquid videretur inscriberet. Quæ significatio fiduciæ mirè affecit animum Ducis, Ignatioque iam, & eius Societati deuinctum, multò adhuc arctiore vinculo colligauit. Inchoauit ergo sine cunctatione Collegium: nec aliud in omni Societate eo inchoatum est anno. Erat Cæsaraugustæ vir nobilis, oriundus ex oppido quod Villam Simplicem vocant, Ioannes Consaluius nomine, regius Aragoniæ Conseruator, quod ad regię administrationem pecuniæ pertinebat officium: nunc extare negant. Is ex iusto matrimonio susceptis liberis, vxorem vbi composuit, totum se pietati, accepto etiam sacerdotio, dedidit: eque sua domo Collegium excitauit virginum auctoritate Pontificia, in quo filiæ suæ, & aliæ nobiles, vel ad cœnobium, vel ad honorabile coniugium educarentur. Quod Collegium post annorum aliquot experimentum, cùm è sententia non succederet, relato item Roma diplomate, diremit. Posthæc cognita Societate, ratus id maioris fore in commune emolumẽti, domicilium idem cum æde sacra ad excitandum ex eo Collegium dedicauit. Cuius possessionem primi Cæsaraugustam ad stabilem sedem hoc anno missi, sacerdotes Franciscus Rojas, & Hercules Buccerius, ille Hispanus, hic Italus iniere: sed in conducta domo habitantes tantùm sacra æde vti cœperunt, eaque perparcè, quòd Archiepiscopus nequaquam probare nouæ accessum familiæ videbatur. Hoc fuit Cæsaraugustani Collegij primum, sed minimè stabile fundamentum. Nam, vt de exitu tandem lætissimo tantò maiores Deo grates agantur, tacendum non est, duorum, quos dixi, sacerdotum neutrum sub hoc Christi vexillo locum suum tenuisse constanter. Interim tamen multa præclara gesserũt. Quod sanè non rarò, præsertim ea tempestate singulari euenit prouidentia, vt in multis operâ Deus minùs constantium, dum constantes firmique succederent, vteretur. Ad hæc Ioannes Consaluio vita breui defuncto, liberi eius pertinacissimis dissidere fratribus inter se de dissoluto abalienatoq; Collegio virginum cœperunt, Anna, quæ restituere virgines volebat, negãte prius contubernium ritè sublatum, Ludouico & Aldunzia paternam tuentibus voluntatem. Itaque post aliquantum molestiarum pacis rectique exempli causa Ignatius omni cedendum suo iure existimans, Socios etiam iussit Cæsaraugusta discedere: sed permissi à ciuitate non sunt, vt anno infrà suo narrabitur.

53 *Inchoatum Cæsaraugustæ Collegiũ.*

Hac æstate cùm regni Aragonensis conuentus Monzone in oppido haberetur, eôdem & Dux Borgia Philippi iussu Principis euocatur: nec cælesti per id tempus contemplatione distento, quamuis per litteras id tentarat, recusandi locus fuit. Quin perhonorifico Tractatoris munere decoratus (sic enim appellant, qui præcipua conuentus negotia pertractant, magnæ omnino existimationis viros, spectatæque cum apud Regem fidei, tum in rebus gerendis prudentiæ) negotiorum, quas vitabat occasiones, subterfugere Dux Borgia non potuit: & tamen in earum æstu, Catalauniæ quoque se monasterijs virginum impertijt, curauitque vt meliores illa mores, qui iam obsoleuerant, prima ex antiquitate repeterent: Ignatioq; apud Sedem Apostolicam rogatu Principis, à quo binas super ea re litteras acceperat, strenuè adiuuante, restituti sunt. Araozius autem versabatur vnà cum Duce, sed suo more læsa ex laboribus valetudine, Ducis cura, apud quem ægrotabat, releuatus est, confirmandique sui gratia Barcinonem inde traductus. Quoniam autem id temporis de constituendo Principis œconomo Duce Borgia, qui Societatis incundæ votum superiore anno conceperat, agebatur; Araozius ea de re Ignatium cõmonendum putauit, vt quid facto opus esset, secum ipse perpenderet, dispiceretque an priuato professionis ritu Ducis esset animus confirmandus, modò ratio aliqua iniri posset, qua vel ad tempus, quoad liberorum necessitati consuleret, ei liceret suas administrare ac dispensare fortunas. Non neglexit quod prudenter suggerebatur, Ignatius: tacitoq; nomine hanc illi à Pontifice potestatem & profitẽdi priuatim, & administrandi ad certum tempus res priuatas æquè ac publicas impetrauit. Concessit quoque Duci Pontifex, vt auctoritate Apostolica disciplinarum Vniuersitatẽ excitare Gandiæ liceret, quæ Societatis administrationi ac potestati subesset: quæ biennio pòst ritè inchoata est, & anno quinquagesimo à Carolo Cæsare cunctis ornata beneficijs Academiarum Salmanticensis & Complutensis. Eamque primam omnium Societas Academiam habuit.

54 *Borgia ad conuentum Aragonensem à Philippo Principe euocatur.*

55 *B. Ignatius impetrat à Pontifice potestatem Borgiæ Professorum vota concipiendi.*

Dedit Gandiæ nomen Societati inter alios Franciscus Saboia, qui Ducis liberis instituendis præerat. is confectis Philosophiæ ac Theologiæ spatijs Doctoris erat honestandus insignibus, & satis ad dicendum facultatis habebat, quam augebat

56 *Gandia in Societatem adscriptus Franciscus Saboia.*

gebat commendatio virtutis, & suauitas morum. Quæ cùm ad famulatum Dei ornamenta contulisset, tempore non longo (nam quarto pòst anno decessit) sed nauiter ac fructuosè in sancto opere collocauit. Dederat & nomen Balthasar Diazius consanguineus Andreæ Ouiedi; & huc Barcinone se contulerat Antonius Cordesius bonarum vterque partium, & ad Societatem factus. Sed desideratus est Petri Fabri discipulus Ambrosius Belga, qui eo ipso die, quo superiore anno magister, vitæ laboribus functus in cælum abijt. Is & suum videre magistrum, & eius defendi precibus magnopere gestiebat, haud irrito voto: quippe octo diebus antè diuino admonitu suum præsensit obitum: qui vt propiùs adfuit, defixis in cælum oculis manibusque precatus est Deum ne se diutiùs in hoc moraretur exilio. cumque ad iter illud Sacramentis se supremis armasset, relictis suæ virtutis haud exiguis exemplis, illa ipsa, qua Faber, feria Apostolicis nobilitata vinculis hinc excessit. Artium curriculum ab Francisco Onofrio Gallo anno iam antè inchoatum persecutus est Emmanuel Sà, qui cum Ludouico Consaluio ex Lusitania Valentiam venerat. Septemdecim annorum erat Emmanuel cùm docere Philosophiam cœpit, & quasdam etiã Theologicas theses magna cum laude sustinuit: nec minor erat virtutis, quàm scientiæ in tanta ætatis viriditate maturitas. Onofrius autem, & alter Sociorum tradere Theologiam cœperunt. Horum Dux studijs propinquam Collegij vineam olearum amœnitate distinctam peropportunum leuamen attribuit: cui, se præsente vnà cum liberis, precatione sacroque carmine, Canonicis choroque cantorum supplicantibus benedici religiosè voluit: primusque pallio posito, arreptoque ligone lætus aggressus est vites, quas, vt alter Isaac, sublatas in humeros filius alacèr comportabat, infodere; easdemque inuocato cælestium nomine, suo ordine disponebat. Gnatus autem natu maximus, & cætera proles imitabantur piam genitoris industriam, pulchro sanè spectaculo, & oculis insueto. Ouiedus sæpè agebat ad populum, magnoque audiebatur hominum cœtu motuque, nec tamen intermittebat aut neophytis solatium orationis afferre, aut eos, qui apud se peccata deponerent, intentis auribus auscultare.

57 *& Balthasar Diazius.*

58 *Ambrosius Belga moritur.*

59 *Emmanuel Sà adolescens docet Philosophiã.*

60 *Ad vjum Collegij vineam serit Borgia vitu humilis ac pio.*

Valentiæ Miro informabat homines ad orationẽ vsitato secessu: ex eoque numero Theologiæ doctor, & Dei verbi prædicator eximius se se ad nostros adiunxerat: sed quoniam teneriore ac molliore in suos animo videbatur, nec satis tanti beneficij vim magnitudinemq; perpendere, consultus Ignatius non dubitauit in tanta operarum penuria, vel ornatissimum virum de suo cœtu dimittere; ne malè posito fundamento, aut quauis postea ventorum procella nutaret, aut miserandas ederet aliquando ruinas. Huius quoque Collegij egestati Dux Borgia mille aureis nummis subsidio venit. Inter litterarum studia, quæ sanè calebant, pro se quisque proximos inflammabat, apparebatque flammæ fructus opinione maior.

61 *Res gesta Valentiæ.*

Ioanna Cardona spectatissima femina magistrorum superabat expectationem, quæ nec publici valetudinarij pedores horrebat, nec ægrotãtium spiritum, quibus se ministram iungebat, squalorem que vitabat: quin & plagis eorum pia dabat oscula, vt de beato quondam Basilio commemorat Nazianzenus. Et, quod maximum in Deum amoris indicium est, adeò diuina eius consuetudine colloquioq; ducebatur, vt septem nouemque interdum horas nixa genibus hæreret immota, tanto totius corporis æstu, vt madefactum sudore solum tanquam ab imbribus digressa relinqueret. Par in proximos caritas, quæ diuino ab amore nunquam potest esse seiuncta. Cui cùm virum carissimum non ita pridem inimicorum odia necassent, virilis tamen femina interfectorẽ in eius ædibus conuenire, & cibum vnà capere (tantas à Domino iam vires acceperat) non exhorruit: nec ab ea ipsa dextera, quæ tantum nefas in virum admiserat, dapes respuit. Quid huic non dimitteret Deus, quæ talem Deo donauit iniuriam? Hoc demum feminarum genus est, quæ Sacramentorũ tractatione, & quotidiano vsu proficiunt. Ea postea in eo ipso hospitio, vbi Christo in suis minimis ancillari consueuerat, magna sanctitatis opinione relicta, ad Deum abijt, tanto hinc egressa fidentiùs, quanto ad mortem parata prudentiùs. Hæc memoraui hoc loco, quòd in eam sanctimoniam ex Mironis disciplina profecerat, votisque & castitatis & paupertatis emissis, etiam Societati (quantum in ipsa erat) se deuouerat.

62 *Ioan. Cardona ad exiniam virtutem Mironis institutione profecit.*

Nazianzenus in vita.

In Lusitania eadem erat apud nostros conseruandi animos alacritas & industria. Strada sitienter audiebatur in curia, & in eadem regium puerum Rodericius instituebat optatissimo progressu. Is ad Ignatium sex è Sodalibus misit, missurus etiam plures, si requireret. adeò se multi perspectis vitæ rationibus offerebant. Caruallus quidã adolescens, cui pater vxorem obtrudebat inuito, cùm Societatem postulanti Conimbricæ, non fieret satis, silentio ad Simonem contendit: sed priusquam è paternis sedibus euolaret, vt consilium patri significaret; hoc illi ex Euangelio scriptum reliquit: *Si quis non reliquerit patrem, aut matrem, aut fratres, aut sorores, aut vxorem, non potest meus esse discipulus.* Cumque ei magis sapere paupertatis humilitas, quàm diuitiarũ iactantia cœpisset, in itinere commutauit cum mendico vestitum; nec puduit in curia, vbi Simon erat, apparere pannosum. Ea re gratiam videlicet apud Deum & homines inijt. Exceptus quippe à Simone benignè, litteras ab eo Conimbricam abstulit, quibus iubebatur inter nostros sine mora conscribi. Postea à pædagogo, qui eius reditum obsidebat, in itinere comprehensus, de sententia dimoueri nullis persuasionibus potuit. Nam quod ex Euangelio discedens parenti reliquerat, id in pectore assiduè versans, multò maluit in disciplina Societatis esse Christi discipulus, quàm in matrimonij iugo seruus esse mulieris. Martino Sanctiucio Rectori post eius ad Vrbem discessum, suffectus est Ludouicus Consaluius Valentia reuocatus, cuius magnopere laudabantur & spiritus incremẽta, & huius instituti notitia. Ad hunc Simon litteras dedit, vt è Collegio Conimbricensi deligeret quatuor, quos ad Æthiopas Manicongi, Lusitani Regis postulatione dimitteret. Cùm enim Congi Rex, & ex nobilitate complures, doctorum destituti præsidio, ad Ethnicos

63 *Res Lusitaniæ.*

64 *Carualli in vocatione constantia.*

95 *Conimbricæ Rector Ludouicus Consaluius.*

mores & patria vitia relaberentur, multiq; nondum sacro abluti baptismate sacerdotũ operam desiderarent; non committendum pro sua pietate putauit Ioannes Lusitaniæ Rex, vt vbi quondam fuerat suæ gentis industriâ, nec cælestibus sine prodigijs vera inducta ac propagata religio (vt id ipsum infrà nos fusiùs) ibi eam iam siluescentem, ac quotidie degenerantem, absque nouis operis, & noua cultura desereret. Ergo ad huius nuncij vocem Sociorum omnium erecta sunt studia, & eam sibi omnes expeditionem multis cum lactymis flagitarunt. Lecti sunt Georgius Vazius, Christophorus Riberius, Iacobus Diazius, sacerdotes omnes, & Iacobus Soueralius nondum sacerdos, alto cæteris mœrore prostratis, quibus sors tam optata non obtigit. Quanquam alijs multis sua peregrinatio non defuit. Antonius quidem Gomius, Consaluusque Vazius vicinis oppidis vrbibusque percursis à monasterio S. Felicis ad vrbem vsque Portus (ea est autem regni pars inclyta inter Durium & Minium amnes) Euangelium longè lateque disseminarunt. Bis terue in die vel in campestri planitie sequentem à tergo turbam diuinis sermonibus incendebant: pernoctabant gratis communibus in hospitijs: & tenui victu emendicato reficiebant ex laboribus corpus & vires: quodque oratione docebant, corroborabant exemplo, contemnendis munusculis & pecunia, negligendis vitæ commodis & blanditijs. Nihil enim æquè mouet hominum pectora, vt gratuita in animas caritas, & exquisita in Euangelij præconibus paupertas. Itaque capiebant operæ fructum inducta vbique pietate in hominum mores, & Sacramentorum celebritate, quæ ad eam diem iacuerãt, renouata. Nullus fermè erat dies, quo non ambo ad quinquagenos audirent confitentes, Vianaque in oppido interrumpenda quies nocturna erat ad commentanda, quæ per diem ad populum dicenda essent, ne pœnitentis multitudinis studia cursumque tardarent. Pulchrè & illud in vrbe Portus à Consaluo gestum, qui vt taurorum ab spectaculis multitudinem auocaret, matutina concione ad pomeridianam dictionem tum, cùm agitandæ feræ erant, vniuersos inuitat: testatus se tum demum intellecturum, quinam sæculi, quinam Domini serui forent; cùm qui theatrum, qui templum peterent, obseruaret; nec mutaturũ se dicendi consilium, quamuis à corona relictus, vetulam dumtaxat audientem haberet. Hoc ardore curiosæ multitudinis studium & cupiditatem repressit, & ab diro spectaculo ad audienda Dei verba conuertit. Vt enim se quisq; Dei famulum, non mundi Satanæq; mancipium declararet, dicendi tempus sedulus anteuertit. itaque à prandio ingens ædem multitudo compleuit: vt cuius erat oculis noxium pabulum præparatum, eius iam auribus salutares epulæ præberentur. Ciuis erat hac in vrbe Henricus Gouea, qui olim à Francisco Strada solenni meditatione exercitus, tanta est à Deo luce perfusus, vt vel in illo suo vitæ genere, quo ad eius fieri posset, Apostolicos imitari labores & vitam vellet. & quo posset Deo & proximis vacare liberiùs, domesticis negotijs fidelem famulum præficit, domumque suam domum facit orationis, distributis ita diurnis spatijs atq; temporibus, vt sua orando Deo, sua perscrutando pectori diei pars dicaretur. Familia eius paucis diebus in Religiosorum est versa cœnobium: vt non mireris tres eius liberos in Societatem se recepisse, cùm vel ipsi famuli seruiq; vbi vbi essent, nihil nisi de Deo agere ac loqui possent. Donum in eo erat orandi præclarum, & excellens quædam de diuinis rebus sermocinandi facultas, quę magnum in animis ciendis habebat ictum: nimirum Ignatij Xauerijque sortitus spiritum videbatur. Nam spiritus ille Patrum pectora peruadebat, & materiam inter externos nactus idoneam, longè lateque serpebat; vt mirum videri non debeat si Patrum hortamenta salutis, & peccatorũ sequeretur perfrequens expiatio, & certa morum vitæque conuersio. Denique noster Henricus lucrandis Christo animis se totum dabat, & quos lucratus erat, studiosè fouendis. Hos in vsurpandis crebrò mysterijs firmabat ad constantiam, illos orandi præceptis, quos ad ea capienda ingenium ac natura genuerat, imbuebat. Neq; vnius ciuitatis oppidique bono contentus, industriam ac solicitudinem suam ad villas & loca finitima deriuabat: vt quæ iam aliam se auctore instituerant viuendi rationem, cùm in sententia confirmaret, tum ad meliora proueheret. Hac tanta animorum procuratione atque solertia Ignatium Azebedium Christi postea Martyrem Deo peperit quem cùm audisset rerum humanarum satietate teneri (eius quippe cor iam tetigerat Deus,) viginti fermè millia passuum conuenit hominẽ, eumque incensum sermonibus suis tandem perpulit, vt Conimbricam ad exercendum spiritum se colligeret, vnde omnis eius salus, &, vt suo redderetur loco, sanctitas non vulgaris. Georgius Morera & Siluester Alfonsus in oppido Guardię, Bellæsperæ, ac circumiectis magno successu elaborarunt. Sustulit Morera Guardienses populi partim Episcopum, partim Decanum sectantis graue dissidium, publicasq; alias criminum causas. tanta autem dexteritate atque constantia, ne verberum quidem comminatione lentior factus, honoratum sacerdotem ab inueterato abstraxit flagitio, vt is tandem virtutis degustare dulcedinem incipiens, immensasque Patri gratias agens, adhortaretur eum, parem vt in alijs quoque peccato implicitis explicandis retineret viam agendi. Neminem enim fore, quem non è sententia flecteret, quando ipsum toties tamque grauiter ab alijs frustra concussum, potuisset euertere.

Nec minùs vtilis Emmanuelis Nobregæ per pagos proximos error fuit. Sacerdotes nefarijs cum scortis, veluti iustis cum vxoribus magna omnium offensione coniunctos, ad sanctimoniam atque pudorem populo admirante traduxit. Animasque, nudis interdum pedibus, atque mendicus, & sui corpusculi prorsus negligens, quæritabat. Minitabatur vbique promptas iras diuinæ iustitiæ, populosque ad sua castiganda peccata terrore incusso flectebat. Longum esset persequi, quos ad concordiam Nobrega reduxit, vel crebris cum iniurijs ac probris, in Christi gratiam exceptis. Quodam in oppido ex itinere fameque fessus conscendit rectà suggestum: sed quia non satis erat ad dicendum solutus & expeditus, dilapsa tum quidem concio est: cæterùm

Paro-

66 *Lecti ad missionem Conganam Georgius Vazius, Christophorus Riberius, Iacobus Diazius, Iacobus Soueralius.*

67 *Antonij Gomij. & Consaluj Vazij egregia opera peregrè.*

68 *Henrici Gouea virtus eximia.*

69 *Ignatium Azebedium Societati adiungitur.*

70 *Missio frugifera Morera, & Siluestri Alfonsi.*

71 *Missio Emmanuelis Nobregæ, & præclarus euentus.*

Parocho persuasit, vt ad pomeridianam dictionem populum inuitaret. Fecit ille quod rogabatur, sed tamen cum stomacho, populoque significauit inuitus, licere ei, si collibitum esset, balbum illum clericum (sic enim describebat in risu Nobregam) audire dicentem: futurum tamen, vt non multum inde referret ad suas animas commodi. Adfuit nihilominus populus inuitatus, & contra opinionem Parochi, adeò balbi verbis exarsit, vt de eo retinendo, vel regio nutu interposito, cogitaret. Fructus quo magis insperatus, eo gratior vberiorque. Ibi femina, quam iam inde à prima ætate Satanas exercebat, post expositа apud Nobregam humili confessione peccata prorsus liberata est, seu ad declarandam vim tam salutaris mysterij, seu ad vindicandum à derisoribus hæsitantem lingua Dei præconem. Olisippone audita de more vox est Stradæ in frequentissimo conuentu, nec minore sanè prouentu. Intendebatur hominum ardor, cùm eorum qui sacra mysteria celebrabant, tum eorum qui piè in sua corpora sæuiebant. Erat enim id temporis apud Patres hoc in more positum, vt sexta quaque feria pijs hominibus (vnde conflata Sodalitas) in æde conclusis, primis se intendentibus tenebris, copia fieret verberandi sui. Verberatio hæc psalmo quinquagesimo finiebatur, & antequam veniretur ad verbera, vnus aliquis ex Patribus sermonem ad horam de acerbissimis Christi Domini cruciatibus & flagellis habebat. Strada tamen ad horæ quadrantem dicendi terminis coarctatis, verberantium etiam conuentum vnà cum fructu mirificè auxit.

72 *Communis verberatio sexta quaque feria.*

Conimbricæ se se aggregauere non pauci: nec in alimenta recepti numeri regia liberalitas derat, vel aduersante per suos satellites communi hominum hoste. Postridie Idus Aprilis ædificari cœpta noui moles Collegij simplici sanctaque cerimonia. Horam precationi communiter omnes in templo dedere, deque sanctissimo IESV nomine sacerdotes fecere Sacrum; tum ad aperienda fundamenta vniuersi concurrunt. Piè alacriterque laborantibus examen apum existit, quod cùm aliquamdiu circumuolitasset sonoro discursu, procul è conspectu euolans bonæ spei plenos omnes reliquit, ex memoria editæ olim S. Ambrosio infanti significationis. Nouo igitur capto impetu lectos aliquot lapides in sanctissimo IESV nomine, cui ædificatio tota dedicabatur; tum Pauli Tertij Romani Pontificis, & B. Ignatij, & Regum Lusitanorum; ad extremum eximios tres in sanctæ paupertatis, castitatis & obedientiæ, quibus debent Religiosorum tecta fundari, Simon post precationem solennem ritè iecit, nullo alio maiore apparatu, quàm suæ & Sociorum insignis pietatis & dulcium lacrymarum. Placuit etiam ad memoriam agendarum Deo gratiarum, & Sanctorum demerenda patrocinia, quorum dies agebatur natalis, Tiburtij, Valeriani & Maximi nomina tribus imponere Socijs, Antonio Quadrio, Christophoro Mendio & Georgio Serrano: quorum post aliquod tempus primo postremoque ad nomina sua reuersis, vni medio ad finem vsque Valeriani permansit. Ignatij quoque Societatis parentis statuit Simon ei nomen imponere, qui primus post cœ-

73 *Cœptum ædificari Collegium Conimbricense*

prum ædificij opus in eo Collegio nomen Societati dedisset. Euenitque vt subinde reciperetur adolescens ex oppido Gouea Vascus Martinius, cui beata sorte obtigit non vocabulum modò, sed & præstantes B. Patris participare virtutes. Hic enim Ignatius ille Martinius est sanctitate percelebris, cuius præclaras laudes suus annus exponet. Crescebat moles inchoati Collegij manibus quoque & operâ famulorum Dei, quos spectandos sæculo generis claritudo, seu dicendi facultas, siue alia decora faciebant: vt virtutis quodammodo manibus virtuti domus extrueretur. Crescebat ardor suæ priuatim cuique spiritualis domus ædificandæ: crescebat & regius fauor. liquidò vt appareat cætera eis insuper adijci, quibus antiquissima cura sit regni diuini. Seriò quippe res agebatur, & precationis studium, sitisque colloquendi cum Deo in ijs Patribus ardens erat. Nullus tum precationi modus, nulli termini à legibus constituti, nisi fortè, quos præscriberet orandi dulcedo: vt etiam extra precandi tempora, vel aliud agentes, nec sentientes orarent. Nulla eorum colloquia nisi de Deo, nec aliud nisi Deum illorum congressus consuetudoque redolebat. Cuius odore qui propiùs accederent, excitari, ne ipsi quidem audebant alios coram ijs inferre sermones. Quippe eorum dumtaxat vultibus contemplandis in eam de ipsis opinionem veniebant, vt tanquam Deo plenos, & supra fastigium hominum collocatos reuererentur ac colerent. Quid crucis mortificationem memorem? quid varias multiplicesque sui deprimendi ac demittendi vias? Ioannem Aragonium cerneres pueros inter orbos vijs publicis cantitare. Franciscum Veiram Conimbrica profectum, pannosum & scrutis obuolutum, nulla oris animique mutatione Olisipponem intrare, suoque vultu coloreque in cœtus hominum sese inferere, versarique cum ijs, quibus antè notissimus erat, & quos suæ disciplinæ habebat addictos; perinde ac si splendido quodam nitidoque cultu fulgeret. Alios autem plebeio laceroque indutos amictu cistam gestantes in manibus obsonatorem domesticũ sequi. Quosdamverò, cùm in publicum prodeundum esset, ad vestiariam celeri cursu tendentes, contemptissimum quodque vestis genus omni conquisitione delectum arripere. In ijs Nobrega, foras animarum causa mittendus, perquisitis sibi cum socio breuioribus quibusdam lacernis, quæ genu vix tangerẽt, pallijsque ac galeris omni vetustate contritis, tam lætus, tamque alacer pedestre illud ingressus est iter, ac si ad agendum lætitiæ diem, & iucundas quasdam epulas vocaretur. Hos ardores ponderosa, plenaque sapientiæ de studio perfectionis epistola B. Pater ab Vrbe laudauit, eruditque: docens quàm ad excelsum vitæ genus vocati essent, quot haberent præsidia, quàm timenda remissio, quàm nimia quoque contentio obsequij gubernaculo temperanda: qua in re, dum scientia expolirentur, & ad animas deinde iuuandas instruerentur, elaborare præsertim deberent: quaque via interim proximorum commodis inseruire. Quibus litteris Collegium illud, vti profecit semper, ita hodieque meritò gloriatur.

74 *Ardor pietatis in Conimbricensi Collegio.*

75 *Varia mortificationũ genera.*

76 *Res Indiæ.*

77 *Henricus Henricius in Commotorium missus.*

Interim in India Henricus Henricius, quem superiore anno aduectum narrauimus ex Lusitania, iussus in oram Piscariam proficisci, Tutucurinum, & Punicalę, aliaque minora oppida sibi credita decem dierum interuallo percurrit. Sed Punicali velut aliorũ in vmbilico, diutiùs quàm in cæteris residebat. Indesuam cuique opem pro comperta necessitate mittebat, & per vnum aliquem ex indigenis ab se edoctum institutumque cæteros locos instituendos eruiendosque curabat. Fructus respondebat industriæ. Præerant alijs alij de Societate locis, vbi religionis elementa tradebant, & omnem excolebant ætatem. Alliciebantur ad Christum Ethnici, & ad id plurimum ponderis Prætorum in primis habebat fauor. Desudabant in eo tractu præter Henricum, Alfonsus Cyprianus, Franciscus Henricius, & alij duo; quorum omnium moderator ac caput erat Antonius Criminalis. Nam Beiram recessisse cum alijs in Molucas, haud ita pòst dicemus. Vsus catechismi sanè multiplex: binæ quotidie ad pueros lingua vernacula; singulæ ad feminas sabbato; singulæque die Domini scholæ habebantur ad viros. Ora claudebantur idolis, & relegata superstitione, quotidie magis efflorescebat Christi religio. Repugnabant videlicet Ethnici, & Saraceni frendebant: nec deerat à falsis fratribus frequens etiam tolerantiæ materia; sed occalluerat operarum Domini iam virtus in rebus turbidis asperisque, vt nec insultantem improbitatem atque perfidiam, nec quæuis aspera, Dei causa formidarent. Ingens in ijs regionibus morum labes, nulla penè scintilla rationis; minor incolarũ ad legem Christi propensio, minùs etiam erecta ad res diuinas ingenia; tametsi ad humanas, & ea, quæ corpus tangunt, acuta satis. Paupertas inter eos summa, pudenda nuditas. Itaque versabatur in lubrico virtus; nec ad eos cuiquam tutus erat accessus, nisi vera ac solida virtute munito. Ad eliciendos è vastissima illa regione fructus aliquos, opportunissimum videbatur teneris puerorum annis vnà cum litteris virtutem tradere, quorum postea inter suos sese explicaret ac propagaret industria; quique indigenarum sermone percepto in ediscenda Christi lege fidem non deliderarent interpretum, qui vertendo multa peruertunt. Idem erat, vt dicebamus, Lancillotti iudicium, qui robustiorem non probabat ætatem, in qua adeò vitijs excæcata mens erat, & Satanæ fraudibus irretita, vt ad Christianam eruditi pietatem longo & operoso labore vix posset. Lusitanorum in India vires opesque perpetuo quodam adminiculo sustentabantur æternæ mentis, ad Euangelicum, opinor, lumen in eas partes inferendum. Et anno quidem antecedente vrbe Dio à Barbaris occupata, expugnataq; propemodum arce, magnum res Christiana discrimen adierat. sed opportunè (vt solet) diuina vis adfuit, quæ tormentis bellicis in Lusitanũ obuersis, ne ignem conciperent, vim ademit: quo concepto Lusitanorum haud dubiè plerosque concerperent: nec enim globorum declinare vim poterant, & fugæ omnis itinera crebris erant infesta missilibus. Affirmabant etiam in summa turri principis ædis conspectam esse præstanti forma mulierem, quæ contrariam cæcaret aciem, orbaretque luminibus. Credita est Dei mater Lusitanis venisse subsidio, cuius ope pulsus sit hostis, & ipsa ciuitas vindicata.

Alij eiusdẽ oræ sacri cultores.

78 *India mores depranati.*

79 *Fauet Deus mirabiliter Lusitanis in India.*

Iam Xauerius, quem in insulis Mauricis suprà reliquimus, Christianorũ lustratis pagis, ad confirmandos Molucensium animos Ternatem redijt. Hìc tres circiter obduxit menses dispertitis ita muneribus, vt diebus festis manè ad Lusitanos, vesperi ad neophytos verba faceret: vtrisque autem confitentibus promiscuè operam daret: seorsimque ad Lusitanorũ coniuges quarta quaque & sexta feria de Symboli capitibus, de præceptis Decalogi, de Pœnitentiæ Eucharistiæque bono differeret. Regem Aërium, qui eius videbatur lætari congressu, frequenter inuisit. ostendebat ille quidem spem aliquam suscipiendæ religionis, & eumdẽ aiebat à Saracenis atque Christianis coli Deum, futurumque vt in eamdem aliquando religionem vtrique coirent: verùm quo minùs eam susciperet, impediebat effrenata libido, & immoderata vitæ licentia. Nec ab eo Xauerius expressit aliud, nisi vt polliceretur, è liberorum multitudine quos habebat, vnum se daturum ad fontem, qui posteà Mauricis imperaret. Cæteros quoq; Saracenos non admodum in sua secta pertinaces Xauerius reperit, vtpote suæ disciplinæ planè rudes, ac sine magistris: Ethnicos verò minùs & hìc abhorrentes à Christo, quàm ab impurissimo Mahomete. Quocirca vtrorumque sperabatur in expedito conuersio, simul ac in Moluco Societas domicilium constitueret. Vnus ipse paucis mensibus oppidanorũ animos sic excoluit, vt populum prorsus alium atque inuenerat, in suo discessu reliquerit. Multos Christi militiæ adscripserat, & in ijs duas Regis sorores. Cui rei plurimo fuit adiumento sanctitatis opinio cælestibus testata signis atque prodigijs: quo maiore Ternatinorum mœstitia, & vberioribus fletibus Indiam versus Amboinios ex itinere reuisurus, abscessit. In Amboini portu Lusitanorũ onerarias offendit quatuor, quarum vt nautis vectoribusque consuleret, & eâdem simul operâ cunctis incolis, modicam sibi in ipso litore è stramentis casam, quoad in Indiam renauigandi facultas esset, extruxit; eodemque opere iuxtà sacellum, vbi accedentibus Sacramenta præberet. Inde Christianorum repetendis pagis consignauit infantes; rudes & imperitos erudijt. Vigesimo autem quàm appulerat die ad vitandam amicorum neophytorumque in digressu comploration em, instructum repentè nauigium de media nocte conscendit. Verùm deprehensus ac proditus ita cœpit animo tangi, totisque tentari precordijs (ingens quippe turbæ, quæ se in portum effuderat, fletus & clamor eruperat,) vt miseratione quadam subuereri inciperet, ne maius aliquod incommodum eorum animis, si digrederetur, accideret; maiorem tamen Dei gloriam sperans in sententia perstitit: & piè pios consolatus est gemitus, hortatus insuper, vt exercitationem disciplinæ Christianę nullam diem intermitterent: neophyti autem breuem Symboli explicationẽ ab se traditam studiosè recolerent, memoriæque mandarent. Nec defuit sacerdos amicus, qui pro sua pietate id operis munerisque susciperet, vt eorum institutioni quotidie binas horas impertiti-

80 *B. Xauerij res in Moluco.*

81 *Reuisit Amboinios, à quibus ægerrimè dimittitur.*

pertiret, & semel in hebdomada ad Lusitanas feminas de capitibus Symboli, deque saluberrimis confessionis communionisque mysterijs pro facultate disseret. Tandem à caris in Christo filijs pius pater aulsus secũda nauigatione Malacam venit: cùm tamen regium nauigium, quò conscendere inuitatus abnuerat, animo (vt postea cognitum est) præsagiente futura, in vastas syrtes inciderit. Commodum è Societate iam tres, cùm eò Xauerius appulit, appulerant, Ioannes Beira, & Nunnus Riberius sacerdotes, Nicolausque Nunnius adhuc Ordinum sacrorũ expers, quos, vt antè ostendi, per litteras Xauerius euocauerat. Hos cùm bimestri ampliùs spatio iucundissimè apud se habuisset, postea de rebus Molucensibus accuratè prænonitos dimisit in Molucum. Sed Beira ad insulas Mauricas cum socio Nicolao, Riberius in Amboinum solus diuertit. Vbi quadrimestri statione Lusitanę classis, sexcentos circiter ad Christi cultum adduxit, & Christianorũ peragrandis locis catechisinum passim tradidit; nefaria simulacra confregit; populis, quos alta nox premebat inscitiæ, Euangelij lucem prætulit; & recedente classe, Lusitanos quosdam, qui se socios tam sancti laboris obtulerant, ad augendum Christianorum numerum excitauit. Xauerius verò dum nauigationis Indicæ tempus aduentat, quatuor Malacæ menses in suis se curis muneribusque continuit: & ad excutiendas è neophytorum pectoribus inanium deorum fabulas Euangelicam eis de Christi aduentu inculcabat historiam; institutoque suo mortuorum animas, quas crucians purgaret ignis, vt etiam eos, quos mortifera peccati fraus vrgeret, sub primas quotidie tenebras adiuuandos piorum precatione curabat. Ad eam rem ciuitas Malacensis certum constituit hominem, qui læua laternam, dextra tintinnabulũ tota vrbe circumferens, nocturno strepitu, & inflexo ad commiserationem vocis sono, cùm sui cunctos admoneret officij, tum iræ cælestis improbis terrorem incuteret. Is postea mos ab vrbe Malaca in omnem Indiam, vltimique Orientis vrbes longè lateque profectus, etiamnum viget ingenti mortuorum viuorumque compendio.

82 *Reperit Malacæ Ioannem Beiram, Nunnum Riberium, Nicolaum Nunnium: quos in Molucum mittit.*

83 *Præclarè gerit instituitq; Malacæ.*

Sequitur res admiranda, quam per Xauerium diuina Maiestas, & ad illustrandam Christiani nominis gloriam, & ad declarandam suam in Christianos prouidentiam tutelamque patrauit. Appulerat intempestæ noctis silentio Malacam valida Regis Aceni classis è Somatra insula, quæ est è regione Malacæ. Hîc dispertitis inter se muneribus Barbari ex improuiso partim inuadunt arcem, partim Lusitanorum in portu naues incendunt. Illi à præsidiarijs militibus forti animo repelluntur: at hi Lusitanos nautas nec opinantes opprimunt, nobilibusque nauigijs ignem injiciunt. Qua capta præda, atque illata pernicie Christiano Lusitanoque nomini insultantes exultantesque discedunt: nec eo contenti, piscatores quosdam Christianos factos, amputatis naribus auribusque, extremisque calcaneis, ad Malacensem Præfectum Simonem Mellum cum exaratis eorum cruore litteris mittunt, contumeliosè lacessentes ad pugnam. Mouit omnes miserabilis suorum species, quos adeò barbara crudelitas deformauerat. Præfectus autem perlectis in conuentu militum litteris, & illatam non tam Lusitanæ genti, quàm Christo, Christianoque nomini reputans contumeliam, de Xauerij consilio constituit, classe aliqua raptim instructa abeuntem hostem fortiter insequi: & victoriam piè pugnantibus pollicebatur à Deo in Dei causa Xauerius, Verùm nauigiorum obstabat inopia, tot hostili iam flamma crematis, septem autem dumtaxat relictis, tempestate quassatis, quæ ad rem bellicam vsui esse, nisi refecta, non possent. Ergo in ea hæsitatione Xauerius, quoniam & diuinæ Maiestatis honos, & Lusitani Regis agebatur existimatio, comparandæ classis onus partesque suscepit: ad militesque conuersus, Deus, inquit, nobiscum stat, cuius ego vobis nomine iam antè denuncio, ne quemquam à tam pio bello, quò ille ipse haud dubiè nos vocat, vllus auocet metus. Ego memet vobis socium periculorum omnium accomitem offero, vt Christi ac Regis persequamur iniurias. Ea vox militum accendit animos. Nemoque fuit quin sese in id bellum, haud dubia spe victoriæ, cum Xauerio pariter offerret. Porro ducum militumque consensu Præfectus Simon Xauerio ipsi cuncta permisit. Is cùm armamentarium videret inane, septem nauarchos de nobilibus ac locupletibus aduocauit, eosque blanda oratione perpulit, vt pro sui Regis & Christiani nominis maiestate lacera illa, quæ dixi, nauigia, singuli singula suo labore atque impensa reficerẽt, testatus eos in eam rem sumptum centuplicato fœnore recepturos. Ita quatriduo fterit in portu classis pro loci opportunitate rebus omnibus ornatissima. Præficitur Franciscus Sà, Simonis affinis, cum Lusitanis militibus centum & octoginta. Hos Xauerius, quoniam sequi pro voto non licuit (non enim Præfectus vrbis populo reclamante, permiserat) pro concione solatus bono animo esse iussit, prosecuturum se prorsus animo precibusque, quos corpore non liceret. Deinde monuit, vt pro Christo Domino crucis in patibulo pro eorum salute necato, mortem sibi quoque contemnendam putarent: eiusque pendentis specie sibi ante oculos collocata bellum prælium que capesserẽt: affuturum illum haud dubiè pugnantibus, & opem poscentibus allaturum. His præceptis instructos ritè confitentes excipit, & Eucharistię Sacramento confirmat. Sic armatos pergere in hostem iubet ad exploratam certamque victoriam. Cuncti diuino impulsi spiritu sacramento se obligant, & Dei spondent ante conspectum, vltrò se pro Christo mortem, si res ferat, appetituros. Ea cohors honoris causa, & ad tenendum, quod Deo teste professa erat, Iesu Christi cohors à Xauerio vocitata est. Verùm in ipso portu egregiè ornatũ instructumque nauigium seu Satanæ odio, seu gubernatorum incuria, inspectante ciuitate deprimitur, ingenti rerum omnium damno, præterquàm militũ nauticorumque. Visum tum vulgo indicium, quasi diuinitus editum futuri periculi, ne plena aleæ susciperetur expeditio. Fremere spectantes ciues, & verbis carpere nunc classis, nunc vrbis Præsides, temerarij certaminis auctores. Simon quanta sibi tempestas impenderet inuidiæ, secum ipse perpendens, Xauerium properè accersit.

84 *Multa Xauerij præditiones, & mira per eum parta victoria.*

85

sit. Is tum in ægrotorum æde sacris operabatur, quibus tranquillè peractis, priusquam nuncius verbum esset effatus, Abi, inquit, ac Præfecto renuncia me mox affuturum, & bono animo esse iube, quòd extremis temporibus, & cùm deplorata sunt omnia, tum suis Deus adesse soleat. Deinde subsecutus ipse, plena consternationis atque tumultus offendit omnia. Et ad Simonem læto ore, animoque fidenti, Quid est, inquit, Simon quòd res tantula frangit animos? omnipotens est, cuius nos in fidem tutelamque proiecimus. Dein singulos milites ducesque corroborans ad tam honestum ac salutare bellum iterum acuit. Præfectus quanquam Xauerij cœptis impensè fauebat; tamen ne quid inconsulto videretur aggredi, primarijs ciuibus ad consilium vocatis, diligentem eius rei deliberationem habuit. Dictis sententijs ciues ad vnum omnes temerariam censuerunt expeditionem illam: contrà milites, tentandam belli fortunam, satiusque esse honesta morte defungi, quàm datâ semel Christo fidem fallere. Id adeò in omnium animis fixum fuit, vt nouo protinus sacramento, nouo iureiurando sese vniuersi deuinxerint, ingenti cæteris admiratione suspensis, quos nullus attingebat instantis periculi metus. Xauerius collaudata militum fide inculcare spem Dei cœpit, apud quem non esset vlla distantia, vtrùm in paucis, an in pluribus adiuuaret: pro vna amissa biremi, duas ante noctem accessuras. Euasit quod cecinit. Nondum se condiderat Sol, cùm gemina biremis Iacobi Suarij, qui recto cursu, ne portorium solueret, nauigabat, Malacam propter apparuit. Ea Xauerij precibus ad vrbem appulsa, classem auxit, & belli socium se Suarius obtulit. Adeò stare cum Lusitanis Deus, Xauerio supplice, videbatur. 86 Ergo alacres cuncti milites nō plus ducēti triginta, nauigijs octo grandioribus Acenorum classem insecuturi discedunt. Eam cùm multos dies intra Cambilæ promontorium frustra quæsissent, & re infecta iam Malacam repeterent, non multùm inde prouecti de occultis Acenorum insidijs apud amnem Perlensem ex piscatore cognoscunt. Audierat quippe hostis, Lusitanas illac naues Malacam transituras. Exultare igitur ad eum nuncium lætitijs omnibus Præfectus classis: gaudiumq; suum assumpto iucunditatis ornatu, lautiùs milite socijsque tractandis, & bombardarum omnium displosione testari. tantum iam conceperat in præcordijs Deo corroborante fiduciæ, euidens exorati Numinis, victoriæque instantis indicium. Barbari bellicis excitati tormentis, vt ex captis ab exploratoribus scaphis cognitum est, direxerant in pugnam naues, concitatoq; impetu ferebantur ad prædam. Præfectus verò Sà promontorij opportunitatem secutus, quod Perlensis amnis imminet ripæ, eius in recessu vbi lenissimus fluit, classem ociùs ad prælium instruit. Mox accenso milite reuocandis in mentem Xauerij monitis, & sacramento Iesu Christo bis dicto, in hostem ducit. Defluebant ex aduerso, secundo tamen amne in pugnā Barbari dissono tympanorum concentu, horrendoque vlulatu. Præibat eorum prætoria, quaternis Turcicis cincta triremibus; sequebantur biremes senę ordinibus distinctæ nouem, innumeris fistulis ac bombardis instructæ. Lusitanus, vt primùm Barbarorum agmen promontorij flexus aperuit, repentè tribus cum nauibus occurrit hosti, cæteris, vt aciem direxerat, subsequi iussis. Barbarus furore præceps, dum bombardas ante tempus in hostem incendit, irrito ictu globos omnes in vndas excutit. At Lusitanus, pro quo Dominus dimicabat, prægrandi globo grandiore intorto bombarda, Acenorum prætoriam tam certo librauit ictu, vt eam funditus in alto demerserit (profundo quippe alueo Perlensis estamnis, & torrens rapidusque fertur, vt nusquam toto cursu vadum aperiat.) Ergo hîc depressa libraro globo prętoria, dum Turcicæ triremes omissa pugna cursum inhibent, duci proceribusque opem laturæ natantibus; victoria Lusitanis primo impetu se sponte obtulit. Biremes namque sex insequentes à tergo, in Turcicas triremes, quæ ex obliquo naufragis excipiendis occurrerant, incurrantes; & posteriores incussæ prioribus, proræque puppibus, sese inuicem implicabant & collidebant, vt iam secū ipsa, non cum aduersa pugnare classis videretur hostilis. Sanè accidit quasi miraculum 87 à Deo, qui, vt olim paucis militibus Hebræorum immittebat pauorē in hostium castris, & ea conturbabat ac permiscebat, vt cuiusq; gladius verteretur in proximos, & mutua se cæde truncarent: sic in hac pugna, paucorum terrore militū, classem hostium turbauit ingentem, & inter se commisit atque permiscuit, vt sibi ipsa exitium esset, & extrema pernicies. Namque impeditam ad pugnam, & sibimet cohærentem vno tempore Lusitanus aggressus, tereffusa tormentorū procella, nouem inter se conferta nauigia momento demersit, & alia complura ingenti barbarorum strage labefactauit ac fregit. Remiges militesque superstites pauore cæci, & natatu petentes effugium, rapidum desiluerunt in amnem: cuius repentinis hausti vorticibus nusquam amplius apparuerunt. Nemo prorsus euasit, ne nuncius quidem tantæ cladis. Et, vt ex captiuis postea rescitum est, quatuor Barbarorum millia, in quibus Turcæ Ianizariq; complures, & primarij ex Aceni Regis aula non pauci perierunt. Tam insigni nobilique victoria Lusitani, immortali Deo, vt par erat, magnopere gratulati classem vniuersam, præter decem illa, quæ depressa diximus in aqua nauigia, in suam potestatem redegerunt, diuitem sanè prædam, sine sanguine, sine labore. vt tum planissimum fieret, non partam humanis viribus, sed donatam à Deo fuisse victoriam. Aucti sunt spolijs cuiusque generis penè innumeris; bombardis fermè trecentis, nauigijs quinq; & viginti, inutilibus concrematis. 88 Perlensis prętereа Rex Acenorum metu rapinisque leuatus, & amissa præda ferro recepta, Lusitano Regi pro accepto beneficio stipendiarium & amicum vltrò se fecit. Hic Xauerianæ vaticinationis terminus fuit, hic saluberrimi consilij, & intentissimæ precationis exitus, hæc fiduciæ merces in Deum, hoc præmium: quæ nullis trepidantium aut desperātium vocibus minui, nullis obtundi falsis rumoribus potuit. Cùm enim Malacæ interim à Saracenis accolis rumor esset temerè dissipatus, Lusitanos in pugna cecidisse, & lamentis ac gemitu, femineoque vlulatu tecta reboarēt; Xauerius eadem

Iudic. 7. & 1. Reg. 14.

semper

semper fronte, eodemque vultu fausta vbique ac prospera promittebat: timidos, & prouidentiæ cælestis immemores increpabat: abiectos & penè desperatos erigebat ad spem, & ad obtinendam in instituta prece fiduciam. Quin eo ipso die, & ipsa hora, qua congredi inter sese classes aduersæ cœperunt, cùm ad populum verba faceret, ad Christi simulacrum in Cruce pendentis extemplò conuersus, primum pugnæ conflictum describere per ambages instituit, & ardentibus oculis, multoque fletu torátibus exclamare, O Iesu, Deus cordis mei, quæso te per passionem & mortem tuam, ne deseras quos pretioso sanguine redemisti. Hæc & alia, quæ Dei spiritus suggerebat, effatus, reclinauit paulisper caput ad pulpiti marginem, quasi quadam corporis iactatione deficies, eoque mox tanquam ex quiete ac cessatione sublato, læto ore ac renidenti extemplò proclamat: Nunc demum, Malacenses, mœrore ponite, nunc iucunditati vos date: modò à Lusitanis fusus & prostratus est hostis, haud ampliùs tribus desideratis è nostris: mox spolijs onusti reuehentur cum captis nauibus, nobiliq; præda. Certo die, (diem autem ipsum reditus designabat) hîc reduces aderunt. Gratias ergo Deo, qui magna fecit in populo suo, & victoriam dedit nobis Dominus omnipotens. Recitemus semel orationem Dominicam, & Angelicam salutationem: easdemque pro paucis illis, qui de nostro numero ceciderút,
89 iterum repetamus. Habita prædictioni fides est, ingenti concionis admurmuratione, & piè ab omnibus actæ grates. Ipsa oris repentina mutatio, & perspecta viri sanctitas nullum dubitandi relinquebat locum. Eadem die matresfamilias separatim in alio templo pro concione solatus, non modò victoriam, victoriæque diem, sed ipsum quoque affuturi nuncij diem, quem de suorum essent accepturi salute, prædixit. Triduo interposito, eo ipso, quo prædixerat, die nũcius affuit: nunciumque ingenti cum præda victores, incredibili Malacensium gaudio subsecuti sunt. Ii victrici classi obuiàm omnes ad litus effusi, pauerunt oculos tam inusitato triumphi spectaculo: cùm quinque & viginti Barbarorum capta nauigia ab octo dumtaxat Lusitanis nauibus agerentur. Vt autẽ cœptum est victoriæ tempus in communi gratulatione disquiri, repertum est diem ipsum, & totius victoriæ seriem cum prædictione Xauerij mirificè conuenisse: cùm tamen locus, vbi pugnatum erat, passuum millia fermè ducenta Malaca distaret.

90 *Angerus Iapon cum Xauerio cõgreditur, vnde B. Patri consilium Iaponicæ expeditionis*

Extremo ferè anno priusquàm in Indiam renauigaret, noua spes Xauerio sese obtulit in vltimas etiam terras inferendi nominis Christi. Angerus erat ex Iaponia quidam Cangoximę honesto loco natus, quem cùm conscientiæ peccatorum stimularent, nec respirare sinerent, ad suos sese Bonzios (qui apud Iapones velut Religiosi numerantur) adiunxit. Verùm cùm ex eorum claustris consuetudineque nihil opis ad sananda mentis vulnera reperiret; statuit apud exteros quærere, quod inuenire domi circumspectis omnibus nunquam potuit. Cumque de religionis Christianæ mysterijs, deque rebus à Xauerio gestis multa ex Lusitanis institoribus cognouisset; studio elatus visendi hominis, vberiusque rei cognoscendæ Christianæ, non dubitauit, eius requirendi gratia, vasto atque ignoto sese mari committere. Itaque notis cum Lusitanis itineris ducibus Malacam soluens, post varios errores atque discrimina, Xauerium, qui è Molucis Indiam repetens Malacæ substiterat, summa sua cum voluptate conuenit; nec minore certè Xauerij: qui vt mira quædam de Iaponibus audierat, tum demum in spem venit viam sibi in eas insulas per hominem Iaponem apertum iri. Scisciatus ex eo varia & multa Lusitano sermone, cuius haud erat ignarus Angerus, ex ipsis responsis ac percunctationibus minimè vulgaris indolis specimen cepit: hominemque pedetentim est orsus Christianis expolire præceptis, scrupulosque ac solicitudines animi, quibus dies & noctes exedebatur, eximere; denique semina tranquillæ vitæ & veræ pacis inserere: vt iam suæ peregrinationis fructum sibi capere videretur Angerus. Et erat ille quidem ætate grandior, verumtamen tanto studio explicationi catechesis intererat, vt capita subinde Symboli, quæ in codicem sua sponte retulerat, in conuentu populi memoriter recitaret. Cùm rogaretur an Christi legem susceperi Iapones essent, si quis eam ad illos deferret: respondit, eos varijs antè percunctationibus exploraturos, quid religionis afferret; maximè verò vtrùm dictis facta, & doctrinæ vita congrueret. Quòd si & oratione eorum quæstionibus consentanea, & vitæ probitate eorum experimentis fieret satis; non dubitabat quin & suæ prouinciæ Rex, & de Proceribus etiam multi, & quisquis denique iudicio aliquo esset, Christi legem arriperent. Et verò negabant Lusitani mercatores maiore apud Ethnicos vllos, quàm apud Iapones fructu collocari posse operam. Quibus Xauerius cognitis, incredibili continuò incitatus est studio Iapones adeundi, nullis aut maritimis tempestatibus periculisque deterritus, aut Sinensium piratarum latrocinijs & excursionibus, quibus iter illud infestum erat, exanimatus. Ergo mensibus fermè quatuor Malacæ consumptis, vt primùm idonea fuit in Indiam traijciendi tempestas, Angerum cum Lusitanis amicis Goam, Commorinenses ipse neophytos ex itinere reuisurus, via breuiore præmisit. Malacensi autem ciuitati Socios duos efflagitanti sui muneris laborisque vicarios, eos se missurum recepit. Interimque ne Malacenses inter neophytos catechismi studia languerent, munus id externo sacerdoti Vincentio Viegæ egregiè probo nauoque concredidit. Mox ipse Cocinum versus nauigaturus extremo anno conscendit: quò, nisi proximo ineunte, non appulit.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER OCTAVVS.

1548 DVodequinquagesimo eiusdem sæculi anno res Societatis eumdem tenebant in Vrbe cursum. Ignatius præter cæteras de more curas, condendis cõstitutionibus ac legibus diuturna commentatione atque obseruatione, maximè verò precationis assiduitate vacabat. Interim, quod inter prima votorũ habebat, postulatu Francisci Borgiæ Gandiæ Ducis ex Romano Pontifice est consecutus, vt Exercitiorum libellum auctoritas Apostolica comprobaret. Destinatis censoribus viris grauissimis, Ioanni Aluaro de Toleto Cardinali Burgensi Ordinis Prædicatorum, Philippo Archinto Pontificis in Vrbe Vicario, atque Ægidio Foscario sacri Palatij Magistro ex eodem sanctissimo & sapientissimo Prædicatorum cœtu, dupliciter ex Hispanico idiomate Latinè liber conuersus, inspiciendus est traditus: qui vtrumque exemplar, ne vocula quidè mutata maximè commendarunt. Tum comprobatio & commendatio amplissima Apostolicæ Sedis accessit, in hæc verba:

1 *Exercitia spiritualia B. Ignatij Apostolica auctoritate confirmantur.*

PAVLVS PAPA III.

Ad perpetuam rei memoriam.

„ PAstoralis officij cura, in vniuersum Christi
„ gregem nobis commissa, & diuinæ gloriæ ac
„ laudis amor facit, vt ea quæ salutem animarum,
„ & spiritualem earum profectum iuuant, ample-
„ ctentes, vota eorum, qui aliquid, quod fouere &
„ nutrire pietatem in Christi fidelibus valeat, à no-
„ bis exposcunt, ad exauditionis gratiam admitta-
„ mus. Cùm ergo (sicut dilectus filius, nobilis vir,
„ Franciscus de Borgia, Dux Gandiæ, nobis nuper
„ exponi fecit) dilectus filius Ignatius de Loyola,
„ Præpositus Generalis Societatis Iesu, per nos in
„ alma Vrbe nostra erectæ, & per nos auctoritate
„ Apostolica confirmatæ, quædam documenta, si-
„ ue Exercitia spiritualia, ex sacris Scripturis, & vitæ
„ spiritualis experimentis elicita, composuerit, &
„ in ordinem, ad piè mouendos fidelium animos,
„ aptissimum redegerit; illaque Christi fidelibus,
„ ad spiritualem consolationem, & profectum ma-
„ gnopere vtilia & salubria esse, non solùm fama,
„ ex plurimis locis allata, prædictus Franciscus Dux
„ didicerit; sed etiam experimento manifesto, cùm
„ Barcinone, tum Valentiæ, tum Gandiæ, id com-
„ pertum habuerit. Quare idem Franciscus Dux
„ nobis humiliter supplicari fecit, vt documenta &
„ spiritualia exercitia prædicta, quò latiùs eorum
„ fructus pateat, & plures Christi fideles maiori
„ cum deuotione ad vtendum illis, inuitentur, ex-
„ aminari facere: &, si approbatione & laude digna
„ inueniremus, approbare & laudare, aliasque in
„ præmissis opportunè prouidere de benignitate
„ Apostolica, dignaremur. Nos igitur, qui docu-
„ mẽta & exercitia huiusmodi examinari fecimus,
„ & quæ testimonio ac relatione dilecti filij nostri,
„ Ioannis tituli S. Clementis, presbyteri Cardina-
„ lis, Burgensis Episcopi, ac hæreticæ prauitatis In-
„ quisitoris, & venerabilis fratris nostri Philippi
„ Saluciarum Episcopi, ac dictæ Vrbis nostræ in
„ spiritualibus Vicarij generalis, nec non dilecti fi-
„ lij Ægidij Foscararij, nostri sacri Palatij Magistri,
„ nobis desuper facta, pietate ac sanctitate plena,
„ & ad ædificationem, & spiritualem profectum fi-
„ delium valdè vtilia & salubria esse & fore com-
„ perimus: debitum etiam respectum ad fructus
„ vberes, quos Ignatius, & ab ipso instituta Socie-
„ tas præfata, in Ecclesia Dei vbique gentium pro-
„ ducere non cessant, & ad maximum adiumentũ,
„ quod ad id prædicta exercitia attulerunt, non
„ immeritò habentes; huiusmodi supplicationibus
„ inclinati, documenta & exercitia prædicta, ac o-
„ mnia & singula in eis contenta, auctoritate præ-
„ dicta, tenore præsentium, ex certa scientia nostra,
„ approbamus, collaudamus, ac præsentis scripti
„ patrocinio communimus: hortantes plurimùm
„ in Domino, omnes & singulos, vtriusque sexus,
„ Christi fideles vbilibet constitutos, vt tam pijs
„ documentis & exercitijs vti, & illis instrui deuo-
„ tè velint. Necnon concedentes, vt huiusmodi
„ documenta, & spiritualia Exercitia imprimi, à
„ quocunque bibliopola per prædictum Ignatium
„ eligendo, liberè & licitè valeant: ita tamen, vt
„ post primam editionem, sine consensu eiusdem
„ Ignatij, vel successorum eius, nec ab hoc, nec ab
„ alio omnino, sub excommunicationis, & quin-
„ quaginta ducatorum pijs operibus applicando-
„ rum, pœna imprimi possint. Ac mandantes nihi-
„ lominus vniuersis, &c. Datum Romæ apud san-
„ ctum Marcum, sub annulo Piscatoris, die vltimo
„ Iulij, M. D. XLVIII. Pontificatus nostri anno XIV. „

Blo. El. Fulgiuensis.

Secundùm hanc Pontificis auctoritatem cùm esset libellus typis mandandus, ea versio, quam ediderat Andreas Frusius, non tam verba verbis, vt altera, sed fideliter sententiam reddens, vsui aptior, ac prælo dignior visa est. Isque primus fausissimo sanè initio Societatis impressus est liber. Amplificabat præterea familiam suam Ignatius Socijs modò recentibus adscribẽdis, modò mittendis velut alias in vrbes regionesque colonijs. Inter adscriptos accessit ex Hispanis Michaël Ochioa Nauarrus, cùm ætate, tum probitate florens: cui vel non sentienti curationum Deus gratiam donumque contulerat. Æstuabat quotidianis

2 *Versio Exercitiorum ab Andrea Frusio edita typis mandatur: quæ primus liber ex Soc. impressus.*

3 *Adscribitur in Soc. Michaël Ochioa gratia curationũ præditus*

nis febribus, qui hæc memoriæ prodidit, Ioannes Polancus. cuius curam aliquam cùm Michaël gereret, eiq́ue in sermone, vt fit, iniecisset, se Barcinone alibiq́ue morbos interdum aliquos certis adhibitis precationibus depulisse; percunctari ex eo Polancus cœpit, quo tandem verborum genere, quaúe mente inter curandum vti soleret, & vbi spem poneret reddendæ salutis. cumq́ue in verbis nihil non sanctum ac pium, in mente nihil non rectum ac simplex animaduerteret (quippe & à Deo Michaël optabat sperabarq́ue salutem, & curationem omnem referebat ad Deum) sensit vir prudens candidum iuuenem gratia sanitatum à Deo fuisse donatum. Placuitq́; in se ipso, (Ignatio tamen antè consulto) collati muneris periculum facere. Nec abnuit Ignatius, cùm ne ipse quidem aut in curandi ratione, aut in curante quidquam agnosceret vitij. Prudenter tamen Polancus fecit, ne eo ipso die, quo remittebat febris, quæq́ue porrigebatur inter horas ferè decem & octo, Michaëlis operam adhiberet; sed postridie illum, tum, cùm ardentissima & grauior solito recurrebat, acciret; quo die testatur ipse quandam se in præcordijs sensisse fiduciam recuperandæ salutis, quæ plerumque solet esse impetrati à Deo muneris, & gratiæ subsequentis indicium. Mox igitur ad Michaëlem, Vtere, inquit, in me beneficio isto, quo te Deus ad aliorum vtilitatem gratis & liberaliter instruxit; salutem enim per te prorsus mihi reddendam spero. Ille verò iussus suo more, & sua ex fide facere, cùm sacra quędam verba exarasset in scheda recitata ante Augustissimum Eucharistiæ Sacramentum ter Dominica prece, & Angelica salutatione, schedulam ipsam ex ægrotantis ceruice suspędit. Qua admota sensit ęger è vestigio veluti quamdam à capite ad calcem totius corporis refrigerationę. Tum demum magno suo bono Polancus gratuiti in fratre muneris vim persensit. Sed ne superstitionis vlla prorsus relinqueretur suspicio, vt conceptis in posterum verbis, vsitatisq́ue suis ritibus abstineret, verùm benedictione potiùs aliqua, imponędisue super ægros manibus vteretur, admonuit. Itaque hoc ipso anno Tibure, & postea etiam in Hispania persæpè complures ægros sola manus impositione sanauit.

4 *Curatur ab eo Ioannes Polancus.*

Sociorum autem quasi coloniæ in Italia constitutę sunt dueː altera Tibure haud ab Vrbe procul; Messanæ altera in Sicilia. Ac Tibur quidem per occasionem pacandæ ciuitatis, quæ ab oppido finitimo S. Angeli efferatis animis dissidebat, Ignatius ipse se contulit. Vbi cùm & Tiburtinæ ciuitatis magistratus, & Margaritam Austriacam Octauij Parmensis Ducis coniugem (cuius finitimum erat oppidum) conuenisset; singulari arte curauit, vt Bartholomæi Cardinalis à Cueua arbitrio controuersię causa permitteretur: tantumq́ue sua perfecit industria, vt armis tandem, quæ mutuus iratum furor in cædes manifestas acuerat, populus vterque proiectis, mutuam rediret in gratiam, extinctisq́ue funditus dissensionum seminibus pax constantissima sanciretur. Exceperat Ignatium hospitio cum comite sacerdote, qui Tibure cōciones habuerat, Ludouicus Mendoza, Societatis amicus. Is eam nactus opportunitatem sacram Deiparæ ædem, quam extra muros sub ipsas villæ Mæcenatis magnificas ruinas, & insanas substructiones habebat, cum domo & hortis sanè quàm amœnis, obtulit nostris: quam etsi postea, vt animarum vsibus parum accommodam, nostri deseruere; ibi tamen primùm Tiburtinæ sedis duxere primordia die ipso natali Deiparæ, cùm ipse Ignatius ineundæ possessioni, & celebritati exornandæ cum aliquot Patribus interesset. Messanæ autem, & Proregis Vegæ rogatu, & ciuitatis pietate constitutum est Collegium. Et hoc anno primùm Collegia, quæ docendi prouinciam susciperent, in his Italiæ partibus cœpta sunt. Nam in India Goæ, & in Hispania Gandiæ, scholas publicè à nostris expositas, suprà demonstrauimus.

5 *Exordium Tiburtini Collegij pacata per Ignatium ciuitate oppido S. Angeli.*

6 *Ædes S. Mariæ à Passu Societati traditur.*

7 *Constituũ Messanæ Collegium.*

Priùs autem quàm ab Vrbe dimitterentur qui ad Mamertinum destinabantur Collegium, conuocatis domesticis omnibus, diligenter eis B. Pater consilium suum, quasque haberet diuini obsequij rationes, quantum speraret eius regni, ac totius Ecclesiæ emolumentum, quam ob rem existimabat Ioannis Vegæ Proregis, ac Iacobi à Corduba Syndici, ac Mamertinorum etiam ciuium postulatis obsequędum, exposuit. Vt verò idoneus posset haberi delectus, subiecit, vt singuli postquam triduo rem Domino commędassent, scripto ad hæc capita, quæ item scripto sunt tradita, responderent. Primum quidem an æquo paratoque quisque animo esset, seu mitteretur ad Siculos, seu retineretur in Vrbe, id gratius habiturus, quod Præposito visum fuerit: cuius se gubernationi, tanquam Vicario Dei subiecit. Proximum autem, an qui eò destinaretur, eadem æquitate animi perrecturus esset, siue ad ingenij ac litterarum munera, siue ad manus & operæ ministeria: ita vt & docti in labore manuum, & qui nil didicissent, docere, quantum in ipsis esset, parati essent. Adhæc si studiorum causa mitterentur, num parati essent vel scholares quauis in disciplina, quocunque sub præceptore versari; vel magistri doctrinam quamlibet tradere. Denique an præter obedientiam in his, quę dicta sunt, exequendis, id insuper essent habituri præstantius, aptiusq́ue diuinæ gloriæ, quod eis esset à suo moderatore præscriptum, flectendis suis omnino sensibus atque iudicijs aduersus tentę sensumq́; Præpositi. Hisce percunctationibus aliqua ex parte sæculi iudicio stultis, sed in Euangelicæ schola Philosophiæ altissima sapientia plenis alumnorum suorum mentem prudens magister ad eximij decus obsequij veterum Patrum exemplo formabat. Ac planè memorabilis fuit euentus. Dicta die ad vnum omnes, sex circiter ac triginta numero, quotquot erant domi, etiam coquus, suas tradidere syngraphas: in quibus cum absoluta sui abdicatione iudicij ac voluntate promptissima, ad omnia se itinera, quocunque, quamuis ad Indos mitterentur, ad omnia munera ac ministeria, quæcunque iniungerentur, paratos & alacres offerebant. Et sanè quoniam earum quædam autographa nactus sum, iucundum fore posteris arbitror, ex vna Canisij formula specimē omnium degustare. Habita mecum, inquit, qualicunque deliberatione super ijs, quæ Reuerendus in Christo Pater meus, & Præpositus Magister Ignatius breui proposuit, primùm adiuuāte Domino

8 *Quomodo B. Pater per occasionem Siculæ expeditionis domesticorum obedientiam exploraverit.*

9 „ *Singulare* „ *specimen* „ *obedientiæ* „ *Canisij.*

„ Domino in vtramuis partem æquè per omnia
„ moueri me sentio, siue domi hîc manere perpe-
„ tuò iusserit, siue in Siciliam, Indiam, aut quouis
„ aliò transmiserit. Tum si in Siciliam abeundum
„ sit, simpliciter mihi gratissimum fore profiteor,
„ quale quale iniungatur obeundum illic officium
„ ministeriumúe, etiam coqui, hortulani, ostiarij,
„ auditoris, & in quauis disciplina, licet mihi igno-
„ ta, professoris. Atque ab hoc ipso die, qui est
„ quintus Februarij, sanctè voueo sine omni respe-
„ ctu me curaturum nihil in posterum, quod qui-
„ dem ad habitationis, missionis, similisque com-
„ moditatis meæ modum vllum facere posse vn-
„ quam videbitur, relicta semel ac semper eiusce-
„ modi cura, omnique solicitudine Patri meo in
„ Christo Reuerendo Præposito. Cui sanè tam
„ quoad animi, quàm corporis gubernationem, &
„ intellectum ipsum, & voluntatem meam per
„ omnia plenè subijcio, humiliter offero, fidenter-
„ que commendo in Iesu Christo Domino nostro,
„ Anno M. D. XLVIII.

10 *Duodecim ex diuersis nationibus in Siciliam destinãtur.*

Lætus hoc animorum ardore B. Pater, Deoq; gratias de eo plurimas agens, è nationibus varijs decem, quos mitteret, designauit. In his Hieronymum Natalem Hispanum, Andream Frusium Gallum, Petrum Canisium Germanum, eosdemque sacerdotes: interque nondum initiatos, Benedictum Palmium Italum; cùm alij, si non vniuersa natione, prouincijs certè differrent. Qua ex tanta varietate gentium cælestis eius caritas, qui fecit vtraque vnum, non modò consensionem maximam, sed etiam germanitatem conflabat amabilissimam. Quorum aliquos Ignatius coràm priùs periclitatos in ratione docendi, postea vnà cum cæteris ad Pontificem Paulum deducendos curauit. Apud quem Latinam orationem piam admodum, & ad rem accommodatam Canisius habuit. Cui Pontifex magna paternæ indulgentię significatione respondens, Pergratum, inquit, fuit nobis videre vos, filij carissimi. Amamus

11 *Discessuri Summum Pontificem adeunt.*

12 *Verba ad eos Pontificis.*

„ enim Societatem vestram ex animo, vt qui cog-
„ nitam habemus virtutem eius, & rectè facta: &
„ quantum, quibuscunque adhuc in terris versata
„ est, spiritualem fructum fecerit. Vos quoque,
„ quod fore confidimus, eodem tenore pergite.
„ Curate, vt qui ad istam profectionem præcipuè
„ lecti estis, fungamini diligenter officio vestro:
„ cunctis recta præbete exempla, & existimatio-
„ nem de vobis conceptam augete. Neque solum
„ regnum, ad quod tenditis, sed etiam Ecclesiam
„ vniuersam vitæ vestræ probitate atque oratioui-
„ bus adiuuate. Videtis quàm mala, quamque dif-
„ ficilia tempora sint, quot animæ in errorem in-
„ ducantur & pereant. Itaque nominatim vobis
„ commendamus, vt cunctis viribus contra impia
„ Lutheranorum zizania insistatis, aduersus quæ
„ omni nos vigilantia intenti Concilium generale
„ coëgimus, vrgemusque ac volumus teneri ac
„ perfici; sperantes, quæ in eo tractari cœpta sunt,
„ optatum ad exitum Deo iuuante perductum iri.
„ Adiuuate igitur filij & vos Ecclesiam sanctam
„ Christi. Nos verò pro nostro munere, ac singula-
„ ri clementia erga vos, nunquam protegere vos
„ & Societatem vestram ac fouere desistemus. Hęc
cùm dixisset, ad Siculam missionem reuersus, inter alia quantas haberet Messana commoditates ad ponenda prima in eo regno Societatis fundamenta multis ostendit. Illi benedictione accepta, deque more pedi piè osculo dato, quibusdam etiam Cardinalium & Margarita Austriaca salutatis (quæ modesta officia non parum in rem Societatis publicam valuere) postridie Neapolim versus in Siciliam traiecturi discedunt. Messanam Paschales inter ferias ingressi, maximum ibi populi concursum cum Domenecco præstolantis offendunt. Ingens omnium gratulatio consalutatioque ac dulcis complexatio facta est. Quanquam autem Societati ciuitas vnà cum ęde sancti Nicolai domum sine cunctatione parauerat: tamen quoniam multa erant non modò ad templi decus, & habitationis vsum, verùm etiam ad commoditatem & elegantiam concinnanda Gymnasij; ædes sibi Societas ipsa ad menses aliquot mercede conduxit, expositoque repentè Gymnasio, varijs expolire doctrinis, & quidem pluribus quàm postulauerat ciuitas, frequentissimam iuuentutem instituit. Natalis qui cæteris præerat, tres Grammaticæ tradendæ præfecit: & Parisiensis Academiæ in docendo morem pedetentim induxit. Præerat primæ classi Benedictus Palmius, alteri Annibal Codrettus, tertiæ Ioannes Baptista Brixianus. Canisius tradebat artem dicendi, Dialecticam Isidorus, Græcas litteras Frusius, Natalis Hebræas. Quanquam hic, Hebræa quoque schola Frusio breui relicta, Theologiam ipse manè tradere, deque officio Christiano pomeridianas explicare quæstiones, vel Collegij administratione distentus instituit. Nec tamen festis quiescebat diebus, quibus in æde maxima, maximoque conuentu, nec sine Vega Prorege Diui Pauli explanabat epistolas. Iam obrepserat autumnus, cùm instauranda studia rursus erant. Cumque ad eam disciplinam auditor vndique conuolaret, prælectionum promulgatus est index, non Siciliæ modò, verùm etiam toto Calabriæ regno, ipso priùs implorato Prorege, ne Catanenses academici repugnarent: nam & ex Calabria centum ampliùs expectabantur auditores.

13 *Quæ, & quibus in Collegio Mamertino tradita.*

Quibus tam faustis excitata principijs, non modò de Collegio, verùm etiam de Vniuersitate instituenda cogitare ciuitas cœpit: idque à Pontifice Paulo, toto illo applaudente Concilio, quod Signaturam nominant, impetrauit. Itaque & Collegij nostri Rector idem erat & vniuersæ futurus Academiæ: ex eodemque Collegio Cancellarius eligendus, qui dignissimum quemque ad decretos doctrinæ gradus eueheret, & partis industriæ decoraret insignibus. Verumtamen graues subinde coortæ difficultates fecere, ne officiosæ ciuitatis consilium pares principijs exitus sortiretur. Interim illa nullis parcebat impensis, vt assignatas Collegio ædes opportunos in vsus concinnaret: in eamque rem præter aureos annuos quingentos incredibili ciuium consensione antè decretos, duo millia circiter & quingentos impendit. Licuit igitur nostris Septembri exeunte migrare suas in ædes, scholasque conditis legibus aperire. Proximo verò ineunte mense docendi initium, luculento orationum ac præfationum apparatu, oratoribus Canisio & Palmio, multoque in publicum proposito carmine triplici

14 *Decernitur Vniuersitas excitanda Messanæ, & Societati tradenda.*

15 *Scholarum repetitio sapienti eh apparatu.*

plici è varietate linguarum Hebrææ, Græcæ & Latinæ celebratum est. Res habuit plurimum gratulationis ac laudis, & cohonestante persona Proregis, & nobilitatis gestiente corona. Sed quo magis Societatis studia ciuium respondebant expectationi, eo ciues ipsi negotium Vniuersitatis vrgebãt: cuius conficiendi gratia litteras ad Ignatium dedere cum litteris quoque Proregis. Extra Gymnasium porro feruebant cæteræ pro animarum salute functiones. Templo ornatiore iam reddito non architecti operâ modò, verùm etiam sacrorum varietate cinerum à Prætoris coniuge Eleonora, & Elisabetha filia, Domeneccus ad populum Prætoris ante conspectum; in gynæceis Stephanus Baroëlius plena spiritu verba fundebant. Atque illius insuper misericordiâ stipem cum Socio publicè quæritantis plurima vinctorum turba ære alieno obnoxia, solutis antè nexibus peccatorum, è diuturnis tenebris est educta, Proregis adiuuante, imò etiam stimulante pietate. Quam & communis imitata ciuitas est, & priuati complures; eiusdemque liberalitate, orphanorum sedibus extruendis congesta vis æris. Itaque crescebant in dies fructus, & sese quotidianę messis fœcunditas profundebat, vt operarum quoque numerus fuerit, qui eam demeteret, augendus. In Gymnasio præter crebrum Sacramentorum vsum Christiana lex explicari, cùm publicè in æde Collegij singulas inter hebdomadas, tum in vnaquaque classe priuatim instituta est; ingenti scilicet parentum & Reipublicæ gaudio, nec bono minore. Habebat & Italicas conciones Canisius: habebat & suas Palmius, qui iam tum naturam ad dicendum admirabilem præseferebat. Quibus concionibus adeò læta messis exuberabat, vt ne auctus quidem operarum numerus ei demetendæ par esset. Tam secundis Sociorum rumoribus excitatæ eiusdem insulæ ciuitates & oppida cœperunt & ipsa Societatẽ ardenter expetere, & pro Collegio supplicare Proregi. Multa præterea toto Siciliæ regno & admonente Prorege, & Societate adiuuante magno cùm animarũ, tum Reipublicæ commodo gesta sunt. Collegia feminarum adhibitis orationis exercitijs ad pietatem incensa: multisque locis, Agrigenti Panormique præsertim, earum fluxi mores coërciti. Pluribus item cœnobijs sacratum mulierum, publicisque custodijs, tum ære largè tributo, tum Dei verbo subuentum. Complures è Gymnasio Mamertino studium Societatis incenderat; sed prudentissimè Natalis fecit, vt & lectissimo cuique propositis ad orandum communibus locis, ex quibus haberet in communicanda Societate delectũ, & ad eam ineundam nemo verbo consilioue excitaretur à nostris. non quòd adhortari ad vitam perfectam in loco minus liceat: sed quòd lubricum negotium existimaret: vt qui probè nosset celsissimum Religionis statum, non puerorum ludum esse, sed eorum, qui tota inductione animi, sublata in humeros cruce Christum sequi, & se ipsos omni ex parte abnegare constituunt. Quò cùm aspirari nisi Patre trahente non possit, quis non videat quantas sit editura ruinas, si tantùm consilijs res nitatur humanis? Itaque satiùs existimabat homo prudens, si quorum decretum est animis opem ferre, ijs non tam persuaderetur claustrum religiosæ vitæ, quàm Sacramẽtorum crebra & accurata tractatio: vt, si qui postea vocarentur à Deo, vocem eius paratiore animo, & aure puriore perciperent. Quæ item prouisio tanto erat Societati necessaria magis, quanto illius vsus est cum iuuentute frequentior.

16 *Res Messanæ & in reliqua Sicilia ex vsu pietatis gesta.*

17 *Prudentia Natalis in admittendis in Societatem adolescentibus.*

Linquamus Siciliam, & inspiciamus Hetruriam, cuius in vrbem Senas se contulit Lainius: vbi præter cætera ad frequentissimam multitudinem maxima in æde suo more dixit sub anni primordia: nec modò festis ad populum, verùm etiam profestis diebus ad Monachas. Postea Florentiam, vt fidem suam liberaret, ad Quadragesimæ conciones reuertit. Orsus à Septuagesima in templo maximo, celeberrimo de more conuentu. Audiebant illum sæpè octo nouemque hominum millia, & fructus numero respondebat. Quo die concio de Magdalenæ lacrymis haberi solet, eo die cùm ex more peruetusto meretriculæ conuenissent, earum circiter octo ad vocem Lainij resipuerunt. Canonici alijque ciues expetitum sæpè Collegium rursus quærere, nec in eius alimenta de bonis suis, si opus foret, abnuere. Nec interim ingrati fuere Otelli sermones, quos & in sanctæ Felicitatis æde quotidie, & sæpè in alijs ædibus habuit, nouo etiam ex recenti sacerdotio ardore successus: qui & ipso in templo principe vicarius Lainij auditus est. Ducis enim coniux ad inchoandum Pisis Collegium suam studiosè operam offerebat, eoque Lainium repentè euocauit: quem & ad prædicandũ Dei verbum, & ad res animi componẽdas adhibitum, Florentiam deinde remisit. Hîc ille impositò suis concionibus fine sanè fructuosis, discessum parabat Venetias, vt cùm illa Republica de Patauini Prioratus possessione, cuius causa grauis in nos surrexerat aduersarius, vt iam exponam, tuenda atque vsurpanda transigeret. Quanto autem & ciuium & Ducis desiderio Florẽtia discesserit, consequi oratione vix queam. Ac Dux quidem locum & sumptus ad Pisanam Societatis habitationem vltrò pollicitus; postea Lainio discedente, nec Ignatio rem vrgente, mentem illam remisit.

18 *Lainius Senis, tum Florentiæ euãgelizat.*

Lainius autem Iaio sibi adiuncto cùm Venetias peruenisset, in magna negotij desperatione Priorem S. Trinitatis offendit. Patauium profecti die beato Marco sacro publicè in possessionem rei diuinæ, quando in humanæ non poterant, veniunt. Regressique Venetias, dum componendæ rei tempus aduenit, Euangelio cæterisque suis ritè functionibus toti vacant. Verùm rei compositione longè detrusa Ferrariam se Iaius retulit, & Lainio socius subsecutus est Salmeron, qui Bononiæ etiam tum Concilij causa se tenebat. Aduersabatur autem Societatis causæ, & egregiæ pietati Prioris eius germanus frater, Eques ille quidem honestissimus, sed qui adiecto ad Priorarum oculo, quem iam diu spe deuorauerat & designauerat filio, totis pugnabat viribus, ne eo alieni potirentur. Ac sanè præstans auctoritate Senator, & in ea Republica vir grauissimus magnum exhibebat Lainio ac Salmeroni negotium. Qui cùm in Senatum, vbi præsens aderat Eques ipse, suam causam defensuri venissent, parum fauentes aures & animos externorum hominum pau-

19 *Abit Venetias.*

20 *Negotium Patauini Collegy prosperè confectum, successu à B. Ignatio diminutus impetrato.*

paupertas inuenit. Verùm vbi silentium consecutum est, sermonem Lainius orsus adeò sapienter modestèque de re tota disseruit, vt ad extremum cùm peroràsset, Senatorum omnium consurrectio facta sit consalutantium perhonorificè oratorem, cuius suspexerant in tanta eruditione modestiam. Cuius etiam disputationem ab eodem postea de Senatorũ sententia scripto mandatam, in pleno Rogatorum conuentu (vt appellant) recitari placuit. Adeò in omnium animos æquè vehementer ac suauiter disputatio illa penetrarat: inter cætera dum recenset quàm nouæ huius Societatis opera Deus vti voluerit, alijs per Italiam sparsis, alijs in Germaniam missis, alijs in Belgium, & in Galliam, alijs in Hispaniam, ac præcipuè ad Lusitanos, alijs demum ad Indos magno cum religionis Christianæ incremento; videri tamen adiecit singulari Dei cura ex omnibus terris missos ad Venetorum ditionem. Nam primos Ordinis auctores, vbi confectis studiorum spatijs Lutetia recessere, conuenisse Venetias: ibi in nosocomio incurabilium, & sanctorum Ioannis & Pauli pauperibus cum approbatione ciuium ministrasse: ibidem ex ijs septem, cùm vniuersi numero non nisi decem essent, sacerdotio initiatos: in eiusdem Reipublicæ clarissimæ oppidis vrbibusque eos posuisse publicarum concionum exhortationumque rudimenta. Deinde ipsam Rempublicam à Summo Pontifice per oratorem suum Antonium Venerium clarissimum virum aliquot sacerdotes ex eadem Societate postulasse: cumque præ paucitate non nisi vnus mitti potuisset, eius operam Deo iuuante, in verbi diuini Sacramentorumque ministerio Venetijs, Patauij, Brixię, Bassani probatam: aliosque sub hæc eodem è numero item Brixiæ & Vicetiæ & Taruisij & Veronæ secunda fama, & ciuitatum gratulatione versatos. Ipsorum quoque scholarium sextum iam annum & studia & mores & operam Patauij in omnium esse conspectu. Denique his excipiendis, qui sese inopes Christi causa fecere, excoluntque ad animarum subsidia, fieri opus pietatis, in quo cuncta pietatis opera (breui singula declarabat) contineantur, tum quæ ad corpora, tum quæ ad animas pertineant.

21 Hæc aliaque cùm probarentur, res tamen adhuc erat ad conficiendũ difficilis, & genere ipso causæ, & quia præpotens aduersarius. Quocirca Lainius, cùm transigendi negotij nullum exitum reperiret, Ignatium per litteras monet quo res sit loci, & ad placandum cæleste Numen semel sacris operetur, hortatur. Fecit quod rogabatur Ignatius, & Lainium postea de sacrificio Natali die Beatæ semper Virginis ritè facto certiorem facit, & bono animo esse iubet, spe iniecta minimè dubia felicis euentus. Nec sanè alium, ac prædixerat, exitum habuit. Octauis eiusdem Virginis festis habito Rogatorum concilio, cunctorũ ferè suffragijs adiudicatur Societati possessio. Ingens admirationis stupor homines illius Reipublicæ vsu prudentes ac peritos inuasit, quòd nullo exemplo, nullo more, aduersus patricium, & illius generis Equitem, in conuentu Senatorum centum & quadraginta quinque (tot enim interfuere dando suffragio) vbi tam multos Senatorius Eques & amicos & propinquos habebat, tantum humiles externiq; homines potuissent. Duo quippe ex Senatu illo dumtaxat, qui suffragarentur Equiti, sunt inuenti; cùm tamen ille suis antea denunciasset amicis, quemcunque fors dedisset euentũ, eum se acceptum eorum fidei gratiæque laturum. Sed nimirum antiquior eis veritas, quàm amicitia vel propinquitas fuit. Acne quid hominum gratiæ studijsque tribueretur, sed omnia Dei clementiæ referrentur accepta, quo die decreta nostris est à Senatu possessio, adfuerunt Senatores illi, qui præ cæteris Societati fauebant: commemoratque Ribadeneira, quitum cum Lainio præsens aderat, idemque ipse Lainius ad Ignatium scribit, Vincentium Riccium præpositum illius Senatus arcanis, cùm causa hæc agitaretur, ita nostros compellare solitum, Nullum mihi vobiscũ, Patres, aut amicitię aut officij ius, nulla necessitudo intercedit: verumtamen hanc mihi Deus, vt sentio, mentem dat: pietatique & æquitati causæ consilium est omnia posthabere.

22 Adhæc vertit Deus in Societatis commodum, quod aduersarij in eius moliebantur incommodum. Qui cùm de Patauini Collegij Socijs improbos sparsissent vulgò sermones, vt eos in inuidiam & suspicionem adducerent: Senatus in eorum iussit mores atque doctrinam clàm diligenter inquiri, consilio propè diuino. Nam quibus id muneris mandatum est, ac nominatim Ludouicus Donatus Capitaneus, vt vocant, ac Vicepotestas, nostris inscijs, de eorum vita moribusque tanta ad Senatum scripsere cum laude, vt non modò omnis sit abstersa suspicio, verùm etiam & eorum quæ penè latebat probitas declarata, & in gerendis rebus sinceritatis mentis candor. Id videlicet Senatum impulit, vt rem pro Societate decerneret, eique possessionem, quam quærebat, adijceret. Re transacta perlatæ sunt Venetias Pontificis litteræ, & in Senatu publicè recitatæ. Eæ Senatorum de confecto negotio lætitiam auxere. Qui suam insuper operam Societati ad maiora, cùm vsus posceret, spoponderũt. Sanè ex eo tempore complures illam è Senatoribus complexi sunt: eorumque beneuolentiam ac studia Lainij non intermissus dicendi labor aluit. Is cætera inter officia festo die sacras pro concione litteras explanabat, & priuatis congressibus omni hominũ generi consulebat. Nec minùs & ad placandos aduersarios, & ad confirmandam in bonorum animis Societatis opinionem prudens Ignatij liberalitas valuit, cùm annuam aureorum quadringentorum ex accepto Prioratu pensionem sponte sua nepoti Prioris obtulit. Quanquã Priori quidem longè fuit Patris animus gratior, quàm liberalitas: maluitque vir pius Deo intactum & illibatũ esse quod dederat, quàm id cum carne & sanguine dispertire. Cæterùm Patauij Socij nostri & se & proximis pariter excolendis pro sua virili tanto muneri respondebant: tametsi vberiores in horreum Domini fructus per studiorum curas condere non licebat. Vrgebantur enim acriter studia illa, quò meliora fabricarentur animis adiumenta. In hoc Collegio Petrus Faber Belga, cuius suprà meminimus, ne Fabro alteri discessum ex his tenebris inuideret, eumdẽ in illam lucem biennio pòst secutus est abeuntem: qui morte appropinquante velut acto de hoste

22 Clàm explorantur, & inde illustratur Patauinorum Sociorum virtus.

23 Moritur Patauij Petrus Faber de Hallu.

hoste triumpho, in ea diuini oraculi verba, *Laqueus contritus est & nos liberati sumus*, fidenter animam egit. Direpta pro voto lite Lainius aliquanto post Romam; Salmeron Veronam, Antistite postulante, discessit. Is ineunte anno cùm Bononiæ,

24 *Bononia obita munera à Salmerone,*

Concilij causa versabatur (nondum enim solutum id erat, tametsi nihil grauioris in eo momenti iam gerebatur) nullum prætermittebat de proximis bene merendi munus: ac præter statas Quadragesimæ conciones ad sanctæ Luciæ, viros etiam primarios ex Ignatij præceptis ad orationem informabat, & nobilium confessionibus operam dabat. Quo in vtroque munere latiùs adhuc patebat Paschasij labor, qui viros feminasque complures, in ijsque matronas ampliùs triginta in imperatis orandi meditandique locis acriter exercebat. Quanto cum fructu testata est cùm feminarum egregia mutatio, quæ spretis Satanæ pompis Christo vacare pijs in precibus, & subleuandis pauperibus didicerunt; tum eorum, qui ne quid amplius cum sæculo haberent, salutari repentè fuga, partim se ad Societatē nostram, partim ad alia transtulere cœnobia. Præ cæteris autem Paschasij fructibus, Parochorum fuit ad meliorem frugem sacerdotumque reuersio. Erant enim tanta intemperantia nonnulli, cùm honoris sacerdotalis obliti, tum muneris, quod gerebant, vt lupas secum & scorta ducerent. Sed pia orandi consuetudine perfectum est, vt qui ab earum non poterant diuelli cōsuetudine, mox putridæ carnis scabie atque dulcedine cum suauitate Domini commutata, facili negotio disiungerentur. Complures etiam vigilans & nauus Pater, pestilens Lutheri dogma dedocuit, & Catholic[illegible] ac salutare perdoctos ad Sacramenta salu[illegible]duxit. His Patrum studijs officijsque

25 *& Paschasio.*

26 *Inchoatum Bononiæ proprium domicilium ad S. Lucia.*

apud S. Luciam, qui templum illud celebrare consueuerant excitati, simul ac senserunt à nostris stabile domicilium tota vrbe perquiri; duas templo coniunctas ædes, ne inde illi migrarent, eorum in vsus suis sumptibus compararūt, suamque insuper in ædificium operam obtulerunt: vt id operis simul inchoatum, & magna sit ex parte hocipso anno perfectum. Vix propriam nacta sedem Societas, haud vulgare in proximo S. Luciæ templo pignus cōdidit Iacobum l'Hostium Belgam virum optimū, quem de Societate primum in Sicilia Agrigenti in animarum causa nauiter elaborasse suprà meminimus. Is è Sicilia Louanium profecturus, Louanienſis Collegij Rector à suis popularibus postulatus, cùm ex itinere Bononiam venisset, morbo ac laboribus fractus ad æternam vocatus est requiem. Huic B. Ignatius in Siciliam abeunti dedit (vti erat solitus) in mandatis, vt octauo quoque die ad se perscriberet. quod ille executurus, quamuis sæpè non esset cui daret litteras, & decantare sæpè eadem cogeretur; nullam tamen elabi patiebatur hebdomadam, quin aliquid exararet: malebatque tabellariorum penuria plenos diu reseruare fasciculos, dum dandi se facultas offerret, quàm nimis prudens in parendo videri. Accidit q; nonnunquam, vt cùm quid scriberet nihil esset, hoc ipsum tamen scribere non puderet, nihil illa hebdomada ab sese gestum. Cuius modestia pariter, minimeque ficta obedientia mirè captus Ignatius affir-

27 *Iacobi l'Hostij mors Bononiæ, & virtus.*

mauit confessionem illam longè sibi gratiorem fuisse, quàm si multa ac præclara gessisset.

Veronam Salmeron, quod dudum dicere instituerat, Ludouici Lipomani Episcopi optimi & doctissimi viri, cuius multa extant præclara monumenta, rogatu se transtulit, vbi ijsdem & dicendi & docendi muneribus in æ[illegible]acra perfunctus, ciuium animis valdè profuit. Nam & mentes hominum in fide nutantes, ac peregrinis doctrinis abductas in religione Catholica confirmauit: & ad eius vocem probrosi hæreticorum codices à dominis vltrò prolati, incendio mulctati sunt. Reliqua ab eo ex instituto gesta, quamdiu Veronæ fuit: fuit autem ad breuem moram. nam Duce rogante Bauariæ, iussus est à Pontifice in Germaniam proficisci. Iaius toto fermè anno Ferrariæ consedit, posteaquam ab Lainio Venetijs digressus est: Ferrariæ autem & Ducis & primarij cuiusque viri confessionibus præfuit, ægrotorumque insuper in valetudinario communi, multo sanè libentiùs, quàm nobilitatis in aula. Nec defuit continens vox monentis seu publica, seu priuata, qua & feminas, quæ se omnibus peruulgabant, & viros vitæ huius irretitos illecebris in cœnobiorum claustra compulit. Consulebatur à Duce cùm de animi salute, tum de recti officij ratione sanè frequenter; cuius etiam hortatu omni conatus est ope vxorem eius opinionum prauitate deceptam de errore fraudeque deducere. Verùm, vt est tenax in vtramque partem feminarum ingenium, seu superstitio animum perculit, seu religio; eius tum quidem conatus Deo viroque gratiores, quàm vxori salubriores fuerunt. Accessit & hoc anno labor saluberrimus Siluestri Landini, qui tota Lunæ Sarzanæque diœcesi, Fiuizano præsertim in oppido, motus incredibiles excitauit. Quippe adhibitis ad dicendi munus de more ieiunijs, sanctisque precibus, penetrabat ancipiti diuini verbi gladio medullas cordium, intimosque recessus. Diebus non plus viginti conformatæ sunt eo dicente Sodalitates ac cœtus, collegia excitata mulierum, mos crebræ confessionis inductus, lex explicata Christiana; hæreses, quæ iam altè in ijs regionibus succrescebant, extirpatæ radicitus. Quo in genere adeò exarsit, vt aliquando contra hæreticorum turbulentam dementiam continenti oratione sex horas dixerit. accitus deinde Romam, Fulginumque Episcopo flagitante missus, varias & illic animorum commutationes fecit. Admiranda sanè eius erat in audiendis hominibus patientia. Afferebat aures vigiles horis antelucanis obscuram in ædem, & ad secundam noctis nullo tędio, nulla defatigatione defessas confitentibus exhibebat. Eo hortante copiosum in egenos erogabatur argentum, nobiles discordiæ sedabantur: ingens hominum vis ad disciplinam diuinæ legis, quam tradebat ipse cum Pastoris commendatione mirifica, concurrebat. Per exercitia B. P. Ignatij adhibebatur vitijs robustissima temperatio; & in peccatis obfirmata mens hominum ad pœnitentiæ & confessionis lacrymas flectebatur. Erat in dicendo semper idem qui fuit, efferuescens, & ignem spirans, crebrasque ex concione lacrymas exprimens, tanto animorum assensu, vt perbeatus sibi videretur Antistes, quòd ad prę-

28 *Salmeron etiam Veronæ operam nauat,*

29 *Iaius Ferrariæ.*

30 *Siluestri Landini circa Sarzanam profectus.*

31 *Mittitur Fulginum: & pari ibi euentu elaborat.*

sentem sui gregis opem, talem sibi virum diuina prouidentia submisisset.

32 *Lainius in Siciliam profecturus Neapoli eximium Societatis specimen edit.*

Redeo ad Lainium in Siciliam profecturum, quē & Alexander Farnesius Cardinalis, vt Montis Regalis Ecclesiam, cuius ipse Præses erat, inspiceret; & Siciliæ Prætor Vega, vt ei regno Euangelica prædicatione nauaret operam, postularant. Ea causa fuit vt Neapolitana quoque ciuitas nostros homines degustaret. Nam cùm in Aduentus Dominici ferias Lainij iter incideret, illic ipse quod reliquum erat anni, concionando consumpsit. Placuit autē priuatæ quietis gratia apud Monachos S. Benedicti diuertere. Cui Nolani Comitis vxor Maria Sancta Seuerina, quæ Nolanum deinde Collegium fundauit, pari pietate & nobilitate femina pro sua singulari caritate euicit, vt necessaria suppeditaret ad victum. Exceptus est perhumaniter à Protege, & ad Oliueri Montis comiter auditus. Varijs autem locis conciones instituerat tanta hominum siti, vt eodem interdum die semel, iterum, aetertiò dicendum ei ad populum esset. Dixit aliquoties in æde principe: dixit & ad D. Mariæ Maioris frequentissimo honestissimoq; conuentu, tantis autem motibus animorum, vt de aduocanda Societate confestim, parandisque ei quamprimum sedibus deliberari sit cœptum. Explanationes etiam Scripturæ diuinæ in eodem cœnobio, vbi diuersabatur, instituit. Nec tamen aurem aut consulentibus denegabat, aut sua peccata pandētibus. Comes eius Ioannes Philippus nondum sacerdos adiumento illi erat, & in exercitiorum tradenda notitia, & in Christianæ explicatione doctrinæ. Quarum rerum vsus latè admodum patere in ea vrbe cœpit. Curatumque à Lainio est, vt ipsis abeuntibus non deesset, qui simili ratione vulgo scholam illam in more iam positam explicaret. Abeuntes ingens multorum subsecutus est mœror. Et Abbas quidem S. Seuerini, qui Lainium hospitem tot diebus habuerat, toto suo cum cœnobio discessum hominis peracerbè tulit, nec continere vlla ratione se potuit, quin cum Ignatio multa per litteras quereretur, quòd hominē ad eam ciuitatem mirè factum, aliò repentè legaret. Alterumque Lainium, qui eadem pro Dei gloria, & animarum salute præstaret, ex Vrbe popposcit.

33 *Res Bobadella in Germania.*

Dum hęc in Italia geruntur, Bobadilla sui semper similis Catholicam apud Carolum rem curabat: Hispanis aulicis Italisque permultis aures in confessione præbebat, complurēsque de restituenda in Germania religione libellos scriptitabat. Experebatur à proceribus multis: quibus vt morē gereret, modò ad hunc, modò ad illum ad definitum dierum numerum diuersabatur. Sensit enim operam suam, si quando vnquam, Germaniæ necessariam hoc anno maximē: cùm post partam Cæsaris ex hæreticorum insolentia victoriam, plurimi etiam in Saxonia de Præsulibus atque Dynastis ad auitam religionem cum integris populis migrare se velle profitebantur. Permirumque fuit, quàm ad eam multi in tanta operarum paucitate remigrauerint. Et quidem Electores duo, Palatinus, & Brandeburgensis, cùm Augustæ vnà cum coniugibus versarētur, tota Quadragesima diuinæ semper psalmodiæ, sacrisque solennibus interfuerūt: Brandeburgensis autem vetuit suos totum per id tempus carnes, cæteraque ab Ecclesia veritas escas attingere: idemque confessionis & Eucharistiæ vsum, moremq; Catholicum imperauit, pollicitus insuper se Christi Ecclesiæ quidquid abstulerat, redditurum. Orthodoxi verò Itali Hispaniq; optimo erant Germanis exemplo: quorum in Quadragesima tantus tamque admirandus extitit ardor, vt feria quinta in cœna Domini, ne in summis quidem illius plagę frigoribus niuibusque præaltis publicam sui verberandi consuetudinē intermiserint. Nec minor hæreticos stupor oppressit, cùm longum tota vrbe se diuerberantium agmen, & lacerantium cum sanguine terga contemplabantur attoniti, vt etiam perfidi dictitarent, fictum illum non verum fuisse sanguinē, qui de cuiusque dorso decurreret: & suspicionem suam facilē probarent in vulgus, nisi infecta cruore flagella, vestesque se cædentium in medium repentè prolata frigidam Lutheranorum calumniam, & commētum mane refellerent. Vlmæ etiam Germanorū amplius septena millia geminum illud, quod antè dixi, salutis mysterium Catholico more tractabant: restitutumque Dei clementia longo est interuallo augustissimū Missę Sacrum. Verùm cùm multa in Germania profluenter ac prosperè cecidissent, illud tamen ex Bobadillæ voluntate non omnino satis: in quo ipso non vulgarem ille apud sanos adeptus est laudem. Nam cùm libellus vulgaretur de Catholicæ fidei doctrina ac ritibus, quos Germania tantisper, dum Concilium res statueret, sequeretur, vnde nomē libello factum est, *Interim*; in eoque permitterentur aliqua pacis gratia, quæ nec satis congruere Catholicis moribus viderentur, nec Cæsaris possent auctoritate constitui; Bobadilla talis concordię generi, & dictis pariter & scriptis sese constanter opposuit: eoque est aduersando & contradicendo progressus, vt quamuis esset in curia Principum plerisque percarus, à ministris tamen Imperatorijs, qui concordiam illam confici, priusquam in Belgium Cæsar recederet, cupiebant, iussus sit ipsius Cæsaris nomine è Germania facessere. quod ille sanè numerauit in lucris, cùm pro se causa staret, & gloriosum sibi duceret magis Deo placere, quàm hominibus. Ergo instructus equo, itineriisque subsidijs, & bona ipsius existimatione apud Sedem Apostolicam, cui cōcordia illa probari non poterat, non parum aucta, remittitur in Italiam. Verùm B. P. Ignatius amandatione illa cognita, necdum satis liquidò causa comperta, itemque veritus ne iustum in repugnando modum Bobadilla transiliisset; reuertentē ad Vrbem non continuò recipiendum suas putauit in ædes; sed ita in eius sese reditu sustentauit, vt nec Pontificijs, nec Cæsarianis vlla præberetur ad reprehendendum ansa, nec cæteris de Societate operarijs vsquam locorum ad res gerendas aditus redderetur angustior.

34 *Pietas Italorum & Hispanorū Augusta.*

35 *Bobadilla constanter obsistit libelle, qui dictus est Interim: à eamq; rem iubetur è Germania facessere.*

36 *Cautio B. Ignatij ne Principes offenderet.*

Coloniæ Leonardus Kesselius cæteris præpositus Socijs, in academicis elaborabat externis: quorum ad eum multi non vulgaris ingenij, nec communis indolis ventitabant. septem Societatis nominibus apud nos Religiosum in morem se continebant: nec reliquæ ciuitati Pater deerat seu

37 *Res Colonienses.*

seu audiendis remittendisq; peccatis, seu de Deo verbis publicè faciendis: complureſque pietate incitati noſtrorum ſacræ confeſſionis & Euchariſtiæ myſteria frequenter inibant. Porro domeſticæ paupertati Colonienſis Carthuſiæ Prior Gerardus ſubſidio erat: cuius pietas tanta fuit, vt non modò Socijs octo Colonienſibus alimenta præberet, ſed Romanæ Societatis egeſtate perſpecta quingentos ad Ignatium Rhenenſes aureos ſubſidij cauſa tranſmiſerit. Et quoniam aliquot piacularia poſtulauerat grana, Ignatius ei ſeptem numero miſit, admonens ſe ab alijs, quibus vnum ex ijs traderet, ſolitũ exigere, vt, ſi totius vitæ generalem confeſſionem nunquam inſtituiſſent, primo quoque tempore inſtituerent: ac deinceps Euchariſtiam & Exomologeſim ſingulis vt minimum menſibus inſtaurarent. Quas conditiones B. Pater addebat pro ſingulari ſua Eccleſiaſticarũrerum veneratione, & quia ſemper illuc habebat intentam prudentiſſimæ ſuæ mentis induſtriam, quemadmodum animas ad diuinæ gratiæ ſtatum ipſa adiuuante gratia reuocaret. Addidit grati animi ergò Colonienſi Priori, eiuſque monaſterio, Societatis meritorum plenam communicationem.

38 *Gerardi Carthuſiæ Prioris in Societatem pietas.*

39 *B. Ignatius quanta veneratione tractaret Eccleſia res: & quomodo piacularia grana daret*

Louanij Daniel & Adrianus cum alijs quibuſdam, & litterarum ſimul ſtudijs, & proximorum bono vacabant. Bergis inuigilabat animis Gaudanus, qui fructum ex ea vinea tulit eiuſmodi, vt veſcentium cæleſti pane frequentia veteris Eccleſiæ facies exprimi quodammodò videretur. Opponebat ille ſe audacter hæreticis, & abductam à Catholica religione plebem in ſinum Eccleſiæ reducebat, ipſis hoſtibus admiratione perculſis. Componebat vulgi mores, & modò veſtium luxum, modò conuiuiorum immoderatos ſumptus libera oratione carpebat. Hunc ad Vrbem Ignatius cum Daniele & Nicolao Lanoio, alijſque nonnullis, quò facilius Societatis inſtitutum, & vitæ formam arriperent, euocauit. Erat autem Lanoius in Theologia Baccalaureus, Canonicuſque Furnenſis, idemque in Auguſtiniano cœnobio magiſter æ doctor: cuius de virtute ſuis nos infrà locis.

40 *Nicolai Gaudani ſalutaris Bergis opera, qui cum Daniele Paebruk. & Nicolao Lanoio Romam accitur.*

In Gallia nondum alibi, niſi Lutetiæ Societas reſidebat, cui tum præerat poſt diſceſſum Pauli Achillis, Ioannes Baptiſta Viola. Hic vnà cum Socijs doctrinarum ſtudijs operam dabat: interimque nonnullos academicos, qui videbantur vineæ Domini profuturi, Sacramentorum miniſterio, ſanctiſque meditationibus exercebat. E præcipuis autem in eo genere lucris, Euerardus ſcilicet Mercurianus fuit, is, qui poſtea vniuerſæ Societati præfuit. Qui cùm in exercendo de more ſpiritu plurimùm profeciſſet, ſuis in Belgio rebus antè compoſitis, Lutetiamque deinde reuerſus, Natali Deiparæ die iam Philoſophus Theologuſque, nuperque ſacerdos creatus Societati ſe dedit. In ea breui non vulgarem in hominum pertractandis ac iuuandis ingenijs apud omnes adeptus eſt laudem. Quantum autem virum reliquus vitæ curſus, & magiſtratus probè geſtus oſtenderit, tum memorabitur, cùm ad ea tempora ventum erit.

41 *Lutetia Societatẽ init Euerardus Mercurianus, is, qui fuit poſtea quartus Generalis.*

Latiùs in Hiſpanijs res patebant, & quidem in medijs fluctibus ac turbinibus, Salmãticæ Complutiq; præſertim; in eis nimirum vrbibus, vnde poſtea maior extitit frugum meſſiſque lætitia. Ac Salmanticam quidem Michaël Turrianus, vbi iam notiſſimus erat, Ignatij iuſſu cum Petro Seuillano ſe contulit. Is anno ſuperiore varijs Araozium in itineribus comitatus, eius exemplo, ſaluberrimiſq; colloquijs, ac maximè ſtudio ſuo magnum ad pietatem gradum fecerat, vt etiam Cæſarauguſtanæ & Complutenſis Eccleſiæ Canonicatus, vnà cum perhonorifica Theologiæ cathedra recuſarit. Qui dum Toleto Salmanticam tranſit, adiunxit ſibi Ioannẽ Baptiſtam Sancium Toletanum, nobilem poſtea verbi Dei præconẽ: cuius cùm præcordia Dominus pertentaſſet, aureorum ad tria millia de ſuis bonis erogauerat in egenos. Quo poſito fundamẽto ſequi cum Turriano Chriſtum in Societate decreuit. Dederat is & Philoſophis & Theologis operam: nuncupatiſq; Societatis votis eodem cum Michaële Salmanticam venit. His ſeſe Maximilianus Capella de Luſitania reuerſus adiunxit. Quibus omnibus cum comitibus vrbem illam Turrianus ingreſſus, domunculam mercede conduxit Auguſtiniano monaſterio propinquam, ex qua poſtmodum in aliam æquè humilem eſt facta migratio è regione S. Blaſij. Hic tanta Patres vrgebantur inopia, vt cùm ſibi concinnaſſent è conclaui cubiculoue ſacellum, ad id ornandum picta tabula non ſuppeteret, ſed in eo impreſſam neſcio quam in papyro figuram, pro ſcitè picta tabula collocarent. Quam tamen egeſtatem placidiſſimè ferebant prębendis confeſſionibus auribus, erudiendis Chriſtiana lege puerulis, frequentandis iuuandiſque valetudinarijs, publicis denique cuſtodijs interuiſendis intenti. Vt autem ciuitatis moderatores ſenſerunt, Dei ſeruos nihil ex ſuis laboribus præmij tanta in egeſtate perquirere, & huic abſtinentiæ parem comitari modeſtiam, humilitatem, pietatem; certos ad eos homines ſubmiſerunt, qui curioſiùs exquirerent & explorarent, quod genus hominum illud eſſet, quæ vita, qui mores. Ii Turrianum allocuti, & de Societatis rebus copioſè & grauiter ab eo edocti, ſic ad eam ſubitò totis animis inclinarunt, nihil vt eorum in moribus inſtitutiſq; quod in dubium verterent, amplius eſſet: ſed tam exploratis perſpectiſque rebus, tam ſecundis in Societatem & animis & ſermonibus ſe retulerunt ad ſuos, vt cæteri impulſi conſules atque rectores ſuis vxoribus imperarint, ne ad confeſſiones ſuas in poſterum alios, niſi ex ijs Patribus adhiberent. Vnus autem ex ijs qui miſſi fuerant, tam extrema Patrum permotus inopia, rudi illa, quam dixi, figura in papyro ſignata ſuis è ſacello reuulſa manibus, elaboratam aliam penicillo tabulam dono miſit, in qua oſtenſi Hebraicæ multitudini à Pilato Chriſti Domini miſeranda imago ſpectabatur. Ea tabula, & plena pietatis imago adhuc viſitur & ſeruatur à noſtris teſtis egeſtatis, & priſcæ paupertatis exemplum. Rerum curſu ſat proſpero repentina concitatur ex nobili concionatore Theologiæq; Doctore tempeſtas. Quippe ſempiternus hoſtis humanæ ſalutis, vt omni fraudum genere pollet, ad rectè cœpta diſturbanda, quæ aliter nequit, hanc adhibet in peſſimis artem, vt inter procuratores ipſos diſſidia ferat: quæ quidem inter homi-

42 *Res Hiſpaniæ.*

43 *Salmanticæ domicilium inchoatur.*

44 *Vehementer Salmanticæ Societas exagitatur.*

nes Religionis professione conspicuos tanto sunt pernicioſa magis, quanto populus Christianus clariora ab ijs exempla caritatis & consensionis expectat. Neque ea est vna pernicies in concertationibus illis; sed aliæ multæ grauissimæ. Distrahuntur vires cohortium Christi, quique se contra communem hostem iuuare debuerant, inuicem atterunt: auctoritas super hæc, in qua rerum apud populos agendarum acies est, hebetatur ac frangitur. Ergo fraudulentissimus draco inclytam videns ex vna parte sancti Dominici sobolem, & rerum antiquitate gestarum, præclarisque deinceps ac perennibus in tempus omne laboribus atque virtutibus inter præcipua Ecclesiæ sanctæ perstare columina: atque ex parte altera Societatis prosperè adolescentis incrementa, contraque nefarios ipsiusmet impetus multiplicari copias intelligens; harum inter se familiarum homines committere sæpè tentauit, specie quidem recti (qua viri boni arte falluntur) sed consilio peissimo: vt, quod modò significabam, inter se dum certant, neutri Reipublicæ vlla re tantum prosint, quantum inanibus contentionibus, & inconsideratæ æmulationis exemplo noceant.

45 *Diaboli fraus in seuendis inter Religiosos dissidijs.*

Sed, vt adhuc Dei Dominique communis prouidentia, vigilantia Præsidum, & ipsorum priuata Religiosorũ cura insidiatoris nequissimi deprehensæ elusæque sunt artes; nec ad multos permanauit venenum, quamuis aliquem interdum afflarit: ita spes est in posterum sacri vtriusque vexilli milites, cum sanctæ caritatis, mutuæq; conspirationis glorioso certamine bella Domini bellaturos. Ex hoc igitur sanctitate sapientiaque, & ornamẽtis omnibus spectabili Ordine Melchior Canus, huius (quam ideò exequimur, vt contra callidissimum virtutis hostem cognitio eius fraudum vigilantiam bonorum exacuat præmuniatque) concitator procellæ fuit. Is, dum temporum antè actorum cursum statumque præsentium notat & comparat; in eam venerat argumentando sententiam, quam & tenebat firmiter, ac penitus in animum demiserat suum, instare descripta ab Apostolo nouissima tempora, mox adfore Antichristum, iamque prodromos eius adesse. Hos, quantum ipse sibi videbatur ex Litterarum sacrarum comprehendisse notis, homines esse Societatis; ac proinde populo fideli omnino cauendos: suarumque partium esse monere, prædicere, denunciare priuatim & publicè ne incauti mortales per speciem pietatis sibi miserè parerentur imponi. Quam persuasionem Antichristi siue instantis, siue iam nati hoc tenaciùs arripuerat, quòd, si in ea falleretur, dicebat vacare periculo. Nam increbuisse eam Apostolorũ tempore, deinde Magni Gregorij ætate celebratam, postremò S. Vincentiũ Ferrerium in eadem fuisse: atque adeò falli cum Sanctis nihil turpitudinis, nihil habere discriminis: quanquam Deus nemini ita suam adalligasset potentiam, quin posset eas res cui & quando libitum foret, reuelare. Quo loco licet animaduertere, quantam habeat vim præcepta semel, & altiùs immissa in pectus opinio. Namque sapiens hic alioqui Doctor ex Antichristi rumore, qui sæpè vanus extiterat, vnde admoneri debuit, ne & ipse in errorem facilè raperetur, causam vltrò traxit errandi eo quidem

46 *Homines Societatis pro Antichristi præcursoribus describuntur.*

minùs impetrabili venia, quòd dignorare non debuit homines olim fuisse, qui & ipsas Mendicantium, atque adeò sanctorum Dominici & Franciſci sanctissimas familias eadem fabula in contemptum vocare conati sint, & ex ijsdem, quas ipse colligebat, notis ostendere asseclas earum nuncios Antichristi esse, vt videre est vel apud Sanctum Thomam, qui libro contra impugnantes Religiones, doctè pieque aduersariorum impias calumnias & insanas rationes refellit. Ergo quæcunque in Societate cernebat, quæ speciem haberẽt noui, qualia necesse erat videri non pauca, cùm ipsamet modò genita, ac planè noua esset; sine vlla dubitatione in eum sensum Antichristi atque satellitum eius interpretabatur. Appellabat alicubi populus homines Societatis Hispano vocabulo Inigistas: id aiebat Melchior proprium hæreticorum esse de auctoris dici nomine: sic Nicolaitas, Arrianos, Pelagianos, nouissimeque Lutheranos ab nefariæ sectæ inuentoribus nominatos. Quod cùm diceret, non tamẽ animaduertebat clarissimis S. Benedicti, Dominici, Franciſci, alijsque familijs, quas plerique mortalium ab parentibus vocant, iniuriam irrogari. Quòd autem primi illi Patres Societatis operarum paucitatem laborum multitudine compensaturi, frequenter in hominum consuetudine cernerentur; id aiebat esse penetrare in domos. Cùm pueris infirmæque ætati rudimenta fidei summo studio tradi videbat; hanc omnino artem hæreticorum monebat esse, atque adeò Iuliani olim desertoris fuisse, quò teneros annos aduersus Christum veneno impietatis imbueret. Quòd Societas, quippe cùm Clericorum esset ordo, nullo vtebatur habitu simili Monachorum, sed tantùm communi probatoque sacerdotum; id fieri interpretabatur ad obtegendas culpas, & maiorem peccandi licentiam, ne certus vestium ornatus, & religiosa professionis insignia fræno essent. Nondum absolutę erant Cõstitutiones Societatis ac leges; in quibus condendis nunc maximè B. Ignatij desudabat industria, tantùm quibusdam, vt dictum est, monitis, & caritatis legibus viuebatur: id verò cùm Melchior scrutatus omnia, comperisset, Illuminatorum prorsus aiebat esse nullis coërceri legibus, sed sui quemque sensus agi libidine. Exercitia spiritualia, quia nulli sunt, nisi ad meditandum vsui, eaque vulgari passim non expedit, ne, quæ percipi meditando debet vtilitas, lectione euanescat; hanc non vulgandi curam detorquebat in argumentum prauæ doctrinæ, lucemque reformidantis. Postremò non rectè de Ignatio sentiens, in eadem existimatione cunctam eius familiam reponebat, quòd fructus ex arbore non bona esse boni non possent, nec credendum Religionis institutori, cuius doctrinam Deus è cælo, vti adhuc in S. Dominici, Franciſci ac Benedicti perspectum erat initijs, non comprobaret miraculis. Hęc fermè criminabatur hoc tempore: quibus alia alijs deinceps annis deque nomine ipso & institutis adiecit. Nam bonus vir, quoad vixit, quanquam supremo tempore dicebat placari se velle, nunquam potuit penitus siue dedoceri, siue quiescere. Cæterùm per id tempus, cùm id, quod sibi finxerat de aduentante Antichristo, celebraret, nouęque huius

Cap. 14. & 15.

alumnos

alumnos familiæ ita describeret, vt emissariorum atque satellitum eius notas aptè in eos omnes quadrare contenderet, idque non modò in circulis, priuatisque congressibus, verùm etiam è sella Doctoris, deque suggestu, ac pro concione iactaret, vt erat doctrinæ fama, ac probitatis opinione vulgò nobilis; facilè hæc non modò imperitæ multitudini, verùm etiam Principibus viris obtruserat; vt iam à nostris sibi quisque caueret, eosque per vrbis itinera digito commonstraret; nollentque Senatus ac Magistratus potestatem eis facere Christianæ tradendæ doctrinæ, vel rusticis vrbanæque fæci: nec sanè restaret aliud, nisi vt veluti quisquiliæ, & purgamenta vrbis, vrbe protinus pellerentur. id quod erat apud academicos agitari & deliberari iam cœptum. Turrianus autem, qui vsum iam aliquem cum Melchiore habebat, cuius nec ignorabat ingenium; hominem conuenit, summisseque rogat, vt perpusillam, & suis laborantem initijs Societatem sua malit auctoritate protegere quàm vexare, erigere quàm affligere: litteraque Sedis Apostolicæ, quibus illa probata & confirmata iam erat, statim exhibet, & simul, quæ sint de ea recentissima iudicia Pontificis; qui duos è Societate Theologos suo nomine ad Concilium Tridentinum, & ex eadem Apostolicum Nuncium ad Indos miserit, edocet. Ignatium autem, quem appellabat indoctum, multos annos operam dedisse Philosophis, multos Theologis, apud eosque tantos effecisse processus, vt post tentatam acriter eius scientiam Doctoris lauream è Philosophorũ spatijs honestissimè reportarit. Nihil his permotus ille, sed palàm dictitans præmonendã fuisse multitudinem, ne se in fraudem pateretur induci, nihil se in eo tam dolere subiecit, quàm quòd Turrianus etiam, cui esset amicus, ijs se cum hominibus coniunxisset. Hos inter fluctus pauci illi de Societate patientia, modestia, simplicitate versabantur insigni. Tametsi dolebãt exercitationẽ illam in publicum noxiam, nunquam tamẽ aduersarij mentẽ damnare sunt ausi. Erat hæc ingenua bonitas in primis huius disciplinę alumnis ad posterorum exemplum: adeò vt Hieronymus Natalis multis pòst annis, cùm Societatis res in dies magis illustrarentur, nec Cánus multùm mitigaretur, plurima sibi ea re sacrificia illum abstulisse scriptum reliquerit, se verò ab damnando eius mentis consilio semper abstinuisse sententiam. At optimus Doctor Turrianus, in quem prima vis tempestatis incubuit, dum statum rerum Araozio Prouinciali nunciat: Gratias age, inquit, Pater, Domino, quia videtur nos per suorum vestigia famulorum deducere, eumque per tramitem, quem sibi ipse delegit & instituit; tanquam nos aliquid essemus, vel aliqua ad eum sequendum esset in nobis facultas. Tanta tamen Iesu dulcissimi suauitas est ac benignitas, non modò vt mortali in corpore totam asperitatem vię huius molestiamque, quò facilem nobis suauemque relinqueret, assumere in sese voluerit; sed etiam nunc immortalis auxilio nobis vsque adeò affluenti, & cunctis quodammodo fortunis suis adsit, vt tanquam sensus expertes, ac prorsus sine vllo labore nostro per iter, quo nos ad maiorem sui laudem nominis agi permittit, trahat post se. Hæc & alia in eamdem sententiam Turrianus. Nec verò solùm bonitas summa suis famulis amaritiem calicis suæ dulcedinis vbertate condiuit, sed etiam defensores, qui causam eorum sponte susciperẽt, vnde tali rerum articulo expectandum minimè videbatur, excitauit. Quippe Ioannes Penna ex eodẽ Ordine singulari pietate ac doctrina vir, & Salmanticensium Doctorum è numero, acri studio diuini honoris accensus, inter tot tantasque Societati criminationes oblatas, inuestigare ipse per se, studioseque perscrutari mores eius & instituta cœpit. Cumque omnia reperisset longè alia atque ea quæ ab oppugnatoribus iactabantur, non dubitauit recentem Ordinem iniuria vexatum aduersus collegæ morsus scripto etiam litterisque defendere. Aduersarijs Societatis aiebat non secùs accidisse atque Iobi sancti amicis, qui cùm falsò sibi persuasissent in hac vita neminem à Deo nisi nocentem rebus asperis exerceri; ex eo pronunciato, ac vana persuasione collegerant, vniuersam calamitosissimi viri vitam nihil veræ solidæque sanctitatis habuisse, sed meram simulationem ac fucum: ac proinde consolationis loco reprehensionem exorsi, multa protulerunt in simulatorem quidem rectè cadentia; quę tamen in virum re ipsa sanctum, Deoque gratissimum collata distabant à vero longissimè. Similiter Pharisæos ex ipsorum Christique vitæ dissimilitudine, ac præsertim quòd traditiones, quas illi primas habebant, magister cælestis posthabebat Dei præceptis, & illas quidem omitti non oportere, sed hæc facienda, in his insistendum docebat; persuasos nihil in eo veri esse, cùm se Dei filium perhibebat, blasphemiã proclamasse. Quæ opinioni illorum congruens erat appellatio, & vera, si conijceretur in mentientẽ; sed collata in verum Deum, ipsa erat maledictum horrendum, & blasphemia maxima. Similiter ergo Societatis accusatores, cùm sibi persuaserint eam Antichristo præire ac præsternere iter, multa de hæreticorum moribus disputare, non aliena, si per sese considerentur, à vero; sed quæ ad hunc Ordinem traducta, manifestè falsa & cõtumeliosa sint. Nam in primis ab Sede Apostolica comprobatam esse Societatem; deinde negari non posse, quin vberes in Ecclesia Dei fructus vbicunque versaretur, afferret. Quæ duo argumenta S. Thomas vrget cõtra eos, qui Religiones impugnant. Adhæc certum esse, Religiosi naturam Ordinis votorum compage quasi vitalibus artubus contineri: cætera extrinseca esse, proque instituti modo, aliter atque aliter aptè ad finem propositum temperari. Quam ad amussim exigenda ea, in quibus hic Ordo ab cæteris differt. Ac nominatim quòd non nisi cõmuni sacerdotũ vtatur vestitu, quo facilius in hominũ quorumuis, ac præcipuè hæreticorum, ad omnes Christo lucrifaciendos, det sese consuetudinẽ, planè esse Dei sapientiam, vitæ Apostolicæ Christiq; conueniẽs. In ipso verò Religionis cuiuspiam auctore non requiri miracula, quæ non fidelibus, sed infidelibus signa sunt. Quin potiùs, hoc planè esse Antichristi dogma, si quispiam asseueret nullum hominum cœtum recipiendum, cui non rerum admirabiliũ perpetratio suffragetur. Quippe nouissimis temporibus in Ecclesia perrara fo-

47 *Quid contra tempestatem Turrianus adhibuerit.*

48 *Insignis patientia Patrum Salmantica.*

49 *Ioan. Penna ex Ordine Prædicatorum Societatem defendit.*

re miracula, cum tamen Antichristus, eiusque satellites falsorum prodigiorum multitudine in fraudem inducturi sint, si fieri possit, etiam electos. Ac mirum sanè videri aduersarios mentionem fecisse signorum: cùm faciliùs fuerint suam de Antichristo persuasionem confirmaturi, si miracula huius Ordinis multa celebrarentur; quæ tanquam fallacia criminantes, cæteris Antichristi notis adijcerent. Sed admirabili sapientiæ diuinę dispensatione factum, vt Societatis filij non ita multa in Europa, terrisq; fidelium miracula ederent, nisi certa & extra calumniam posita, reddẽtes passim non corporibus, sed animis sanitatem ac vitam. Denique, aiebat Penna, fortasse aduersarij dicent, Petri Cathedram, quæ firmamentum est veritatis, posse in confirmandis Religionibus saltem in facto errrare: quod tametsi concederem, tamen equidem semper erediderim, te potiùs hominem nescio quem, quàm Christi Vicarium falli. Verùm enimuerò prædicare Ordinem Religiosum, quem Sedes Apostolica ritè (nam quis vnquam aliter factum ostẽdet?) comprobauerit, pernicioſum Ecclesiæ esse, Antichristi antecursorẽ, atque homines ex ea professione omnes natura status ipsius deceptos, aut deceptores esse; res est in omnes partes absurda, ne quid grauius dicam. Nam alioqui Ecclesia, inquit, manca esset, nec sibi sufficiens, si spiritus Dei in re tam graui errare illam sineret; comprobando ac proponendo cuncto Christiano populo nomine virtutis & Christi, vitæ genus, quod esset Antichristi atque diaboli. Absit, absit. Hæc scripsit vulgauitque non modò ex Ordine, sed etiam cœnobio eodem Penna. Nec modicè cæteri Patres, vt veri S. Dominici filij, per vnius inconsideratum zelum excitatam doluere flammam: ad eamque restinguendam, vt perpetui veritatis custodes exatserunt, & ante cæteros ipse totius Ordinis Generalis Magister doctissimus & grauissimus vir Franciscus Romæus hoc edito suis mandato:

50 *Francisci Romæi Generalis Magistri Prædicatorum ad suos litteræ.*

Vniuersis in Christo Venerabilibus Patribus & Fratribus Ordinis Prædicatorum vbique terrarum constitutis, Frater Franciscus Romæus è Castillione, sacræ Theologiæ Professor, ac totius dicti Ordinis humilis Generalis Magister & seruus, salutem, & Spiritus sancti consolationem.

„ Pateat vobis, qualiter hoc calamitoso tem-
„ pore, quo religio Christiana hæreticorum telis
„ impetitur, malorumque Christianorum peruer-
„ sis moribus labefactatur, nouus ordo Presbyte-
„ rorum regularium sub titulo nominis Iesu, de Vr-
„ be quasi præsidiaria manus Dei benignitate sub-
„ missus est: quem ob ingentes fructus, quos lecti-
„ onibus & concionibus publicis, priuatorum ad-
„ hortationibus, confessionum audientia, cæteris-
„ que sacris exercitijs, ac sanctorum morum exem-
„ plis in Ecclesia facit, Sanctissimus in Christo Pa-
„ ter & D. N. Paulus Papa Tertius approbauit &
„ confirmauit. Quod ideo vobis significatum vo-
„ luimus, ne huius instituti nouitate seductus quis-
„ piam vestrûm cõmilitones suos ad eumdem sco-
„ pum tendentes, & à Deo sibi suppetias missos, „
„ per errorem fortassis oppugnet, eorumque de- „
„ trahat institutis, quorum fructibus gratulari, & „
„ pios actus æmulari debuerat. Credimus quidem „
„ vos omnes, vtpote cælesti sponso dilectos & a- „
„ micos, varietati, qua sponsa illius amicitur, non „
„ detracturos; sed eam potiùs caritate, quæ con- „
„ gaudet veritati, complexuros & exosculaturos. „
„ Attamen, ne officio nostro desimus, omnesque „
„ motus præueniamus, Vobis omnibus, & singulis „
„ præfatis Fratribus præsentium tenore mãdamus, „
„ & auctoritate nostri officij in virtute Spiritus san- „
„ cti, & sanctæ obedientiæ, ac sub pœnis arbitrio „
„ nostro taxandis, præcipimus, ne dicto Ordini per „
„ Apostolicam Sedem approbato & confirmato, „
„ aut eius institutis vllo modò detrahere, aut de eo „
„ obloqui audeatis, tam in publicis lectionibus, „
„ sermonibus & congressibus, quàm in priuatis ve- „
„ stris colloquijs: quin potiùs eum, Presbyterosq; „
„ eius tanquam vestros commilitones iuuare, & „
„ contra impugnantes protegere & tueri studea- „
„ tis. In quorum fidem & robur has fieri, & nostri „
„ officij sigillo muniri iussimus. Datum Romæ de- „
„ cimo Decembris millesimi quingentesimi qua- „
„ dragesimi octaui. „

Fr. Franciscus Romæus Magister Ordinis Prædicatorum, assumptionis nostræ anno tertio.

51 *Pontifex Paulum Societatem defendit.*

Paulus quoque Pontifex, quò causas offensionum maturè opprimeret, Apostolicum diploma edidit, in quo duos statuebat Antistites Conchẽsem & Salmanticensem, iudices tutoresque Ordinis ab sese recepti, vt & à publicis, & à priuatis obtrectationibus, nullo habito personarum discrimine, seueris Ecclesiæ censuris & animaduersionibus cùm Societatis instituta, tum ipsos homines vindicarent, in eosque pariter animaduerterent qui moras aliquas inferrent Collegij Salmanticensis initijs: mandabatq; in eodem diplomate Pontifex, vt qui publicè priuatimúe Societatis nomini detraxissent, ij eodem modo violatam eius famam palinodia resarcirent. Quoniam autem Canus, vt diximus, quo sua probabiliùs de Antichristi præcursoribus somnia venditaret, plusque Societati fidei abrogaret, auctoris existimationem ac famam exprobrandis eius vinculis & iudicijs sæpè dilacerauerat; misit Ignatius exemplar editi testimonij à Bernardino Conuersino vrbis Romæ Præfecto de suis suorumq; moribus, deque iniquis maleuolorum criminationibus & calumnijs; quo luculentissimè & perpetua eius declarabatur integritas, & calumniatorum notabatur iniquitas. ad hoc autem testimonium litteras priuatas adiunxit, in quibus amplam faciebat Michaëli Turriano, Francisco Stradæ, & Ioanni Aluario potestatẽ quoduis suo nomine adeundi tribunal, & in iudicijs publicis, si quando reddenda esset instituti nostri ratio, aut priuilegia exhibenda Pontificum, se sistendi. Verùm hæc tum Salmanticam sunt perlata, cùm iam mendacijs nixæ calumniæ sua sponte propè conciderant, nec desiderata sunt ampliùs ab Vrbe tot diligentiæ præsidia. Nam ex vna parte Ioannis Pennæ singularis industria, ex altera eorum, qui suspecti habebantur, perennis ardor in obeundis vel inter procellam muneribus suis, aperuerunt oculos

52 *B. Ignatius quid ad Societatis defensionem præscripserit.*

oculos hominum, vt viderent, quo tandem ex fonte tanta fructuum manaret vbertas. deduxerunt credulos de errore, conciliarunt auersos, & suspicionum vanitate discussa tetram turbinum noctem in diem nitidum lætissimumque verterunt. Quod autem in tantis turbis diuinam erga nos beneuolentiam maximè commendauit, illud fuit, quòd in ipso tempestatis æstu medijsq; turbinibus, dum nec suam homines inconstantiam, qui modò Societatis beneuolos, modò se alienos declarabãt, nec Patrum satis perspicuam innocentiam sentiebant; nobilem Deus feminam Comitem Montis Regij Mariam Pimentellam, quę sese intra monasterium S. Mariæ sub eadem diui Dominici disciplina collegerat, vt nostris necessaria victui cultuique prospiceret, excitauit. Hæc cùm externos Societatis in pietate discipulos piè modesteque venerantes in æde sacra Deum contemplaretur ex odeo; quæsiuit quod genus illud adolescentium esset, tam singulari pietatis specie præditum: cumque responsum esset eos esse quorumdam Clericorum, qui nuper illuc attigerant, in Domino filios; tum illa, quæ vna ex parte meminerat ea, quæ vulgò iactabantur in nostros, ex altera tam modestos, adeoque pios contemplabatur eorum disciplinæ alumnos; statuit ex ijs euocare nonnullos, à quibus de recentium Religiosorum vita institutisq; cognosceret. Sensit ergo ex eorum moribus ac sermonibus, longè alios esse atque æmulorum obtrectatio, & inconstans vulgi fama descripserat: nec dubitauit, vt in Sociorum animos semel intrauit, eosque penitus inspexit, totosque tentauit, vitæ sibi duces ac magistros adsciscere, eosdemque ad confessiones ad extremum vsque spiritum adhibere. Ita constitit præclarè Dei prouidentia, aduersus hasce molestias Societati ex ipsa præcipuè Dominicana familia defensionem opemque præbendo, vt Ordinis vtriusque viros quanto Satan distrahere fraudulentius conabatur, tanto arctiùs Spiritus sancti caritas copularet.

53 *Diuina prouidentia in tuenda Societate Salmantica.*

Compluti quoque suppeditata est patientiæ facultas modò morbis & egestate; modò æmulis & maleuolis ingruentibus. Nemo non tentatus & conflictatus est morbo; vix vt esset, qui vicaria opera laborantibus ministraret. Cœpta sunt etiam benignitatis alienæ remitti subsidia, vt contra hiberna frigora tueri se Socij idonea veste non possent. Ortizium insuper Societatis fautorem atque beneficum importuna mors sustulit. Quibus rebus adducti maleuoli, vt viderentur bene diuinasse, iactabant breui Societatem omnem interituram. Ioannes quoque Silicæus Archiepiscopus Toletanus, qui iam se parũ æquum Societati præbebat, expectabatur Compluti propediem ritus eius exploraturus ac vitam. Sed his minis difficultatibusq; Villanouæ virtus, qui cæteris præerat, non frangebatur; imò in spem erecta maiorem, Antistitis expetebat aduentum, vt res omnes excuteret, & suo arbitratu iactaret. Eademque prudentia, quo facilius hominum suspicionibus, & maleuolorũ sermonibus obuiàm iret; per occultum curauit amicum, Academiæ Rectori suggerẽdum, Societatis vt instituta cognosceret, &, si quid in ea noxium esset, inquireret. Intelligebat enim fraude & arte Satanæ sæpè fieri, ne veritas illustrata pateſcat: quæ dum suppressa latet, errorem animis creat. Itaque Villanouam Rector accersit, ex eoque rationem de Societatis moribus institutisq; reposcit. Cui cùm is abundè fecisset satis, ad extremũ ipsemet precibus à Rectore contendit, vt adhibitis in consultationem Theologis, ex ipsis etiam æmulis inuidisque causas excitati rumoris summa seueritate perquireret. Probatum est Rectori consilium, & res tribus commissa Doctoribus inter æmulos facilè primis. Hos Villanoua conuenit, & ad eorum interrogata omnia quæstionesque seu de libello Exercitiorum (de quo multa iam animo falsa conceperant,) seu de institutis moribusque nostrorum ita respondit, vt eos pigeret facti, tæderet susceptæ mentis. Inter aduersarios autem, & qui à nostris abhorrebant, Casa quidam è Collegij Doctoribus non magnæ ille quidem auctoritatis, sed robustæ in primis audaciæ, multa in ipsas quoque litteras Apostolicas, quibus & Societatis instituta, & B.N. Patris Exercitia spiritualia probantur, effuderat. Non defuerunt viri boni atque pij, & in ijs Doctor Lartaunus, Cusquẽsis postea Episcopus, qui eius se maledicentiæ vltrò opponerent, tantis vtique studijs ac contentionibus, vt non modò inter ipsos academicos, verùm etiam in populo varij motus & sermones existerent: atque Apostolico diplomate, quo Casa citabatur ad Vrbem, fuerit occurrendum. Sed homo leniſſimus Villanoua, hoc accepto diplomate, ne quod religiosa lenitate posset, id tentaret iudicio, haud vtendum continuò putauit: admonendum potiùs hominem censuit per Ioannem Costam Doctorem eximium, & qui primas tum cathedras obtinebat, dein Legionẽsem rexit Ecclesiam; si fortè rediret ad officium iudiciorum metu simul incusso, accepti significatione diplomatis. Cessit ex sententia pij pariter ac prudentis viri consilium. Casa quippe diplomatis Apostolici certior factus, Romanæq; curiæ iudicium reformidans, quanquam Societatẽ nunquam penitus adamauit; ita se tamen in præsens dedit in alteram partem, vt ex maledico mordacique nostrarum repentè laudum fieret prædicator. Fuit tamen & vulgo admirationi non modò huius, verùm etiam aliorum Doctorum repentina mutatio, nec bono minori; cùm plerique de populo partim se in fraudem, non sine dolore faterentur impulsos, partim insultarent in æmulos, eisque suum exprobrarent errorem.

54 *Compluti quoque Societas exercita.*

56 *Doctor Casa terrore Pontificij mandati, quo citabatur ad Vrbem, à maledictis desistit.*

Vallisoleti vocatus ex Lusitania Strada, Duce postulante Gandiæ, orsus est verbum Dei, quo consueuerat, ardore tractare. Postulauerat eum à Ioanne Rege Borgia: & rei Salmanticensis gratia, cui peropportuna in tantis turbis sperabatur eius dicendi facultas, haud grauatè Simon dimiserat. Verùm cùm Salmantica Vallisoletum, mox eò rediturus accederet, retentus est ab Apostolico Nuncio Poggio. Conuentus hominũ ad audiendum nullo templo capi poterat, & audiebatur tam fructuosè, quàm auidè. Complures præter ingentes populi motus, ad Societatem animum appulerunt: peccatorum verò relaxatio tanta, vt omnium cognosci crimina causæq; non possent. Quibus rebus permota ciuitas ædem nostris cum tecto dedit, eamque habitationẽ, quo religiosis

57 *Strada conciones Vallisoleti, & cœptum ibi domicilium.*

55 *Villanoua turbis obuiàm it, Rectorq; Academiæ Complutensis Societatis res probat.*

esset vsibus opportunior, suis sumptibus Poggius auxit: nec defuit liberalitas ciuium siue ad domesticam supellectilem comparandam, siue ad corporum alimenta.

Barcinone versabatur etiam tum Araozius Prouincialis, quò superiore anno confirmandæ valetudinis causa ex curia se receperat, æquè omnibus carus, primarijs præsertim viris, qui Societatem ferebant in oculis. Causa moræ Principis pietas fuit, quæ reformandis Catalauniæ monasterijs, accepto per Ignatium ab Apostolica Sede diplomate, præposuerat Araozium; eumdemque suis de rebus sacer hæresum Inquisitor, familiæ nostræ coniunctissimus, consulebat: cùm tamen ille se nec curis prouincialibus ac vigilijs, nec dicendi contentionibus relaxaret, ac plurimum simul laboris iuuandis moribundis assumeret: ad quos & ipse æger, ac febri æstuans opportunè, importunè accersebatur. Hîc verò serebatur ex labore labor. Etenim dum vni cuipiam aderat, adstantes, qui dexteritatem hominis in vltima tanti negotij clausula mirè probabant, adigebant propemodum spondere ipsis quoque, si quid humanitus eueniret, quamuis inualidum ad futurũ. Id inter illustris viri suprema cùm vxori eius, alterique illustri fœminæ Comiti promisisset, tum sanè bellè valentibus, haud multò pòst vtrique adfuit morienti: & quidem Comiti vix quarto pòst die. tanta est vitæ nostræ inconstantia. Quæ clariùs idem sub tempus in Tortosæ Episcopi, Barcinone tum agentis, fine perspecta est. Ab huius congressu Araozius de breuitate humanæ vitæ, deque repentinis & varijs casibus, per quos multifariam mortalium multi ex improuiso imparatique tolluntur, multa locutus; vix domum peruenerat, cùm Episcopi famuli trepidè adsunt, instantque vt festiner, inter legendam epistolam, vt erat valens & hilaris, apoplexia correptum Antistitem, mutumque ac stupentè agere animam. Accurrit protinus Pater, pauciſque horis bonus Antistes extinguitur, diuinitus haud dubiè sermone illo præmonitus, ne repentinus qui ei instabat occasus, planè improuisus accideret. Nec silenda est honestæ virginis pietas, quæ totam noctẽ in lacrymis nixa genu transegit, summum vitæ arbitrum rogans, vt spiritum suo parenti, cui vespere medici vix ad horam vnam aut alteram prorogarant, in aduentum Araozij sequenti luce produceret: & voti præter opinionem omnium facta est compos.

58 *Araozij cura Barcinone.*

59 *Moribundis adest solertia singularis.*

Valentiæ qui publicam de Societate frequentabant Academiam, ij mirum in modum & disciplinæ progressu, & ornamento modestiæ cæteris prælucebant. Itaque commendabantur identidem à Doctoribus, & publicis honoribus decorabantur. Qua Sociorum in litteris cura ciuitas, quæ supremam Gymnalij procurationem habet, priuilegium de Societate tulit, vt ei in posterum Philosophiæ ac Theologiæ gradus assequi sine vllo sumptu pretioque liceret. Miro præter administrationis domesticæ munus bis in die Magistrum sententiarũ Socijs explanabat, vt eâdem operâ exercitationeque sibi alijsque prodesset. Nec tamen intermittebat causas animarũ. Conciliari sunt eo duce dissidentium animi non inter nobiles modò primarioſque viros, verùm etiam inter Religiosos principesque Doctores. Dos est orbis curata virginibus, & confitentibus exhibita omnis sedulitas aurium. Verùm cùm in præcipuis fructibus crebram confessionem, crebramque Eucharistiam Societas numeraret; Sataras, cui ea plerumque res plagas luculentas imponit, tam crebrum vtriusq; mysterij vsum in magnam dubitationem ac suspicionem apud vulgus induxit, pugnantibus pro vtraque parte tota ciuitate sententijs, præstaretne crebriùs, an ratiùs sacro-sancta illa tractare mysteria: & de suggestibus ortalis erat, dum alij aliud pro concione probare aut improbare contendunt. Id videlicet diuinæ gloriæ amantissimum Archiepiscopum Thomam de Villanoua impulit, vt conuocatis cunctis ferè Theologis, de eorum sententia deceneret, quid præcipiendum populo videretur. Tum indicta in diem Dominicum concione, ipsemet de superiore loco duas ad horas ea de re verba fecit: & antequam peroraret, frequentem synaxim adeò populo commendauit, quod ex tota illa disputatione iam effici videbatur, vt potestatem cuique faceret, octauo minimùm quoque die sacra illa vsurpandi mysteria. Itaque quæstioni finis impositus, & os ijs obstructum, qui tanquam rerum nouarum auctores nostros homines in circulis vellicabant; eorum verò, qui longam non ferentes ieiunij moram, ad sacras epulas auidissimè properabant, exhilarata & confirmata pietas.

60 *Litterarios gradus Valentini gratuitos Societati iubent attribui.*

61 *Frequens Eucharistiæ vsus cùm vocaretur in dubium ab Archiepiscopo, de eo consulitur de sententia Theologorum Valentinorum.*

Gandiæ rei Christianę, & pueris erudiendis, & inflammanda multitudine, & studijs alijs allaborabat Ouiedus. Catechesis ei quotidiana erat, & quæ perpetua fuit humilitas hominis, præ cæteris muneribus cordi: ideò par fructus operæ. Quanquam autem in elementis eius disciplinæ tradendis peculiaris erat cùm pusillæ ætatis, tum imperitorum habenda ratio; ita tamen in docendo se versabat, vt nec suum pabulum viris doctisque deesset, & tamen pudorem eis non afferret illius humilis turbæ conuentus: tametsi verecundiam adimebat Ducis cognata Ioanna, quæ cum nepotibus, grauibusque viris sedula ac frequens aderat. Faciebat & ad neophytos subinde verba, communique valetudinario periculis admonentibus, succurrebat. Cumque Gandiam Ducis visendi gratia Stephanus Almeida Carthaginensis Episcopus accessisset; de consilio eiusdem Ducis ad exercendam diuinis contemplationibus mentem adiecit animum, Ouiedoque adhibito Murciam iter instituit: quo in itinere locis quibusdam suæ diœcesis inspectis, Murciæ demum in exercitia illa se abdidit. Instituebatur ab Ouiedo vnà cum Canonico quodã principis ædis Ecclesiaste tanto cum fructu, nihil vt aliud tractare animo videretur, nisi quemadmodum Deo se probaret, & creditum sibi gregem pro eius voluntate foueret. Cuius rei gratia venit in mentem poscere aliqua de Societate subsidia: datisque ad Borgiam litteris de instituendo Murciæ Collegio tum primùm agi cœptum. Auxit autem vehementer exercitiorum studium conuersus nuper Latinè eorum liber, vt suprà demõstrauimus, & Romæ typis Borgiæ sumptu impressus, vnà cum illustri in ipso libri vestibulo Pontificis Maximi testimonio. Is Gandiam allatus tantis illicò exceptus est plausibus, vt inde in posterum quotidie

62 *Rerum status Gandiæ.*

63 *Exercitiorum spiritualium vsus.*

tidie nostri antelucanæ contemplationis locos & argumenta colligerent: eumque morem vnà cum amita imitatus est Borgia, & inflammata cæterorum pietas, ne ad ea præcepta dubitarent instituì. Absoluto Collegij opere, pridie eius diei, quo glorioſus Christi in cælum celebratur ascensus, nouas in ædes migratum est: postridieque nouo in templo pro auctore Collegij, recepto iam tum more, sacrificatum: initæque cum Duce & liberis epulæ in interiori communique cœnaculo: posteà inclinato in pomeridianum tempus die, theses Philosophicæ ac Theologicæ propugnatæ. Tredecim in eo habitare Collegio de Societate cœperunt, plures olim rebus corroboratis futuri. Voluit autem disciplinis Dux Borgia filium suum Aluarum inter nostros operam dare: sed aliò Aluarus conuertit animum. Cumque idem Compluti duobus liberis suis Ferdinandus Vega percuperet, quanquam eum deinceps aditum cæteris aperiri non est passus Ignatius; tali tamen viro de Societate tam merito, vt etiam ipsi Duci, non negandum putauit. In tam felici rerum cursu illud erat incommodi, quòd & qui Collegium administrabat Ouiedus, & qui publicè docebat Franciscus Onofrius, in spatio stadioque pietatis nimia vterque contentione currebat; prorsus vt Ignatio frænis viderentur egere. Quorum hic quotidie media nocte ad confitendum Domino surgens, septem ipsas horas continenter in oratione perstabat, ille verò præter horarias preces, pensumque psalmodiæ, priuatæ insuper precationi ternas quotidie tribuebat horas: ter se flagellis verberabat: lacrymarum tantam vim effundebat, vt cùm nocerent aspectui, studio adhibito continere vix possent. In rebus autem turbidis & aduersis tam æquis pacatisque animis Ouiedus erat, vt ab humana gloria potiùs, ne in ijs nimiùm sibi placeret, quàm ab infirmitate animi, ne eas ferret iniquiùs, metuendum sibi esse fateretur. In consolandis quoque iuuandisque proximis omnino misericordem experiebatur dexteram Dei; tamen in contemplatione vsque eò complebatur dulcedine, vt iam non libenter, nisi quatenus caritas, vel obedientia exigeret, externis occuparetur actionibus: resque eò processit, vt demum auidè raperetur in siluas, & sanctæ otia solitudinis. Itaque communicato cum Onofrio iam sacerdote consilio, cùm is & comitem se & ministrum volens adiungeret; ambo ad Ignatium scripsere, veniam vt se saltem ad septénium ab vsu hominum remouendi concederet, rationibus multis orantes. Nam quòd ambo sacerdotes essent, non carituros diuinorum ope mysteriorum: inuicem etiam aduersus tentamenta & ludibria Satanæ totum aperientes animum, consilio & magisterio iuuaturos. Porro actione eam demum perfectam esse, quæ ex contemplatione manaret. Ad perfectionem autem nobis contendendum haud dubiè esse, cùm Christus Dominus admoneat ijs verbis, *Estote perfecti sicut & Pater vester perfectus est.* Qui autem non sit planè perfectus, eum multas inter actionem noxas, quanquam leues, tamen noxas committere: potiùs autem sinendum omnem perire mundum, quàm vt culpa suscipiatur quamuis leuissima. Ad extremum se ex viris admodum religiosis cognouisse, & historijs sancti Francisci, licere hanc solitudinis adeundæ potestatem petere, & à Præsidibus concedi debere: verùm sese totos in potestate futuros Præpositi sui, & obedienter iussa facturos. Erat Gandiæ Ioannes Texeda, vir de Franciscana familia asperitate vitæ, & contemplatione rerum diuinarum, & aliarum celebritate laudum insignis: quem Barcinone olim cognitum Borgia, Gandiamque eius Præsidum voluntate ductum, veluti suæ pietatis magistrum habebat. Eodem Ouiedus, & cæteri Socij plurimùm vtebantur: & primos illos, qui Seraphici Patris Francisci viguerunt tempore, imitabantur ardores: vnde & factum est, vt in eam sepsim solitudinis mentem Ouiedus & Onofrius venirent. Sensit continuò vir experiens Ignatius, & in spiritibus internoscendis cælesti quadam prudentia præditus, periculum fraudis, nec dubitauit Partum vota ac postulata damnare: quæ non modò à susceptis vitæ rationibus abhorrerent, verùm etiam vehementer cùm studiorum præclarè cœptis, tum animarum lucris officerent. Quomodo enim vir in primis sapiens eorum probaret consilium, quos ex acceptis Dei donis muneribusque naturæ, primaque vocatione, & successu rerum satis intelligeret ad homines tuendos ac conseruandos natos? eosque dona illa non pro se accepisse dumtaxat, verùm etiam pro aliorum communi salute, ad idque vocatos? Nec verò in hoc vitæ genere vias rationesque deesse adipiscendæ Euangelicæ perfectionis. Fallebat nimirum homines, nondum solitariam vitam expertos, vitandi leues culpas cupiditas, tanquam eas omnes vitare possemus, vel non plurimæ etiam solis irreperent: vel metu leuium culparum magna essent facta prætermittenda. Nam etsi omnia debent posthaberi culpæ vel leuissimæ, quæ quidem prudenter deditâque operâ contrahatur; non tamen maiora officia, in quibus periculũ sit leuium culparum, continuò sunt postferenda minoribus, quia tutiora hæc sunt. Adest enim maioribus ex obedientia & caritate conatibus auxilium è cælo vberius, & caritas operit multitudinem peccatorum. Ad extremum nihil magis formidandum est, quàm ne priuati otij studio animarum causæ, ad quas Deus vocet, prætereantur. Sed sunt nonnulli, vt B. Pontifex Gregorius admonet, qui magnis ditati muneribus, dum solius contemplationis studijs inardescunt, parere vtilitati proximorum prædicatione refugiunt, secretum quietis diligunt, secessum speculationis petunt: de quo si districtè iudicentur, ex tantis proculdubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. Qua enim mente is, qui proximis profuturus eniteſceret, vtilitati cæterorum secretum præponit suum, quando ipse summi Patris vnigenitus, vt multis prodesset, de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum? Hoc igitur, quod Gregorius admonet, animaduertens Ignatius, vt medicinam cominus Ouiedo faceret, accersendum eum Romam putauit. Sed quoniam Duci aliter visum, qui discessum Patris superuacaneum esse iam scripserat, supersedit. Testabatur autem Ignatio Dux ipse, secum Ouiedum ea de re contulisse, & suam sibi aperuisse sententiam; se autem respõdisse, quanquam ad actionem reuocanda mens illa non videbatur;

64 *Nimius feruor Andreæ Ouiedi, & Francisci Onofrij.*

65 *Solitudinis amore capiuntur.*

66 *Non probatur Ignatio amor solitudinis in Ouiedo & Onofrio.*

1 p. Pastor. cap. 5.

debatur; esse tamen, quòd Deo gratias ageret, cuius liberalitate medios inter homines præmia solitudinis obtineret, & cum actuosæ vitæ fructibus ac præmijs Monachorum posset merita sine monasticæ vitæ laboribus adipisci: addebatq; toto eo temporis interuallo, quo expectabatur ab Vrbe responsum, in magna illum tranquillitate animi & æquitate fuisse: nec tum fuisse minore, cùm accepto responso, quod petebat, negatum est. Bonarum quippe & humilium est mentium non pertinacem in sua esse sententia, sed facilem se præbere, & sese flectere aduersus Præpositorum sententias atque iudicia. Quocirca rectè in ijs litteris Dux sentiebat, quidquid in Ouiedo ex eo soliuagæ vitæ consilio sperauerat Satanas, idipsum funditus amisisse, seu obedientiæ sacrificio, seu merito solitudinis: idemque scripserat de Onofrio. Et sanè hic, si quisquam, locus Quiedi obedientiam illustrauit. Rescripsit enim ad Ignatium ingentem se ex responsione eius percepisse lætitiam: certoque credere profectam à Deo: ac proinde sibi planè esse persuasum nihil rerum omnium conducibilius sibi, nihil aptius inueniri, quàm quod B. Patris præscribebat epistola. Igitur tranquillum se animum ac lætum habere, & in obtemperandi proposito ita fixum, vt, si fortè pro suis peccatis, in aliquod ruere crimen permitteretur, speraret tamen de bonitate diuina, facturam eam improbitati suæ modum in eo, ne quando amabilem obedientiæ nexum rumperet. Qui sensus cùm item in Onofrio fuerit, non temere existimari potest hanc solitudinis voluntatẽ non modò exitu bonis viris fructuosam accidisse, sed etiam ortum à bono potiùs, quàm malo spiritu habuisse. Certum est enim, quod solebat memorare Lainius, sæpè inijci voluntatem à Deo, non quòd rerum effectum, sed quòd ipsam voluntatem ac studium requirat. Quod cùm ita sit, aperta illa simplicitas, qua cõtinuò totam suam mentem ad Præpositi iudicium detulerunt; tum æquitas & alacritas, qua & expectarunt & exceperunt eiusdem sententiam, eamque non propensione modò animi, sed & iudicij decreto, vt maximè omnium sibi congruentem complexi sunt, facilè bonum, seu certè minimè malum totius consilij fontem ostendunt. Tenebrio quippe Satan est, & quoniam malè agit, lucem exosam habet; neque simpliciter agi cum Præpositis vult, sed per ambages, cunctationes, excogitatisque artificiosè cauſis. Deinde in sua homines, quantum potest, opinione figit & obfirmat: nec patitur ab ea diuelli, nisi ægrè ac repugnanter. Eoque fit, vt vbi diuersi inter se depugnant spiritus, concertatio & lucta sentiatur. Boni autem viri, quibus nihil propositum est, nisi vt placeant Deo, vbicunque diuini nutus exstitit indicium, eò confestim toto feruntur impetu, priora vota tametsi contraria deserentes sine vlla tergiuersatione ac pugna, quia vbique vno eodemque ducuntur spiritu, ac res quamuis diuersas studio non nisi vno eodemque sectantur. Quod perspicuè in Apostolorum obseruare licuit principe. qui enim religiosissima modò contumacia clamabat, *Non lauabis mihi pedes in æternum*; simul cognouit, placitum esse Domino, vt id pateretur obsequij, summam alacritatem studiumque vnicum gratificandi illi demonstrans, illico subiecit: *Non tantùm pedes meos, sed & manus & caput.* Potuit autem & Ducis auctoritas multum habere ponderis hos apud Patres, ne suis obsecuti nutibus, solitudinis latebras quærerent, non tam quia Dux, quàm quia iam inde ab Isabellæ Imperatricis obitu (quemadmodum significatum est suprà) asperæ vitæ studijs vehementer erat addictus. Et quanquam mortalium oculos specie fallebat externa; tamen & precationis assiduitate, & inediæ tolerantia, & quotidiano sacræ lectionis vsu nullis sæpè cedebat Anachoretis, & qui siluas inter ac nemora delitescunt. Et tamen, cùm ad Religionem animum appulit, non siluas abditas, nec hominum meditatus est fugam; sed ad hanc vitæ quasi communitatem Societatemq; mortaliũ, quam sequimur ipsi, studia sua ac vota cuncta conuertit.

67 *Quiedi obedientia.*

68 *Vnde internoscenda à quo spiritu sint voluntates.*

Atque vt de eo iam propriè dicam: is hoc anno professionis vota solennia tum meriti amplioris, tum firmioris constantiæ causa, domesticos intra parietes nuncupauit. Nondum enim Religionis cultum induerat, & per Apostolicam ei Sedem licebat adhuc bona sua, priuatamque rem toto tractare triennio, & ipsam quoque administrare rempublicam. Cuius professionis gratia Prouincialem Araozium euocauerat: sed cùm ille cunctaretur, impatiens Franciscus more, ne opportunissimi diei commoditas effluereret, beatissimi Martyris Ignatij die pridieq; Purificationis Deiparæ, incredibili iucunditate animi, ijs sese votis & sacris vinclis astrinxit. Quo ex die cœpit illum Beatus noster Pater Patrem Franciscum Borgiam, mutatis titulis appellare. Nec mirum in Ignatij venisse mentem tanta vti in admittendo ad ea vota Duce, festinatione; qui meminerat, eum tot iam annos vitam quamdam instituisse cælestem, Religiosæ vtique propiorem, quàm populari, & in cultu sæculi mores gestasse cœnobij. Qui in ipsa Catalauniæ prætura nitido sub amictu, & personæ illi decoro, applicabat ad nudum corpus rigido ex crine cilicium: & vberes inter epulas, quibus excipiendi non rarò erant pro dignitate conuiuæ, fraudabat genium suum tacitis arctisque ieiunijs: & inter curiæ blandimenta, ac voluptatum illecebras sæuiebat in corpus suum quotidiano immitique flagello: & inter homines horarum omnium, multiplicesque garrulitatis ansas, multas suffurabatur horas, vel ad dulcia cum Dei Maiestate colloquia, vel ad iucunda pabula sacri codicis. Cuius studij fructus tum primùm apparuit, cùm & pijs scriptitandis libellis (quorũ vnum, cui titulum fecit, De Confusione, ante biennium editum suprà diximus) & habendis priuatim ad sacras feminas concionibus, cunctis repentè fuit admirationi pariter & exemplo. Et anno superiore cùm domi suæ instituisset, vt sua cuique daretur post epulas concio; tanquam vnus è numero semel atque iterum loco suo verba & ipse fecit; ac posteriore quidem dictione de cognitione sui ipsius tanto animi ardore, tanto verborum & sententiarum pondere egit, vt omnes velut emoti mente, vnde subitò tanta dicendi vis, tantus rerum diuinarum sensus existeret, affirmarint in eo Deum fuisse locutum, excipiendamque aureis litteris declamationem illam

69 *Borgia solennia Societatis vota nuncupat.*

Eiusdem studia virtutis ac profectus.

illam fuisse, quę rota vndique Deum spiraret, nec tam librorum monumenta, quàm orationis redoleret incensum. Continebat autem in suis se perennibus exercitationibus tiro Christi, & aggregatus nouæ militiæ pietatis augebat & pœnitentiæ studia; ne abusus gloria nominis, tum in certando frigeret, cùm maiora danda essent suæ experimenta virtutis. Sed prudens Pater Ignatius

71 *B. Ignatius temperat ardorem exundantẽ Borgiæ.*

nimios reformidans ardores, vtendum suo iure censuit, & moderari cœpit in filio, quod dissimularat in Duce. Duci quippe nullos vnquam frænos ardoris iniecit, vt quo acriora essent inchoata studia virtutis, eo radices ageret altiores summæ constantiæ. Nihil enim tam firmat animum ad constantiam, quàm perennis exercitatio virtutis: qua paululùm intermissa, sæpè labat, mutatque sententiam, & quasi sua destitutus esca langueſcit. At vbi magna longaque opera vsum & facultatem peperit firmauitque, & suam Dux fidem professionis vinculis obligauit, in tutoque quodammodo posuit suæ constantiæ bonum; tum demũ B. Pater adhibere modum tantis contentionibus cœpit, & suis quasi finibus coërcere exundantes ardores. Principio igitur gratias Deo agere iussum de ijs, quæ ad eum diem eo opitulante gessisset, hortatur illum, vt, quoniam alia ætas statusque conditio alios mores, aliam vitam postularet, ex nimio precationis otio partem aliquam in litterarum studia deriuaret, & ad infusam diuinitus disciplinam adiungeret eam, quæ studio comparatur humano. Maioris quippe aiebat esse virtutis munerisque diuini, varijs in locis officijsque frui caris amplexibus Dei, & eius gloriæ honorique seruire, quàm id ipsum quærere aut vnius intra loci cancellos, aut in vnius muneris precationisue functione. Deinde quoniam frequenti ex inedia stomachus crebrò languebat, nec legi mentis suæ repugnabat admodum lex membrorũ, temperatis iussit vti iciunijs, & consentaneo victu firmare vires: vt, cùm æquè corpus atque animum accepisset à Deo, paratus esset vtriusque rationem ei reddere, qui dedisset: nec sineret corporis obtundi robur, & deperdi vigorem; quo semel amisso, minùs esset deinceps ad sua munera & functiones idoneum. Quod autẽ ad quotidianam verberationẽ attinet, quoniam propositum erat in honorem quondam passi & dilaniati verberibus Christi, non prius verberandi sui finem facere, quàm vim aliquam cruoris effunderet; vetuit in posterum Pater sanguinem mittere, & huius loco lacrymas suasit fundere, quas aut suarum alienarumúe commemoratio noxarum, aut cælestis aliqua contemplatio, suauissimúsque Christi amor exprimeret. Has enim pię mentis actiones omni ex parte frugiferas esse, corporisque exercitationi, ex Apostoli sententia, multis partibus anteire: ipsam verò corporis exercitationẽ eatenus in laude poni, quoad rectori animo in comparandis sibi suis de cælo donis ancilletur & seruiat. His finibus atque cancellis asperiori Borgiæ vitæ præscriptis, nihil erat amplius, quod in eo vel detereret, vel desideraret Ignatius. Eminebant in egregio quippe viro ex-

72 *Virtus eximia Borgiæ: & quomad-*

pressæ, non adumbratæ virtutes, & ea præcipuè, quam Christianorum notam dicit esse Macarius, alij autem electorum, singularis humilitas. Hanc comitabantur par caritas, & in rebus gerendis non tam humana, quàm diuina prudentia. Theologiæ autem si quid initio defuit, id postea studium continens annorum aliquot ab edita professione suppleuit: vt iam in homine Societatis, & eo, qui eius esset olim gubernacula tractaturus, ampliùs quod requireres nihil esset. Interim ex accepta ab Apostolica Sede potestate rem priuatam componebat, ac publicam: & professione vitæ nouæ dissimulata prudenter, studebat ijs finem constanter imponere, quæ Societatis propiorem conuictum morarentur ac cultum. Filias in matrimonio, & quidem honestissimo collocauit: filio quæsiuit vxorem Comitis Oliuæ filiam, quæ cùm parenti in Comitatu succederet, Gandiensium vectigalia per se satis ampla, auxit etiam vehementius: vt inter primarias Hispanorum Procerum domos, non modò generis nobilitate, verùm etiam amplitudine fructus ea sit habenda familia. Quanquam Franciscus Borgia maiores diuitias æstimans cunctis Ægyptiorum thesauris atque honoribus improperium Christi, non magnum aliquid se reliquisse putauit, cùm illa reliquit: sed ijs pro nihilo habitis, atque infra se positis, de accepto paupertatis munere nunquam satis se Deo gratum fore, quamdiu vita suppeditaret, arbitrabatur.

modum vsi domesticos cõposuerit.

Cæsaraugustæ pauci admodum de Sociorum numero versabantur: quorũ pijs conatibus cùm minimè obsecũdaret Antistes, & multis insuper obtrectationibus ac calumnijs eorum patientia peteretur; satis habuerunt futuræ messis iecisse sementem, certa spe nixi diuinæ clementiæ fore, vt qui cum fletibus semen mitterent, plenos aliquando manipulos cum exultatione referrent. Nec tamen omnino nihil seu præbendis adhibendisque Christi mysterijs, seu colloquiorum pietate, assiduitate, opportunitate proficiebant: sed spes erat omnis in tranquillioribus sita temporibus, vbi transacta frigoris hiberni tristitia placidior se verni temporis hilaritas aperiret. Hic in Hispania cursus.

73 *Tenuia Societatis initia Cæsaraugustæ.*

Iam in Lusitania tribus discreta locis Societas in curia, Olisippone, & Conimbricæ perpetuis progressionibus vrebatur. Prouincialis etenim Rodericius in eadem apud Regem instituendi Principis cura se continebat: nec vni proderat regio filio, sed qua valebat apud Regem auctoritate, modò per se, modò per alios sacerdotes & corporum egestati, & animorum commodis seruiebat. Verùm suorum iam desiderio tædebat curiæ, & per occasionem Æthiopicæ profectionis, cuius suprà meminimus, fugam tentabat ex aula: veneratque in mentem, si profectio illa minùs procederet, Brasiliam à Lusitanis nuper inuentam saltem petere. Sed non semper votis nostris diuina mens annuit, quæ minùs eius voluntati consentiunt: & ad ea sæpè vocat, quò nullis nutibus inclinamus: vt, quo minùs de nostro imperata res habet, eò cumulatiore mercede meritum expleatur obsequij. Sępè Simon expeditionem Indicam exoptauit, sæpè in vltimas terras meditatus est fugam: & tamen præter animi votum, præterque sententiam illic semper hæsit, vbi Deo rectori visum, penes quem vniuersorum est cura, cuius sapienti administratione vniuersorum

74 *Res in Lusitania.*

Simonis cogitatio de aula fuga.

com-

commodis animisque consulitur. Olisippone eodem loco res erant. Feruebat Sodalitas illa, quam & ad celebranda diuina crebrò mysteria, & ad castiganda sua flagellis corpora memorauimus excitatam. Ea ducentis ampliùs constabat Sodalibus, quorum ingens erat ardor spiritus inter flagella, quem modò Ioannes à S. Michaële, modò suis concionibus, priusquàm Castellam peteret, alebat Strada. Nec deerant, qui vel spectandi cupiditate, vel deridendi gratia Sodalitium illud ingressi, postea pœnitentium capti gemitibus, altisque fletibus, totis commouerentur animis, & pias illas inter querelas sua quoque vulnera ac peccata sentirent. Sanè Ioannes Fernandius Castellanus, vt de cæteris sileam, adolescens prædiues, & ad pietatem propensus, cùm audiendæ suauissimæ symphoniæ nomine huc esset ab amico deductus; præter opinionem in ea pietatis palæstra quodammodo circumuentum & intercluſum se vidit. Hîc eius cœperunt aures, & diuino illo sermone, qui faces animis admouebat, & salutari flagrorum crepitu, quæ vel durissimum quemque flecterent, personare, haud ingrata & iniucunda fraude. cuius in pectus atque medullas tam dulce, tamque efficax symphoniæ genus illapsum protinus est; vt de ordiendis vitæ melioris initijs cogitatione susceptâ, Patres frequenter aditet, cum ijsque multus esset: dum ad extremũ ad eos aggregatus haud leuia suæ & humilitatis & caritatis inter eos, & verò etiam præclaræ sui victoriæ documenta dedit. Incessus eius per vrbem erat eiusmodi, vt quanquam alios in admirationem raperet, alij tamen, qui eum non nossent, exprobrarent illi dementiam. Quibus ille & dictis respondebat & factis, se non extra mentis potestatẽ exisse, sed tum maximè in officio mentis esse cœpisse. Is est, qui deinde in Indiam missus, & in Iaponiam à Xauerio ductus, vnum è primis nouæ illius Ecclesiæ columinibus fuit. Conimbricæ nonaginta ampliùs de Societate degebant, quorum plerosque & ingenij vis, & alia Dei munera plurimùm commendabant. sed centum ampliùs satis erat alendis benignitas Regis, eiusdemque sumptibus Collegij surgebat opus ducentorum facilè capax. Constitutus est à Simone nouus huic Collegio Rector Ludouicus de Grana, pro Ludouico Consaluio, quem animis subsidio mitti varia in loca placuerat. Sed hunc priùs in eodem loco ministerijs culinæ subiecit, vt vbi prudentis suæ solicitudinis documenta præbuerat, ibi præberet humilitatis. Cùm enim iuuentutem illam de more Simon inspiceret, dixit in conuentu, velle se acrem vni ex eis notam pudoris ac mortificationis inurere: & vtrumq; Ludouicum mox aduocans, Granam iussit præesse Collegio, culinæ subesse Consaluium. Cumque ex Simone quæsitum esset, vter de duobus sua opinione depressus magis notatusque discederet; superuacanea visa est in conuentu, nec satis digna responso talis interrogatio: quòd inter Dei famulos iam constaret, humilitatis officia ad ingentem spectare quietem: honoris autem ac dignitatis tota crucibus plena esse. Ex hac autem iuuentute, (ne hoc silentio prætereamus) decimum iam mensem Vincentius Rodericius capitis doloribus angebatur: nec, quamuis Olisipponem curationis & cæli gratia missus esset, vinci morbus seu loci clemẽtia, seu medicamẽtis potuerat: sed cùm initio remisisset, deinde sic creuit, vt absceſſum medici metuerent; quem & erumpens per auriculam indicabat sanies. Iamque ægroti desperauerant vitæ, cùm ex inopinato Simon, qui diu abfuerat, Olisipponem Conimbrica redijt: cuius videndi cupidus suum ante obitum æger, magnam in spem venerat recuperandæ salutis; atque hac imbutus spe cùm Patrem cœpisset alloqui, & eius inter amplexus confidere iussus esset, non enim moriturũ; statim omni euanescente dolore pulsus est morbus, ægrotine fide obsequioue, an etiam virtute paterni verbi atq; complexus, nouit ille qui scrutator est cordium, & per hominem ex homine morbum dispulit. ingens certè in adiumentum Brasiliæ, quò postea est missus, salus est Vincentio restituta: eaque ipsa tempestate res in Vrbem (vbi adhuc epistola conseruatur) tanquam mirabilis scripta. Constat etiam inter Lusitanos ipsi Consaluo Siluerià iam depositò, vitam ad præclara illa, quæ postea gessit, & ad martyrium, Simonis item precibus reseruatam. Cùm enim Conimbricæ Consaluus iaceret moribundus, præter eius cubiculum summo manè transiens Simon, Esto, inquit, bono animo, ego sacrificatum eo pro valetudine tua. Dumque ille sacrificat, repentè Consaluus Ludouico Grana, & alijs tribus præsentibus, sublata voce sanum sese, & salutem sibi à Simone exoratam exclamat, vti re ipsa compertum est, & ad beneficij memoriam, quia dies sancto Silueſtro erat sacer, aliquãdiu Silueſtri nomine voluit appellari. At Rodericum Menesium magnę expectationis iuuenem, maturæque cælo virtutis, omnibus præmunitum diuinis mysterijs inter pias fratrum preces & lacrymas secum lætumque, acerrimus lateris dolor ad gaudia beata Olisippone transmisit. Quo tempore etiam in Martino Sanctucrucio Collegium Conimbricense damnum fecit, qui dum sedulò eius procurat causam, in Romana domo piè decessit. Porro litterarum disciplina pariter ac spiritus propè vigebat ex æquo. Triginta iam Theologiæ dabant operam, & suum quisque ingenium alebat diligentia, fouebat industria.

Plurimæ ac variæ ex hoc Collegio profectiones institutæ sunt. Aliquot in Indiam missi, in ijs Gaspar Berzæus, quem suprà nominauimus, alijque, quos nominabo posteriùs. Georgius autem Morera, & Ludouicus Consaluius in ditionem quamdam equitum Hierosolymitanorum, doctrinæ valdè indigam, exierunt. Cuius inter oppida Pedrogaum maius cùm vsque adeò priuatis arderet odijs, vt sextum iam annum dominum suum ab aditu oppidi pertinaci contentione repelleret, ad Patrum aduentum posuit iras, suoque cum domino in gratiam redijt. Omnino fuit omni fide superior is, qui per eos perceptus est fructus; cùm tamen summa in egestate, & ex obuijs cuiusque eleëmosynis sanè modicis famem pellerent. Sed cumulabat quotidianum fructum voluntariæ paupertatis exemplum; vt quocunque se verterent summa omnium veneratione exciperẽtur. Ad eos audiendos promulgato Magistratus edicto multitudo vndique vel ex locis remotioribus confluebat, & paratissimæ mentes erant

76 *Sodalitas sese verberantium Olisippone.*

77 *Ioan. Fernãdius, qui deinde in Iaponia egregiè laborauit, in Societatem recipitur.*

78 *Conimbricenses iam propè centũ, quibus Rector præficitur Ludouicus Grana.*

79 *Honores in Religione pudorem afferunt, non officia humilitatis.*

80 *Simonis complexu Vincentius Rodericius curatur, eiusdemq; sacrificio Consaluus Siluerius.*

81 *Rodericus Menesius moritur, & Martinus Sanctucrucium.*

82 *Missiones ex Collegio Conimbricensi.*

erant ad accipiendos cælestes fatus, vt non necesse haberent Patres in eliminandis cõcionibus tempus terere. Sed cùm ex animo, & ex præcordijs diuina verba promerent, concipiebant illi repentè flammas, ac lacrymarum copiam, quas nouæ vitæ subsequebatur initium. Ad vnam aliquando concionem, cùm alter è Patribus peroraſſet, homines ad viginti multis ac diuturnis implicati diſcordijs ad optatam tentatamque ſæpè concordiam populo inſpectante, cum lacrymis, mutuiſque complexibus redierunt. Omnino probro erat, & Turcæ numero ducebatur ſi quis talibus concionibus non adeſſet. Fama vicinos æquè ac longè poſitos excitabat, vt Patres ardenter acerſerent: nec denegare ſe impigri ſacerdotes poterant tot & tantis euocati clamoribus. communes fructus oratione vix explices. Sacerdos triginta & octo annos habens in infirmitate libidinis, hominemque refugiens, qui in Pœnitentiæ piſcinam eum mitteret, audito verbo Chriſti ſeſe confeſtim erexit, & vagam feminam (quam vxoris inſtar habebat) abiecit. Quæ ipſa ad eiuſdem Patris vocem publicè in concione proclamans, fletibus ac gemitibus terruit omnia: nihil reuerens ora hominum, quæ ſcelerum dolore compuncta vereri cœperat Deum. Reſtinctarum irarum numerus innumerabilis propè fuit, nec memorandæ ſunt ſingulæ. Eodem in oppido Pedrogao, eademque in prouincia elaborabat etiam tum Berzæus, cùm Indicæ profectionis accepit imperium; multaque in ea prouincia, priuſquàm in Indiam recederet, rectè geſſit. Is, cùm quopiam peregrinando veniret, æſtuans adhuc ex itinere concionem protinus aduocabat etiam tum, cùm opprimeret nox, & nihil antecederet ad cogitandum ſpatij. Cuius ad Indiam miſſio vbi emanauit in vulgus, omni ſtudio conati ſunt incolæ, vel retinere hominem apud ſe, vel profectioni moras inferre. Subijciebant animorum ſubinde pericula, quæ ſi ille negligeret, reus quodammodo fieret alienæ deſertæ ſalutis. Oppidi quoque Iudex, modò id ab vxore ac liberis impetraret, Gaſparem in Indiam ſequi in animo habuerat. Adeò ſibi omnes ſpectata viri virtus, admirabiliſque in hominibus tuendis induſtria deuinxerat. Verùm omnibus ille rebus celeriter & ex ſententia confectis, Conimbricam, vt imperata faceret, ſe recepit. Diſcedentique ſuffectus eſt is quem dixi Conſaluius, qui quotidie Dei verbum modò hoc, modò illo in oppido feriarum ex ordine prædicabat. Quod ipſum vrgebat Georgius alia in oppida vicoſque profectus. Cuius ad vocem præter reliquam frugem viginti virgines inprimis nobiles caſtimoniam in perpetuum colere Chriſti nomine decreuerunt: per eamque occaſionem cœnobium ex dotibus hortante Patre, quæ coniugijs debebantur, erectum. Ea vbique erat auiditas verbi, vt, cùm auditum eſſet noſtros eſſe dicturos (noctu autem fermè dicebant, tum cùm ex agris vniuerſi reuerterant) oppidani locis editioribus pyras incenderent, vt hoc omnes admoniti ſigno ad audiendum verbum Dei vicinis è ruribus montibuſque deſcenderent. Illi verò nulla interpoſita mora, ruſticis curis negotijſque poſthabitis, aduolabant. Et quo id ſtudium incitaretur ardentiùs, hærerentque in mentibus audita fideliùs; non deerant in eos, qui concionantium monita neglexiſſent, diuinæ interdum ſeueritatis exempla. Ac Georgius quidem Morera cùm pro concione quemdam, qui obuio denegauerat inimico ſalutem, ſuppreſſo tamen nomine perſtrinxiſſet, poſtea conuicijs ab eo petitus ac probris, (peracerbè enim homo ſibi conſcius tacitam illam obiurgationem tulerat) ſupplex ad pedes accidit, vt leniret iratum. Sed cùm ille teneret iras, & ingeſtis maledictis abſcederet, priùs quàm domeſticum intra limen veſtigium inferret, confracto ex rixa in itinere brachio, & in partes comminuto, ſuæ maledicentiæ pariter & peruicaciæ pœnas dedit. Ita qui vlciſcendi animum & iracundiam non remiſit, brachium vnde cùm expleret & exerceret amiſit. Illud horribilius, quoniam & facinus longè tetrius. Dum varia de more loca Emmanuel Nobrega percurrit (nam & hic ab anno iam elapſo pergebat propter animas mare & aridam circuire) templum ingreſſus, vbi chorus ex vtroque ſexu promiſcuè profanis canticis colludebat, laſciuos illos ſymphoniacos obiurgauit. Verùm tam ſalutari Patris admonitione præ impuris illis neglecta delicijs, inſanis omnia vocibus perſtrepebant. Quidam verò cæteris petulantior, & impietate ſuperior, vt ſtomachum Nobregæ faceret, & ſimul indicaret, quàm nihil eius dicta vocemque perpenderet, ipſum cœpit diuinum Numen impiè figere maledictis. Inhorruêre pili aureſque famulo Dei, & fixis illico in terram genibus properauit auertere diuinas iras. Senſerat, opinor, eas impijs illis imminere ceruicibus. Nec vanus fuit ille ſenſus. Quippe digreſſum inde blaſphemum vnà cum ſocijs, & in equo ſedentem, repentè lapſum de cælo fulmen vnà cum equo, intactis attonitiſque comitibus interemit. Si piaculum fuiſſet occultum, aut maledici verteretur ingenium; auditæ forſitan preces eſſent: nunc verò tam apertum teſtatumque facinus, tam praua & conſcelerata mentis hominis præſenti fuit teſtatoque item vindicanda ſupplicio: ne aut hæreret apud imperitum vulgus diuinæ prouidentiæ fides, aut ſcelus ſcelere, & ſupplicia ſupplicijs homo maledicus cumularet, ſi dimitteretur inultus. Ex eo tempore plus Nobregæ fidei, plus Euangelij præconibus aurium adhiberi vulgò cœptum.

Laboriam in Africam, & ad itinera Tingitanæ prouinciæ, quæ in extrema Mauritania ſita eſt: vbi Luſitaniæ Rex Ioannes vrbes aliquot maiorum virtute partas firmis cum præſidijs habebat; ſed præcipuum Luſitanorum propugnaculum Septa erat, finitimis Saracenis oppoſitum atque obiectum. Ea vrbs eſt ad fauces Herculei freti Hiſpaniæ quondam æmula, & totius Mauritaniæ metropolis, quam ſeptem fratrum vrbem dixere quidam. Eius Præfectus Alfonſus Noronia pari pietate ac nobilitate vir, nonnullos de Societate poſtulauerat à Simone per litteras: nec abnuit Simon, ſeu in illius ciuitatis ac Præfecti gratiam, ſeu quòd vrbs finitima Tituanum plurimos habebat in ſeruitute Chriſtianos. Quin hinc orta Tingitanæ profectionis perhibetur occaſio. Quippe Hiſpanus erat quidam Alfonſus cognomento Contreras, apprimè ſanctus, qui caritatis ſtudio flagrantiſſimus, eorum ſibi Chriſtianorum depo-

83 *Multæ pacificationes.*

84 *Gaſpar Berzæus deſtinatus in Indiam ægrè à populis dimittitur, apud quos elaborabat.*

85 *Ludouici Conſaluij, & Georgij Moreræ conatus.*

86 *Pœna hominis in ſimultate pertinacis.*

87 *Blaſphemus homo fulmine extinguitur.*

88 *Ioannes Nunnius, & Ludouicus Conſaluius in Mauritaniam mittuntur.*

89 *Laus Alfonſi Contrerę in inuandis captiuis.*

depoposcerat curam, siue vt corpora de seruitute redimeret, siue vt animos à Satanæ dominatu defenderet. Hic oblatum Episcopatum & abbatiam simul adiunctam constanti animo recusauerat, eodemq; semper tenore vitæ adeò se probauerat vniuersis, vt magna apud Hispalim sanctitatis opinione decesserit. Cuius ad funus facto vndique ex ea ciuitate concursu, tanta fuit seu piè cadaueris attrectandi religio, seu reliquiarum inde aliquid asportandi cupiditas, vix vt aliquid ex barba, capillo, vnguibus, totoque cultu corporis superfuerit. Hoc igitur tam egregio viro de medio sublato, par nostrorum, qui demortui iacturam quoquomodo lenirent ac compensaret, postulatum est. Ac tum primùm de Societate Mauritania vidit Ioannem Nunnium, & Ludouicum, quem dixi, Consaluium, sacerdotum par sanè præstans. Qui Septam cùm peruenissent, inchoare subinde magno hominum motu concionesuas, præbere confitentibus & ægrotantibus operam, agere cum Saracenis ardenter, & commune valetudinarium carceremque constanter adire. Qua munerum assiduitate Gubernator ad Simonem id perfectum scripsit, vt ciues illi, qui prauitate morum Saracenos ipsos quodammodo superabant, diebus vix quindecim viderentur Monachis præstare. Tituanum haud ampliùs quindecim passuum millibus Septa distat, vrbs ditionis superstitionisque Saracenorum. Huc se Patres facta ab Acene (sic vocant Præsidem) potestate, non tam Euangelij promulgandi ac proferendi gratia (quod iniquis animis Saraceni tulissent) quàm suos inuisendi ac redimendi nomine contulere. Erant enim in ea seruitute Christiani fermè sexcenti: nec fermè fructum alium, nisi ex his vinctis captiuisque ceperunt. Quocirca Consaluio visum, vt quoniam multa, eaque momenti permagni Lusitano Regi suggerenda conceperat, relicto ad captiuorum solatium Tituani Ioanne, in Lusitaniam ipse rediret. Ioannes autem aduecto ex Castella ac Lusitania captiuorum in vsus argento, cœpit eos concessu Præsidis modò administrandis solicitè Sacramentis, modò priuata institutione iuuare. Tanta autem miserorum ad expianda peccata vis & alacritas erat, vt totum ille diem ijs audiendis soluendisque consumeret, quotidie nonnullis, re diuina peracta, sanctissimum Christi corpus, quo ad id tempus solatio caruerant, impertiret. Sapienter autem suum cuique diem conueniendi sui, quo faciliùs cuique consuleret, tribuebat: tantoque erat apud omnes in honore ac veneratione, vt obuiàm facti per vrbem ad osculum manus pallijúe certatim ruerent. Cuius reuerentiæ pariter & amoris conciliatrix in primis erat admirabilis eius & ardens caritas. Sex enim quotidie captiuorũ custodias, in quas illi singulis noctibus includebantur, adibat; vt si quem morbo inueniret oppressum, eius illico homologesim exciperet, animumque curarer. Postea, vt curarum etiam aliquid corporibus impertiret, carceris ad cancellos suum cuique cibum, Saracenis stupentibus, deferebat. Erant autem & in ea vrbe Iudæi, quibuscum frequens erat de religione certamen. Namque cum Saracenis, ne apud Præfectum vrbis Saracenum offenderet, cautiùs agendum putabat. Is igitur in Iudæorum synagogam ingressus, vbi puerorũ gregem Rabinus instituebat, congredi cum eo cœpit. Altercatione orta multi alij confluxere eius generis homines: senioremque subinde alium, qui inter eos sapientis nomen inuenerat, Pater aggressus, docere in conuentu multorum ex sanctorum Vatum oraculis & prædictis instituit, Messiam, qui Iesus esset, tot iam antè sæculis aduenisse. Verùm obstinatis, (vt solent) animis, Iesum esse Messiam, eumdemque Deum esse Iudęorum turba negante; inusitato Nunnius ardore succensus, vociferatur palàm pro ea se veritate paratum mortem millies oppetere, id quod eorum nemo pro suę legis defensione tentaret: iamque inter omnes constare mortales, quàm vile vbique gentium, quamque despectum Iudæorum genus esset, misera vbique seruitute oppressum propter nefandum scelus necati Messiæ. His se Rabinus flexit; & ab ea altercatione digressus cùm Nunnium sine arbitris cõuenisset, non cunctatus est confiteri, satis sibi ex Prophetarum vocibus eum, quem diceret, liquere Messiam: sed opportunitatẽ se temporis expectare, dum Saracenorum excusso iugo, suis cum liberis Septam cuaderet. Complures hìc nutantes in religionis sententia confirmauit, & ex vtroque sexu permultos persoluto pijs ex hominibus pretio de seruitute redemit, captiuorumque vim magnam peropportunis auxilijs subsidijsque leuauit.

90 *Res gestæ à Consaluio & Nunnio Septæ ac Tituani.*

91 *Consaluius redit in Lusitaniam.*

92 *Nunnius captiuis Christianis Tituani consulit.*

93. *Et Iudæos reuincit.*

In regnum Congi (Manicongum quidam appellant) Georgius Vazius, & Socij, quos superiore anno profectos ex Lusitania demonstraui, sospites peruenerunt. Est id regnum Hesperiorum Æthiopum ad eximã Africę oram, ab ipso propè Æquatore exoriens in meridiem porrectũ, & latè in mediterranea quoque introrsum recedens. Namque Africa ab Septentrione in meridiem longissimo tractu, graduum septuaginta porrigitur sic, vt ferè quinque & triginta à Gaditano freto ad Æquatorem, totidem inde ad Bonæ spei promontorium, vltimum ab Austro limitem numerentur, & media Africæ longitudo Æquatori Zonæque torridæ subsit, quam falsò antiquitas opinabatur exustam penitus & inhabitabilem & impertuiam. Et sanè quanquam vestigia sint apud veteres rerum scriptores Africam olim circumnauigatam; ipsæ tamen regiones ac gentes à feruida plaga ad Bonæ spei promontorium omnino ignoratæ videntur. Quas magna gloria suæ nationis, & amplificatione Christianæ fidei Lusitani aperuerunt. Auctor præclari operis fuit monito etiam, vt dicitur, diuino incitatus, Henricus ordinis Equitum Christi Magister, Ioannis Primi eo nomine Lusitanorum Regis, eius, qui Septam (de qua nuper meminimus) de Mauris cepit, filius. Henrico igitur auctore sub annum salutis M. CCCC. XX. vltra montem Atlantem (qui ad eam diem terminus nauigationis fuerat) leucas quadringentas viginti processum est ad montem Leænam, insulis quoque in Oceano, & alijs, & ea nobili, cui nomen à Materia fecere, inuentis. Sub Alfonso mox Quinto tota illa ora, quã Guineam appellant, est cognita. Ioannis demum Secundi tempore, quo astrolabium pręclaro sanè consilio ad nauticum vsum cœpit accõmodari; regnum, de quo loquimur, Congi sub annum ferè

94 *Regnum Congi vbi situm, quãdo inuentũ, & Christo subiectum.*

Herodot. li. 4. Plin. lib. 2. c. 67. Solin. c. vlt. Mela lib. 3. cap. 10.

ferè M. CCCC. LXXXV. apertum: ac subinde missa perhonorifica legatione cum tribus è sanctissima Prædicatorum familia pietate doctrinaque spectatis viris, facilè ad Christi sacra traductum est. Rex de Regis Lusitani nomine, Ioannes, & filius item ab Lusitani Regis filio Alfonsus nomen accepit. Is, cùm patri successisset, superatis hostibus ac rebellibus haud dubia ope cœlesti annos quinquaginta & regnum & religionem Christianam ingenti animo & pietate defendit. Eo dein mortuo, Euangelicis quoque cultoribus primis extinctis, ijs, qui successerant, magis exemplo noxijs, quàm doctrina vtilibus, cùm regnaret Iacobus quidam Christianus quidem professione, sed moribus ac vita longè ab eo nomine alienis; eumque imitati populares ad vitia & superstitiones auitas ruerent; Ioannes Tertius religionem à suis maioribus illatam in regnum Congi sustentaturus, eos, quos nominaui, de Societate impetrauit ac misit. Hi cùm in celebri S. Thomæ insula, quam sub ipso Æquatore Cosmographi locãt, vnde in Congi regnum facilis est traiectus, aliquamdiu substitissent, febribus alijsque morbis acerbè vexati, inde Pindam, emporium Congani regni, nondum valetudine recuperata transmittunt. Eorum aduentu rex cognito, à leucis quinquaginta tum honoris causa, tum ne quid discriminis adirent ab hostibus, duos è Proceribus obuiam misit: quorum vterque ijs erat instructus opibus copijsque, vt ad omnem nutum quindecim virorum millia cogere perhiberetur in prælium. Ab his in vrbem regiam ligneis equis de more vecti perducuntur ad regem. cuius vehiculi tale commentum est. Dolatum robur in cantherij formã palmorũ crassitudine fermè trium, bubulo corio pro ephippijs ad insidendum sternitur. Huic imponitur qui vehẽdus est eques, vehiturque vnà cum tigno duobus à baiulis, altero ab anteriore, altero à posteriore equi parte, succollantibus vicissim alijs, vbi longius est iter. Hisce impositos equis languidos Patres, & aduentantes ad vrbem rex extra muros honoris causa progressus comiter excepit festis maximisque suorum clamoribus, vt eis in acie prælijsque mos est. Ponè regem pulchra excitata crux erat, quã ille dextræ complexu tenebat, & hìc Patres, cum tribus liberis, multisque Proceribus expectabat. Qui simul eos currentes ad osculum manus animaduertit, protinus anteuertit, eorumq; manibus sua leuiter antè tactis, suauium dedit: quem item morẽ in osculanda regis dextra secuti sunt Patres: quanquam solis ille sacerdotibus manum ad tactum pariter & osculum præbuit, laico, qui inter eos erat, solùm ad tactum. Is aliàs in sua regia, cùm Principum legatos admittit, in edito suggestu, vt ex omni parte conspici possit, eburneæ insidet sellæ, mitratus infula è palmæ folijs opere subtili & eleganti perfecta, à capite ad pubem nudus: cætera ad pedes vsque, vestis bombycina contegit. Læuum brachiũ armilla ex orichalco adornat. Equina cauda pendet ex humero. id solis regibus datum. Quinquaginta hominum millia habere dicitur ad nutum semper intenta, & vectigalia perampla. Sed huius adeò erat profusa socordia, vt cùm primùm ingens ei auri pondus esset allatum, postridie nihil esset, diuque exhausta regia pecuniæ nihil haberet. Regio non omnino insalubris est, nec qui perhibentur calores, mordent acriùs. Quo tempore sol propiùs ad nos ac Boreales tractus accedit, & affert æstatem; hiems illic à Martio ad Augustum vsque tenet, non quidem imbribus fœda, sed crebris infesta ventis, & molesta frigoribus: quibus arcendis & propulsandis indigenæ, quoniam vestium fomenta non suppetunt, geminam accendunt pyram, alteram à tergo, à fronte alteram: nudi quippe ambulant pube dumtaxat velata: nec pileo, nec calceis vtuntur. Quòd si quis alicunde subuculam nactus sit, hanc à corpore non ampliùs remouet, donec vsu detrita in scruta sua sponte recedat. Alimenta tenuia sunt, nulliusque penè succi: legumẽ colligunt grano paulò ampliore quàm milij, ex quo farinam ditiores & albi (sic vocant Europæos) in panem exprimunt. nam tritico omnino carent. ac nisi recens & quo confectus est die, panis ille gustetur, adeò breui facileque corrumpitur, vt in crastinum seruari non possit: farinam autem ipsam inter saxa magno labore pinsunt; nullus enim apud eos molarum vsus: & vulgus quidem alio vescitur cibi genere, alio nobilitas haud sinapis absimili. Vinum eis nullum, nisi exsudans è palmis humor: hoc sese alunt & sustentant indigenæ. Poma velut cucumeres, eaque, ne solo pane victitent, obsonij loco. Si copiosior oblata sit esca, copiosè; sin parcior, parcè modiceque aluntur: & ea contenti non quærunt ampliùs. Nullas habent in matrimonio coniunctas feminas præter regem, Procereſque nonnullos: cùm tamen plures pauciores ue pro opibus alant pellices. Pharmacis æquè ac medicis prorsus carent: itaque passim velut passerculi reperiuntur exanimes. Omnino magna apud eos rerum omnium inopia, vt ex Lusitania conuehenda sint omnia: augetque insuper egestatem effusa largitas. Quidquid in manus venerit, largiuntur: nihil recondunt in diem posterum, nihil de futuro soliciti, hebeti incuria, non virtutis amore. Ac ne pecuniæ quidem vlla iam copia est, redactis in potestatẽ hostis (quem Ianchale vocãt) auri fodinis. Sanè si sua ad Deum referrent incommoda, miseraque sordes, eorum communis vita vitam Anachoretarum omnium facilè superaret. Quibus & consultò cæteræ vitæ opportunitates denegatæ videntur à Deo, ne, si ijs affluerent, deteriores & nequiores euaderent: cùm tamen in tanta victus cultusque penuria toti ex fraudibus mendacijsque conglutinati sint, exprobranteque sibi sua mendacia doloque petulanter irrideant atque contemnant. Adeò in naturam consuetudo migrauit. Constat prouincia vario hominum genere Christianorũ & Ethnicorum, indigenarum simul & aduenarũ: quorum hi albo, illi atro colore cùm sint, color ipse in vocabulum transijt, & hac se nota mutuo in sermone secernunt. Indigenarum mite facileque ingenium est: nec ijs ita magno labore Christum probes: totum in deserendis vitijs negotium est. Inter errores, quos diabolus rusticis præsertim Ethnicis persuadet, is est vnus, vt in hac vita se immortales credãt: nam mortuos non verè mortuos, sed aliò translatos affirmant; nec eis quisquam morte videtur extingui, nisi qui obtruncatur

95 *Equi ligneĩ Conganorũ.*

96 *Mos Congani regis in admittendis legatis.*

97 *Mores gentis.*

catur in acie: nec verò cuiquam maius obijci probrum potest, quàm si ei paternus maternusue exprobretur occasus. Pari inscitia sibi persuadent se nihil in vita delinquere. Cumque in ijs instituendis, & ad baptismum præparandis præciperent Patres, vt ex anteactæ vitę peccatis dolorem caperent; respondebant expertes se esse peccati, nec aliquid, cur sibi succenserent, habere. Nam Patres humaniter ab Rege excepti, deductique ad hospitium (cuiusmodi sunt Æthiopum ædificia) culmo paleisque contectum, quanquam valetudinarij, nunquam tamen aut stata sacrificia, aut sacras conciones, cæteraque de more functiones intermiserunt. Quoniam autem præcipuus in ea ciuitate fructus elici videbatur è scholis; Soueralius publicè ludum aperuit, maximisque tum valetudinis, tum egestatis incommodis laboribusque pueros fermè sexcentos, & primis litteris, & Christianis moribus imbuebat. Sed quò facilius susceptum ferret & sustineret onus, aliòs sibi hypodidascalos subrogauit: quibus omnibus, pariterq; discipulis quotidianam à Rege impetrauit annonam: quam si Rex denegaret, nemo vtique ad eam disciplinam accederet. Mira prorsus morum vbique corruptio, culpæ pars maxima (vti iam significatum est) in sacerdotibus, qui de Lusitania venerant, residebat: qui præter vitæ licentiam, ac pessima exempla partes suas adeò oscitanter agebant, vt in sacro tribuendo baptismate magnum simul puerorum virorumque gregem, nulla antegressa catechesi lustrarent; nihil vt Christiani illi de lege, quam acceperant, responderet, nisi quòd salis micam aliquando gustassent. E nostris sacerdotibus vnus Riberius quintum intra mensem, vel assiduis fere febribus implicitus, mille & septingentos ad Christum Æthiopes, Vazius trecentos, Soueralius etiam inter scholæ curas quadringentos adiunxit. Idemque Vazius proximos pererrans pagos cum interprete, ac sine commeatu, trium ac viginti dierum spatio duo millia & septingentos, in ijsque septuagenarios aliquos & octogenarios aquis salutaribus expiauit. Tria templa in regni finibus excitauit, Saluatori vnum, Mariæ adiutrici alterum, tertium Ioanni Baptistæ. Duobus autem in templis ad vnam, aut alteram horam quotidianus catechismus erat, & à catechismo baptismus. Hactenus de Æthiopia.

98 *Labores Patrum in Conganorij cultura.*

99 *Multi ad Christum conuersi.*

In Indiam decem hoc anno de Societate è Lusitania gemino vecti nauigio, soluerunt: in ijs Antonius Gomius, Gaspar Berzæus, Balthasar Gagus, Paulus à Valle, Melchior Consaluius sacerdotes. Ioannes Fernandius, Ludouicus Froës, treisque alij sacerdotij expertes: quorum nauigatio multis sanè fructuosa vectoribus, & Gasparis nobilitata virtutibus, non est inuoluenda silentio. Is Olisippone nauem Ioannis Mendozę conscendit xv. Kalend. Aprilis cum Sociorum parte dimidia, quibus præerat Melchior Consaluius. Nam cum Antonio Gomio, quem Rodericius mittebat in Indiam, vt Socijs qui in ea erant cum potestate præesset, quòd in remotissimas regiones ferebatur migrasse Xauerius, cæteri vehebantur. Ea igitur nauigatio amplam sanè Gaspari præbuit de Deo pariter hominibusque benemerendi materiam: ac primùm quidem de suis Socijs è maritima iactatione, nauseaque laborantibus. Quibus dum accuratè ministrat, & coqui munere palàm fungitur; ita despicabilis initio visus est, vti paranti ad focum cibos ac satagenti, procaces circùm pueri præter cæteras contumelias, appositam quoque ollam aut furto subducerent, aut per lasciuiam frangerent: quidam etiam ab innocente vix pugnos ac colaphos abstinerent. Perspecta dein patientia & grauitate viri, paulatim contemptus in reuerentiam vertit: nec defuerunt, qui laboranti per se, perque suos opportunè succurrerèt. Henricus Macedus vir honestus ac pius rei indignitate commotus, puerum deinceps suum eo munere fungi iussit. Qua relaxatus occupatione Gaspar instituit quotidianam ad nautarum vectorumque turbam explicationem Dominicæ precationis legisque Christianę; festis verò diebus de officijs misericordiæ sermones. Eblanditusque à magistro nauis, vt ad Dei opem & cælitum implorandam Litanias publicè recitari permitteret; eas quotidie sub noctem cunctis præsentibus ac respondentibus decantabat. Cùm autem Socijs meliùs esse cœpisset, ijs adiutoribus operam suam ad verbum Dei prædicandum, prohibenda flagitia, curandos ægrotos vetere Societatis instituto conuertit: rem in primis arduam atque difficilem. Præter naualem quippe turbam, colluuiemque seruilem, vectores fermè quadringenti numerabantur, nefarijs plerique scortis, quæ secum aduexerant, irretiti, aleæque, rixis, & id genus alijs assueti flagitijs. Sed Gasparis Sociorumq; sedulitate ea breui animorum commutatio facta est, vix vt ipsi, qui eam oculis cernerent, satis crederent. Inter eiusmodi occupationes cùm intolerabili Guineæ æstu atque malacia morborum grassari lues cœpisset; aucta est Patribus noua laborum meritorumque materia. Neque enim ad ægrorũ dumtaxat curam atque solatium suam operam transtulerunt, sed quidquid ipsis ad tam longæ ac periculosæ nauigationis viaticũ datum fuerat, id illi totum cum egentibus communicarunt. Et adfuit (vt solet) huic vicissim benignitati benignitas Dei; qui eo liberaliùs rerum omnium copiam suppeditabat ipsis & augebat, quo sua illi prolixiùs liberaliusq; sine vlla exceptione in vsum pauperum erogabant. Quæ res vulgò animaduersa plurimos impulit, vt quidquid haberent, id vltrò Patribus in egenos distribuendum offerrent. Quidam etiam haud infimæ sortis negotiator primò se ægrotantium ministerio, nec ita multò pòst Societati nostræ addixit. Cùm autem aliquando Gaspar statim è suggestu descenderet ad ægrotos, tanti exempli admiratione permotus Mendoza Præfectus seduxit hominem in cubiculum, eique moderandi regendique animi sui potestatem omnem tradidit. Ab eo igitur pijs priuatim exercitationibus expolitus, vltrò deinde cum alijs opportuna de Deo diuinisque rebus habere colloquia suos primùm familiares edocuit, tum cæteros in officio continere; egenos & imbecilles quotidianis sustentare subsidijs, expiare denique frequenti confessione peccata. In hunc modum magna ex parte nauigationis cursu confecto, circa Bonæ spei promontoriũ grauis extitit repentè tempestas. qua Deo propitio feliciter superata, rursus

100 *Discedunt in Indiam Antonius Gomius, Melchior Consaluius, Gaspar Berzæus, Balthasar Gagus, Paulus à Valle sacerdotes: Laici Ioan. Fernãdius, Ludouicus Froes, & alij tres.*

101 *Gasparis in itinere la-*

boriosa-ritas.

102 *Pietas Patrum in vectores ægrotos*

103 *Virtutis exempli in Euangelico operario.*

rursus altera longè sæuior, quæ sex ipsos dies tenuit, subsecuta est. Negabat nauarchus vnquam se vidisse maiorem: tantamque vim aquarum nauis acceperat, vt exhaurientiũ labore victo, mortem quisque singula in momenta velut attonitus expectaret. Interea Gasparem, qui tam præsentis periculi nescius in inferius cubiculum ad orandum se abdiderat, vir grauis, rerumque peritus adijt; placatoque perbreui illa quidem, sed accurata confessione Deo, dixit actum iam esse de naui, nisi manifesto suo numine diuina clementia, quæ magis flectitur vnius amici precibus, quàm vt eius seueritas multorum irritetur offensis, extrema laboranti fortuna succurreret. Ergo eucstigio Gaspar in lucem prodit, & exanimatos metu vectores fidenti voce confirmat. Concurrunt vndique ad eum omnes, perinde ac si propulsare periculum cunctis è capitibus vnus posset. Ille verò conuersis in irata freta luminibus, feris fluctibus benedicit, & ad propitiandum cæleste Numen statas Litanias, & Pœnitentiæ dicatos psalmos indicit. Cuius erecti fiducia pariter vniuersi paulùm ex tanta pectorum trepidatione respirant. Postea cùm Præfecti rogatu Gaspar ad gubernaculum constitisset, contra tumentes fluctus, qui fremitu horrendo iactabãtur in nauim, salutaris identidem crucis signum obiectat, iis crebrò verbis vsurpandis, Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, Christus ab omni malo nos defendat. Continebat interim impetum suum, ne cum vectoribus nauim obrueret perpetuò imminens procella capitibus; nec tamen minas suas frendens pelagus remittebat, vt & cedere carminibus sacris videretur repressa tempestas, nec tamen minis atque terroribus finem faceret, dum conscleratæ mentes prauis suis cogitatis atque consilijs vltricem Dei dexteram irritare non desinunt. Quippe terrore illo periculoque mortis iniecto, scorta cuncta Gaspar induxit, vt suas confestim sordes atque flagitia pœnitentiæ Sacramento detergerent, properarentque reconciliari cum Deo, priusquam desperatis iam propè corporibus, ipsæ quoque animæ sempiternis traderentur incendijs. Nec ægrè ab ijs extorsit, obuersante ante oculos morte, quod in securitate non potuit: in qua quædam armatas iam fuste manus ab eo, dum meliora suadentem abigit, vix abstinuit. Hac tempestate, multisque alijs scopulorum ac syrtium periculis, Deo mitescente, deuictis, nemine prorsus, quod in his locis rarum admodum est, desiderato, ad Mozambicum nauis appellit. Hîc optatissima quindecim dierum à cæteris capta quies: nam Gaspari Socijsque potiùs renouatus est labor. Qui de aliorum magis, quàm de sua incolumitate soliciti, deportatis in publicum valetudinarium ægrotis, còdem ipsi quoque ad eorum refouenda corpora animosque succedunt. Haud sanè ijs hospitiorum opportunitas deerat: quibus multi, vt ad tuendam valetudinem vterentur, instabant: obijciebantque morbidis tractandis corporibus è pestilenti ægrotorum anima contagionis periculũ: quæ dum olim minimè Xauerius cauet, eo ipso in loco certum discrimẽ vitæ adisset. At Patres cunctis periculis præ caritate neglectis, freti Deo, à quo tam suaue mandatum acceperant, inter ægrotos numero centum ac viginti dies hocteſque versari, confessiones excipere, moribundos ad extremum certamen armare, mortuos tradere sepulturæ, pharmaca ciboſque illis emendicare non dubitarunt. Ipse verò Gaspar eodem tempore coqui & pharmacopolæ & concionatoris & Parochi vnus & idem agebat & sustinebat partes: quæ autem erat pro concione disturus, ea ferè vel dum cibos parat ægrotis, vel ipsos apud ægrotos, aut etiam cùm mortuorum corpora ad sepulturam consuebat, commentabatur. Nec diuina fiducia frustrata Patres est. Namque eos tot inter incommoda, tantosque labores perpetuò incolumes atque robustos penè miraculo conseruauit. Cumque profectionis tempore summis etiam precibus ægrotantes, vt in Indiam adueherentur, instarent, idque ijs, Gaspare deprecante concessum esset; nauigio receptis quidquid eorum in vsus necessarium fuit, tota illa nauigatione suppeditatum est.

Interim Xauerius Cocinum versus, rediturus citeriorem in Indiam, quemadmodum extremo anno superiore docuimus, Malaca soluerat: sed antequã conscenderet nauim, pueros quosdam, quos è Molucis in Goënsi Collegio instituendos abduxerat, nauclero, vt in Indiam deueheret, commendauit, semel, iterum tertioque denuncians, valdè se nauigio illi metuere, ne magnum aliquod discrimen adiret. nec inanis fuit ille metus, quem instinctus haud dubiè diuinus iniecerat. Nam prope Ceilanum insulam repentino incursu quodam nauis hæsit in syrtibus: & spe sublata salutis ad vnum & commune perfugium Dei Matris vniuersi concurrunt. Senserunt confestim omnes implorata subsidia, & præter spem erepti periculo Cocinum tenuerunt incolumes. Xauerij quoque nauis toto triduo fœda tempestate iactata, extrema fortuna stetit, & iam vectoribus, facta iactura, mors versabatur ob oculos; cùm ad ea, quæ terrent cæteros, impauidus intrepidusq; Xauerius cunctos cælestes ex ordine, præcipuè cæli terræque Reginam, diuinas vt auerterent & mitigarent iras, deprecabatur. quibus ille præsidijs vndique circumseptus, & spe omni in immensis Christi promeritis collocata, longè maiore animi voluptate in horribili illa tempestate periclitans fruebatur (quemadmodum ad Romanam Societatem scribit ipse de se) quàm præsenti deinde periculo liberatus. Vt quo tempore cæteri vectores omnes præ mœrore ac desperatione salutis ploratus ingentes & eiulatus edebant, ipse præ gaudio cælestique lætitia suauissimos lacrymarum imbres effunderet. Cumque alij suum iam deplorantes interitum vota facerent, nunquam se omnino pelago sua capita tradituros, si præsens illud discrimẽ euaderent; ipse vicissim Domino supplicabat, ne se prorsus ab eo periculo vindicaret, nisi ad paria aut etiam grauiora propter eius obsequium gloriamque pericula reseruaret. Eò sæpè rapiuntur & euolant, quiDeo ardent. Indiam vt attigit, Commorinensium Christianorum vicos, primos suæ industriæ fructus, ingenti omnium gratulatione reuisit. Quippe oppida vniuersa pagiq; perpetuo quodam legis Christianæ concentu sese obuiàm effuderant: detractisque sibi vestimentis sternebant

104 *Ingens periculum euaditur.*

105 *Procella vtilis morũ emẽdationi.*

106 *Gaspar & Socij Mozambici præsto sunt ægrotis.*

107 *Xauerius redit in Indiam.*

108 *Xauerij constantia in periculis.*

109 *Reuisit Christianos Commorinenses.*

iter qua transiturus erat, humiliq́ de genu religiosas manus, non sine multis expressis gaudio lacrymis osculati, suos etiam elatum in humeros ad varia templa festis puerorum puellarumq́ clamoribus deportabant. Quibus inspectis & confirmatis Ecclesijs, recreatosq́; plurimùm Socios sub Antonij Criminalis custodia sua presentia alloquioq́; relinquens, Ceilanum in insulam soluit. Hîc quoniam fructum aliquem ex fuso paucis annis antè tot martyrum sanguine capere gestiebat, mortuo iam regis filio sobrinoq́ illo, qui Goam biennio antè se auctore contenderat; tentandum sibi de cætero existimauit animum Candensis regis, an & ipse ad verum Dei cultum posset perlici. Qui non modò inusitata quadam beneuolentiæ honorisq́ significatione Xauerium excepit, verùm etiam magna animi voluptate de religionis nostræ mysterijs disputantem audiuit. Ab eaq́ disputatione diuino lumine collustratus, ad eamdem illico religionem toto animo incubuit; & vt eamdem regnum suum vniuersum susciperet, curaturũ se spoponderat. Illud insuper vltrò pollicitus fœderatum se ac stipendiarium Lusitani Regis fore, gemina illa conditione dumtaxat. Primùm vt inter se Lusitanosq́, quemadmodum inter cæteros stipendiarios, perpetuæ pacis fœdera sancirentur. Deinde vt ad sedandos comprimendosq́ populares motus, qui fortè nouo ex cultu religionis existerent, præsidium sibi mitteret Lusitanæ cohortis, vnà cum Præfecto, vel dũce, cui ea ipsa stipendia persolueret, quæ Prætor Indicus decreuisset. Quo tam felici Christianæ rei primordio in regno Candensi lætus gratulansq́ Xauerius, egit eodem cum rege, vt ad Indiæ Prætorem (is erat Ioannes Castrius) præstanté aliquem auctoritate virum legationis nomine secum mitteret. Quod magna sua cum voluntate rex fecit, legatoq́ potestatem dedit suo agendi nomine, quæ Xauerio viderentur, amplissimam: syngrapha insuper adiecta, qua fidem suam obligabat actum se habiturum, quod apud Indiæ Prætorem legatus Xaueriusq́ suo nomine transegissent. Itaque discedens cum legato Xauerius Februario exeunte Cocinum venit. Hîc missis in Lusitaniam & Romam litteris, quàm maximum Sociorum numerum, atque ipsum Simonem Lusitanæ prouinciæ præsidem ad Orientis culturam inuitat. Regem quoque Lusitaniæ, vt Indicis Lusitanorũ præsidijs concionatores curet idoneos; edicatq́; suis in India procuratoribus atque Præfectis, omni vt ope religionis propagationem vrgeant, foueantq́ neophytos, cohortatur; additoetiam, si opus esset, terrore minarum, & proscriptione bonorum. quippe in vno Indiæ Prætore spem Ethnicorum omnem positam esse. Simul & illud à Rege petit, certis vt locis annuo cum vectigali domicilia instituendis Lusitanorum indigenarumq́; pupillis attribuat. Inde Cocino Cranganorem venit Lusitanorum vrbem, atque hinc denique inito iam Martio Goam. Erant tum in Goano Collegio Paulus Camers alumnorum custos, & eorum magister Franciscus Petrius, nostrorum verò Rector Nicolaus Lancillottus. Et alumnorum quidem seminarium satis copiosos & lætos afferebat fructus. Nam

110 *Bene rem gerit in insula Ceilano.*

111 *Goam pernenit.*

præter interpretes sacerdotesq́; non paucos, qui multo cum fructu in Commorinum inde prodierant, alumni iam adulti complures in suburbanos emissi vicos, Goam sæpè Ethnicos ad baptismum, & Christi disciplinam adducebant. Hîc Xauerius Indiæ sibi Prætorem primo quoque tempore conueniendum putauit, qui cùm Bazani vnà cum exercitu versaretur, relicto in Collegio S. Pauli eo, quem dixi, legato regis Candensis, ad eum ipse se contulit. & quanquam anceps admodum dubiusq́ue de euentu videri poterat, tum quòd fama erat rebus nostris minùs fauere Prætorem, tum quòd eum audierat pari in causa regi Tanoris, qui Christianum se esse velle cum regno dicebat, nihil aliud obtulisse subsidij, præter vnos Euangelij præcones; ipse tamen suæ memor in Deum spei atque fiduciæ Prætorem ipsum adit, eumq́; de rebus Societatis meliùs edoctum facilè sibi Societatiq́ue placauit. Imò de itinere fessus & imparatus subitaneo rogante concionẽ habuit, & quidquid postea pro rege Candensi postulauit, accepit. Quippe ille Goënsi Præfecto Quæstoriq́ue regio mandauit, vt, dum Goam ipse rediret, perhonorificè liberaliterq́ue legatus rebus omnibus haberetur. Et quoniam paucos illum intra dies vnà cum comitibus à Xauerio baptismo cognouerat expiandum, candidam vestem pretij non vulgaris ad baptismi cultum singulis dono misit. Postea Goam reuersus centurionem ad regem misit Antonium Monis Barrettum cum Lusitanis militibus centum, ferreis fistulis, & tormentario puluere instructis ad custodiam regij corporis, terroremq́ue eorum, qui se vel regiæ menti, vel Christum suscepturis opponerent. Præterea sericæ vestis apparatum sanè munificũ ditissimumq́ue, vnde sibi stolam conficeret innocentię, processurus ad fontem. Xauerius autem remisso ad regem legato, cùm Goæ rogante Prætore subsisteret, nihil habuit prius, quàm vt ex fide data duos de Societate Malacam mitteret. Misit autẽ Franciscum Petrium, & Rochum Oliueriam, de quibus haud ita pòst. Nec sanè absque diuino consilio Ioannes Castrius Prætor, vt Xauerium tantisper Goæ teneret, elaborauit. Namque ipsimet, cùm paulò pòst clarus victorijs, & ob res bene gestas præmijs, & prorogatione prouinciæ in triennium, nouo cum Proregis titulo ex Lusitania recèns ornatus è vita decessit, peropportuna Xauerij opera in suprema illa de æternitate alea fuit.

112 *Bazainum ad India Prætorem contendit: & quod optat, impetrat.*

113 *Adest Ioan. Castrio morienti, qui primus Proregis titulũ in India ab Ioanne III. paulò antè acceperat.*

Interim industrius Christi seruus, dum totus modò hac, modò illa ratione sanãdis animis seruandisq́ue vacat; veterem amicum in ancillarum amores effusum de industria conuenit, & ad paratum iam prandium hospitem conuiuamq́ue se obtulit. formosæ ministrabant ancillæ, pellices hospitis. Verùm cùm inter eas nullus famulus appareret; vix poterat intemperantiæ notam verecundans iam herus effugere: Xauerius tamẽ præter omnem eius metum ac suspicionem, nullum ea de re verbum, aut à mensa, aut super mensam fecit. Ergo id hospitem impulit, vt de cætero Xauerium fidentiùs adiret, & vltrò domum ad conuiuium vocaret. Et ille inuitanti comiter obsecutus, sciscitabatur identidem, quî tandem sorores eius illæ germanæ valerent: relictoq́; in eius animo

114 *Industria Xauerij in detrahendis pellicibus hominis mulieri impiissimæ.*

mo velut aculeo nil vltrà quærebat. Paucis interiectis diebus redit is ad Xauerium, & prouolutus ad genua: En, inquit, adsum imperata facturus: tuum enim silẽtium illud tantis clamoribus perculit mentem meam, vt dies noctesque nulla iam queat ratione consistere. Pergratum mihi feceris, si meis de rebus ex animi mei salute tuo arbitratu decreueris. Fecit propenso animo cupidoq; iam pridem, quod rogabatur Xauerius, & auctor ei fuit, vt animi maculis confessione deletis emptas pellices ablegaret, & pudicitię deinceps sanctimoniæque se dederet. Verùm admirabilem Xauerij artem in tractandis animis extrahendisque de fæce vitiorum, & faucibus inferorũ, non vnum eius facinus declarauit. Lusitanus erat miles in classe, quæ Mecanum fretum nauigatione petebat, penè perditus desperatusque, cuius salutis sitiens auiduſque Xauerius eodem conscenso nauigio socium se illi nauigationis adiungit: & tum comiter appellando, tum vsu perfamiliari, & obsequijs quibuscunque poterat demerendo, ita sibi deuinxit hominem, vt iam vltrò expeteretur ab eo. Vbi maturum visum est, Xauerius illato de lubrica militum conditione sermone, percunctari ex eo cœpit, quàm paratus ad mortem esset, quæ & naturæ mortalitate nunquam longiùs abesse posset, & multò propiùs bellicis casibus immineret: nominatimque de peccatorum confessione, quampridem ea vsus non sit, sciscitatur. Cui cùm ille totos annos duodeuiginti Sacramẽti illius exortem se fuisse non sine gemitu respondisset, sibique in animo fuisse quidem classis ante discessum, tot oppressam sceleribus conscientiam exonerare, sed peccata confesso absolutionem à Vicario negatam; Xauerius nimiam Vicarij seueritatem dissimulanter incusans, bono animo esse iussit: & auditurum se illum si vellet, vltrò recepit, simulque rationem perfacilem dedit, qua vel ab vltima pueritia peccata vniuersa in memoriam sibi redigeret. Quod cùm ille ad spem salutis erectus per multos dies libenter seduloque fecisset; Xauerius vnà cum milite egressus è naui, quæ obuiæ vrbis opportunitatem nacta substiterat, dedit operam confitenti. Confesso crebris sanè cum lacrymis ac gemitibus, pœnitentiæ loco nihil amplius præter Dominicã precationem, & salutationem Angelicam imperat; pollicitus de cætero satisfacturum se pro illo offensi Numinis maiestati. Continuoque in proximam siluam milite relicto se abdit. Hic nudatum corpus tamdiu aculeato flagello diuerberat, dum Patris vestigia secutus miles, ex ipso plagarum crepitu latebram reperit. Qui vt cruentum & lacerum tergum aspexit, obortis lacrymis in medium prosilit: humique stratus ante plectentem sua terga Xauerium, non priùs inde surrexit, quàm ille suo puniẽ supplicio aliena peccata desineret. Id spectaculum militare pectus iam confessione mollitum vsque adeò flexit, & in sese armauit, vt omnes antecactæ vitæ fraudes ipsemet deinde voluntaria pœna mulctaret, & benefactis malefacta sarciret. Porro in eruditendis Goæ puerulis seruitijsque, & faciendis ad populum de more verbis totos sæpè consumebat dies. Noctes in precationibus traducebat modò supra apostolici Augustissimi Sacramenti, modò in hortis domesticis, nitente cælo. In his tum primùm animaduersa est multitudo illa diuinæ dulcedinis & vbertas, qua eius vndique perfundebatur & circumfluebat animus: quam cùm angustiæ humani pectoris non possent capere, voces illas cogebatur identidem ad Deum mittere, *Satis est Domine, satis est.*

115 *Militem perditissimum curat mira solertia, ac lenitate.*

116 *Diuinis consolationibus redundat.*

Per id tempus pridie Nonas Septembris pars Sociorum quos suprà dixi, cum Gaspare ex Lusitania Goam peruenit tum, cùm Xauerius Commorinensem in oram parabat iter: qui dulcissimorum fratrum aduentu cognito, vt eos qua par erat amoris significatione reciperet, non se commouit. Cùm autem inter sese summa animi voluptate, quę Societas ad Dei gloriam in Europa Indiaque gereret, contulissent; actis bonorum omnium auctori gratijs, visum est Xauerio, vt Gaspar, de quo mira quædam sermonibus ferebantur, natali die Beatæ Virginis in æde nostra concionem haberet. Confluxit ad audiendũ ingens hominum multitudo. Sed is exili tenuique voce cùm esset vsus, vt à paucis exaudiri vix posset, expectationi hominũ neutiquam satisfecit. Quamobrem Xauerius, qui statim eo audito ad suos Commorinenses, vti destinauerat, euolauit, in mandatis ei reliquit, vt exercitatione, per noctẽ eodem in templo declamans, augere & corroborare vocem studeret. Fecit obedienter mandata Gaspar, tamdiuque nocturna sese contentione fatigauit, quoad domestici nihil vltrà requirerẽt. Ita paucorum dierum interuallo grandiorem ac pleniorem vocem nactus, longè dein vberrimum ex suis concionibus fructum tulit. Sed homo nauissimus non concionibus vnis distinebatur, sed manum ad omnia, quæ caritas offerret, admouebat munera. Et quoniam magistrorum laborabatur inopia, de Grammatica idem, deque Philosophia, ac demum de sacro Prouerbiorum libro scholas habere cœpit. Ad septimum Idus Octobris altera Goam nauis, vbi cum Socijs Gomius vehebatur, accessit omnino præter spem, nec sine prodigio. Deferebat ea secum vnius Virginis caput ex sancto Vrsulæ comitatu, cuius præsentissimam vectores opem in suis perspicuè periculis sunt experti. Cùm enim ventorum impulsu in arenam ac syrtes prope Mozambicum inuecta nauis esset, excussoque gubernaculo, omnes spem salutis abijcerent; ea, quam dixi, Virgine perpetuis gemitibus implorata, incolumes ex illis syrtibus emerserunt. Verùm, cùm in reponendo clauo, qui reuulsus erat, diu multumque nautæ desudassent, & ad extremum vnà cum perficiendi spe conandi quoque animum abiecissent; cunctis alto mœrore prostratis, sacrum caput proferens Gomius, Tentate, inquit, idipsum denuo in huius sanctæ Virginis & Martyris nomine, & pro comperto habete eam vobis alterum de duobus impetraturam, vt vel suo loco gubernaculum collocetur, vel sine clauo prouehamur in portum. Mira res: nautæ cùm paruissent, statim suo loco gubernaculum collocarunt. Id postea cranium à Prætore & Episcopo, cæteraque nobilitate ingenti pompa religionis exceptum, ad Societatis nostræ templum ipso sanctarum Virginum natali die delatum est: ex eoque tempore cœpit vndecim millium Virginum nomen tota Goa celeberrimum esse, & dies earum natalis apparatu

117 *Perueniunt è Lusitania Socij.*

118 *Gasparis Berzæi multiplex labor.*

119 *Vnius ex B. Vrsula comitatu Reliquijs ingentia pericula superata.*

magnificentissimo, & gratulatione maxima coli. Administrationem Collegij continuò Lancillottus Gomio cessit: sic enim Xauerius ipse, cognito ad id eum munus à Simone mitti, discedens in Commorinum, mandarat. Gomius missò ad Xauerium Paulo de Valle, qui & litteras perferret, & deinde in Commorinensis Ecclesiæ cultura maneret; cœpit statim ostendere plus sibi ad agendum cum populo, quàm ad tenendum administrationis Religiosæ clauum facultatis suppetere. Nam ante cognitum satis patriæ eius ingenium, quam Conimbricæ, quam Parisijs rationem acceperat, in eam Goanum Collegium redigere, & id genus alia moliebatur. Idem tamen, vt erat acer, & animo magno, nec vulgari facundia, priuatim publiceque exorsus agere, ingentes tota vrbe motus excitit.

120 *Obedientia Gaſparis.* Interea Gaſpar ex laboribus in morbum lapſus ſalutatur ab eo, perque iocum iuſſus ociùs conualeſcere, quòd imponendam eius humeris crucem domi iam conditam ac paratam haberet; poſtridie de cubili ſurrexit, Gomiumque conuenit ad iuſſa omnia perexpeditus & alacer. Cuius ſingularis obſequij & illud haud leue documentum eſt. Mos eſt Prætoris Indici vel in annonæ caritate, vel cùm in milites ſtipendia non ſuppetũt, publico in loco præbere epulum: quò tum veſcendi, tum ſpectandi gratia ingens vndique turba concurrit. Id per eos dies cùm à Prætore daretur, eò ſe conferre iuſſus Gaſpar, vt ad circumfuſam multitudinem verba faceret; nulla interpoſita mora, cum Coſmo Turriano, qui Societati Goæ ſe nuper adiunxerat, alioque Malabare Fratre ad publici conuiuij locum properat, imperata facturus. Accumbebant tum conuiuæ fermè ſexcenti, & circumſtabant ſpectatores innumeri; cùm Gaſpar ſingulas perluſtrans menſas, quorumdam inſuſurrat in aures, Quàm vellem vos Chriſti epulum de peccatis inite confeſſos? Verùm cùm inurbanè à quibuſdam & petulanter exciperetur, cœpit ille plenus Deo verbis Chriſti ad ſe vocantis liberè vociferari, *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* 121 *Obedientia vis.* Quo inuſitato inſinuationis genere cùm conuiuas rei nouitate ſuſpenſos ſibi attentiſſimos reddidiſſet; eadem vocis animique contentione dicere aggreſſus ad finem vſque perrexit, tam expedita & profluente quodammodo celeritate verborum, vt nunquam meminerit ſe dixiſſe ſolutiùs. Vis obedientiæ videlicet linguam ſoluerat, quæ vel infantes facit eſſe diſertos, & expeditos elingues. Vbi peroravit, edixit ſecunda, quinta, & ſexta feria multò lautiores ſe illis epulas, quàm dediſſet Prætor, appoſiturum, pabulum nimirũ diuini verbi: quod ingentibus animorum ſtudijs ac commodo, vti receperat, poſtea præbuit. Aliàs etiam ab eodem Gomio iuſſus Andream Caruallium ætate nobilitateque florentem (erat enim Ducis Alcacelij frater) ad Societatem Gaſpar adduceret; is æco item ductus obſequio fecit imperata ſanè feliciter, & nouo ſocio Societatẽ auxit, cuius deinceps exemplo nobiles alij non pauci ad pietatem animum appulerunt. Nouum haud dubiè vocationis genus, idemque, ſi prudentia expendatur humana, probabile minùs; ſed qui ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobat, is vtique admonere nos voluit, quanti cæcæ obedientiæ ſtultitiam in ſuis famulis adamet, per quam eorum in animis res admirabiles ſæpè gerit. Nec tenuis fuit ille fructus, quem è 123 *Carcer ſibi cerreſtus à Gaſpare.* Gaſpare carcer dedit, qui ſua peccata vniuerſus ad Patris genua confeſſione depoſuit: eodemque auctore Liranias piè quotidie pſallere ſub noctẽ cœpit, & è vinctorum numero cenſorem legere, qui temere iuriſiurandi conſuetudinem, & peccata publica coargueret. Erat inter eos Brachmanes, Chriſna Lucù nomine, diuitijs auctoritateque domi ſuæ facilè princeps. Sexaginta quippe 124 *Inſignem Brachmanem conuertit ad fidem.* aureorum millium annuum vectigal habebat. Hunc priuatim Gaſpar aggreſſus, multiſque habitis diſputationibus ſæpè conuictum, demum perpulit, vt ſpatium ad deliberandum ſumeret; & rem Deo precibus commendaret. Biduo interiecto Gomium Brachmanes euocat, conteſtatuſque nulla ſe cupiditate libertatis adductum, imò permittentem cupientemque vt in ſua cauſa ſuus æquitati locus legibuſque daretur, aperit ſuum de Chriſtiana religione conſilium. Qua præda valdè lætus Antonius tota illico de re Prætorem admonet: veniaque haud ægrè Brachmani impunitateque criminum impetrata, hominem deducit ad noſtros Chriſtianis præceptionibus imbuendum. Virum ſecuta mox vxor, ſororiſque filius ipſi quoque expetiuêre baptiſma. Id vnà cum viri auunculique baptiſmo totis octo diebus tinnitu feſto, ſymphonia, choreis, ingenti omnium ordinum ſtudio celebratum eſt. Vię vibis vario periſtromate, virentique palma elegantem in modum ornatæ: ipſi candidati magna tum Brachmanum, tum Chriſtianorum frequentia ad templum in equis deducti. Ibi re diuina ſolenni ritu peracta, concioneque ad populum habita, demum ab Epiſcopo Prætoreque honoris cauſa de fonte ſuſcepti. marito Lucù Lucæ de Sà, vxori Iſabellæ, adoleſcenti Antonij nomẽ impoſitum. In hanc deinde familiam Prætor cùm alia multa publicè priuatimque beneficia contulit, tum verò Lucam ipſum Tanadoris, ampliſſimo inter Brachmanes magiſtratu, condecorauit. Is adhuc Ethnicus propenſo ſemper animo fuit in Luſitanos, tanta autem in omnes liberalitate, vt mille aureorum pondus leuidenſe munus, minimeque dignum ſua perſona duceret: in pauperes verò tam benignè profuſus, vt videri poſſet hoc potiſſimùm adminiculo fontes ſibi diuinæ aperuiſſe clementiæ, tutamq; muniuiſſe viam ad accipiendam comprehendendamque veritatem. Eius ad Chriſtum acceſſio alios ſubinde nouos ad baptiſmum ex Ethnicis euocauit: cùm ipſimet dictitarent æquum eſſe vt filij parentem ſequerentur. Adeò efficax in vtramque partem Principum virorum exemplum & Dynaſtarum eſt. Indi diſciplinæ Goënſis alumni varia ex ætate nonaginta iam propè erant, additis à Luſitano Rege prouentibus.

122 *Item obedientia vis.*

Porro ad incitandam Sociorum virtutem, acuendamque in animis tuendis induſtriam, Nicolao Lancillotto, & Paulo Camerti, Antonio Criminali, & Alfonſo Cypriano primis omnium apud Indos ex B. Ignatij litteris in Societatis corpus adſcriptis Coadiutorum ſpiritualium delatus eſt gradus. Extant etiamnum Lancillotti lit- 125 *Primi in India Societatis ſpirituales Coadiutores.*

teræ

teræ ad B. Ignatium, quibus ei maximas pro collato munere gratias agit. Extant & Criminalis Latinæ simplici stylo, in quibus tamen magnæ virtutis multa interlucent lumina, præsertim submissionis & obedientiæ. Indignum se eo gradu profiteretur, & cuius de Societate etiam seruo in perpetuum iampridē obedientiam obstrinxisse.

126 *Criminalis obedientia.* Quòd verò potestatē B. Ignatius parem sibi Professis per litteras impertierat, integram rem ad Xauerium delaturum ait, nec vsurpaturum, nisi quatenus illi videatur, perinde ac si nullas ab Ignatio litteras accepisset. Tam procul ab immunitatibus ambiendis aberat. Adeò non obedientiam modò, sed & ordinem in ea gradusque suos conseruatos volebat, & ipse omnibus subiacere. Sed ipsammet epistolam, vt sancti Martyris reliquias, infrà vulgabimus: cuius cùm præstantem obedientiam alias quoque memorauerimus, eo præcipuè merito factum videtur, vt primus ex hoc cœtu gloriosam sanguine fuso victoriam loqueretur.

127 *Xauerij sanctitas.* Iam Xauerius ex Commorino Goam redituus Cocinum venerat, cùm Paulum à Valle obuium habuit: ex quo & nouos cum Gomio Socios aduectos cognouit, & alias ab Europa litteras accepit. Quæ fuerit vtriusque in sancto complexu congressuque spiritus exultantis iucunditas, cogitari potest ex his, quæ Paulus in Lusitaniā protinus scripsit. Sed vtinam, inquit, explicare vobis » aliquis posset beatitatem, qua tum delibuta est » anima mea. Verùm ego quid aliud dicam ignoro, » nisi frigidis admodū verbis, Verè, verè, verè ser» uus Dei est iste, & nunquam inueni similem illi. » Sanè, fratres, non colloquio tantùm, sed ore & » conspectu ipso implet homines Deo seruiendi » desiderio tam suaui & odorifero, vt inenarrabile » sit. Eius os benedictione plenum est: nihil aliud, » nisi assiduè personat, Laudetur Iesus Christus, » voce tam pia, vt colloquētibus sensum eumdem » insinuet. Hac cælestis lætitiæ vbertate Cocini ex sancto congressu Dei famuli fruebantur, cùm tristissimus Goam nuncius affertur, Xauerium à Badagis in ora Piscaria pro Christi fide varijs cruciatibus interfectum. Qui rumor temerè dissipatus non modò Lusitanorum Christianorumque, verùm etiam Ethnicorum Maurorumque animos (quæ erat omnium in eum pietas ac beneuolentia) incredibiliter affecit. Fuerunt, qui cæsum eius corpus omni conquisitione perquestigaturos se vltrò promitterent: alij curaturos se per Regem, vt in Sanctorum numerum referretur, vel si triginta aureorū millia in eius cerimoniæ sumptum eroganda forent. Multi varia per eum prodigia, vel miracula edita, nec pauci vitæ sanctitatem, futurorum scientiam, virtutum reliquarum præstantiam ingenti eius desiderio commemorabāt. Verùm cùm paulò pòst ex eadem ora duo de Societate vitæ eius nuncij interuenissent, absterstus est mœror omnis, & conuersus in citharam luctus: cuius posterioris lætitiam nuncij mox xi. Kalendas Nouembris ipsiusmet Patris reditus confirmauit cumulauitque. Ille nouis auctus auxilijs alias circumspicere Societatis sedes cœpit, & alijs alias vrbes regionesque distribuit: Lancillotto Coulanum, Cypriano Socotoram insulam (quanquam postea, incertum qua de causa, non

128 *Distributio Patrum per Indiam.*

eò, sed Meliaporam abijt) Alfonso Castrio, nuper in ipsa India ad Societatem adiuncto Molucum, Melchiori Consaluio Bazainū, Armuziam denique Gaspari Belgæ. Et Armuziam quidem ad opprimenda nefaria scelera, quæ ibi superstitionum omnium colluuio pepererat, Xauerius ipse iam cogitauerat: verùm, mutato cum Iaponica profectione cōsilio, Gasparem sui simillimum in suum substituit locum: præsertim quòd is iussus Goano Collegio, Socijsque per Indiam sparsis præesse, studio humilitatis modis omnibus impositum onus tentabat excutere. Singulis autem singulos è Societate ministros & adiutores adiunxit. Fuerat enim Ignatij mens, diserteque perscripserat, ne nostri in India soli, sed minimūm bini per eas prouincias & remota loca discurrerent; tametsi paucitas hominum sæpè cogebat disiunctas etiam oras sine vllo comite peragrare: cùm quidem necessitas pereuntium tot animarū subiecta oculis ita commoueret præcordia eorum, quos caritas Christi tangebat, vt non modò soli omnes deuorare ærumnas parati essent, sed etiam (sic loquitur Lancillottus) frustatim sese diuidi dissiparique, quò varijs in locis, si fieri posset, euangelizarent, ipsi percuperent.

Xauerius cùm in dies plura de Iaponicis insulis, de incolarum frequentia, ingeniorū præstantia, alijsque huiusmodi rebus cognosset, maiore incensus est studio peragrandæ Iaponiæ. Iam Angerus ille, quem Goam præmissum suprà demonstrauimus, satis de Christianis ritibus ac mysterijs edoctus, gemino cum famulo ab ipso Antistite baptizatus erat, & Collegij nomine, Paulus Sanctæ fidei, ad indicandum gratum in id Collegiū animum, appellatus. Ergo ipsum, & Iapones alios breui in Iaponia ipsa sibi futuros interpretes, Lusitano sermone curat ac primis litteris atque exercitijs spiritus excolendos. Ipse compositis rebus domesticis nunquam interquiescens, sub anni finem Goa rursus egreditur, & vt certa Molucensium negotia cum Prætore Garzia Sà transigeret (qui ex arcanis Regis Lusitani libellis Castrio Proregi suffectus, ad persequendas reliquias Cambaici belli Goa discesserat) in Cambaiam vsque contendit, & ex itinere, vt constituerat, suos Bazaini reuisit. Ita hic illi absumptus & exactus est annus. Quanquam de suis ille rebus parcè admodum iciuneque scribit, cùm tamen multa de eo fusè copioseque, & ab externis scribantur & nostris. Vbicunque versabatur, tantæ erat apud omnes existimationis ac nominis, vt in magno beneficio Dei poneret, quisquis tanti viri frueretur aspectu. Is, cùm de Societatis in Europa progressu cognosceret, tam tenero mollique animo, tam vberi lætoque fletu diuinæ munificentiæ grates agebat, vt in eumdem fletum ipsos quoque nuncios & spectatores adduceret. Crebra erat eius in ore Sanctæ Trinitatis, & augustissimi Iesu nominis vsurpatio, ex redundantia conditæ pietatis in animo: sæpeque ad meritam gratiarum actionem pro diuinis in Societatem muneribus incitandam, teneriore quodam animi sensu dicebat ad suos, Quàm bonum habemus » Deum, quanto opinione nostra meliorem! vt ijs- » dem tangi motibus videretur atque is qui dicebat, *Quàm bonus Israël Deus his, qui rectō sunt corde!*

129 *B. Xauerij sanctitas.*

Quo-

Quoniam enim recto is erat corde, cunctisque Deum spectabat in rebus, ideò & Deus videbatur illi tam bonus. Negabantque omnino domestici, quæ per Xauerium Deus admiranda patrabat, ea sibi licere verbis exequi. adeò erant effatu grandia.

130 *Bazainij Collegij exordium.*

Sed quoniam de Xauerio Goaque diximus: dicamus & de quibusdam alijs eius socijs locisque nonnulla, quæ superiore ex narratione supersunt. Bazaini Rex Lusitanus nuper Collegium annuo cum prouentu ad instituendos indigenas excitarat: quod onus cùm propter exiguum suorum numerum Lancillottus recusasset, Franciscanis Patribus impositum est. Verùm ijs deinde ponere cupientibus, vt à suis institutis abhorrens, iterum nostris obtruditur, & assentiente Xauerio, Episcopoque Goënsi susceptum, & Melchiori Consaluio mandatum. Est is locus cùm ad continendos in institutis patrijs, Christianisque ritibus Lusitanos, tum ad perducēdos ad Christum Ethnicos & Saracenos mirè accommodatus. Regio feracissima est, cælum saluberrimum, putealesque aquæ dulcissimæ, vrbs elegans & ædium pulchritudine, & mole ac descriptione templorum. Ea subterranea fermè sunt ac fornicata, intercolumnijs facellisque decora, eodem saxo opereque constructis.

131 *Melchior Consaluius primus ei præpositus.*

In ora maritima Commorini quatuor de Societate varijs locis rem diuinam curabant: quibus præerat, & quidem ab ipsismet delectus, & à Xauerio probatus, vti suprà significatum est, Criminalis: cuius ingens erat & frugifer labor in percurrendis Christianorum locis, & lingua Malabarica perdiscenda. Versabantur in eodem tractu Fr. Franciscus Henricius, Balthasar Nunnius, & Henricus Henricius, (quanquam duo illi longè ab hoc tertio disuncti) & singulorum curæ plures erant commissi loci. In eademque ora cùm Emmanuel Morales, tum Alfonsus Cyprianus, priusquam Meliaporam peteret, ætate senex, lacerto iuuenis desudauerant. Magnis omnino laboribus pari fructu vinea Domini colebatur, nec excolentium animi gaudio minore, cùm æternus Paterfamilias solatijs cælestibus operārum suarum & labores conditet, & roburaugeret. Affirmabat Henricus Henricius gustum spiritus in medijs laboribus animisque captandis fuisse tam vberem, vt, si data esset optio, mallet haud dubiè quispiam in ijs se contentionibus perpetuò frangere, quàm subitò in cælum rapi. Catechismus manè puellis, vespere pueris tradebatur. Vnusquisque ex indigenis singulis docebat in locis, alius qui discerent euocabat. Docendi ratio ea nimirum erat, quam Xauerius ipse reliquerat: cuius & labore conuersum Malabaricè catechismum adhibebant. Henricus arduo ille quidem opere negotioque linguam sibi Malabaricam compararat: verùm vt eam semel arripuit, facilem eius tradendæ ac perdiscendæ viam excogitauit, & vocabulorum indicem texuit. Sanè prodigij instar indigenis visum, quòd tam bene, tamque breui (semestri scilicet spatio) tam implicatum obscurumque sermonē peregrinus homo didicerit. Itaque nullo adhibito interprete verba facere aggressus, ferebat fructum vigiliarum suarum; sensitque; dubiam interpretum fidem, qui cùm aliud intelligerent atque acciperent, reddebant perperam sententiam docentis. Quoniam autem cùm ex Moluco rediret Xauerius, satis fusam mysteriorum omnium Christianæ legis explanationem Malabari sacerdori tradiderat, vt Malabaricè conuersa cunctis in eius oræ templis publicè recitaretur; ea vt primùm Henricio præsente recitata est, curauit ille nostris litteris describendam, quò Socij reliqui notis familiaribus assueti, & prælegere eam populo possent, & prælegentibus operam dare. Sed Xauerius, quo celerius inchoatam eius linguæ Grammaticam Henricus absolueret, nec semper esset adhibendus interpres, labores illius minuendos censuerat, tot Ecclesiarum procuratione sublata. Is igitur per otium auctum aduersus Ethnicorum quoque fabulas scribere instituit, vt earum vanitatem redargueret, & mendaciorum portenta refelleret. Constanterq; suæ cæcitatis Ethnicos admonebat, qui cultum omnipotenti Deo debitum indæmones & saxa conuerterent. Idemque numerosum Brachmanum gregem ad disputationis certamen vnus vniuersos, iuuenis seniores, quorum esset luce clariùs confutaturus errores, prouocabat: quòd si frangi disputationis contentione non possent; ad indicandum vtra de duabus suāne an Brachmanum verior esset sanctiorque religio, ignis periculum non recusabat, & in ardentem rogum gestiebat ascendere, si conditionem auderent accipere. Tantum suis famulis fidei medios inter infidos impiosque peropportunè Christus infundit. In explanandis aliquando religionis Christianæ capitibus suis auditoribus affirmauit, si quis ex ijs veram accensamque fidem possideret, iuberetque Christi nomine ex obsesso corpore abire dæmonium, id protinus abiturum: quod cùm arripuisset neophytus, venisserque in certamen aliquando cum Iogue, (quod Brachmanum genus esse diximus) sine vlla dubitatione recepit se in Christi nomine atque virtute de humani corporis domicilio, quod Iogues ille non posset, dæmonem expulsurum. Animaduersum est autem, ex quo coli in eis regionibus cœptus est Christus, imminutam ac debilitatam esse vim dæmonum. Nam antea tantus erat eorum terror atque licentia, vt nemo solus ad proximum litus auderet accedere, spectrorum immanitate deterritus, quæ piscatorum inter cymbas igneis sese formis obijciebant. At posteaquam illata in ea loca crux est, desierunt monstra illa hominibus infesta esse. Quod olim virtuti crucis Serenus tribuebat Abbas. Qui cùm disputat apud Cassianum, quid causæ sit, cur dæmones, qui superiore tempore inter Anachoretarum dumtaxat initia tantæ fuerint feritatis, postea non eamdem suo tempore vim haberent; colligit ad extremum virtute crucis etiam deserta penetrante, & vbique eius gratia coruscante retusam eorum fuisse nequitiam. Inter Ethnicos tamen sæuam adhuc tyrannidem exercebant, ab eisque diuinos sibi expetebant honores, ac nisi pecuniæ magnitudinē, arietumque multitudinem, quorum cruorem dicebantur exsugere, & alia, quæ postulabant, afferrent, exitium eis minitabantur ac necem. Ita infelices illi terrore compulsi diabolum adorabant, & domos suas funditus exhauriebant, vt ei munerum defer-

132 *Socij Commorinenses.*

133 *Solatia cælestia inter pios labores.*

134 *Henricus Henricius Malabaricam linguā perdiscit, & ad artem reuocat: ac cæteri eius præclari conatus.*

135 *Magna Henricij fides.*

136 *Virtute crucis fracta vis dæmonum.*

deferrent honores. Henricus autem, vt Christi gregem tantis terroribus liberaret, spondebat sacris se carminibus eiecturum quidquid prauorũ dæmonũ in humanis corporibus habitaret, quod nec Iogues ipsi possent, nec cæteri Brachmanes attentarent. Sanè neophytorum fides erat illustrior, quàm credi posset. Nam & alius cùm ægrotantem inuisisset amicum, rosario, quo vtebatur ad preces, eius iniecto ceruicibus, morbum depulit. Quare celebrata, totoque oppido peruulgata, quisquis deinde labebatur in morbum, ad id rosarium medicinæ gratia confugiebat, oblata etiam neophyto, si opus esset, pecunia: quam tamen ille, ne auaritiæ sordibus splendorem gratuiti muneris inquinaret, sedulò repudiabat. Alius erat penes Henricum neophytus puer, qui Goënsi è disciplina prodierat. Hic captus à Saracenis, & in eorum fana productus, ne mortis quidem minis adduci potuit, vt vel Christi fidem prodere, vel genu Mahometi submitteret. Sed supernæ prouidentiæ fuit, cui robur poterat ad ferendam necem tortoresque sufficere, ei potiùs aditum ad eos declinandos ostendere. Itaque relictus in compedibus ne euolaret, paucos intra dies incenso ab hostibus oppido, necatisq; compluribus, elapsus est incolumis ad Henricum. Narrabat is inter Saracenos se vidisse multos Lusitanorum fugitiuos seruos, qui Christi fidem adhuc arctè tenerent, eosque se grauissimos hortatores, ne eam ipse desereret, habuisse. Qui & suprema suis cùm è vita migrarent, officia patrio ritu cum Ethnicorum admiratione persoluerent.

137 *Neophytorum insignis fides.*

Inter Ethnicos Commorinenses erant, qui Deum vnum colerent, & simulacra contemnerent: incidítque Ethnicus in Henricum probitatis & sapientiæ fama nobilis, qui plurima euerterat ac deturbarat idola. Is & verum Dei numen ex Ethnicorum antistite quodam, qui & ipse Deum colebat vnum, simulacrorum inimicus acerrimus, & principis parentis lapsum se didicisse narrabat, Satanæ inuidia fraudeq; decepti: tamersi in tantis tenebris sæpè veris falsa miscebat. Habebatur is à suis præsertim Brachmanis in honore: quos tamen insimulabat amentiæ, qui mutis lapidibus diuinitatem tribuerent, & commentitios deos omnium irrisione ludendos, tam impudenter inducerent. Sed suam Brachmanes excusabant inopiam, & satius esse dicebant falsa illa numina comminisci, quàm miserandum in modum fame necari: proinde rogabant, suas vt fraudes celatas vellet: quas ille tamen prodebat & enunciabat. Sanè moribus erat commodis, tametsi Christianus non erat, rogatusque ab Henrico, quid illis Ethnicis futurum censeret, qui vitam cum virtute traducerent; respondere non dubitabat, dum Pagodes colerent, nunquam eos ad paradisi gaudia profecturos. Plura in his locis delubra visuntur sanè magnifica, eaque marmorea, & pictis animantiũ variata figuris, quibus præsunt Brachmanes ventri dediti, qui dum suos mentiuntur comesse Pagodes (vt suprà memorauimus) magnam vim congerunt libationum epularumque vnde ventrem farciant atque distendant: exhibitoque nidore Pagodibus, sibi suisque familijs ipsam saginam vendicant. Cæterùm regionem neque insalubrem, neque admodum sterilem,

138 *Religionis vera magna vestigia in Ethnicis quibusdam.*

139 *Cura pecuniæ multos in impietate detinet.*

(vt initio ferebatur) vsu deprehendit Henricus, clariusque postea longinquitate vitæ ostendit, quam (vt suprà significatum est) ad eam vsque diem, dum hæc scriberentur, produxit.

Franciscus Petrius, & Rochus Oliueria, quos missos à Xauerio diximus, Malacæ perutilem posuerunt operam, quò ad eam diem nulli è cæteris Religiosorum Ordinibus aspirauerãt. Sesquihoram quotidie Petrius, è Xauerij præscripto, in imbuendis Christiana lege puerulis consumebat: eiusdemque iussu, quàm creberrimas conciones habebat, minimùm diebus festis; matutinis ad Lusitanos, vespertinis horis ad captiuos indigenasq; Christianos. Sabbata verò Decalogo Symboloque tradendis ad Lusitanas feminas reseruabat. Sed antiquissima fuit illa cura publici valetudinarij: vbi præter cætera, semel saltem in hebdomada ritè sacrificabat, &, cùm vsus posceret, Sacramenta præbebat: similiterque in eo Sodalitio, cui à Misericordia nomẽ est, quoniam propter inopiam sacerdoti alendo non erat, quarta quaque feria ritè sacris operabatur. Rochus de eiusdem Xauerij sententia præter ægrotorum sedulam curam, cùm disciplinæ Christianæ teneræ Lusitanorum ætati, tum scribendi legendique, & Grammatices etiam elementa tradebat. Is primo suo aduentu simul ac ludum aperuit, centum & octoginta nactus est pueros institutionis indigos, vt qui ex matribus nati Gentilibus, patres habebant alia curantes omnia, præter optimam liberorum educationem. Catechismus autem tam latè patuit, vt tota vrbs ædesque priuatorum eius cantico resonarent. Eratque ab eodem Xauerio conuocãdi homines ad catechesim, sicut & protestandæ fidei constans ratio præscripta. Egrediebatur per vrbem cum tintinnabulo Rochus, & certis quibusdam locis præconis more clamabat, Mittite, Christiani, vestros filios filiasque, famulos & ancillas, vt audiant sanctæ fidei prędicationem. Formula verò protestandæ fidei, quam & memoriæ catechumenus quisque mandabat, & initiandi baptismo concipiebant, hæc erat: Deus, verè confiteor, vt bonum Christianum decet, Sanctissimam Trinitatem Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, tres personas, & vnum Deum. Credo firmiter nihil hæsitans quidquid tenet & credit Romana mater Ecclesia, atque ita promitto me victurum moriturumque in fide sancta Catholica Domini mei Iesu Christi, Dei & hominis pro nobis mortui: & nunc pro eo tempore, quo moriturus sum, si tum loqui non potero, confiteor Dominum meum Iesum Christum ex toto corde meo. Resistendum præterea Malacæ fuit Iudæorum acerbis odijs, qui se nostris profitebantur infensos. Omnem quippe lapidem cæci illi, & inferorum flammis addicti mouebant, vt Patrum ab vsu atque præceptis Ethnicorum greges auerterent. Apud hos ipsi, vt etiam apud Arabes, Saracenos ac Persas circumcisionem Moysemque disseminant, eoque consilio Malacam se conferunt, vt proselytos aliquos faciant, quos eâdem operâ gehennæ filios efficiant. Fuit tamen ex eodem numero Iudæus quidam, qui se Romanum diceret, & verba facientem ad populum Petrium non audiret inuitus, celebraretque eius subinde domum, vt cum eo nonnullos veteris instru-

140 *Malacæ Franciscus Petrius, & Rochus Oliueria nauiter sese gerunt.*

141 *Formulâ contestãda fidei à B. Xauerio edita.*

142 *Iudæus quidam conuertitur ad Christum.*

instrumenti locos quęstioneſq; conferret. Quem cùm Pater comiter accepiſſet, blandaque oratione ſibi penitus adiunxiſſet, faciles ſibi ipſi ad inſinuandum in eius pectus Chriſtum parauit aures. Verùm orto de lege noſtra ſermone, nihil illi durius, quàm vt credamus Deum hominem factum, flagellis cæſum, in crucem actum, denique cæteros vt mortales morte conſumptum. Quorum omnium à Petrio cauſas atque rationes, quemadmodum illa fieri poſſent, diligenter edoctus; diſiectis extemplò tenebris clariſſimum veritatis lumen aſpexit, & alium mutatus in virum, dum ea, quæ didicerat videratque, ſedula mente pertractat, inuentum in æde Miſericordiæ Petrium totis vlnis amplectitur, teſtatus velle ſe prorſus Chriſtianũ eſſe, Chriſtumque per otium pluribus edoceri. Tam incenſis ardoribus denegari à Patre non potuit, & quinque diſciplina dierum ad ſacrum fontem inſtructus, eo denique cum ſuis domeſticis ſeptem ritu apparatuque ſolenni, primarijs coram viris nobilibuſque compluribus eſt exceptus. Is poſtea Cocinum, vbi filium habebat, egreſſus, dedit operam, vt quem ex ſanguinibus, & ex voluntate carnis gehennæ genuerat, eum longè vtique feliciùs ex aqua & ſpiritu cæli gaudijs procrearet.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER NONVS.

1549
1
Status Societatis anno 1549.

ANno eiuſdem ſæculi XLIX. duobus & viginti Societas locis, prouincias duas cum ſuis Præpoſitis, Hiſpaniam & Luſitaniam (vt ſuprà demonſtratum eſt) iam conſtitutas habebat: quibus & Indiam Præpoſito ei Xauerio hic ipſe annus adiunxit. Quæ verò in Italia, Sicilia, Germania & Gallia Societas verſabatur, eam ipſe per ſe adminiſtrabat & tẽperabat Ignatius: tametſi in Sicilia pręerat, vt inſpector aliquis, Iacobus Lainius. Magna autem erat vbique, præſertim Romæ, vnde in reliquum terrarum orbem diſſeminabatur, eius & nominis & numeri propagatio: pauci tamen gradum ad ſolennem votorum Profeſſionem faciebant. Nam præter Borgiam, quem ſuperiore anno vota illa remotis arbitris ſuſcepiſſe narrauimus, nemo ea iam diu ſuſceperat. Quanquam enim ea de re Hieronymo Natali nuper aliquid Ignatius innuerat: tamen cùm ſuam ille tenuitatem modeſtè primùm excuſaſſet, quòd diceret gradum illum ſua virtute ſuperiorem eſſe, fatiſque ſibi fore, ſi inter Profeſſos trium votorum adſcriberetur, pereretque, ſi Patris perſeueraret imperium, quatuor vt Romæ vota eo præſente ſibi liceret, & in eius, vt aiunt, manibus nuncupare; dilata res eſt. Quatuor tamen hoc anno, eodem ſacro Annunciationis Angelicæ die, tametſi non eodẽ loco, in eo conſtituti ſunt gradu. Ac Romæ quidem Emmanuel Miona, Ioanneſque Polancus; Gandiæ verò Iacobus Miro, & Andreas Ouiedus, omnes inſigni virtute, & litterarum eruditione conſpicui. Cæterùm Romana domus in dies magis multis vndique ex Italia, Gallia Germaniaque viris idoneis confluentibus augebatur. Nec Ignatij pectus diuinæ fiduciæ plenum ab aperienda ianua compluribus, initiorum deterrebat egeſtas, extremo præſertim anno, cùm prẽter ſolitum res erat aſpera domi, & humanæ ſpes oblanguerant. Cecideratque quippe vniuerſæ Paſtor Eccleſiæ, qui primus Societatis inſtituta probarat, & eam plurimis beneficijs ac priuilegijs ornarat, Paulus Tertius. quo ex oculis repente ſublato, cùm Cardinales illi, qui ſtatas ac certas in vſus Patrum eleëmoſynas erogabant, ad ſublegendum ex ſuo corpore in demortui locum Pontificem ſe conclauibus incluſiſſent, haud ita citò, vt videbantur, de ſucceſſore deliberaturi; deſperabantur videlicet ab eis vſitata ſubſidia. Eodemque fermè tempore, qui rem domeſticã adminiſtrabat Petrus Codacius, & cuius ſedula ex prouidentia tota domus apta pendebat, ſubitò extinctus, reliquam ſpem omnem, quæ quidem in humanis erat, euerterat. Sed Ignatius, qui diuina ſeſe ſpe confirmare & ſuſtentare didicerat, nec vnquam idoneis inopiæ metu aditum intercludere erat ſolitus; conſtituto rei familiaris adminiſtro Pontio Gogordano, eo ipſo tempore alios fermè decem ad ſuum numerum aggregauit. Nec eum fruſtrata ſpes ſua eſt, euidenti Numinis prouidẽtia. Cardinales quippe benefici inter ipſas creandi noui Pontificis curas Ignatij memores, ex arctis illis comitiorum clauſtris nummos aureos ad eum ducentos dono miſerunt. Eodemque tempore Ioanni Crucio obſonatori ad Lateranenſem baſilicam tendenti, dum per Coloſſæum tranſit amphitheatrum, ignotus homo marſupium cum aureis ferè centum in manus iniecit, ſtatimque ſeſe ſubduxit. Nec multò pòſt eidem ante lucem ad quippiam coëmendum egreſſo, prope ædem B. Mariæ ſuper Mineruam alius item ignotus aureos circiter ſeptuaginta nil tale cogitanti ex improuiſo dedit. Quæ cùm Patribus in conuentu narraſſet, ingenti omnes admiratione perfudit, alios alia ſuſpicantes. Multi enim fucum Ioanni factum adulterina pecunia putabant: alij diaboli eas eſſe præſtigias. Rectiùs illi, qui rem totam in Dei prouidentiam ſuos erga famulos referebant. Pecunia certè proba & optima reperta eſt, demumque talis, qua magnæ Patrum inopiæ, præſentique vitæ neceſſitati proſpectum eſt. Polancus etiam ipſe, qui litteris hæc ipſa mandauit, dum in agitandis

B. Ignatij in Deum ſpes.

4
Cardinales ex ipſis comitijs ſeptis mittunt B. Patri eleëmoſynas.

5
Ioanni Crucio obſonatori ab ignotis vltrò pecunia traditur.

2
Inter Profeſſos adſcripti Emmanuel Miona, Ioan. Polancus, Iacobus Miro, Andreas Ouiedus.

3
Paupertas Romana domus: &

6 *Polancus quoque præter spem domi pecuniæ recentissimæ reperit.*

tandis commouendisque in cista scrutis atque quisquilijs versatur, anxius ne quid fortè litterarum momenti cuiuspiam, vt fit, conscissas inter epistolas interiret; non modicam in inuoluta charta pecuniæ vim, & eam quoque recentissimam reperit: vt de diuino miraculo nemo sanus auderet ambigere, quisquis secum attentè perpenderet, nihil incuriæ loci potuisse relinqui, vbi tanta premeret & aduersaretur egestas. Quę cùm Polancus vnà cum Philippo Archinto almæ Vrbis Vicario pro amicitia aliquando cóferret, conuersus ad eum Vicarius, Ne dubites, inquit, quin ista vobis de cælo subsidia Codacius etiamnum vester suo more procuret. Nouerat quippe Præsul ille sapiens quanta inter nos Codacius caritate præstaret: nec eam occasu vitæ mortalis arbitrabatur imminui, sed longè acriùs ortu immortalis accendi. Sanè is, vt in loco significaui, iam inde ab ipso Societatis exordio, eius curationem domesticam tanto ardore susceperat, vt cæteros omnes victus quærendi labore ac solicitudine releuaret. Qui cùm esset Vrbe tota notissimus, primariosque apud viros gratia valeret, non solùm in alimenta Patrum eleëmosynas corrogabat, sed sua denique perfecit industria, vt illi templum & proprias ædes haberent. Decennium in hac domestica procuratione versatus, (tantumdem enim in Societate nostra vixit) breui nullaque antegressa diuturnitate morborum, strenuæ suæ caritatis à Deo præmium tulit. Nam cùm à prandio negotij causa ad Ignatium, vt consueuerat, ascendisset, in ipso penè cubiculi limine repentè factus attonitus in terram concidit, & mox animam egit. Noluit videlicet eum diuina clementia, cùm corpore esset obeso, & tot laboribus iam exercitus, trahere animam inter tormenta morborum; sed repentino ictu, subitò hinc illum, nec tamen imparatum aut improuidum rapuit: quem eo ipso die manè accepimus sacrificium piè Deo, & multo cum sensu fecisse: vt pietas inusitata sacrificantis præsagitio quædam esset obitus aduentantis. Vir fuit apprimè sanctę humilitatis amans, quam & rudi tritoque vestitu, & toto habitu corporis, multò etiam clariùs sermone & moribus præferebat: adeò etiam mitis, vt, quamuis interdum à B. Patre exercendæ virtutis gratia acciperetur asperiùs, animo semper tranquillissimo digrediens, hoc tantùm, Osuauem Patrem! diceret. Adhęc adeò Societati erat addictus, vt ipse interdum Ignatius diceret, Ne verberibus quidem, si vellemus, possemus domo Codacium pellere.

7 *Petri Codacij in Societatem caritas.*

8 *Moritur propè repentino, sed optimè præparatus.*

9 *B. Ignatij gratus animus.*

Huic igitur ob hasce virtutes, atque de nascente Societate tam merito B. Noster Pater grati animi causa honores fundatorum omnes decreuit: annuam videlicet, quamdiu vixit, de more candelam, Missarumq; certum numerum: vtque confessu ac loci dignitate Professis omnibus anteiret: mortuo verò præter consueta suffragia, vt etiam sepulcro honorifica cum inscriptione lapis imponeretur. Tanta erat sancti Patris in referenda gratia non externis modò, verùm etiam domesticis, sibique subiectis nobilitas animi. Exercitiorum spiritualium mos increbrescebat in dies, & ea erat quasi quædam Societatis sementis. adeò homines, qui vacuo animo ea capesserent, immutabant. In ijs Ioan. Alfonsus Victoria natione

10 Hispanus, Societate nondum inita, ab exercitiorum recessu digressus, ad reportandam obtinendamque de se ipso victoriam sic exarsit, vt in ipsis bacchanalibus, cùm personati homines vanis spectaculis implent omnia, aliud ipse vulgo non inane spectaculum exhibueris. Sacco indutus & pœnitentis amictu, per celeberrimas prodire vias cœpit, flagrisque in terga sæuire, adeò pertinaciter & inclementer, vt non priùs diuerberandi sui finem faceret, quàm totus vndique cruore redundans ad ædem nostram longo circuitu peruenirent. Hoc primo edito tirocinio, Societati nomen & vitam dedit.

Init Societatem Ioan. Victoria, cum insigni feruore.

11 Ad augendum verò, & interius Societatis bonum, & commune commodum animorum, quibus ea perpetuò consulit, censuit Ignatius, quod cæteris prudèter Ordinibus à Summis Pontificibus datum esset, vt priuilegijs quibusdam atque immunitatibus, quo se melius tuerentur ac regerent, potirentur, id etiam recenti huic Societati à Pontifice Paulo, priusquam occumberet, impetrandum. Nec abnuit supplicantibus pia benignitas Patris, & Cardinale Sfondrato eius rei procurationi præposito, quod à nostris postulatum est, referente concessit: id quod Apostolicis etiam litteris testatum & consignatum pius Pontifex voluit cum honorifica hac præfatione:

Impetrata ex Summo Pontifice priuilegia permulta.

PAVLVS EPISCOPVS

Seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Licet debitum pastoralis officij omnibus regularem vitam ducentibus, vt in suis disciplinis, & laudabilibus institutis conseruentur & augeantur, nos reddat fauorabiles & benignos; ad Societatem verò Iesu per nos institutam & approbatam, cuius specimen, veluti ager fertilis in Domino multiplices atque vberes fructus animarum, ad summi Regis laudem, & fidei incrementum attulit, & affert quotidie verbo & exemplo in populo Christiano, dirigentes præcipuè velut pius pater oculos mentis nostræ; dignum censemus, vt ipsam Societatem, eiusque in odorem suauitatis Altissimo deseruientes personas, specialibus fauoribus prosequamur, illaque sibi fauorabiliter concedamus, per quæ Societas ipsa vtiliter regi, & prosperè dirigi, ac ad animarum auxilium fideliter in Domino procedere valeat.

Hæc in Vrbe. At prope eam Tibure in eius loci possessione, quem à Ludouico Mendoza Societati datum suprà diximus, Michaël Ochioa, postquam egregiè operam aliquamdiu Neapoli hoc anno posuerat, profectus, mirum quàm vehementer vniuersam ciuitatē, & habendis concionibus, & catechesis assiduitate permouerit. Qui cùm sacris initiatus nondum esset, plurimique, vt ei sese aperirent confitendis longo interuallo peccatis, magnopere flagitarēt; consecrandus quamprimùm videlicet sacerdos fuit: & ab ea consecratione continuò magnam vim hominum, qui pœnitentiam diu neglexerant, vel eam perperam egerant, non in ipsa modò vrbe, verùm etiam locis finitimis audiuit: cui rei plurimo adiumento fuit facultas illa, quam suprà memora-

12 *Michael Ochioa Tiburi sedulò diuina procurat: & corpora etiam multorum sanat dono sibi curationum.*

uimus,accepta diuinitus pellendi morbos ægrotosque curandi. Nam cùm ad eum multi per occasionem curandorum corporum, & ex ipsis ciuibus, & è vicinis populis ventitarent, ij positis extemplò peccatis salutem sæpè totius hominis reportabant.

13 *Progressus Collegij Mamertini & vtilitas in publicũ.*

Noua in Siciliam deducta Panormum colonia: de qua priusquam aliquid dicam, pauca quędam de Collegio Mamertino perstringam. Renouata est Messanæ, vt alijs etiam locis complurib⁹, longo admodum interuallo Sacramentorum pietas, tum nostrorum concionibus, incensisque colloquijs (creber enim Natalis erat in dicendo, creber & Palmius vehementissimus adolescens) tum exortis occasionibus, quas subijciã.

14 *Duo ex vndecim millibus Virginum sacra crania ab Ignatio missa, honoribus summis recepta.*

Miserat ad Mamertinos ciues rogatus Ignatius ex vndecim Virginum millibus, crania duo, honestissima in arca recondita, ornatu decoro, nec sine sumptu. Quæ quo maiore cum dignitate splendoreque exciperentur, publicam supplicationem indici placuit: eaque varijs Religiosorum Ordinibus inuitatis, vnà cũ Clero solenni pompa, instructoque per vrbem agmine circumferri. Procedebant externi quoque Collegij nostri discipuli ad modestiam ore composito cum ardentibus facibus cereisque. Comitabatur nobilitas & Magistratus, populusque frequentissimus, magna ex parte confessionibus expiatus: atque hac pompa sacris cranijs ad ædem Collegij perlatis sacrificio ritè facto, in pomeridianum tempus de Sanctorum cultu reiecta concio est. Eam Natalis habuit apud alios eruditas & elegantes. Nec minor expiandorum ritè peccatorum ea se dedit occasio, quòd cùm & vrbs ingenti concussa motu, & de cælo tacta paucos ante dies arx esset vrbis, in eaque templum ipsum non sine strage hominum ictu fulminis deflagrasset; ita exanimata ciuitas est, vt sese plerique ad componendam animam, & abijcienda confessione peccata conuerterint. Datæ sunt etiam aures religiosis feminis, à quibus cùm rogaretur Societas, vt eas ad pietatem informaret, consultus Ignatius respondit non abhorrere ab institutis nostris, si earum semel confessiones exciperentur: vtilius tamen fore, si spiritualibus primæ hebdomadæ exercitijs ad rectam peccatorum confessionem erudirentur. Quod consilium secuti Patres, non modò apud sacras virgines, verùm etiam nobiles apud matronas, quæ ijs exercitationibus vsæ sunt, plurimùm in eo genere profecerunt; vt interdum pię confessionis vtilitas non modò ad animos pertineret, sed etiam in corpora redundaret. Laborabat ex partu matrona quædam cum desperatione salutis, cumque diu parturiens, fœtum non posset eniti, à medicis destituta, sacerdotem de Collegio aduocat, & expiatis ritè peccatis, extinctum continuò fœtum effudit innoxia. Qua re peruulgata, complures ad confitenda ad S. Nicolai peccata excitatæ sunt feminæ. Alia verò adolescentula, quam pertinax & impurus dæmon inuaserat, confessionis item voto facilem sui liberandi viam & rationem ostendit. Hæc ita interdum dęmone exagitante furebat, vt constringenda esset, & à multis, ne quò præceps rueret, aut in aliquem irrueret, continenda. Admotæ sunt, quæ solent energumenis, curationes: sed cùm nullæ proficerent, ad Conelium Vishauæum deducitur, qui

15 *Sententia B. Patris Ignatij de communicandis exercitijs hebdomadæ primæ.*

16 *Confessio peccatorum & partu-rientem soluit, & energumenam liberat.*

17 *Conelius Vishauæus energume-nos curat.*

suo candore ac pietate satis negotij putabatur his energumenis exhibere. Hic data sibi à muliere fide expiandi ritè animi cùm mens rediisset, vsitatis orsus est exorcismis nequam illum hospitem, vt inde excederet, fatigare, & torquere torquentẽ. Æquum certamen videbatur ac pugna inter ardentem orationibus sacerdotem, & nescium dæmonem adiurationibus cedere. Qui cùm suum prouideret exilium, rogabat Patrẽ, ne se in ignem mitteret, si inde dimitteret; illius videlicet memorignis, qui paratus est diabolo & angelis eius, quorum innumerabiles penè Deus ad exercendos homines in iudicium magni diei vinculis æternis sub hac caligine reseruauit. Verùm diu obluctante Satana, & diem ex die moras trahente; Cornelius destinatis aliquot ad eum fugandum & exigendum Missis, post tertiam diabolus hostiam, fremens ac frendens excessit exanimi relicta puella, & instar mortuæ. Quæ cùm reuixit, & sensum mentemque recepit, promissa fecit, & sui pectoris domum pœnitentiæ Sacramento purgauit, vt esset ædes in posterum S. Spiritus, non Satanæ diuersorium. Eius sanitas magnæ omnibus, qui priùs insanam ac furentem aspexerant, admirationi fuit: & in ea, quantum sit in hostia piaculari præsidij, quantum in sacra confessione virium, planiùs intellexerunt. Nec modò viuis, verùm etiam mortuis incruenti sacrificij adhibenda vis fuit. Exaudiebantur domesticos intra parietes per media silentia noctis miserabiles gemitus ex occulto missi, ijque sæpè recurrebant. Qui cùm haud mediocri seu terrore, seu miseratione nostros afficerent, & quiescentium somnos interturbarent; conquisitum est diligenter, vnde querelarum insolentia, & lamentabiles illæ voces existerent. Sed nihil obseruari per vigiles vnquam potuit, audientes quidem vocem ex occulto missam, neminem autem videntes. Venit igitur in mentem, animam fortasse mortui purgatorijs in ignibus laborantem viuorum flagitare suffragia. Nec vana fuisse suspicio visa est. Quippe rei diuinæ procuratione facta, vox illa siluit, placatique in posterum sunt horrifici illi nocturnique gemitus. Tam præsens tamque efficax est mortuorum viuorumque subsidium augustissimæ aræ mysterium. Iam quod ad Gymnasij rem spectat, quanquam ea quoque suis progressionibus vtebatur, tamen generale Gymnasium, quod Sedis Apostolicæ auctoritate Societati concessum suprà demonstrauimus, cùm primùm Messanam Pontificiæ perlatæ sunt litteræ, sua difficultate non caruit. Nam tametsi ciues ei rei primò vniuersi fauissent, tam tamen multi censebant nequaquam fieri posse vt Rectori Collegij Iuris & Medicinę magistri subijcerentur: sed re denuo ad consilium reuocata, omniumq; transactã consensu, gratiæ Deo plurimæ persolutæ, & Ambrosij Augustiniique hymnus piè ab omnibus decantatus. Quanquam ne id quidem consultum ad vsum vnquam est reuocatum. De integro enim contrà pugnarunt ij, quibus nullo modo ferendum videbatur, vt sæculares Doctores ab Religiosi hominis potestate ac nutu penderent. Cui difficultati Natalis vt occurreret, ita rem temperauit, vt Academia duas in partes distributa, earum

18 *Sacrificij Missæ vis.*

19 *Decreta Messanæ Societati Vniuersitas exitum non habet.*

rum in altera classes Humanitatis atque Grammaticæ, itemque Philosophiæ ac Theologiæ Societas contineret: in altera reliquas disciplinas, reliquosque Doctores suus quoque Rector externus ac Præpositus regeret. Quæ distributio ita quidem probata est ciuibus, vt eam ob causam Natalem appellarent amatorem ciuitatis, & patriæ patrem. Cæterùm vt sæpè rationibus publicis priuata officiunt studia, suspicati quidam consilij eius auctorē esse Proregem, cui libenter aduersabantur; dedēre operam, vt in distributione academicorum prouentuum vix quinta pars ac dimidia tribueretur Collegio, cui tamen scholarum longè pars maxima, haud pauciores quindecim assignabantur. Ita cùm nullo modo subsidia oneri ferendo sufficerēt, tota res salua vtrimque gratia & caritate discussa est. Inter hæc respondebant opinioni hominum magistrorum Collegij perspectæ litteræ, docendique ratio. Atque, vt non modò excultæ iam Humanitate disciplinis grauioribus iuuentuti, quod anno antecedenti fieri cœptum est, verùm etiam frequentissimæ pueritiæ, Latinæque linguæ rudibus consuleretur vberiùs; tributa est in scholas quinque omnis Grammaticæ disciplina. Quarum doctores atque magistros, vt superiorum etiam classium, quo incitarentur ardentiùs, oportuit ex Ignatij præscripto singulos singulis ad eum hebdomadis de rebus suis accuratè perscribere. Ex omnibus autem disciplinis, quæ nostris à doctoribus tradebantur, multiplex est varietas thesium publicis locis antè proposita, toto biduo altercando discussa: idemque factitatum toto triduo continente in studiorum instauratione. Res acta cum dignitate ac splendore, multum habuit commēdationis in populo. Nec minus illud approbationis ac laudis, quòd ad alias litterarum altercationes præcipuis ab Ordinibus è Collegio euocati, cùm interioris eruditionis, tum modestiæ singulare specimen præbuerunt. Contulerunt autem se ad eos conflictus disputandi gratia Natalis & Canisius: quo in vtroque certabat cum litteris virtus, & excellens modestia: quæ cùm aliàs in ea vrbe, tum verò maximè cùm apud Franciscanos disputatum est, sese ostendit. Vbi cùm disputationis ante certamē orta esset, (vt solet, sed non optimo more) de loci dignitate contentio, dum & suum tueri Religiosi quidam ius volunt, & primæ vicissim Societati ab auditoribus tanquam Clericorum Ordini deferuntur; Natalis pertinacia certaminis excitatus, elata voce clamat, minimè æquum esse, vt qui nuper illuc venerant, & omnium essent Religione postremi, Religiosis antiquioribus primas sedes in disputando præriperent. Se in arenam illam honoris ac dignitatis, nec primum, nec secundum, sed omnium nouissimum descensurum. Quæ cùm dixisset repentè silentium consecutum est, & cum pace disputationis instituta contentio. Qua in pugna Natalis modestiæ par sapientia subtilitasque respondit: vt omnes qui aderant admirati, non satis constituerent, vtra in eo maior, sapientia ne an humilitas esset. adeò altera alteram condiebat & illustrabat.

20 *B. Ignatius volebat singulis hebdomadis de successu scholarum à magistris edoceri.*

21 *Natalis modestia in postremo loco inter disputantes vltrò sumendo.*

Venio iam ad Lainium: cuius in Siciliam appulsu de Panormitano Collegio cogitari cœptū est. Is cùm ad hebdomadas aliquot multorum cum salute Neapoli substitisset, ineunte anno in Siciliam inde soluit, operam diuino verbo daturus, & Farnesij Cardinalis in Monte Regali illustraturus Ecclesiam. XVII. Kalend. Februarij insulam attigit: & Panormi perhonorificè à Vega Prorege, cæteraque nobilitate excepto designatur ædes ad Quadragesimæ conciones haud à curia procul. Interim, vt habebat in mandatis, ad Farnesianam diœcesim excurrit, habendisq; demore concionibus & catechismo cumulatissimè suum munus & partes expleuit. Recurrebat tamen à Septuagesima ad Quadragesimam concionum gratia, quas præsente Prorege nobilique corona instituerat, sæpè Panormum. Sed diuisus tot in res animus, quanquam par erat ille quidem omnibus, socium tamen corpus par viribus non habebat. Ergo factus primis duabus Quadragesimæ concionibus imbecillior, tertiam Lainius inchoaturus, & iam suggestum ascensurus, repentina febri corripitur: vt Hieronymo Domenecco, qui Panormi ab elapso iam anno consederat, eius fuerint rogante Prorege persequendi labores; Lainio verò ipsi ad Montem Regalem, vnde venerat, remigrandū. Hic, quo magis aucta & amplificata morbi vis est, eo est etiam pulsa celeriùs; vt pro miraculo habitum sit eum, cui penè fuerat conclamatum, conualuisse tam citò. Itaque breui se Panormum, confirmatis vix dum viribus, ad institutos labores retulit. Tantus erat vtriusque ardor, & coronæ audientis, & Lainij eloquentis: nec minor vtrimque vis, siue huius in impellendo, siue illius in obsequendo. Fidem fecit cùm flagitiorum repressa licentia, tum in egenos erogata benignitas. Insanabilium hospitio, quod summa premebatur inopia, pia Proregis & Eleonoræ vxoris industria, aureorum stipe quingentorum subsidio ventum est. Nam præter id, quod de suo Prorex liberaliter erogauerat, mandauit etiam è suis liberis vni, vt nobilibus cum viris in eam rem stipem à ciuibus corrogaret. ita ad eum, quem dixi, cumulum argenti summa conscendit. Alteri etiam è filijs negotium dedit, vt in conuersas ad pudorem feminas, orbosque pueros ciuium misericordiā prouocaret. Quod item plurimo eorum bono, nec minore ciuitatis exemplo perfectum est. Sexdecim autem ad pudorem frugemque reductas Lainio dicente feminas per Quadragesimam memoriæ proditum. Quas cùm in ædes suas Proregina, dum de vitæ genere vnaquæque decerneret, recepisset, postea conquisita dote partim in matrimonio collocandas, partim in conuersarum cœnobium, seu illic perpetuò mansuras, seu dum virorum copia fieret, deducendas curauit, nonnullasque apud se retinuit. Verùm quæ Religiosis feminis traditæ sunt in custodiam, cùm ad eas se inuitissimæ contulissent, suum sæpè declarabant ingenium: fabulabantur, cachinnisque lasciuiebant inter psalmos, communesque cantus, nondum horrere Dei numen edoctæ. Quoad vna lucem quamdam diuinam in cæco conclaui, intra quod se diuerberaturæ famulę Dei receperant, conspicata, serioque inde ad Deum conuersa, cæteras quoque tum oratione, tum exemplo pertraxit. Quarum ne deessent pijs ardoribus Monachæ, parte vestium sibi

22 *Lainius in Siciliam anni initio venit.*

23 *Conciones Lainij Panormi efficaces.*

24 *Ioan. Vegæ Proregis pietas & vxoris.*

25 *Pietas Monacharum conuersarū in feminas sibi custodiæ traditas, quæ conuersa mirabili luce conspecta ab vna earum.*

sibi detracta nouas Christi sponsas protinus induunt. Tum laudatus ab eis solito cum hymno Deus, actæque de more gratiæ: deinde amputati feminarum crines, spreti sæculi testes, ad Proreginam missi. Nihil Proreginę tum lætius: quæ tanto studio ac contentione curauerat, vt à sua turpitudine auulsæ feminæ, vel Religioni se perpetuò adiungerent, vel eius intra claustra ad tempus abderent. Nullis igitur pepercit sumptibus ac laboribus, vt in suscepta mente recèns cóuersę perstarẽt, & suam cuique vestem aptam Religioni conficeret. Prorex missis ad cœnobium spectatoribus Lainio & Domenecco, rem publico scriba testatam voluit, summa cum Lainij voluptate: qui quanquam feminas illas in Magdalenas suis concionibus non repentè conuertit, certè à peccandi vsu consuetudineq; diuellit, & vberiorem præparauit ad gratiam. Studuit insuper cum Domenecco Lainius & Panormi, & in Monte Regali, sacrarum Virginum contubernijs instituendis. Quæ cùm laxiora vbique iam essent: postea è Tridentini Concilij decreto suis iterum astricta legibus, fructus edidere maiores. Cui rei plurimum ab Vrbe profuit Ignatij solicitudo, qui litteras Apostolicas, auctoritatemque supremæ Sedis, vrgente Prorege, curarat. Hìc ego vnum, quod ad declarandam sanctitatẽ Lainij pertinet, non omittam: qui dum feminarũ in Regali Monte cœnobium veterem ad formam reuocat, affirmarunt earum multæ, cùm Abbatissæ deligendæ gratia sacram percepturæ synaxim ad rem diuinã conuenissent (ea autem in priuato sacello fiebat à Lainio) visam inter verenda illa mysteria veluti lapsam è cęlo columbam, quę Patris supra verticẽ requieuerit, haud obscurum symbolum sancti Spiritus, qui copiosum & largum in Lainium se infunderet. His alijsque penè innumerabilibus, quæ præterire silentio satietas cogit, Panormitanorum ciuium commota sunt studia ac desideria Collegij. Res vt optata vehementer, ita celeriter est confecta: & vrgente pia femina Proregina in publicum relata concilium. Vt enim Collegium Mamertinum vir eius Prorex, sic ipsa Panormitanum sibi curandum ac promouendum existimauit. Itaque nemine dissentiente subitò probata & suscepta res est: comparatisque deinædibus ad voluntatem nutumque Patrum, & annuo vectigali pro ratione temporum, personisque à ciuitate decreto (aureorum quingentorũ fuit in biennium primò, dein in perpetuum attributum) ad Pontificem & Ignatium datæ litteræ, vt missis idoneis ex Vrbe viris Collegij principia ponerentur. Missi sunt autem nouem æstiuis iam caloribus fractis, & Collegij Rector institutus Theologiæ Doctor Nicolaus Lanoius, socio ei Paulo Achille in administratione, vt ea tempora ferebant, adiuncto. Panormum aduentantibus obuiàm facti nobiles primarijque complures; &, vt expectatissimus eorum fuit aduentus, ita singulari Proregis & Proreginæ, cæterorumque gratulatione ciuium celebratus. Deducti sunt conductas in ædes, iam paratas supellectili satis & hortis instructas, salubri loco iuxta ædem Misericordiæ sitas, & quinis ad docendum classibus exornatas: Platamonis erant nobilis ciuis. Hucad eos consalutandos suos iuratos ciuitas legat, defe-

26 *Visio qua Lainij sanctitatem indicat.*

27 *Panormitanum Collegium instituitur, maximè cura Proreginæ Eleonoræ.*

28 *Nicolaus Lanoius primus Collegij Panormitani Rector.*

rendumque, si qua in re opus sit, studium & operam suam. Statim facti sunt concursus ad templum tametsi alienum & commodatum, lætamque in celebritatem tristis eius solitudo conuersa, vix vt ad altare sacerdotibus patere tingressus. Cùm autem hæc initia ponebantur, commodùm se recens obtulit Collegij amplificandi facultas. Ludouicus Sancius vir nobilis & honoratus (Regentem vocabant) oriundus ex Hispania, & Eleonoræ Proreginæ vehementer addictus, cùm diem suum obiret, admonitus ab excellenti pietate femina, vt voluntatem illam erga Collegium, quam viuus ostenderat, in testamẽto condendo moriens declararet; Sancius bonorum suorum heredem Eleonoram ipsam instituit, vt, si ei videretur, duas ex eis domos Collegio addiceret, vel in religiosa alia conferret opera. Eleonora accepta hereditate cùm ex domorum pretio certam pecuniam in annos singulos orbis pueris assignasset, ducentosque insuper nummos aureos ad leuandam Romanæ domus inopiam misisset ad Ignatium; reliquam hereditatem in amplificationem noui Collegij Panormitani attribuit. Postulauerat à Proregina Sancius, vt de vita migranti Societatis Patres adessent: sed ij ne suspicioni locum darent, non priùs ad eum se contulerunt, quàm ille testamentum obsignasset. Tum Lainius & Domeneccus accesserunt: nec ad insequentem vsque diem, quo extremum spiritum edidit, à moribundi latere recesserunt. Studiorum verò primordia publici præconis voce, Proregis iussu promulgata per vrbem; & celebertimis passim locis affixi libelli ea de re sunt. Itaque magno vndique cursu hominum VIII. Kalen. Decembris, qui dies Dominicus erat, initium factum in æde S. Francisci, Prorege ipso, Magistratibus, primaque nobilitate præsentibus. Eo die cùm manè Lainius rem ad frequentissimã concionem exposuisset, à meridie primò Petrus Ribadeneira oratoriæ facultatis præceptor, de Societatis instituto, deque litterarum, ac præsertim eloquentię laudibus, cum modesta Proregis, Siciliæ, Panormitanæque ciuitatis prædicatione luculentam orationem habuit: deinde Nicolaus Lanoius Theologiam professurus verba fecit sapienter ac piè in commendationem sacræ doctrinæ. Postridie dicturi erant tres, sed cùm per valetudinẽ Proreginę, Vega, vti optabat, adesse non posset; reseruatis in eius aduentum duobus, eodem loco assensúque Paulus Achilles, Philosophiæ magister, liberales disciplinas, maximeque Philosophiam celebrauit. Feria deinceps tertia in auditorijs quisque suis scholas auspicati, distributis ita temporibus, vt omnibus omnes audiendi magistros copia fieret. Humanitatem Ioannes Regerius Gallus, Grammaticam in classibus tribus magistri totidem Michaël Botellus Lusitanus, Iuuenalis è Subalpinis, Petrus Venustus è valle Tellina exorsi. Ita disciplinarum varietas pulcherrima nationum varietate distinguebatur: cùm Hispani, Belgæ, Itali, Galli, Lusitani, raro ante eam diem concentu, Panormitanas aures personarent. Plausibus excepta sunt omnia: quotidieque nouis auditoribus impletæ sedes. Vna Theologia suos desiderauit auditores, quorum dum à minoribus disciplinis, aut aliunde vis aliqua

29 *Eleonoræ Proreginæ studium erga Collegium Panormitanũ.*

30 *Celebritas in studiorũ primordijs.*

31 *Nationum multiplex varietas in Collegij Panormitani initijs.*

qua, numerusque suppeditatur, in aliud videlicet relecta tempus est. Lainius autem præter dictionis aulicæ munus, illud etiam multa cum laude & vtilitate suscepit, vt ventitantes ad Gymnasium auditores Christianæ legis præceptis imbueret, & ad Clericos Canonicosque consentaneas eorum muneribus scholas ac prælectiones haberet. Noui autem Collegæ, ne versandis libris semper intenti, prætermitterent occasiones occurrendi periculis animorũ, exibant varia frequenter in loca, & varia apud hominum genera reuocare studebant ad actionem mentis agitationẽ, & præcepta doctrinæ. Quique operosis diebus in discentium auditorijs sedulò desudabant; vbi sanctior dies intermissionem eius muneris concedebat, alij in custodijs publicis, alij in triremibus, alij in nosocomijs miserorũ mentes verbi diuini pabulo recreabant. Omnino res Panormitanas, cunctæque Siciliæ felici cursu cælestis aura prouexit, nihil vt earũ inter initia, quod requireres, amplius esset.

32 *Nicolaus Bobadilla Neapolitanis operam nauat.*

Abeo iam à Siculis, & dum ad alios per Neapolim stylum verto, pauca de multis, quæ in eius ciuitatis gratiam cõmodumq; sunt gesta non præteribo. Nam in Siciliam ex ea vrbe Lainio profecturo, Neapolitana ciuitas, & Abbas S. Seuerini, apud quem is diuersatus & cõmoratus erat, coniectura ex eo facta de reliqua Societate, B. P. Ignatium per litteras obsecrarunt, alium vt omnino sufficeret. Redierat iam tum Romam ex Germania Bobadilla, & partim domi, partim foris operam strenuè nauabat. Hic igitur Lainij vicarius industriæ datus, adiuncto sibi comite Michaële Ochioa Nauarro, Neapolim iter instituit. Sed cùm propiùs accessisset, cognito ciuitatis consilio, quæ certum hominem ad Pontificem Maximum ea ipsa de causa, vt aliquot de Societate peteret, delegauerat, cunctatur ingressum, dum responsum affertur. Interim ipse veteres ad amicos necessitudinis functurus officio; Michaël autem ad abbatiam, quæ Capella dicitur, extra muros, Cardinalis sanctæ Crucis, vt militibus Hispanis diuini verbi prædicatione consuleret, diuerterũt. Deinde responso ab Vrbe reddito, Neapolim intrant, & apud eosdem Benedictinos Monachos, vbi & antè Lainius, diuersantur. Hic easdẽ quoque ac Lainius, Bobadilla partes obire nauiter ac studiosè cœpit, & præter statas in æde sacra lectiones, Pauli Epistolam ad Romanos ter in hebdomada suos apud hospites explanare. Michaël autem ad Mariæ Virginis Annunciatæ verba faciebat. Cumq; nondum haberet ciuitas, vt optabat, vnde Societati templum tectumque suppeditaret, obtulit ei dehabitatione valetudinarij S. Iacobi vnà cum sumptibus necessarijs: quod tamen haud ita probatum est Ignatio, qui Collegium, & maiora quædam, quo melius consuleretur animis, expectabat. Quanquam enim Societatis amici Collegij desiderio ac studio certas ædes obtulerant, & suum quoque ciuitas præ se tulerat desiderium; apparebat tamen à priuatis magis, quàm à Principibus & Magistratibus Collegium expeti. Paucorum igitur mensium, sed plena frugibus mora fuit. Traduxit Quadragesimã Bobadilla quotidiana dictione, concionẽ nactus non tam frequentem & numerosam, quàm elegantem ac sedulam. Fructum porro plurima testata est confessio, cui sedulæ ab eodem admotæ sunt aures: idemq; reuocato iam ad Vrbem Michaële Nauarro, vnde & Tibur missum narrauimus, pluribus locis expetebatur. Sed operã suam vni tantùm Ambrosio Catharino Minorensi Episcopo, ad eius lustrãdam diœcesim obtulit. Quò quidem exacta Pentecoste profectus, non Minori solùm, sed vicinis etiam Episcopatibus plurima inter incõmoda, commodo fuit. Quippe qui ne febrium quidẽ inter ardores intermittebat concionibus populum inflammare, & pueros omnes Christianis præceptionibus erudire. Minori Policastrum excurrit, & inde Bisinianum, ac denique Rosanum: quibus vbique locis semper strenuus, semper sui similis Bobadilla fuit.

33 *Opera Bobadillæ multùm Episcopatibus vtilis.*

Ab Vrbe destinabantur continenter in cæteras Italiæ partes, qui prædas animorum quæstusque facerẽt. Et in Vmbriam quidem superiore missus anno Landinus continuabat suos Fulgini labores eodem semper ardore, eademq; aurium patientia, quarum confitentibus copiam à matutinis ad vespertinas, & altas noctis tenebras faciebat; idque non vno dumtaxat loco, sed pluribus, & in æde quoq; maxima singulis saltem Sabbatis, sextisque ferijs flagitante Pastore: qui & Partis operam ad obeundam concursandamque diœcesim suam salutariter adhibebat. Nec tamen tot in curas laboresque diuisus, lingnæ & orationi parcebat. Habebat statis temporibus in æde principe conciones: priuatim Sodalitates incendebat, interdumque alibi pro re nata dicebat. quantis audientium motibus inde conijcias, quòd, cùm in funere cuiusdam ciuis, eo quo cõsueuerat ardore diceret, populus sic exarsit; vt aliqui inter ipsam concionem exclamarent se octauo quoque die, si audire vellet, de criminibus confessuros: & nobiles quædam ac florentes ætate feminæ ad sua tecta reuersæ vnguenta pigmentaria, quibus sua ora turpabant, fucosque, & odoratas aquas per fenestras abijcerent, cultum mutarent, & ad modestiam se ipsæ componerent: plurimæq; singulis hebdomadis Sacramenta piè tractare consuescerent. Adeò in animis de morte habita insedit oratio. Nec minor fuit ardor in viris. Octoginta iam fermè iuuenes ea tractabant Sacramenta ingenti Præsulis & parentum gaudio: ex eoque numero plerique in destinatum ab Episcopo locum precationis causa conueniebant. Coaluit ea turba iuuenum, quæ discipulis fermè constabat, in Sodalitatem sanè frequentem, & Societatis sibi nostræ nomen imposuit. Valetudinis autem rationem adeò nullam Siluester habebat, dum nimijs laboribus vigilijsque se conficit, vt ab Sodalibus S. Hieronymi, quorum vtebatur hospitio, monendus per litteras Ignatius fuerit, vt modum immodicis eius studijs adhiberet, insuper cum ciuitate rogantibus, vt tam nauum hominẽ apud se diutiùs esse pateretur. Verùm satisfaciẽdum Carfagnanæ incolis fuit: qui degustatos superiore anno hominis mores atque labores, regustare iterum voluerũt, & ad pertexenda inchoata crebris ab Ignatio repetitum litteris impetrarunt. Ad hos igitur in Hetruriæ fines translatus ex Vmbria, Casulę partim cõfirmandis & perducẽdis ad finem cœptis, partim nouis rebus inchoandis intentus, desiderabat auxilia sacerdotum:

34 *Siluestri Landini apud Fulginates sedulitas.*

35 *Transfertur in Carfagnanam: vbi mirificè pietatem excolit.*

quorum ipse partes obire coactus ad quotidianas dicendi contentiones adijciebat audiendi labores: eademque hebdomada sex septemue locis, vbi dicendo desudauerat, ibi in audiendis pœnitentibus laborabat. Concurrebant ex agrorum vicinitate tam multi, vt eum ter in die in suggestum aliquando compellerent, ex quo duas vltra horas, & sæpè longiùs dicendo progredi consueuerat, vt auditorum & siti satisfaceret & inscitiæ.

36 *Auxiliares sibi comparat sacerdotes.*

Sed ne nimis diu in tam vberi & copiosa messe messores expeteret, sacerdotes è circumiectis Carfagnanæ oppidis nouem, ad gratuitam & voluntariam Sacramentorum administrationē excitauit. Qui cùm omnes in eam rem sese Domino consecrassent, quatuor super hæc è piæ contemplationis exercitatione digressi, statuerūt se Ignatij disciplinæ imperioq; subijcere. Quos tamen, cùm suæ quisque curiæ non sine laude præesset, visum est è re diuina ab ea procuratione non amouere. Sanè eos ita Siluester instituit, vix vt Societatis sacerdotibus in animarum causa studioque concederent. Quorum prudentia ac religione fiebat, vt dum fœneratoribus peccata retinēt, nec eos optata cum absolutione dimittunt, fœnerandi consuetudo vndique tolleretur. Virginum quoque cœnobium Siluester extruendum curauit, templique fundamenta, ipso Natali Virginis die iacta sunt, P. Ignatij in primo lapide nomine inscripto. Quibus Casulæ rebus, alijsque plurimis bene gestis, Camporegianum se Siluester contulit, ne ipsum quidem id temporis ab hæresibus intactum: quibus infecti sacerdotes ex eo quidam, medicique nonnulli, cùm de Patris cognouissent aduentu, obuiàm ei velut officij causa prodierunt, & illato de iustificatione sermone, cùm Pater sine benefactorum societate comitatuque negaret satis esse ad gloriam fidem, furere illi atque insanire cœperunt, & ne apud se ea docturus accederet minitari. Pater tamen diebus aliquot interpositis, eò fidenter accessit, totaque apud eos hebdomada tanto ardore contra hæreses verba fecit, vt audaces, & nimiùm animosos hæreticos ingens terror iuuaserit.

37 *Camporegianum iuuat.*

38 *Hæreticus in formidine Sanctos inuocat, quos antè negabat colendos.*

In ijs medicus quidam, qui non vna tantùm laborabat insania, sed ad cæteras adiungebat impietatem in Cælites, quos suo cultu ac veneratione spoliabat; ad Siluestri vocem in eos pauores ac formidines incidit, seu conscientia mordente, seu iudiciorum periculo deterrente, vt conscensa mula cursu incitatissimo sese fugæ mandarit. Eo cursu cùm bestia deficeret, nec ferre equitem defatigata iam posset; egregius medicus, qui ex sectæ disciplina didicerat suo cultu fraudare Cælestes, in mulæ discrimine modò hunc, modò illum Cælitem inuocabat: facilè vt appareat, quanta sit vis institutionis auitæ, & Catholicæ educationis, quæ vel ab inuito vocem veritatis extorquet. Hîc & multos Siluester hæreticos ad Catholicū dogma reduxit, & multos lapsantes coërcuit, vt etiam sacerdotes nonnulli, qui sanctam Quadragesimam adiparis escis, & voranda carne fœdauerant, postea ieiunium quartæ feriæ sibimet extra Quadragesimam imperarint. Cursabat huc illuc animarum prædæ semper inhians sine defatigatione sacerdos, & quocunq; ingrediebatur, inflammabat omnia. Exibant ad eum de pagis atque oppidis summi, medij, infimi; & sese ac sua liberaliter offerebant. Quin ex itinere rogabant illum oppidorum incolæ flexo poplite, vt ad se quoque diuerteret; seriò polliciti se conuolaturos vniuersos ad confitenda peccata, & in rebus omnibus imperata facturos. Longum sit enumerare quàm multa in oppida Sacramentorū vsum induxerit, quàm multos peragrarit & permutarit pagos. Tribuebat autem ei tantam vim Deus auctoritatemque, vt eum populi sacerdotesq; perinde venerarentur ac colerent, sui quisque eum de rebus negotijsque consulerēt, ac si eorum Pastor & Episcopus esset. De Carregio magno sanè oppido, non reticebo: cuius admirabilis & inusitata mutatio fidem fecit, quàm præsentem medicinam perditis moribus clementissima Dei manus attulerit. Pessimè est initio ab oppidanis exceptus Pater, & inter dicendum identidem interturbatus, vt etiam è media cōcione digressi nonnulli crebris lapidibus templi valuas non dubitarent appetere: alij autem dicenti risu & clamoribus petulanter obstreperent, animique potiùs gratia, quàm proficiendi studio ad eum auscultandum conuenirent. Postea concionibus octo dierum continenter habendis, & quidem vno eodemque die nonnunquam binis, versa est impietas in pietatem, risus in lacrymas, strepitus in silentium: & ad primos auroræ radios ad eum audiendum auidissimè concurrebant, admonito pridie præconis voce populo, prima vt luce coiret ad ædem, propositaque pœna si quis violasset edictum. Concionum Landino siluam B. N. Patris exercitia, quæ prima continentur hebdomada, suggerebant. In his totus hærebat & habitabat: his suos ille auditores exterritos facilè ad pœnitentiam reuocabat. Euocandi fuerunt è vicinis locis sacerdotes aliqui, qui pœnitentibus operam darent: nec tamen pœnitentium turbæ fieri satis audiendo poterat. Præcipuus eius vocis fructus armorum finis fuit, & pax grauissimis allata discordijs. Nam cùm frequens esset in oppido commota seditio, cædes quinque & quadraginta patratæ iam erant, in ijsq; sacerdotū trium, tanta impunitate ac licentia, vt per sacras ædes ad aras vsque stricto gladio volitarēt armati. Discedebatur in partes duas, & suus quisque dux parti signiferque præibat. Rem propè desperatam odiorum & acerbitas & diuturnitas faciebat. Trigesimum quippe simultates iam renebāt annum tanta obstinatione factionum, vt nec Ferrariensis Ducis auctoritate placari, nec clarioris cuiusquam viri possent studio industriaq; leniri: quantis rei familiaris incommodis, quanta verò animorum iactura damnoque, qui tot annos Sacramentorum bono sua se voluntate fraudarent, facilius est existimare, quàm dicere. Non tulit diuina clementia, vt essent irriti Siluestri conatus: sed pondus attulit verbis hortantis, vt in animis infixa discordium partium duces ad pacem flecterent. Quos vt Pater animaduertit à concordia non abhorrere (significauerunt enim controuersias omnes eius se arbitrio permissuros) non dubitauit de superiore loco in frequenti conuentu alterum è ducibus suo nomine compellare. Is Ioannes Corsus appellabatur. qua subita Corsus appellatione perculsus, ex ipsa concione respon-

39 *Studiosa. pulcrorum. ga Siluestri*

40 *Carregium excolit.*

41 *Vnde concionum materia Landino.*

42 *Pax insignis inter factiones Carregij*

dit,

dit, Quid mi Pater imperas? cui Pater, Vt cunctis, inquit, inimicis tuis ignoscas, viciſſimque ab eis, quos ipſe laceſſieris, veniam petas. Ad hanc ille vocem tanquam à Deo miſſam, ferrum, quo erat ſuccinctus, confeſtim abijcit, & humi ſtratus pacem ſupplex inclamat. Hunc ex vtraque factione imitati reliqui, ipſi quoque pacem ingeminant, pacem poſtulant. Tum ad eos ſe Silueſter è ſuggeſtu demittens, ſinguliſque vt ſe imitarentur, admonitis, à ducibus oſculandi & amplexandi initium facit, alioſque deinceps eodem pacis oſculo, & caris amplexibus excipit. Præeuntem ex vtraque parte ſecuti ſunt reliqui, mutuiſque ſeſe oſculis & amplexibus proſecuti, eo animi ſenſu, ea amoris ſignificatione, vt præ gaudio lacrymæ vbertim fluerent, & ora ſibi viciſſim vultuſque rigarent. Maximis in miraculis res eſt habita; vt qui paulò antè tigridum inſtar atque leonũ mutuum ſanguinem ſitiebant, poſtea verbo Dei agnorum in morem manſuefacti, mutuis inter ſe ſtudijs officijſque certarent. Admirationem ſanè cæteris oppidis peperit tanta oppidi commutatio. Quin oppidani ipſimet admirati, ne qua tam ſingularis beneficij memoriam obliteraret obliuio, notandum diem pacis atque concordiæ ad anniuerſariam gratiarum actionem, tanquam ſolennem & feſtum in poſterum decreuerunt.

44 *Paſchaſij res Bononiæ ac Meldulæ.* Bononiæ Paſchaſius agebat, vbi precandi meditandiq; vijs ſuo more tradendis, nulli non hominum generi conſulebat; & quidem tam aſſidua opera pœnitentibus, vt in eis excipiendis partem etiam conſumeret noctis. Quotidie porro Summam officiorum, quam appellant Angelicam, ſacerdotibus explanabat: in propinqua etiam excurrit, componẽdæ pacis gratia primarios ac nobiles inter vitos: eamque diu ab alijs fruſtra tentatam aſſiduis conatibus atque vigilijs Deo obſecundante cõpoſuit. Ad hæc Rodulphus Cardinalis Carpenſis Meldulam profecturus, quod ei erat paternum oppidum, ad puerorum ac multitudinis catecheſim, eum ſibi comitem voluit. Verùm poſtea reuocantibus Bononiam occupationibus, Carpenſis nomine ad Ignatium ſcripſit, vt

45 *Stephanus Capunſaccus Meldulam miſſus.* operæ ſuæ vicarium, & qui bene cœptis inſiſteret illuc mitteret. Miſſus eſt referente Paſchaſio, Stephanus Capunſaccus Aretinus, qui valetudinis cauſa profectus in patriam, varijs in officijs atque muneribus ſuam erga proximos caritatem induſtriamque declarabat. Studia litterarum, vt ætas illa ferebat, & exiguus numerus Sociorum, ſatis tum Bononiæ, tum Patauij calebant, & præter publicas ſcholas, quas noſtri adibant, habebantur vtrobique priuatæ, præſertim quæ ad Humanitatem informabant, exercitationes. Ignatius

46 *B. Ignatij cura de litterario Sociorum profectu.* autem adeò erat de noſtrorum in litteris progreſſione ſolicitus, vt eorum ad ſe iuberet epiſtolas nondum caſtigatas à magiſtro tranſmitti.

47 *Iaius Ferraria elaborat.* Ferrariæ diſtinebatur ſolitis muneribus Iaius, & præter Ducis ac filiorum curam, quorum excipiebat per interualla temporũ confeſſiones, multam ſui nobilibus copiam, multam populo faciebat: quem cùm ad pœnitentiam ſeu matutinis concionibus, ſeu pomeridianis prælectionibus excitaſſet, poſtea ad partam prædam è ſuggeſtu deſcendens, ſine vlla interſpiratione laboris in deſtinatam confeſſionibus ſellam ſe conijciebat, tanta audiendi ſedulitate atque conſtantia, vt diu interdum inde auelli non poſſet. Nec licebat ei vel inter acerrimos frigoris morſus, & cadentes è cælo niues à ſacra vacare dictione aſſiduitatẽ iam auditoris experto, qui cæli contemptis iniurijs ad vſitata pabula recurrebat. Multa alia de Iaio, ſi ſatietatem officiorum ſimilitudo non pareret, dici poſſent. Quanquã interdum ſubit vereri, ne turpe ſit ſiue ſcribentem, ſiue legentem ea, exſatiari, quibus nunquam expleta eſt gerentium induſtria. Veronæ Salmeron inuſitato conuentu ſacras Litteras explanabat, variſque in locis atque cœnobijs ſæpè dicebat. Quanquam autem à pleriſque perattentè ac benevolè, vt erat ſolitus, excipiebatur; non deerant tamen perditorum hominũ voces, & quorumdam hæreticorũ conuicia, quibus verberabatur interdum. Is ab eis Romani Pontificis adulator appellabatur: qui cùm vera, & quæ credenda ſint noſſet, ea tamen non auderet effari. Quorum ille vulnera dum curare pro viribus ſtudet, toris in eos miſericordiæ medullis atque præcordijs commouebatur. Sed diſcedendum Bellunum fuit Iulij Antiſtitis electi rogatu ex illuſtri Contarenorum familia. Cuius quidem poſtulationi priuſquam Ignatius annueret, beneficum cenſuit S. Trinitatis Priorem Lipomanum commonefaciendum: quo admonito atque conſulto, profecturus in eam Salmeron ciuitatem, quam peracerbis inter ſe odijs diſſidere cognouerat, piæ præſidia precationis ab Ignatio poſtulauit. Eſt Bellunum Venetæ ditionis vrbs antiqua & nobilis in Carnis. Hîc Salmeron dicere inſtituit frequentiſſima multitudine: priuatas collocutiones adhibuit: complurib⁹ precandi vias & cõremplandi dedit: nec aliquid intermiſit, quod ad caſtiganda vitia, pietatem inſerendam, & tollenda funditus odia pertineret. Admirationi hominibus erat nouum genus dicendi: & eam demum ſtatuebant veram atque germanam eſſe Euangelij prædicandi rationem, qua plenus ardore ac ſapientia Salmeron vtebatur, & qua fructus percipiebat vberrimos ac præſentiſſimos: vt negaret populus iam inde à Bernardini Senenſis viri ſanctiſſimi concionibus, fructus illis extitiſſe maiores. Declarabant iræ reſtinctæ iam flagrantiſſimæ, poſiti errores opinioneſque prauiſſimæ, Lutherani combuſti codices, honos redditus Sacramentis, Quadrageſimæ ieiunia, quæ iam propemodum obſoleuerant, renouata, adſtricta virginum diſciplina, quę parentum erat culpa ſolutior. Denique alia id genus complura geſta.

48 *Verona Salmeron.*

49 *deinde Belluni.*

50 *Frugifera Salmeronis ratio concionandi.*

Sed hæc primo Salmeronis aduentu: nam paucos poſt menſes, priuſquam in Germaniam ex Ignatij præſcripto ſe conferret, huc iterum ſe recepit, vbi complura eiuſdem generis, obeundis finitimis præſertim pagis, in rem Chriſtianam Catholicamque geſſit. Porro conſtituerat Ignatius hoc ipſo tempore Salmeronem in Germaniam vnà cum Iaio Caniſioque deſtinare. Quorum hic è Sicilia nuper accitus venerat; ille Ferrariæ apud Ducem Herculem reſidebat. Miſſionis cauſa Bauariæ Dux fuit, acerrimus Catholicæ religionis vindex Guilielmus, qui dum ſuæ ditioni nationiq́ue conſulit, memor ingentis deſiderij, quod Ingolſtadij reliquerat Iaius; quantumque & auctoritatis

51 *Salmeron, Iaius, Caniſius Ingolſtadium deſtinantur.*

ritatis & beneuolentiæ in ijs Germaniæ partibus sibi ipse conciliasset; tres à Pontifice Maximo de Societate Theologos, qui in Ingolstadiensi Academia sacrarum Litterarum scientiam traderent, & in ijs nominatim Iaium impetrauerat. Id cùm Pontifex significasset Ignatio, Ignatius quos nominaui delegit: ac, ne Dux Hercules repugnaret, qui multùm ac libenter vtebatur operâ Iaij, cum Cardinali Farnesio egit, vt & propinquum suum Ducē de ea profectione per litteras admoneret, quo æquiore animo pateretur ab sese Iaium ad tempus abesse, & Iaio ipsi profectionem illam Pontificis nomine proprijs litteris imperaret. Facta à Duce potestate Iaius ac reliqui duo ex Ignatij præscripto conuenere Bononiam, in eo nobili Gymnasio, quò plus apud Germanos, præsertim hæreticos, haberēt auctoritatis, Doctoris gradus ac titulos suscepturi. Cardinalis autem Ioannes Maria de Monte, qui postmodū ad Pontificatum euectus est, & legatione tum Apostolica fungebatur, id Episcopo Catharino negotij dedit, qui duobus adhibitis ex sua familia Doctoribus, cùm doctrinæ fecisset periculū, & positis pridie quæstionibus cumulatè satisfactum esset à Patribus, die B. Francisco sacro, Doctoris eos insignibus honestauit. Eo decorati iudicio vocabuloque, Tridento in Germaniam iter instituunt; quò cùm essent ingressi, à Tridentino primùm Cardinali sua in vrbe, deinde ab Augustano Dilingæ omni officio & humanitatis significatione excepti sunt. Et hic quidem summum erga Patres studium affectumq; animi illacrymando testatus, Canisium optauit ad Dilingani Collegij, quod suis sumptibus inchoauerat, administrationem & curam; tametsi de Societatis Collegio mentem nondum susceperat. Pergentes porro Monachium Bauarię Duci officiosis litteris commendauit. Dux verò ipse beneuolentiæ studio nemini inferior, caris amplexibus, & summi amoris exceptos indicijs Cancellario suo Leonardo Eckio, verbis grauissimis commendauit. Hoc ab initio vir præstantissimus Eckius peramicus factus est nostris, & talem se in posterum prætulit. Haud minoribus deinde plausibus Ingolstadium Patres ingressi tota ab Academia, quemadmodum ab ipso Duce in mandatis acceperat, excipiuntur. Nam & Mauritius Episcopus Aistetensis, qui idem Academiæ illius Cancellarius est, & Doctores omnes atque Magistri ad eos consalutādos in diuersorio summo consensu prodierunt: habitaq; ab eorum vno plena gratulationis est oratio, cui subitò & eleganter omniū nomine à Canisio responsum est. In eodemque hospitio, cùm conuiuium apparassent, vnà omnes epulati sunt. Postero die in Collegium, quod appellant vetus, cum honore deductis, sua cuique habitatio percōmoda cum instrumento biblico & domestico assignatur. Salmeron Apostolū Paulum, Iaius Dauidicos Psalmos, Canisius Magistrum sententiarū explanandos susceperunt. Dicendi initium vi. Kalend. Decembris à Salmerone & Canisio (namque Iaius in ea Academia iam notus scholam suam in instantis anni primordia distulerat) orationibus æquè doctis ac gratis factum est: vt doctissimi quique typis vulgandas esse contenderent. Et adfuit chorus pulcherrimus sapientū, vniuersa Academia, quæ & subinde honestissima sua de Patrum eruditione iudicia hisce verbis expressit, ac typis quoque vulgauit: Nuper quantam lætitiam ce- „
perimus omnes ex aduentu trium Theologorum „
Claudij Iaij, Alfonsi Salmeronis & Petri Canisij, „
vix dici potest. Quorum præsentia non solùm fa- „
mam de ipsis excitatā non minuit, verùm etiam „
auget. Quorum singularis in sacrosanctis studijs „
scientia, tum in omnibus disciplinis exercitatio, „
postremò sanctimonia vitæ expectationem om- „
nium, eamq; maximam non solùm æquat, verùm „
etiam superat. Hocillius nobilissimæ Academiæ „
de Patrum aduentu iudicium fuit. Qui quidem plurimum etiam gaudij finitimis Episcopis attulit: quorum sæpè fuerāt conatus & contentiones inanes, cùm diuinæ scientiæ studia, quæ propter sectarios contempta iacebant, erigere frustra tentarent. Cùm autem sacerdotum penuria ad Seminarium Theologicum excitandū Episcopus perurgeret: prudenti consilio Bauariæ Dux fecit, vt ad Ingolstadienſis Vniuersitatis instaurationem Ecclesiæ Decimas à Romano Pontifice in triennium impetraret: primoq; anno florenorū millia duo & viginti collegerat. Verùm cùm Philosophiæ fundamenta deessent, quæ constantes ac sedulos sacræ scientiæ præpararet auditores, nec suus dum honos disciplinis Theologicis haberetur; haud lætas admodum fruges nostrorum docendi labor polliceri sibi poterat. Itaque consulto precibus Deo ad Eckium Cancellarium referunt de condendo Societatis Ingolstadij Collegio. Quod cùm Cancellario mirificè probatum esset, tum primū in vniuersa Germania id agitari cœptum est, quamuis alia alibi varijs de causis, maximè ob Ducis Guilielmi, qui item rem vehementer probabat, ac mox Cancellarij quoque Eckij obitum, condita & excitata sint priùs.

52 *Bononiæ Doctores creantur.*

53 *Excipiuntur à Bauariæ Duce perhumaniter.*

54 *Ingolstadij docere in Academia incipiunt, maximo cum assensu.*

Parisijs tredecim ferè de Societate in Longobardorum Collegio Rectore Viola, partim contubernalium, partim Burſarum nomine (vt appellant) sua familia dissimulata, degebant. Sed cùm ea habitandi ratio Religiosis institutis minimè esset accommodata, egit cum Antistite Claromontano Guilielmo à Prato Viola de proprijs ædibus comparandis. Is pretium obtulit sexcentorum aureorum. Sed cùm nihil aptum tota in Academia vel moderato pretio repetiretur, & regius insuper expetendus esset assensus, alia inita pio ab Antistite ratio est: vt, dum ædium se facultas offerret, de sui Episcopatus habitatione in via citharę cōmodaret. Ita domesticis incōmodis aliqua ex parte consultum est. Paupertatis porro patientiam conuiciorum tolerantia cumulabat, quibus à multis, & ijs quidē è Theologorum numero verberabantur. Erat in ijs magni nominis Doctor, qui Societatē negabat duraturā esse diutiùs, & satius esse dicebat pecuniarum subsidia in obuios erogare mēdicos, quàm in Iesuitas effundere (iam tum enim cœperat hoc nomen audiri.) Alij alias contumelias ingerebant. Nimirum hoc solenne & antiquissimum Deo est, (quod inculcandū est sæpiùs) vt rebus asperis suos exerceat, & tanquā viuos cęlestis ædificij lapides hîc expoliat & elaboret. Boni autem illi milites Christi, quanquam & rerum premebantur inopia, & hominū vrebantur inuidia; tamen & Sodalium numero,

55 *Parisiensis copiola.*

56 *Incipiunt simul omnes in communi dato domicilio degere.*

&

& vbertate spiritus augebantur. Euocauerat ex eis ad Vrbē quatuor, vt in Siciliam mitteret, Magistros omnes Ignatius: quorum in locum totidem continuò alij, quos Euerardus Mercurianus exercuerat, successerunt: eodemque propendebant alij complures, nostrorum non tam præceptis & oratione permoti, quàm exemplis ac splendore modestiæ. Quocirca die Præsentationi B. Virginis sacro idem Sociorum numerus in montem Martyrum (est autem is locus excitandis animis imprimis aptus) ad instauranda ritè vota conuenit. Cui spectaculo cùm præter spem opinionemque nonnulli affuissent externi Societatis amici, magna & ipsi voluptate animi sensuque sunt capti. Multa autem quæ prima illa desiderabant initia, vt stabile domicilium, vt ædem sacram, vt Constitutiones ac leges, quibus Religiosa disciplina fouetur ac viget, hęc abundè suppeditabat ardor spiritus, qui penes eos erat. Idem ardor paucos illos habebat, qui Coloniæ & Louanij comparandis sibi litterarum subsidijs insudabant. Quorum fœcunda exempla vberem atque eximiam sobolem Societati pariebant.

57 *Boni exempli vis.*

58 *Hispanię res.*

In Hispania quanquam Salmanticæ nondum satis constans redierat ex superiore tempestate tranquillitas, frementibus adhuc & subinde mordentibus aduersarijs; tamen & officiorum perseuerantia in proximum quemque, & recentibus Stradæ concionibus cùm aduersariorum maledicentia repressa, tum vulgo magis perspecta Societas. Florebat per id tempus in Bætica sanctitatis & eloquentiæ Apostolicæ nomine, totaque celebrabatur Hispania Ioannes Auila, experientissimus virtutis magister, idemque scriptor egregius: cuius quantum voci eius prouinciæ ætatisque populi, tantum stylo posteræ totius penè Christiani orbis debent ætates. Hunc Ignatius pro ea caritate, quæ sanctorum inter se animos nectit, edocendum putauit de Salmanticensibus turbis, quidque ipse pro maiore Dei gloria prouidendum contrà censuisset; allatis vndique ex sanctis Patribus atque Doctoribus testimonijs ostendens, prorsus fuisse curandum, vt fama huius Ordinis, quæ necessaria est causas animarum tractantibus, quantum fieri posset, integra seruaretur. Quibus litteris Auila peramanter & officiosè rescripsit, Dei donum & munus prædicans, quod sibi ab ipso iam inde Societatis ortu intelligere ac sentire datum esset, id manifestū diuinæ sapientiæ opus esse, magnamque eius, cùm in eos, qui Societati se adijcerent, tum in cæteros, qui per eam in virtute erant profecturi, misericordiam atque clementiam. Probauitque consilium B. Patris, vt ab Sede Apostolica præsidium aduersus eos, qui diuino operi se opponerent, peteretur, quò eorum frænarentur ora, qui sermonibus suis, siue recta ex mente profectis, siue peruersa, in suspicionem illud vocarent. Verumtamen nunquam post conditum orbem, non fuisse virtutem quæ exerceretur, ac vitium quod exerceret. Nec tam cælesti Domino placere famulos suos rebus præclarè gerendis, quàm aduersis alacriter & cum fiducia perferendis. Atque alioqui verus à simulato seruus quo internoscetur, inquit, niti præstò sit, quasi lapis Lydius, insectatio? Aquila pullos suos obiectu solis explorat, metalla argentarij coricula, Christus famulos suos receptibiles camino humiliationis. Denique qua via caput præcessit, hac subsequendum est membris. Quæ ideo libenter commemoro, quia re ipsa in hac sancta Societate fieri confido. Hæc & id genus multa ad Ignatium Auila, qui sub idem tempus suis litteris Antonij Cordubæ, qui Comitis de Feria frater erat, beneuolentiam, & sinceriſſimum in Societatem amorem confirmauit & auxit; vt eam denique biennio pòst Antonius non dubitaret amplecti. Hic enim cùm multa & varia spargi Salmanticæ in vulgus de hoc cœtu audiret, Auilam sibi consulendum putauit, quemadmodum nostris cum hominibus sibi agendum esset. Is autem semel atque iterum ad eum de Societate summa cum laude rescripsit, cohortatus hominem vehementer, colere vt eam pergeret, eiusque se instituendum præceptis sine dubitatione committeret. Atque cùm ipsemet ex eius vsu multum se in anima boni commodique cepisse profiteretur, maiora ne expectaret experimenta diei, nec se inutili cunctatione data à Deo opportunitate subitæ mortis interuentu priuaret. Quid multa? Præstans hic doctor actorque virtutis vsque eò erat noster, & tam præclarè de hoc Ordine sentiebat & loquebatur, vt affirmaret, nihil se tam dolere, quàm quòd per ætatem & valetudinem ei sese adiungere cum eius vsu fructuque non posset. Discipulos tamen suos ad illum, quotquot posset, summa voluntate missurum. Collegium quoque in vrbe Baëza, vbi disciplinæ tradebantur omnes, cuius ipse auctor fuerat, persuaserat Societati dandum, & aliud item in vrbe Xerez Ignatio obtulit. Tametsi neutrum B. Patri visum est ea tempestate, cùm munera essent multa, quæ de Sociorum paucitate multos occuparent, cum operę pretio suscipi posse.

59 *Ioannes Auila magnus virtutis magister Societatis perstudiosus & commendator.*

60 *Auila de aduersariis tolerandis sententia.*

61 *Dolet Auila sibi non esse ætatem Societati idoneam, mittit tamen ad eam discipulos suos.*

Ad Stradam vt redeam; vt erat in eo singularis illa, quam sæpè dixi, dicendi facultas, semel auditus in æde S. Martini adeò populum permouit ac cepit, adeò suo ex ore suspendit, vt ad Quadragesimæ conciones continuò sit à Parochis postulatus. Eo dicente excussæ sunt inanes è pectoribus suspiciones, Socijque deinceps & ad consilium, & ad Sacramenta fidentiùs adhiberi cœpti. Versa sunt maxima ex parte in amorem odia, in existimationem contemptio, & in clarissimam lucem atra animis offusa caligo. Dixit in æde sancti Martini ter in hebdomada, vt mos est loci, tam densa hominum turba, vix vt eam vllius ædis amplitudo caperet: surgendumq; bene manè cuique esset, ne subsellijs occupatis, loco idoneo excluderetur. Excipiebatur eius oratio fletibus magis atque singultibus, quàm admuratione & plausu. Adeò vndique spirabat ignem, & permiscebat cuiusque præcordia. Par deinde tantis motibus fructus, qui cùm in omni hominum genere præstantissimus appareret, tum in eis, qui rebus relictis humanis in cœnobia discedebant. Horum centum ampliùs fuisse numerus perhibetur. Tanta autem confitentium vis affluxit, vt, cùm satis aurium præberi nullo modo posset, rogandi complures fuerint, suos vt Parochos alioſue sacerdotes adirent. In placandis & leniendis iris haud minùs efficax vox eius fuit.

62 *Concionum Stradæ fructus Salmanticæ.*

Vt

63 *Obdurata dissidentiũ pectora humilitate & lacrymis suis emollit*

Vt mittam cęteras, gerebant duo quidam iras aduersus alium, vnde læsi erant, obstinatissimas: & alter alterum acuebat & stimulabat ad cædem; præsertim quòd horum alter fœdum in ore vulnus acceperat, nec deleri nota illa poterat, nisi sanguine percussoris. Clausæ erant monentibus aures, & velut spinis vndique circumseptæ vocem pacis non admittebant. Accessit Strada rogatus, & cùm sensisset eos monitis obdurescere, læsorum ad pedes accidit, personamque lædentis indutus profusis lacrymis, En ego, inquit, ille sum, qui læsi: ego qui iniuriam feci, sed delicti veniam peto, sed pacem postulo per Christi crucẽ. Non diu his lacrymis supplicibusque verbis vsus est Strada, cùm cordium scisse sunt petræ, & eamdem illi vim lacrymarum ac copiam profuderũt. Tum demum pacem ac veniam, quasi quodam pudore suffusi actonitique dederunt. Ita peruicaciam inusitatam inusitata quoque conciliandæ pacis ratio superauit. Discessurus porro Complutum Academiæ rogatu verba fecit in sacello publici Gymnasij in tunere Magistri Vegæ excellentis è Franciscana familia Doctoris. Et quanquam diei non plus spatium sumpserat ad dicendum, ita tamen selectissimis auditoribus se probauit, vt superiorum concionum iudicia nouo iudicio confirmarit. Eius desiderium Sodales nouem, qui Salmanticæ remanserant, leniebant, præsertim Doctor Michaël Turrianus; qui & tironis & veterani partes pari propè cum laude gerebat. Nam & ianitoris coquique muneribus, vir tota vrbe notissimus magna animi summissione præerat, & manu sua domesticorũ omnium sternebat lectos, sordesque verrebat, mensæ vltimus accumbebat: & quæcunque se dabat Religiosæ humilitatis occasio, cõsectabatur auidiùs. Cumque se ad proximos conuertisset, faciebat ad vinctos, carcereque inclusos persæpe verba, & eorum confessionibus sedulas aures admouebat: eorum egestati, causis, iudicijs, quoad poterat & licebat, vigilantissimè consulebat: vt iam ab ijs haberetur loco numeroque parentis. Afflictis, & mœrore perculsis nullo loco deerat, nullum prętermittebat consolationis genus. Reos, capitisque damnatos, vt pio & forti animo graderentur ad mortem, omni verborum prosequebatur officio, omni studio confirmabat. Eodem caritatis ardore ijs, quos in suo lectulo morbus extingueret, solatio erat pariter & auxilio. Quo ex numero iustitiæ publicus administer, qui octauum iam annum facto cum vxore diuortio, capitali scelere se deuinxerat; cùm medicinam Sacramenti pertinacissimè instante morte respueret, imò contra monita durior factus, in Cælites maledicta iactaret; ad extremũ Turriani operâ longas Deo preces, & suas, & Sociorum identidem adhibentis, manus dedit: collectumque tot annorum scelerum exitiale virus per confessionem vomuit, ne mors mortem exciperet, & eò raperetur infelix, vbi horrendis maledictis, & perpetuis gemitibus omnia personant.

64 *Michaëlis Turriani humilitas & operosa caritas.*

65 *Compluti summa paupertatis angustia.*

Compluti Villanoua, qui cæteris præerat, non sine magna tolerantiæ laude rem animorum curabat. Erant ei ferenda non modò summæ paupertatis incommoda, verùm etiam hominũ odia & obtrectationes inuidæ. Ac paupertas quidem tanta erat, vt cùm Petrus de Silua Societatis nostræ sacerdos morte obita efferendus esset, sacerdotalem ei funeris cultum domestica negaret inopia. Quod admiratus ex Franciscana disciplina vir pius, feralia quædam amicula sacerdotali decora personæ sponte attulit. Ab suo nimirum duce B. Francisco impulsus, cuius Silua perstudiosus in omni vita fuerat. Non deerat tamen interdum liberalis hominum misericordia, quam diuina benignitas excitabat. Venerat Alfonsus Ramirius de Vergara Complutum, vir cùm litterarum eruditione clarus (erat enim Doctoris titulis insignitus) tum splendore familiæ: is, qui Rectoris munere in Complutensi Academia summa cum laude perfunctus, Conchensis Visitator Episcopatus, & sacræ Inquisitionis lectus est consiliarius. Hic igitur Compluti cùm ex itinere substitisset, multa de Societate, quam nondum nouerat, audiuit. Vt autem quid genus esset hominum suo vsu perdisceret, agere cum Villanoua cœpit. In quo cùm præclara quædam diuinæ gratiæ munera perspexisset, quamuis ille necdum sacris initiatus, necdum Philosophiæ fines esset egressus; orsus est paulatim intimos ei sui pectoris aperire recessus: admiratusque in se regendo viri prudentiam, & scientiam planè cælestẽ (apparebat enim in eius consilijs atque præceptis pondus quoddam, lumenque diuinum) exarsit acriter ad exercitia. In ijs dum dies octo Villanoua magistro se continet, tanto est animi sensu vitæ vniuersæ peccata confessus, vt nulla vnquam ex confessione meminerit se hausisse maiorem. Qua in exercitatione, vt etiam cætero vitæ cursu Villanouæ virtutibus captus, auelli scilicet ab eius latere Societateque non poterat: tametsi non deerant viri graues, qui tantam nouis cum hominibus familiaritatem non probarent: quòd dicerent in discrimen vocari nomen & famam, si quid alienum à bonis moribus aliquando in nouo illo hominum genere deprehensum esset. Interim ille dum res propiùs inspicit, animaduersa paupertate nostrorum, quine proprias quidem haberent ædes, sed incolerent alienas; misericordia adductus rem suam nummariam omnẽ, quæ ad aureos ascendebat circiter octingentos, vnde domicilium sibi stabile compararet, ad Villanouam misit: sed eam, quàm plurimis actis gratijs, Villanoua remisit, conscius hominis egestatis, qui sibi vel de viuo detraheret vniuersa, vt Societatis subueniret inopiæ. Eam rem Vergara suspexit: ac tum quidem quieuit: postea verò plus fortunarum adeptus, & Ecclesiæ quibusdam bonis auctus, haud immemor Societatis nostræ suasit Villanouæ, cùm Compluto discederet, vt ædes alias conduceret haud ita ab Academia remotas, & pretium vltrò promisit. Paruit tum Villanoua: sed cùm anxius hæreret, quòd ille Complutum seriùs rediret, non sine euidenti Dei prouidentia statim nactus est alium, qui item pecuniam locatori dandam sibi sponderet. Is erat Iacobus Martinius spectatæ virtutis Aduocatus eximiæque doctrinæ, qui quod liberaliter spopõderat, postea pari fide ac religione persoluit. Eius amicitiæ beneuolentiæque in hanc familiam hæc fuerunt initia. Lectitabat is continenter sacrosanctum Christi Euangelium: idque non tam manu, quàm mente

66 *Alfonsus Ramirius de Vergara conciliator, qui deinde Complutij Collegio præfuit.*

69 *Conciliator etiam insignis Aduocatus Iacobus Martinius, optimè item de Complutensi Collegio meritus.*

mente & cogitatione versabat. Qua in contemplatione defixus, valdè auebat expressum in humanis moribus cernere, quod cernebat in chartis, & vitam aliquam intueri persimilem vitæ Christi: quæ cùm nihil haberet extrinsecus singulare, nihil in victu cultuque præcipui, esset tamen intus solida virtute referta. Angebat illum & rarus admodum Sacramentorum vsus, hominumque tanta socordia, vt ante pedes posita tot adiumenta salutis cæci miserique negligerent. Hinc oculis subinde conuersis in nouam Dei familiam, videre sibi visus est eumdem in ea finem, eademque ac Christo studia proposita; & tamen communem ab ea cultum & victum, communem etiam conuictum extrinsecus adhiberi: ab eademque Sacramentorum crebriorem vsum ad mores pristinos reuocarum. Hoc igitur illi hunc Ordinem mirè conciliauit: hoc ei primas quasi fores aperuit. Interim Vergara, cui Socij Complutenses admodum cordi erant, Villanouam Toletum aduocat: vbi domini, qui Compluti domum vendere habebant in animo, versabantur; & simul aureos in eam mille liberaliter assignat. Earum ædium extremo anno inita est à Societate possessio, quæ eo ipso fuere in loco, vbi etiamnum sedem habemus. Odia verò hominum, quanquam Compluti quidem in Societatē non erumpebant (erant enim ex ipsa Academia, qui nostris tacentibus, ea frangerent, & nascentes subinde sermones obtunderent) vagabantur tamen impunè per loca finitima, & de suggestibus spargebantur in populis; vt multi iam pro Societate loqui, cum eaque congredi vix auderent. Quin viri sapientes & nostri nominis amantissimi, tot adducti sermonibus, etiam ipsi in nostris

70 *Emuntur ades Collegio Complutensi Vergara benignitate.*

institutis, & his vitæ rationibus hæsitabant. Ecce autem primis illis rumorum auctoribus aliquantum repressis, studuit aliunde Satanas luminibus noui cœtus officere. Sacerdos quidam Ferdinandus Barrasas nomine fictis quibusdam pietatis indicijs, & externa significatione modestiæ, magnam sibi sanctitatis opinionem famamque collegerat. Quo velut hamo captus muliebris sexus frequens ad eum confessionis causa concurrebat, cuius ille vicissim vsu familiaritateque pellectus, multa turpiter ac flagitiosè patrauit. Quæ si emanarent, (vt plerumque solent) ne ab hominibus crederētur; Societatis cultum, & quemcunque alium motum & statum poterat, imitabatur, vt vnum aliquem de Societate ipsa sese populo venditaret. Hac simulatione multos in eam opinionem impulit, multos in fraudem induxit. Cuius opinionis confirmandæ gratia toto biennio à Villanoua contendit, vt in Societate sibi locum daret. Villanoua quanquam hominem funditus ignorabat, nec erat nescius, qua sanctitatis fama in ea vrbe floreret, ex altera verò parte tanta laborabat Sociorum operarumque penuria, vt ne sacerdotem quidem, qui domesticorum exciperet confessiones, haberet; tamen diuino propè admonitu, vt declarauit euentus, nunquam adduci potuit, vt Barrasæ postulationi concederet. Cuius effusæ in omni intemperantia libidines, & turpissima vita, tot simulationū inuolucris tecta diu latere non potuerunt. Matronæ quædam honestæ, de Societatis existimatione solicitæ, cum

71 *Laborat Societas aliena inuidia: & Villanoua magno periculo liberatur.*

contaminatos hominis mores & suspicionis odore sensissent, & mox etiam non obscuris comperissent indicijs; Villanouam & eius socium Emmanuelem Lopium confestim admonent. Ille verò nondum hominis criminibus ac sacrilegijs in lucem editis, Barrasam amicè monet, quæ ad se certò constanterque delata sint: proinde caueat infamiam, consulat dignitati. Momordit admonitio illa Barrasam quam existimari posset acriùs, siue quia graue ipsius conscientiæ pondus vrgebat, cuius in vtramque partem magna vis est: siue quia metus solicitabat animum, ne à Villanoua traductus atque delatus suæ turpitudinis pœnas vltimas daret. Itaque nihil restabat aliud, nisi vt ad cætera dedecora & maleficia, illud etiam adiungeret, vt Villanouæ sanguine manus imbueret, quas stupris incestisque polluerat. Statuit igitur illum de medio tollere, & conceptum iam mente facinus re perficere. Redeuntem Madrito Complutum in itinere cum ferro adoritur. Cuius subito incursu nihil Villanoua perterritus, tali eum oratione permulsit, vt ille à scelere temperarit. Verùm cum effrænatas libidines suas cohibere, vitio iam dominante, non posset, quotidieque magis eius flagitia & sacrilegia paterent; tum demum Villanoua ratus sibi diutius saluo officio nefas tacere, constituit, quanquam in discrimen vocari Societatis nomen famamque sentiret, si quem cuncta penè ciuitas ex grege nostro numeroque putabat, eum Inquisitoribus indicaret; existimationem tamen Societatis diuino honore posteriorem ducere, & veritate, quæ contra hominum calumnias atque mendacia facilè se per se ipsa defendit, fretus ac nixus ad Inquisitionis Toletanæ tribunal rem deferre: interimque, ne reus euaderet, Hieronymum Velam Academiæ Rectorem commonefacere. Vela comprehendi hominem confestim iubet, deque eo diligentem haberi quæstionē: deinde singulorum criminum seriem, totumque iudicium publico scriba exceptum Toletum mittit. Quæ cùm ab ijs Magistratibus essent accepta, reum ad se deduci imperant, & in custodiam dari. Interim fama exoritur non modò Compluti, verùm etiam Madriti, totaque illa vicinitate, Societatis hominem atrocia quædam ob crimina in custodiam Inquisitionis datum: itaque vapulabamus sermone omnium, nec deduci de errore tam subitò vulgus poterat, vt tolerantiæ magis ad horam, quàm defensionis essent arma sumenda. Ac Villanoua quidem præ-

72 *Palàm fit innocentia Societatis.*

sidijs cælestibus sustentatus, quæstionem aliam instituendam curauit, & testes quamplurimos conquisiuit, eosque grauissimos, qui fidem facerent, nunquam ex Societate fuisse Barrasam. Tot tantorumque multitudine testium obruta videlicet manans est fama, & Complutensibus factū satis. Alios verò Barrasas ipse suis confessionibus patefactus iugulatusque de falsa opinione deduxit. quæstione apud Inquisitores adhibita, coactus est confiteri, nunquam se de Societate fuisse: sæpè quidem se id à Patribus contendisse; sed nullis vnquam precibus extorsisse: simulasse autem vnum aliquem ex ea se esse, quo plus in vulgus fidei, plus auctoritatis haberet. Postea publica (vt solet) actione ab Inquisitoribus instituta edito excelsoque loco, velut in theatro, in eam igno-

ignominiæ & dedecoris scenam impurissimus homo producitur, eoque audiente, innumerabilique præterea multitudine inspectante, iudicium voce clarissima recitatur, omniũ cum enumeratione vitiorum & criminum: nominatimq; simulatio illa, qua se de Societate mẽtiebatur, expressa: ne quid vel erroris in animis, vel in Societate maculæ resideret. Quo iudicio damnatus sempiternæ cœnobij custodiæ adijcitur, ex qua tandem elapsus, nusquam ampliùs apparuit. Hoc tam felici gratulatus euentu, vir religiosissimus Villanoua dictitabat postea, si non aliunde sibi esset explorata in Societatem diuina tutela; satis sibi ad eam explorandam fuisse vel hoc vnum in re Barrasæ recentissimum argumentum, qui tantæ opinionis hominem, in tanta operarum Sociorumque penuria, tanta contentione studioque locum aliquem in Societate nostra poscentem, nulla certa ratione adductus, sed interiore dumtaxat instinctu constantissimè reiecisset. Habuit autem Villanoua Compluti sin minùs constantes, certè nauos ex itinere socios, quibuscum suos labores curasq; diuideret. Habuit Stradam, qui cùm ad Prouincialem Vallisoletum se Salmantica contulisset, missus ab eo Valentiam, quã ad dies aliquot inflammauit, inde Complutum venit: vbi ijsdem ad sanctum Illefonsum vox eius excepta plausibus, non exiguo animis bono fuit. Habuit & Christophorum Mendozam, cuius in excolendis Complutensibus pagis, non sine valetudinis incommodo vigilans labor enituit. Sæpè in stramine cubandum ei fuit, sæpè frigora inter hiberna fugiens captandus somnus, sæpè nocturnis tenebris paganorum obeunda mapalia, vt quos pascendis gregibus occupatos lucente Sole non poterat, solutos opere atque negotio per cæcæ noctis tenebras institueret.

73 *P. Christophorus Mẽdoza Complutenses pagos excolit magna per incõmoda.*

Barcinone, qui prouinciæ præerat Araozius, ad dicendi labores, cæteramque sui muneris solicitudinẽ adiunxit etiam curam corrigendæ muliebris disciplinæ in earum claustris atque cœnobijs. Quarum quæ à B. Clara nomen habent, cùm suas ad pietatem progressiones ex præceptis doctrinaque nostrorum animaduerterent, summo studio ab Ignatio postularunt, vt ipsarum Societas obedientiam admitteret: eaque de re scribi etiam ab Araozio voluerunt. qui quanquam alieno ab ea re animo erat, tamen ne regiam feminæ commendationem, quod innuerant, interponerent, morem ijs gerendum censuit. At Ignatius non modò feminarum postulationi non obsequendum, sed Araozium insuper accusandum putauit, qui ad id negotij, quod ab huius disciplinę rationibus plurimùm abhorreret, quoquomodo propendere animo visus esset.

74 *Araozij studia Barcinone: qui increpitus ab Ignatio quòd sacri gynæcei curam lentiùs repudiasset.*

Gandiæ ipsis Martij Kalendis ritè Apostolicis recitatis litteris in templo Collegij, presente cum Socijs Ouiedo, & ipso Araozio Duceque Borgia, & Francisco Rocca Decano Canonicorum Gandiensium, qui Apostolicorum mandatorum executor erat; excitata est Academia, & eius Rector Ouiedus, auctore Ignatio, ad quem ea pertinebat lectio, publicè declaratus. Is inito munere præceptores eodem loco decreuit. Theologiæ tradendæ Hieronymum Petrium præfecit, doctum planè virum, & in docendi palæstra veteranum, Commendatarium monasterij à Mercede Valentini, & Ordinis sui Vicarium generalem. Cæteri Doctores de Societate fuerunt. Ille cùm propter famam ad illustranda principia, tum vt Socijs in tanta paucitate plus vacaret in alia munera, lectus est: ac postea quoque interdum Borgię consilio Philosophię quidam externi Doctores acciti, ne quem Sociorum ea doctrina ab Theologici decursu stadij retardaret. Ipso deinde æterni Verbi à Virgine cõcepti die Araozius Ouiedo & Mironi quatuor ritè vota nuncupantibus operam dedit: cui spectaculo præsens item adfuit tota cum Duce nobilitas, & à Magistro Petrio, quem diximus, habita concio: in qua pluribus, & luculenter de vitæ nostræ rationibus institutisq; disseruit. Eodem die cum multis nobilibus virisque religiosis ac sacerdotibus, qui Valentia eo consilio conuenerant, Dux cibum cum Patribus sumpsit, & cerimoniam illam omni honore iudicioque decorauit. Porro Gandiæ eodem Societas studio ferebatur ad animarum opem atque salutem. Ouiedus festis diebus Psalmos Dauidicos enarrabat: & verbo perutiliter, vt solebat, non Gandiæ modò, verùm etiam Oliuę, quò eum coniux Comitis euocauerat, laborabat. Hîc ex phanatica lymphataque femina dæmonem dispulit. Araozius autem, quanquam crebris tentationibus morbi nectebat hoc loco moras, nec ea, qua valebat dicendi facultate, vti poterat; orationis tamen vocisque iacturam quotidianis virtutum farciebat exemplis. Valetudinarius etiam Prouincialis nullam sui haberi rationem, aut præcipui aliquid in mensam sibi patiebatur inferri, communibus contentus escis: accumbebat promiscuè cum cæteris, sublata omni dignitate consessus. Crebrò mensis, & bonam partẽ Quadragesimæ ministrabat: cibum autem non antè capiebat, quàm eo sese reliqui refecissent. Secundùm cibum diuertebat in culinam, vt lances extergeret, & quidquid in vsus mensæ patinarum lebetumq; sorduerat, repurgaret. Eadem in cultu frugalitas, in quo nihil nisi tritum, nihil nisi vulgare communeque cerneres, vt interdum etiam calceos paulò meliores cum aliorum deterioribus permutaret. Horum vis exemplorum etiam manauit ad Ducem, qui cùm ad Araozium salutandi causa venisset, in digressu odore humilitatis illectus, descendit in culinam, vbi dum ea humilitate se pascit, pastum etiam suum imbecillo parauit Araozio, & par ouorum sua manu coxit: quibus ad Araozium missis, monuit per internuncium, oua illa prima ab se cocta sorberet. Cui cùm præsens inculcaret Ouiedus, quantum Dei munus esset, munera illa humilitatis obire: Tantum, Dux inquit, est, vt equidem me planè indignum putem. Is, qua erat in Ignatium obseruantia, cognita eius de minuendo precationis & pœnitentiæ studio, augendo verò Theologico, voluntate, hoc auxit, & illud minuit: cuius studijs ac disciplinæ quo solutiore vacaret animo (nam cæteris doctrinis antè vacauerat) secessit in Collegium, quod ipse condidit, & Theologiæ operam dedit, eò præcipua intentus cura, vt cuncta ad sese cognoscendum despiciendumque reuocaret. Cuius studij reuera Euangelici specimen placet apponere, adscripta ad verbum epistola, quam

75 *Gandiensis Academia publicatur.*

76 *Ouiedus & Miro inter professos adscribuntur.*

77 *Præclara Araozij exempla.*

78 *Francisci Borgia insignis cuitas & humilitas.*

79 *Quale studium Borgia.*

80 *Theses quædam confusionis propositæ à Borgia.*

quam cum Positionibus (vt ipse appellat) Confusionis, Emmanuelis Sà dedit: Frater carissime, inquit, vide has Positiones: & in eis adde, vel minue, quod melius visum fuerit. Et, si gratæ sunt, Rectori ostendantur: postea verò carissimo Cæsari. Vtinam & illi & nobis largiatur Deus huius virtutis gradum, vt aliquando cum Propheta dicamus, *Pro nihilo salui facti sumus*!

Positiones Confusionis.

Ex nihilo factus sum.
Ad nihilum redactus sum.
Quid sim ignoro.
Si aliquid scio, hoc tantùm scio, infernum domum meam esse.
Problema. Ex me ipso facio nihil.

Defendentur die crastina à prandio. Ad hæc, vt est mirè solers pietatis ingenium, solebat Borgia Theologicarum rerum è S. Thoma depromptа capita in seriem quasi Litaniarum digerere: vt studium esset oratio, deque Deo disputatio esset consuetudo cum Deo. Postea verò, cùm Patres antiquiores Ignatius, & qui cæteris auctoritate præstabant, in annum, qui consequitur, Iobelæi in Vrbem per litteras, multa cum ijs de Societate & Constitutionibus consulturus, inuitasset; visum est ei, vt Dux quoque Borgia (quanquam nondum vestem religionis induerat) ad Vrbem accederet. Qui verò sine suæ Prouinciæ Collegijque magno damno abesse non possent, ij loco ne commouerentur.

81 *Res Lusitaniæ.*

In Lusitania eadem erant incrementa domesticarum rerum, & ad ea alenda res aduersæ mitebantur, temperamentum prosperarum. Prænobilis adolescens dum Conimbricæ litterarum studio dat operam, nostris vitæ rationibus delectatus, eas suscipere non dubitauit. Sed ne auocaretur à suis, nocte intempesta lapsus è muro contubernij, vbi studiorum causa degebat, in Collegium transuolauit. Ea re cognita consanguinei enixè primùm ab Rege cõtendunt, vt eum sibi reddi quamprimũ imperet. Postea cùm Rex admodum pius, & diuini Numinis in primis reuerens, nihil se interponendum putaret, adhiberique vim vetaret; vniuersa propinquitas ad conuellendum iuuenem coniunctis viribus se conuertunt. Adeò vehemens principum virorũ oppugnatio fuit, vt in discrimen non exiguum res Societatis adduxerint. Adolescens tum quidem in sententia propositoque mansit, & suis inuitissimis aliquãdiu in Societate vitam egit. Cæterùm cùm B. Pater ex ijs, qui nobilitate generis, humanisque donis insigniter præcellerent, singularia quoque Religiosæ disciplinæ postularet exempla; quòd residens ille ex fulgore sæculi splendor Religiosis in cœtibus, in eam partẽ, ad quam accesserit, momentum afferat maximum: neque tantam seueritatem ingenium hominis illius, delicatiorque natura ferret, visum est expedire, vt rediret ad suos. Quod cùm haud minore cum motu fore timeretur; tamen Deo B. Ignatij pia regente consilia, cum pace transactum est. Licuit tamen ex huius exitu, nec non adolescentis alterius, item prænobilis, qui non multò ante id tempus, cùm in Societatem nomẽ dedisset, post crebras egregiasque de se ipso victorias, deque inimicis intimis reportatas, ad extremum regressus est in Ægyptum; haud obscurè animaduertere, quanti tandem consilij sit principibus viris Religiosos Ordines aperire; quantoque sit moderanda fræno nobilitatis adlegendæ cupiditas: cuius adeò notabilis, vel ad decus, vel ad turpitudinem exitus est. Habent tamen ferè generosi natales indolem magnam, & fœmina præstantia quædam virtutum rerumq; maximarum, quæ cùm in Euangelicam collata Philosophiam, eam penitus hausere, in raram omnino atque pulcherrimam sanctitatis speciem efflorescunt. Id adeò perspici in Ignatio Azebedio, hoc ipso cœptum est anno: qui cùm se Conimbricam ad exercendum spiritum contulisset, (vt suprà demonstrauimus) quãquam in eligendo vitæ genere visus est cunctari diutiùs, vt qui sapientis putabat esse, cùm in omni grauiore deliberatione, tum in ea quæ de vitæ statu deligendo suscipitur, non esse præcipitem: tamen ad extremum induxit in animum humana omnia deserere, seseque Deo in Societate dicare. Qua inita bene manè, tanquã prima diei facies, qualis Ignatius aliquando foret, ostendit: cùm & infra omnes sese perpetuò demitteret, & præ omnibus se contemneret. Insignis paupertatis amator, cuius in exercitatione studioque cæteros quibus postea præfuit (primus enim Collegij Olisipponensis gubernacula tenuit) ita suo exemplo continuit, vt cùm multa cuique in victu & cultu perpetienda essent, nullius tamen ex ore vox querelarum excideret. Quo perpetuo tenore vitæ multis annis in Societate traductis, anno denique millesimo quingentesimo septuagesimo multis alijs cum socijs, quorum ipse signifer & dux fuit, pro religione Catholica, vt eo loco redderetur, in nauigatione Brasilica hæreticorum mucronibus ceruices dedit.

adlegendis nobilitate eminentibus.

84 *Ignatius Azebedius, Ieinde nobilis martyr, adscitur in Societatem, eiusq; feruor.*

Inter hæc dum in Africa Ioannes Nunnius Tituani captiuorum vel corporibus, vel animis redimendis inuigilat, addita Societati Brasilia est. Cùm enim Lusitaniæ Rex Ioannes instructam classem Thoma Sosa Prætore mitteret, vt nouam nouo illo in orbe vrbem conderet, & rem Christianam amplificaret, adiuncti sunt ei de Societate sex, Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius Petrius, Leonardus Nunnius, Iacobus Iacobæus, Vincentius Rodericius: & horum caput ac Rector Emmanuel Nobrega: Lusitani omnes. Hi cùm Kalendis Februarij Olisippone soluissent, Brasiliæ portum secundissimis ventis die sexto & quinquagesimo tenuerunt. Est autem Brasilia noui pars orbis, quæ, vt Indica Historia Ioannis Petri Maffeij scitè describitur, à duobus ab Æquatore gradibus, ad gradus quinque & quadraginta in Austrum excurrit. Ea trianguli formam efficit: cuius basis in Æquatorem ac Septemtriones obuersa ab Oriente in Occidentem rectà protenditur. Angulus extremus ignotas ad Meridiẽ regiones attingit: latus eius in Orientem spectans inter posito mari Hesperijs Æthiopibus obiacet: alterum latus à prouincia Perũana disterminant iuga montium adeò celsa, vt ipsos auium volatus fatigare dicantur. Regio multis locis amœna est, cæli admodum iucunda salubrisque temperies;

85 *Primi de Societate in Brasiliam missi, Emmanuel Nobrega, Ioannes Azpilcueta, Antonius Petrius, Leonardus Nunnius, Iacobus Iacobæus, Vincentius Rodericius.*

86 *Situs Brasiliæ.*

82 *Aliquid turbatum est recepto prænobili adolescente.*

83 *Magna adhibenda cautio in*

scatet vbique fontibus & amnibus inclytis, ferax saccati in primis: nec vites alicubi, triticumque inuectum malè respondet; sed vaccarũ & equorum armenta admirabili prouentu fœtuque gignuntur. Pro pane satiuis radicibus, quas Mandiocam appellant, in farinam redactis, vtuntur: ex ijsdem, vel ex milio, aut varijs pomorum generibus conficiunt vinum, in quod se perditè gens ingurgitat. Magna arborum, pomorum, herbarum & animantium siue cicurum, siue siluestrium,
87 quæ nostro non inuenitur in orbe, varietas. Sed
Mores gentis. mores indicandi sunt hominum, vt quas ad partes Euangelij causa penetrarit, Deo inspirãte, Societas, planum fiat. Nullos omnino colunt deos. Omnibus tantùm & augurijs ad insaniam dediti, & anolis impostoribusq; miserandum in modum quæstui sunt. Rectè, aut perperam factis nihil post mortem præmij supplicijue superesse arbitrantur. Nudi æquè viri ac feminæ prorsus incedunt, nisi quòd frigidiore cælo bombycinis femine vestibus vti solent, fluxo à vertice dumtaxat capillo: nam cæteras corporis partes identidem expilant. insertos habent iam inde à prima ætate deliciarum causa, inferiore dumtaxat labro, nonnunquam etiam facie tota, prælongos nullius ferè pretij lapillos, tetro sanè spectaculo. Viuunt in diem, & quidquid habent, in commune facilè conferunt, nihil in posterum soliciti: laboris & inediæ patientissimi sunt: triduum ipsum, vbi ciborum penuria ingruerit, ieiuni traducũt: ijdem, si copia supperat, à primis tenebris ad insequentem vsque lucem, in conuiuijs & compotatione
88 persistunt. Gregatim peregrinantur, ordine simplici, silentio miro. Virum vxor anteit. Carorum aduentum circumdatis collo brachijs, appresso ad pectus capite, cum effusa comploratione, altisque suspirijs primùm excipiunt, viæ laborem & incommoda miserantes: momento dein siccant oculos, habentque lacrymas in potestate. Sparsis domicilijs ac pagatim fermè habitãt nullo Magistratu legibusque constricti. Connubia apud singulos plura, nec amore aut beneuolentia diuturniora: quibus in odium versis, aut coniugij satietate restinctis ipsa quoque matrimonij vincula relaxantur, eo etiam impunius libertusque, quòd nullo dotis emolumento quæstuque matrimonij societas retinetur. Nam qui ducũt vxores, in beneficij dati loco ponunt, nulla aucti dotenita cum odio esse cœperunt, iure quodammodo sibi videtur repudiare. Feminis haud ita multus in partu dolor. A puerperio fœta, confestim
89 ad domesticas curas & labores exsurgit. Eius loco (quod vix credas) ad dies aliquot velut æger vir ipse decumbit. Hic officij causa ab amicis ac propinquis inuisitur, huic sorbitiunculæ dantur ad refouendas vires, huic de gentis more bellaria, & delicata munuscula deferuntur. Numerandi rationes ac litteras ignorant omnes: tantùm tenui quadam traditione nonnulla de Noë, deque diluuio à patribus accepisse dicuntur: vt valdè probabile sit, post dissipatos quondam diuino iussu mortales, nullum huic genti cum nostri orbis hominibus fuisse cõmercium. Bella inter cognationes fœuiunt. Si quos in bello capiunt, multa cura saginant, dum ad extremum in amicorum conuentu ingenti cum gaudio bene farti pinguesque mactentur. Eæ optatissimæ Brasilis epulæ sunt: neque, si cui hoc leti genere perire contingat, malè secum actum existimat, quinimò ad mortem pergit alacer ac securus. Bellorum causa inter eos iræ metæ, quibus sunt vehementer obnoxij: & leuissima offensione cientur. Si quis fortè mutuo incursu offendat alterum, statim se ad saxa baculosque conuertunt, morsibus sese appetunt, mutuoque dilaniant: quin etiam in pungentes bestiolas perinde atque in homines excandescunt, & vlciscendi gratia in ventrem auferunt. Qui diem suum obierint, eos perinde vt decesse- 90
rint, vel integro corpore, vel mancos, aut debiles, vulneribusque confossos descendere ad orcum putant. Ergo incremata condunt humi cadauera, addito rete cubandi causa (nam in retibus ipsi cubant à terra suspensis ad noxia vitanda animalia) nec non ad dies aliquot escas apponunt, quòd ita sibi persuadeant eos & somnum interim capere, & cibo vesci. Lingua nec difficilis cognitu, & præter quasdam rationes, quæ proprias quoque habent, vna fermè communis est omnium, exceptis certarum rerum vocabulis, quæ aliter à viris, aliter à feminis efferuntur. Beneficiorum acceptorum immemores: belluis, vt quidem initio videbantur, quàm hominibus propiores. Nam postea tractabiles magis, nec pauci omnis humanitatis capaces reperti. Ad hos igitur nostri, Sosa duce cum accessissent, ad Villam, quam vocant veterem, descensione facta, instructo agmine, Christianæque religionis præferentes insignia, patenti loco præcelsa crucis trophæa fixere. Hic 91
varijs artibus menstruo ferè spatio conciliatis a- *Ædificatio vrbis sancti Saluatoris.*
88 nimis Barbarorum, & pace cum accolis inita, spatium vrbi nouæ condendæ, duobus circiter passuum millibus à Villa vetere designatur, cui postea Saluatoris nomen est inditũ. Sita est ad Bayam, quam vocant, omnium Sanctorum, partibus tredecim in meridiem ab Æquatore vergens: quam ob rem toto anno exigua habet lucis noctisque discrimina, & vmbras modò dextras, modò sinistras. Baya porro tametsi nomen est vsitatum Hispanis, quo sinum maris, maritimamque ad illum oram appellant: obtinuit tamen vsus in Brasilia, vt hoc nomine, ob eius Bayæ nobilitatem, sinus, & ager, in quo sita est noua hæc vrbs Saluatoris, & vrbs interdum ipsa significetur. Populo autem 92
excitãdis priuatim domibus, & cingenda raptim *Patres adi sub B. Virginis tutela ædificant.*
vrbe dies noctesque distento, Patres, quibus antiquior erat cura boni communis atque diuini, quàm priuati atque terreni, suis orsi sunt manibus ac laboribus in Mariæ Virginis Adiutricis nomine templum extruere: cuius in ædificium ipsimet suis humeris aquam & ligna, cæteramq; materiam proximis è montibus baiulabant: ijdemque excalceati ac feminudi, nondum vlla in eorum victum atque vestitum ab Rege decreta pecunia, quotidianum obibant munus, nec raro cibaria ostiatim emendicabant: & tamen adiuuandis Lusitanorum animis exemplo, verbo, Sacramentis instabant, dum popularis è Lusitania sacerdos, qui Parochi munere fungeretur, aduenit. Huic concessis ædibus tanto sudore constructis, quoniam indigenarum illi salutem in summa Dei ignoratione versantium præcipua contemplatione spectabant; extra oppidum nouam in sedem

loco

loco edito commigrarunt, circumfusis vndique Barbarorum tugurijs non sine magno vitæ aperto que discrimine. Nobrega verò haud ignarus Europæos incolas sancti Vincentij in vltimis Brasiliæ in meridiem finibus, ab omni Christiano Pastore disiunctos, sensim Barbarorum consuetudine ab auita degenerasse pietate; duos ad eos ex suorum paucitate, Leonardum Nunnium, & Iacobum Iacobæum destinauit. Ipse verò cum reliquis ad Brasilos indidem cicurandos & erudiendos incubuit. Obstabat his conatibus inscitia linguæ ab omni Europæo sermone penitus abhorrentis. Deinde barbara atque efferata incolarum ingenia prona ad cædes, & infandis epulis assueta: nec minùs in crapulam veneremque proiecta: eademque à nostris sacris propter veterum Christianorum licentiam & improbitatem admodum aliena. Accedebat mobilitas gentis, quæ cùm sedem identidem pabuli ratione mutaret, non exiguo videlicet propagandæ religioni impedimẽto erat. Sed non idcirco fracti animis debilitatique sunt Patres: linguæ primùm incommodum acri studio superarunt, & in ea breui tantos habuere progressus, vt & ad confessiones audiendas, & ad habendas conciones idonei essent, eodemq; præsidio doctrinæ Christianæ capita certasque precationes Brasilico sermone conuerterint. Dein vicos & tuguria paulatim obire, modestia, comitate, beneficijs obligare sibi homines ætatum omnium, ac simul de rebus diuinis dicere per se ad populum orsi sunt. Quibus ex concionibus admirabiles animorum motus in rudi illa, & tenebris inuoluta barbarie facti sunt. Verùm ab amplectenda lege Domini inueterata turpitudo vitiorum morumque peruersitas retardabat, tametsi mactandis iam hominibus abstinebant. Quos autem à tam nefaria laniena Patres auellere minùs poterant, eorum conabantur è faucibus, non sine magno suo discrimine partam summa feritate prædam humanorum corporum extorquere. Et quorum vitæ corporibusque non poterant, eorum omni studio animis consulebant, captosque homines, quos Barbari saginandos in epulas asseruabant, eos ipsi priusquam raperentur ad necem, Christum edoctos sacro fonte lustrabant. Sed ne hac quidem ratione miseris prospicere diu licuit: mali quippe dæmonis artificio sibi Barbari persuaserant, intinctis eo baptismate carnibus multum de pristina saporis gratia deperire: ac proinde immutata voluntate ab illo religionis munere Patres arcebant. Patres verò, ne quid ad eorum salutem intentatum relinquerent, diuino propè consilio excogitarunt, vt neci destinatos cùm idonea catecheſi præparassent, ad patibulum prosecuti madentibus aqua sudarijs super aliquam corporis partem vnà cum Sacramenti formula dissimulanter expressis inter eundum abluerent. Idque sæpè tentatum ex animi sententia cessit. Veneficorũ etiam, quorum magna vis est apud eos, præstigias ac fraudes, quo faciliùs eorum infirmata fide, verum Dei numen populo persuaderent, aperiebant. In ijs præcipua calliditate veneficus cùm sese omnibus fallacissimè venditaret, iactaretq; se morbos omnes medendi arte posse depellere, summam sibi auctoritatem vbique pepererat. Hunc Nobrega datâ operâ aggressus, rogat qua tandem ope res tantas efficiat, Deumne consulat effectorem rerum omnium ac dominũ, an dæmonis cuiuspiam consuetudine & operâ ad id vtatur; arrogantissimè respondit, se quoque Deum esse, & Deo prognatum: hominemque certum, vnde grauem morbum se depulisse diceret, coràm produxit: illum verò regnatorem cæli Deum sibi esse amicissimum, sibique sæpenumerò suam præsentiam declarare. quam tantam audaciam impietatemque Nobrega non ferens, aduocata repentè concione, ingenti ardore spiritus, firmissimisque rationibus, ita hominẽ confutauit; vt is tandem conuictus ac fractus sententiam simul moresq; mutarit. Qui cùm postea vnà cum alijs initiandum vltrò se obtulisset, catechumenus est cooptatus. Patres tamen cùm in colendis natu grandioribus animaduerterent nequaquam respondere operę fructum, teneræ ad ætatis culturam, quæ cùm faciliùs ad Christum flectitur, tum iactam tempestiuè sementem fouet altiùs, suas vigilias contulerunt. Ac primùm quidem infantes, si qui fortè ante rationis vsum decederent, in tutum quam primùm recipere & consignare festinarit. Deinde patres matresque familias precibus ac promissis adducunt, vti puerilem ætatem ac sobolem in disciplinam sibi tradant: quos varijs deinde blandimentis illectos ad Christi legem paulatim instituunt. Hi postea partim exemplo, partim per otium ijs, quæ à suis magistris acceperint, inculcandis, ad Euangelij propagationem plurimùm prosunt, non sine peculiari parentũ gaudio, quorum in auribus oculisque non dubitabant pia catechismi carmina, & beatas Christi Iesu Mariæque voces domi forisque concinere. Quibus sanè artibus, cùm Brasili centum essent iam maturi baptismo, peracto Paschate, maximo apparatu, solenniq; pompa baptizati sunt: & catechumeni insuper septingenti, dum ampliùs erudirentur, in aliud tempus summa sui desiderij expectatione suspensi. Sed placuit Deo statim à baptismo neophytorum tentare constantiam: qui salutaribus aspersi vix aquis penè omnes correpti sunt morbis. Quod quanquam ad baptismum inuidiosè venefici referebant, per ludibrium dictitantes, lauatione illa pestem populis importari; tamen eorum improbitatẽ atque mendacia, redditamox neophytis salus apertè redarguit. Nec deerant, qui Barbarorum in Patres odia pari beneuolentia compensarent: quam tum maximè declarabant, cùm ad se Patres doctrinæ gratia ventitantes obuijs studijs, & officiorum significationibus excipiebant. Quanquam autem in alliciendis ad Christum Ethnicis, Barbarisque iuuandis singulorum Patrum elaboraret industria; Ioannes tamen Azpilcueta Nauarrus erat præ cęteris in admiratione maiore. Is varios pagos vicosque pererrans, cùm dispersos interdiu incolas instituere & erudirè non posset; sæpè eam ob rem apud eos vacuos opere pernoctabat. Quorum linguam paucos intra menses adeptus, tam prospero apud eos versabatur euentu, vt Lusitani, cognitis iam rebus, quæ à Xauerio apud Indos fierent, affirmarent peculiare ac proprium munus decusque Nauarræ gentis Ethnicorum conuersionem videri. Huic à Brasilis domus duæ præci-

93 *Ad præfecturam S. Vincentij Leonardus Nunnius, & Iacobus Iacobæus mittuntur.*

94 *Difficultas Euangelij ferendi.*

95 *Patrum conatus ad Brasilorum conuersionẽ.*

96 *Industria dissimulanter baptizandi destinatos neci.*

97 *Veneficus nobilis ad fidem conuertitur.*

98 *Præcipuo studio tenera ætati naturæ operã*

99 *Multi baptizantur.*

100 *Ioan. Azpilcueta Brasilis egregiè salutaris.*

puis in pagis ad instituendos catechumenos extructæ sunt: tertiam iuxta nouam vrbem constrvxit Nobrega: in qua par Patrum eruendis catechismo neophytis, tam præclara Christiani nominis fama distinebatur, vt primarij quoque viri finitimorum locorum ad Christum mirificè propenderent: nec eius vtique legem & cultum abnuerent, nisi eos certi ac stabilis matrimonij societas, quam contra mores patrios Christiana lex exigit, deterreret. Alijs etiam in pagis oratoria, sacraſue ædes Patrum monitu constrvxere neophyti. Eorumdem quoque operâ & consilio dissipati per agros homines à vaga illa agrestique vita in vicos & oppida contributi condere sibi leges, & iura describere, Magistratus constituere, & ad humanitatem semetipsos excolere paulatim cœperunt. Quorum fama excitati finitimi, nostros & ipsi, vt ad sese diuerterent, obsecrabant. Sed Sociorum diuortium paucitas non ferebat.

101 *Indica res.*

Eodem anno colebant Indicam regionem de Societate triginta varia in loca distributi. Goę autem Antonius Gomius, bonæ indolis adolescentes viginti, & plerosque nobiles aggregauit. Extructum est propter Collegium operâ in primis curaque Pauli Camertis ad excipiendos curandosque non neophytos modò, verùm etiam Ethnicos valetudinarium: cuius cùm procurationi, tum ministerio Camers ipse præerat: quo faciliùs talibus eos deuinctos obsequijs ad Deum alliceret, & ad æternitatem dirigeret. Erat autem ita munerum partita varietas, vt dum alij ægrotantium periculis præstò sunt, alij lucrandis Ethnicis inuigilarēt. Quorum ad Christum accessum cùm Brachmanum pertinax superstitio varijs artibus moraretur, laborabat pro viribus Gomius, vt vniuersi ex ea insula pellerentur. Quę res quanquam erat illa quidem impetratu difficilis, Patrum tamen industria perfectum est, vt à sua secta quotidie Brachmanes multi deficerent, & relictis tenebris properarent ad lucem. Studebat populo Gomius Quadragesimę tempore non matutina modò Euangelij prædicatione prodesse: sed vespertinis etiam nocturnisq; de Passione Domini concionibus, quibus auditorum præcordia vulnerabat, & in lacrymas singultusque soluebat, vt nimijs sępè ploratibus perorantis obruta vox exaudiri vix posset. Qui postea mos de cruciatibus & nece Domini per tenebras disserendi, quoniam multum habebat & pietatis & fructus, ab alijs deinceps cultus eadem animorum vtilitate fructuque diu viguit vigetque. His alijsque Euangelici præconis officijs adeò sese domesticis Gomius externisque probauit, vt cùm regi Tanoris quæreretur legis Christianæ magister, (quam ille clàm susceperat) nullus alius præter Gomiū, & ab Antistite Goano, & ab Indico Prætore sit datus. Est autem Tanor maritimum Malabaricæ prouinciæ oppidum, vnde regnum eiusdem nominis appellatum, octoginta fermè infra Goam ad meridiem leucis, infraque Calecutum quindecim: medio penè spatio Goam inter & Commorini fines. Plana admodum regio, hibernis imbribus ita redundans, vt interdum cubiti altitudinem aqua superet; nec tamen insalubris. Pingue solum, orizæ ferax atque palmarum: quanquam paruo tenuique vtantur incolę victu, cultu nullo, cùm Æthiopum more vmbilico tenus nudi ambulent. Varia, vt reliqua fermè in India, apud eos hominum genera. Sed Nayres, qui inter eos nominantur, cæteris honore præstant, bello & armis apprime diuiti. Sequuntur Brachmanes in honore proximi, superstitionum magistri. Latomi verò, fabri, & id genus opifices adeò nullo in pretio numeroque sunt, vt pro seruis mancipijsque ducantur, cuiuis iniuriæ vexationiq; propositi. Horum rex, armis nobilis, magni animi vir, magnæque etiam apud finitimos auctoritatis, fratrem habebat ætate quidem superiorem, imperandi verò prudentia longè minorem. Quæ causa fuit, vt illo à gubernaculis regni repulso, ad hunc regius delatus sit honor. Qui quamuis esset è Brachmanum disciplina, tamen iam inde à puero propensus admodū in Lusitanos fuit: eorumque assiduo vsu, crebrisque de religione sermonibus, sensim exarsit ad baptismum. Deinde à Præfecto Vicarioque Cialensis arcis, Cosmoque Annio, qui è præcipuis auctoribus Collegij Goani fuit, notitia aliqua Christianæ legis accepta, baptismo initiatur, & Ioannes est appellatus. Paulò pòst vxor quoque salutis aqua perfunditur: itemque è Cialensis regni Præfectis vnus, & è Dynastis alter. Vt autem pleniore notitia susceptæ religionis imbueretur, ex Apostolis vnum (sic enim & ipse Societatis homines, quorum in ea propaganda studium celebrari cognouerat, appellabat) Goano ab Episcopo per litteras postulauit. Verùm hæc, ne quis grauior populorum motus existeret, in occulto fiebant. Consilium quippe regis erat, priùs Nayres regni sui Proceres, quos multitudo reliqua imitaretur, ad eamdem religionem adducere, quàm se Christianum publicè profiteri. Itaque cùm ad eum Gomius venit, domi quidem Christianum, foris Brachmanem reperit. Nam & Christi, quem colebat, in cruce fixi abditam in sinu fouebat effigiem, & tamen trina fila Brachmanicæ superstitionis insignia, palàm è ceruice gestabat: nec ab idolorum fanorumque externo cultu, cæterisque superstitionis ritibus abhorrebat. Ea simulatio Gomium vehementer offendit, præsertim quòd eum talibus conditionibus initiatum esse cognouerat. Nec tamen sibi defuit, quominus regem ipsum, quantam susciperet maculam, admoneret, rogaretq; vt palàm & liberè Christum, quem induerat, fateretur. Rex tamen factum suum excusabat, & ingentes rerum motus, regnique iacturam, si nouam suis religionem obtruderet, obtendebat, bello præsertim vrgente, quod cum finitimis populis Dynastisque gerebat. Gomius, quo plures ei recusandi causas adimeret, conciliandæ pacis onus vltrò suscepit, nec dubitauit ad eos se conferre Dynastas, quibuscum bellum erat, & pacis gratia passuum millia fermè nongenta pedibus concursare. Haud irritus cursus fuit: optatam statuit inter eos Principes, ingenti partium approbatione, concordiam. Deinde ad regem redit, & rursus instat & vrget, vt euolutus illis dissimulationis integumentis, pro Christiano se gerat, Brachmanicasque deponat è collo lineas. Rex cùm datis conditionibus se defenderet, Gomium audiendum in præsentia non putauit: Goamque vltrò adire, partim cum Episcopo ac Prætore ea de re collo-

102 *Conditum prope Collegium Goa valetudinarium.*

103 *Antonij Gomij Goa nauiga.*

104 *Tanoris regni descriptio.*

105 *Ad regem Tanoris Gomius mittitur: & conatur, ciuitatem Christianam esse, ab professione Ethnici cultus abducere.*

106 *Rex ipse profiscitur Goam statuit.*

colloquendi, partim adstringendæ cum Lusitanis amicitiæ causa, constituit. Nec dissuasorem sui consilij Gomium habuit: qui ad amplificationem & dignitatem Christianæ religionis pertinere arbitrabatur, si talis tantusq; rex eò se conferret, vbi fidē suam publicè testaretur. Sed monendum per litteras Prætorem censuit Georgium Capralem, qui Garziæ Sà vita functo, è regio codicillo successerat, quo loco apud hunc regem Christiana res esset, qui suorum metu non modò religionem, quam susceperat, occultaret; sed graui Dei cum offensione, superstitionem, quam abiecerat, simularet. Dat igitur rex ipse litteras, & ad Episcopum & ad Prætorem sui aduentus consiliiq; nuncias. Quibus ad vrbem allatis, exquiri subitò cœptum, quod affuturo propediem regi genus honoris habendum esset. Ambigebat Prætor, vtrùm qui apud suos nondum palàm superstitiones exuerat, neque pro Christiano se gereret, eum Goæ pro Christiano accipi & tractari oporteret. Itaque consilio habito, cùm alij aliud rogati censerent, negauit Episcopus neophyto regi patrium in præsentia cultum, & suspensa de collo fila Brachmanica vitio verti, aut fraudi esse debere. Ioseph um quoque ab Arimathia, quem iustum sacra testetur Historia, itemq; Nicodemum, & Gamalielem spectata fide & probitate viros, occultos Christi fuisse discipulos. Sebastianum quoque Diocletiano percarum, ducemq; primæ cohortis Christianis sacris initiatum, militari tamen ornatu, ne à cæteris intemoscì posset, custodias dissimulanter obire, & Martyribus animos addere fuisse solitum, quod sui indicandi tempus occasioq; se dedit. Similiter huic etiam regi tam pio, nondum maturis ad profitendam religionem rebus, concedendum aliquid spatij, dum Nayres ac Proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab insita superstitione diuellat. Hæc & alia in hanc sententiam, studio magis regiæ salutis adductus, quàm doctrinæ iudicio, momentisq; rationum pius Episcopus dixit. Quanquā enim interdum viri sancti dissimulato religionis ornatu, occulti esse voluerunt, quamdiu eos vel necessitatis articulus, vel casus aliquis aperiret; nunquam tamen eos vsos ad fallendum legimus, vel superstitionis symbolo, vel latebra fallitatis. Nam si licuit extra culpam dissimulare veritatē, non licuit sine scelere simulare mendacium. Nec æquè innoxij habendi sunt illi, à quibus simulatur impietas, atque ij, à quibus temporis causa dissimulatur tegiturque religio. Vicit tamen Antistitis auctoritas, & in eius sententiam cæteri omnes frequentes iere. Confestim igitur cum octo biremibus, idoneoque commeatu mittuntur, qui regem aduehant. Quorum aduentu rex admodum lætus ad profectionē extemplò se comparat. Circumstetere propinqui tum regem, Proceres, præcipueque Brachmanes, eumque monere & obsecrare, amicasque miscere minas, ne regnum sine causa deserat, & suum caput ignotæ genti committat. Verùm in sententia perseuerantem facta conspiratione, dispositisque circumquaque præsidijs in arcem includunt triplici muro circumdatam. Is verò implorato Christi nomine, fascia, quam more gentis capiti obuolutam habebat, ceruinis cornibus alligata per vnum & alterum murum cum ea, quam dixi Redemptoris icone noctu delabitur: per tertium autem cæteris altiorem cùm se dimittere pari facilitate non posset, ex editiore loco se librat, & capite crureque altero læsis euadit ad litus. Inde ad stationē Lusitanorum ægrè progressus, in ascensu scaphæ tumentibus aquis penè submergitur. Consequuntur eum supplices sui, & cum lacrymis gemitibusque reuocant. Quos ille partim largitione, partim spe celeris reditus consolatus, Goam ire perrexit. Eius in vrbem ingressus ab Episcopo atque Prætore regio prorsus exceptus est apparatu, ornatis vario peristromate vijs quà incedendum erat, & prodeuntibus obuiàm longo agmine cunctis ordinibus, Clericisque, & sacris omnibus Sodalitijs cum insulis & insignibus Religionum. Nihil prætermissum, quod vel ad cohonestandam regiam de more personam, vel ad colligandum arctiùs cum Christiana lege neophytum pertinere videretur. Deinde Episcopo Prætorique præsentibus rex ipse per otium, Theologisque nonnullis, quos eius rei causa nominatim vocare placuerat, totum suum de religione consilium exponit, testatus sibi nihil æquè in votis esse, atque vt suos populares, vicinosque reges Christo conciliet: sed seruiendum esse tempori, nec quæ corde nunc tacitus premat, subitò expromendum. Malabaricam gentem suas amplecti ac fouere, alienas horrere & auersari leges. Interea sibi Christum, eiusq; præcepta penitus in medullis hærere, testesque eius rei Deum & conscientiam habere: simulque ad certamina, vbi res ferat, pro Christi nomine subeunda sacrosancto chrismate confirmari se postulat. Prætor & Episcopus collaudata viri pietate, cùm satiùs esse dicerent ad cæteros permouēdos profiteri palàm se esse Christianum, & ope diuina magis, quàm humana prudentia consilioq; confidere; ille verò in sententia permaneret, magna rursus pericula motusq; prætexens, aduersus eum vltrà niti nec Episcopo, nec Prætori visum: seorsim tamen Confirmationis Sacramentum enixè petenti minimè denegandum. Decem fermè dies non sine magnis Prætoris sumptibus Goæ substitit, & quidem in perpetuis spectaculorum voluptatibus, apparatissimis ludis, cæteri vt Indiæ reges intelligerent quàm soliciti de illorum salute commodoque sint Christiani, qui sua tam benignè in eos ornandos honestandosque profundant. Ea inter gaudia rex domesticorum reuocatus epistolis, discedendi veniam petijt: cuius item discessus omni honoris officijque genere, omni munerum amplitudine dignitateque cultus est. Multum ei bombycinæ vestis, multum gossipinæ famulis largitus est Prætor, vt multò quàm antè Lusitanis amicior obstrictiorque discesserit. Verùm domum reuectus promissa non præstitit, nec bonis initijs reliqua consenserunt: vt suspicionem nonnullis fecerit totam eam conuersionem captandæ Lusitanorum gratiæ ab sese fictam: eademque de causa piscatoribus infimo hominum generi seuerè edictum, vt Christiana sacra capesserent. Cuius tamen etsi non is fuit qui sperabatur euentus, prętereundus certè à nobis silentio non fuit: vt intelligatur, & quàm non facilis externis probitatis notis habenda sit fides,

107 *Deliberatur num vt Christianus excipiendus sit.*

108 *Haud satis sapienter decernitur excipiendū tanquam Christianū.*

109 *Rex magnas difficultates superat, vt Goam tendat.*

110 *Quo ritu Goæ exceptus, & habitus.*

111 *Rex Tanæ vim non præstat promissa religionis Christianæ profitendæ, & propagandæ.*

& quàm considerata tarditate nostra Principibus impertienda sint sacra. Nam quo celsiore constituti sunt loco, eo maiore probro Christianæ sunt legi, si ea contempta atque abiecta ad pristinas reuoluantur insanias. Goam ergo renauigans Gomius ex itinere Societatis domicilio Cocinensi aliquod initium auctoritate Prætoris dedit.

112 *Antonij Criminalis vita, & martyriũ.*

Felicior longè fuit Antonius Criminalis, qui post haustos Christi causa toto quadriennio in Commorino promontorio labores, dum Christi gregem à lupis solicitus arcet, & Ethnicorum furore defendit, ab ijs crudeliter est necatus, felicissimus huius Societatis minimę Protomartyr. Erat is Italus, bono loco natus, Sisa ex oppido haud Parma procul: qui cùm florem Deo consecrasset ætatis in Societate Iesu, anno huius sæculi altero & quadragesimo, vt suprà demonstratum est, in Lusitaniam mittitur ab Ignatio: deinde cum duobus Socijs pergit in Indiam, & Parauanæ Ecclesiæ à Xauerio præficitur, omnium, qui de Socijs in ea laborabant, moderator ac rector. Hic inter assidua bella finitimorum Regum, summoque in odio sacerdotum idolorum & Mahometicæ impietatis, aduersante insuper egestate, & rerum omnium inopia, multas ac magnas propter Christum & Euangeliũ molestias tulit, multa incommoda tolerauit. Accedebat interior ac priuata exercitatio virtutis; quæ tot à Deo suppeditatis occasionibus non contenta, nouam semper sibi ipsa patientiæ materiam, nouas cruces excogitabat. Terra ei cubile erat, tenuis admodum cibus, breuis somnus. Totam illam Commorini oram, ducenta ampliùs passuum millia pede nudo, sin-
113 gulis mensibus concursabat. Tantum verò tot inter ærumnas atq; labores cum diuinitate commercium: vt quotidie genibus flexis tricies eoque ampliùs (nam quidam quadragies prodiderunt) oraret. Qui dum ad Vada Remanacoris, (is autem Christianorum locus in septemtrionem erat vltimus) populis erudiendis insudat; Brachmanę haud à regno Narsingano procul à Lusitanis militibus lacessiti, & varijs affecti contumelijs, Badagas vicinos populos commouerunt, vt suas vlciscerentur iniurias: nec diutiùs patriæ religionis antistites, sacerdotesque deorum, peregrinis ac profanis hominibus paterentur esse ludibrio. Quorum illi querelis ac vocibus incitati, certis de more significationibus iuuentutem ad arma vocant. Millia fermè sex momento conueniunt, & ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Res minimè dubios aut ancipites exitus habitura videbatur. Pagus nullo aut perexiguo munimento septus ad incursum patebat. Incolæ minimè feroces ingenio, & super insitam lenitatem, piscando natandoque magis, quàm bello aut armis exercitati. In Lusitanis tantùm erat spes, qui tamẽ ipsi quadraginta numerum vix explebant, cùm ab alijs rebus atque præsidijs, tum à tormentario puluere imparati, quo vel pauci magna Barbaro-
114 rum examina in fugam agere consueuerant. Nota hęc Narsinganis per occultos exploratores & delatores erant: eoque maiore fiducia & impetu ferebantur ad prædam. Aduentu hostis cognito Criminalis, præcipitante iam die, præsidij Præfectum Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam hortatur. Sed cùm ea frustra tentaretur, templum, vbi rem diuinam manè peregerat, rursus ingressus, tenellum gregem Pastori Christo commendat: tum de ipsorum magis, quàm de sua incolumitate solicitus ad portum accurrit. Iam iamque adesse nunciabatur hostis, cùm alij protinus in auia fugam arripere: alij domo raptim elatis, quæ quisque poterat, occupare lintres, vel vbi in ijs locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues: alij deficiente consilio, incerti quid agerent hac illac errabundi cursare. Mulierum in primis triste spectaculum; quæ paruulos complexæ liberos, opemque implorantes à viris, cuncta lamentis gemitibusque complebant. Antonius certatim offerentibus illi scapham Christianis, atq; vt præsenti exitio subtraheret sese etiam atque etiam obtestantibus, imbellem & opportunam iniuriæ turbam summa ope instat imponere, nòn modò vt corpora, sed multò magis, vt animos eorum defenderet, quos metuebat, ne, si venirent impiorum in potestatem, amittendæ sanctæ fidei discrimen subirent. Inter hæc Badagæ nulla pacis mentione ad aures admissa, irarum & cupiditatis pleni sine certamine irrumpunt. Lusitanos trepidè molientes à terra telis eminus impetunt, lanceisq; multi, plerique sagittis. Complures etiam nuper allatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant: quibus licet nondum ita peritè vterentur, tamẽ haud semper in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani periere postmodum sex. Antonius, dum suimet oblitus, pergit fidelis custos Christi gregi 115
consulere, comitem suum & interpretem eximia probitate virum occidi circa se videt. Ad eius casum illico manibus oculisque defixis in cælum, genibus autem in terram, nec i fortiter sese offert. Expectantem eo orantis habitu mortem acies prima, vt reor, reuerita, intactum præterit, pileo tantùm erepto. Mox plures ex hostibus irruunt, sublatumq; de genu eadem oris animique tranquillitate precantem velut interfecturi, pariter & ipsi dimittunt. adeò vel ipsi Barbari speciem illam verentur orantis. Non eadem fuit cæteris reuerentia. Saracenus è tertia turma furore amens, sinistrum latus hasta transfigit. Alij manus vestimentis injiciunt, vt ea detrahant, quos saucius iam grauiter Pater suis manibus vltrò iuuit: & ne quid prorsus hinc auferret veræ paupertatis amicus, interiorem quoque subuculam sanguine stillantem exuit, Barbarisque concessit. Ita nudus vulneratusque dum pergit in ædem, ab alio rursus hasta confoditur: quo accepto vulnere procumbit in preces, extracto que telo, quod altiùs inhæserat, in templum iterum pergit; cùm à tergo strepitum insectantiũ audiens, tanquam timens inhonesto contingi vulnere, obuertit se hosti, & obuio pectore Badagę irruentis lanceam excipit. Qua in plaga dum se more suo rursus sternit ad preces, quartam super humerũ accipit, & lapsus moribundus in terram impiè à Barbaris iugulatur: ij lacerum ac cruentum caput, madentemq; cruore subuculam ad ostentationem ex alto suspendunt. Inde ad prædam versi, magno femina- 116
tum puerorumque abducto numero ad agendas pro bene re gesta simulacro gratias, cum tripudijs, & læto cantu discedũt. Beati Martyris truncum tenui cespite à superstitibus incolis in sum-

ma

ma tellure contectum Lusitani deinceps altiùs effossa humo, cum lacrymis condidere. Vir fuit insigni morum sanctitate, dignus tali vitæ clausula, tali palma: minimè vulgari consilio, & vsu rerum, mira corporis animique patientia; ea verò comitate ac fide, vt eum in suis controuersijs ac litibus, iudicem sibi omnes & arbitrum caperent. Quibus alijsque egregijs animi bonis ac virtutibus præditus, eo erat apud Xauerium loco, vt eum adhuc viuum sanctum appellare, præsertim cùm ad Ignatium scriberet, non dubitaret. Omninoque eius similes ex Europa Socios in eas terras expeteret. Henricus quoque Henricius negabat parem in quopiam à se obedientiæ perfectionem, tantamque mundi ac rerum caducarum despicientiam perspectam esse. Eximiam verò eius caritatem, & animi magnitudinem testabatur Ribadeneira sibi in itinere, quo pariter Auenionem vsque Roma contenderunt; dum ipse Parisios, Antonius Olisipponem peteret, vsu compertam. Nam ille ferendis sarcinulis socios subleuabat, ille in occurrentibus fluuijs vadum primus tentabat, comitesque imbecilliores impositos humeris traijciebat, ille demum cunctis obsequijs in hospitijs vijsque seduli & serui & patris partes obibat. Denique quoniam bonus cordis thesaurus oratione depromitur, adscribamus quam superiore anno ad B. Ignatium, cùm ab eo cognouit se inter spirituales Coadiutores receptum, Latinam epistolam dedit his verbis:

Iesus sit semper cum omnibus.

„ Tuæ humanitati, Venerabilis Pater, me indignum Societatis Coadiutorem benignè placuit
„ admittere: qua in re dabo operam pro viribus, vt
„ tuis votis respõdeam. quod quidem Domino Ie-
„ su Christo præstante, spero facturum. Non ideo
„ ad hoc munus me idoneum iudico: nam longè
„ me ad tanti muneris functionem distare reperio:
„ nihilominus sicuti tibi visum est, ita censeo me
„ ad vnguem obtemperaturum. Non solùm autem
„ Coadiutorem, sed & omnium bonorum atque
„ meritorum Societatis participem facis, insuper
„ omnibus facultatibus, gratijs, auctoritatecq; non
„ secùs ac Professis, vti liberè concedis. Præterea
„ doces me, Pater, hæc omnia ad ædificationem,
„ non ad destructionem concessa: quod mihi pro-
„ culdubio vbique terrarum in eodem Domino Ie-
„ su Christo persuasi secuturum. Et, vt meliùs pro-
„ grediar, etsi aliàs Romæ carissimo in Christo Do-
„ mino Petro Laudensi vota paupertatis & casti-
„ tatis atque obedientiæ, tibi danda reliqui, licet-
„ que alibi idem pluries vouerim; scias velim me
„ non solùm Præposito, & Professis, Coadiutori-
„ busque siue cooperatoribus, sed cuicunque So-
„ cietatis nomine existenti, etiam seruo, perpetuò
„ astrictum esse. Quod attinet ad illa septem, in
„ quorum vnum si quis incidisset, ad Societatem
„ non admitteretur, laudetur Dominus noster Ie-
„ sus Christus, qui me ab illis protexit & eripuit.
„ Reliquum est, vt obtenta facultate à Magistro
„ Francisco, quibusue expedierit, gratijs illis in
„ Domino vtar. Nam absque illa omnino absti-
„ nendum esse duxi, perinde ac si hæc ad me nun-
„ quam peruenissent. Interim Domino Deo opti-
„ mo maximoque gratias agam, ipsum precabor, „
„ vt omnes nos ad cælestem Ierusalem peruenire „
„ concedat. Ex istis regionibus Indiæ, Commorini „
„ caput appellatis, die IV. Decembris M. D. XLVIII. „

Hoc igitur sancto viro in gaudia æterna transcripto, Patres, qui in ea ora versabantur, interfecti locum ducem sibi ac præpositum elegerunt Henricum Henricium præstanti probitate virum, & Malabarici sermonis gnarum: cuius & præcepta, quo faciliùs ediscerentur, in artem redegit. Eo duce ac moderatore eadem Sociorum in animas studia & officia flagrabant: ijs auctoribus institutа est inter neophytos sacra confessio, plurimi boni procreatrix ac parens: emendari ex ea mores, aucta religio, excitatus cultus cerimoniarũ, & singularis quædam pietas Christianos in ritus. Ac templorum quidem tanta apud eos veneratio erat, vt, cùm quid litium inter Lusitanos & Indos, Ethnicos & neophytos oriretur, ad eas tollendas finiendasque neophyti perductos in templum Ethnicos ad iusiurandum adigerent. Vt autem quanta sit iurisiurandi religio Deus etiam Barbaris declararet; immissis interdum morbis repetebat à peierantibus pœnas, quibus illi territi, ære se alieno primo quoque tempore liberabant. Eadem impulsi religione neophyti, plurimum habebant Patribus honoris ac reuerentiæ: tantum verò fidei, vt ad eos in templum ægros, & varijs affectos morbis medicinæ causa deferrent: qui si deferri morbi grauitate non possent, Patres ad se vocabant, vt prece adhibita luem pellerent. Sæpeque vsu venit, vt ab aduentu salutationeque Christi famulorum lues omnis abscederet. Tanta erat eorum pietas, & tam accensa fides.

117 *Henricus Henricius pro Criminali Socijs Commorinensibus præest.*

118 *Iurisiurandi quanta vis apud Indos.*

Colani in aggregandos ad Christum Ethnicos, informandosque Lusitanorum mores Nicolaus Lancillottus gemino cum socio incumbebat. Puerorum etiam in ea vrbe Collegium indigenis excitauit: quos & ipse docendos instituendosque susceperit. Eamdem Ethnicis Christianæque rei nauabat operam Meliaporę Cyprianus; eamdem Bazaini Melchior Consaluius, gemino item adiuncto socio; denique eamdem cum socijs totidem Malacæ Franciscus Petrius. Bazaini cùm superiore anno Consaluius ad Seminarium regendum esset admissus, quod (vt in loco demonstrauimus) Franciscani antè Patres administrarant; Prætor, quo plura fierent religionis propugnacula, hoc anno bifariam Seminarij prouentibus vnà cum procurationis onere distributis, suam vtrique partem dedit, Franciscano vnam, Melchiori alteram: & huic insuper aream domumq; aureis mille quingẽtis in opus ac primordia Collegij, quod inchoari statim iussit, nummis aureis attributis in annos singulos octingentis. Ea pecunia cùm esset vberior, quàm paucorum postularet egestas, Patres, ne animorum modò, verùm etiam corporum saluti prospicerent, quod ex sua frugalitate ac parsimonia superabat, in Christi pauperes deriuabant. Collegio iam nato Iesu nomen est inditum: continuoque ex eo fructus, qui optabatur, effloruit. Tum proles imbecilla è gremio aulsa parentum, & præceptionibus disciplinæ Christianæ, & primis litterarum apicibus imbui cœpta; vt eos non ore modò, verùm etiam stylo exprimere & atramento perdisceret.

119 *Nicolai Lancillotti opera Colani,*

120 *Cypriani Meliaporæ, Melchioris Consaluij Bazaini, Malacæ Franciscí Petrij.*

121 In Amboino Nunnus Riberius multis ac magnis pro Christo laboribus functus, ad extremũ (vt constans fuit opinio) à Saracenis veneno insidiosè parato diem vltimum clausit. Tentarunt illi quidem iam antea circumiectis ignibus virum exurere domi suæ; sed cùm hæc fraus ex sententia non cessisset, tentarunt eam, quam dixi, veneni, pretio etiam interfectori proposito, si subsecuta nex esset. Festo igitur die Assumptæ in cælum Deiparæ Virgini, quo die manè cum singulari quodam gestientis animi sensu sacrificauerat, virus latenter infusum secundùm cibum vim suam prodidit: quod vbi permanauit in venas, & tota viscera permeauit, gignere ingentes æstus & febres cœpit, tetrosque stomachi dolores ciere. Exinde Nunnus sensim confici & contabescere in horas, donec septimo tandem die, depastis extiali peste præcordijs, viribusque consumptis extinguitur. Vir fuit vnus de præcipuis Patribus Societatis nostræ, qui singularis patientiæ, solicitæque caritatis in proximos in ijs locis documenta reliquerit. Sesquianni spatio, (tantumdem enim in ijs partibus est moratus) duo amplius hominum millia aquis salutaribus expiauit. Naufragium semel atque iterum fecit proposita ante oculos semper morte, tot inter odia, & capitales hostes Christiani nominis. Sustentabat herbarũ radicibus, orizæ pusillo corpusculum suum. Contrà verò tanto in egenos afflictosque Christianos commouebatur affectu, vt, cùm nihil esset vnde eis opem ferret, sæpè vestes sibi ipse detraheret, quibus eos seminudos, aut scrutis obuolutos inuolueret. Interdumque cùm ad eum mendici venissent subsidij aliquid petituri, Nunnus incredibili quadã miseratione tactus, quidquid penè gerebat vestium protinus exuit, & eorum egestati diuisit, vt mox vnde se tegeret, non haberet. Supremo vitæ suæ die, cùm per absumptas veneno vires ingredi ad tuendos de more homines suis pedibus nusquam posset; gestari ab alijs per Christianorum loca se voluit, Ioannemque imitatus Apostolum, piorum inter manus conuisebat Ecclesias, & saluberrimis monitis tum vniuersos, tum singulos confirmabat. Has inter curas atque labores deficiente iam vita, spe plenus atque fiducia, cùm suspensi in patibulo Domini complexus esset effigiem, lætus ex his tenebris in illam lucem excessit. Elatus est Christi Martyr in eam ædem, quam ipse Dei Matri magno labore construxit non sine magna sanctitatis opinione, cultuque bonorum.

122 *Sancti eius labores.*

123

124 *Res Ternatina.* Ternate in insula Molucarum, vti diximus, celeberrima, Ioanne Beira valetudinario vnà cum Fratre laico Nicolao Nunnio, rem Christianam curante, ingens amplificandæ religionis spes affulsit. Venerat ad Lusitanorum arcem rex Ternatinus, cuius & in Christianos propensionem, & cõsilium tradendi ex suis liberis vnius ad fontem suprà memorauimus. Is nunc promissi memor cum Beira, arcisque Præfecto de hoc ipso sedulus egit: testatus ad Lusitaniæ quoque Regem, & Indiæ Prætorem ea de re litteras se daturum; cupereque vt & ipsi suas ad eos litteras vnà coniungerent, quo faciliùs ad conditiones, quas ipse postularet, illi descenderent. Res eò loci venerat, vt minimũ natu filium Societatis in disciplinam Goam mittere in animo haberet. Sed cùm eo anno nauigatio conquiesceret, consilium distulit in insequentem annum, quo nobiles alios adolescentulos cum filio se missurum pollicebatur. Et spes erat etiam de filij natu maximi conuersione. Beira per eam occasionẽ haud immemor quanta regi cum Xauerio amicitiæ necessitudo fuisset, petiuit ab eo Xauerij nomine, vt ad instituendos indigenas Christiana lege puerulos bona quædam attribueret: cuius rex petitioni concessit, & potestatem insuper fecit, non modò vt indigenæ, verùm etiã vt aduenæ ac peregrini, qui Christiana sacra capesserent, ijs fructibus alerentur: quorum procurationem penes Societatem esse voluit, vel, si eam Societas recusaret, penes Sodalitium Misericordiæ. domum etiam adiunxit nuper ædificatam cum potestate commodiorem in locum transferendi Collegij, si commodior esset inuentus. Itaque nobiles adolescentes aliquot in id Collegium cum suis recepti famulis, regia iam liberalitate vti cœperant, & spem celeris frugis copiosæque dabant. Sed de Beira, cuius tam præsens conatibus ac laboribus Deus aderat, illud ipsum penè commemorari posset, quod de suis laboribus ac periculis cõmemorat Paulus. Nam & is Mauricas inter insulas, atque Ternatem ter naufragium fecit: totoque biduo cum vndis in alto luctatus, nandi vrinandique imperitus ex arrepta tabula ieiuno frigidoque ventre suspensus hæsit. Nec pauciora excepit terra, quàm mari discrimina, modò venditus Saracenis ac Barbaris à desertoribus Christianæ fidei, modò illis persequentibus actus in fugam, & in nemora siluasq; compulsus, quarum latebris dies complures sine vllo commeatu ciboque se contexit. Quoties in eius cædem expediti mucrones? quoties eius vitæ parata venena, collocatæ insidiæ, conflata pericula sunt? Quoties stimulatus est fame, Solis vstus ardoribus, varijsque morbis excruciatus, omni humano medicorum pharmacorumq; destitutus præsidio? Sed admonere Deus tantorum Patrum robore ac patientia nos voluit, quantos animos geramus oporteat, quantam ex ipso virtutem induamus, cùm terras illas disiunctissimas pro eius nominis gloria peragrare, & eas colere toto pectore concupiscimus.

125 *Ioan. Beira pro Christo ingentes animos.*

126 *Armuzia situs & mores.* Egregia verò Gasparis Berzæi Armuziæ opera longè vtilis fuit. Ea est vrbs emporio in primis nobilis, quæ & regno nomen dedit, & modicæ, in qua sita est, insulæ ad ostium sinus Persici: quã insulam Gerum suo vocant nomine. Finitimas habet prouincias nobilissimas duas, à Septẽtrione Perlidem, à Meridie versus Occidentem Felicem, quam vocant, Arabiam, Mauris vtramque refertam. Regni caput vbi Turcarum sedes est, Bazoia dicitur. Sed in vrbe ipsa Armuzia rex habitat, olim potentissimus, nunc stipendiarius Lusitani Regis, haud Babylone procul, quam Baged hodie nominant: ab Goà verò leucis abest amplius quadringentis. Huc Xauerius cùm Gasparem destinaret, cuius spectatam iam virtutem habebat, eumq; ardorem fidei, & studium animorum, vt Armuziani regni finibus contineri, quin ad mortem ac supplicia pro Christi nomine subeunda se in medios Persas & Turcas immitteret, minimè posse videretur; in ipso suo discessu planè

nè vetuit, impoſito religioſæ obedientiæ præcepto, ſuo iniuſſu ex inſula Armuziæ pedem ad triennium efferre: multaque alia documenta addidit, quibus ille in ea prouincia ſe regeret. Raimũdo igitur Pereria comite nauim conſcendit, qua cum Chriſtianis Saraceni pariter & Iudæi, complureſque Ethnici vehebantur. In ea nauigatione, quæ bimeſtris fuit, ſuam priſtinam cunctos adiuuandi conſuetudinẽ tenuit. Quotidie ſexus vtriuſque mancipijs, & puerorum turbæ Chriſtianæ fidei rudimenta tradebat. Sub noctem Litanias decantabat. Sabbato cæli Reginam, Matrem miſericordię ſaluere ſalutationis vſitata formula in communi iubebat. Dominicis verò diebus ad naualem turbam verba faciebat. Inciderant in eos dies hebdomadæ ſacroſanctæ myſteria, quibus hortante Gaſpare magnus ad confitenda peccata concurſus eſt factus: plurimi etiam partim ſtudiò luendi pœnas, partim aliquid perpetiendi cum Chriſto, palàm ſe verberibus malè mulctarunt. Sexta verò eiuſdem hebdomadæ feria, puerorum ſeſe cædentium agmen Gaſpar inſtruxit, totoque nauigio admirabili Maurorum Ethnicorumque ſpectaculo circumduxit. Itaque non defuerunt ex his, qui deſerta perfidia, Chriſti fidem cæteris religionibus anteferrent. Tanti ſunt vel apud Barbaros veræ pietatis exempla.

127 *Nauigatio Gaſparis Armuziæna perutilis vectoribus.*

128 *Maſcatum ex itinere ſuum.* Maſcatum deinde Arabiæ Felicis oppidum Gaſpar delatus, complures ibi reperit Luſitanos deſertores & exules, qui tanquam ad aſylum in ea loca perfugerant. Deſcenſione facta, ſemel atque iterum de Chriſtiani hominis officio coram eius oræ Præfecto, alijſque præterea compluribus ſub vmbraculo auſcultantibus pro concione diſſeruit. Vbi perorauit, plurimi ad confeſſionis Sacramentum, quo decimum duodecimumue iam annum caruerant, acceſſerunt: quorum vt neceſſitati ſtudijſque ſeruiret, diem ampliùs vnum, Præfecti populique rogatu in eo ipſo loco nauis ſubſtitit. A Maſcato prouectus Armuziam, haud à portu procul obuios habuit in duabus cymbis officij cauſa Vicarium Epiſcopi cum vniuerſo Clero, & Armuziani regis œconomum cum largo lautoque commeatu: à quibus perhumaniter exceptus ad arcis Luſitanæ Præfectum Emmanuelem de Lima honeſto cum comitatu deducitur. Ibi cùm inter ſeſe Præfectus & Vicarius de hoſpitalitate certarent, & Gaſparem apud ſe vterque retinere percuperet; facilè eam controuerſiam Gaſpar ipſe diremit, ad publicum valetudinarium ſuo more diuertẽs obſtupeſcente Præfecto tanta hominis ſummiſſione atque modeſtia: qui Patri confeſtim iuſſit apud ægrotos ædiculam extrui, cum pergula more gentis, vbi per æſtiuos calores vulgò omnes nocturnis temporibus ſomnũ capiunt.

129 *Armuziam aduectus ad noſocomium diuertit.*

1;6 *Armuzia ſterilitas & calores maximi.* Eſt enim Armuzia nulla dote niſi commercij opportunitate nobilis: regio infelix ſterilisque. Nullus in arido ſitientique ſolo dulcis aquæ fons, nullæ ad opacandum arbores, nihil tota inſula fermè ferè, telluris humorem abſumente vi ſalis, cuius paſſim natiui montes exiſtunt: cæſique ſubinde renaſcuntur, tantæ acrimoniæ, vt quidquid eo aſperſum fuerit, tandem exedat atque conficiat. Sulphurata præterea multis locis tellus identidem flammas euomit: auorumque memoria tota inſula ſeptem ipſos annos arſiſſe fertur: cui fidem afferunt ſteriles montium vertices ab omnibus nudi virgultis, & ad inſtar excocti lapidis rufi cinereique coloris. Nullas quoque fert ea inſula volucres, nullum beſtiarum genus, ſiue cicurum, ſiue ferarum. Sed cunctis non modò ad cibum, verùm etiam ad potum rebus inuectis & importatis vtitur. Accedunt calores intolerabiles, ac longè quàm ſub æquinoctiali linea graviores: cuius æſtus cauſam in exhalationes calidas ſiccaſque referunt, quæ ex ſalſo ſulphuratoque ſolo vaporent. Itaque per æſtatem quibuſdam in nauiculis, puluillo capiti ſubiecto, vultu tantùm extante interdiu noctuque aqua merſi vulgò homines iacent. Salubris tamen corporibus ea regio eſt: neque vllus in ea morbus admodum diuturnus ob plurimum ſudorem fortaſſe, qui ex artubus perpetuò fluit: quocum noxius etiam humor egeritur. Quamuis autem ſterilitate infamis inſula ſit, loci tamẽ ſituſque opportunitas, quòd Perſici ſinus oſtium obſideat, quà totius fermè Orientis mercimonia commeant, Armuziam vrbem in admirabilem celebritatem frequentiamque perduxit, Iudæis, Mahometanis, Abaſſinis, Armenis, Georgianis, alijſque plurimarum nationum ſectarumque Ethnicis Chriſtianiſq; permixtis mercaturæ cauſa confluentibus. Nec minor in ea ſcelerum, quàm hominum nationumque colluuies: ſumma diuini humanique iuris ignorantia, impiæ ſuperſtitiones, contractus nefarij, inceſti vagique concubitus, fidelium cum infidelibus infanda connubia. ex quo fiebat, vt Chriſtiana proles à matribus educata in impios aliarum gentium ritus moreſq; trãſiret. Ad hanc igitur vrbem non minùs vitijs, quàm diuitijs nobilem delatus Gaſpar, ſimul in eam pedem intulit, quaſi ad aduentum eius, vt multi interpretati ſunt, Satanas expaueſceret, veritus ne diuturno eius inſulæ dominatu ſpoliaretur, inſolitis horrendiſque motibus tota contremuit. Qui tremor cùm ad plures dies continuaſſet, incredibili omnes formidine pauoreque perculit. Cuius occaſione vſus inter concionandum peropportunè diuinus præco admirabili ſpiritus vehementia, terribilique cæleſtis iræ denunciatione ſacrilegam promiſcuarum nuptiarum conſuetudinem, peccandique licentiam, magna ex parte diſcuſſit.

131 *& mores corruptiſſimi.*

132 *Terramotus ad Gaſparis aduentum.*

Principio autem Præfecti optimatumque voluntates ſibi conciliare aggreſſus, breuiter perfecit humanitate, ſummiſſione, prudentia, vt omnium nemo illis eſſet acceptior, nemo carior, idemque ad omnia publica priuataque conſilia adhiberetur. Præfectus verò, vbi totius anteactæ vitæ peccata Gaſpari ſemel aperuit, parentis eum deinceps numero ſemper habuit, omniaque ex eius potiſſimùm præceptis conſilioque geſſit, & correcta viuendi ratione cæteris vniuerſis diuini honoris ſtudio, liberalitate in pauperes, & pietatis officio præluxit. Per hos maximè viros de ſtatu emporij, & generibus negotiorum, deque hominum moribus probè Gaſpar edoctus, neglectum incultumq; iam pridem per operarum incuriam agrum à vepribus dumetiſque purgare, quantum in ipſo fuit, inſtituit. In tanta igitur errorum nationumque colluuie nullius ſalutem negligendam ratus, quo pluribus vnus ipſe ſufficeret, ſpa-

133 *Conciliat ſibi primos vrbis.*

tia

134 *Catecheſis, & pia cantiones peruulgatæ.*

tia temporis certa ratione diſpenſat. Quotidie pomeridianis temporibus pueris neophytiſque, nec non ſexus vtriuſque mancipijs vicatim æra campano coactis catechiſmum exponere, tanto reliqui vulgi multitudiniſque concurſu, vt eos ſæpè ædes ipſa non caperet. Necijs modò Chriſtianas præceptiones atque myſteria, ſolenneſq; precandi formulas ediſſerere; ſed diuinarum etiam laudum cantica certis contenta numeris ita tradere, vt ijs mirum in modum allecti homines profanas ſenſim cantiones laſciuaſque dediſcerent, & caſtiſſimo verſu monitiſque ſaluberrimis dies noctesque omnia vndique perſonarent; eo etiam nomine geſtiente Gaſpare, quòd inſumpti olim à ſe in canendi arte labores bono animarum & diuinæ gloriæ inſeruirent. Res eò proceſſit, vt eaſdem Mauri præceptiones ac monita, perinde ac Chriſtiani paſſim canerent. Simul etiam quotidianæ ſingulorũ vitæ cuſtodes Pater adhibuit, qui ad ſe quę quiſque peccaret, cuncta deferrent: propoſitiſque præmijs ac pœnis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti. Eadem illa rudimenta legeſque ſerui mox heris, filij parentibus, Chriſtiani pueri Mahometanis æqualibus, alijſque priuatim edebant, vt eos ad Chriſtum omni arte pellicerent. Iam verò cæterorum quoque ſalutem curare Gaſpar aggreſſus, hebdomadæ dies ita diſtribuit, vt ſecundam quamque feriam Ethnicis, ſextam Mahometanis, Sabbatum Hebræis (quoniam ſectæ illæ hos maximè feſtos obſeruant dies) reliquos autem Chriſtianis, quorum potiſſimùm gratia in ea loca veniſſet, attribueret atque dicaret. Ergo & ægrotis in noſocomio, quoad licebat ſedulus aderat, & cuſtodias frequenter adibat. Conciones verò Dominicis diebus habebat tanto omnium ordinum ætatumque concurſu loca certatim occupantium, vti penè ante lucem templum auditoribus oppleretur. Earũ verò fructus haud exiguus. Cùm enim multi nitrum, ferrum, & cætera metalla, vetitaſque merces alias ad Mahometanos inferrent, quòd Pontificium anathema contra id facinus in Cœna Domini intorqueri ſolitum, vel penitus ignorarẽt, vel proteruè contemnerent; docti quanto id reipublicæ damno & animorum piaculo fieret, à quæſtu plerique ſacrilego deſtitere: & pro ea poteſtate, quam Gaſpar habebat, in gratiam cum Eccleſia reſtituti. Plurimi à ſcortis & nefario pellicatu diuulſi. Sacerdos honoratus ac locuples duarum concubinarum amoribus irretitus, ex quibus etiam liberos ſuſceperat, ſalutaria omnia ſui Præſulis monita reſpuebat. is & à Gaſpare priuatim admonitus admonitionem videlicet illam permoleſtè tulit: verùm cùm ſperaret ſe aliqua ratione poſſe perficere, vt turpiter præuaricaretur & monitor, miſſitare deinceps munera, & ad prandium inuitare, venientem domo tapetibus exornata ramiſque, ac reliquo omni humanitatis genere excipere: interim tamen ipſe eodem in luto hærere, ijſdem in ſordibus volutari. Quod cùm Gaſpar animaduerteret, fecit aliquando, vt pro concione in Clericos generatim concubinarũ amicos inueheretur. Sed, vt eſt ſuſpicax malè ſibi conſcia mens, cùm ſe propriè ea concione perſtrictum ſacerdos exiſtimaret; dilapſa multitudine, ſui ſimilibus Clericis, eademq; notatis labe ſuccinctus Gaſparem adit, acriq́ue oratione communem ſe contumeliam vlturos minitantur. Gaſpar, quanquam nullius in ea re culpæ ſibi conſcius, culpam tamen prouolutus ad pedes infimis precibus deprecatur: qua illi ſummiſſione placati nonnihil mitigatiq́ue diſcedunt. Poſtridie cùm ad audiendum ſacerdos iterum Gaſparem reuertiſſet, & is, qui Chriſtiana modeſtia, non ſegni metu; alieniq́ue impediendi ſacrilegij, non ſui defugiẽdi periculi cauſa pridie ſupplex acciderat, nihilo minore libertate eamdẽ inſectaretur intemperantiam; adeò eſt animo repentè commotus, vt nullo modo à lacrymis ac gemitibus temperaret. Dimiſſa concione, multis cum lacrymis humi ſtratus veniam eorum, quæ pridie petulantiùs in Patrem iecerat, ab eo petit, collocatiſq; in matrimonio concubinis, in virum alterum, & ſui diſſimillimum ſe conuertit. Eius exemplo laici complures admoniti, concubinas & ipſi vel ab ſeſe amandarũt, vel matrimonio ſibi legitimo coniunxerũt, aut etiam dicta dote apud alios collocarunt. Inde cùm ad tollendas controuerſias & extinguendas inimicitias, quæ plurimæ inter milites intercedebant, Gaſpar animum adiecisſet; monitis & auctoritate ſua viros aliquot de principibus perpulit, vt mutuo iunctis inter ſe dextris, & offenſionum venia vltro citroq́ue petita ad ipſas templi valuas magna populi frequẽtia redirent in gratiam. Conciliatis igitur inter ſe multorũ animis diſſidentium, teterrimam aliam humani generis peſtem auaritiam, & fœnebre malũ aggreditur. Quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia, vt aureorum mutuatione vix decem iteratis per annum vſuris integra ſemper ſorte, ſeq́ue familiamq́ue turpiter alerent. Ad hæc tollenda ſcelera ſingulis Sabbatis de auaritię peccato diſputationes inſigni cum fructu inſtituit. Nam qui prima luce ad argentarias tabernas protinus ſe conferre, atque ibi nullo recti prauiq́ue diſcrimine fœnus exercere conſueuerant; iam intima religione tacti domo templum rectà ad rem diuinam, inde forum ad ſua negotia petebant. Ibi tanquã in Academia de Chriſtiani mercatoris officio, de iure mutui, de cõtrahendi permutandiq́ue legibus è Gaſparis potiſſimùm præceptis ac traditione quærebant. Itaque malè partæ pecuniæ reſtitutio plurima, vel in duplum iuſtis dominis facta eſt, aut vbi illi non apparerent, in pios vſus. Et vt ſemel Dei caritas ac gehennæ formido auaritiæ clauſtra perrupit, eleëmoſynæ etiam collatæ complures ad aureorum ampliùs ſeptem millia: quibus & noſocomij laxatæ ſunt ædes, & orbarum virginum pudicitiæ, multorũq́ue paupertati conſultum. Opulenti præterea mercatores ſuas omnes vltrò rationes Gaſparis ad arbitrium detulere, parati quidquid à ſe fraudatum eſſet, non pecunia modò, ſed, vbi ſatis ea non eſſet, etiam corporibus luere. nec defuere, qui veterum peccatorum pœnas vt Deo penderent, Dominicis feſtiſque diebus ad templi fores celeberrimo populi conuentu ſeſe publicè verberarent. Confitentium porro numerus tantus erat, vt cùm dies ac noctes eis Gaſpar adeſſet, vix interdum horæ ſpatium ad neceſſariam corporis quietem, quæ alioqui vel in otio ſummo trium ferè horarum ſpatio finiebatur, eriperet. Et quoniam *ſingula*

135 *Res geſtæ in opem Chriſtianorum.*

136 *Coercita intemperantia.*

137 *Sublatæ inimicitiæ.*

138 *& iniquæ commerciæ.*

139 *Ardor pœnitentium.*

140 *Terna hora quietis nocturnæ Gaſpari, interdum tantùm*

niam valentes integrosque differre solitus, ægrotis potissimùm ac prostratis, qui cum periculo versabantur, operam dabat; plurimi Patris aures occupatas ab ægris, morborum simulatione captabãt. Complures autem ex ægrotis & imbecillibus, quorum de salute desperauerant medici, confessione ritè obita, (vt Sacramenti vim agnoscas) valetudinem mirabiliter recuperabant. Nec deerant nefarij homines atque sicarij, qui in maxima scelerum enutriti licentia atque impunitate dicta Gasparis flocci facerent, præsertim è militum numero, qui mutuis odijs & inimicitijs impliciti dictitabant, malle se suas vltos iniurias in tartarum trudi, quàm vltionis omissa dulcedine in cælum scandere. Quod hominum genus, vt etiam blasphemi, seditiosi, grassatores, & alijs huiusmodi cooperti flagitijs, quæcunque Gaspar sapienti ratione, optimoque exemplo constituebat, ea ipsi per summam licentiam disturbabant. Qui quidem omnes vt oppido pellerentur, egit pro viribus cum Lusitano Præfecto Gaspar, sed propter multitudinẽ impetrari non potuit. Plurimos tamen ex ijs, quos monentis Patris mansuetudo non potuit, plectentis Dei seueritas emendauit. Monaianum in Persidis continenti munitum castellum est Armuzianæ ditionis, quo per insidias subitò ab hostibus occupato, missa extemplò sunt recuperandi gratia militum quinque millia, & ijs additi Lusitani circiter quadringenti, Pantaleone Sà duce. Hos Gaspar, antequã egrederentur ad bellum, ad eluendas animi labes Christiano ritu conatus adducere, vix id viginti persuadere potuit. Venientique ad se deinde salutandi causa Pantaleoni, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti Numinis pœnas propediẽ Lusitani darent. Prædictioni respondit exitus. Namque arcem dum obsident, tetra Lusitanam cohortem morbi lues inuasit, pauciscque diebus quinque & quadraginta consumpsit: centum autem circiter percussit hostis, cùm alij super alios caderent, & passim instar pecudum vulnerati iacerent. Tum demum victa contumacia est: & ex conscientia delictorum ad vnum omnes sempiterni exitij metu perterriti, Gasparem inclamare, & quam antea proteruè reiecerant, confessionẽ summis votis expetere. Ægrè igitur trahentes corpora Armuziam repetunt, Gasparemque requirunt, vt resipiscentes exaudiat, & à peccatis absoluat: nec enim alia ratione, nisi Deo propitiato sperari posse de hoste victoriam, aut si moriendum sit, leuiùs id laturos, spe venię concepta. Gaspar cùm vnus omnibus præstò esse non posset, ex ijs complures ad alios sacerdotes illacrymans dimittebat. Sed vulgò negabant milites vlli omnino sese nisi Gaspari arcana sui pectoris commissuros. Quocirca mensis vnius spatio, quo lues tenuit, ita distringebatur homo misericors, vt vno eodemq; tempore, huic aures expromenti peccata, illi voces animam agenti, & orationis præberet officium; & muneri vtrique par esset. Quanquam autem id ille maximè saragebat, vt animorum morbis faceret medicinam, haud tamen curationem, quam poterat, corporum negligebat. Nam & iacentes identidem inuisebat, & inter alia solatij genera, stipendiorum illis æra, vnde sibi pharmaca compararent, à Præfecto curabat. Centum tamen vel hac adhibita diligentia, morbus extinxit. Cæteri verò animi corpori-sque recuperata salute, Monaianum reuerterunt.

141 *Simulant quidam morbum, vt copiam Gasparis ad confessionẽ impetrent.*

142 *Quosdam in scelere obstinatos diuina pœna corripit.*

Verùm cùm bellum longiùs extraheretur, & amissæ arcis obsidio malè procederet, supplicationes ad Dei Matris ædiculam, passibus ab Armuzia vrbe mille quingentis, Gaspar indixit. Procedebant pueri supplicantes, & sexus vtriusque mancipia, nec non magnus neophytorũ numerus; quorum ad quinquaginta asperis instructi flagellis sua terga pulsabant. Sequebantur linteati cum accensis facibus sacerdotes, & extremum claudebat agmen multitudo promiscua. Incedebant excalceati omnes, opem cælestem ac pacem consono clamore poscentes: nec vllius fuit tam ferreum pectus, quod in petenda à Deo venia, lacrymis non maduerit. Haud in irritum fusæ preces. Monaianum vi & armis ad eam diem frustra oppugnatum, acceptis demum conditionibus, ipsimet hostes dediderunt. Adeò ad victoriam exorandam plus pœnitentium preces, quàm armatorum minæ valuerunt. Ea res præter spem nunciata ingentem Gaspari cùm apud omnes, tum apud milites gratiam & reuerentiam peperit. Centurio repertus est vnus pellicum amoribus, quas perpetuò tres apud se habebat, infamis, & in Deum Superosque blasphemus, qui Gasparis proteruè monita, & commilitonum derideret exempla. Is in arcis obsidione de medio repentè sublatus, grauissimas impietatis suæ pœnas dedit: & qua raptus est hora, ea subitò offundi tenebris cælum, fæuire venti, mugire tonitrua, mixta grandini pluuia præcipitari, tanto rerum omnium tumultu horroreque sunt cœpta, vt alter alterum non agnosceret. Semihoræ spatium tenebræ tenuere, vt vniuersum crederes ornatum hunc mundi dilapsum occidere & interire: & quod supremo mundi die futurum credimus, vt tum ignescat & occidat, cùm refrigescet caritas & abundabit iniquitas, id in vnius hominis obitu factum diceres, in quo vim caritatis omnẽ abundantia iniquitatis extinxerat. Alius prædiues ac nobilis Lusitanus, sed vitijs item notatissimus, Gasparẽ salutaria monita suggerentem auersari vsque adeò cœpit, vt eum spoliare vita omnino decerneret. Gaspar nihil eius pertinacia deterritus, magis magisque pro illo preces & obsecrationes instaurat: donec octauo die Lusitanus videre sibi illum sera iam nocte per quietem visus est suauissimo odore flagrantem, ore decoro, mirisque splendoribus radiantem, quibus totum cubiculum collucebat. Tum alter nescio quis astare Gaspari videbatur, qui hominem hæc videntem affatus, Cur, inquit, huic, sceleste, tua vlcera & peccata non aperis? Nónne cernis quanta sit oris dignitas, quantus decor? Hîc verò cùm Lusitanus Gasparem manibus conaretur appetere, Paterque refugeret; ac frustrationem ille ægrè admodum ferret, audita vox est monentis, in publico valetudinario Gasparem diuersari, rem diuinam apud ægrotos facturum. Admiranda somnij virtus ferreum pectus emollijt. Quippe is cum luce euigilans, nocturnumque visum animo reputans incredibilem vim lacrymarum fudit: accersitumq; confestim è valetudinario Gasparem summis precibus obtestatur, vt confitẽti dec

144 *Supplicatione recuperatur arx ex hostibus.*

145 *Supplicium diuinum in hominem flagitiosum & blasphemum.*

146 *Apparet Gaspar hominis celesto, vnde is resipiscit.*

143 *Quibus resipiscentibus insigni caritate Gaspar præstò est.*

det operam, paratus obire pœnas, quascunque præscribat. Mox tempestiuo aliquot dierum secessu, actæ ad eam diem vitæ noxas, quas adhuc nefariè suppresserat, salutariter enunciat, & ex Christiana denique perfectione vitam moresque componit: cuius rei cùm alia multa non obscura signa prodidit, tum quòd in egenos paucis diebus aureorum ampliùs mille quingentos impendit. Alium quemdam Gaspar diu multumq; cunctantem ac tergiuersantem, tandem ad euomendam animi saniem, & confitenda peccata perduxerat: quorum enumeratio cùm dies aliquos absumpsisset, pridie quàm beneficium absolutionis acciperet; dum circa noctem mediam impositam à Patre pœnam persoluit, ecce felibus, muribus, tetrisque alijs animalibus cubiculum repentè completur. Cohorruit homo ad tam fœdum spectaculum, & peccatorum conscius, ne viuus in Tartarum abriperetur, extimuit. Deinde vbi se ex pauore collegit, detractam è pariete Christi Redemptoris imaginem arctè complexus, magno clamore diuinum Numen implorat. Ad eas voces monstra illa momento diffugiunt tanto cum strepitu fremituque, vt domus tota concuti & conuelli funditus videretur. Quibus ille spectris admonitus, quarum se bestiarum similem effecisset flagitiosè viuendo, studuit in humana specie deinceps hominum more viuere, non vitam imitari bestiarum. Alius annos iam complures in flagitiorum cœno demersus, cùm inde sese extrahi minimè pateretur, eamque ob causam Gasparis colloquium atque congressum omni animi prouisione vitaret; ipsum fortè Gasparem, quem de facie non nouerat, obuium habuit: illatoque ab eo de confessione sermone, respondit malle se armata cum acie, quàm cum Gaspare semel congredi. veritus deinde, ne, si diutiùs in ea vrbe mansisset, ad id, quod adeò horrebat, adigeretur, mutare quamprimum sedem, & in Indiam migrare decreuit. Vix nauim ea mente conscenderat, cùm subita vi morbi oppressus, ac simul iræ quodam diuinæ terrore correptus, in singula momenta mortem sibi suspicabatur instare, quidquid increpuisset pertimescens. Hisce timoribus anxius Armuziam iter conuertit, nec prius aliquid habuit, cùm in terram exscendit, quàm vt Gasparem supplex adiret, eique peccata confessus, concubinam, quam multos iám annos in delicijs habebat, ab se abijceret. Sanatis animi plagis, subinde etiam corporis sanatus est morbus. Centurio nobilis corporis viribus stolidè ferox per insignem contumaciam procacitatemq; totius penè ciuitatis odia sibi conciuerat: ac proinde cum multis, vt fit, graues & apertas inimicitias exercebat. Hunc diu multumque Gaspar ad morum modestiam concordiamq; conatu semper irrito cohortatus, cùm ei occurrisset in via, Quàm me tædet, inquit, istius prosperæ valetudinis? Exorandus vtique mihi est Deus, vti ad frangendam istius mentis duritiem, febrim aliquam actutũ immittat. Nec diu sui famuli Deus preces & vota distulit. Breui centurio sæua correptus febri Gasparem aduocat, & sua scelera confitetur. Quem deinde Pater apprehensum, inermem ac supplicem, ad petendam ab inimicis veniam tota vrbe circumagit, tum cùm alij lapidibus, alij gladijs & sclopis instructi inuisum caput opperiebantur ad necem: quorum incensus ad vltionem animi dolor centurionis humilitate, & Gasparis auctoritate mitigatus protinus est. Ita quod ferreus miles assecutus audacia & robore nunquam foret, vt tot iras inimicorum frangeret, impetumque comprimeret, id morbo subactus Christiana submissione perfecit. Alium item moribus perditissimis, ac sanguinarium in morbo confessionis causa Gaspar inuisit. At ille fracta nondum asperitate sæuitiaque Patrem auersatus, vltrò maledicta & contumelias ingerit, certus nolle se inultum excedere: id ni faciat, se suumque caput execrationibus dirisque deuouet. Cui Gaspar, Ita ne? inquit. Atqui nõ antè crastinus occidet Sol, quàm tu quinquies sacerdotem ad confessionẽ inclames, & quem paratum ad audiendum abijcis, frustra propemodum reuoces. Vt prædixit, euenit. Postera luce ante meridiem acri symptomate oppressus, posita repentè ferocia, magnis vocibus sacerdotem implorat, ac parum affuit præcipitante iam vita, & sacerdote cunctante, quin sine præsidio illo, quod antè neglexerat, negotium de æternitate conficeret. Haud animorũ morbis solùm, verùm etiam corporum vi supera atque diuina Gaspar occurrit. Primarij viri filius febri grauissima laborabat, eidemque oculus erat diuturna tabe putridus, & acri tumore corruptus. cùm remedia omnia morbi vis superaret, nec in humana ope quidquam iam spei, mœrens pater Gasparem obtestatur, vt pro salute carissimi filij semel ritè sacrificet. Fecit ille quod rogabatur: & ipso die, quo salutarem Gaspar obtulit Hostiam, non solùm vniuersa febris abijt; verùm etiam delapsis ex oculo grandioribus tanquam squamis de integro restitutum est lumen. Tum parens accito festinè Gaspari, & gratijs actis, liberatum vtroque morbo iuuenem vix præ lætitia sui compos, ostendit. At Gaspar modesto vultu Deiparæ Virgini, cuius votiuum fuerat Sacrum, tantam virtutem, tamque insigne miraculum tribuit. Idem cùm pro amico rogatus penè iam animam agente fecisset, ille vix re diuina peracta conualuit. Nobilis item mulier à dæmone propemodum obsessa, spectrisque horrificis agitata, nec satis mente constans, in vltimum erat iam adducta discrimen. euocatus à marito Gaspar, vt afflictæ & exangui manus imponat, per occupationes ipse tunc adire non potuit; cæterùm schedulam inscripto Ioannis Euangelio, & alijs quibusdam precationibus pro se mittit, quam dæmoni maloque amoliendis mulier è collo suspendat. Id vbi factum, confestim leuata morbo, terroribusque soluta surrexit. Hæc & alia id genus à Gaspare cælestis cuiusdam virtutis edita documenta miram ei apud omnes venerationem & auctoritatem conciliarunt. Suspicie-bant homines summam in eo paupertatem, & in tantis animi bonis, tantaque doctrina tantum sui corporis vitæque neglectum, magnam præterea rerum omnium humanarum despicientiam: qui nullum ex tot laborũ contentionibus præmium, nullam mercedem præter vnam animorum salutem bonumque requireret. Itaque cùm vulgò ab omnibus haberetur vt sanctus, ob frequentes salutantium occursationes nudo erat ei semper capite

147 *Cuidam pœnitenti visa in cubiculo vis magna bestiarum.*

148 *Morbo alius ad pœnitentiam adigitur.*

149 *Ferox etiam miles immisso morbo mansuescit.*

150 *Gasparis præditus pœnitentiæ auersam.*

151 *Reddit valetudinem agroti multis.*

Magna auctoritas Gasparis ex operibus admiranda & sancta vita.

pite per vias publicas incedendum. Eodemque puerorum turbam ad catechismum tintinnabulo conuocante, fenestræ omnes Christianis Mauriscque feminis complebantur partim piam sacerdotis sedulitatem admirantibus, partim miserantibus egestatem: eique ex itinere obuiam factæ, flexis illico genibus vestes certatim osculabantur & manus. Quibus populi studijs cæteri sacerdotes inuidiæ facibus inflammati, questi sunt apud Gasparem, vnum illum ipsum cunctorum confessiones excipere, contemni se, nec in partem vllam vocari laboris. Quibus ille respondebat, testes eos, qui accederent, esse posse, quàm nullo artificio blanditijsque homines ad se alliceret: vltrò autem venientes repellere æquum sibi non videri. Cùm verò illi consilium ea de re iniissent, multis dictis sententijs, statuerunt denique perspicuo Dei nutu voluntateque id accidere, qui Gasparem ijs ornasset instruxissetque bonis, vt eum omnes meritò sequerentur. Itaque inuidia in beneuolentiam versa, sua deinceps studia ad eum amandum & complectendum cum cætera multitudine coniunxerunt. Plurimis Societatis iniecta mens est, è quibus ille paucos elegit; quos scilicet ad perfectam vitam ac sanctitatem euidenti impulsu diuinus spiritus instinctuque vocaret: in ijs vnum, qui audita eius concione, detracta sibi in oculis multitudinis vestimenta & cætera, quæ habebat, omnia diuisit egenis: idemque noctu cubabat humi nudus ad imam crucem; interdiu verò totum sese ad ægrotantiũ & egenorum impendebat obsequia. Is vulgo visus est insanire. Sed exposita Gaspari suæ mentis conuersioniscque ratione veræ sapientiæ consultissimus est repertus. Ardebat cupiditate martyrij, & sperabat ad Euangelium disseminandum potestatẽ sibi fore in Persidem penetrandi. Alius auditus inter ludum à prætereunte Gaspare maledicta dicere, ab eoque grauiter increpitus, confestim relicto ludo, monitorem secutus est suum, nec ab eo discessit ampliùs. Haud absimilis cæterorum vocatio fuit. Sed fama Gasparis atque fructus non vna continebatur Armuzia: transuolabat Persidem & Arabiam, & quas pede non poterat regiones, fama & nomine peragrabat. Germanus erat genere, Ioannes nomine, Coloniæ natus parentibus locupletibus, qui Turcarum in oppido Catifa non longè ab Armuziæ finibus pro Mahometano annum iam decimum se gerebat, tormentarij pulueris artifex, atque ob id ipsum genti percarus. Is audito Gasparis nomine, & quæ ab eo gerebantur Armuziæ, constituit prorsus ab impio ministerio ad Christi famulatum, si Gaspar adiuuaret, redire quamprimum. Sed cùm atramenti non esset copia, quo litteras exararet, è diluto sulphuris puluere litteras ad eum scripsit, Latino, Belgico Francoque sermone, vehementer oprare se, modò apud Lusitanos turò liceat commorari, Armuziam accedere, & Christo Domino, per Sacramentum Pœnitentiæ reconciliari. Gaspar eo nuncio lætus, extemplò rescribit, fidenter accedat: sibi ac Lusitanis aduentum ipsius gratissimum fore. Hæc epistola à Catifano Præfecto intercepta Ioannis consilium prodidit. Confestim à Turcis de ipsius religione quæsitum. Ille verò intrepidè se Christianum fa-

153 *Aliquot sibi socios adsciscit.*

154 *Ioannes quidam Coloniensis pro Christi fide mactatur.*

teri, atque ad omnia tormenta necemque promptum exhibere pro Christo. Inde furentibus Mahometanis fœdè laniatus atque dissectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permãsit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili Turcæ in arcis mœnibus posuerunt. Haud ita multò pòst à Lusitana classe capto oppido atque direpto, Gasparis epistola apud Præfectum reperta, eoque indicio de Ioannis nece cognitum. Ergo relixum è vestigio Martyris caput Armuziam accuratè transmittitur, idque à Gaspare postea cum psalmodia & laudatione perhonorifica conditum est. Atque hæc ab ipso Gaspare in Christianos, & eos, qui ad Ecclesiæ ditionẽ quoquomodo pertinent, sunt profecta. Iam in Ethnicos Mauroscque & cæteros infideles haud segnior eius caritas & cura fuit. Quippe in omnes paternos gerebat affectus: &, quo magis in lubrico salus hominum versabatur, eo misericordia in eos maiore tangebatur. Quomodo enim tenerum illud & pium pectus non totis cõmoueretur præcordijs, cùm tantam, tamque diuersam superstitionum sectarumque turbam, tot à Deo conditas animas certum ruentes ad exitium animaduerteret? Erant, vt sæpè significaui, in vna eademque vrbe præter orthodoxos, hæretici ac schismatici cunctarum propè sectarum, tum Iudæi, Turcæ, Ethnici, deniq; ex impijs religionibus fœda colluuies. Quæ miseranda species cùm pios in Gasparis oculos quotidie incurreret, existimari potest, quantum ei doloris & cruciatus afferret. Atque vt de vnis dumtaxat Ethnicis dicam, quorũ quodammodo insana magis & deploranda cæcitas est, quis siccis oculis præteriret cùm passim ab eis cerneret diuinitatis honores mutis animãtibus tribui? Nam & serpentes & vaccas vulgò colunt. Vacciscque liberè per vrbem vagantibus, ad ædium vestibula, quæ apud eos ampla sunt, aquam ad potum exponunt, magno vtique emptam, cùm nusquam in insula (vt suprà dicebamus) dulcis aqua reperiatur. Iisdem mos est currus triumphales ingentes extruere, in quibus vehuntur multi Pagodibus immolandi: & ipsimet cultris ac nouaculis se incidunt, donec ex cursu mortui decidant. Occisorum porro carnes arcubus eiaculantur in populum, qui certatim eas studet arripere religionis causa. Nec de populo sæpè desunt, qui eadem adducti superstitione sub rotas curruum sese vltrò conijciant, & insana religione cõminuant: quòd nihil gratius suis se dijs facturos sibi persuadeant, quàm si eo leti genere sese mactent ijsque sacrificent. Cùm vir decesserit, vxor viua comburitur. Et sexcenta id genus apud Ethnicos digna lacrymis Gaspar inuenit.

155 *Opera à Gaspare impensa infidelibus.*

156 *Superstitio Ethnicorũ Armuzianorum.*

Quibus erudiendis cùm vnum inter hebdomadam diem, vti diximus, tribuisset, plurimos à suis auocauit insanijs, plurimos conuertit ad Christũ. Aiebant Ethnici, & qui Deum penitus ignorabant, non vnis Christianis, sed sibi quoque, & cuicunque hominum generi Gasparem missum, vt cunctos naturæ legem, & rationis præcepta doceret. Saraceni verò, qui priùs hominis pauertate contempta, conuicijs eum ac probris, cœno ac lapidibus appetebant, postea admirati virtutem cælestemque philosophiam, qua Christianos iubebat sua cuique reddere, nullo habito religionis

157 *Gaspar Ethnicis quoque, & Mahomethanis & Iudæis venerationi.*

ligionis sectæue discrimine, siue Christiano, siue Saraceno; contemptum in venerationem, ludibria in honores & officia conuerterunt. Obtulerunt ei splendidam vestem ac pretiosam, quam cum suis sordibus vilique tunica commutaret. Sed ille paupertatis amatorem se esse contestans, eam vltrò remisit. Complures suo Mahometo, Christianæ legis admiratione, relicto, secuti sunt Christum: & qui in suis tenebris ac cæcitate perstabant, ij nihilominus tantum ei habebant honoris, vt eum magnum sacerdotem Christianorum appellarent: & in coranum suum, quò Christianis intulisse pedem capitale est, prehensa ad osculum subinde manu vesteque magno comitatu perduxerint. Nec abnuit Gaspar quò ducebatur ascendere, quo certiùs propiusque gentis ritus ac superstitiones refutandi causa cognosceret. Haud minore in existimatione apud Iudæos eius sanctitas erat: quem in synagogis suis Sabbato disputantem atque docentem arrectis auribus auscultabant, eumque Zacharię filium Ioannem Baptistam appellabant. Quo ex numero semper aliqui Gasparis disputatione conuicti, & suæ iam pertæsi perfidiæ, fidei obedientiam amplexabantur. Par ei cura differendi cum cæteris sectis, cùm se dabat occasio, præsertim cum Mahometica: cuius ille petebat capita, & legis peritos prouocabat ad pugnam: qui cùm diu (vt solent) congressum altercationemque defugerent, tandem veriti, ne, si pergerent certamen abnuere, causæ diffidere viderentur; Persam ætate prouectũ, qui non Mahometica volumina tantùm, sed etiam Aristotelem lectitarat, & medicam tenebat artem, in medium producunt. Is, siue medicamentis & robore naturæ fretus, siue audaciam simulans, Gaspari sponsionem obtulit, vt in montem natiui salis squallidum ac desertum, & omnis inopem alimenti secederent ambo: vter autem in eo monte diutiùs inediam toleraſſet, eius religio potior ac sanctior haberetur. Ad id Gaspar respondit, tentandum non esse Deum: hominem à mutis animantibus ratione & oratione secerni: ratione priùs agerent, & concertatione verborum: deinde, si lis ita decerni & controuersia non posset, tum demum sponsione certarent. His Philosophus auditis, rubore statim, mox pallore suffundi: ad extremum pudorem vincente metu, in aliud tempus rem trahendam censuit. Cuius vxor & filia, quæ præsentes aderant, è nobili Zeidensi familia, quam ferunt ab ipso Mahometo originem ducere, non vulgari indole & ingenio feminæ, coniugis ac parentis animaduersa formidine; contra verò hominis Christiani constantia, sapienter argumentatę sunt, nihil solidum atque sincerum patriæ sectæ disciplinæque subesse. Dein afflatæ diuinitus baptismum à Gaspare seorsim petunt. Gaspar illustres feminas fidelem apud amicum & probum catechismi causa in hospitio locat. Ea re cognita Persa iniuriam dolenter expostulat, coniugem & filiam repetit. Gaspar contrà, nihil iniuria factum dicere: feminas vltrò ac sapienter sibi consuluisse, multisque vltrò citroque habitis, nouam Philosopho conditionem ferre: relictam paulò antè disputationem ex condicto repeterent: testes adesse. Si Persa victor euaderet, feminas sanè dominum suam abduceret; sin victus, vnà cum illis ipse quoque Christianus fieret. Eam conditionẽ Philosophus, quia amor & necessitudo & ratio præterea dignitatis vrgebat, quanquam inuitus accepit. Dicta certamini die conuenere sponsionis iudices spectatoresque, non sine interprete & scriba publico, qui dialogum litteris ex fide mandaret. Gaspar, vt se quoque Dialecticis imbutum ostenderet Persæ, acutis conclusionibus & argumentis effecit, primùm Dei naturam minimè solitariam aut infœcundam esse: eoque illum disputando perduxit, vt Deum trinum & vnum ex fidei orthodoxæ decreto & confessione concederet: deinde Christum verum Deum pariter & hominem duplici natura in vnam coëunte personam, non solùm de Spiritu sancto conceptum, & è Virgine natum, verùm etiam ad reconciliandum humano generi Patrem sponte subijsse mortem, & durissima quæque perpessum. Denique variè argumentando ratiocinandoque hominem adduxit, vt Christi legem ac disciplinam dignam esse fateretur, quam prudentissimus quisque susciperet; Mahometanam verò, nec sine dementia posse susci pi, nec sine pertinacia defendi. Vbi ad hunc locum ventum est, nouo perfusus gaudio Gaspar instare rursus cœpit, & clariùs eamdem confessionem exprimere. Verùm confusus perturbatusque Philosophus tam longè se progressum ingemuit, & ne manus dedisse videretur, negotia excusare domestica, subitoque se in arenam, ne datam fidem falleret, descendisse. Denique vt proferretur dies, dum certis libris lectitãdis rediret instructior, fractis conditionibus postulauit. Inde furtim ex vrbe ad vicinum Dynastam cõsultandi gratia secessit: à quo acriter obiurgatus, quòd cum veneratore ac venefico (sic enim Gasparem appellabat) egisset, camelis in Persidis interiora transmittitur: quibus ex latebris exilioque nunquam ampliùs reuertit. Insignis ad Caciziorum dedecus (quo nomine Mahometanæ atque Ethnicæ superstitionis antistites appellantur) ea fuga fuit. Vulgò etenim fractum & abiectũ Persam latebras quæsisse narrabant. Vxor autem eius & filia Christianis institutionibus eruditæ diuisis in pauperes aureorum millibus ferè quatuor, apparatu solenni atque pompa, summoque omnium gentium ordinumque concursu baptizatę sunt, & honesto matrimonio collocatæ.

158 *Disputationes cum Saracenis, & quorũdam ex ijs conuersiones.*

159

160

Eodem anno patefactus est aditus & Euangelio, & Societati nostrę in Iaponias insulas optatissimo appulsu Xauerij. Is Goam è Cambaiæ regno reuersus, distributo Patribus notiore ad Orientem orbe, (vt suprà demonstratũ est) & constituto Goani Collegij Rectore Antonio Gomio, Indicæ verò prouinciæ Paulo Camerte, omni celeritate profectionẽ Iaponicam adornabat. Dissuadebant amici, & difficultatibus ac periculis ingerendis tali ab itinere deterrebant. Nam primùm recèns appulsæ Malaca naues nunciabant bellum contra Lusitanos in Sinarum portubus comparari, vt ad eos portus accedere, quà Iaponia ipsa petitur, non liceret. Dein proponebant amici ante oculos modò locorum interualla longinqua (abest enim ab Iaponibus Goa leucas amplius mille trecentas) modò illius pelagi naturam

161 *B. Xauerius ab adeunda Iaponia nullis periculis deterretur.*

sæui atque asperi, quod suis vorticibus totas sæpè naues absorbet; modò etiam piratarum excursiones & latrocinia, & super hæc omnia subitas ventorum procellas, quos Typhones appellant, in ea vel maximè plaga furere consuetos, & ipsa cum oneribus vectoribusque nauigia in asperum sæpè litus ac saxa torquere, vel in medio salo rotata deprimere. Hæc, & alia multa cùm ad timorem obijcerentur Xauerio: is & contemnendis iam periculis assuetus vbi religionis propagandæ facultas se dedisset, atque adeò indignum existimans inde cælestiũ mercatores opum metu discriminum deterreri, vnde terrenarum non arcerentur; inuicta constantia respondebat, nihil eorum se prorsus extimescere, cùm rerum omnium Domino atque arbitro deseruiret, cui animata pariter & inanima famularentur ad nutum. Seruorum autem Dei animos magis in periculis conquiescere, quàm in portu: nec maiorẽ se vnquam sensisse quietem, quàm in æstu ipso laborum atque discriminum. Stimulabat eum ad iter illud genus hominum illius orbis egregijs à natura donis instructum, & (vt aliquorum Iaponum iam vsu compererat) ingeniorum nobilitate atque acumine ad percipienda Christianæ fidei mysteria maximè aptum. Cumque iam Indi triginta de Societate magistros ac vitæ duces haberent, existimabat tutò se posse, & sine regionis Indicæ detrimento constitutum iter arripere. Duobus igitur de Societate comitibus, Cosmo Turriano, & Ioanne Fernandio Hispanis; de externis verò Paulo, famulisque Iaponibus Ioanne & Antonio Cocinum à Goa primùm, inde Malacam perrecturus, Aprili ineunte discessit. Præerat ei nauigio Iacobus Noronia, quem cum cæteris vectoribus prudens Pater, quo faciliores sibi aditus ad eorum curandos animos aperiret, studuit sibi priùs omni comitate & affabilitate sermonis obstringere: nec abnuit ea de causa subinde cùm ludi ferebat honestas, spectare ludentes, & super ludum falsè dicta miscere; vt Noronia, qui nondum satis hominem nouerat, nec eius mentem propiùs inspexerat, cum familiaribus de illo colloquens, dictitaret vnum è populo videri Xauerium, nec illius sanctitatem vulgi sermonibus respondere. Verùm suam breui Noronia sententiam mutauit, citò retexuit orationem. Appulso aquationis gratia nauigio, Xauerius in desertum ac solitarium locum secesserat ad orandum, & in eo totus Deo, extra se positus, fruebatur. iam nauis ab aquatione soluebat, cùm sensit Præfectus vnum desiderari Xauerium. Mittit igitur extemplò, qui hominem ociùs ad nauim reuocent, diuque vocibus frustra quæsitum, tandem in secessu alienatum à sensibus in precatione reperiunt. Eius rei fama per totam nauim momento dispersa, Xauerio cumulatè reddidit, quod comitas non intellecta sustulerat. Præfecto cæteris que vectoribus maiore fuit in honore pretioque deinceps: & eius monitis ac præceptis facilius aures cuiusque patuerunt. Cocinum vt ventum est, ad Franciscanos suo instituto diuertit. Hìc rogatus à ciuibus, vt aliquot de Societate suæ ciuitati concederet, sedem idoneam & necessaria cuncta pollicitis; is Iaponicæ profectionis cogitatione suspensus, Petro Consaluio Episcopi Vicario totius rei permisit arbitrium, vt cum Camerte & Gomio, quos cæterorum moderatores reliquerat Goæ, ea de re decerneret. Erat tum Cocini, quem in Molucum destinatum suprà memorauimus, Alfonsius Castrius, quem publicè de suggestu auditũ probatumque Cocinenses à Xauerio flagitarũt. Sed is tanquam eius palmæ glorioſæ prælagus, quam interfectus à Saracenis pro religione Christiana in ijs erat regionibus inuenturus, cum Emmanuele Morale porrò illuc voluit pergere. Eadem in vrbe cùm in veterem suum Xauerius amicum Iacobum Madeiram occurrentem ad manus osculum incidisset, percunctatusq; ex eo, quàm rectè valeret, ille, Rectè admodum, respõdisset: Xauerius, qui cõceptam in eius animo fraudem, quam mox destinarat admittere, Deo indicante peruiderat; Rectè tu quidẽ, inquit, corpore, non item animo vales. Qua ille tam certa vaticinatione perstrictus, è vestigio secutus est Patrem: nec dubitauit se ipse ei per confessionẽ aperire, cui iam se viderat diuinitus patefactum: confessionem verò secuta est morum vitæque præteritæ castigatio. VII. Kal. Maij Xauerius Cocino soluit. Ac dum Nachuaras insulas præteruehitur, exorta repentina tempestas biremes duas ad ima demersit, onerariam verò Xauerij nauim satis per se imbecillam ita iactauit atque concussit, vt mortis obiectu nautæ de iactura iam facienda leuandi nauigij causa cogitarent. Sed vetuit Xauerius meliora pollicitus, omni assẽueratione confirmans, priusquam Sol se conderet, terras apparituras. Prædictionem Sol occidens affirmauit, cùm in conspectum se terra dedit, & tranquillato iam mari, nauigium incolume Malacam appulit. Hìc veterem amicum Vicarium, febrium ardore delirum, nec minùs animi, quàm corporis saluti diffisum offendit. Ergo pro eo sacrificiorum certum numerum Deo vouet. Eo voto facto resipuit sine mora Vicarius, & mente composita, peccata confessus, cum spe immortalitatis excessit. Malacæ item dum nauigationem Iaponicam opperitur, homines perditissimos, maximeque meretricijs amoribus implicatos ad meliora traduxit. Et quidem cuidam mercatori se ipsum conuiuam offerendo, in familiaritatẽ intimam illapsus, septem ipsas dicitur, quas ancillarum nomine alebat pellices, sensim aliam post aliam detraxisse; eidemque ad accuratam confessionem perducto facilè persuasisse, vt eas honestè feminas in matrimonio collocaret. Hæc erat diuina Xauerij ars, qua morbis hominum veluti prudens medicus medebatur, tempestiua dissimulatio: vt cùm in eorum se familiaritatem penitus insinuasset, tum demum eos suorum vitiorum comiter & sine arbitris admoneret. Ex quo fiebat, vt, quemadmodum remedia minimè exulceratis, sed lenitis iam animis adhibebat, ita eorum esset sanitas & curatio præstantior. Cuius etiam rei documentum illud est: quòd cùm in eodem Malacensi cursu, eodemque nauigio vector esset apertissima concubinæ societate apud omnes infamis, nec Deum timens, nec homines reuerens; Xauerius tam arctam cum eo familiaritatem & amicitiam inijt, vt cæteri vectores, quanquam non ignorabant singularem Patris in hominum curandis ingenijs morbisque prudentiam, nec plerosque lateret

162

163 *Cum Cosmo Turriano, & Ioanne Fernandio ex India discedit.*

164 *Comitas periculosa nisi eximia ei sanctitas adiungatur.*

165 *Res à beato Xauerio ex itinere gestæ Cocini.*

166 *Rerum occultarum cognitio, & futurarum prædictio.*

167 *Res gestæ Malacæ.*

168 *Sapientia Xauerij in curandis animis.*

tempestiuæ dissimulationis artificium; tum tamẽ plus solito demirati secum ipsi dicerent, quod olim Pharisæus ille tacitus de Christo dicebat, Hic nescit vtique quis & qualis sit homo iste, quo tam libenter vtitur. Verùm nauigatione peracta suum senserunt errorem. Xauerius enim cùm egrederetur è naui, suum illum compellans amicum, Heus, inquit, domine, nunc demum tempus est. Cui ille, Sentio, inquit, quid, Pater, velis: & concubinam à se citò dimissam honestissimè collocauit.

169 *Latro de Iaponia nuncys incitatur ardor Xauerij.*

Dum in his Xauerius curis nauigationis tempus Malacæ moratur, duæ res admodum lætæ, quæque desiderium ei Iaponicæ profectionis acuerent, afferuntur. Altera, quòd in Iaponia Dynasta quidam mentem ad Christi legem adiecerat, legatumque ad Indiæ Prætorem miserat cum mandatis, vt sacerdotes aliquot, vnde sanctam legem perdiscceret, postularet. Altera, quòd inter Iapones etiam dicerentur in insula quadam sacrosanctæ crucis insignia in honore iam esse: eaque passim ab incolis in ædium suarum vestibulis ad fugandos dæmones excitari, quo maximè præsidio vti solitos Lusitanos aduersus dæmonum formas & tetra monstra cognouerant. Quippe in oppido quodam cùm deserta quædam spectris dæmonum domicilia & terriculamentis infesta Lusitanis mercatoribus rei totius ignaris ad hospitium Iapones assignassent; eorum edocti periculo exemploque senserunt, nihil esse aduersus ludibria terroresque dæmonum Christi crucem præsentius. Quocirca spe concepta Xauerius crebræ ex Satana in Iaponia victoriæ, quando eò iam tot essent venerandę crucis inuecta trophęa, gestiebat quamprimum in ea loca migrare. Verùm Lusitano destitutus nauigio, Sinam Ethnicum nauicularium, cui cognomẽ erat Latro, Deo tamen magis quàm barbari fide confisus adhibere non dubitans, certa cum eo mercede transegit, vti relictis ad læuam Sinis, sese in Iaponiam cum comitibus extemplò perduceret. Iunio igitur mense, data sibi à nauarcho fide, Prętoriąque Malacæ, ipso S. Ioannis Baptistæ natali die Malaca discessit, explorata propè spe felicis euentus, & impedimenta Satanæ perrumpendi. Quam quidem in eo fiduciam alebat gemina illa cogitatio. Primum, quòd Deus, qui suum consilium intueretur itineris, sibi testis esset, nihil ab se spectari aliud, nisi vt animæ ad eius similitudinem conditæ conditorem suum agnoscerent, & debitum ei cultum honoremq; tribuerẽt. Deinde, quia, cùm eius prouidentia nutuque non modò homines, verùm etiam dæmones regerentur, rabiem illi suam in se expromere, nisi Deo conniuente & permittente non possent. Hæc tam salutaria cogitata non mediocriter confirmabat Ignatij dictum, quod propositum ferè semper habebat: Societatis hominibus enitendum esse, vt se ipsi vincerent, timoresque ab sese omnes abijcerent, qui Dei fiduciam minuerent, impedirentq; quo minùs spem omnem in vno Deo reponerent ac locarent: cuius quidem assequendæ spei gratia, vias omnes indagandas, ipsum tamẽ fiduciæ fundamentum, si quidem Dei munus est, collocandum vtique in eo esse; cuius ad arbitrium ea plerumque fiducia, ijs, qui se vicerint, impertitur.

170 *Vis crucis aduersus dæmones*

171 *Ethnico nauiculario se credit.*

172 *B. Ignatij vox, inanes formidines abijciendas.*

173 *Difficultates nauigationis ex perfidia & superstitione nauarchi.*

Has præclaras cogitationes vt cum actione coniungeret, instãs iam necessitas postulabat. Quippe institutæ secundissima nauigatione nauarchus contra fidem interpositam (quæ Barbarorũ perfidia est) Iaponici itineris cursu consilioque mutato, tempus de industria in obuijs insulis temere consumebat. Pupugit ea res Xauerium vehementer, veritum, ne secundis abusi ventis exacta mox æstate cogerentur in finibus hiemare Sinarum. Augebat dolorem pij Patris Barbarorum plurima superstitio, qui passim execranda in eius oculis sacra suo operabantur idolo; quod illi cereis in puppi compluribus, & odoribus ex aquilano ligno incensis ad amentiam venerabantur; dæmonemque sæpè sortibus consulebãt, vtrùm secundis essent vsuri ventis, si Iaponiam peterent, & tempestate percommoda. Xauerius autem commemorandis nauarcho pignoribus, & minis precibus permiscendis, tandem impulit reluctantẽ, vt iter in Iaponiam dirigeret. Sed eo in itinere Satanas, qui præclara Xauerij incepta atque consilia ferre non poterat, miscebat subinde sortes, ne Patris ex sententia properantis in Iaponiam, eductæ caderent. Iamque erat in cursu nauis, cùm visum est Barbaris ductis iterum sortibus ex diabolo percunctari num ea nauis ex Iaponia sospes esset reditura Malacam. Edita sors est, in Iaponiã quidem peruenturam, sed Malacam minimè reuersuram. Tum verò illi hærere, & in annum proximum Iaponica profectione dilata, apud Sinas hibernare cõstituunt. Lentè igitur prouehebantur ingemiscente Xauerio, qui profectionẽ suam Dei causa susceptã ad diaboli nutum arbitriumque dirigi videbat ab Ethnico: doloremque geminus vno die casus & miserabilis auxit. Die beatę Magdalenę sacro sub vesperam intumescente fluctibus mari, cùm nauis iactis anchoris fluitaret in salo, vnus è Xauerij comitibus Emmanuel Sina in apertam fortè sentinam nauis iactatione prolapsus, à capite vmbilico tenus in imo demergitur. Inde ægrè extractus omnium opinione mortuus, cùm diu exanimis iacuisset, & graue vulnus accepisset in capite, tandem Dei benignitate precibus Xauerij ad salutem reuocatur. Sub primam Emmanuelis curationem, consimili agitatione nauigij nauarchi filia in altum excussa, sub ipsis parentis & cæterorum oculis fluctibus hauritur. Tum verò lugubris clamor barbaro vlulatu planctuque permixtus, qui diem illum noctemque tenuit, exoritur. Inde ad idolum sacrificijs placandum versi omnes, diemque noctemque mactandis auibus, & apponendis simulacro dapibus consumpserunt. Scisciantibus ex idolo causam cur nauarchi filia interijsset, diabolus occasionem ratus optimam in inuidiam adducendi Christianos apud eos Ethnicos; edita sorte respondit, si Emmanuel homo Christianus in sentina perijsset, puellam in mari non fuisse perituram. Sensit ea sorte Xauerius se ac suos peti, varijsque ab architecto & parente mendacij modis ac rationibus oppugnari. Verùm eadem semper animi magnitudine, eodem diuinæ fiduciæ robore vir sanctus instructus, cùm tantas & tam apertas iniurias Christo fieri sacris illis impurissimis cerneret, neceas ab se prohiberi vllo modo posse; ardentes sese in preces effudit, vt homi-

174

175

nes

nes illos pro sua clementia Deus suam ad imaginem procreatos tantis tamque impijs erroribus liberaret: aut certè communem hostem Satanam illarum superstitionũ auctorem toties pœna exaggerata puniret, quoties nauarchum ad sortes ducendas, & se pro deo colendum impelleret. Huius posterioris optati compos est quodammodo factus. Quippe dæmon quasi rogatu Xauerij nouas esset pœnas & cruciatus expertus, sæpiùs ei minitans denunciauit, venisse tempus vlciscendi doloris sui. Cuius ille minas terroresque
176 deridens, didicit etiam Dei beneficio, quemadmodum in maximis terroribus, quos Dei permissu timidis hominibus Satanas incutit, dimicandum, & quibus tandem præsidijs contra eius impetus sit vtendum. Extat eius ad Goani Collegij Socios ea de re epistola sanè luculenta: vbi summatim narrat, quid à Deo cęcas illas inter procellas tenebrasq; didicerit, & quàm certum tutumque præsidium sit contra terrores incussos, dæmonumque terricula, vt sibi quis diffisus, & Deo penitùs fretus cor omnis formidinis expers & pectus gerat: neque permittat, vt tali ac tanto defensore metuere, aut de victoria videatur ambigere. Nihil enim magis in re tali, talique tempore metuendum, quàm Dei diffidentiam: cùm nihil nocere cuiquam Satanas possit, nisi quoad Deus
177 ipse permittat. Ea tempestate perfuncti nautæ, solutis anchoris Iaponiam versus persequuntur iter. Paucis diebus ad Cantonienſem Sinarum portum noua cum ijs pugna oritur. Minùs quippe læta de Iaponica nauigatione responsa ab idolo ductis sortibus reddebantur: & ne cursum intermitterent, neue Cantoniæ in insulis, vt obfirmato animo constituerant, hibernarent, desudandum Xauerio fuit, modò precibus, modò minis, & nunc pignorum commemoranda iactura, nunc Præfecti Malacensis & Lusitanorum objicienda formidine, quibus data fides esset, vt nauarchus in instituta nauigatione procederet. Nec diu perfidus in fide perstitit. rursus in Cincæo altero Sinarum portu, qui proximus erat, meditabatur hiberna. Tam multa impedimenta moraſque propiùs in Iaponiam aduentanti Xauerio Satanas inferebat. Nec ab eo proposito abduci facilè nauarchus posset, nisi obsecundans Xauerij votis admirabilis Dei prouidentia, cui mos est partem illam sustentare potissimùm (vt aiebat Ignatius) quam humanis viderit spoliatam præsidijs, ab eo, quem dixi, portu cursum auerteret. Iam erant portum ipsum subituri Cincæum, & illic inuito hibernaturi Xauerio, cùm aduolans è vestigio nauicula, obsessum prędonibus portum, actumque fore de naui, si eò propiùs accederet, nunciat. Quo perterritus nuncio nauarchus (nec enim passuum millibus ampliùs quatuor prædones aberant) portum illum declinare constituit. Cumque repetenti Cantonienſem aduersus, Iaponiam petenti secundus afflaret ventus, volens nolens in Iaponiam flexit. Ergo in has demum
178 tam optatas insulas XVIII. Kal. Septemb. qui dies assumptæ in cælum Deiparæ sacer est, inuitis Xauerius nautis, & reluctante Satana, deportatur. Applicuit nauis Cangoximam Pauli Iaponis patriam: quæ vrbs in regno Saxumæ potissima est, quò maximè Xauerius optabat. Hìc ille à Pauli propinquis atque domesticis, & ab vrbis Præfecto primarijsq; ciuibus vnà cum socijs peramanter exceptus, faustum Iaponibus nuncium, & spem præsentem attulit æternæ salutis, eo præsertim die, quo videbatur eos inuitare quodammodo in cælum inuecta ipsa cæli terræque Regina.

Atque vt intelligatur, quæ Xauerius in loca 179
diuino afflatus spiritu penetrarit, subijciamus & *Iaponia situs & magnitudo.*
nos hìc paucis, ne ad alios remittendus sit lector, regionis situm atque naturam. Iaponiæ nomine in extrema Asia, extremoque Oriente complures insulæ sunt ab trigesimo fermè ad trigesimum octauum gradum ab Æquatore in Septemtrionẽ portectæ, modicis inter se fretis euripisq; discretæ, decennio antequà eò Xauerius appelleret, à Lusitanis inuentæ. Tres magnitudine præcipuæ insulæ sunt, Niphon, Ximus & Xicocus. Niphon tribus & quinquaginta regnis constat non admodum magnis: cæterùm complurib⁹ opulentis, quorum caput vrbs Meacum, vnde quidam reliquæ regioni dant nomen. Ab Niphone vocabulo, quod Sinæ paululùm immutarunt, Iaponis apud nos & Iaponiæ nomen increbuit. Eius lon-
180 gitudo millia passuum septingenta, latitudo varia traditur: vbi autem maxima, centum circiter & octoginta. Ximus regnis distinguitur omnino nouem, & nobilissimas habet vrbes Vsuquin & Funaium in regno Bungensi, in Saxumano verò Cangoximam, quam Pauli patriam esse diximus, eoque Xauerium cum comitibus appulisse. Prima quippe ex India nauigantibus insula Ximus occurrit: quę idcirco, & quia frequens etiam portubus est, à Lusitanis mercatoribus celebratur. Eius longitudo centum & quinquaginta, latitudo septuaginta passuum millia ferè colligit. Xicocus regna continet non plus quatuor, dimidio fermè Ximo minor. Ita Iaponiæ regna vniuersa, seu potiùs prefecturę (nec enim omnia sunt eiusmodi, vt in ea regni vocabulum aptè quadret) sex & sexaginta censentur. Terra verò vniuersa Italię magnitudine propè par. A Septemtrione Tartaros, ab Occidente Sinas spectat, ab Oriente Nouam vergit ad Hispaniam, ab Meridie vasto mari interfuso, nondum exploratum est, quibus terris obiaceat. Vni olim regi parebat, quem Vo, seu
181 Dayrim appellant: sed regno à Dynastis perduellibus erepto distractoque, inane penes eum imperij vocabulum manst. Summus verò & potentissimus Iaponum omnium habetur ille, qui Meacum, & Meaco finitima regna armis atque arcibus occuparit: quem Iaponico sermone Cubucamam vulgò vocant. Regio æstiuis tempori-
182 bus feruentissima, hibernis frigidissima est. Argenti fodinis in primis nobilis, frugibus verò, agrorumq; fœcunditate non item, bellorum strepitu magis, agrorumque neglectu, quàm telluris vitio, locique natura. Itaque apud eos nec oliueta, nec vineæ nisi perpaucæ: raris etiam triticum locis: quod ipsum imbrium sæpè vi tempestateque deperditur. Ex eo polentæ genus offæque, non panem more nostro conficiunt. Panis, communisque cibus oriza est, ex qua vinum etiam exprimunt. Neque oleum habent nisi factitium è cetis ad litus ejectis. Nam pineas vulgò tedas ad lumen adhibent. Pisce abundant, & vario animantium genere, quibus tamen ferè abstinent: nec

Contra terrores dæmonum remedia.

Die assumptæ in cælum Deiparæ Xauerius in Iaponiam peruenit.

Iaponum imperium.

Iaponici soli natura.

nec carnes gustant nisi venatione quæsitas. Multa proferri noui illius orbis admirabilia sanè possent siue in arborum ac plantarum ingenijs, siue in aquis medicatis editisque montibus, vnde erumpunt incendia: sed propositum est non tam aurium delectationi quàm vtilitati seruire, præstatque incolarum, quàm terrarum ingenia moresque describere: vt appareat quàm verè senserit prudenterque Xauerius, cùm Iapones affirmabat ad capessendam retinendamque Christi Domini disciplinam longè aptissimos esse: eosdemque quamuis à natura bene institutos & informatos, diuinæ lucis eguisse præsidio ad discutiendam peccatorum errorumque caliginem, in qua cùm ipsius naturæ deprauatæ vitio, tum veritatis ignoratione iacebant. Iapones generatim acuti omnes, dociles facilesque sunt. quod indicant etiam rustici puerique: quorum hi celerius, quàm nostrates Europæi quidquid docentur, dicuntur arripere: illi vrbanos propè mores, minimeque agrestem indolem præferre. Litteras plerique norunt, & discendi cupidissimi sunt. Ea de causa sermones de Deo, diuinisque de rebus, vt ea omnia, quæ naturæ rationique congruunt, auidè ad aures, & libenter admittunt. Lingua vna omnium est, eaque vberrima, adeoque multiplex, vt cuiusque notionis ac rei multa, atque idem significantia sint verba: quorum alia apud Proceres, alia apud vulgus; alia à viris, alia à feminis vsurpentur: ijdemque aliter in familiari sermone mentem suam atque sententiam, aliter in scriptis enuncient, nec sine elegãtia quadam vernaculoque nitore, in ipsa verò scriptione alijs litterarum notis epistolas, alijs volumina librosque conscribant. Vt autem iudicio valent, ita maximè tuentur in omni vita constantiam: memoresque decori, semper animo prouident, ne quid in dictis factisue molle aut effeminatum appareat: animi perturbationes & iras dissimulatione mira coërcent. Nam & gradus in ira lentior, & frons hilarior apud eos est: nullæ vociferationes, nulla iurgia seu publicè inter populares ac ciues; seu priuatim inter vxores ac viros, liberos ac parentes, heros ac famulos. Si quid odiosius accidit, contentionis vitandæ causa per internuncios aguntur. Inter ipsas quoque noxiorum pœnas conuicia remouent acerbitatemque verborum: raræ etiam inter eos rixæ ac prouocationes, cùm tamè tanta sit inter eos armorum & gladiorum impunitas. ferociam quippe omnem, & vlciscendi sitim in tempus differunt. Denique turbidis in rebus, æquè ac lætis admirabilem in speciem æquitatem animi constantiamq; conseruant: ad hanc ætas quoque imbecilla ac puerilis formatur, vt vel in ipsis lusibus & remissione animorum maturitas in ea quædam, & grauitas senilis eluceat.

183 *Iaponum ingenia.*

184 *Lingua Iaponica.*

185 *Iaponum mores.*

Natio est laudis ac gloriæ mirum in modum appetens, & in retinenda dignitate Romanis veteribus propè par. Porro Dayris id hodieque iuris obtinet, vt quidam quasi Præfectus honoris sit. Eius vnius in Iaponia totaiudicium est, quibus quisque titulis honestandus decorandusque sit. Ergo apud hunc regni Proceres, singulique Dynastæ suos quisque procuratores habent, & pretiosis inter se muneribus certant, vt eius gratiam ineant. Honore posteriora ducunt omnia, nobilitate diuitias, honestate vtilitatem. Paupertas nemini ferè probro aut dedecori est. Patricijs vel egentibus suus manet honos haud minor quàm diuitibus & opulentis. Nec diuitiæ tanti sunt apud eos, vt nobiles quamuis pauperes, vllis adduci conditionibus possint, vt cum plebeijs vel ditissimis connubia iungant. Putant enim, si ad ea descendant, multum se de sua existimatione ac dignitate deperdere. Sua autem cuique vxor est, non plures: & quoniam ad honestatem valdè propendent, ex eo fit, vt omne genus aleæ, & furta omnia veluti res turpissimas auersentur. Ludis idcirco abstinent, quòd lusores appetentes sint alieni, sensimq; à lucri cupiditate ad furti consuetudinẽ traducantur. Furtum autem ipsum adeò detestantur & horrent, vt fures omnes in crucem agant. Itaque tanta supplicij atrocitate proposita pauci apud eos fures. Nullam non modò contumeliæ speciem, sed ne dictum quidem paulò asperius ferre queunt: ergo reuerenturse inter se præcipuè nobiles, certantque officijs & honore verborum. Armorum gloria, virtuteque bellica cunctis se præstare nationibus arbitrantur, cæteraque præ se contemnunt. Tantum tribuunt armis, quantum alia nulla: nec re alia perinde gloriantur, atque armis auro vel argento decoris. gladios ac pugiones iam inde à pueritia perpetuò gestant etiam domesticos intra parietes, quos & noctu, cùm quieti se dederint, ad ceruical suspendunt. Rem familiarem in armis, & cultu corporis, seruorumq; comitatu consumũt. Sagittarij sunt peritissimi, pedestribusque prælijs, (tametsi equorum copia non desit) ferè contendunt. Bella continẽter inter se gerunt: &, vt quisque vincit viribus, ita latissimè dominatur. Instituuntur iam inde ab vtero ad duram & militarem vitam. In lucem editi, vel tempestate perfrigida lauandi ad flumina deferuntur. Aualli ab vbere locis asperis & incommodis procul à matribus & nutricibus educantur. Quòd nulla res adeò infringat animos & eneruet, vt educatio mollis & delicata. Famem, sitim, æstum, cæteraque mortalitatis incommoda incredibili animi robore ac tolerantia perferunt. Aperto capite in Sole pariter ac pluuia vterque sexus incedit. Storeis pauimenta consternunt, vbi & somnum capiunt, ceruicibus rigno subiecto: & humi quoque epulantur cruribus insidentes. Pisce, pomis, oleribus, oriza victitant: & huius frugalitatis beneficio cùm secunda valetudine vtuntur, tum ad extremam senectutem plerique perueniunt. Alia ab alijs de Iaponum moribus eleganter & copiosè sunt scripta. Sed nos ea præcipuè excerpsimus, quæ docerent quàm parata & idonea ad accipiẽdos Euangelicę prædicationis fatus Iaponica sint ingenia.

186 *Auida gens honoris.*

187 *Nobiles in primis.*

188 *Vnica vir vxor.*

189 *Ludus & furtũ abstinent.*

190 *Armis gloriantur.*

191 *Qualis educatio, & alij mores.*

Sequuntur ea, quæ lucis Euangelicæ necessitatem indicant, denssimę errorũ tenebræ atque vitiorum: quæ propè ex æquo cum eorum bonis virtutibusque contendunt. Primùm enim in Dei cultu, & in finibus bonorum ac malorum miserandum in modum errant. Nam cùm superstitionum apud eos multa sint genera, liberum cuique est, quam voluerit sequi: sæpeque fit, vt eodem sub tecto vir aliam & aliam vxor, aliam quoque liberi sectam sequantur. Et quanquam sæpè oritur

192 *Superstitiones Iaponicæ.*

tur inter eos de disciplinæ dignitate contentio, tamen cùm cuique liceat vt velit viuere, nullas plerumque ea res turbas excitat. Ea varietas ac multitudo sectarum è Xacę fraudibus dicitur extitisse. Hic homo versutus ac detestabilis è regno Sionis in finitimos Sinas cùm Amidam quendam prædicans, superstitionis nouum perplexumq; genus intulisset, demũ in Iaponiam quoque inde peruexit. Venerabantur ea tempestate Iaponij deos tantùm suos quasi domesticos, è Regibus priscis, vel hominibus alia re memorandis in diuinitatem adscriptos. Neque ab his alia quàm vitæ huius (cùm eam vnam tum nossent) emolumenta orabant, bonam valetudinem, liberos, opes, & similia horum. Hique sunt dij, quos Cames appellant. Xacę autem aduentu Fotoques addidere, quorum principes Amida & Xaca ipse numerantur, & ab his vitæ post hanc futuræ bona precantur. Nam Xaca cùm in Iaponiam venisset, & præsentis vitæ imperium occupatum à Camibus reperisset; tanquam diuiso religionis regno, mentione que vitæ futuræ illata, facilè persuasit, vt rudes gentes à Fotoquibus vẽturi æui commoda expectarent. Ita præcipua Iaponum numina Cames & Fotoques sunt. Cæterùm Xaca aggressus suorum somniorum deliramenta litterarum tradere monumentis, adeò, siue quia difficile est sibi constare in multo sermone mendacem, siue etiam dedita opera ad dictorum vanitatem tegendam, magister tenebrarum tenebras persequens, implicauit sensus, ac totam orationem vocibus obscurauit ambiguis, alibique aliter pronunciauit; vt ex eius voluminibus, quæ multa & magna sunt, plurimæ inter se discrepantes, planeque contrariæ, dum ad suam quisque libidinem auctoritatem eius detorquet, natæ ac propagatæ sint hæreses. Omnium tamen summa eò redit, vt pœnas ac præmia post mortem vulgaris turba credat manere: Principes, quique sapientiores habentur, arcano quodam interpretantes artificio Xacæ dogmata, spatijs huius vitæ cuncta definiant. Sunt præterea, qui & ipsi diabolo templa erigunt: in quibus effigiem eius multò quàm nos tetriorem deformioremque depingunt. Is varijs modis illudit hominibus: nonnullisque familiariter vtitur, & varia specie se visendum offert, terroribusque interdum, ac denunciatione pœnarum, vt sibi fana constituantur, extorquet. Nonnullis, cupiditate vitæ beatioris iniecta, vt ad certum dierum numerum voluntario supplicio sese macerent, persuadet: quod vbi satisfactum sibi esse pronunciauerit, tum demum ad voluntariam quoque necem miseros adigit. Sunt qui Amidæ visendi studio, viam sibi ad eum certa morte munire non dubitant. Ac primùm emendicata diebus aliquot stipe, & in manicas indita, concionem aduocant, vt totam sui consilij rationem populo exponant, cunctis admirantibus & approbantibus tantam hominum sanctitatem. Deinde mare petunt, nauigiumque conscendunt: & alligatis ad brachia, pedes, lumbos & collum saxis, vel perforata de industria sentina merguntur, vel in altum se ipsi præcipitant. Eam verò nauim amici atque propinqui separato prosecuti nauigio confestim concremant, nefas rati, quæ tantis religionibus consecrata sit nauis, eam ab vllo in posterum contingi fortalium. Religionum magistris & sacerdotibus vtuntur ijs, quos Bonzios appellant, flagitioso atque impuro hominum genere: quorum sectæ plurimæ numerantur, vario inter se cultu superstitionibusque distinctæ. Nec pauciora genera Bonziarum, quas Biconias ipsi vocãt. Bonzij capite ac mento prorsus abraso inter quotidianas impuritates atque flagitia, vitam nihilominus celibem profitentur. nuptias quippe contraxisse capitale ijs est. Eorum quidam media nocte tristissimabilis excitati, alternantibus in odeo choris carmina quædam è Xacæ libro suo more decantant: vt in omnibus ferè diabolus Christi æmuletur Ecclesiam. Dies per annum festos agitant multos, & concionibus populum suo arbitratu tiere negant. Claro vt plurimum viri sunt loco. Proceres namque multiplici onerati prole, quibus satis amplum patrimonium relinquere se posse diffidunt, ne turbas aduersus heredes concitent, ad Bonziorum numerum aggregant. Miserandum in modum populis illudunt. Xacam Amidamque ante omnia iactantes bina ternaue annorum millia voluntarijs se afflixisse pœnis, vt hominum innumerabilium saluti consuleret: proinde qui nullas delictorum suorum pœnas luerint, si sectarum suarum auctores ac principes implorarint, eos ab omnibus incommodis, vel ex ipsis etiam inferis liberandos, modò magna eos fiducia implorent, in eisque spem suam ponant omnem. Vtuntur autem ad eos implorandos serie quadam orbiculorum bene longa, atque inter orandum gradatim singulos ad orbiculos eos inuocant. Quam precum seriem alij alijs crebrius rariusue percurrunt. Ita diabolus, cui nihil propositum est magis, quàm vt criminibus quamplurimis mortales irretiat, cùm Principum, sapientiæq; professorum plerosq; summota supplicij præmijque post mortem expectatione, quò libitum est, agat; cæream multitudinẽ fallaci illa fiducia, ad eamdem peccandi licentiam pellicit. Multas habent varijs locis Academias copiosis vectigalibus instructas ad percipiendam retinendamq; sectarum disciplinam. Atque vt nulla propemodum sacrosanctæ Christi Ecclesiæ in ludicro illo Satanæ simulacro desit imitatio; præest Iaponicis superstitionibus supremus quidam antistes, qui vel à stirpe nobilitate ue legitur, vel pecunia. Is latè admodum imperat, & copiosis vectigalibus fruitur, vt cum profanis sæpe regibus certet. Habet & is Meaci domicilium, intra quod idola sex & sexaginta supra trecenta numerantur, quorum singula singulis vicissim noctibus ad eius latus excubiarum causa locantur. Sacrosanctus vulgò putatur, & pro Numine penè colitur; vt nefas quidem ei sit humi vestigia ponere: quæ si ponat, de honoris illicò gradu deijcitur. Eius munus & partes sunt moderari sacra omnia, & nascentes Bonziorum sectas suo diplomate comprobare, sine quo illæ nullam existimationem, vel auctoritatem obtinerent. Ad eumdem spectat creare Tundos, qui sunt velut Episcopi, aut creatos à Regulis confirmare (nam & penes Regulos Dynastasque nonnunquam potestas hæc est) Tundi verò magno & ipsi in honore sunt: ij sacerdotia confetunt, & leuiora quædam curant. Ad eosdemq; antistites

193

194 *Xacæ scripta qualia.*

195 *Diabolum quidam colunt.*

196 *Bonzij Iaponici.*

197 *Astutia diaboli in imitandis Christianis ritibus.*

198 *Fraus diaboli in sceleribus propagandis.*

199 *Summus Iaponicarũ superstitionum antistes qualis.*

200 *Tundi, genus antistitum inferiorum.*

pertinet, chirographis quibusdam cauere populo, nihil eum post mortem mali à dæmonibus accepturum, qui vnum aliquid ex ijs è vita migraturus acceperit. Et quanquam eiusmodi chirographa caro admodum veneunt, plurimi tamen ea, priusquam hinc abeant, comparare sibi non dubitant: eaque diligenter asseruata moribundi sepeliri secum iubent, quorum diabolus fugetur aspectu. Ea Bonzijs quæstuosa est mercatura: qui quidem suis legibus carne, pisce, vino palàm abstinent: oleribus tantùm & oriza, nec nisi semel in die vescuntur. Quæ singularis ciborum abstinentia magnam illis in vulgus auctoritatem conciliat, & in omni morum vitæque fœditate tuetur opinionem: cùm tamen apud eos ita nefariæ libidines vigeant, vt horrorem non sentiant, neque in peccatis id numerent: obiurgatióque risu & facetijs eleuare conentur obiecta. Id nimirum vmbra illa sanctitatis fraudulentissimus Satan agebat, vt concessarum abstinentia nuptiarum infanda stupra induceret. Quemadmodum enim nec mala permittit Deus, nisi maiorum causa bonorum: ita nec diabolus quædam ex se bona suadet, nisi vt ad deterrima quæque gradum sibi per ea faciat. Ergo talibus magistris tam nefario flagitio populus totus sordet, & magistrorum se auctoritate defendit. Quoniam si Bonzijs, inquit, id licet, quid ni profanis hominibus liceat? Alunt & feminas Bonzij complures suis in cœnobijs & claustris, quas colonorum suorum esse coniuges mentiuntur. Adeunt & horis omnibus officij causa Biconias, vicissimque ipsi à feminis adeuntur. Quorum exemplo corrupti reliqui reuulsis pudicitiæ repagulis, in omnem & ipsi turpitudinem sese intemperanter effundunt. Haud postremas apud Iapones obtinet calliditas ac perfidia, & simulandi fallendiq; studium. Vti quemque pessimè oderunt, ita familiarissimis oculis intuentur. Accedit fœuitia morum, & immanitas dira. Leuissimis de causis, quos oderunt, auersos, nec opinantes inuadunt, vnoque aut altero acuti ac ponderosi acinacis ictu conficiũt. Dein composito ac securo vultu, quasi facinus ad se nulla ratione pertineat, ferrum vaginæ reddunt. Nec feminis ingenium mitius, quæ suos enixæ fœtus, alendi tædio, vel egestate, iniecto pede prefocãt. Alicubi etiam mulieres, quæ ventrem ferunt, quoniam persuasum habent, feminam si peperierint, ad inferna damnari, suum in vtero fœtum medicamentis interimunt. Nulla apud eos publica & gratuita siue peregrinis, siue pauperibus ægrotantibus diuersoria. Sub dio pernoctant, miseramque trahentes animam ab hominibus destituti, vel ipsa die sanantur, vel extincti morbo abijciuntur in sterquilinium. Quo etiam magis Christianam caritatem erga derelictos & pauperes admirantur. Forensis res nulla propemodum; non Iuris ciuilis formulæ, non citatio reorum, non carcer publicus. Ius totum in armis, aut Principum placitis. Priuatim patres familias suæ quisque domi capitalium rerum cognitionem exercent, & grauiora ferè crimina morte puniũt. His priuatis iudicijs populus regitur. In Proceres verò seditiosos sic animaduertunt. Ædes noxij ex milite circumdat armato, dataque aut pugnæ aut voluntariæ mortis optione, si pugnã is optet, commisso protinus prælio cum familia tota deletur, perpetuaque in omnem posteritatem notatur infamia: sin voluntariè necem eligat, optimis vestimentis ornatus vna aut altera plaga vltrò sibimet ventrem scindit, & in viscera tanta vi ferrum adigit, vt ea diffluant. Sic exenteratus amputandas parato ad id ipsum famulo ceruices præbet. Atque id demum mortis genus infamia vacat: nec filij quidquam de iure deperdunt. Ex amicis verò subinde præcipui illatis pariter sibi manibus supra mortuum corruunt: idque honestum sibi & glorioſum ducunt. Idemque facinus in alijs quoque periculis, præsertim vbi agitur existimatio ac fama, valdè vsitatum ac perhonorificum habetur. Reges atque Dynastæ armatorum stipati caterua difficiles ad se aditus præbent, adductoque supercilio nutibus fermè agunt: & quidam interdum barbaro quodam fastu adorari colique se iubent. Apud eos regit omnia metus. Nihil opis in populi caritate repositũ est, ex quo fit, vt crebræ & occultæ cõspirationes erumpant; has autem regnorum conuersiones, & summa rerum omnium perturbatio consequatur. Ergo in hanc cæcam errorum vitiorumq; noctem Euangelij facibus Xauerius primus illatis, tenebras paulatim disijcere, & Solem iustitiæ conditum aperire pluribus locis cœpit. Cuius ad aspectum atque fulgorem pudor in multis redit horrorque vitiorum: emendari in hominibus ratio, ne bestiarum more viuerent: suscitari, quos Deus indiderat veritatis igniculi: &, vt ex ijs, quæ deinceps narrãda sunt, planum fiet, sobrietas, iustitia, pietas coli cœpta. Verùm enim verò arduum vsquequaque erat opus, longeque humano conatu superius. Inferendum erat bellum infernis potestatibus in vetusta tyrannide obstinatis, lacessenda tanta tot Dynastarum ac Principum contumacia, irritanda superbę gentis sanguinaria perfidia, conuellendi patrij ritus ac mores tot sæculorum auctoritate firmati, templis incredibili magnificentia spectandis, simulacris non religionis modò opinione augustis ac sanctis, sed argento quoque, auro, opere admirandis, vitaque vulgo carioribus afferendæ manus. Ante omnia Bonziorum nudanda fœditas, & protrahenda in lucem turpitudo: omnibus denique mortiferæ quidem, sed dulces tamen & assuetæ carnis illecebræ detrahendæ; eoque omnium odia, insidiæ, iniuriæ subeundæ, in vltimo mundi angulo, in summa humanorum præsidiorum solitudine, & rerum omnium egestate. At Xauerius, cui Apostolicum illud facere omnia, & sustinere omnia propter Euangelium, iam diu steterat: cui reportatæ tot antè de inferno hoste victoriæ animum erigebãt, percepta diuinæ tutelæ pignora constantiam roborabant, dulcedo animarum Christo partarum ad noua lucra exacuebat industriam; continuò duce Christo admouet sancto operi manus. Primùm omnium induxit in animũ, quoniam Bonzios audierat carne & piscibus abstinere, ab ijs etiam ipse, ne in cuiusquam offensionem incurreret, temperare. Quanquam multò sibi arctiorem abstinentiæ legem indixit, quàm quæ Bonzijs diceretur indicta. Ipsa rerum egestas, & diuersa ac peregrina victus ratio parciùs eum viuere duriusque cogebat. Pro pane oriza, pro obsonio ferè

201 *Bonziorum auaritia & fœditas.*

202 *Diabolus cur bona quædam Bonzijs persuadeat.*

203 *Simulatio apud Iapones multa, & alia morum portenta.*

204 *Iter in Iaponiam.*

205 *Vltrò sibi ventrem in periculo scindere in nesium.*

206 *Difficultas cõuertendi Iaponia.*

207 *Prima cura B. Xauerij in Iaponia conuertenda, sua vita exemplis præluceru.*

ferè pomis oleribusque barbaro item more conditis leniebat desideria naturę: nec tamen meliùs alibi, quàm in Iaponia valuisse se scribit, scilicet non tam frugalitatis naturali ope, quàm cælestis pabulo caritatis. Deinde sedulam & accuratam operam dare linguę Iaponicę rudimentis aggressus, in præcipuis Christianæ fidei capitibus conuertendis adiuuante Paulo complures dies summis laboribus desudauit, non tam quia natura difficilis ea sit ad discendum, quàm quòd, vt antè diximus, varia & locuples. Quò accedit exquisita inter vrbanos & litteratos rectè loquendi consuetudo: in qua si quid imprudens pecces, aut à ratione discedas, risu & sibilis exploderis. Itaque primis illis diebus Xauerius ac socij tanquam mutæ quædam statuæ inter Iapones versabantur, & ad eorum voces penitus surdi, cùm multa de se dici agitariq; sentirent, obmutescebāt. Quanquam autem Paulo Iapone vtebantur interprete, tamen cùm hic in sua ipsius lingua peregrinus videretur & hospes, & litterarum insuper esset expers; minùs videlicet rectè fideliterque reddebat, quæ Christiana lex tradit. Adeò autem scribebat imperitè, vt ea, quæ scriberet, à litteratis Iaponibus perlegi sine risu non possent. Itaque socij simul ac fari cœpissent, excipiebantur cachinnis, & eorum ab omnibus deridebatur infantia. Xauerius tamen alienæ salutis sitientissimus auditorum cachinnatione contempta rem constanter vrgere, & balbutire perseuerabat ad populum. Et quoniam Bonziorum auctoritate senserat vniuersæ multitudinis studia niti, faciendum sibi putauit, vt quo magis cætera in expedito forent, eam vel sibi adiungeret, vel obtereret & euerteret. Ergo per opportunitatē ipsum Bonziorum antistitem nactus, quem sua lingua Ninxit appellant, cui omnes tum eruditionis & sapientiæ fama, qua cæteris antcibat, tum muneris, quo fungebatur, amplitudine, ætatisque præterea auctoritate, quæ octoginta annorum iam erat, plurimum tribuebāt; comiter sese in eius familiaritatem insinuauit. Inde sensim habitis de religione sermonibus in animorum immortalitate nutantem sæpè senem offendit, tandemque disputatione prouectus, eum inconstantiæ leuitatisq; conuicit. Quod victoriæ genus quanquam odiosum victorem victo plerumque reddit; ea tamen Xauerij comitas in disceptando fuit, cum ingenij significatione coniuncta, vt captus potiùs obstrictusque Bonzius magno eum honore coluerit. Cuius exemplo cęteri incitati Bonzij, visi sunt & ipsi eius consuetudine mirificè retineri: vehementer insuper admirari tantam animi magnitudinem, acceptamque diuinitus mentem (sic enim loquebantur) vt religionis duntaxat causa è Lusitania in Iaponiam tot tantisque Oceani tractibus, tantisque cum periculis contendisset. Victis in suo antistite Bonzijs, ijsque sibi deuinctis, quo solidiores in populo fructus vbtioresque perciperet, post degustata Iaponici rudimenta sermonis, Euangelij prædicandi potestatem ab Saxumano rege petere antè constituit: Pauloque adnitente, qui in salutando rege anteuerterat, facilēs ad eum aditus nactus est. Is Cangoxima miliaria quindecim aberat, Pauloque ipsi ex Indiæ remotissimis regionibus peregrè redeunti, & ob id suis popularibus propè miraculo, valdè sese comem ac beneuolum præbuit. Quoniam autem Lusitanorum iam dudum commercium, quos ad emporia vicina cum pretiosis oneribus commeare didicerat, expetebat; multa ex Paulo de Lusitanorum moribus ac virtute, multa de rebus Indicis, & legis Christianæ mysterijs scisciatus est curiosiùs. Cui cùm satis Paulus cumulateque fecisset, deque Xauerio multa insuper addidisset; ad extremum egregiè pictam in tabula, quam ex India aduexerat, Dei Matris imaginem, puerique Iesu materno sedentis in gremio, spectandam regi protulit. Quam rex submisso poplite veneratus, id ipsum fieri ab omnibus qui aderant imperauit. Paulus vt ad pietatem propensum regem sensit, Xauerium ei socioque conciliauit. Ipsa quoque regis mater visa est ad Christi legem non mediocriter affici: tabulæque capta specie paucis pòst diebus quàm Paulus Cangoximam rediit, nobilem ad eum virum misit, qui sumēdum quoquomodo eius curaret exemplum, & simul litteris consignanda Iaponicis Christianæ legis initia. Ac pingendæ quidem tabulę defuit artifex: cęterùm fidei summam dierum aliquot labore conscriptam Paulus dedit. Cuius post reditum, ad eumdem Xauerius regem iam beneuolum ac paratum profectus, potestatem legis Euangelicæ prædicandæ popularibus suis, edictumque publicum impetrauit. Ita Christiana sacra paulatim in vrbem inducta; Pauliq; primùm vxor ac filia, tum propinqui & amici complures, qui haud inquo animo tulerant eum factum esse Christianum, assiduis eius monitis & hortatibus ad baptismum perducuntur. Hos deinceps subsecuti sunt alij, & paucorum mensium spatio ciues ampliùs centum haud repugnantibus inuitisq; propinquis. in ijs Bonzij duo: quos cum alijs aliquot neophytis Xauerius in Indiam misit, vt ingenuis artibus in Collegio Goano, & religionis imbuti mysterijs, suis deinde popularibus reuersi prodessent. Ipse verò nondum vsum vernaculi sermonis adeptus, præcipua fidei nostræ capita Iaponicè conuersa, litterisque nostratibus consignata neophytis è codice populoque tradebat. Porro ad eius confirmandam inter homines Ethnicos & alienos à veritate doctrinam, prodigiorum adminicula miraculaque non deerant. Ethnico homini Cangoximæ ciui honesto ac locupleti, filiam quam vnicè diligebat immaturo funere mors abstulerat. Hunc amici neophyti cognatique nonnulli nimijs angoribus deditū cùm vidissent, & vi doloris penè dementem, hortantur vt ad Xauerium præcipua sanctitatis fama præstantem opem aliquam imploraturus accedat. Confestim ille desiderio carissimæ filiæ ad eum, quem sibi nominauerant, aduolat: & madentibus vberi fletu genis, multis ac supplicibus verbis obtestatur & orat, vt opem aliquam, si qua sit, extinctæ filiæ porrigat. Xauerius orbitatem hominis ac solitudinem miseratus, cum Ioannie Fernandio socio ad orandum se recepit. Nec ità multò pòst lætus & alacer, quod indicium solet esse plerumque Numinis exorati; è precatione reuersus, hominem iubet bono animo esse, viuere filiam eius, & saluam esse. Illeverò Xauerij verbis non satis intellectis, quæ vtique vir sanctus in

208 *Deinde linguam edisserere.*

209 *Tum Bonziorum auctoritatem vel adiungere sibi, vel obterere.*

210

211 *Ad hæc potestatem à rege euangelizandi impetrare.*

212 *Primi in Iaponia baptismi.*

213 *Reddit vitam Xauerius demortuæ puellæ.*

214

ce persimili à Christo didicerat; indignabundus abscedit, suspicatus opinor eum vel à suis ædibus abhorrere, vel minorem sibi fidem habere de filiæ morte narranti. Domum repetenti puer domesticus obuiàm venit, & filiam viuam & incolumem nunciat. 215 Quo nuncio mœstus pater exhilaratus domum properat, & quam exanimem reliquerat, viuam reperit. Obstupuit ad eius parens aspectum, & manantibus gaudio lacrymis, ex eamet sciscitatur, quî tandem redijsset in vitam. Respondit illa se, cùm exisset è corpore, dum à tetris quibusdam satellitibus ad horrenda quędam deportatur incendia, repentè duobus à viris sanè quàm egregijs ex eorum ereptam manibus vitæ redditam. Sensit paterfamilias præsentissimam Xauerij opem, & vnà cum filia gratiarum ergò ad eum confestim redit. Filia Xauerium & socium eius intuita, admirabūda patri succlamat, En, inquit, illi, qui me ex inferis reuocarunt: & obortis ambo lacrymis procumbunt ad pedes. Mox tota cũ familia relictis superstitionibus patriis, Christianis sacris initiantur. Disseminata huius prodigij fama, pusio quidam affertur ægrotus totus tumens ac turgidus: quem sublatum suas Xauerius in vlnas, & aliquoties sic affatus, Benedicat tibi Dominus, pulsis tumoribus sanum reddidit. Ciuis etiam alius locuples & honestus, alta scabie & lepra respersus Xauerium per internuncium rogat, vt ad se curandum ne grauetur accedere. Xauerius excusatis occupationibus, pro se misit è comitibus vnum, qui salutato suis verbis ægroto, semel, iterum tertioque perquireret, Christianus ne fieri vellet. cùm æger annuisset, is manu ducta in morem crucis hominem signat, statimque absersa est omnis macula, nitor redijt; vt nitorem reciperet animi, qui iam receperat corporis, stetit promissis, & Christianus factus est. His prodigijs quanquam ad Christi fidem populus propendebat, tamen ex altera parte Bonzij, qui initio siluerant, id quod Xauerius tanto antè prę-uiderat, vt senserunt Christianis institutis sua institutis conuelli, vitia perstringi, discipulos ab se abduci, peregrinam religionē in dies propagari; toto pectore Euangelij cursum euertere, & odio furere in Xauerium instituunt: inire etiam inter se consilium quemadmodum eum vel de medio tollerent, vel in Indiam relegarent. Interim in ipsum, & eius socios de suggestibus iram suam effundere, maledictis proscindere, dæmones ac veneficos appellare, qui nefarijs præstigijs, & arte diaboli fictis miraculis ac prodigijs oculis humanis illuderent. Quibus sermonibus populus incitatus, auersari cœpit eos, quos paulò antè videbatur appetere: prohibere ne in foris dicerent, irridere cùm prodirent, & ad risus ac probra verborum lapidationes adiungere. Quocirca Patres velut domestica inclusi custodia carere publico ad dies aliquot sunt coacti: sed ne sic quidem à pertulantissima multitudine tuti esse poterant, quæ nocturna lapidatione fores fenestrasque petens, concepta in hominum capita odia expromebat in tecta. Nec defuit ad cohibenda ora maledica cæleste prodigium. Appetitus conuicio & maledicto Xauerius, mente animoque Dei numen iratum in maledicum vidit; cuius vicem vir mitissimus miseratus ad eum conuersus, Caueat, inquit, ori tuo Deus. Nec temere ea effatus est verba: repentino enim & copioso pituitæ cursu fœdè misero illi distortũ est os; vt quoties hisceret ac fari vellet, toties intortæ in Dei famulum contumeliæ veniret in mentem. At Bonzij, cùm satis non haberent in Xauerium & socios multitudinem concitasse, viderentque Præfectum vrbis iussu regis peregrinis hominibus impensè fauere, se autem despici, minoresque in dies fieri; tentarunt apud ipsum regem fictis eos criminibus in inuidiam vocare. Sed clausas regis aures inuenerunt, qui vel in eos obiecta crimina retorquebat, eorumque auaritiæ superbiæque singularem modestiam Patrum, & expertem omnis cupiditatis inopiam opponebat; vt esset horum commendatio, Bonziorum acris vituperatio. Quibus rex ab suo conspectu repulsis, misit illicò ad Xauerium, qui suo nomine iuberet bono animo Patres esse, & fidem faceret, quanto eos amore prosequeretur. His regiæ beneuolentiæ significationibus animati erectique Dei præcones, rursus ad pristinam concionandi consuetudinem medijs in foris, & priuatis in ędibus eos docendi, qui Christiani fieri cuperent, reuerterunt; vt disrumperentur dolore Bonzij, nec tamen conquiescerent, donec euertendæ funditus rei Christianæ Cangoximæ se dedit facultas. Audierat Saxumæ rex negotiatores Lusitanos ad Firandum, (ea Ximi insula est & cognomine oppidum, in regno Figensi) cum mercibus appulisse, & perinde ferens animo Firandi regulum sibi infensum insperatis opibus augeri, se verò diuturna mercium expectatione frustrari; sensim auersari Xauerium cœpit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Cuius offensionē odorati Bonzij tempus suum interpretati, ad eum frequētes redeunt, paratasque nacti aures facilè persuadent, si Christi legem Iaponum legibus aduersariam suum in regnum introduci sinat, non modò ditionē eius vniuersam, sed cultum etiam deorum maiorumque instituta penitus ruitura. Proinde capitali 220 pœna sanciat, ne quis in posterum Christiana sacra suscipiat. Hac regulus oratione commotus, & nouis quasi facibus incitatus, vti Bonzij postularunt, edixit. Perculit id edictum Xauerium, & præclaros eius impetus retardauit. Sed cùm subeunda esset procella temporis, quæ deuitari non poterat, omne suum tempus partim in vnis excolendis neophytis, partim in acuenda & procudenda lingua Iaponica consumebat. Quod ab his otij erat, Deo scilicet tribuebat. Interimque multa & grauia in omni vita perferebat incommoda. Quibus ita non fractus est animo, spęque deiectus adiungendæ ad Christum Iaponiæ, vt in Indiam scripserit Sociorum accersens auxilia, in ijsque nominatim Gasparem Berzæum euocaret; quem profecturis vnà Socijs præficiebat. Anno labente cùm obseptum Cangoximæ penitus Euangelio videret iter, neophytorum tutela Paulo relicta ciui eorum, & egregio Christiano; ipse 221 cum Cosmo Turriano, & Ioanne Fernandio mœrente nouello grege in Firandum ad Lusitanos soluit. Reliquit autem Cangoximæ (vt ad Goënsis Collegij Socios scribit ipse) neophytos ferè centum probè edoctos & institutos; qui postea vel ipso orbati Paulo, omnique Patrum ductu ac ma-

216 *Puerum fœdè tumẽtem B. Xauerius sanat: & leprosum.*

217 *Bonzij rabidè se opponunt Euangelio.*

218 *Maledico conuiciatori os fœdè distorquetur.*

219 *Saxumæ rex Lusitanorum commercio destitutus in Xauerium irritatur.*

Vetat fieri Christianus

Xauerius in Firandum abit.

magisterio, adeò constanter in Christi fide manserunt, vt non modò totos annos tredecim eorum nemo à susceptа religione defecerit; sed numero insuper aucti sint ad quingentos, vita & moribus cæterorum Iaponum tam dissimiles, vt id anno huius sæculi tertio & sexagesimo Saxumæ rex admiratus, siue hic, siue qui huic in regno successit, datis ad Antonium Quadrium litteris Indicæ Societati Præpositum, Patres aliquot postularit, à quibus cæteri ciues ac populares sui Christiana lege percepta, ad eamdem & ipsi formam suas vitas moresque componerent.

222 *Constantia primitiarũ Ecclesiæ Iaponicæ.*

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER DECIMVS.

1550 RE currebat quinquagesimus huius sæculi annus Iobelæi sanctitate augustus, quem veteri Ecclesiæ instituto Iulius eius nominis Tertius Pontificatu nuper inito promulgarat. Annus cùm omni hominum generi faustus ac salutaris, tum Societati nostræ præcipuè lætus. Erat Iulius is, quem suprà nominauimus, Ioannes Maria de Monte Cardinalis Prænestinus, qui vt in œcumenico Tridenti Concilio Sedis Apostolicæ Legatus Societati prolixè fauerat; sic in Pontificatu quanti eam faceret, & verbis declarauit & rebus. Indicto ac proposito toti Christiano orbi Iobelæo, quo grex cunctus suum ad Pastorem, vt est in more positum, vocabatur; Ignatius Pontifici supplex fuit, vt Societatis hominibus, qui pro Ecclesia, & animarum salute in locis disiunctissimis versabantur in India, Brasilia, Congo denique, & propiore Africa, nec sine magno rei Christianæ damno ad Vrbem conferre se poterant; promerendi Iobelæi copiam potestatemque cum Christianis earum regionum, atque neophytis faceret, simul & quid eius merendi gratia faciendum præscriberet, indicaret; Pontifex blando oculo Ignatium intuitus, vt animi sui significaret affectum, Quod attinet, inquit, ad elargiendum Socijs vestris absentibus Iobelęum, id libenter elargior, hac tamen cum parsimonia, &, vt eius verbis vtar, cum restrictione, vt omnem meam in hac re potestatem cum Societate vestra communicatam velim; liceatque fratribus vestris tanto à nobis interuallo disiunctis ex thesauris, & largissimis huius anni condonationibus gaudere; ad easque promerendas quidquid visum fuerit, vestro arbitratu præscribere. Ignatius plurimis actis gratijs, per eam occasionem Pontifici Maximo nonnulla ex ijs, quæ de Indijs, & remotis illis partibus nunciabantur, auditu læta, nec celsissimis illis auribus indigna commemorauit. Quæ cùm Pontifex audisset, studio diuini flagrans honoris, lacrymas tenere præ gaudij voluptate non potuit, testatus ea sibi accidisse periucunda. Nec modò Indijs vltimisque terris, sed compluribus etiam, qui propiùs ab Vrbe aberant, Iobelæum Ignatio postulante concessit: vt multis Messanæ Societatis amicis, multis item Venetijs ac Luretiæ, copijs quoque in Africam cum Vega Prorege Siciliæ Barbarorum profectis ad bellum: similiterque Societatis hominibus in Germania, Salmanticæque & Gandiensi ciuitati vniuersæ propter eximiam Ducis Borgiæ pietatem atque virtutem. Tam singulare beneficium alio non minore munere liberalis Pontifex cumulauit. Nam cùm moris sit toto Iobelæi curriculo priuilegiorum vtu cunctis Religionum Ordinibus interdicere, quibus Apostolicæ Sedis auctoritate fas est à retentis reseruatisque peccatis confitentes absoluere; Societati tamen Iesu voluit ea, quæ concessa nuper essent à Paulo, hoc quoque anno salua atque intacta vbique terrarum relinqui. Quocirca Societatis Præpositos ac Rectores, qui ab Vrbe aberant, per litteras Ignatius monuit, vt & ipsi ad animorum commodum priuilegijs illis vti pergerent, & alios aliquot è Societate nominarent, quibus eam potestatem, in excipiendis præsertim sacris confessionibus, tutò committerent. Maximum autem illud beneficium numerari debet, quòd Societatis instituta à priore probata Pontifice, & sanctissima illa Sede Iulius sua denuo auctoritate probauit, verbisque grauissimis rata voluit: & quæ prioris in approbatione Pontificis Paulique litteris obscuriora esse poterant, ambiguamque ac dubiam interpretationem habitura videbantur; ea ipse proprio diplomate declarauit, & ad Ignatij mentem sensumque distinxit. Quarum litterarum exemplar eo videtur hoc loco vulgãdum magis, vt litterarum Pontificis Pauli, quæ totæ inseruntur, prima Ordinis huius fundamenta cognoscere cupienti, simul copia fiat. Est igitur tale:

1 *Iulius III. nouus Pontifex egregiè fauet Societati.*

2 *Largissimè Iobelæum concedit Patribus remotissimarum regionum,*

3 *& multis aliis, Ignatij postulatu.*

4 *Nec priuilegia Societatis vult per Iobelæi tempus suspendi.*

IVLIVS EPISCOPVS

Seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Exposcit debitum pastoralis officij, cui nos, licet immeritos, prętulit diuina Maiestas, vt fideles quoslibet, præsertim Religiosos, in via mandatorum Domini, ad illius honorem & gloriam, & proximorum spiritualem profectum deambulantes paternis confoueamus affectibus: vt fideles ipsi, dextera Domini sibi assistente propitia, æternæ salutis præmium feruentiùs exquirant, & in eorum pio proposito confoueantur. Dudum siquidem, per felicis recordationis Paulum Papam

5 *Summa litterarū Apostolicarum Pauli III de instituto Societatis.*

» pam Tertium, prædecessorem nostrum, accepto, quòd dilecti filij, Ignatius de Loyola, & Petrus Faber, ac Iacobus Laynez, necnō Claudius Iaius, & Paschasius Broët, ac Franciscus Xauier, necnon Alfonsus Salmerō, & Simon Rodericus, ac Ioannes Coduri, & Nicolaus de Bobadilla, presbyteri Pampilonensis, Gebennen. Seguntinæ, Toletan. Viseen. Ebredunen. & Palentinę ciuitatum, & diœcesis respectiuè, in Artibus magistri, in Vniuersitate Parisiensi, graduati, & in Theologicis studijs per plures annos exercitati, Spiritu sancto afflati, iam dudum è diuersis mundi regionibus decedentes, in vnum conuenerant, & exemplaris ac religiosæ vitæ socij effecti, abdicatis huius sæculi illecebris, eorum vitam perpetuò Domini nostri Iesu Christi, atque suo & successorū suorum Romanorum Pontificum seruitio dedicauerant, & iam pluribus annis verbum Dei prædicando, & fideles priuatim ad pias meditationes, beneque ac beatè viuendum excitando, hospitalibus inseruiendo, pueros & alios rudes salubria dogmata ad Christiani hominis institutionem necessaria docendo, ac denique omnia caritatis officia, quæ ad animarum ædificationem pertinebant, vbique terrarū, vbi peregrinati fuerant, quisque iuxta traditam sibi ab ipso Spiritu sancto gratiā, multa cum laude obeundo, laudabiliter in vinea Domini se exercuerant; eorum institutum, sub quadam viuendi formula ab ipsis edita Euangelicæ veritati, & sanctorum Patrum sanctionibus conformi, vt vinculum caritatis & vnio ipsis quidem Socijs, & alijs, qui prædictum vellent institutum sequi, conseruarentur, approbauit & confirmauit & benedixit: ipsosque Socios (quorum numerum non vltra sexaginta esse tunc voluit) sub sua, & Apostolicę Sedis protectione suscepit, illisque condendi constitutiones & statuta quæcunque ad ipsius sic institutæ & confirmatæ Societatis conseruationem, & felicem progressum, licentiam concessit per quasdam. Cumque postmodum progressu temporis, Spiritu sancto cooperante, ex Societate prædicta spiritualem animarum fructum crescere, & multos, qui institutum prædictum sequi vellent, in Parisiensi, & alijs generalium studiorum Vniuersitatibus, studere intellexisset idem prædecessor; Ignatij, & aliorū Sociorum prędictorum piam vitam & doctrinam attendendo, eidem Societati, vt quoscunque alios idoneos, & iuxta suas constitutiones probatos liberè admittere possent, concessit. Et nihilominus, vt Coadiutores tam presbyteros, qui in spiritualibus, quàm laicos, qui in temporalibus & domesticis officijs eos adiuuarēt (qui quidem Coadiutores peractis probationibus, iuxta Constitutiones Societatis huiusmodi requisitis, ad maiorem deuotionem suam, & meritum, etiam tria vota, paupertatis videlicet, castitatis & obedientiæ possent emittere, non solennia, sed quibus, pro eo tempore, quo Præpositus Generalis Societatis prædictæ eis, in ministerio spirituali, vel temporali vtendum iudicaret, astringerentur: quique omnium bonorum operum, quæ in dicta Societate fierent, ac meritorum omnium participes fierent, perinde vt qui solennem professionem, in eadem Societate emisissent) possent assumere. & alias gratias ac priuilegia ad fouendam & adiuuandam in ijs, quæ ad Dei honorem & animarum salutem pertinebant, Societatem prædictam, de benignitate Apostolica concessit. Vt autem prædicta omnia priùs ab eodem prædecessore concessa, magis confirmentur, & simul omnia, quæ ad institutū Societatis prædictæ pertinent, eisdem in litteris aliarum summam continentibus comprehendantur; & vt aliqua obscuriùs dicta, & quæ scrupulum ac dubitationē possent inijcere, per nos exactiùs explicentur: nobis fuit humiliter supplicatū, vt formulam, qua prædictæ Societatis institutū exactiùs & distinctiùs quàm antea, edocente experientia ac vsu rerum, expressum, eodem tamen spiritu, comprehenditur, confirmare dignaremur; cuius tenor sequitur, & est talis: Quicunque in Societate nostra, 6 *Institutū Societatis seruanda.*
quam Iesu nomine insigniri cupimus, vult sub crucis vexillo Deo militare, & soli Domino, ac Ecclesiæ ipsius sponsæ, sub Romano Pontifice, Christi in terris Vicario seruire, post solenne perpetuæ castitatis, paupertatis & obedientiæ votum, proponat sibi in animo, se partem esse Societatis, ad hoc potissimùm institutæ, vt ad fidei defensionem & propagationem, & profectum animarum in vita & doctrina Christiana, per publicas prædicationes, lectiones, & aliud quodcunque verbi Dei ministerium, ac spiritualia exercitia, puerorum ac rudium in Christianismo institutionem, Christifidelium in confessionibus audiendis, ac cæteris Sacramentis administrandis, spiritualem consolationem præcipuè intendat: & nihilominus ad dissidentium reconciliationem, & eorum, qui in carceribus, vel in hospitalibus inueniuntur, piam subuentionem & ministerium, ac reliqua caritatis opera, prout ad Dei gloriam, & commune bonum expedire visum erit, exequenda gratis omnino, & nullo pro suo in prædictis omnibus labore stipendio accepto, se vtilem exhibeat: curetque primò Deum, deinde huius sui instituti rationem, quæ via quædam est ad illū, quoad vixerit, ante oculos habere, & finem hunc sibi à Deo propositum totis viribus assequi: vnusquisque tamen secundùm gratiam sibi à Spiritu sancto submini-strata, & vocationis suæ proprium gradum. Ideoque, ne quis forte zelo vtatur, sed non secundùm scientiam, proptij cuiusque gradus iudicium, & officiorum discretio ac distributio tota sit in manu Præpositi Generalis, seu Prælati per nos quocunque tempore eligendi, vel eorum, quos ipse sibi ea cum auctoritate substituerit, vt congruus ordo seruetur in omni bene instituta communitate necessarius. 7 *Votapaupertatis, castitatis & obedientiæ. Finis institutū.*
8 *Puerorū ac rudiū institutio.*
9 *Operum caritatis exercitia, quæ gratiu omnino exhibenda sunt.*
10 *Officiorū distributio.*
Qui quidem Præpositus de consilio consociorū Constitutiones ad constructionem huius propositi nobis finis conducentes condendi, maiori suffragiorum parte semper statuendi ius habente, & quę dubia esse poterunt in nostro instituto hac formula comprehenso, declarandi auctoritatem habeat. Concilium verò necessariò conuocandum ad condendas, vel immutandas Constitutiones, & alia grauiora, vt alienare, vel dissoluere Domos ac Collegia semel erecta, intelligatur esse maior pars totius professæ Societatis (iuxta Constitutionum nostrarum declarationem) quæ sine magno incommodo potest à Præposito Generali conuocari. In alijs, quæ non ita magni momenti
11 *De condendis Constitutionibus.*
12 *Præpositus habet auctoritatem declarandi institutū.*
Concilium ad grauiora conuocandū.

menti sunt, idem Præpositus adiutus, quatenus
13 ipse opportunũ iudicabit, fratrum suorum con-
In his quæ non tanti meminit sunt, ius totum habet Præpositus. filio per se ipsum ordinandi & iubendi quæ ad
Dei gloriam, & commune bonum pertinere in
Domino videbuntur, ius totum habeat, prout in
Constitutionibus eisdem explicabitur. Quicun-
que autem in hac Societate professionem emise-
rint, non solùm in primis professionis suæ foris
bus intelligant, sed quoad vixerint, memores
sint; Societatem hanc vniuersam, & singulos, qui
in ea profitentur, sub Sanctissimi Domini nostri
Pauli Papæ Tertij, & aliorum Romanorum Pon-
tificum successorum eius fideli obedientia Deo
militare. Et quamuis Euangelio doceamur, & si-
de orthodoxa cognoscamus ac firmiter tenea-
mus, omnes Christi fideles Romano Pontifici,
tanquam capiti, ac Iesu Christi Vicario subesse:
14 ob deuotionem tamen maiorem ad obedientiã
Speciale votum obediendi Romano Pontifici. Sedis Apostolicæ, & maiorem voluntatum no-
strarum abnegationem, & certiorem sancti Spi-
ritus directionem summopere conducere iudi-
camus; singulos nos, & quicunque eamdem in
posterum professionẽ emiserint, vltra illud com-
mune trium votorum vinculum, speciali ad hoc
voto astringi, vt quidquid modernus, & alij Ro-
mani Pontifices, pro tempore existentes iusserint
ad profectum animarum, & fidei propagationem
pertinens, & ad quascunque prouincias nos mit-
tere voluerint, sine vlla tergiuersatione aut excu-
satione illico, quantum in nobis fuerit (siue nos
ad Turcas, siue ad quoscunque alios Infideles,
etiam in partibus, quas Indias vocant, siue ad
quoscunque hæreticos, schismaticos, seu etiam
15 ad quosuis fideles, mittendos censuerint) exequi
Ingressuri Societatẽ quid considerare debent, teneamur. Quamobrẽ qui ad nos accessuri sunt,
antequam huic oneri humeros supponant, diu
multumque meditentur, an tantum pecuniæ spi-
ritualis in bonis habeant, vt turrim hanc iuxta
consilium Dominicum possint consummare, hoc
est, an Spiritus sanctus, qui illos impellit, tantum
illis gratiæ polliceatur, vt huius vocationis pon-
dus, illo adiuuante, se laturos sperent: &, post-
quam, Domino inspirante, huic Iesu Christi mi-
litiæ nomen dederint, die noctuq; succincti lum-
bos, & ad tam grandis debiti solutionem prom-
pti esse debebunt. Ne qua autem possit esse inter
16 nos missionum aut prouinciarũ huiusmodi am-
Missiones non procurandæ. bitio, vel detrectatio; intelligant singuli, sibi per
se, vel alium, de huiusmodi missionibus quid-
quam cum Romano Pontifice non esse curan-
dum, sed omnem hanc curam Deo, & ipsi Ponti-
fici tanquam eius Vicario, & Societatis Præposi-
to dimittendam: cui quidem (sicut cæteris) nihil
de sui ipsius missione in alterutram partem, nisi
de Societatis consilio, cum dicto Pontifice cu-
17 randum erit. Voueant etiam singuli, se in omni-
Votum obedientiæ. bus, quæ ad regulæ huius nostræ obseruationem
faciunt, Societatis Præposito (qui ad hoc munus
quàm fieri possit idoneus, ad plura vota, prout in
18 Constitutionibus declarabitur, eligetur) obe-
Præpositi electio & potestas. dientes fore. Ille autem omnem eam auctorita-
tem & potestatem habeat supra Societatem, quæ
ad bonam eiusdem Societatis administrationẽ,
19 correctionem & gubernationẽ vtilis erit. Iubeat
Gubernandi ratio. autem ea, quæ ad constructionem propositi sibi
à Deo & à Societate finis cognouerit esse oppor-
tuna, & in prelatione sua benignitatis ac mansue-
tudinis, caritatisque Christi, Petri Pauliique for-
mulæ semper sit memor: & tam ipse, quàm con-
ciliùm prædictum ad normam hanc assiduè spe-
ctent. Singuli verò subditorum, tum propter in-
gentes Ordinis vtilitates, tum propter nunquam
satis laudatum humilitatis assiduum exercitium,
non solùm Præposito, in omnibus ad institutum
Societatis pertinentibus parere semper teneantur: sed in illo Christum veluti præsentem agnoscant, &, quantum decet, venerẽtur. Cùm autem
21 experti fuerimus iucundiorem, puriorem & ad
Paupertatis votum. proximi ædificationem aptiorem esse, vitam ab
omni auaritiæ contagione quàm remotissimam,
& Euangelicæ paupertati quàm simillimã, cum-
que sciamus Dominũ nostrum Iesum Christum,
seruis suis regnum Dei solum inquirentibus, ne-
cessaria ad victum & vestitum esse subministra-
turum: sic voueant singuli, & vniuersi perpetuam
paupertatem, vt non solùm priuatim, sed neque
etiam communiter possint Professi, vel vlla eo-
22 rum domus, aut ecclesia ad aliquos prouentus,
Professi, & eorum domus nõ possunt habere redditus. redditus, possessiones, sed nec ad vlla bona stabi-
lia (præter ea, quę opportuna erunt ad vsum pro-
prium & habitationem) retinenda ius aliquod
ciuile acquirere, rebus sibi ex caritate donatis ad
necessarium vitæ vsum contenti. Quia tamẽ Do-
mus, quas Dominus dederit, ad operandum in
vinea ipsius, & non ad scholastica studia exercen-
da destinandæ erunt: cùm valdè opportunum
fore alio qui videatur, vt ex iuuenibus ad pietatẽ
propensis, & ad litterarum studia tractanda ido-
neis operarij eidem vineæ Domini parentur, qui
Societatis nostræ, etiam professę velut quoddam
seminarium existant; possit Professa Societas ad
23 studiorum commoditatem, Scholarium habere
De Collegiis, & eorum redditibus. Collegia, vbicunque ad ea construenda & do-
tanda, ex deuotione aliqui mouebuntur: quæ si-
mul atque constructa & dotata fuerint (non ta-
men ex bonis, quorum collatio ad Sedem Apo-
stolicam pertinet) ex nunc auctoritate Apostoli-
ca erigi supplicamus, seu pro erectis haberi: quæ
Collegia possint habere redditus, census, seu pos-
sessiones vsibus & necessitatibus studentium ap-
plicandas, retenta penes Præpositum, vel Socie-
tatem omnimoda gubernatione, seu superinten-
dentia super dicta Collegia, & prædictos studen-
24 tes, quoad Rectorum, seu gubernatorum, ad stu-
Collegiorum gubernatio penes Præpositum vel Societatem est. dentium electionem, ac eorumdem admissionẽ,
emissionem, receptionem, exclusionem, statu-
torum ordinationem, & circa studentium instru-
ctionem, eruditionem, ædificationem ac correc-
tionem, victus vestitusque & aliarum rerum ne-
cessariarum eis ministrandarum modum, atque
aliam omnimodam gubernationem, regimen ac
curam; vt neque studentes dictis bonis abuti, ne-
que Societas Professa in proprios vsus conuerte-
re possit, sed studentium necessitati subuenire.
Qui quidem studentes ingenij & morum indole
tales esse debebunt, vt meritò speretur, post absolu-
ta studia ad Societatis functiones idoneos fore:
& sic demum post cognitum in spiritu & litteris
eorum profectum, & post sufficientem probatio-
nem, in Societatem nostram admitti possint. So-
25 cij autem omnes cùm presbyteri esse debeant, ad
De Officio diuino recitando. dicendum Officium secundùm communem Ec-

„ clesiæ ritum, sed priuatim, & non communiter,
„ vel in choro, teneantur: & in ijs, quæ ad victum
26 „ & vestitum, & cætera exteriora pertinent, hone-
In victu & vestitu sequi debemus vsum cõmunem honestorũ sacerdotum. „ storum sacerdotum communem & approbatum
„ vsum sequentur: vt quod inde pro cuiusque ne-
„ cessitate, vel spiritualis profectus desiderio sub-
„ tractum fuerit, ex deuotione, & non ex obliga-
„ tione, rationabile obsequium corporis Deo, pro-
„ ut expediet, offeratur. Hæc sunt, quæ sub præfati
„ Domini nostri Pauli, & Sedis Apostolicæ bene-
„ placito, de nostra professione, typo quodam ex-
„ plicare potuimus, quod nunc fecimus; vt sum-
„ matim informaremus tum illos, qui nos de no-
„ stro vitæ instituto interrogant, tum etiam poste-
„ ros, si quos Deo volente imitatores vnquam ha-
„ bebimus huius vitæ: quam cùm multas magnasq;
„ habere annexas difficultates fuerimus ex-
„ perti, opportunum iudicauimus, etiam statuere,
„ ne quis ad professionem in hac Societate emit-
27 „ tendam, nisi diuturnis & diligentissimis proba-
Ad professionem nõ admittantur nisi diu multúmque probati „ tionibus (prout in Constitutionibus declarabi-
„ tur) eius vita & doctrina explorata fuerit, recipia-
„ tur: quia re vera hoc institutum omnino humi-
„ les & prudentes in Christo, & in Christianæ vitæ
„ puritate ac litteris conspicuos exigit. Imò, & ij,
„ qui in Coadiutores tam in spiritualibus, quàm in
28 „ corporalibus, & in Scholares admittentur, quo-
Coadiutores & Scholares vota sua debent emittere. „ rum vtrique, post sufficiẽtes probationes, & tem-
„ pus in Constitutionibus expressum, vota sua, ad
„ deuotionem & meritum maius, non quidem so-
„ lennia (præter aliquos, qui de licentia Præpositi
„ Generalis, propter ipsorum deuotionem, & per-
29 „ sonarum qualitatem, tria vota huiusmodi solen-
Aliqui tria vota solennia emittere possunt. „ nia facere poterunt) sed quibus teneantur, quam-
„ diu Præpositus Generalis in Societate eos reti-
„ nendos esse censuerit, emittere debeant, prout in
„ Constitutionibus latiùs explicabitur, non nisi di-
„ ligenter examinati, & idonei reperti ad eumdem
30 „ finem Societatis admittantur ad hanc Iesu Chri-
Idonei Coadiutores, & Scholares debent admitti. „ sti militiam, qui tentibus cœptis nostris fauere
„ dignetur, ad gloriam Dei Patris, cui soli sit sem-
„ per decus & honor in sæcula. Amen. Quapropter
„ considerantes, nihil, quod pium sanctumq; non
„ sit, in dicta Societate, eiusque laudabilibus insti-
„ tutis, ac exemplari Ignatij, & aliorum Sociorum
„ prædictorum vita & moribus reperiri, eaque om-
„ nia ad suorum & aliorum Christifidelium ani-
„ marum salutem, & fidei exaltationem tendere;
„ Socios, ac illorũ Coadiutores prędictos, & ipsius
„ Societatis Scholares à quibusuis excommunica-
„ tionis, suspensionis, & interdicti aliisque Eccle-
„ asticis sententijs, censuris & pœnis à iure, vel ab
„ homine quauis occasione, vel causa latis, si qui-
„ bus quomodolibet innodati existunt, ad effectũ
„ præsentium dumtaxat consequendum, harum
„ serie absoluentes, & absolutos fore censentes, il-
„ losque sub nostra, & Apostolicæ Sedis protectio-
31 „ ne suscipientes; motu proprio, & ex certa nostra
Approbatur & confirmatur institutum & priuilegia concessa. „ scientia, auctoritate Apostolica, tenore præsen-
„ tium, erectionem & institutionem Societatis, ac
„ extensionẽ numeri illius Sociorum, ac receptio-
„ nis & admissionis Coadiutorum, ac omnia & sin-
„ gula priuilegia, immunitates, exemptiones, li-
„ bertates, & condendi & alterandi statuta & or-
„ dinationes, ac alia quæuis indulta eisdem Socie-
„ tati, & illius Præposito, per prædecessorem no-
„ strum, & Sedem huiusmodi, sub quibuscunque „
„ tenoribus & formis concessa & confirmata, ac „
„ desuper confectas tam sub plumbo, quàm in for- „
„ ma Breuis litteras, & in eis contenta ac inde secu- „
„ ta quæcunque, perpetuò approbamus & confir- „
„ mamus, ac eis perpetuæ firmitatis robur adijci- „
„ mus, supplentes omnes & singulos tam iuris „
„ quàm facti defectus, si qui interuenerint in eis- „
„ dem: eaque omnia & singula perpetuæ & incon- „
„ cussę firmitatis robur obtinere, & inuiolabiliter „
„ obseruari debere, & sic per quoscunque iudices „
„ & commissarios, quauis auctoritate fungentes „
„ (sublata eis, & eorum cuilibet quauis aliter iudi- „
„ candi & interpretandi facultate & auctoritate) „
„ iudicari, interpretari atque decidi debere; nec- „
„ non quidquid secùs super his per quoscunque „
„ quauis auctoritate, scienter, vel ignoranter con- „
„ tigerit attentari, irritum & inane decernimus & „
„ declaramus. Quocirca vniuersis & singulis vene- „ 32
„ rabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, „ *Iudices qui assi-*
„ Episcopis, ac dilectis filijs Abbatibus, Prioribus, „ *stant.*
„ & alijs personis in dignitate Ecclesiastica consti- „
„ tutis, per Apostolica scripta mandamus; quate- „
„ nus ipsi, & eorum quilibet per se vel alium, seu „
„ alios prędictis Præposito & Societati in præmissis, „
„ efficacis defensionis præsidio assistentes, faciant „
„ auctoritate nostra singulas prædictas, & præsen- „
„ tes litteras plenum effectum sortiri, ac ab om- „
„ nibus inuiolabiliter obseruari, non permittentes „
„ quemquam contra illarum tenorem quomodo- „
„ libet indebitè molestari, contradictores quosli- „
„ bet, & rebelles per censuras Ecclesiasticas, & alia „
„ iuris opportuna remedia (appellatione postpo- „
„ sita) compescendo, ac censuras prædictas legiti- „
„ mis super his habendis seruatis processibus, et- „
„ iam iteratis vicibus aggrauando: inuocato etiam „
„ ad hoc (si opus fuerit) auxilio brachij secularis; „
„ Non obstantibus constitutionibus & ordinatio- „ 33
„ nibus Apostolicis, ac omnibus illis, & singulis, „ *Non ob-*
„ quæ in litteris prædictis idem prædecessor noster „ *stantibus &c.*
„ voluit non obstare, cæterisque contrarijs quibus- „
„ cunque, aut si aliquibus communiter, vel diuisim „
„ ab Apostolica sit Sede indultum, quòd interdici, „
„ suspendi, vel excommunicari non possint, per „
„ litteras Apostolicas non facientes plenam & ex- „
„ pressam, ac de verbo ad verbum, de indulto hu- „
„ iusmodi mentionem. Nulli ergo omnino homi- „
„ num liceat hanc paginam nostræ absolutionis, „
„ susceptionis, approbationis, confirmationis, ad- „
„ iectionis, supplectionis, decreti, declarationis & „
„ mandati infringere, vel ei ausu temerario con- „
„ traire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit; „
„ indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum „
„ Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit in- „
„ cursurum. Datum Romę, apud sanctum Petrum, „
„ anno Incarnationis Dominicæ M. D. L. XII. Kal. „
„ Augusti: Pontificatus nostri anno primo. „

F. de Mendoza. Fed. Cardinalis Cæsius. „

Ad hæc interiora, & quæ animorum propria 34
sunt, benignè Iulius externa insuper, & quæ ad *Liberalitas Iulij Pontificis in Societatem.*
rem familiarem fortunasque pertinerent, adiun-
xit. Is ex Ecclesiæ bonis Salmanticensi Collegio,
Cardinali rogante Mendoza, aureos septingen-
tos quotannis attribuit, quamuis ægrè aliàs ad-
duci

duci posset, vt de priuatis Ecclesijs detraheret aliquid quod in alios vsus & Collegia cõuerteret. Is Romano Collegio, quod anno insequenti cœptum est, Duce postulante Gandiæ, aureos item mille quingentos in annos singulos assignauit. Is Cæsarauguſtæ domicilium sacrarum virginum à Ioanne olim Consaluio Aragonensis regni Conseruatore excitarum, ab eodemque postea auctoritate Pontificis Maximi dissolutum, nostris addixit. Is denique, cùm ad eum supplex rediret Ignatius, vt ex interioribus Ecclesiæ thesauris aliquid more suo in animorum commodum postularet; Pontifex cùm annuisset petenti, Quid? inquit, nihil ne in vitę vestræ tutelam, & indigentiam corporum postulatis? iussitque eum in posterum acri interposito obediętię mandato, quoties Professorum domus in egestate esset, toties ad se fidenter, & sine verecundia reuerti: vnumque de familiaribus suis præsentem monuit, vt idipsum sibi ad memoriam subinde redigeret. Hæc præstantissimi optimique Pastoris erga Societatem mens, hic animus fuit. Quo excitatus & animatus Ignatius, admonente præsertim tantæ sanctitatis & religionis anno, statuit Professos Patres, qui ab Vrbe aberant, quod diu iam concupierat, cõuocare, vt cum eis de Societatis summa conferret, Constitutionesque ab se perscriptas & perpolitas, priusquã in lucem ederet, inspiciendas traderet, & Generalis Prępositi sese, vt deinde patuit, abdicaret munere. Patres verò qui ex Hispania Romam expectabantur, erant hi, Araozius Prouincialis, Gandiæ Rector Ouedus, Franciscus Strada, & Iacobus Miro: quibus accessere alij tres, Petrus Tablares, Emmanuel Sà & Franciscus Rojas. Hi omnes optanti petentique Duci Borgiæ, quem cum cæteris inuitarum ab Ignatio suprà diximus, sese comites adiunxerunt. Dux autem ipse discessurus ad Vrbem, re domestica ciuilique composita (Nam & filias in matrimonio collocauerat, & filio natu maximo cùm vxorẽ adiunxerat, tum ciuitatis gubernacula iam tradiderat) ita distribuerat vniuersa, nullo vt incommodo rei vel publicæ, vel priuatę Ducis munere abdicare se posset. Cumque se vnà cum filio Ioanne Patribus coniunxisset, autumno ineunte suum egressus oppidum, non sine honesto nobilique comitatu, equitum fermè triginta, manibus oculisque sublatis in cælum, ingenti animi sensu, multisque prę gaudio lacrymis, carmen illud Dauidicum decantauit: *In exitu Israël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro.* Deinde illud ex eodem oraculo, *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* Induxerat prorsus in animum nunquam se ampliùs vnde abierat, reuersurum: & huic inductioni decretoq; sic paruit, nunquam vt postea, quàm diu fuit in Hispania, ne tum quidem cùm post annum alterum & vigesimum Pio iubente Pontifice eius nominis Quinto, cum Alexandrino Cardinali, nobilissima in legatione redisset, vllis precibus sit adductus, vt Valentia, vbi substiterant, Gandiam vsque diei non ampliùs itinere, tanto interuallo recurreret. Iam perpetui itineris ea ratio fuit, vt eius comitatus non popularis aliqua multitudo, sed Religiosorum bene instituta sodalitas videretur. adeò erant omnia ad disciplinam apta atque disposita. Quotidie post precationem, eamque bene longam multarum scilicet horarũ, noxas animi confessione tergebat. Missæ Sacro singulari quadam illius mysterij reuerentia semper aderat, Dominique corpus pio ore animoque sumebat: quod ad sacerdotium vsque perpetuum ei solenneue fuit. Cultus eius atque vestitus infra dignitatem Ducis erat, infra personam, Clerici propior, quàm sæcularis. Cibus item quotidianus admodum parcus, isque sumptus semel in die. Nocturnam quietem, cum sopor altus famulos oppressisset, crebræ verberationes interrumpebant. Sed res ea geri tanta dissimulatione non poterat, vt puerorum aures falleret. ij crepitu excitati plagarum, plagas ipsas sæpènumerabant: quarum constat fuisse numerum ab eis initum supra quingentas. Tædia itineris mutua diuinis de rebus collocutio leuabat, eademque vicissitudine quadam longa silentia precationis interpellabat. In prætereundis vrbibus oppidisque, quanquam sui ipsius despiciendi studio Ducum & ciuitatum, quibus erat notus, vitabat occursus, ne quid sibi haberetur honoris; consequi tamen non potuit, quin vbique pro dignitate, quacunque iter faceret, exciperetur, prętertim Ferrariæ ab Hercule Duce consanguineo suo, Florentiæque à Cosmo Medicęo Hetruriæ Duce: apud quos tantorum Principum humanitate coactus, dies aliquot diuersatus, tandem relictis suę virtutis impressis vbique vestigijs, ad Vrbem venit: intra quam etiam honestissimum & celeberrimum contra votum, contraque decretum modestissimæ suæ mentis, introitum habuit. Fuerat ei quidem in animo, ne quid ingressus ille celebritatis haberet, per tenebras Vrbẽ inire: verùm tanta fuit & Cardinalium, & Cæsarei legati, aliorumque Procerum vis atque contentio, vt honorem illum, publicamque gratulationem perinuitus & nolens admiserit. Prodierunt ei obuiàm extra portam Cardinales aliquot, & is, quem dixi, legatus, clarissimusque vir Fabricius Columna cum equitatu permagno. Quo comitatu introductus in Vrbem, cùm & à Pontifice Maximo suas in ędes, & à Cardinalibus inuitaretur in suas: actis vtrisque, qua par erat humanitate, gratijs, non dubitauit domus nostrę paupertatem humilitatemque magnificis splendidisque Pontificum ædibus anteferre. Erat domi nostræ Duci, Ducisque familiæ satis commodum conclaue paratum aliquot distinctum cubiculis, & à cætera Patrum habitatione secretum, vt esset aditus ad salutandum Ducem sine domesticæ perturbatione quietis & disciplinæ, perfacilis. Huc igitur Dux succedens, vt præstolantem ad ianuam vidit Ignatium, comitatu dimisso, confestim ad pedes aduolat, vt ferret osculum & amplexus, prehensaq; item ad osculum manu benedictionem vt à Patre Præpositoq; iam suo suppliciter postulauit. Ignatius teneriore quodam animo illacrymans dulciter amplexatus, suo tecto lætabundus excepit: vt qui vim admirabilem in eo diuinæ gratiæ perspexerat, & iam tum animo prouidebat, quantos editura fructus esset ea recẽs in Christo proles. Cùm ex itinere paululùm conquieuisset, Pontificẽ adijt, ad vsitatam osculationem pedum. Cuius Pontifex gratulatus aduentu, peculiari quadam animi propensione, maiore etiam quàm cæteros Prin-

35 *Præcepto obedientia sua sponte iubet Ignatium ad se adire in domestica rei angustijs.*

36 *Conuocat B. P. Professos de Cõstitutionibus consultaturum.*

37 *Venit Romam Franciscus Borgia palàm iam professurus Societatem.*

38 *Ratio itineris Borgia.*

39

40 *Excipitur Romæ perhonorificè.*

41 *Diuertit ad Ignatium, eiq; se tradit*

42 *Excipitur à Pontifice perbenignè, & commendatur.*

cipes consuesset, eum excepit: singularem eius pietatem, quam & in suscipiendis propter religionem illius profectionis incommodis, & in omni vita palam omnibus præseferret, graui oratione commendans. Simul & illud addidit, præclarè actum iri cum Ecclesia Catholica, si multos eius generis Dynastas ac Principes Franciscí Borgiæ imitatores haberet: futurum, vt aliquando illa reuiuisceret Ecclesiæ nascentis imago, cùm olim Imperatores ac Reges ad sepulcra Principum Apostolorum supplices conuolabant. Ad extremum de habitatione suarum ædium ei rursus obtulit. Sed Dux dato iterum pedi osculo supplicauit, vt Societatis apud Patres maioris quietis & otij gratia sibi esse liceret. Reuersus è curia consalutari multis à Præsulibus & Cardinalibus cœptus est, cunctis admirantibus eximiam Ducis humilitatẽ atque modestiam. Cuius quanquam de Societate mentem consiliumque non norant, admoniti tamen tanta animi submissione, & splendore virtutum, suspicari facilè poterant id, quod erat. Haud minùs admirandus domi nostræ Dux fuit, vbi ad vsum exercitationemq; virtutis supperebat etiam facultas maior. Cœnaturis apud Ignatium aliquando quibusdam Patribus repentè Dux vnà cum filio Ioanne ministrandi gratia linteo paruo præcinctus apparuit, expressaque eius rei venia, & conuiuarum manibus aqua fusa, mensæ dapes inferre, capite nudo velut è domesticis puer vnus instituit, totaque cœna sedulus ministrauit. Deinde sublata mensa rectà tacitus in culinam, vt inquinatas patinas repurgaret. Abnuit tamen Ignatius præteritis contentus exemplis, & ne laboris insuetum defatigaret. Nec minor erat iucunditatis fructus, quem ex vsu Patrum antiquorum Dux Borgia, quàm quem ex eius Patres capiebant exemplo; præsertim verò ex vsu consuetudineque P. Ignatij, cui, vt iam anteà per litteras fecerat, se totum dedidit & addixit, suique pectoris arcana, quod diu vehementer optarat, ac recessus aperuit: cum eo suam precandi rationem, & pœnitentiæ genera, cum eo totum suæ vitæ cursum statumque contulit, vt eius ductu nutuque in susceptis vitæ rationibus regeretur, deque Societatis moribus institutisque propiùs iam vberiusque cognosceret. Vt autem satis sibi consuluisse quotidiano B. Patris vsu, collocutione, præceptis visum est, ne sibi vni dumtaxat studeret, & suo tantùm bono commodoque vacaret adiecit animum ad eius, quam inibat, Societatis incrementa curanda. Atque vt in itinere, quod ad Vrbem habuit, nullas vnquã eius augendæ ornandæque prætermisit occasiones (Nam & Genuę illius vrbis Antistitem, & Ferrariæ Florentiæque Duces, suis vt in vrbibus Societatis Collegium constituerent, Bononiæ verò Sedis Apostolicæ Legatum, vt inchoati Collegij primordia promoueret, hortatus est:) sic in ipsa Vrbe de Romano fundando Collegio (quod B. Pater multis nominibus vehementer optabat) suisque instruendo reditibus cogitare solicitè studioseque cœpit. Cuius vt initium fundandi primus ipse faceret, sex circiter aureorum millia subitò numerauit: Pontificique Maximo, quod modò significauimus, vt certos ei prouentus attribueret, auctor fuit. Cuius egregia voluntate adductus Ignatius, obtulerat ei fundatoris titulos & honores, quos tamen ille modestissimè recusauit: quòd diceret satius esse ei huius honorem nominis reseruare, qui per facultates suas posset illud aliquando Collegium vberiore fulcire prouentu, & omnes numeros fundatoris implere. Pari studio cùm sacram ædem Professæ domus perangustam, nec concursus quotidiani capacem animaduerteret, statuit ædem ampliorem à fundamentis extruere, & ad eius operis inceptionem Esquilacensem Episcopum Borgianæ genti peramicum induxit. Hic vnà cum Duce Ignatioq; primum lapidem rite iecit. Quem etiam in ritum suam quoque Ioannes filius operam cum primarijs è paterna familia viris effodiendo, aquisque trahendis ad structuram operis contulit. Quod opus quanquam deinde alio maiore, & loco meliore inchoato, prætermissum est, non idcirco suo apud Deum merito Ducis pietas præmioque caruit.

43 *Exèrcet domi strenuè sanctã humilitatem.*

44 *Omnem vitæ suæ rationem cum B. Ignatio confert.*

45 *Statuit Romæ Collegium excitare.*

46 *Recusat primum titulu fundatoris.*

47 *Ampliscadum cum Professorũ templum.*

Anni sub exitum iam Romam primæ auctoritatis Patres conuenerant, qui quidem sine procurationum publicarum incommodo possent. Quorum hæc tantùm certa sunt nomina: Araozius, Strada, Ouiedus, Miro ex Hispania aduecti cum Borgia: tum Lainius è Sicilia reuocatus. Romæ aderant Miona, Frusius, Polancus. cuncti vota quatuor Professi præter Stradam, qui Kal. Februarij insequenti anno Romę professus est. Salmeron paulò seriùs, verùm ante Patrum discessum adfuit. Simonem expetebat Ignatius maximè, quòd quanto maior in Lusitania moles erat rerum, tanto ipse potuerat experimento vsuque plura deprehendisse: eoque pluris intererat communem Patrum sententiam coràm ab illo cognosci, & rationem vitæ, formamque publicæ administrationis, quam ex Romano hausisset fonte, in suam referri prouinciam. Sed vetuit Rex ante anni insequẽtis exordium proficisci. Igitur ijs, quos dixi, ad Vrbem congregatis, Constitutiones suas Ignatius primorum auctoritate rogatuque Patrum, & tota vrgente Societate perscriptas, in conuentum retulit; copiamque cùm vniuersis, tum singulis eas inspiciendi perpendendique fecit, vt si quid mutandum, vel addendum, vel inducendum esset, id liberè ac fideliter indicarent. Nam cùm tantum Societati Paulus Pontifex tribuisset, vt in his litteris, quibus Societatis instituta confirmat, eadem auctoritate Constitutiones & leges, quas ipsa conditas approbasset, eo ipso nullo alio adhibito iudice comprobaret. Ignatius, qua erat prudentia & sanctitate præditus, ne quid in lucem daret, quod non omnium posset subire iudicium; suo ipse iudicio stare, & sua niti prudentia in ijs edendis vulgandisque nullo modo voluit: sed eas vltrò ac sponte aliorũ animaduersioni iudicioque subiecit. Optabat enim tales ab se Constitutiones prodire, quæ congruerent vniuersis, & à quibus nulla regionum nationumque varietas, nulla morum naturarumque dissimilitudo posset excipi: haud ignarus, vbi tanta morum nationumque varietas foret, non omnia in omnes aptè cadere, nec omnia omnibus conuenire; crebris autem exceptionibus legum leges ipsas infringi, & suum robur amittere. Cumque Societatis corpus omne vbique gentium atque ter-

48 *Congregatis Patribus B. Ignatius inspiciendas Cõstitutiones tradit: vt omnium hominum locorumq; generi apta essent.*

49

tertarum vnius esse velut oris coloriſque percuperet, id erat ijs legibus temperandum, quæ omni hominum generi varietatique sine exceptione congruerent. Itaque prudentissimè vir sanctus fecit, vt antiquiores Patres è varijs prouincijs atque nationibus conuocaret, quibuscum ea, quæ ab sese essent diuturnis precibus, & commentatione perscripta atque elucubrata conferret: eorumque demum iudicijs sententijsque decerneret, id quod esset diuinæ laudi, omniq; hominum generi maximè consentaneum. Nec modò ijs, qui tum conuenerant, verùm etiam alijs postea, qui abfuerant, eas tradidit expendendas, ne præcipuis quispiam desideraretur è Patribus, cuius ille non exquireret in re tam graui iudicium. Lectæ sunt ab omnibus perlibenter, summoque studio, nec minore approbatione susceptæ. Sed B.Pater ijs adhuc expoliendis & corrigendis intentus, mutandisque nonnullis, quæ vel à Patribus essent animaduersa, vel dies progrediens admonuisset; non eas ante annum huius sæculi tertium & quinquagesimum promulgandas existimauit. Tum demum eas in Hispaniam, Lusitaniam, & alias aliquot prouincias misit, non vt à suis illæ quidem, veluti iam perfectæ, & omnibus expletæ numeris acciperentur, sed, vt quales tandem essent ad actionem reuocatæ, quamq; aptæ moribus cuiusque generis ac nationis, vsus ipse quotidianus ostenderet, & quod tanto studio diuturnaque commentatione, tot deliberationibus ac sacrificijs in eis decretum & constitutum esset, corroboraret. Ac ne tum quidem vim eas vllam, aut robur vllum habere, nisi ab vniuersa Societate denuo recognitas probatasque voluit: id quod eius post obitum (vt suo tradetur loco) duodesexagesimo huius sæculi anno, cùm ad Præpositi Generalis comitia conuocata est Societas, fecit. Tum demum Præposito Lainio renunciato ex eiusdem Societatis decreto vnum in locum congregatæ, rursus excussæ, in manibusque iactatæ, summa omnium consensione probatæ, & quasi quadam veneratione receptæ sunt. Eadem per idem tempus Pontifex Paulus huius nominis Quartus ab quatuor Cardinalibus examinari iussas, & diu multumque discussas, tandem saluas atque integras, quemadmodum acceperat, ne verbo quidem immutato, restituit. Sed quid mirum eas tanta in admiratione fuisse, cùm earum auctor (vt suprà dicebamus) in ijs conficiendis tam apertis significationibus diuinæ mētis, tam crebris inusitatisque luminibus redundarit? tam matura diuturnaque deliberatione in ijs elimandis, tot denique grauissimorum Patrum iudicijs consilijsque sit vsus? Conficiendarum porro ea fuit Ignatij ratio. Primùm omni motu animi affectuq; deposito in statuendis omittendisue quibusque rebus, neutram propendebat in partem, sed summa æquitate animi totum se in Dei manus potestatemq; tradebat. Deinde summo etiam ardore & contentione poscebat vim opemque discipiendi veri, & ex Apostoli præcepto potiora probandi. Tum disputabat ipse secum in vtramque partem, cùm constituendum quippiam, aut non cōstituendum videretur: collectasque vtrimque rationes conferebat inter se, & suo quamque pondere momentoque pendebat. Denique quod constitutum & designatum animo iam habebat, id ad Deum referebat: & in eius velut oculis conspectuque ponebat, supplex orans atque obsecrans, vt lumen aliquod præferret menti suæ: vt quod ei placeret maximè, id potissimùm ipse decerneret. Post accuratam hanc exquisitamque deliberationem, quo, cuiusque rei constitutio electioque tot rationum expressa momentis tutior & aptior esset, omninoque cum Dei sensu voluntateque congrueret; non continuò vt ratum ac fixum statuebat illud, quò bene affectus animus, & perturbatione iam vacans rationum ferebatur impulsu; sed id sæpiùs in consilium & deliberationem ad ducebat, modò nouis excogitandis afferendisque rationibus, modò allatis & inuentis denuo ad trutinam reuocandis. Ad extremum quasi nihil egisset, id quod erat ei familiare, in arduis præsertim rebus atque negotijs, totum se precationi omni alio solutus opere curaque tradebat, & rem diuinam quàm accuratissimè faciebat, vt mentem suam Deus plenior quodam lumine collustraret, & motu cieret interiore, quo magis omnia è re diuina Societatisque deterneret. Atque vt sanctissimus Pontifex Leo cùm ad Episcopum Flauianum aduersus impiam & detestabilem Eutycheris scribebat hæresim, priusquā aliquò destinaret epistolam (ea est in eius epistolarum volumine ad Flauianum decima, mirifico deinde plausu à Chalcedonensi probata Concilio) scriptam iam & exaratam altari B.Petri Apostoli, cuius miro studio Pontifex ille tenebatur, imposuit; totos quadraginta dies precationi ieiunioque continenter intentus, vt chirographum tanti ponderis, quodque grauissimam Ecclesiæ causam continebat, si quid in eo castigandum & corrigendum esset, Apostolus ipse sua manu corrigeret. Sic Ignatius cùm scribendis Constitutionibus operam daret, priusquam de quaque re deliberaret, omninoque decerneret, id quod super eam orando deliberandoq; commentatus esset, calamo exceptum atque exaratum, imponebat altari, vbi quotidiana sacrificia ritè factitabat (quemadmodum & nos à senioribus audiuimus, & is, qui sacrificanti minister aderat Ioannes Paulus Borellus expositit) vt scribenti deliberantiq; illucesceret Christus vberiùs: & multiplicato lumine de re quaque secundùm maximā Dei gloriam honoremque statueret. Quadraginta dies ipsos continuos, vt coniectura de reliquis fiat, in ardenti precatione deliberationeq; consumpsit, vt vnum illud tutò, & sine errore decerneret, liceret ne Professorum domibus, quæ totæ liberali hominum misericordia victitant, sacras ædes, vel modicis cum prouentibus possidere, vt haberent saltem vnde necessarios sumptus in instrumentū templi, cæterosque sacros vsus suppeditarent. Extant etiamnum commentarij quidam, in arcula post eius mortem reperti, in quibus per hos quadraginta dies habitum animæ suæ, variosque sensus manu sua perscripsit diuino sanè instinctu, vt incredibilium propè donorum, quæ largissimè ex immenso diuinitatis fonte hauriebat, & diligentissimè recondebat, species ad posteros aliqua emanaret. In ijs elucet ad viuum expressa viri sanctitas, admirabilitasque diuinæ liberalitatis in

50 *Quàm multis, variis seueris iudicijs comprobata sint Societatis Constitutiones.*

51

52 *Qua ratione vsus B. Ignatius in condendis Constitutionibus.*

53

54 *Informatæ constitutionem quamque, exemplo Magni Leonis, imponebat altari à Domino corrigendā.*

55 *Quadraginta dies deliberat B Ignatius vtrùm sacraria Professorum certos reditus habere expediret.*

56 *Sensus mirabiles eorum quadraginta dierum.*

seruum suum, & quanti apud nos ponderis esse oporteat relictas ab eo Constitutiones ac leges: in ijs sese nobis (quamuis id non ageret) suo quasi penicillo depinxit, vt qualis in precatione siue matutina, siue vespertina, qualis in comparando animo ad rem diuinam, qualis in ipsa re diuina, & secundùm rem diuinam esset in actione gratiarum, nostrum ad exemplum ac disciplinam
57 intueremur. Hîc luce clarius apparet quanta ei esset cum diuina mente coniunctio, quanta communicatio in expendendis ac pertractandis singulis fermè Constitutionum locis, quanta vis lacrymarũ, quantus imber, quàm affluens, quamque redundans diuinarum suauitatũ copia: quam cùm humani pectoris angustiæ non satis caperẽt, erumpebat frequenter in corpus, magno eius sæpè languore, magnoque labore: vt in ipsa sacrificatione nonnunquam intercluſa voce, cùm facultas liberè respirandi non esset, proloqui omnino verbum ac pronunciare non posset, quoad tanta illa diuinæ dulcedinis copia vbertasque remitteret. Interdumque fiebat, vt preces inter & sacrificia tantis ardoribus æstuaret, vt omnes partes corporis exardescerent, venæque omnes manifesta cordis palpitatione micarent, interdum verò etiam pilus capitis inhorresceret. In ijs inquam commentarijs cerni licet, (quod dudum dicebamus) quàm crebris, quamque perpetuis à Deo splendoribus mens eius illustraretur, dum eius pectori mens illapsa diuina, cum eo sese admirabili quadam ratione, & incredibili iucunditate communicat. Cuius illapsu communicationeque plurimæ in eius animo, maximæque notitiæ de Dei natura, & personarum Trinitate fiebant; vt etiam earum processiones, proprietates,
58 operationes, & ea, quæ percipi ab homine sine doctrinæ præsidio & disciplina non possunt, ei sine magistro, vel studio, siue impressis earum rerum in eius mente notionibus, siue etiam visis obiectis extrinsecus patefierent. Quæ tot tantæque notitiæ cum incredibili iucunditate coniunctæ, non ad exigui temporis fructum, sed ad dies sæpè complures hærere eius pectori consueuerant; vt quocumque ingrederetur, eæ comites sequerentur, cum eoque siue in cubiculo, siue in cœnatione, siue apud suos, siue apud alienos semper habitarent, & quodammodo pernoctarent: quarum æstu magnitudine eq; sic absorbebatur, & à se ipse peregrinabatur interdum, vt similis esset hominis, qui corpore terras coleret, mente cælum. Et quidem vt pijs lectorum studijs satisfaciam, quos non dubito quin auiditas ceperit eorum commentariorum specimen degustandi (quanquam perdifficile est conseruare spiritum eorum Latina lingua) interseram quàm fidelissimè, quid altero & vigesimo die notarit. Sabbato, inquit, quintum Sacrum de Trinitate. In precatione consueta, cùm initio non multum adesset, post dimidium sat multum præsto fuit pietatis iunditatisque animæ cum aliquo obiectu, & specie lucidæ claritatis. Dum altare componitur, occurrente menti Iesu, motus ad eum sequendum: cùm penitus existimarem quòd ipse sit dux caputque Societatis; id esse omnium argumentum maximum, cur paupertas & nuditas summa esset assumenda: quanquã aliæ quoque rationes, quas in electionibus adhibueram, eodem spectabant. Atque hæc cogitatio commouebat me ad pietatem & lacrymas, atque etiam ad constantiam, vt, quamuis in Sacro huius diei, vel in alijs non affluerent lacrymæ, videretur hic sensus fore satis tentationum & molestiarum tempore ad constantiam obtinendam. Inter has cogitationes cùm progrederer, & sacras vestes induerem, crescebat pius sensus, & videbatur hęc planè esse confirmatio decreti; quamuis aliæ consolationes abessent: & videbatur confirmatio esse quodammodo à Sanctissima Trinitate (Hoc enim B. Pater cupiebat: adesse sibi potissimùm ab augustissima Trinitate sensum aliquem, vnde intelligeret accepta illi esse, quæ ipse de paupertate decreuerat) cùm ita se communicaret Filius: quia recordabar eius temporis, quo Pater me apud Filium collocauit. Post indutas sacras vestes, cùm se mihi magis magisque nomen Iesu imprimeret, & ita ego essem corroboratus & confirmatus in omnem euentum; erumpebat noua vis lacrymarum atque singultuum. Sacrum iam ingresso multum comitabatur gratiæ, ac pij sensus cum quieta longaque
61 lacrymatione. In processu varij adfuere motus in decreti confirmationem. Cumque diuinum Sacramentum sustinerẽ manibus, subijt internum colloquium, & commotio vehemens nunquam Dominum deserendi quidquid se obijceret, superfundente se noua dulcedine spiritus, ac nouis motibus. Permansitque sensus ille ingens cum impulsu ad lacrymas etiam post Sacrum; totoque die, quoties subiret Iesu memoria, recurrebat mẽti deuotio & confirmatio. Huius potissimùm diei placuit sensus adscribere, quamuis in alijs admirabiliora legantur dona luminum cælestium atque suauitatũ: quòd hîc clariùs explicatur, quid maximè ad perfectam paupertatem beatissimum virum impulerit. Nec fraudabo piorum mentes cogitatione pulcherrima, quam die quinto & trigesimo adnotauit. Venerat illi in mentem certo die finem sacrificijs imponere, quæ super hac de paupertate deliberatione faciebat: deinde considerans, non ita definitè agendum cum Deo; Cùm me abijcerem (inquit) nec æquum existi-
62 marem præscribi à me certum tempus, sed vt me penitus omninoque subijcerem, & ibi desinerem, vbi placeret summæ bonitati se mihi indicare; subijt cogitatio, Quid si Deus me ipsa in gehenna collocaret? Hîc verò, inquit, duo mihi offerebantur: ex vna parte cruciatus, quos eo loco perferrem, ex altera maledicta in Deum, quæ audirem. In priore non poteram mihi dolorem repræsentare, neque ijs cruciatibus commoueri: atque ita videbatur mihi multò acerbius fore in sanctissimum Dei nomen audire blasphemias.

Sic B. Pater affectus Constitutiones suas edolabat, atque his maximè studijs atque præsidijs, cùm eas scriberet, vtebatur. Nullus enim apud eum tum librorum apparatus, nullus codex præter Missarum volumen. Studium eius precatio erat: bibliotheca perennis cum diuina mente congressus. Et quidem in suis Constitutionibus ea sæpè tradit, vt non ab ipso inuenta, sed à Deo videantur penè dictata. Rogauit is Lainium cùm Constitutiones scriberet (à quo non ignorabat Sanctorũ vitas, & eorum, qui Religiosas aliquando

59 *Exemplar sensus diei vigesimi secundi.*

60 *Quid maximè impulerit B. Patrem ad perfectam paupertatem.*

Mira B. Ignatij erga Deũ caritas.

63 *Lainy sententia, Deum Religionum fundatoribus reuelat grauissima quæque sui Ordinis.*

do familias disciplinasque fundarunt, studiosè peruolutatas) censeret ne diuinitus earum auctoribus omnia, quæ ad instituta cuiusque familiæ pertinent, indicata, an præcipua potiùs aliqua & grauiora dumtaxat, relictis cæteris non tam intimis, nec tam grauibus, Patriarcharum fundatorumque prudentiæ. cui Lainius sibi videri dixit Deum optimum maximum, vt primum familiarum omnium procreatorem atque parentem, quos ad eas excitandas tanquam administros & famulos delegisset, ijs grauissima quæque, & cuique disciplinæ intima præmonstrasse. Nam cùm Religiosorũ Ordinum institutio non hominum sit inuentũ, sed Dei, qui quidẽ proprium quemdam ab vnoquoque Ordine cultum ac famulatum exigit; relinquitur, vt is etiam hominibus præsignificet atque præmonstret, quę ab quoque obseruari curarique velit: vt quò sua homines coniectura ac suspicione non possunt, illuc Dei

64 admonitu significationeque perueniant. Cætera verò, quæ non tam vim naturamque cuiusque Ordinis, quàm adiuncta quædam, & quasi circumstantias attingunt, eademque pro varietate temporum ac locorum variari mutariq; possunt, ea putabat fundatorum permitti iudicio atque prudentiæ. quemadmodum in Ecclesia Catholica animaduerti licet, in qua regenda ac temperanda multa huiusmodi Deus suorum ministrorum vicariorumque prudentiæ libera atque integra esse voluit: cùm tamen ea, quæ sunt præcipua, iam tum ab initio suis Apostolis, & primis illis Ecclesiæ Pastoribus indicarit. Hæc censuit

65 *Idem probat B. Ignatius. vnde intelligitur, etiam illi essentialia, vt vocant, Societatis reuelata: qui omnia etiam tribuebat Manresano secessui.*

Lainius, cui & se subscribens Ignatius, Sic, inquit, & ego sentio. Quo quidem ex responso non obscura cõiectura ducitur, ei quoque indicata fuisse de eęlo, quæ ad intimam huius instituti rationem naturamque pertinent, & quæ sunt quodammodo nerui ac fundamenta huius, quam sequimur, disciplinę. Atque hinc superiorem B. Patris interrogationem ortam, quasi dubitantis & ambigentis liceret ne sibi quippiam aliud, quod eum forsitan in mentem venerat, haud ita tamen suæ disciplinæ intimum ac præcipuum, Deo non indicante, decernere. Quod ipsum eiusdem ex ore planiùs, cùm vnà cum Ludouico Consaluio (cuius aliàs est facta mentio) de Societate dissereret,

66 intellectum est. Nam cùm multa & varia inter se de huius vitæ rationibus institutisque conferrent, præsertim illa, cur Societas communem cum cæteris Clericis, aut non admodum dissimilem cultum corporis adhiberet, cur publicè in templis choris alternantibus, vt cæteri Ordines, ipsa quoque non psalleret, cur ad exploranda ac periclitãda ingenia moresque tironum pedestria imperaret itinera nullo adiuncto viatico, sed prece humili corrogato, cur præter Professorum tironumque domicilia Collegia insuper, & studiorum sedes haberet; cùm hæc, inquam, & alia huiusmodi inter se communicarent, eorumque singillatim rationes Ignatius redderet; ad extremum rationum omnium summã ad vnum illum retulit Manresæ secessum: in quo perspicuas horum omnium & aliorum à Deo impressas & quasi consignatas in animo suo notiones & intelligentias acceperat. His igitur testatas indicijs Constitutiones nostras habemus, vt planè appareat, quid sentiendum sit de eo, si quis existat, qui tot diuinis significationibus & admonitionibus editas leges, tot sacrificiorum procurationibus, precationibus, lacrymis constitutas, tam diuturni temporis apparatu confectas, tot vigilijs elucubratas, tot grauissimorum Patrum iudicijs, consilijs, deliberationibus agitatas, tanto denique Societatis vniuersæ consensu, approbatione, periclitatione vsuque receptas, aut paruipendat ac negligat. Prauis mentibus nihil vnquam rectum, obliqua sunt omnia, dum ad rectam normam regulamque se ipsæ non dirigunt. Constitutionum induat spiritum & sanctitatem oportet, qui de earum diiudicare præstantia & sanctitate velit.

67 *Conatur B. Ignatius abdicare Generalatum.*

Collatis igitur cum Patribus B. Pater Constitutionibus suis, plena ac libera mutandi, moderandi, addendi, quæ vita essent, potestate facta; opportunissimũ tempus sensit esse, vt, quod dudum apud se constituerat, per occasionem vniuersi conuentus partes suas alteri traderet, & antiqua illa sua auiditate parendi, seseque in ordinem redigendi, tum etiam tot suis & animi & corporis (vt affirmabat) imbecillitatibus incitatus, senecta insuper accedente, quæ suo quasi iure vacationem muneris postularet, à Societatis gubernaculis, quæ perinuitus acceperat, omnino recederet. Ac ne sibi, vt olim, coràm agenti reclamaretur à Patribus, per hanc epistolam cõsilium suum disertis verbis exposuit: Quod complu-

68 *Epistola B. Patris ad congregatos Patres.*

rium, inquit, mensium & annorum consideratione nullo siue interioris, siue exterioris commotionis impulsu, ad maiorem laudem & gloriam diuinæ Maiestatis consequi & intelligere potui; id nunc in cõspectu procreatoris ac Domini mei, qui me in æternum iudicaturus est, exponam verè, & omni remota perturbatione. In mea multa delicta, multaque vitia, & multas animi corporisque infirmitates intuens, sæpè in eam penitus veni sententiam, mihi infinitis propè partibus deesse vires necessarias sustinendo oneri huic Societatis, quod in præsentia inductu & impositu eius sustineo. Opto itaque in Domino rem diligenter expendi, & alterum deligi, qui meliùs, vel

69 certè non ita malè regendæ Societatis munere fungatur, & hoc ad eum munus deferri: nec modò si meliùs aut minùs malè, sed etiã si pari modo gesturus sit. Quamobrem in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti vnius Dei, & creatoris mei ego simpliciter & absolutè quidquid muneris gero, depono & abdico, quæsoque ac toto animo precor in Domino tum Professos, tum quos illis ad hanc deliberationem assumere visum erit, vt hanc oblationem meam, adeò coram diuina Maiestate iustam, accipiant: sique inter eos, qui futuri sunt arbitri, fortè non conueniret, per caritatem ac reuerentiam Dei Domini nostri oro, vt impensè rem eius diuinæ Maiestati commendent; vt omni ex parte voluntas illius perficiatur ad maiorem eius gloriam, & commune maius bonum animarum, totiusq; Societatis, accipiente ipso omnia in maiorem suam laudem, & gloriam æternam. Recitata in conuentu præter omnem expectationem hæc epistola magnos animorum motus fecit, cùm singularem sancti viri modestiam, animique submissionẽ satis extollere cuncti Patres & admirati non possent: cuius cùm

omnibus administrandi ratio tot nominibus probaretur, ei tamen oneri sese imparem prædicaret. Placuit tamen in eius gratiam ad suffragia rem vocare. Vnus Andreas Ouiedus, qua erat simplicitate candidissimæ mentis, concedi posse Patri quod flagitaret, sibi dixit, videri: causamque alijs quærentibus, Quia, inquit, ipse, qui sanctus est, ita existimat expedire. Sed cæterorũ omnium, & ipso statim accedente Ouiedo, quæ fuerat olim in renunciando, eadem nunc fuit, in eo retinendo consensio. Ergo per internuncium admonent Societatem regere porro pergeret, &, vt instituerat ordinare: se quidem saluo officio gerere morem eius postulationi non posse, ac nealium quidem vnquam in Societate Præpositum (eo superstite) se laturos. Hoc Ignatius responso accepto, cùm animaduerteret ad optatissimam fugam cunctos iam sibi aditus intercluſos, paucos post dies periculosum in morbum lapsus reputare secum ipse magna sua cum voluptate cœpit, num compendiaria aliqua via sese Deus eo vellet onere liberare. Sacro igitur Natali Domini die cùm vnum & alterum sacrificium continenter eo, quo consueuerat, ardore animi & contentione fecisset, virium languore tabescens graui correptus est morbo. Cumque sibi iam persuaderet, breui se è corporis custodia mittendum, (non enim procul aberat à summo periculo) tantis animi voluptatibus deliniri, tantis perfundi suauitatibus cœptus est, spe atque expectatione quietis æternæ, vt, cùm fluentibus sine modo lacrymis imperare non posset, ingens corpori detrimentum afferret: roganduſque & à domesticis, & à medicis sæpè fuerit, vt nimios illos temperaret ardores, & ab inflammatis illis studijs amoreque superarum rerum atque cælestium animum parumper abduceret: nec ad eas tanto impetu rapi sineret, in ijsque sic hærere defixum, vt destitutum viribus corpus infinito languore deficeret. Sed tam iucunda spes & vitæ pariter, & muneris deponendi frustrata est virum sanctum. Breui enim ex eo morbo emersit, & integer restitutus est suis. Tradidit tamen cælo Romana domus dignum memoria virum Cornelium Crocum. Ortus erat Amsterodami in Hollandia honestis parentibus: ibique complures annos, post humanas sacraſque disciplinas Louanij perceptas, iuuentutem bonas litteras edocuerat, singulari studio curans, vt teneras mentes non minùs pietate, quàm litteris informaret. Nihil sinebat ex veterum libris parum pudicum, vel ad oculos adolescentium, vel ad aures accidere. Vt Grammaticam impij Melanchthonis amoueret è ludo, suam ipse composuit, & alia opuscula ex vsu doctrinæ politioris. Grauiora quoque contra hæreticos opuscula edidit. Corruptores enim religionis & detestabatur grauissimè, & insectabatur acerrimè: nullumque non subibat laborem, nihil non moliebatur, vt eos refelleret, confirmaretq; Catholicos. Diuinum etiam cultum, venerationem præsertim augustissimæ Eucharistiæ perstudiosè tuebatur. Et habebant curæ eius momentum ingens, & exitum peroptatum, quòd innocens vita grauissimi sacerdotis, claris perpetuisq; exemplis cùm præiret, tum sequebatur seduli studia monitoris. Ad initia Conimbricensis Academiæ cùm ab Lusitano Rege magnis honorum inuitaretur illecebris, suo omni commodo ac splendori vetulæ parentis caritatem antetulit. Quæ vbi octogenaria composita est, quinquagenarius ipse humana fastidiens, anhelans cælestia perfectæ amore virtutis Romanum iter pedes aggreditur. Parisios cùm venisset, Socijs hortantibus, vt autumni mitiora expectaret tempora: Nolite, inquit, fratres, nolite retardare peregrinationem meam. Dominus dux mihi & socius erit, cuius gloriæ modicum hunc laborem capesso. Spero & mihi, quamuis nona hora accedam, reddendum denarium. Romam igitur magno labore venit sæuientis æstus incommoda nihil formidans: & in Societatem admissus, vitam omnẽ confessione accuratissima recognouit. Ac subinde, quòd noxio anni tempore Vrbem inierat, morbo correptus, pauciſq; diebus consumptus, quàm serus ad vineæ Domini labores accesserat, tam citus ad denarij, quam sperabat, mercedem peruenit. Vir singularis humilitatis atque modestiæ, præclariſque naturæ ac Dei donis ornatus.

70 *Andreæ Ouiedi simplicitas.*

71 *Iubetur Ignatius pergere in Societatis administratione.*

72 *Ægrotat, & maximo perfunditur gaudio è spe vitæ beatæ.*

73 *Mors Cornelij Croci.*

Secundis in Vrbe rebus sese, vt solent, admiscuerunt aduersæ. Dederat superiore anno Societati nomen Lucius Crucius nobilis Tiburtinus, patruo perinuito eiusdem vrbis Episcopo: quivt Lucium à proposito reuocaret, cùm Pontificis Maximi auctoritatẽ per Cardinalem quemdam interponendam curaret; anteuertit Ignatius, & Pontificem ad suas partes adiunxit. Qui non modò audiendum Cardinalem illum non putauit, sed eum potiùs, quòd Societatem suis sermonibus carperet, per alium Cardinalem grauiter obiurgauit. Ergo de sua spe Tiburtinus deiectus Antistes, acrem se nostris aduersarium per suum Vicarium Tibure præbuit. Habebat tum in S. Laurentij æde ciuitatis principe Michaël Nauarrus conciones & catechismum, quibus ei Vicarius vt interdiceret, causam aliquã quæritabat. Cùm inueniret nullam; socium eius Antonium Roboreum, quòd oleum per vrbem emẽdicaret, (eleëmosynis enim tum Societas Tibure victitabat) id quod ab alijs etiam fieri consueuerat, comprehendit, in carcerem que coniecit. Quo facto cùm minimè commoueretur Michaël, nec verbum pro socio faceret, solumque dictitaret, si quid commeruisset Antonius, iure plectendum; Vicarius eum de custodia dimisit. Et quoniam ex Michaële quæsierat quo tandem iure, quaue auctoritate ad populum verba faceret, & Ecclesiæ Sacramenta homo peregrinus administraret; perlatæ sunt confestim ab Vrbe litteræ, quæ fidem facerent Societati vbique licere per Sedis Apostolicæ iura beneficiumque suas rite partes & functiones obire: ita & Vicario, & Episcopo silentium impositum. Quanquam Ignatij reprehensionem Nauarrus, quòd Vicarium sibi molestum acriùs aliquanto cohibuerat, non effugit. Volebat enim suos omnes B. Pater, etiam tum, cùm pro Societate causa staret, non modò aduersus Episcopos, verùm etiam eorum erga Vicarios summisse modesteque se gerere. Sed Episcopum Crucium Lucij denique constantia & dies ipsa placauit: vt qui priùs Societati se profitebatur infensum, postea commutatus animo fautorem se cum Hieronymo fratre, Lucij parente, ac beneuolum

74 *Aliquid procella ob receptum Lucium Crucium.*

75 *Reprehendit Ignatius Michaëlem Nauarrum, quòd acriùs pro Societate quam iustè pugnasset.*

76 *Captum docti Tiburi.*

uolum declararit. Antistite propitio solutiora iam omnia Tiburi Societati fuere. Gymnasium publicè expositum est, extra portam illud quidé & extra muros, sed non exiguo discipulorum numero. Celebrabatur initio ab adolescentibus puerisque fermè septuaginta: quorum vt commoditati consuleret ciuitas, de transferendis in interiorem vrbem scholis agere cœpit, & in eius velut vmbilico locum & ædem obtulit. Nec minùs opportuno loco præstanti probitate femina Lucia Cynthia domum cum hortis attribuit. Cuius beneficentiam haud impari munere remunerata Societas est. Eius quippe nepos in turgio cum ciue rixatus, à Michaële foras abductus, dum turba sedatur, & aduersarij conticescunt, spiritualibus exercitijs excolitur. Qua ab exercitatione vbi dimissus est, miraculo fuit popularibus suis eius insignis commutatio. Nec minore hominum admiratione ab eodem sunt Michaële morbi corporum, febresque depulsæ. Filius erat vnicus ciui principi, quem suis reuersionibus pertinax febris exagitabat. Ad hunc Michaël cùm accessisset parentis acceitu, & super ægrum manum imposuisset, febrim repentè dispulit. Humiliora, quæ modò faciunt ad exemplum, varijs gesta per Italiam locis non prætermittamus.

77 *Michaël Nauarrus aliquot curat ægrotos.*

78 *Stephani Capunsacci res Meldulæ ac Fauentiæ*

Meldulæ, Fauentiæque (nec enim admodum inter se distant vrbes hæ duæ) Stephanus Capunsaccus, quò eum inuitarat Antistes, rem Christianam, antequam sacerdos est consecratus, strenuè nauiterque promouit. Virgines atque puellas, quæ propter inopiam ad gynæcea transire non poterant, curauit pias per matronas in paternis saltem ædibus excolendas. obuijs mendicis ne suæ caritatis deesset officio, compluribus auctor fuit, vt quod bacchanalibus sibi parauerant epulum, in eorum necessitates famemque conferret. Ad communem horarum quadraginta supplicationem cœtus integros adducebat: & singulis horarum initijs, paucis cohortando præfatus, ad piè riteque precandum eos, qui conuenerant, erudiebat. Is dum ad sacerdotium Ignatij iussu se comparat, mors obrepsit. Mortis causa animia eius in corpus suum durities, & orandi contentio: qui cùm in litterarum studio Patatij versaretur, consueuerat secundùm cœnam singulis noctibus horas in oratione quaternas quinasue traducere. In edomando verò corpore, & verberibus accipiendo tam erat immitis & asper, vt sæpè totos humeros cruentaret. Inuentus est aliquando nudus à Iacobo Lainio domesticis in hortis concubia nocte, hiemeque rigente, totis viribus ac lacertis in sua terga sæuire partim recentibus cruenta plagis, partim præteritis adhuc tumida. Tum demum immoderatis eius ardoribus non prius animaduersis iniecti freni, ferò illi quidem, & tum videlicet, cùm in eum locum deduxerat valetudinem, vt nullis subleuati remedijs ac curationibus posset. Sed illud commodi è nimijs illis maiorum contentionibus postea ortum, quòd legibus diligenter est cautum, ne quis suis Rectoribus inconsultis quidquam audeat in corpus suum, quod Deo semel ac disciplinæ dicarit.

79 *Eiusdem mori, & vitæ seueritas.*

80 *Res Silueftri Landini in Carfagnana.*

In Silano, quod Carfagnanæ (vt hodie vulgus appellat) prouinciæ caput est; vt etiam in finitimis Ferrariensis Florentinæq; ditionis locis, Silueſtri vigilijs curisque iam notis pernicioſæ ſublatæ ſunt hæreſes. Vis æris alieni ſuis dominis ingens reddita, Sodalitates ad officia pietatis incenſæ, Sacramentorum mos creber inductus. Virgines in cœnobium, cuius Silueſter ipſe conſtruendi fuerat auctor, certis aſtrictæ legibus & inſtitutis incluſæ. Denique alia è rediuina, & cõmuni ſunt geſta. Quorum fama Ferrariæ Dux Hercules ad Ignatium pro retinendo tam nauo, tamque induſtrio viro, ardentes litteras ſcripſit.

81

Nec abnuit ſtudio pij Ducis Ignatius, votis præſertim Toletani Cardinalis impulſus hæreticæ prauitatis Inquiſitoris, qui gratum ſibi fore ſignificauerat, ſi regiones illas, quæ in aliquam ſuſpicionem hæreſis vocabantur, ſua Silueſter prædicatione luſtraret. Quod ille ingenti animorum motu, plurimoque fructu fecit. Cuius ardoribus alij Præſules delectati, ſuas item ab eo diœceſes inſpici luſtrarique voluerunt. Et ij erant ad templa concurſus quocunque ille veniebat, & ſui copiam fecerat, vt referri videretur vbique perpetua quædam celebritas maioris hebdomadæ. Cumque vnius aures ſufficere confitentium turbæ non poſſent, adhibebat ad id eos, quos ſuprà ſignificaui, presbyteros, ab ſe iam doctos, & pijs commentationibus inſtitutos. In itineribus obſidebatur à populis, vt ſibi illico operam daret: nonnulliſque medijs in ſiluis, ſummiſſue montibus cõprehenſum, non priùs dimittebant, quàm enunciantibus ſua peccata remitteret. Interdum etiam ad eum matres familias flentes ac ſupplices, vt ad ſuos curandos ægros accederet, plenæ fiducia feſtinabant. Erat tum anni tempus, quo metendis frugibus diſtinebantur agricolæ; & tamen cùm auditum eſſet, Silueſtrum eſſe dicturum, meſſores ad eum omnes relicto opere confluebant. Quidam autem dum optatis frugibus nimiùm incubat, & quæſtuoſo labori intentus, cæteris ad concionem coëuntibus, vnus remanet; manipulos, quos collegerat, inopinatus ignis abſumpſit; incertum vnde ortus: ſed vulgò creditus immiſſus à Deo ad luendam anxiam curam peruntis pabuli. Secundis hiſce rumoribus Mutinenſis etiam permotus Epiſcopus ab Ignatio Silueſtrum impetrat, & ſuæ omnis peragrandæ cognoſcendæque diœceſis partes imponit, in primis autem docendi Parochos ad populum ea dicere, quę in Exercitiorũ libello Beati noſtri Patris prima traduntur hebdomada. Namque Antiſtes erat Ægidius Foſcararius è veneranda S. Dominici familia, qui ſacri quondam Palatij Magiſter, eum accuratè libellum, cùm ad examen vocaretur, expenderat, & primus ſuo chirographo, verbiſque grauiſſimis approbauit: ex eoque tempore magno illum in pretio ſemper habuit, & eo demum loco numeroque, vt inde non orandi & commentandi modò, verùm etiam vtiliter diſſerendi & concionandi ſilua facilè comparetur. Eius igitur iuſſu Silueſter locis centum ſupra triginta luſtratis, & eius familia vniuerſa ſic inſtituta, vt octauo quoque die ſacroſancta confeſſionis communioniſque myſteria celebraret; plenus fructibus, ac meritis locuples inde diſceſſit.

82 *Nimium attenti meſſoris manipulos ignis abſumit.*

In Neapolitano regno nauarum eſt animis à Bobadilla ſtudium, præſertim Roſſani, non minore bonorum gaudio, à quibus colebatur & fereba-

83 *Bobadillæ cura Roſſani, vbi & periclitatur*

rebatur in oculis, quàm malorum inuidia, à quibus passim ei parabantur & struebantur insidiæ. Vehemens suspicio fuit, idque ab amicis multò antè prouisum, venenum à perditis ei datum: vt prodigij instar miraculiq; sit habitum, quòd extremam perniciem ictus iam Patet effugerit. Verùm vt emersit è morbo, eadem alacritate atque constantia ad castigandos improbos redijt.

Messana prima in Societate domus Probationis secreta à cæterorũ consuetudine.

In Siciliensi regno par incrementum & Societatis, & rei Christianæ. Messanæ primùm è cunctis Societatis locis inchoata Probationis est domus, è Nouitijs fermè duodecim ab antiquorum congressu atque habitatione seiunctis, ita tamen, vt in eorum ædes è Collegij domicilio pateret ingressus, nondum proprio adhibito ianitore, vel ostio: proprio tamen adiuncto Magistro atque custode Cornelio Vishaueo. De quibus domibus penitus ab cæterorũ congressu seiungendis mentionem primus omnium intulerat superiore anno Natalis. Reliqua eumdem tenebant in vrbe cursum: nec desiderata foris est, cùm se dabat opportunitas, Societatis industria. Magnas Pactensis ciuitas ex Andrea Frusio, qui eò se Præsulis rogatu contulerat, vtilitates hausit. Nam cùm eam publica fœneratorum iniquitas premeret & obrueret, plurimique ciues patria cedere, vagique errare per montes & antra cogerentur; Frusius maxima omnium approbatione perfecit, vt fœneratoribus ad pœnitentię Sacramentum, & malè parta reddenda perductis, familiæ ampliùs centum & quinquaginta, quæ solo patrio carebant, longo veluti postliminio rediret. Panormi versabatur adhuc Lainius sui semper similis in agendo. Eius oratione constituta est è ciuium numero Sodalitas, quæ puerorum solitudini & orbitati succurreret. Nec minore opportunitate à laico Fratre Iuliano Flandro publicæ custodiæ consultum. Qui cùm ægrotos vinctos animadueterent squallore situque carceris extremum vitæ discrimen adire; cubicula quædam separatim, quò illi transferri curarique possent, extruenda curauit. Quo in munere mors illum cùm occupasset, non sine magno luctu desiderioque ciuitatis, cui carissimus erat; Prorex, ne tantæ pietatis opus relinqueretur inceptum, publicis mandauit scribis, vt id vrgerent ac promouerẽt: vinctorumque præcipuam in eorum morbis curam atque rationem, cùm aduocandis medicis & chirurgis, tum pharmacis comparandis haberent. Deinde ad Lainium & Domeneccum missos, ex eorum præscripto consilioque gerere rem omnem iussit. Ita conflata Sodalitas alia, & suis legibus temperata, quæ vinctorũ incommodis morbisque prospiceret. Ac Vega quidem Prorex perseuerabat in amore opinioneque Societatis. Is à Cæsare impetrauit, vt abbatia quæ prima vacaret, quingenos sexcenosue annui census ferens aureos Panormitano Collegio assignaretur (Assignata est post aliquot annos S. Marię à Crypta.) Et quoniam rescripserat Cæsar Societatẽ, quam ei commẽdauerat, non satis cognitam sibi aliunde fuisse, tametsi dictis eius ac litteris fidei satis habebat; faciendum Vega putauit, vt litterarum Apostolicarum exemplar, quibus Societas confirmabatur, ad eum mitteret, & simul obsecraret, testimonium de ea sumeret ex ipso Pontifice, Ferdinandoque Romanorum Rege; minimè dubitans, quin tantorum Principum testimonium cum sua testificatione congrueret. In Africanam expeditionem hac æstate discedens, nihil antiquius habuit, quàm vt Lainium precibus & sacrificijs apud Deum, operâ & concionibus apud milites præsidio futurum vnà deduceret. Quippe Africam vrbem (quod Aphrodisium Ptolemæo videtur esse, quidam Leptim appellant) in aduerso Siciliæ litore sitam, Dracutus archipirata famosus cùm occupasset, repentiniſque inde excursionibus Siciliam, maritimaque Italiæ, ac totum latè intra Herculeas columnas mare haberet infestum; Carolus Cæsar, vt eam pestem amoliretur, receptaculum & cubile illud eripiendum prædonibus ratus, Proregem Vegam expeditioni præfecit. Iussus & Andreas Auria adesse cum classe, cui Pontificiæ triremes, Florentinæque ac Melitenses adiunctæ. Vndecimo Kal. Quintiles Panormo classis secundo cursu prouecta, die S. Baptistæ natali Ægates insulam clade olim Pœnorũ nobilem (cui hodie Fauagnana nomen) tenuit. Hîc Prorege hortante in concionem Lainius progressus, ex ipsis Baptistæ præceptis officium Christiani bellatoris exposuit. Quarto pòst die, non magno negotio terra Africa potiuntur, captoque castris ex sententia loco, ad instruendum nosocomium Lainius (quam ei curam Prorex vniuersam tradidit) ingenti ardore se vertit. Præclaram laborum segetem præbuit in longum ducta obsidio, præsertim Africanos per æstus in anni maximè torrida tempestate. Opportunum erat leuamen quatuor Capuccinorum caritas: sed cùm horum binos glorioso sub fasce mors oppressisset, binos grauiter laborantes cum alijs permultis ægrotis Prorex in Siciliam remisisset; totum propè in Lainium, eiusq; socium Martinum à Cornoza onus incubuit. Sua ipse manu Pater præparare ac porrigere pharmaca, vnguenta oblinere, cibos in os moribundis inserere, lintea quoq; purgare: idem præstò esse cunctis alloquio, nocturnas ducere excubias, præcipuè intentus agere, ne quem inexpiatum confessione criminum extrema necessitas occuparet: frequens in publico sacrificium adhibere, frequentem de inanitate mortalium rerum, de corrigenda vita, comparandaque æternitate sermonem: suprema demum officia vita functis prece, & iniecta humo persoluere. Alij superalios interim sternebantur. Ducenti sæpe & quadraginta iacebãt: nec modò laborum moles, sed ipsa loci graueolentia, spiritusque putrescens, & quoddam quasi contagium administros ad vnum lecto omnes, ereptis multis, afflixit. Vnis Martino & Lainio, quibus minimum erat quietis, valetudo, & quidem, vt is loquitur, solito firmior constitit, admirantibus iuxtà cunctis & gratulantibus. Inter hæc, vt est vir, quem Christi caritas vrget, vnus pro multis, nihilo minus curæ strenuus sacerdos valentibus copijs impendit. Proregis, Garziæque à Toleto, Alfonsi Gulettæ Præsidis, Ferdinandi item à Toleto, qui Neapolitanas, & Aluari Vegæ, qui Siculas ductabant copias, Ferdinandi quoque consobrini Proregis castrorum Præfecti, plurimorumque præterea ex primis confessiones excipiens; multum consilio

Panormitanis Lainij.

Iulianus Flander moritur; cuius operâ consultum custodijs publicis.

Ioan. Vega Prorex abbatiam Panormitano Collegio impetrat: ac de Societate Carolum V. edocet.

Africana expeditio Vegæ, ad quam Lainius ducitur.

Lainius nosocomio præficitur: quod summa caritate ac sedulitate curet.

Lainij cum valentibus cura.

auctoritateq; ad capitum inter sese concordiam, reiq́ue summam profecit. Iuuabat sancta non minùs ex Vrbe belli successum Ignatius, suisq́ue & vniuersam per Societatem indictis sacrificijs ac precibus. Quin etiam (vt suprà significaui) à Pontifice Iulio institit, vt sacri anni Iobelæum Africanis militibus impertiret. Quæ res vbi perlata in castra est, & magna omnium lætitia tubarum clangore vulgata; vrgens occasionem Lainius, quam & imminens oppugnatio intendebat, ad vitæ omnes expiationem instaurationemq́ue apposita concione succendit. Tum verò certatim ad sacra concursum. Traductæ Lainio inter audiendum penè noctes insomnes: mutatiq́ue adeò vulgò mores, vt plerisque militia, quæ non rarò est vitiorum officina, fieret schola virtutis; pulchriore multò de se ipsis relata, quàm de hoste victoria. Testati sunt veterani multis in bellis sæpè antè versati, nusquam sibi tantum ad pietatem studium, ac nominatim ad conscientias confessione leuandas, nusquam militarē licentiam modestiorem iustioremq́ue perspectam: neque alibi supremum certamen magis anceps: vt haud obscurè auxilium cæleste in exitu cerni potuerit.

92 *Vrbs capitur.* Quarto Idus Septembris expugnata vrbs est: quatriduoq́ue pòst, qui dies Dominicus, & sanctæ Crucis exaltationi sacer illuxit, cerimonia magna præcipuum è Mahometicis fanis, Deo vero, S. Ioannis Baptistæ titulo dedicatum: & Maurorum quidam sacro fonte lustrati; quorum vnus grauiter saucius, eodem die decessit. Lainius autem in eadem celebritate, de gratijs Deo agendis, deq́ue instituenda ab militibus in præsidio remansuris, vita disseruit. Priuatim subinde sacræ administrationis seriem præceptis & monitis ordinauit, luculenta etiam ad rem diuinam supellectile ex varia ducum liberalitate quæsita. Iam sacra erant, iam profana composita: & naues conscenderat miles, gestiensq́ue victrices in Siciliam proras obuerterat; cùm aduerso morante vento, nuncius tristis interuenit, Ferdinandum Vegam Proregis filium natu maximum, quem is in prouincia vicarium sibi reliquerat, acerba morte sublatum. ac protinus eodem die, vbi nox inhorruit, immanis tempestas cooritur: quæ tres deinceps dies noctesq́ue desæuiens, nauigia quassans, interseq́ue collidens, onerarijs duabus dissolutis & fractis, totidem cum aliquot triremibus mersis, in extremum omnes discrimen adduxit. Ita arbiter summus prospera attemperare gaudet aduersis, non in his minùs, quàm in illis benignus & laudandus. Quod ipsum vbi tranquillitas redijt, Lainius militi ad resarciendas naues ac vires in litus egresso, pro suggestu ostendit, sapienter orbitate Proregis, & tempestate descripta, magno cum auditorū assensu, maiore cum fructu. Quippe cuius orationi non singularis modò doctrina, visque dicendi, sed multò maius perspecta eximiarum virtutum decora pondus dabant. Duas tamen ex omnibus in viro Dei laudes vniuersi notabant, suspiciebantq́ue maximè: abstinentiam pecuniæ, & excellitatem animi inter quoslibet terrores inuictam; vno verbo, rerum humanarum viteq; contemptum. Nam in nosocomij procuratione conquisitis studiosè subsidijs large lauteq; habens ægrotos, inde sibi ne cibum quidem, sed ex priuata Vegæ benignitate capiebat. Qui recuperauerant valetudinem, summis precibus gratæ memoriæ monumentum aliquod obtrudebant; nihil tamen vt vnquam reciperet, impetrarunt. Quin etiam gratissima accidebat vulgo illa eius sedulitas, quòd diligenter aduigilabat, ne vestiū, aut cæterarum quidpiam rerum ægrotantibus, siue per incuriam, siue per iniuriam, vt sæpè vsu venit in castris, deperiret. Quo in genere euulgata Patris fidelissima cura fecit, vt permulti pecunias apud eum, quæq́ue haberent carissima, vrbem tentaturi aggressuriq́ue deponerent. Quibus non ipsæ modò res fideliter custoditæ, sed etiam conseruata videtur vita diuinitus. Nam cùm Lainius, dùm pro toto exercitu preces facit, nominatim eos, qui sibi tantum credidérant, tutelæ Numinis commendasset; planè euenit, vt eo de numero nullus tam difficili desideraretur in prælio. Hi deinde, alijq́ue de præda cùm multa offerrent, quàm fidelem repererant ipsorum pecuniæ, tam suæ mendicitatis custódem integrum reperere. Sed periculorum vitæq́ue contemptum tum inter decumbentes ac morientes secura perseuerantia, diurnusq́ue tot mensium ac nocturnus labor ostendit, tum sæpè dum oppugnatur vrbs inter hostilia tela progressus. Cuius securitatis causam deinde afferebat, quòd nunquam nisi caritate ac recta ratione (quantum sibi videretur) suadente, in ea loca conijceret sese. Nuper autem tempestate furente, cùm animum æquè miles ac nauta despondissent, ac vel attoniti metu hærerent, vel lamentis cuncta miscerent; Lainius diuino plenus solatio perstitit, ac spe bona, incolumitatem, vt euenit, cunctis constanter, & magna voce denuncians. Nec profectò admiratione caruit, triremem, quam ipse conscēderat, vetustate fragilem, crebroq́ue aliarum incussu quassatam, vnius etiam illisu puppis magno hiatu ruptam, neque solutam compagibus, neque fuisse demersam.

93 *Ferdinandus Proregis filius maximus in Sicilia moritur.*

94 *Abstinentia Lainij, & animi magnitudo.*

95

Eodem Societas anno Collegio Veneto aucta est: cuius auctor idem, qui fuerat Patauini, Andreas Lipomanus. Is præter eos duodecim, quos alebat de Societate Patauij, totidem Venetijs alios poposcit alendos. Ad ea ponenda principia destinatus est ab Vrbe Nicolaus Gaudanus cum alijs aliquot è Patauino Collegio. Hi primo suo aduentu apud eumdem diuersabātur Andream: deinde tradita parte domus cum adiuncto sacello B. Virginis, huc migrarūt: primiq́ue pridie Idus Aprilis quasi formam quamdam dedere Collegij. Nemo erat inter eos vno excepto Gaudano sacerdos, qui sermonis Italici non satis gnarus, nec dicere ad populum præterquam ad suos Belgas poterat, nec Prepositi partes, quas sustinebat, implere. Quocirca Ignatium commonendum Lipomanus putauit: vt, si ei videretur, & Proregis cum pace fieret, Andream Frusium è Sicilia reuocaret in Gaudani locum. Paruit B. Pater viri beneuolentissimi monitis: &, dum Frusius Venetias mittitur, (mitti enim nisi anno vertente non potuit) alterum suffecit Andream è Patauino Collegio, cui Galuanelli cognomen. Gaudanum verò cum Petro Schorichio Ingolstadium ire iussit, Salmeronis in locum, quem Veronæ Pontifex Iulius Lipomano Præsule postulante concesserat.

96 *Collegium Venetijs inchoatur sub Nicolai Gaudani cura.*

97 *Succedit Gaudano Andreas Galuanellus.*

Gau-

udanus Ingolſtadiũ profecturus Bononiæ Doctor creatur.

Gaudanus autem priuſquam in Germaniam ſe conferret, ex Ignatij præſcripto Bononiam venit, vbi publicum doctrinę teſtimonium & honorifica Doctoris inſignia, antegreſſis non ſine laude conſuetis periculis ac iudicijs accepit.

98 *Iaius & Salmeron Ingolſtadio diſcedunt.*

Iam in ipſa Germania tres illi, quos ſuprà nominauimus, Salmeron, Iaius & Caniſius publicè in Ingolſtadienſi gymnaſio docebant, ſed fructu non maximo, idoneis deſtituti diſcipulis. Itaque, quanquam Dux Albertus, qui Guilielmo parenti vita functo ſucceſſerat, acriter cum Pontifice per litteras atque internuncios egit, ne quis eorum auocaretur; ab ipſo tamen Pontifice Cardinalis Auguſtanus impetrauit Iaium, & ad reſtituendos ſuę mores Eccleſiæ, & ad rem Catholicam promouendam in Cæſariano conuentu, qui propediem erat habendus Auguſtæ. Nec ingrata Ignatio res viſa, cui perſuaſum iam erat Iaij operam longè alibi vtiliorem fore. Salmeronẽ item, cùm deſignatus eſſet in ea Academia Theologicę diſciplinæ Decanus, Veronæ (vt modò dixi) ſuffecto in eius locum Gaudano, Pontifex dederat. Itaque Ingolſtadio abierunt, multis cum academicorum lacrymis. magno etenim æſtimabant vtriuſque virtutem, ſpectatamque doctrinam, longoque interuallo proſecuti ſunt abeuntes, nihil in Ignatium commoti, cuius iam propenſam in Germaniam voluntatem animumque perſpexerant; ſed iram omnem in eos effuderunt Antiſtites, qui Patres illos ſuis poſtulationibus abduxerunt.

Salmeron Veronæ operam nauat.

Veronæ Salmeron totum obduxit annum. Cupientem ad Vrbem accedere, quò cum Patribus antiquioribus vocabatur, Lipomanus Epiſcopus vetuit, tum ne ſuas Pater conciones intermitteret, quas varijs locis habebat frequenti conuentu, tum vt ſibi ipſi ad edenda ea, quæ de Sanctorum vitis elucubrauerat, vſui foret. Vnus igitur è tribus illis Ingolſtadij Caniſius manſit,

99 *Caniſius Ingolſtadianæ Academiæ Rector rem præclarè gerit.*

qui propter excellentiam virtutis atque doctrinę renunciatus Academiæ Rector, magna eum laude, nec minore academicorũ fructu muneri illi præfuit. Eorum mores partim acribus hortationibus ac colloquijs, partim ſalutaribus conſilijs ac monitis, quæ Cancellario Ariſtetenſi Præſuli ſuggerebat, paulatim correxit. Nam quæ ad tollendas prauas conſuetudines pertinebant, per hunc malebat Antiſtitem Caniſius exequi, quàm ipſe per ſe. Auxit geſti muneris gratiam repudiatus ſtipendij honor. Dedit etiam ſtudioſè operam, vt ex academicis aliquot ineunte anno in ſacellum, quo ipſi Patres vtebantur, ad capeſſenda ſimul diuina myſteria conuenirent. quod vt planè rarum eo loci ac nouum, ita admirabile

100 vulgo erat: coſdemque Pater ad ea frequentanda myſteria, & ad omnem pietatem, priuatim etiam domi ſcholis habendis alliciebat. Quin & morem induxit, vt ſingulis feſtis diebus, quod Coloniæ norat præclarè ſuccedere, de virtute quapiam declamationes haberent, vt meditatio virtutis ad actionem gradus foret, & ex occaſione opportuna illis monita ipſe ſuggereret. Eidem verò, cùm aliquamdiu Latinas habuiſſet, iam etiam Germanicas habenti conciones mirè beneuolus aderat ac ſedulus auditor, idemque tam frequens, vt in amplius templum quamuis migratum eſſet, ne id quidem caperet vniuerſos. Idem ab Duce Alberto, vniuerſaque Academia in Procancellarij, qui exceſſerat, locum ſublectus eſt, & magnis precibus ex Ignatio poſtulatus: ſed nec humilitati, nec paupertati Societatis adminiſtratio talis, cui & Canonicatus Aiſteti adiunctus erat, ſatis eſt viſa congruere. Nec ſanè è republica erat, cùm ea procuratio in totam vitam demandari ſoleret, tantam viri virtutem Academiæ vni affigi. Gaudanus alternis diebus 101 modò morales Ariſtotelis libros, ad quorum interpretationem ſuos & Iuriſperiti auditores mittebant, & ipſimet ventitabant, modò ſacras Pauli epiſtolas explanabat. Schorichius & Græci tradebat rudimenta ſermonis, & Philoſophicam ſcholam habebat; & quidem eo academicorum plauſu, vt Regentis in ſummo Gymnaſio ei munus honoremque deferrent. Quem tamen ille, tanquam magis debitum veteranis, magiſque de Academia illa benemeritis, & à Religioſa profeſſione alienũ, non accepit. In his Patres dum perſeuerant muneribus, pariter illud enitebãtur, vt, quoniam pleroſq; nauſea quædam (publica tum per Septemtrionem peſtis) ſubtilioris doctrinæ, Theologicæ potiſſimũ, occuparat, ſciendi ad ſolidum cupiditatem excirent, & elicerent ingeniorum acumen: eamque ob rem diſputandi concertandiq; morem acrem ac viuidum, & ad Dialecticas præceptiones exactum inducerent. nec refugiebant ſcholaſticorum promptiſſimos ad eas concertationes apud ſe exercere in vmbra, quos ad ſolem mox, & gymnaſij lucem producerent. Ergo res cùm pietatis, tum litterarum per eam induſtriæ ſedulitatem, & illuſtria vitæ glorioſiſſimæ documenta cedebat in dies feliciùs, & Caniſij nomen latiùs emanabat. Qui cùm & ad Concilium Tridentinum, & à variis Præſulibus Eccleſiſque in ſumma temporum difficultate poſtularetur; aduigilante tamen ac retinente Duce Alberto, ad annum vſque inchoatum ſæculi alterum & quinquageſimum eodem loco permanſit. Eo anno cum Ferdinandus Rex Romanorum iam Societati Collegium Viennæ excitaſſet in Auſtria, ſupraque cæteros Socios Theologorum par à Pontifice poſtulaſſet, Caniſius ſimul & Gaudanus (nam Schorichius antè diſceſſerat) Viennam tranſlati, ſummo & Academiæ & populi Ingolſtadienſis dolore, ac Duce etiam perinuito. Sed obediendum Pontifici fuit, & Ignatio, qui vt Alberti quoque pietati faceret ſatis, commodatos eos potiùs Ferdinando, dum & Ingolſtadij maturitas adeſſet condendi Collegij, quàm traditos ſcripſit: nihilo tamen minùs quò moras abrumperet, diſcedẽdi ſpatium diem ab receptis mandatis quartum decimum præfiniuit. Atque hunc exitum Ingolſtadienſis hæc Societatis altera commoratio habuit.

Ibidem Gaudani, & Schorichij labores.

Iaij labores Auguſtæ.

Habebatur iam Cæſareus Auguſtæ conuentus, & Iaius in tanta nobilium frequentia ſtrenuam atque ſalutarem nauabat operam gentium diuerſarum mortalibus. His conſilio aderat, illis ſtudio ac labore; omnibus vitæ exemplo, & ſedula ad Deum prece. Non paucos ab hæreſum errore deduxit, in iiſque adoleſcentes aliquot bonæ indolis ac doctrinæ, innutritos in ea fæce. Multorum præterea correxit mores: perque exercitia ſpiritus ſacerdotem prænobilem atque opu-

opulentum (quod etiam ad exemplum magnopere valuit) penitus immutauit. Itaque submotis ille domo parum pudicis tabulis, & quidquid huiusmodi siue sculptum, siue textum inerat venenorum, religiosa argumenta substituit. Castigata conuiuiorum luxuria, diuinis iam epulis, quas fere quotidiano sacrificio libabat, delectabatur. Quidquid in equorum stipatorumque sumptuosam profundebat iactantiam, in opera vertit misericordiæ. Denique & pro garriendi cassa dulcedine, iam Dei sanctorumque Doctorum congressu, quorum versabat volumina, tenebatur. Hæc Iaius Augustæ & alia præclarè dum gerit, demum & Collegijs in Germania condendis aditum patefecit. Nam cùm Vrbanus Labacensis Antistes plurimum illi tribueret, speciémque de cætera Societate ex eo caperet, Regi Ferdinando, cuius confessionibus & eleëmosynis præerat, valdè suasit, vt ad Viennensem Academiam aliquot de Societate Theologos aduocaret, & ad perennem commoditatem ipsi Collegium Societati Viennæ fundaret. Accepit libenter pius Princeps eum sermonem: cumque ex alijs, & ipso Iaio, quæ Collegiorum nostrorum essent instituta, quæ opportunitates cognosset; omnino induxit animum rem primo quoque tempore ad effectum deducere: deque ea litteras ad Ignatium, atque ad ipsum Pontificem continuò dedit, quæ in exitu anni perlatæ sunt Romã.

103 *Ferdinãdus Rex Romanorum agit de excitãdo Vienna Collegio.*

104 *Kesselij opera Colonie, qui & animos & corpora multorũ sanat.*

Coloniæ studebat pro viribus proximorum saluti, qui cæteris præerat Leonardus Kesselius. Præerat autem domesticis spectatæ indolis discipulis quatuordecim; quos partim legata à Canisio pecunia, partim egregia liberalitate Carthusiani Prioris alebat. Kesselij operam haud rarò Deus ad sanandas mentes hominũ vnà cum corporibus adhibebat. Is à Præposito cuiusdam cœnobij rogatus, vt ad cœnobitam iam morti proximum (erat enim ad supremum iam certamen ritè peruncțus) accurreret; cùm paruisset, placuit ægroto, priusquam decederet, consulere rebus suis, & ab vltima pueritia peccata omnia confitendo repetere. Vix eam confessionem inchoauerat, cùm vis morbi remisit: cumque ad eius finem peruenisset, omni denique leuatus est morbo: surrexit è cubili, & suis pedibus ingredi cœpit. Nec enim releuari priùs poterat corpus, quã suis animus releuaretur oneribus. Alius, quem occupato corpore malus spiritus exercebat, cùm apud Kesselium ritè noxas expiasset, continuò dæmonem ab se excussit: nec ibi diutiùs habitare Satanas potuit, vbi per Sacramentum reconciliationis ius amiserat domicilij. Erat & matrona quædam mœrore afflicta propter insaniam carissimi filij, qua iam biennium miserè laborabat. Sed cùm ad componendam adolescentis mentem impetrasset à Kesselio, vt apud eum dies aliquot haberetur, ex eo tempore adolescenti redire mens cœpit.

Vis sacræ confessionis.

105 Versabatur Louanij paucis cum domesticis Adrianus ab Adriano. Tenuis enim & perangusta res domi faciebat, vt ad Vrbem, qui Societati se adiungerent, mitterentur. Agebatur per id tempus de stabilienda continendaque per Cæsaris potestatem in Belgio Societate. Sed quoniam prouincias illas pro Carolo tum soror administrabat Regina Maria, visum est feminæ prudentissimæ super eam rem Louanienses Academiæ consilium exquirere: datumque ab Academia grauissimum & honestissimum Societatis est testimonium, quod anno post sexto ex ipsis Academiæ monumentis, cùm eadem causa acriùs vigeretur, in hæc verba depromptum est: Adrianus Cornelij de Brouvvershauen, artium Magister, & sacræ Theologiæ Professor, almæ Vniuersitatis studij generalis oppidi Louanienſis, Leodiensis diœcesis Rector, iudex ordinarius omnium & singulorum membrorum, scholarium & supposítorum eiusdem, à sancta Sede Apostolica, quod notorium esse dinoscitur, specialiter deputatus, vniuersis & singulis præsentes litteras inspecturis, lecturis pariter & audituris notum facimus, & præsentibus attestamur; quòd quidem à Serenissima D. Maria Regina vidua Vngariæ & Boëmię, sacræ Cæsareæ Maiestatis in Germania Inferiore locum tenente, facultas sacræ Theologiæ antè dictæ Vniuersitatis requisita, vt bullas & priuilegia Societatis Iesu examinaret, & quid sibi de illius instituto videretur referret; eisdem bullis & priuilegijs maturè visis, examinatis & discussis; consideratis quoque moribus & conuersatione eorum, qui de dicta Societate pluribus annis magno cum fructu & ædificatione Christi fidelium egerunt; respondit eidem Serenissimæ Reginæ eorum institutum pium & sanctum fore, & nihil in eorum priuilegijs, bullis, moribus ac conuersatione inueniri, quod toti Ecclesię, & Inferiori Germaniæ non sit expediens & vtile. Et quia hæc sic esse cognoscimus, & testimonium veritati exhibere meritò debemus; idcirco in præmissorum fidem & testimonium præsentes nostras litteras excudi fieri, & per Notarium publicum subscribi, sigilliq; Rectoratus dictæ Vniuersitatis iussimus & fecimus appensione communiri. Dat. Louanij anno à natiuitate M.D.LVI. secunda Ianuarij. De mandato præfati D. Rectoris, Ioannes Pels dictæ Vniuersitatis Notarius.

Academiæ Louanienſis de Societate iudicium.

106 *Parisijs non nihil turbarum.*

Parisijs quanquam acres non defuerunt aduersarij, plus tamen habuit incrementi Societas. Quidam Ecclesiastes in æde S. Seuerini, cùm in explanandis pro concione verbis Apostolicis, *fratres in Christo Iesu*, paulisper hæsisset; grauiter in Societatem, quòd Societatem Iesu vocari se vellet, inuectus est: & id sibi nomen potissimùm arrogaret, quod cum Christianis omnibus commune esset. Proinde suos hortabatur auditores, vt eius ab vsu longè consuetudineq; refugerent. Plus adhuc ei periculi vir magni nominis procreauit: qui, cùm simulatione sanctitatis, & singularis inediæ specie venena praui dogmatis occultaret; multa in Societatis homines, & in eorum instituta vomebat, suisq; obtrectationibus ac mendacijs non modò cuncta respersérat, verùm etiam eos, qui vel ad Societatem mentem adiecerant, vel in eam benefici esse cœperant, auocabat. Sed cùm ficti mores diu latere non possent, manifesta deprehensus in hæresi, quam foris longè lateque disseminabat, in carcerem traditur, & sua ipse confutare mendacia, Societate tacente, nec id agente, coactus est. Is dein amicorum studijs emissus è vinculis, Francofurti ad hæreticorum asylum migrauit: vbi suam cum cætera sui si-

milium colluuione per fidiam profiteretur impuniùs. Sed Christi seruis inter aduersarios solatio erant amici. Quorum primas Episcopus Claromontanus facilè tenebat. Is domum Collegio dederat, & annuos reditus alijs cum benevolis vltrò desponderat: sed domicilij aditi possessio non poterat, quòd Societas nec ius naturalitatis (sic enim loquuntur) habebat Galliæ legibus impetrandum à Rege, nec aliquem ex suo numero Lutetiæ Professum, qui ipsius nomine in possessionem veniret. Posteriori tamen incommodo

107 *Ioan. Baptista Viola inter Professos adscribitur.*

B. Nostet Pater occurrit ociùs, cùm Ioannem Baptistam Violam, qui Parisijs versabatur, per literas iussit in manibus sinuque ipsius Claromontani Episcopi ex formula ab Vrbe missa solennia vota concipere. Quæ res adhuc arctiùs bonum Præsulem obstrinxit, qui quamuis diuinam rem ipse facere per valetudinem minùs posset, partes tamen illas Abbati S. Genouefæ concessit: quo sacrificante sua Viola vota VIII. Kalen. Septemb. coram omni populo Dei, labijs suis, & voce clara distinxit. Ea res multos ab errore deduxit, qui Societatem opinabantur in Religionum numerum non venire. Quorum opinio tum est reiecta ac refutata constantiùs, cùm duorum ab Vrbe Pontificum testimonia Pauli & Iulij, quibus confirmatio noui Ordinis & priuilegia continebantur, allata sunt. Quod verò ad eum recipiendum in regnũ, & quasi in corpus Galliæ cooptandum pertinet, res est instituta perbellè. Versabatur tum fortè Romæ Carolus Cardinalis Guisanus, is, qui mox Lotharingius dictus est, mortuo nominis huius Cardinali propinquo. Salutauit officij causa præstantissimum Præsulem Ignatius, resque ei Societatis in eo regno commendauit. Et ea commendatio tantum apud Cardinalem ponderis habuit, vt in ea regione patronum eius ac defensorem se fore vltrò receperit, admonens, ne quemquam alium sibi patronum adsciscceret.

108 *Ius natalitij Societati impetratur ex Rege: sed Senatus auctor factus non est.*

Nec remisit, quàm verbo reuersus in Galliam beneuolentiam suam humanitatemque præstitit. Is Violæ rogatu ius naturalis ortus Societati impetrauit ab Rege. Quod beneficium cùm nec consignari de more sine publici concilij auctoritate consensuque posset, nec satis commodè ea de re ad id concilium in præsentia referri, tanto videlicet potiri munere & gaudere non licuit. Quod ipsum animaduersum est Dei prouidentia non vacasse. Nam si subitò id impetratum & consignatum esset, Claromõtanus vtique possessionem omnem domus, cuius dumtaxat vsum concesserat, Societati dedisset: vnde ipsa nullum omnino deinceps aditum, aut certè perdifficilem ad laxiores comparandas ædes habuisset. Eodem tempore matrona pietate præstans pecuniæ summam quamdam, vnde fructus caperentur annui, Societati legarat, modò quaterna sibi suisque Missarum sacrificia quotannis ab ea persoluerentur. Quam pecuniam Ignatius cùm propter adiectas conditiones, vel in magnis rei familiaris angustijs, recusasset, quòd ab institutis suis abhorrerent; pia mulier sublatis conditionibus pecuniam illam in partem census atque prouentus simpliciter & absolutè dedit. Habitabat igitur in ædibus Claromontani Societas, dum ex disciplina, & in quadam quasi Collegij forma, Deo & animis seruiebat: sed paupertate premente, tres è domesticis in Collegio Longobardorum studijs suis inuigilabant. Quo in Collegio cùm è Prouisoribus vnus, penes quos ea procuratio erat, è vita migrasset, in eius locum Collegarum omnium studijs atque suffragijs Viola sufficiturus ipse, qui Prioris paulò antè munus honoremque respuerat. Sed rem non probauit Ignatius, qui quamuis non esset nescius Prouisores illos nulla teneri lege sui muneris obeundi intra sepia Collegij, licuisseque Violæ vel apud suos partes illas obire, tamen ad declinandas ab religiosa tranquillitate alienas tricas, susceptam iussit ab eo prouinciam sine mora deponi, & tres insuper illos de Societate discipulos, qui in eo cõtubernio inopiæ causa residebant, inde migrare, coniungiq; cum suis. Nondum Societas Ecclesiastem, & qui ad populum verba faceret, Parisijs habebat; sed tum administrandis diuinis ritè mysterijs, tum pijs sermonibus conferendis, præcipuè verò demonstrandis orandi meditandique vijs suam ciuitati operam studiumq; nauabat. Et quanquam templo etiam ipso carebat, Sacramentorum tamen frequentem vsum, modò in sacello domestico, modò in ecclesia curiaque sanctorum Cosmi & Damiani, interdum etiam apud Patres Carthusianos vrgebat: qui præcipua quadam animi propensione templi sui copiam potestatemque Societati faciebant: cuius laboribus etiam ipsi crescebant, duobus circiter ac viginti paucis mensibus tironibus aucti.

109 *Ab Collegio Longobardorum Soc. omnes in Claromontanum diuersorium traducti.*

In Hispanijs, Gandiæ vulgatæque famosæque feminæ ad vnam omnes è suis probris & impuritatibus, Societatis, ac nominatim Baptistę Barmę concionibus emersere. Redditus est etiam ciuium mos alternantium apud communes ægrotos suæ caritatis officia. Toleti res componere, quoad poterat, Michaël Turrianus pergebat. Is in eam vrbem eo se consilio transtulerat, vt à quo plurimùm amabatur, Antistitem Societati non amicissimum amicum redderet. Verùm cùm in suis illum opinionibus obfirmatum pugnacemque sentiret, re infecta, continuò vnde abierat, se recepit, plenum suæ admiratione virtutis relinquens, quòd pinguissima & honestissima sacerdotia, annuosque prouentus, si Societatem desereret, ab eo oblatos constanter repulisset. Obtulerat etiam Præsul ille Societati procurationem gynæcei cuiusdam, quod ipse instituendis in matrimonium puellis extruxerat. Sed eam Michaël, vt ab institutis nostris abhorrentem, pari libertate reiecit. Sed priusquam Toleto discederet, cum Inquisitore, Gubernatore, Comite Mellitensi, alijsque huiusmodi Proceribus sedulam dedit operam, vt, si quam de nostro nomine falsam animo comprehendissent opinionem, eam docti remitterent: tulitque pretium operæ, beneuolentiæ accessionem ac fidei, non exiguum. Denique Burgensi Ecclesia rogatu Cardinalis Mendozæ, qui illi iam præerat, cum Socijs quatuor copioso non sine fructu, & magna morum emendatione percursa, Salmanticam redijt.

110 *Res Hispanicæ. Gandiæ meretrices omnes conuertuntur.*

111 *Michaëlis Turriani cura Toleti & Burgu.*

Sed vt rebus Lusitanicis, reliquisque per Europam quanquam egregijs, quia non multum afferunt noui, prætermittis, ab hoc orbe nostro longiùs abeam; Brasilienses ager non ita pridem

112 *Res Brasilica.*

excoli

113 *Auiditas Brasilorum vorandi inimicorum corpora.*

excoli cœptus haud satis operæ respondebat, partim ob efferatæ gentis ingenia diris dapibus, & vagis sedibus assueta, partim ob exagitatam vulgò fidem, constantiamque neophytorum. Tantaque erat apud eos corruptela malæ consuetudinis, vt vel è corpore migraturi nefandas epulas flagitarent, negarentque vllum sibi fore suauius edulium, nec maiori voluptati, quàm si suorum inimicorum carnibus saturi de vita discederent: quòd si eæ non inuenirentur, ingenti se cum mœrore decedere. Quos cùm Ioannes Azpilcueta grauiter obiurgaret, auorum atque maiorum se defendebant exemplis: quibus item carne hominum vesci vetus consuetudo fuisset. Nullo autem iure posse tam veris, tamque propijs sibi epulis interdici. Venerat aliquando Ioannes in locum, vbi mactatorum hominum carnes in magno cacabo coquebantur: iamque in eum humana capita à suis auulsa truncis, & obtruncati lacerti, pedumq; extrema, retro spectaculo iactabantur. Circum lebetem vetulæ sex septemue, quæ vestigijs hærere vix poterant, choreas ducebant, concinnantes ignem struemque lignorum, dæmonum quàm hominum propiores. Quæ fœda coquina etsi prohiberi nulla via potuit, non tamen deerant in tanta barbarie, qui prælatam Euangelij subinde lucem aspicerent, impigrè elaborante Ioanne, & Christianorum Ecclesia eximio suo candore ac probitate vitæ laborum mitigante tristitiam. Instabat cœptis acriter Azpilcueta, & distributa sibi ipse dierum ratione sparsa toto agro mapalia, & adiacentes villulas catechismi gratia singulis obibat hebdomadis. Is cùm è Christiana lege complura, in ijsque precationis Dominicæ formulam Brasilicè conuertisset, ipsis etiam corporum morbis, ea super ægros à pueris pronunciata, leuationi erat. Sed Brasilici sermonis gratia, nonnullos ex indigenis, quorum in omnem partem sedula pateret industria, ad conuictum recepit. Interim Antonius Pettius, quem domi pro se huc atque huc excurrens Nobrega reliquerat, & templum Socijs & domicilium impigro labore, manibusq; suis vertendis ad opus, extruenda curabat, dum ad fastigium inchoata perduceret: cùm tamen nihil interim de audiendi contentione remitteret siue eos, qui publico in hospitio iacerent, siue eos, qui confessionis gratia ad se vndique ventitarent. Tametsi auxilia Sociorum Lusitanica, quibuscum suos labores curasque diuideret, Alfonsus Blasius, Saluator Rodericius, Emmanuel Paiua, & Franciscus Petrius omnes sacerdotio præditi commodùm appulerunt.

114 *Ioannis Azpilcueta labores.*

115 *Antonius Pettius suo labore domũ ædificat.*

116 *Quatuor ex Lusitania Patres vocãs in Brasiliam appellunt, Alfonsus Blasius, Saluator Rodericius, Emmanuel Paiua, Franciscus Petrius.*

Iam rerum Africanarum is erat status. Sacerdotes duo, postulante Lusitano Rege, Tingin (id erat ex eius præsidijs vnum) Emmanuel Fernandius & Petrus Parada Conimbrica discesserant. Tertius de Societate sacerdos Ioannes Nunnius Tituani cum Ignatio Bogato considebat, tam multis tamque varijs distentus animorum causis, vt eius in laboribus patientia penè fidem excederet. Admebat illi somnos intentissima cogitatio, quemadmodum animis pro cuiusque necessitate succurreret. Ac præter vigilantissimas curas, cùm in continendis in Christi fide captiuis, qui eam perfacilè deserebant, tum in impijs desertoribus reducendis, puerorum insuper ac puellarum redemptionem, quorum maximè fides ac pudor inter Saracenos versabatur in lubrico, omni curabat industria, magnamque captiuorum vim precariò, & conquisita stipe redemit: plurimosque ad Christi cultum, vnde impiè defecerant, reuocauit. Publicum etiam Tituani captiuis & ægrotis erexit hospitium, eosque emendicatis à Christianis vel longè positis subsidijs alebat. Qua Patrum misericordia Saraceni perspecta, suos ipsi quoque captiuos morbo oppressos ad eos mittere, & eis credere non pauebant. Adiungebant illi Patres ad quotidianæ vitæ salutisque subsidia, quæ precariò parabant ægrotis, obsequia manuum, & in omni humilitate munerũ ministerium. Et quo plenior ac cumulatior ipsorum humanitas esset, didicerunt à captiuo medicæ artis gnaro curandorum corporum præcepta quædam: quibus ipsi medicorum chirurgorumque penuriam aliqua ex parte supplerent. Veniebant ad eos captiui frequentes, vt contractis è vinculis catenisque tumoribus mederentur. Qui verò præcæteris laborabant, & velut insanabiles habebantur, hos suum intra tectum, quò propiùs & opportuniùs eorum periculis iretur obuiam, excipiebãt, miro exemplo & approbatione cunctorum: Atque hæc quidem copiosa Patribus caritatis & tolerantiæ seges erat. Nec ea minor, quam Barbari & Christianæ legis hostes infensissimi suggerebant: qui non modò eos maledictis ac probris, sed sæpè etiam colaphis ac sputis, interdum etiam plagis ac verberibus lacessebant. Sed nullis seu Nunnij, seu Bogati lacessita virtus cedebat iniurijs, nullis verberum verborumque irritabatur aculeis, quin etiam acuebatur in dies: præsertim Bogati, qui vt Nunnio par in existimatione non erat, ita lasciuientium Ethnicorum insultibus magis eius patebat humilitas. Is igitur tanto animi robore ac silentio ferebat omnia, vt omnium denique vel Barbarorum in se oculos suæ virtutis admiratione conuerteret.

117 *In Africa elaborant Emmanuel Fernandius, Petrus Parada,*

118 *Ioannes Nunnius, Ignatius Bogatus.*

Nec in Indijs desiderata est suæ messis vbertas. Ac Goæ quidem, vbi Rector præerat Antonius Gomius, aggregati sunt in Sociorum numerum Lusitani permulti, complureſque ex Ethnicis ad Ecclesiam. Iamque Cocini Franciscus Henricius, & Balthasar Gagus sedem habebant, magno & Lusitanorum commodo & Ethnicorum. Quorum cùm multi vel ab ipsis militibus nulla instructi catechesi consignarentur, interdumque non satis consentaneis decorisque rationibus adducti, idque multorum fons esset malorum; auctor fuit per litteras B. P. Ignatius, vt catechumenis domicilia extruerentur, vbi diuturna deliberatione, tractandisque Christianis ritibus & edi-scendis, ad ea mysteria pararentur venirent.

119 *Res Indicæ.*

120 *B. Ignatius auctor extruendi catechumenorum domos in India.*

In ora Commorini, quam cum Socijs quatuor colebat Henricus Henricius, multa instaurata, & noua etiam dedicata sunt templa. Aggregabatur & hîc ad Christum Ethnicorũ numerus sanè magnus: & quo plures aggregarentur, strenuos neophytos decem sibi delegit Henricus, qui postpositis vtilitatibus suis, ad quærendos vnà secum relictos in tenebris fratres totis animis conspirarent: quique non modò in alliciendis & conquirendis Ethnicis, verùm etiam in tradenda Christi

121 *Res in ora Commorinenſi.*

lege, & obseruandis Christianorum moribus, si quid in ijs sanandum & corrigendum esset, vicariam sibi operam darent. Nec caruit suis fructibus hęc industria, sustinentibus cum laude dignitateque neophytis impositas partes. Sed quo altiùs nouorum in animis Christi fidem & religionem imprimeret, quod eos coràm docebat, id in scriptis relinquebat. Deinde singulas doctrinæ causa pererrans Ecclesias, vt B. Martyrem Crininalem ante se fecisse cognorat, mensem circiter morabatur in singulis, cùm reuincendis & confutandis Ethnicis qui sapientes præ cęteris videbantur, tum enucleandis & inculcandis multitudini susceptæ legis initijs. Habitabat is plerumq; in oppido Punicali, vbi fece ssus ędificatus est Patribus, quò se per interualla colligerent, & è tot peregrinationum curarumq; molestijs paulùm respirarent. Quamuis enim nunquam illi aut precandi commentandique diuinis de rebus, aut scrutandi sui pectoris consuetudinem intermitterent; reuocare tamen ex sententia ad sese animum tot occupationum aberrationibus sæpè distractum, & secum esse cogere pro voluntate non poterant. In eodem oppido valetudinarium publicè expositum est, cui Societas partim hominum misericordia gratuita, partim pecunia multitia officiosissimè ministrabat. Alebat etiam Henricus adolescentes aliquot à parentibus vltrò oblatos in vsum rei Christianæ. Quo ex numero ad Lancillottũ duodecim lectissimos Colanum misit. Quanquam & hic alios fermè quinquaginta ad id ipsum instituebat. Vbi valetudinis imbecillitatem, dum incredibili labore tuetur Ecclesiam illam, virtute animi superabat. Illud tamen vnum inter Christianos non ferebat Henricus difficile ad expugnandum, & ex eorum moribus euellendum: quòd connubia inter propinquos non modò quarto tertioue necessitudinis gradu, sed sæpè etiam secundo iungebantur; vt impetranda à Pontifice Maximo potestas fuerit, vti liceret ad annos saltem aliquot, inter eos, qui se tertio quartoue propinquitatis gradu contingerent, ius esse nuptiarum. Eaque ratione vitiosæ consuetudini sensim occursum.

122 *Gasparis Berzæi studia Armuzia.*

Gaspar Berzæus Armuziæ benè mereri de omnium sectarum colluuione pergebat, seu familiari congressu, seu disputationis altercatione. Cuius fama rex ipse Mahometanus permotus paulatim in studium Christianæ religionis incubuit; atque in id ipsum viginti circiter millia è multitudine traxit, itemque è nobilitate nonnullos. Mox ad se Gasparem accersijt, intrantique non assurrexit solùm, sed etiam in suamet sella diu renitentem sedere coëgit. In eo congressu cunctis arbitris consultò remotis, actum est de coarguendis in publico cœtu, Principumque corona Mahometanæ sectæ fallacijs. Dein conditum catechismo tempus, regioque baptismati. Gaspar cognito regis animo lætissimus abijt. Sed eam rem Satrapæ ægrè admodum passi (neque enim celari diutiùs potuit) blanditijs primùm ac precibus tentant regem: aspernanti mox defectionem & arma denunciant. Rex diuina tutela fretus, ac minis hisce contemptis, antistites, quos Caecizios appellant, abigi lapidibus iubet: ausosque in regiæ vestibulo de aurita religione tenenda

123 *Rex ipse Mahometanus statuit transire ad Christum, sed non tenuit constantiã.*

verba facere, perpetuo mulctat exilio. Hactenus constantiam & fortitudinem rex prestitit miram. Sed matris ad extremum, intestina bella, patriæ excidium, occasum regni, omni arte miserantis obtestationes ac lacrymas diutiùs ferre non valuit. Itaque vocato rursum ad se Gaspari, cùm ad scalas occurrisset intranti, ac dextræ insuper apprehensæ ferre osculum de genibus contendisset, quanto in periculo versaretur ostendit, si Christiana sacra susciperet: proinde cedendum tempori, dum promissa persolueret, & tempestatis transitum expectandum. Ad ea dicta Gaspar ingemuit, hortatusque regem vti Deo fideret, totamque eirem ex animo commẽdaret; ipse quoque digressus à rege nouam è cælo poposcit opẽ: ieiunia, obsecrationes, & id genus alia per se, perque suos instaurat: supplicationes de more decernit, incedentibus longo agmine pueris piè concinentibus, ætate verò robustiore quinquagenis aut sexagenis pariter flagellis in sua tergà sæuientibus. Caecizij vicissim inflati pœnitentia regis, concitata plebe, ne Christianis vlla re cederent, & ipsi supplicationes obire, in diem extendere, nouaculis cutem incidere, quàm maximas copias in coranum, & reliqua fana cogere, Mahometis execrabile nomen ex omni parte dissonis clamoribus inuocare. Tum Gaspar facinus indignum ratus in vrbe, quæ Lusitano præsidio teneretur, Christo Mahometem opponi, magno animi ardore crucem comparat grandem: ac nulla vi, nullo armorum strepitu, præuia dumtaxat psallentium puerorum turba, ad coranum tendit intrepidus. Res mira. Crucis virtute atque fulgore perstricti attonitiq; Mahometani repentè diffugiunt. Gaspar crucis insignia palàm in corano defigit: adhibitisq; fabris iussu regis cæmento & calce templi aditus & valuas obstruit. Super hæc impiæ Mahometanorum vociferationes tota insula graui prohibentur edicto. Fremere hic antistites Satrapæque, & sacra deserta religionesque violatas, cum Armuziano coràm, cum cæteris regibus, in primisque Persa per litteras queri, cunctos ad arma & vltionem accendere: postremò sese vrbem relicturos, & aliò commercia auocaturos minari. Cùm parum terrendo proficerent, magnitudine pecuniæ Christianos aliquot, perque eos nouum arcis Lusitanæ Præfectum adoriuntur, vt coranum patefieri sibi permittat. Præfectus nihil inconsulto Gaspare ausus aggredi, tamen inclinato ad assentiendum animo, Patrem ad conuiuium inuitat: in eoque cùm blandè super ea re Gasparem appellare, & molli brachio negotium tractare cœpisset; subito deliquio penè exanimatus cœptum omisit. de cæteris, qui rem nefariam vrgebant, paucis diebus alij alio periere leto. Rex cùm aliquamdiu Christi cultum agitasset animo, improborum artificio ac scelere sensim infatuatus, denique ne præsentis vitæ regnum amitteret, sapientem cogitationem abiecit. De populo tamen fiebant subinde Christiani: & quo res meliùs Christiana procederet, studebat crebris in congressibus Gaspar Mahometanę sectæ mendacia perspicuis disputationibus redarguere. Quo fiebat vt Mahometani quantum de sua lege iudicij opinionisque remitterent, tantum assumerent de Christiana: & qui antè maxi-

124 *Super sanctã Mahometi cum statua crux.*

125 *Diuina vltio in faciuentes impietati.*

mis

mis ducebant in probris hanc amplecti, postea non minore eam habuerint in honore, quàm suam. Declarabat quotidiana multorum ab impio Mahomete defectio, & ad Christum accessio: Christianæque doctrinæ progressio tanta, vt etiam inter Mahometanos frequens eius carmen audiretur. Qui ne tot è suo numero conuolarent ad Christum, publicas ad sua fana supplicationes, nostrum imitati ritum atque concentum, instituebant, Gasparisque non modò vocem ac vultus horrebant, sed etiam ad consuetum catechismi signum aures suas oppositis manibus obturabant: quòd ita persuasum haberent in ipso quoque tintinnabulo ac sono vim inesse maleficam. Ex Ethnicis, quos sua Gaspar disputatione conuictos ad Ecclesiam aggregauit, Iogues quidam fuit, insigni duritia & austeritate vitæ, magnæque proinde opinionis in vulgus. Sunt enim Iogues (vt aliàs monuimus) è Brachmanarum genere, qui sanctimoniæ famam horrido in primis & aspero victu cultuque vulgò captant, è veterum illa, vt apparet, Gymnosophistarum secta, quos, vt S. Hieronymus auctor est, Bardesanes vir Babylonius Samanæos vocabat. His suburbanum Armuziæ specum ac delubrum habebant: vnde ad imbuendas varijs erroribus hominum mentes interdiu, & emendicandam stipem ciboscque prodibant: cumque propiùs ad muros accederent, haud vrbem ingressi, tamdiu venatoris cornu canebant, suum significantes aduentum dum ciborum aliquid quispiam afferret: cuius ex reliquijs nihil eis licebat in crastinum condere. Noctu sese in eamdem latebram recipiebant, statisque horis dato signo, ad certas primùm commentationes, tum ad suum venerandum idolum (quod Pagodem Indorum vulgus appellat) euigilabant. Vnus omnibus præerat, neglecta semper barba & capillo, aspersoque cineribus corpore, obsitus pannis, ac seminudus, grandi macie torridus: qui cunctos in tantam sui admirationem asperitate vitæ traduxerat, vt qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ rex ipse religionis causa potaret. Is ergo Gasparis colloquijs rationibusque paulatim in studium Christianæ religionis adductus, cùm inter consilium mutandæ vitæ perplexus hæreret, triginta dierum spatium ad deliberandum sumpsit: cui Gaspar insuper auctor fuit, vt singulis diebus quina virgæ verbera, totidem Christi plagas recolendo, susciperet certamque sibi lucem à Deo accuratis precibus imploraret. Qui dum facit imperata, diuinasque laudes nocte quadam apud se reputat, clara subitò vox ad aures accidit, Quin tu, quod tibi monstratur, ad vitam iter ingrederis? Vna est ad salutem via, quam populus Christianus insistit. Simul vigilanti magnificus sacrorum apparatus, & pretiosa vestis multiplici varietate distincta, quam ad rem diuinam solenni pompa rituque faciendam Christianorum vsurpat Ecclesia, per visum obijcitur. Quo ille vehementer incensus admonitusque manè Gasparem, baptismi gratia, sine cunctatione cõuenit, & Christianæ captus humilitatis amore, vt regis vitaret aspectum atque congressum, quem audierat ad se visendi causa, vt solebat, accedere, de suo cœnobio profugit. Hunc dein aqua salutis excepturn, Paulique nomine nuncupatum, Iogues alij Rectoris auctoritatem secuti, non sine eiusdem impulsu sancti Spiritus imitati sunt. Eidem postea Goam profecto, & in Europam classe transmisso, parantique postmodum è Lusitania Romam ipsam adire, vt Romanæ Ecclesiæ maiestatem & sanctitatem oculis vsurparet, mors interuenit. Insignis interim ad propagationem Christiani nominis ea conuersio fuit, & in omnium ore ac sermone versata. Specum etiam atque delubrum solenni Gaspar cerimonia expiatum, præalta in eo defixa cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Celebrabatur in dies Gasparis nomen & rerum gestarum gloria, & fama sanctitatis. Iamque incumbebant ad Collegium populi vota, promptaque ad id erat liberalitas ciuium, & priuatorum vltrò oblata benignitas: vt in spem Gaspar venerit grandioris aliquando Collegij è capitibus minimùm quadraginta. Sed eius fundandi prouinciam sibi depoposcit arcis Lusitanæ præfectus Emmanuel Lima magna & explorata propè spe accensus longè lateque propagandę Christianę rei tum apud Persas & Arabes, tum apud Æthiopas barbarasque nationes. Res prosperis vrgebatur initijs, & erat iam Societati opportunitas tecti cum instrumento suppeditata domestico, & cætera in promptu, nihil vt præter operas in eius agri culturam, quod Societas requireret, amplius esset. Quas sensim Gaspar partim accersendis & postulandis ex India, partim aggregandis & deligendis Armuziæ colligebat. Sex omnino delegit è multis. Alij quoque familiaritate cum eo semel inita, supplices ad pedes strati cum lacrymis obsecrabant, vt in suam se disciplinam acciperet, eoque sibi liceret aliquando, cuius flagrantia vota iam nouerant, pro Christo emori. Quos autem ad sua instituta Gaspar minùs reperiebat idoneos, haud ita tamen omni naturæ munere destitutos, quin opis aliquid afferre secum in rem Christianam possent, præsertim si petiturus esset Sinas, vt auebat expectabatque propediem; hos in ministrorum potiùs & adiutorum, quàm in fratrum Sociorumque numerum referebat. Interimq; dum hærebat Armuziæ, quos retulerat & aggregarat, ijs litteras virtutemque tradebat, ad eamque vitæ duritiem ac disciplinam exercebat, vt non admodum ab Anachoretarum vita horroreque distaret, nisi quòd non ad vmbram ac solitudinem, sed ad puluerem & aciem, ingenerans animarum sitim, formabat. Nec tamen proximis vllo ipse loco deerat. Sexta feria sub noctem in agris patentique cælo, de mysterio aliquo patientis Domini disserebat. Quotidie Christianæ legis capita pueris instillabat. Singulis Domini diebus ternas conciones habebat, matutinas ad populum, meridianas ad seruos, pomeridianas ad ægros, insigni fructu, & laboribus propè pari. Complures mirabiliter ad Christum perhibentur adiuncti, seu præclaris excitati visis Christi Domini, ac diuinæ Parentis, seu ex occulto missis vocibus. Venit in hunc numerum neptis Mecani Satrapæ, qui se Regem Arabiæ nominat, nupta prænobili viro, quem Armuziam magnus Persarum rex legatum miserat. Isque, cùm legatus conquereretur vxorem per summam indi-

126 *Nobiles Iogues ad Christum cõuertitur, & cum eo ipsius discipuli.*

Lib. 2. in Iouinianũ.

127 *Ioguum diuersorium B. Virgini dedicatur.*

128 *Inchoatur Armuziæ Collegium.*

129 *Continentes labores Gasparis.*

gnitatè abreptam, legatum Lusitani Regis Henricum Macedum apud se de pace agentem, redire vetuit, bellum acerrimum minitatus, nisi femina redderetur. Consilio habito Armuziani Christiani, cùm quid Persæ responderent, ambigerent, Gasparem consulunt. Is è sacris oraculis, id responsi dedit, *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos*: quo illi erecti ac confirmati responso, præsertim id timentes quod sequitur, *Ne forte conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpant vos*; cùm fere eueniat, vt inde accersatur calamitas, vnde malè declinatur; in animum constanter inducunt, quiduis perpeti potiùs, quàm ad iniqua postulata descendere; vt pio, ita felici consilio. Nam & iras Persa non ita pòst remisit, & legatum Lusitani Regis, confirmata ex sententia pace benignè dimisit. Penetrauerat in Arabiam vsque Felicem Gasparis fama. Ammon ea regio dicta, à qua & Ammonitæ (vt opinio est) sacræ historiæ commemoratione percelebres. Hi Gasparem per internuncios & litteras euocatum, sitientibus auribus expectabant. Sed quo minùs ad eos vir ardentissimus euolaret, & illuc Christi cultum, veriq́ue Dei notitiam induceret, vbi fama accepetat mortalium primos à Mahomete in fraudem inductos; Xauerij (quod suprà retulimus) grauissimum interdictum, ne præscriptos Armuziæ fines se inconsulto egrederetur, obstabat. Obsequium igitur sacrificio antiquius ratus, duobusq́ue nuncijs baptismo lustratis, occupationes, quo minùs in eam regionem in præsentia tenderet, excusauit: cogitansq́ue si minùs ipsi liceret ire, aliquem eò suis è discipulis mittere, nationem illam per epistolam monuit, vt interim in amore cognoscendi veri, propositoq́ue perstaret. Tantis apud Indos rei Christianæ incrementis, tamq́ue industrijs frugiferisq́ue Societatis laboribus Lusitaniæ Rex Ioannes ex Antistitis Goani sermonibus, & grauium virorũ commemoratione permotus, in regio consilio senatuq́ue decreuit, suffragante etiam Ludouico Regis fratre, & verbis amplissimis eamdem Societatem ornante, toto vt Oriente, vbicunque ea Collegium haberet, habituraue esset aliquando, præsto ei forent ad omnem nutum in propaganda Christi fide, neophytisq́ue iuuandis non modò Ecclesiæ vniuersæ, verùm etiam regijs omnes Præfecti ac Magistratus suppeditandis opportunitatibus omnibus, necessarijsq́ue subsidijs. Tantumq́ue Patribus pro sua pietatè Rex tribuit, cunctis vt Prætoribus æquè præsentibus ac futuris id mandati dederit, vt quocunque Patres ingredi rei Christianæ causa percuperent, nullo eis loco subsidioq́ue deessent: & quidquid illi vel ad amplificandum Christi cultum, vel ad conformandos hominum mores necessarium in præsidijs iudicarent, id ipsi de eorum sententia atque consilio sine vlla hæsitatione perscriberent. Commendatitias etiam litteras ad Pontificem Iulium Conimbrica dedit, quæ docebant quantas fruges vtilitatesq́ue illorum Patrum genuisset aduentus, quos singulari Dei prouidentia in sua regna prior Pontifex destinasset, seu formandis è Christiana disciplina moribus Christianorum, seu vocandis ad Christum Ethnicis & alienis à fide. Magnam autem exinde spem amplificandæ religionis assulsisse, seq́ue in animum induxisse cùm in omni Lusitaniæ regno, tũ in Indicis regionibus Societatis Collegia passim condere: & per eam opportunitatem omnes Euangelio aditus aperire, modò eius sanctitas votis atque conatibus obsecundaret, & bonis aspiraret initijs. Proinde Simonem Rodericium ab se Romam consulto mitti (namque insequenti anno Rodericius Romam venit) vt suo nomine, quæ ad secundum rei Christianæ cursum pertinere viderentur, exponeret: cui paternæ benignitatis aures patere faciles vellet, & quę in eam rem postularet, largè concedi.

130 *Accitus Gaspar in Arabiam mauult obedire Xauerio, quàm suo zelo.*

131 *Ioannis Regis Lusitaniæ præclarum erga Societatem, & fidei propagationem studium.*

Res Iaponicæ gradatim ac sensim, nec sine perpetuis Xauerij laboribus procedebãt. Is dum Cangoxima Firandum petit, duodeuiginti circiter passuum millia progressus, in arce quadam Saxumani regis prædarum inde suarum aliquid reportaturus, hæsit. Hîc omnes vltrò ad audiendum paratos legem docuit æterni Dei, Christianisq́ue præceptis instituit. Percunctabantur illi de Xauerio permulta, & quæ ferebant responsa, stylo excepta suis deinde cum animis reputabãt. Quæ vt erant humanæ rationi mirè congrua, fidem scilicet faciebant, & ad baptismum incendebant. Præfectus ipse, quanquam nouam legem & peregrinam accipere regis metu non audebat, eam tamen ita probabat, vt animo se Christianum diceret, potestatemq́ue coniugi faceret cum filio quadrimo suscipiendi baptismi. Ex eius familia lustrati sunt quindecim, in ijsq́ue prudens senex, penes quem omnis erat administratio familiæ. Huic probè instituto atque edocto in suo digressu Xauerius instituendi alios, & pueros excipiendi baptismo negotium dedit. Id quo tutiùs atque constantiùs à sene fieret, reliquit apud eum libri exemplar, quem ad informandos Iapones Cangoximæ composuerat: vbi inter cætera Christi vitam, & septem psalmos de pœnitentia, Litaniasq́ue descripserat: iussitq́ue omnes singulis diebus festis, cùm ad decantandas Litanias, tum ad audiendum aliquid de Christo Domino; sexta verò feria ad concinendos eos quos dixi psalmos, vnum in locum congregari: sacros etiam Ecclesiæ fastos, rationemq́ue perfacilem, qua præcipuam quamque feriam in eis recognoscerent inuenirentq́ue, apud eos reliquit. Atque hæc omnia Iaponico sermone conscripta. His senex adiumentis tantum in colendis nouis illis plantis irrigandisq́ue profecit, vt procedente die, non Iaponicos inter idololatras neophyti illi, sed Europæos inter Christianos viderentur educti. Prudenterq́ue Xauerius fecerat, vt, quoniam Iaponum ingenia senserat ad voluntarias vexationes corporis esse propensa; verberandi sui corporis consuetudinem, cùm suos conuentus agerent, introduceret, & in eam rem spartea apud eos flagella relinqueret. Ea deinde flagella obseruantissimi Xauerij filij, velut in sacris habita, & asseruata reliquijs, non tam ad castiganda, quàm ad curanda corpora conuerterunt. Constat eorum appulsu multis ab ægrotis morbos fuisse depulsos: eademq́ue admota coniugi ipsius Præfecti, cùm doloribus tentaretur acerrimis, vel in summa desperatione salutis, omnem

132 *Res in Iaponia Xauerij.*

133 *Neophytũ in arce quadam mira in fide perseuerantia.*

134 *Flagellum & Litaniæ à B. Xauerio tradita neophytis mira efficiunt.*

omnem mitigasse mali acerbitatem. Nec minùs in Litanijs Sanctorum Xauerij manu descriptis ad pellendos fugandosque morbos repertum est virium. Quas quidem cùm ad Præfectum ipsum adhuc Ethnicum in extremo vitæ discrimine pia coniux applicasset, protinus ab eo morbum & perniciem auertit, toto obstupescente præsidio. Digressus à nouo grege Xauerius, cùm multa terra marique pertulisset, in hoc prædonum tempestatisque pericula, in illa sarcinularum onus, quod erat sacerdotale instrumentum, pedumque labores, tandem præcipuum in Figeno Iaponiæ regno Firandi portum tenuit. Hîcà Lusitanis primùm, dein etiam ab rege Firandi multis ac magnis gratulationis & honoris significationibus est exceptus: factaque ab eo comiter potestate promulgandi Firandensibus Euangelij, primis viginti diebus, centum circiter ex eis, plures quàm Cangoximæ multis mensibus, Christo peperit. Horum operâ studioque Lusitanis etiam adiuuantibus sacram ædem Lusitanis ipsis & neophytis excitauit. His deinde neophytis Cosmo Turriano commissis, Amangucium ipse, Meacum inde petiturus, cum Ioanne Fernandio traiecit. Distat Firando id oppidum passuum millia fermè trecenta, nobile inprimis & amplum: in quo familiæ per id tempus numerabantur ad decem millia. cuius rex opibus viribusque præpotens, cum ipso Meacensi rege omnium maximo, de imperio contendebat. Complures hîc tam è nobilitate, quàm è plebe Christianæ legis cognoscendæ percupidos, de qua multa iam ipsi fama & auditione cognorant, Xauerius reperit. Quorum studijs vt morem gereret, in compitis triuijsque bis in die descripto, nondum satis nactus Iaponici sermonis vsum, Euangelium diuulgabat. Magni ad eum concursus fiebant: tametsi non omnes æquè prosperè Dei verbum excipiebant. Nec deerant, qui eum petulanter illuderent. Nam per vias transeuntem, velut insanum ac stolidum puerorum turba, populique fæx vltima à tergo insequens conuicijs onerabat ac probris: perque iocum ac ludibrium ea ipsa Christianæ legis mysteria, nominatim quæ audierat, inculcabat. Prudentiores tamen, & qui iudicio aliquo valebant, admirabili eius patientia & æquitate perspecta, fatuum non ducebant, præsertim cùm audirent, nouæ eum dumtaxat asserendæ legis causa per immensa Oceani spatia, tantosque terrarum tractus, inde vsque ab Europa in Iaponiam traiecisse. Quæ res Dynastas quoque non paucos impulit, vt explorarent, quid alio ex orbe religionis adferret: eumque ad se frequenter accerserét, patrijs religionibus se vltro pollicíti peregrinas & aduentitias, si probarentur, antelaturos. Diebus aliquot per priuatorũ ædes & compita, magno eorũ bono trãsactis, euocatur à rege: iussusq; legem illam, in qua vna omnium salutem hominum sitam esse diceret, explicare, bonam sui voluminis partem, magno silentio, ad horam circiter recitauit. Vtinam pari fructu, &, sicut aures ad audiendum, sic animum ad assentiendum rex barbarus inclinasset! Sed in suis ille tenebris se continuit, nihil animo commutatus. Nec ex eius popularibus, nisi pauci salutarem amplexi sunt legem. Quorum Xauerius paucitate nequaquam contentus, serius censuit Meacum petere, quò iam animo destinarat, quàm in ea vrbe cunctari, vbi pretium operæ non sperabat. Multa namque in ipso itinere cursuque Iaponico, priusquam in eas insulas pedem poneret, de Meacensis vrbis magnitudine, collegiorum celebritate, cœnobiorum multitudine varietateque cognorat: & iam tum in animum induxerat, eò rectà contendere. Sed Cangoximam appulsa nauis, & subitò iniecta spes illic rei benè feliciterque gerendæ, primam in ea vrbe moram stationemque suasit. Hinc pristino repetito consilio, Meacum statuit pergere, vt ab eo rege, qui propter imperij magnitudinem, Magnus rex appellabatur, Euangelij diuulgandi veniam & facultatem peteret. Extremo igitur discessit anno gemino cum comite, altero de Societate Ioanne Fernandio, altero è neophytorum grege, bono inprimis viro Bernardo, qui Christi legem Cangoximæ nuper allatam primus acceperat. Id iter, quoniam sequentis anni terminatur initijs, rectiùs eò reijcitur, quàm interrupta narratione seiungitur.

125 *Firandenses multi ad Christum adiuncti.*

126 *Amangucium Xauerius petit relicto Firandi Turriano.*

137 *Amangucianæ Ecclesiæ primitia per exigua.*

138 *Statuit Xauerius Meacum petere.*

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER VNDECIMVS.

1551

1 *Dux Borgia apertè Societatem profitetur.*

ANno post quinquagesimum primo, cùm iam aliquamdiu Romæ Dux Borgia consedisset, & pia Vrbis loca Martyrum infecta cruore lustrasset, venerandaque vetustate oculos animumque satiasset; sensit non esse dissimulandum diutiùs occultum suum de ineunda Societate consilium, & elegantem nitorem vestium, ornatumque profanum vnà cum fortunis vniuersis, Ducisque titulis deponendum. Eius rei gratia Gasparem Villalonum honestum equitem cum litteris in Germaniam ad Cæsarem misit, vt eius voluntate sibi liceret Gandiæ dominatum atque ditionem Carolo tradere natu maximo. Dum responsum affertur, serpere primùm obscuris sermonibus cœpit, deinde etiam tota curia dissipari consilium Ducis: vt iam de eo in

2 *Cogitat Pontifex de eo Cardinali creando.*

Cardinalium Collegium cooptando, ne tantum lumen sub modio delitesceret, Iulius Pontifex cogitaret. Quod vbi Dux resciuit, perinde ad id expauit, vt exultare & triumphare gaudio, honore illo iam parto, quem tantopere concupierint, vulgò homines solent. Ergo de B. Ignatij sententia, decreuit è conspectu Pontificis properè se subducere, & celeri in Hispaniam reditu honoribus se eripere. Sed priusquam auelleretur à Patribus, vt vestigium aliquod suæ virtutis impressum apud eos relinqueret; exorauit ab Ignatio, sibi vt liceret in communi cœnaculo cum cæteris cibum sumere. Vbi cùm princeps ei locus (vt par erat) in accubatione datus esset; is postea, vt hoc quidquid erat honoris pari humilitate compensaret, extorsit precibus ab eodem, vt in humillima omnium mensa, quæ pœnitentiæ nomine in medio cœnaculo sterni solet, vnà cum filio suo Ioanne, nonnullisque alijs amicis accumberet.

3 *Borgia humilitas.*

Hîc ad maiorem animi demissionem, vt eius pietati mos gereretur, super mensam obiurgator inducitur, qui de more disciplinæ, conuiuæ pœnitentis errata noxasque perstringeret. Accessit ad hoc exemplum egregia Ducis humanitas in epulo dando domesticis vniuersis ipso Dei Matris Purificationi festo sacroq; die. Quo die & mensis ipse cum filio aperto semper capite ministrauit, & lancium sordes ac coquinaria vasa detersit. Qua in re dum nimio inter sese ardore pater filiusque eius ministerij haud sanè multùm periti decertant, Ioannes ex argilla fictam patinam casu fregit. Qui cùm paternæ humilitati non cederet, non dubitauit, id quod in nostris moribus animaduerterat, recentem errati culpam ad coqui nutum cunctis enunciare conuiuis, & suæ inconsiderantiæ quodammodo præco fieri. Atque his alijsque domi nostræ relictis præstantissimus genitor & proles æmula documentis, veniaque ab Ignatio paternæ benedictionis accepta, post caros singulorum amplexus salutationesque solennes; in Hispaniam, vnde venerant, eodem equitatu comitatuque domestico, Patrum etiam aliquot adiuncto solatio, remigrarunt. Post Ducis abitum ducta sunt primordia Romani Collegij XII. Kal. Martij, conductis ædibus perangustis ad arcis Capitolinæ radices. Atque hucprimò è Professorum domicilio, numero tredecim studiorum nomine, & qui eis præesset, Ioannes Pelletarius natione Gallus commigrarunt. Alebatur is numerus pecuniarum subsidijs à Duce relictis, vnde modicum vectigal in annuos sumptus capiebatur: nec aliæ initio tradebantur artes præter eas, quibus vel ad Humanitatem iuuentus instruitur, vel Hebraici Græciq; sermonis eruditio continetur. Verùm cùm domesticorum pariter & externorum dies ipsa progrediens numerum duplicaret, ex ijs conductæ domus angustijs migratur in laxiorem ad aream vltimam Farnesianæ Basilicæ, quà flectitur ad Mineruæ. Ea erat olim familiæ Frangipanæ. Iam noua capitum incrementa vberiora quoque alimenta poscebant. Ea cùm deessent, redacta est è confecto vectigali pecunia, vnde ad tempus aliquod auctus numerus sese aluit. Quo exhausto præsidio, cùm iam nihil Ignatio restaret, vnde suorum vitas ac corpora tueretur, erat ei pro vectigali constans in Deum spes, erat ingens ardor amplificandæ publicæ rei bonique communis. Atque hoc erectus animatusque præsidio, conuolante ad se Societatis gratia, cuiusque conditionis & ordinis multitudine, nemini, qui videretur idoneus, aditum denegabat: vt operarum suppeteret copia, quas in varias orbis terræ partes virorum principum inuitatu ciuitatumque dimitteret. Ad interiorem

4 *Primordia Romani Collegij.*

5 *Inopia Romani Collegij, & inducia Beati Ignatij.*

inopiam, & egestatis incommoda accedebat externa magistrorum petulantia: qui cùm institutum docendi nascentis Collegij suis aduersari vel emolumentis, vel existimationi sentirent, iniquo scilicet ferebant animo, tot æmulos repentè Romæ in erudienda iuuentute succrescere: quorum nomen & gloriam, suam nimirum interpretabantur infamiam. Ergo ad eam obtundendam, & primos eius ortus opprimendos, peregrinis magistris obtrectare: interdum suis effusi palæstris careruatim currere ad ludum nostrum cum lasciuiente discipulorum iuuenta, fores quatere, conuulnerare fenestras, docentibus oblatrare, mediasque in exedras petulanter irrumpere: irrisione, scommatis, conuicijs, omni ope noui gymnasij nomen famamque doctrinæ apud auditores in inuidiam vocare. Quæ tamen omnia Dei

6 *Vexatur Collegium à secularibus ludimagistris.*

beni-

benignitas, eiusque famulorum denique virtus, animique magnitudo, &, quod caput est, probatum vulgus docendi ratio, perspectæque litteræ superarunt. Nec ab ipsis hæreticorum insidijs nascenti Collegio licuit esse securo. Quippe anno insequenti proditus est domesticos intra parietes hæreticus, qui latebat, à Philippo Melanchthone, alioque hæreticorum antesignano, eo Romam consilio summissus, vt res Societatis ac mores cautioris oculis exploraret, ex eaq; nonnullos, si consequi posset, ad execrandum suum ac detestabile dogma traduceret. Hunc ortis dignitas in robore commendabat inuentæ (erat enim natus annos tres ac triginta) &, vt erat aprime versutus, belle simulabat se esse Catholicum: admirabilique facultate sermonis atque congressus in Societatem sese nostram intrusit. Ad turocinium admissus obeundis suis rite partibus nemini cedere: sæpè exomologesim inter hebdomadam, sæpè sacram iterare synaxim, voluntarijs suum plagis corpus accipere, colere externa pietatis officia, totum se ad disciplinæ præscriptum, & Moderatorum nutum vultumque fingere: nihil denique, quod ad celandam secta, & nefaria sua dissimulanda consilia pertineret, omittere. Cœnaculo instruendo præpositus, socium sui muneris ac laboris adiunctum Oliuerium Manaræum habuit: quem ille remotis iam arbitris, testibusque domesticis, vt peregrinis doctrinis abduceret, tentare non semel aggressus, crebrò cum eo de controuersis in religione quæstionibus agitare: crebros de sacrarum imaginum vsu, de potestate Romani Pontificis, de fide & operibus, deque ijs denique rebus, in quibus minimè Catholicis cum hæreticis conuenit, miscere sermones. Sensit Oliuerius post multa ac varia colloquia fœdis ac perniciosis imbutum opinionibus socium, hominemque suspicatus hæreticum, obseruare eius omnia dicta ac facta dissimulanter instituit: pauciscque diebus quinque & viginti exitialia dogmata à Catholicis abhorrentia ex imprudentis ore collegit. Admonitus ea de re B.P. Ignatius, eum sine cunctatione ad summum hæreticæ prauitatis Inquisitorem Cardinalem Ioannem Petrum Carraffam, qui summum postea Pontificatum gessit, deferendum curauit. Is comprehensum hominem, & in custodiam inclusum, cùm postea suis se reus confessionibus indicasset, sententiamque mutasset, ne peccandi licentiam augeret impunitas, perpetuas ad triremes, & probrosa transtra damnauit. Non hîc hæreticorum contra Societatem animus stetit: sed rem vnam omnium præclarissimam facturos arbitrati, si quos ex ea sibi tam infensa, tamque suis rationibus aduersaria deciperet, ad sua[que] partes traherent, luculentam ad eam honesto eleëmosynæ nomine vim librorum, ac supellectilem transmiserunt, eo ordine collocatam, & in arca depositam, vt summa in arca Catholicorum monumenta subitò se offerrent, intima conderentur hæreticorum. Sed ne hæc quidem peruersarium mentium ars, & veteratoria astutia processit. Ignatius patefacta fraude, probra illa pestilentissimorum codicum mandari flammis, & in cineres redigi, ne vel auram inficerent, ac pestem lectoribus inhalarent, confestim iussit.

7 *Deprehenditur inter domesticos explorator hæreticus.*

8 *Mittunt hæretici ad insectandos Romanos Socios domo eius inter probatos libros complures hæreticos.*

Tibure suburbanis Societas ædibus eiunium inuitatu relictis, in interiorem migrauit vrbem: ita melius & Tiburtinæ iuuentutis commodis vicinitate gymnasij, & domesticæ valetudini salubritate loci consultum. 9 *Tibure à suburbio migratum in vrbem.*

Eodem anno constitutum in Hetruria Collegium est, cuius hæc fuerunt exordia. Florentini Ducis vxor Eleonora, Petri à Toleto Neapolitani tum Proregis filia, Iacobum Lainium ex Sicilia reuocatum, interposita summi Pontificis auctoritate nutuque, Pisas, quò cum Duce se contulerat, euocauit. Hîc inchoata iam Quadragesima Lainius diebus festis diuinę præcepta legis apud Benedictinæ familiæ Monachos, quò Eleonoræ iussu diuerterat, explanabat: professis autem in varijs gynęceis Archiepiscopi procurationi commissis, alijore virtutis incendebat aneillas Christi. Nec tamen interim plebeculam infimâ, mendicosque deserebat. Eorum ingentem numerũ, nempe plus centum, ad sanctam confessionem, à quâ per solemnia Paschæ abstinuerant, comitate sua & caritate pellexit. Quos & orationem Dominicam & salutationem Angelicam edocebat, nummulosque quotidie aliquot ijs, qui pridiana dictata edidicissent, largiebatur de pecunia, quã pius mercator distribuendam obtruserat, deque suo etiam commeatu. Ita pariter & animis & corporibus consulebat, ac præmiolo illo ad conueniendum libentius ediscendumque solicitabat: vt esset lucelli cupiditas animi esca saginandi. Quo tempore (vt ad eum scripsit Polancus) Romæ Pontifex Concilii generalis Tridenti repetituros, rursus illum nominatim Theologum Pontificium cum Salmerone decreuit; Vt appareat, inquit, tuas litteras in Christi pauperibus erudiendis optimè collocatas: summoque Pontifici in ea opinione te esse, qui non oratione modò Dominicam edocere possis, eosque auditores, quos mercede conquiras. His igitur Lainius studijs intentus, non destitit opportunè de collocando Pisis Florentiæue Collegio (vt ab Ignatio habuerat in mandatis) agitare cum Ducibus, docere per otium quanta spes esset messis, nisi idoneæ deesserit operę: animoque se iam cernere periclitatis incolarum moribus, quanta inde ad vniuersos commoda, quanta rediret vtilitas. Quanquam autem Cosmus non ita calebat: Eleonora tamen maximè ardens, summam pecuniæ quamdam Ducis nomine, quamdam etiam suo quotãnis in id spopondit, Lainium cohortata, vt ea de re ad Ignatium quam primùm scriberet: se quoque litteras ad eum daturam, &, vt Dux ipse ad suum in Vrbe legatum ea de re scriberet, perfecturam. Oblatæ sunt insuper ad habitandum ædes, & certus quotannis in alimenta Collegij frumenti numerus, vinique prouentus, & ea denique omnia, quę ad conflandum Collegij corpus, tuendosque de Societate duodecim vtui forent. Scripsit, vti receperat, ad Ignatium Lainius, & Ducum mentem expossuit: simul admonens, vt è suo numero duodecim ad exordia noui Collegij designaret: &, quoniam sibi discedendum propediem esset Tridentum ad Oecumenicum Concilium iussu Pontificis, Elpidium Vgolettum, si ita videretur, à Patauino Collegio sibi sufficeret: qui & cæteris præesse posset, & simul vrgeret Colle-

10 *Florentini Collegij initia.*

11 *Lainij industria in alliciendis pauperibus ad catechismum.*

gij

gij recentis initia. His acceptis litteris Ignatius Elpidio per litteras mandat, vti quamprimum se Pisas conferat: ipse verò Sociorum Romæ manipulum instruit, adiuncto, qui hos omnes regeret, Ludouico Codretto, eosque ad Pontificem duci iubet, vt proficiscentibus bene precatus, de more veniam & commeatum daret. Hæc agenti & meditanti afferuntur Pisis ab Elpidio litteræ, rem Collegij frigere, hærere studia Ducum, & ab discessu Lainij in sententia non manere: quòd ea conditione dicerent se postulasse Collegium, vt apud se, & in sua ditione Lainius permaneret. Sensit Ignatius apertam Satanæ fraudem: nec tamen ab incepto desistere, quin etiam multò acrius, quasi nihil de immutata Principum voluntate ex iisdem litteris accepisset, ex primis Lainij rem totam gerere: propterea quòd integrum sibi non esset, admonito iam de Ducum voluntate Pontifice, instituta deserere. Ergo sine cunctatione de Societate duodecim, vt Lainius scripserat, Florentiam destinat, sperans fore, vt ipse Religiosorū, quos postulassent, conspectus Ducum animos permoueret. Extant præcepta ac monita, quæ B. Pater tradebat ijs, qui nouas in colonias per id tempus dimittebantur, & vim legum nondum alijs promulgatis, habebant, & his quoque sunt tradita, qui Florentiam abiere. Tria, inquit, vobis proposita esse debent Florentiæ, primum, vt Societas ipsa conseruetur atque proficiat cùm pietate, tum litteris: deinde, vt ciuium animis consulatur: postremò, vt Collegij rationes ad perpetuitatem stabiliantur. Ex primo autem pendent duo sequentia. Quanto enim meliores ipsi fueritis, tanto adminicula vos præbebitis aptiora, quibus & ad animarum salutem, & ad firmamenta Collegij diuina manus vtatur. Igitur eò quisque sincere dirigens mentem, vt nolit quærere quæ sua sunt, sed solùm quæ Iesu Christi, magnum assumat animum, generosamque voluntatem, ac serium studium, vt omnino velit verus ac fidelis Dei ac Domini nostri seruus esse: seque probare per omnia, cuicunque addicatur muneri, cum abdicatione perfecta suæ voluntatis atque sententiæ, subijciens se gubernationi diuinæ per sanctæ obedientiæ arbitria, siue ad humiliores procurationes, siue ad altiores adhibeatur: crebrisq; & ardentibus precibus ab omnium largitore bonorum insistite, hoc vt vobis donum concedat: & Rector hæc eadem identidem suis in memoriam reuocet. Quo ad eius fieri poterit, Romanæ domus atque Collegij cùm in oratione quotidiana, & examinatione conscientiæ, & reliquo vsu pietatis disciplina seruetur, tum præsertim in custodia obedientiæ, & vsu non habendo cum externis, nisi prout Rectori videbitur. Quotidie domi Scholastici per vices exerceantur habendis super mensam cōcionibus, vnam dumtaxat horam præmeditati. Et certis diebus super proposito argumento varijs linguis etiam Græcè declament ex tempore. De suo quisque in doctrina progressu & aliorum solicitus sit. Scriptio sit frequens, & collatio ac disputatio: ex vsuque erit ad auditorum quoque exterorum inflammandam pietatem, si octauo quoque die, aut certè quintodecimo, qui longiùs in eloquentia processerint, scribant diligenter orationem de Christianis virtutibus, coramque condiscipulis accuratè pronuncient. Quod verò ad ciuium vtilitates pertinet, præter assidua precationum auxilia, eas per hæc maximè curabitis. Primùm omnibus qui accesserint Latinas tradetis Græcasque litteras; sique locus ferret, etiam Hebraicas: seduloq; auditores & disputando exercebitis, & scribendo. Deinde quaque hebdomada semel, seu diebus Dominicis, seu quo alio die Christianam ijs doctrinam exponetis: curaque erit, vt quotidie ex ea partem memoriter discant. Præterea adnitemini vt magis magisque probis moribus excolantur. Audiant Sacrum quotidie, concionem sacris diebus: semel in mense noxas confessione detergant: ab execrationibus, iurandique prauitate ac dictis fœdis abstineant. Videbitis quoque num ad iuuandos Clericos sacrarum Litterarum schola aliqua, aut quæstionum conscientiæ, aut subtilioris doctrinæ futura sit vsui: præcipueque curabitis, vt errores cognitos habeatis, qui serpunt hoc tempore, vt internoscere eos, redarguere & extirpare possitis. Diligenter ad Sacramenta frequentanda confessionis atque communionis quotquot dabitur, traducetis, & ad ea ministranda prompram ipsi & alacrem operam conferetis. Exemplis vitæ, religiosaque consuetudine vtilis esse ciuitati quiuis potest. Ad exercitia spiritualia hebdomadæ primæ multos, ad omnia non nisi qui perfectionis statui videantur idonei, licebit adducere. Suo tempore custodijs publicis atque valetudinarijs nunc opera, nunc alloquio, idoneaque cohortatione, nunc confessionibus excipiendis adeste. Ac semel vt dicam, quæ fuerint in vrbe pia opera cognoscite: eaque siue per vos, siue per alios conamini promouere. Ad extremum ex multis iuuandi proximos vijs, prudentia quæ cuique tempori ac loco aptiores sint, edocebit, dum semper spectetur diuini obsequij maior fructus, ac bonus Societatis odor, ratioque habeatur munerum, quæ propria Collegiorum sunt. Porro ad Collegij firmitatem, quæ singulis diebus cuique in precibus & sacrificijs ad maiorem Dei gloriam curę esse deberet, vtile erit eorum, qui maximè adiumento queant esse, conciliare tuerique beneuolentiam modestia, sinceraque obseruantia, & vera significatione virtutis. Hæc fermè erant monita, quibus Collegia id temporis tamquam legibus regebantur. Addebatque ad extremum B. Pater, vt octauo quoque die Romam de rerum statu litteras darent, quò opportunè iuuari regique possent. Iam Florentinus manipulus post multas precationes ad opem Numinis de more implorandam, dulcesque fratrum complexus, ad præclara omnia parato animo ab Vrbe discessit. Euntium porro iter maiorum scilicet more fuit. Pedites ambulabant, & vacui, tametsi cantherius aliquis ad subuehendas sarcinulas, leuandamque nonnullorum imbecillitatem, forte non defuit. Cæterùm pecuniæ subsidia subministrabat occursantium emendicata benignitas. Ambulationē varia de Deo vel cum Deo collocutio condiebat. Exacto die non prius in hospitijs suam ipsi quietem, quàm animorum commodum diuini verbi prædicatione captabant. Ita Florentiam vsque traductum est iter. Quò cùm extremo Nouembri peruenissent, à

Ioanne

12 *Perseuerantia in bene cœptis Ignatij*

13 *Monita, quibus hoc tempore Societatis Collegia regebantur.*

14 *Prima Societatis Florentia commoratio Rectore Ludouico Coretto.*

Ioanne de Rosis perstudiosissimo familiæ nostræ (medicus erat natione Germanus) tecto excepti, paucos post dies duos de suo numero Pisas ad Duces mittunt, Christophorum Lainium Iacobi fratrem, & Petrum Ailon. Quorum aduentu Duces sanè gratulati, facillimos eis ad sese aditus præbuerunt. Hic multa Patres superre Collegij cum Ducibus collocuti, ad extremum Ignatij rationes, cur Florentiæ præstaret Collegium esse quàm Pisis, conductis præsertim in ea vrbe iam ædibus, in scriptis proferunt. Eæ Ducibus probatæ sunt maximè, & in eam quoque venit Eleonora sententiam, vt Florentiæ Collegium conderetur. Et eò denique par illud Patrum re deliberata ac constituta, non sine itineris subsidio remisit, aliquanto etiam æris ad rem domesticam, & primam Collegij supellectilem attributo. Ea in vrbe dum idoneus litterariæ palestræ locus instruitur, magno ardore animi par facerdotum confitentibus operam dabat: tertius etiam ad D. Pauli Christianis moribus ac præceptis erudire multitudinem orsus est. Hæc Florentini Collegij fuere primordia.

15 *Neapolitani Collegij origo.*

Neapoli quoque principes inter viros, & Societatis amicos agitari de Collegio cœptum est. Eius præcipui auctores Hector Pignatellus Montis Leonis Dux, & Ioan. Carraffa Montorij Comes, Hieronymus Fonseca, & Lupus Mardones, Familiæ Magister in aula; Dionysius Cæsenas è Benedictina familia Monachus, & Hieronymus Vignes vnus omnium ardentissimus, vnde res fermè tota originem habuit. Hi litteras ad Ignatium dederunt, vt in proximam Quadragesimam concionatorem ad sese mitteret, quocum ipsi agere ac deliberare de re Collegij possent. Missus est Salmeron, & magna omnium gratulatione humanitateque, præsertim Petri de Toleto Prorogis exceptus. Is præoccupatis nobilioribus iam in vrbe suggestis, explanare pomeridianis horis inter hebdomadam ad B. Mariæ Maioris, Epistolam ad Galatas orsus est, ea doctrinæ copia, eoque ardore animi atque vultus, vt delitescentes hæreticos, qui clandestinis suis venenis multos iam infecerant, redargueret, & omnium per ora traduceret. Sed dum importatam pestem auertere, & errorum noctem suæ prædicationis luce conatur eripere; reuocatur ad Vrbem, vt Tridentinum ad Concilium, Pontifice iubente, se conferat. Perculit hic nuncius animos amicorum: non tamen à suscepta Collegij mente voluntateque deterruit, nec principum virorum studium ac diligentia defervit. Syngraphæ ab ijs factæ sunt duæ, quarum in altera Prorex, & Montis Leonis Dux, Principesque complures: in altera alij honesti viri ciuesque diuites, quidquid ad fundandas Collegij res collibitum esset in commune conferre, suo quisque chirographo confirmabat. His ita constitutis, scripsit Prorex ad Pontificem Maximum, & Cardinalem Carpensem, scripsit etiam ad Ignatium, vt ad initia iacienda Collegij de suo numero destinaret. Spopondit Ignatius omnino duodecim ad occasum anni, Bobadillamque præmisit. Interim Montis Leonis Dux ad eos, qui mittebantur, excipiendos conduxit ædes, easque rebus omnibus, quæ vel ad domesticam habitationem, vel ad tradendas publicè disciplinas vsui esse videbãtur, instruxit. Sitæ erant in vico, quem vocant Gigantis: & iuxtà erat, qua vterentur, sacra ædicula: quæ hodieque cernitur, addito titulo primæ eius commorationis indice.

16 *Salmeronis Neapoli conciones.*

Huc Socios Bobadilla deduxit, simul ac Neapolim mense Decembri duce Rectoreque Andrea Quiedo, venerunt. Postridieque, dum ex Ignatij mandatis salutaturi Ducem tam de Societate meritum adire volunt, Dux anteuertit, & eos comiter inuisit. Deinde ex eo numero quatuor Puteolos, quò se receperat Prorex, ab eodem Duce deducti: à Prorege ipso benevolè item & peramanter excepti sunt. Erat autem ea de B.N. Patre, vel de eius familia claros apud viros opinio, vt priùs quàm ex ea quisquã Neapoli compareret, Ignatij prudentiæ atque pietati Montis Leonis Dux, Comesque Montorius orborum domum, quò cum alijs vitijs hæreses irrepserant, per litteras commendarint, rogarintque vt eius loci procurationem Florentio cuidam Paulerto sacerdoti Gallo, quem fama erat à nostris in Sicilia viuendi disciplinam hausisse, sua auctoritate cõmitteret. Erat is Florentius moribus probatissimis, Societatemque diu in votis habuerat: sed cùm legibus nostris, quòd alienæ religionis cultu aliquando vsus esset, excluderetur, studebat domesticæ sanctitati, & vitam suam è Societatis disciplina instituto que temperabat. Ad hunc cùm scripsisset Ignatius, vt illius, quam dixi, domus procurationem acciperet; paruit ille monenti, & Deo placendi studio, quod imponebatur, onus accepit: idque ea cum laude sustinuit, vt partim vitæ morumque sanctitate, partim excipiendis cuiusque confessionibus, & singulis cohortandis, disciplinam illam breui correxerit, mores recuderit, totam denique domum breui in alteram commutarit.

17 *Missi duodecim Rectore Andrea Quiedo.*

In Sicilia cùm ex magna Sociorum copia, quam hic annus effudit, Nouitiorum palestra Messanæ floreret, tempestiuos subinde suos dabat seu Societati, seu Paradiso fructus. Ac cælo quidem Ioannem Antonium Apulum, natione Calabrum sanè immaturo, sed tamen exoptando obitu dedit. Is vndevigesimo ætatis anno, tirocinio nondum exacto, cùm tradendis Græcis Latinisq; litteris, quas callebat, destinatus esset, morbo extinctus ad Deum abijt. Tantum autem ille modico temporis interuallo in schola Christi profecerat, tantoque ardore cucurrerat viam Domini, vt altissima humilitate, suisque despicientia, & cæterarum progressione virtutum suos post se collegas æquales que longo interuallo relinqueret. Summittebat se omnibus, & abijciebat vbique: in eoque se pulchrum ac beatum putabat, si similiter despiceretur ab alijs. Nullum eius auribus acroama dulcius, quàm vox obiurgantis ac reprehendentis: & ardentiùs ille contumelias & ignominias, quàm cæteri gloriam & prædicationem sui nominis, sitiebat. Et ea sanè virtus sæpius à magistro periclitata Cornelio, crebrisque tentata conuicijs, minimè ficta atque adumbrata, sed vera ac solida reperta est. Nec sinceram minus ac firmam ipsa Nouitiorum periclitatio deprehendit. Nam cùm Ioanni Antonio partes sæpe suas delegaret Cornelius: isque Magistri seueritatem in frangendis Sociorum voluntatibus ita repræsentaret, vt nonnullis asperitatem nimiam

18 *Moritur in Sicilia Ioan. Antonius Apulus; cuius virtus eximia narratur.*

accu-

accusantibus, tota eius, quæ celebrabatur, perfectio in suspicionem veniret; permisit semel iterumque magister, vt suo illam ipsimet explorarent arbitrio. Qui cùm subitis frequentatisque & inter se aduersantibus imperijs, monitis, atque increpationibus importunis, & id genus tentamentis bonum sodalem versassent in omnes partes, ac vexassent egregiè, successit in lotum suspicionis admiratio, prædicatio pro querelis, nec minus sua infirmitate, quàm illius virtute perspecta, cœpere perinde venerari eum, ac sese despicere. Nec mirum, cùm ipsemet in sese macerando edomandoque nullum, nisi obedientia præscriberet, modum haberet: nominatimque silentij studio, sanctorum virorum exemplo, sæpè in ore calculum, quasi monitorem gestaret. In morbis autem, in quibus fractior esse solet animus ægrotantis, constantiam & æquitatem animi semper tenuit; vt nec acerbioris morbi frangeretur incommodis, nec vsitata pietatis munia virtutisque desereret. Nullus ex eius ore exceptus est sermo, vel vita deficiente, nisi de Deo. Pridie quàm è vita decederet ægrè animam trahens, cùm sorori & nouercæ inuisendi eius potestas facta esset, (nondum enim ea Tironum sedes claustro omnino impenetrabili sepiebatur) simul ac sororem vidit, Quid tu hîc agis, inquit, quid vis? adhuc in sæculo es? quid moras nectis? nónne vides me penè consumptum? vix vnus vitæ dies superest: propera, festina, curre ad Christum. quid respondes? Demũ sic vrsit, vt sese reciperet in cœnobiũ abditurã. Conuocatos quoque socios tanquam concionabundus ad Religiosum acriter currendum stadium, ac præcipuè ad perfectam obsequij laudem incitans, multum singulis lacrymarum excussit. Adeò verò cunctis ipse erat obsequens administris atque præfectis, vt non modò nihil eorum extra præscriptum, vel appeteret, vel respueret; sed nec mortem quidem ipsam appropinquantem, nisi eius qui præerat nutus interueniret, posse videretur oppetere. Namque à Fratribus sæpè rogatus, quando tandem emori vellet; vnum & idem semper respondebat, Cùm primùm venia data fuerit. Cumq; idem ex eo Cornelius Vishauæus Nouitiorum Magister interrogasset, Cùm tu, Pater, inquit, veniam dederis. nam tuo iniussu hinc abire quî possum? Cui Cornelius, Do tibi veniam, vt postridie hora circiter diei prima, vel altera vita cedas. Tum ille, At hostem humani generis pertimesco, ne truci suo me conterreat aspectu. Et Cornelius, Nihil est, quòd ad eius paueas & conturberis aspectum, ego illum abs te arcebo, ego Deo adiuuante fugabo. Deinde ab ægroto digressus, priusquam ad quietem vesperi se conferret, vni de Fratribus mandat, se duas vt ante lucem horas è somno suscitet. Manè nondum albente cælo reuertitur, quo ipso tempore Satanas affuit volitans circa cubile: cuius ad aspectum æger excitatus è lecto, pugnis arctè compressis contrà acriter minitari. Cornelius quoque ipse nimio horrore perfundi, totoque corpore perhorrescere, & igneum cernere quasi globum per cubile circumagi, indicem eius qui præsens aderat, quique apud inferos æterno igne torreretur. Ergo stratus in preces, adiurare funestissimam bestiam, Christique nomine vt illic facesseret, imperare: quòd nullum in eam animam ius haberet, quæ per pœnitentiæ salutare mysterium sua paulò ante peccata Domini sui cruore lauisset: proinde sine cunctatione eo se loco propiperet, nec cursum euolantis in cælum moraretur. Huic adiurationi, sacrisque precibus nolens volens Satanas paruit, nec vsquam amplius apparuit. Quo spectro liberatus æger aliquantulum conquieuit, dein secunda circiter hora diei, qua videlicet facta erat abeundi potestas, VII. Idus Augusti die Veneris hinc ad superos est profectus, vt quàm Deo sit cordi purum parentis obsequium, & tam decantata obedientiæ simplicitas testaretur. Interim Socijs, dum omni ope, magnoque successu in excolendis animis ingenijsq; Martinorum desudant, nouam laborum segetem Turcicus terror attulit. Ingẽs classis mare Tyrrhenum ingressa, incertum quam in partem effusura esset tempestatem, tanquam nubes horrifica latè omnibus imminebat, Siciliæ maximè, ob captum superiore anno Aphrodisium. Itaque Hieronymi Natalis monitu, Proregis iussu, ciuitates lectæ sunt quindecim, in quibus partitis varia in templa temporibus dies ac noctes perennis haberetur oratio, aliaque multa iræ placamenta cælestis indicta. Stetit tandem barbara classis in Messanæ conspectu: nunciantque Proregi se bona cum venia Maiestatis Cæsareę Aphrodisium recepturos adesse, contra inducias inter Ferdinandum Romanorum Regem, & Turcarum Imperatorem pactas Dracuto ereptum. id pacatè si redderetur, nihil ab se violatum iri: sin autem minùs, omnia habituros infesta, & ante omnia Siciliam, ipsamque Messanam adorituros. Quibus Vega respondit: Nequaquam contra inducias factum, quòd piratis importunissimis sublatum receptaculum esset: nec constare sibi, vellétne Cæsar, vt ea vrbs Turcis traderetur: nec verò consuesse amicos, quales illi volebant videri, armatas classes ad prouincias fœderatorum, ipsis non præmonitis, agere: denique id ipsorum esse consilij; expectare ne vellent dum Cæsaris exploraretur voluntas: se quidem non minùs ad defendendam vim, quàm ipsos ad inferendam, paratum fore. Hoc accepto responso barbarus postridie Catanam versus discessit. Sed quia omnino putabatur Aphrodisium tentaturus, classem instruxit Vega, quam in subsidium mitteret. Natalis ne tot militum ac vectorum animæ sacerdotis auxilio solatioque carerent, ad eam expeditionem vltrò se obtulit, eo etiam consilio, vt Aphrodisij eadem curaret, quæ in Sicilia Dei exposcendæ paci instituerat. Quinto Kalend. Iulias prætoriam Antonij Auriæ Isidoro Bellino comite conscendit. Isidorus, qui idem Sbrandus appellabatur, è primis fuit, qui Societati se Romæ adiunxere. Post operam bene positam in humanis diuinisque litteris Lutetiæ & Conimbricæ, Philosophiam Messanæ docebat: miroque Dei beneficio, dum solicitatus sæpè ac grauiter à monacho suo fratre, vt eius in Ordinem transiret, eum demum sequeretur, apertis in itinere mentis oculis, diabolum esse exclamans, qui ab vocatione se prima sua deduceret; ad Socios qui interim pro eo preces ad Deum nunquam intermiserant, reuertit: &, quia emanarat inter discipulos fuga, congregatis omnibus

19 *Singularis obedientia.*

20 *Periculum ex Turcis diuina precatione auersum.*

21 *Natalis cum Sicula classe in Africam soluit.*

22 *Isidori Bellini finis.*

non

non dubitauit egregia cum Societatis prædicatione suæ veniam inconstantiæ deprecari, & palàm religiosa vota in eorum instaurare conspectu. Inde nouo impetu perfectæ cursu sapientiæ repetito, ipsa in vrbe Messana, dum classis adornatur, priuatis congressibus, publicaque verbi diuini prædicatione vtilitates militi singulares attulerat. Pòst generali confessione, iobelæoque cum domesticis alijs expiatus multa præclara moliens à Natali comes abducitur. Ecce autẽ quarto Nonas Iulias, cùm ad Lopadusam insulam venisset classis (ea inter Melitam & Aphrodisium iacet) fœda adeò tempestas duas ante lucem horas tetertima cum caligine extitit, vt è quindecim triremibus octo demergerentur, in hisque prætoria. Quibus robur, ars, animus supperebat, in saxum, ad quod fluctibus triremes allidebantur, euadebant: quò & Natalis, quamuis natandi imperitus, & vsque ad vltimum in media morte pro animarum caritate moratus, non sine peculiari Dei tutela, nescio quo arrepto fune, saluus euasit.

23 *Classis terra tempestate perit.*

At Isidoro idem tentãti brachium allisa ad saxum triremis interceptum abscidit, sic vt modica è cute penderet: qui diu inter fluctus luctatus, in triremem tandem rursus receptus, nihil prætermisit, quod non solùm optimum Religiosum, sed fortissimũ etiam virum deceret; non modò vincens dolorem, sed & constantissimè, quæ eo articulo opus erant, periclitantibus clamans, quoad ipsa soluta triremi, & hausta fluctibus, ipse cum quamplurimis perijt. Superstites Aphrodisium tenuere. Hìc Natalis ad quatuor menses magno vsui militibus fuit. Prædicabat Dei verbum, paces conciliabat: nosocomium instituit, in quo ministrabat ægrotis: inopiæ pauperum consulebat: sacerdotibus quibusdã, qui inter præsidiarios versabantur, rationes officij explicabat: multos etiam ab religiosis castris profugos ad sancta reuocauit vexilla. Demum sic ceperat omnium animos, vt, cùm Aluarus Vega Proregis filius, qui ex desiderio natu maximi, quem priore anno mortuum diximus, à patre Ferdinandus vocatus est, Siciliam repeteret, relicto Aphrodisij Sancio Leiua Præfecto, is, ne simul rediret Natalis, militarem custodiam disposuerit. Sed, vt amplior tam strenuo operario parabatur à Deo campus, pias insidias pia celeritas anteuertit. Non minor interim Socijs Mamertinis opportunitas adfuit caritatis in publicum explicandæ, quam præcipuè Antonius Vinckius pro Natali Collegio præfectus arripuit. Ex vrbis muniendæ laboribus, continentibusque dum hostis immineret, excubijs increbuere in populo morbi. Ea fuit operarijs Christi non tam quidem expetenda, quàm cupidè amplectenda materia. Auxit hanc Rhegij, quod modico ab Messana fiero dirimitur, miseranda calamitas. Quippe cùm in arce tormentarij puluueris apotheca fortè incensa multos mortales extinxisset, multos fœdum in modum ambussisset; ex his triginta Mamertinum ad nosocomium à vertice ad pedes horrendam in speciẽ exulcerati, intolerandum exhalantes odorem, totique scaturientes vermibus deportati, ob fœditatem mali, derelicti iacebant. Inuisit eos continuò Vinckius, voce & operâ recreauit, perrexitque deinceps miserorum & corporibus, & animis adesse: quanquã & multa iam aderat ciuium æquè virorum ac mulierum excitata Palmij concione caritas. Verùm ex vniuerso numero nouem dumtaxat superfuere: quibus demum cùm etiam vestes Patrum sedulitas comparasset, ipso S. Laurentij die ab nosocomio egressi, in Collegij templo sanctissimo Christi refecti corpore, tum etiam viatico instructi, ad suos lęti remissi sunt. Nec minùs actum est bene cum mortuis: quos omnes diligenter expiatos Vinckius irreuocabilem illam summæ rei clausulam egregijs cum salutis indicijs magno suo gaudio consummantes aspexit. Cæterùm Natalis, antequam nauigaret in Africam, perutilem operam nauauit Drepanitanis. Magnopere auctor fuit nobilis extruendi cœnobij, quo & innuptæ feminæ, quæ à conuersis nomen habent, & verò etiam nuptæ, quæ suis à viris dissidebant, dum gratiarum reconciliatio fit, includerẽtur. Id ille cœnobium suis institutis temperauit ac legibus, Sodalitio insuper è viris nobilibus excitato, qui eius commoda, & quotidiana cibaria procurarent: &, ne quid eis omnino deesset, quo minùs placido otio fruerentur, idoneum quoque pascendis animis administrum Iacobum ab Eugubio, de ciuitate Drepanitana optimè meritum, è B. Francisci disciplina præposuit. Eadem in vrbe è promiscuo hominum genere Sodalitatem aliam condidit, quæ & festa quaque luce suos conuentus ageret, & singulis saltem mensibus exomologesis, sacræque Synaxis mysteria renouaret; præscriptis item luculentis ad eam regendam ac moderandam legibus, tanta approbatione Proregis, vt inter cæteros continuò iusserit se Sodales adscribi. Panormitano Collegio in locum Nicolai Lanoij, quem in Austriam mittendũ B. Pater Romam accersijt, Paulus Achilles Rector successit. Petrus Venustus tironibus instituendis præpositus. Hìc inter cætera gesta præclarè, vsus toto anno sacræ concionis inductus est, dum in templo sancti Antonij nostris Dominico quoque die sanctioribusque alijs verba continenter facientibus, pulchra æmulatio alios quoque Dei præcones excitit.

24 *Isidori constantia.*

25 *Res à Natali in Africa gesta.*

26 *Nauata Messana opera ægrotis.*

27 *Natalis Drepanitanis consulit.*

28 *Panormitano Collegio Paulus Achilles præficitur: tirocinio Petrus Venustus.*

Optauerat & Ferrariæ Dux de familia hac inprimis meritus Hercules ex ea Collegium: & hoc tandem anno Ducis nomine Alfonsus Rosetus, is, qui non ita pòst eius vrbis renunciatus est Episcopus, ad Ignatium scripsit, vt sibi quoque de suis copijs aliquid impertiret. Fuerat cò missus, vt suprà demonstrauimus, iam antè Paschasius, ibique amicorum operâ conductis ędibus adhuc hærebat. Itaque cùm ad tuenda Collegij primordia aureos quotannis ducenos Dux Hercules spopondisset, ad eamque rem explicata & confecta iam essent omnia; B. Pater Ducis postulata non distulit: sed Ioan. Pelletario moderatore, cui Bernardus Oliuerius in Romani administratione Collegij successit, de suis copiis ad eum octo summisit. Ergo plurimas Ignario gratias egit Dux per litteras: & per eam occasionem ab eo prece contendit, vt vnum aliquem ex ijs, quos miserat, gynæcei, quod Ferrariæ materna quondam pietas excitauerat, procurationi præficeret. His verò postulatis Ignatius, quoniam institutis suis sensserat aduersari, quanquam ex Duce Sociorum spes fermè omnes Ferrariæ fortunæque pendebant,

29 *Ferrariense Collegium Rectore Ioan. Pelletario inchoatur.*

30 *Ignatij constantia in cura sanctimonialiũ repudianda.*

non dubitauit abnuere. Nec iniquo tulit animo repulsam egregius & pius inprimis Dux; siue quòd intelligebat, nostrorum iam integritate perspecta, non sibi ab ijs sine causa grauissima negatum iri, qui priuatis emolumentis commodisque posthabitis, nihil nisi de alienis commodis cogitarent: siue, quia proprias ac multas ab Ignatio rationes acceperat, cur feminarum molestissimum onus Societas dudum ab se repelleret: quibus ipse non poterat non acquiescere: præsertim quòd in extremis Ignatij litteris addebatur, Societatem ei contubernio, cùm res exigeret, seu pabulo diuini verbi, seu excipiendis semel atque iterum in anno singularum virginum confessionibus minimè defuturam. Primo ferè in eam vrbem ingressu conuocare populum Pellerarius, deque Deo verba facere, non minùs eruditè, quàm ardenter instituit: tametsi vsum sermonis Italici nondum nactus balbutiebat interdum. Cæteri sacerdotes ritè pœnitentibus omni sedulitate vacabant. Ad vtrosque miri concursus, cùm vicinis etiã ex agris ad presbyteros sanctos Romanos (hoc enim eos nomine designabant) paganorum turba confluueret. Paschasius autem, penes quem erat etiam cura quędam Collegij magis vniuersa; dum iudex sedet in pœnitentes ac reos, pertinacem è muliebri corpore dæmonem, quem nulla exigere sacerdotis adiuratio poterat, imperata facinorum confessione fugauit. Consimilis nequitiæ dæmonem ex alia femina, quam sex septemue homines regere ac continere vix poterant, sacris de more carminibus & exorcismis abegit. Scholas vix aperuerant, cùm eas centum & viginti celebrabãt adolescentes, ad easque longè plures aduolassent, si eæ litterarum ad elementa discenda puerorũ quoque ætatulis patuissent. Sed videlicet pretium operæ non putabat Ignatius ea tempestate, in tantis operarum angustijs magistros nostros in Europa, prætermissis lucris vberioribus animarum, totos dies in tradendis litterarum apicibus se conterere. Bononiæ verò vsitatis suis Societas artibus atque præsidijs, præcipueque meditandi orandiq; vijs à B. Ignatio traditis, eam conformationem morum in eorum, quos tractabat animis efficiebat, vt toto vulgo circumsonaret hæc vox, Quid tandem agunt isti? aut quid artis adhibent, vt quotquot ad eos accesserint, eorum penitus versent mentes, totosque commutent? Præclarum Venetijs Andreas Frusius Ecclesiæ Societatique operarium addidit. Adolescens erat Hebræus, Elias nomine, sic vocatus, vt celebritati famæ succresceret, quam in ea natione maternus auus eius Elias Aschenatius librorum editorum multitudine quæsierat: à quo & puer institutus, & in Germaniam ductus est. Mox adita Ægypto, Hierosolyma, Constantinopoli ingenio & memoria pollens, præter Hebraicam Latinamq; linguam, Italicam, & Hispanicam, etiam Germanicam, Turcicam, Arabicam didicerat. Venetias nuper reuersus, quò fratrem Christiana sacra aliquanto antè complexum ad emortuam retraheret synagogam, dum prædæ inhiat, magno suo lucro captus est. Cùm ad varios doctrina & nobilitate principes viros deduceretur à fratre, ex eorum numero Ioannes Baptista Contarenus, Volo, inquit, hominem Hebraicè perdoctum sanctumq; vita cõuenias: ac rectà deducit ad Frusium. Hunc vt vidit Elias, singularem oris modestiam, & suauissimam grauitatem admirans, Angelum sibi visus est intueri. Vbi verò Pater exorsus est loqui, cùm sacrorum Vatum multa proferret, apteque enuclearet oracula, quidquid is diceret, sensim adolescentis in animum lenissimè influebat: qui non tam ipsas res perpendebat, quàm quemadmodum dicerentur: insignemque illam modestiam contẽplabatur. Itaque nihil magis cupiens, quàm rursus in colloquium redire, digreditur: exeoque die dies aliquot ea consuetudo tenuit: cùm interim secum ipse domi, tum quæ disputauerat Pater, tum perspecta in cæteris Socijs religionis eximiæ documenta versaret. Quippe omnes adeò pios obseruantesq; inter se, tamq; moderatos cunctis in rebus animaduerterat, vt nihil tale vspiam, non inter Iudæos modò, sed ne inter Christianos quidem videretur sibi ad eam diem vidisse. Nimirum rapax est humani animi virtus, tumque maximè, cùm per exempla illustria cælestem suam pulchritudinem delibandam oculis offert: iamque prorsus, vti verè sentit pronunciatque Chrysostomus, si ipsi, quales debent, fideles essent, nullus alienus à fide supereesset. Ergo Elias minùs iam frequens synagogam adire, titubare animo, & studio veritatis ardere. Inter quæ subijt cogitatio, vt in aliquem se tranquillum secessum ieiunijs ac precibus diuino exposcendo excipiendoque lumini abderet; nec id alibi opportuniùs fieri posse, quàm apud Patres. Nec mora, donum ab Andrea recipitur humanissimè; vesperique dum cubitum parat concedere, ecce tibi vnus Patrum linteo præcinctus apparet, pelum gestans calida plenam, pedes hospiti abluturus. Hæsit ille primò attonitus ad eam speciem, vt vellent sibi Iudæo homini pedes abluere. Deinde vrgente Patre, idque moris esse domi aduersus hospites memorante, ad Christi Domini, qui discipulis suis pedes lauit, exemplum; cessit bonus Israëlita adeò commotus, vt insomnem propè noctem exegerit, quę videbat, quæque audiebat mente volutans ac ponderans. Intentiùs inde precibus insistentem, suasque cum Frusio dubitationes conferentem grauissimè malus dæmon adoritur, vt ægrè se cohiberet interdum, quin fuga arrepta euolaret in synagogam, & prostratus in medio cœtu veniam precaretur, quòd legem ab paterna diuersam curiosiùs explorasset. Sed mirandæ sunt planè viæ quibus Pater cælestis, quos sibi delegit, ad sese perducit. Volitabat in Collegium candida columba: quam cùm Patres sancti Spiritus in ipsum è cælo lapsuri præsagium dicerent, valdè id audiens Elias recreabatur. Ea mox fortè in puteum labitur: extractamq; Socij continuò ad Eliam, vt erat humẽtibus plumis, afferunt, iam significari susciendi tempus baptismi interpretantes. Hac re, præclarisque eorumdẽ hortatibus delinitus, demum inter orandum statuit baptisma susscipere, sperans inde sibi firmiorem constantiam, vberioremque lucem diuinitus affuturam. Ira sacro Apostoli Euangelistę Matthęi die tingitur, nomine Ioannis Baptistæ delecto. Vt, quoniam in Euangelio legerat S. Ioannem Baptistam in spiritu & virtute Eliæ veniſſe,

31 *Paschasius Sacramento pœnitentiæ energumenam liberat, & alteram exorcismis.*

32 *Scholæ Ferrariæ celebrantur.*

33 *Accessus ad Societatem Ioan Baptistæ Eliani, prius ex Hebræo ad Christum traducti.*

34 *Viros modestiæ adiuuandos hominer.*

Homil. 10. in epistolã primam ad Timotheũ, & alibi.

veniſſe, ipſe qui adhuc inter Hebræos Elias fuerat, inter Chriſtianos eſſet Ioannes Baptiſta: cognomentumque ex veteri nomine, Elianus, adſciuit. Sacram inter aſperginem cæleſtibus redundans lætitijs, & quadam perfuſus luce, per quam ſentiebat quodammodò omnes vitæ ſuæ maculas elui, precabatur enixè Deum, ne vlla in poſterũ labe pateretur illum obſcurari nitorem; ad hoc animum conſtáter obfirmans, vt nullum poſtea vnquam mortiferum crimen admitteret. Ab ſacro fonte cùm viri nobiles apud ſe multi inuitarent, non exiſtimauit eo die curis inanibus, leuique lætitiæ locum aperiendum, modeſta inter Patres Domini benedictione contentus. Iam planè in hominem nouum renatus ſumebat in manus ſacra Biblia: quoſque locos nuper opinabatur ambiguos, ita manifeſtè iam ſanctam conteſtari fidem iudicabat, vt nullo modo intelligi ſecùs poſſent: acerrimiſque incitabatur ſtimulis, vt ſubitò ad Hebræos redarguendos proſiliret. At vbi prodibat in publicum, ex tranquillitate pietateque inter famulos Dei deguſtata; peius morte rebatur, cùm tot vndique verborum fœditates, execrationes, deierationes aures animumque neophyti vulnerarent. Itaque, quò ſuum illud nunquã peccandi conſilium permuniret, inſtituit à Fruſio primò, vt in Collegio aliquamdiu pateretur eſſe: deinde ea magis magiſque in dies conſuetudine illectus, Indicarumque lectione litterarum, quæ ſuper menſam recitabantur, incenſus contendit, vt in Societatem ipſam reciperet: quod Ignatio conſentiente, ad multarum (vt ſuo conſtabit loco) animarum remedium impetrauit.

35 *Prouincialis primus Italiæ Paſchaſius Broetius.*

Quoniam autem extra Neapolitanum, Siciliæque regnum, Collegia per Italiam conſtituta non pauca, vel inchoata iam erant; placuit Ignatio, tot occupationum oneribus preſſo vigilias ſuas curaſque diuidere, eaque Collegia, veluti in vnam redacta Prouinciam Paſchaſij curę committere. Huic in Italia primùm extra ea, quę dixi, regna, Prouincialis tituli dati. Nam Panormitani, Mamertini & Neapolitani Collegiorum ſummam B. Pater adminiſtrabat ipſe per ſe.

36 *Lainius & Salmeron veniunt in Concilio Tridentino.*

Tridentum lapſo ferè Iulio Concilij cauſa Lainius & Salmeron peruenerunt. Eorum aduentum Sedis Apoſtolicæ Legatus Cardinalis Creſcentius, præcipuiq; Antiſtites plurimùm gratulati. Vbi dies conſeſſus affuit, Legatis Apoſtolicis placuit, qui Concilio præerant, Theologos, qui conuenerant, ſuam quemque ſententiam ex ordine dicere. Is autem erat ordo, quem cuiuſq; Principis ac Dynaſtæ dignitas, vnde illi mittebantur, expoſceret. Itaque Lainio & Salmeroni cùm à Romano Pontifice mitterentur, primæ videlicet datæ ſunt: & ex his duobus Lainio priores. Hic cauſam modeſtiſſimè præfatus, cur primus ſententiam diceret, quod Legati iuſſerant, vnum eſt elocutus, quod miratione in conuentu fecit: quoniam in ijs rebus, quæ ad orthodoxam fidem, & ea, quę diſcepranda in Concilio forent, pertineret, non humano ſtandum iudicio, quod ſæpè fallitur, ſed mens eſſet ſequenda diuina, quæ ſacris in Litteris (vt eas nobis S. Patres illuſtrati diuinitus interpretantur) apertiſſimè declaratur; nullum ſe pro ſua ſententia Patrem atque Doctorem in medium allaturum, quem non ipſe totum à capite ad calcem peruoluiſſet: ex eoque locos ea de re complures, quæ in controuerſiam caderet, collegiſſet, quo planiùs & velut à fundamentis de Doctoris mente ſententiaque conſtaret. Hæc profeſſus atque pollicitus, vbi ad præſcriptam de auguſtiſſimo Euchariſtiæ myſterio diſputationem ventum eſt, ſex circiter ac triginta ad ea quæ diceret, confirmanda protulit Patres: in ijs Alfonſum Toſtatum, cuius tam multa extant monumenta doctrinæ, vt ne ad ea quidem euoluenda ac lectitanda ſatis eſſe vnius ætas hominis videatur. Et tamen ea Lainius cum aliorum monumẽtis ac ſcriptis deuorauerat vniuerſa, eorumque ſummam ſibi ipſe admirabili contractione confecerat. Excipiebatur cùm ille diceret, ſummo omnium ſilentio & approbatione mirifica: eratque cunctis Patribus ingenij fœcunditate, & ſingulari doctrinæ copia propè miraculo, cùm vnus ipſe nonnunquam in inſtituta diſputatione tres horas vnum eumdemque locum ſemper vrgeret. Sed accidit per incõmodè, quòd in ijs curis verſantem quartana febris inuaderet, cuius depellendæ cauſa, cùm ſeceſſum aliquem cogitaret, & dierum aliquot vacationem à Concilio peteret, non impetrauit. Nec enim Apoſtolicis Legatis eſt viſum frequentiſſimũ illud Concilium, & orbis terræ theatrum eius ſententiæ luce priuare, quę cùm ex omnibus eſſet princeps, dux etiam quædam ad diſceptandum omnibus eſſe poſſet. Verùm vt ægrotanti conſulerent, nec morbo vires adderẽt, communi conſilio ac prouidentia cauerunt, ne quo die febris accederet, in eum ipſi diem publicos ſuos conuentus indicerent. Ac ne rum quidem, cùm vel priuati haberentur extra Concilium conuentus ſcribendorum Canonum gratia, vel Theologorum item priuati cœtus fierent, in quibus multa ſtatuebantur vtilia ac ſalutaria, carere Lainio potuerunt. His ille cœtibus cum Salmerone ſemper interfuit: & vtrique grauiſſimum quodque imponebatur onus. Quibus etiam auctoribus plurimis de rebus ad Concilium referebatur: à quo multa ac præclara in rem Eccleſiæ ſancita & conſtituta ſunt. Hinc videlicet rurſus toto ferè terrarũ orbe nobilitata Societas: & quæ multorum alibi laborabat inuidia, ea tunc in Oecumenico Concilio caput extulit, ſeſeque ipſa quodammodo, quamuis id non ageret, illuſtrauit. Viri namque clariſſimi, totaque in Eccleſia facilè principes, quibus nondum erant eius perſpectę rationẽs, nec de ea, vulgi ducti ſermonibus, ſatis commodè ſentiebant; ea deinde Tridenti cognita atque perſpecta ſuum poſuerunt errorem, & ad ſuas ſubleuandas Eccleſias inde præſidia requirebant, domique ſuæ Collegia condiderunt. Nec ex Epiſcopis & Paſtoribus defuit (is Ægidius Foſcararius ex Prædicatorũ Ordine Mutinenſis Epiſcopus fuit,) qui ſcriberet hæc, Lainius & Salmeron maximo cum ſplendore de ſanctiſſimæ Euchariſtiæ Sacramento contra Lutheranos diſſeruerunt: & re vera me felicem duco, quòd in hæc tempora tam doctorum, quàm ſanctorum Patrum inciderim.

37 *Lainij eruditio ingens.*

Viennæ Romanorum Rex Ferdinandus pius admodum Princeps, & de Catholica religione egregiè meritus, acri quodam incitatus ſtudio in-

38 *Quanta in opinione Lainius Tridenti.*

39 *Initium Collegij Viennensis Rectore Nicolao Lanoio.*

instaurandæ Viennensis Academiæ, in qua Doctorum bona pars, non satis bonæ castæque religionis erant, tum etiam ad hæreticorum coërcendum furorem, continendosq; in orthodoxa fide Catholicos, mores componendos, pietatem inserendam, tredecim ab Ignatio viros in primis nauos, & ad rem gerendam industrios impetrauit. Quorum decem addito Rectore Nicolao Lanoio ab Sicilia reuocato ex Italia, reliqui duo Iaius & Schoriehius, ex Bauaria missi sunt. Hos à Rege perhumaniter acceptos Vrbanus Labacensis Episcopus, qui regijs confessionibus præerat, primis apud se diebus, dum stabilis habitatio perquiritur, hospites habuit. Inde illi Dominicanos apud Patres, in ædium parte quadam diuerterũt. Atque, vt semel intelligatur, quantos ad labores eò esset euocata Societas, is erat id temporis, cùm eò se contulit, Austriæ status. In prouincijs Romanorum Regi subiectis decima vix pars, &, vt alij sentiebãt, vix trigesima, ab hæresis contagione libera & pura erat. Cuncta quippe tetra illa pestis inuaserat. Hæreticorum volumina tractabantur impunè, circumferebantur vbique: & ex ijs potissimùm suam puerorum ætas educationé ac disciplinam hautiebat: vt, cùm vitiosum sanguinem teneris ab vnguiculis collegissent, nihil postea in ómni vita sani, nihil integri retinerent.

40 *Austria status hoc tempore.*

Ingens erat cœnobiorum solitudo, cœnobitæ vulgo ludibrio: quorum vita cùm in summum iam esset ab impijs adducta contemptum, qui eam inire ac sequi vellet, inueniri vix poterat. Ne sacerdotum quidem nomen erat in pretio, & eruditi quoque viri à sacris Ordinibus abhorrebant. Constat totos annos viginti ex Viennensi tam celebri Academia neminem initiatum. Catholicorum plerique, Papistarum vocabulum per ludibrium ab hæreticis inditum non ferentes, erubescebãt se videri quod erant. Nec huic malo, quod manabat in dies latiùs, qui occurreret, præstò erat. Rex cùm exquisitissimum delectum haberet, viros non reperiebat idoneos, quibus Ecclesiæ præfecturas, & Episcopatus, Pontifice assentiente, mandaret. Ne Viennensis quidem Ecclesia cæterarum in ea vrbe princeps & quasi parens inueniebat, qui diuino cultui se addiceret, & sacris alligaret. Parochiæ vel à suis erant destitutæ Pastoribus, vel ab improbis occupatę. Iam Sacramentorum vsus inter Catholicos vel rarus admodum, vel vitiosus. Impertiendam vulgò putabant sub vtraque specie sacrosanctam Eucharistiam, & in peccatorũ homologesi nemo ad singula descendebat: sed cùm ea summatim ac breuiter perstrinxisset, expectabat amens, dum se ab ijs imperitissimus sacerdos absolueret. Concionatores in vna extollenda fide, Christique meritis toti erant. De ieiunio, de precatione, de misericordiæ & caritatis officijs, deque reliquis benefactis ne verbum quidem. In has errorum tenebras, atque in hos mores incidit Societatis aduentus: quos vt corrigeret sanaretque diuino auxilio nixa suos omnes neruos & curas intendit.

41 *Primi de Societate magistri Viennæ.*

Claudius Iaius, quo plures haberet ansas ad reuincendos hæreticos, explanabat publicè Pauli Epistolam ad Romanos; Nicolaus Lanoius, quæ quarto libro disputat sententiarum Magister; Petrus Schorichius Græcæ linguæ rudimenta tradebat, Rhetorices artẽ Erardus Auantianus, Grammatices Ioannes Victoria. Hi pro se quisque studebant laborabantque, vt suam docendi rationem, quoad eius fieri posset, ad sanandos mores, instillandamque in auditorum animis pietatem, auitamque religionem accommodarent. Sed, quoniam sine Theologiæ adminiculo non facilè confutantur hæretici; illud quoque sapienter à Ferdinando prouisum, vt ad eam disciplinam quàm plurima iuuentus ex ea prouincia conuocaretur, quæ talibus instructa præsidijs laboranti postea nationi, & iam penè cadenti succurreret. Itaque paucis diebus conuenere iuuenes quinquaginta, quibus in contubernium Collegio nostro proximum aggregatis prudentes viri præerant, è communi vita delecti, non sine ductu consilioque nostrorũ. Nec minùs studiosè Rex, cùm in Stiriam iter haberet, priusquam Vienna discederet, Collegij memor, vt certa pecuniæ summa ei quotãnis, nulla interiecta mora numeraretur, suis administris, & ijs qui sibi à consilijs erant, graui oratione mandauit. Viennam mox reuersus, cùm cognouisset desiderari Collegio ad sacerdotales amictus, arasque cõuestiendas supellectilem sacræ vestis; eam sanè lautam atque magnificam gemina varietate distinctam dono misit. Interiecto dierum spatio tota ferè cum curia Collegium ipsum, haud obscura suę erga nos voluntatis humanitatisque significatione conuisit: domum comiter intrauit, & vniuersam inspexit: & quoniam malè materiatam & ruinosam aspexit, suis illico sumptibus muniendam & concinnandam curauit.

42 *Ferdinandi Regis benignitas in Societate.*

Colonię Leonardus hærebat semper in tutandis animis sui similis, semper vigilans, eorum præsertim, quorum corpora morbi prostrarant. Hos euocatus interuisebat, hos enunciantes sua ritè commissa sedulus audiebat, & eo ferè præsidio salutem opratissimam & animis & corporibus afferebat.

43 *Ruardi Tapperi de Societate iudicium.*

Louanij Ruardus Tapper, dum Adriani ab Adriano solennem professionem excipit, egregium Societati testimonium edidit: cuius hîc summam iuuat inferere, vt extet doctissimi & grauissimi viri beneuolentię erga hunc Ordinem monumentum: atque ex eo posteri quales debeant esse, certè cuiusmodi institutum profiteantur, agnoscant. Thesi posita ex Euangelio S. Ioannis, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut & ego dilexi vos*; priùs Latinè ante Sacrum, mox verò post Sacrum, vt frequentissimæ multitudini seruiret, vernacula lingua, studio sensuque animi maximo, In lege, inquit, veteri „ carnalibus rudibusque Iudæis mandatum fuit, „ *Diliges proximum tuum sicut teipsum:* hoc verò no- „ uo Christi mandato, quemadmodum S. Cyril- „ lus exponit, iubentur discipuli diligere proximũ „ supra se ipsos: nempe sicut Christus dilexit nos. „ Idque est, quod hæc sancta & noua Iesu Societas » studet, hoc eius filijs propositum est, ex hoc no- » uo Christi mandato nihil caritate fraterna prius » habere, sui nullam rationem ducere, se ipsos ex- » inanire, totos se ad Dei honorem, & salutem pro- » ximorum effundere, quemuis laborem, quoduis » discrimen subire, denique vitam ipsam pro Chri- » sto, & animarum salute contemnere. Nouus in- » audi- »

Cap. 3. „ l. 9. in Ioannem c. 23.

„ auditusque caritatis modus, quem Christus Do-
„ minus transiturus ex hoc mundo ad Patrē com-
„ mendauit suis. Hoc itaque nouum mandatum
„ pro fundamento & radice sancta hæc Societas
„ habet. Qui enim ei se mancipant, non vni cui-
„ piam, vt aliæ Religiosæ familiæ, caritatis officio
„ sese dedicant, sed planè omnibus, ad quæcunque
„ quascunque terrarum in oras mittantur. Quod
„ quidem adeò præstans & sanctum est, vt omnem
„ superare intelligentiam videatur: mirumq; non
„ sit, si hæc sancta Societas cognoscatur à paucis.
„ Quæ meritò planè sanctissimo Iesu nomine ap-
„ pellatur, non, vt quidam peruersè dicunt, quasi
„ alijsint de societate diaboli: sed quia Dominum
„ Iesum, eiusque Apostolos præstantissimo modo
„ sectatur. Hæc cùm dixisset, explicassetque quàm
esset ritè auctoritate Apostolica comprobata,
contestans à se diplomata & instituta eius, & spi-
ritualia exercitia accuratè perspecta; etiam quæ
pertinent ad communem eius in victu cultuque
rationem vitæ excellentissimę docuit inseruire.
Deinde singularem præstantiam in paupertate,
quòd Professis non modò nihil in commune
possidere; sed ne pro sacrificijs quidem, & alijs
ministerijs quidquam fas esset accipere; tum in
obedientia demonstrauit; quòd se ad quamcun-
que profectionem, siue ad Turcas, siue ad Indos
deuouerat. Denique etiam sapientissimè, & sum-
ma caritate factum, vt teneræ ætatis institutio in
rudimentis Christianæ disciplinæ susciperetur,
quod vnicum sit Christianæ rei corrigendæ fun-
damentum: eoque pacto non in alijs modò re-
gionibus, sed etiam in Indijs, & in Æthiopia plu-
rimum iam esset profectum. Quibus ex omnibus
rebus colligens nihil mirum videri, si talia profi-
tenti Ordini pro Satanæ odio & inuidia, multi
existerent aduersarij: quanquam se aiebat cre-
dere plerosque ex inscitia aduersari, moxque ve-
ritate cognita, studia mutaturos; magno cum au-
ditorum motu orationem concluſit. Verùm &
hîc subinde tranquillis rebus sese turbidæ admi-
scuerūt. Turbarum causa Iacobus quidam acade-
micus fuit: qui dum Philosophis operam dat, So-
cietatis institutis & vita captus, quæ id temporis
disciplinæ causa publicam frequentabat Academi-
am, mentem cogitationemque de ea ineunda
suscepit. Erat is suo Doctori percarus, seu quòd
ingenij laude floreret, seu quia liberalium artium
curriculum ferè emensus magisterij laurea do-
nandus præ cæteris videretur. Sed moræ impa-
tiens iuuenis è contubernio, quò se studiorum
causa receperat, ad Socios se contulit. Magister
statim mouere omnia, vt eum ab suscepto consi-
lio auerteret: atque etiam schola sua duobus de
Societate velut impostoribus interdixit. Qui
cùm nec monitis vllis, nec precibus flecteretur,
statuit Adrianus, vt ijs se molestijs, & suos pariter
fratres periculis expediret, Iacobum extra Lou-
nium cum duobus illis, quos dixi, Socijs silentio
noctu dimittere. Porta egressis nobilis adolescēs
occurrit Otho Briamontius nomine, condiscī-
pulus, & iam pridem Societatis percupidus, qui
causa cognita illius intempestiui nocturniq; dis-
cessus, velut occasione sibi diuinitus data, quar-
tum sese illis adiunxit: Coloniamque versus iter
omnes arripiunt. Pupugit vehementer hæc ino-

44 *Aliquid turbarum Louanij.*

pinata fuga Magistrum: in ius Adrianum vocat:
nec antè quieſcit, quàm vir mitis & innocens, qui
se veritate duntaxat & æquitate animi tuebatur,
falsis calumnijs & accusationibus circumscriptus
ducatur in custodiam. Quanquam inde eodem
die, rebus agitatis atque discussis, educitur: con-
ditione tamen impolita, reuocandi per litteras,
quos dimiserat. Mittuntur confestim equites pe-
diteſque varijs itineribus cum Adriani litteris ac
mandatis, quibus illi medio in itinere (pedibus
enim faciebant iter) acceptis, cùm ex ijs alij pa-
rendum censerent, Iacobus verò & Otho id esse
affirmarent in apertum discrimen salutem suam
animamque prouehere, nec in eo aduersus Adri-
ani iussa fieri, cuius extra prouinciam iam egressi,
ab imperio viderentur immunes. hęc per eosdem
nuncios Adriano rescribunt, & cœptum iter Co-
loniam vsque simili alacritate conficiunt. Inde
anhelitu vix recepto, Viennam, quo longiùs ab
insidijs periculisque discederent, prudenti sanè
consilio. Namque eorum celerem ex ea vrbe dis-
cessum mox alijs cum equitibus subsecutus pater
Othonis, dum filium sursum deorsum quærit, vt
ex itinere eum retrahat, totam illam ciuitatem in
nos commouit: quo non inuento, cum stomacho
& rabie Louanium redijt, vbi & nostris, & no-
strorum amicis multę à multis irrogantur iniurię.
Quæ tamen omnia ad extremum Dei bonitas
bene vertit. Nam præter insignem patientiæ co-
ronam, quam suis ille famulis in cælo texuit; no-
bilissimum quemque concionatorem, qui no-
stram & ad populum, & in circulis causam age-
ret, excitauit, eo majore pietatis cōmodo, quòd
argumentum nacti peropportunum, de sequen-
dis Christi consilijs atque vestigijs, de audienda
interiore voce Dei, de iuuentute dicenda cœno-
bijs (quod antea pro concione non solebant, nisi
perrarò, & quasi per transennam) copiosissimè
disputabant. Auctus deinde confitentium apud
Patres numerus mirum in modum: quique antè
in S. Michaëlis æde sacerdotalia exequebantur
munera, eadem in æde quoque S. Petri totius vr-
bis principe obire Pastoris rogatu cœperunt. Au-
cta Societas ipsa multis ac præclaris adolescen-
tium ingenijs. Aucta amicorum studia, confir-
mata beneuolentia. Denique rebus perferendis
aduersis (vt olim sancto Iob duplicata sunt om-
nia) longè plura ac maiora paucos intra dies col-
lata sunt nostris, quàm multis annis antè in ea vr-
be meminerint. Fuit ex Societatis amicis vir or-
natissimus, florens opibus, & è spatijs Theologię
cum splendore dimissus, qui cùm Adrianum vnà
cum alijs honestis viris ad conuiuium inuitasset;
secundùm cibum ad eum oratione conuersa,
Nostis, inquit, Adriane, cur ego ad has vos epulas
inuitarim? certè nullam aliam ob causam, nisi
quia me magnopere delectauit egregia vestra in
rebus asperis patientia. Ea me planè cepit, si ve-
rum quæritis, & in antiqua mea sententia volun-
tateque de fundandis Collegij vestri rebus atque
fortunis, maximè confirmauit: idque iterum vo-
bis spondeo atque polliceor: quod & ad Igna-
tium vestrum meo nomine scribatis censeo. Por-
ro ipsos quoque æmulos ad extremum carceris
Adriani suppuduit. Rector suo iussu id factum
negabat, & culpam ab se quisque in alium reij-
ciebat.

ciebat. Adeò admirabilis vel ipsis æmulis & aduersarijs fortitudo animi & robur est. Cæterùm duorum adolescentium, propter quos est orta tempestas, Otho præ scrupulorum angustijs Societati non plurimùm commodauit: pestilentiaque tandem ictus, eam in Parisiense Collegium intulit, vnde ipse, & Paschasius, & alij sublati. Iacobo autem post cœpta tam præclara firmitas & perseuerãtia defuit. Cuiusmodi exitus turbulentarum (vt sic dixerim) vocationũ obseruare non raros licet: siue id hominum ingenio vehementiore accidat, quòd acriùs, quæ varia pro tempore obijciuntur arripientes, difficilè possunt in vna eademque re obtinere constantiam: siue ex negligentia agendarum cælesti de munere gratiarum, conseruandique eiusdem & excolendi, cùm regnum cælorum ablatum ingratis ac segnibus, tradatur facientibus fructum eius: siue etiam interdum propinquorum adeò obluctantium in pœnam quidpiam Deus permittat. Nec tamen Adriani zelus in præsentia visus est Patribus vsquequaque consideratus: qui nondum recepta in Belgium, nec satis cognita Societate, modici incrementi auiditate summam rei in discrimen adduxerit. Itaque ab Iacobi magistro etiam veniam, si quid hominem offendisset, iussit eum Ignatius humiliter petere.

45 *Vocationes turbulentæ non rarò malè respondent.*

46 *B. Ignatius non probat Adriani zelum.*

In Gallia permissa est Societati potestas collocandi Lutetiæ Collegij Rege Henrico annuente Cardinalis Lotharingij postulatis ac votis. Nec defuerunt aduersarij vehementes, qui regio priuilegio totis viribus intercederent, & ipsum Cardinalem abalienare à nobis conarentur: sed is constantiam, industriam, studiumque tantum adhibuit, non modò vt beneficium denique Societas impetraret, idque ab interiore illo secretoque Concilio, quod Priuatum nominant, subscriberetur, verùm etiam Cancellarij Galli signo, sine quo priuilegium illud minimum virium momentique habuisset, obsignaretur. Qua in obsignatione haud obscurè declarata est diuini Numinis prouidentia. Cancellarius enim Societati non amicissimus, ne vsitato signo priuilegium communiret, grandem ab ea pecuniam pro sua mercede poposcit, ratus fore, vt pecuniæ magnitudine Societas deterrita, cùm propter inopiam soluendo non esset, rei exitum desperaret, negotioque desisteret. Sed res accidit longè secùs. Nempe is suo repentè munere spoliatus, alteri sigillo cessit nostri Ordinis fautori, qui causam illam iam egerat apud Regem. Ita breui, minimoque sumptu transacta res est. Illud tamen restabat vnum, vt, quò vim suam priuilegium obtineret, ab eo quoque Senatu probaretur, cuius est è Galliæ legibus recognoscere, atque in acta referre, quæ in regio sunt decreta & approbata Concilio. Quo in Senatu quanquam non deerant qui prolixè fauerent, maleuolorum tamen inuidia & iniquitate contractum est, vt paucorum suffragatione contempta, multitudo superaret. Ita Deo moderante res, vt, quo diutiùs nostrorum esset tentata constantia, eo vbique redderetur illustrior. Illud etiam ex his moris, quæ non modò Parisijs, sed & Louanij & Coloniæ offerebantur, quasi diuinitus existebat cõmodi: quòd, cùm egregij operarij haud paruo numero ibidem reciperentur, dum in ijs prouincijs explicare minùs licet industriam, in alijs, vbi benignior offerebatur materia, opportunissimã conferebant opem ad propaganda Collegia: interimque ipsorum etiam mores & prudentia & litteræ excolebantur, vt tanto instructiores, paulò pòst ad suas terras aditu patefacto, redirent. Ita dum per angustias rei domesticæ, ac bellicos tumultus Parisina fuit minuenda familia, exitu huius anni Euerardus Mercurianus, Adrianus Candidus, Eleutherius Pontanus cum alijs tribus, pauloque pòst Oliuerius Manaræus cum Socijs duobus Romam missi: qui cùm externis diu prouincijs subsidio fuissent, demum pondere auctoritatis maiore profuerunt suis. Et Oliuerius omnia fermè, præterquam summi magistratus, domestica gessit munera, Euerardus etiam Generalis Præpositus ab Ignatio tertius fuit.

47 *In Gallia fit Societati potestas Collegij Parisijs fundandi.*

Hispaniæ rebus præcipuo splendori fuit, quem suprà nominaui, Dux Borgia. Is in Cantabriam cùm venisset, de natali Ignatij solo cupidè percunctatus, beati viri incunabula religiosus inuisere, & stratus humi prima nascentis vestigia piè osculari; immortalique Deo, quòd talem inde virum toti terrarum edidisset orbi, gratulari studiosè cœpit; simul orans atque obsecrans, vt quem sibi vitæ ducem ac magistrum dedisset, eius sibi virtutes ac sanctitatem liceret imitari. Deinde Ognatum venit oppidum à Loiola passuum millia ferè duodecim, vbi Petrus Michaël Araozius Antonij nostri patruus è vita cedens, nulla prole suscepta ædes quasdam remque suam exædificando Collegio legarat. Interim Cæsaris litteræ à Gaspare Villalono, quem ad eum missum suprà demonstrauimus, proferuntur; in quibus Cæsar collaudato Ducis consilio atque pietate, qui se à rerum humanarum strepitu in Religiosæ vitæ sinum portumque conferret, potestatem ei faciebat sua cedendi ditione Carolo natu maximo. Quo allato nuncio, ingenti quodam Franciscus gaudio delibutus, domesticum ingreditur oratorium, & ad Christi pendentis effigiem supplex stratus, se suaque omnia verbis ardentissimis, totoque pectore Deo consecrat. Inde ab oratione digressus tabelliones aduocat, & per publicas tabulas suum Carolo principatum, qui tum aberat, tradit: seque vniuersis vitæ huius spoliat bonis. Confectis his tabulis tanquã graui onere liber respirans, festinansque ad optatos sanctæ paupertatis amplexus, Ducis ponit insignia, & cunctas prioris hominis vestes, plenus sancto ardore & gaudio, veluti singula Deo reddens & sacrificans, exuit: tum pauperem Societatis habitum, & talarem tunicam induit: barbam de more tondet, proximeque initiandus summum verticem circumradit. Intuebantur hæc domestici mœrentes ac taciti: fluebant ex omnium oculis vbertim lacrymæ, perinde ac dominum suum iam iamque abeuntem è vita, & animam viderent agentem: abrasique capilli reliquias, quas in thesauris suis haberent atque reconderent, furtim legebant. Sed Franciscus iam penitus nouus denuo in priuarum sacellum incredibili animi voluptate se abdidit. Et, vt aliam se personam gerere, alium induisse cultum, quod tamdiu tamque ardenter optarat, animad-

48 *Borgia res in Hispania.*

49 *Piè salutatu B. Ignatij incunabula Ognatum secedit.*

50 *Abdicato Ducatu Religiosæ vestes assumit summo sensu pietatis.*

uertit;

uertit; ad eamdem Redemptoris effigiem genis rorantibus se prostrauit, gratiarum nullum finem faciens: quòd ea se luce mentéque donasset, vt rebus humanis valere iussis, in eius se familiam militiamque dicaret. Postea suos famulos amicè dimissos, partim Ioanni Borgiæ in clientelam tradidit, partim Carolo Duci liberis suis per litteras commendauit. Hîc ego oratione vix consequar, quàta esset tum in Francisco tranquillitas, quanta iucunditas, quàm inusitata gaudia eius animum perrentarent, cùm sese Ducis onere, & speciosis titulis leuatum sensit. Tum demum sibi ipsi reddi: tum suus esse sibi videbatur: tum apertum & expeditum iter ad Deum verè colendum, eíque totum ac penitùs se tradendum. Quod vt ardentiùs faceret, sacerdotio initiari non abnuit: & ad obeundum pro dignitate aliqua tam graue munus multa se prece, attentaque meditatione, voluntaria etiam corporis afflictatione limauit. Sacrificij quoque ritus legesque perdidicit, vt nihil non ritè, nihil non more institutoque perficeret. Tum Loiolam religionis ergò pietatisque contendit, & in priuato sacrario, quod eius loci Domini ad id ornarant, primum suum Kalendis Augusti sine cantu musico Sacrum fecit: alterum verò solenni ritu coram frequentissima multitudine Vergaræ, quæ abest ab Loiolea domo passuũ millibus ferè sex, non in æde sacra, quantumuis ampla, sed in campestri loco, turba penè innumera concurrente, partim commendatione famæ sanctissimi viri, partim amplissimo excitata iobelæo, quod à Iulio Pontifice ijs impetrarat Ignatius, qui placato suis confessionibus Deo sacris illis adessent. Tanta autem vis hominum affluxit ad accipiendum de eius manibus Christi corpus, vt sacrificium illud vltra meridianam horam extraheretur. Secuta deinceps concio à nouo item habita sacerdote, eaque perattentis animis, & largis lacrymis est excepta. Quanquam autem plerique vix dicentis vocem, quia longè aberant, assequi poterant, neque Castellanĩ vim notitiamque sermonis, quo Dux vtebatur, satis intelligebant; tamen interrogati, cur, cùm suis auribus mentibusque nihil acciperent, ita attenderent, respondebant satis habere si Ducis sancti concionantis ad populum se spectatores præberent: seseque voces quasdam intus accipere, quę sibi quodammodo eius essent orationis & concionis interpretes. Inito sacerdotio Franciscus, & Societatis Iesu Professus iam declaratus, interiorem adhuc recessum ac solitudinem, quo ardentiùs studia pietatis ac pœnitentiæ coleret, adamauit. Ergo secessum illum, qui passibus mille non ampliùs abest, B. Mariæ Magdalenę sacrum, ab Ognatensibus impetrauit. Hîc humiles & perangustas ædes, vt paupertatis ferebat amor, rudi è materia atque impolita construxit. Hîc totos dies in oratione traducere, hîc suas strenuè cupiditates frangere, hîc corpus & animum pariter edomare, studere humilitati Christianæ, & omnes numeros perfectæ sanctitatis explere. Facta autẽ à Michaële Ochioa qui Socijs præerat potestate, orsus est coquo domestico famulari, & tanquam mediastinus aliquis sordida munera non refugere, perpurgare lebetes & ollas; inquinatas suo digito patinas attrectare, ferentéque aqua diluere, verrere pauimenta, comportare aquam & ligna, focum extruere, nihil non sua manu obire, nihil horrere. Denique detersis coquinæ quisquilijs, & vniuersis scitè compositis, veniebat in cœnaculum, vt suis fratribus ministraret, quorum & pedes singillatim osculabatur interdum, & venia suis perorata delictis, cuiusque preces supplex ambiebat, & vota. ac ne vmbratilis exercitatio virtutis, sibi tantùm domesticisque prodesset; impositis humero manticis, dexteræ scipione, lætus ac alacer exibat ad colligendam stipem, & ostiatim emendicanda cibaria. Quo spectaculo excita viri feminæque promiscuè, seu quia de facie notus plerisque iam erat, seu quòd eius fama iam cuncta compleuerat, certatim ex ædibus aduolabant, gestientes illius vel ora cominus intueri: & panem osculati, quem dabant, benedictionem ab eo, & orationum suffragia reposcebant. Nec minore alacritate deinde cum tintinnabulo vicos & tura finitima circuibat, vt puerorum coacto gregi Christianæ legis enuclearet initia. Docentique non modò infirma, sed sæpè etiam corroborata ętas, quacunque ingrediebatur, operam dabat. Tale vitæ genus & institutum, singularisque viri virtus diu latere non potuit. Celebrabatur vbique, & eius fama longè lateque manabat; vt ea etiam viri principes inuitati, non dubitarent ad eum vel se ipsi vltrò conferre, vel de suis familiaribus mittere, qui de sanctissimè instituta ab eo vita suo nomine gratulati, salutare aliquod consilium exquirerent, & pro sua salute castas preces exposcerent. Bernardinus certè Cardenas Dux Maquedæ, & in regno Nauarræ tum Prorex, virum è sua familia nobilem cum litteris destinarat, quibus pergratum sibi fore significabat, si de rebus quas ad animi sui commodum, quæque ad regni illius administrationem pertinerent, vnà conferrent. Cui Borgia rescripsit, eius se studio deesse non posse, nec recusaturum, quo minùs ipse Pompeiopolim se transferret. Nec aliter fecit, ac scripsit. Vix remisso nuncio, duobus è vestigio comitibus viæ se dedit. Cumque ad Ducem peruenisset, & liberali exceptus esset hospitio, sanè quàm inuitus, multas cum eo horas post vsitata salutationis officia, colloquendo & disputando consumpsit. Et quoniam Dux Duci sertò & fideliter discipulum se præbebat, Franciscus operæ non pepercit, neque verecundiæ suæ patuit, ingenitæque modestiæ; sed liberè & audacter amicus amicum, & vltrò se credentem, cùm ad eos piè regendos, quibus vt Dux imperabat, tum ad obeundas Christiana cum laude Proregis impositas partes luculentis præceptis instruxit: & roganti præcepta in scriptis postea reliquit: eodemque Duce comite (nunquam enim ille à Patris latere discedebat) varijs in cœnobijs ac locis conciones opportunissimas habuit. quod ipsum mox digrediens vnde discesserat, exitinere non semel fecit. Non his finibus Borgiæ fama se tenuit; peregrinata est longiùs, & in Lusitaniam penetrauit. Namque inde ab Ludouico Regis Lusitanorum fratre, & Imperatricis Isabellæ germano litteras plenas laudis & gratulationis accepit, quòd id esset salutis iter ingressus, quod plures possent admirari, quàm persequi. Tametsi non defuerunt,

51 *Fit sacerdos.*

52 *Concionatur ad ingentẽ multitudinem.*

53 *Studia P. Borgia in Ognatensi secessu.*

54 *Nauat operam Proregi Nauarræ.*

55 *Ab Ludouico Regis Lusitaniæ fratre gratulatorias litteras accipit.*

runt, qui eius capti admiratione virtutum, etiam ipsi terrena hæc atque infima premerent, & supera illa ac cælestia spectarent, cumque in nostrum Ordinem, tum in alios nomina darent. Michaël autem Ochioa Nauarrus, quem eo loco nostris præpositum diximus, abigendis diuinitus morbis sanctitatis opinione collecta, lætos & ipse fructus ex agro illo colendo percepit. Concurrebant ad eum multi longinquis ex oppidis vna spe salutis allecti, quibus haud ita magni negotij erat persuadere, vt animorum saluti consulerent, cùm acciperent corporis. Hic est ille Michaël, quem suprà narrauimus curationum gratia fuisse donatum: qui cùm in Italia versaretur, pellebat persæpè morbos, & præcipuè febribus imperabat. Sed Ignati propter præstantem populi fidem eo se auctam munere donoque sensit, vt non afflicta modò febribus corpora, verùm etiã alijs impedita & diminuta vitijs, manu dum taxat imponenda curaret. Constat claudos debilesque non paucos, & ipsis etiam luminibus captos, ab eo integros videntesque dimissos: & mutæ fœminæ loquendi redditam facultatem. Quibus præsidijs dum in his partibus benevolentia multorum Societati comparatur, ne rebus ad voluntatem fluentibus inflaretur, paterna Dei cura prouisum est, vt turbidis exagitata Toleti, quadam se in æquitate, velut æquatis lancibus, contineret. Exarserat in eam acriùs Ioannes Silicæus, de quo suprà memoranimus, Toletanus Antistes, & iræ causa ea fuit.

56 *Michaëlis Nauarri curationes.*

57 *Exagitatur à Ioan. Silicæo Societas.*

Erant in ea vrbe ornatis moribus sacerdotes nostris iam antea meditationibus instituti, qui cùm multùm in pietatis curriculo processissent, vti suprà significatum est, ad alios similibus moribus informandos erudiendosq; studium suum, magno vtique illius ciuitatis commodo, contulerunt. Suis enim & exemplis & verbis incendebant omnia, & Sacramentorum, auitæque religionis studia, quæ antè iacebant, ijs adhibendis admouendisque præsidijs, quibus sibi ipsi profuerunt, renouarunt. Horum gloriæ sacerdotes alij, nec moribus satis culti, nec imbuti doctrinis, cùm inuiderent, etiam celebritatem illam virorum ac fœminarum ambitiosiùs expeterent; docere alios & ipsi, qui nullam disciplinam virtutis attigerant, temere & imprudenter aggressi sunt. Inculcabãt & ipsi mysteriorum frequentẽ vsum, & ne in eo viderentur inferiores, facilè (vt quidem rumor emanauit) concedebant ijs, qui sibi operam dabant, vt bis in die Christi corporis verenda mysteria regustarent. tanta erat illorum insciitia atque vecordia. Nec tamen quantam maculam in se susciperent, sentiebant. Tota autem infamia in nostros videlicet redundabat. Nam cùm eodem cultu vterentur, ac probati illi presbyteri, quos constabat ex nostrorum disciplina profectos; Theatinorũ omnes vocabulo, quod errore vulgi præcipuè nostris erat impositum, notabantur. Hæc cùm ad aures Toletani Antistitis peruenissent, acriter nimirum contra eos sacerdotes exarsit: acerrimeque contra Societatem, vt omnium caput ac seminarium. Sed veriores offensionis causæ ab obtrectatoribus & inuidis, qui quotidie multa in aures Præsulis insusurrabant, iactabantque eam Complutum ingressam, in aliena diœcesi cœpisse impunè ad populum verba facere, passimque aures arbitratu suo confitentibus dare, profiteriq; se nemini nisi Romano Pontifici in agendis illis partibus esse subiectam: cuius concessu atque permissu ea sibi ritè exequi apud omnes & vbique liceret. Quin ipsam in vrbem Toleti velle quaqua via irrumpere, eo indignius, quòd id hominum genus magnam partem ex ijs esset, quos ipse in Toletana Ecclesia ab honoribus sacris arceret. Hæc, & similia his fecere, vt edicendum pro suggestis & cõcione curaret anathematis præsenti pœna proposita, ne quis ex suis popularibus apud nostros aut peccata confessione deponeret; aut alia vlla Sacramẽta susciperet. Neue Parochus quispiam, aut Ecclesiæ Toletanæ sacerdotijs obnoxius, quemquam in suis templis de Societate permitteret vel populum pro contione docere, vel vulgo Sacramenta præbere, ac ne vti quidem suo iussu ad rem diuinam cultu vllo apparatuque Sacrorum, omni insuper potestate, quæ ad eam diem Societati facta esset, adempta. Quod postremum vt adijceret, ea causa fuit. Villanoua Rector Collegij Complutẽsis (hoc enim ea tempestate in Toletana diœcesi vnicum erat) cùm Archiepiscopus antè vetuisset, ne Sacramẽta suo iussu quisquam administraret, eos, qui de Societate illa tractabant, Visitatori se sistere ab eo misso iusserat: isque eorum, & pertentata doctrina, & Societatis diplomatibus inspectis, potestatem fecerat, vt suo more, quos vellent diuinis mysterijs adiuuarent. Quæ cùm Villanoua, turbarum anteuertendarum causa fecisset, ita secùs res accidit, vt grauia, quæ retuli, edicta & anathemata Antistes addiderit. Adeò famulis Dei confirmandus in eo est animus, vt nunquam sperent se placere omnibus posse: sed nemini quantum in ipsis est, vllam dantes offensionẽ, in omnibus exhibeant se sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, & quæ alia Apostolus numerat, per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Quanquam autem summa amicorum contentione pugnatũ est, ne locis omnibus hæc promulgarentur edicta; supprimi tamen adeò non potuerunt, quin vario hominum rumore tota diuulgarentur Hispania: cùm alij Societatis instituta, & Apostolica diplomata, alij tanti Antistitis auctoritatem & statuta defenderent, quem verisimile non esset edicta illa contra ordinem adeò iam celebrem sine causa grauissima promulgasse. Et sanè magnã erat & publica Christianæ plebis offensio, & magna impendebat animarum iactura. Nec deerant viri graues, qui iam diu suboffensum se ferente Silicæo, nimiam Sociorum in ea restinguenda flamma socordiam potiùs, quàm patientiam accusarent. Hæc Villanoua intelligens propitiato priùs non modò sacrificijs & votis, verùm etiam ieiunijs supplicijsq; voluntarijs cælesti Numine, ad Pontificium Nuncium opis & consilij causa confugiendum Madritum censuit. Non potuit maiore studio, quàm Poggius fecit, causa suscipi. Is ante omnia iussit litteras Apostolicas de Societatis confirmatione, & priuilegiorum iure prolatas Senatui regio exhiberi, vt con-

1.Cor.16

58 *Qua causa Salicaus se alienum significarit.*

59 *Nuncius Pontificius Poggius egregiè Societatem defendit.*

constaret licere ex ijs quemcunque vsus posceret conuenire. Quod Senatus litteris accuratè perspectis, reuerenterque probatis, perbenignè concessit. Tum censuit Poggius pro singulari sua modestia prudentiaque, nequaquam statim prolatione diplomatum aggrediendum Antistitem, sed vias priùs molles humanasq; tentandas. Suas itaque dat Villanouæ, cum quibus pergat ad Archiepiscopum, perstudiosè conscriptas litteras: addidit & Eleonora Mascarenia suas, quæ plurimùm apud eum auctoritate gratiaque poterat. His ita Præsul, vt solebat in causis quas confici nolebat, respondit, venturum sese Complutum, ibique, quid facto opus esset, acturum. Interim tamen ad Complutensem Canonicum scribit, vt ædes è regione domicilij Patrum sitas ad vnam omnes sine cunctatione quoquo pretio coëmat: quod non eo solùm agebat consilio, quò suis ex angustijs Collegium egredi prohiberet; sed, vt aiebat, quò ijs ædibus solo æquatis, cœnobium ibi virginum excitaret, tanta altitudine, vt lunæ nostris soliscque prospectum penitus impediret. Emptæ sunt à Canonico ædes: nec tamen ex sententia processit Silicæo consilium. Namque eas Societas postea, vt eo ipso tempore, quo vendebantur, Villanoua prædixerat, Archiepiscopo vita functo, minimo pretio sibi comparauit. Quæ nisi ab eo de multis dominis fuissent coëmptæ, emi prorsus à Societate nec sine magno sumptu, nec sine magno strepitu potuissent. Hæc ergo cùm fierent, Poggius, alijque beneuoli, acriora expediri remedia suadebant. Sed Araozius Prouincialis pro ea obseruantia, quæ sacris Pastoribus, & præsertim tanto Præsuli debebatur, iterum atque iterum modestia, submissione, precibusque agendum ratus; Villanouam rursus, cumque eo Michaëlem Turrianum, magno apud Silicæum in pretio virum, iubet Toletum sese conferre. Exitus is fuit, vt, cùm mentio litterarum Apostolicarum fieret, homini vehementiùs commoto aduersus supremam potestatem, verba parum considerata exciderent. Seuocato mox Turriano dixit, se quidem Societati optimè velle: id autem quod agebat aggressum, vt ea vexatione compelleret id sancire ipsam in aggregandorum sibi hominum delectu, quod in Ecclesia ipse Toletana sanxisset: neque vllis, quæ contrà afferrentur, causis induci potuit, vt animum vel antes aduerteret. Interea litteræ de tota hac procella, tantisque turbis redduntur Ignatio: qui re cognita hilari statim fronte explicataque dixit, quod ijs litteris nunciaretur, id in lætis numerandum videri: tempestatemque illam contra Societatem sine Societatis culpa Toleti coortam, significationem quamdam esse futuri in ea vrbe prouentus. Eo enim vberiores lætioresque terræ solum fruges effundere, quo maior esset hibernæ tempestatis antegressa tristitia: Societatemque in ijs semper locis fuisse fœcundiorem, vbi magis vulgò depressa, maioribusque iactata iniurijs & agitata fuisset. Verùm, quoniam id res grauissima postulabat, indicta suis omnibus precatione, quò Deus bene omnia verteret, Pontificem adijt, eique rem totam exponit. Pontifex, cùm Ignatium comiter audisset, bono animo esse iussit, æquissimum Societati se fore pollicitus, & eius causam sibi maximè commẽdatam. Deinde Bernardino Maffæo Cardinali, qui erat ei ab epistolis & arcanis, negotium dat, vt ad suum in Hispania Nuncium, qui, vt dixi, erat Poggius, idemque iam Cardinalis Legatus; & ad ipsum Archiepiscopum Toletanum suis verbis scribat, vt iniqua illa contra Societatem edicta quamprimum reuocet. Eas litteras, priusquam darẽtur, cùm Pontifex inspexisset, tametsi magnas ac præclaras Societatis laudes continebant; tamen ad cæteram commendationem, hoc insuper addi voluit, Societatem toto Christiano orbe amari, humaniter accipi, in pretio esse. His acceptis litteris Poggius eo maiorem cepit animo voluptatem, quo studio acriore ipse sua iam dudum sponte laborabat, vt exemplo tam perniciabili medicinam aliquam reperiret. Ergo priusquam Archiepiscopo Summi Pontificis mandata denunciet, quo faciliùs & eius iniustam iram, & obtrectatorum mendacia calumniasque redarguat, inquirendum diligenter in Socios Compluti curat. Cuius inquisitionis actis, quæ nil nisi Religiosorum continebant laudes, ad se perlatis, continuò cum Archiepiscopo de reuocandis edictis, & per litterãs, & coràm agit. Obluctari ille, & fixus in sententia permanere: instare hic, vrgereque & premere, quàm summa ope citra apertũ dissidium poterat. quo ad videns Antistes Legatum sertò agere, causamque toto pectore suscepisse, nec nisi perfecta re quieturum; maluit videri eius auctoritati, quàm potestati cessisse. Contrario itaque prioribus decreto edixit, anathemate, alijsque propositis pœnis, ne quis Societatis iura ab Apostolica Sede concessa, & in obeundis eius ex instituto muneribus, libertatem imminueret. Quanquam hîc quoque verba adiecit Societatis iuribus aduersa: quæ cùm Poggius eo solùm, quo maiore cum Præsulis dignitate res secaretur, addita affirmaret; Patres contenti ritè contestari, nihil se quod Pontificum beneficijs aduersaretur, suscipere, cum summa obseruantia ac modestia quieuere. Hoc optatissimo compositionis accepto nuncio B. Ignatius litteras officij plenas ad Archiepiscopum dedit, partim studium religionis excusans in eo, quod iam fecisset, partim factum eius nouissimum in beneficij parte numerans: & vt eum arctiore vinculo colligaret, duo illi detulit sanè grata, atque in primis optãda. Alterum, ne quem in posterum Societas eo reciperet inuito: alterũ, ne eodem non approbante, maximeque consentiente, suis priuilegijs atque immunitatibus vteretur. Atque hæc per litteras Villanouæ mandauit, cura vt omni studioque præstaret. Aiebat enim priuilegiorum præsidia tum demum in animorum causa perutiliter adhiberi, cùm ad eos ita iuuandos voluntas proximi Pastoris accederet: cumque ea de causa ab Apostolica Sede priuilegia tribuantur, vt eo faciliùs animis consulatur; nisi ex eorum vsu hæc ad animos deriuetur vtilitas, imò potiùs retardetur, quo Pastores non consentiant, satius esse ea omnino non adhibere, quàm contra eorum nutum adhibendis, sua spe ac labore frustrari.

60 *B. Ignatius lætatur prosecutu in Societate sine eius culpa, coortu.*

61 *Studium Iulij Pontificis in Societate tuenda.*

62 *Quæ vsum priuilegiorũ probaret Ignatius.*

Laborabant Cęsaraugustani quoque Collegij exordia: neque ex eo, quod Ioannes Consaluius donarat, tametsi vltrò est redditum, nihil nisi

non

non parum collectum erat inuidiæ. Non facilè aliud fuit in Hispania domicilium, quod plures à principio siue fautores, siue oppugnatores habuerit. Cauta quippe sunt inclytæ eius ciuitatis ingenia, & lenta ad probationem: vbi verò satisfactum est, in omnem fluunt humanitatem. In magno etiam numero necesse est & sententiarum esse & studiorum diuersitatem. Nihil igitur mirum si principio dubia adhuc Societatis fama, & cunctante Antistite multorum languebant studia, multorum aduersabantur. In fautorum primis vel pietate animi, vel operis effectu Prædicatorum fuit cœnobij Prior Petrus Esquiuelius religione vir & pietate magna. Is cognito Alfonsum Romanū, & alterum sacerdotem, qui soli de Societate tum Cæsaraugustæ sedebant, profectionem Ignatij iussu moliri, quòd tanto interuallo nihil esset ad diuturnitatē constitutum; bonum è prima nobilitate numerum ciuium, quos propensiores nouerat, suum in cœnobium conuocauit. Tum longam accuratamq; habuit orationem de nouæ huius familiæ institutis & laudibus; edocens quantum amplissimo illi populo commoditatis afferre posset, & ad extremum adhortans, ne aliquot annos iam Cæsaraugustæ hærentes Dei famulos paterentur domicilij & alimentorum inopia sedes alias quærere: nec recentis Ordinis suæ ciuitati, suisque posteris nouum hoc & ornamentum & præsidium abesse vellent. Valuit apud liberales animos religiosa cohortatio: opesque suas operamque pollicити, inter sese conueniunt, vt causam ad communem ciuitatis conuentū referendam curent, & ob eam rem suos quisque amicos è Magistratu, & quorum ius est ijs interesse concilijs, tempestiuè conueniat. Quibus sedulò procuratis, conuocatur in publicas ædes concilium. Accessit & Prior Esquiuelius: quæque priuatim in suo cœnobio ad amicos, ea ad Iuratorum Magistratum, frequentemque conuentum sedulò agit. Ac sine mora tribus Iuratorum è numero, & alijs quibusdam negotium datur, vt idoneus conquiratur locus. Cæterùm tanta benignitate non licuit nisi serò, nec sine magnis certaminibus frui. Nam ne loci iniretur possessio, quem procuratores negotij ciues delegerant, Religiosi Carmelitæ, suorum finium iura vt tuerentur, grauissimè tetenderunt, vt eo quoque abstinendum pacis causa tandem fuerit. deinde aliæ atque aliæ, vt suo loco referentur, controuersiæ extiterunt.

62 *Petri Esquiuely ex Ordine Prædicatorum in Societatē studium.*

Interim Burgis iactus est primus quasi gradus & aditus ad Collegium. Contulerat eò se superiore anno votiuæ peregrinationis nomine par Sociorum Ioannes Baptista Sancius, & Ferdinandus Aluarius, vt reuerendum crucifixi Domini signum prodigiorum magnitudine nobile, quod in ea vrbe magna religione colitur, salutarent. Quo functi pietatis officio, ne de animis benè merendi tempus vllum amitterent, pueros ad catechismum nudo pede conquirere, & in foro negotiatorum frequentia percelebri docere populum orsi sunt. Cuius rei insolentia ac nouitate perculsus Vicarius Burgensis Episcopi, missis satellitibus suis, comprehendi homines iubet, & in custodiam tradi, dum de eorum aduentu doctrinaque cognoscit. Sed cùm ingentes animorum motus ex ardentibus eorum sermonibus atque colloquijs in populo facti essent; complureque eos regustandi auiditate incitati, requirerēt oculis, quos amiserant; Consaluus Tamaius, & Baccalaureus Ruisecus (qui Patres ad S. Ægidij, vbi ille sacerdotium habebat, hospitio excepérat) alijque nonnulli magnificis commendata verbis pietate eius generis hominum integritateq; doctrinæ, Vicarium denique perpulerunt, vt eductis è carcere liberè docendi potestatem prædicandique permitteret. Ea Patres accepta, tanto se ardore studioque ad instituta munera retulerūt, vt ciuium animos ac voluntates cùm ad omnem Christiani officij laudem atque decus, tum ad expetendam Societatis disciplinam atque Collegium mirabiliter inflammarint. Accedebat ad hanc ciuium propensionē atque iudicium, Francisci Mendozæ Cardinalis, eiusdemque iam Burgensis Episcopi præclara voluntas: qui cùm Romæ singulare Societatis studium in animorum conseruanda salute suis oculis perspexisset, duos ab Ignatio, qui sui ditionem Episcopatus inspicerent, postulauit, & ea peragrata Burgis deinde subsisterent, vbi Societatis Collegium, quod dudum erat in animo, ciuium saluti ac disciplinæ fundaret. Mittuntur Ferdinandus Aluarius, Ioannesque Fernandius, qui tota illa diœcesi (vt optabat Antistes) non sine laude, & animorum quæstu percursa, Burgos denique se recipiunt. Diuerterunt ad S. Ægidium anni prioris hospitium, dum domicilij proprij opportunitas se offerret: atque hîc Franciscum Stradam, & Petrum Puteum ad fulcienda Collegij primordia destinatos, paucis diebus pòst in suum numerum, & easdem ædes accipiunt. Hos vnà omnes in ijsdem studijs atque muneribus, tum Ferdinandi Mendozę, qui Cardinalis fraternas vices gerebat, tum Benedicti Vguccionij, aliorumq; ciuium copiosa benignitas sustentabat. Interiecto mensium aliquot spatio, demigrant alias in ædes, quas Benedicti Vguccionij præcipuè liberalitas comparauerat; templi tamē vsu S. Ægidij non intermisso, vt haberent, vbi rem sacram facerent, & sacerdotale suum munus obirent. Concionibus Strada præerat: quarum fructum frequens Sacramentorum tractatio, & Sociorum non vulgaris testabatur accessio. Accessit & auxiliarius quidam socius Ioannes Carrera, puer ille quidem, neçdum per ætatem satis aptus ad Marthæ labores, cæterùm senili prudentia & grauitate maturus: quem cùm tam tenerum in cœtum recipere Strada non auderet, contrà tamen ardentissimum animaduerteret, in petendoque propè morem; vt eum cohiberet, & ab sese abigeret; Geram, inquit, tibi morem, si quæ postridie pro concione dixero, reddes omnia. Ioannes conditione accepta, postero die Stradam diligenter audit: dein postepulas ad eum redit, vt concione fideliter reddita, promissa reposcat. Dat illi operam Strada, & eodem sentit ordine, ijsdemq; penè verbis omnia, quibus ipse concionem habuerat, ab eo reddi. Cuius admiratus ingenium, præstantemque memoriam, Esto, inquit, bono animo, fili; nunc demum intelligo, sic decretum & constitutum à Deo, vt socium te nobis adiungas: citò quod postulas, impetrabis: datisque ea de re ad Prouin-

64 *Primus Societatis Burgos ingressus.*

65 *Ioannis Carrera vocatio & virtus.*

cialem

cialem litteris adolescentis postulationi cõcessit. Qui cùm se voti compotem factum vidit, totum se contulit ad exercitationem disciplinamq; virtutum. Multus erat in adhibendo Deo precibus: multus in colendis cùm pœnitentiæ, tum pietatis officijs: præcipuè verò erga sanctissimam Dei Matrem, tutelaremque Angelum suum inflammato studio rapiebatur. Quocum tanto erat & tam familiari cõiunctus vsu, vt velut intimo cum amico sua consilia, sermonesque conferret: sæpè ad eum de suis rebus dubijs arduisque referret, sæpè interrogaret exquireretque consilium: vicissimque ei Angelus ad omnia notis hisce vsitatisque vocibus responderet. Denique in eam sancti Angeli familiaritatem venerat, vt ab eo quotidie horis antelucanis ad orationem excitaretur è somno. Quanquam hanc aliquando consuetudinem Angelus intermisit, quòd excitatus ab se manè Ioannes languore ac lassitudine victus non è cubili protinus surrexisset. Sed si hæc culpa fuit, certè per dies plurimos occultante se Angelo pœnas dedit. Cuius præsentiæ desiderio multis ad Deum placandum precibus ac ieiunijs adhibitis, vix tandem aliquando, quod amiserat, recuperauit. Namque eum Deus multò pòst pro sua eximia suauitate quamplurimis cælestium voluptatum blanditijs, atque inusitatis inter precandum iucunditatibus delinitum, ita est consolatus, vt quod abstulerat etiam redderet, excitatorem suum Custodem Angelum, qui quotidianæ precationis, vt antea consueuerat, matutinis temporibus admoneret, & quocum simul agere & sermocinari liceret. Receptum in pristinam familiaritatem Angelus monuit, idcirco suam se occultasse præsentiam, quòd ad orationem se suscitantem non protinus audisset: Deumque ab eo pœnas voluisse repetere, vt documentum ei esset in posterum, ne in surgendo moras necteret. His ab initijs profecta viri virtus eos habuit cum ætate progressus, vt vltimis etiã nationibus profutura crederetur: missusque ad obeuntis Solis Indos, multis in Florida & Mexicana regione laboribus, magno Societatis, & illius Ecclesiæ commodo functus sit.

66 *Angeli Custodis cum Carrera familiaris vsus.*

67 Constituta sunt etiam Methymnæ, auctore Roderico Duena pio inprimis & copioso ciue, initia Collegij. Qui cùm magnum iam pridem vsum cum Petro Fabro habuisset, eaque cognosset, quæ in ijs partibus anno superiore ex itinere nostri gessissent; adeò ad Societatem visus est inclinare, vt non antè quieuerit, quàm in suam patriam oblatis vltrò prouentibus eam euocaret. Dati sunt ei quatuor è Salmanticensi Collegio, alijsque Societatis sedibus sacerdotes, alijque nonnulli, quibus Petrus Siuillanus præerat, nondum sacris ille quidem initiatus, cæterùm plurimis Dei donis ad id munus ornatus. Alebat eos partim suis sumptibus Rodericus, partim aliena implorata benignitas. Cœptæ sunt à Maximiliano Capella publicè Dialectica, & de Christiano officio explicari quæstiones. Ad populum autem agebat is, quẽ suprà nominauimus, Baptista Sancius: alij alijs functionibus atque muneribus pro se quisque ciuium commodis consulebant.

Initia Collegij Methymnensis Petro Siuillano Rectore

68 Apud Lusitanos item Collegium Eboræ Societatis est cœptum: cuius vrbis Antistes Henricus, idemque Cardinalis, dum egentibus suæ diœcesis sacerdotibus cõtubernium exædificat, animaduersa Societatis in animis lucrandis industria, opus illud in eius vsus atque Collegium mutata voluntate conuertit: annuamque pecuniam, quam ei contubernio decreuerat Summus Pontifex, amplificauit. Eius rogatu Simon Rodericius ad ortum noui Collegij Conimbrica nouem, in ijsque cæterorum Rectorem Melchiorem Carnerium destinauit. Nos in vetere domicilio, quod sanctimonialium cœnobium quondam fuerat, dum Collegium opportunè concinnatur, Archiepiscopus collocauit: atque huc frater eius Ludouicus filium suum inclusit Antonium, vt pariter cum Socijs Theologiæ operam daret, missis ad eam rem egregijs Doctoribus ex externis: atque etiam ad ipsos Socios (si ita è re diuina visum esset, & afflaretur à Deo) se sodalem adiungeret. E Societatis aduẽtu Ludouicus Granatensis ex Dominicana familia nobilis Ecclesiastes & scriptor, deque tota Christiana re suis voluminibus optimè meritus, magnam hausit animo voluptatem, Cardinali insuper, qui eius opera plurimùm vtebatur, ea de re tanquam de sua mirificè gratulatus. Amabat enim pro sua benignitate, & magnificiebat hunc nouellum Christi cœtum. Itaq; cùm vicissim ei Cardinalis mandasset, vt ipsius pro concione consilium de instituendo Collegio significaret; id ille prolixè, nec sine magna Societatis commẽdatione fecit: cùm diceret eam Apostolicum quemdam cœtum esse, qui ad hominum salutẽ omni ratione tuendam, renouandamque in Ecclesia Dei veterem sanctitatem totis viribus conspiraret. Cuius prædicationem ac vocem vt veritatis comprobaret euentus, accurata Patres suorum munerum administratione certabant. Et sanè si vnquam, hoc maximè anno tota latè Lusitania, sparsorum per vrbes & oppida ex hoc numero præconum Christi, & operariorum vocibus laboribusque excitata est & perculta religio. Eborensem diœcesim sex euangelizando lustrauere sacerdotes: duo Episcopatum Guardiæ, duo Portalegrensem, alij Algarbios, agrum alij Conimbricensem. Ad vrbem Portus & Bracaram Consaluus Silueria cum socio missus non modò pedes iter ingressus est, & absque sæculo & pera; sed etiam ea sibi mendicitatis indicta lege, vt nihil abijs, ad quos verba de pietate feciisset, stipis acciperet: ne videretur idcirco præbuisse diuina, quò humana corraderet: vnde non rarò euenit, vt alijs abundè cęlesti pane ab se saturatis, indigus ipse terreni, ieiunus dies & noctes exigeret. Bracaræ nec alias, quàm communes pauperum ædes, vt incolerent; nec alio, quàm ostiatim ab se collecto, vt vescerentur cibo, propelli potuit. A suggestu ad confessionalem sedem transiens, si quid inde otij supererat, tum varijs animorum remedijs per colloquia familiaria, perque exercitia spiritus impendebat, tum subleuandis ægrotorum corporibus, leprosorum præcipuè susceptra cura. Quibus in laboribus exacto die, de necessaria noctis subducebat quiete, quod præmeditandæ concioni precibusque tribueret, nusquam corporis memor. Hæc nimirum tanta seueritas, admiranda magis quàm imitanda posteris, eum decebat, quem sanctus Spi-

Collegij Rectore Melchiore Carnerio.

69 *Ludouici Granatensis de Societate iudicium.*

70 *Multæ & frugiferæ per Lusitaniam missiones.*

71 *Consalui Siluerta summa laborum contentio.*

Initium Eborensis

Spiritus ad Indicas Æthiopicasque ærumnas, & glorioſum martyrij certamen erudiebat.

72 *Rēs Braſilica.*

In Braſilia multa ac præclara Leonardus Nunnius è Chriſtiana re geſſit. Templum in colonia S. Vincentij populo, diuerſorium Socijs extruxit, egregiè nauatâ Luſitanis operâ: quorum alijs vitiorum probra atque dedecora; multis lupas & ſcorta ſuſtulit: quos & Braſilienſibus æquiores reddidit, ne ſibi eos iniquè ſeruos addicerent: quos demum coërcuit, ne indicta atque imperata ab Eccleſia, quæ antè vix norant, ieiunia violarent. Ad mediterraneos multorum itinere dierum Ethnicos penetrauit, Europæum hominem cum ſuſceptis ex Braſilia liberis Braſilicè viuentem ad conſuetudinem vitamque Chriſtianorū reuocaturus. Erant inter Ethnicos quidam tanta auctoritate, & ſanctitatis fama magiſtri; vt quidquid illi imperaſſent, quantumuis atrox & immane, cæteri non abnuerent. Spoliabant vita quemcunque illi iuſſiſſent, pudicitia, dignitate, fortunis quem inueniſſent. Scyphos ab eis quoſdam ſibi traditos ad oris humani ſimilitudinem elaboratos, & plumis verſicoloribus pictos habebant conditos in theſauris: quorum beneficio cuncta ſibi fauſta, cuncta læta pollicebantur. Petrus Correa in Braſilia diu verſatus, & gentis idioma percallens, ibique Societati adiunctus, comes ibat Leonardo: quem ſæpiùs à Patre ad cæcas turbas verba facere de pœnis gaudijſque æternis iuſſum, audiebant illæ perlibenter, & ſacrum baptiſma poſcebant. Sed nondum maturum videbatur (tanta erat hebetudo gentis, vitiorumque conſuetudo, tanta & paucitas operarum) paſſim ſancta vulgare myſteria. Itaque præparando nouali, ſimulq; è Luſitanis hominibus, qui linguam noſſent ſibi adiungendis, præcipuè erat Leonardus intentus. Reuerſus ad S. Vincentium optata cum præda, qui Barbarorum manus & ſæuitiam famis euaſerat, parum abfuit, quin impotentium Chriſtianorū immanitate concideret. Ioannem Ramallum hominem publicè vetuſtis criminibus infamem, & anathemate obligatum moneri iuſſerat, vt à templo faceſſeret, quò peragi ſacrificium ritè poſſet. Is cùm paruiſſet, duo eius filij ex Braſilia matre ſuſcepti, materna barbarie ſacerdotem ad templi fores opperiuntur armati; vixque ille apparuerat, cùm ferrum extemplò trucidaturi diſtringunt. Leonardus nihilo ſegnior ad ictus excipiendos procumbit in genua: ſed, ſiue hæc rara pietatis ſpecies, ſiue circumfuſa multitudo, ſiue diuina vis multarum proſpiciens animarum ſaluti, ſacrilegos conatus inhibuit, facinus perpetratum non eſt. Hoc item anno Leonardus ad portum ſancti Spiritus iuſſu Nobregæ, quos ex iniqua ſeruitute in libertatem exemerat, ſuas reducturus in terras, maritimo curſu prouectus, peropportunum ibi maiore ſtudio, quàm ſucceſſu laboranti Alfonſo Blaſio auxiliū tulit. Maximam populi partem à dulcedine ſcabieque vitiorum ad ea deteſtanda, & pari dolore punienda conuertit. Domicilium recipiendis Ethnicorum liberis, & ad Chriſti cultum inſtituendis extruxit, & vnius mora menſis crebris concionibus, tradendoque ſub noctem Chriſtianorum famulis catechiſmo operam cum fructu locauit: quorum ea turba erat, vt cùm ædes non caperet vniuerſam, ſubiectam etiā aream occuparet. Inde non ſine fletu populi deſiderioque digreſſus, leucas fermè quindecim à ſancto Vincentio aberat; cùm id, quo vehebatur nauigium ſeptem indigenarū lintres circumſiſtunt. Et quia non aderat, qui Braſilieè reſponſum daret, rati eſſe Gallos (nam Luſitanis erant pacati) continuò ſagittas expediunt. Teterrima ipſa ſpecies penè exanimabat: corpora nuda, & ſubfuſca rubro maculati, vel atro, plumis criſtati verſicoloribus, rauco adhæc cornu perſtrepentes, dæmonum potiùs, quàm hominum agmen, oculis obiectabant: nec ſegniùs tela vibrabant, quibus vectorum duobus peſſimè ſatiatis, vnum penitus confecere. Vix demum ſpatium fuit in litus euadendi, vbi pro Luſitanis agniti, amiceque dimiſſi. Hæc inter pericula Patres aſſiduè verſabantur, diuina haud dubiè manu protecti; vt poſſent cum Apoſtolo profiteri, *Quotidie morimur, & ecce viuimus.* Vbi verò S. Vincentium Leonardus attigit, alios atque alios in circumiecta loca fecit excurſus, vt alios è Chriſtianis veteribus, quos cognouerat Ethnicis intermiſtos, in ſpurciſſimos eorum mores vitamque ferinam degeneraſſe, humanitati ſanctitatique redderet: qui quando ab occuparis ſedibus auelli non poterant, perſuaſit, vt vnà omnes ſeorſim viuerent: & ſacerdotem ſaltem aliquem, vnde Chriſtianæ præcepta vitæ, & Sacramēta ſalutis acciperent, euocarent. Ad extremum expiatis quorumdam per Sacramentum confeſſionis animis, & cæleſti pane refectis, ad indigenarum pagos ſedeſque perrexit: à quibus tantus ei habitus honos eſt, vt accuratiſſima diligentia vias, qua incederet, exornarent. Hîc quoque ad Chriſti legem ac diſciplinā Ethnicorum pectora præparauit, Chriſtianoſque, quos inter eos offenderat, ne qua ſuperſtitionis inficeret labes, in coloniam S. Vincentij transferendos curauit. Denique multis functus periculis ac laboribus, multaque à deprauatis corruptiſque Chriſtianis, quos corrigere & ſanare tentarat, indignè hîc quoque perpeſſus, vnde abierat remigrauit. Incolas Portus ſecuri Ioannes Azpilcueta pro ſua parte adiuuit, hoc etiam faciliùs, quòd ad intelligendam linguam interprete non egebat. Quanquam rei initium (vt vſu pletumque venit) difficultate non caruit, pauidis ad eius orationem incolarum animis atque ſuſpectis; aliorum nimirum ſacerdotum offenſis exemplo, quos ad Euangelicæ prædicationis munus, non tam audientium vtilitate duci, quàm ſuis commodis ſentiebant. Contra verò cùm Patris Sociorumque voces audiſſent, quos nullo emolumento perſpexerant laborem ſuum ac ſtudium ſubleuandis animorum periculis impertire, tum demum induxerunt in animum purum Dei cultum, veramque religionem amplexari. Qua opinione ducti, tanta firmitudine animi grauitateque in Chriſti fide perſtabant; vt in defendendis Patribus, vbi vſus eſſet, ſuis ſe amicis & intimis, nulla habita propinquitatis neceſſitudiniſq; ratione, non dubitarent opponere; præſertim cùm vel inſtitutio Chriſtianæ doctrinæ, vel obſeruatio feſtæ lucis crimini vertebatur: qua in re ne priſcis quidem Chriſtianis facilè concedebant. Et quoniam in eorum pectoribus Chriſti ſenſus,

73 *Leonardi Nunnij ad S. Vincentium labores & pericula.*

74 *In portu etiam S. Spiritus cum Alfonſo Blaſio elaborat.*

75 *Ioannis Azpilcuetæ.*

sensus,&suscepte religionis vigebat amor,Azpilcuetæ circum vicos & oppida concursanti, sese illi comites adiungebant, vt vel æternam veramque salutem vnà cum eo quoquo modo possent, Ethnicis annunciarent, vel morum corruptelam superstitionis pedissequam,exprobrarent.Ita copiosa ex ea peregrinatione messis in horrea Domini condebatur. Leuca procul ab huius Portus oppido Franciscus Petrius B. Virginis Adiutricis oratorium indigenis pariter & aduenis excitauit, gratum sanè opus cælestibus. Constans etenim fama fuit, ex eo tempore in maxima aquæ humanis vsibus aptę penuria,saluberrimum fontem paululùm dehiscente terrâ diuinitus erupisse, qui nunc manare ex ipsa Virginis ara videtur limpidus ac perennis, magnarumque virium ad pellendos morbos aspersa aqua, vel epota. Quâ ob causam concurritur è longinquo: & ipse quoque longè lateque salutaris larex defertur. In eo etiam diuina erga gentes indulgentia perspecta est. Brasilorum pagos lustrans Azpilcueta, per vnum transijt, vbi fermè omnes capitis dolore conflictabãtur. rogatus vt laborantibus sua precatione succurreret, cùm id fecisset,mox eos in reditu liberos, & morbo omni leuatos inuenit. quod quidem illorum in Deum fiduciæ vir modestissimus, illi vicissim tanti Patris acceptum precibus referebant. In vrbe quoque Baya neophytis informandis siue Ethnico vtroque parente,siue Lusitano patre, Brasilia verò matre prognatis, domicilio Sodales suis ipsi manibus construxerunt.Tanti autem fiebat hæc domus, vt eius capti pusiones amore non dubitarent ab Ethnicis vel parentibus in eam transfugere. Puer in ijs quidam, vt in eo contubernio pedem poneret,toto die per inediam exacto, & plaga insuper accepta de paterna domo profugit. Aderat ætas illa quotidie Missæ sacro, ad modestiam pietatemque composita, & Christianæ præcepta legis pijs cum canticis ediscebat:quæ postea facto agmine toto oppido decantaret. Christiani quoque veteres, cùm è vitiorum emersissent illecebris,ad antiquam officij formam sese opportunè commoniti referebant,nihil vt ferè iam in eis nisi pudicum,nihil nisi è Christiano more, sanctissimaque disciplina cerni posset. Ad hosce curandos illa inter cæteras Nobrega est vsus industria. Quorum notabiliora extabant vitia, inter socios distribuit, vt hi è numero sibi decreto singulos singulis diebus adorsi ex Apostolico præcepto opportunè, importunè ad murandos mores vrgerent. Qua sedulitate cùm alij,tum omnium propè miraculo quidam in Lusitania, & in Brasilia, quò deportatus in exilium fuerat,improbitate nobilis, conuersus est ad insignem virtutem. Hic frustra diu fatigatus, dum quodam die seriùs aliquanto quàm consuesset, regreditur, reperit domi sese opperientem socium illum,cui assignatus erat curandus:& exorsum recta monere, non modò non audijt, sed vt abigeret, contemptim, atque cum stomacho, Melius, inquit, vas illud purgares (sordidum vas designabat) & aquam, cuius nihil est domi, afferres. Ac bonus Dei famulus,Et ista,inquit, libenter: dictoq; citiùs vas purgat,tum vrna sumpta festinat ad fontem. Ecce autem onustus aqua dum redit, vix pedem intra limen intulerat, cùm hominem inuenit quasi fontem effectum. Durum illud cor ad tantæ exemplum modestiæ,cælestis illapsu gratiæ,vt olim petra Aaronicæ ictu virgæ, concussum liquebatur in vberem fletum. Tantaque fuit voluntatis ac morum mutatio, vt inter Socios deinde optarit degere:totamque operam suam ac vitam Brasilorum puerorum ministerio dedicarit. Iam ipsimet Ethnici nefandis humanæ carnis epulis assueti, cùm per summã impudentiam atque licentiam antè conuiuia celebrarent; postea Patrum tacti reuerentia atque pudore extremæ ventris insaniæ quàm poterant occultissimè, omnique dissimulatione parebant. Hac in amplitudine messis operarum paucitate commotus Nobrega, cùm Vincentius Rodericius dolore capitis, alijsque morbis toto iam anno langueret; tali ille destitutus auxilio, diuino prorsus,vt videtur,instinctu, imperat ægrotanti, vt obedientiæ nomine morbum abigat, & se proximis reddat. Mirum dictu:morbus illico Patris cessit imperio,& restitutus æger,idoneisque auctus viribus ad sua munera laboresque seretulit.

Ex Baya Pernambucum, quæ prima ad Septemtrionem numeratur Lusitanorum colonia, profectus Nobrega statis concionibus, congressuque quotidiano magnum concubinarum numerum à Christianis auellit: quarum iugo ac seruitute miserè oppressi, totos annos viginti nonnulli Sacramenta corporis Domini non attigerant; hoc etiam impunius, quòd insigni nequitia sacerdotes publicè antè docuerant, concessum esse cuique, nec vlla lege vetitum,aut feminarũ id genus alere, aut per vim abducta mancipia possidere. Qui cùm animaduerterent Sociorum doctrinam atque institutum suis vitæ rationibus ac doctrinis in omnes partes aduersari, nec ab ijs vllam pro diuinis sacrificijs, & pretiosissimis hostijs mercedem admitti: in eoque se & luctorum emolumẽta, & peccandi libertatem simul amittere; tanto in eos incitati sunt odio, vt,nisi Prætorem, primariosque viros rebus studentes Societatis extimescerent,id exsaturare, innocentium Dei famulorum sine sanguine ac cæde non possent. Nobregæ socius, etsi non satis ille quidem à doctrina erat instructus,tamen ne multitudinis studio deesset, conciones quasdam vulgi sermone conscriptas publicè recitabat: & ea erat animorum vbique permotio, id in Societatem bonorum omnium studium, vt, quidquid ad ædificium domus, & Dei cultum pertinet,vniuersum ei se daturos vltrò reciperent ac sponderent. Qui verò ex Brasilienſibus Patrum consuetudinem nondum vsu tractandoque cognouerant, ij sola fama permoti sese ad eos salutandos, & de legis Christianæ mysterijs audiendos cupidissimè cõferebant. Quibus in conuentu auditis, eo non contenti, priuatim etiam eos extra conuentum adibant, vt ea ipsa, quæ cum cæteris audierant, soli per otium regustarent, meliusque interrogando perciperent.Deinde ab eis, vt aquis se cælestibus expiarent,multis lacrymis extorquebãt: quòd animaduerterent ritè tinctis atque lustratis magis adesse Deum, & externis etiam significationibus plus eis fauere quàm reliquis.

Inter hęc Tituani in Africa Ioannes Nunnius,

76 *Dum ædes Deiparæ ædificatur, fons mirè opportunus emanat.*

77 *Res gestæ in vrbe Baya, vel Saluatoris.*

78 *Vir rectæ exemplis.*

79 *Vincentius Rodericius ex obedientia conualescit.*

80 *Res Nobregæ Pernambuci.*

81 *Ioannis Nunnij & Ignatij Bogati in Africa patiẽtia, benigna caritas.*

Ignatio Bogato comite, non intermisit captiuis Christianis, quos partim in nosocomio, partim apud se morbo oppressos habebat, misericordiã suam solicitus impertire. Huius fidei integritatique tantum vel Saraceni tribuebant ipsi, vt magnam ei pecuniæ vim mutuæ captiuorum in vsus persæpè darent. Ex ijs ille nonnullos, missis sibi ab Hispania Lusitaniaque subsidijs, non sine magnis incommodis ac molestijs, contumelijs ac colaphis, plagis, ictibusque saxorum, è seruitute redemit. Quibus tamen non perinde angebatur, ac leuitate quorumdam, qui turpiter à Christo ad Mahometanas labebantur insanias. Quanquam accensa eius caritas tantum valuit, vt in acerbissimo seruitutis iugo, alios in auita religione, sanctissimisq; ritibus cõtineret, alios ad eam, quam per summam impietatẽ & inconstantiam eiurauerant, reuocaret: nullum ipse neque mortis, neque seruitutis periculum subterfugiens, vt cuique laboranti succurreret, modò captiuarum cõsignandis infantibus, modò dispertiendis ministrandisque sacrosanctæ Ecclesiæ mysterijs.

82 *Goam veniunt ex Lusitania Melchior Nunnius, Antonius Heredia, Consaluus Rodericius, Emmanuel Morales, & alij.*

Apud Indos orientis Solis ex suis Europæa Societas incrementis auxit etiam Goënse Collegium, quod hoc anno penitus in Societatis iura concessit. Viros eò lectissimos misit, in ijs Melchiorem Nunnium, qui primus scholasticorum in Conimbricensi Collegio Societati se addiderat, & Antonium Herediam, Consaluum Rodericium, & Emmanuelem Moralem sacerdotes. Hos omnes cum socijs octo, multis maximisque defunctos in mari periculis, denique in tutum Septembri mense, vna Dei prouidentia prouexit. Illud inter cætera præsentissimum superauere discrimen, quòd, cùm errabundi cæca vada sulcarent, arenis impressa nauis, tam pertinaciter hæsit, vt nullis opibus extrahi, nulla arte circumagi conuelliq; posset. Tentata erant nequidquam omnia, deque omnium salute fortunisque iam actum: cùm præter spem atque expectationem nulla ad leuandum onus facta iactura nauis ipsa euasit in altum. Creditum id Patrum precibus, & tot supplicum votis fuisse donatum: quorum in iuuandis animis accuratio toto illo nauigationis cursu perspecta docere nautas vectoresque potuit, quæ causa fuerit euitatæ fortunæ. Toti erant illi Patres in curandis & custodiendis humanis mentibus occupati. Excipiebant sedulis auribus, quos suorum facinorum, & antè actæ pœnitebat ætatis: reconciliabant inimicos in gratiam: collocabant in matrimonio stabili famosas & vagas: persuadebant iniquè parta restitui: ludendi, temereque iurandi consuetudinem minuebant. Denique nunquam cessabant: sed in animarum Deique negotio desidiosum nauigationis otium consumebant. Goam vt ventum est, vix è nausea maritima recreati vnà cum Goënsibus Socijs, Pauloque Camerte, qui pro Antonio Gomio Collegio præerat, & cuius ad nutum ac voluntatem se iam paratos & expeditos ostenderant; suos impetus renouarunt, actiusque ad defendendos animos exarserunt. Interim Gomius tribus adhibitis socijs in Ceilanum cum Prærore discedit: vbi Rege Ethnico iam interfecto, dum de successore deligendo, qui propensus ad Christum videatur fore, decernitur, Lusitanorum desiderabatur auxilium studiumque Prætoris.

Eodem tempore Gaspar Berzeus, de cuius iam virtute commemorata sunt multa, ex Armuzia, cùm Xauerij litteras, quibus accersebatur in Iaponiam, accepisset, pias retinere conantium furtim elapsus insidias, re bene gesta, reuertitur; & in sua reuersione bimestri de animis egregiè suo more promeruit. Cuius in locum suffectus est is, quem modò nominauimus, Consaluus Rodericius è Lusitania recèns aduectus. Sub mediũ fermè Nouembrem Goam attigit Gaspar. Inde cum Melchiore Nunnio in æde Collegij conciones habebat ad frequentissimum populum: quem cùm ædes illa non caperet, in laxiorẽ aliam Franciscanos apud Patres, ijs scilicet enixè rogantibus, concio transfertur: quantis quæstibus animorum quotidianæ gratiarum reconciliationes documento fuerunt. Constat ciues centum & quinquaginta, cùm inter se mutuis flagrarent odijs, menstruo non ampliùs spatio suis cum inimicis in concordiam redijsse: conquerentibus actuarijs & scribis, quòd, ex quo se Apostoli finiendis ciuium inter se litibus ac controuersijs interposuissent, ipsi serelictos sentirent, nec ad causam vllam atque iudicium adhiberẽtur; cùm tamen antea duplo plures cùm essent, multitudine litium, & varietate causarum, scribendo conficiendisque tabulis non essent saris. Quæ res si perpetua foret, constitutum in animo se habere, interuersis suis iam lucellis & emolumẽtis, aliunde sibi prospicere, & alijs artibus atque vijs suis lucris commodisque seruire.

84 *Gaspar Berzæus ex Armuzia reuersus Goa laborat.*

Publicum propter Collegium S. Pauli Paulus Camers hospitium, quo eius loci Christiani Ethnicique se curandi gratia colligerẽt, quà inchoarat alacritate, ea sustinebat constantia; quibus ipse toto oppido emendicata cibaria, non minore caritatis, quàm humilitatis significatione suis manibus ministrabat. Quanquam enim Socijs vniuersis, qui versabãtur in India, cum potestate tum præerat; tamen hæc modestissimus vir prima sibi censebat munia, has potissimùm partes; vt magis multiplici exercitatione virtutis, quàm imperio ac potestate præesset. Instruebatur sexta feria, cùm aduesperasceret, prodeuntium agmen ad ædem Collegij, vbi de acerbissimis Christi cruciatibus lugubris & miseranda habebatur oratio: quæ cùm altiùs in auditorum animis insedisset, & multitudini lacrymas expressisset, subducto repentè velo, quo Crucifixi obtendebatur imago, ad eius miserabilem speciem, modulatumque Psalmi quinquagesimi carmen, durissima suorum corporum verberatio sequebatur. Qui sanè mos cùm vniuersorum pietati, tum restituendæ veteri disciplinæ tota in India mirificè profuit, ac prodest. Verùm, cùm in tanta munerum occupatione, & contentione laborum pletique Patrum valetudini non satis parceret, crebros delabebantur in morbos: vt necesse Paulus Camers haberet, pro imposita sibi prouincia, noua sibi Sociorum auxilia ab vrbe deposcere, qui pro ægris Goæ docerent: vbi quanquam multi de Societate iam erant, ijs tamen occupationibus ac laboribus se frangebant, vt iam non esset, cui vires ad docendum, & studia mentis persequenda sufficerent. Bazaini Melchior Consaluius mul-

85 *Paulus Camers Goa valetudinarium neophyterum curat.*

86 *Verberatio voluntaria populo ad virtutem magna vtilitati.*

87 *Melchioris Consaluij Bazaini, & Tanaa pia munera.*

multos à suis sectis, multos etiam Tanaæ in Bazaini Salsettis, non longo dierum spatio ad ouile Christi conuertit, minimùm subducta summa nongentos, compluribus vtrobique sublatis & euersis idolis. Duæ sunt enim Salsettæ in India,

88 *Duæ Salsettæ in India.*

prope Bazainum alteræ, alteræ prope Goam. Hæ certa sunt regio continentis, sex & sexaginta pagos complexa, vti vocabulum ipsum Salsettarũ lingua gentis sonat, quas multis pòst annis Rodulphi Aquauiuæ, sociorumque martyrum gloriosa nex notas ac celebres fecit. Illæ verò sunt insula non tam magnitudine, quàm feracitate nobilis. Hîc est Tanaa vrbs olim, quod vel hac tempestate vestigia monstrant, ingens atque magnifica, nunc mediocre oppidum, quod longè supra priscam felicitatem Consaluius cœpit euehere, multis incolarum in municipium cæli conscriptis. Ibidem templum in honorem Dei Matris, contubernium instruendæ Christianorum soboli ædificanda curauit.

89 *Cocinenses res.*

Ineunte anno Cocini Francisco Henricio moderatore Sociorum aream exædificando Collegio, & pecuniam in sumptus eleëmosynæ nomine corrogatam, Præses oppidi cum Proceribus assignauit. Templum autem Dei Matris nomine dedicatum haud inelegans, & animarum vsibus opportunum concessit Antistes. Qua ciuium pietate Lusitaniæ Rex suis litteris commendata, cohortatus est, vt inchoata perficerent: simul & ad suum in India Prætorem scripsit, vt ex annuæ pecuniæ fructibus, quam Goano Collegio decreuerat, aureos mille circiter noui operis fundamentis addiceret. Henricius quanquam fabricæ inchoatæ principijs solicitus imminebat; institutum tamen suum, seu tradendi pueris catechismi, seu audiendi rite peccata, quoad affecta valetudo permitteret, non deserebat. Collegij administrationi Antonius Heredia abeunte iam anno præficitur. Cuius ab aduentu ductum est scholarum initium è pueris Indis Lusitanisque ferè centum & quinquaginta: qui dum litterarum formas agnoscere, & stylo docentur effingere, bonis etiam moribus, quibus exculti nondum erant satis, diuinæque legis notitia sensim imbuebantur, explorata propè spe, vt, cùm hæc teneri combibissent, ea & sibi, & alijs vsui forent ad degendam perpetuò cum virtute vitam. Nec spes irrita fuit. Namque è ludo vix egressi, cùm domum suam reuertissent, si cuiusquam ex ore maledictum, vel inane iusiurandum excideret; statim eum peccati è Christianæ doctrinæ præceptis insimulabant. Alij autem simulacris ac detestandis idolis, quibus suos aliquando filios parentum mactabat impietas, contumelioſas flammas injiciebant. Ne in templis quidem eorum desideratæ sunt partes: in quibus statis horis atque diebus, aut Litaniarum vsitata carmina cantitabant, aut cæli terræque Reginam ex concepta formula salutabant. Quam in rem, orphanorum, qui numero nouem hoc anno ex Lusitania aduecti sunt, & Cocinum appulere, cùm essent in sacro cantu in primis exercitati, opportunissimus fuit vsus. Haud minor in tuendis Christianis antiquioribus locabatur opera: crebercimæ habebantur ab Heredia conciones: condonabantur pro potestate peccata, inuisebantur ægroti, mu-

90 *Initium schola Cocini & puerorum pietas.*

tua odia placabantur. Qua officiorum sedulitate Mauri pariter, & Ethnici promouebantur. Ac rex quidem Maldiuanus à suis regno pulsus, Christianæ legis admiratione captus, ab impio Mahomete ad Christi signa se transtulit. Eius imperio modicæ insulæ ingenti numero subiacebant: quarum caput est Maldiua regni sedes, vnde cognomen cæteris. Has alioqui non admodum felices genus palmæ nobilitauit: cuius ex fructu (coccum, vel Indicam nucem Lusitani appellant) præter alios vsus complures, cannabinum quoddam fartum extrahitur, cui nomen Cairum, ad pertexendos funes nauticos atque rudentes summæ præstantiæ. Is igitur rex natus annos viginti tamdiu apud Patres fuit, quamdiu Christianis moribus & institutis imbutus per baptismum renasceretur in Christo; mox nouo auctus Sacramento honestissimi matrimonij (duxerat enim nobilem virginem Lusitanam) adhuc exul inter Christianos & extorris à regno vltimum diem clausit, meliore vtique posturus, si è Christiana lege vixit, (vt credimus) quàm quo exutus & spoliatus hîc fuerat. In promontorio quoque Commorino Trichinamali Princeps (ea est prouincia Ceilani regno subiecta) Parauarum operâ, quibus ad hanc rem vtebatur Henricus, adiunctus est Christo. Is puer cùm esset annos natus non plures octo, magna est inter administros & curatores de eius pueritiæ rectore facta dissensio. Quocirca ex eius familia numero quadraginta puero assumpto ad ore Piscarię Christianos, quibuscum eis conueniebat, auxilij gratia contendunt. Nec magni admodum negotij fuit Christianis illis, quibuscum versabatur, quotidianis doctrinis atque præceptis molli persuadere ingenio, & ijs item qui cum puero venerant, vt sese Christo, nutritio non repugnante, dicarét. Quos vt benè animatos Henricus & constantes in fide perspexit, vniuersos sacro baptismate, admirabili Christianorũ plausu ac gratulatione lustrauit: qui pro suis etiam copiolis, auxiliarem præsidio cohortem discedentibus assignarunt, vt in possessione sui dominatus puerum collocarent. Ii in Ceilanum cùm peruenissent, & perturbata omnia seditionibus offendissent, non ibi diu commorandum, deficiente commeatu putarunt; sed spatio iam exacto bimestri, præsidium patruo pueri relinquendum, puerum verò ipsum vnde adduxerant, reducendum. Quem Goam illicò Prætor, quo maiores in susceptæ Christi fide radices ageret, dum eius prouincia pacaretur, deuehendum curauit.

91 *Rex Maldiuarum fit Christianus.*

92 *& Trichinamali Princeps.*

Sanè Henricus Commorini agrum strenuè cũ Socijs colebat: nec paruo labore, solatijs quidem certè maioribus, quæ Deus affatim dabat, in contrahendis ad Christum Ethnicis desudabat. Nec verò pro catechistarum industria, & singulari in tractandis Ethnicorum ingenijs humanitate facilitateque fuerunt fructus exigui. Tenebant enim Xauerij præceptum nulla re magis allici ad Christum Ethnicos, quàm comitate, beneuolentiaque significatione. Atque ea nimirum causa erat, cur tantopere pij illi magistri non à neophytis modò, verùm etiam ab ipsis Mauris & Ethnicis amarentur: quòd illos sæpè à Christianorum militum contumelijs conuicijsque prohibuerant.

93 *Res Commorinenses.*

94 *Benignitas in magistro maximè vtilis.*

buerant. Vsus autem ipse docet ad inferendam in humanis pectoribus laudem aliquam, breuem & compendiariam viam esse, si des operam super omnia, vt eorum capiantur amore, in quibus ea laus & virtus elucet. Ad cætera verò adiumenta Henricus nouæ sibi linguæ subsidium comparauit, & ad Malabaricam Maleamicam adiunxit, quam & ad artem reuocauit, & in eam contulit vniuersa, quæ ad recentissimi cuiusque Christiani disciplinam scientiamque pertinerent. Deinde elucubrationem suam ad sacerdotes omnes, qui Cranganori versabantur, ne quid in ea insolens, & ab vsu communi consuetudineque abhorrens deprehenderetur, recognoscendam misit. Commorinensium quidam Christianorum sacrarum historiarum argumenta, quæ ab Henrico didicerant, depingenda sibi Goæ curarunt: quæ quoniam illitteratis videbantur vsui esse posse pro libris atque magistris, adeò cæteris sunt probata Christianis, vt certatim omnes in suis locis & oppidis aliquam eius generis picturam, vnde præcepta vitæ disciplinamque cælestem peterent, sibi compararent: vt quod non semper à libris, non semper ab Ecclesiaste magistroque possent; id à mutis illis imaginibus vno aspectu sine defatigatione, imò etiam cum delectatione perdiscerent. His industriæ præsidijs adeò propagabatur in Cori promontorio lex Christi, vt in eo Christianorum iam millia quadraginta, præter eos, qui nimis longo terrarũ tractu disiuncti per Patrum occupationes numerari non poterant, censerentur. Tot enim obruebantur Patres illi curis atque negotijs, vt sæpè secum deliberaret Henricus, præstaret ne ad tempus aliquod, animarum quæstibus intermissis, dulci in otio diuinæ contemplationis sine vllo curarum strepitu conquiescere, & Deo sese explere; an potiùs nunquam Deo saturum, animorum cautis continenter insistere. Atque vbi sensit, eo tutiùs in animis operam poni, quo se quisque arctiùs diuina cum mente coniungit; denique sic statuit, ita sibi temperandum vtrumque, vt nec in degustanda suauitate diuini colloquij causas desereret animorum, nec in animorum sitienda salute Dei familiaritatis oblitus, se ipse negligeret: sed hæc ita coniungeret, vt alterum alteri vsui esset, cùm & frequens collocutio cum Deo studium alat alienæ salutis, & animorum vicissim caritas mutuos foueat cum Dei maiestate congressus. Redemptor enim noster (Gregorius inquit) sic vult nos quærere salutem alienam, vt non negligamus nostram. Vult vt vocentur peccatores ad pœnitentiam; sed non vult vt pereant ij, qui peccatores ipsos vocant: vult vt conuersus peccator iustitiam quam non habuit, habeat; sed non vult vt iustus eam quam habet, iustitiæ palmam perdat. Cæterùm qualis esset eorum cælestium pietas colonorum, potest vel inde conijci. Inter eos, quos ex Europa hoc anno aduectos modò narrauimus, fuit Alexius Madeira sacerdotum socius & adiutor, qui in Lusitania non receptus in Societatem, eam ad Indos ipsos sequi non dubitauit: neque potuere commoda, quibus honestè licebat frui, retinere; neque pollicitationes amplissimæ propinquorũ. Et hi quidem ad extremum etiam pallium ei ademere, vt hominem Olisippone notum (quippe in Ludonici Infantis aula versantem) ipse pudor arceret à publico; non considerantes ad nuditatem crucis & probra tendenti in beneficio esse spoliari ac vilipendi, vt inde primus oriatur gradus, in quo figendus est summus. Ergo Alexius, cui vel ipsum nomen supra res mortales omnes animum erigebat, & propinquos, & res, & vestimenta, denique sese contemnens; per vrbem non modò sine pallio, sed etiam sine calceis, quasi vnus è turbæ nauticæ vilissimis mancipijs contendit, cados aquæ, & quidquid opus erat, suis humeris in nauim importãs: vt, qui prudentiam hominis ignoraret, satisne sanus esset, posset vereri. Hoc relicto in Europa generosi pectoris documento, clarum in India candidissimi ingenij, innocentiæque, & fidei specimen edidit. Baticala oræ Canarinæ oppidum est vltra Goam in meridiem passuum millia circiter septuaginta. Hìc dum rendès in Commorinum Alexius, ex itinere ad Christi fidem homines hortaretur; interpellantibus his & dictitantibus se credituros, si mortuum, qui tum fortè efferebatur, reuocaret ad vitam; conditionem fidenter accepit, modò ea se illi sponsione seriò obligarent, vt, si mortuus reuiuisceret, cultum Christi susciperẽt. Tum æstuare dubitatione Barbari, animoque labare, & hominis demirati fiduciam, qui conditionem ab se latam, non modò non respueret, sed ad eam sine hæsitatione descenderet, capere inter se consilium, pedemque referre. Summa deliberationis ea fuit, vt, cùm rei exitum magnopere formidarent, ne sua numina in discrimen offerrent, acriùs hominem non vrgerent. Rogatus deinde à suo Rectore Madeira, quid tandem in ea re consilij caperet, si oblatæ conditioni stare Barbari voluissent? eadem animi constantia & alacritate respondit, sine vlla dubitatione futurum, vt ad Christi nomen mortuus inclamatus rediret ad vitam. Tanta erat diuinæ fiduciæ vis, quæ in ipso necessitatis articulo candidum pectus, & simplices medullas imbuerat.

95 *Vsus sacrarum historiarum picturæ expressarum.*

96 *Actio cum hominibus miscenda consuetudini cum Deo.*

97 Lib. 4. in 1. Regũ c. 9.

98 *Alexy Madeiræ feruor ingens.*

99 *Eiusdem magna fides.*

Dum hæc à Socijs in India è Xauerij præscripto geruntur, ipse apud Iapones Meacense iter vrgebat, quod extremo anno superiore institutum, hoc demum inchoato confecit. Duos in eo circiter menses posuit: cuius superandis incommodis & laboribus splendidissimam sibi patientiæ coronam in cælo contexuit. Erat non modò saxis asperum iter, & alta niue constratum propter anni tempus: verùm etiam bellis, quibus tota illa regio flagrabat, & frequentibus latrocinijs infestum. Id Xauerius ne sine certo duce, & viarum gnaro susciperet, haud indignum ratus pro eximio suo in Christum amore hominem homini famulari, Meacensi equiti famulũ se adiunxit. Ergo equitantis impedimentis vnà cum suis sarcinulis elatis in humerum, citatis gressibus præcurrentem subsequebatur herum: cui non tam peditis alienigenæ commodum propositũ erat, quàm vt latronum ipse pericula equi velocitate vitaret. Durissimo (vti diximus) anni tempore faciebat iter, tempestate perfrigida, & pede nudo, aquilonibus exulcerato, cùm crebros amnes & torrentes intercursantes vado traijceret: via adeò lubrica, & conglaciata frigoribus, vt eam ingredi præsertim sub sarcinis & oneribus sine frequenti casu

100 *Xauerius in Iaponia per summa incommoda, & pericula Meacum petit.*

casu & prolapsione vix posset. Exacto per has ærumnas die, cùm ad diuersorium vesperi peruenisset, fame & algore confectus, totusque imbribus madefactus, subsidij nihil ad se reficiendum ac recreandum erat: totoque illo itinere nullo alio cibo nisi oriza emendicata & semitosta se aluit. In pagis autem & oppidis, qua transibat, vexabatur omnium conuicijs, ignominijs appetebatur & saxis, ijsdemq; excipiebatur in naui probris ac contumelijs, cùm transmittendi essent sinus maris intercurrentes. Denique quocunque ingrediebatur homo longinquus & sui contemptor, exagitabatur vt stolidus. Sed hæc ille velut inferiora, multoque minora flagrantissima Dei caritate, & animarum siti, qua totus ardebat, non modò deuorabat alacriter, sed numerabat in lucris. Nec tamen in tot tantisque laboribus ac molestijs, ac ne medijs quidem præsentissimisq; periculis locum vllum prædicandi Christi, vel ab idolis Ethnicos abducendi prætermittebat. Fama Goæ fuit Alfonso Noronia Prorege, Xauerium priusquã Meacum attingeret, quòd in idola grauiter esset inuectus, semel atque iterum varijs in oppidis ad necem raptum: sed ex ipsa ceruici intenta securi mirabiliter ereptũ. Tantam enim, tamque horribilem coortam subitò tempestatẽ, vt, cùm extremã cuique perniciem minitari quasi sumptis armis cælum videretur ac terra, pertetritis omnibus, sibi quisque consuleret, & parricidas illos, iam ad inferendam cædem paratos tanto piaculo prohiberet. Id Goæ quidem dictitatum est. Et quanquam nobis consilium non est, nisi certa prodere; potest tamen argumento esse, quàm omnes intelligerent diuinæ prouidentiæ tutelam fuisse Christi pręconi necessariam, vt inter tam feroces populos sic agens, tot inter intolerandas asperitates, ac certa discrimina perseueraret incolumis. Denique non pretiosis modò cumulatus ærumnis: sed etiam aliquot Christianorum in itinere capta pręda Meacum Februario mense peruenit. Meacum est vrbs amplissima totius Iaponię caput, & sedes imperij, quę quondam familiarum millibus propè ducentis, vt vulgi ferebat fama, & murorum etiamnum ambitus & amplitudo demonstrat, celebrabatur. Hodie verò quamuis bellorum assiduitate ac depopulatione vastata, millibus ampliùs centum. Floret discipulorum collegijs, & Academia percelebri, innumerisque virorum feminarumq; cœnobijs. Huius Xauerius imperatorem ac regem cùm ex constituto sæpè tentasset adire, vt ab eo diuinæ legis promulgandæ potestatem & litteras impetraret, omnes aditus intercluſos inuenit. Sed cùm eius comperisset imperia atque decreta, quantumuis amplam potestatem faceret, à Regulis Dynastisque contemni, abiecto regij diplomatis impetrandi consilio, ad explorandos ciuium animos se conuertit, vt quemadmodum ad Euangelij fatus accipiendos essent affecti atque animati, perspiceret. Sed horũ etiam aures belli ingruentis expectatione suspensas, clausas & obstructas offendit. Ita cùm in tanto armorum strepitu minimè opportunum Euangelicæ prædicationi tempus animaduerteret; ne Meaci diutiùs operam perderet, Amangucium per eadem itinerum difficultates, eodemq; fermè spatio temporis remigrauit. In reditu ab ea barbarie digressus Dauidicum illum psalmum, cuius est initium: *In exitu Israël de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro*, pièe admodum, nec minùs appositè decantabat: & ad leniendum irritæ profectionis euentum, hoc identidem in reuersione canticum eructabat. Amangucium reuersus nihil habuit antiquius, quàm vt eius vrbis regem pollentem viribus opibusque, quique rem Christianam sua auctoritate prouehere satis poterat, conueniret; eumque sibi donis etiam atque muneribus, quæ Meacensi regi animo destinauerat, Firandique reliquerat, obligaret. Et quoniam experiendo cognorat, plurimum Iapones, communi naturæ vitio, externa specie moueri, & ex cultu corporis, ornatuque vestis de vnoquoque existimare; statuit ad eorum sese mores, quoad salua religione liceret, tantisper fingere, & obsoletã vestem cum eleganti ac splendida commutare. Firandum igitur cum celeritate regressus, ea dona sumpturus, Amangucium splendido cultu, & duobus tribusque Iaponibus, veluti pueris comitatus ad regem redit. Hac commendatione vestitus specieque comitatus protinus introductus, ab Indico Prætore litteras, Antistiteq; Goano, & sibi missa munera regi reddit. Erat in ijs muneribus Lusitana vestis, & ad horas indicandas elaboratum è rotis horologium, cuius machinatione atque solertia mirè Iapones capiuntur. Hisce rex donis ac litteris magnopere delectatus, vt aduenæ munificentiam quàm simillimo munere remuneraretur, magnum ei auri argentiq; pondus obtulit. Quod cùm Xauerius actis de more gratijs, constanti animo recusaret, regemque potiùs enixè rogaret, vt, si quid gratum aduenæ dare vellet, diuinæ sibi legis in sua prædicandæ ditione, suis autem popularibus suscipiendæ potestatem, edicto faceret: hoc enim nullum ab eo maius, nullum sibi gratius munus posse concedi. Rex altitudinem animi, continentiamque suspiciens, primùm ei Bonziorum inane cœnobium ad habitandum tribuit: dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, vt vnius Dei lex atque religio cunctis sui regni finibus promulgetur, & eam accipere liberum cuique sit: planissimeque vetare ne legis eius impediantur interpretes, aut vlla ratione lædantur. Inde igitur ad Xauerium nouæ religionis cognoscendæ studio concursus maximi. Bis in die dicebat ad populum, perorationem excipiebat bene longum de religione certamen. Ita perpetuò aut habendis pro concione sermonibus, aut profligandis curiosorum quæstionibus ad multam noctem distinebatur; vix vt curando corpori spatium esset. Celebrabatur assiduè domus eius omnũ ordinum ætatumque, & vtriusque sexus auditoribus; eaque erat sæpè vis salutantium atque frequentia, vt tecto excluderentur: percunctantium verò numerus tantus, siue eorum, qui priuatim nosse per otium, quæ publicè inaudissent, auebant; siue eorum, qui risus captandi gratia balbutientem hospitem irritabant (non enim deerant, qui de industria disputationem extraherent, & animi causa varijs eum quæstionibus fatigarent) vt respirare vix posset. Quibus ille tamen ita singulis respondebat, vt Deo illucescente non pauci, & quàm futiles vanæque

101 *Meacensis vrbis quidam ibi Xauerium gesserit.*

102 *Amangucium regressus regem sibi conciliat: & potestatem impetrat Euangelij prædicandi.*

103 *Disputationes Xauerij cum Iaponibus.*

suorum numinum religiones essent, & quàm vera ac solida Christi religio atque doctrina, planè perspicerent. Pluribus diebus percunctando respondendoque consumptis, magnus eorum numerus manus dabat, nec Christi legem dubitabat amplecti, præsertim, qui se tam acres in concertationibus aduersarios Xauerio paulò antè præbuerant. Commendabat apud Iapones Christi legem in eius legis præconibus ac magistris non modò ipsum naturæ lumen, & humanæ vitæ dux ratio; verùm etiam doctrinæ comes sanctitas virtusque perspecta. Docebat in triuio pro concione Ioannes Fernandius comes sociusque Xauerij, cùm præteriens fortè Iapon collectam in ore saliuam concionantis in faciem sordidus excreauit. Qua ille macula ignominiaque notatus sine vlla animi perturbatione motuque, ac ne verbo quidem reddito, linteolo ora detersit, eodemque tenore sermonem ab se institutum, eodemque prorsus vultu pertexit. Id contemplatus ex auditoribus quidam, haud iniquus rerum æstimator cogitare apud se cœpit, diuinum profectò Philosophiæ genus illud esse, quod homines ad tantam æquitatem constantiamque perduceret: dimissaque concione domum ad Fernandium venit, cognitisque probè legibus institutisque Christianis Amangucianorum omnium primus Christianus efficitur. Ab hoc fonte atque initio ducta est postea tot Iaponum ad Christiana sacra conuersio. vt appareret quanto sint potentiora ad persuadendam virtutem facta, quàm dicta; quantasque habeat vires cum moribus & vita consentiens concionantis oratio. Ergo primum illum alij deinceps subsecuti sunt multi. In his Laurentius Luscus, quem in Societatem Xauerius adlegit, insignis postea concionator, & suis popularibus salutaris. Namque alij alios deinceps ad cultum veri Dei, suis vel exemplis, vel sermonibus perducebant: ijque cùm è varijs disciplinis antea fuissent, maximo erant vsui Xauerio ad rem Christianam in Iaponia gerendam, nimirum suis prodendis sectis ac disciplinis, enunciandisque earum omnibus accuratè mysterijs; quæ deinde Xauerius conquisitis rationibus & argumentis euerteret, Christianæque religionis hostes, nominatimque Bonzios suis quodammodo telis & institutis vrgeret. Quos quidem, cùm propiùs ad certamen ventum est, tam apertis argumentationibus reuincebat, vt capti vndique interclusique qua effugerent, non haberent. Ad hæc gaudere & ouare neophyti, cùm animaduerterent silentium tumidis imponi magistris, & in suscepta fide ac religione firmari. Ethnici verò magistrorum perspectis erroribus vnà cum suis sectis, & ipsi labare, & Christo denique Xauerioque se dedere. At Bonzij disrumpere sese, & suos grauiter accusare, quòd nouam secuti sectam, desererent patriam: quibus illi respondebant, nimirum Christi legem magis quàm suam naturæ congruere, cùm oppugnatam à Xauerio suam defendere magistri ipsi non possent, nec decertantis impetum sustinere. E nouem sectis, quas tum virorum, tum feminarum suprà diximus in Iaponia vigere, nullam Xauerius reperit, quæ de mundi & animorum procreatione quidquam traderet: omnes enim sectas in eo consentire, nullum earum rerum esse principium: atque adeò nihil de solis ac lunæ, nihil de stellarum globorumque cælestium, nihil de terræ, maris, cæterarumque rerum molitione præcipere. Quarum rerum omnium, & nominatim animorum, opificem & auctorem Deum cùm Xauerius induceret; mirabantur quomodo Deus ille non modò Iapones, verùm etiam Sinas, vnde ipsi religiones petitas haberent, tot sæculis latuisset. Iapones enim in rebus, quæ ad sacrorum cultum ac religionem, quæque ad Reipublicæ administrationem spectant omnibus, prudentiæ ac sapientiæ primas Sinis deferunt. De hoc igitur principio multa ex Xauerio cupidè scisciatari. Et quoniam iam sæpè dictum est fuisse concertationes cum Bonzijs, Iaponumque gentem sagacem, & rationum vi maximè duci; locus postulat, vt præcipuæ interrogationum exponantur, additis Xauerij sociorumque responsis; & quidem his, vt omni lectorum generi consulatur, paulò interdum explicatiùs, quàm extent in veteribus litteris, quę ad earum quæstionum peritos scribebantur. Primùm igitur cùm libenter audirent vnum rerum omnium esse auctorem ac principem; studiosè percunctabantur bonus an malus esset. Cumque esset responsum summè esse bonum, hoc illi non probabant, quòd Deus tam bonus, vti dicebatur, diabolos tam malos, & tam capitales hostes humani generis procreasset: ac mentes quoque humanas non potiùs condidisset propensas ad bonum, quàm procliues ad malum. Ea nimirum quæstio, quæ in omni æuo extra diuinam scholam vagantis sapientiæ studia fatigauit, Iaponum Amangucianorum torquebat ingenia: vndenam, cùm Deus vsque adeò bonus, ac potiùs bonitas summa sit, mala & vitia in opificium eius irrepserint. Cuius explicationem difficultatis docens Xauerius nusquam nisi in vera Dei Philosophia tradi, repetito ab Angelorum procreatione exordio, demonstrabat, naturæ, quæ capax rationis sit, id maximè consentaneum ac proprium esse, voluntate libera atque arbitrio vti. Quæ libertas quantum sit bonum coniectari potest ex eo, quòd inter mortales seruitus & vincula, quibus tamen solùm corporis, id est eius partis, quæ in homine deterior est, potestas minuitur, soluto etiamnum animo ac libero, vbique gentium in malis maximis numerantur. Sapientissimum verò mundi opificem hunc habuisse honorem rebus ab se genitis, vt, quemadmodum earum naturæ maximè erat conueniens, ita progigneret, ita etiam regeret. Non enim ferre sapientissimam eius bonitatem, vt vel statim, quæ condiderit deserat negligatque, vel quos liberos genuerit, vt eos necessitate coactos ad quæ velit, compellat. Quis enim inter homines ille sit paterfamilias, qui filios, quos susceperit, non instituat ac regat? nec tamen similiter eos atque iumenta, sed paternè ac liberaliter. Cùm igitur Deus quasdā naturas humana superiores, quippe ab omni concretione corporis abiunctas, intelligentia ac voluntate præditas condidisset, proque sua clementia oppidò instruxisset, vt possent vtrum mallent seu, vitium seu, virtutē complecti: ipsarum peruersitate factum, vt cæteris adhærescentibus summo bono, seque piè procreatori

104 *Ioannis Fernādij singularis æquitas in perferenda iniuria: vnde primus Amangucij baptismus.*

105 *In sectis Iaponicis nihil de mundi origine, vel animorum.*

106 *Iapones mortalium sapientiss. nos putant Sinas.*

107 *Vnde malum, cùm Deus sit summè bonus.*

creatori suo subdentibus pars contumaciter rebellarent. Hos esse malos dæmones, qui libertate, quam suæ congruentem origini ad beatam sibi æternitatem quærendam acceperant, contra suum Dominum & parentem abusi, pœnis inde meritis torqueantur: hos pertinaciter in suo scelere inhærentes, odioque in Deum, à quo iustissimè cruciantur, iniquissimo ardentes; quoniam contra eum moliri nil possunt, iram & inuidiam in hominum genus effundere. Sed tamen præstò esse Dei potestatem, coërcereque feroces: nec permittere nisi eatenus progredi, quoad vtilitati nostræ, ad exercendam virtutem, magisque animos cum Deo iungendos, expediat. Neque verò admodùm in Christiana lege esse terribiles, quin ipsis potiùs formidandos esse Christianos. Sed neque mirum, si in Iaponia, vbi verum Numen ignoratur, suam tyrannidem (cùm vbi eis ritè non resistitur, crudelissimi sint) intolerantiùs exercent. Porro & ipsum hominem natura liberum esse, Deique præsidia (si modò vti velit) ad pugnam atque victoriam habere parata. In certamine congressuque cum aduersario, in peruincendis difficultatibus elucere animi magnitudinem, exacui exercerique virtutem, acquiri triumphos. Denique hominum genus ad honestatem natum satis intelligi; quòd laudat quisque virtutem, gauderq; honesta quapiam actione perfunctus, atque è contrario angitur, & latere optat in vitijs. Quia omne malum aut timore aut pudore natura perfudit: & quamuis tutus sit, qui peccat; sua tamen illum conscientia non sinit esse securum.

108 *Cur æterna scelerato-rum pœna.*

Visa est huiusmodi disputatio Iaponibus valdè consentanea rationi: sed rursus argumentari cœpere, Deum bonum esse non posse, qui tenebricosum inferorum carcerem, cumdemque sempiternum vexandis impiorum animis ædificasset, nec eorum vnquã misericordia tangeretur, quos semel æternis & acerbissimis cruciatibus addixisset. id scilicet concoquere nullo modo poterant; quippe cùm eorum clementissimæ disciplinæ profiterentur, eos, qui suarum sectarum auctores & principes implorassent, vel è medijs inferorum ignibus emersuros. Hîc verò Xauerius pio cum gemitu: Clementia, inquit, quam vestræ præseferunt leges, crudelitas est; quo in speciem blandior, eo re magis exitiosa. Non clementia ista est, fratres mei, sed fallacia dira, pattim ab auaris hominibus vestras animas nundinãtibus, sed maximè ab Satana introducta; vt per impunitatis illecebram in omnem vos licentiam, & omnia scelera prouoluat, & inde in exitium sempiternum. Id enim dæmonibus humani generis teterrimis & astutissimis hostibus propositum est: id conantur semper, viam aperire peccatis. Qui cùm videant, pro ea procliuitate, quæ cuique inest ex vitio corruptæ naturæ, proque blandientium vi cupiditatum præsentium, nullos ad coërcendam peccandi libidinem satis fore metus futuros, si redimi aliquando possint; verum timoris eleuant pondus, & pollicitatione veniæ fallacis, hominum cupiditates inflammant. Cæterùm cùm animi sua inter peccàta æternùm victuri sint, miramini pœnas eis repositas immortales? Nónne quamdiu quis peccat, tamdiu iustè plectitur? At ijs, quos mors in sceleribus opprimit, si diuturnior vita, atque adeò sempiterna suppeditasset, ita erant affecti, vt nullum essent finem imposituri peccatis. neque aliter, verùm deteriùs multò, sunt affecti post mortem. ita vt iusta omnino futura pœna non sit, nisi æternùm peccatis affixos comitetur æterna. Humanis legibus certa crimina nece plectuntur: nec earum seueritatem legum quisquam accusat. At cui vita eripitur, bonum humana vi nunquam reparabile, quem tandem finem id habet supplicium? quantum à pœna distat æterna? Agite, nónne grauiore multò dignus piaculo est, si quis regi optimo & maximo manus attulerit, quàm si mãcipio nequam? Ita est. Omnium sententia gentium, quo lædit humilior, quo præstantior persona læditur, eo est crimen atrocius. Diuini igitur maiestatem Numinis homuncionibus impiè violantibus, præstantissimam, optimam, infinitam, sempiternam, vnde nostra vita manat vigetque, vnde nostra omnia, vnde hæc pulchertimarum moles rerum, quæ excogitari pœna par, quamuis sempiterna queat? Fac certum deberi supplicij spatium ei, qui regem inter mortales eminentissimum per summam iniuriam enecet; hæc certè iniuria finita cùm sit, exæquari fortè poterit certa die supplicij: verùm immensam, nullisque comprehensam limitibus maiestatem violanti, spatium certum præscribi non potest. Quin adeò si capax humana natura esset pœnæ non solùm in æternũ viuacis, sed etiam in sua grauitate immẽsæ; eius esset reus, qui in Dominum maiestatis impiè contumax esse non dubitet. Et tamen ea est Numinis clementia, vt & supra merita rectè factis mercedem, & citra merita noxijs pœnam rependat. Nihil habuere contra hæc Iapones, quod afferrent: solùm institere quærentes, cur Deus, si bonus vsque adeò erat, cæterarum regionum præterquam Iaponiæ memor, ante Xauerij aduentum non æquè se Iaponibus indicasset, ne maiores sui cælesti luce fraudati summa cum desperatione salutis ad interitum præcipites ruerẽt.

109 *Diuina lex omnium antiquissima. & in humanis mentibus insita.*

Hîc Xauerius diuinam legem omnium antiquissimam esse, & ante leges ab Sinis adscitas, Iapones potuisse perfacilè natura duce, bonum à malo secernere: & ea magistra perspicere nefas esse hominem occidere, furari, peierare, & cætera illa, quæ diuinis legibus continentur. Argumenti loco esse, quòd, vti suprà ostenderat, sua quemque conscientia morderet ac stimularet, cùm quidpiam sceleris in se admisit: nec vnquam sineret, quieta mente consistere. Id adeò experiri in homine agresti licere, qui sine vlla disciplina, vel litteris in solitudine aliqua vitam egerit: quem si interroges malúmne sit aliena diripere, iusiurandum violare, nec are hominem, & eiusdem generis alia, quæ diuina lex vetat; responsurũ vtique, malum esse; vt etiam ab ijs temperare, salubre: facilè vt appareat nequaquam illum esse diuinæ legis expertem. Ex quo effici volebat ante latas ab hominibus leges, supremam illam Dei legem, in omnium mortalium animis impressam & consignatam esse, iustisque eos mulctari supplicijs, qui diuinam legem naturæ insitam violassent, quam si Deo adiuuante obseruassent & custodissent, cælestis eis oboritura lux esset. Atque adeò planè indignos commiseratione esse. Agnoscerent

scerent tamen ipsi singulare in se beneficium Dei: darentque operam, vt tanto impensiùs saluti suæ consulerent, ne in easdem miserias sempiternas inciderent, tanto grauiùs cruciandi, quanto plus diuini luminis accepissent. Hæ rationes tantum apud eos ponderis habuere, planè vt acquiescerent: nec dubitarēt eorum permulti suaue Christi subire iugum: idque accepto baptismo scribit ipse Xauerius, duorum mensium spatio subijsse quingentos. Inde alij alia conuersi rogare, quæ mundi fabrica, quæ figura, qui solis, lunæ astrorumque cursus, vnde crinitæ stellæ, fulmina, imbres existerent, & quæ sunt generis eiusdem. Quorum Xauerius originem causasque cùm explicaret, mirificè tenebat aures tum nouarum delectatione rerum, tum doctrinæ admiratione suspensas. Quæ opinio magnum ei ad ferendam in eorum animis religionem aditum patefecit: & quantum dempsit auctoritatis & commodi Bonziorum familijs, tantum addidit rei Christianæ; vt affirmarēt pro certo Christiani è centum Bonziorum Bonziarumq; cœnobijs (tot enim erant id temporis Amangucij) complura ciuium destituta subsidijs paucos intra annos interitura. Tam secundis rei Amangucianæ principijs, ne sociorum auxilia deessent, Firando Cosmum Turrianum Xauerius accersijt. Et obsecundabat eius conatibus Deus, interdum etiam signis atque prodigijs, ad confirmandam illustrandamque legem suam. Proditum est litteris, & in eo fama consentit, multos ad Xauerium adductos varijs oppressos impeditosque morbis, repentè ab eo liberos & expeditos, vel salutari crucis signo, vel piaculari lustratos aqua fuisse dimissos: eumdemque muto linguam, surdo aures, capto pedibus impedimēta soluisse. Nec minùs mirandum illud: cùm in conuentu, plurimaque turba eodem tempore multa à multis inter se discrepantia, maximeque disiuncta curiosissimè quererentur, Xauerium ad omnia vno eodemque responso perinde omnibus fecisse satis, ac si vnicuique separatim propriēque respondisset; idque ei non semel atque iterum, sed sæpè vsu venisse. Bonzij porro quanquam dolore ardentes furebant in Christianos, & pro concione multa in Deum, multa in Xauerium contumeliosè iactabant; vt qui Christianæ rei incrementum, suum esse decrementum sentiebant; non deerant tamen ex eorum disciplinis ac sectis, quibus diuina lex probaretur, præsertim in Banduensi Academia, quæ nobilitate & numero celeberrima est, institutis. Mira enim Dei benignitate factum est, vt ea sic instituat auditores suos (quorum tum erat numerus ad quatuor millia) vt rerum futurarum commentationi se dedant, & quid sibi futurum sit post mortem, quemue habituri sint exitum, & alia generis eiusdem cum suis animis crebrò reputent. Quarum commentationum beneficio complures eò demum delabebantur, vt statuerent in suis disciplinis nihil ad animi saluté opis, nihil esse præsidij. Namque oportere vnum rerum omnium esse principium, cuius in suis libris nulla fieret mentio. Si qui verò è suis maioribus cognitionem eius aliquam accepissent, eos profectò, quòd nulla fortè litterarum aut hominum auctoritate confirmare possent, sibi habuisse, posteris occultasse. Quo ex numero academicus nobilissimus doctrinæ laude præcellens, cùm ante Xauerij aduentum in animo haberet sese ad Bonzios aggregare; postea comperta superstitionis Iaponicæ vanitate, quòd huius vniuersitatis opificem ac molitorem sibi colendum intelligeret; mentem mutauit, vxorem duxit, ac postremò ex B. Xauerij colloquijs atque præceptis ad Christum transijt. Eius accessu, quòd sapientiæ facilè primas in sua ciuitate tenebat, plurimumque auctoritate valebat, quantum Bonzijs doloris est auctum, tantum gaudij Christianis. Omnino florebat in dies Christus Amangucij, & ad eius cultum atque baptismum ea quotidie fiebat accessio, vt trium millium summam annuo interuallo confecerint. Et quidem in ijs insulis ac regionibus, quæ ne fama quidem & auditione, vt in suis Xauerius litteris eius rei diligens indagator affirmat, aliquid aliquando cognorant. Iam neophyti, & qui veritatis lucem repudiatis Iaponicis fabulis acceperunt, adeò firmi stabilesque in proposito sunt inuenti, vt per varias deinde clades, bellicosque tumultus, suis sæpè destituti magistris atque rectoribus, acceptam Christianæ vitæ disciplinam annos vigintiquinque religiosè coluerint.

110 *B. Xauerij multa miracula.*

111 *Banduensis Academia disciplina.*

112 *Ter mille Christiani anno spacio Amangucij*

Cùm hæc Xauerius ageret Amangucij, afferuntur ab rege Bungi litteræ plenæ humanitatis & officij: auere se Lusitanorum sermonibus inflammatum, quorum nauis eò erat appulsa, videre eum, cum eoque colloqui: proinde ne in Bungum grauaretur accedere. Eodemq; fermè tempore Odoardus eum Gama classis Lusitanæ præfectus ad Bungi portum leucas fermè quadraginta ab Amangucio per litteras inuitarat. Itaque Xauerius relictis Turriano Fernandioque curæ neophytorum, duobus ipse tribusque comitibus è neophytorum item numero, qui vt Goæ instituerentur, ei se adiunxerant, in viam se dat. Ii domi suæ nobiles Xauerij iussu vehebantur in equis decoro vestitu, ipse verò pedibus subsequebatur equitantes in obsoleta veste, sacreque supellectilis sarcina dorso imposita. Leucas à portu Bungensi duas aberat, cùm Lusitani aliquot à Gama missi properè cum equis obuiàm veniūt. Equum de via fesso statim admouent, & singularem hominis admirati modestiam, se ipsum despicientis & fatigantis, sarcinæ onus extorquent. Sed cùm precibus ab eo nullis, vt equum insenderet, impetrarent, ipsi quoque pedibus, vel reclamantem, quod reliquum erat itineris, comitantur. Vbi cognitum in portu est iam sanctum Patrem adesse, extemplò Lusitani omnes ingenti cum gaudio & gratulatione obuiàm effusi, crebra eum bombardarum disploſione salutant. Bungense regnum ex tribus præcipuis Iaponiæ partibus, quas suprà descripsimus, in ea est, quæ Ximus nominatur. Vrbs regia, vnde nomen regno, Bungum, nomineque alio, Funaium. Rex annis adolescens, consilio & prudentia præcurrebat ætatem. Qui (cùm portus ab vrbe non procul absit) Lusitanorum strepitu excitus insolito, veritus ne cum prædonibus depugnarent, confestim ad nauarchum mittit sciscitatum quid rei tandem sit: vt, si qua sit imposita succurrendi necessitas, cum celeritate succurrat. At vbi renunciatum

113 *Accitus à rege Bungi Xauerius ad eum se confert.*

114 *Excipitur à Lusitanis perhonorificè.*

ciarum est festo illo bombardarum fragore Xauerium honoris ergò exceptum; admirari rex vehementer, & ægrè sibi persuadere pannoso homini atque mendico (talem enim ei descripserat rumor) tantum honoris ab Lusitanis haberi. Studuerant quippe Bonzij eius apud regem ac populum nomen, ne Bungi similiter, vt Amangucij, suo nomini officeret, impudentissimis mendaciis & obtrectationibus obscurare, famamque omnem eius sanctitatis obterere. Sed eorum mox fraudes aspectus ipse Xauerij, in quo sanctimoniæ quidam splendor ac dignitas elucebat, vulgò omnibus patefecit. Rex illum per adolescentem propinquum suum, triginta nobilibus viris, & morum magistro comitatum cum litteris non minùs reuerenter, quàm amicè scriptis, in insequentem diem inuitat. Quem vt regius adolescens aspexit nullo vestium nitore conspicuum, oris tamen habitu venerabilem, summoque in honore apud Lusitanos, obstupuit: redditisque ab rege litteris ad magistrũ suum in digressu conuersus, Præstantissimum, inquit, necesse est esse huius gentis Deum, qui Lusitanas naues pauperrimo parere homini velit, tantoque bombardarum strepitu declarari, quanti sit apud superos, penè cunctis inuisa mortalibus, paupertas. Litterarum autẽ quas ab rege reddidit, exemplar hoc

115 *Epistola Bungensis regis ad Xauerium.*

" est. Fortunatus tuus ad nos aduentus Deo, quem
" colis, sit perinde gratus, vt ei grata est laus San-
" ctorum. De tuo ab Amangucio ad Figen (hoc
" erat portui nomen) accessu cognoui ex Quansio,
" quanto cum gaudio testes tibi sint omnes mei.
" Proinde rogo te etiam atque etiam, si studio, quo
" te complector, obsequi velis, priusquam lux in-
" sequens oriatur, pulses fores domus meæ, vbi te
" expecto: nec importunitatem meam grauatè fe-
" ras, neúe meos abhorreas amplexus, quibus ego
" proiectus ad terram supplico Deo tuo, quem
" Deum deorum, & optimum optimorum quot-
" quot in cælo degunt, esse profiteor, vt clamori-
" bus doctrinæ tuę hominibus quo inflatis aperiat,
" quàm ei sit grata ista tua paupertas ac sanctimo-
" nia, ne nostrorum cæcitas filiorum vanis huius
" vitæ pollicitationibus decipiatur. Cæterùm de
" tua incolumitate nos admone, vt per quietem
" noctis placidus obdormiscam, quoad me gallo-
" rum cantus excitet, deque tuo ad nos itinere
" aduentuque præmoneat. His redditis litteris,
" postero die Gama consilio adhibito, summo om-

116 *B Xauerius cum splendido comitatu ad regem adit: magnóque apparatu ab eo recipitur.*

nium consensu decreuit, è re Christiana fore, si prima illa Xauerii cum Ethnico rege congressio quàm splendidissimo apparatu pompaque celebraretur: quæ Bonziorum obtrectationes calumniasque prosterneret, & insolentissimorũ hominum partam fraudibus atque mendacijs existimationem obtunderet. Extemplò igitur pretiosissimis Lusitani pro se quisque vestimentis induti cum Xauerio ad regiam pergunt. Triginta erant numero aureo torque decori, totidem instructi famulis & pedissequis non ineleganti vestitu. Xauerius quoque ijsdem cogentibus Lusitanis egregiè togatus, exoletam mox rediturus ad vestem, caubalinam superinduerat. Sacerdotalis stola è serico villoso viridi ad genua vsque de cervice pendebat aurea cum appendicula, quali tum sacerdotes vti consueuerant. Hos initio parua nauigia vehebant sericis intenta velis, & præclaris conspicienda vexillis. Nec deerant tubæ lituique per interualla modulatè canentes. Cuius rei nouitas tantos vndique indigenarum concursus ad spectandum excitit; vt nisi confertissimam turbam regij satellites summouerent, locum omnem ad excensum Lusitanis obstrueret. Præstò fuit ad litus Xauerio excipiendo lectica à rege missa, quam tamen ille gratijs comiter actis, cùm remisisset, pedibus perrexit. Prosequebantur ex Iaponica nobilitate complures. Præibat nauarchus œconomi instar virgam præferens manu: proximi autẽ iuuenes lectissimi quinque ministrorum speciem gerebant. Vnus serico in inuolucro ad vsum sacerdotis Dei summi Breuiarium, alter crepidas holosericas, tertius è Bengalensi arundine scipionem aureo capulo prefulgentem, galerum alius, denique postremus Dei Matris præferebat effigiem cum damascenæ rubræ vestis integumento. Cæteri deinceps Lusitani quadrato velut agmine sequebantur. Atque hoc splendore pompaque nouem celebertimis vrbis vijs ad regiam, incredibili indigenarum frequentia studioque visendi ventum est. Hic Xauerius prætorianos milites in propylæo luculenter armatos numero sexcentos offendit: eorumque ducem atque præfectum nomine Fingendonum pro foribus obuium habuit: dein in spatiosa porticu è regia cohorte complures. Hic quinque illi, quos dixi, iuuenes venerabundi quod quisque ferebat, submisso genu Xauerio reddunt, attonitis admiratione Iaponibus, inque suos frementibus Bonzios, qui longè alium sibi regique Xauerium atque oculis cernerent, describissent. In aulam deinde ingredienti plurima nobilitate refertam regius adolescentulus ab sene ductus occurrit, tarę prorsus indolis, vt indicauit oratio; qui beatum virum patrio more salutans, Tuus, inquit, felix ad nos aduentus perinde regi gratus erit, vt tempestiuus imber segeti sitienti. Ingredere igitur ad nos lætus, bonis iuxtà carus, ac malis inuisus. Cui cùm Xauerius comiter, & eius salutationi consentanea respondisset, rursusque alia puer adderet supra ætatem de rebus grauissimis disserens, deductus est cum Lusitanis vlteriorem in aulam, vbi Procerum liberi expectabant. Hi pro gentis more, statim vt apparuit, exquisitis humanitatis indicijs excepere. Sed ex eo numero duo pro omnibus elocuti: Tuus, inquiunt, faustus & fortunatus aduentus, sacerdos sancte, tam erit regi nostro carus quàm mammas præbenti puerperæ dulcissimi risus infantis. Hæc & alia eiusdem generis cùm dixissent, in interiorem Xauerius deductus aulam, vbi regis frater, qui mox Amangucianum in regnum adscitus est, primis cum Proceribus versabatur, omni item verborũ honore consalutatur. Illud in cæteris verborum officijs germanus regis pronunciauit, beatiorem sibi visum esse regem peregrini sacerdotis aduentu, quàm si cunctis Sinarum thesauris (ij tres & triginta numerabantur) auctus ditatusque esset. Tum prehensa Patris manu in intimam eum aulam magnificè ornatam, vbi rex stans venientem præstolabatur, induxit. Procumbentem de more ad genua manu confestim alleuans rex inhibuit; vicissimque ipse Xauerium ter more patrio, inclinatis

clinatis ceruicibus veneratus, pari in strato sedeque collocat. Secundùm hæc gratulationis officia fratrem Procerestque respiciens, elata voce rex, Vtinam, inquit, ex huius cæli terræque opifice sciscitari fas nobis esset, cur aut nos in tanta errorum caligine, tantisque tenebris iacere passus sit; aut his, qui vltimo ex orbe venerunt, tantum lucis sapientiæque donarit! Constat enim inter omnes, quæcunque ab his dicantur, quantumuis nostris religionibus aduersaria, consentaneis firmari rationibus: vt, si rationem ducem sequi velis, nihil omnino habeas, quod opponas: Bonzios verò nostros in explicanda religione, institutisque; maiorum miserabiliter hæsitare. tam in docendo varios, tam inconstantes videmus.

117 *Faciandoni Bonzij contumacia.* Huic orationi Faciandonus haud ignobilis Bonzius, qui fortè aderat, confidenter libereque respondens, Religionis, inquit, causa non est eiusmodi, ô rex, de qua ipse doctrinę non satis gnarus statuere queas. Si quid ambiguam mentem torquet atque solicitat, præstò est, quem consulas. Næ ego non modò scrupulum tibi omnem eximam, verùm etiam perficiam, vt id ipsum, de quo ambigis, hoc ipso sole clariùs aspicias: liquidò vt omnes iudicent, & vera esse, quę Bonzij doceant, & rectè apud eos doctrinæ pretia collocari. Ergo à rege iussus homo confidentissimus abstrusa suæ religionis enunciare mysteria, cùm multa de suis fabulis commentitijs, multa de Bonziorum fucata sanctitate incredibili deliratione dixisset; ad extremum iracundia prouectus contra Christianorum disciplinam, & regem ipsum insolenter exarsit. Quapropter impositio ei per summum dedecus & ignominiam silentio furibundus & æstuans è regia se repętè proripuit; regem ipsum, qui talia in deorum auderet antistitem, execrans, eique subitum de cælo ignem ac pestem imprecans: vt satis magnum ex eo summæ Bonziorum sanctimoniæ specimen capi posset. Xauerius autem, vbi post multa potestatem abeundi, regem rite venerans impetrasset; enixè ab eo rex ipse contendit, vt se ex interuallo reuiseret, & Christianis mysterijs imbueret, simul & appositi cibi particulam sua manu comiter obtulit: quam ille, ne regis humanitatem aspernari videretur, præsertim quòd Iaponicarum mensarū insolentiam excusauerat inuitatus, accepit. Lusitani porro vniuersi, & nauarchus in primis, qui circumsteterant, in genua pariter procumbentes regi gratias egerunt, quòd tanto honore sacerdotem Dei

118 *Rex Xauerij vsu fit melior.* inuitis Bonzijs atque furentibus affecisset. Xauerio autem quamdiu regia in vrbe substitit (substitit autem sex & quadraginta dies) antiquissima cura fuit, arcta sibi regem consuetudine deuincire, eumque prauis Bonziorum moribus ac doctrinis imbutum contrarijs dedocere præceptis: detractisque quàm plurimis vitijs, in eius pectus Christum inserere. Dum in hanc curam excubat, nemini Bonziorum ad se aditum patere rex voluit, vt quem flagitiorum nimius incesserat pudor, quibus Bonziorum se nefarijs hortatibus inquinarat. Sed meliore inuento magistro sua vitia quàm plurima exuit: delicias & amores eiecit, & contra Bonziorum præcepta ad leuandam fouendamque multorum inopiam animum adiecit: vt iam præter baptismum ab eo quod requireres, non multum esset. Castigatis damnatisque moribus suis, corrigere & alienos instituit. Infinitam peccandi licentiam impunitatemque coërcuit: tetra multa ac facinorosa, quæ Bonziorum inuexerat impudentia, de ciuitate sustulit: infantium cædem, vsitatum apud eas gentes facinus, seueris legibus vindicauit. Ex altera parte Xauerius, regis cura non intermissa, multas quotidie horas in erudienda multitudine collocabat, & suas quoque Lusitanis impertiebat: vnam ante lucem ad eorum animos expiandos, alteram sub noctem ad eos cohortandos & incendendos. Ita diem totum per summam sui corporis negligentiam distinebatur. Querentibusque domesticis & amicis, quòd nimium serò se tecto reciperet, respondebat nihil esse quòd sui rationem ducerent, cùm instaret hora conuiuij, aut se de die numerarent in viuis: si secùs facerent, apud se grauiter offensuros: suum cibum animarum esse salutem; & in summis se habere delicijs, si Deo suo vel vnius Iaponis animā lucrifaceret. Esca quippe iustorum, vt Gregorius Pontifex rectè dixit, conuersio est peruersorum. Ad hanc pellendam explendamque famem, vel potiùs leniendam apponebat ei subinde Dominus Ethnicos: de præcipuis, qui in ipsum crederent, & ei se dicarent, Bonzio primario insigni nobilitate atque doctrina Xauerij rationibus mutua concertatione deuicto adeò Christus illuxit, vt in medio foro frequentissimo procumbens in genua non dubitarit eum verissimum Deum, Deique filium libera clarissimaque voce profiteri: sublatisque in cælum manibus oculisque genis rorantibus ei se totum tradere: deinde madidis item oculis à circumfusa Iaponum multitudine, omni animi demissione contendere, vt & ipsi sibi ignoscerent, & id ab alijs, quos obuios forsitan haberent, suis peterent verbis; quòd toties ea pro veris populo venditasset, quæ tum demum ipse, quàm essent falsa & inania, intelligeret. Tam egregia fidei contestatio à Bonzio nobilissimo, eodemque doctissimo in maximo Ethnicorum conuentu edita, quantos in eorum animis motus effecerit, existimare, me tacente, quiuis potest. Constat suo ore affirmasse Xauerium nullo se negotio, si collibitum esset, quingenta ampliùs Iaponum capita statim potuisse lustrare. Sed temperādum suis putauit ardoribus, ne quid tentaret auidiùs, quod incredibili dolore saucios rei Christianæ successu Bonzios exulceraret. Iam enim cum Xauerio sæpè congressi è certamine victi discesserant, iam absentis famam falsis criminibus & calumnijs obterere, præsentis autem lacerare conuicijs ac contumelijs conati erant tum, cùm per ludibrium egentissimum illum mortalium omnium, canem putidum, voratorem humanorum cadauerum appellabant. Iam cælestes iras frustra populo denunciarant, si relictis patrijs religionibus susciperet nouam: denique cùm suam in animis ciuium auctoritatem exoleuisse iam cernerent, tentatisque rebus omnibus nihil se contra Xauerium Christianosque proficere; vltima experiri decreuerant, nimirum vt eum Lusitanosque per tumultum ex composito excitatum, de medio tollerēt. Quæ cùm Lusitanos Xaueriumque non fallerent: quanquam is in maximis Dei

119 *Xauerij studium, & famæ animarum.* Lib. 31. mor. c. 11.

120 *Bonziorum odia in Xauerium.*

bene-

beneficijs id, quod hostes minitabantur, enumerabat; tamen non committendum putauit, vt incautè imprudenterque præcipites ad iram animos incitaret. Quorum minas atque terrores cùm regis tecti præsidio Lusitani contemnerent, aliò videlicet suos impetus conuerterunt. Bonzius erat ætate prouectus nomine Fucarandonus, doctrinæ præstantia inter suos vnus excellens, qui celeberrima in Academia reconditas Iaponum litteras annos triginta docuerat. Is tum Bonziorũ cœnobio præerat ab eo loco passuum millia quadraginta. Hunc Bonzij ad delendam superioris congressus maculam confestim euocant; exploratam sibi victoriam, & domi quodammodò cõditam de peregrino sacerdote polliciti. Cùm is Bungum celeriter aduolasset, homo inflatus opinione sui, audacter in regiam venit sex septemue Bonzijs doctissimis comitatus, vt per salutationis officium Xauerium ad certamen eliceret. Contulerat eò se commodùm cum Lusitanis Xauerius, vt Amangucium remigrandi commeatum & veniam ab rege postularet. Rex vt Bonziorum consilia sensit, rem esse existimans aleæ plenam atque periculi (quippe qui Xauerio quamuis satis confideret, verebatur, ne doctorum multitudo suis vel clamoribus, vel contentionibus veritatem obrueret) principio cœpit hærere: postea tamen eodem hortante Xauerio, pro quo veritas stabat & loquebatur, ea cura liberatus, columen illud Bonziorum introduci iussit, & ad colloquium admitti. Qui facta à rege potestate cum Xauerio certamen ingressus, deliramenta loqui cœpit, & ea obijcere ac percunctari barbara quadam arrogantia elatus, quæ si mandentur historiæ, risum lector hoc loco vix teneat. Summa tendebat ad Pythagorica somnia. Iam pridem ante mille & quingentos annos Xauerium sibi ipsa in Iaponia cognitum mercatore mercatori, & ab eo se emisse sericam vestem, qua reuendenda vberem quæstum fecerit: tum irridere Xauerium, quòd talia non recordaretur, & deliramenta alia. Quid enim homine consilij ac mentis compote, aut litterata altercatione dignũ afferat, qui huius vniuersitatis parentem ac Dominum non agnoscat? qui dominatu rationis excusso, cæco cupiditatum impetu rapiatur, qui denique vitiorum probra pro virtutibus colat, & nefandorum scelerum turpitudinem dedecusque non sentiat? Tales sunt ferè Bonzij, & eorum, de quo agimus, signifer ac dux Fucarandonus: vt iam non ambigas vter de duobus æstuarit in eo certamine magis, Bonzius ne pro mendacio, an dimicans pro veritate Xauerius. Procliue quippe est pro veritate pugnare, quæ pro se mittit voces, nec cuiusquam desiderat patrocinium. Et quidẽ minimo Xauerius negotio, & ea quæ Bonzius obijciebat elusit secundissimis regis ac Procerum acclamationibus, & ea ipse obiecit elato, quibus se expedire sine furore & rabido clamore non posset. Cuius pertinaciam atque proteruiam, insanissimasque vociferationes rex ac Proceres stomachati pariter vniuersi exclamant, si bellandi causa eò se contulisset, facesseret Amanguciũ, vbi tum armis cuncta perstreperent: ibi belli copiam, quam vellet, inuenturum: sin autem disputandi gratia venisset, rabiem ejceret, poneret iracundiam, & peregrini sacerdotis æmularetur in differendo modestiam. Quæ cùm homo impotentissimus audire non posset, exarsit acriùs, & regi Proceribusque petulantissimè maledixit, vt exturbandus illico è regia fuerit, insigni Bonziorum dedecore atque dolore: quo efferati & in rabiem versi, fanorum valuas tota vrbe præcludunt, populumque ac Proceres sacris prohibent. iamque ad seditionem plebis deducta res erat, cùm gliscentem Bonziorum furorem, populique motum callida rex dissimulatione sedauit. Inter hæc Lusitani Bonziorum iras tumultumque multitudinis veriti, in portum properè se receperant, auctoresque Xauerio fuerant, vt ipse quoque tempori cederet: neque vitam suam in periculum audaciùs temereque proueheret. Cùm ille prorsus abnueret de catechumenorum magis, quàm de sua salute solicitus, Præfectum ipsum hortantur Odoardum, in vrbem redeat, indeque Xauerium abstrahat, priusquam ei à Bonzijs periculum procreetur. At ille ad omnia pericula subeunda paratus, mortisque oppetendæ pro Christo sitientissimus, nullis neque precibus, neque rationibus adduci potuit, vt procellam temporis euitaret. Quam enim perniciem ijs accidere posse maiorem, quos in Domino genuisset, quàm vt à suo deserti ac destituti parente, Bonziorum iræ furorique obijcerentur? Quid porro Bonzijs ipsis optabilius, quàm vt qui eorum argumentis ac rationibus non cessisset, is eorum minis terroribusq; concederet? partamque de ipsis victoriam ad extremum turpi fuga fœdaret? Proinde cum lacrymis rogare Præfectum, reuerteretur ad socios eius reditum præstolantes. Quæ cùm Præfectus Lusitanis eodem animi sensu, vti acceperat, renunciasset: & simul addidisset fixum sibi & statutum esse in vrbem redire, vt vel Xauerium, si qua posset ope, protegeret, vel cum eo mortem pariter occumberet; Lusitani egregia eius collaudata fide, certatim & ipsi in tam glorioſi periculi societatem se offerunt, obuersaque prora (nam prouectam in altum habebant in anchoris nauim) portum repetunt, expectantes quorsum tandem eruptura res esset. Is nuncius vt Xauerium & catechumenos recreauit, ita Bonzios debilitauit ac fregit, genus hominum tale, cui si os ostenderis, experiaris ignauum; si terga verteris, animosum. Instant à rege tamen, vt ad intermissam disputationis pugnam contentionemque redeatur. Idque à rege certis conditionibus est concessum. Primùm vt sedatis animis vocibusque tota res gereretur. Deinde vt ad ea finienda ac diiudicanda, quæ in controuersiam vocarẽtur, darentur arbitri: quorum etiam esset disputantium argumentationes, si quando delirarent, ad rectæ rationis normam regulamque dirigere: tum vt post disputationem de vnoquoque religionis capite eorum staretur arbitrio, & cæterorum auditorũ; quodque plures iudicassent, id ratum ac fixum esset: denique vt Bonzij nemini essent impedimento, si quis vi rationum ac momentis inductus Christiana sacra susciperet. His conditionibus dicuntur Bonzij ægrè cessisse, quòd essent laici homines de re sacra iudicaturi: nec dubium est, quin Xauerius quoque indignissimum existimarit arbitros de luce

121 *Fucarandoni nobilissimi Bonzij cum B. Xauerio disputatio.*

122 *Xauerij magnitudo animi.*

123 *Instauratur disputatio cum Fucarandone.*

luse assumi cæcos, ac de religione Ethnicos, eosque solos, quorum causa agebatur: tamen & regi sciens summè probari Christianas res, & quia salua religionis diuinæ existimatione declinari nequibant, veritatis vi, causæque bonitate, atque inprimis Dei ope confidens, magno animo suscepit. His igitur propositis conditionibus postridie Fucarandonus tribus Bonziorum millibus stipatus atque succinctus, quasi proficisceretur ad bellum, in regiam animosus ingreditur. Sed ex ea turba rex per speciem euitandi tumultus, consulendiq; Bonziorum dignitati, quatuor dumtaxat admisit. Negabat enim Bonzijs satis decorum fore, aut satis amplum ad famam, si dici posset tria ipsorum millia cum vno peregrino suscepisse certamen. Lusitani ad hanc noui certaminis formam in vrbem reuecti, luculentiore adhuc, quàm antea, comparuere vestitu, vt eorum inusitatus splendor, & singularis erga Dei famulum veneratio Bonziorum acies sensusque perstringeret. Simul in consessum ventum est, rex ex Fucarandono quæsiuit, quid tandem causæ afferret, cur non conferet allatam ex alio orbe religionem, rationi tam consentaneam in vrbe regia peruulgandam. Cui ille, probro iam mitior factus, leniter & quietè respondit; quòd nihil magis auitis religionibus & institutis, nihil tam reipublicæ, Bonziæque nationi, quæ deos pura & incorrupta mente coleret, aduersaretur, quàm noua numina, nouas religiones inducere. Eius rei grauissima Iaponiæ regum extare iudicia, & locupletissima testimonia, vt nefas esset eos aliunde salutem petere, quàm vnde patres eorum maioresque infinitis propè sæculorum ætatibus hausissent. Ad ea iussus respondere Xauerius postulauit à rege, vt Fucarandonum, si videretur, ea nominatim iuberet exponere, quæ vel ipse, vel cæteri Bonzij in Christianis doctrinis atque dogmatibus improbarent, vt respondendi ad singula copia fieret, & hoc manifestiùs demonstrari veritas posset, quo distinctiùs tractaretur. Cùm rex annuisset, nec Bonzius abnuisset, is quærere de Xauerio cœpit, cur ipse Iaponum dijs, quos ipsis tanquam per manus traditos reliquisset antiquitas, obtrectaret. Et ille, Quia, inquit, tam insigne

124 *Non potest esse nisi vnus Deus.*

nomen in eum dumtaxat conuenit, qui natura æternus & immortalis est, quique fabricatus est omnia, & suo nutu regit omnia. Nam Xacam, Amidam, & alios, quibus vos deorum vocabulum consecrastis, & quos vestræ litteræ ac monumenta docent homines fuisse mortales, hos deos numerare quî decet? Namque hic tantus ornatus mundi, tanta varietas pulchritudoque rerum cœlestium atque terrestrium, tam illustris siderum ordo atque descriptio, quæ in omne tempus conseruant progressus atque regressus admirabili incredibilique constantia; æquabilitas motus cæli, solis lunæque circuitus conficientium vicissitudines anniuersarias cum summa salute & conseruatione rerum omnium, in quibus nulla temeritas, nec vanitas, nec erratio, contraque omnis ordo, veritas & ratio appareat: tanta etiam vis & magnitudo maris atque terrarum, tanta florum, herbarum, arborum, frugumque fœcunditas, quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur; hæc, inquam, & innumerabilia ex eodem genere, quæ magnis vocibus Dei gloriam enarrant, nónne satis indicant architectũ tanti operis, tantique muneris ipsum esse verum æternumque Deum: cui propter excellentem præstantemque naturam omnis ab omnibus adhibendus sit cultus ac veneratio? Nec verò id nomen cadere vllo modo in multitudinem potest. Sed quemadmodum vna in domo vnus est paterfamilias, vnus in regno rex: ita in hac quasi magna domo, magnoque mundi regno vnum necesse est parentem, vnum principem esse. Quippe diuinitatis maiestas eiusmodi est, quæ non nisi in eam naturam iure conueniat, quę ex se ac per se sit rerum fons omnium & origo, nullo ipsa ortu, nullo occasu, summam bonorum omnium perfectionem complexa, cui nihil addi queat, qua nihil præstantius, nihil ditius, nihil potentius, nihil in vlla laude possit excogitari perfectius. Quæ perfectio nisi vnica cogitari non potest: quia si cogites plures, poterit earum vnaquæque additis aliarum bonis augeri: atque adeò omnes erunt finitæ, omnes indigæ, nulla Deus. Qui locus à Xauerio tractatus vberiùs, fidem nimirum auditoribus fecit, & eos plausus excitauit, vt omnium iudicio primæ litis contentione dirempta, pergendum porro videretur ad alia. Ergo aliam Bonzius ponere quæstionem iussus, quærere de Xauerio cœpit, cur Bonziorum chirographa, quibus pecunia mortuis permutaretur in cælo, vitio verteret: præsertim cùm illorum beneficio vita functi apud superos repentè diuites & abundantes existerẽt. Bonzij enim, quemadmodum suprà demonstrauimus, vt argento suos ciues emungãt, pro concione pronunciant, qui pecuniam Bonzijs in vita dederint, eos deinde post mortem decuplo cum fœnore eam exigere: ijsque suo Bonzij chirographo cauẽt, quod illi diligenter asseruant, & vt secum efferatur, cùm hinc abierint, curant. Quas Xauerius Bonzianæ auaritiæ artes, superiori capiti, quo vnicum esse verum ac summum Deum docuerat, orationem attexens: nec nisi ab eo expectanda esse post mortem præmia demonstrans: & quidem pietatis veræ cultoribus argento auroque longè superiores repositas in cælo diuitias, haud magno negotio dissoluebat. Sed ea re planè euidenter, quòd iniquissimum esse Deum concluderetur, si acceptam ab hominibus pecuniam potiùs, quàm eorum facta remuneraretur. Ergóne si pecuniam des Bonzio, & auferas innocenti, mercedem à Deo decuplam capies? Si ciues, si exteros spolies, & vndecunque rapias, dummodo Bonzium locupletes, tibi non solùm impune apud Deum, sed etiam quæstuosum erit? Summa est iniuria maiestatis illius iustissimæ & optimæ, existimare tum tibi propitiam fore, cùm prædam iniquam eris cum ea partitus, & in societatem latrocinij vocaris. Tum verò Deus sit peior hominibus pessimis. Namque homines iudices, si pecunia corrupti iniquè iudicent, digni pœna, & infames habentur: at Deus non solùm pecunia deprauatur ista Bonziorũ opinione, sed etiam decupla mercede corruptelam suam mercatur. Quid? igitur pauper quantumuis bonus piusque sit, ista sententia cælo excluditur. Rapiat igitur, latrocinetur, vnde vnde faciat rem, vt rapinarũ ex affluen-

125 *Chirographa, quibus Bonzij pecunia accepta promittunt post mortẽ larga præmia, cur damnanda.*

tia

tia super sit, vnde Xacæ Amidæq; gratiam emat; eoque præmium luculentius ferat, quo grauiore debuit pœna mactari. Quid verò tum certi, quid fidei, quid iuris inter homines reliqui fiet? quomodo stabit humana societas, si impijs & conscleratis (modò à Bonzijs chirographum emãt) non solùm impunitas proposita est, sed etiam felicitas? Audite igitur quid Christiana religio, quæ sincera est, quæ verum Deum purè, integrè, incorruptéque colit, quam Christus Dei filius deuocauit è cælo, ac miraculis maximis confirmauit; audite quid doceat. Aditum ad æternitatem non pauperibus, non feminis, non vlli hominum generi intercluſum esse, qui piè conuenienterque disciplinæ viuant. Quippe cùm Deus cæli terræque dominator feminas iuxtà ac mares, pauperes æquè ac diuites procrearit; omnes amplectitur, omnes sine discrimine saluos ac beatos vult, modò vitam cum virtute ac pietate degant, fidem colant, communẽ societatem tueantur, præstò sint inopię miserorum, abstineant dolis ac fraudibus, denique in religione vera rectè factis insistant. Itaque non in pecunia, qua vel reges ditissimi subita rerum commutatione possunt carere, sed in voluntate cuiusque ac potestate, ipsomet benignè, vt facit, iuuante Numine, situm est, æternas sibi quærere opes, & nunquam perituram felicitatem. Huic quoque disputationi vehementer à rege cæterisque arbitris assensum est, ingenti Bonziorum pudore, nec animi cruciatu minore, quòd regis Procerumque iudicio victi explosique discederent. Alij deinceps Bonzij doctrinæ & eloquentiæ laude celebres, ne debellati viderentur, Xauerium agentem ad populum, redintegrato quodammodo bello, multis ac varijs interrogationibus fatigarunt. Tenuit ea pugna quinque amplius dies, nec rex vnquam abfuit: seu vt fructũ è quotidiana illa disputatione capesseret, seu vt receptum in suam fidem hospitem suo patrocinio atque auctoritate defenderet. Is vociferantes Bonzios, & cæteruatim in eum irruentes inhibuit, clara voce contestans, si quis congruentem rectæ rationi religionem explorare vellet, eum non oportere similiter vt illos à ratione discedere. Surgensque è vestigio Xauerium manu prehensum honorificentissimo Dynastarum comitatu ad eius deduxit hospitium. Quin honos Xauerio habitus nouum Bonzij nominis probrum, nouus sibilus fuit. Disrumpebantur inuidia, & deos suos magnis vocibus inclamabant, vt vim coruscam fulminis in regem iacerent, eumque momento consumerẽt, qui patriam auitamq; religionem tot regum auctoritate firmatam, peregrina secta posteriorem duceret, & Bonzij nominis auctoritatem præ vili atque ignobili homuncione contemneret.

126 *Res gestæ à Cosmo Turriano, & Ioan. Fernandio Amangucij.*

Dum hos Xauerius triumphos de Bonzijs Bungensibus victor ageret, de ijsdẽ socij eius crebras Amangucij victorias referebant. Nam protinus vt videre Amanguciani abijsse Xauerium, rati Cosmum Turrianum, Ioannemq; Fernandium, tanquam patrono ac magistro spoliatos facilè opprimi posse; magno numero confluunt, domum complent, totosque dies inopes peregrinos quasi obsessos habent, alijsque super alias quæstionibus assiduè vexant. Adfuit Christi lux disputatoribus suis, Cosmoque quamuis non ita docto, rationes suggerente, ac Fernandio, qui iam linguam gentis probè tenebat, eloquente, omnibus abunde factum est satis; cùm tamẽ quæstiones quædam essent eiusmodi, quas ne Sanctus quidem Thomas, aut Scotus ingenij sui ac litterarum magnitudine (vt loquitur Cosmus) posse viderentur ita dissoluere, vt genti doctrina fidei destitutæ probarentur. Ex quo, inquit, planè apparuit, nequaquam esse nos, qui loquimur. Explicabant igitur religionis Christianæ dogmata, oppugnabant impias fabulas, anilesque superstitiones, conuincebant insanos errores, exagitabant disputando fraudes, & intoleranda flagitia. cuius pugnæ genus cùm diu ferre mendacissima Bonziorum natio non posset, non argumentis ac ratione, sed dolo atque fallacijs sibi repugnandum peregrinis doctoribus existimauit. Itaque ad opprimendam eorum auctoritatẽ, abroganda*mque* doctrinæ fidem tale commentum excogitant. Protinus in vulgus iactant, deorum simulacra locuta, & ex ijs diabolum pronunciasse, duos illos nouæ sectæ doctores suos fuisse discipulos, nimirum ad euertendas religiones auitas & instituta summissos: proinde cohortari omnes vt, si regnum ac regem incolumes vellent, infensissimos deorum hostes, & tartareæ scholæ discipulos enecarent. Id quo probabilius facerẽt, nouum mendacium affingunt, fulmen se vidisse de cælo supra regiæ cecidisse fastigium, quo suam dij significarẽt iram, regique celerem denunciarent exitum, nisi nouæ sectæ, & eius interpretibus atque internuncijs fauere desisteret. Commodùm Satanas mendacij parens & architectus, qui nimirum totam fallaciæ seriem præstruxerat, vt ea commenta firmaret, & rata faceret, potentissimum totius, regni Dynastam in suum regem incitarat. Qui cùm vrbem ex improuiso magna manu, ciuibus nec opinantibus, aut suspicantibus, occupasset, regem ipsum exegit, in easque compulit & coniecit anguſtias, vt, cùm popularis sui vim effugere manusque non posset, ne in eius potestatem veniret, filio quem secum duxerat interfecto, in sua quoque viscera ferrum strinxerit: admonitis antè domesticis, vt & filij cadauer & suum, ne vel mortui in tyranni manus inciderent, cremarentur. Tenuit vrbis vastitas depopulatioque dies octo, magna corporum strage, igne ferroque gliscente. Tum verò fatidici Bonzij suis inflati prædictis apud populũ & nostros intolerantissimè gloriari, & subitam illam rerum conuersionem, clademque communẽ, deorum interpretari supplicium, quo Iapones monitos vellent nouam vti sectam cum suis auctoribus ex vniuersi regni finibus exturbarent. Plebs etiam omnis, quæ plerumque res euentis, non ratione iudicioq; ponderat, maximè perturbari, tot immemor cladium, quas ante Christianorum aduentum ea ciuitas pertulisset: nec satis animaduertens quàm crebræ id temporis in reliqua Iaponia, vbi nondum Christianus aliquis apparuerat, conuersiones, rerum*que* mutationes existerent. Verùm enimuero antiquissimum Satanæ inuentum est, vt ad infamandam Christi legem, ab eoque mortalium animos auertendos, vulgò existimẽt homines, omnis publicæ cladis, omnis

127 *Adest singulare Dei auxilium Turriano ac Fernandio disputantibus.*

128 *Fallacia Bonziorum*

129 *Amanguciani vexant manu sibi assert, vrbs vastatur.*

130 *Vetus calumnia Christianæ legi, pereã afferri calamitates.*

popularis incommodi causam esse Christianos.

In Apol. cap. 39. „ Si Tiberis ascendit in mœnia, Tertullianus in-
„ quit, si Nilus non ascendit in arua, si cælum steterit,
„ si terra mouit, si fames, si lues, statim Christianos
„ ad leonem. Et tamen ante Christi aduentum ma-
gnis cladibus vrbem & orbem vir doctissimus
cæsa cõmemorat, & tum accidisse leuiores, cùm
131 Cyprian. ad Demetrianum. August. li. 2. de Ciuit. cap. 39. à Deo Christianos terrarum orbis accepit. Quem
etiam locum, vt omittam martyrem Cyprianum,
in ijs libris, quos de Dei ciuitate conscripsit, fusè
persequitur Augustinus, cùm quosdam confutat
imperitos, qui affirmare nitebantur in vulgus,
clades, quibus per certa locorum ac temporum
interualla necesse est affligi genus humanum, à
dijs inuehi Christiani nominis causa, quòd con-
tra deos suos ingenti fama, & præclarissima cele-
„ britate longè lateque manaret. Recolant ergo
„ nobiscum, inquit, antequam Christi nomen, ea
„ cui inuident, gloria populis innotesceret, quibus
„ calamitatibus res Romanæ multipliciter varie-
„ que contritæ sunt; & in his defendant, si possunt,
„ deos suos, si propterea colantur, ne ista mala pa-
„ tiantur cultores sui, quorum si quid nunc passi
„ fuerint, nobis imputandum esse contendunt. Ea-
dem igitur, edocti à Satana Bonzij, vt in duos il-
los Xauerij socios populum inflammarent, Chri-
stique disciplinam in inuidiam vocarent, multi-
tudinis auribus inculcabant. Sed Dei prouiden-
132 Cosmus, & Ioannes ex magnis seruantur periculis. tia, quæ maximè in opportunitatibus est adiu-
trix, in tantis periculis suos famulos non dese-
ruit. Namq; opulentissimi Dynastæ Naetondo-
ni coniugem excitauit, vt in suam fidem atque
tutelam turbulentissima illa tempestate Cosmũ
Ioannemque reciperet, & in cœnobio primùm,
quod suis sumptibus Bonzijs extruxerat & ale-
bat, deinde in posticis suarum ædium partibus
occultaret. Hìc eorum salutem ac vitam, fideli
adhibita ministrorũ custodia tamdiu texit, quo-
ad sedatis tam feris fluctibus, exturatisque regis
interitu inimicorum odijs, rex nouus eligitur. Ad
133 Creatur rex Amangucij regis Bungensis frater. regis Bungensis fratrem (de quo suprà memini-
mus) Procerum consensu per legatos delatum est
imperium. Xauerius, vt eum Amangucij neophy-
tis socijsque suis conciliaret, precibus à Bungensi
rege contendit, vt eos tutelæ fideique fraternæ
commendatos vellet. Fecit rex, quod rogabatur,
impensè: & vt verbis pondus adderet, facere ag-
gressus est ipse sua in vrbe, quod fratri suaserat.
Nam & defendendos singulari fide neophytos
fouendosque suscepit, & certum Funaij domici-
lium Societatis Patribus destinauit. Ergo rex re-
gi, & frater fratri benignè omnia prolixeq; pollí-
citus, summa deinde fide promissum suum exol-
uit. His rebus ita compositis, domitisque dispu-
tatione iam Bonzijs, reliquum Xauerio fuit, vt,
quod iam dudum agitabat, reditum in Indiam
maturaret. Maturandi ea causa fuit, quòd apud
134 Xauerius statuit redire in Indiam multa de causis. nobilitatem & Proceres Iaponios, quorum in
vtramque partem plurimùm valet auctoritas, ni-
hil omnino proficeret: siue quia propositum ante
oculos ipsius Bungi regis habebãt exemplum,
qui cùm tantum vna ex parte Christianis rebus
faueret, ex altera verò domestica retineret sacra,
suo damnare iudicio eos, qui peregrina susciperent, videbatur: siue quia Bonzij Christianis in-
stitutis infensi, vt ab eis suos quoque ciues auer-
terent, Sinarum auctoritatem, quam apud Iapo-
nes maximi ponderis fuisse docuimus, obtrude-
bant: illud identidẽ vulgò iactantes: Si vera esset
religio, quam Christiani colerent, vtique futu-
rum fuisse, vt eam Sinæ tanta præditi sapientia
susciperent. Quocirca ad eos protinus excurren-
dum sibi esse Xauerius censuit: vt expugnata su-
perstitione Sinarum, ea deinde facilius illato Eu-
angelio Iapones liberaret. Adhæc magnus ille a-
nimus nequaquam tot antè exhaustis saturatus
ærumnis, vel regionibus Christo apertis conten-
tus, ad labores & pericula noua, nouasq; tenran-
das prouincias ferebatur. Hoc enim fuit sapien-
tissimum Xauerij institutum; vt certo loco se non
contineret, sed alijs atque alijs regionibus aditis,
ijsque Sociorum tanquam præsidio impositò, ipse
vlteriùs sanctæ crucis signa proueheret. Ita cùm
primùm in Indiam venit, ipsa in vrbe Goa rem
Christianam aggressus, statuto ibi omnium Soci-
orum seminario, primam in Commorinum expe-
ditionem suscepit: ibique Societate relicta, Ma-
lacam, & in Molucas tetendit, ac Socios vtrôque
induxit: postremò in Iaponiam cùm penetrasset,
& felicia rei Christianæ fundamenta iecisset, re-
liclis ibi quoque opus qui promouerent, simul
præsidijs quæ iam statuerat muniendis imminebat, simul statuendis nouis. Ita factum est, vt So-
cios nullum ferè Xauerius in locum dimiserit,
quem non ipse antè lustrasset, magno cùm publi-
co, tum domestico bono: cùm & primordiorum
ipse difficultates peruinceret, morumq; gentium
ac locorum peritus, totum tam vastæ prouinciæ
statum ordinare aptiùs ac regere posset. Denique
etiam domestica Sociorum sibi tradita ab Ignatio
cura reuocabat tantisper in Indiam: quia nec o-
mnino in tanta Ethnicorum iuuandorum sedu-
litate erat posthabenda carissimorum institutio
fratrum. Nec alioqui propagatio Euangelij cur-
sum tenere prosperum poterat, nisi propagatores
ipsi solidarum virtutum stadium sine defatiga-
tione decurrerent.

115 Xauerij sapientia in regionibus semper nouis Euangelio aperiendis, & Societatis in ijs constituenda.

Hæc igitur voluens animo meditansque Xa-
uerius, Cosmo Turriano, quem cum Ioanne Fer-
nandio Amangucij relinquebat, Iaponicis rebus,
Socijsque etiam venturis iusso præesse, ex Iapo-
nia se quanquam inuitus auellit. Discedenti co-
mitem è suis familiaribus rex Bungensis cum lit-
teris ac donis ad Indiæ Prætorem dedit. Ipse ve-
rò duos secum è neophytis egregiè cordatos,
Marthæum & Bernardum, quos ad vrbem vsque
Romam Iaponicæ specimen indolis destinaret,
assumpsit. Digressum eius multis rex ipse prose-
cutus est lacrymis, simul illud Lusitanis, qui eum
comitabantur affirmans, talem se illis comitem
inuidere, quo carere ipse sine dolore non posset.
Cui Xauerius actis impensè gratijs de tantæ hu-
manitatis indicijs, celerem spem reditus, si vita
suppeteret, cum salubertimis monitis dedit; præ-
cipuè, vt meminisset se esse mortalem; & sæpè se-
cum animo reputaret, quot & quanta mortem
eius essent subsecutura piacula, nisi ea dum viue-
ret, expiaret: simul & in animum illud induce-
ret, qui Christum non agnosceret, nec veri Dei
cultum amplecteretur, eum sine controuersia
fundìtus periturum, æternisque apud inferos cru-
ciatibus tortum iri: qui verò diuina accepta lu-

116 Discedit Iaponia cum Matthæo & Bernardo Iapone, quos ad specimen Romam mitteret.

ce,

ce, ex ea mores vitamque componeret, æternam ei in cælo beatitudinē à Deo paratam. Quæ cùm rex audisset, lacrymis temperare non potuit. Adeò in eius animo sancti viri insedit oratio. Bonum videlicet eum natura genuerat, & quanquam religionem, quam tantopere probabat, amplecti diu nimis ille quidem seditionis metu cunctatus est: tamen ex quo Lusitanorum in amicitiam venit, & Christianæ religionis causam partesque suscepit, in fide officioque colendo sui similis semper fuit. Is cæteris è Societate, qui in Iaponiam postea sunt missi, proprium in suo regno domicilium, vti destinauerat, assignauit. Is eis ad regum finitimorum gratiam & amicitiam litteris ac nuncijs aditum munijt. Is in maxima temporum varietate, grauissimisque bellorum ac seditionum procellis, eorum incolumitati præcipua quadam solicitudine curaq; consuluit. Denique eo fauente mirum in modum amplificata & propagata Christiana res est. Quibus ille officijs ac benefactis diuina iuuante gratia, certissimam sibi viam ad animi salutem munijt, misericordiam extorsit: sexto & vigesimo anno ab Xauerij è vita discessu sacro tandem renatus est fonte, deque tanti Patris nomine Franciscus est appellarus. Hic est eorum princeps regum ac Dynastarum, ex quibus anno millesimo quingentesimo octuagesimo quinto legati ad Gregorium Decimum tertium Pontificem Maximum venerationis & obsequij nomine peruenerunt. Ii numero quatuor indole & stirpe clari adolescentes in Europam toto triennio ancipiti nauigatione deuecti, quàm iucundo populorum spectaculo, quanto hominum concursu, admiratione, fauore, quantis & Philippi Regis & aliorum Principum studijs Hispaniam Italiamque peragrarint, & ab alijs mandatum est litteris, & nostri, Deo adiuuante, suo loco tradent annales. Biennio igitur Xauerius in Iaponia exacto, soluit Nouembri mense prospero flatu. Sed die septimo coorta tempestas nauim in ignota nautis loca vi æstus abreptam, cæcisque in fluctibus errabundam summo cum naufragij periculo transuersam egit. Totos quinque dies, intendentibus sese nubibus cæli horror, perpetuaque penè tenebræ vix vsquam intermicante sidere, tenuerunt. In tanta ætheris perturbatione saliq, tam aperto rerum omnium discrimine, sedula Xauerij caritas nullo loco desiderata est, seu nautis diurno nocturnoque labore iuuandis, seu tranquillandis animis pauore perculsis. Mox cùm sæuire cœpisset ventus, tumidioresque iam fluctus tolleret, nautæ, ne grauior aliqua procellæ vis scapham ex oculis repentè surriperet, validis eam rudentibus ad onerariam deligant. sed validior nimirum procella fuit, quàm retinacula: quibus mox abruptis scapham, & in ea præter alios facilè quindecim, duos è nautico ministerio Mahometanos ex omnium conspectu momento sustulit. Cumque illuc nauarchus onerariæ cursum, quò illam ferri senserat, direxisset; pelago inhorrescente, & efferuescente turbinibus, incursantiū vndarum impetus onerariam ipsam propè demersit. Supplicabat tum Deo Xauerius in nauarchi cubiculo, cùm nautarum vectorumque exaudito clamore Deiparam inuocantium, festinus accurrit: & ijs præsentibus Christi nomen inclamans, præsens periculum deprecatur. Vix precem absoluerat, cùm nauis iam penè demersa vndis superatis emersit. Hoc perfunctos periculo, scaphæ adhuc discrimen angebat. Nam & subsidium necessarium inter maritimos casus desiderari erant, si illa periret: &, vt in ea quisque propinquos ac necessarios habebat, ita certatim eorum casum ac vicem miserans deplorabat. Quos Xauerius collacrymantes intuitus, bono animo esse iussit, omni asseueratione confirmans filiam redituram ad matrem, scapham ad onerariam. Postridie eius diei prima luce nauiculario speculari de malo iubet, num scapha compareat. Cui senior experiensq; nauicularius illudens, Tum demum, inquit, amissa scapha recipietur, cùm amittetur altera. Atqui ego non diffido, Xauerius inquit, eam benignitate Dei, Deiparaque Malacensis præsidio propediem incolumem affuturam. Nihil difficile Deo, vbi fides in promptu est. Verùm vbi renunciatum est, eam de malo omnino non conspici; Xauerius regressus ad preces, bonam diei partem ante Deum lacrymabundus extraxit. Exin lætus ab oratione digressus, eadem ille rursus canit, & sine hæsitatione confirmat scapham propediem affore. Erant enim eius præcordia diuinæ fiduciæ plena: quæ plerumque ex vsu Dei colloquioque concipitur, luculentissimum exorati Numinis testimonium. Sed vt egrè persuaderi solet ijs, qui animo perturbantur, minor est habita ab hominibus pauore perterritis prædictioni fides. Reditur ad speculam Xauerij iussu, obseruatur acriter scapha, expectatur cum ingenti onerariæ periculo, ærumnoso fluitantis in salo, dum aliquando compareat: nec tamen læti aliquid à speculatoribus renunciatur. Cùm ille iterum ac tertiò idem vaticinans affirmaret, nec satis audiretur, ægreque impetraretur à nautis, vt vel scapham in tantis fluctibus opperirentur, vel eam identidem in speculis obseruarent; tandem in maxima omnium desperatione, tristitia, pauore ecce tibi scapha repentè conspicitur, & quidem recto cursu ad onerariam aduolans, quasi manu duceretur à Deo. Extemplò versus est luctus in gaudium, & ad insperatum scaphæ reditum mœror omnis absterfus. Tum demum senserunt omnes vera cecinisse Xauerium, & ea animo præsensisse, quæ si ipsis oculis perspexissent, vix sibi persuadere potuissent. Is Dei adhuc concitatus afflatu, cùm aduentanti scaphæ funem parare tinijcere, Nihil opus est, inquit, funem: ipsamet sua sponte ad onerariæ latus accedet. Neque aliter factum est: ipsa sese ad onerariam cunctis inspectantibus, miraculoque obstupefactis applicuit: ipsa retinente nemine in medijs fluctibus stetit, dum religaretur ad puppim. Super hęc Ferdinandus Mendius Pintus Lusitanus vir honestus & grauis, qui rei præsens interfuit, narrabat reduces illos in onerariam receptos, cùm inanem iam scapham religatamque submouere nauicularius vellet; inhibuisse clamantes, vti priùs Xauerio manum, qui adhuc resideret in scapha, porrigeret; respondentique nautæ Xauerium in oneraria semper fuisse, nunquam ab fuisse, certatim illos affirmasse, quamdiu ipsos afflictasset in scapha tempestas, prorsus affuisse cunctos solantē,

137 *Xauerius in maxima tempestate succurrit onerariæ, quæ vehebatur, & amissam scapham diuinitus recipit.*

138 *Prædictiones Xauerij.*

139 *Xauerij species in scapha periclitantibus adest.*

& confirmantem, scaphæque cursum ad onerariam solicitè dirigentem. Tum demum intellectum est Xauerij speciem periclitantium oculis obuersatam pro eorum salute supplicantis, & sataguntis, vt intelligerent eius ope à præsenti illo discrimine fuisse seruatos. Quæres cùm omnium sermone celebraretur, summa cum admiratione Xauerij; modestissimus Christi seruus nihil sibi ex ea laude decerpens, totum id Deo, vt par erat, adscripsit, simul & gubernatorem admonuit, vela celeriter expediret, mox enim secundos ventos aspiraturos, & fore omnia tranquilla. Vix nauta vela sustulerant, cùm secundissima aspirans aura, mari tranquillitatem reddidit, nauimque ad Sancianum Sinarum insulam, quò Lusitani eo tempore commeabant, prospero cursu prouexit. Ad eius rei miraculum illud par Saracenorum, quos cum cæteris in eadem scapha periclitatos significauimus, haud ægrè Xauerius induxit, vt Christo nomen darent, & aquis salutaribus lustrarentur: quorum potissimùm animis valdè metuens, ne simul cum corporibus interirent, scaphæ incolumitatem tantopere concupieræ.

140 *Deliberat Xauerius cum Iacobo Pereria de legatione ad Sinarum regem instituenda.*

In Sanciani portu sanctus Pater peropportunè Iacobum Pereriam nauarchum experientem & industrium, nec minùs diuitijs nobilem, suique studiosum, qui propediem Indiam versus nauigationem adornabat, offendit. Cum hoc de sua profectione Sinensi, suoque ad regem introitu consilia contulit. Ea erant eiusmodi: vt, quoniam acceperat peregrinos omnes præter legatos, Sinarum aditu antiquis eorum legibus prohiberi, in Indiam reuersus à Prætore, Goanoque Antistite legationē curaret ad regem; cuius ipse legationis comes, inuento sic aditu, & admissus ad regem, vel palàm si per eum liceret, vel certè dissimulanter Euangelium Sinis inferret. Probauit Xauerij consilium Pereria vir prudens, & simul addidit commodissimum esse, si cum legatione munera iungerentur. Ad eam rem suam ipse operam, fortunas ac nauim liberaliter offert: decretisque in idipsum aureorum triginta millibus, certum cum eo hominem Goam destinat.

141 *Prædixit obsidionem Malacæ, & eius solutionem, & alia*

Naui conscensa de Malacensi obsidione Pereriam solicitum omni cura Xauerius esse liberum iussit; quòd frustra vrbe tentata hostis abscesserat. Prædixerat triennio antè Xauerius cladem Malacæ aliquam ob insigniter deprauatos mores, diuinitus impendere. In Iaponia deinde apud Bungum, cùm iam graui vrbs illa Iauorum obsidione premeretur, conuocatos Lusitanos iussit auxilium ferre si possent. Nec multò pòst precibus, vt creditum est, Xauerij, cui propterea rem Deus, quòd placari per eum veller, patefecisset, soluta obsidio est. Quod cùm Pereria obsidione dumtaxat siue aduectorum ex Iaponia sermonibus, siue aliunde cognita, ignoraret, non temere angebatur: cupiebatque antequam propiùs accederet, rerum statum cognoscere. Verum Xauerius, & saluam penitus vrbem sine ambagibus denunciauit, & loco insuper opportuno, quidquid de statu rerum cuperet, cogniturū. Adhæc cùm idonea profectioni tempestas penè iam abijsset, solicito suspensoque Pereriæ, ne vlla iam foret reliqua Malacæ nauis, quæ Xauerium in Indiam transportaret, Omitte curam istam, Pater inquit, Antonius enim Pereria parata iam dudum naui nos aditer expectat. Quin & tempestiuè Cocinum deuehar, vt in Europam quod opus est scribam. Quæ plenus Deo vir vsque eò habebat certa, vt cùm ad Sincapuranum fretum venisset, triginta ab Malaca leucis, prægredientis nauigij facultatem nactus, tum ad ipsum Antonium Pereriam litteras daret, rogans vt sibi præstolaretur, tum ad P. Franciscum Perrium, admonens, vt sibi Ioannem Brauum obuiàm mitteret. Quem cùm ipsemet anno antè mitti Goam iussisset, missum non esse, vt Perrius obseruauit, humanitus nosse nequiuerat. In hoc ipso ab Sinis Malacam cursu coniectura est & illam admodum celebrem prædictionem accidisse, qua, dum oborta sæuiret procella, dixit, propediem onerariæ, quæ ante ipsos è Sanciano soluerat, sparsas mari reliquias conspecturos: nauim autem Pereriæ, qua ipsi vehebantur, cui nomen sancta Crux, non nisi senio, vbi ædificata fuerat, nempe in litore Cocinensi, soluendam. cuius vaticinij priorem statim partem fluitantia in salo corpora, tabulæ, cæteraque naufragij argumenta, non sine commiseratione spectantium affirmarunt: posterioris exitum trigesimo fermè pòst anno, cùm interim mira fiducia ex Xauerij fausta pollicitatione Orientis maria nauis ea peruolitasset, facilè Cocinum totum perspexit, cùm vt reficeretur vetustate fatiscens, eadem quæ coagmentauerat, naualis officina dissoluit. Has inter prædictiones Malacam ventum. Continuoque ciuitas, vt antea incolumi eius in Iaponiam aduentu cognito, diem festum egerat, publica ad ædem Societati traditam supplicatione gratulationeque decreta: ita in præsens optato felicique reditu, tam lætis Iaponum nuncijs, tantis iam positis apud vltimas gentes rei Christianæ principijs, nullam lætitiæ gratulationisque significationem prætermisit. Sed Xauerius in effectum rerum maximarum, quas moliebatur intentus, Antonij Pereriæ onerariam, quæ prorsus, vt ille pronunciarat, instructa ad cursum opperiebatur, ingressus, Cocinum, inde nouo iam suborto anno Goam celeriter aduolauit.

HISTO-

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER DVODECIMVS.

1552
1 Dux è primis decem mortui an. 1552.

FVnc annum maximè insignem ac memorandũ Claudij Iaij, & ipsius Francisci Xauerij acerba mors fecit. In his nobile par è Patribus primis Societas, magnum Septẽtrio, magnum Oriens auxilium, ac sancta Ecclesia egregium illic sui propugnatorem, hîc propagatorem, vt suo loco dicetur, amisit. Pugnandum & pro viribus Societati fuit, ne Franciscum quoque Borgiam, quod non leuius morte ducebat, sibi honores eriperent. Quos consultò fugitantem ex oculis se subduxisse Pontificis, & in Hispaniam remeasse, ibique Ducis posita, religiosæ humilitatis assumpsisse personam, suprà demonstratum est. Sed sanctissimè instituta vita longè lateque celebrata sermonibus Imperatorem Carolum impulit, vt à Iulio Pontifice postularet, talem vt virum, tam illustris exempli, tantéque sanctimoniæ meritis ornaret præmijs, & sacra purpura decoraret. Nec difficile fuit Pontifici sua sponte ad id propenso, qui cum Francisco in Vrbe iam egerat, & in eam ipse mentẽ sententiamque vltro venerat, persuadere, vt spectatissimam virtutem illustrissimum in locum eueheret, & gradum dignitatis amplissimum. Ergo Cæsaris accedente iudicio ac voluntate, Franciscum absentem, in angulisque Cantabriæ delitescentem S.R.E. Cardinalem creare constituit. Quod vbi audiuit Ignatius, suarum partium esse censuit, ei rei quam primum occurrere, & omni ope prouidere, ne tam longè progressa perduceretur ad exitum. Apte omnia ad rem transigẽdam cum Deo, tridui spatium sibi sumpsit. Quo tempore quotidianis domi precibus ac sacrificijs indictis, sentiebat se interdum, trepidantiùs timidiusque, non tota animi fiducia libertateque ad eam rem discutiendam ac disturbandam accedere: interdum verò trepidationes illas hæsitationesque diminui; dum ad extremum continuandis precibus die tertio, omni trepidatione sublata, tanta est in eius animo consecuta tranquillitas, tanta fiducia; vt omne suum studium atque omnem operam interponendam esse decerneret, ne res ad exitum proueheretur: idque ab se prætermitti salua prorsus religione, non posse; cùm tamen fieri posse profiteretur, vt etiam, qui contrà sentirent & agerent, ad id incitarentur à Deo: neque hac in re vllam repugnantiam esse. Quod disciplinæ spiritualis rudioribus vtile documentũ est, ne facilè alteram partium condemnent in vna eademque re per se se non mala promouẽda disturbandaque certantium. Nam tametsi exitum sortiri non potest vtraque, fieri tamen potest, vt Deus velit pro se vtramque conari. Eo igitur decreto ac constituto Ignatius Cardinales aliquot, qui Societatis causam agerent, confestim adijt; eosque vt in suam sententiam perduceret, explicatis, quę ex eo honore in hanc familiam redirẽt, incommodis, laborauit. Deinde faciles nactus aditus ad Pontificem, causam tam prudenter, tamque efficaciter perorauit, vt eius prorsus orationi Pontifex acquieuerit. Rogauit ille Sanctissimum Patrem, ne honorem deferret inuito: offerret quidem certè, si placeret: recusantẽ nullo vrgeret imperio. scilicet quòd ea ratione & Cæsari, & Cardinalibus, quibuscum de ea re egerat, cumulatissimè satisfaceret: & ipsum porro Borgiam, Societatemque omni cura liberaret. Pontifex Ignatij auctoritate æquè ac rationum momentis impulsus fidem dedit & præstitit. Nam & purpureum galerum obtulit Borgiæ, & inuitum nullo coëgit imperio. Securus in Ognatensi recessu tum Borgia, & nihil suspicans, sibi Deoque vacabat, cùm tristem illum & inexpectatum ab Vrbe nuncium accepit: & tam longè prouectam Pontificis voluntatem, vt ad honores se vocaret, ingemuit: proque eo ac debuit, is qui vestium squallorem, religiosique cultus humilitatẽ cunctis purpuris præterebat, indoluit. Sed lætior ab Ignatio nuncius, qui rem sua iam industria ac labore discussérat, subinde perlatus, tristitiam omnem mœrorem que deterſit. Non hoc vnum perspecta viri virtus ac singularis sanctitas discrimen euasit. Ille ipse Pontifex Iulius eum iterum in amplissimum illum orbis terræ Senatum Philippi Hispaniarum Principis postulatu conscribere iam decreuerat; cùm ea de re Borgia mentione sibi Pontificis verbis à Poggio Cardinali facta Sedis Apostolicæ Legato, Philippique ad eam rem conficiendam interprete atque adiutore, sua & oratione & constantia Cardinalis animum ira flexit, & quò voluit, adduxit; vt ille ipse magnopere auctor Philippo Iulioque fuerit, ne Dei famulum, qui è medijs vitæ curis, & humanarum rerum strepitu ad optatissimam quietem & silentia solitudinis se receperat, inde abstraherent: ad eaque rursus, quæ nuper ille tam studiosè fugisset, quodammodo adigerent.

2 Magno conatu tenditur, ne P. Borgia fiat Cardinalis.

3 Fieri potest vt diuersa vel de re eadẽ studia à Deo sint.

4 Borgia Cardinalatũ sapiũs recusat.

Accesserunt hoc anno ad Societatem viri aliquot insignes. In his eruditione præstans Martinus Olauius Hispanus, ampla familia diuiteque natus in vrbe Victoria, quæ Alauensis prouinciæ in Cantabris caput est. Studiorum sedem Complutum adolescentulus habuit: quo tempore eò se studiorum causa Ignatius quoque contulit: cui primum ipsum largitum in eo oppido stipem diximus, ingenti protectò cum fœnore. Transgressus deinde Parisios, publiceque Philosophiam

5 Martinũ Olauij ad Societatem accessus.

nec sine laude professus, in rerum diuinarum disciplina pari laude versatus est: ex qua multis ingenij doctrinæque proditis argumentis, honorificos Doctoris titulos reportauit. Hinc profectus ad Carolum Imperatorem eius nominis Quintum, & in eius familiam adscitus sactis domesticis præfuit; in eaque Petro Soto sibi ad amicitiam adiuncto, cum eodem ad retundendum hæreticorum furorem, in Belgium abeunte Carolo, remansit in Germania. 6 Interim Otho Cardinalis Truchses Augustanus Episcopus exædificandum Dilingę Collegium ad instruendam armandamque Theologiæ præsidijs contra gliscentem hæresim iuuentutem curabat. Eius rei gratia doctissimos viros accersijt; quorum primas facilè tenebant ij, quos nominaui Sotus, & Olauius. Sed re plurimis difficultatibus circumsepta atque impedita, Sotus in Hispaniam se recepit, Olauius ad nouum orbem, quem Americam, vel Indiam obeuntis solis vocant, vt Ethnicos illos ad Christi cultum traduceret, animum vertit: eaque de causa satis instructam bibliothecam Hispalim, inde in eam Indiam transmissurus, præmisit. Hæc eo meditante, intermissum Tridenti Concilium Pontifice Iulio imperante, reuocatur, quò & Olauius ipse Cardinalis Othonis nomine & flagitatu se contulit: vbi multa præbuit suæ documēta doctrinæ. Sed cùm ad Indos suscepta cogitatio recurreret, Romam ad Polancum veterem amicum scripsit; vt, quem Patres nostri modum in vocandis ad Christum Ethnicis apud Orientis Indos tenere cōsuessent, sibi per litteras demonstraret: eum enim se sequi velle, & ex eorum consilijs moderari omnia. Rescripsit Polancus rem illam longioris esse sermonis, meliusque coràm, quàm per litteras agi posse: proindè priusquam in Hispaniam discederet, ad Vrbem accederet: vbi & sanctæ antiquitatis vestigia Martyrum nobilitata cruore conuiseret, & de sua in Indiam profectione per otium vnà conferrent. Hoc Olauius accepto responso, haud temere suspicatus, ne occulto rete se Polancus inuolueret, & in Societatem includeret, non mediocriter est offensus, & alienatione quadam animi statuit à nostris in posterum abstinere. Verùm vnde ipse alienationis initium, inde Deus adiungendi ad Societatem hominis captauit ansam. Progrediente die tot tantisque scrupulis angi, tot pungi stimulis cœptus est, dubius & anceps, præstaretne in Indiam proficisci, an in religiosam aliquam familiam se dicare; vt ad deliberandum in cœnobium Benaco situm in lacu, passuum Tridento millia fermè viginti secessisset: vbi toto Quadragesimæ spatio cōtinenti supplicatione Deum, & sui corporis afflictatione consuleret. Quo consulto atque explorato, statuit denique longè sibi præstabilius ac tutius esse in cœtu aliquo religioso sub alieno imperio suæ studere sanctitati, quàm in communi vulgarique vita suum ad arbitrium ac voluntatem, aliorum animis deseruire. Eo constituto decretoque consilio illud restabat alterum, vt è tot familijs ac disciplinis quam potissimùm amplecteretur, matura deliberatione decerneret. Quæ quidem deliberatio quàm proxima difficilior, vehementiùs hominē torsit. Cumque omnium instituta, leges, vitæque rationes accuratissimè perpendisset; ad omnes æquè se paratum atque animatum præterquam ad hanc nostram reperiebat. Namque ab hac ita abhorrebat; vt, cùm supplex esset Deo, sibi vt illucesceret, quam potissimùm arriperet, Societatem vnam semper exciperet. Qua in pugna consultationeque diu multumque versatus, ad extremum ipso anniuersario glorioſæ Anastasis die, inter sacrificandum, cùm Christi corpus in manibus sustineret, magno ardore animi lacrymisque precatus est Deum, vt eo se angore ac solicitudine liberaret: & cui familiæ potissimùm se addiceret, indicaret, Societate semper excepta. His fusis precibus 7 sensit se à Deo totis tentari præcordijs, & interiore quadam huiusmodi compellari voce: Hic ego te volo: in hac tibi Societate & viuendum, & moriendum est. Æquum est te meæ, non me tuæ obsequi, & morem gerere voluntati. Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Ad hanc ille vocem ex imo pectore cùm suam protinus redderet, O Domine, inquit, seruus tuus sum ego, seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, Societatis tuæ. Tam vehemens, tamque acer instinctus sancti Spiritus fuit, vt illicò coram Augustissimo Eucharistiæ Sacramento, quod præmanibus habebat, Societatem se Deo vouerit initurum, omni animo studioque diuinæ gratificandi voluntati. Quo ex tempore totus est animo commutatus, & planè alius euasit: nullum vt ipse faceret sui mirandi finem, qui tanto ardore illud ipsum expeteret & concupisceret, quod tanto paulò antè horrore odioque defugerat. Tridentum igitur reuersus, suum cum Lainio & Salmerone consilium communicauit: ac Romam subinde venit, vbi ab Ignatio receptus, primo suo tirocinio vir pius suam & Deo & Societati virtutem in omni munerum humilitate probauit. Postea vbi disciplinæ vsum, & scientiam institutorum celeriter est adeptus, placuit Ignatio hominem acri ingenio, & excellenti doctrina, rebusque omnibus ornatissimum, breui inter Professos adscribi, & Romano præsidere Collegio: cui multum & dignitatis & nominis acquisiuit.

Cura Beati Ignatij in-uanda Germaniæ, & Collegij Germanici exordium.

Excubabat interea continenter Ignatij cura 8 pro sua virili ad emendandas vitiosas Reipublicæ Christianæ partes, Germaniam præsertim, & Transalpinas regiones, quæ omnium maximè laborabant. Qua de re cum Ioanne Morono Cardinali illato sermone, censuit singulari prudentia vir, firmissimū ad tollendas hæreses, & minuenda Germaniæ mala præsidium fore, si Pastores in ea præficerentur ejusmodi, qui & vitæ sanctimonia, & integritate doctrinę, vitia quę Clericorum erroribus, & eorum contaminatis moribus irrepsissent, radicitus extirparent. Cùm autem in prouincia tam vasta, tamque multis labefactata locis tot talesque viri, qui Ecclesiarum gubernacula prehenderent, reperiri non possent; commodissimum esse Collegium in Vrbe condere, vbi Germanorum delecta iuuentus Catholicos ritus litterasque perdisceret. Probauit sapientissimi viri consilium vehementer Ignatius, & suam ipse operam studiumque, vbi esset vsus, ad id obtulit. Ergo Moronus Cardinali Sanctecrucio sibi adiuncto rem ad Pontificem defert. Probat Pontifex, & vltrò suscipit, vt qui in eam cogitationem

ipse

ipse quoque aliquando venerat: & de conflando ex ea natione Collegio, instruendoque suis vestigalibus ac fortunis agere cœpit. Confici ea de re diplomata, & litteras Apostolicas imperat, eamque procurationem Societati tradit. Ignatio insuper dat negotium, vt quas conditiones statuat ijs, qui in id Collegium admitti debeant, quasque leges imponat, scripto mandet. Facit imperata B. Pater, & è vestigio adolescentes quatuor & viginti varijs è Germaniæ ac Belgij partibus (quãquam postea Belgas, vt quibus Catholica Academia Louaniensis erat in promptu, nulla causa visa est accersendi) Romam vocat. Ex quibus Henricus Blyssemius, Hermannus Tyreus, & Paulus Hoffæus ad Societatem transgressi, non solùm in cæteris cum populo muneribus, sed etiam in domestica admmistratione virorum partes excellentium impleuere. Dies sanctorum Simonis & Iudæ Apostolorum natalis, Petro Ribadeneira nuper è Sicilia regresso in S. Eustachij ad præstantissimam Cardinalium Præsulumque coronam instituti rationes & laudes explicante, natalis Collegio fuit. Id nullis dum firmatum reditibus, cùm eiusdem Iulij Pontificis, tum Cardinalium aliquot benignitas sustentabat: regebat autem certis legibus ab Ignatio præscriptis Pontificis nutu, Societas in ædibus Collegio nostro proximis opportunisque Gymnasio. Cæterùm Ignatio quamdiu vixit, ita cordi fuit, vt id Collegium secundos cursus & progressus haberet, vt, morte dein extincto pio liberalique Pontifice Iulio, cùm vsitata subsidia deficerent, veritus Pater, ne, quod tanta spe frugis inchoatum esset, aut annonæ caritate, quæ postea Romæ consecuta est, aut bellico tumultu, qui Paulo IV. Pontifice repentè extitit, dilaberetur; iuuentutem illam in varias Societatis sedes domosque distribuerit, vt eorum vitis commodisque prospiceret: partim etiam ipse Romæ magnis suis laboribus sustentarit, conquirendis omni via rationeque pecunijs, & fidem suam creditoribus obligans pro illius orbitate Collegij. Quanquam pro eximia eius in Deum fiducia, omni postea ære alieno, suppeditato ei largiter pijs ab amicis argento, vnde nomina omnia dissolueret, liberatus est. Eodemque famis ac penuriæ tempore monuit eos Ignatius, qui procurationi illi prærant, ne animo deficerent, neue Collegij rebus salutique diffiderent, quasi victus inopia, & necessariarum penuria rerum diu stare conseruarique non posset: futurum enim aliquando, vt non modò nihil ad victum, sed ne ad cæteras quidẽ vitæ commoditates illi deesset. id quod nostris temporibus accidisse pia Gregorij Decimi tertij liberalitate studioque sentimus, & Deo gratias agimus. Inter eiusdem initia Collegij, Cardinalis Augustanus Otho Truchses strenuissimus Catholicæ fidei propugnator, & singularis illius Collegij patronus, cum & ipse addubitare & subuereri cœpisset, ne institutum opus, tot intercurrentibus passim malis difficultatibusque promoueri prouehique non posset; renunciari ei iussit Ignatius, vt timorem omitteret, & curam illam in Deum solicitudinemque proijceret, quo adiutore & fautore, ad eam ipse rem tam illi acceptã, tamque ex vsu rei Catholicæ prouehendam vsurus esset: quòd si susceptam sua ille voluntate, vel necessitate desereret, non dubitaturum se Deo fretum eam vltrò suscipere, & constanter vrgere.

9 *Quanta cura Beatus Ignatius Collegium Germanicum sustinuerit difficillimis temporibus.*

10 *Prædicit aliquando abundaturum.*

Vergebat iam ad occasum annus, cùm exeundũ sibi tantisper ex Vrbe putauit Ignatius, dum Ascanium Columnam, & Ioannam Aragoniam coniuges animis pariter & habitatione distractos, pro ea, qua apud vtrumque auctoritate valebat, pristinam in gratiam reconciliaret. Exijt æger & valetudinarius B. Pater, fœdoque imbribus cælo cum Ioanne Polanco, fratribusque duobus. Adeò eum animorum salus ac pericula stimulabant. Atque vt initium conciliandæ pacis ab vxore faciliùs duceret, ad eam se contulit in oppidum, quod Aluitum appellant in Neapolitani regni finibus. vbi vix triduo commoratus, cùm facilem quoque vir sese præberet, rem penè omnem ex sententia transegit. Ac præter complures de peccatis à Ioanne Polanco salutariter auditos, Ioannæ Ducis auctoritate constituit, singulis vt mensibus oppidani restitutis per pœnitentiæ Sacramentum ad suum nitorem animis, Augustissimũ Christi corpus reuerenter acciperent; non modò Parochis, qui id vrgerent, monitis, sed etiam primis oppidanorũ, qui exemplo præirent, illectis. Inde haud ita procul ad Ciperanum profectus, cùm ad Cardinalem Burgensem in eo versantem oppido diuertisset, noctemque non plus vnam substitisset; ei quoque persuasit, vt eamdem Sacramentorum tractationem eodem ex interuallo in Ciperanensium mores curaret induci. Cuius rei procurationi Sebastianum Romæum, quem iam illuc nondum sacris initiatum, ipso Antistite postulante, præmiserat, præficiendum putauit. Multa autem in eo oppido Sebastianus è diuina re gessit, præcipueque scholam ad informandam Christianis præceptionibus, bonisque moribus pueritiam instituit. Ignatius autem exactis in ea peregrinatione diebus decem, ad Vrbem, re confecta, reuertit.

11 *Exit ab Vrbe B. Ignatius vt dissidiũ quoddam tollat.*

12 *Sebastianus Romæus Ciperani vtiliter operã ponit.*

Interea Societatis bonus odor toto terrarum fundebatur orbe: cumque eius magnitudo fructus vnà cum exempli & doctrinę splendore non lateret; palamque fieret vniuersis, quantis eam foueret studijs Pontifex Iulius, quamq; honestis iudicijs, nouis quotidie beneficijs, nouis dandis immunitatibus decoraret, vndique expetebatur. Per id tempus Hieronymi Saulij Archiepiscopi Genuensis litteras B. Pater accipit, plurimum adhortantis, vt cum Societate Clericos Regulares S. Pauli & Barnabæ Mediolanenses, quos vulgus Barnabitas appellat, ad maius Dei obsequium vellet in vnum quasi corpus coniungi. Optimè Ignatius de eorum virtute ac sanctitate Patrum, & sanè iure optimo sentiebat, præcipuoq; amore ac studio Mediolanensem familiam complectebatur, postquam ij Emmanuelem Mionam, dum Parisijs Romam venit, ægrotum in Collegio suo caritate summa curauerant. Huius officij memoriam semper B. Pater recentissimam conseruauit, consuetudine inde & officiorũ vicissitudine aucta, non aliter veneranda illa domus obseruare Ignatium, ad eumque confugere, quàm ad communem parentem: neque aliter ipse eos atque filios ac fratres carissimos ducere, & vbi facultas daretur, ornare atque tueri: quod egregiè nuper

13 *Non censet B. Pater diuersos Ordines Societati adiungendos.*

in quadam eorum difficultate præstiterat. Hæc igitur fecere, vt pro sua modestia, maioriſque laudis diuinæ ſtudio illi Dei famuli tanta iam caritate cum Societate coniuncti, libenter ſe penitus, vnumque in Ordinem conuenturos oſtenderent. Cæterùm B. Pater reſpondit, quamuis virtutem eius familiæ, eamque voluntatẽ plurimi faceret; tamen exiſtimare ſe, maioris fore diuini obſequij ſi fraternis quidem animis, verùm vterq; ſeorſim Ordo initum ſtadium perſeueranter decurreret. Quod ipſum Clericis quoq; Regularibus Theatinis, cùm idem optarent, aliquot antè annis ſine dubitatione reſponderat. Quam beati viri ſententiam facilè hac tempeſtate noſtra, ipſe commendat euentus. Nam & Societate, & ijs Ordinibus feliciter auctis, quibus in ciuitatibus nunc è tribus hiſce cœtibus familiæ collaborant, ſi exitum permiſtiones illæ habuiſſent, haud dubiè, quanto pauciores cultores animarum, tanto eſſet fructus anguſtior.

15 *Collegium Perusinum cœptum Rectore Euerardo Mercuriano.*

Tria hoc anno in Italia inchoata Collegia, Peruſij. Eugubij, Mutinę. Præclara Societatis opinione & fama fructus, quem Chriſti ferebat Eccleſiæ, Cardinalis Peruſinus adductus Fulùius Corneus eius vrbis Antiſtes, conſilio inito cum principibus ciuitatis, decem duodecimúe ab Ignatio de ſuo numero ad inchoandum in ea vrbe Collegium poſtulauit. Annuit B. Pater eius poſtulatis, menſeque Iunio decem de ſuis cum bona venia benedictioneque Pontificis Maximi Peruſium miſit. In his Euerardum Mercurianum, qui Pariſijs ineunte anno Romam venerat, nouæ coloniæ Rectorem eum, qui poſtea Societati vniuerſæ cum poteſtate præfuit, & Edmundum Augerium nondum ſacerdotio initiatum biennio antè in Societatem adlectum, qui poſtea excellenti concionandi laude in Gallia floruit. Cùm in eam vrbem Socij more ſuo pedeſtri itinere peruenieſſent, beneuolè eos Vicarius Epiſcopi, & Iulius Feltrius à Robore Cardinalis Vrbinas Legatus Romani Pontificis exceperunt. Et quoniam ſuper eam domum, quæ Collegij videbatur vſibus deſtinata, neſcio quid litium ortum eſt, de Vicarij conſilio aſſignata eſt eis de Præſulis habitatione ſuprema pars ædium. Sed ea ventorum flatibus, & hibernis infeſta frigoribus, non eorum modò incommoda valetudini, quæ ferè omnium tentata febribus eſt: verùm etiam proximis adiuuandis, litium ſtrepitu, populique frequentia minùs erat idonea. Conſederunt tamen hîc, nullis alijs inuentis ędibus, anni ſpatium, ibique quoad per valetudinis & habitationis licebat incommoda, ſuam animis nauabant operam. Nam varios de Deo ſermones, non in templis cœnobijſque modò, verùm etiam in triuijs, medijſque foris multorum animis peropportunos habebant, Edmundi in primis lætiſſima indole, quaſi præcoquarum gratia frugum efflorescente. Auertebant otioſam ac deſidem à circulatoribus multitudinem, & aduocata iam concione atque præſenti, illis abeuntibus, vrebantur: vt neceſſe haberent ex ijs aliqui, cùm merces ſuas fallaciſſimas, quibus exponerent, non haberent, vrbe relicta, aliò ſe recipere, vbi ſua impune mendacia ſine interpellatoribus venditarent. Patres verò forenſi illa ſubitaque dictione complures, qui decimum iam annum & eo ampliùs ad ſacerdotis genua non acciderant, ad ſua enuncianda peccata, & deponenda tot annorum onera perpulerunt. Expoſitæ ſunt initio ad publicam diſciplinam ſcholę tres. Sed increbeſcẽte diſcipulorum numero (erant enim iam centum & quinquaginta) extremo anno quarta inſuper eſt addita. Eorum autem in litteris & in virtute proceſſus erant parentibus, qui filiorum poſteriores progreſſus cum ſuperioribus comparabant, admirationi pariter & voluptati. Porro in magna rerum penuria ac caritate, quę Collegium vehementer angebat, etſi par erat fidelibus operarijs patientię facultas, non deerat tamen vel amicorũ, vel ciuitatis tempeſtiua benignitas. Ac præter Fuluij Cardinalis ſubſidia, præſtò erat indigentibus Sodalitas ſancti Saluatoris, cuius conſuetudo iam antea fuerat publicis magiſtris, quæ ad vſus quotidianæ vitæ pertinent, pro ſua parte ſuggerere. In præcipuis autem amicis, quorũ liberalitate vel gratia Collegij nitebantur initia, tres Societas reponebat, Guilielmum Pontanum, & Marcum Antonium Oradinum Iuriſperitos; tertium verò ex Dominicana familia Matthæum Lachi hæreticæ prauitatis Inquiſitorem. Verùm progrediente die cùm priuatorũ benignitas relangueſceret, paulatimque remitteret; prouinciam omnem ſuſtentandi Collegij, vnus ipſe Cardinalis Corneus ſingulari voluntate ſuſcepit.

16 *Eugubinũ quoque cœptum Collegium Rectore Alberto Ferrariensi.*

Non longo interuallo Eugubium Peruſio abeſt, in Vmbria ſitum. Huc inſtituendi cauſa Collegij, de Societate miſſi ſunt octo, Sanctucio Cardinali, qui eius vrbis Epiſcopus erat, rogante, ſumptuſque ad victum & cultum ſuppeditante. Erat inter eos Albertus Ferrarienſis, qui Iuris prudentia, alijſque laudibus præſtans, Romam Ferraria cùm veniſſet, ſuaque obtegeret ornamenta, quò infimis miniſterijs addiceretur; cognita ab Ignatio excellenti viri virtute, Rector noui huius Collegij quinto tirocinij menſe creatus eſt. Rhetoricæ verò Humanitatiſque magiſtri Oliuerius Manaræus, & Ioannes Baptiſta Velatus. Eorum aduentum Vicarius Epiſcopi, Canonicique, cæterique ciues extremo Octobri cùm perhumaniter excepiſſent; ineunte Nouembri Latina habita à Velato, non ſine ſuis plauſibus, oratione, publicè factum eſt erudiendæ iuuentutis initium propeædem S. Nicolai. ſcholæ erant numero quatuor, ad eaſque adoleſcentium puerorumque grex multus, ſed vnà cum ijs eorum quoque doctores atque magiſtri, qui paulò antè inuidiæ ſtimulis incitati Societatis doctoribus obtrectabant, diſciplinæ cauſa ventitabant. Concionatorem illùc nondum deſtinarat Ignatius; ſed qui ſcholæ præerat Baptiſta Velatus, is & concionatoris & obſonatoris & magiſtri ſimul partes ac munus explebat. Cuius ſalubertimæ conciones Dominicis dumtaxat habitę ferijs adeò ſunt probatæ Vicario, vt, cùm Cardinalem iam per litteras monuiſſet, deſiderari in eo Patrum numero vnum aliquem, qui conciones haberet; poſtea audito probatoque Velato, alium, qui pro concione verba faceret, non requireret; affirmaretque ſe obſtrictum religione teneri, niſi id ipſum Cardinali reſcriberet, & ſuam quaſi retexeret orationem.

Muti-

17 *Et Mutinense Rectore Cæsare Auersano.*

Mutinam quoque ad initia capienda Collegij Ignatij missu profecti sunt alij postulantibus ciuibus, & Episcopo; sed multò magis Cardinali vrgente Morono, qui plurimùm auebat eius Ecclesiæ, cui diu præfuerat, cõmoda promouere. Erat inter eos, qui missi sunt, Rector Cæsar Auersanus: magistri verò Adrianus Candidus, & Franciscus Scipio, alijque nonnulli. Qui cùm VIII. Kalend. Octobris Mutinam essent ingressi, tanta fuit ciuium omnium lætitia gratulatioque, vt ad Deum laudandum Ambrosij hymnum Augustinique publicè decantarint: nominatimque feminæ illæ, quæ Conuersarum se intra claustra concluserant, cùm Societatis institutione formari præceptisque percuperent, quotidianis ieiunijs ac votis, assiduisque precibus fatigauerant cæleste Numen, vt sua in vrbe Societas domicilium collocaret. Biduo quieti, mutuisque salutationibus dato, scholæ apertæ sunt quatuor, antegressa publicæ orationis prolusione de Societatis in instituenda iuuẽtute consilio. Sumptus ad degendam Collegio vitam, cùm vectigal stabile non haberet, Cardinalis Moronus, & ciuitas, partim etiam Ferrariæ Dux Hercules, & Mutinensis Episcopus suggerebant. Assignata est insuper ei sacrorum causa S. Bernardini ædes cum adiunctis proximisque cubiculis. In præcipuis porro Collegij fautoribus & amicis (ne beneficorum memoria intercidat) numerabantur hi, Ioannes Casteluerulus, Benedictus Carandinus, Hercules Purinus, & vna omnium beneficentissima Constantia Pallauicina. Per beneuolè etiam fauit Petrus Nicolaus Biscíola, qui cùm duos è Socijs primo statim eorum aduentu domum suam hospites recepisset; eorum admiratus virtutem, ita precatus est Deum, Vtinam liberi mei in numerum horum Patrum adsciscerentur! Duos eo tempore dumtaxat habebat liberos, è priore susceptos coniuge, Ioanne Gabrielem, & Lælium. & vterque non multis pòst annis in Societatem à Beato Ignatio cooptatus est Romæ. Adeò pij parentis vota respexit Deus: adeò gratiam breuis hospitij duobus commodati famulis suis, totidem eius liberis perpetuo apud se domicilio cumulatam rependit. At Socij ne vno dumtaxat officiorum genere bene de ciuibus mererentur, ad institutum docendi munus adiungebant in ægrotos & vinctos officia, interuisendis studiosè custodijs & valetudinario.

18 *In Corsicã missi Siluester Landinus, & Emmanuel Gomius.*

Ex hac vrbe destinati sunt in insulam Corsicam cum diplomate, mandatisque Pontificis Maximi sacerdotes duo, Siluester, quem sæpè nominaui, Landinus, & Emmanuel Gomius Lusitanus à Monte Maiore, Genuensi Republica postulante, cuius ditioni imperioque insula illa subijcitur: quæ cùm septuagesimũ propè annum Pastorem nullum, & Episcopum vix vnquam vidisset, multisque erroribus scateret & vitijs; impetratum est à Pontifice Maximo vt eam viri de Societate cum auctoritate potestateque Sedis Apostolicæ, veluti quidam Proepiscopi ac Visitatores inspicerent. Verùm ex itinere Landinus, Genuæ Emmanuele relicto, Archiepiscopi illius diœcesim postulante ipso, & Pontificẽ Maximum per Cardinales aliquot interpellante, percurrit, ingenti animorum bono atque compendio. Sacramentorum frequentem & accuratum vsum docuit, desertores Catholicæ fidei ab animorum procuratione remouit, vitiosas consuetudines sustulit, probas intulit. Denique continentibus animorum saluti vigilijs laboribusq; omni ratione consuluit. Vix dabatur aliquid ad reficiendum corpus spatij, ita aliæ ex alijs occupationes animum distinebant, & ad tertiam vsque horam noctis aurem sedulam enunciantibus commissa præbebat. Bene igitur operâ in ea diœcesi locatâ, & ex sententia re gestâ, Genuam ad Emmanuelem comitem redijt, qui labores interim strenuè ac feliciter in vrbe posuerat. Hinc vnà digressi, & suum pergentes iter, tota illa peregrinatione, perinde ac si certo loco consisterent, nec continenter ingrederentur, suos ferebant in animis fructus. Anno occidente Corsicam tenuerunt. Hîc ingens item animorum collecta messis, & ad normam antiquitatis, & veterem sanctitatem redintegrata complura. Ad Vallem Tellinam in oppidũ, cui Morbinium nomẽ, Bononiensis Collegij Rector Andreas Galuanellus est missus; vt Pontificis ex præscripto illius Ecclesiæ curam, dum coorta inter Curiones lis dirimitur, susciperet. Celebratus est eius introitus cum honore, magnaque populi voluntate. Er quamuis magistratus hæreticus à principio durior in eum inuentus sit, suoque vti iure potestateque vetaret, & ipsam quoque diuinam rem facere prohiberet; ad extremum tamen victus seu modestia Patris, agendique prudentia, seu pij populi obsecundantis iudicio, facilè & ipse passus est, quidquid ad animorum curationem pertineret, ab eo geri. Qua rerum tranquillitate deinceps vsus totum ibi consedit annum, plurimo rei communis & animorum bono.

19 *In Vallem Tellinam missus Andreas Galuanellus.*

Tridenti suspensis Oecumenici Concilij rebus, & vsitatis conuentibus intermissis, cùm Lainius inde Patauium nondum planè confirmatus è quartanæ reliquijs recessisset; Ignatius eum Paschasio, quem in Galliam (reuocato ob valetudinem Ioan. Baptista Viola) misit, subrogandum in Italiæ administratione prouinciæ putauit: quod ille munus cùm à primo defugeret, plurimisque nominibus recusaret; eoque maxime, quòd nondum satis (vt aiebat) parere didicisset, ad extremum coactus B. Patris imper[illegible]ie pugnare cum Deo velle videretur, accepit[illegible]uuat autem hoc loco ex re non ita magna lgr[illegible]j Lainijq; in dissimili genere æstimare virtu[illegible]em. Cùm Lainius Prouincialatu inito semel atque iterum per epistolam leniter expostulasset, quòd Sociorum Romam accitu Collegia per Italiam necessarijs carerent operis; respondit B. Pater, dolere sibi quòd ita ille sentiret ac scriberet, cùm præsertim prioribus litteris esset admonitus, communia anteponenda priuatis. Proinde posteaquam super ea re aliquamdiu cogitasset, renunciaret an ne errasse sese cognosceret, sique deprehenderet culpam, simul adijceret, quid subire pœnæ paratus esset. Rescripsit Lainius Nouembri mense Florentia, iterum ac sæpiùs se has legisse litteras, & in eis materiam erubescendi multam, collaudandique diuinam misericordiam, augendæque magis ac magis caritatis ac reuerentiæ suum erga Præpositum inuenisse. Inde humiliter rogans, vt vbi opus existimaret, adhibere monita omni cum

20 *Lainius fit Prouincialis Italiæ.*

21 *Quanta libertate B. Pater etiam primos Patres admoneret.*

22 *Reuerentia Lainij erga Ignatium, & obedientia.*

cum libertate ne grauaretur, quòd, quamuis ægrè ferret causam, tamen agnosceret gratiam, & Deo iuuante lætus acciperet, sua nominatim in ea re peccata, quæ multa (vt loquitur) & notabilia agnoscebat, exequitur. Nam præterquam quòd ipsum Ignatij iudicium, vt diuino lumine vbertiùs collustrati, satis persuadere sibi posset; tamen se quoque quamuis exigui luminis ac malè domitarum perturbationum hominem, videre talia esse mali exempli, ac potuisse diuinæ maiori gloriæ impedimentum afferre: conatum se summæ prouidentiæ ordinem detorquere: suo Præposito, cui vt totam ac certiùs gubernanti nauim, accommodare suam partis gubernationem debuerit, molestiam & dolorem creasse: cùm proprio quodam iure ob ipsum munus, quod administrabat, eò incumbere, quò ille propendebat, deberet. Quod verò ad pœnæ attineret optionem, non multos ait esse dies, cùm animaduertens annum iam propè vigesimum agi, ex quo per consilia Euangelica instituerat Deo seruire, tantumque ad id præsidiorum habuisse, tam parum profecisse, iamque non longè finem abesse; singulari quadam tactus erat cupiditate sibi suisque rebus penitus moriendi, viuendique soli Deo, eique soli placendi. Tum venisse sibi in mentem, si foris perinde vti meritus esset, acciperetur, hoc est, vt homo nihili ac vile mancipium, id auxilio fore, vt secum habitaret, vnaque cum Deo, rationesque suas omnes, & studia omnia in eius laude
» reposita haberet. Itaque, inquit, Pater, cùm red-
» dita est mihi epistola Reuerētię vestræ, habita ad
» Deum precatione multis cum lacrymis (quod ra-
» rum in me est) elegi, & nunc ipsum haud item si-
» ne lacrymis eligo ad ista vindicanda peccata, &
» radices, vnde prodeunt, tollendas, vt Reuerentia
» vestra (in quā totam hac in re conscientiā meam
» reijcio, æquissimo animo quidquid iusserit am-
» plexurus) per viscera Domini nostri remoueat
» me ab alijs regendis, & ab cōcionibus habendis,
» & ab omni litterarum tractatione, vnico relicto
» sacerdotali Breuiario: iubeatq; Romam mendi-
» cantem ire: ibiq; in culina, aut triclinio, aut hor-
» to, aut alio quouis ministerio vltimo: vel, si minùs
» ad hæc idoneus sim, in Grammaticę infima scho-
» la cōtineat exerceatq; vsque ad mortē, nunquam
» respiciens curansq; me, nisi vt quisquilias ac peri-
» psema. Atque hæc pœna est, quam primo loco
» eligo ac deposco. Hęc cùm dixisset, secūdo optat loco pœnam eamdē, sed in certum tempus, in biennium aut triennium, vel quamdiu Patri videretur. Quòd si ne id quidem probaret, adijcit tertiam, multa flagella, ieiunia ad mensem, vt à Prouinciæ cura amoueatur: atque in posterum quotiescunque scripturus ad eum sit, priùs adhibeat ad Deum preces, dein scribenda meditetur, tum scripta recognoscat, obseruans ne verbo aut sententia vtatur, vnde Patri molestiam, sed solùm leuationem ac solatium, sicut plurimis debet nominibus, pariat: & alia id genus adscribit. Nobile sanè obediētiæ studiosis exemplum, quanto studio, quantaque obseruantia ac veneratione ad Prepositorum suorum voluntatem ac sensum sua ipsos iudicia & dicta & facta acclinare æquum sit. Ignatio promptus ille animus ac submissus pro satisfactione fuit.

Neapoli, vt etiam Patauij Florentiæq; hoc anno primùm litterarius publicè ludus apertus est: Neapoli Collegio præerat, vt suprà est demonstratum, Andreas Ouiedus: præsidebat, vt tempus illud ferebat, Superintendentis nomine, Bobadilla. Hos tamē inter duos nequaquam satis conuenire videbatur, cùm quidquid ille adstringeret, hic laxaret. Putidū Bobadillæ videbatur sanctitatem Societatis exiguis quibusdam legibus alligari: censebatque domesticam disciplinā non tam ad minutissimarū legum normam regulamque, quàm ad solidæ virtutis rationem officijque dirigendam. Quasi verò solida virtus quidquam quod gratum sit Deo, minutum putet: vel consistere, & absolutionē suam habere sine his ornamentis & coloribus possit. Fraus est hęc communis ferè mortalium, & eorum maximè, qui fugitant laborem, suisq; res ponderibus non expendunt; vt minima parui pendant, & quæ videntur minuta, contēnant: cùm tamen hęc plus habeant sæpè in recessu momēti, quàm in fronte. Sed Bobadillę sententiā breui refellit euentus. Namque ex solutiore quodam vitę genere, & leuiorū neglectu legum, veluti quibusdam fractis vinculis, fluere sensim disciplina domestica visa est, nonnulliq; de Societate dilabi. Quod vbi cognouit Ignatius, iussit Ouiedum suo munere tota libertate defungi, nec se interponere Bobadillam; aduigilariq; ad custodiam legum minutissimarum. Sentiebat enim in his violandis plus plerumque latere periculi, quā in maximis: propterea quòd maximarū damnum, si violentur, apparet, facileque in promptu est: at earum, quæ pro minimis habētur, exitium, nisi progrediēte tempore, non sentitur. Et quoniā semel cœpimus, ne illud quidem exiguum forsitan ad historiam, non tamē ad præceptum prętermittemus. Ioannes Franciscus Araldus vnus è magistris, quòd in adolescentulo coērcendo, exclamasset voce contētiùs, contraque Ignatij præscriptum sontem haud expectato lorario, suis ipse manibus verberasset; iussus est in pœnam à Bobadilla de terra cibum sumere, eum scilicet, qui esset appositus, nec nisi frigida leuare sitim. Primò ille suam valetudinem per eos dies morbo tentatā apud Ouiedum excusauit. Deinde cùm Pater adhortatus esset, vt alacriter pareret, sibiq; persuaderet frigidæ poculū salutis sibi calicē & medicinæ fore; paruit, ac firmior exinde viribus & robustior factus est. Tantū in alacri obedientia latet boni. Quod ad scholarū disciplinā, pietatemq; disciplorū spectat, cùm vaga eorum apud quoslibet sacerdotes sacra confessio multis pateret incōmodis: nec posset cognosci, quàm sæpè sanctum illud mysterium obirent; prouidè ab Ignatio factum est, vt singulis mensibus apud sacerdotem de Societate confiterentur. isque mos hodie litterarijs in ludis tota Societate viget.

21 *Neapolitani Collegij ortus.*

24 *Nihil in studio perfectionis tantum quantum minutum negligendum.*

25 *Iubet discipulos Ignatius semel in mense apud sacerdotem de Societate confiteri.*

Messanæ dum reconciliandis inter se inimicis opera datur, feræ atque immites restinctæ sunt iræ. Vt mittam cæteras: altè insederat ciuis in præcordijs, cui digitos in rixa manuum præciderant inimici, decimum iam annum implacabilis odij virus inueteratum. Nulla temporis longinquitate poterat, nulla die (quæ ad obliterādas iniurias valet plurimū) consenescere: semper erat viride, semper recens, perpetuò ante oculos tam

26 *Insignes inimicitiæ sublatæ Messanæ.*

pro-

probrosa obtruncatione proposita. Cuius aspectu tanquam subditis ignibus efferuescebat subinde sanguis, cumulabatur ira cor, totusq; homo fœdus ad aspectum, ad vsum inutilis, & animo & corpore commouebatur. Is deinde singulari Dei benignitate, vsu colloquioque Patrum ad eam sensim æquitatem tranquillitatemque animi lapsus est; vt non modò Deo donaret iniuriam, omnemque eius memoriam, quę tam præsenti documento exuri ex animo nullo modo poterat, voluntaria obliuione contereret; verùm etiam ex eo tempore mutilas manus ac diminutas, tanquam si denuò integras, & suis ornatas instructasque digitis recepisset, sine vlla animi perturbatione respiceret. Sed illud Mamertina ciuitas communi gaudio, longè autem fama per omnem Siciliam celebrauit. Sebastianus erat Ansalonius ex familia opulenta ac nobili, cui ob interemptũ fratrem, cum alio item ciue nobili Papardo odium inexpiabile annum iam septimum intercedebat. Hi multos propinquorum ac necessariorum trahebant in partes. Multi ob eam rem in exilium acti. Papardus iam pridem datus in carcerem, sæpeque tortus supplicium in dies vltimum expectabat. Cæterum Ansalonius quamuis in vltionis rabie obstinatus per huius anni Quadragesimam cœpit non illibenter Benedicti Palmij concionibus interesse, nec rarò vehementer incitabatur animo ad Christianam lenitatem: sed molitus penitusq; medullis insitus furor cælestem flammam pectore concipi non sinebat. Ecce autem feria sexta maioris hebdomadæ Benedictus, quanquam dicendi genere concitatissimo semper & lacrymarum promptissimarum copia vtebatur; præter morem incensus, post horarũ propè septem declamationem, cùm de more Crucifixi effigiem populo pararet ostendere, iamque eam paululùm detexisset; repentè haud sine diuino instinctu rursus obuoluit, & accensas faces iubet extingui, magna voce contestans, nequaquã se ei populo Christum Dominum, quem suis peccatis in crucem egerint, ostensurum, nisi nunquã eius maiestatem violaturos in posterum eodem loco sponderent. Cunctante hic multitudine, partim attonita, partim artificio quodam ea agi existimante, cõuertitur ad Crucifixum Palmius: atque ita vt erat nigro velamine obtectum, arctè complexus cum lacrymis ac voce lamẽtabili: En, inquit, Domine mi Iesu, nonne verum est quod dicimus, *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me*? En, seruos tuos profiteri se nolunt. Hac voce cordibus auditorum tanquam pugione perfossis; continuò gemitus & comploratio exitit, strepitusque confusus, Volumus ingeminantium, volumus; crucifixum reuela. Ansalonius inter hæc, qui multum concione tota profuderat lacrymarum, æstuabat, angebatur: & quia linguam dolor ac fletus impediebat, sæpè animo secum, Volo, iterabat. Famulum quin etiam misit, qui fidem concionatori faceret, Ansalonium quæ ille vellet acturum. Sed antequam ad suggestum famulus perueniret, exundantis impetum pectoris angoremque ipse non ferens, erupit repentè, ac voce, quanta potuit, maxima exclamauit: En, Domine, faciã, quod voles. Qui clamor tantus strepitu concionis represso, concionatorem quoque sic perturbauit, vt vix sui potens, Latinè quæreret, Quis es tu? Cui ille, Ego sum Sebastianus ille Ansalonius. Hic verò ad sonitum eius nominis in vniuerso populo, cui notissima erat hominis pertinacia, & optatissima conuersio, immensa lacrymis mista sunt gaudia. Palmius iussis rursus accendi facibus optatam tandem Domini effigiem è cruce pendentis remoto velo spectandam offert: ac de clementia Saluatoris immensa disputans, iterumque ad detestationem scelerum, & noua vitæ exordia omnes adhortans, finem dicendi fecit. Opperitur Ansalonius descendentem suggesto, ruensque in eius amplexum negat se ab Collegio recessurum, donec quod spoponderat, cumulatè perficeret. In eamdem sententiam dat litteras ad propinquos, neutiquã se elaturum ab Collegio pedem, nisi & ipsi in pacem consentiant. Aduocatur publicus scriba, res tota componitur. Papardus qui ad supplicium vltimum iam se Christiana æquitate composuerat, è carcere liber educitur, exules reuocantur, cuncta ciuitas gaudio gestit. Ansalonius verò penitus iam alter, totus primò in expianda priore vita occupatus; deinde mortiferi criminis, quod causa necis Christo fuisset, horrore concepto grauissimo, ne quid vnquam tale committeret, octauo quoque die diuinis se communire mysterijs exorsus; postremò tanquã in arcem, in Capuccinorum confugit Ordinem, ibique vitam tantæ conuersionis celebritate dignam peregit. Sacramentorum non vna vtilitas fuit. Ea sæpè ab animis ad corpora redundauit. Mulier in vitæ genere dissoluta, cùm ad ædem Collegij venisset, visa est sibi quamdam veluti flammam ex ore vomere, haud dubium nequitiæ interioris indicium: & semiuiua corruit sacerdotis ad pedes, qui dolenter aperiens in confessione peccata, libera ab eo incolumisque discessit. Puero energumeno dæmonis vitio iugulum intumuerat, vt nec vocem reddere satis posset, nec in stomachum alimenta traijcere. dies aliquot nihil omnino gustarat: ducitur ad S. Nicolai, & expiato vitę pectore dæmon auolat, vox puero redit, cibum fauces excipiunt, & rumor resident indecorus. Alius insanabili vrgebatur abscessu, magnosque sumptus in curatione fecerat; sed cùm frustra tentarentur omnia, de amicorum sententia, in exomologesi spe reposita, Patres conuenit, animique sanatis vlceribus, haud ita multò pòst ipsum quoque corporis vlcus, mirantibus amicis & gratulantibus fustulit. Complura sunt hîc etiam à Hieronymo Natali in rem communẽ & publicam bene gesta. Vt enim paupertum solitudini inopiæque succurreret, euicit tandem, vt institueretur in vrbe communis pecuniarum aceruus (Mons pietatis vulgò cognominatur) quò in vltimis necessitatibus paratum miseris perfugium esset. Idemque operam dedit, vt, qui recipiendis ægris publicæ custodiæ locus esset inuentus, quoniam minùs salutaris corporibus habebatur, cum salubriore permutaretur. Cuius valetudinarij curã penes Natalem ipsum esse Vegæ Proregi placuit; quæ dein Sodalitati cuidam est tradita. Eademq; in homines caritate vir pius aureos mille nummos ad redimendos è Turcarum seruitute captiuos cùm à ciuibus Mamer-

27 *Conuersio Sebastiani Ansalonij.*

28

29 *Sacra confessionis vis.*

30 *Res pro cõmuni bono à Natali Messanæ gestæ.*

mertinis, tum ab ipso Prorege collegit. Puellarũ verò numerus magnus viridem suæ virginitatis florem partim intra septa religiosi gynæcei, partim domesticos intra parietes Deo dicauit, auctore in primis Cornelio Vishauæo, cuius idcirco nomen tota iam Messana nobile & clarum erat: eaque vox iactabatur in vulgus, vix in ea vrbe reperiri virginẽ, seu viduam, quam non ille Deo, si in eius fortè manus incideret, consecraret. Qua populi voce virgines inductæ tres, quæ certo deliberatoque iam animo mortales sibi sponsos destinarant, cùm se Cornelio, vt eius rei periculum facerent, credidissent, magno suo bono senserũt, vera esse, quæ de eo fama ferebat. Princeps ex ijs vna confessionis nomine cùm accessisset, in medio cursu repentè mutata, non priùs enumerandi peccata finem fecit, quàm Patri sibi esse in animo confirmaret, non alium sponsum quærere, præter Christum: cuius ille mente consilioque probato & collaudato, ne quid duabus comitibus indicaret, admonuit. Accedit deinde altera, & tertiò tertia, singulæque in eamdem mentem, cùm de alijs aliæ nihil omnino nossent, repentino Dei afflatu similiter impulsæ terrenas extemplò nuptias cum cælestibus cõmutarunt. Ita quæ per ludum experiundi causa venerant, ea ipsæ sanctiùs veriusque delusæ, & meliore imbutæ spiritu discesserunt. Mulier erat supra cæteras flauo rutiloq; decora crine: qua specie cùm nimiùm sibi ipsa placeret & plauderet, cœnobij nomen horrebat, ne cogeretur id aliquando decus tondenti committere. Monuit eam Cornelius, si crines illos pluris quàm Deum faceret, caueret ne in illis ipsis crinibus, quos tantum diligeret, pœnas daret. Diebus interpositis non ita multis, sensit Patrem verissimum fuisse vatem; laborare ex capite cœpit, totaq; illa pulchritudo capilli morbo vrgente defluere. Ergo ne caluitij turpitudinem eiusdis ad vnum crinibus ostentaret, necessitatem in virtutem vertit; cœnobijque se se latebris, quod antè sic horruerat, occultauit. Interim Natali in medio cursu rerum gerendarum accitu Ignatij discedendum ad Vrbem fuit. Quærebat enim B. Pater hominẽ inprimis idoneum ad promulgandas tota Societate, quas nuper ediderat, Constitutiones: Natalisque præ cæteris in mente venerat. Ergo is Romam accitus Messana Catanam venit: vbi tum Vega Prorex, cuius confessiones excipere consueuerat, morabatur. Hic suum ante discessum multa in rem communem perficienda curauit. Aureos mille nummos ad exædificandum orborum solitudini domicilium prouocata piorum benignitate, collegit. Capuccinorum cœnobium malè materiarum, & ruinosum conquisita item pecunia resarciendum; valetudinarium insanabilium instituendum; pauperibus passim obuijs aureos nummos centum exijsdem alienæ misericordiæ fontibus erogandos diuidendosque curauit. Quibus rebus alijsque generis eiusdem sanctissimè gestis Catana Proregis cum venia, nec sine ingenti celeris sui reditus desiderio, profectus, ad Vrbem venit. Hic ab Ignatio in Professorum numerum, quem ille gradum iam antea per summam modestiam recusauerat, VIII. Kal. Aprilis adscribitur. Deinde prolato Constitutionum codice suum illi B. Pater de ijs tota Societate diuulgandis perferendisque consilium exponit, in Siciliamque remittit. Ibi eas primùm diuulgat, communicatque cum Socijs, & ad actionem reuocãdas sedulò curat. Deinde dum in alias Societatis partes, quod propediem futurum senserat, mitteretur, ad institutum suum de hominibus benemerendi reuersus, curauit orbarum domibus Calataierone Caranæque se auctore constructis vectigal stabile decernendum, alijsque eiusmodi rebus suas quotidie curas & vigilias impartiens, cessabat nunquam: cùm tamen interim Hebraicas tradendi litteras, explicandique de interiore foro quæstiones, statisque temporibus cõcionandi prouinciam non intermitteret. Adeò non vno tantum officij genere muneriscque contenti nauti illi Patres, multis varijsque modis studebant animis populoque prodesse.

31 *Cornelio Vishauæo auctore virginitas floret.*

32 *Natalis Romam accitur, ad promulgandas per Societatem Constitutiones mittendus.*

33 *Catana multa ex vsu pietatis procurat.*

34 *Edita Roma professione, cum Constitutionibus in Siciliam reditus. primùm illa promulgat.*

Hac multiplici varietate laborum Claudius Iaius tanto enixiùs Viennæ defungebatur, quanto asperiores Germaniam difficultates angebant, hinc bellis ardentibus intestinis; inde Turca post Pannoniam penè subactam, Imperij sedibus imminente; vndique autem hæresi depascente omnia; cùm arbitro rerum æquissimo non modicum illud tantorum leuamen malorum subducere ob scelera mortalium placuit. Octauo Idus Augusti non diuturno illo quidem graui; morbo, sed summo languore cõfectus, ac potiùs continenti operâ zeloque domus Dei consumptus, Sacramentis ritè nouissimis communitus, æquè carus domesticis & externis in cælum abijt; vt eximia eius virtus, & perspecta vulgo sanctitas pollicetur. Quanta beneuolẽtia Viennensis eum prosequeretur Academia, mœror & amplitudo funeris indicauit, quæ ad eius cohonestandas exequias vniuersa conuenit. Quòd metus erat, ne templum, quo Socij tunc mœnibus proximo vtebantur, breui ingruente hoste, necesse esset profanum facere; amplissimè Franciscanos apud Patres, à quibus plurimùm diligebatur, in templum S. Nicolai (quod postea, ipsis ad S. Hieronymi transgressis, orphanorum fuit) elatus est, & multis lacrymis decoratus, nobili comitante Doctorum corona, & flore ipso Academiæ iuuenturis. Is in amplificanda propugnandaq; religione Catholica apud Italos & Bauaros, Sueuos, cæterosque Germanos magnopere laborauit. Is in Augustano alijsque Concilijs pro Ecclesia S. Romana ingenti Catholicorum bono, strenuè fortiterque se gessit. Multùm siue apud humanarum, siue diuinarum rerum potentes auctoritate valens & gratia. Is hæreticorũ contra mendacia eò vsque restitit ac repugnauit; vt eius illi admiratione doctrinæ in Saxoniam ad ineundum cum suis magistris Ministrisue certamen importunis eum precibus inuitarent. Quò tamen ille Viennensi fundando Collegio implicatus, constrictusque concedere pro voluntate non potuit. Is Catholicos apud Germanos Societatis nomen, originem, progressionem, ea dicendi prudentia facultateque persecutus est, vt eorum sibi animos voluntatesque conciliarit, & ad ipsius Societatis vsus adiunxerit. Vir fuit facillimis naturæ moribus, ore iucundus atque hilaris, grauitate comite suæ personæ consentanea, patientia paupertatis ornatus,

35 *Claudius Iaius Viennæ moritur.*

36 *Breuiariũ rerum Lus. & morũ.*

natus, quamuis in vsu frequenti Magnatum detrito viliq́ue cultu spectandus, nec quidquam admittens, etiamsi multa illi deferrent, quo decora paupertatis suæ minueret. Studio precationis & meditationis excellens, præterq́ue alia singulis diebus tum caput è cætera Christi Domini vita pro tempore, quod repræsentabat Ecclesia, tum vnum è sacris cruciatibus retractabat. Tenax temporis atque parcus, mira id subtilitate partitus in vitæ quotidianę functiones, mira præscriptum tenens constantia. Moderatus in congressu, atque in omni actione modestus. Nihil in eo insolens, nihil arrogans, nihil elatum. In disputationibus ea vi atque modestia, vt Orthodoxos valdè confirmans, aduersariorum errores conficeret, nil læderet voluntates. Docendi ratio in scholis plana, distincta, firma. Grauissimas de iustificatione, de prædestinatione, de fide atque operibus quæstiones, & id genus ijs necessarias locis atque temporibus, facilitate ac felicitate
37 maxima euoluebat & explicabat. Tergestinorum Episcopatum, vt suprà demonstratum est, tanta constantia reiecit, vt, quamdiu subeundi tanti oneris metu suspensus incertusq́ue fuit, in perpetuo quasi luctu lamentisq́ue iacuerit. Qua deinde solicitudine releuatus ad pristinam hilaritatem iucunditatemq́ue se retulit. Vbi decessit, Angelus Dei, pater patronusq́ue Catholicorum vulgò nominabatur. Is autem, qui hæc scripsit, Canisius etiam Germaniæ Apostolum appellare non dubitat. Ingolstadiensis Academia, vbi Iaius aliquando docuerat, inter cætera Theologorum monumenta, quæ ibi in Theologiæ schola visuntur, hoc illi, nomine Iesu pro insignibus picto,
„ elogium posuit: Claudius Iaius Sabaudus, Theo-
„ logus, Doctor & Professor Societatis, vir placi-
„ dissimorum morum, & qui doctrinam cum pie-
„ tate perpetuò coniunxit. Hic, si quispiam alius,
„ in hac schola sanctitatis opinionem apud sum-
„ mos, medios, infimos, sibi comparauit: cunctis
„ æquè carus & salutaris; qui etiam ex prima deca-
„ de fuit eorum, qui sanctę Societatis Iesu auctores
„ & fundatores extiterũt. Hinc euocatus Viennam
„ Austriæ, ad ea, quæ semper in pectore tenuit, &
„ ob oculos habuit æterna migrauit gaudia anno
38 „ M. D. LII. Iaio ex humanis exempto, tota Vien-
Nicolai Lanoij opera ja caritas. nensis Collegij administratio ad Nicolaum Lanoium redacta est. Is erga genus omne hominũ, sed præcipuè erga Italos milites post Pannonicam cladem nudos, saucios, vel alioqui ægrotos ac rerum omnium egenos Christianæ caritatis vires explicauit. Nemo erat, qui miserè per vias abiectis, vel palearum aliquid, vbi caduca corpora reclinarent, subijcere ratque substerneret. Est igitur his affatim & lectulorum & vestium, cibariorum & medicaminum opportunitate cõsultum: plurimiq́ue ea ratione seruati, qui talibus orbati presidijs atque solatijs funditus perijssent. Quosque conseruare viuos non licuit, eos Patres cum bona æternæ spe vitæ elutis confessione crimini-
39 bus dimisere. Accessit pio labori in exteros, fortioris occasio pietatis in ciues, lue pestifera Vien-
Iuuat sanatque pestilentes. nenses aggressa. Fuit autem in Lanoij pectore siue caritatis, siue fiduciæ tantum (quemadmodũ accepimus) vt, cùm ægrotos, quos pestilentia perculerat, interuiseret, eos sæpè sola manus imposi-

tione mirabiliter persanaret: singulariq́ue Dei munere factum est, vt animis intenti Patres corporibusq́ue iuuandis, cùm ab ægrotorum pestilenti spiritu non refugerent, ab eorum tamẽ contagione semper integri intactiq; seruati sint. Nec parum hoc anno in Sactamentorum reuocanda consuetudine profectum est: cui rei plurimùm etiam profuit vulgi opinio de sanctitate Canisij non obscuris indicata prodigijs. Magnus namque numerus eorum, qui corporis animiq́ue saluti propè desperauerant, confessionis ergô Canisium vel adibant ipsi per se; vel, si id non poterant, accersebant. Mulier malo pariter morbo, maloq́ue dæmone diu torta, simul ad Canisium venit, suasq́ue ritè sordes apud hominem exuit, non modò pertinaci dæmone, qui nullis vinci sacris carminibus poterat; verùm etiam omni morbi tentatione molestiaq́ue libera missa est. Grauiùs alia & animo laborabat, & corpore. Obsidione mali dæmonis grauiter oppressa, dudum æterna de salute penitus desperarat, grauia propter scelera traditam iam se Satanæ in æternum clamitans. Hæc quoque cùm de Canisij consilio repetitis iam inde à pueritia in confessione peccatis, ritè animum expiasset, omni dæmonis obsidione morboq́ue, eiusdem Canisij precibus & exorcismis exempta est. Ex eoq́ue tempore sibi reddita, in terendis liminibus sacris, exequendisq́ue Christianę pietatis officijs atque muneribus multa fuit. Hæ res & copiosam ad extirpandas morborum causas flagelliq́ue diuini pœnitentiæ mysterio multitudinem stimulabant, & nomen auctoritatemq́ue conciliabant Societati: quæ deinceps eo est amari cœpta vehementiùs, quòd eius in repudiandis remittendisq́ue muneribus abstinentia vulgò cognita, magno exemplo miraculoq́ue fuit. Sed Sacramentorum quanta sit efficacitas atque vis in nostris etiam hominibus Deus corruptos apud populos declarauit. Laborabat Nicolaus Gaudanus, alijq́ue Germani duo
41 sanè quàm grauissimè: nec enim à summo vitæ *Extrema vnctionis vis.* periculo longè aberant; cùm Extremæ vnctionis adhibito Sacramento, ex ipso morbo protinus emerserunt.

Apud Hispanias in Cantabria continebat se
42 Franciscus Borgia suæ studio sanctitatis intentus, *Res Borgiæ in Hispania.* & ex vmbratili illa recessu Ognatensis exercitatione prodibat subinde in solem ac puluerem, loca finitima docendo pererrans, vbi proximorum saluti vtilitates propè incredibiles attulit. Incurrebat in omnium oculos splendor paupertatis, fulgor humilitatis, in aures animosq́; vox vrens, & ad pietatem incendens. Quæritabat in paupere cultu victum sibi precariò, pedibus suis iter scipionis adminiculo faciebat, nunquam linguæ parcens, siue vt Deo laudes & dulces hymnos caneret, siue vt ad omne officij decus populos inflammaret. His velut calcaribus etiam è longinquo incitati complures (neque enim latebant) splendore generis, & litterarum eruditione præclari, spretis humanæ vitæ commodis, & nuncio libertati remisso, cœnobiorum subire iugum, & Christi paupertatis incommoda non dubitarunt. Atque vt eorum magnum numerum mittam, qui cæteras repleuere familias, huic certè nostræ, nec pauci nec cõtemnendi dedêre nomina. Nam

40 *Canisius per sacram confessionẽ ægris simul animis, & corporibus medetur.*

& ætate ingenioque florentes adolescentes, & matura grauitate viri multis ornati litteris, omniq́ue laude cumulati, & veneranda canitie senes sese Ognatum ad Borgiam, vt cum eo, & sub eo vitam degerent, contulerunt. In ijs Antonius Corduba Laurentij Figueroæ, & Catharinæ Fernandiæ à Corduba, Feriæ Comitum, & Marchionum de Plego filius, vir non modò genere, sed etiam virtute clarissimus, & Borgiæ nostri consobrinus: qui studiorum causa Salmanticæ degens, eius Academiæ Rector (qui honos non nisi nobilissimo cuique mandatur) renũciatus est. Hunc Hispaniarum Princeps Philippus, cùm in dies esset auctior meritis ac virtute, statuit etiam honoribus augere: eiusque commendatione Cæsar, vt in Cardinalium numerum legeretur, à Iulio Pontifice postulauit. Iamque illuc Iulij voluntas incubuerat, & in eo ornando consentiebant omnes; cùm vnus ipse dissensit Antonius. Is iam pridem Franciſci Stradæ concionibus incensus, sub Michaëlis Turriani disciplina, interiùs degustata virtutis dulcedine, vt ei se totum ac penitus dederet, stimulis crebris incitabatur. Sed cùm tot vndique speciosa sæculi blandimenta distraherent, ac potissimùm sacræ purpuræ fulgor, publici etiam ostentatione commodi ad sese pelliceret; ipsum super ea re Ignatium perlonga epistola, cuius hæc est summa, consuluit. In eorum, inquit, numero, Pater, quos Cæsar à Pontifice impetrauit, vt faceret Cardinales, me quoque retulit: proximisque Pentecostes solennibus, quantum certis comperitur nuncijs, creatio fiet. Ego cùm ad certamen id sustinendum, omni caream propugnaculo, Societatem Iesu, (turris enim fortissima nomen Domini) mihi delegi. Tamen vt de Dei mente sim certior, per Christum Iesum, qui ad hoc me quærendum ex te incitat, precor, vt quid sequi debeam indices. Nam quòd Cæsar, qui lapsorum Ecclesiæ morum restitutionem vsque adeò vrget, adolescentem annorum quatuor & viginti nullis propè litterarum præsidijs ornatum, cùm in philosophia nunc versetur, in eum velit locum euehi: deinde, quòd rebus suis munimenta, idoneosque administros quærens, hominem deligat omnis negotij publici rudem, neque auctoritate, neque facultatibus pro tam grauis personæ amplitudine instructum; quoniam id ab humana videtur abesse prudentia, interpretari diuinæ prouidentiæ argumentum licet. Honor porro ipse quamuis amplissimus; tamen cùm onus pastorale non afferat, videtur mediocri doctrina fore contentus, si modò innocentia, sincerumque diuini obsequij studium adsit, quæ in huius loci adolescente ad exemplum quoque valerent. Et sanè sacerdotes Religiososque virtutis egregiæ Ecclesia complures habet, Cardinales fortasse non ita multos. Denique Societati etiam quo magis ea in commune proficeret, vsui esse posſem. Hæc mihi succurrebant in eam partem, cur oblatus honos neutiquam fugiendus videretur. Verùm plura & grauiora succurrunt in alteram. Primum, excelsissimus gradus, & muneris amplitudo planè dotes exigit singulares. Quanta enim scientia, quanta prudentia, quanta in rebus agendis exercitatio, quanta etiam ætatis maturitas: quantum verò zeli, constantiæ, religionis, amoris, timoriſque Dei requiritur in eo, qui è concilio Vicarij Christi, sanctæque Ecclesiæ columen, & quasi cardo futurus sit? Quibus tamen ornamentis ego me penitus nudum agnosco: neque sentio eas me egisse radices humilitatis & mortificationis, vt fructus debeat expectari: sed potiùs verendum sit, ne ad primos æstus ac ventorum afflatus, si quod est semen aut germen exaresc at, & illam pariter diuinæ lucis auram, quæ menti nunc meæ per diuinam bonitatem affulget, ille paulatim inanis splendor extinguat. Sed fingamus necessaria ei personæ præsidia mihi nulla deesse; quid hæc valerent, vbi rerum, quæ tractantur, adeò perplexa & lubrica, & periculi grauissimi plena natura est? Tam arduum, viam tenere, vt nec Principes mortales, nec immortale Numen offendas. Quid? ipsa vitæ ratio hisce temporibus vsitata per ingentes ac superuacaneos sumptus, quantum periculi habet, præsertim Ecclesiæ bonis abutenti? quod faciendum mihi necessariò esset, cui nec alia fermè pecunia, quàm sacra suppeteret, & nationis, familiæ & fratrum, qui non opulentissimi amplissimos apud Imperatorem & Principes gradus obtinent, seruiendum esset ingenio ac dignitati. Quid dicam de occasionibus ac temporibus, quæ incidunt talia, vt vel ætate ac virtute prouectos, nunc superbiæ, nunc auaritiæ, nunc liuoris, malaque æmulationis, nunc aliarum perturbationum quasi tormẽtis euertant? Atque vtinam non esset ipsomet experimento compertum, quanto pronius sit viros vel robustæ virtutis euanescere eo loco ac perire, quàm quidquam proficere! Exempla verò Sanctorum apertè docent quid in his rerum articulis agendum sit; qui istos honores contione summa fugerunt: atque nostris hisce etiam temporibus cernimus viros præstantes abdicare magnas ditiones, vt Deo seruiant, ne dum vt noui quidquam assumant. Et fortasse nouum etiam hoc exemplum posset hominum mentes excitare, vt intelligerent quàm parum in sæculi prosperitate sit; si adolescentem repudiare id vltrò cernerent, quod tam multis est summa votorũ. Denique duabus è vijs, quæ se mihi nunc offerunt, altera crucis & ærumnarum, altera splendoris & commodorum; hanc Dominus Iesus, cùm velent eum regem facere, omnino refugit: illam in omni vita secutus est, cuius item tam certus videtur exitus felix, quàm alterius periculosus & anceps. Atque hæc quidem incommoda res habet ipsa. Iam ne id quidem quod initio prouoluntatis diuinæ signo retuli, vllarum est virium. A meis enim negotium id omne, neque nisi ducatu spectantibus commoda, neque nisi per vias terrenas tractatum est. Quid autem de cælesti licet nutu conijcere, vbi vitiatæ naturæ studia, carnisque & sanguinis consilia dominantur? Hæc, Pater, omnia, vti scripsi, nemo mihi mortalium (nam ne cum Patre quidem Michaële rem contuli) sed Deus, vt opinor, suggessit. Expecto Paternitatis tuæ consilium, idque maturè, vt remedium sit promptum in tempore. Et quoniam ab illarum viarum altera declinare non est, nisi in alteram transeam, peto quæsoque, Pater, vt, quando in Ecclesia sua Deus te collocauit, qui receptum aberrantibus dares, mihi quoque patere

43 *Vocatio ad Societatem Antonij Cordubæ repudiato Cardinalatu.*

44 *Antonij à Cordubæ epistola ad Ignatium, de Cardinalatu repudiando.*

45

46

„ tere ad te aditum velis. Pridie Kal. Aprilis anno
„ M. D. LII. His datis ad Vrbem litteris, cùm subinde Salmanticam vsque huius anni vere Borgia excurrisset, eius exemplis illustribus, incentisque sermonibus victus, non expectato Ignatij responso Deo cessit vocanti: & gloriam premens humanam, & requirens æternam, Societatis humilitatem multo potiorem fluxi honoris titulis duxit.

Eodem fermè tempore è præstantissimi concionatoris Auilæ disciplina migrarũt ad nostram Iacobus Gusmanus, & Gaspar Loartes: easdemque vitæ rationes Bartholomæus Bustamantius sacerdos Theologusque, & concionator idoneus vltrò susceperit; is, qui Ioanni Taueræ Archiepiscopo Toletano fuerat à secretis, & grauissima negotia, cùm is Antistes vlterioris Hispaniæ procurationi præesset, sæpè tractarat: nec potuerat vnquam pellici, vt sacerdotium nisi vnum exciperet, multis & opimis oblatis. In eo sacerdotio seduli Pastoris munere multos annos cumulatè perfunctus, cùm studio flagraret ardentissimo omni ratione probandi se Deo, omnemque vitæ suæ cursum ad eius maximè voluntatem, vt ad optimam & rectissimam regulam dirigendi; dies ac noctes ei supplex erat, vt viam sibi, quæ eò ferret atque deduceret, commonstraret, interim vigilanter obseruans, quò res Societatis, de qua tam multus ac varius sermo perstrepebat, euaderent. Sed dum maximè excitata ab Silicæo procella feruet, siue, vt aliqui produnt, ex sermone Villanouæ cum ipso Antistite, cui præsens adfuerit, siue aliunde re cognita, Villanouæ se voluntati permisit. Nec tamen omnino quieuit ardor voluntatis diuinæ penitus pernoscendæ. Cuius rei causa, cùm quotidie vota precesque solicitus duplicaret, ad extremum inter Missæ solennia vi lacrymarum atque singultuum Christum illum, quem habebat in manibus, oculisque cernebat, quodammodo perpulit, vt significationem sibi aliquam ederet voluntatis suæ, sibique genus illud vitæ, quod ei maximè probaretur, ostenderet. Hic ille, vt ipse postea non sine teneriore pietatis sensu cõmemorabat, permotione quadam mentis insolita, impulsuque vehementi, & veluti voce quadam interiore se moneri sensit, vt in Guipuzcoam sine cunctatione profectus, quod à Francisco Borgia fieri animaduerteret (de cuius recenti vita nondum planè cognorat) id ipse suis moribus conaretur exprimere. Fuit hæc Dei vox in auribus Bustamantij tam efficax, tamque vehemens, vt è vestigio domo negotijsque posthabitis, de Villanouæ quoque sententia, in Guipuzcoam se conferret. Quò cùm esset ingressus, vbique reperit Borgiæ sanctitatis impressa vestigia, & suaui eius velut odore omnia redundare. In Ognatensem deinde recessum vltrà progressus, commodùm in Borgiam ipsum incidit, lapides & cæmenta ad ædificium conuehentẽ. Huic consilium suum exponit, huic totum animum & pectus aperit: dimissisque illicò famulis, cum eo permanet. dein Societate receptus, complures annos ipsi Borgiæ cùm in eius itineribus, tum in explicandis conficiendisq; negotijs magno vsui ac leuamento fuit. Salmanticense Collegium, vt eius tum ferebant initia, graui premebatur inopia. Et incidit aliquando dies, cùm domi nihil esset, nec inueniri posset vnde famem Dei serui leuarent. Aridus ducendus is dies erat, iam annona consumpta; cùm haud immemor diuinæ fiduciæ qui præerat, iubet rem Deo diluculo, tum cùm ad orandum surrexerant vniuersi, accuratis precibus commendari. Vix orandi finis campanę significatus est cantu; cùm extemplò pulsantur fores, & pecuniæ subsidium affertur, quo & omnes affatim satiarent desideria naturæ, & in Dei fiducia, qui volucres cęli pascit, suos animos confirmarent.

47 *Bartholomæi Bustamantij vocatio.*

48

49 *Laboranti inopia Collegio Salmanticensi Deus succurrit.*

Methymnæ Campi Collegio, quod nuper inchoatum suprà diximus, res non defuerunt aduersæ, quo altiores radices ageret. Namque eius loci Abbas, & Vicarius idem Episcopi, qui ad eam diem fauerat, ab hominibus, qui parum Societatem norant (vt opinio fuit) concitatus, ipsa S. Martini sacra luce per tabellionem edixit, ne sacris confessionibus concionibusue operam darent, nisi priùs de eorum vita doctrinaque specimen sumptum esset. Noua res videlicet visa Patribus, & valdè insolens, vt qui Abbate ipso nec inscio, nec inuito, cui & litteras Apostolicas, & summam priuilegiorum inspicienda iam dederant, iure suo suis in obeundis muneribus vterentur. Protinus ergo Petrus Siuillanus, qui nondum sacerdos Collegio præerat, & Doctor Castellus pergunt, quò propiùs mentem explorent Abbatis, planiusque de re tota cognoscant. Qui simul ac in eius venêre conspectum, verbis contumeliosissimis, latrones, seductores, & id genus maledictis compluribus appellantur: atque vt facta verbis accederẽt, cùm Rector modestissimè precaretur, vt, quando iam Pontificia diplomata viderat, vellet Patres rationem sui reddentes audire; exclamans diplomata eorum fallacias ac scelera esse, vibratum per aëra baculum quem gerebat, in eos cum stomacho torsit, irrito tamẽ ictu. Quod idcirco retulerim, vt appareat, nisi perturbationes sedulò comprimantur, quas ad indignitates interdum personas vel graues impellant. Neque is finis fuit. Digredientes Dei famulos, cùm cedendum exundanti flammæ viderent, iubet à satellitibus comprehendi. Confestim abripiuntur in vincula. Hic diem totum arctè tenentur, dum amicorum summis precibus inde missi ad sua se munera Abbate conniuente referunt. Animaduersum est toto illo turbinis tempore non modò aut Sociorum auctoritatem opinionemue apud homines, aut hominum in æde Collegij celebranda frequentiam, vsurpandisque ritè mysterijs nihil imminutam, verùm etiam auctam, fructusque ad animos longè vberrimos redijsse. Quin Abbas ipse rebus agitatis mitior iam die factus, odium in amorem vertit: & is ipse nouum in ædificium postea primum lapidem ritè misit.

50 *Collegij Methymnensis vexatio.*

Gandiæ cùm taurica, & alia quædam (quæ arundinum vocant) spectacula danda essent sub S. Iacobi Maioris solennia, in quibus cuncta ciuitas Iobelæi se expiatione renouarat; tametsi Rector Baptista Barma Valentiam abierat, tamen octo Sociorum è numero, quorum pars dimidia sacerdotes, conuenere inter se, vt rem periculi plẽnam, & quam sæpè hominũ interitus & iauciatio comitatur, euerterent; neque ita subitò re-

51 *Gandiæ imperditur spectaculum tauricum.*

cens

cens animarum nitor theatrali macularetur licentia. Ergo Prorectoris voluntate sic instructi ornatique è Collegio prodierunt. Procedebant numero quatuor, quorum princeps funè de ceruice suspenso, ingens manu signum crucifixi Domini præferebat, postremus reste item ad collum alligata defuncti hominis cranium ad terrorem ostentabat: intermedij verò duo nuda sua terga flagellis perpetuo verbere laniabant. Opportunè in caueam peruenerunt primo agitato, iamque incluso tauro. Ad nouum spectaculum oculi repentè omnium cum stupore quodam conuersi. Sacra Domini effigies, mortis imago, sesè lacerantium fragor, & fœdata cruore terga commouebant, cùm vnus è quatuor in quosdam gradus euadens, addere clamores terrificos cœpit, vt iam totum theatrum misericordiam inclamaret. Ita perculso populo ex alia parte prope sedilia Ducis & coniugis eodem ornatu ac terrore alij quatuor apparent, paribusque etiam verborum facibus spectatorem incendunt. Inde tantus excitatus est in populo fletus, tantus animi dolor, vt ploratibus & vociferationibus omnia Dei clementiam implorantibus personarent. Ergo auersa à spectaculis multitudine, quanquam sumptu non modico apparati, missi sunt ludi, & sanus domum suam quisque reuertit, vt si de templo, non de theatro discederet. Pars tamen maxima redeuntes domum Patres certatim prosecuta eo motu, vt non pauci, quos nec temporum calamitas, nec Iobelæi Indulgentia flexerat, exemplo illo deiecti ad confessariorum pedes acciderint.

52 *Paruor Valentinorum Sociorum in coërcenda licentia bacchantiũ.*

Hoc salubri terroris exemplo Socij Gandienses æmulati sunt Valentinos. Ex his enim sex pridie Cinerum, quo maximè die Satan & licentia dominantur, nudi pedes ac verticem, longum ab ceruice funem trahentes pendulum, ac duo etiam nudi terga flagellis armati, cæteri crucem calnariamque alterni manu gestantes obiere vrbis celeberrimas vias, dantes se in bacchantium turbas: subinde clamores horrificos de morte, de supremo iudicio, de Tartari pœnis æternis, & similibus horum concionabundi eiaculantes inter duorum se diuerberantium crepitum cruoremque, haud sanè pœnitendo exæstuantis licentiæ temperamento. Cæterùm nec illud quidem pietatis genus Gandiæ prætermissum est. Cùm multos iam menses terræ pluuias negaret cælum, ingenti metu sterilitatis ac famis; eodemque tempore Turcicæ classis metus accederet, quæ maritimas illas prope oras nunciabatur adesse; Rector conuocatis Socijs populi mœrorem ac luctum exposuit, interrogans, quibus armis aduersus cæleſtem iram tendendum esset. Cùmque ad omnia se quàm paratissimos cuncti offerrent, decretum est tandem, vt octiduum, quod ad assumptam in cælũ Deiparam intercedebat, ei negotio præcipuè dicaretur. Eo spatio ter diuinam synaxim instaurarent singuli: quoque die id fieret, ter singuli voluntariam adhiberent suorum corporum verberationem. Præterea à quinta ante meridiem hora ad nonam pomeridianam quotidie continuata supplicantium vicissitudine haberetur oratio. Quorum preces atque supplicia liberaliter audita largissimi mox imbres toto biduo continentes testati sunt, quibus satis superque sitientibus agris, & iam propè arescentibus consultum est. Nunciatumque haud ita multò pòst Turcarum classem, quæ tantum incolis terroris iniecerat, longè alium tenuisse cursum.

53 *Diuiditur Hispania prouincia in duas.*

Hoc anno Hispaniæ prouincia (crescente Sociorum in dies numero) tributa est in partes duas, in vlteriorem, & citeriorem. In illa relictus est Prouincialis is, qui toti Hispaniæ præfuerat Antonius Araozius: huic verò, quæ Tarraconensis nomine continetur, præfectus est is, qui Lusitaniæ præerat, Simon Rodericius. Cuius rei maturandæ ea fuit occasio.

54 *Res in Lusitania turbulentæ.*

In Lusitano regno Societas non ijsdem, quibus in alijs fermè terris orta & adulta principijs, mole iam sua (vt præfestinata assolent) laborabat. Quippe cùm firma alibi fundamenta ferè in rerum penuria, insectationibus, & omnibus ærumnarum generibus iacta essent; in Lusitania pro benignitate Regis, ac gentis humanitate euenerant planè contraria. Cumque messis amplitudo totum latè per Orientem blandè se offerens, ad multiplicandas operas inuitaret, Rexque siue subsidijs affatim conferendis, siue benignis verborum hortatibus incitaret: ac primorum exempla Patrum ad Dei famulatum allicerent plurimos; recepti sunt sanè permulti. Adeò vt anno superiore alumnos centum & quadraginta Conimbricense Collegium numeraret. Tirocinij disciplina penè nulla dum erat constituta: leges verò domesticæ omnino perpaucæ. Neque Simon curiosiùs laborabat, vt quam audiebat Ignatium tenere Societatis regendę viam, eam & ipse consectaretur. Sed suapte natura lenis & indulgentior, alios tractabat sæpè remissiùs. Inde quod numeroso in cœtu, ac perexigua interioris hominis disciplina, in summo ætatis ardore, in litterarum assidua tractatione necesse erat, facilè est consecutum: solui paulatim obedientia, curari studiosiùs corpora; frigere studia diuinæ sapientiæ, contraque sic terrenæ vigere, vt nec deesset, qui scommata iacere, & mordaciores condere versus auderet. Manabat latè malum: tametsi longè plures viam perfectæ virtutis strenuè constanterque capessebant: quorum exemplis fructuosisque laboribus cùm fama Collegio prima constabat, tum quę suprà relatę sunt, vtilitates creabantur in publicum. Simon tamen perinde amabatur ab omnibus, cùm ipsa indulgentia remissiores alliceret, strenui verò sapientiæ sectatores nec facta Sociorum, multoque minùs Præsidum scrutarentur: & quidquid se non apertè improbum offerret (quod Dei gratia nihil admodum erat) meliorem in partem dicisse accipere. Hæc, itemque ea, quæ Prouincialem propriè contingebant, in victu cultuq; subrepere superuacaneas commoditates, & alicubi sumptus fieri religiosæ paupertati minimè consentaneos, cùm comperisset Ignatius; neque his incommodis vllam satis reperiri posse medicinam, nisi ea prouincia alteri traderetur; remediũ ex hoc aggressus est capite. Quoniam verò Prouincialis apud Regem ac Proceres gratia multùm valebat, nec semel in cassum tentata antè res fuerat; quo nunc certiùs suauiusque perduceretur ad exitum, litteras, quibus Simonem ab eius prouinciæ gubernaculis remouebat, suo chirographo consignatas in Lusitaniam mittit ad Leonem

Hen-

Henricium, Vrbanumque summæ fidei Patres interposito obedientiæ præcepto, vt eas litteras Simoni reddant. Aliud insuper litterarum testimonium, quo Lusitanæ prouinciæ Præpositum declarabat Iacobum Mironem misit, & proprias ad Simonem, quibus potestatem faciebat, vel in Brasiliam (quod is sæpè antè postulauerat) nauigandi, vel administrationem nouæ prouinciæ, quam dixi modò in Hispania institutam, suscipiendi. Super hæc, ne fortè cœptis auctoritas intercederet Regis, ad eum etiam & Catharinam coniugem, Henricum Cardinalem, & Ludouicum germanos ea de re scripsit: itemque ad duos illos, quos nominauit Patres: quorum fidei prudentiæque plurimum tribuebat, vt, si opus esset, suum Regi consilium exponerent ac probarent. Eademque de causa ad Michaëlem Turrianum Salmanticam, & Ognatum ad Borgiam scripserat, vt in Lusitaniam sese conferrent: Turrianoque, quem Visitatorem constituebat, folia pura permulta dederat suo chirographo communita, vt, si vsus esset, in ijs quidquid videretur, inscriberet: & suo nomine quibuscunque expediret, reddenda curaret. Sed non potuit sapienti Regi ea Prouincialis mutatio non probari, cùm ad eam ipse sua sponte nutuque priusquam ab Ignatio litteras vllas acciperet, inclinasset: consiliumque iam suum cum Mirone contulerat; ita vt necesse non duxerint Turrianus & Borgia se loco mouere. Quæ regiæ inclinatio voluntatis pro eiusdem in Simone retinendo antè constantia, perillustre visa est Dei tuentis Societatem atque regentis indicium. Simon etiam ex Ignatij litteris eius voluntate perspectâ, quibus & se prouincia liberabat, & eam Mironi tradebat, tanquam gratissimo accepto nuncio, litteras ipsas capiti imponēs ac pectori apprimens, signa edidit permagna lætitiæ, vel quòd onere se leuari sentiret, vel quòd secum, vt dicitur, viuere, & secum sibi esse iam liceret: continuoque litteras ab Ignatio missas reddendas Mironi curauit vnà cum suis ad Conimbricensis Collegij Socios; à quibus sibi vt ignoscerent, postulabat, quidquid in eius prouinciæ administratione peccasset. Prouinciā verò ipsam Mironi tradidit illacrymanti, haud ignaro quantum suis humeris onus imponeretur. Is manum illicò ad opus vertere, eoque modo res cœpit, quo Romæ fieri ab Ignatio senserat, ordinare. Rectorem Conimbricensis Collegij Emmanuelem Godinium nominat, eique adiutorem Antonium Quadrium sufficit; eum qui postea annos permultos Indicam prouinciam omni laudum genere cumulatus administrauit. Hæc mense Maio gesta, ac secundis ferè omnium excepta plausibus. Quo tempore Ludouicus Consaluius, & Miro egregium religiosæ documentum modestiæ ediderunt. Nullus Regi tum certus sacerdos à confessionibus erat: aliquandoque; cum Ludouico confessus, quia is onus auersabatur, octauo Christi Corporis die Mironi coràm præsenti, ipsum sibi conscientiæ suæ arbitrum lectum esse significat. Qua Pater denunciatione non leuiter primò commotus, vbi animum paululùm collegit, grates Regi plurimas agit, quòd tam præclara de Societate iudicia faceret; cæterùm non bene se cognitum illi cōtestatur, quòd sibi nec idonea ad id oneris facultas, nec ætas adsit, præterquam quòd etiam esset in Lusitania peregrinus. Nemo, Rex excipit, vestro mihi de numero peregrinus est: mitte istam causam, nec est quòd facultatem ad audiendum me singularem desideres: Dei gratia, quidquid censueris & iniunxeris, ad id omne paratum habebis. Cur autem si cæterorum mortalium confessiones excipitis, refugiatis meas? Hic Miro haud sine animi pio sensu: Tuas, Rex optime, cuius religiosissimam mentem vitamque videmus, confessiones sanè non fugimus: sed speciosa ista munera disciplinæ nostræ non admodum quadrant. Nostræ vocationis est nosocomia terendo, docendo infimam plebem, ministeria humillima obeundo, iuuandis simul animis, nostræ simul humilitati conseruandæ insistere. Nec est obscurum, cæteris Religiosorum familijs quàm parum splendidorum officiorum tractatio commodarit: & nos iam nunc satis multi gratiam consectari Principum arbitrantur. Itaque tum priuatæ Societatis, tum publicæ vtilitatis causa, precor quæsoque, tuum vt istud singulare cohonestandi nos studium temperes. Tum Rex nihil se fore impedimēto dicens, quo minùs abiectissima pariter munia pro voluntate tractaret, consultare amplius ea super re, ad seque quid statuisset, postero die referri iussit. Re domi de integro consultata, primaque confirmata sententia, remissus Cōsaluius ad Regem, non solùm pro Mirone causam strenuè ac prosperè gessit: sed insuper impetrauit, vt sibi quoque qui dudum cōscientiam Ioannis regebat Principis, cum bona Regis gratia, onus liceret ponere. Quæ vulgata per aulam, secunda admurmuratione celebrata sunt. Quanquam B. Pater, qui Societatem Regi tantum debere intelligebat, non omnino probauit, in ea re siue Mironem, siue Consaluium tam acriter concertasse. Simon interim, qui prouinciam tanta initio voluntate posuerat, cœpit pòst paulò dubitare, an ea procuratione, quoniam Ignatius iusserat Regi parere, iure esset Rege incōsulto solutus. Sed statim Rex non solùm Ignatij consilium probans, sed etiam gratulans Simoni, quòd B. Patri tam alacriter paruisset, omnem ei dubitationem exemit. Tum demum valetudinem, fessasque vires excusans, ne vel in Brasiliam nauigaret, vel nouum Aragoniæ Prouincialatum exciperet, statuit in prædium Collegij Conimbricensis, cui à S. Felice est nomen, secedere. Eò dum pergit, Olisippone Conimbricam venit, ac protinus in Collegio turbari cœpta sunt omnia. Non satis noui moderatores Miro Godiniusque prouiderant, ne multa statim principio innouarent: atque seueritatis quidquid opus foret, paulatim, mollesque per gradus inducerent. Sed vt erant ipsi sibi asperrimi, deque virtute vocationi huic debita opinionem præstantissimam mente præceperant; confestim, & ex abrupto in eam redigere absolutissimā formam cuncta conati sunt. Ac Miro tanquam existimans sicubi desideraretur quidquam, incuriā suā peccari, omnibus locis adesse, cuncta Præfectorum inferiorum officia attingere, vbique se admiscere. Vnde fiebat non modò, vt ipsis munerum singulorum procuratoribus grauis esset; sed etiam rei non satis intelligens, nonnihil interdum auctori-

56

57 *Ludouicus Consaluius & Iacobus Miro refugiunt Ioannis Regis confessiones audire solum studio humilitatis.*

58 *B. Ignatio non omnino probatum Consaluij ac Mironis factum.*

59 ctoritatis amitteret. Perturbata igitur domus erat tota: nec sanè causam, si quærimus, leuem sustinebant noui Præpositi, qui dum superioribus mederi volunt incommodis, nec in exigenda disciplina consulunt imbecillis, nimirum exulcerarunt, quæ sanare non poterant. Vt enim Præpositorum dissolutione torpescunt, ita nimia seueritate exasperantur ingenia: &, si peccantibus respondeas ad singula (vt ait Augustinus) non deerit vbi pecces. Tum verò Simonis aduentu, siue admonente ipso (vt suspicio fuit) siue aliquis ex maximè turbulentis, & crucis osoribus (quod potiùs crediderim) ex ipsius conspectu Simonis, & Collegij in eum caritate, occasione arrepta, Satanicum opus adiuuit; cœpit prior administratio cum posteriore conferri, memoriaque veteris indulgentiæ grauior esse seueritas præsens. Denique multi Simonem velle, non alium Præsidē. Atque is quidem ad S. Felicem breui secessit. In Collegio verò rebus in dies turbulentioribus, accersitur Salmantica Turrianus, qui mense Augusto adfuit. Nec quidquam vrgendum priùs existimauit, quàm vt è Lusitania Simon exiret. Itaque in vno è folijs puris, quæ accepisse diximus ab Ignatio, exaratis litteris primo quoque tempore ad Aragoniam se prouinciam iubet conferre. Accessit & Regis epistola adhortātis, vt quamuis valetudo minùs ferret, in obsequij tamen exemplum volens libensque proficisci non dubitaret. Nec sanè cunctatus est Simon. Ac Turrianus ad sedandas res totus incubuit. Multi, qui medicinam non patiebantur, & noxij erant exemplo, vel emissi, vel sponte dilapsi. Tredecim è iunioribus tanquā recudendi sub Tironum Magistro ad S. Felicem missi: ex quibus tandem vix

60 vnus, aut alter in Societate permansit. Res compositæ videbantur: iamque recesserat in suum Collegium Salmanticam Turrianus. Miro in oppidum Moram euangelizandi causa secesserat, cùm grauius discrimē exoritur. Michaël Gomius, qui socius in prouincia Simoni fuerat, eique comes abierat, diu natali solo carere non potuit. Relegatus sibi quodammodo videbatur à patria. Itaque eius desiderij non ferens igniculos, valetudinis excusatione, vnde abierat, reuersus est. Hic, vt primùm facultas est data, quò Simonem in prouinciam restitueret, Regis ac Procerum aures fictis criminationibus ac calumnijs aduersus vitum sanctum Ignatium oneraſse dicitur. Criminabatur eum ambitione ductum neptē suam in matrimonio collocandam Ioanni Borgiæ curasse; quem Societatis edidisse iam vota Gomius affirmabat. Pecunias è Lusitana prouincia, vt alijs prouincijs consuleret, auertisse: qua in re cùm grauem aduersarium Simonem haberet, eum à prouinciæ gubernaculis deiecisse. Prouinciam ipsam spoliasse viris doctis & indigenis, auxisse rudibus & externis: qui prouinciæ sumptibus & impendijs, litterarum se doctrinis ornarent, semper videlicet reclamante Simone. Quibus mendacijs malcuolisque sermonibus adeò breui Regem Procerescq; nonnullos immutauit, & abalienauit Ignatio, vt putaretur vulgò Societas in Lusitania ad nihilum reditura. Sed non defuerunt, qui Regem meliùs edoctum de errore deducerent, & B. Patri, cuius in coronam noua hæc gemma inserebatur, continuò restituerent. Exposuit enim Franciscus Henricius matrimonium neptis cum Ioanne Borgia, non modò antequam fieret, Ignatium ignorasse, verùm etiam postea improbasse factum: non quidem quòd vota Societatis emisisset Ioannes (vt falsò inuidioseque narrabatur) sed quòd sanè existimabat eum iuuenem ad statum celsiorem diuinitus incitari. Cæterùm cùm huic neque patrimonium, nec bona ad heredem translitura vlla adessent, ad Laurentiam verò Loiolæam vnicam gentis stirpem ingens pecunia ac Loiola ipsa recidisset; vtriusque consanguineos suapte spōte, nec Francisci, nec Ignatij explorato consensu, connubium transegisse. Adeò verò pecuniarum nihil interuersum prouinciæ, vt Lusitani Patres, cùm hoc ipso anno de generali causarum procuratore cōmunibus Romæ impensis habendo consulerentur, eam conditionem, ne quid amittendum ex prouincia esset pecuniæ, omnino respuerint. Homines quidem euocatos nonnullos, qui olim remitterentur instructiores: verumtamen ipsum nosse optimè Regem, & in Lusitaniā, & maximè in Indiam, plurimos, & egregios ex alijs prouincijs missos cum lucro incomparabili nationum Lusitanici imperij. Hæc cùm omnia rex, simulque quid Gomius esset hominis didicisset, quæ mens, quæ studia, quid alij pauci, qui sermones de viro sanctissimo Ignatio tam improbos sererent, & in regias quoque aures conarentur irrumpere, quàm non religiosi, neque germani Societatis filij, quàm nulla veræ solidæque virtutis laude præstantes: contrà verò quantus consensus bonorum omnium, quantus amor disciplinæ, quanta integritas vniuersæ familiæ moderatoris Ignatij, quamque eius in ea tota administranda mens recta, in quem nulla posset earum rerum suspicio cadere, quas comminisci ac iactare talem in patrem filij degeneres auderent; hæc, inquam, & alia complura cùm rex sapientissimus non solùm ex Henricio & Consaluio, hominibus de Societate, sed etiam ex Cardinali & Ludouico germanis suis, qui constantia admirabili patrocinium gessere huius Ordinis, accepisset; suspiciones omnes abstersit, amorem & benignitatem redintegrauit & auxit; probauitq; vt Michaël Turrianus, quem præclaris Ignatij præceptis ad eam prouinciam constituendam instructum nouerat, in Lusitaniam rursus euocaretur; itemque acciretur Borgia, ad quem & suas propriè litteras dedit. Fuit omnium sententia B. Ignatium quidquid incommodis, quæ subierūt, anteuertendis erat necesse, ipso ab initio penè diuinitus prouidisse, nec euētura fuisse, si Turrianus, & Borgia (vt ille censuerat) maturè in Lusitaniam concessissent. Ita est profectò. Summa potissimùm capita Deus mouet docetque, ac multa in rebus gerendis per imprudentiam prudentium nimis administrorum sæpè peccantur. Inter hæc Rector Conimbricensis Godinius & ex defectione multorum, & ex 62 tumoribus inde per vrbem gliscentibus acerbissimum animo dolorem capiens, seque potissimum tantæ auctorem tempestatis interpretans; tum quia mos est optimarum mentium, vt pœnas à Deo immissas, quamuis innoxij sint, sui imputent noxis, tum quia præcipuus ipse admi-

Fœmanus de Godinij feruore per vrbem sedi diuerberantis.

nister

Quæst. vet. & noui test.

61

nister seueritatis fuerat; æmulatione priscorum Patrum, quos vehemens impetus spiritus sæpè ad miranda cœpta propulit, consulto multis cum lacrymis Deo, primisque domesticorum, exemplum de se ipse publicum constituit sumere. Ergo die Sanctorum omnium octauo, conuocatis in sacellum Socijs, monitisque vt preces pro certo homine multum indigente (sese intelligebat) simul pro Societatis totius, ac potissimũ Lusitanæ, atque etiam egressorum ex ea culpis ad Deum enixè facerent, nec inde pedem priusquam admoniti essent, efferrent; nudato tergo, armatus flagello prodit in publicum. Totam vrbem sese diuerberans obit, ac duodecim fermè locis celebrioribus prouolutus in genua, vocibus magnis fletu singultuque interruptis exclamat, Nobiles populusque Conimbricenses per Christi redemptoris plagas, quidquid offensionis ex Collegio Iesu vobis est præbitum, condonate mihi. En ego ille sum, cuius peccatum est culpa, quidquid peccatum est. Iram hanc Dei mea commissa commeruere. Sic obita vrbe ad Socios in sacello perseuerantes cum magno verberum fragore repentinus ingreditur. Attonitisque ad nouam speciem, quid egerit, & quam ob rem, plenus lacrymarum exponit. Nec mora, cæteros ardor idem inuadit, Quadrium maximè, qui veluti fuerat administrationis adiutor, ita culpæ, si qua esset, se participem contendebat.

63 *Totum Collegium publicam verberationem per vrbem subit.*

Ergo certatim is alijque idem sibi vt concedatur piaculum, instant. Emmanuel tantisper cunctatus, dum res consultaretur, denique calentibus animis ratus obsecundandum, iussis iterum in sacellum conuenire, Hîc, inquit, pariter congregati, quò fiat diuinissimæ Trinitati acceptum, obsequium vestrum cum acceptissimis Christi Saluatoris consociate supplicijs, qui se hostiam pro nobis obtulit Deo & Patri in odorem suauitatis. Proponite igitur vobis eam speciem, qua totus cruentus cum horrenti spinarum serto in ioculari purpura est productus ad populum: & Præsidem audite, *Ecce homo*, clamantẽ. Tum horæ vnius spatio in spectaculi huius cõtemplatione exacto, diuina iuuante gratia, & nos in publicum cum cruce nostra prodibimus. Vix hora abierat, cùm accensi omnes, iratique sibi, & diuinum quemdam spirantes ardorem, præmoniti, vt non tam lacerando corpori intenti, quàm Dominum cruce oneratum per Hierosolymæ vias cogitatione sequentes, & quasi adiutantes irent, numero amplius sexaginta validè sese cædentes egrediuntur. Preferebatur insigne vexillum pendentis è patibulo Christi, præibantque ex adolescentioribus duo sacris Litaniarum carminibus intonantes, quibus reliquum agmen inter plagarum crepitũ succinens mœsto murmure respondebat. Sequebatur ingens populi multitudo admirabunda, quæ ad id spectaculum conuolarat. Ita ad ædem misericordiæ ventum est. Hîc mora aliqua supplicando ducta conuertitur sub fores ædis ad circumfusam multitudinem Rector cum Socijs vndique conglobatis: & suis peccatis tribuens, si qua in eorum animis facta offensio sit, supplex veniam rogat: insuper obtestans, vt ad propitiandum Deum suas & ipsi preces adiungerent. Quæ cùm dolenter, & perquàm flebiliter enunciasset, in eumdem fletum audi[tores] adduxit. Tum prope aram regressi, Rec[tor] recitat preces, ac subinde pariter omnes cu[m] more & lacrymis, misericordiam compre[can]tur. Non defuere, quibus hæc sancta quædam stu[di]tia videretur. Necessarium certè exemplum tale non fuit: mirum tamen quantum & animos ciuium calumnijs desertorum exulceratos lenijt, & Sociorũ pectora, quodam quasi horrore perfusa, grauiterque concussa, ad suscipiendos cælestis sapientiæ fatus instaurauit. Inde quasi ab secunda origine ritè constitum, radicibus per aduersa altè actis, ac stirpibus segregatis incommodis, Conimbricense Collegium lætiùs feliciusque refloruit: ediditque deinceps perenni vbertate Europæ, Africæ, extremisque Asiæ gentibus salubertimas fruges. Laboriosa quoque Patrum præcipuorũ valuit vehementer industria ad nomen pristinum decusque Collegij sustinendum: ijs enim per oppida ad euangelizandum sparsis, quæ feliciter vbique gerebant, secundo rumore longè ac latè celebrabantur, tam clara Mironis fama, vt non nemo diceret, proxima ijs, quæ India de Xauerij sanctitate sentiret, Lusitaniam de virtute Mironis existimare. Is in Archiepiscopatu Eborensi cùm interesset concioni, quam penè omnem bonus Ecclesiastes in Societatis accusatione ponebat, stomachantibus & digredientibus multis, humilitate ac modestia summa perseuerauit: atque vbi descendit è suggestu Prædicator, coram populo Miro ad eum accedens, manum suppliciter ad exosculandum poposcit, porrectamque summa reuerentia osculatus est. Præclara enimuero maledicti ratio diluendi, quam spectatores vel lacrymis comprobarunt. Verùm è vetustis Lusitaniæ Patribus, nec magis antiquitate, quàm virtute præstantibus, duos hoc anno mors rapuit: Ioannem à S. Michaële, virum Dei donis multis insignem, solidaque suggesti laude pollentem, & Consaluum Mederium, cuius in seueriſſimo vitæ instituto æquabilis perpetuaq; constantia eminebat. Quippe compluribus annis senas quotidie præter sacerdotale pensum, precationi meditationique horas impendit, ternas à cœnula ante quietem; totidem post degustatam quietem ante diluculum. Vbi diluceſceret, descendebat in templum, flexisque ante Diuinissimum Sacramentum genibus primas sacerdotalis officij preces exequebatur, tum alias ex interuallo. Denique Sacrum faciens, dansque operam confitentibus (ab quo sacro iudicio sermocinationes alienas seueriſſimè dicitur arcuisse) nunquã toto matutino tempore pedem de templo, nisi quid obedientia interdum caritasue præscriberet, efferebat. Spatium verò pomeridianum, si otium daretur à confitentibus, rerum studijs sacrarum totum dicabat. Porro quotidianam senarum meditationem horarum, nunquam ne in itinere quidem omisit: magna quin etiam ex parte retinuit supremis vitæ diebus, cùm peſſimè affectum corpusculum penè spiritus defeciſſet. Paulò ante exceſſum, aliquot Patrum accitis, sacrum cereum iussit accendi: tum Symbolo Apostolorum prolato, In hac, inquit, fide institutus sum, in hac vixi, in hac morior: testorque, si quid fortè in extremo agone excidat mihi, iam nunc

65 *Egregia de Mironis virtute opinio.*

66 *Mors Ioan. à S. Michaële & Consalui Maderij.*

indictum & irritum velle: ac protinus brachio porrecto, cereoq; manu prehenso, Vt lumẽ hoc, inquit, oculos illuminat corporis, sic ego credo Dominum Iesum illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum: quia ipse lumen verum & æternum est. Quæ magno sensu cùm protulisset, continuans inde sancta cum Deo colloquia, Ecclesiæ mysterijs omnibus præmunitus euolauit è corpore pridie Nonas Aprilis.

67 *Res Brasilica.*

In Brasilia ad incrementa religionis Barbarorum miteſcebant ingenia. Pernambuci, quæ ex præcipuis Brasiliæ colonia est, magnum Ethnicorum numerum fama Patrum longè lateque manans, ad eos visendos & audiendos, è locis etiam remotioribus excitabat. Confluebant ad eos onusti muneribus & commeatu, benedictionis vt fructum munusque referrent. In eo tractu pagi cuiusdam Ethnici, cùm Patrum consuetudinem non ignorarent, in statuendis, quacunque ingrederentur, certa per interualla, venerandæ crucis insignibus; ad eorum aucupandam obsidendamque benedictionem anteuerterunt ipsi, quod erant illi facturi, locoque percommodo augustissima illa fixere trophæa. Hîc Patrum præstolantes aduentum eliciebãt denique quod volebant. Quos cùm sic affectis & paratis ad baptismum animis præcones Christi sentirent, eorum de numero centum in catechumenos adscripserunt. Verùm inde regressis præcipua vetera-

68 *Fatua calliditas Brasili impostoris.*

tor è gente astutia, magnæ olim auctoritatis in populo, sed tum, iam Christo conualescente, nullius; vt fidem recuperaret amissam, mentitus est apud vulgus, se generis propinquitate Patribus esse coniunctum, & vera esse, quæ docerentur ab ijs, vt item illa, quæ doceret ipse. Etenim se ita, vt Patres docebant, iam abijsse semel è vita, & iterum in eam redijsse. Quibus artibus atque mendacijs suarum opinionum commenta simplicibus obtrudebat, plurimosq; fallebat. Quod cùm Patres in reditu cognouissent, & veteratoris fraudes aperuissent; odio iustissimo populus inflammatus contineri nulla ratione potuit, quin scelus illud, immanemque pestem de medio repentè tolleret. Hæc Pernambuci cùm fierent, inde ad vrbem S. Saluatoris sub ieiunij magni exordia Nobrega reuersus, non Lusitanis modò excolendis ingenti labore (vt præter cætera, etiam ipsa in vrbe, & in oppido, quam Villam veterem vocant, bis diebus sanctioribus, cùm rem diuinam faceret, tum populum alloqueretur) sed nihilo minore cura in Ethnicis edocendis versatus

69 *Vitio diuina in malos neophytos.*

est. Horum circa Bayam aliquot pagi tum erant, inter quos nonnulli sacro iam perfusi lauacro vnà cum paruulis filijs, cùm vitam nihilo minùs ferinam, & vitia pristina retinerent, animaduersum est, eos ferè omnes, intactis bonis extinctos vnà cum liberis; sic vt vlciſci parentes noxios, innocentium puerorum misereri voluisse Deum satis perspicuè cerneres. Quæ res cæteros sic exterruit, vt qui duci ad officium nisi coacti initio non poterant, vbi deinde admonerentur, ne simili supplicio plecterentur, sine recusatione parerent. At Satanas, qui vbique sui semper est similis, hinc occasionem arripuit exacuendi suorum satellitum linguas in nomen famamq; Christi prædicatorum. Iactabant eos, quocunque ve-

70 *Satanæ fraus in deterrendis à fide Ethnicis.*

stigium ponerent, eò morbos, eò lues importare: nihilq; ab eis tutum, nihil periculo vacuum esse. Quibus obtrectationibus credulum vulgus in fraudem & errorem inductũ, quàm longissimè à salutaribus refugiebat magistris, cõgressum horrebat, vitabat aspectum: cumque auditum esset eos per vias aliquas iter esse facturos omnis commota vicinitas, incenso pipere & sale, vt solent in abigendis prodigijs, eos conabantur arcere. Sed tam impudens Ethnicorũ mendacium contrarius refutauit euentus. Nam qui certam quocunque venissent, putabantur importare perniciem, ij suo aduentu salutem plurimis afferebãt. Faciebant Patres iter adiuncto sibi puerorum agmine per vicos pagosque nonnullos, vbi tussis importunissima omniũ ferè pectora quatiebat, plurimosque sternebat & enecabat; cùm repentino Patrum eliditur & finitur aduentu. Quæ res vt obtrectantium ora concluſit, & mendacia apertè coarguit, ita eos qui se abalienarant reconciliauit, planeque restituit. Obeunti vicinos pagos sacerdoti nostro puer iam moribundus & derelictus à suis, sanandus offertur. Hunc Pater ad baptismum à parentibus depoposcit, cui cùm ægrè quippe Ethnici concessissent, intinctum illicò sanum reddidit. Contubernio puerorum præerat Saluator Rodericius, quos ita virtutis ad omnem laudem informabat, vt magna in ijs spes Brasiliæ adolesceret. ij cùm in publicum de more procederent, Litaniarum diuineque legis carmina concinentes; adeò spectatorum oculos sua pietate, totiusque oris compositione tenebant, vt Lusitani patresfamilias non dubitarent liberos suos ad eumdem numerum & gregem adiungere. Sequebatur eorum agmen cantus suauitate suspensus populus frequens, & ad carmen Litaniarum modulatis vocibus respondebat. Circumducebantur instructo agmine interdum crucis prælata, Ethnicorum inter mapalia, vocum & quorumdam gentis de more crepitaculorũ cantu. Animaduersum quippe est nihil tam in Brasiliensium animos molliores influere, quàm varios canendi sonos. Sic enim concentu permouebantur, vt in eo felicitatis summam reponerent; ac Patres ad Christianam religionem eos adhortantes, vt sermonem ad eorum captum accommodarent, hanc dicerent concentum musicum esse verissimum. Ea causa pleraque Christianæ disciplinæ mysteria, quo dulcius asperis mandarentur ingenijs, pijs cantibus intexebant. Et erat in ea sententia Nobrega, potuisse perfacilè lumẽ Euangelij vel in vltimam inferri Brasiliam, si prima eius prædicatio iucundis modulationibus conditetur, vt captis animis suauitate concentus ad vsitatos familiaresque sermones sensim delapsa descenderent. Simplicem quoque innocentium puerorum fidem non rarò Deus admirandis operibus comprobabat. Diuerterant hi fortè pueri nobilem penes Ethnicum, & Christianis amicum. hic cùm suam ad eos filiam grauiter ægrotantem adduxisset, vnus è pueris præter cæteros fide accensus, filiæ salutem nihil hæsitans pollicetur. Fusis à toto grege precibus promissa redduntur: meliùs fit puellæ: paucis diebus tota sibi ipsa restituitur. Cuius rei admiratione permotus Ethnicus pater, filium insuper eis, quem habe-

71 *Adest Deus miris vi prædicatoribus Euangelij.*

72 *Musicum cantus mirificè sonus Brasilio, vt in eo summam felicitatem reponant.*

73 *Puerorum Christianorum efficax fides.*

habebat elegantissimum, sacris imbuendum mysterijs, & Christianis præceptionibus excolendũ vltrò dedit, quem illi in suam disciplinam acceptum, breui temporis interuallo ad fontem sacri baptismatis perduxerunt. Tantum autem his pueris Ethnici tribuebant, vt quacunque nossent eos iter habere, vias sternerent, & iter illud ornarent, eosque veluti singulari quadam sanctimonia præditos, omni significatione honoris & humanitatis exciperent: nec in eorum conspectibus auderent exiguum aliquid ex humanis carnibus delibare. Quem ferinum morem cùm meritò sacerdos noster horreret, ad eum tollendum, rotaque ex ea prouincia stirpitus extrahendum, id salubriter excogitauit; vt quæcunque per oppida pagosque transiret, cunctis inspectantibus, nuda terga multo verbere cruentaret: percunctantibusque respondebat ea se ratione tentare, posset nec ne supplicium imminens diuinæ iustitiæ ab humanæ carnis voratoribus deprecari. Quo documento spectaculoq; perterriti resipuere complures, sibique ipsi legem seuerissimam indixere, ne quid in posterum è tam nefandis dapibus attrectarent. Cæterùm puerorum speciosis exemplis die progrediente fiebat, vt omnibus penè locis, vbi sua Lusitani propugnacula & arces habebant, certa eis domicilia extruerentur: in eamque rem sumptus suggererẽtur, & serui, qui quotidianum eis victum colendis agris piscandoque conquirerent. quod erat profectò satis agrorum tum feracitate, tum rerum vilitate procliue. Tres igitur iam domus erant continendis hisce educandisque puerorum gregibus institutæ: in vrbe S. Saluatoris de qua hactenus fuit sermo, in oppido S. Spiritus, quæ ingens accepit incrementum, deductis eò à P. Emmanuele Paiua tribus de orborum numero pueris, quos optimè eruditos Petrus Domeneccus è Lusitania miserat. Tertia, & florentissima in colonia S. Vincentij. Quibus alijsque in præfecturis pari propemodum laude Sociorum elaborauit industria. Hoc primùm anno primum habuit Pastorem Brasilienſis Ecclesia Petrum Fernandium, qui vrbis S. Saluatoris propriè Antistes, cæteræ autem Brasilienſis oræ generalis Commissarius (vti & successores deinceps) est nominatus.

74 *Ferunt vnius Patrum in tollendo vsu humanarũ carnium.*

75 *Domicilia excitantur pueris educandis.*

76 *Primus Brasilia Episcopus.*

Apud Brasilos hæc gerebantur, hæc apud Indos. Remeauerat è Iaponia Xauerius cunctis expectatissimus, auxitque Cocini gratulationem publicam singularis exemplo modestiæ. Sodalitas honestissimorum virorum sub Dei Matris patrocinio & nomine suam ædem Societati tradiderat; non tamen tanto consensu, quin aliqui Sodalium reclamarent. Quorum vocibus ita cæteri commoti sunt, vt ad litem postea veniretur, & Alfonsus Noronia Prorex non neminem è primarijs imporentiùs obluctantem daret in vincula. Inde cuncta concussa est ciuitas, & in Societatem grauissima exarsit inuidia, ac præsertim in Antonium Gomium (quo Prorex plurimùm vtebatur) tanquam in aliena tecta ac templa per vim vellet irrumpere. Hæc flamma tametsi cùm die, tum Sociorum sedulitate magna ex parte consederat; tamen Xauerius, cui nihil erat potius recto exemplo, bonoque Societatis nomine, ne qua Euangelio poneretur offensio, resciſſis Gomijactis, ritè contestatum voluit, Socios deinceps, si Sodalitati videretur, precariò æde illa perinde, vt ante donationem, vsuros. Quæ res non exulceratorum modò ciuium persanauit animos: sed omnes modestię sancti viri admiratione compleuit. Et, vt intelligas nihil esse sincera virtute, ac præsertim submissione animi quæstuosius, non longo pòst tempore summa ciuitatis gratulatione vltrò à Sodalibus, & quidem melioribus conditionibus eadem Societati ædes est reddita. Xauerius cursu repetito, Goam, quò iter intenderat, Februario mense peruenit: cuius aduentus, quo diutiùs ac longiùs abfuerat, eo maiorem vniuersæ ciuitati lætitiam attulit. Vix egressus è naui, priusquam Societatis tecta subiret, rectà suis moribus, ad ægrotorum hospitium. Hìc eos blandissima oratione solatus, ad Collegium continuò pergit, vbi agebat Gaspar Berzæus: vt perbeata sibi videri posset tum Goënsis ciuitas, cui duo illa Orientis lumina vno tempore spectare licuit. Post primos ac dulces amplexus, post mutuæ salutationis & gratulationis officia, quęsiuit ecquis domi iaceret ægrotus. Cùm responsum esset, decumbere dumtaxat vnum, eumque cum extremo vitæ periculo; hunc videlicet sibi visendum protinus & consolandum censuit, priusquam in cubiculum se reciperet. Vt autem ex viro sancto suauitas quædam spirabat, & caritas omni melle dulcior, oppressum vi morbi fratrem, fiducia tamen animi plenum (nunquam enim, quamuis desperatus à cæteris, spem ille abiecerat, modò ante supremum diem Xauerius adesset) suis Xauerius ipse sermonibus, impositisque capiti manibus, & consueta in ea re ex Euangelio effatus verba, velut à morte ad vitam mirabiliter reuocauit. Cæterùm domi non vsquequaque res lætas offendit. Collegij Rector Antonius Gomius, existimans Paulum Camertem, quem Xauerius vicarium suo loco reliquerat, præ nimia simplicitate Societatis rebus administrandis minùs idoneum, non solùm, quæ Rectoris erant muneris, tanquam Paulus nullus esset, arbitratu suo gesserat: sed eius quoque paulatim partes inualerat, tum Goæ præscribens quod ipsi venisset in mentem, tum in sedibus prouinciæ reliquis. Itaque Paulus mitissimus ac modestissimus vir, facilè ne contenderet cedens, in valetudinarij sui procuratione se cum tranquillitate animi maxima continebat. Gomius autè (nam sanè nisi paulò contumacius imperiosiusque ingenium cuncta corrumperet, donis humanis diuinisque compluribus eminebat) nobilitate ad se conuersa, ipsoque Prorege, eò demùm processit, tantumque sibi potestatis assumpsit, vt Indos adolescentes semel vniuersos, corruptiores quorumdam mores non ferens, è Seminario amandaret, eorumque loco pueros Lusitanorum sufficeret. Id verò impleuit admiratione & sermonibus Goam, eos ejectos è Collegio, quorum causa ipsum primò esset Collegium institutum, tamque latè manans, & spei tantæ opus interuersum. Hæc igitur Xauerius vbi cognouit, prout res poscebat, eiusq; caritas, quæ ad Ethnicorum, recentiumque Christianorum opem tanto studio ferebatur, vehementer indoluit. Atque, vt modò Cocinensem plagam, ab eodem homine factam sanauerat, ita Goanam

77 *Indica res.*

78 *Cocini res à Xauerio gesta.*

79 *Modestia vir.*

80 *Ægrotum Goæ fratrẽ sanat.*

81 *Antonium Gomium ab Societate dimittit.*

cura-

curaturus, protinus Seminarium restituit, diuersarum nationum adolescentibus pristino ritu adlectis, facta insuper potestate Gaspari orborum contubernium puerorum condendi, quod is meditabatur, & ciuitas exoptabat. Posthæc aliquod de ipso Gomio sumpturus exemplum, durum ac restitantem repent: cumque remouendum Goa censeret, quamuis multi Procerum ac Prorex contrà omni ope retendisset, constantissimè vrsit inceptum: eoque impensiùs, ne exitiale posteris traderetur exemplum, religiosam obedientiam per exterorum potentiam conuellendi. Non igitur abstitit quoad tandē eiecit, vt in arcem Diensem concederet, quin & postremò Goa recedens, adiecit, vt penitus à Societate segregaretur. Tanti modestiam, tanti religiosi obsequij custodiam faciebat. In quo licet agnoscere consensionem beatissimorum Patrum Ignatij, & Xauerij planè mirabilē. Hoc enim ipso tempore dum tot alioqui insignem dotibus virum, secutosq; eum nonnullos Xauerius in India ab Societatis recidit corpore; Ignatius in Europa datis in omnes prouincias litteris, seuero obedientiæ imperio cauit, ne quis Moderatorū pateretur contumacem quempiam inter suos versari, sed cōtinuò eijceret: præsertim si illi ipsi, qui præessent, obedire negligerent. Ne qui debent cæteris officij omnis, sed obsequij in primis, quasi facem præferre, eorū si toleretur contumacia, sit in commune nocentior. Nimirum vnus idemque spiritus tantis interuallis disiunctas Ignatij & Xauerij mentes afflabat. Quo certiùs appareret præcipuum decus huius familiæ, & quasi characterem, non humano eius conditorum sensu, sed consilio planè instituto-que diuino in præstantissima obedientia situm esse. Nec illud fuit obscurum æternæ illius mentis indicium: quòd Michaël Nobrega, & Andreas Monterus, paulò postquàm ab Societate Gomij causa recesserant, apud Maschatum comprehensi à Turcis, turpis suæ fugæ dedēre pœnas. Ac Montero quidem per summam barbariem caput à ceruicibus est abscissum. Nobrega verò seruituti miserè addictus, ac Memphim abductus, cùm Christianos alios Lusitani redimerent, æquissimo Dei iudicio, vnus ipse in compedibus est relictus. Tametsi multis intermissis temporibus ab Armuziæ Præfecto & ipse redemptus, suum pertęsus errorem, ad Societatem, vnde abierat, se recepit. Ipse autem Gomius misericordia Ignatij claris pœnitentiæ signis exorata, dum ad illum in Europam nauigat, facto naufragio perijt, elutis, quemadmodum sperare fas est, ea pœna noxis, quas bonis tam multis minùs cautè passus erat interseri.

82 *Obedientia quàm cura esset Ignatio, & Xauerio*

83 *Duōrum Gomij comitum, eiusq; ipsius exitus infelix.*

Interim Xauerius, vt erat ad liberandos superstitionibus Sinas intentus, totus versabatur in eo, vt Alfonso Noroniæ Indiæ Proregi, Ioannique Albuquercio Goano Antistiti suis & Pereriæ consilijs apertis, Sinensem legationem vrgeret; cuius ipse comes ac socius in regnum illud tam vndique septum, & peregrinis omnibus intercluſum libere penetraret. Eius legationis princeps declaratus est Iacobus Pereria vir singularis integritatis, & ad Xauerij voluntatem ac studium quodammodo factus. Is quanquam Malacæ subsititerat, tamē eius procuratores in adornanda profectione illa, comparandisque pro dignitate muneribus, totoque legationis apparatu nullis impendijs sumptibusque pepercere. Xauerius autem tali comitatu meritò lætus, confectis & ipse rebus omnibus intra mensem, quæ ad maturandam profectionem pertinebant, acceptisque à Prætore Episcopoque diplomatis, & conciliandæ fidei litteris ac muneribus ad regem Sinarum; ociùs ad ordinandam accuratè Societatem, ne quid per eius absentiam detrimenti caperet, animum contulit. Omnia autem perinde constituit, vt si nunquam ampliùs ad ea componenda rediturus videretur. Per eos dies in cohortandis instituendisq; domesticis creber fuit: quorum studijs atque rationibus vbi satis superque consultum existimauit, conuersis extemplò curis ad alia subleuanda, & suis operis instruenda domicilia, ex Sociorum manipulis illis, qui sub manu erant, alios aliò pro locorum ratione munerumque distribuit. Ac Bazainum quidem Melchiorem Nunnium, Tanaam Consaluum Rodericium, Cocinum Franciscum Henricium: ex Socijs autem auxiliaribus, quique præditi sacerdotio non erant, Meliaporam Ioannem Lupium, in oram Piscariam Ludouicum Mendium, qui vitam ibi gloriosa, (vt pòst referam) nece finiuit, abire iussit. Tres in expeditionem Iaponicam destinauit, Balthasarem Gagum sacerdotem, & laicorum par Fratrum Petrum Alcaçeuam, & Eduardum Siluam, quos Malacam vsque ducebat secum. In Lusitaniam verò, atque inde Romam ad demonstrandum Ioanni primùm Regi, tum Ignatio Indicæ prouinciæ statum, & petenda ab vtroque Sociorū auxilia, Andream Fernandium singularis innocentiæ virum, Armuziæ ad Societatem adiunctum à Gaspare, cum Bernardo Iapone misit. Nam Matthæum eius comitem mors abstulerat. Ad extremum Goano Collegio, vbi triginta ampliùs de Societate degebant, Gasparem Berzæum, & simul Indicę prouinciæ vniuersæ suo loco præfecit. Cuius Xauerius prouolutus ad genua, vt cæteris præiret exemplo, qui dignitate præibat, primus eius se imperio potestatique subiecit: postque eum, si quid humanitus euenisset, deinceps succeſſuros Emmanuelem Moralem, & Melchiorem Nunnium nominauit. Non potuit non commoueri siue illa Gasparis tanta modestia studijs humilibus assueta nouo onere præfecturæ, siue latissima illa caritas iam Sinas & Iapones, & orbem complexa totum, procurationis domesticæ quasi constricta compedibus. Verùm obedientiæ tandem ad normam gnarus omnia religiosis hominibus exigenda, Xauerij auctoritatem veritus, onus impositum haud pertinaciter repugnans accepit. His alijsque rebus cùm è domestica disciplina, tum è publica vtilitate compositis, cùm dies profectionis instaret, orsus est in digressu non sine multis mutuisque lacrymis, veluti præsagis supremi congressus, domi singulos amplexari, illa identidem interamplexus iterans & ingeminans, quę sępè aliàs vsurpauerat verba, Constantia, Fratres, in antiquo „ proposito, Amor instituti Societatis, Alta humilitas in agnoscenda conditione vestra, Obedientiæ alacritas non in actione modò, sed in voluntate insuper & iudicio. Quibus breuibus nouissimisque

84 *Decernitur legatio ad Sinarum regem.*

85 *Xauerius prouincia Indica statum ordinat.*

86 *Gaspar Berzæus loco Xauerij Indicæ prouinciæ præficitur.*

missque præceptis in memoriam cuiusque redactis, Goa discessit feria v. maioris hebdomadæ, qui dies, vt ex Mathematica ratione constat, in XVIII. Kalend. Maias incidit. Medium ferè Malacense iter emensos fœda tempestas adoritur. Cuius horrore perstrictos æquè nautas atque vectores, Xauerius certo vultu sermoneq; confirmans, & effusos ploratus inhibens puppim scandit, sacrorum cinerũ thecam linea suspensam vnius trinique Dei nominibus inuocatis eiaculatur in fluctus; rursusque ad preces, & ad expiandos confitentium animos sub tabulata succedit. Interea è sacræ illius thecæ contactu tumidum mare deferbuit, ventus remisit, & tempestate commutata, lęta tranquillitas remeauit. Ita quos modò pauor insolens occupauerat, hos excipit tanta repentè securitas, vt admonendus nauarchus à Xauerio fuerit, à gubernaculis oculos ne deijceret, haud enim leuius superesse discrimen. Nec falsa prædixit. In breuia syrtesque mox illata carina, nihil factum est propiùs, quàm vt allisa funditus interiret; interitura fortasse, nisi præuisum antè discrimen Xauerius deprecator auerteret. Non hic vaticinandi finis fuit. In eodem Malacensi cursu, cùm longè adhuc abesset ab vrbe, nec vllus internuncius per eos dies inde venisset; à vectoribus repentè contendit, vti Dei numen ciuibus Malacensibus, qui præsentibus morbis tenerentur oppressi, solicita prece placarẽt. Cuius haud inanem leuemque suspicionem fuisse, sed notitiam iniectam diuinitus, tum demum illi sensere, cùm appulsi Malacam, graui lue populatam vrbem vexatamque viderunt. Quæ lues orta primùm è recentis obsidionis anguſtijs, per ciuium deinde vagata capita, aduenas quoque magna clade corripuit. Denique in ipsam, quæ Goa recèns aduenerat, classem serpẽdo peruasit. Quanquam diuina benignitate perfectum est, vt, cùm in ea ipsa naui, qua Xauerius est vectus, homines sex & triginta ceciderint lue illa grassante, ex eius tamen comitibus desideratus sit nemo. Ipse autem tanquam in paratam sibi messem continuò manum inijciens, simul calamitati publicæ leuandę, simul maturando legationis negotio, animum caritate, qua solebat, adiecit. Aluarum inprimis Taidium decumbentem inuisit, eique deinceps omnium sedulitate officiorum adfuit. Vetus erat is Xauerij amicus, iamque Malacensis designatus arcis Præfectus, eidem maritimam eorum tractuum præfecturam Xauerius ipse Goa detulerat. Itaque tametsi nulla erat causa, nullum ius, tamen, si qua fortè hominẽ libido transuersum ageret, poterat legationi moras inijcere. Ac Xauerius, qui videbat quanta res ageretur, diabolum nequaquam quieturum intelligens, semper timuerat, ne quid tam felicibus cœptis obstaret. Hoc igitur impensiùs hortabatur domesticos, vt eam expeditionem Deo precibus quàm accuratissimis commendarent: hoc item officiosiùs Aluarum demereri studebat. Cæterùm nec timor inanis fuit, nec beneficia vlla quidquam, aut officia valuere. Sensit Pater è primo congressu Aluarum legationem illam Pereriæ decretam tam honorificam ac quæstuosam animo non satis æquo tulisse. Pereria nondum ab Sunda, quò negotiorum abierat causa, reuerterat. Sed vt mox adfuit, sedulò eum Xauerius monuit, quàm se modestissimè gereret, nec summo vellet iure contendere: sed totam rem Aluari potestati permitteret, vt hac illum modestia deliniret. Is autem Pereriæ inuidens incrementis, vt qui iam pridem ei erat infensus, ne legationem illam obiret, impendentem vrbi causatus obsidionem, atque infrequentiam coloniæ, Pereriæ nauim, ipsumque Pereriam portu excedere omnino vetuit, ipso ad se nauis gubernaculo afferri iusso. Xauerius autem pro causæ grauitate solicitus, allegare principes ciuitatis, amicosque communes ad Aluarum, orare per sese omni animi demissione, ne cursum moretur Euangelij, obtestarique per Christum, ne se cum legato, quem Prætor Indiæ destinasset, Sinarum profectione prohibeat. Verùm, vbi nihil proficiunt preces, cœpit sensim intermiscere terrorem, explicans quanta sibi ipse damna conscisceret. Primùm igitur Franciscus Suarius Malacensis Pastor, & Vicarius idem Episcopi, ad illum cum litteris Goani Antistitis accessit, grauiterque admonuit, videret etiam atque etiam quantam rem disturbaret; nec committeret vt Antistitis obsistens imperio, iram in se diuinam atque etiam Regis accenderet. Sed nihil Episcopi litteræ, & Vicarij valuit denunciatio, nisi vt obfirmatus animus obdurescceret magis. Tum Franciscus ipse Aluarus, qui Malacensis ea tempestate Præfectus & iudex erat, eumdem conuenit simul cum litteris Regis Lusitani, in quibus sui esse consilij testabatur, cùm Xauerium in Indiam mitteret, vt Euangelium per omnes Orientis oras promulgaretur: simul cum Alfonsi Noronię Proregis decreto, quo si quis legationem Sinicam impediret, reum perduellionis faciebat. Hæc coram multis recitata cùm audisset Aluarus, stomachabundus ab sella surrexit, solumque pede percutiens, Quid mihi negotij cum Proregis decretis, clamat; cùm sciam magis è Regis re futurum, hæc si legatio non mittatur? Tum igitur Xauerius, qui nunquã ad eam diem publicè se pro Apostolico Nuncio gesserat, vt præsentem ei terrorem iræ cælestis incuteret, illud esse tempus existimauit, quo modestiæ & humilitatis Christianæ magnanimitas proderetur. Pontificis Romani diploma diu recõditum, quo Apostolicus Nuncius creabatur, & anathema grauissimum infligebatur ijs, qui eius in augenda religione conatibus obstitissent; inuitissimus quidem, sed profert tamen, non tam vulneris imponendi, quàm deterrendi gratia. Eius denunciandi negotium Ioanni Suario tradit, qui continuò Aluarum adit, nec magis iudicis, quàm patris officio, dirum anathema vbi proposuit, orat per Christi mortem & obtestatur, ne in tam graues mortiferasque plagas cum dedecore probroque coniunctas sciens ac prudens se ipse præcipitet: neue tam grandi & inexpiabili scelere se obstringat, pro quo pœnas sua opinione maiores cælesti Numini sit daturus. At ille, quem ipsa iam pugna pertinaciùs fixerat, ne intentato quidem tam graui vulnere, auctoritatéue Romani Pontificis ab obstinata voluntate discessit. Quin potiùs (vt nunquam potest scelus sine scelere defendi) sancto viro conatur infamiam aspergere, tanquam sanctitatem & Apostolicas ementiens lix-

87 *Tempestatẽ Xauerius sacris religuijs sedat.*

88 *Multa prædicit.*

89 *Legatio Sinensis impeditur: & alia à Xauerio gesta Malaca.*

90

91 *Xauerij patientia simulq; constantia in Euangelij causa.*

92

litteras, deludendis gentibus nomen sibi celebre venaretur. Ita consilium omne Xauerij, & diuina illa instituta legatio vnius hominis vitio euersa est. Tum verò Xauerius tam proiectæ infestus audaciæ, vt suæ statueret seueritatis exemplum, cæterosque redderet tardiores ad impediendos conatus pro Euangelio, proque animis laborantium; pronunciandum curauit, Præfecto maris, eiusque administris ac satellitibus nominatim Pontificia auctoritate interdictum esse sacris; non vt eis nouum vulnus infligeret, sed vt memoriam inflicti reuocans, medicaminis admoneret. Ea de causa ad Gasparem Goani Collegij Rectorem ex Sanciano litteras dedit, vt ex Episcopi auctoritate pronunciandum idem ritè curaret. Nihil autem ex omnibus ærumnis atque molestijs, quas perpessus erat in omni vita Xauerius, acerbius ei accidit, quàm quòd per eum, à quo minimè oportebat, tanto rei Christianæ damno, ad nihilum profectio illa recidisset. Non enim diuinæ gloriæ, & saluandarum zelus animarum hebes ac stupidus est, sed eorum, in quibus verè est, vrit depascitque præcordia. Quòd si vel ad vnius offensionem vrebatur Apostolus, quid æquum erat, quamuis multùm à Pauli caritate abesset, sentire Xauerium, cùm de regno inter omnia terrarum regna florentissimo & maximo, & populis innumerabilibus ageretur? Tot æquorum spatia ab Iaponia Goam, inde rursus Malacam decursa, tot frustra tempestates exhaustas, tantum etiam à Pereria frustra factum impendium: denique Christi causam per eum, qui promouere maximè debuit, debilitatã, oppressam. Mœstus igitur non tam sua, quàm Præfecti vice suomet scelere periclitantis ingemuit, elata voce canens violatorem illum humani diuiniq; iuris, breui suæ cupiditatis ambitionisque supplicium, non pecunia solùm & honore, sed etiam corpore luiturum. Neque aliter cecidit. Nam paulò pòst Aluarus lepra teterrima coopertus, cumque alia multa in omnium oculis deliquisset, & eadem audacia, qua Xauerij auctoritatem, Proregis cõtempsisset imperium; cõfestim, quasi deficere moliretur ab Rege, comprehensus oneratur carenis, &, vt erat vinctus, Goam, inde in Lusitaniam ad Regem pro meritis multandus abripitur. Ibi vltore Deo fortunis omnibus spoliatus, notatus ignominia, æternis tenebris addictus, supra lepram fœdissimã ab amicis demum & propinquis ob apostema intolerandi fœtoris derelictus interijt. Porro Xauerij solida & perfecta virtus nunquam magis eluxit. Maximæ enim tempestates magnorum etiam virorum persæpè animos si non frangunt, obstupefaciũt. Is autem toto hoc acerbissimo tempore nunquam destitit sæuiente per vrbem lue ægrotantium animis corporibusque consulere. Obibat vias & litus, passimque sub dio, vel sub bombardarum tegminibus stratos solabatur alloquio, recreabat munusculis, deducebat in tecta, ostiatim receptaculũ miseris per Dei amorem conquirens, postquam valetudinaria & ipsas Collegioli complerat angustias. Noctes autem ante aram maximam genu flexo ducebat insomnes: illud necessitati quietis impertiens, quod interdum furtim lassitudo decerperet. Super hæc ad illustriorem patientiæ coronam tot tantisque suis presso calamitatibus placuit æquissimo rerum arbitro, etiam quasi tempus in Lusitania Societas patiebatur procellas adijcere. Certum est, pridie quàm Malaca discederet, cùm se demisisset in lectulum, eoque perstaret habitu, vt nec sopitum, nec sanè vigilem posses dicere, Socijs inter admirationem & curam interpellare non audentibus, sed in euentum intentis; demum instar hominis ex labore grauissimo spiritũ colligentis surrexisse, Ignoscat tibi Deus, ignoscat tibi Deus, ingeminantẽ, cùm procellæ eius auctorem ex nomine compellaret.

93 *Xauerius anathemate constrictos declarat qui legationi obstiterant.*

Iam verò, tametsi tanto præsidio ac spe legationis subitò destitutus, in consilio tamen fortiter perseuerans, quoque magis deessent humana præsidia, hoc Deo fidendum ampliùs intelligens, eam penetrandi ad Sinas rationem excogitat. Sinæ alicuius colligere, seu mercari gratiam statuit, per quem in continentem furtim abijciatur. Nam quia fama acceperat, in Sinarum regno plurimas esse custodias, easque vinctorum numero refertissimas: peregrinos autem, qui sine fide publica eò penetrassent, æternis vinculis tenebrisque mandari; hos inter vinctos Xauerius, quæ erat eius incensa in animos caritas, vt conijceretur optauit: vt his primùm tradita Christi lex, per eos deinde missos è tenebris ad proximum quemque manaret. Sperabatque per eosdem insuper, si Deo cordi foret, curatum iri, vt ipse quoque missus è vinculis Christi legem doctrinamque diffunderet. Ergo spem ingressus, quod Christianus homo prohiberet, id per Ethnicum consequendi, Balthasare Gago, Oduardo Sylua, & Petro Alcaçeua, quos Goa duxerat, pergere in Iaponiam iussis, Ioanne verò Beira, qui ex Molucis adfuit, Goam ad auxilia deducẽda missos; ipse Malaca, vno sibi relicto socio Alexio Ferreria, cum interprete Sina conscensurus egreditur, multas interim vrbi illi clades calamitatesq; denuncians. Prosequebantur abeuntem officiose permulti. Quorum è numero Vicarius modestè suggessit, vti Præfectum salutaturus adiret, ne sermonem hominibus daret, si, prætermisso salutationis officio, velut alienior iratiorque discederet. Cui Xauerius, Egóne vt hominem à Fidelium communione seiunctum atque secluſum salutandi causa conueniam? Nunquam ego illum, nec ille me in hac vita videbit, ac ne post mortem quidem, nisi tum, cùm apud Christum iudicem eum in valle Iosaphat accusauero, quòd insanæ cupiditatis æstu & ambitionis ardore, tantam rei Christianæ amplificationem impedire sit ausus. Neque sanè vereor hominum sermones atque iudicia, cùm iam omnibus vulgò constet ei sacris omnibus interdictum. Illud potiùs metuendum est, ne meum salutationis officium erga hominẽ execrandum, cæteris sit exemplo, vt illi pariter cum eo consuetudine colloquioque iungantur. Hæc vbi dixit, templum quod erat è regione respiciens, genua flexit, supinisque manibus, humentibus oculis Numen ei placare diuinum homo mitis & misericors cœpit, verbis, quæ circunstantes exaudiebant, amantissimis. Tum deiecto in terram vultu meditabundus aliquamdiu perstitit. Post hæc erexit se ore ardenti & pleno maiestatis, nec vllum verbum effatus, in conspectu omnium

95 *Xauerius impedita legatione tamen in Sinas pergit tendere.*

96 *Qualis Malaca discessu Xauerij*

97

omnium exuit calceos, & ex Euangelico præcepto puluerem excutiens, omnes, qui ea spectabant, terrore lacrymisque compleuit. Quin etiam deinde Franciscum Petrium cum omnibus Socijs iussit Malaca discedere. Pereriæ verò legato, ne mutuo conspectu, vt fit, vtriusque mœror augeretur, è naui salutem per litteras misit, ea illum consolatione permulcens; futurum breui, vt contumeliam illam, quam damno implicitam pertulisset, alia vicissim emolumēta, & noua decora compensarent. id quod ipsemet commendatitijs suis à Rege litteris impensè curauit. Ab hoc enim ille deinde magnis & honoribus & fortunis est auctus. Huius in naui, quam ipso retento Pereria Aluarus demum misit, è suis hominibus manipulo maximè fido impositio, Xauerius Iulio mense soluit, & ad Sincapuranū fretum delatus, cùm aliquamdiu substitisset, indeque denuo Pereriam consolatorias per litteras salutasset; nauigatione repetita, dum in duobus curandis comitibus, qui in diuturnum morbum inciderāt, assidua benignitate versatur, secundis ventis, non multis postquam Malaca soluerat diebus, fines Sinarum attigit. Sinarum regio vltima in Orientē Asiæ plaga, longitudine ab vndecimogesimo gradu exoriens, ad tertium circiter & quinquagesimum Aquilonem versus ascendens, leucas sexcentas ferè porrigitur, latitudine patet ad quadringentas, frequens vrbibus oppidisque, cuius etiam flumina quędam distentis constrata nauigijs propter gentis multitudinē incoluntur. Cingit eam ab Oriente meridieque Oceanus, ab Occidente spectat Indiam, à Septentrionibus muro latissimo ac propemodum infinito Scythæ Tartariue determinant. Sinę autem vni Regi dumtaxat obtemperant, cùm inter eos Reguli Dynastæq; sint nulli. Is Rex vnus omnibus æquè imperat, & per Prefectos prouincias administrat, quorum seminarium Academia est. Regis enim propinqui necessarijq; nullam prorsus gubernationis partem attingunt. Sed ex gymnasijs, qui cæteris eloquētia præstant iurisque prudentia, ij ad ciuitatum ac prouinciarum gubernacula deliguntur: quorum numen propter nimiam seueritatem acerbitatemq; magis, quàm deos ipsos populi hortent. Nam deos suos penates adeò non verentur ac colunt, vt, si vel suis precibus surdi fuerint, vel grauior aliqua calamitas ingruat, eos perinde vt seruos plagis accipiant. Pacis, quàm belli sunt artibus aptiores, cæterarumque nationum mutuos congressus fugiunt, casque terrore mortis iniecto à suis finibus arcent. In horum potestate Sancianus est insula inculta atque deserta leucas à continenti triginta, quò per id tempus commercij causa commeare soliti Lusitani Sinæque raptim sibi tuguria è ramis olim, vel stramine construebant. Hanc dubitanti nauarcho, ne fortè præterisset, & vela vlteriùs facere iam paranti, liquidò Xauerius confirmauit planè esse præteritam: qua ille affirmatione permotus, vt quæ ad illam diem nunquam fefellerat, quanquam ánimi dubius & anceps, iactis ancoris certos per scapham homines, qui rem diligentiùs explorarent, properè mittit. Biduo triduoue transacto cùm scapha non rediret, mœstique essent omnes demersam rati, ac sibi à repentino aliquo typhonis impetu me-

98 *Sinarum situs, mores, & alia.*

99 *Alia Xaverij prædictiones, & gesta in Sancti ano insula.*

tuerent; Xauerius eos leni oratione confirmans, Mittite, inquit, timorem, duas enim intra horas remeabit huc scapha. Eo ipso, quo prædixerat spatio scapha comparuit, Sancianū insulam præteritam esse renuncians: in eaque ad cumulandā lętitiam, Lusitanorum in insula diuersantium vehebantur aliquot, qui officiosè opiparis cum xenijs occurrebant. Conclamant obstupefacti nautæ, id Xauerio diuinitus indicatum, sublatisque ancoris, & velificatione conuersa portum repetunt. Vbi ad incolas perlatum est aduentare Xauerium, cuius sanctitatem satis habebant perspectam; Lusitani gratulabundi se obuiam ad litus omnes effundunt. Vt exscendit in litus, ad Georgium Aluarium veterem amicum diuertens, Lusitanos ante omnia obsecrat, vt temporariam ædiculam, vbi diuinam rem faciat, institutoq; suo catechismum pueris seruitijsque tradat, ex obuia materia sibi raptim extruāt. Ibi sedulò sacras obire suas functiones, & modò in nauibus ægrotantes obsequio omni recreare, modò stipem sublenandis egentibus corrogare: interdumque cum Sinis mercatoribus varios de religione conserre sermones. Quibus in officijs laboribusque cùm duos amplius menses studiosissimè cōsumpsisset; magnum sibi nomen apud Sinas cùm sanctitatis, tum sapientiæ comparauit. Hac item in insula illud insigne Petro Vellio editum est vaticinium. Puellæ egentis vt pudori pudicitiæque consuleret Xauerius, corrogare ei vndique dotem cœpit: & à Vellio homine pecuniosissimo vetere familiari mutuum petit argentū centuplicato fœnore in cælo reddendum. Is cùm alienæ domi sese latrunculis oblectaret, clauem arcæ nummariæ Xauerio tradidit, vt inde auri promeret, quantum vellet. Erant in ea arca aureorum condita facilè triginta millia: sed Pater trecentos tantùm abstulit, clauique reddita, Petro renunciat, quantum inde deprompserit. Tum Petrus, Facis, inquit, iniuriā amicitiæ nostræ, Xaueri, qui tam exiguam particulā abstulisti; multò minus sumpsisti, quàm volui. At ego vbi tibi clauem tradidi, ita destinaui animo, vt illam auri summam partiremur ex æquo. Cuius pia liberalitate Xauerius magnopere delectatus: Et ego, inquit, Dei nomine tibi polliceor atque cōmino, nullo loco eius tibi misericordiam qui in alios fuisti misericors, defuturam; futurumque insuper vt extremum tuæ vitæ diem, quo paratior ad Deum abeas, eo præmonente cognoscas. Ex eo die Petrus vir alius euasit, præcipueque beneficentiæ pietatisque studijs ita se dedit, vt interiecto annorum aliquot spatio, dignus denique idoneusque sit habitus, cui Deus diem sui obitus indicaret. Composita quippere domestica, magnaque ex parte suis fortunis in egentes ac miseros erogatis, ad ædem pergit, Parochumque hortatur, vt pro Petro Vellio funebre sacrificium ritu solenni faciat, cui interfuit ipse, se iam numerans inter mortuos. Inde amicis singillatim valere iussis, tanquam peregrè discessurus, cùm rogaretur, quò tandem discederet, respondit, In cælum. Iocari hominem lepidum & cæteroqui facetum rebantur amici. Verùm vbi in eo perseuerare Vellium, remotoque ioco, seriò loqui senserunt, audierantque iam illum sacris funeribus ritè animo procurato, præstolari

100 *Vaticinium insigne Petro Vellio editum.*

101 *Misericordia in pauperes virtus*

domi abditum mortis aduentum; insaniam illam interpretati, vel ægritudine animi, domum eius coiere frequentes, vt eum pro se quisque ab ea tristitia ægritudineque deducerent. At ille gaudium animi, oris hilaritate contestans, Xauerij prænunciationem amicis exponit, rogatque suo vt funeri eo ipso die mox obituri dent operam. Nec ita multò pòst affecta iam ætate hominem repentina mors abstulit; eodemque die ad ædem elato, amici tam inusitato mortis genere obstupefacti funus & iusta curarunt. Hæc postea euenere. Xauerius autem hoc tempore totus in suam expeditionem conuersus, percunctabatur ex Sinis Lusitanisque, ecqua tandem via reperiri posset insinuandi se in eas vrbes, hominumque colloquia. Cumque illi omnia regni claustra acribus septa custodijs, nullum omnino aditum, qua aspirarent, relinqui aduenis respondissent, edictis seuerissimis interpositis, si vel peregrinus Præfectorum iniussu continentem attingeret, vel indigena peregrinum introduceret: veniam autem à seuerissimis magistratibus petere, ne Sinas quidem ipsos, neaum Lusitanos audere; Xauerius ad hos terrores impauidus, cùm alia nulla rei conficiendæ pateret via, consilium esse suum exposuit contempris periculis omni ope atque arte moliri, vt in vrbem Sinarum aliquam clàm deuectus, ipsemet Prærorem adiret, negotiumque transigeret. Quod consilium cùm nimis audax, ac penè temerarium Lusitanis esset visum; non defuerunt, qui ab eo reuocare hominem, ne se in apertum vitæ seruitutisque discrimen offerret, totis viribus conarentur: & recens memorabant exemplum quorumdam è suis, quos tempestate ad eorum litus eiectos, immites illi magistratus, verberibus laniatos, etiam tum in tenebris & squallore carceris continerent, spe in perpetuum pristinæ libertatis abscissa. Quam Lusitanorum denunciationem consentiens Sinarum cõfirmabat oratio. Quibus tamen Xauerius respondebat intrepidus nihil se tam malle, quàm vt Sinarum salutem, de quorum indole ingenioq; tam multa audisset, suo repræsentaret interitu; nec metuenda sibi esse pericula, vincula, seruitutem, atque adeò peracerbam necem, vbi de liberandis animis ab æternæ mortis seruitutisque periculis

103 ageretur. Has inter curas febri correptus, & per dies quindecim afflictatus, vt primùm meliùs habere cœpit, ad pristina studia laboresque se retulit, nihilo segniùs idoneum aliquem mercatorem quærtans, à quo transmitteretur in Sinas. Ergo Lusitanos primùm, deinde Sinas omni artificio sibi deliniendos ratus, multas rei celandæ vias in medium protulit, obtestatus, sibi vt in tam honesto studio morem gererent. Sed in tanto fortunarũ capitisque discrimine aures omnium munierat metus: nec qui se periculorum socium adiungeret, reperiebat. Augebat rei desperationem ingrauescens comitum morbus, & Antonius Sanctæ fidei natione Sina Collegij Goënsis alumnus, quem pro interprete ex India secum aduexerat, ipsa loquendi desuetudine patrij sermonis oblitus, nulli iam vsui poterat esse Xauerio. Quibus incommodis quanquam spes eius infringi debilitarique poterat; ea tamen excitabatur & reuiresceba aliunde. Norat eo ipso tempore Sinarum regem quoquouersus dimisisse legatos, aliorum leges & instituta regnorum exploraturos. Quam Sinis Sinarumque regimentem à Deo donatam Xauerius interpretatus, in spem venerat, fore vt Euangelium aliquando in eos fines illatum, toto regno longè lateque propagaretur, hortantibus præsertim Sinis suum vt ad regem fidenter accederet. Credebant enim, cùm Christi legem è Xauerij sanctitate perpenderent, eam illum regi facilè probaturum: in animumque iam induxerant legem aliquam sua meliorem libris illis, quos circumgestare secum Xauerium aspexerant, contineri. Interim difficultates superante constantia alius interpres non modò lingua, sed domesticarum etiam litterarum bene peritus, sua sponte comitem itineris sese obtulit. Inde mercatorem Cantonien-

104 sem paulò fidentiorem nactus, spe ac pollicitationibus ad audendum impellit, magnoque piperis numero, quod erat aureis ampliùs ducentis à mercatoribus Lusitanis in eleëmosynam acceptum, cum illo transigit, vti se cum interprete, libellisque suis atque sarcinulis silentio noctis quàm occultissimè deuehat, & ante lucem in litore Cantonij portus exponat. Ille verò, quo occultiora essent omnia, neque nautarum dubiæ fidei committeret caput, ita rem gubernandam susceperat, vt liberis suis seruisque fidelissimis pro remigibus vteretur, & intempesta nocte Xauerium lembo transmitteret: vltro etiam illi pollicitus apud se bidui triduiue receptum, donec è latebris tutò emersus, causam sui aduentus suo periculo Præfecto Cantoniæ exponeret. Geminum in ea re aggredienda periculum denunciabant amici: alterum, ne Sina mercator pernumerata mercede receptum cum socijs inermibus peregrinum, vel è naui deturbaret in mare, ne quid emanaret indicij, vel in solitudine aliqua scopulosque relinqueret. Alterum, ne aduenam contra regis edicta sine fide publica sese insinuantem, Præfectus vrbis flagris atrociter cæsum, aut supremo supplicio afficeret, aut perpetua seruiture vinculisque mulctaret. Xauerius tamen pericula longè plura, vt Malacam ipsemet ad Petrium scripsit, longeque grauiora considerans, ne vel diuinæ prouidentiæ diffidere, si prouinciam eius instinctu

105 susceptam, hominum terrore desereret; vel Christi discipulus videretur indignus, si tam apertè denunciantem, *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam*, non audiret: vel demum regno Dei non esset aptus, si manu ad aratrum apposita retro respiceret; tutius omnino censuit per vitæ discrimina Sinarum regna perrumpere, quàm (vt loquebatur) animi salutem in discrimẽ adducere. Existimabat enim, velut Apostolus Paulus, væ sibi esse nisi euangelizaret. Sed dum noua animo concepta fiducia, suum iter adornat, nouæ difficultates oboriuntur. Recens eius interpres, seu occulta Lusitanorum arte vt Xauerium retinerent, seu terrore periculorum inductus, nec-opinantem illum subitò desetit. Perstat tamẽ in sententia Pater, & cum vetere interprete, quanquam non satis idoneo, proficisci constituit. Adoriuntur deinceps eum ex cõposito Lusitani, non tam illius, quàm sua causa soliciti.

102 Mira Xauerij constantia in tentando in Sinas ingressu.

104 Facisciunt Xauerius cum mercatore Sina, vt clanculum se deuehat in continenti.

105 Qua pericula formidaret Xauerius.

Cu-

Circumfusi pro se quisque rogant, si suo non tangatur, at alieno periculo moueatur. Sinarum Præfectos, si Sinas conetur irrumpere, vnius irritatos audacia, nomen omne Lusitanorum ad supplicium vocaturos. Quòd si certum fixumque sit aleam tentare fortunæ, tamdiu certè cunctetur, dum opportuna profectio naues suas periculo subtrahat. Quibus ille quod ad ipsorum incolumitatem ac mercimonia pertineret, omnem illis timorem dempsit, persanctè pollicitus non antè se, quò tendebat, iturum, quàm ipsi sese recepissent in tutum. Ita maturantibus illis suum, Xauerius quoque suum iter ac transmissionem in id tempus apparabat. Sed ecce nouum, & iam antè denunciatum ab amicis incommodum. Mercator, quo cum decideret, seu horrore supplicij, seu inuidi hostis instinctu, cùm diu Xauerius cupidus expectaret, non comparebat, nec promissis stetit. Ita paulatim cùm sanctum Dei præconē cuncta deficerent, vnus non deficiebat animus, & erga Deum fiducia. Quin potiùs hæc ad humanorum diminutionē præsidiorum amplificata, eorum loco omnium succedebat. Accessit & illud solatij, quòd cùm audisset Sionis regem legationem in annum insequentē ad regem ipsum meditari Sinarū; statuebat, si Cantonensis ille portitor condicto tempore non occurreret, adnauigare Sionem, omnique ope conniti, vt cum regio legatō penetraret. Iam Lusitanæ naues ferè omnes vela fecerant: ac Ferreriam socium suum longo implicitum morbo, ne sibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiam tempestiuè remiserat; ipse cum interprete Sina, alioque puero in Sanciano remansit erga reliquos inquilinos vsitata obtinens munera caritatis, incredibili ardore agendi quamplurima, patiendique pro Christo, mercatorē adhuc illum opperiens, quo cum pepigerat; inque omnia occasionis momenta vigilanter intentus. Sed videlicet Deo cordi magis fuit præmium inde quasi perfecti operis Xauerio reddere, quàm vt perficeret. Non dum satis forsitan ea regna ad Euangelij sationem erant idonea.

106 *Summa B. Xauerij solitudo.*

Reseruabat illud decus eius posteris Deus: & tot ab eo susceptos exantlatosque labores æternis maluit condecorare præmijs, quàm aperire cursum ad nouos. Quo verò pluribus ad se filij sui Christi Iesu ornatum insignibus euocaret, permisit vt vir sanctus ab hospite quoque, quod vnum ei ex humanis restabat solatium, repentè relinqueretur. Faciebat rem diuinam tum fortè Dei sacerdos, cū ille omisso, cui intererat, Sacro Malacam versus è Sanciano soluit tam insana festinatione cursuque, vt nec veterem salutaret amicum, eumdemque hospitem; nec nauim, quam in alia Sinarum insula emendam curauerat, expectaret: cui subinde Xauerius triste vaticinium canens absenti, Quàm vereor, inquit, ne illum hominem sua conscientia extimulet, qui ita discesserit. En iam nauis aduentat, quam grauatus est opperiri. Sed abeat sanè Malacam, vnde abiturus est nunquam; ibi vitam miser amittet. Vix qui aderant, templo excesserant, cùm è Xauerij prædictione nauis illa comparuit. Hospes autem profugus paucos pòst dies, quàm Malacam venerat, dum in silua materiam cædit, à latronibus cæsus miserrimè, fœdum sortitus est exitum. At Xauerius cùm suæ mortis aduentum diuino admonitu præsentiret, in Lusitanorum circulo dixisse fertur, Numerum diligenter inite eorum qui hîc adsumus: nam intra annum plerique moriemur. Vera cecinisse declarauit euentus, è septem, qui tum aderant, eo anno desiderati sunt quinque, in ipsque vates ipse Xauerius. Quanquam multò antè suum ille è vita discessum animo præsagiebat, eumque temporis definitione sublata nec semel, nec vni prædixerat. Goa quidem hoc anno digrediens vnum amicorum graui cohortatus est oratione, strenuam vti operam daret, vt in cælo se mutuo reuiserent, quando id in terra futurum non esset amplius. Alteri se ipse commendauit, addens fore, vt in mutuum conspectum non quidem in terra post hæc, sed in cælo venirent: alij verò cuidam id ipsum interroganti, ecquando essent se inter se reuisuri? in Valle Iosaphat, respondit, eo modo, quo Malacæ nuper de Aluaro Taydio pronunciauit. Quæ pronunciata, tametsi formulæ discrepent, non vltrà ego interpreter, quàm præcognitam Xauerio velocem tabernaculi sui depositionem. Quin etiam affirmauit deinde non semel qui eum sepultura mandauerat nauta, & diem & horam sui è vita discessus à Xauerio fuisse prædicta. Quanquam quæ præsagitio maior atque præsensio, quàm per eos ferè dies insolens quoddam in eo & ardens studium visendi fruendique Dei? & cuius causa vitam iam optauerat longiorem (vt quadam ipse testatur epistola) eius repentè desiderio, vitæ, rerumque omnium, quæ in ea sunt, satietate teneri? Cæterùm exiguum illud, quod restabat lucis, desertus à vetere, nouum sibi quærendum hospitem vir patientissimus non putauit; sed defungendum victu precario mendicorum more, tum cùm vna dumtaxat reliqua illa, in qua venerat, naui, paucisque hominibus magnam partem à Taydio missis, deserta erat loci facies, & rerum non solùm caritas, sed & penuria omnium: & præfectorum Sinarum acriter excubabant oculi, ne quis annonam exportaret è continenti. Cuius mendicitatis incommodum assiduis ærumnis, ætateque grauiore confecto iam corpori, necdum satis è proximis tentationibus confirmato, quò insuper accedebat ingens animi cura ex desiderio Sinensis itineris, morbum facilè reuocauit. Ita duodecimo Kalendas Decembris, secundùm rem diuinam, quam pro mortuo fecerat, noua febri corripitur: cum eaque progressus ad nauim, ægros de more conuisit, diuersaturus vtique inter eos, nisi maris nauisque iactatio terram repetere coëgisset. Hîc igitur iacentem in publico Lusitanus æstuantemque summis ardoribus conspicatus, misericordia captus in suum tugurium curandum, & pro sua tenuitate tractandum suscipit. Erat id tugurium ex ijs mapalibus, quæ ad extremam litoris oram Lusitani à Sinis ædificatione prohibiti, subitò excitabant, & in discessu disturbabant, ventis & frigoribus peruium. Hîc hospes hospitem venam rogat sibi patiatur incidi. Nec abnuit obsequens æger, cunctis se professus in rebus, quæ ad curationem sui corporis pertinerent (tametsi non erat nescius, quales quales tandē ea insula medicos ferret) in medentiū potestate fore.

107 *Prædictiones Xauerij aliæ, deque sua morte.*

108 *Supremus morbus Xauerij.*

Missò sanguine non sine conuulsione & contractione membrorum, fastidium cibi subsecutum est ingens. Cibus porro ipse idoneus ægroto præter paucas amygdalas seriùs à nauarcho Lusitano traditas erat nullus. Eò enim iam creuerat cibi horror, vt prorsus omnia respueret, totoque biduo nihil gustaret. Iactabatur pestifera febri subsidijs omnibus destitutus, & morbus vrgebat in horas; cùm tanta animi æquitate Xauerius & morbum, & morbi incommoda perferebat, nulla vt exciperetur ex eius ore querela, nulla vox alienam implorantis opem, vt grauiter ægrotantibus vsu venit. Illud vnum placidè non ferebat, vulgari communique se leti genere in lectulo mori, sibique optatissimam martyrij palmam è manibus quodámodo rapi. Quo tam insigni beneficio cùm se profiteretur indignum, ad diuinæ prouidentiæ rationem animum denique suum ipse composuit. Atque, vt in morbis grauioribus natura ferè cuiusque se prodit, sic ægrotante Xauerio singularis eius virtus, eximiaque pietas ita se extulit, vt eadem propemodum faceret moribundus, quæ consuecuerat sanus, nunc defixo in cælum obtutu cum Christo sermocinans, nunc è psalmis pium aliquid suaue recinens, & eas subinde voces suæ salutis ingeminans, *Iesu fili Dauid miserere mei. Mater Dei memento mei.* Quibus alijsque cõsimilibus vocibus duos ipsos extraxit dies. Aderant moribundo Antonius à Sancta fide, & alter iuuenis Indus, quos, vt suprà retulimus, aduexerat Goa. In hunc Indum pridie quàm decederet, fixo obtutu, Heu te miserum, inquit, heu te miserum! Nec verbum addidit. Quæ quidem tam tristis appellatio comminatioq; visa est eius fuisse prænuncia, quem miser ille sortitus est, exitus. Mense enim vix interiecto sui Patris institutionis oblitus, deflexit ad vitia: cumque ad omne nefas effusis habenis auidissimè rueret, repentè glande traiectus infelicem efflauit animam, æternis Tartari mactandam incendijs. Xauerius autem vt affuit hora migrandi, tum verò preces intendere, & arrepto Crucifixi Domini signo, crebros ante Deum gemitus edere, & imis è præcordijs mixta precibus suspiria ducere. Cùm autem gemendi precandique finem nullum faceret, voce pariter atque anima destitutus extremum spiritum edidit IV. Nonas Decembris ipso S. Bibianæ Virgini die sacro, anno post Christum natum M. D. LII. ætatis quinto circiter & quinquagesimo, Indicæ verò suæ peregrinationis vndecimo in ipsa cura ac meditatione Sinarũ. Compertum est Xauerij mortem in eius natali solo domoque prodigio quodam mirabili præmonstraram. Ligneum simulacrum Saluatoris in cruce traiecti sanè religiosum, & in eius familiæ ædibus perantiquum, eo ipso anno, quo Xauerius post tot sudores laboresque Christi causa susceptos è vita migrauit, sexta quaq; feria per annum totum, sanguine sudauisse; eamdemque Redemptoris effigiem, quoties ille viuus grauius aliquid pateretur in India (id quod ab eius domesticis ex ipsis Xauerij litteris collatis vnà temporibus animaduersum est) haud obscuro sudore manasse, quasi caput in laborante membro, & Dominus in patiente famulo pateretur. Lusitani, qui in Sanciano remanserant, tam tristi nuncio exanimati ad eius funus certatim accurrunt, & circumfusi grabato lamentari tanti viri iacturam incipiunt; lacrymis & gemitibus cuncta complere, conuerberare pectus, ferre oscula sacris manibus, membrisq; virginibus, pascere oculos mortui specie pietatem adhuc spirantis. Cui tanta inerat in ore lætitia, & quasi quędam ex animi beatitudine redundans hilaritas, vt eo satiari animi oculiúe non possent. Ac si quis statuere sibi ante oculos velit tantæ virtutis exemplar, & qualis erat in vita Xauerius, intima sibi cogitatione depingere (auemus enim viros magnos de facie nosse, vt, cùm eorum facta recordamur, eorum quoque species subitò nobis ad pectus aduolet) facie fuit honesta ac liberali, colore candido, vultu hilari, cæsijs oculis, naso moderato, nigro capillo, sed ætati magis, quàm curis præmatura cànitie, statura procera, non tamen vltra modum. Prodibat in publicum tunica talari discinctus, vulgari illa quidem tenuique, sed munda, quæque togæ vicem pallijque præberet. Hic erat exterioris habitus hominis, at verò interioris facies ac figura longè pulcherrima; quam quidem per hactenus exposita in his annalibus facta quasi per rimulas licuit intueri. Excelsus & ingens erat animus, magnitudineque Christiana, ideſt vera præditus, quæ in Euangelica humilitate fixa ambiens infimum sibi locum, Dei gloriæ studio ardua & magna aggrediens, non suis viribus, sed diuinis innititur. Illa Christiani excelsitas pectoris cum flagrantissima caritate coniuncta angustum reddebat Xauerio orbem terrarum. Accedebat constantia & sedulitas in vrgendis perficiendisque cœptis: comitas ac dexteritas ad capiendos hominum animos, quo faciliùs ad virtutem fingeret: sagacitas & felicitas in odorandis peruestigandisque rationibus quàm aptissimis cùm ad singulorum ingenia hominum, tum gentium vniuersarum. Ad hæc laborum, vigiliarum, iniuriarum anni, famis sitisque patientia, & auiditas inexplebilis. Commotionũ animi ea tranquillitas ac potestas, vt ponere assumereque ad rationis præscriptum videretur quasi personam. Iam precationis, agendique cum Deo, diuinarumque omnium rerum impensum ante omnia studium, mens semper in cælo habitans. Sed vbi otium daretur, ac præsertim in silentio noctis, totum se in fontem illum summi boni immẽsum immergebat: vnde illa obruebatur ipsas inter ærumnas deliciarum affluentia beatarum: diuinisque donis supra hominum modum tot tamque præstantibus complebatur. In Societatis administratione admirabilis fuit eius cum Ignatij mẽte consensio. Apparebat optimum discipulum omnem magistri non modò hausisse doctrinam, sed etiam mentem quodammodo & animum induisse. Facillimus erga obsequentes ac modestos, seuerus in cõtumacibus coërcendis: nullam perniciem dicens maiorem peruicacibus ingenijs posse contingere, quàm si timidè indulgenterq; tractentur. Consideratus & partus in adlegendis in Societatem, multus in periclitandis adlectis, nequaquam tenax in dimittendis, quos minùs idoneos experimenta ostenderent. Obsequij inprimis exactor diligens, quod ipse Ignatio, re, voluntate, iudicio ac sententia mirè præstabat;

109 *Pietas moribundi Xauerij.*

110 *Figura corporis B. Xauerij, & summaria virtutum.*

ſtabat; vt vel hoc nomine à B. Patre præcipuo quodam ſenſu diligeretur. Amabat ſummè, plurimiq́ue faciebat Societatem. Eius precibus ac meritis tribuebat, quæ ſibi Deus munera impertiret, quodq́ue in animarum procuratione ſuccederet. Idem auctor Socijs erat vt ſentirent ac facerent: ac vota quotidie renouarent, tanquam acerrimum telum contra diabolum, & firmiſſimum conſtantiæ munimentum. Gaſpari quoque Berzæo cùm multa monita tradidiſſet, omnia illo concluſit: Memor Societatis Ieſu membrum te eſſe, curà in omnibus factis dictiſq́ue tuis, vt tali capite & corpore dignus exiſtas. Exquiſitæ cęleſtiſq; eius ſapientiæ documenta Turſellinus accuratè collegit ac digeſſit, digna planè quæ cunctis animarum magiſtris & in manu ſemper & in mente verſentur. Acceſſere his ingentia & crebra miracula, ac præſertim illa quaſi perennis rerum futurarum prædictio: tanquam omnino clementiſſimus Deus hunc ſuum vellet fideliſſimum famulum nihil facere, aut habere minus à magnis Apoſtolis. Poſtero, quàm obijt, die ſacerdotali indutus amictu, ligneaq́ue incluſus arca funere effertur, quàm potuit in ea ſolitudine barbarieq́ue celeberrimo. Iamq́ue erant iecturi glebam, cùm repentè placuit aperto loculo, corpus ipſum cum veſtimentis incluſum viua operire calce, quo celeriùs oſſa nuda exeſis acrimonia carnibus, deportarentur in Indiam: ipſam verò arcam diligenter occluſam in præparato loco recondi, tumuloq́ue grandes imponi lapides indices ſepulturæ.

112 *E Xauerij corpus viua calce ſepelitur.*

113 *Gaſparis Berzæi Societatis regendi ratio.*

Atque hic fuit Xauerij cùm ex India, tum ex ipſa vita diſceſſus. Cuius vicarius atque ſucceſſor Gaſpar Berzęus, haud ignarus eo vberiores è proximis capi fructus, quo ſanctitate fuerint, qui eis nauant operam, inſtructiores; ſimul atque Indiæ prouinciam accepit, totis ferè ſex menſibus nullis alijs volnit eos, quibus præerat, occupationibus eſſe diſtentos, niſi exercitatione virtutis, ſtudioq́ue cognoſcendi ſe ipſos, & ſuis omnibus cùm voluntatibus, tum cupiditatibus repugnandi. Ad eos incitandos placuit Euchariſtiæ Sacramentũ in ſacello domeſtico ad id exornato quoad potuit elegantiſſimè, collocari, quò domeſtici ex interuallo recurrerent, & in eo dulciſſimè conquieſcerent. Cumq́ue à principio ſpiritus exercitium ex Ignatij formula, peccatorum expiationes præteritorum menſium, vel omnis ætatis, votorum inſtaurationem de more omnibus indixiſſet; hoc eis inſuper & exemplo ſuo, & cohortationibus perſuaſit, vt horas quotidie multas ex capitibus, quæ ipſe bis proponebat, in reputanda ac recolenda Chriſti vita ac morte conſumerent. Quo in ſtudio ſex ferè, vt dixi, menſibus iam exactis, cùm ſatis alta humilitatis initia, cæterarumq́ue fundamenta virtutum poſita viderentur; tum demum eos ad doctrinarum ſtudia ſcholaſq́ue conuertit: ipſoq́ue die S. Hieronymo ſacro adire gymnaſium de Societate fermè viginti, ex orphanis quadraginta, è prima nobilitate triginta fauſtis ſub externo ſatis docto pioq́ue magiſtro cœperunt initijs. Horarum deſcriptio, iungendæq́ue doctrinæ cum pietate ratio à Gaſpare tradita (quoniam nondum vllæ Conſtitutiones ab Vrbe venerant) erat hæc. Quarta

114

poſt mediam noctem hora cuncti ſurgebãt, continuoq́ue egregia aliqua Chriſti Domini facta ſecum ipſi horam totam commentabantur. Dein cum reliquo diſcipulorum grege intererant Miſſæ Sacro: inde ad gymnaſium egreſſi tres in eo commorabantur horas. Domum regreſſi priuſquam accumberẽt, rationem ab ſe traducti temporis repoſcebant. Secundùm cibum ſemihoræ circiter interuallo colloquijs diuinis animos relaxabant. A meridie tres item horas litterarum diſciplinæ dicabant, vnam inſuper mutuo retractandis, & inter ſeſe, quæ didicerant, recolendis: tum ad orandum denuo recurrebãt. in quo cùm effluxiſſet integræ puluis horæ, Gaſpar ad ſemihoram diuinis de rebus, interdumq́ue ad vnam & alteram ſermonem habebat. Hunc claudebat Litaniarum carmen ad expoſcendam Cæleſtium opem in cõmunibus Indiæ difficultatibus, quotidianiſq́ue ſeu publicis, ſeu priuatis incommodis. Ad extremum nocturna vbi quies appeteret, reputabant ſecum ad ſemihoram accepta Dei beneficia tum vetera, tum recentia; tantumdem ſpatij in precando proſpero à Deo euentu Goënſi claſſi, quæ contra Turcas ſoluerat, ponebatur. Hic erat Gaſparis ardor in eo moderando Collegio, quod eius curæ fideiq́ue creditum erat, magis vtiq; laude dignus, quàm vt ab omnibus imitatione poſſet exprimi. Cælum quippe Indicum tantam mentis agitationem ſaluo incolumiq́ue capite, non ferebat. Et erat in ea ſententia Xauerius, vt qui ex Europa deſtinarentur in Indiam, ij iam exculti litteris ac doctrinis, ne diuturno ſtudio contabeſcerent, mitterentur. Conformatis ad hunc modum inſtitutiſq́ue domeſticis, ad externorum Gaſpar vtilitates & commoda ſtudijs ſeſe paribus explicabat. Agere ad populum tam ardenter eſt orſus, tantoq́ue hominum curſu, vt tria ſæpè quatuorue hominum millia ad eum audiendum, & quidem remotis ex oppidis conuolarent. Quam populi frequentiam Pontificis Maximi Iobelæum ab Ignatio miſſum non mediocriter auxit, vt, cùm ea templo excluderetur, ſtatuendum eſſet in atrio patenti ſuggeſtum, ne confertiſſima multitudo viciſſim ſe compreſſa & coarctata perimeret. Tantaq́ue erat audiendi ſitis, vt, cùm propter frequentes imbres, lociq́ue longinquitatem (erat enim ab vrbis celebritate remotior) ſignificaſſet pro concione Gaſpar, ſibi in animo eſſe conciones inſtitutas omittere, aut eas ſolito rariùs habere; excitatus ex ipſa concione vir grauis, idemq́ue ſenex cum alijs compluribus clariſſima voce, ne id faceret, obſecrarit: ſed poſtpoſitis ipſorum commodis inſtitutum ſuum teneret, nec auidiſſimam concionem ſuo pabulo fraudaret. id quod incredibili cum fructu, ingentiq́ue caſtigatione morum à Gaſpare factum eſt. Cui ſanè rei non publica modò, verùm etiam priuata, & inter adminiſtranda Sacramenta vox hominis vſui fuit. Erat, qui ab aperiendis ſuis ritè peccatis cupienti paratoq́ue Patri nimis obſtinatè refugeret: ſed is in ſuo lectulo nocte vigilans, cùm ſibi manu fauces arctè comprimi, & gulam interſtringi ſentiret, implorata illico Dei Matre, ex eis eſt ereptus anguſtijs, relicto aliquo doloris dumtaxat aculeo, vt obſtinationis ſuę pœnas penderet, quòd ſacerdoti Dei

115 *Gaſparis ardor in iuuandis proximis.*

116 *Ad confeſſionem quidam miro modo compellitur.*

cunctaretur aduolui. Verùm mox ei per quietem visus est Gaspar sciscitans, cur sic angeretur: expressoque manu faucibus crucis signo, reliquias omnes angoris absterfit. Ille somno solutus, & quod gestum erat animo reputans, magnam vim lacrymarũ profudit, & è cubili se confestim propripiens expiandi sui gratia cucurrit ad Gasparem.

117 *Sodalitium conditur in clientela vndecim millium Virginum.* Instituit Gaspar idem in honorem Virginum vndecim millium, quarum vnius in æde Collegij conditum cranium erat prodigijs inclytum, Sodalitium. Cuius initus numerus, adscripto etiam Prorege, ad Sodales iam bis mille peruenerat. Quorum is erat ardor, vt non modò suos è virtute fingere, & ad normam Christianæ disciplinæ dirigere; verùm etiam alienos corrigere & emendare mores omni ope contenderent. Ea de causa eorum indicem, qui vel aliquo essent irretiti flagitio, & cum offensione hominum suis in vitijs & peccatis hærerent, vel exercerent inimicitias, vel multos annos se sacerdotibus non ostenderant, ad Gasparem deferebant: cuius illi operâ

118 *Solertia Gasparis in Goana vrbe excolenda.* auxilioque ad iustitiam remigrarent. Gaspar verò super hæc cùm in varias partes distribuisset vrbem, ipse tresque sacerdotes, quos ad id adhibebat, suam quisque regionem obibant: conquirebant & conueniebant ex indice, quem dixi, publicis peccatis implicitos, reddebantque virtuti. Tantumque industrij hominis vigilantia, Deo conatibus obsecundante, profecit, vt vni illi, qui cum inimicis in gratiam ea sedulitate redierant, reperti sint septimum intra mensem mille ampliùs quingenti. Pellicatus resciſſi complures: mulierculæ ampliùs centum à meretricio quæstu abductæ. Satanicus etiam quidam, qui per honestas domos multo cum sanguine vagabatur ardor libidinis, Gaspare perorante restinctus: & matronarum quarumdam mores ad pudicitiam, cultus ad modestiam compositi. Feruebat itaque pietatis opus. Nihil in templis nisi abiectos ad sacerdotum pedes mortales, inter seque vel damna illata resarcientes, vel mutuis amplexibus gratiam redintegrantes, veniamque vicissim precantes cernere erat. In orbis adolescentulis, quos Paulus Camers homo impiger in contubernij Societate regebat, magnus item elucebat ardor.

119 Hi Gasparis ex præscripto quater in hebdomada ad ædem sacram instructo agmine procedebant, lepidè psallentes ac piè, candidisque induti togis ac pileis, quibus intertextæ rubræ minutæque cruces, rapiebant oculos occursantium. Excipiebat puerorum agmen virorum acies ferè nonaginta asperis instructa flagris toto itinere sepulsantium: quorum contemplatione mirum sanè quanta pietas excitaretur in ciuibus. Præter hos pueros erant alij ferè trecenti, qui prima à nostris tum legendi scribendique, tum Christianæ legis elementa discebant. Quorum id erat studium, pietatisque feruor, vt pueri nonum egressi vix annum, sese ad viros ætate prouectos adiungerent, vt vnà cum ijs sexta quaque feria in Collegij æde se cæderent, adeò luculenter, vt subinde stillæ sanguinis subsilirent. Non his finibus curæ Gasparis tenebantur, sed ex interuallo per suas copiolas, nonnihil opis vicinis etiam oppidis afferebat. Antonius quippe Fernandius ad oram quamdam maritimam (Salas est loci nomen) eius iussu profectus, cùm multos ibi Saracenos & Ethnicos offendisset; adeò eos ad accipiendum Euangelij fatum instruxit ac præparauit, vt ido mnes breui susciperent. Alij verò cum exercitu, qui contra Turcas ducebatur, profecti, suos quoque fructus in horreum Domini condiderunt. Denique alijs aliò dimissis, cùm ad tot ferendos labores Gaspar vnus auxilijs destitutus domesticis non valeret, facilè in morbum decidit. Nec tamen animis minus attulit ad salutem momenti cùm morbo languebat, quàm cùm rectè valebat. Quanquam enim tanta erat nauseantis imbecillitas stomachi, vt edulium ferè omne respueret; proximorum tamẽ commodis & saluti, quacunque posset ope, nullo loco deerat. Ter in hebdomada dicebat ad populum, & cùm festa lux intercurreret, ter in die. Respondebat strenuè consulentibus, dabat operam confitentibus. atque his laborum quasi fomentis morbum suum contemnendo, non irritando leuabat. Quem tantus habebat ardor penitus exterminandi peccata; vt hominem plebeium, alijs frustra machinis adhibitis, mercede illectum, traditisque ex pacto aureis numinis viginti, quos in eam rem ex eleëmosyna corrogauit, ab crimine ciuitati manifesto remouerit.

120 *Gasparis immensi labores.*

121 *Etiam pecunia hominem à peccato abstrahit.*

Armuziæ Consaluus Rodericius Gasparis vestigijs insistens, suis concionibus mirè profuit. Eo auctore sæpè discessum est ab armis, duella sublata, res suæ cuique redditæ, diuturno compressa silentio enunciata peccata, alieno è thoro multiplex exacta fugataque pellex. Quæ inter munera, concurrente vndique ad eius pedes innumera penè vi hominum, vt longo interuallo animos repurgaret; coactus est suburbano tecto relicto, in vrbem intimam transmigrare. Hic nullius socij operâ subleuatus, ne nimijs laboribus frangeretur, auxiliarius ei Frater Aluarus Mendius submittitur, eximiæ vir sanctitatis, & dignus Gaspare magistro discipulus: quem in Armuziam cymba dum Arabes pauci Maschato transueherent; prædones celocibus quatuor insecuti, cùm prævolantem modico interuallo nauiculam consequi Deo remorante non possent, quem aggredi non poterant comminus, sagittis eminus petunt & coniectione telorum. Sed feruidas inter preces Aluaro procumbente, sagittæ, mirum dictu, oratione tanquam adamantino scuto retortæ neminem è vectoribus attigerunt. Armuziam igitur ille cùm incolumis appulisset, strenuam è vestigio operam Rodericio nauauit, modò plebi pueriſque diuinę legis tradendis initijs, modò solandis & subleuandis ægrotis, quotidieque excitanda sub noctem ære campanulo multitudine, ad leniendum suis precibus purgantem ignem animis mortuorũ. Quibus in officijs dum accuratè versatur, Armuziæ repentè nunciatur classem aduentare Turcarum. Eo allato nuncio, commodissimum vrbis Præfecto visum est, vt qui in ea Christiani degerent, partim se in arcem cum Consaluo reciperent, partim cum Aluaro (ne multitudo grauis esset arci, præsertim in aquę penuria) Magostanum egrederentur, oppidum in Arabiæ continenti, ab Armuzia passuum millia sex & triginta. Vtrobiq; vtriusque virtus magis enituit. Nam, vt de Consaluo multorum per-

122 *Res Armuziæ.*

123

fere-

ferebatur ex litteris, is vnus vniuersum pondus arcis exercitusque sustinuit. Sed Dei clementia non tulit, vt vacuam vrbem ingressi Turcę arcem ipsam diuturna oppugnatione lacesserent. Quippe cùm ferreis globis arcem assiduè quaterent ac verberarent, globi ipsi vel grandioribus explosi tormentis, quos basiliscos appellant, in hostem retorti, nullum figebant ictum. Quo animaduerso Barbari, præcipuo etiã ipsorum disrupto multorum cum strage tormento, metuentesque ne ab Lusitana classe deprehenderentur, deseruerunt incepta. Domicilio nostro, cui à S. Paulo nomen erat, semel atque iterum circumdederunt ignes; nihil tamen damni factum: vt gratulabundus populus dictitaret, Paulum ab hoste præsenti ędem suam suo minacissimo gladio defendisse. Ex altera parte ijs, qui Magostanum se receperant, fuit Aluarus magno bono. Nam & corporum commodis, vt Præfectus arcis optabat, & animorũ cura omni consuluit: his quidem, dum diem nullum intermittit Christianæ disciplinæ præceptis populum erudire; illis autem, dum centum & quinquaginta ex ijs, qui ab Armuzia Turcarum metu profugerant, conquisita stipe sustentat. Quę caritatis partes eò erant id temporis duriores, quòd tum ferè omnes aduersa valetudine tentabantur. id quod in ea regione quotannis solenne & vsitatum est extremo Septembri, duobusque deinceps mensibus exortu sideris, cuius noxius putatur aspectus atque contactus præcipuè vitis corporibusque mortalium. Cognito Turcarum discessu Aluarus ad extremum, quos secum Magostanum adduxerat, omnes reduxit Armuziam, quatuor dumtaxat ex eo numero infantulis, muliere vna desideratis.

114 *Res Bazaini & Tanaę.*

Bazaini Tanaęque consimilia à Melchiore Nunnio, Franciscoque Henricio eorum, quæ de Armuziæ fructibus commemoraui, sunt gesta. Sactorũ insuper vsurpatio ijs auctoribus admodum viguit; vt præ confitentium turba nihil illis ad sua curanda corpora daretur otij. Cocini gratiarum reconciliationes plurimæ Antonio Heredia suasore sunt factæ: eodemque auctore sexta quaque feria introducta flagella populo plaudẽte. In oppido Coulano, oraque Piscaria Nicolai Lancillotti, & Henrici Henricij industria ingentes hausit Christiana res vires. Cumque præ Socijs cæteris regionis linguam teneret Henricus, præ cæteris etiam laborauit vberiùs: vsuque longo animaduersum est, sermonis inscitia non multum consueuisse profici, quamuis idonei non deessent interpretes. vt multum vidisse Beatus videatur Ignatius, qui suis in institutis ac legibus hoc nominatim præcipit, vt in qua quisque regione versetur, eius sermonem regionis ediscat, quò facilius id quod in tuendis animis propositum habet, Societas assequatur. Ad oppidum è primis oræ Piscariæ Ludouicus Mendius è Socijs auxiliarijs ab Henrico legatus, vt Christianorum qui in eo erant, animis aliquid opis & salutis afferret, à Barbaris interimitur. Cædis autẽ ea causa fuit: quòd cùm potestatem rex oppidi homini facinoroso peramplam diripiendi prædandique pro libidine, dum lucra cum rege partiretur, perueršo Barbarorum more fecisset; Christiani, quorum è bonis atque fortunis haud exigua præda fiebat, id iniquè ferentes, cum Badagis, quibus pacis nomine tributa pendebãt, multa sunt questi. Badagæ vt tributarios suos, eosque innoxios ab iniuria defenderent, facta manu, quotquot è prædatoribus nacti sunt, omnes ad vnum obtrũcant. Hac cæde cognita rex, qui prædandi potestatẽ fecerat, vt delatores Christianos vlcisceretur, suas illuc copias intempesta nocte submittit, quæ magna eos internecione delerent. Barbari facta in oppidum irruptione, cùm omnia cædibus & cruore fœdassent, ignes templo circumdant: vbi cum alijs compluribus Ludouicum in oratione defixum offenderant, vt eodem omnes conflagrarent incendio. Ad has turbas Ludouicus egressus delinire precibus impiorum furorẽ, ne diutiùs in innocentium cæde baccharentur, & ab ædis incendio temperarent, instituit. Sed eas inter preces à Mauro quodam graui vulnere secundùm ceruices accepto in terram sternitur, prostratusque denuo vulneratur in femore, deinde caput à ceruice præcisum ab hostibus asportatur. Hac cæde saturi Barbari illi, cùm alios nonnullos inflicto vulnere partim exanimassent, partim debilitassent, reuertuntur ad regem. Damnũ ingens hoc eodem anno fecit Ecclesia Commorinensis Paulo à Valle Punicali extincto. Sacerdos erat pius in primis & impiger, iamque linguæ gentis peritus. Venerat & ipse in hostium potestatem. Quippe inter concionandum circumsteterant Badagæ, postque contumelias & probra ingesta comprehensum, interiorem in plagam abduxerant, vbi ad cæteram vexationem inedia macerabant, nil ad trahendam vitam præter aquam & perexiguum orizæ tradentes. Nec multò pòst neophytorum armis ereptus, & ad litus perductus parum abfuit, quin periret in vndis. Iterum enim ingruentibus magno numero Barbaris, in mare coacti sunt Patres sese conijcere, eorum vt manus effugerent: ac perægrè Paulus, de quo loquimur, in piscatoria cymbula euasit. Denique multis ex ærumnis mala valetudine contracta, caque diu exercitus, his veluti cælestibus margaritis, vbi terrenas alij venantur, quæstis in cælum dines migrauit.

127 *Moritur etiam P. Paulus Vallius.*

115 *Cocini, Coulani, & oræ Piscariæ.*

In insulam Ceilanum rogante Prorege de Societate sacerdos missus Emmanuel Morales cum Antonio Diazio. Eius insulæ rex vnum è præcipuis suis Proceribus Goam legarat, qui dum legatione sua fungitur, assiduo Christianorum vsu cõsuetudineque, relictis sensim patrijs tenebris, & luce veritatis oborta, in S. Pauli Collegio baptismate consignatur. Huius Prorex admonitus & animatus exemplo, in animum induxit ipsum quoque per præcones Euangelicos aggredi regem, vt ijsdem è tenebris, si Deo cordi foret, conuerteretur ad lucem. Ad eam rem legit Moralem: cuius in eam insulam iter, quanquam rebus nondum maturis ad exitum perduci regis conuersio non potuit; cæteris tamen, præsertim Lusitanis, mirificas vtilitates attulit. Nam qui præsidij causa in Lusitani regis arcibus excubabant, quorum erat numerus sanè magnus, ij sacerdotibus destituti eò iam loci venerant, vt per summum diuinarum humanarumque legum neglectum in naturam vsu conuerso, quantis essent illaqueati peccatis & erroribus, ægrè sentirent. Diebus festis perinde

128 *Emmanuel Morales in Ceilanum mittitur.*

126 *Ludouicus Mendius à Barbaris interimitur.*

129 *Corruptissimos præsidiariorum mores corrigit.*

perinde ac profestis manus ab opere non cessabant: stata imperataque ieiunia ex Ecclesiæ fastis profundus venter exemerat: pudor exulabat: dominabatur libido: & erat famosarum, quàm pudicarum numerus maior. Implicati erant Saracenorum familiaritate Christiani, deque illorum fæce non sentientes hauriebant. Egeni opprimebantur & lædebantur iniustè: nec peccatorum erat vlla confessio. Statuta verò sanctæ matris Ecclesiæ cunctis erant penè ludibrio. Quibus tot tantisque malis Morales illacrymans aggressus est pro suggestis hominum vitiis, peruersoq; mores tanta laterum firmitate, & pietatis ardore perstringere; vt in quibus ea altiùs insederant, ij cùm sani esse cœpissent, ad ea tollenda & euellenda Sacramentorum medicina frequenti, & eorum ingenti detestatione consurgerent. Quibus audiendis curandisque (ea erat hominum vis) ne longitudo quidem lucis diurnæ par erat. Ergo castigata superioris vitæ licentia, meliores inducti (Deo opitulante) sunt mores, & vultus præsidij renouati. Quæ res non modò Christianos, vbi sua agnouerunt & posuerunt errata, verùm etiam ipsos Ethnicos, in quibus splendor aliquis rationis emicuit, magnopere delectauit. Quo ex numero sanè multi Christi legem, vt naturę legi maximè consentaneam non dubitarunt amplecti.

130 *Æruminæ in excolendis Molucis Patris Ioan. Beira.*

Dum hæc in his oris geruntur, in Molucarum cultura vix credibile memoratu est, quantum ærumnarum Euangelici coloni, quantum discriminum exhaurirent, Ioannes Beira in primis, qui Mauricas percursabat oras. Viarum labores, ardores solis immensos, iniuriasque alias locorum cælique hîc numerari non decet. Æstu iactatus acerrimo febrium, nihil necessitati cedebat, quo grauiores ab incolarum animis morbos depelleret. Naufragia & pericula alia suprà perstrinximus. Tot erat per mortes currẽdum, ne cœptam in eo agro sementem inimicus homo zizanijs venenatis obrueret. Quippe Saraceni atque Ethnici Principes Euangelio iniqui atque infesti, & Lusitanorum conspirantes in cædem Caciziorũ instinctu, ad deterrendos à Christi cultu neophytos, vires omnes atque consilia partim suadendo, partim insectando verterunt. Itaque cùm alij, tum verò qui Mauricas insulas incolebant, quorum ingens in oppido Tolo numerus erat, B. Xauerij Patrumque institutionis obliti, ab Ecclesia Christoque defecerant, templum solo æquarant, sacras cruces, & Sanctorũ effigies comminuerant, Geilolijque tyranno se dederant.

131 *Supplicium diuinum in apostatas Tolanos.*

Cuius tantæ perfidiæ impietatisque celeres dedêre pœnas. Primùm ager totius regionis antea feracissimus pristinæ suę vbertatis oblitus repentè exaruit. Conditæ in horrea fruges, tabe sunt carieque peresæ: aquæ salubres ac dulces, noxiæ & amari saporis inuentæ: fame denique ac pestilentia mortales multi cuiusque ordinis & ætatis absumpti. Nec tamen reliquos tam dura cælestis iræ experimenta mouerunt: sed in impietate nihilominus obstinati, cùm compertum iam haberent nouum sibi bellum à Lusitanis instare, omni arte sese ad resistendum compararunt. Collocarunt pro locorum opportunitate præsidia, cunctos aditus obstruxerunt, & quacunq; transeundum Lusitanis erat, præacutas taleas stimulosque, in quos se inuerent, defoderunt. Sic armatis atque munitis Lusitani pauci numero superuenisse, & priusquam bellum inferant, blando per nuncios ac beniguo sermone desertores ac perduelles interrogant, malintne sine ferro & sanguine ad Christi cultum, & Lusitani Regis amicitiam scelus suum detestati redire, an experiri vim suã, & diuini humanique violati fœderis pœnas dare? Cùm illi superbissimè respondissent, se neque Christianos vllo pacto futuros, neque diutiùs externi Regis dominationem laturos, exercitum in eos ducunt: continuoque in amentes vindicta quoque cælestis apparuit. Circa meridiem sol repentè subductus: & è vicini montis vertice crebris cum tonitribus, & horrendo mugitu, toto triduo tetrum erupit incendium: ac tanta cinerum, pumicum, lapidumque egesta vis, vt non modò insidias solo sparsas obrueret, verùm etiam propugnacula, & muri coronas æquaret. Accessit terrarum ingens motus, quo & arbores euulsæ radicitus, & tecta omnia diruta præter vnũ pusillum templo nuper euerso contigit, quod fuerat Societatis Patribus diuersorium. Locus etiam propinquus passuum millia ferè duodecim latè restagnante palude, multis cum incolis & domicilijs obrutus. Ita defensoribus exitio sublatis, terroreque dilapsis, egressi è nauibus Lusitani potiti sunt arce: Geilolijq; tyrannum vnà cum oppido, totaque regione viuum in suam potestatem sine certamine redegerunt. His rebus cognitis Ioannes Beira, qui in eis iam populis desudauerat, illuc confestim ab Ternate transmisit: suauique oratione dispersos in vnum locum cõgregatos admonuit, quàm nefario se scelere per eam defectionem astrinxissent: solennique ritu per confessionem expiatos, Ecclesiæ sacrosanctæ restituit. Inde noua rerum facies: simul ac omnibus recta mens, suus quoque sapor aquis atque dulcedo, sua campis agrisque fœcunditas redijt: & inaudito miraculo noxij mures, qui fata per id tempus in vltionem illius gentis eroserant, aspersione aquæ sacræ repentè fugati, Ethnicorum migrarunt in arua, tam infesta populatione frugum, tanto Barbarorum damno, vt cum Christianis vulgò quererentur iniuriam. His tantis tamque varijs permoti prodigijs cateruatim ad Beiram baptismi gratia concurrebant, vt interdum vno eodemque die quina hominum millia, interdumque spatio hebdomadę quindena confluerẽt: quibus cùm ministrare singulis non posset vnus, sacerdotem è Societate Alfonsum Castrium sanctum postea Martyrem, Fratresque laicos Nicolaum Nunnium, & Melchiorem Figueredium cum alio quodam euocauit. Qui numerus cùm ne is quidem tantæ messi par esset, ipse met vltrò in Indiam ad petenda maiora subsidia proficisci decreuit. Quo in itinere Malacæ (vti suprà narrauimus) Xauerium nactus, eiusque institutus monitis, & recreatus alloquio Goam perrexit.

132 *Benignitas diuina erga pœnitentes.*

Apud Iapones reliquerat Amangucij Xauerius, cùm in Indiam remearet, Cosmum Turrianum, Ioannemq; Fernandium: qui cùm perturbatis permutatisque rebus ex cæde regis, cuius suprà meminimus, Bonziorum se furori, certisque

133 *Res Iaponicæ.*

que periculis subduxissent; vbi in demortui locum, Bungensis regis suffectus est frater, & ciuitati pax reddita, ipsi quoque nouo fauente rege, sese liberè ijs, quos ad æternam vitam diuina clementia destinauerat, reddiderunt. Soli tum in omni Iaponia duo illi desudabant, soli barbaræ superstitioni resistebant, & amplificandæ rei Christianæ studium pro sua parte nauabant: cùm tres, quos suprà memoraui, Balthasar Gagus, Eduardus Silua, & Petrus Alcaçeua XIX. Kal. Septembris Iaponiam secundissimè tenuerunt. Delati Cangoximam, & à regulo comiter excepti, octo dies ibi subsistunt. Deinde repetito nauigationis cursu septimo Idus Septembris, Bungum appellunt. Hic honorificè iussu regis accepti, certisque in ædibus collocati, postridie ad regem ipsum cum muneribus adeunt ab Indiæ Prorege transmissis. Ea regi fuere gratissima, & is ea de causa Patribus omnem cultum honoris & hospitalitatis exhibuit. Interim Ioannes Fernandius Iaponicæ linguæ peritus Amangucio profectus pro interprete Bungum venit. Cum eo non ita pòst ad regem iterum redeunt: redigunt ad memoriam, quæ ipse ad Indiæ Prætorem quadam scripsisset epistola, de promulgãda in suis regionibus Christi lege, recipiendisque eius doctoribus ac magistris: proinde rogant, vt quando ipsi ad id venissent, omnem sibi potestatem faceret eius liberè promulgandę, libereque item suscipiendæ ijs omnibus, qui cognitam ac probatam patrijs sacris institutisque præferrent. Rex haud immemor voti sui, pristinique propositi, dolere se primùm dixit, quòd in suo regno nulla, vt alibi Christiana soboles fieret. Deinde sui esse consilij voluntatisque, vt intra regni sui fines Christi cultum liberè propagarent: & hanc suam voluntatem potestatemque suis se diplomatis testaturum ipso die si vellent, curaturumque id publicè locis omnibus edicendum. Balthasar actis de tam prolixa voluntate gratijs, superseded ea re tantisper hortatur, dum ad Cosmum Turrianum, qui Amangucij versabatur, excurrat, & ex eius consuetudine ediscat, quemadmodum in ea sibi re progrediendum sit. Annuit postulationi rex, eique de suis hominè certum ducem itineris ad Cosmum dedit. Ita Balthasar ad Cosmum duobus antea præmissis comitibus Silua & Alcaçeua cum Ioanne Fernandio, præcipitante anno se contulit. Abeo cũctis de rebus singillatim edoctus nõ antè Bungum quã Februario subsequentis anni se retulit.

Erant in Iaponia soli Cosmus Turrianus, & Ioannes Fernãdius, cùm pernenere tres alij Balthasar Gagus, Eduardus Silua, Petrus Alcaçeua.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER DECIMVSTERTIVS.

1553 VOluebatur iam annus huius sæculi tertius & quinquagesimus, cùm Summus Pontifex Iulius secundis de Societate rumoribus famaque permotus (nam & ciuitates atque Dynastę, & animarum Pastores ac Præsules, operas ex ea domosque poscebant, cùm ad suas ordinandas & componendas Ecclesias, tum ad euellendas hæreses & errores, qui latè serebantur (Luthero glisscente) decreuerat ipse quoque de ea nonnullos in Asiam ad reuocandos Nestorianos ab hæresi, & Catholicæ reconciliandos Ecclesiæ cum Patriarcha mittere. Et quo magis egregius Pastor de Orientis mereretur Ecclesia, Petro Zarate Ordinis militum S. Sepulcri Commendatario instante, Collegia in his regionibus tria confectis iam rite diplomatis, condi iusserat, Hierosolymis vnum, Constantinopoli alterum, tertium in insula Cypro. Verùm cùm ratio, quam ad ea stabilienda repererat, ex sententia non procederet, & mors insuper subsecuta debilitasset præclaras Iulij cogitationes atque consilia; apparuit aliud Dei fuisse consilium atque decretum: cuius in abditissimis æternę mentis arcanis latent causæ, cur in eas barbaras regiones tam sanctè excogitata profectio, & tám salutaris mortalium iudicio Collegiorum apparatus ad nihilum momento reciderit. Comparabat tamen suas ad eius generis incepta, si quando vsus foret, Societas operas, exquisito cultu pietatis ac litterarum: & in Romano quidem Collegio ad trium linguarum disciplinam facta est accessio geminæ Theologiæ; tum eius, quæ tota in differendo conteritur, Martino Olauio doctore; tum eius, quæ sacrorum explanatione codicum continetur, interprete Frusio. Præpositus est etiam, qui sacris ferijs interioris fori quæstiones causasque tractaret, Quintinus Karlat: Philosophiæque partes singulæ singulis à magistris vno eodemque tempore tradi cœptæ, Ioanne Rogerio Dialecticam, Guidone Roiletto Naturalem, Balthasare Turriano primâ summamq; Philosophiam ac disciplinas præterea Mathematicas explicante. Quibus doctoribus ac disciplinis dabant operam pro suo quisque gradu atque processu è domestica iuuentute fermè sexaginta. Nam, quæ fuit animi celsitas in Ignatio, vel in summa annonæ difficultate, quæ copiosis quoque ciuibus grauis admodum erat, vna Dei fiducia nixus, copias suas, cùm minimè augendæ videbãtur, tum maximè auxit. Cur enim paternæ Dei curæ in communi fame caritateque diffideret, qui ad eius vineæ culturam operas vndique tam strenuè, tamque auidè conquirebat? Nec spes eum concepta fefellit. Borgiæ solertissima caritas non modò in presens, verùm etiam in annos aliquot laboranti Collegio, & nullis instructo re ditibus tempestiuè consuluit. Is præter eum pecuniæ numerum, quem

1 *Iulius Pontifex Societatem Hierosolyma. & Constantinopoli, & in Cypro collocare constituit.*

2 *In Romano Collegio explicari cœpta Philosophia, & Theologia.*

3 *B. Ignatij in Deum fiducia.*

ab Imperatore quotannis ad annum quintum in eius alimenta Collegij, vsusque vitæ necessarios impetrauerat (ij erant aurei mille quingenti) totidem insuper ab eius gnato Principe in id ipsum, ad idē annorū spatium impetrauit: quò deinceps alia priuatorum subsidia, vnde aucta familia sese aleret, accesserūt. Nostrates porro domesticosq; discipulos, qui speciem gymnasio aliquam pompamque præberent, tria ex eadem Societate Collegia, Colonienſe, Louanienſe, Parisienſe, cæteris Collegijs in augenda per Italiam, & Boreales tractus Societate fœcundioꝛ suppeditarunt. Atque vt à superioribus doctoribus quàm splendidissima docendi primordia caperentur; visum est ea capi publico ab ingenij doctrinæque certamine nobilissima spectante corona purpuratorum Patrum, grauiumque virorum, non sine vario ac specioso Rhetorum apparatu, & prolusionibus oratorijs. In arenam ac certamē Theologicæ disciplinę descendit vnus Martinus Olauius Collegij Romani (vt tunc appellabatur) Superintendens, præstansque Theologus, nullo adhibito de more præside, vel patrono, ipse sibi præses, ipse patronus. Cum Philosophis decreta pugna Theodorico Amsterdamensi, præside Balthasare Turriano: cum Rhetoricis Benedicto Pereriæ Fuluio Cardulo duce. Cuncta prorsus ex dignitate, & celebritati par plausus. Summa autem cura in eius Collegij conformationem intendebat Ignatius: quod, vt aiebat, cùm cæterorum Societatis Collegiorū tanquam formam volebat esse, tum in ipsa Christianæ religionis arce, Summiq; Pontificis oculis specimē extare vtilitatum, quas Collegiorum eiusmodi institutio haberet. Nec dubitabat fore olim è Pontificibus, vel alijs Principibus fundatorem. Quamobrem de certis reditibus nihil laborans, quasdamque minùs operi sufficientes oblatas dotes repudians, id studebat vnum, vt præsenti necessitati succurreret. Aliquot huius anni supremis mensibus apud argentarios, vrbis loco percelebri, Palmius, & Ribadeneira singulis hebdomadis suo quisq; die concionem habuere ipsa in via, inde occasione accepta, vt concionatorem id damnantem compitalium dictionum genus facto ipso refutarent. Plurimus confluebat & honestissimus auditor, & fructus extabat ingens ac multiplex: cùm parum abfuit, quin & pessimum inde Satan facinus perpetraret. Inductu malcuolorum (qui nunquam desunt vitiorum insectatoribus) vrbanorū Præfectus satellitum, cum suorum armata manu interuenit: ac protinus magna voce pro imperio tacere ac descendere Palmium iubet. Qui cùm statim obsequi vellet, obseruandam dicens in administro publicam potestatem, ecce in concione tumultus, cursarique, & corripi arma, nec vox concionatoris demulcentis audiri. Denique satelles coactus sibi fuga consulere. Eodemque die Præfectus qui veniam sibi ab Ignatio exoraret, sub vesperam misit, excusans si quid per eam concionis frequentiam turbaretur, veritum se nō sibi id fraudi esset. Accepta Ignatius satisfactione, postero die Palmium eōdem redire, ac purgare inter concionem Præfectum iussit. Nec postea amplius reuerti permisit, vir modestissimus, & cui lucra animarum ea placerent, quæ, quantum fieri posset, nullius in offensionem incurrerent.

4 *Primordia scholarum superiorum apparata.*

5 *De Romano Collegio B. Ignatij iudicium.*

6 *Conciones Romæ apud argentarios.*

Hieronymus Natalis è Sicilia reuersus ad Vrbem, acceptis ab Ignatio monitis Commissarij nomine v. Idus Aprilis mittitur in Hispaniam, vt Constitutiones recēs editas promulgaret, ampla cum potestate decernendi, vbique iubendi, corrigendi, immutandique quidquid è re diuina communique visum esset: cuius siue prudentiæ gerendis in rebus, siue scientię institutorum multum tribuebat Ignatius. 7 *Natalis Commissarius declaratur, & in Hispaniam ad promulgandas Cs. stitutiones mittitur.*

Bobadilla Phalisçorum Episcopatum Episcopo ipso rogante, lustrabat: inde in Picenū Commissarij & ipse nomine ab orthodoxę religionis iudicibus, & praui dogmatis inuestigatoribus destinatur, vt omni conquisitione cunctos hæreticorum libros Iudęorumq; collectos infami concremaret incēdio: & Cardinali auctore Carpensi Lauretanum quoque Clerum inspexit. Quæ omnia haud exigua ab eo cum laude sunt gesta, seu pijs instituendis Anconæ sermonibus ad ædem S. Francisci frequenti conuentu, seu conquirendis impiorum voluminū probris, igneque comburendis, præsertim ex eo genere plurimis, quæ Lusitano conscripta sermone, pestilentes homines in Indiam vsque transmittere, totoq; Oriente diuidere occulta fraude decreuerant. Par in Collegijs felicitas siue confirmandis & augendis, siue ordiendis, & eorum veluti seminibus iaciendis. 8 *Bobadilla redit.*

Confirmabatur in Italia Florentinum dato iam Societati loco cùm ad habitandum, tum ad colendum suis functionibus Deum, angusto illo quidem & perexiguo, celebri tamen, & in ipso penè vrbis vmbilico, quem ab antiqua S. Ioannis ædicula, S. Ioanninum diminuto nomine vulgò nuncupant. Eius erat ædis penes presbyterū procuratio, qui ex ea quotannis vix quinquaginta capiebat aureos. Hunc Dux Cosmus, ne suam grauaretur ædem Societati concedere, Laurentinæ basilicæ, cui perantiquo curiæ iure à Florentinis Ducibus nomen est, Canonicum legit. Vt autem in possessionem loci pes à Socijs est positus, tum demum scholis numero quatuor plus celebritatis ac famæ, plus existimationis est additum. Ædes verò sacra ab omnibus antea deserta atque relicta, celebrari ipsa quoque piorum hominum ad Sacramenta, & Dei verba concursu, non sine magnis fructibus cœpta est. 9 *Collegium Florentinum certam sedem nanciscitur.*

Perusino quoque Collegio Fuluij Cornei Cardinalis, eiusdemque vrbis Antistitis cura & auctoritate, certa attributa est sedes ad imum forum, quod Paruum appellant, vbi scholæ quædam publicæ habebantur, hodieque Collegium ciuitatis vsibus peropportunum visitur. 10 *item Collegium Perusinum.*

Genuæ statuebantur initia Collegij, complureſque in ea vrbe ciues, cùm in Hispaniam inde solueret, Natalis offendit, qui de aduocanda Societate consilia inter sese agitarent. Consilij principes Thomas Spinula, & Franciscus Baua. Quorum postulatis ac votis concessus est Lainius, qui suis creberrimis inflammatisque concionibus, vt erat illi solenne, sic vniuersos incendit, vt non vnum modò, sed duo sua in vrbe Collegia, alterum ciuitas ipsa, alterum Sauliorum fundare familia in amœnissima totius vrbis regione, quam Carignanum appellant, deliberarent. Nihil tamen 11 *Lainius Genuæ concionatur: & Collegij aliquod initium ponitur.*

men hoc anno, quod ad Collegiũ attinet, actum est, nec stabilis reperta sedes. Iacta sunt dumtaxat Lainij ab aduentu principia quædam, & Reipublicæ Vicarijque nomine (is erat Caborlensis Episcopus) Patres euocati duodecim. Sed quo res facilius perduceretur ad exitum, placuit Reipublicæ ad eos, quos dixi, duos è nobilitate par alterum, Augustinum Lomellinum, & Stephanum Ragium, veluti Collegij curatores adiungere; quorum patrocinio auctoritateque cùm idonea Societati sedes, tum quæ ad eam alendam ac sustentandam vsui forent, compararentur.

12 *Siluestri Landini, & Emmanuelis Gomy rei in Corsica.*

Corsicam extremo anno superiore Siluester Landinus, & Emmanuel à Monte maiore cùm attigissent, miserè laborantem, quod ad animarum salutem, & cognitionẽ Dei pertinet, eam insulam inuenerũt. Quanquã enim sex illa Sedes Episcoporum habet ab antiquitate relictas; ijs tamen Episcoporum Pastorumque præsidio destitutis in summa rerum ignoratione, maximaque licentia tum viuebant. Erant è sacerdotibus, qui nullius Sacramenti conficiendi rationem, ac ne consecrandi quidem augustissimi Christi Corporis formulam satis norant. Presbyteri nullo fere cultus vestituque discrimine seiungebantur à laicis: atque hoc impunius liberiusque sese scortis concubinisque iungebant. E corruptela verò Pastorum sacerdotumque, quod necesse erat, mira labes in populo. Flagrabant vitia apud eos innumera, superstitio, veneficia, cædes. Contra fas & ius matrimonia, nulla habita necessitudinis & propinquitatis arctæ ratione, iungebantur: plurimi superstite prima coniuge secundam sine religione ducebant. Quin etiam priusquam fœtus ederentur in lucem, despondebãtur vxores, modò sexus muliebris, & quæ futura erat sponsa prodiret: id quod factionum seminarium erat, & origo dissidij, nolentibus iam adultis parentum obseruare conuenta. Quæ tot in populo probra atque dedecora par comitabatur inscitia, tenebræque tantæ, vt communem Christiani hominis notam, & SS. Trinitatis symbolum, crucis signum, non pauci, præsertim agrestium ignorarent: ætateque iam cani precationis Dominicæ formulam, & salutationis Angelicæ non tenerẽt. Patres igitur distributis inter sese varijs insulæ locis, Bastiæ, quæ præcipua vrbs est, Landino plurimùm commorante, minora oppida percursante Emmanuele; strenuè eam colere, & ad antiquam Ecclesiæ normam formamque reuocare quotidianis concionibus, & catechismo cœperunt. Par in populo necessitas & voluntas reperta est vitæ melioris. Adeò multi ad enuncianda sua facinora pudibundi confluebant, vix vt restaurandis cibo somnoq; viribus strenuis operarijs locus superesset. Surgebant ante lucem, & ad densas vsque tenebras sedulis præbebant aures: quarum defatigationem atque laborem die profesto partim matutinus concionandi labor, priusquam suum ad opus opifices se referrent, partim vespertina catecheseis interpellabat. Festo verò die quadruplex sæpè concio vel remoti aduocabatur è pagis tam conglobata, tam frequens; vt nunquam in ea insula studia maiora & ardentiora senes grãdæui meminerint. Dominicæ porro celebritas lucis cælestis fractione panis, ipsam propemodũ Paschalis diei celebritatẽ referebat. Et erat apud omnes eo in honore & existimatione Siluester seu perpetuo concionantis ardore, seu commutatione in populo morum, vt ad eum certatim cupidus spectator accurreret: perbeatique sibi viderentur illi, qui propiùs eum adire affariq; possent. Sed ne secunda nimis aura Patres, & præclarissima inter homines fama tota insula percrebescens efferret; prouidè, vt solet, diuina sapientia comparauit, vt subita procella ac tempestate perculsos, in officio modestiaque contineret. Is enim totius insulæ cùm esset profectus & plausus, Romæ sermo planè contrarius perstrepebat. Magna caritate Franciscani Patres Landinum exceperant, rectoque exemplo concioni vltrò omnes quotidie, & catecheseis eius intererãt. At Marianensis Episcopi Vicarius inde ab initio parum grarum sibi accidisse eius & socij aduentum ostendit. Is ergo, & quidam cœnobij desertores alijque nonnulli, vt erant non optimæ vitæ, nec præclari admodum inter suos exempli; veritine Patres illi, qui Visitatorum nomine ab Apostolica Sede mittebantur, solutis suis moribus, effrænataque licentiæ, disciplinæ frænos injicerent, aut ad eamdem Petri Sedem per litteras se deferrent; mendacissimis anteuerterunt epistolis, & extremæ eos elationis & arrogantiæ, intolerandæque seueritatis insimularunt, qui ne Religiosorum quidem ratione habita, Sedis Apostolicæ auctoritate intemperanter abuterentur. Et quo certiùs collimarent, totaque res ex sententia magis caderet; cõsulto facinorosum quemdam conuictum notatumque non semel hæresis, multaque alia ob crimina coram iam in laqueum inserentem, protinus ad Vrbem mittunt. Qui vt litterarum mendacijs coràm etiam mediratis calumnijs pondus adderet, tam multis curiam querelis oppleuit, tot mendacijs onerauit; vt Cardinales præcipui, in ijsque Societatis amantissimus Marcellus Cernuinus, Ignarium monendum pro amicitia putarint, Ordinis vti famæ nominique consuleret, Patresque illos suæ prudentiæ modestiæque per litteras admoneret. Ea repermotus Ignatius, suspicans id quod erat, per calumniam traduci innocentes; Sebastianum Romæum silentio aduocat, hominemque nondum sacris illum quidem initiarum, vnum tamen de suo numero probatissimum, & cuius fidei plurimum tribuebat, indutum communi cultu in Corsicam mittit; qui suorũ in mores ac vitam dissimulanter inquireret, & cùm accuratè omnia exploratèque lustrasset, ea mox & publicis & priuatis cõsignata testibus ad se referret. Contulit eò se Romæus Societatis persona posita, vt erat ab Ignatio præscriptum: & rebus omnibus exploratis atque perspectis abstulit ab insulæ Præfecto, Magistratibusque, & vniuersis oppidis, itemque à Ministro Prouinciali Franciscanæ familiæ, alijsque viris grauissimis tam honorifica testimonia, & tot laudibus cumulatas epistolas ad Pontificem & Cardinales, vt eas omnino Patrum pudor ac modestia non ferret: multaq; iam antea in eorum commendationem ac laudem Respublica Genuensis ad Vrbem scripserat. Quibus omnibus tam luculentis, tantique ponderis testimonijs obstructum est videlicet obtrectatoribus os, sparsusque

13 *Sermones aduersi de Patrum laboribus in Co[rsica].*

14 *Patrum labores in Corsica.*

15 *Ignatius Sociorum rei in Corsica explorat.*

tota

tota iam curia, totaque vrbe iniquus rumor oppressus.

17 *Res gestæ per Italiam.*

Hæc æstate B. Pater cùm Lainium Prouinciæ lem Florentiæ tum degentem iussisset Theologicæ summam doctrinæ in Societatis vsum conficere (cuius tamen perfectionem operis publica deinceps munera impediuere;) Collegia per Italiam Eugubinum ac Perusinum per Olauium inspici iussit: quem Ariminum quoque misit, vt de Collegio, quod ea ciuitas auebat, cognosceret. In cæteris verò prouinciæ lustrandis Collegijs atque regendis Ioannē Baptistam Violam Commissarij nomine ac munere Lainio suffecit. Quo

18 *B. Ignatij sententia, imitandam Angelorum & sedulitatem, & tranquillitatem in proximis adiuuandis.*

in munere cùm angore immodico, vbi res minùs è sententia caderet, Viola cruciaretur, admonuit eum B. Pater, id quod sæpè habebat in ore, Angelos vt imitari studeret, qui in animarum sibi commissarum custodia omnem quidem diligentiam præstant, sed euentus quicunque sit, nihil de tranquillitate, nihil de beatitate sua deperdunt. Cæterùm ingmente morbo Commissarius, præsertim cùm per Collegiorum inopiam, vel longa itinera conficere pedibus cogeretur, onus illud sustinere diu non potuit.

19 *Sicilia declaratur prouincia: eiusq. Hieronymus Domenecus imponitur.*

Sicilia hoc anno noua est constituta prouincia: cui præpositus Hieronymus Domenecus ad prouinciale munus suum, cæterosq; communis disciplinæ labores, alia pietatis adiungebat officia. Is Messanæ gynæceum instituit ex eo mulierum genere, quæ cùm ad pudorem se recipierent, receptum ipsæ apud conuersas feminas habere non poterant, vel quòd consilium non esset perpetua se custodia cœnobiorum includere, vel quòd in refertissimo contubernio, loco prorsus excluderentur. Quod opus vt ad diuturnitatem stabile permaneret, dedit insuper operam Domenecus, vt è viris nobilibus Sodalitium, cui cœnobij Conuersarū patrocinium erat, hoc item in suam fidem tutelamque reciperet. Idemque cùm multas huius pietatis partes à nobili ciuitate per ærarij copias atque rationes suscipi posse non ignoraret; coaceruandam publicè sua curauit auctoritate pecuniam, vnde multorum consuleretur inopiæ. Eidem Roma discedenti Farnesius Cardinalis, qui Societatis Collegium in Monte Regali (ea est Archiepiscopi sedes) expetebat, dedit litteras ad vrbis Præfectum, nostris vt tectum suo sumptu præberet, eisque annuos reditus assignaret. Empta est domus, & in eius possessionem Bernardus Oliuerius, qui valetudinis gratia ab Romani Collegij administratione translatus in Siciliam, primus eo loco præfuit, Societatis nomine missus est: eaque Iunio exeunte coli & habitari cœpta. Ineunte verò Iulio tam subitis auditorum incrementis apertus est ludus, vt quadraginta supra ducentos trimestri vix spatio celebrarent. Extremam sub hiemem dum Natalis & Palmius Romam venturi, transmissionē Panormi opperiuntur, ille cœnobiū eius generis, quod Messanæ nuper à Domenecco, & in Vrbe olim S. Matthæ nomine institutum à B. Patre narrauimus, inchoauit. Palmius autem suggesto consesso aduocatis in concionem mulierculis, quas inter dicendum non modò ad lacrymas, sed ad miserabiles vociferationes eiulatusque perculsit; in eius contubernij exordia tredecim à flagitioso

20 *Domicilium in Monte Regali Societati tribuitur, & Collegium inchoatur.*

quæstu traduxit. At per æstatem ingens in Mahometanis mancipijs ad sanctam fidem ardor exarsit, ab Mahometano nobili sparsis igniculis. Qui donatus Panormitano Collegio post triennij hortatus ac preces, tandem nulla re magis, quàm assiduis Sociorū expugnatus exemplis, animum ad catechismum adiecit. Is aduersus diaboli acres impetus ac spectra deformia vim sanctæ crucis admirandam expertus, statim factus de catechumeno prædicator, ante omnia sanctæ crucis compertam sibi virtutem in religionis Christianæ testimonium celebrabat: persuasitque gentili suo fœda ancillæ consuetudine implicito, vt ad flagitium quandocunque incitaretur, nihil dubitans, cruce sibi frontem ac pectus Christiano ritu muniret. Nec fuit inanis hortatus. Cùm molita consuetudo & Satanas hominem ad amicam retraxisset; is in eius conspectu recordatus repentè catechumeni salutare consilium, non prius ad frontem ac pectus horrenda spiritualibus nequitijs signa formauerat, quàm veluti superfusa gelida toto corpore obrigescens, patefacto statim mulieri miraculo, & mox per vrbem vulgato, ipse cum alijs ad vitalem fontem accessit.

21 *Bellicus exemplum.*

22 *Vis noua signi sanctæ crucis.*

Viennæ placuerat Collegio expositas de more scholas, gratis & in vulgus habere: sed ne id gratiùs publica ferret Academia, supplices ei dedere libellos, vt per eam sibi quoque liceret erudire publicè iuuentutem. Verùm cùm illa sine regio Concilio, quod Regimen appellant, huc grauatè descenderet, Patres supplicandum Concilio illi putarunt. Nec abnuit supplicationi Concilium, modò id Ferdinandi Regis ex voluntate fieret, qui fuerat auctor parensque Collegij, & illud multùm auebat. Interim redduntur etiam ab Ignatio litteræ, quæ iubebant priuilegiorum vi atque iure ab Apostolica Sede concesso, cæterorum more Collegiorum vulgò disciplinas exponi: quod è vestigio fieri tripartita scholarum varietate & numerosa iuuentute cœptum est. Principio enim, quanquam etiam alienis dabatur accessus, tamen priuatim potiùs quàm publicè docebatur. Vbi verò Academia in disciplinam Societatis magnum tradi numerum liberorum à prima nobilitate, lætis admodum cùm litterarū, tum virtutum progressionibus sensit; contendit ipsa pro viribus, Collegij vt scholæ suum velut in gremium sinumque transirent. Quod Patres, quanquā omni ope studioque vitabant, ne quam conditionem subirent, vnde domestica disciplina fieret obnoxia; tandem perspecta Regis de se meritissimi voluntate morem Academiæ gessere, cum eo tamen, vt nulla subirent vincula promissorum, quibus alienis sese legibus statutisq; subijcerent; nisi quatenus sua vel instituta, vel moderatorum iussa permitterent. Ea de causa Rex Ferdinandus Canisio mandauit (qui etiam Episcopo Viennensi morte sublato concionator in aula successerat, eodem die statim ab aulica dictione ad populi concionem digrediens) vt Tergestino cum Episcopo, & aliquot regijs consiliarijs omnem illam Academiam, eiusque partes omnes ad Catholicos magis mores pietatemque recuderet. Erat enim in more positum, vt in habendo Doctorum Magistrorumque delectu non præterirentur hæretici, modò suos illi se intrafi-

23 *Viennæ doceri cœpit.*

24 *Canisij opera Academia Viennens. parantur.*

nes

nes cancellosque renerent, nec in docendo egrederentur ad ea, quæ cum religione coniuncta essent: quod fieri sine ingenti illius Academiæ periculo, & rei Catholicæ detrimento omnino non poterat. Facilis enim est ad ea flexus, vbi prauo dogmate te semel infeceris, & in docendo magistrorum mores plerumque se efferunt, nec potest eorum tuta esse doctrina, quorum est corrupta religio: qui dum suis se discipulis tradere scientiam profitentur ac litteras, vnà cum scientię dulcedine hæresum venena etiàm temperant. Canisius autē cùm suos in ea obeunda prouincia collegas tantum periculum parui pendere, nec sibi religioni ducere, quòd tales doctores inducerēt: ex altera verò parte impune videret hæresim longè lateque grassari; exorauit per litteras ab Ignatio, vt tota Societāte menstruo quoq; spatio singulis sacerdotibus sacrificium, cęteris alias preces indiceret, vt Dei Numen Christi cruore placatū cęca Germaniæ populo discussa caligine, præferret lumē Catholicæ veritatis. Id quod ex eo tempore addita nominatim Anglia, de qua spem optimam Mariæ regnum attulerat, ab omni Societate fieri cœptum, nunquam postea desitum est.

25 *Precum in Societate proueris Septentrionalibus institū.*

Quæ dum Canisius totus in rem Catholicam augendam intentus dies ac noctes animo voluit, & vias omnes perdendæ hæresis inuestigat; tantum sibi nominis viros apud principes comparauit, vt post Federici Nauseæ Episcopi Viennensis occasum, de eo in Episcopali Cathedra subrogando seriò agitatum decretumque sit. Qua de re cùm inter Romanorū Regem Ferdinandum, & Nuncium Apostolicum Hieronymum Martinengum optimè conueniret; maiorem in spem venerant exorandi Pontificis, quàm cùm de creando Episcopo quondam Iaio, nequidquam interpellarunt: propterea quòd Societatem adoleuisse iam dicerent, eoque iam loci perductam; vt, si Canisio mandaretur Episcopatus, quem in alia vrbe reformidauerat Iaius, par ipsa periculum non adiret: conueneratque inter eos, vt occultam per epistolam, seuerum curaretur à Petri Sede mandatum, quo Canisium cogeret Religionem iam professum, & voti reum, traditum sibi munus sine cunctatione suscipere. Sed odorati rem nostri, vnà cum Canisio, (nemo enim plus habet virium ad repellendos honores, quàm is, cui deferuntur) tam multis, tamque grauibus apud Nuncium rationum ponderibus atque momentis suam egere causam, vt ille abiecto scribendi consilio ad Pontificem Maximum, ad Ignatium dumtaxat ea de re litteras dederit. Cui rescripsit Ignatius, id haberet apud se ratum & velut exploratum, nullo modo è diuina re fore, ac ne Societatis quidē, vt Canisio deferretur is honos. Multis autē præstare partibus, si nos nostra in humilitate relinqueret, quàm si ad honores, & tam decoras Cathedras nos eueheret. Simul illud insinuans, si vsus foret, non sibi defuturum, quo minùs ipse adeundo Pontifice, totam illam (vt olim in Iaio fecerat) rem discuteret. Denique, ne quid ad dissuadendū dehortandumq; Nuncium Apostolicū prætermitteret, supplici oratione cōtendit, ne in ea re longiùs progredi vellet. Nec verò Martinēgus, vt erat nostri Ordinis studiosissimus, & nutus omnes obseruabat Ignatij, progressus est vltrà.

26 *Canisius Viennensem Episcopatum ab se repellit.*

Coloniæ cùm è grauissima pestilentia hoc vno dumtaxat anno, quinque & viginti hominum millia, vt fama fuit, perijssent; Socij, qui metu omni deposito præcellenti caritate quadā aderant morbo tactis, singulari Dei beneficio integri ipsi intactique seruati sunt, complures que ex eorum numero, quibus aderant, suo curabant aduentu; vt eæ interdum voces exaudirentur in populo, quotquot sua Leonardo peccata aperirent, eos protinus conualescere, & vitam instituere sanctiorem.

27 *Coloniæ Socij pestilentibus nauāt operam sine vlla sua noxa.*

Louanij ne pusillus ille grex virtutis materiam fortè requireret, conspirauere in eum Parochorum multi & Curionum, quòd ille omnem confitentium celebritatem atque frequentiam ad se se raperet. Ergo acerrimo interdicto cauerunt, ne suis in confessionibus quispiam de sua curia Iesuitarum se iudicijs potestatiq; subijceret, sponsioneq; voti ad id eos studebant adigere. Verùm cùm demonstratū illis esset coram Cancellario, virisque principibus Satanæ ex inuidia talia vota & interdicta prodire, populus sitientissimus in instituto permansit: nec eorum tribunalia refugit atque subsellia, quorum in dies experiebatur opem & auxilium; præsertim vbi ex calumnia, quę poterat suspectos eos facere, auctoritatis publicæ testimonio laus & commendatio accessit. Libellus inuentus in vrbe est, nescio quæ vota, & certas corporis verberationes continens auctoris incerti. Sed vt in eo noua & singularis quędam pietatis species apparebat, Societati tribuebatur. Super ea re Louanienſis Academia sæpè conuenit, multæque inde extitere offensiones in populo, vbi præsertim emanauit, quasdam esse feminas pias, quæ semel in hebdomada à confessarijs pietatis gratia vapularent. Nec falsa narrabantur. Sed tota in innoxios redundabat infamia, eo facilius, quòd Societate non satis dum cognita, proniore que vulgo ad suspicandum, quàm oculato ad dispiciendum, sacerdotes aliquot, talium architecti ludibriorum, Iesuitæ & ipsi nominabantur. Verùm postea re comperta ac patefacta intellectum est libellum illum ita ex officina nostra non prodijsse, vt ipsimet auctores coram Academiæ Rectore professi sint eas res ab Adriano sæpè grauiter esse damnatas. Proposita sunt igitur edicta publicè ad contestandam Societatis integritatem, deducendosq; ab errore complures: & per eam occasionem interdictum omnibus, ne sacræ confessionis causa sacerdotem alium extra suam curiam sibi deligerent, præter Societatem. Hoc moderatorum, Principumque iudicio aucta sunt in hunc Ordinem hominum studia. Increbuit piorum vis ad capienda sacrosancta Ecclesiæ mysteria, vt in vna æde S. Petri, quò se Adrianus, relicto ad S. Michaëlis Arnoldo, transtulerat, Natali Domini die duobus amplius millibus, quod in ijs partibus nunquam fuerat auditum, ea ritè sint præbita. Tantam verò Adriano vim facultatemque impertiuerat Deus, vt nemo ferè ad eum accederet consilij causa, quin nouo gaudio cumulatus, animoque tranquilliore discederet. Is cùm ex amicorum narratione resciisset puerum trimum nocturnis diurnisque dæmonum spectris perterreri solitum ad horrorem vsque pilorum, & in eiulatus ac lacry-

28 *Louanij aliquid molestia ex calumnijs.*

29 *Quæ tandē cedunt in commendationem innocentium.*

30 *Vis sacrosancti sacrificij.*

mas continenter erumpere; accersitum in ædem sistit ad aram, & sacris operatus à tetris illis monstris liberum atque incolumem parentibus reddidit: cuius etiam frater natu maior, cùm in easdem spectrorum formidines incidisset, eadem ab eo liturgia percuratus est. Inter cæteros, qui se Louanij ad Societatis orandi commentandique disciplinam salutariter exercuerunt primas tulit Ludouicus Blosius Abbas Lætiensis, vir suis scriptis ac monumentis, nec minùs virtutum memoria nobilis. Cui vsque adeò probata Societas est, vt nisi per institutorum dissimilitudinem staret, affirmaret, eam se cum suis omnibus initurum. Sed quando id integrum sibi non esset, perfecturum certè, vt quibus esset integrum, id illi se suasore & auctore facerent. Neque id modò præstitit luculenter, vtque in Belgium Societas reciperetur, omni ope adnisus est; verùm etiam operam dedit, vt ex sua prouincia Monachi ad eamdem se orandi formam atque rationem paulisper excolerent.

31 *Ludouici Blosij in Societatem studia.*

32 *Gallia statu.*

Superiore æstate Paschasius Lutetiam cùm venisset, reperit latiorem exercendæ campum tolerantiæ, quàm depromendæ in animis curandis industriæ. Non tamen intermisit ad S. Germani præbere aures conscientiæ onus ponentibus, & multis priuatim exercendi spiritus dictata præscribere. Prima tamen eius curarum in eo consumebatur, vt Societas auctore Parisiensi Senatu rite Galliæ regno reciperetur. Carolo Cardinali Lotharingo patrocinante, alterum super hac re iussum dedit Henricus Rex. Sed nihilo magis maturata est causa. Ad extremum Senatus, vt eam ab se siue curam, siue inuidiam amoueret, cognitionem morum Societatis, institutorũque, & Pontificiorum, quibus probabatur, diplomatum Sorbonicis Magistris, & Episcopo delegauit. Multi è Senatu, plures è Theologis erant, qui nouas Religiosorum disciplinas omnino sine exceptione damnarent: Episcopus verò huic nostræ aduersarium se sine dissimulatione profitebatur, concessas illi immunitates, & alia beneficia Apostolicæ benignitate Sedis, negans potuisse concedi, vt quæ Hierarchiæ Ecclesiasticæ soluendæ essent. Quid viarum non obijt Paschasius? quid dimicationum non adijt? quibus non os conuitijs obtulit, sua illa antiqua bonitate hos precans, illos edocens, dedocens alios, cum plerisque disceptans, vt exitus tandem, qui cùm Societatis, tum ipsius Galliæ causa expetebatur, contingeret? Nihil tamen, vt deinceps constabit, nisi ad patientiæ suæ lucra profecit, causa in deterius prouoluta semper, quoad tandè præcipitata est.

33 *Libellus Exercitiorũ B. Ignatij vehemẽter in Hispania exagitatur.*

Ex institutione Exercitiorum cùm ingens oriretur vbique fructus præsertim in Hispania, huius exitu anni Toletana in vrbe, lateque per regnum grauis aduersus diuinum illum Exercitiorũ libellum exoriri cœpit procella. Silicei vetus offensio, tanquam malè curatum vlcus sub cicatrice viuebat. Melchior Canus Canariensi abdicato Episcopatu cùm apud Carolum ac Principem offendisset, suspicione in Araozium velut sibi obstantem intendit. Horum & auctoritate nixus, & voluntatibus obsecundans (vti est creditum) Thomas Pedroccius bellum Exercitijs indixit. Sed multo est certius, immẽsos inde vbique terrarum pietatis fructus dolentẽ Satanã, conatũ, vti semper, obruere salutare illud inuentum & abolere. Ergo Pedroccius multa ex eo libello quasi temere effutita colligit: alia, quæ piæ aures Catholicæque respuerẽt: quædam etiam (si Deo placet) quę perspicuam continerent hæresim, & digna essent censoria virga, & sacri animaduersione iudicij. Quæ omnia scripto comprehensa, Silicæo, cuius erat è familia, & sacris Quęsitoribus tradit. Anno iam sæculi huius duodequinquagesimo auctoritas Apostolica, sicut eo docuimus annali, eum libellum cõprobarat luculento diplomate, & laudarat, plurimùm hortans omnes Christi fideles, vt tam pijs documentis (sic enim loquitur) & exercitijs vti & illis instrui deuotè velint. Quæ cùm essent, in libelli eius causa iam Pontificię quoque auctoritatis reuerentia agebatur. Et quidem calumniæ ipsæ planè erant eiusmodi, vt, si venirent singillatim in lucem, per se concidere nt; tamen diabolo in primis gestiente (qui quo absurdiùs humanis illudit mentibus, eo triumphat insolentiùs) confuso rumore per multitudinem dicito superstitionũ & hæresum, graue pietatis damnũ minitabãtur. Tanto igitur malo Araozius occursurus, memor mansuetudinis Christi, hanc mollissimam extinguendæ flammæ viam iniuit. Doctores magni nominis rogat, suam vt & ipsi de eo opusculo sententiam scripto edant, & suo chirographo subsignent. Quod præ cæteris Alfonsus Vergara Conchensis Canonicus, pietate ac doctrina inclytus, Doctorq; Ioannes Costa, & Bartholomæus Torres, ambo deinde Episcopi, ille Legionensis, hic Canariensis, cuius etiam extant insignia de Sanctissima Trinitate monumenta, luculenter fecere. Ac Torres quidem multa super ea re edidit scripta: ex quibus iuuat hîc ad doctrinam multiplicẽ vnius partem adscribere. Testis est Deus, inquit, quàm ex voluntate mea decederit, vt de Societatis Iesu Exercitijs sententia mea postularetur. Cupio enim simpliciter & christianè quid hac in re sentiam, palàm facere toti orbi terrarum. Ac primùm, ne quis existimet ex priuato me quopiam affectu loqui, aio me hominem de Societate Iesu non esse: quanquam si seriò essem virtutis cupidus, dudum in ea, vel in alia sanctarum Religionum versarer. Aio deinde, quamuis Doctorum è numero ipse sim indoctissimus, posse me tamen satis interrogationi propositæ respondere; cùm & Societatem ab eius exortu nouerim, & pridem Salmanticæ cum Ignatio, deinde cum eius disciplinæ alumnis perfamiliariter egerim, diligenter obseruans, quò res Ordinis huius euaderet, oculis assiduè ipsa in facta coniectis, quæ minimè patiuntur diuturnã fieri fallaciã. Aio præterea, ex qua die sanctã hanc Societatẽ noui, nullum vnquã errorem, crimenq; compertũ in hominibus, qui quidem verè ex ea essent. Nam rerũ imperiti, vbi de sacerdote quopiam fortè rumor minùs cõmodus exijt, de Societate esse eum loquũtur. Super hæc, nego quempiam verè ac perfectè Exercitiorũ posse vim æstimare, nisi in ijs se ipse exerceat. Etenim cùm tota referantur ad inserendas virtutes in animis, & vitia extirpanda; nemo est, qui possit virtutis percipere vim, gustumque sentire, nisi in ea priùs elaboret. Vidi ipsemet homines doctos, qui Exer-

34 *Bartholomæus Torres de Exercitiorũ libelli sententia.*

„ 35 *Ad rectã „ Exercitiorum in- „ telligen- „ tiam ne- „ cessarius „ eorum „ vsus.*

„ Exercitiorum res, cùm tam claræ Catholicæque
„ sint, ex Euangelio depromptæ, sanctisq; Doctо-
„ ribus, intelligere non possent; quas tamẽ, qui eas
„ ad vsum referunt, negotio nullo intelligunt. Ni-
„ mirum longè aliud est scire litteras, ac res perci-
„ pere spiritus, quæ præter litteras actionem, ora-
„ tionisque vsum ac virtutum postulant cæterarũ.
„ Me quidem profiteor Compluti ad eam formam
„ exercitum; ac Deum testor triginta annis, quibus
„ versor in studijs sapientiæ, & permultis quibus
„ Theologiam doceo, nunquam ad meam vtilita-
„ tem didicisse tantum, quantum me Exercitia die-
„ bus paucis docuerunt. Quòd si cuipiam Docto-
„ rum, cui sua placeat scientia, mirum fortasse acci-
„ dat, experimentum appello: teneret idem, atque
„ existimabit idem. Neque in obscuro est ratio,
„ quòd priora videlicet studia ad docendum, Ex-
„ ercitia verò ad agendum referebam: valdeque
36 „ interest scire vt doceas, ac scire vt facias. Addo
Omnes qui experti sunt, laudant Exercitia. „ cognitos mihi permultos, qui Exercitationes il-
„ las susceperè, multisque me meorum auditorum
„ cùm Religiosis, tum sæcularibus persuasisse, vt
„ susciperent: nec tamen cognitum quempiam, qui
„ non pietatis magnum inde profectum retulerit;
„ palamque prædicaret nihil omnino è mortalibus
„ rebus se voluisse ijs antelatum. Atque vtinam
„ quàti est ille thesaurus, tanti æstimare nossemus.
„ Nam cùm tanti sit momenti oratio ac meditatio,
„ propter rationem ac viam, quæ commodissima
„ ibi traditur; multi per ea plus breui consequun-
„ tur, quàm longo alij tempore ac labore eo præsi-
„ dio destituti. In summa qui cupiat nosse, quid
37 „ Exercitia sint, pronuncio, aliud nihil esse, quàm
Quid Exercitia sint. „ considerare attento & quieto animo capita fidei,
„ legem ac præcepta Dei, eiusdemque beneficia,
„ vitam & mortem Christi; recognoscere anteactã
„ vitam, statuere de futura. Hostem verò gentis
„ humanæ, cùm videat ingentia eorum ad pietatẽ
„ emolumenta, machinas admouere omnes, vt è
„ rerum natura tollat. Verùm vel inde apparet ne-
„ gotium esse diuinum, quòd insectationibus pro-
„ ficit: quantoque acriùs oppugnatur, tanto for-
„ tiùs conualescit. Simulque pronuncio Exercitia,
„ quæque in ijs continentur, vniuersa & singula au-
„ ctoritate Apostolica comprobata esse, adhortan-
„ te insuper Pontifice fideles, vt ijs vtantur: plane-
„ que indignum esse viro sapiente affirmare Ponti-
„ ficem id comprobare, & ad id exhortari fideles,
„ quod errores contineat. Nec dubito, quin, si ho-
„ mines Societatis, quibus pro Christi amore gra-
„ tæ sunt ignominiæ, ad sacrum Quælitorum con-
„ cilium aduersariorum deferrent nomina, in eos
38 „ seuerè animaduerteretur. Cæterùm cùm Sedes
Nefas est asseuere in Exercitijs quidquã erroris esse. „ Apostolica Exercitia comprobarit; aio ac pro-
„ nuncio nemini fas esse, asserere in ijs errores esse,
„ neque id agere vt emendentur. Verùm si quid
„ fortè (quod tamen non est) difficile, deprehen-
„ deretur, id modò curandum, vt declaretur. Om-
„ nia ergo, quæ in ijs sunt, vera & Catholica sunt:
„ & contraria ijs, errores. Quæ verò obijciuntur, vt
„ alio loco singillatim refutans ostendo, planè ina-
„ nia, multa etiam ridicula esse cõfirmo. Hæc Tor-
res, & alia multa, præsertim de hominibus in So-
cietate doctis, fructuque per eam in Hispania,
ac cæteris terrarum oris parto, cùm disputasset;
„ Illud, inquit, postquam nomen meum huic dis-

purationi subscripseram, mihi succurrit. Qui se „
deprehendisse in Exercitijs errores dictitant, si- „
ne dubio diligentiam in ijs expendendis adhi- „
buere, at non minorem adhibuit Pontifex. At „
isti condemnant, Pontifex commendat. Respon- „
deant ipsimet vtrius auctoritatem me decet se- „
qui. Hæc ratio mea, inquit, sententia quemuis, „
qui modò sapiat, cohibere potest ne posthac, „
nisi ad commendationem libelli huius verbum „
audeat facere. Et planè ita euenit. Vulgatis hisce „
aliorumque Doctorum scriptis, tumor paulatim
vulgi omnis, conatusque aduersariorum per se
consenuit. Plurimùm deinde profuit ad eam
rem Mancij quoque sententia, qui sacro Prædi-
catorum ex Ordine vir magni nominis in Hispa-
nia, Complutique nobilis Professor diuinæ sa-
pientiæ è principe Sella; idemque cùm per stu-
diosus familiæ nostræ, tum ipsi Præsuli Tolera-
no percarus erat. Cui cùm Præsul ipse legendum
Exercitiorum volumen, expendendumque tra-
didisset; is eo accuratè perlecto per dies aliquot,
libera voce respondit, nihil se in eo deprehen-
disse censoria nota, vel animaduersione dignum.
Cumque alium ei codicem Præsul à Cano signi-
latum impingeret, respondit Mancius, ne in eo
quidem quidquam mali esse, præter vnam sigil-
lationem Cani. Hunc in modum veritas pate fa-
cta, maleuolorum technas atque mendacia sua
luce discussit, eademque seipsa, cùm vi sua, tum
Sedis Apostolicæ auctoritate defendit.

39 Inter hæc oppida vrbesque tam multæ Societatis Collegia flagitabant; vt, si mos singulis gereretur, auertendus esset suus cum dispendio numerus ab institutis susceptisque Collegijs. Concessum tamen est Cordubæ, in prouincia Bætica primum, cuius ordiendi auctor Antonius Corduba, de quo superiore anno retulimus. Is vt Societati se addixit, mirum quàm breui, quantos in humilitate Christiana, & in omni virtutum genere processus habuit. Creatus itaque sacerdos, & bonum, quo potiebatur, agnoscens, nihil habuit antiquius, quàm vt eos etiam, qui non norant, ad eius cognitionem amoremque perduceret; Societatique sedem locaret in patria, adiuuantibus maximè suis, qui præcipua in ea vrbe auctoritate opibusque pollebant. Autumno igitur ineunte cum Alfonso Lopio, vt propiùs ea de re ageret, Ignatij iussu Cordubam Villanoua se contulit; tam incitato parendi studio, vt ab morbo vix dum mortifero emersus, assiduaq; etiam-num implicitus febri, Deo fretus iter capesseret. Sua illi perpetua virtus, & obedientia in primis, tum valetudinẽ inter labores reddidit, tum secũdauit incepta: ad quæ spectabilẽ aliquam facundiam, & raræ eloquentiæ laudem, quæ primos in Bæticam ornaret ingressus, vel ipse Ioannes Auila requirebat. Sed quàm humilibus, suaq; dexteræ aptis adminiculis potiùs, quàm speciosis Deus præpotens delectetur, hîc quoque testatum voluit. Eo tempore Cordubæ versabatur illius Decanus Ecclesiæ Ioannes Corduba, vir generis splẽdore clarissimus, idemque opulentus ac diues; sed non ita virtute abundans. Is Societatis nondum hominem interiùs conspicatus falsam de eo opinionem, maleuolorum siue imperitorũ præoccupatus sermonibus animo comprehenderat.

Corduben-sis Collegij principium.

40 *Ioannes Corduba Societatẽ conciliatur.*

Verùm vt de Villanouæ ac socij cognouit aduentu, conquisitos ad se vocat, & ad conuiuium inuitat, tum Catharinæ Marchionis Plegi Antonij nostri parētis litteris impulsus, tum sua sponte commotus, ea mente atque consilio (quemadmodum ipse postea commemorabat) vt nouorum Religiosorum res curiosè cognosceret, & suis ipse oculis exploraret, an, quæ fama & auribus accepisset, ea cum ipsa re, & oculorum fide congruerent. Epulis exceptos, multis precibus vt ad se diuersarentur, inuitat, & quodammodo cogit. Qui cùm denique paruissent, interim ille nusquam ab eis oculum. Nam & in congressibus varia ac multa in sermone dissimulanter injiciebat, omni ratione tentans, vt eos ad se prodendos eliceret, exprimeretque tale aliquid, vnde eorum de moribus ingenioque conijceret: & cùm soli essent, eorum dicta ac facta dies noctesque ex inopinato curiosis & oculis & auribus obseruabat. Ea tamen aspexit (Deo gubernante suorum res) vt qui alios deprehendere ac capere se putauit, is deprehensum captumque se viderit, & melius in rete quàm quod alijs tetenderat, implicatum. Eorum enim & collocutionibus & exemplis adeò sese ad eorum consuetudinem & caritatem applicuit, vt, cùm Cordubę stabile domicilium Societati quæreretur, is domum suam vbi habitabat, pretij non vulgaris diuite cum instrumento sacros in vsus, dono dederit: ad extremum fructus etiam annuos statuendo Collegio tuendoque decreuerit. Atque hæc omnia tam effusa beneuolentia, tantoque impetu voluntatis, vt negaret se vnquam, siue cibum caperet, siue somnum, Collegij cogitationem posse deponere: nec mentionem legis, aut conditionis vllius faceret; & ipsa quoque gentilitia vellet insignia donatis ædibus remoueri, vt sui memoria aboleretur. Porro in miraculis habebatur tam subita eius in Societatem animi sententiæque commutatio, multoque magis commutatio morum ac vitæ, quæ planè maxima fuit: neutrum enim propter amplitudinem & auctoritatem nobilissimi in Hispania viri latere poterat. Tantique vulgò fiebat à publico eum perque vetusto mulierculæ vsu (quod nulli quamuis maximi Principes impetrare potuerant) tandem abstractum, vt id vnum opus satis dignum aduocatæ Cordubam Societatis pretium ferrent. Domus autem, quam dono dederat, cùm esset obærata aureis mille sexcentis, ciuitas se de suo quidquid erat nominum dissoluturam recepit. Et ciuitatis item sumptibus cœptum illic ædificari Collegium. Sed cùm ea percuperet studiorum ociùs spectare primordia, dum in his ædibus ludus struitur, in minoribus alteris aperitur ab eodem Ioanne commodatis. Iam Montillam apud Catharinam Marchionem conuenerant noui Collegij futuri incolæ cum Antonio Corduba, qui primus fuit Rector, & ipso Borgia ac Bustamantio ex Lusitania nuper reuersis. Hi cum cæteris colonis S. Catharinæ Virgini Martyrique clarissimæ sacro die translati Cordubam, vnde Montilla sex leucis abest, communi cum gratulatione temporarias illas in ædes à Decano introducuntur. Hic igitur ludus primùm apertus III. Idus Decembris quina classium varietate distinctus: quarum in vna dicendi & eloquendi, in cęteris aptè congruenterque loquendi tradebatur ars. Dein Ioannis Auilę postulatu Græcæ quoque litteræ tradi cœptæ, & officiorum explicari rationes. Agebat Cordubæ cum alumnis suæ disciplinæ tum Auila: qui simul nostros in ea vrbe conspexit, pro qua re egregiè laborarat, magnitudine gaudij elatus in Canticum Simeonis erupit, *Nunc dimittis seruum tuum Domine.* Scholarum exordiū ab oratore sumptum est, quem sua præsentia cohonestarunt Leopoldus ab Austria Antistes, Inquisitor, cæteraque nobilitas cum cæteris academicorum. Adfuit ad ferias natalitias Hieronymus quoque Natalis ab Lusitania, qui & Constitutiones (vt vbique faciebat) in recenti promulgauit explicauitque Collegio, & gymnasij exercitationes ad morem ordinauit Italiæ. Per easdem ferias placuit Decano Ioanni consuetudinem Patrum, & otia Collegij remotis arbitris degustare: eoque tanta animi voluptate se abdidit, tantisq; Religiosos inter illos cumulatus est gaudijs, vt vnum aliquē de Societate diceres, & eum quidem de nouissimis atque postremis. Ipse domus pauimenta verrebat, ipse discumbentibus ministrabat, ipse sibi ex omni domicilio cubiculum contemptissimum reseruauit. Huic deinde Fundatoris dati sunt tituli. Quanquā enim monuerat antè Borgiam vniuersorum parens Ignatius, vt Antonij Cordubæ, & eius matris ratio, qui principes fuerant inchoandi Collegij, in deferendis haberetur; tamen, cùm id honoris pia femina recusaret, de eius voluntate atque sententia tributum est ei, quem nominaui, Ioanni. Porro & multum ciuitati debetur, quæ Collegium protinus excepit amantissimè, & prolixè iuuit, ornauitque perenni benignitate. Ipsa verò mater Antonij cùm suas partes desiderari nollet, haud aliter quàm parentem se Sociorum omniū ferens, certa ex interuallo subsidia eleëmosynæ nomine summittebat.

42 *Ioan. Auila gratulatio de Collegio Cordubensi.*

41 *Ludus litterarius Cordubæ aperitur.*

In hunc etiam annum Collegij ortus Abulensis incurrunt adiutore sacerdote nostro Hernando Aluario eius vrbis ciue: qui cum socio missus in patriam, vt constituendi Collegij, quod ciuitas postulabat, viam aliquam indagaret, dum per amicos id tentat; offertur Societati templum, & ægrotorum hospitium, quod à sancto Secundo Apostoli Iacobi discipulo, primo eius vrbis Episcopo, quique hîc piè conditus perhibetur, nomen inuenit. Verum, quoniam extra muros situs erat is locus, nec ad legendam messem idoneus satis; aliam domum hospitalem, & ædem aliam celebri vrbis loco, B. Ægidio sacram Aluarius præoptauit. Ea erat ædes Sodalitij cuiusdam perexiguo instructa reditu, quam non grauatè Sodales illi dederunt. Hîc primùm habitari cœptum, ex eoque tempore Abulense Collegium, quanquam in summa rei familiaris difficultate (vt plerumque sunt initia) tacitis incrementis est auctū, præsertim Ludouici Medinæ opibus, annuisque subsidijs: qui cùm Societati se tradidit, tum Collegio trecenos ipse in annos singulos assignauit, &, vt germanus frater centenos aureos reliqueret, auctor fuit. Ideò hunc potissimùm Borgiæ placuit Collegij patrem ac fundatorē agnoscere.

41 *Abulensis Collegij exordia.*

Ognati Michaël Nauarrus dum tradēdis vulgo doctri-

doctrinæ sacræ præceptis, sanandisque de more mentibus occupatur; haud otiosam patiebatur esse, quam ei donatam à Deo diximus, ad sananda corpora facultatē: nonnullosq; subinde morbos hoc anno ad vnum dumtaxat dexteræ tactū pro cuiusque indigentia ac fiducia fugauit.

44 *Barcinone templum ædificari cœptum.*

Barcinone domicilio sibi Societas comparato ad ædificium quoque templi ex collatione piorum celerem vertit manum; primóque lapidis, qui XVIII. Kal. Maij in fundamentis est positus, superiore in parte Iesu nomen, in inferiore B. Nostri Patris grandibus litteris est incisum. In alijs verò lapidibus varia domorū & Collegiorum nomina sunt insculpta, tanquam ob commeandi vltrò citrò; opportunitatem in Italiam, Hispaniamque, & inde remotiores in oras toti Societati sacra ædes non vni solùm Collegio conderetur.

45 *Res Lusitanica aduentu Borgiæ, & Turriani, & Natalis, magnum capiunt incrementum.*

In Lusitania interim rerū status, is fuit. Simon Rodericius ab Aragonia prouincia cùm per valetudinis causam Olisipponem se recepisset, inde Romam, Ignatij ex obedientia accitu, iter intenderat, cùm Natalis Commissarius in prouinciam venit. Adfuit & Michaël Turrianus. Aduocatus est tum ab Rege, tum à Natali Borgia. Itaque horum maximè trium sanctitate, auctoritate, prudentia res præclarissimè gesta est. In eo itinere Borgia dum præruptum, & saxis asperum montem superat vltra Mundæ ripam fluminis, haud ita Conimbrica procul, præitque in oratione defixus, & diuinarum rerum contemplatione suspensus; sequebatur Bustamantius sertum è globulis manu versans, quibus in singulis Dei Matrem ex vsitata formula salutabat. Qui dum per angusto tramite loco sanè lubrico & scopuloso securus obequitat; mula, cui insidebat, repentè prolapsa, ruere in præceps per rupes altas & voragines cœpit, aspectu ipso formidabiles. Magnę tum viro tenebræ, magnus error: in eoque illo mente dumtaxat constitit, quòd dulcissima Iesu Mariæque nomina magnis clamoribus imploraret. Borgia, vt clamantem socium, & viatores quoque pastoresue vociferantes exaudijt, qui ad horribilem Bustamantij casum clamores illico sustulerunt; conuerso aspectu socium ipsum per salebras despicit volutabundum vnà cum mula, cum eademq; sursum deorsum præcipitem ferri: tum coniectis in cælum oculis, & cari socij periculum deprecans, Iesus, inquit, tibi præstò sit: & tu, Pater misericordiarum, hominē protege. Vix hanc Borgia precē fudit, cùm ipso temporis momento comitis mula constitit loco tam arduo, tamque ad imprimendum vestigium lubrico, vt admiratione propemodum obstupescerent qui spectabant. Inuentus est illæsus & integer Bustamantius vnà cum iumento, suspensa è manibus, quam dixi, corona, is, quem iam fractum & comminutum omnium ferebat opinio. Qui cùm emergere tanta ex voragine barathroq; non posset, extrahitur à viatoribus funium adminiculis, diuinam identidem prædicantibus mirantibusq; clementiam, quæ illum tanto in discrimine salvum incolumemq; seruasset. Non tulit videlicet Mater illa misericordiæ, quæ sæpè etiam occurrit miseris non vocata, vt supplicem suum, tot se salutationibus inuocantem in tam præcipiti lapsu, tantaq; ruina desereret. Et verò ille tam præsentis mortis effugium eius tutelæ potissimùm, deinde verò Borgiæ precibus assignabat. Quo defuncti periculo, & quod reliquum erat itineris profecti, tandem pridie Kal. Septembris Olisipponem perueniunt. Quo die Lusitaniæ Rex è suis familiaribus vnum, qui Borgiam suo nomine salutaret, & alium quoque ea de causa Regina præmisit. Proceres deinceps alij, curiæque Princeps vltrò ad eum salutandi gratulandiq; causa prodierunt. In ijs Olisipponensis Antistes, & Apostolicus Nuncius, Aueri Dux, & Ducis Brigantini par fratrum. Postero die inuitatur à Regibus ad colloquium. Cuius ad ingressum Rex pariter & Regina consurgunt, & perbenignè pariter aliquanto spatio ad excipiendum occurrunt. Ac Rex quidē sibi detraxerat pileum, quem honorem ne Ducibus quidem ipsis, ac regni sui Proceribus vnquam habebat: cumque ad benignitatem adderet, instans, vt protinus assideret, euicit humilitas ac modestia Patris, vt de more gentis Regem ex genibus affaretur; nec vnquam, quamuis sæpiùs iussus cōsurgere, & in sella ad id parata requiescere, vir modestissimus tantum honoris admisit: quem tamen ei Reges honorem non habebāt vt Duci, non enim tantum forsitan dignarentur; sed vt viro sancto, qui quæ cæteri tantopere admirantur & stupent, ipse contemneret, pedibusque protereret. Vt tum denique planum fieret, quanto facienda sit pluris paupertas, & improperiū Christi, quàm cuncti mortalium Ægyptiorumq; thesauri. Nec minùs honorificè postea soror eum Philippi Secundi Ioanna, Principis Ioannis coniux, sororq; Regis Maria, atque Elisabetha Eduardi Regis fratris vxor, & Ludouicus item Regis frater, vir suauissimis atque optimis moribus exceperunt. Cùm autem ad idoneam Ludouici naturam vsus Borgię sanctissimus accessisset, & tanti splendor exempli versaretur ob oculos; adeò ad virtutis adytum pietatisque processit, vt cum eo de capessendo eodem vitæ genere, remittendoque funditus rebus humanis nuncio planè decreuerit. Verùm propter infirmitatem & ætatis & valetudinis Ignatio Borgiæque visum magis è re diuina fore, si talis vir à fratris latere non discederet: sed domi suæ cum Rege coniunctus, cunctis suo præluceret exemplo. biennioq; pòst suscepta in voluntate perstanti mors interuenit. Sed quāquam ad Societatem se adiungere pro voto non licuit; perinde tamen vitam egit, ac si vnus aliquis ex ea esset, nullo fastu, nullo regio apparatu, nullo splendore familiæ. Qui vt exiret ære alieno, ex argentea supellectili, veste, gemmisque diuenditis magnam vim pecuniæ redegit. Is castimoniæ paupertatisque vota, pro sua conditione statuque, præcipuè verò obedientiæ diuinas erga leges atque præcepta vltro & sua sponte suscepit. Is erat in precatione frequens: & in templis, pietatisque muneribus sua otia traducebat. Facilis in conuictu, pius in alienis subleuandis leniendisque miserijs, modestus in omni vita, denique humilitatis commendatione præcipuus. Is qui, cùm in Enxobregam vicum, vbi degebat, è S. Rochi (de qua mox domo agemus) confessionis causa sacerdotem accerseret, mandare puero consueuerat, ne quemquam certum è Patribus nominaret, sed tanquam priuato

46 *Bustamantium periculum ingens præ Borgia fouerat & Deipara patrocinio.*

47 *Quàm honorificè Borgia à Rege Lusitano exceptus.*

48 *Ludouicus frater Ioannis Regis quanta virtutis.*

vniq́ de populo sibi vnum aliquem postularet. Fundebat subinde lacrymas, & intimis sensibus sua nouissima memorabat, ita se ipse compellans, & secum ipse ratiocinans: Quid mihi tandem fiet, si supremo iudicij die puer hic Æthiops atque mancipium cælum mihi præripiat, ipse verò detrudar ad inferos? aut certè si plus apud superos ille, quàm ego palmæ consequatur & gloriæ? Totus hic in Ludouici pectore ad insignem religionem ardor, initium videlicet, aut certè incrementũ duxit à Borgia. Verùm, vt quæ Patris eiusdem propria sunt prosequamur, alijs compluribus regij in illum amoris & obseruantiæ significationibus prætermissis, is vt ex tanta beneuolétia fructum aliquem reportaret, Reges ipsos ad propagandum Dei cultum in suis regnis, & colenda pietatis munia, tempestiuis cohortationibus inflammabat. Illud in Principis Ioannæ familia ad alendam iucundiùs veneratione cæli Reginæ, ex suę pietatis excogitauit ingenio. Deiparæ natali die, multis in schedulis varias eiusdem virtutes ac laudes inscripsit, egregijs cuique virtuti appositis precandi formulis. Dein alijs in schedulis numero paribus matronarum ac puellarum scripsit nomina, quæ in Principis versabãtur obsequio: hisq́ singillatim nominibus vna ex parte, ex altera schedulis cum laude Virginis ac subiecta prece sortitò eductis, quam cuique schedulam sors dedisset, totis deinceps octo diebus iubebatur è concepta in ea formula precem quotidie fundere. Quod inuentum cùm mirum in modum arrisisset Ioannæ, Borgia, qui immensa quadam cupiditate flagrabat incitandi hominesad virtutẽ, pro sua mercede popposcit, vt quę mater esset princepsq́ familiæ, ea cum aula sua vniuersa ad honorem Virginis animum repurgaret, & alimentis deinde cælestibus confirmaret. Quod cùm facilè impetrasset, ipsemet lectus ad id sacerdos, diuinissimam Hostiam, antequam inciperet distribuere, manu tenens, pauca verba, sed ardentia fecit, ostendens quis esset is, quem manibus sustinebat, quæ vis eius, maiestas & sanctitas: quanta è contrario suscipientis illum hominis vilitas prauitasq́. Ad quæ verba eo prolata sensu ac tempore ingens consecutus est audiẽtium motus. Ex eoq́ tempore in Principis aula octauo quoque die sacra illa mysteria, minimùm autem quintodecimo obiri salutariter serioq́ cœpta sunt. Et erat regia omnis tantis ignibus inflammata, siue hac industria Borgię, siue eiusdem sermonibus & exemplis, vix vt alius per eos dies inferretur inter aulicos sermo, nisi de Deo: ipsumq́; gynæceum, non è Principis Reginæq́ pedissequis, sed ex ancillis Christi videretur esse collegium. Quæ instituta vitæ ratio, quo constantior ad diuturnitatem esset, inter Borgiam Reginamq́; conuenit, Principemq́ue Ioannem, vt festa quaque luce Societatis sacerdos ad exponenda Christianæ legis initia inuitatus accederet: eaq́ue statim introducta consuetudo diu tenuit. Interim Natalis euulgandis Constitutionibus, componendæq́ue intentus domesticæ disciplinæ, tantũ afferebat vniuersis vtilitatis & gaudij, vt nullus ab eo tristis, aut cõtracta fronte discederet, nulli non ab eo cumulatissimè satisfieret. Explanauit Constitutiones, quas ferebat, & primos vbique renouabat ardores: cumq́ue in religiosæ vitæ forma, tum in ratione studiorum Societatem optimè ad Ignatij mentem constitutam in digressu reliquit. Dederat in mandatis ei B. Pater pro singulari vtilitate, quæ emanabat in publicum ex puerorum in Siciliæ Italiæq́ue Collegijs disciplina, vt in Lusitania quoque, & reliqua Societate eam docendi rationem induceret: simul etiam videret, si posset Olisippone Professorum domus institui. Quod vtrumque magna populi ac Regis voluntate perfectum est. Professorum domus ad D. Rochi sumpsit initium. Id erat Sodalitij cuiusdam opificum sub vrbis mœnia secretius cum domicilio templũ ac desertius, multa circùm olea consitum. Quod Sodales initio graduatè; deinde verò sperantes publicum bonum, sanctiq́ue Rochi venerationem inde auctum iri, Petro Mascarenia Regis iussu curante, tanta propensione cesserunt, vt ingens se beneficium arbitrarentur accipere. Primo Octobris Domin[illegible]eo die, qui in ipsas Kal. incidit, in eius possessionem loci ventum est. Hîc deinde Professorum & domiciliũ, & templum regia munificentia dignum, nullis vel amplitudine, vel pulchritudine eius vrbis templis inferius, ædificata sunt. Nec sua hodie loco celebritas & nobilitas abest, extructis toto illo iam vico præcipuis & frequentibus ædificijs. Tum demum in Lusitania Societatis ratio institutumq́; probè cognitum est, tum graduum animaduersa varietas, tum intima nostra perspecta, cùm & Professi, & Coadiutores quos Formatos appellamus, proprio à Tironibus domicilio, cæteraq́ue iuuentute, quæ litterarum disciplinæ dat operam, secreuere sese. Et publica quoque celebritate ratio interioris eius œconomiæ in conspectum data. Nam quo die ædis S. Rochi inita possessio est, post concionem Borgiæ, quæ motus maximos excitauit, Consaluus Siluerius postea Martyr, Consaluus Vazius, & Antonius Quadrius, ille Lusitaniæ, hic Indiæ Prouincialis, ac præstantissimi viri, Professorũ, tum alij Coadiutorum, alij quoque, quòd tempus sic postulare videbatur, simplicia vota sacris operante Natali, vouerunt, cùm taciti ac permodesti quidam etiam Tironum adessent. Cui cerimoniæ, nouoq́ue rituiq́ue spectator lętus auiduſq́ue Rex ipse cum Principe filio, & popularibus multis interfuit, tanta animorũ permotione sensuq́ue, vt ex præcordijs sæpè suspiria, ex oculis sæpè lacrymæ cierentur. Princeps huius domus Præpositus Consaluus Siluerius fuit, continuoq́ue frequens ad S. Rochi excitata est populi vis, nominatimq́ue diebus festis feminæ honestæ complures, cùm matutinis sacrificijs & concionibus adfuissent, pedem è templo toto illo die non efferebant; ne locum frequentissima multitudo præriperet, quę ad pomeridianas Christianæ legis explanationes vacua occupatura subsellia concurrebat. Erant enim tam multi, qui templo recipi quam tumultu laxo non poterant, vt, cùm ad sua tecta exclusi redirent, qui eos obuiàm habebat, facilè suspicaretur missam esse iam concionem. Ergo vt omnibus audiendi copia fieret, & fames multitudinis expleretur, faciendum sæpiùs Consalu o Vazio fuit, qui cælesti illi doctrinæ præerat, vt docendi gratia patentem prodiret in campum. Constitu-

49 *Inuentum P. Borgiæ ad augendum cultũ B. Virginis.*

50 *Natalis fructuosa industria.*

51 *Instituitur domus Professorum S. Rochi Olisippone.*

52 *Graduum in Societate varietas Lusitaniæ declaratur.*

53 *Docendi cæptum in S. Antonij Collegio.*

ta Professorum domo ad amplificandum firmandumque S. Antonij Collegium versa cura. Hic vere iam primo Latinas litteras Cyprianus Suarius, & Emmanuel Aluarius, quorum alterius de Rhetorica, alterius de Grammatica præclari vsus monumenta extant, tradere iuuentuti euentu secundissimo cœperant. Secundùm id documẽtum actum est cum Rege, & ex Regis nutu cum ciuibus, placeret ne Collegium quoque in eadem vrbe constitui, in quo præter Latinas litteras, Græcæ insuper & Hebraicæ traderentur, simul & schola aliqua de conscientiæ quæstionibus adderetur. Cumque Collegiorum instituendorum ratio, ex ijs, quæ in Italia constituta iam erant, satis esset omnibus indicata, placuit consimile Olisippone Collegium collocari. Sed cùm ex bonis fortunisque communibus aliò deriuari sine regio assensu non posset, egit ea de re ciuitas ipsa cum Rege: qui præcipuum Consulẽ, nostrique Ordinis amantissimũ Franciscum Corream negotio præposuit, vt & Regis & ciuitatis nomine iuberet quamprimum scholas illas institui, & ne quid ad eam rem desiderari posset, efficeret. Curatum est mandatum regium diligenter à Consule, & concionatores pro concione id operis commendarunt; in ijs Ludouicus Montoia Augustinianus, & ex Dominicana familia Prouincialis Magister, virigrauissimi, magno & sensu animi, & pondere orationis. Continuò igitur ad nouum gymnasium cupida iuuentus plurima. Quam in primis ita instituebat Societas, vt menstrua per interualla minimùm ad exponenda sua rite peccata, quotidieque ad sacrificium altaris, festo verò die ad catechismi scholam accederet. Idque sibi magistri pro suis laboribus quasi mercedis loco deposcebant: nimirum id quod pro sua cuique salute mercandum & requirendum esset. Ergo ingenti ciuium gratulatione sacro B. Lucæ die cœptæ inchoatęq; sunt scholæ splendido cum apparatu ex oratoris instrumento, & Rhetorum spatijs officinisque petito. Dixit in corona, & dixit luculenter inter cæteros Cyprianus Suarius orator nobilis, & omni arte limatus. Dein ab adolescentulo annos quindecim non plus nato, sed excellentis ingenij theses sunt propugnatæ Rhetoricæ. Nec ipsa peristylia, vel atria fuere muta. Ea conuestita sunt vndique omni poëtis orationisque lepore, quæ & ingeniorum tenerent aciem & oculorum. Iam auditorum varietas quinis distincta classibus quanta fuerit, intelligere vel inde licet, quòd vni Francisco Rodericio, qui conscientiæ causis explicandis tractandisque præerat, dabant operam quadringenti. Administrabat Collegium Rector Ignatius Azebedius, is, quem postea multis cum Socijs à Caluinianis oppressum in itinere Brasilienſi pro religione Catholica necatumque suus locus & annus ostendet. Vt iure gloriari suis queant primordijs domus Olisipponensis atque Collegiũ, quibus tanquam formandis teneris, & lacte imbuendis eodem præfuit tempore illustre par Martyrum.

Collegij quoque Conimbricensis sub Leonis Henricij administratione ab superioris anni iactatione res ad pietatem litteraique proficiebãt. Borgiæ verò aliquot dierum spatio sanctitas ante oculos posita, & Commissarij Natalis in suis obeundis partibus solers cura cùm solatium attulere domesticis, tum molestijs rumoribusque externis, si quid ex ijs resederat, planè silentium. Ac Natalis quidem, cùm & industria facultateq; in dirigendis ad Societatis normam Socijs, & explanandarum Constitutionum vsu prudentiaq; valeret, quas quotidie per horæ curriculum explanabat; inducta renouatione votorum ex certa & communi formula eas in omnium pectoribus flammas spiritus pietatisque succendit, quæ non domesticis modò, sed etiam ciuibus vniuersis amabili spectaculo essent. Idem operam dedit, vt Tirones posthac diligenter erudirentur: quos ab cæterorum vsu discretos Antonij Correæ disciplinæ commisit. Itaque cerni licuit superioris anni iacturam in magnum cessisse lucrum, nec aduersa eorum studia, qui transfugis indulgebant, sine Dei concitata fuisse permissu: vt, quemadmodum Ecclesia vniuersa, nominatimque Societas, ac parens eius Ignatius rebus creuerunt aduersis, & ijs se corroborarunt atque firmarunt, ita nostrorum in ea prouincia quies atque tranquillitas cum spiritus incrementis, preclaraque fama, nisi per aspera & turbida non rediret. Ei rei tum preces & gratia apud cęlestę Numen famuli eius fidelis Ignatij, tum singularis eiusdem vigilantia & sapiẽtia quamplurimum profuit: qui Mironis Prouincialis vt temperaret regeretque sedulitatem, illa ad eum inter cætera monita per epistolam misit. Non esse aut Generalis, aut Prouincialis Præpositi officium minuta ac temporaria præsertim, in administrando sectari: sed potiùs instar excelsi cuiusdam motoris orbes subiunctos æqualiter, & cum grauitate ciere. Itaque cogitationes suas defigeret in totius prouincię commodis, & in rebus quidem singulis, cùm opus esset, ordinandis versaretur, & peritorum sententiam exquireret: cæterùm ab ijs per se curandis & transigendis, vt plurimùm abstineret. Ita plura facturum, & magis suo muneri cõuenientia; futurumque multò opportuniùs, vt, si quid in agendo fortè peccetur, ipse corrigat, quàm vt ipsum, si fortè erret, quod procliue est singula scrupulosiùs persequenti, inferiores emendent. Ad omnes verò communiter Socios epistolam de obedientia, quæ extat, misit: qua disputatione non facilè absolutius in eo genere quidquam subtiliusue reperias: quæ deinde per cæteras Societatis missa prouincias vehementer vbique ad parendum alacritatem incendit.

54 *Tirones cæpti seperatim institui.*

55 *B. Ignatij sententia de Prouincialium & huiusmodi maiorum Præpositorum cura in rebus generalibus continenda.*

Hoc rerum Conimbricensium cursu Cardinalis Henricus, idemque Eborensis Antistes Lusitani Regis frater, cognitis Olisipponensis Collegij frugibus & industria, totum se ad Eborensis incrementa conuertit. Eboram igitur vt primùm Miro Natalisque venerunt, cum his ardenter de scholis egit, ociùs vt inchoarentur exoptans. In eamq; rem suum ipse Collegium, & aureos quotannis mille, prouentus nomine, luculentamque bibliothecam attribuit. Ita IV. Kal. Septembris docendi initium factum est, habita ab oratore nobilissimo Petro Perpiniano, qui vnus erat è magistris, ad Lusitanam iuuentutem oratione, sua facultate ingenioque digna. Et quo maiore auditorũ numero eius Collegij scholæ celebra-

56 *Eborę quoque docerè cœptum.*

rentur, Cardinalis idem reliqua gymnasia ex vrbe sustulit. Ita rebus ex sententia gestis primùm Borgia, subinde etiam Natalis in Bæticam se, ad Collegij Cordubensis exordia, quæ paulò antè descripsimus, recepere.

57 *Ioannis Nunnij, & comitis Africani labores.*

Tituani in Africa quintum propè annum Ioannes Nunnius suum tenebat institutum, seu redimendi aliena misericordia captiuos, magno per litteras, & pios amicos ex Lusitania, & reliqua Hispania studio cõquisita; seu ad ouile Christi Domini palantes oues, quique ad Iudæos Saracenósue defecerant, vel cum vitæ suæ periculo reducendi. Cruciabatur enim & angebatur intimis sensibus, vt rumpi cor ei videretur, cùm plerosque præsertim pueros puellasque cerneret, nisi maturè redimerentur, ad impurum Mahometem abduci. Itaque cùm sæpè pecunia præstò non esset, vel suo sanguine repræsentare pretium earum animarum auebat, pro quibus suum omnem Christus Iesus effudit. Illud habebat modicum leuamentum, quòd apud Iudæos & Ethnicos ea erat in existimatione, vt, cùm pecuniarum nihil haberet, vnde Christianos maximè periclitantes (his enim succurrebat primis) à seruitute redimeret, ipsi pecunia credita captiuos ei, quos vellet, addicerent. Super hæc ipse, & Ignatius Bogatus socius eius duo ægrotorum, quæ excitarant, curabant hospitia, custodiasque nonnullas Christianorum turba refertas, quorum leuandis omni ope laboribus & ærumnis, laboriosam ipsi vitam & ærumnosam ducebant.

58 *Res Congana.*

Ad Æthiopas in regnum Congi quatuor missos de Societate anno M. D. XLVIII. narratum est. Cùm res initio satis bellè procederent, deinde ob regis impotentiam optatum exitum non haberent; primò ad statum prouinciæ exponendum Iacobus Soueralius in Lusitaniam redijt, vnde in Indiam postmodum missus est. Deinde cæterorum Præfectus Georgius Vazius cùm tabe consumeretur, coactus & ipse à Socijs iter in Lusitaniam ingredi, paucis diebus vitæ cursum absoluit. Reliqui post hęc duo satis ostenderunt, quàm firmam atque constantem necesse sit eorum esse virtutem, quibus peregrinationes diuturnæ huius generis permittuntur, procul ab communis disciplinæ septis, ac vigili cura pastoris. Rumor enim fuit paulatim eos curam ab animarum lucris ad terrena negotia transtulisse. Quibus in Lusitaniam ad reddendam rationem accitis, Cornelius Gomius, & Fructuosus Noguera ambo sacerdotes submissi sunt, optante plurimùm Rege Ioanne, & Cardinali Henrico, vt eius quoque nouæ vineæ, nec admodum ad vota respondentis culturam Societatis coloni omnino susciperent. Tres ex orborum contubernio pueros in catecheseos ministerium, & instituendarum ibi domorum stirpem duxerunt. Vnà ibat legatus à Rege Lusitano missus, qui regis Congani pectus ad officium excitaret, gaudentis quidem nomine Christiani & gloriantis, sed facta parum consentanea nomini perpetrantis. Apud eumdem Cornelius ante initam Societatem gratia valuerat. Itaque magnam ferebant spem propagandæ longè lateque religionis, quam tam miserum in modum elusit euentus. Priusquam Congum Cornelius attingeret, falsò delatum est ad regem per

59 *Cornelius Gomius, & Fructuosus Noguera in Congum missi.*

legatum eius, qui in Lusitania fuerat, Cornelium ipsum in ea prouincia sparsisse voces, regem verbo tenus Christianum esse, non item re; regnumque illius breui ad execranda simulacra, nisi eò ipse concederet, reuersurum. Quæ quanquam Cornelium non latebant: & suspicari facilè poterat, si se conferret ad regem hac præoccupatum calumnia, contractiore se vultu exceptum iri; studio tamen salutis adductus earum gentium, audacter ad eum contendit. Nec sanè sua ipsum suspicio fefellit. Rex etenim toruo semper aspectu loquentem excepit. Quanquam non multis post diebus cùm mœstissimum illum esse audisset ex Lusitanis; neque tam sua causa in tam falsa calumnia commoueri, quàm ipsius stomacho regis, & tanto rei Christianæ in ea regione dispendio, accersijt ad se: placidissimoque ore & animo confirmauit nullam ijs se fidem adiungere, quæ de eo ad se falsò delata essent: placatioremque ab se hominem æquioremque dimisit. Interim Nogueræ, qui grauiter decumbebat, peius fiebat in horas: & tandem, cùm multas in eo morbo molestias & incommoda pertulisset, continenter editis nec paucis, nec exiguis suæ virtutis indicijs vitam ipsam abrupit. E tribus item pueris, qui tradendi pueris Congensibus catechismi gratia venerant, duos morbus abripuit. Nec meliore Cornelius in ea re conditione fuit, quem molestus item morbus in his offensionibus occupauit: tametsi plus ei regis improbitas, quàm morbus ipse molestiarũ exhibuit. Nam, vt erat ingenio commutabili atque multiplici, ad inflictum paucis antè diebus in Patris animo tristitiæ vulnus illud insuper adiecit, quòd populares suos eius vsu colloquioque prohibuit. Idemque nulla habita Regis Lusitani ratione, qui amicè hominẽ sui commonebat officij; Christianos acriùs vexare & insectari non destitit, sacerdotibus, qui regijs alijs subsidijs antea consuerant, diuidi pecuniam vetuit: Proepiscopo negauit aditũ ad colloquium: imò ad eius ingressum regiæ repentè fores occludi iussit: nec eius sacrificio interesse de more voluit, sed sacerdotem alium, qui apud se sacrificaret, accersit. Cornelius autem simul ac emersit è morbo, quanquam hæc de rege cognouerat, tamen partim superioris colloquij facilitate inductus; partim, vt causæ communi, suoque muneri non deesset, ad illum adire, & quæ ab eo requireret, aperire non dubitauit. Ea erant omnino tria. Primùm, vt feminas quasdam, quæ suum vendiderant pudorem, casæ proximas, quam Patri rex ipse tribuerat, aliò amandaret. Deinde, vt ex fide Lusitanis data liberum eis introitum in suum regnum permitteret. Nam Cornelius antequam Societati se daret, ab hoc ipso rege legatus in Lusitaniam, ab Rege Ioanne impetrauerat, vt non aliò per eas oras, quàm ad Congani regni portus Lusitanæ cum mercibus naues appellerent, spondente ipso Congano, apertum ijs certis locis tutumque receptum fore: quod deinde minùs præstabat. Denique postulauit, vt cum Ecclesia ac Proepiscopo, cuius apud eum nomen iniuria delatum esset, in gratiam rediret, Cleroque redderet vsitata subsidia. Rex, quanquam meliore non erat animo, neque mente; tamen audito Cornelio, quem superiore colloquio omni

60 *Moritur in regno Congi Noguera.*

61 *Rex ingenio inconstans.*

62 *Cornelius liberè de officio regem admonet.*

mni affabilitate mulcere ac delinire ſtuduerat, ne ſui diſſimilis videretur, omnia liberaliter ac prolixè promiſit, fronte magis & oratione, quàm re & animo liberalis. Nihil enim fecit ex promiſſis: quin etiam cùm ad eum poſtridie Vicarius, ac cæteri ſacerdotes, vt de promiſſo gratias agerent, acceſſiſſent, regiæ repentè foribus excluſi ſunt. Ita Cornelius ſex mora menſium Ethnicos non plus quatuor in ea vrbe, quò varijs ex locis plurimi ſubinde commeant, traduxit ad Chriſtum. Nec ſanè multi contineri in fide poterant, ſi plures adiunxiſſet. Poſtulauerat ſimul à rege, vti contubernium numeroſum è pueris totius regni nobiliſſimis conflaretur, vbi vnà cum litteris Chriſtiana pietas tradi poſſet. & rex probare conſilium viſus erat, iuſſeratque principio idoneum ad id eligi locum, curarique omnia pro voluntate Patris: at idem, ne ſibi diſſimilis fieret, ne in hoc quidem ſatis conſtans inuentus eſt, leuiſſimè nouis abductus retractuſque calumnijs.

63 *Res Braſilicæ.*

64 *Nobrega nauigat ad coloniam S. Vincentij.*

In Braſilia ſub anni exortum Soſa Prætor cùm porrectam in meridiem oram inuiſeret, Nobrega quoque, quod dudum expetierat, regionis totius cognituras ingenium, & inſtituta ab Socijs domicilia inſpecturus, cum Franciſco Petrio ſacerdote, & quatuor ex orborum numero pueris, adminiſtratione domicilij Bayenſis Vincentio Rodericio delegata, in Prætoris claſſe diſceſſit. Apud Illeos, quò primùm ex Baya deſcenſum eſt, pro exigua morula ſolatus concione populum, expiatiſque nonnullis, cupiditatem, qua Societas illic expetebatur, incendit. In Portu mox Securo, vbi Ioannes Nauarrus tum Luſitanis, tum Æthiopibus mancipijs, tum demum ipſis Braſilis, operam ſalutarem ſine ceſſatione nauabat, exceptus peramanter ab oppidanorum primoribus, rogatuſque, vt puerorum educationi contubernium inſtituendum curaret; re ſuſcepta Prætore fauente, ſitum domui, & quæ vſui erant, cætera deſignauit. Ad Sanctum Spiritum mox progreſſus, peramplam ibi teneræ ætati iam domum paratam, & Alfonſum Blaſium ſtrenuè deſudantem, multamque in populo religionem inuenit. Rebus & hîc breui compoſitis, Ianuarij flumine, vbi Prætor nouam coloniam deſtinabat ponere, è nauibus proſpectaro, quòd accolæ hoſtiles gerebant animos, ad ſanctum Vincentium repetitur curſus, Nobrega nuſquam ſeduli munera ſacerdotis intermittente, qui quo latiùs toti claſſi prodeſſet, varia pererrás nauigia, vnus multorum vicem repræſentabat: in eoque nauigio, quod Luſitanos ab regno extortes vehebat, vt erat cæleſtis medicina neceſſaria magis, ita cùm vtiliùs ſuſcepta eſt, tum etiam, quod mirere, libentiùs. Multas, vti fert eius oræ nauigatio, paſſos ærumnas, multa pericula elapſos, omnium maximum diſcrimen excepit. Repentè non procul ab ſancti Vincentij portu procella immanis ſuborta, nauigium, in quo Patres ibant, demerſit. Haud vires dum Nobrega ex recenti morbo collegerat, & natandi prorſus erat ignarus. Nihil tamen (ita videlicet conſciétia præclatis in cœptis, ita fidelibus ſeruis ſolatio eſt Deus) in eo caſu tranquillius atque adeò lætius illo viro: vltimúque diſcrimen Braſilorum ſtatim exceptus humeris, inque puſillam inſulam, quæ fortè erat in proximo, deportatus, euaſit. Inde delatus in portum feſto puerorum excipitur agmine, familiæque totius, multorum præterea oppidanorum occurſu, magnaque cum voluptate perampla videt in ea colonia religionis excolendæ & propagandæ poſita fundamenta. Sed ſtatim gratulationem dulciſſimam iniquus delator calumnijs peſſimis interrupit. Ioannes erat Ramallus opulentus & potens, multiplici pellicatu annorum fermè quadraginta infamis, multaque propagata ſobole, nihilo videlicet meliore ipſo progenitore, matribuſque Braſilis: quin adeò Braſilica barbarie Europæis ſpiritibus mixta, hoc petulantiùs liberi omnes nudi barbarorum more volitabant cum pharetra & arcu: multiſque inceſtibus & ipſi polluti, ingens religionis erant offenſio. Quo de grege ij fuere, quos ſuprà narraui manus Leonardo afferre conatos. Ille igitur Ramallus, quòd ab ſacris, vt anathemate dudum obſtrictus, excludebatur, doloris impatiens, quos audire magiſtros debuerat, ijs infamiæ ſuæ partem conatur aſpergere. Quos itaque de Socijs libitum fuit, apud Nobregam criminatur. At Pater, tum quia ſatis intelligebat quantum non modò in ſanctimonia Societatis, ſed etiam in illibata fama momenti ſit ijs potiſſimùm oris, tum etiam experimentum ſeueritatis, quæ adhibetur in eo genere, editurus; quia accuſator adeò notus erat, & calumnias latè ſparſerat; extéplò eos omnes, quorum is detulerat nomina, ab reliquorum cœtu ac domo amandat: tum ſeueriſſimam quæſtionem inſtituit, ipſo cognitore Antiſtitis Vicario. Teſtes interrogantur coloni propè vniuerſi: nihil tamen niſi reorum præclara laus, nihil niſi accuſatoris iniquiſſimi probra deprehenſa. Tum demum ſuſpicione abſterſa publica, rurſus, vt merebantur, domo & Societate qui ſegregati fuerant, gratulatione geminatâ recepti. Rebus domi compoſitis videns Nobrega Braſilorum catecheſim lentè procedere, tum propter hebetia & ferocia gentis ingenia, tum propter odia exterorum, à quibus ſæpè in ſeruitutem per ſummam abducebantur iniuriam, ad hæcipſos Europæorũ perditos mores nouæ Eccleſiæ, perinde vti opus erat, inſtituendæ multùm officere; conſulto precibus & ſacrificijs Deo, decreuit ad centum in mediterranea leucas penetrare, nouumque condere cœtum in veritate religionis Chriſti ac ſanctitate fundatum. Iam cuncta erant in promptu, Fratreſque nobile opus ardentiſſimè capeſſebant; cùm Prætor obſtitit, pio quidem conſilio, vt erat vir religioſus in primis, ſed fortaſſis non vſquequaque ex Chriſtianæ norma prudentiæ. Verebatur quòd Vincentianum ſolum non eſt admodum ferax, ne incolarum plerique, vti dabant indicia, occaſionem ſecuti, & ſpem diuites auri venas reperiendi, ſolitudinem in colonia facerent: atque adeò noua vrbs conderetur, vnde olim Luſitanorum aduerſus Barbaros arma retardarentur. Hac ſpe deiecto Nobregæ alia offertur vberior. Caſtellanorum quidam ex Peruuia ad S. Vincentium, alijque ex flumine Paragao tranſgreſſi, mira narrabant de populis Carigijs, quàm abhorrerent à cætera Barbarorum feritate, quàm gererent animos ad Chriſti religionem propenſos, quàm Nobregam ipſum iam fama norum, quem

65 *Naufragiũ facit.*

66 *Calumnijs vexantur Socij coloniæ S. Vincentij.*

67 *Cogitat Nobrega nouam ciuitatem condere, & iuuare Carigios.*

quem Barcachum, id est, sanctum verumque Patrem vocabant, expeterent. Sed vineam sibi commissam non ausus est ipse deserere: dumque Moderatores Europæos consulit, quem expeditio ea sortita sit exitum, anno insequenti reddetur. Interim Pater ad longè positos vota calentia, & capacitatem caritatis amplissimam porrigens, hoc maiore conatu ad excolendos præsentes incubuit. Inter cætera tribus Brasilorum pagis in vnum, quo faciliùs excoli possent, contractis, & inter Lusitanos condita pueri Iesu Sodalitate, quæ subleuandam puerorum ætatem susciperet; cùm ex omni Brasiliæ tractu maximè paratam videret in hac colonia messem, hîcipse subsistere, hucmaximum Sociorum numerum, misso, qui eos deduceret ad vrbem Saluatoris Leonardo Nunnio, decreuit accersere.

68 *Ex Lusitania veniunt in Brasiliã Ludouicus Grana, Blasius Laurentius, Ambrosius Petrius.*

Commodùm per ea tempora ex Lusitania Eduardus Acosta nouus Brasiliæ Prætor, cumque eo optatissima Sociorum auxilia tres sacerdotes, quatuor Laici peruenerunt. Sacerdotes Ludouicus Grana, qui Conimbricensi Collegio præfuerat, etiamnum (cùm hæc scriberentur) superstes, Blasius Laurentius, corpore perpusillus, sed pietate studioque salutis animorum par maximis, & Ambrosius Petrius, qui nec in Brasilia, nec in Societate permansit. Laici verò Gregorius Serranus, Ioannes Consaluius, Antonius Blascus, & Iosephus Ancieta, omnes virtutis laudem egregiam adepti; Iosephus etiam miræ ac celeberrimæ sanctitatis. Hi, ne tempus nauigationis vacuum ab officio labi sinerent, multùm in eo itinere nauigantibus modò conciliandis inter sese qui simultates irasque gerebant, modò vel animis docendo iuuandis, vel ægris ministrando corporibus profuerunt. Quibus pietatis muneribus bimestri nauigatione perfuncti, tandem III. Idus Iulij Bayam applicant: vbi ea gratulatione, significationeque voluntatis, & iudicij excepti sunt omnium; vt, cùm præbere suas confitentibus aures ex instituto cœpissent, nemo sibi alium suæ confessionis arbitrum iudicemque deposceret, præter illos. Cœpta sunt etiam ab ijs, qui sacerdotes non erant, diuinæ præcepta legis puerorum auriculis instillari, nonnullis etiam elementa Grammatices, & legendi scribendique plerisque. Vincentius autem Rodericius, qui iam illud terebat excolebatque nouale, ad Ethnicorum pagum cum alio sacerdote profectus, vt quemdam sacris vndis exciperet, qui breui vorandus ferebatur à Barbaris, satis habuit in eo lustrando & expiando negotij. Namque cùm rite ille catechismo esset institutus, & ad sacrum suscipiendum lauacrum paratus, id Ethnicorum odorata sagacitas, suis protinus interdixit, ne quid omnino aquæ suggererent Patribus. Existimabant enim Barbari illi humanas carnes baptismatis aqua respersas, velut excãtatas de sua multum suauitate deperdere. Patres igitur, ne quid aquæ sibi saltem denegaretur ad potũ, quo mox furtim vti possent ad morituri baptismũ, statuunt escarum aliquid degustare. Sed fallere Barbaros in id acriter excubantes solertia illa non potuit. Quippe veriti Ethnici, ne quid ad baptismũ sibi Patres reseruarent, omni prouisione cauerunt, vt ne ad sedandam quidẽ leuandamq; intercibum sitim, vlla eis fieret aquæ copia. Sed Dei sapientia illorũ calliditate superior feminam illac impulit gestantem cucurbitam aquę plenam: ex qua cùm potum alter è Patribus poposcisset, & illa præbuisset; is per simulationẽ haustus strophiolum furtim imbuit, eoque deinde super eum, qui mactãdus erat, expresso, conceptis rite verbis, & Sacramenti formula cælo illum Deoque transmisit. Ex nouis auxilijs statim Ambrosius cum Gregorio Serrano ad Portum Securum missus, in locũ Nauarri, cui cùm militibus ad inuestigandas auri venas Regis iussu tendentibus, peregrinatio longa decreta est. Multũ laboris Nauarrus in extirpandis veterum Christianorũ vitijs assumpserat, nec magno cum profectu, nisi tempestiuis è cælo supplicijs minas eius iusta Numinis ira exacuisset. Versabatur in pago quodam contentio partium, quę cùm componi Patris monitis precibusq; non posset, tantum repentè excitatum est incendium, vnde tamẽ, incertum; vt ædificiorũ pars maxima conflagrarit. Ita Dei numine puniente irarum obstinatissimus ardor alio immisso resedit incendio. Alio item in oppido, vbi multa peccabantur impune, cùm ad sacerdotis nostri vocem pœnitentiam inculcãtis populus obsurdesceret; tantus repentè, tamq; validus suscitatus est ignis, vt, cùm superari nullis aquarum fluctibus, nullis opibus posset, oppidũ totum penè consumpserit. cumq; in eo diuitis cuiusdam ædes, lucris iniquis, & domestico scorto infames flammarum vim euasissent; dum is se iactat & gloriatur, quasi falsò, & iniuria ijs criminibus notaretur, postridie eius tecti fastigium dilapsus ignis inuasit, & quidquid in pretio erat, domumque omnem momento in cineres fauillamque redegit.

69 *Gregorius Serranus, Ioan Consaluius, Antonius Blascus, Iosephus Ancieta, quid inde sanctitate floruit.*

70 *Industria Vincentij Rodericij in baptizando Brasilo.*

71 *Ioannis Nauarri labores.*

72 *Diuinæ peccantes supplicia.*

Iam Leonardus relicto Bayensis Collegij Moderatore Grana, cum Vincentio Rodericio, & quatuor è Socijs recèns aduectis annũ sub extremum festinabat ad Nobregam: sed ad Portũ Securum in aliam nauim eo transgresso, ea, quæ Socios reliquos vehebat, allisa primũ ad syrtes, deinde per omnium miraculũ sacris reliquijs prolatis reuulsa totam noctem inter breuia iactata est. Inde ad flumen, quod Caruelarũ vocant, quassatum lacerumq; nauigium appulsum, dum ex altero, quod eadem tempestas ægrè hominibus & rerum aliquanto saluis ad litus fregerat, instauratur, fames vehementer exercuit. Siluestribus quibusdam pomis, quorum alia sorbis nostratibus, alia ruborum moris videbantur similia, per siluas dumosque quæsitis, necessitatem vltimam propulsarunt. Vbi ventum ad Sanctum Spiritum, recreati, assumpto Alfonso Blasio (quærebantur enim Brasilicè periti vtiles mediterraneis, vti Nobrega moliebatur, futuri) relictoque ibi Blasio Laurentio, demum sospites ad sanctum Vincentium peruehuntur. Hoc rerum statu nullus ad hanc diem in Brasilia Prouincialis nomine titulisque Societati præerat, præter eum, qui Lusitanam prouinciam administrabat, magno sanè cum incommodo, cùm passuum millium millia propè sex à Lusitania Brasilia distet. Fecit igitur prouidè more suo B. Ignatius, vt Societate crescẽte, suum quoq; Brasiliæ Præpositũ designaret. Designatus est Emmanuel Nobrega, qui tum in colonia S. Vincentij rem animorum curabat.

73 *Leonardi Nunny, & Sociorum nauigatio & periculo.*

74 *Nobrega declaratus Brasilia Prouincialis.*

Cuius

Cuius B. Pater singulari perspecta modestia, animique submissione, ne munus impositum ea stimulante defugeret, grauiore imperio vtendum censuit, eumque obedientiæ Deo votæ vi potestateque ad subeundum id onus adegit. Adiunxit ei, vt tempora illa ferebant, à latere socium Ludouicum Granam, præscripta vtrique ratione, quemadmodum se inter se vicissim gererent: nouoque insuper Prouinciali mandauit, vt è Sociorum numero quosdam magis experientes, & Societatis vsu prudentes, quos de more in cõsilium adhiberet, sibi deligeret, ex ijsque vnum aliquem suorum itinerum comitem: ita tamen vt in audiendis aliorum consilijs atque sententijs libertatem ipse suam non amitteret, si quid statuere vellet, quod è re diuina magis Societatiq; censeret. Penes eumdem voluit esse potestatem designandi Collegiorũ Rectoribus fidissimũ quemque, qui eis esset à latere, modò Collegiorũ magnitudo, & Sociorum, qui in vnoquoque degebant, iustus numerus pateretur. Ad extremum illud etiam addidit in mandatis, vt ipse pariter, & Grana suam rite professionem in alicuius Antistitis sinu manibusque conciperet. Quæ hac æstate à B. Patre decreta, non nisi anno pòst ad Nobregam peruenere.

75 *Res Indicæ, & Gasparis mors, & laudes.*

Dum hæc à Patribus tam latè alibi per orbem pro animarum salute geruntur, non minore apud Indos solicitudine Gaspar Berzæus in ijsdẽ Christi causis elaborabat, animo sitientissimo propagandę vel in vltimo Oriente Christianę legis. Verùm Deus, qui cælo illum tot meritorum copia, ornatuque virtutum, iam maturum inuenerat, ociùs hinc rapuit, quàm eius à laboribus inuictus animus expectabat. Qui cùm perseueraret constanter ad populum agere, tantaque sedulitate proximo cuique adesset, vix vt eripere tantulum otij posset suffulciendis cibo viribus alta iam nocte; in ipsa concione, quam habebat ad ædem maximam, repentini animi defectione desinere summo auditorum desiderio mœroreque coactus est: vt, quemadmodum decebat adeò strenuum Christi militem, propè agens pugnansque ceciderit. Nam inde cùm paulùm recepisset spiritum, reuersus ad Collegium, ac subinde acerrima febri correptus tanquam sui finis conscius, Alexium Diazium è laicis Fratribus Bazainum ad euocandum Melchiorem Nunnium mittit, sibi ex Xauerij syngrapha successorem in administranda prouincia destinatum. Interim cùm se febris ardor intenderet, paucis diebus, exacto in Societate propè septennio, quod ipsum apud Indos egerat fermè totum; xv. Kalend. Nouembris extinguitur. Elatus est ingenti omnium querela, vberrimoque fletu, conuolante vndique multitudine tam frequenti, vix vt humando corpori locum daret. Vir fuit prorsus Apostolicus, à Deo datus in salutem multorum, quos exiguo illo Indicę suæ peregrinationis curriculo lucratus est Christo, laboriosus ad miraculum. Hęc fuit opinio, vix viros nauos decem sufficere posse laboribus, quos ille vnus in causa animarum obibat. Dicebatur & votum addidisse, nunquã cuipiam siue ad corpus, siue spectaret ad animum, modò posset, subsidiũ denegandi. adeò nihil sui reseruauerat sibi, sed totum Deo proximisq; tradiderat: & tamen adhuc asperiora appetebat. Iaponios, Sinas, Æthiopas, Abassinos, Scythas, gentes omnes, vbi spes aliqua blandiretur fructus & ęrumnarũ, animo erat complexus. Quamuis, vt erat veræ laudis æstimator intelligens, mira facilitate pateretur suos ardores moderatorũ iudicio temperari ac fingi. Itaque cùm à Xauerio relictus est Goæ, in hæc verba ad Ignatium scripsit: Summa erant vota, quibus Deo sacrificare memet in Iaponia, Scythicoque Oceano exoptabam: sed tamen semper comperio voluntatis propriæ, & obedientiæ sacrificiũ sacrificiorum omnium Deo acceptissimũ esse. Demum non alia solùm multa per eum Deus admiranda fecit; sed etiam constans fuit sententia, in eius oratione ad permouenda hominũ pectora, & ab impietate ac sceleribus segreganda, vim prorsus fuisse admirabilem, longeque supra modum concionatorum communem. Henricus Henricius de eo recèns ex Armuzia Goam reuerso, sic scripsit in Europam: Pater Gaspar egit, agitque res, quæ videntur incredibiles, planè ad multam Dei laudem. Sublato ex oculis tanto viro, dum successor expectatur nutu morientis Gasparis euocatus, prehenderat tantisper prouinciæ gubernacula Paulus Camers. Sed non diu cunctatus est Melchior, qui cùm ad extremum adfuisset Octobrem, reseruato suos humeros oneri, & iam parato suppositi. Qui quanquam Professorum nondum vota ritè conceperat; Ignatius tamen, vt ea conciperet, per litteras admonuerat. Sed Melchior cùm ex Societate nullus esset, qui se profitentem exciperet, & Goanus decessisset Antistes, cerimoniam illam distulit non inuitus: eamque moram maximo in lucro posuit, quòd diceret sacrificium suæ professionis pœnitentiæ sibi lacrymis interim expiandum. Is incredibilem quamdam cepit animo voluptatem cùm ad eum Societatis gradum silens ipse, nec de suo aliquid interponens lectus est ab Ignatio, non quòd id quasi honoris vocabulum ambitiosius expeteret; sed quòd aiebat ea Beati viri lectione, iudicioq; auctam sibi spem esse diuinæ lectionis prædestinationisque. Suscepto igitur prouinciæ munere verba facere ad populum festis quidem diebus semel atque iterum in æde S. Pauli, cæteris verò ferijs, (tertia, & Sabbato dumtaxat, exceptis) varijs in templis ac Sodalitijs instituit: cui frequens dabat operam auditor, & frequentiæ par respondebat vtilitas.

76 *Gaspari succedit Melchior Nunnius.*

Cesserat è vita duobus ante Gasparẽ ferè mensibus Emmanuel Morales, nauus & ipse sacerdos, & magni nominis, idemque designatus successor Gasparis loco priore in ijs, quas dixi, Xauerij litteris obsignatis, modò vita supperet: sed ea hominẽ citò defecit. qui cùm in Ceilano fructus cepisset vberrimos, inde Goam reuersus dum in concionibus, cæterisque ex instituto muneribus totus est, profluuio sanguinis repentè surripitur. Visus est ouans exire de vita, vbi se fratrũ corona, quibus in Ceilano caruerat, cinctũ vidit: quos ille ad exhauriendũ omnem pro Christo laborem flagrantissimis verbis extimulans, & Iesu nomen ad extremum vsque spiritum intermortuis vocibus iterans, ad amœna paradisi his emissus vinculis, euolauit. Ita breui tempore Xauerio, Gaspare, & Morale præcipuis columinibus Societas

77 *Emmanuel Morales moritur.*

Indica

Indica spoliata est eo mitiore desiderio, quòd speraret eos è cælo etiam cumulatiùs affuturos. Aucta est tamen & inde iactura. Inter cæteros,

78 *Pater Vrbanus in Indicanauigatione moritur.*

qui hoc anno mittebantur è Lusitania lectissimos viros ibat Vrbanus Fernandius, vir omni virtutis laude perpolitus, sed tenuissimæ valetudinis, eo consilio lectus, vt appareret in Apostolicum illud munus præstantissimos segregari, & interim etiam valetudini mutatio cæli fortè prodesset. Qui cùm eam nauigationẽ non tam perficiendi spe, quàm obtemperandi studio suscepisset alacriter; medio in cursu cecidit, in portum non Indiæ, sed sempiternæ felicitatis quasi compendio inuectus.

79 *Armuziam missus Antonius Heredia: resq; illic ab eo gesta.*

Armuziam missus est Antonius Heredia, vt sacerdotem alterum Consaluum Rodericium morbo implicitum labore suo leuaret. Quanquam enim ab obsidione Turcarum, de qua suprà commemorauimus, pauci in arce, quam obsederant, cæsi sunt; magna tamen postea lues, plurimiq; subsecuti sunt morbi, qui strauere non paucos, ne videlicet sedulæ caritatis materiam facultatemq; desideraret Heredia. Qui non ipsa in vrbe, sed in recessu illo S. Pauli nomine, passibus ab vrbe mille quingentis, vbi Gaspar conuerso ad Christum, qui ibi degebat, Iogue celeberrimo ad contemplanda cælestia tres cellas ædificarat, primò consedit. Deinde quoniam ex eo loco ad vrbem commeare, & inde vicissim remeare instar erat crucis atque tormenti, propter immoderatos solis ardores, quibus homines in ea cæli plaga penè torrentur (sex enim eo loci Societate receptos breui morbus absumpserat, Gasparemque bis terue tentarat;) Heredia ciuitatis rogatu in vrbem ipsam sede sibi ad xenodochium delecta, se transtulit: recessum verò illum vnà cum sacello, nostrorum vsu iam celebrem pio reliquit viro, qui & eius procurationi præesset, & inchoata iam populi studia celebritatemque foueret, instituto ea de causa inibi Iesu nomine Sodalitio. Qua ex migratione plus etiam fructuum demeti cœptum est. Extemplò pueros erudiendos Heredia ad quinquagintа suscepit: cum ijs per vrbem egredi sub prima lumina concinendis Litaniarũ versibus cõsueuit, simul & voce clara ciuibus admonendis, vt pro eis preces funderent, quos vel apud inferos purgans ignis excoqueret, vel inter mortales noxia capitalis vrgeret. Quartis in egrotorũ hospitio ferijs ritè sacrificabat, & aures subinde prõptas ægrotantibus diuidebat. Sextis ducebat agmen supplicantium discipulorũ ad eum, quẽ dixi S. Pauli recessum, vbi frequentẽ populũ, qui conuenerat, diuini verbi facibus incendebat. Festis Dominicisq; diebus principe in æde Ecclesiastẽ agebat, & semel inter hebdomadam pomeridianis temporibus catechistam. Inita Quadragesima longum se diuerberantium agmen singulis noctibus instruebat: deinde sequebatur ardens ad inflammanda pectora cohortatio. Cuius exempli vis tanta erat, vt non modò Christianos vndique ad spectandum, verùm etiam ipsos Saracenos & Ethnicos excitaret. Ingens igitur morum è quotidianis hisce nocturnisque sermonibus conformatio: cùm alij missas iras & odia facerent, alij religiosam vitam meditarẽtur, principesq; viri diuina mysteria frequenti vsu pioque tractarent. omninoq; apparuisset è laboribus fructus vberior, nisi & Armuzianorũ penè continens nauigatio vltro citroq; commeantiũ, in qua bonam conterunt anni partem, & Saracenorum Ethnicorumque Christianis intermista colluuies impedimẽto foret. Vrbs etiam Armuzia, vt omni negotiantium genere celebratur, vno eodemque tecto varias hominum sectas, multiplicesq; ritus continet, vt prodigij videatur instar atque portenti si se castos integrosque Christiani in tanta religionum confusione custodiant. Cui tamen incommodo vt pro opibus obuiàm iret Heredia, dedit operam Christianorum vt familiæ in vrbe seiungerentur à cęteris, ne tam intimis & assiduis infidelium inficerentur exemplis.

Pretiosarum ferax ærumnarum fuit hoc etiam anno ora Piscaria. Inductam eò classem, archipirata Maurus vocabulo Raia Alis prope Manariam insulam admouit, vbi margaritarum piscatum Parauæ exercebant, & Christianos aliquot comprehendit. Lusitanus Præfectus vir de Christiana religione optimè meritus Emmanuel Rodericus Corinius, videns sibi vires non adesse hosti pares, trepidè auxilium Cocino accersit, & Francisco Petrio de Societate illic vigente rem, cui P. Henricius plurimùm commendarat, Ægidius Fernandus Caruallius cum aliquot nauigijs statim accurrit. Interim Mauri Punicale inuadũt, Ethnico Dynasta è mediterraneis Badagis sibi adiuncto ad prædæ societatem. Post breue prælium Christiani fugam ad interiora tractus capessunt: dumque vastatur & diripitur oppidum à Mauris, à Badagis illi capiuntur, interque cæteros Præfectus ipse, & P. Henricius; quos continuò ferro onerant, vt ad redemptionẽ paciscendam maiore cum lucro compellant. Additur vexationi astutia. Submittitur Maurus, qui sui ducis nomine eos aureorum millibus decem licitetur: quod fecit, vt Emmanuel, qui omnia malebat quàm Maurorũ in manus incidere, in idem cum Badagis pretium conuenirent. Sed Mauris nequaquam lætum fuit latrocinium. Quinto post direptionem die superuenit Cocino Ægidius: in eosque nondum digressos impetu facto aliquot cæsis, compulit cæteros arrepta fuga, desertisque nauigijs interiora petere. Id Ethnici Badagæ conspicati, vt qui fidem ex vtilitate pendunt, in eos & ipsi irrumpunt, spoliant, mactant, vix vt vlus è prædonibus vel Lusitanorum, vel Badagarum manus ac ferrum effugerit. Tum Ægidius captiuos è Badagis repetit: & quia sine pacta mercede non reddebantur, oppugnare quædam maritima eorum loca aggreditur. Id enim verò exacuit barbaras iras. Henricum, & aliquot è primis Lusitanorum crudelissimæ neci destinant, præacutis verubus configendos. Quod veritus Ægidius bello intermisso, eamdem rursus mercedem promittit. Hoc sæuiùs in custodia habiti captiui; & quia Lusitani tantam summam cunctabantur exoluere, commodiorem conditionem, & fortè ab rege Bisnagensi, cui Badagæ parent, Ægidium eos gratis impetraturum sperantes. Id raptores subodorati, vt cogerent antequam à rege mandatũ perferretur, repræsentare pecuniã; Henrico catena vix palmum ac dimidiũ longa collum pedesque deuinciunt, ita vt miserè con-

80 *Res ora Piscaria.*

81 *P. Henricus Henricius capitur à Barbaris.*

conglobatus noctes ac dies hæreret in magno dolore, fœdeque intumescentibus membris. Denique post trimestrem propè captiuitatem perlato à rege Bisnagensi iusso, vt dimitterentur, persolutis aureis mille mittuntur. Liber dimissus Henricus ad institutum redit: erudit confirmatque neophytos, Christum ingerit, omnique ope leuandis, quæ Barbarorum clades inflixerat, malis insistit.

82 *Io. Beira in Molucum reuersus. Relig. Molucenses.*

Ioannes Beira in Molucas reuersus ex India, & cum Socijs aliquot ad Mauricas profectus insulas, in oppido Tolo cum Francisco Godinio substitit, siue vt baptismo initiaret infantes, siue vt cæteris Christianos mores & sanctiores insereret: Antonium verò Fernandium in Amboinum è comitibus vnum, & alios aliò dimisit. Ternate in insula, quam è Molucis præcipuam esse suprà diximus, fautorem se Christianæ rei rex ipse Saracenus ostendit, homo versutus, & ad simulanda mirè omnia ac dissimulanda factus, vbi emolumenti spes affulgeret. Qui per id tempus ditioni cuidam, quam à Lusitano Rege petebat, imminens, cùm animaduerteret Ternatinæ arcis Præfectum magna militum manu ad insulas Mauricas proficisci, vt ab Ethnicis Saracenisque Christianos vsu conuictuque seiungeret; cum eodem & ipse defensor adiutorque contendit, stricto minitans gladio, & terrorem cunctis incutiens, nisi Christianos dederent, liberosque dimitterent: & suum insuper adducebat exemplum, qui Christianis sororibus, quas habebat duas, potestatem inter veteres Christianos habitandi fecisset. Per eam occasionem alius è Societate sacerdos Alfonsus Castrius elaborauit, vt inde puerorum quemdam numerum in Molucense domicilium aucheret, quos deinde nostri litteris expolitos, ad eorum imbuendas Dei notitia nationes adiutores & interpretes adhiberent.

83 *B. Ignatius cupiebat in Europa Xauerium reuidere, cùm ignoraret mortuum.*

Sic in India traducebatur hic annus, cùm Ignatius ad Xauerium litteras dedit, vt, si ei commodum esset, Nicolaum Lancillottum ad Vrbem mitteret: multa enim se habere, quæ cum eo coràm ageret: ijsdemque Xauerio litteris imperabat, interposito obedientiæ nutu atque virtute, vt ociùs ipse in Europam remigraret: non quòd eius obtemperationi diffideret; sed vt ostenderet, quàm sibi cordi esset eius ex India reuersio. quemadmodum & Apostolus Paulus cùm ad retinendam puram sanamque doctrinam, quæ ei maximè cordi erat, Timotheum carissimum, eumdemque sanctissimum adhortatur, interposito Dei nomine, qui iudicaturus est viuos & mortuos, obtestari non dubitat. id quod nisi duros apud homines fieri plerumque non solet. Verùm nec Lancillotto Romam redire per valetudinem, stratasque vires licuit. Erat enim instar prodigij posse illum tã attritis viribus tamdiu animã & artus trahere. Et Xauerius iam morte sublatus meliores in oras migrauerat. Quem idcirco in Europam summa Regis Lusitani voluntate reuocabat Ignatius, vt, cùm in Lusitania resedisset, tum Æthiopicam expeditionem apud Regem incenderet, Congique ac Brasiliæ conuersionem vrgeret, tum facilius de Societatis hominibus in Indiam destinandis homo illius Orientis experiens dijudicaret ac constitueret. Mandabatque insuper ei B. Pater, vt in Professorum ordinem sacerdotes sex, & in ijs Gasparem, quos in Indorum cultura relinqueret, cooptaret. Quòd si plures cooptandi viderentur, id eius permittebat arbitrio: illud etiam atque etiam admonens, vt, quoniam nondum illuc Constitutiones ab se præscriptæ peruenerant, in cooptandis Professis rationem haberet probatę spectatæque doctrinæ, quæ quidem Theologiæ cognitione potissimùm continetur: simul & profitendi formulam ritumque transmisit, rationemque designandi consiliarios à Rectoribus ac Præpositis adhibendos.

Porro Xauerius ex his infimis ad superna translatus maiora iam pro Societate curabat. Pollicebatur hoc viri sanctitas, cuius indicia non obscura mortui corpus hoc anno dabat, quod viua obrutum calce in Sanciano cum arca defossum suprà memorauimus. Nam cùm adesset tempus, apperente iam vere, quo nauis, quæ Malaca Xauerium vexerat, vnde venerat, remearet; placuit nauarcho, ne tanti viri corpus in desertis locis, barbaroq; solo relinqueret, explorare per aliquem spectatæ fidei virum, an id esset adhuc exesum consumptumq; calce, vt ossa in Indiam reportaret. effossoque loculo ac patefacto, quietius missu ad tumulum venerat, corpus cum vestimentis integrum ac recens veluti modò conditum & humatum reperit, nulla tabe tactum, nulla læsum ex parte, ne nasum quidem, quo nihil citiùs cadaueribus effluit; sed eadem facie, coloreque viuido, eadem carne succi plena, qua constat eum fuisse cùm viueret: &, quod mirandum est magis, non modò nullo odore graui, verùm etiam suaui atque iucundo. Hìc omnes pro se quisque diuinum efferre numen, & præ gaudij magnitudine lacrymas non tenere: sacrum corpus pijs & osculis & aspectibus venerari, rosarijs coronisq; contingere. Vbi cunctis affatim spectandi contemplandique copia facta, in eadem viuæ calcis arca delatum ad litus omni item veneratione in onerariam imponitur: quæ cùm è Sanciano mense Martio soluisset, secundissimo cursu Malacã tenuit. Præcucurrerat tantę rei nuncia pusilla scapha, cuius admonitu ciuitas omnis excita, vt veterem contumaciam nouo compensaret officio; &, quem cum aliqua contumelia dimiserat viuum, omni mortuum cum honore reciperet, maximo apparatu, solennique pompa ad celebrandum funus sese obuiàm effudit. Curabat id sua impensa Xauerij amicissimus, qui Malaca nondum abierat, Iacobus Pereria. Sacerdotum agmen Antistitis cum Vicario, maximaque vis cereorum processit ad litus. Arcam rursus aperiunt: & nihilo minùs inuiolatum & incorruptum corpus suaue redolens mirabundi conspiciunt. Ad eius tactum ægroti corpus, vt hoc etiam Deus indicio sui sanctitatem famuli declararet, momento conualuit. Postridie manè supplicatione frequenti multis cum facibus, accensisque funalibus, ad templum, quod Societatis haud ita pridem fuerat (nam Patres omnes Xauerij iussu Malaca excessisse iam diximus) arca defertur. Dein Missarum solennijs festo musicoque concentu ritè peractis, absterso calce nouo locu-

84 *B. Xauerij corpus incorruptum reportatur in Indiam.*

85 *Excipitur religiosè à Malacensibus.*

86 *Fluit sanguis odoratus è cadauere B. Xauerij.*

lo imponitur. In eo condendo cùm paululùm corpus esset loculi breuitate compressum, & nonnihil inflexum, repentè sanguis ex humero fluxit, admirabilem suauitatem odoris cunctis inhalans, ingenti stupore defixis; cùm quintum iam mẽsem vacaret animo corpus. Placuit igitur arca exemptum sine loculo corpus condi, multoque honore veluti certum diuinæ clementiæ pignus studiosiùs asseruari. Contagiosa lues, quæ magnam ciuitatis partem depasta iam erat, quo die Xauerio soluta & celebrata sunt iusta, subitò compressa est: vt appareret iram diuini Numinis, quæ ex Xauerij vaticinatione in Malacenses exarserat, tanti viri meritis iam placatam. Quarto pòst circiter mense, Idibus Augusti venit Malacam cùm Molucum repeteret, Ioannes Beira, qui suis vt oculis, quæ constanti fama de Xauerij corporis integritate cognouerat, exploraret; intempesta nocte cum Socijs rapidè, & quàm occultissimè templum petit, & aperto sarcophago, corpus totum prorsus integrum & illæsum, & ea, quæ ferebatur, odoris suauitate, nono iam post obitum mense, reperit: sudarium autem, quo facies eius erat obtecta, purpureo cruore tinctũ, quem inter sepeliendum funeris administri, dum terram superingerunt, expresserunt. Adhæc vestimenta ipsa, crepidasque, & extremum linteum adeò intacta atq; recentia, vt ei non dudũ viderentur iniecta. Quocirca visum Beiræ tale pignus tam honorifico Dei munere custoditum, in ædium conclaui sanctiùs asseruandum: admonitusque Pereria non immemor amicitiæ meritorumque Xauerij, arcam elegantiore materia formaque, damasceno subsutam serico, aureoque textili desuper obtectam conficiendam curauit. In eam translato corpore, & ad tempus vsque nauigationis Indicæ socio Emmanuele Tauora relicto, Beira ipse suum prosecutus est iter.

87 *Malaca Goam B. Xauerij corpus haud sine miraculis deportatur.*

Cogimur hoc loco, quod initio præfati sumus, nonnulla, quæ in aduentantem annum incidunt vnà coniungere, ne suspendamus interrupta narratione lectorẽ, & sua exspectatione fraudemus. Vt igitur soluendi tempus adfuit, vna erat omnino in portu nauis vetustate inutilis, ac penè dehiscens. Quocirca Ioannis Mendozæ Lusitani curator, qui Sinarum mercibus Malacæ nuper expositis tempestatem captabat idoneam, cùm tristis & anxius hæreret, ne mercium, quas è Sinarum regno plurimas referebat, iacturam in reditu faceret, vbi Xauerij corpus ea Goam vehendum naui cognouit, tam præsenti ac salutari præsidio fretus, cum mercibus vniuersis ei se credere nauigio non horruit. Quo ipso tempore Indiam repetens Cosmi Turriani missu Petrus Alcaçeua, Malacam ex Iaponia delatus, cum Emmanuele, quem dixi, Tauora sacrum loculum in nauim imponunt. Eam nauarchi pietas, vt viro sãcto meritos haberet honores, multo vexillo ac peristromate conuestiri, & ipsa quoque tormenta bellica sericis integi & exornari iusserat. Iam erant in cursu, prosperèque ac securi prouehebantur, cùm repente nauis impacta vadis, gubernaculoque diffracto in summam desperationem nautas & vectores adduxit. Sed ij Xauerij memores, quem vehebant, & in quo suas spes sitas habebant omnes, precibus ab Alcaçeua contendunt, vt sacrum corpus in apertum proferat. Quibus ille cùm gessisset morem, vniuersi cum cereis ardentibus ante venerandas reliquias supplices coëunt, & diuinam ab se iram effusis gemitibus ac ploratibus deprecantur. Ad eas imprecationes ac voces oneraria mox vadis emergit, & ventis obsecundantibus cursum reperit. Nec semel aliàs in vltimum discrimen adducta, maximè ad Ceilanum, præsenti illius, quem vehebat, ope Cocinum sospes enauigauit. Hìc ad paucos morata dies, dum cupidæ visendi corporis ciuitati fit satis, quæ fama præmonita certatim ad nauim venerabunda concurrerat, cursum repetens Goam, Baticalæ subsedit, à Goa ipsa passuum millibus octoginta. Quo in oppido Maria Sarrana regij Procuratoris vxor honesta femina Lusitana cùm graui affecta morbo de Xauerij corpore cognouisset, è vestigio eò se deuehi iussit: cuius cùm fideliter & piè implorasset auxilium, protinus viri sancti deprecatione conualuit. Eadem cùm zonæ frustulum, qua præcinctus Xauerius erat, summis precibus extorsisset, argẽtea inclusum theca, sibi ipsa, & ad memoriam percepti beneficij, & ad morborum remedia de ceruice suspendit: & quidem paruulum filium sextum iam mensem febribus conflictatum, eo admoto sanauit; eumdemque postea diutino stupore corporis & mentis oppressum, eodem cingulo releuauit. Ancilla verò in partu periclitans, eo ipso zonæ frustulo ad collum alligato, nullo negotio fœtum edidit: idemque Mariæ viro febri, puerisque duobus spissa pustula laborantibus, his absterso pustulas, & illi febrim. Quæ omnia ipsamet Sarrana iurata narrauit. Porro cùm onerariam Baticala digressam ventorũ vis moraretur, nauarchus celeri Goam actuario præcurrens rem totam Patribus enunciauit. Ad eum nuncium Melchior Nunnius Collegij Rector, idemque tum, vt diximus loco, Prouincialis, impetrata ab Alfonso Noronia Prorege celoce, cum præcipuis aliquot Patribus, & pupillorum agmine ad onerariam festinè contendit. In eam transgressus, & vbi loculus asseruabatur, ingressus, beati viri corpus integerrimum, & qua fuerat specie viuens, & velut etiam tũ spirans inuenit, miranaribus hausta flantis odoris suauitate. Cuius pedes, sacrataq; manus vnà cũ ceteris nõ sine dulci sensu, & lætis lacrymis osculatus, inde arcam & loculum efferri iussit. Qui vt in conspectum venit, puerorum chorus quem Goa deduxerat Rector, sertis ac floribus redimitus, manibusque virentes sustinens ramos, Zacharię canticum pius intonuit. Eo concentu, & multis insuper ad lætitię significationẽ tormentis maioribus reboantibus, in celocem corpus infertur. Oneraria verò reddito sacro pignore, mercibusque leuata, veluti suo perfuncta iam munere, illico sua sponte, cælo mariq; tranquillo demergitur. Nemini vt ambigendi locum reliquerit cur iam vetustate fatiscens, laxatis compagibus, fluctus inter & scopulos non antè sit mersa: sed omnes intelligerent suum ei pondus leuamini fuisse, & quasi vehiculo id, quod vehebat. Ea de re nauarchus ipse prodromus onerariæ naufragium longè preuidẽs, eo spoliari præsidio nauim suam, antequã Goam appelleret, omnino vetuerat. Sed videlicet in tanto

88 *Multa miracula ex B. Xauerij reliquijs.*

89 *Quanta gratulatione corpus B. Xauerij Goa exceptum.*

ardore

ardore visendi, quo liquidiùs de admirabili prodigio miraculoq; constaret, non est auditus. Celox autem ad ædē B. Mariæ, quam appellant Rebandariæ, passuum à Goa mille fermè & quingentis, secus fluuium, qui Goam insulam à continenti scindit, appulsa est. Hîc Melchior Rector, vt beatum illud pignus per otium relegeret oculis, concubia nocte, clausisque valuis, ita vt erat in amictu sacerdotali, è loculo profert; & eamdem prorsus in illo faciem, cutemque recentem, atque dum viueret, contemplatur. Sacerdotale amiculum (superpelliceum vocant) vestibus cæteris superiectum, egregiæ suę pietatis studio detractum, secum postea detulit in Iaponiam, vt; quemadmodum Pauli Eremitæ palmea quondam tunica S. Antonius; ita ipse ad celeberrimas quasque gratulationes illo inter Iapones veteretur. Dum in ea, quam dixi, corpus custoditur ædicula, Prorex solennem pompam in diem posterum instruebat. Patres autem, quibus præire cum Rectore non licuit, noctem illam domi nimio visendi mirabiles dulcissimi Patris exuuias desiderio non quietem pati, non somnum capessere: sed pro se quisque templum frondibus stragulaque veste, & lætis peristromatis exornare. Quanquam enim funus illud in sextam feriam, quæ maiorem præcurrit hebdomadam, incidebat; placuit tamen festo lætoque cultu aras quàm ornatissimè conuestiri, & ad lætitiam iucunditatemque cuncta componi. Dies erat celebritati dictus XVIII. Kal. Aprilis. Ille dies vt illuxit, amicissimus olim Xauerio Pereria & iam religiosissimus cliens, qui nuper Malaca reuerterat, magno comitatu pompaq; cum albis facibus actuario prodijt obuiàm. Subsequebantur eiusdem Xauerij amici, sex dispertiti nauiculis, quinquaginta, singulis instructi facibus, pueriisque lucenti cum cereo: inde alia ad duodecim è viris honestissimis Lusitanis, Sinis ac Malacensibus eodem instructu ornatuque luminum secuta nauigia. Ad ædem appulsi expositique cuncti pariter ad sacrum corpus sua ipsi corpora precesque sternunt, & pijs lacrymis venerantur. Vbi huic pietati satis est cumulateque factum, & in suum omnes se recepere nauigium, tum demum loculus aurea contectus stragula in myoparone reponitur, crebros cereorum inter ardores. Dein albatis Patribus, & redimitis serto pupillis, Christo præconia concinentibus Goam vehitur. Prosequebantur nauiculæ fermè viginti fulgētibus cereis, & minoribus ignibus collucentes. Simul aceminus luminum fulgor illuxit, editaque non obscura significatio ciuibus est corporis aduentantis; Proregis iussu campanarum cantu ciuitas euocata, effusa est obuiàm vniuersa: plurimique certatim desilierunt in mare, quo celeriùs ad sacrum loculum aspirarent. Prorex, ac Proceres & frequentissimi ciues multa cum face præstolabantur in portu, & eminebat spectator plurimus è fenestris: erantque oculis plena omnia, litora, plateæ, muri, tectorum fastigia. Processerant Canonici, sacerdotesque cum crucis vexillo linteati, & Misericordiæ Sodalitium suis item cum insignibus ac vexillis. Sequebatur feretrum attalica veste constratum, in quo ad augustiorem speciem atque pompam reponendus loculus erat. Qui simul in terram à Patribus est expositus, tanti repentè concursus facti sunt, vt ruens quàm a multuosissimè turba Proregis esset submouenda satellite; ne, dum alij alios premunt, vicissimque constipant, exanimarentur obtriti. Ea ægrè submota instituta est & peracta quàm splendidissimè supplicatio. Cuncto agmine prætergresso nouissimè feretrum Patrum impositum humeris sequebatur: cuius vtrumque latus thuribulis cingebatur argenteis odoribusque perpetuis. Prosequebatur cum cohorte nobilitateque Alfonsus Noronia Prorex, & ciuitas vniuersa, ingenti luminum facumque numero, inusitataque omnium gratulatione ac plausu. Quin ipsa vrbis itinera, quacunque funus ducebatur, pretiosis ornata peripetasmatis, floribus & odoribus spargebantur. Vbi Goæ in Societatis templum inuectum est corpus, feretro intra cancellos aduersus multitudinis impetum collocato, Missarum solennia decantantur. ijs peractis, quoniam rumoris nescio quid afflarat, sanctum corpus vulgo patefacto loculo demonstrandum, tanta irruit repentè vis populi, vt sacelli septa perrumperet. Patres autem cùm multitudinis impetum pertimescerent, hortati Proregem, vt cùm vniuersa nobilitate se domum reciperet, quo deinde laxiùs semota turba sacrum pignus inspiceret; ne tum quidem impetrare potuerunt, vt eo digresso, turba facesseret, vestigiumque, quod semel fixerat, inde moueret. Ergo cùm mora nihil proficeret, restitutis iterum septis, & paulisper turba submota, quo minùs demonstraretur vulgo, negari non potuit. Sed demonstratio illa multitudinis sitim magis acuit, quàm extinxit: quæ videndi cominus cupiditate successa, perfractis iterum clathris ingenti impetu ad loculum ruit, vt ad vim arcendam, & propulsandum impetum occludendus loculus raptim fuerit, & cunctis adimendus aspectus. Verùm cùm ex eorum, qui corpus integrum conspexerant, commemoratione cæteri magis accenderentur, multique item reuisendi gratia semel, iterum, ac tertiò remearent, nec incredibilis videndi sitis atque cupiditas expleretur; corpus in eo sacello validis ad introspiciendum claustris communito, tres ampliùs dies ac noctes, vt eius cōtemplandi copia per otium cuicunque fieret, omnium ante oculos habitum est. Tum demum multitudini penè innumeræ, quæ rapta in miraculi famam toto triduo vndique conuolabat, satis superque factum, seu pascendis ad satietatem luminibus tam insoliti admiratione spectaculi, seu applicandis sacro corpori pro sua pietate rosarijs. Subsecuta sunt deinceps admiranda prodigia suis cōmemorāda locis. restituta ad eius funus ægris corporibus valetudo, & compluribus data salus. Quibus Dei numen indicijs, vel in hac ipsa vita voluit famuli sui condecorare virtutem, & eam testatam esse cæteris ad exemplum. Id postea corpus, æde veteri disturbata, in domesticum sacellum translatum, magna religione colitur, priuatique ei tribuuntur honores, dum solennes à Pontifice Maximo decernantur. Quanquam tota India tanquam vir sanctus vulgò habetur, & honoratur ab omnibus. Et quidem mercatores cùm Sinicum mare percurrunt, & Sancianum prēteruehuntur, ob memoriam Patris, qui

90 *Multitudinis cōcursus ad visendum B. Xauerij corpus.*

91 *Per tres dies copia fit cuique visendi.*

eum locum suo obitu consecrauit, salutare insulam religiose solent. Inter hæc ille iam dudum casibus humanis exemptus, ærumnarum suarum beatos fructus capiebat in cælo: restabat tamen eius cùm tota in India, tum in Iaponia semétis, quæ perpetuis Sociorum irrigata laboribus reddebat fruges hilariores in dies.

92 *Res Iaponica.* Excurrerat Amangucium ad Cosmum Turrianũ de voluntate Bungensis regis cum Io. Fernandio Balthasar Gagus, qui deinde .v. Idus Februarij cum eodem Ioanne, & Petro Alcaçeua se Bungum retulit. Hi cùm in spem maximam venissent propitio rege promulgandæ illico Christi legis; conuersis repentè rebus trium Procerum defectione, qui contra regem arma sumpserunt, tota eorum spes fracta ac debilitata est, & salus ipsa in

93 *Tumultus in regno Bungensi.* discrimen adducta. Misit Balthasar in eo ciuili tumultu Ioannem Fernandium, vt sermonis Iaponici gnarum, ad consolandum & confirmandum regem, ne deijceret animũ, sed spe ad Deum verum ac prępotentem sublata, atque exspectatione melioris euentus erigeret ac sustentaret: simul & sedulæ precationis officium vltrò obtulit: quod rex libenter accepit, & sua sponte repposcit. Nec precum fructum Dei bonitas diu distulit. Nam breui rebelles illi suis cum propinquis & fautoribus vniuersis miseranda cæde atque internecione deleti sunt; eorumque domibus circumdati ignes innocentium etiam non sine dispendio, quorum ædes fermè trecentas eadem vis ignis longè lateque peruagata corripuit. Cumque amici domus,

94 *Prouidentia Dei in cõseruandis Patrum rebus.* apud quem tenuem suam supellectilem Patres siue sacram, siue domesticam deposuerant, conflagrasset; illud vnum cubiculum, vbi ea condita erat, quod prodigio miraculoq; non caruit, reliqua incensa domo, flamma non attigit. Cuius domus deflagratione rex cognita, tanti miraculi nondum conscius, puerum è regia misit, qui Patres in ea rei familiaris iactura suis consolaretur verbis, significaretque sibi in animo esse acceptam sarcire iacturam. Sed vbi cognouit singulari Dei tutela factum esse, vt ea supellex relinqueretur intacta, misericordiam in gaudium vertit, & præclaram illam, quam de Christianis habebat opinionem, mirum auxit in modum. Bonzij contra tori à Patribus discrepabant. Et quanquam perspicuis Gagi rationibus, qui quemdam apud Bonzium regis

95 *Vexantur Patres à populo Bungensi.* iussu diuerterat, sæpè conuicti, quod opponerent non habebant; exultabant tamen apud suos tanquam victores, & intolerantissimè apud populum se iactabant: vt iam vulgò Patres omnium sibilis & conuicijs exploderentur, nocturnisque eorum tecta lapidibus quaterentur. Quæ cùm regis ad aures peruenissent, Patrum vicinis è vestigio mandat, vt collocatis dispositisque per vias silente nocte præsidijs populi petulantiam coërcerent. Quod cùm vicini regio iussu fecissent, fracta est multitudinis insolentia, & improborum contumeliæ repressæ. Tum demum erigere neophyti animum ac respirare cœperunt, nec se Christianos abnuere, sed profiteri se esse quod erant, ingenti Bonziorum dolore: quos alienæ iam benignitatis deficiebat annona, siue quòd maior in dies Christianorum fiebat accessio, siue quòd Ethnicorum studia, suorum fraudibus Bonziorum è Patrum cõcione perspectis, algere & congelare iam cœperant. Iam qui nouam renati erant ad vitam inusitatus quidam ardor in eorũ pectoribus eminebat, ingens pietas. Ex his vnus tanta animi inductione Christum, quem susceperat, prædicabat, vt nulla in eius vicinia domus esset, vbi non aliquem traduxisset ad Christum. Nec eo contentus, obibat cæteras vrbis partes, vt ad eumdem quàm plurimos aggregaret. Alius cùm de morbo filij, qui sine baptismo decesserat, non satis opportune Balthasarem monuisset; huius insimulatus incuriæ, vt complurium lucro vnius iacturam animę compensaret, confestim suos omnes liberos & vxorem, vt eos Christianos efficeret, ad Patrem duxit. Cumque non ita pòst, ex eodem morbo,

95 *Ardor Iaponum Christianorum.*

97 *Quædam miracula.*

qui filium extinxerat, filia quoque decubuisset, iussit eam parens bono & tranquillo animo esse, pro certo pollicens atq; confirmans bene illi omnia euentura. Nec mendax neophytus est inuentus: postridie filia validis viribus, & morbo omni libera de cubili surrexit. Nec Bungi modò, verùm etiam finitimis vrbis locis ab impia superstitione complures conuertebantur ad Christum. In his adolescẽs iam inde ab ortu suo luminibus captus, simul ac salutari intinctus est aqua, recepit aspectum. Quod tam illustre prodigium & recentissimis Christianis multum attulit roboris, & cæcis Ethnicorum mentibus multum lucis. Vno in loco vno die nobilẽ apud ciuem baptismum susceperе triginta. Patres autem cùm suorum laborum tam secundos spectarent euentus, dedisseтque rex eis loco peridoneo satis ad ædificandum

98 *Ædificatur Bungi sacra ades magno studio gtis.* spatij, sacram ædem, suæque habitationi tectum extruere orsi sunt. In eam fabricam viri primarij, & qui Christianis rebus studebant fauebantque, vt pro se quisque conferret aliquid, operam dabant. Qui cùm negarent se struendi artem, & fabricandi præcepta tenere, id sibi saltem muneris deposcebant, vt fabris & opificibus cibos coquerent, mensamque pararent: alijque lapides & cæmenta, calcem alij suis manibus materiamq; conueherent. Quo inter æstus atq; feruores ferrarius quidam faber non in postremis est habitus, cui cùm domi suæ per diei festi celebritatem, quẽ in ea vrbe suo ritu Iapones agitabant, esse in opere non liceret, cum ferramentis processit in publicum, iter carpens ad ædes Patrum, vt cum cæteris versaretur in opere: mirantibusque vehementer

99 *Pulchrè Christiani Bungenses Bonziorum calũnias fidei refutãt.* Ethnicis, & quærentibus, quid ita ab opere non conquiesceret festo die? Quia vt in honorem, inquit, dæmonis vos vestris ritibus hunc diem colitis, sic in eius contumeliam ac probrum hoc ego die pro Patrum fabrica clauos cudo. Ex eo tempore locus ille à Christianis non modò ciuibus, verùm etiam à paganis, & qui finitimis versabantur in oppidis, teri celebrariq; cœptus est. Iamq; erant numero septingenti, quotidieq; augebantur tanta in tuendo & retinendo Christo constantia, vt, si incideret eiusmodi tẽpus, haud trepidis forent animis ad profundendum pro eo sanguinem atque vitam. Bonzij verò cùm sentirent se multum de sua existimatione quotidie populique fauore deperdere, dictitabant eos dumtaxat Christianos effici, qui cùm nimiùm essent in largiendo tenaces, ansam sibi denegandæ consuetæ stipis arriperent: cuius commenti fabulæ vt Christiani delerent, constituerunt inter sese, vt quando suas ad vtilita-

tes

tes vllam stipem Societas non admitteret, quæ regiæ pecuniæ fructibus alebatur, bona certè illius venia sibi liceret arcam in sacra æde vulgo proponere, vbi ad leuandam mendicorum inopiam collecta pecunia seruaretur. Quorum etiam in gratiam eadem pietate placuit suos illud in mores inducere, vt eisdem mendicis epulum apud Patres, magno ob eam rem vasorum coëmpto numero, singulis mensibus præberetur: per quam occasionem animi quoque verbo Dei, pijsque sermonibus pascerentur. Dedit etiam rex nostris aream in cœmeterium Christianorum.*

Amangucij quoque, vbi Cosmus Turrianus rem Christianam gerebat, complures aggregabantur ad Christum: & ij quidem tam flagrantes incensique erant, vt eos è media cœnobiorum sanctitate prodijsse diceres: ita verò à suis auulsi parentibus & amicis, vt cum eis agere versarique planè nollent, nisi vel Dei causa, vel eorum salus impelleret. Et, vt erant maximè de aliena salute soliciti, ita suæ virtutis sanctitatisque tam memores, vt excolendæ virtutis gratia infimum quodque & seruile munus ambirent; ijdemque Ethnicis inspectantibus idola frangerent & comminuerent. 100 *Amangucianorum Christianorum pietas.*

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER DECIMVSQVARTVS.

1554 QVartus iam & quinquagesimus subit annus læta tristibus intermiscens, & alterna rerum vicissitudine, vt plerique alij, fœcundis Societatis frugibus ac solidis, idem speciosisque incrementis exuberans. Censebantur iam Romæ capita fermè centum & quadraginta; cùm tamen ad ordienda Collegia, multiplicemque messis varietatem non pauci toto anni curriculo mitterentur. Romanum Collegium, vt discipulorum Sociorumque numero, sic opinione & fama doctrinæ, plurimis parta documentis experimentisque florebat. Edita sunt concertationum spectacula in templo domus Professæ, vulgatis tum primùm prælo thesibus de disciplinis omnibus, quas tradi à Societate per eius instituta licet. nam priore anno Theologicas dumtaxat, quas Olauius sustinuit, prælo subiecerant; factáq; omnibus congrediendi potestas, & quotquot pugnandi amor accenderat, ad certamen admissi. quorum ea frequentia fuit, vt cùm totis octo diebus continenter litteraria illa concertatio tenuerit; nullus tamen vnquam vel domesticis ad id instructis atque paratis, vel alumnis Germanici Collegij locus ad impugnandas propositas theses relinqueretur. Ædes quoque apud Professos adeò celebrabatur, vt quanquam paucis annis antè laxior erat facta; frequentia tamen increbescente denuo laxanda, imò & instauranda de integro videretur; cùm designatis anno Iobelæi vestigijs ob animaduersum in delectu situs incommodum ædificare non expediret. Quod vbi decreuit Ignatius, inuitatus est Bartholomæus Cardinalis Cueuanus officij gratia, qui primum lapidem ritè funderet præsentibus Lusitani Regis oratore Alfonso Alencastrio, nobilibusque compluribus. Cardinalis autem Ignatij nomen personamque reueritus nullo modo adduci poterat, vt eas ipse partes acciperet; quas in eum quadrare magis diceret, qui molis huius Societatis fundamenta iecisset. cumque in eo perseueraret, vt eas obiret Ignatius, hic autem pro sua modestia eas vicissim abnueret, eiq; tota animi submissione remitteret; denique post mutuæ humilitatis pudorisque certamen Cardinalis ipse manu sua prehendens Ignatium, & sibi propiùs adiungens, primum cum eo lapidem in noui operis fundamenta coniecit: gemmasque duas architecto admodum pretiosas, quas ad perpetuam sue in nos voluntatis amorisque memoriam lapidi iacto subijceret, sua manu dedit.

1 *Theses à Romano Collegio primùm typis editæ.*

Per hæc fermè tempora Lusitaniæ Rex à Pontifice Iulio postulauit, vt Patres aliquot in Æthiopiam de Societate legaret: quo ex numero vnus aliquis eius regionis designaretur Episcopus, & Patriarcha. Tres ab Ignatio viri sanctitate doctrinaque præditi nominati sunt, Ioannes Nunnius, cui mandaretur is honor, & Andreas Ouiedus, Melchiorque Carnerius, qui ei essent adiutores; &, si quando eiusmodi tempus incideret, successores. Ad eius honoris nuncium omnes quidem cohorruere: verùm sic expauit Ouiedus, qui Romæ tunc aderat, ad id Neapoli euocatus, vt ad Ignatium confestim codicillum exararit, se quidem profectionem in Æthiopiam libenter accipere, & Patriarchæ quoque in laboribus & ærumnis omni ope adiutorem futurum: cæterùm nullo modo adduci posse, vt Episcopatum seu mortuo, seu superstite Patriarcha susciperet: neque id sibi à Societate imponi posse. Proinde rogare Patrem, & infimis precibus obsecrare, ne sibi vlla ratione id munus conaretur imponere: alioquin æqui bonique consuleret suam ab se causam apud Pontificem Maximum agi. Constitutum enim sibi esse vitam in Societatis obedientia omnem exigere. Ea re non modò nihil est animo commotus Ignatius, sed eum item per litteras collaudatum hortatus est, vt teneret in recusando constantiam. Verùm Pontifex Lusitani Regis supplicatione permotus, vt Ouiedus ipse reliquique duo munus, quod deferebatur,

3 *Ioannes Nunnius Patriarcha, Ouiedus, & Carnerius Episcopi Æthiopiæ perinuiti designantur.*

2 *Sacra ædis apud Professos nouæ positæ fundamenta.*

acciperent, imperauit: cuius rei causas infrà pluribus exponemus.

4 *Cura B. Ignatij in tuenda disciplina.*

Superiore anno accessit ad Vrbem è Lusitania Ludouicus, quem aliàs nominaui, Consaluius, vt de rebus prouinciæ Ignatium accuratè distinctéque doceret. Et quoniam eôdem euocatus accesserat etiam is, qui prouinciæ præfuerat, Rodericius, vti suprà significauimus, & de iarum se per calumniam querebatur; visum est Ignatio ad excidendas perturbationis in posterum causas, suarum esse partium præterita non negligere: datisque è Professorum numero iudicibus aliquot, quæstionem ijs de rebus instituit, non forensi, sed religioso ritu, in auctoresque diligenter inquiri; animaduertendi tamen iure sibi vni reseruato. Cumque delecti iudices cognoscendis rebus accuratam, vt imperatum erat, dedissent operam, consultoque precibus Deo iurati censuissent, superiorum motuum culpam residere penes Simonem videri; is, qui iudicio præsens aderat, æquo animo Iudicum accepta sententia (nam & lectionem eorum antè quoque nominatim probarat) suæ pristinæ modestiæ memor, sese vltrò ad pedes abiecit, & ad omnia se alacrem ac paratum exhibuit. Qua summissione modestiaque delectatus Ignatius, nihil in eum statuendum censuit, nisi vt in Lusitaniam, ne nouis turbis causa daretur, ne rediret: sed vt frater fratrem reuerens, tanquam Pater filio carissimo veniam dedit: satisque habuit & erratum suum agnouisse Simonem; & cæteris, quibus sua dissimulatio forsitan obesse poterat, si fileret, constituendo iudicio satisfecisse. Verùm hostis humani generis tam pulchrum Religiosæ obedientiæ & humilitatis exemplum nullo modo poterat ferre, vt illibatum ad posteros permanaret. Visus erat sibi per quietè Simon, quod & palàm narrabat, arduum subire cliuum: cumque supino in ascensu & aspero deficerent vires, viderat accedentem Ignatium, à quo sublatus in humeros ingenti labore subuehebatur. Huius somnij satis fidem impleuit egregiè ab eo exercita Sancti Patris patientia & caritas. Nam paulò post iudicium, in opinionem ingressus agi existimationem suam, nisi reuerteretur in Lusitaniam, omnem mouere lapidem cœpit, Pontificium vt diploma eliceret, quo per nomen Anachoreticæ vitæ in quodam eius regni secessu degendæ, ab Generalis Præpositi potestate exemptus, eò sese referret. Intendant ad hæc oculos humilitatis & crucis disciplinam professi, nec sibi ab callidissimo hoste patiantur illudi. Num enim quis cui certior suæ famæ iudex, quàm is, quem loco Dei suæ arbitrum vitæ legit? quàm lecti iudices, quorum aliena est causa, prudentia religioque non minor, mens tranquillior? An verò vnius inferiorum vt famæ consulat Præpositus, negliget suam? & auctoritatem eneruabit, pessumdabit disciplinam? Quanquam quid cum existimatione atque opinione hominum ei viro, qui Deo se probare studet? qui perinde, vti vulgus mortalium honores ambit, & magnum in terra nomen, ita ipse ignorari se velle & despici profitetur, vt Christi decoretur insignibus? Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? inquit Apostolus de pecunia exercentibus lites. Et quisquam

5 *Iudicium institutum de Simone Rodericio.*

6 *Per speciem conseruandæ famæ sæpè magnis viru damon imponit.*

existimabit non cum socio, sed cum suo Præpositio dimicandum sibi, & excutiendum sanctæ obedientiæ iugum, ne quid videatur de existimatione sua decessisse? Illud verò est non conseruare famam, sed perdere. Christianæ laudis & existimationis recta est via summissio, modestia, obedientia. Hanc insiste qui Christum sequeris, cui schola crux est, & magister Dei filius crucifixus. Per hanc igitur dolosam existimationis tuendæ opinionem, & ad præcipitandos in insidias exitiumque Religiosos præsertim viros machinam vel potentissimam, bonus Simon, qui tam fuerat sedulus diuinæ minister gloriæ, ingens à Satana passus est bellum. Sed aduigilauit Beatus Pater pro socio filioque carissimo, præoccupauit aditus, omnia nequissimi tela demum infregit cura, sedulitate, precibus & sacrificijs suis & aliorum: aduocatisque Romam ex agro Piceno Bobadilla, Neapoli Salmerone, is ad vltimum rem ita composuit, vt Simon, omissa profectionis Lusitanicæ cura, Hierosolymã, quemadmodum principio exoptauerat, pergeret: & Collegium, quod iam Apostolica auctoritate, vti demonstrauimus, excitare sanctam illam ad vrbem licebat, si daretur opportunitas, inchoaret. Nec Ignatius abnuit, sed socium addidit postulanti: numerariqué quantum satis esset ad subsidium itineris pecuniæ iussit. Quanquam Simon Venetias cùm venisset, iter prosequi valetudine interpellante ausus non est.

Sedulò autem Ignatij excubans cura in filiorum suorum tum sanctitate tuenda tot inter animarum iuuandarum diuersa munera, tum fama præmunienda; edixit tota Societate non modò vt feminarum quamuis nobilium, aut decumbentium domos incomitatus nemo adiret; sed omnino ea esset in alloquendis obseruatio atque prouisio, tametsi exciperetur confessio, vt aures quidem comitis, sed oculi nunquam excluderentur. Vtque doceret, quantum apud se ea lex haberet ponderis, & custodiam exemplo sanciret; cùm vnum è sacerdotibus domesticis hominem senem, & antiquæ bonitatis contrà fecisse cognosset, sed per bonam simplicitatem: vt prorsus culpa vacaret; tamen ad cæterorum commonitionem octo sacerdotes vnum conuenire iussit in locum, in eorumque medio reum flagello se cædere, quoad singuli ex ijs singulos è psalmis Dauidicis pronunciarent, quorum primus psalmus esset quinquagesimus. Idem sub tempus quas condiderat modestiæ regulas ad tenendum religiosum in omni motu corporis, atque in omni actione decorum, vt domesticis promulgaret inculcaretque seruandas, Ludouico Consaluio professæ tum domus Ministro seuerè mandauit. Qui cùm aliquando fuisset in parendo remissior, eius lentitudinē apud præsentes accusans, Tantum, inquit, in scribendis legibus laboramus, & Ministri nostri, quasi nobis eæ gratis steterint, in ijs exigendis inculcandisq; sæpè sunt lenti. Carò etenim hæ ipsæ, de quibus loquimur, steterunt nobis: quas cùm ederem, septies ampliùs Dominum Deum in precatione cōsului: sæpè lacrymas fudi. Quibus ex verbis licet intelligi, quod suo loco demonstratum est, quid in grauioribus fecerit, qui tantum operæ curæque contulerat in has

7 *Cura Beati Ignatij ne filiorum quis feminas quasuis viseret sine comite, qui & spectator semper adesset.*

8 *Quanti faceret Beatus Ignatius modestiæ regulas.*

9 *Quantã adhibuerit curam B. Ignatius in condendis Constitutionibus & regulis.*

has minores ac leuiores. Sanè tanti faciebat religiosi decori leges atque modestiæ B. Pater, vt eas domi nostræ cunctis præsentibus explanari, quo ad eas custodiendas incenderentur ardentiùs, à Lainio iusserit. Nec quemquam vel antiquissimum in eo conuentu desiderari passus est. Quod haud temere casuque, sed diuino propè instinctu consilioque imperatum ab Ignatio, patefactum est mox. Dicente enim Lainio, cunctisque ex eius ore suspensis ingens fragor exoritur, strepitusque tantus, vt insolitis terra motibus concuti, & tota domus videretur euerti. Exterruit ea res quidem omnes, non tamen aut dicentem interpellauit, aut audientes. Dilapsa concione, cupidè egrediuntur ad spectanda, si quæ essent, argumenta fragoris, & ingentem in hortis aceruum lapidum, ac cæmentorum stragem recenti ruina reperiunt. Corruerat videlicet tectum illud, quò succedere post mensam animi causa seniores, & antiquissimus quisque solitus erat. Ea quippe hora habita est à Lainio cohortatio: ad quem audiendum nisi Ignatij iussu sese omnes aduum, excepto nemine, contulissent, aliquos haud dubiè ea ruina oppressisset. Gratiæ igitur & ab Ignatio, & à cæteris multæ Deo actæ, qui præsentissimam perniciem à suis ceruicibus auertisset. Ignatius insuper Dei collaudans prouidentiam; Visus est, inquit, Dominus significare suis voluisse famulis, has modestiæ leges haud ei prorsus ingratas. Quod ipsum de grauioribus constitutionibus ac legibus, quibus instituti nostri vis & natura continetur, affirmare sanè possumus, quas & vberiore, vt modò dicebamus, lumine sanctus Pater, maioribusque significationibus diuinæ voluntatis conficiebat, & conficiendis plus curarum operæque tribuebat. Cum Ludouico Consaluio B. Ignatius familiariùs aliquando colloquens, quoniam læti vndique nuncij de secundis Societatis rebus ac progressionibus afferebantur, magno se in metu esse dixit, ne non strenuè satis Deo Societas famularetur alicubi. vsu quippe didicerat, quod à sanctis Patribus scriptum est, perpetuę felicitati non satis fidendum; & tum metuendum esse maximè, cùm ad voluntatem fluunt omnia. Sed non diu tranquillitas stetit, in Vrbe ipsa paucis diebus tempestate commota, eo metuenda magis, quòd extiterat ab eo, cui & Societas plurimùm deuincta erat, & ex quo omnis apta pendebat, ex ipso videlicet Pontifice Iulio.

10 *Pontifex falsa suspicione trahitur Societati.*

Edixerat in Hispania Carolus Cæsar ex Concilij Tridentini decreto, vt qui sacerdotijs & Ecclesiæ prouentibus gauderent, ij suis ab Ecclesijs & Diœcesibus ne abessent. Quod edictum cùm Hispanos, qui in Vrbe versabantur, maximè peteret, hi cum Pontifice questi, suis impulere querelis, vt à Carolo per litteras postularet, de edicti seueritate remitteret. Rescripsit Pontifici Carolus, decretum illud non ab se, sed à Concilio nationis factum, id maximè laborante, vt Tridentini de ea re decretū reuocaretur ad vsum: proinde edictum suum boni consuleret, facileq; pateretur, Concilii Tridentini decreta, cui Pontifex ipse legatus interfuisset, vim suam obtinere. Eo responso grauiter commotus est Pontifex. Et quoniam Cæsaris ex aula, eius auctores edicti Societatis referebantur homines, quorum consilio Principes Episcopique se regerent; in eam Iulius acriter exarsit, ab eaque adeò repentè abalienatus est, vt nostri omnes tanquam Publicani Samaritanique ab eius ædibus arcerentur: nec quisquam pro illis apud Pontificem verbum facere, ne Carpensis quidem ipse Cardinalis Societatis protector ac tutor, maximæque auctoritatis vir auderet. Ita iacebant apud nos omnia. Nec confici irato Pontifice negotia de more poterant. Mœrebat cum amicis Societas, & quod doloré amplificabat, is qui sua prudentia & auctoritate cuncta componere perfacilè potuisset Ignatius, grauiore morbo ictus, metū cūctis incusserat, ne subitò raperetur ex oculis. Non tulit Dei bonitas, cuius in manu cor regis est, vt diutiùs ira cōcepta in Iulij pectore resideret. Ea Romanorū Regem Ferdinandum impulit, vt, cùm ad Pontificem de rebus suis scriberet, ab eo peteret, ne grauaretur Ignatium pro se loquentem audire, habere illum ab se mandata, & sui pectoris arcana quædā, quæ cum eo suo nomine conferat; eodemq; tempore de re tota Ignatium certiorem per litteras fecit. Pontifex acceptis Ferdinandi litteris, Ignatium accersit: qui cū morbo teneretur implicitus, aduersam valetudinē excusauit: paucisq; diebus sibi restitutus ad Pontificē alacer adit, cunctis admirantibus, nec satis intelligentibus, vnde tantus repentè animus in Ignatio, qui Pontificis infensi vultus & conspectum subirer. At Pontifex, vbi renunciatum est pro foribus adstare Ignatium, & proximos ad sese aditus obsidere, iussit eum illicò introduci. Quem, vt in conspectum venit, non est passus propter recentem eius valetudinē de genibus se affari, sed secum modò inambulantem, modò ad fenestram insistentem, & quidem pileolo opertum caput loquentem audijt. Ignatius, vbi Societatem apud eum permodestè purgauit, delapsus ad Ferdinandum expositit ea, quę in mandatis habebat. Cui cùm benignè dedisset operam Iulius, ad eummet sermonem transtulit, & Societatem vltrò ipse purgauit, affirmans nihil de sua in eam beneuolentia, ac pristina voluntate falsis hominum sermonibus, quibus non satis crederet, imminutum: spondens insuper nullo loco Societati se defuturum, Romanoque Collegio aureos annuos bis mille, vel Abbatiam aliquam, quæ prima suo possessore vacasset, assignaturum, curaturumque ea de re conficiendum rite diploma. Deinde quærenti num quid Professorum domus desideraret ad victum, cùm respondisset Ignatius, quanquam ea emendicato vjueret, nihil illi deesse; Societatem tamen ipsam eius egere gratia, paternaque benedictione, discedendi veniam petijt. Sed priusquam dimitteret Pontifex accersito sui Præfecto cubiculi, mandat, vt quoties ad sese Ignatius accederet, omnes ei confestim paterent aditus: neque committeret, vt is pro foribus moram traheret, sed se protinus de eius aduentu, quamuis cum Cardinalibus ageret, commoneret. Quæ res magnum Societati nomen, magnam Ignatio ipsi opinionē comparauit. Postridieque Pontifex aureos coronatos quingentos eleēmosynæ nomine ad Ignatium misit. Ita subitò exortam nulla Societatis culpa procellam paucis diebus lętus dies excepit.

11 *Pontifex placatur.*

Verùm egregiam hanc Iulij erga noſtrum Ordinem voluntatem haud ita multò pòſt intempeſtiuus obitus anteuertit rebus infectis, nec de pecunia Collegio decreta diplomate rite dato. Ea quoque re ſuam erga Ignatium & Societatem Pontifex voluntatem paternam oſtendit.

12 *B. Ignatius quid curarit vt adoleſcentes qui Religionem cupiebant, ne impedirentur.*

Receptus anno ſuperiore in Societatem fuerat adoleſcens Octauius Cæſar nomine. Cuius pater, qui Duci Montis Leonis erat à ſecretis, facilè initio placari ſe ſiuit. Verùm hoc anno cùm Octauium Romam è Sicilia Ignatius aduocaſſet, & ipſe ad Vrbem profectus elicuit à Pontifice, vt cauſa Cardinali Theatino, apud quem gratia valebat, committeretur. Aduolauit Neapoli Romam ipſa quoque adoleſcentis mater, cui liberûm ille cariſſimus & ſuauiſſimus erat: ille habitabat in oculis. Ipſamet per vrbem diſcurrere, limina Præſulum & Cardinalium terere, ſpargere vbique voces, quas vel muliebris impotentia vel indulgentia materna ſuggerebat, quiritatione, eiulatu, lacrymis miſcere & incendere omnia: adeò vt Cardinalis, ad quem erat cauſa delata, Ignatium intentatis quoque cenſuris gnatũ parenti iuberet illico reddere. Sed cùm B. Pater planiùs edocuiſſet Pontificẽ, is diremptis Cardinalis actis, non ſolùm pro religioſa vocatione ſententiam tulit: ſed etiam cùm lites eiuſmodi frequentes incideren, certos nominauit Cardinales, apud quos eæ in poſterum cauſæ diſceptarentur. Et accidit plànè peropportunè. Ioannes

13 *Ioannis Ricaſoli vocatio.*

Ricaſolus nobili in primis loco natus Florentiæ, cùm Societatem ibi diu flagitaſſet, deſperans matris, vti iubebatur, exprimere conſenſum poſſe, adoleſcens annum agens non plus quintum decimum, delicatus, nec Florentia vnquam niſi in vicinas villas egreſſus, candidiſſimi animi, innocentiæque & modeſtiæ ſingularis, vltrò ſe nemine ſuorum ſalutato, Romam contulit. Hic apud Cardinales dictos ita cauſam ſuam defendit, ita alios multiplices propulſauit impetus: vt (quod de ſancto Stephano ſacra prodit Hiſtoria) & intendentes in eum oculos, quaſi vultum Angeli intuerentur, & nemo poſſet reſiſtere ſapientiæ ac ſpiritui, qui loquebatur. Eleonora quidem Dux Florentiæ, quæ matre adoleſcentis rogante enixè contrà certauerat, conſtantia eius cognita, ſic commota eſt, vt perbeatum eum prædicans, ſibi quoque admotos ſtimulos diceret ad eamdẽ incundam viam, ſi ſexus & vitæ ratio pateretur. Atque vt intelligantur occulta Dei conſilia; Octauius ille poſteaquam plurimas palmas fortiter retuliſſet, tum reuerſus eſt in Ægyptum, cùm Pharao deſtiterat inſectari. At Ricaſolus eodem, quo cœperat gradu, conſtanter iter tenens vrgenſque per ſanctæ Religionis deſerta, quàm humanis nuda iucunditatibus, tam opima diuinis, longa & frugifera ſibi alijſque peregrinatione, promiſſam non terræ, ſed cæli felicitatem intrauit.

14 *Bernadus Iapon Romam venit.*

Eodem anno Bernardus Iapon, cuius ſuprà facta eſt mentio, Romam vſque tantis terrarum tractibus à Xauerio miſſus communi omnium gratulatione venit. Is Cangoximæ natus è primis in Iaponia Chriſti legem amplexus, primus Societati votorum nexu ſeſe addixit. Conſilium autem Xauerij fuit, vt & Romana ciuitas ex vltimis terris venientem hominem iam Chriſtianum, pulcherrimaſque illius primitias ſpectaret Eccleſiæ; & ipſe maieſtatem Romani Pontificis contemplatus, Chriſtianamque in adhibendo Deo cultu, ſacriſque ritibus elegantiam, reuerſus in patriam ſuis popularibus, quæ hîc ſuis ſpectaſſet oculis, renunciaret. Omnino videbatur è priſcis illis Chriſtianis vnus, & exemplar veteris ſanctitatis. Quo etiam inſtructior ab diſciplinis regrederetur, cœpit aliqua edoceri. Sed valetudine ex tanta mutatione cæli, tamque longo itinere afflicta, oratio ſolùm Dominica eſt ei expoſita diligenter: quam cùm optimè percepiſſet, etiamſi robuſtior valetudo iam erat, tamen nihil prætera addiſcẽdum ſibi dicebat. Quidquid oportebat ſcire, in oratione Dominica ineſſe; illam ſibi, & obedientiam, omnium loco ſtudiorum ſatis eſſe. Et ſanè vir pius, & rerum diuinarum meditationi deditus, theſauros in ſanctiſſimis illis verbis magnos inueniebat. Erga myſteria fidei ſummè afficiebatur, præcipueque erga diuiniſſimam Euchariſtiam. Cùm è Patribus quemdam Hebraicè ſcire audiſſet, ferre non poterat vir antiquæ ſimplicitatis, eum linguam didiciſſe Iudæorum, qui Chriſtum occidiſſent. Et erat ingenii peracuti, altæque mentis, ita vt iuſſus aliquando de Angelis dicere, grauitate ſententiarum atque ſubtilitate admirationem auditoribus teſte Natali, eodemque iudice peridoneo, qui interfuit, magnam cõmouerit. Demum in Luſitania, quò repetiturus Iaponiam venerat, piè deceſſit. Simul primus ex India de Societate Romam venit hoc anno à Xauerio miſſus de ſtatu rerum edocturus Ignatium Andreas Fernandius

15 *Excellens Bernardi Iaponis virtus.*

16 *Andreas Fernandius ex India Romam venit.*

raræ & ipſe bonitatis. Is eſt, qui deinde reuerſus in Indiam inter Caphras, quos Siluerię Martyris comes adijt, ærumnas pertulit propè martyrio pares.

Rediit ex Hiſpania Romam per autumnum Natalis plurimùm exoptatus: paucisque pòſt diebus in cuncta Societate adminiſtranda B. Patri ſubiunctus eſt. Cùm enim pariter cum Societatis incrementis, curæ eius regendę creſcerent, atque Ignatius in aſſidua morbi conflictatione ægrè iam vitam, ac plerumque decumbens traheret; pro eo quanti intererat quàm diutiſſimè cum inſtitutæ ab ſe familiæ quaſi liberis parentem adeſſe ſuperſtitem; auctores illi fuere ij, quos ad conſilia adhibebat, vt aliquem adſciſceret, in quem partem oneris declinaret. Is re facilè comprobata, conuocatis quotquot Romæ degebant de Societate ſacerdotibus, vno alteróve excepto Tirone, rei grauitatem expoſuit. Sacrificia in triduum ac preces edixit, inſuper admonens vt de idonea ei muneri perſona inuicem interrogãdo cognoſcerent. Quibus rebus peractis die Sanctorum omnium ſolenni rurſus vnum in locum coacti, communi conſenſu vix vno deſiderato ſuffragio, Natalem deſignant. Et ratam habuit lectionem Ignatius. Quam poteſtatem cùm hi Vicarij, alij Commiſſarij Generalis nomine afficerent, ipſe Natalis eius fuit ſententiæ vt nomine nullo inſigniretur. Quòd nihil eſſet magis neceſſarium Societati, quàm Prępoſiti Generalis auctoritatẽ ſummã & illibatam vigere. Nec ſanè poſtea multum, vt ex narrationis curſu conſtabit, eius operâ

17 *Natalis in adminiſtranda Societate B. Ignatio adiutor datur.*

B. Pater

18 *Caritas B. Ignatij erga ægrotos, & alios.*

B. Pater in Vrbe vsus est. Cæterùm eo maximè tempore patuit Ignatij caritas erga suos. Nam cæterarum rerum, etiam domus Romanæ, cura ad Natalem translata, vnam sibi excepit ægrotantium, de quibus voluit ad sese referri. Nec solùm volebat statim vt quisque decumberet, ac deinceps de morbi progressu commoneri: sed etiam obsonatorem iusserat singulis diebus renunciare, num quæ valetudinarij præfectus expeteret, coëmisset. Nec quantauis in pecuniæ difficultate sumptui vlli parcebat, etiam stanneis lancibus, aut alia re è tenuitate domesticæ supellectilis diuendita, ne quid decumbentium cura desideraret. Illustrauit B. Patris caritatem Ioannis Guttani quoque calamitas, qui sacerdos natione Gallus ingenio præstanti, probatisque moribus, dum ex Hispania Philosophiam Gandię professus in Italiam accersitur, delatus in Siciliam, & in litore captus à prędonibus Turcis, in Africam abductus est. Qua re cognita B. Pater continuò Sicilien sibus Socijs dato negotio, vt in eius redemptionẽ omnem curam intenderent; iussit ad se hebdomadis singulis perscribere, quid nouæ curæ adhibitum esset ad rem primo quoque tempore transigendam. Nec tamen tanta Patris amantissimi sedulitas optato potuit gaudere successu. Mora sæpè negotio alicunde interposita, præsertim ab auaritia prædonũ; quę, vbi cognitum est aliquo in pretio hominẽ esse, magis in dies ac magis augebatur. bonus tandem Guttanus è vinculis seruitutis & mortalitatis Lothoplagiti in insula (Gerbas hodie vocant) in libertatem filiorum Dei perfectam properata ærumnis morte est vindicatus.

19 *Domicilia ac templum proprium Collegio Tiburtino cõparatur.*

Tibure habitabat etiamnum in domo conducta Societas, neque satis laxa, neque satis commoda. Sed Laurentius de Virilibus sacerdos, patria Tiphernas, qui propter eximia pietatis officia percarus erat Ignatio, B. Patris admonitu proprium eis domicilium ac stabile cõparauit. Summa erat boni sacerdotis non modò in Collegium, sed & in calamitosos omnes benignitas: quæ tum maximè cognita est, cùm biennio pòst excessit è vita. Nam turba magna sese eorum prodidit, quorum occultè succurrebat miserijs, lacrymas & testimonium patrono optimo reddens. Hoc eodem tempore, & eiusdem maximè studio, impetrata est huic propinqua domicilio sacra ædes. Præerat tribus parœcijs sancti Saluatoris, sanctæ Marię Montis Arsicij, & sancti Pantaleonis vnus idemque Parochus, neque is sacerdos Io. Dominicus Ciaccia. Is cupiens sibi publicæque vtilitati consulrum, parœciam Saluatoris in Crucij Episcopi potestatem restituit. Episcopus tantam parœciarum frequentiam incommodam sentiens, ritè illam vtibus Societatis addixit, procuratione animarũ vnà cum reditibus & prouentu in ædem prædictam sanctæ Mariæ, & sacello quodam sancti Nicolai, vbi statis diebus ex testamento diuina res curabatur, in ædem sancti Vincentij de patronorum voluntate, translatis. Cumq; inter ædem sancti Saluatoris, nouamque domũ interiectum esset aliquid ex itinere publico; ciuitas vt eam liceret ædem vnà cum habitatione coniungi, non minùs piè, quàm humaniter, id quod erat spatij, Societati concessit. Quæ potissimùm Andreæ Ouiedi, qui Æthiopicæ expeditionis causa Neapoli reuocatus, hanc Tibure æstatem exegit, pia industria sanctisque laboribus parta sunt. Eodem tempore cùm ad opera domestica vehementer Fratre adiutore Collegium indigeret, ac B. Pater, à quo petierat, iussisset aliquem, si offerretur, ipsos sibi Patres adiungere, Antoninum de Henricis recepere: qui multis deinceps annis, & initio in pueris quoque classis infimæ edocendis elaborans, Tiburtinum Collegium fideli atque irrequieta operâ & sanctitate vitæ magna ex parte sustinuit.

20 *Antoninus Tibure recipitur, qui de in eximia fuit sanctitatis.*

Nec contra votum, animiq; sententiam, quamuis inter fluctus crebrasque procellas, res Perusiæ gerebantur. Præerat domesticis fratribus is, qui toti deinde Societati præfuit Euerardus, nec minùs illi conflictabatur inopia, quàm quorumdam exercebantur inuidia. Erant non pauci, qui non probabant nostrorum Magistrorum docendi rationem, nec doctrinæ magnopere confidebant. Itaque dilabebatur auditor, & apparebant vacuæ desertæque iam exedræ. Verùm procedente die cùm &odia relanguescerent, & manifestus fieret Societatis auditorum in doctrina processus, ad æquitatẽ lenitatemq; sunt lapli: atque ita animos immutarunt, vt qui de imminuendo scholarũ numero, quas alijs traderent, paulò antè cogitauerant, ij deinde gemini stipendia Magistri Collegij in vsum egestatemque conuerterint. Auxit recentem beneuolentiam, quòd inaudierant Ignatium per litteras imperasse, ne quis è discipulorum numero Sociorum in numerum parentum reciperetur iniussu. Quod ea tempestate necesse fuit edicere, ne scholæ viderentur ad captandos adolescentes apertæ. Quo metu curaque liberati plerique parentum tanto deinceps libentiùs Societatis in disciplinam suos liberos tradiderunt. Iam cum beneuolentia creuit etiam ciuium in animis reuerentia, creuit existimatio, funestissimo quatuor exitu ciuium, qui Societati infensi fuerant, animaduerso. Quorum vnus subita morte correptus terrorem vniuersis incussit, alter vtroque captus oculo perpetua in cæcitate remansit, tertius grauibus male necijs criminibusque notatus ad triremes per summam ignominiam & dedecus actus est, postremus cara extincta coniuge extremas ad ærumnas miseriasque peruenit. Restituta scholis gratia non defuere, qui ędis sacræ frequẽtiam imminuere conarentur, siue eam aliò auertentes, siue tantam sacrorum tractationem notantes; quasi verò nimio vsu Sacramenta illa sordescerẽt, & æstus ille consuetudinis obducto quodammodo callo, sensum omnem pietatis extingueret: sed & horum irriti cessere conatus.

21 *Collegij Perusini inter aduersa profectus.*

Paucos illos de Societate qui versabantur Eugubij, cùm nec domus, aut templum Collegio, nec quidquam ad vitam sustinendam adesset, nisi quod Cardinalis Sanctacrucius subministrare per interualla consueuerat; Ignatius ratus eorum operam melius posse alibi collocari, Cardinali præmonito, qui difficilia videns futura incrementa, facilè veniam dedit, omnes euocauit.

22 *Eugubio Socij omnes euocati.*

Pro Eugubino verò Lauretanum constitutum Collegium est. cuius cõstituendi ratio ea fuit. Rodulphus Cardinalis Pius Carpensis ædis Laureta-

23 *Lauretani Collegij institutio.*

næ

næ Protector, cùm minorē in eo tēplo sacerdotum numerū animaduerteret, quàm & assiduus aduenarum cursus, & loci sanctitas postularet, impulsu Gasparis Doctij (de quo est aliàs facta mentio) qui hoc tempore eius oppidi procurationi præerat, de collocanda in eo Societate, fundandoq; Collegio agere cœpit. Ea res cum Ignatio primùm, deinde cum aliquot è primarijs Cardinalibus, & ad extremū cum ipso Pōtifice communicata, adeò est probata Pontifici, vt è vestigio Ignatio admonito, de Societate quatuordecim eò mitti iusserit. Paruit illico B. Pater, & extremo Nouembri eum, quem Pontifex imperauerat, numerum misit: Rectoremque constituit Oliuerium Manaræum, quem haud ita pridem Eugubio reuersum Romano Collegio præfecerat. Magna cum animi voluptate, vbi peruenere, vniuersi sanctam Deiparæ cellam salutarunt: sensereque iuxtà Patres Fratresque incalescere sibi quodam recēti feruore pectus, & ad diuinum famulatum vires corroborari haud dubia ope sanctissimæ Matris suæ illi sedi fauentis. Excepti sunt & à Canonicis eximia caritate, gaudētibus addi sibi adiutores ad celebritatē sanctæ domus augendam: & ad suum quoq; profectum susceptis spiritualibus exercitijs, vti multi cœpere. Quanquā nec defuere ex his (vt vsu venit in cœtibus, in quibus & ingeniorum & sententiarum varietas cernitur) qui non satis æquis animis eorum ferrent aduentum, veriti ne vel tanto addito numero de quotidiana sibi diminueretur annona, vel suæ libertati frænū sub Religiosorū hominum oculis inijceretur, seu denique communi deprauatę vitio naturæ, quo competitores collegasque vulgò minimè amamus. Tamen præsente Gaspare, qui princeps & auctor aduocandæ Societatis fuerat, moliri ineos aliquid nō sunt ausi. Primis illis initijs eodem cœnaculo Patres quo Canonici in restaurandis cibo viribus vtebātur: postea Præfectus ac Gubernator summam ædificij Pontificij partē (est enim peramplum ac vastum) ad habitandum eis assignauit. Quæ deinde pars progrediente die, ad vsus concinnata domesticos præclaram præbet Collegij formam. Commeatum verò quotidianū, & quæ ad tuendam vitam pertinent, vniuersa satis affatim domus sancta suppeditat. Patres porro, dum cōfitentium quotidie numerus increbescit, toti se cognoscendis remittendisque peccatis addixerant. Quorū pro aliena salute susceptus labor quàm Deo cordi fuerit admirabili deinde significauit ostento. Visus est multis dum & concionem è Societate sacerdos ad Canonicos, & circumfusam multitudinē habet, & Patres reliqui suis in thronis animorum iudices sedent; splendor quidam eximius, velut ardentis facis è templi labi fastigio supra augustam Deiparæ domum, supraq; sacellum: vbi cùm aliquamdiu consedisset, inde ad concionē per sacra tribunalia digressus, in quibus noui de Societate presbyteri Pœnitentiæ Sacramentum seduli ministrabant, supra comam, & confitentium capita discurrisse. Quo significari diuinitus visum est, vt sæpè aliàs, quantum ignis atque flammarum, quantum splendoris ac lucis in eorum esset animis paritura Deipara (nouis præsertim sacerdotibus aduocatis) qui suam ad ædem natalemque domum sese piè religioseq; conferrent. Ea verò peregrinorum subitò messis, ea fructus vbertas esse cœpit, vt Gubernatoris auctoritate fuerit ex Societate sacerdotalis numerus augendus. Auctus est ad viginti. Nec ferè quisquam est è tam frequenti peregrinorum aduenarumque concursu, qui peregrinationis voto satis se feciſſe putaret, nisi è sanctissimo illo domicilio per confessionem nitidus expiatusq; recederet. Iam Societatis ex aduentu Canonici non modò rei suæ familiaris (quod quidam videbantur formidare) nullam fecere iacturam; sed potiùs vehementer sanctę domus tum fundis, tum prędijs, tum oblata peregrinorum stipe vectigalibus amplificatis, copijs & ipsi omnibus aucti didicere sua interfuisse permagni illuc eam fuisse vocatam, nec in cuiuspiam cedere detrimentum nauos Dominicæ vineæ colonos esse quamplurimos.

24 *Primus Rector Oliuetius Manaræus.*

25 *Diuina signa Deo grata Societatis opera Lauretj.*

Ferrariæ liberali Mariæ Iessæ pietate comparata est Societati domus, & exædificando Collegio area, Ducisq; auctoritate, mercede item ædes S. Mariæ, cui nomen est à Rosis, cū domicilio continens impetrata. Erat Duci coniux Ludouici Regis Galliarum filia Renata, quam impia hæreticorum astutia in fraudem induxerat. Per eam occasionem pestiferæ opiniones spargebātur per vrbem. Porro iam inde ab initio, cùm Ferrariam Collegium mitteret B. Pater, hoc Peletario dedit in mādatis, vt, si qua pateret via, conaretur eā ab errore deducere. Id ipsū Dux Hercules, Princeps verè Catholicus semper optarat, tētaratque sæpè nullo successu. Verùm hoc anno cùm Francisco Regi Gallorum idem in votis esse cognosset, seriò rem aggredi, & constanter vrgere animum induxit. Hanc animi præparationem nactus Peletarius multa cum Duce contulit, quę ad tuendam Catholicæ religionis integritatem valere plurimum videbantur. In ijs, vt ediceret, ne quid esset in ea ciuitate cū hæreticorum prauitate cōmercij, ne quid vulgo ederetur indicij, quod Catholicis institutis & sanctionibus repugnaret; quale esset statis ab Ecclesia temporibus atque diebus nullum ciborum habere discrimen, aut res in vrbe venales diebus sacris & quietis exponi, aut aspersos prauo dogmate libros impunè permitti. Quòd si tales pestes inuenirentur in ciuibus, summo studio conquirerentur, & protinus conijcerentur in ignem. Eodemq; pertinere, si Ducis iussu quotquot in suspicionem veniſſent hæresis, pestilentisque doctrinæ, ciuitate facesserent: & qui eadem essent infecti lue, ex ipsa curia coniugis viri feminæve pellerentur. Quæ Dux omnia pari probauit sapientia, & constantia præstitit. Cum Renata autem Peletarius, vt eam ad sanitatem reuocaret, Ducis iussu auctoritateque cùm ageret, obfirmatamq; pertinaciter in suo dogmate feminam reperisset, in eaque reuocanda nec ipse, nec Matthæus Ori Dominicanæ familiæ Theologus, & de religione Quęsitor ob eam rem Parisijs à Rege Galliæ missus, suo quidquam labore proficeret; auctor Duci fuit, vt ei saltem hæreticorum libros hæresisque fomenta subtraheret, Catholicasque filias duas ab eius sinu gremioque distractas, exitio periculoque subduceret. Ea verò hæresim subinde dissimulans, mentiebatur sibi in animo esse

26 *Res gestæ Ferrariæ.*

Ca-

Catholico ritu sua confiteri peccata, non tamen apud presbyteros reformatos (sic enim in ciuitate Societatis homines vocabantur.) Ab his illa sibi timebat & abhorrebat, præsertim à Peletario, quo vir eius Dux vtebatur. Verùm sublatis insani dogmatis alimentis, & ad thronum diuinæ clementiæ piorum insinuante se prece (quantum humana tum licuit coniectura consequi) lapsus est radius supernę gratię, qui foresobsidet humani pectoris, & dū eæ referentur expectat, mulieris in obstinata prę cordia: quò semel ingressus, tenebras extemplò disiecit, & ferreum pectus emollijt, adeoque mutauit, vt quæ Peletarij nomē horrebat, & tātopere declinabat, ea postea errore depositio, & simulationum reiectis integumentis honumem vltrò vocarit, cum eoque de recipiendis Catholicis ritibus, & amplexanda veritate Catholica seriò egerit. Hunc sibi ad exomologesim sacerdotem & iudicem legit, huic peccata ingenti animi sensu, multoque lacrymarum imbre retexit, plaudentibus, vt in cælo Angelis, sic in terra mortalibus, maritoque præsertim in id momentis singulis excubante. Ex eo tempore ponere apud eumdem sua rite peccatā per interualla & ipsa, & omnis eius domus instituit. felix si sciret donum Dei æstimare, & in rectè cœptis adhibere constantiam.

27 *Argentam missi aliquot Socij: & ludus ibidē apertus ad excindēdos impiæ doctrinæ magistros.*

Eiusdem iussu Ducis Argentam, quod eius ditionis oppidum est, adiacens Eridano, infra Ferrariam ad duodeuiginti millia passuum, de Societate sacerdos cum alijs duobus, quorum alter nondum receptus, Societatem tamen habebat in votis, post biennij oppidanorum postulationes missus est. Extorserant hoc Argentani ciues interposita Archiepiscopi Rauennatis auctoritate Ranutij Farnesij Cardinalis sancti Angeli, cuius illi diœcesi curæque subijciuntur. Nec denegari potuit importunis & æquis ab Antistite postulatis, diu iam magnopere cupiente, vt id à Patribus oppidum ab hæresum pestilentia purgaretur: quæ maximè per scholarum occasionem, Magistrorum operā perditorum irrepserat. Quam ob causam non nisi de Societate Magistros Dux mitti volebat. Cæterùm tam diuturna postulata, fecere hæretici, & quorum erat suspecta religio, vt speciosa magis, quàm solida inuenirentur. Nam cùm hi nec pauci, ac ferè ex principibus essent, palàm aduersari cœpere. Simul ac è nostris Andreas Boninsegnius vir Latinis Græcisque litteris eruditus conductis in ædibus gymnasium suum aperuit, alium illi quemdam eodem, vt ferebatur, luto contaminatum fouere Magistrum instituunt, ne Andreæ in disciplinam ciues vlli se traderent. Qui verò Societatis rebus antea fauebant, & propensos erga eam animos ac voluntates ostenderant, eorum non pauci duorū mox ciuium abducti mēdacijs, qui passim sparserant tota Veneta ditione Societatis homines pulsos, vt versutissimum mortalium genus, quod vel sapientissimum quemque in errorem ac fraudem induceret; ita ab ijs sibi cauebant, seseque abalienarunt, vt satius videretur inde migrare, quàm spe fructus adempta, illic hærere diutiùs. Vicarius quoque erat aduersus, nec Parochi satis æqui: multaque insuper ab ijs erant ad Cardinalem Antistitem de Societate falsò perscripta. Quæ cùm indignè ferret Andreas, è vestigio Rauennam ad Cardinalem se contulit, eique rei gerendæ difficultates, & natas turbas exponit, falsas calumnias, & Vicarij aduersa studia commemorat. Quibus rebus pro eo ac debuit cōmotus Antistes, dat litteras ad suum Vicarium ne Patris bene cœptis impedimento, sed adiumento sit. Ita primus Argentam accessus non tam agendo est, quàm patiendo ac perferendo nobilitatus.

28 *Bononiæ frequens vsus Sacramentorum impugnatur.*

Ne Bononiæ quidem defuere, qui præclaris Societatis studijs ac conatibus se opponerent. Reuocauerat illa Bononiam magno animorū compendio priscum in sæpè vsurpandis diuinis mysterijs Ecclesiæ morem; cùm ex aduerso surrexit Eremitarum par, qui diuturnæ solitudinis latebris singularis sanctimoniæ fama collecta, apud frequentissimam multitudinem, quæ ad eos vndique conuolabat, morem illum vitio verterent, inque crimen vocarent. Quin ipsum quoque perpulerunt Episcopum, vt quod in tantam consuetudinem venerat, id quibusdam in locis atque cœnobijs edictis suis nutibusque dissolueret. Quæ res cùm diuinæ & animorum causæ vehementer officeret (erat enim plena fraudis atque fallaciæ) Collegij Rector Franciscus Palmius admonendum ea de re protinus putauit Ignatium. Rescripsit B. Pater Eremitarū doctrinam è spiritu ortam non bono videri, quæ tam acriter oppugnaret animorū singulare præsidium. Proinde Franciscus ageret ipse cum Præsule; sique vsus esset, Doctorum ea de re sententias in scriptis ab Vrbe missum iri. Egit igitur cum Episcopo Palmius, & plus apud prudētem Antistitem erudita sanctitas; quàm sancta simplicitas valuit. Sententiam mutauit, & quæ summa cum animorum incolumitate Sacramentorū crebritas cœperat, eius auctoritate ad hoc vsque tempus continuata permansit. Sacrorum porro quanta sit vis, non ad sanandos animos modò, verùm etiam corpora, & nos aliàs docuimus, & nobilis euentus fœminæ declarauit: quæ graui Parauij labe sanctata morbo, cùm in ea restituenda medicorum laboraret ars, daretque iam manus, accito Collegij Rectore Ioanne Baptista Tauono, & morborū causa peccatis confessione sublatis, repentè cum admiratione familiæ rotaconualuit.

29 *Vis sacræ confessionis.*

30 *Genuensis Collegij progressio.*

Genuam superiore anno Lainius, vt inchoando Collegio operam daret, Ignatij iussu profectus eò rem deduxerat, vt ciuium efflagitatu missa sit illuc Octobri mense Sociorum non parua manus. Excepta est hospitio apud ægros insanabiles perhumaniter, quoad subitò conducta domus, & intra eam oratorium Societatis ad vsus instrueretur. Factum est postea docendi initium incunte Nouembri, admonita de more priùs in æde principe per oratorē ciuium frequentia, nobiliq; corona. Nec suis caruit oratio plausibus in actore iucūdo seu sententiarum grauitate, seu lepore verborum. Et quoniam paratæ pro numero classium (erant enim quatuor) exedræ nondum erant; dum hæ parantur & ornantur, illæ varijs in oratorij partibus, suo cuique doctore præposito, distributæ sunt. Menstruoque non amplius spatio tāta facta est auditorum accessio, vt quanquam litterarum studijs non admodum dedita

ciuitas

ciuitas ea sit, quotidianis tamen auctibus creuerint ad ducentos. Lainius autem ardentissimis
31 *Lainij opera Genuæ salutaris.* suis concionibus incendebat omnia, studebatque pro viribus iniqua conuenta, pernicio samque consuetudinem, quæ contrahendis in rebus nullo recti prauique discrimine sese corroborauerat, abolere. Qua in arguenda reprehendendaque cùm creber & multus esset in concionibus suis, Reipublicæ auctoritate peritissimis negotiatoribus mandatum est, vt omnia contrahendi genera, quæ Genuensium in mores id temporis erant inducta, ad Theologos Doctoresque referrent, quò deinde contrahendi ratio, si opus esset, ad Apostolicæ Sedis arbitrium conferretur. Idem Lainius, cùm per sanctam Quadragesimam verba faceret, incitauit præter solitum ciuium misericordiam in calamitosos & pauperes: tantaque beneficentiæ vis fuit, vt aureos semel è cõcione mille, iterum mille trecentos, tertiò autem duo millia in pauperum, vel piorum operum subsidia corrogarit.

32 *Siluester Landinus in Corsica religiosè moritur, vir Apostolicus.* Versabatur adhuc in Corsica Siluester Landinus, qui cùm in refingendis hominum moribus, & lapsa religione reuocanda, nullis laboribus parceret, nec partem vllam quietis caperet, rebus conficiendis arduis & operosis; ex altera verò parte sexcenta ferret incommoda, quæ tentata per id tempus bello Gallico insula augebat; post incredibilem animorum messem, frugumque lætitiam tot laboribus partam, in graui simum lapsus morbum, totos dies viginti quinque præter aquam, & alimenti, quod vix vncias sex conficeret, nihil gustauit. Ergo destitutus cunctis penè commodis, & quæsitis arte remedijs, admirabili patientiæ documento, dum continenter in ore Christum habet, v. Nonas Martij solutus est his vinculis, vt in eo denique, pro quo tantopere desudauerat, conquiesceret. vir Apostolicus prorsus, raraque pietatis, & ad reparandos animos planè factus. Gesta ab eo Fulginij, Mutinæque, & alibi, indicata sunt suis locis carptim potiùs, quàm exposita singillatim. Volumen enim vel ingens implerent. Abeunti Fulginio has Isidorus eius vrbis Antistes sua manu exaratas litteras dedit. Cùm aliquot menses Dei gratia nos dignos
33 *Testimonia de virtute Patris Siluestri.* » fecisset, qui Siluestri Landini de Societate Iesu
» operâ vteremur, nouimus eum planè non quasi
» hominem, sed velut Angelum Dei: cui dedimus
» hoc nostri monumentum, cùm referre gratiam
» nullo modo possemus. Episcopus autem Mutinensis Ægidius Foscararius è sacra Dominicanorum familia ad Ignatium in hæc verba scripsit:
» Beneficium, quod per te mihi Deus concesso Sil-
» uestro largitus est, videtur mihi omnium, quæ
» consecutus sum, maximum, ac proinde profiteor
» debere me tibi quam plurimum, testificans virtu-
» tem ac pietatem eius viri miraculo esse. Quæ ve-
» rò Deus per eum efficit, maiora sunt, quàm cu-
» iusquam assequi possit cogitatio. Hæc ille, qui tanti faciebat Siluestrum, vt ei se totum regendum traderet, & obedientiam quoque vouere certum ac fixum haberet: sed Siluester suas esse partes defendit ab doctissimo & optimo Præsule disciplinam & imperia capessere. Adscribam & domesticum nihilo sincerum & idoneum minùs
» Francisci Palmij testimonium. Venit huc (inquit Bononia scribens) Siluester spiritu & virtute Eliæ.
» Vitiorũ est insectator acerrimus, zeli vir flagran-
» tissimi, parcus verborum, cibi parcior, laboris
» multi: mihi quidem prorsus admirandus est. In
» dicendo superat expectationem, in audiendis
» confessionibus inuictæ patientiæ. In summa de
» omnibus studet bene mereri, quà alliciens,
» quà compellens intrare, in regnum Dei. Tanta-
» que est fide & caritate, vt quidquid suscipit, cedat
» ei feliciter. Nuper in templum pariter descendi-
» mus, populo expectante concionem; genua
» fleximus ante sanctissimam Eucharistiam. Ego,
» qui mihi videbar illum præmonuisse, vt se ad di-
» cendum pararet, præstolabar donec exurgens, ad
» suggestum accederet, (non enim tum passim ha-
» bebantur conciones à linteatis.) ille, qui re ipsa
» non erat admonitus, me concionaturum reba-
» tur. Dum ita hæremus ædituo instante, apparet
» neutrum esse præmeditatum. Sed ille meo nutu 34
» rectà in suggestum, suo more ardens ac spirans. *Obedientia Landini.*
Ingens inde commotio populi ardorque, & mul-
» tus fletus; vt audiretur lacrymantium strepitus,
» & fluentes per ora lacrymæ cernerentur. Non
» pauci statim à concione confessarij pedibus ad-
» uoluti. Multi virorum ac feminarum noua vitæ,
» etiam religiosæ consilia suscepere. Hæc Palmius.
Et sanè, vt ferè qualis quisq; est, tales in pietatis quoq; negotio quos instituit fingit, ita hoc singulare habebat Landinus, vt homines nõ ad mediocritatẽ quamdam solùm virtutis, sed ad egregios præstãtesq; conatus adduceret. Moritur in oppido Corsicę Bastia, & sepulturæ mãdatur in tumulo Canonicorum: qui vt in vita habitus est vulgò sanctus, ita mortui corpus vt viri sancti, deque insula illa meritissimi magnæ omnibus veneratione fuit. Ad exequias non oppidanorum modò, sed è circumiecto agro paganorum ingens multitudo pari cum dolore ac veneratione confluxit. Certatim rapta vestimentorum frusta, vulsique barbæ pili, & alia id genus ad reliquias conseruata. Mansit deinceps lapsa per manus ad posteros, hodieque viget apud Corsos viri memoria & admiratio. Multa enim commemorant ab eo prædicta diuinitus, velut de calamitatibus belli ac popularis morbi, vnde afflicta est insula; de pago nobili, cui ex amœnitate, *Belgodere*, nomen erat, funditus excidẽdo: quę euenere. Multa item patrata referunt supra naturæ vires in curandis æquè animis atque corporibus. Quædam de ecstasibus, in quas raperetur; deque luce mirabili, qua circumfusus conspectus sit, tum de itinere sæpiùs facto per pluuias siccis vestimentis, ei parcentibus aquis. Nec illa miranda minùs, inediam durissimam, contentionem laborum, viscera misericordiæ, sui contemptionem, sanctimoniam, modestiam, & alia Apostolici præconis ornamenta celebrant: quæ vt meritas eius virtuti laudes rependunt, ita stimulos successoribus addunt, vt ad prælatam sibi adeò illustrem facem decorè gressum accommodent.

Dum sua Lainius Genuensibus facultate, sua 35
quoque Salmeron Neapolitanis ciuibus eodem *Salmeronis res gesta Neapoli.*
anni tempore consulebat. Cuius à cineralibus ad extremum vsque pietas erudita, flagransque dicendi vis frequentissimam concionem adeò tenuit atque versauit, vt quibus anniuersarij huius

ieiunij

ieiunij spatia videbantur antea prolixa, ijs iam diuini pabuli suauitate captis curta (vt aiebant ipsi) viderentur ac breuia. Plurimis excussæ sunt hæreses, quas vel nefarij doctores infuderant, vel sua pepererat inscientia; plurimisque item religio iniecta ieiunij, qui seu blandiente gula, seu quòd hæresum venena iam suxerant, carnes & oua, & quæ ieiunij disciplinæ non congruunt, impune tractabant. Nec in postremis numerandæ sunt

36 *Duæ constitutæ Sodalitates.*

fructibus Sodalitates institutę duæ sacro Antistiti commendatæ, altera virorum, feminarum altera. Ac virorum quidem, quæ ab augustissimæ Eucharistiæ cultu de consilio B.P. Ignatij nomen hausit, eæ partes erant: primùm vt patefactis initio per homologesim anteactæ vitæ peccatis (id quod erat Sodalitatis vtriusque commune) deinceps quintodecimo saltē die Sodales illi pectus ab omni labe purgarent, & per sacrosanctam Eucharistiam Dei filium in se admitterent. Deinde vt priuatam erudiendi pueros in fide curam imperitosq; susciperent. Tum ciuium lenirent odia, pacemque inter eos concordiamque conciliarēt. Ad hæc quamplurimos, & quàm crebertimè ad Sacramenta pellicerent. Denique suam valetudinarijs operam, & ægrotis obsequium per interualla præberent. Ea de causa nemo in eam Sodalitatem, nisi lectus à probitate conscribitur. Feminarum autem Sodalitium, quæ vulgo Iesu deditæ deuotæque vocabulo ferebantur, in eo totum erat, vt sua rite pectora menstruo quoque expiata curriculo, diuinis epulis refouerent. Deinde Christianæ legis articulos atque præcepta suis ediscenda domesticis ac seruanda proponerent. Curarent etiam emergentibus è flagitiorum cœno mulierculis tutum receptum dum certo honestoque vitæ genere illigarentur. Tum ne se ipsæ comerent ambitiosius, ne putidiùs ornarent, ne perderēt ora pigmentis. Ea de causa, quæ se coloribus & fucis inficerent, nullus ijs patebat aditus in hunc cœtum: quòd (vt ait Martyr clarissimus Cyprianus) lenocinia fucorum non nisi prostitutis & impudicis feminis congruunt; vt etiam illud addat, eas inferre manus Deo, quæ se fucant atque colorāt: quando id, quod ille finxit atque formauit, istæ quasi refingere ac reformare contendunt; ignaræ prorsus opus esse Dei omne quod nascitur, Diaboli quodcunq; mutatur. Ac quo Deus acriùs ad hæc officia studium Societatis incenderet, excitabat amicos & pios, vt rebus eius externis commodisq; prospicerēt. Quos inter amicos principem sibi locum Hieronymus vendicans, quem aliàs memorauimus, Vignes, qui etiam B. Patris voluntati se voto sponte subiecerat, ad Collegij stabile domicilium animum appulit: nec antè quicuit, quàm cum amicis virisque nobilibus conquisito, quod satis erat, argento, percommodum illud sacris vsibus in ipsis vrbis penè præcordijs, locoque optimo comparauit. Ea vicinitas vnde migratum est, iam Collegij

37 *Stabile domicilium Neapoli comparatur*

fructus experta, magnū hausit eius è recessu dolorem. Habitari cœpta est domus empta pridie assumptæ in cælum Deiparæ, xix. Kal. Septembris, & apertus subinde ludus, vsitatis ad speciem orationibus, & cultę poēsis illecebris.

38 Non minora extant apud Siculos anni huius, seu Societatis in proximos, seu proximorū in Societatē officia. Ac Panormi quidem Societas, (vt quæ Messanæ gesta sunt, vsitata mittantur) ædificandas laxiùs orphanorū curauit ædes. Ad habitationē adiuncta est vinea, vnde aureos capiebāt annuos centū & quinquaginta. Sacerdotesq; deinde quatuor spectatæ vitæ ijs regendis continēdisq; præpositi: qui quos valere ingenij celeritate sentirent, eos sine controuersia doctrinarum studijs addicerent, Societatisq; in ludum mitterent; quos verò plumbeos hebetesq; nec ad scientiam factos animaduerterent, eos ad artificium traderent, & in opere faciundo versarēt. Illud etiam in gratiam pudicitiæ iam priùs inchoatū à Societate perfectū, vt ædes inuenirentur opportunæ, quò feminæ illæ, quæ cùm suis emersissent è probris atque flagitijs, necdum ad cœnobiū & claustrum animū adiecissent, in turum reciperentur: quo in contubernio dum de vitæ genere statuq; deliberant, tam diu suis se præpositis magistrisq; probarent, dum vel ad Conuersarū (vti vocant) cœnobium, ei contubernio proximū, se transferrent. si decretum esset vitam illam sequi; vel, si collocari mallēt, aut cœnobium abnuerēt, matrimoniū ac nuptias, honestamue aliquā vitæ rationē inirent. Quanquam autē nullum erat omnino vectigal, vnde noui illius contubernij sustentarētur initia; Societatis tamē pijs laboribus & industria tantū ex hominū misericordia corrogatū est æris; vt id primis vnis mensibus quinque, non modò in earum alimēta mulierū, verùm etiam in earum honestam dotem numero quadraginta fuerit satis. Nec minore laude Hieronymus Domeneccus prouinciæ Præpositus, quo meliùs in gratiā pauperum & egentium, & ad diuturnitatē stabiliùs rei nummariæ cumulus pietatis nomine institutus constitueretur, septem aureorū millia, & alia vndiq; subsidia comparauit, quibus annuū vectigal aureorum mille fundatum & stabilitum est. Idemq; cùm Catana iter haberet corrogato ære precario reficiendam orphanorū labentem domum instaurandamq; curauit. Eius etiam consilio pius admodum Prorex toto Siciliæ regno graui pœna proposita edixit, vt, qui probrosis essent concubinarum familiaritatibus implicati, ij vel à suis finibus eas protinus amandarent, vel sibi matrimonij dignitate & sanctitate coniungerent. Quod edictum tantæ fuit vbique salutis ac disciplinæ, vt id denuo instaurari quotannis Prorex proponique percuperet.

Panormitana res.

39 Hæc noua Societatis in proximos, illa vicissim horum in ipsam. Cœpta est in Monte Regali pia Alexandri Farnesij Cardinalis Antistitis liberalitate sacra ædes ædificari, primis demissis à Suffraganeo in fundamenta lapidibus, Duce Petro de Luna (nam per id tempus à Carolo V. ex Comite Dux Bibonensis est factus) & Ferdinando Vega Proregis fratre præsentibus. Bibonæ autem Collegium ipsum vrgente Isabella Vega Proregis filia, Ducis coniuge, optimo loco cœptum. Erat enim piæ in animo feminæ suis illud bonis opibusque fundare, vel si gemmis suis ex vniuersis redigenda pecunia foret. Collegij tamen species, paucis in eo de Societate degentibus, dum id opus absoluitur, nulla erat. Sed quo celeriùs absolueretur, cùm Bibonam Dux venisset, pro sua propensa in hunc Ordinem voluntate, certam in

Cœpta sacra ædes in Monte Regali,

40 *Bibonæ Collegium,*

41 *& Syracusis.*

eam rem pecuniam ſuis popularibus imperauit. Syracuſis item inchoatum Collegium eſt, cuius rei gratia præter priuatam aliorum beneficentiã, aream ciuitas ædificio percommodam, perpetuumque Collegio vectigal aureos nummos ducentos in annos ſingulos aſſignauit. Et quoniam Syracuſarum Præfectus Suerus Vega Proregis filius, itemque Epiſcopus Hieronymus Bononia, celerem Societatis expetebant aduentum; datum eſt eis, dum exædificata ſint omnia, ſacerdotum è Societate par, Antonius Vinckius, qui poſſeſſionem loci caperet, operique præeſſet, & Ioannes Philippus Caſſinus, qui Sacramentis adminiſtrandis, & Chriſtianæ doctrinæ operam daret.

42 *Viennense Collegium in ſedem ſtabilem iuſamque tranſfertur.*

Eiſdem commodis augebatur in Germania Societas, vbi ſuum animi ſtudium non minore operâ & contentione nauabat. Ac Viennæ quidem diuerſabatur etiam tum Dominicanos apud Patres ſeparata quadam cœnobij parte: quæ cùm nec libera propriaq; eſſet, nec eius ſatis apta functionibus, Ferdinandi Regis iuſſu peropportunam in ſedem migrauit. Monaſterium peruetuſtum erat Viennæ, Carmelitis olim Patribus ab Auſtriacis Archiducibus attributum, ſed iam dudum penè vacuum atque deſertum: de quo priſcis ex conditionibus frequentando eius Præſides Ordinis triennio antè prænoniti, per temporum difficultatẽ nihil præſtiterant. Inde ſuam in poteſtatem id deuolutum Ferdinandus interpretans, cùm Prouincialis Carmelitæ ſumma voluntas accederet, Societati addixit. Priori, qui vnus cum laico vno reliquus erat è Monachis, paræcia quædam tradita extra vrbem. Quæ deinde etiam Pontificis Summi auctoritas comprobauit. Collegio certam in ſedem tranſlato benigniſſimus Rex annuos quoque fructus attribuit. Hîc ſcholis quinque multò iam commodiùs iuuentus inſtitui, eademque Catholicis imbui moribus auitaque religione, quæ nitorem ſuum in tanta hæreſum nocte, tantiſque tenebris obtinere non poterat, cœpta eſt. Ac ne longiùs, vti cœperat, tam in Academia, quàm in reliqua ciuitate ea peſtis ſerperet, Rex Caniſio Gaudanoq; mandauit, vt duobus adhibitis conſiliarijs vnà interſe conferrent quemadmodum hæreſes excidi radicitus, & fides inſeri Catholica poſſet, ac propagari latiùs. Multa ſunt ab ijs in eam ſententiam excogitata, multa item conſilij cauſa ab Vrbe petita: quæ tamen ipſa difficiliora ad vſum actionemque ſunt viſa, ne domeſtici fortè tumultus & inteſtinum bellum erumperent, ſi res acrius ac præproperè, non pedetentim ac leniter tentaretur. Continere tamẽ ſe Rex ipſe non potuit, Caniſij concionibus incitatus, quin vulgò ediceret, ne quis in poſterum ſacroſancta corporis & ſanguinis Domini myſteria ſub vtraque ſpecie capeſſeret: quòd ſi quis Viennæ iam talis eſſet, is extemplò ciuitate faceſſeret. Et quoniam non ignorabat earum gentium ad Eccleſiam reditum & ſalutem ſita eſſe maximè in integritate & caſtitate doctrinæ; magnopere auctor Caniſio fuit, vt Catechiſmum, Chriſtianæque legis ſummam accuratè conficeret, quam vnam omnes, cæteris deinde Catechiſmis, quos hæretici paſſim ſpargebant, explosis, tuto & inoffenſo pede percurrerent. Quod munus iam pridem laico impoſuerat: ſed is, antequam opus aggrederetur, vitam abſoluit. Fecit imperata Canisius, & Catechiſmum luculentum ſumma cura & eruditione perfectũ, recognoſcendum ad Ignatium miſit. Qui cùm in Vrbe cognitus & excuſſus, & deinde probatus vehementer eſſet, ad ſuum remiſſus auctorem, iuſſu Regis, cui item perplacuerat, in lucem exijt. Idem poſtea ab Louanienſi Academia receptus, laudibuſque ſummis ornatus, inque multarum tranſlatus nationũ linguas, ad hanc vſque diem omnium ferè gentium manibus teritur magno commodo Catholici gregis. Iſque Catechiſmus, & concinnatus à Polanco libellus, quem Directorium Confeſſariorũ inſcripſit, item hoc anno primùm editus prima ab hominibus Societatis vulgata ſunt opera. Voluit inſuper Rex Caniſium talem tantumque virum, non in anguſtis Collegij noſtri latebris, ſed in Profeſſorum Doctorumque Collegio Archiducum nobili monumento ſuas habere ſedes. Quod cùm modeſtiſſimus Pater ſæpè recuſaſſet, ad extremum Regis iuſſis, & miniſtrorum precibus obſecundans eò ſe tranſtulit. In eoque alter erat è Parentibus (ſic enim duos appellant cæteris quaſi præfectos) & Theologiæ Decanus eligitur. Sed paucos intra menſes per ingruentis occaſionem morbi ſe recepit ad ſuos: apud quos aiebat malle ſe coquo adminiſtrum ſubeſſe, quàm præeſſe alibi titulis quibuſuis inſignem. Verùm propiùs factum eſt nihil, quàm vt hinc rurſus acerbiùs multò diueller etur. Nondum Viennenſium creatus erat Epiſcopus. De qua re cùm ageretur, Sedis Apoſtolicæ Nuncius, qui Abbati Hieronymo Martinengo ſucceſſerat; Regi iam perſuaſerat, vt inſcio Caniſio, graue mandatum à Romano Pontifice curaret, quo ad eam ille cathedram vel inuitus adigeretur. Iamque ea de re ad Vrbem regiæ ad Legatum litteræ, Pontificemque & Cardinales aliquot datæ erant. Habebat Rex in Vrbe legatum Iacobum Laſſum, qui cùm primò Cardinales conueniſſet, vt ad Pontificem rem ipſi deferrent; Cardinales autem minimè rem tentandam, niſi Societate aſſentiente, cenſerent; ipſemet ad Pontificem audacter adijt, & Regis voluntatem expoſuit. Pontifex Regis ſtudio collaudato, cùm idem ei quod Cardinales reſponderant, reſpondiſſet, Nos, inquit, horum Patrum operâ indigemus, grauateque facimus, vt eos in hoc contriſtemus. Tu vide vt huc deducas Ignatium, cui ſi perſuaſeris, rem confeceris. Hîc Legatus, Si conſenſus, inquit, eſt expectandus Ignatij, hoc perinde eſt ac ſi Regi res tota denegetur. Cui Pontifex, Tantum, inquit, eſt. nos Societate non id agemus inuita. Hæc deinde Legatus ipſe narrauit Ignatio: ſimul & illud ingenuè cõfeſſus ſi rem ex Regis voto, animique ſententia tranſegiſſet, promiſſam ſibi ſatis vberem ſui laboris mercedem. Is cùm extorquere non poſſet aliud, illud ſaltẽ exorauit, facilè vt pateretur Ignatius ad annũ vſque Caniſium Epiſcopatum adminiſtrare, ita tamen nequid de vectigalibus Epiſcopatus attingeret, aut in rem cuiuſquam de Societate conuerteret: ſed ea pios cæteros in vſus per probos & fidos homines erogaret. Quanquam autem in ea Germaniæ parte Collegiũ aliud niſi Viennę de Societate non erat; tamen ardentiſſimis votis & in Po-

44 *Agitur rurſus de Caniſio Epiſcopo Viennæ creando.*

43 *Caniſius Ferdinandi Regis iuſſu ſcribit Catechiſmum.*

loniam

loniam ab Staniſlao Hoſio, qui fuit dein Cardinalis, & in Vngariam ab Nicolao Olao Archiepiſcopo Strigonienſi, & in Bauariam à Duce Guilielmo, & in Boëmiam ab ipſo Rege Ferdinando accerſebatur: vt omnino, ſi meſſorũ præſtò eſſet copia, meſſis parata eſſet ampliſſima.

45 *Nouiomagi expetitur Collegium.*

In cæteris ciuitatibus, quæ Societatis aduocandæ ſpem dederant, Nouiomagum vna fuit, paſſuum millibus Germanicis vndeuiginti Colonia diſtans. Hîc alij alia in aduentum recentis familiæ obtulerant; & ædes quidem Caniſij matertera ſatis amplas, cõmodoq; loco ſitas. Cumq; eò ſe Leonardus Keſſelius contuliſſet, ingentia ciuium ſtudia, quæ audierat abſens, præſens inſpexit. Tanti ad eum ſeu conſilij, ſeu expiandi rite pectoris gratia fuere concurſus, vt, quamuis à ſexta poſt dimidiatam noctem, ad ſextam vſque pomeridianam horam ſui copiam faceret; ægrè tamẽ ſtudio multitudinis poſſet obſequi. Lacrymarum porro ea vis erat in ijs, qui cum eo ſermones conferebant, ea flagrantis ac gaudentis animi magnitudo, qua diuellebantur, vt negaret Pater tale ſibi quidquam vnquam vſu veniſſe; nec in ijs audiendis defatigari ſolitum, ſed tam recentibus fuiſſe viribus poſt impoſitum laboribus finem, quã ſi tum primũ ad eos ſe adiungeret. Negabat quoq; hoſpes eius Canonicus annum ante centeſimum tantos in ea vrbe fuiſſe conſpectos, vel auditos ardores. Ergo collecta frugis vbertate lætiſſimus Leonardus Coloniã ſe recepit. Atq; hæc in inferiore Germania ciuitas Societati noſtræ ædes obtulit princeps, quæ tamẽ ob varios temporum ſucceſſus ad hunc vſque diem nullum ex ea contuberniũ habet. Nec deerant in ipſa vrbe Coloniæ, qui Collegiũ in quo Societas doceret, ſtudiorũ exciti fama Romani Collegij, vehementer expeterent. Erat enim, qui in eam rem domiciliũ Coloniæ Patribus emere iam decreuerat, Carthuſiæq; Prior Gerardus Collegij cupidiſſimus, ſuis id vrgere ſermonibus nunquã deſtitit: cumq; alia ipſe re non poſſet, rei nummariæ ſubſidio noſtris, qui domo conductitia Coloniæ vtebantur, occurrebat. Ac prærer aureos centum coronatos, quos ſubſidij nomine Romano Collegio ſummiſerat, cùm litteras in gratiarũ actionẽ ab Ignatio accepiſſet, quibus etiam vnà cum ſuis Monachis precum & ſacrificiorũ Societatis, vt inſigniter de ea meritus, fiebat particeps, pergratũ quidẽ hoc habuit; ſed nec Societate, prout ab ſanctę memoriæ Fabro cognorat, nec ſtudio ſuo munuſculum illud dignum dicens, ſtatim Leonardo florenos quingentos tradidit: addens nolle ſibi nec litteras, nec gratæ memorię ſignificationem vllam rependi: nec paulò maiora, ſi tempora ferrent, Romano Collegio ſubſidia tranſmiſſurum. Verùm Eccleſiarũ multitudo cœnobiorumq; quę Coloniæ ſunt, tum etiam Senatus à Clero diſſidiũ non exiguo impedimento erant, quo minùs de Societatis fundando Collegio certa cõſilia caperẽtur.

46 *Gerardi Carthuſiæ Prioris in Societatem ac nominatim in Romanum Collegium caritas.*

47 *Louanienſi ius.*

Difficiliores Collegij Louanienſis aditus & exordia fuerunt. Quanquam enim pro eo conſtituendo pugnabant, & ſuam apud Mariam ſororem Caroli, quæ Belgium adminiſtrabat, eius item frater Rex Romanorũ Ferdinandus, & Cardinalis Polus Apoſtolicæ Sedis Legatus auctoritatẽ interpoſuerãt; tum apud eamdẽ & Carolum Petrus Sotus Dominicanus, qui ſacris Caroli cõfeſſionibus olim præfuerat, precator acceſſerat: nihil tamen ab ijs præter verborũ officia hauſtis iam malis de nouo cœtu ſermonibus, extortũ eſt. Amabatur tamẽ Louanij vulgo Societas. Collegia Academicorũ, quæ ibi ſunt multa, ei locũ ad diſciplinam obtulerunt. Academici verò, qui ad ſuam homologeſim Adrianum adhibere conſueuerant, adeò erant moribus & animis cõmutati, vt religioſis è clauſtris prodijſſe viderentur. Populus etiam tantum Patribus habebat honoris, cùm eis per vrbem occurrebat, vt eos rubore ſuffunderet. Ægroti, ſi quando impetrare poterant, vt ab eis, quod haud rarò fiebat, inuiſerentur, id in maximi beneficij numero reponebãt. Nec deerãt inſignes Antiſtites, qui Collegia in ſuas diœceſes cupidè euocarẽt, vt Leodiẽſis, & Morinẽſis nuper electus Dominus Pictauia, vt Tornacẽſis.

48 *Tornacenſis ſedes inchoatur.*

Ac Tornaci quidẽ noua colonia cœpta eſt opportuniſſima religioni, animiſq; periclitantibus. Serpebat toto Belgio exitioſum Lutheri Caluiniq; venenum, & iam Tornaci viſcera permeabat, manãs in dies latiùs è peſtilenti ciue, cui Taffinus olim, occultus Caluini diſcipulus, peſtem illam infuderat: cùm hanc Deus iniecit Ignatio mentẽ, vt in eam vrbem de Societate Quintinum Karlarium Theologum iam rude donatũ, & ædis præcipuæ Canonicũ, quiq; Collegio Romano præfuerat, deſtinaret, vt ſacerdotij ſui prouentu, quo nondũ ſe abdicauerat, (necdum enim inter Profeſſos erat adſcriptus) vitã ibi cum Antonio Boucletto eiuſdem Societatis ſacerdote degeret, & patriæ laboranti ſuccurreret. Erant enim pij admodum viri, & vbi de reparandis animis agebatur, laboris patientiſſimi. Quintinus igitur vt populatibus ſuis occurreret, & quam poterat, opem ferret; aggreſſus eſt pomeridianis horis diei Dominici Catholicæ veritatis articulos explanare: Bernardus autẽ Oliuerius, quem illuc etiam valetudinis cauſa legarat Ignatius, verba de ſuperiore loco facere: Antonius autem modò catechiſmo, modò cõfitentibus operam dare. Tantumq; horum conatibus Deo obſecundante, profectũ eſt, vt increbeſcente quotidie ad conciones & ſacra cõcurſu, magna breui cõpoſitio morum in ciuibus, nec minor hæreticorũ ad Catholicũ dogma conuerſio conſecuta ſit. Nec ſe intra vrbis continebant mœnia, ſed vicina egreſſi in oppida, vbiq; pietatis cauſam diligenter proſpereq; tractabant: Bernardus Oliuerius præſertim, cuius ad eruditã piamq; facundiam ingens fiebat populorũ accurſus. Quę cùm ardens inuidia Satanas non concoqueret, quotidieque prædis vteretur amiſſis, ſuo more, vti alibi ſæpè fecerat, vnde minùs debebat, inde moram felicibus cœptis conatur injcere. Tornacenſis Antiſtitis Caroli Croij frater erat Antiſtes Cameracenſis Robertus Croius. Sed ille dum Societatem lætus amplectitur, is per litteras ſuis miniſtris edixit, ne quemquam de ea permitterent in ſua diœceſi concionem aduocare; quòd ſi quem eiuſmodi nacti eſſent, carcere cõërcerent: Bernardumq; modeſtè rationẽ conantẽ reddere, cùm Ignatij monitu ſedulò Patres cauiſſent, ne Parochorũ vſquam iniuſſu quidquã aggrederentur, malè verbis accipit. Ea re cõmotus Louanienſis Academiæ Cancellarius Ruardus

49 *Robertus Croius Cameracenſis Antiſtes parum fauet.*

Tapper, de cuius prudentia pietateque suprà significatum est, acres & incensas ad Cardinalem Polum litteras dedit, vt sibi cordi Societas esset. Polus, vt erat iam pridem in hunc Ordinem animatus, accersitis Cameracensis Præsulis administris suæ prudentia auctoritateq; perfecit, vt Episcopus reuocaret edictum: quod in præsentia fecit, facilè patiens vt tres illi, Quintinus, Bernardus, Antonius suis rite muneribus defungerentur. Vetuerat id Antistes, quòd acceperat quosdam è Mendicantium familijs, & numero Parochorum litem statuisse nostris intendere, & lege agere quòd, cùm nullam nos mercedem ex factitandis sacrificijs, laxandisque ritè noxis, & concionibus habendis admitteremus, id nimirum sibi, quos aliena benignitas aleret, fraudi esset. Verùm his quoque motibus quies cessit, non tamen longa. Namque Cameracensis Præsul prius illud, nulla prorsus oblata à Patribus causa, renouauit edictum; & Societatis homines tota sua diœcesi, quæ cum Tornaco coniuncta erat, prædicatione diuini verbi, & sacrorum administratione prohibuit. Nihil tamè ea res illi ad gratiam nomenque siue apud Cardinalem Polum, siue apud plerosque bonorum valuit. At Ignatius nihil difficultatibus his commotus, & interpretans exordiorũ moras in successus felicioris indicium (quod planè in tantis per eas prouincias, tantoque cum earum bono, Societatis incrementis gaudentes gratulantesq; Deo conspicimus euenisse) satis habuit commendatitias à Cardinale Carpensi litteras mitti ad Apostolicũ Nuncium agentem cum Imperatore Bruxellis. Interimque suos (vti semper in eiusmodi causis solebat) admonet, quàm modestissimè sese gerant, neu quid asperius in Episcopum, vnde magis irritetur, efficiant, neque sua iura contra eius edicta per Apostolicas litteras, quod eis procliue erat, prolata defendant. Nuncius vbi litteras Carpensis accepit, Bernardo Oliuerio, qui eas reddidit, se recepit non modò Cardinalis in gratiam, sed Societatis etiam causa, quam amabat, cum Episcopo verba facturum, &, si vsus esset, Reginam ipsam interpellaturum. Nostri verò ex Ignatij præscripto submissione & mansuetudine vtendum rati se tenuere Tornaci, nec in Cameracensem diœcesim egressi sunt; sed in eo templo, cuius procurationi Quintinus tanquam Canonicus, non vt vnus aliquis de Societate præerat, annum hunc suis rite partibus obeundis, vitatisque functionibus exegerunt.

50 *B. Ignatij aduersus Ecclesiæ Præsules obseruãtia.*

Plus negotij molestiæque Parisiorum Lutetiæ Societas habuit, vbi nec vectigal adhuc stabile, nec domicilium habere poterat, nec Eustachius Bellaius Parisinæ ciuitatis Antistes potestatem agendi cum populo dabat, nisi se vti vulgares sacerdotes eius ditioni subijceret. Quæ fuit causa cur excurrens in vicina oppida, & diœcesim maximè Senonensem Robertus Claissonius diuinũ semen latiùs & fructuosiùs spargeret. Tumebat interim maius malum Parisijs, & passim audiebantur voces in Societatem, quæ, vt Paschasius loquebatur, non ipsius simplicitatem, sed insignem aliquem doctrina virum audentemque ac fortem requirerent. Erupit tandem tanquam ex tetra nube fulmen decretum quoddam nomine Sorbonicum contra Societatis instituta longè grauissimum: quod quanquam Kalendis Decembris est factum, tamen, cùm significatum non sit nostris nisi anno insequenti, coque potissimùm turbas excitauerit, de illo tum fusiùs commemorandum erit.

51 *Res Parisiũ dubia.*

Felicior in Hispania cursus erat, tametsi per interualla res asperæ sua vicissitudine recurrebãt. Regressus è Lusitania Natalis, Collegijque Cordubensis primordijs constitutis, dum cætera domicilia recognoscit, Constitutiones vbique promulgauit, & adhibitis explanationibus illustrauit, domesticamque disciplinam & scholasticam composuit ingenti simul gaudio Sociorum ac profectu. Qui cùm per litteras docuisset Ignatium quo loco statuque res essent; Ignatius incrementa præuidens, vtque tota moles quo recentior, & quasi tenerior, adminiculis eo pluribus fulciretur, nouam prouinciarum partitionẽ descripsit. Præter Lusitaniam, duæ iam erant in Hispania prouinciæ, Aragoniæ & Castellæ nomine. Nam tametsi perexiguo tempore Simon Aragoniæ præfuerat, nec eam diuisionem valdè probarat Araozius, ad eumque Simonis discessu administratio vniuersa redierat; noluerat tamen B. Pater duarum prouinciarum nomen extingui. Quia verò iam prosperè adolescebat in Bætica Collegium Cordubæ, & alia per eam plagam multa parturiebantur; tres creandos Prouinciales censuit, & Commissarium, qui pariter hisce, & Lusitanico Prouinciali præesset; disertè denuncians, ediqué volens in vulgus, quod erat de Prouincialibus iam lege decretum, eas procurationes, nisi aliud Præposito Generali videatur, triennio finiri: ne fortè, si qua deinde mutatio fieret (id quod in Lusitania nuper euenerat) insolens ea videretur & grauis. Igitur Natali per litteras, & Collegiorum omnium distributionem in prouincias suas descripsit vno excepto Salmãticensi Collegio, quod cui tandem prouinciæ subijciendum videretur, ipsius Natalis permittebat arbitrio; & Prouinciales nominatim numero tres (nam Mironi in Lusitania quoad exiret trienniũ, prorogabatur potestas) vnà cum Commissario, ad quem illi de rebus suis subinde referrent atque confugerent, designauit: relicto eius item ad arbitrium, consiliariorum & collateralium delectu, qui singulis essent Præpositis adiungẽdi. Hæc ab Ignatio mandata vbi Natalis accepit, Methymnæ Campi Professorum conuentum indicit: atque is primus in Hispania conuentus (si tamen hoc dignus est nomine) est habitus è Patribus non plus quatuor: totidem enim erant in ijs regnis extra Lusitaniam Professi, Borgia, & Araozius, Turrianus, & Strada. qui cùm inter sese de summa Societatis Hispanicnsis egissent, Natalis Ignatij nomine Antonium Araozũ Castellanæ prouinciæ Præpositum, Michaëlem Turrianum Bæticæ, Franciscũ Stradam Aragoniæ declarauit, & suum cuiq; Collegiorũ numerum assignauit, quanquã Turriano Collegium dumtaxat vnum, Cordubense recens obuenit. Vt intelligi possit prouinciarum Præpositos id temporis ad noua potiùs excitanda Collegia, quàm ad excitata regenda fuisse delectos. Iam Borgia totius Hispaniæ, comprehensa etiam Lusitania, Com-

52 *Tres in Hispania constituta Prouincia. Castellana, Aragonensis, & Batica.*

53 *Prouinciales creati Araozius, Franciscus Strada, Michael Turrianus.*

54 *Commissarius Franciscus Borgia.*

55 *Causa Cōmissary constituendi in Hispania.*

Commissarius est appellatus. Nam cùm Ignatius ei viro tam propitium Dei numen adesse perspiceret, intelligeretque quantum eius illustre valeret exemplum, dicendique vis apud omnes: & quàm ex animi sententia quæcunque ille susciperet, cuncta conficeret; atque ea tempestate vix prima legum & institutorum Societatis aura affulsisset, eaque (vt sunt fermè initia) communior ac rudior, nondum comprobata vsu, experiendoque distincta, demum omnia informia, inchoata, imbecilla essent, vt multiplicari Præpositorum excubias curasque & vires postularent, & ante omnia ad notiorum institutionem Collegiorum necessarius esset qui in tanta paucitate operarum ex omnibus prouincijs posset delectum habere, & ex vna in alias transferre; statuit illum ei, quam dixi, publici muneris procurationi præficere. Quanquam breui vel superstite adhuc Ignatio eiusmodi administrationis formâ constitutis prouincijs minùs vtilem vsus ostendit. Namque vbi Prouincialium Commissarijq; cœpta distingui potestas, cùm se is cōmouere vix posset, quin eorum fines ingrederetur; tametsi inter viros res agebatur, qui primitias spiritus disciplinæ huius, & ab Ignatio ipso parente acceperant, tamen expostulationes cœperūt statim oriri: ac modò Commissarius, modò Prouinciales mera se gerere nomina titulosque potestatis clamitabant: destruique vicissim, quod bene esset ab alterutris constitutum. Beatus tamen Pater & hominis, vt dixi, & temporis causa in præsens Hispaniæ ac Lusitaniæ prouincijs præsidere Commissarij nomine Borgiam voluit. Quod ille munus vt effugeret, plurimas rationes attulit. Sed scripsit Ignatius hanc suam fuisse mentē, fixumque consilium, vt oneri, quod Deus imponeret ceruices humerosq; supponeret. Deū enim ipsum ferendo vires suppeditaturū. Studeret itaque in eo munere ad sanctitatē, perfectamq; vitam Societatis homines incitare: Collegia recognosceret, eadem augeret, quæ inchoata iam essent, absolueret; noua verò ibi fundaret, vnde plus ad Deum gloriæ, plus ad animos fructus rediturum videretur. Quod autem ex itineribus, & Collegiorū inspectionibus annui curriculi superesset, id eo loco ferè traduceret, in quo curia regia versaretur: quòd ea sedes ad facilius cum omnibus prouincijs commerciū, & ad agendū ei cum proximis, & quotidiana transigenda negotia videretur apposita. Quod nominatim propter eximiam viri humilitatem, qua lucem hominum fugitans, solitudinē quærebat & latebras, B. Pater adiecit. Huic tam singulari mandato Franciscus, vt erat obsequentissimus, ne verbo quidem ausus est repugnare: modestè paruit, & onus Commissarij, quod imponebatur, alacer subijt. Verùm cùm intelligeret, crediti sibi gregis, & animarum reposcendam ab se esse rationem, suæ quoque animæ plus curarum sibi habendum rationisque duxit.

56 *Monita B. Ignatij data Borgiæ Cōmissario.*

Natalis deinde Hispania tota rebus optimè gestis, in Italiam ante hiemem nauigans, secum inter alios duxit Iacobum Gusmanum, & Gasparem Loartem, qui quanquam biennio antè cœperant de Societate censeri, tamen adhuc in Ioannis Auilæ disciplina permanserant. His ille vir

57 „ magnus monita profecturis hęc dedit: Quoniam ad eam Societatem acceditis, quæ in subleuandis animis tota versatur, ante omnia proponite ac persuadete vobis, vestrūm id esse vnum fouere atque alere voluntatem de omnibus bene merēdi, & precibus apud Deum de salute omnium esse solicitos; delectum verò operum, studiorū, temporum ac rerum huiusmodi, per quas in auxilium proximorum elaboretis, nequaquam pertinere ad vos. Ac, si qua interdum eius generis cogitatio animum pulsat, perinde atque alia manifesta diaboli tentamenta repellite. Hæreat menti vestræ Monachi eius vox, Ego veni iudicari, non iudicare. Atque adeò ab iudicandis alienis factis ita refugite, vti à re tanti periculi, quæ possit ab gratia diuina deijcere. Credite Superiores à Deo regi, consiliorumq; suorum habere eos causas & fines, qui vos lateant. Denique nil iudicare optimum est: sed obiectare sibi, Quid ad te? Tu me sequere! Nisi ita vos extricatis, nulla vobis quies erit, nec vita vitalis. Credite vos & permittite totos obedientiæ, pro insigni eam habentes diuino munere cōcessō mortalibus, ac sperātes ea via fore, vt vos Deus regat. Quæ spes non hominis regentis niti sapientia, sed Dei pollicitatione debet qui humilibus præstò est. Perfruemini pace magna, multumq; breui proficietis, si fiduciā in obedientia magnam locabitis. Nihil cōmoueat vos quāquā tandē in re opera vestra adhibeatur. Etenim cùm ex conseruatione & incrementis huius familiæ pendeat magnopere vtilitas animarum; quidquid ei cōseruandę ac promouendæ conducit, vel ipsum lances patinasque purgare, id demū est animas conuertere: & summa voluntate est peragendū. Cogitatione igitur à proprijs ac certis abducta operibus, id curate dumtaxat, vt pateatis: quodque vobis præcipitur, non tam propter ipsam rem agatis, quàm quia præcipitur, permagni æstimantes, quòd eius corporis membra vobis Deus det esse, in quo Maiestati suæ exhibeatur obsequium. Existimate vos ire ad crucem: & animo ite sic præparato, vt causa nulli velitis esse querimoniæ: sed quidquid vobis ex quolibet accidat, id pacatè feratis ac libenter. Dissimilitudo ingeniorum atque varietas nusquam inter homines deest, vbi multorum est cœtus. Itaque vobis mira non erit. Sed quem vitæ communitas non probauit, eum ne facilè creditote multum profecisse. Huc vos præcipuè vires intendite, nullius vt causa vestra turbetur quies, & cursus impediatur: iniurias feratis cum gaudio: proculcari velitis vt lutum: minimi ac nouissimi esse pro Christo. Hîc verò attentione opus est. Nam si paulùm hæc cura remittitur, est ruina in proximo, quia oppugnatio non remittitur. Attendite vobis: fugiteque in cæteros quasi magisterium exercere. Omnia tractate ea reuerentia, qua par est Dei negotia, memores accessisse vos ad visionem Dei in rubo Christi; & locum, in quo statis, terram sanctam esse, quæ terrenorum affectuum emortua integumēta non paritur. Confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius, vt penitus renuncietis vobis ipsis, non cupiditati solùm ac voluntati, sed potissimùm intelligentiæ ac sensui vestro. Hic est consolationis cælestis exterminator, hostis pacis, satelles cōtumax, censor Superiorū, pater dissidij, rebellis obedientiæ, „ *Ioan. Auila monita Iacobo Gusmano, & Gaspari Loarti tradita.*

58 idolum

„idolum in loco sancto Dei stans: quod iterum at-
„que iterum moneo, vt demoliamini: vt Deus ibi
„per fidem regnet; multa fiducia persuasum ha-
„bentes, eum id velle, quod Præsides vestri præci-
„piant. Id vnicum solatium ac perfugium habeto-
„te: id quamdiu stabit, rectè vobiscum erit. His

59 *Ioannes Auila quæ monita scripserit ad Olauium.*

Auila cùm Loartem, Guismanumque supremis monitis instruxisset, eosdem insuper Olauio pro veteri amicitia, præclara commendauit epistola, in qua & ipsum duabus præcipuè de rebus admonuit. Primùm vt gratias agens summas de religiosæ dono vocationis, caueret inde quidquam sibi supra cæteros arrogare. Sed consilio S. Bernardi ad Fratres de Monte Dei, ideo sibi plura & maiora adminicula ac præsidia necessaria fuisse crederet, quòd infirmior & ignauior esset. Sæpè enim Deus homines, qui sibi de religiosorum Ordinum excellentia placeant, ita vlciscitur, vt sinat ipsosmet tam aridos corde, pauperes ac miserabiles fieri, quàm esse externos sibi ipsi fingebant. Deinde (vt intelligas quàm geminum illud Euãgelicæ sapientiæ lumen Ignatius, & Auila contentirent) quod tam impensè Guismano, & Loarti de subijciendo sensu iudicioque mandarat, id ipsum Olauio grauiter multisque denunciat, vt ab iudicio proprio tanquam à capitali hoste etiam atque etiam caueat. Inde doctos discrimen maximè periculosum incurrere, quorum multi iusto Dei iudicio arcentur, ne degustent ex arbore vitæ, quòd immodicè ex arbore scientiæ pasti sint. Profundam orationem, simplicitatem cordis, consuetudinem cum simplicibus contra inflantem scientiam remedia esse, contraque iudicij proprij pestem; in qua depellenda non minùs diu laborandum esse, neque languidiùs, quàm in remouenda priùs insciția laboratum sit. De ipso

60 *Quid de Societate, & B. Ignatio Ioan. Auila sentiret.*

verò Ioanne Auila Michaël Turrianus Cordubam cùm veniisset, hæc ad Ignatium scripsit. Iuuat enim ipsas interdum magnorum virorum voces inserere: Quam, inquit, de Patre ac Magistro „ Ioanne Auila conceperam animo opinionẽ, eam „ confirmaui vehementer, cùm in hominis con- „ gressum vsumque perueni. Fuitque maximũ mi- „ hi sinceritatis ac veritatis eius spiritus argumen- „ tum, cùm vidi, quàm ex animo complectatur & „ excipiat spiritum Societatis, & cuncta eius insti- „ tuta: idque ait se facere naturali quadam quasi „ proprij amoris illecebra, quòd omnia planè con- „ gruunt cum ea forma, quam in animo suo ipse „ descripserat: id esse, quod suo in spiritu sentiebat „ ac sentit. Verùm se paranymphum instar S. Ioan- „ nis fuisse, & gaudio gaudere propter sponsum. „ Nec aliter sibi contigisse atque si puer conetur „ lapidem ingentem attollere, qui dum præ virium „ infirmitate rem nunquam perficit, vir superue- „ niens robustus, pro virium magnitudine nullo „ negotio tollit, suoque loco aptè constituit. Quo „ simili vir modestissimus se ipsum paruulum cum viro valido conferebat Ignatio, qui onus hoc alie-

61 *Auila cùm per valetudinem inire Societatem non posset, suos discipulos ad eam misit.*

næ curandæ salutis multò quàm ipse melius ferret, ac suis humeris sustineret. Et addebat, quamuis ipse pro voto societatem coire cum illo per ætatem viresque non posset; curaturum se certè, vt ad eam quamplurimos, quotquot idoneos reperisset, ex sua disciplina submitteret; nec minùs ei foris, quàm intus prodesset. Haud aliter ab eo factum ac dictum. Complures ex eius disciplina deinceps, & quidem optimi ad nos prodierunt, & inter nos sanctè pieque vixerunt, sanctissimeque diem obierunt. Societati verò ipsi plurimum ille & auctoritatis & gratiæ sua auctoritate, eximiaque in eam beneuolentia comparauit. Ad extremum supremo suę vitę die corpus suum Montillæ iussit suæ voluntatis beneuolentiæque pignus in æde nostra sepulturæ mandari.

Iam Borgia vbi se Præpositum alijs, & sui iuris quodammodo sensit, nec habere qui se pietatis in studijs, atque in suo coërcendo corpore coërceret, auxit vehementer solitas precationes: & ciliciorum, verberationum, ieiuniorumq; asperitates intendit magno cum incommodo valetudinis, cui tantum quotidie detrahebat, quantum studijs illis asperioribus adijciebat; vt necesse habuerit ea de re commonefactus Ignatius frænos ei castigationis injcere, & illius regendi corporis habenas alteri tradere; ne id suo, sed alieno tractaret arbitrio. Non facilè dixeris, quàm è re diuina, Societatisque fuerit commissam Hispaniam fuisse Francisco, quo plus haberet firmitudinis & incrementi. Id enim temporis est ei credita, cùm Societas ipsa tenera adhuc & perpusilla erat, nec à paucis explosa & exagitata: cuiusmodi solent esse, quæ à Deo tacitis ac lenibus oriuntur initijs. Borgia tamen eam suo splendore nobilitauit, sua administratione propagauit, suo exemplo ad sanctitatem excitauit, sua virtute auctoritateq; multis ab incommodis maximisque oppugnationibus defendit atque protexit. Adsciuit in eam plurimos, quos partim ætas viridis cum raris egregijsque naturæ donis, partim constans cum exquisitis litteris ac doctrina, partim cana & extrema cum eximia prudentia commendabat. Collegijs orientibus, & modò natis robur & vires addidit, noua perexiguis orsibus inchoauit, quæ deinceps ipsa adoleuere cum die, plurimumq; in Ecclesia commodi peperterunt. Visus est Deus quocunq; manum suam Franciscus verteret, eò ipse suam pariter admouisse. tam ex sententia, tam prosperè cuncta gerebat. Nec deerãt, qui cùm res humanæ prudentiæ regula metirentur, existimarent, quæ gerebantur à Borgia, ea primio illo ex amore spirituque gigni, quo ferebatur in peramicam paupertatem, non tam cæteris imitabili, quàm admirabili: dictitarentque tam multa amplecti Collegia tam nullis nixa principijs ac fundamentis, id fraudi damnoque tum ijs esse, qui ad ea Collegia mitterentur, dum ad ea velut vuæ nondum suam maturitatem assecutæ, deliguntur acerbi; tum Societati vniuersæ, dum plura suo sinu complectitur, quàm arctè contineat. Ignatius tamen, qui sublimiore quadam prudentia, & magis diuina præstabat, agebaturque à superno illo spiritu, qui per ipsum Societatem seuerat in orbe terrarum, eamque per Borgiam dirigebat & propagabat; vsu quoque & experimẽto perdidicit, non ipsum esse Borgiam, sed Deum per illum, qui Collegia moliebatur & inchoabat. Proinde cùm quid eum, si quid monendum videbatur, monuerat, de cætero quiescebat, & omnia eius permittebat arbitrio. Declarabatq; dies ipsa deinceps Dei digito impelli Borgiam: nec ab eo potuisse, sub tali duce atque

62 *Borgia æquitas vitæ: & quantum in Societatem inuerit.*

63 *Deus adest Borgiæ cœpiis.*

ma-

magistro non rectè fieri, quæ fiebant. Quam Dei prouidentiam ac misericordiam agnoscimus etiam in alijs condendis fundandisque familijs; vt in earum ortu primos auctores ac patres suo instinctu multa moneret: quæ si quis ad humanæ prudentiæ normam dirigeret, perspicuos errores duceret rum, cùm à Deo tractata & gubernata exitus admirabiles continerent, consiliaque tam alta, vt sine eo ipso Numine, vnde suo velut ex fonte trahebant originem, comprehendi sentirique non possent. Ratio, quam Franciscus inibat 64
regendi eos, quibus præerat, & cæteros adiuuandi ea erat. Primùm vt Deum ardenter & continenter oraret, vt qui prouinciæ dedisset onus, is etiam vires ad sustinendum neruosq; sufficeret. *Borgia administrationis ratio.*

Dein splendor exempli, quo tanquam face quadam cæteris prælucebat. Primus enim ad labores, & omne officij munus, tanquam diligens vigilansque pastor suo gregi præcurrens excitabatur. Postea dabat operam, vt & quæ inchoata iam erant Collegia recognosceret, & quæ recentissimè condebantur inspiceret, ad eaque, quoad eius fieri posset, se ipse conferret, non modò vt suo muneri satisfaceret, verùm etiam vt eo maiorem patientiæ captaret segetem. Admiratione digna res erat spectare hominem tanto iam fastu, tantisq; vitæ commodis enutritum, tot & tantos obire terrarum tractus feriente sole, imbribus ingruentibus, hieme & æstate pariter exurente, nocturnis æquè temporibus ac diurnis, maximis incommodis, in magna cibariorum penuria, nec rarò somnos de solo carpentem: & hæc omnia læto ferentem animo atque tranquillo; solùm vt perpaucos pauperesque Dei famulos de more conuiseret. Sanè ingens erat Francisci gaudium, & serenitas oris, cùm Sociorum tecta succederet: vt suo cunctos exhilararet ingressu, cum eoque simul omnis videretur ingressa lætitia, accensa pietas, impertitus ardor spiritus, & amor omnia patiendi pro Christo. Quòd si quis in ijs Collegijs 65
contractiore fortè animo languidioreque fuisset, is ad vnum Francisci aspectum se colligebat, & mœroris disiecta nebula cor animumque mulcebat. Vnumquemque singillatim, & remotis arbitris affabatur, ad omnemque officij laudem impellebat, suggerendis opportunè pro cuiusque necessitate præceptis & morbi genere medicina, cuncta studens ad Constitutionũ, quas à Natali acceptas tanquam diuinum opus venerabatur, vbique normam exigere. Interdum vnum cunctis coactis in locum cõstantiam in suscepto proposito, & singulare Dei beneficium ingerebat, quòd è durissima Ægypti seruitute, tenebrisque cæcis eductos, per horribiles & formidabiles Oceani fluctus sicco vestigio transmisisset: simul eos per desertam huius vitæ peregrinationem cœlesti pane sustentans. Reuocabat in mentem breues hominis dies, & circumscriptos tam exiguos humanæ vitæ cancellos, præmiorum æternitatem, sanctorum virorum exempla, labores immensos, & contentiones inanes cæterorum hominum, quorum comparatione labores nostri quieti sunt quàm laboribus propiores. Perpendebat quanta demum infelicitas foret, quàm extrema miseria, si, cùm per eos Deus tot homines à peccatis eximeret, & hostilibus ex insidijs eriperet, ipsi in eas se induerent; & in ijs fluctibus, vnde alij per eos emergerẽt, mergerentur. Quòd si quis fortè ex ijs, quibus ille præerat, vt homo in noxam aliquam incidisset vel leuem; antiquissima ei cura erat, vt is erratum agnosceret atque corrigeret, offensoque Deo pro dignitate ac viribus satisfaceret. Ad hocillũ suis verbis & exemplis inuitans, Sentio (aiebat) meis contractũ esse „
peccatis, vt hãc tu noxam incurreres: sed æquum „
fuerit vt ad eam eluendam vterque nostrũm pœ- „
narum aliquid subeamus. Ego quidem hæc at- „
que hæc subibo, tu vicissim quid subeundum pu- „
tes tecum ipse delibera. Quis tam ferus ac fer- „
reus, non ad hanc tantam suauitatem paternamque caritatem mitesceret? quis non flecteretur?

Rectoribus ac Prouincialibus separatim præci- 66
piebat, vt secum ipsi reputarent, sibi reddendam esse rationem eorum, quos susceperint regendos, memores se patres esse, nõ heros; ministros, non dominos; eosque à se fouendos & continendos vt filios; adhibita tamen cum comitate grauitate, cum facilitate, si vsus fuerit, seueritate: omninoque studerent eorum sibi animos propter Deum adiungere, quo solutiora & faciliora essent omnia. Ac ne vnis dumtaxat verbis atque præceptis Collegiorum niteretur inspectio, is, vt antè dixi, cunctis in laboribus, humilitatisque muneribus suo præibat exemplo. Ministrabat mensis, humi stratus singulorum pedes sanctis osculis excipiebat, & tanquam vnus è Tironibus nuper additis nauabat operam coquo: custodias publicas, & valetudinaria consolandis inclusis & ægris frequentabat. Conciones varijs locis habebat, & ad discipulos pro ætate captuque sermones. Ita in vno eodemque misericordiæ munere humilitatem pariter & catitatem pulcherrimo quodam societatis fœdere copulabat. His maximè modis serebat Franciscus & irrigabat noua germina Collegiorum, Dominus autem incrementum dabat: & quæ ad animi, quæque ad corporis commoditates pertinent, duplicabat. Sæpè enim vsu venit, vt cùm Franciscus ad Collegium aliquod peruenire, rebus omnibus egẽtissimum, eius ingressu simul ingredi videretur diuina benignitas, & rerum omnium, quæ natura desiderat, abundantia.

Prouinciales quoque suæ procurationis par- 67
tes piè ac sapienter aggressi. Verùm Francisco *Ioan. Baptistæ Barmæ Stradæ Prouinciali adiutor subiunctus.*
Stradæ, quo magis in Euangelij opus vacaret, datus, vti cupiebat, adiutor, Ioannes Baptista Barma, in quem paulatim præter nomen Prouincialis, cætera translata sunt omnia. Præerat eo tempore idem Gandiensi Collegio & Valentino egregijs Christianæ prudentiæ editis documentis, magnæ in eo tractu auctoritatis. Pollebat 68
multùm dicendo, planeque videbatur in lingua *Barmæ virtus.*
eius singularis quædam ad capiendos incendendosque amore virtutis animos vis & gratia insidere. Quippe loquebatur in eo pariter cum lingua solida quædam imago pietatis, & eminens in toto habitu oris & corporis comitas grauis, sapiens bonitas, & erudita modestia. Per Quadragesimam Fontenetum (id oppidum est prope Valentiam honestum ac frequens) concionum causa profectus; quamuis multi de eo apud se habẽdo certarent, nunquam potuit ab hospitio pau-

perum diuellis; cùm diceret velle habitare in suo, id est pauper in pauperũ domicilio. Idque ipsum inter cætera Fontenetti facta meliora, cùm exiguum neglectumque reperisset, amplum, & aptè instructum reliquit, peregrinis simul excipiendis, simul curandis ægrotis. Amor autẽ erga eum oppidanorum in Paraskeue maximè est cognitus; cum post incredibilem vim lacrymarum, quas & fuderat ipse, & auditoribus excusserat; ita tamen mysterij, de quo dicebat, maiestate incitatus est, vt se ipse, quamuis conaretur, coërcere non posset. Tum ex ipsa concione aliquot è primoribus veriti, ne inter gemitus & lacrymas spiritus cum & vita deficeret, suggestum, curaturi vt sibi parceret, conscendere. Hac eadem caritate, cùm per æstatem Satan totum oppidum factionibus distraxisset, nec pacis via reperiretur, accersitus per autumnum est Barma. Obduruerant pectora factiones ducentium, nec cessere ictibus primis: tamen paucis diebus regustata Patris suauissima caritate, eius se totos ac penitus nutui permisere. Is vtriusque partis capita, & præcipuos assecla vocat in templum, Sacrum facit, conuersusq; ad populum pacificã hostiam sustinens manu, multa de pace, quam Christus, qui præsens aderat, quem fidei oculo certiore quàm corporis coram sese spectabant, primam terris attulerat, suprematn reliquerat; multa de caritate mutua, quam idem filius Dei suorum voluerat esse discipulorum insigne ac notam, disputat. Quo spectaculo, pondereq; verborum concitati auditores ruunt in amplexus, mansuramque gratiam communi gratulatione refarciunt. Ac Barma quamuis certatim in alia vocaretur atque alia oppida; tamen re bene gesta foris, ne quid longa peregrinatione domesticæ res paterentur incõmodi, Valentiam maturè se refert. Hìc surgebat feliciter noui templi constructio. Nec defuere, qui cœpto operi conarentur obsistere. Sed Curionem id tentantem mors cita coërcuit: alios Apostolicæ super hac nominatim causa datæ litteræ refutarunt. Quanquam autem ædes sacra nuper inchoata vsui esse non poterat, flagrabant tamen sacrorum studia, quæ viris in priuato sacello, feminis commodata in æde tradebantur. Cui rei non exiguo adiumento erat B. Ioannis Miconis auctoritas doctissimi ex Dominica familia Theologi: qui perditos interdum homines implicatissimæ conscientiæ, cùm sani esse cœpissent, & suos mores componere animos induxissent, auxilij consilijque causa mittebat ad nostros, maiori cum Societatis laude, quàm referre modestum sit. Insignis vir ille fuit, & illius decus ætatis, quem miraculorum commẽdatione sanctitas illustrata Beati vocabulo decorauit. Is magnopere Societatis existimationi, dum & à maleuolorum obtrectationibus eam vindicat, & eius palàm vsu crebraque consuetudine retinetur, sua auctoritate constituit. Omnino delectabatur sanctissimus senex nostris rebus, nostrisque progressibus perinde ac si vnus aliquis de nostris esset: & fieri rerum omnium particeps accuratè volebat, quæ tota Societate, præsertim apud Indos gererentur. Nec secùs ad eum nostri, quàm ad parentem consilij auxilijque causa confugiebant. Haud dissimili & animo erat & patrocinio ex eodem sacro Prædicatorum Ordine alterum Valentiæ per idem tempus lumẽ B. Ludouicus Beltranus. Quorum quo conspectior auctoritas erat cùm sua luce, tum splendore per tot sæcula coruscantis familiæ; hoc maiorem inde commendati Sociorum labores in populis, ad eos iuuandos curandosque habebant vimque quæ per id tempus in ægrotorum etiam egestate lenanda in primis efficax fuit. Erat quidem Valentiæ commune valetudinarium, sed ab omnium corporum, tum animorum subsidio vastum. Cui vt cõsuleretur, institutum est Vigilantium à nomine Sodalitiũ, cuius alterna vicissitudine fratres nocturnis apud ægros horis ac temporibus excubarent; feriatisq; diebus suum quoque laborantibus afferrent obsequium atque solatium. Explicabatur insuper tanto concursu populi catechismus, vt, cũ ea schola tribus haberetur in templis, vix multitudini satisfieret. Cuius iucunditas fructus si non alia, ea certè maxima & lætissima fuit, quòd explosis iam vulgò profanis atque lasciuis, pia introducta sunt cantica; vt fora passim, & vrbis compita diuinæ legis carminibus resonarent. Pari carminum sanctitate Gandiæ expiabatur quodammodo cælum. Gemini fratres quotidie in oppidi vias egressi cum tintinnabulo, duobus scitè concinentibus pueris cæteram puerorum multitudinẽ congregabãt, quam paulatim se adglomerantem associantemque canentibus vocem, deducebant in ædem sacram, non minore natu grandium agmine cõsequente. Quod cùm perenni mensium multorum institutione factum esset, salutares passim cantiunculæ, & diuinæ notitia legis increbuere, feracia semina cogitationum actionumque sanctarum. Ad tollendum præceps & inutile iusiurandũ (qui morbus magno cum Dei & animorum probro longè lateque vagabatur) multæ toto Catalauniæ Principatu institutæ sunt Sodalitates sub augustissimi nominis Iesu titulo à Petro Domenecco, eo qui prosperrimo euentu orphanorũ domos instituerat in regno Lusitaniæ, vnde etiam opportuna ad catechismũ auxilia puerorũ in Congum, Indiam & Brasiliam dimissa narrauimus. Is Abbatiæ præerat Villæ Beltrani, quod prope Barcinonem est oppidum: editisque iam pridem Societatis votis, dum domesticis difficultatibus distinetur, quod non poterat societate conuictus, id pietate ac rebus agendis, ostendebat eiusdem se cum cæteris Socijs esse membrum corporis, eodemque spiritu contineri ac regi. Suæ Abbatiæ ad quamdam quasi cœlestem speciem statu composito, excitata in oppido Sodalitate nominis Iesu, quò adscribebantur ea lege Sodales, vt certa sibi irrogata mulcta à temeraria iurandi cõsuetudine temperarent; cùm successum ibi optatissimum vidit, ad latè propagandum salutare inuentum curas adiecit. Sedis Apostolicæ Legatus Poggius, ea faciẽs iter, fructuque delectatus Sodalitatis, & Patris industria, cœtus eos latè excitandi potestatem amplissimam fecit, additis ex Ecclesiæ thesauris Indulgentiæ muneribus. Barcinonensis Antistes, & sacri Inquisitores, quibus etiam boni sacerdotis industria vehementer arriserat; sua sponte rationem ea Sodalitia statuendi, simulque exemplum potestatis ab Apostolico Legato factæ, & concessarum Indulgentiarũ, magno numero edidere

69 *Valentini Collegij res.*

70 *B. Ioannes Mico ex Ordine Prædicatorum Collegio Valentino egregiè fauet: utemq; B. Ludouicus Beltranus.*

71. *Catechismi celebritas & vtilitas.*

72 *Ad consuetudinem temere iurandi tollendam instituta permultæ Sodalitates.*

dere typis: quæ exempla variis dispertita locis ad eam consuetudinē inducendam ac muniendam momenti plurimum attulerunt. Igitur octo ipsos Catalaunię Episcopatus breui Sodalitia nominis IESV complerunt mira fœcunditate, magno Domenecci gaudio: ad quem veluti ad auctorem ac principem, cùm adire omnia ipse loca nō posset, litteræ subinde afferebantur, hìc quingentos, ibi sexcentos, alicubi mille iam numerari Sodales; vnoque in monasterio Montis Serrati paucis diebus iustum è conscriptis volumen expletum. Res eò deuenerat, vt pueri quoque inter se pulchro certamine pœnas reposcerent, ac, si cui fortè vetitum verbum per vias publicas excidisset, in eum cæteri impetu facto non priùs dimitterent, quàm pœnæ loco in genua procumbentem figere oscula solo cogerent.

73 *Cæsaraugustæ res turbida.*

Cæsaraugustæ etiamnum de ponenda alicubi sede laborabatur inter multiplices aduersariorum obtrectationes atque conatus. Non deerant, qui à frequenti sacrorum vsu, quem iam sanè inter multos præcipuè Alfonsi Romani cura sparserat, indignis modis dictisque horrendis, quo maiorem propagatoribus concirent inuidiam, populum conarentur auertere. Verùm vt à Deo res illa manabat, irriti inanesque eorum fuere conatus: nec idcirco sacrorum studium in ciuitate deferbuit, cùm pro veritate pugnaret euentus, & in optimo quoque viro minimè fallax experimentum. At ne sedes vsquam tota in vrbe poneretur, qui, quoue modo contrà pugnarint, rem memoratu odiosam non exequar pluribus. Namque vbi semel atque iterum perspectum est Patres modestiæ pacisque studio optatis paratisque domicilijs cedere, quò deinceps cunque accederent, illico qui erant vel longo interuallo proximi Curiones, aut sacrorum virorum, aut virginum cœtus contrà cooriebantur. Nec obscura procellæ, quæ anno insequenti effusa est, signa dabat Antistes. Cæterùm Strada Prouincialis cùm intelligeret maius aliquod Cæsaraugustæ dandum Societatis specimen, eò cùm per ætatem venisset, sua illa Euangelica tuba è clarissimis suggestis insonuit, & in celeberrima æde S. Mariæ, quam à Columna ex prisco miraculo vocāt (quòd super eam Deipara etiamnum viuens S. Iacobo apparuit) & ad nobile illud valetudinarium, & aliis in templis, Ecclesiarum Præsidibus certatim ad sese trahentibus, & populo auidè quocunque vocaretur, sequente. Sub hæc ad explorandam nobilium ciuium, incitandamque erga Collegium voluntatem commodissimum esse duxit conuocare nobilitatem in aulam Proregis. Is erat Ignigus Mendoza, Mellitensis Comes, qui magnopere fauebat. Cùm ergo ducenti ampliùs cum Prorege alijsque proceribus conuenissent, Strada ingressus est duobus cum Socijs, deque Societatis institutis, & opportunitate Collegiorum quæ ad ciuitates populosque rediret, ad horæ fermè curriculum disputauit. Cuius adeò probata est omnibus disputatio, vt suum studium vniuersi in re Collegii promouenda detulerint. Aderat Iuratorum vnus proximus à Prorege sedens: qui consurgens officiosè recepit, audita se apud cæteros Iuratos dicturum, vt operam suam ad sanctum illud inceptum ipsi quoque conferrent. Sed Iurati, Consiliariique ipsummet Stradam suo in concilio eadem agere voluerunt: auditique sunt eo agente, qui dicerent, vel detractis suæ suorumque liberorum necessitati cibarijs, perficiendo Collegio se præstò futuros. Summa vtilitas hæc fuit, vt ciuitas, cui minùs nota Societas erat, de eius vitæ rationibus probè edoceretur. Adeò vt dictitaret Prorex, qui in tanta iam luce detrahere ei conaretur, eum suæ potiùs existimationi famæque detrahere, & suis potiùs luminibus, quàm alienis officere. Adhæc tum ciuitatis, tum ipsius quoque Proregis, vel in maximo ære alieno, reique nummariæ difficultate, tum nobilium denique virorum voluntaria collatione ad opportunas Collegio ædes primo quoque tempore comparandas idonea summa confecta est. Interim commodè cecidit, vt Aragonensis regni Protonotarius, cùm sese ad curiam sua cum familia transferret, domum suam Societatis in vsus, dum ædes illa proprias sibi compararet ædificaretue, liberaliter offerret: in eamque Patres Septembri ineunte migrarunt paulò magis ad eorum functiones appositam, quàm quæ fuerat mercede conducta. Canonicus etiam quidam Iuris peritus, qui ad Societatem se adiunxit, non librorum modò, cæteraq; domestica supellectile, verùm etiam nonnullis Ecclesiæ vectigalibus eius inopiam subleuauit.

74 *Martini Nauarri de Societate iudicium.*

Salmanticæ mutuo certabant inter se studia sanctitatis, & sapientiæ. Cumque hac Martinus Nauarrus Azpilcueta vir & doctrina & pietate clarus in primis iter haberet, Patresq; nostros salutatū venisset, cū diceret debere se obedientiā, quam toti Societati detulisset, ei quoque deferre Collegio; piè omnes, deque genu complexus solicitè monuit, vt Salmanticensis Parisiniique Collegiorum fundamenta quàm optimè constituerent, vt quæ vrbes veluti fontes quidam litterarum essent, quò externorum plerique confluerent: cumque Ignatius contra Satanam eam instruxisset ornassetque classem, qua nulla maior vnquam esset instructa (sic enim ille loquebatur) magnas Societatis Collegijs domibusque tempestates non defuturas. Quod opinor vir ea sapientia modestiaque nequaquam comparandi gratia, nisi hactenus pronunciabat, quòd Societas tota ad bellandum ipsa in acie constituta est, & omnibus penè machinarum ac telorum generibus vtitur. Nam idcirco aduersus eam ipse vicissim teterrimus hostis pugnauit semper tam acriter, pugnabitque dum suum illa locum tenebit. In tuendis porro animis & transmittendis in cælum, non est reticendum boni sacerdotis exemplum Gasparis Fernandij Toletani: qui moribundum vocatus ad ægrum, vt eius confessionem eliceret (sæpè etenim monitus, nimis diu tam salutare Sacramentum quotidie differendo ac procrastinando protraxerat) offendit eum ardenti iam febri delirum: cumque cohortando monendoque ægro profici sublata mente non posset, ad orationis se præsidia conuertit, suoque cum socio in extremum cubiculi angulum se coniiciens, in preces se totum dedit. Ea vis precum fuit, vt ruenti Deus ad interitum animæ, & tam grauiter periclitanti succurreret. Mirum dictu,

75 *Vis orationis.*

ctu, nec eius, quod de B. Raymundo nuper in Sanctorum numerum relato commemoratur, absimile. Vix precem suam Gaspar absoluit, cùm ægroto mens redijt. Quem cùm resipuisse Pater animaduertit, sano confessionem suggerit, & tranquillissimè confitentem absoluit, dein cælesti viatico communitum, iubet agere de more gratias ad horæ quadrantem. Quæ cùm piè admodum ille fecisset, Gaspar, Amplius, inquit, quod requiramus nihil est: continuoque æger quasi facta potestate, recidit in amentiam, nec vnquam amplius resipuit, vt, qui modò per insaniam capax esse diuinæ gratiæ non poterat, is gratiam iam cælestem adeptus etiam per insaniam peccati capax esse non posset.

Compluri quanquam vsitata spiritus exercitatio multum animis commodi superioribus annis semper attulit, cùm per eam iam inde ab nostri Collegii incunabulis Complutensis Academia multorum magnorumque virorum copiam in hanc familiam effuderit; hic tamen annus in ea re longè fœcundissimus fuit: cùm Societatem inierint delecti viri viginti, qui vel suæ disciplinæ studiorumque metam attigerant, vel adhuc in nobilissimo illo sapientiæ domicilio versabantur.

76 *Initiũ Collegij Conchensis.*

E cæteris Collegijs, quæ prouinciæ Castellanæ sunt addita, Conchense fuit: cuius inde fluxit origo. Cùm è Complutensi Collegio per æstatem interdum valetudinarii nonnulli salubrioris cæli petendi gratia Concham mitterentur; per eam occasionem Petrus Tablares tum alios Conchenses ciues, tum Petrum Puteum è Canonicorum Collegio ad exercitia spiritus pellectum Societati adiunxerat, cui prius non leuiter erat infensus. Itaque cùm Villanoua primo vere Concham ad Alfonsum Vergaram venisset, adeò Petrum iam deditum addictumque rebus nostris inuenit, vt ædes, quas ipse ad delicias sibi prorsus ex animi sui sententia vnà cum hortulis & fonticulis extruxerat, Collegio instituendo concesserit. Ædem insuper sacram suis sumptibus extructurum, & quidquid ad domesticum instrumẽtum pertinet, curaturũ se benignè ac prolixè recepit. Ventum est in earum possessionem ædium III. Idus Septembris, lecto à Canonico die, quòd is dies eo loci sanctissimo Mariæ nomini Dei parentis deuotus & sacer esset. Dum hæ in Religiosi domicilij formam rediguntur, apud Doctorem Vergaram sex de Societate Alfonso Lopio Moderatore versati. Sed Alfonsus & Pertusa impigri & industrij sacerdotes prima piorum laborum Conchæ fundamenta nobilissima posuere. Neutri facultas aderat ad agendum è loco superiore cum populo; tamen conuisendo carcere, & erudiendis ignaris, admouenda confitentibus aure, & habendis familiaribus de plano colloquijs tantos in ea ciuitate tamque incredibiles motus fecere, vt, quod maximè optandum vbique est, auctoritatem pijs rebus, quam merentur, ac dignitatem apud vulgus quoque conciliarent: & quos ad eos antè suppudebat accedere, ne digito monstrarentur, ij postea vitioso pudore depositio, & eorum certatim consuetudinem expeterent, & ad pia frequentanda munera conuolarent. Verùm vt hæc quoque colonia suas altè radices ageret, Christia suo more Deus prospe-

77 *Periclitatur fama Collegij Concha.*

ris ac lætis admiscuit. Deprehenderat domi suæ ciuis in flagitio sacerdotem. Quam contumeliæ notam vt vindice ferro deleret, mortiferas incesto plagas inflixit. Sed is elapsus è manibus saucius ad Patres fortè obuios cruentatusque confugit. Cuius illi misericordia cõmoti, nec quidquam præterea gnari, facilè passi sunt eum diei reliquum apud se ducere, obligatisque officiosè vulneribus, & plagis etiam animi confessione curatis, deportandum curarunt ad matrem. Sed vnde laudem referre consentaneum erat, inde probrum ac dedecus reportarunt. Ex ea re rumor tota illa diœcesi manauit, vnum è Societate cum muliere deprehensum, multis plagis impositis fuisse necatum. Nec difficile fuit eam suspicionem in hominum pectoribus gigni, qui cruore infectum oblitumque presbyterum Societatis ædes subeuntem & exeuntem aspexerant. Sed fecit Deus pro sua in suos famulos prouidentia, ne presbyter ille tam subitò ex acceptis vulneribus interiret, vt eo agnito patesceret veritas, erroremq; plerique deponerent; nec Societatis nomini labes illa tantæ turpitudinis adhæresceret. Potuit tamen ea res esse posteris documento, ne cùm incidunt eiusmodi tempora, partes has humanitatis & caritatis temere ac repentino quodam cum impetu, sed iudicio consilioque suscipiant; ne, dum cæteris prodesse volunt, suo nomini famæque obsint.

Ex Concio ex errore quodam.

78 *Placentini Collegij exordium.*

In eadem prouincia iactum est initium Placentini Collegij: cuius auctor Guterrus Caruaialius Episcopus fuit. Qui cùm Lainij ac Salmeronis in Tridentino Concilio notitiam & vsum aliquẽ habuisset; Societatis opinione captus, & fama fructus, quem eius tum Collegia ferebant, ipse quoque consilium cepit constituendi in sua ditione Collegij. Ea de re cùm sedulò scripsisset Tridento ad Ignatium, ac deinceps perseuerasset flagitans; missus est ad eum ineunte Augusto Villanoua cum Doctore Marco Salina: eõdem posteà cum Bustamantio, alijsque nonnullis Borgia ipse se contulit. Quorum omnium aduentus, licet eius auctor fuisset Episcopus, homo alterius partis atque factionis (erat enim ciuitas infesta partibus) cunctis tamen optatissimus & gratissimus accidit: vt instar miraculi videretur, tantis vniuersorum plausibus, Religiosorum etiam Ordinum, homines ibi nouos exceptos, perinde ac si eorum esset operà ac laboris industria ciuilis omnis tollenda discordia, & pacis otia referenda. Diuersabantur apud Episcopum separatim, dum ille Patribus domicilium, vt in animo habebat, templumque construeret. Borgia summa omnium approbatione concionandi initium fecit, quem consimili plausu secuti mox sunt Salinas & Bustamantius. Ac Salinas quidem mense Nouembri tradere in æde maxima frequenti Clero notitiam officii, conscientiæque causas instituit: Dionysius Vasquius præcipua diebus sacris capita catechismi, eademque quotidie socius alius magis ad captum puerilis ætatis.

79 *Initium domus Probationis Septimanæ.*

Mittebat Deus per id tẽpus tam multos tamq; idoneos ad Societatem viros è Salmanticensi Complutensique præsertim Academijs, vt ad eos propriè ac separatim instituendos Probationis condenda domus, quæ ad eam diem nulla in

ea prouincia fuerat, videretur. Et alioqui B. Pater Natalisque decreuerant, vt singulis in prouincijs, quantum fieri posset, sua essent domicilia ad periclitandos Tirones, ac diligenter erudiendos: cùm ipso esset vsu compertum magna proficiscì incommoda, si Nouitij præpropere in lucem ac puluerem proferrentur: ac demum necesse esse in proprijs Societatis mores ac leges, quæ iam publicabantur, nouellam sobolem conformari: vt vnum vbique aptè cohærens compactumque, & quasi coloris eiusdem adolesceret corpus. Impulit ergo Deus honestum è curia virum, Ioannem Moscheram è Vallisoleti Rectoribus vnum, Hispaniæ Proceribus notum, quiq; ad id tempus à Societatis hominibus sic abhorrebat, vt eorum vbique declinaret aspectum; vsque eò, vt ipso die S. Antonij Patauini, cui Vallisoletani Collegij sacra erat ædes, cùm ibi plena proposita esset Indulgentia, & Borgia concionaretur, & ipse ante fores præteriret, pedem inferre ea solùm causa noluerit, ne quem Sociorum conspiceret. Hunc igitur Deus impulit, vt vix septimo pòst die, commutata subitò voluntate, domum, quam Septimancę cum hortis habebat, sex passuum millibus ab vrbe Vallisoleto, Societati donaret. Qua de re cùm per litteras Borgiam, vt illuc accederet, & ędes illas inspiceret, monuisset; accessit hic, & sedem illam ad Nouitiorum recessum & institutionem propè factam animaduertit. Ioannes igitur aduocata coniuge, de eius consensu voluntateque domum tradidit ad instituędum Collegium; quanquam statim vt in Probationis domum commutaretur, probauit: & se vectigal quoque attributuros annuum ambo recepere. Hanc tantam Moscheræ commutationem, vt ab extremis ad extrema repentè migrarit, miraculo homines assignabant. Nec sanè quid principio hominem ita conuerterit, proditum est. Verùm id quod penitus Societatis non modò in gratiam, sed in admirationem quoque rapuit, fuit spectata Borgiæ modestia paucis diebus quibus apud se habuit Septimancæ. Obseruabat hominem & admirabatur, ante omnia, quòd sermone, mensa, rebusque omnibus socio se laico (is erat Ioannes Paulus Borellus, quem Natalis comitem Roma deduxerat) coæquaret.

80 *Exempla humilitatis quantarum fuerint.*

Cùm verò is aliquando antiquæ homo simplicitatis mulæ insidęs euocari ad fores Patrem Franciscum iussisset, ex eoque, qui statim prodierat, quæsiuisset quid esset factum eius iumenti capistro: tum verò hæc videns audiensque Moschera, nec humana lance, sed diuino quodam examine ponderans; cùm mèti se tanta simul humilitas Borgiæ, ac totus superioris temporis splendor obtulisset, vsque eò permotus est, vt exinde passim negaret, quidquam esse splendorem humanæ gloriæ, quidquam magni nominis existimationem, sed omnia inanem ludum & vmbras; cùm talia ipsi suis spectare oculis contigisset. Tãta est exemplorum vis, & honoratæ præsertim humilitatis. Nimirum longè ampliùs hæc apud eum exempla, quàm meditata concionatoris valebat oratio. Tantos autem habuit ad virtutem pietatemque progressus, vt qui propter inimicitias nunquam vitam suam in publicum produxerit, nisi sclopetariorum ac militum manu succinctus contra inimicorum audebat insidias; is postea Vallisoleti vias ac fora celebraret inermis, & sine telo, modò huic condonans iniurias, modò illi pro pace supplicans, ad omnemque se paratum satisfactionem ostendens. Et eò vsque beneuolentiæ studium in Societatem exarserat, vt, cùm in suis præterea bonis haberet aliud Septimancense nobile domicilium, eius se possessione Societatis causa priuarit, eo consilio, vt è primis ædibus æs redigeret in annuos eius fructus atque prouętus. Migrauit eò Societas IV. Nonas Octobris: vbi tum Patres non ampliùs quinque, duce Baptista Sancio, Ioannis sumptibus alebantur: quorum vnus Grammatices, & Latini sermonis elementa tradebat: quæ tamen ipsa eo, qui consecutus est, anno versis in Nouitiorum palæstram Collegij primordijs, tradi desitum est. Interim, vt erat paupertatis peramans Borgia, iussit eius simile tectum extrui, quod extruendum curarat Ognati, rudi scilicet è materia atque cæmento, quæ suis humeris vnà cum Tironibus comportabat: in eoque ædificio parietum loco storeæ fragiles perexigua cubicula distinguebant. Borgia verò dum in his curis vigilijsque totus est, & rem Societatis in Hispania strenuè promouet, nouum rursus periculum adiit, ne ex obsoleti humilitate vestitus ad honorem purpuræ vocaretur. Id enim Princeps Philippus agebat. Quod odoratus Pater ab eius sorore sui perstudiosa Ioanna (quæ mortuo iam Ioanne Principe nuper è Lusitania venerat, vt regni gubernacula pro fratre tractaret, dum is ex Anglia, quò Reginæ ducendæ gratia discesserat, remearet) summè contendit, suis vt litteris ab ea mente deduceret fratrem, rogaretque ne pateretur id ab eius vrgeri parente Imperatore Carolo. Fecit illa ex animo quod rogabatur, sua etiam causa, cùm sanctitate ac sapiętia Borgiæ plurimùm vteretur. nec nihil profecit. Ignatius quoque, tametsi omnes Romæ aditus occuparat, tamen vt hoc insuper accederet munimenti, iussit Franciscum è promulgatarum Constitutionum formula vota illa priuata concipere, quæ ab edita professione priuatim Professi nostri concipiunt: quorum vnum est, nullum vt dignitatis honorem admittant, nisi eius adigantur imperio, qui pro potestate imperiósq; peccati vinculo detrectantes obstringat. Voluitque ea ad se vota B. Pater in scriptis mitti: qui mos etiamnum viget. Ipse verò Borgiæ causam cum Iulio Pontifice tam ardenter egit, vt tutum illum ab huius imperio, & ab honorum periculo metuque præstiterit.

81 *Noua studia de Borgia Cardinali creando.*

Cùm verò tota Hispania nouas Societati sedes ciuitates virique Principes offerrent, ijs ne morè omnibus Ignatius gereret, Sociorum paucitas faciebat, quòd minùs poterat nouis Collegiorum initijs operam dare, sine veterum detrimento. Erat enim in ea sententia B. Pater, vt priùs ad stabilitatem firmarentur incepta, quàm in ordiendis nouis opera poneretur. Nec è re disciplinæ putabat ad ea mittere nuper admissos, ipso iam vsu perdoctus, eos in Collegijs siue nouis, siue perparuis non tam commodè ijs imbui posse moribus pietateque, quàm susceptę vitæ rationes exigerent. Quare cùm tot inchoari, quot offerebantur vltrò, Collegia non possent; dimittebatur

tebatur in omnes terras, præsertim in eas, quæ præter cæteras egebant ope, qui suppetebat numerus operarum, haud exigua diuini cultus amplificatione. atque hinc Hispalensis primus ortus

82 *Semina Collegij Hispalensis.*

Collegij: vbi cùm peruersi perditique homines serere praua dogmata, & quæ castæ orthodoxæque religioni sunt inimica cœpissent; hanc Deus Borgiæ mentem benignus iniecit, vt eò missis aliquot presbyteris Collegij semina spargerentur: quod multi ciuium postulabant, & Vicarius quoque Archiepiscopi Ceruantes Salazarius, is, qui deinde Tarraconensis Archiepiscopus, & S.R.E. Cardinalis, deque Societate meritus optimè fuit. Primum ediderunt specimen hominum nostrorum Hispali Consaluus Consaluius, & Alfonsus Auila (qui deinde Basilius dictus est) in primo ipso ingressu præbito singularis modestiæ documento. Nam cùm ideo mitterentur quòd Ioannes Fernandius ciuis perhonestus & locuples Basilij pater conspectũ filij perdiu flagitasset; hi vbè ingressi perexigua stipe emendicata ad xenodochiũ, quod vocant Amoris Dei, rectà tetendere: nec tamẽ eo recepti, quòd iam clausis peruenerãt foribus, ibidem apud ianuam pernoctarũt stratis humi corporibus, & quidẽ longè, vt retulere, iucundiùs, quã si in molli culcitra iacuissent. Postridie agnitus Auila est, & à parente, ad quem peruolauit indicium, domum cum Consaluo deductus: ac protinus ambo Vicario summè volente, cum populo agere, ac militiæ suæ aduersum Satanam arma expedire exorsi, magnam approbationem retulerunt ac fructum. Sed breui digressi ad inchoandum circa ostium Bætis domicilium, perrexere in oppido, cui *Sanlucar de Barrameda* vernaculum est nomen. templum Luciferi olim, siue æstuarium Astæ fuisse creditur. Portus hac tempestate inclytus est propter classes maximè, quas in occidentis Solis nouum emittit orbem, & inde recipit. Ducum Medinæ Sidoniæ, & Comitis Nieblæ rogatu sedes eo loco ponebatur, oblata spe Collegij tandem explendi: & opportunitas inuitabat tum propria ad commeandum per Oceanum, tum publica ad oppidanos & conuenas, classiariosque, & nauticam turbam iuuandam. Dum Consaluus & Basilius Sanlucari elaborant, Borgia, quem interior quidam instinctus ad festinandum incitabat, Ioanni Suario sacerdoti mandauit, qui tum Salmanticensi Collegio præerat, vt vel ægrotus Hispalim se conferret, ageretque cum Medinæ Nieblæque Dynastis nuper commemoratis, alijsque nonnullis amicis de domicilio aliquo tanta in vrbe: vbi tantisper diuersari de Societate possent aliqui, dum propriarũ ædium opportunitas offerretur. Quò cùm Suarius venisset, & Vicarium Ceruantem conuenisset, ab eo perhumaniter acceptus, ac iussus Societatis muneribus fungi; manu ad opus admota, boni sacerdotis curis studijsque semper intentus, tractare sedulus Dei verbum, expiare animos sacris, interuisere ægrotos, omnium commodis seruire, ærumnosam ipse vitam & tenuissimam degere, ibique diuersari atque quiescere, vbi exciperetur, vt pauper atque mendicus. Et tamen in tantis laboribus & incommodis factum est, vt è diuturnis suis inueteratisque conualescceret morbis (fit enim interdum id diuinitus, vt qui Dei causa se ipsi negligunt, & animo & corpore rectiùs valeant) & eo vsque se illi ciues adiungerent, vt nobilis eques Ferdinandus Pontius Leonius cognita eius Hispalim aduentus causa, præcipuas illi ad diuersandum ædes, & alij alia, quæ vel ad domesticam supellectilem, vel ad tuendas Sociorum vitas pertinere videbantur, offerrent. Quibus Borgia cognitis ipsemet, misso Septimãcam Bustamantio ad Probationis domum inchoandam, Placentia Hispalim venit, Paulo Hernandio, & Prouinciali Michaële Turriano eòdem accitis: qui simul ac domum, quæ nostros parabatur ad vsus, tam luculentam, tamque ornatam aspexit, grauiter est commotus, & cum Suario conquestus.. Nam cùm esset, vti sæpè significaui, paupertatis flagrantissimus Borgia, gestiebat quodammodo cunctis eam locis, cunctisque in occasionibus amplexari, & in eius gratiam perpeti omnia: vt qui iam dudum intellexerat, quo paupertatis altioribus humilitatisque fundamentis sanctitatis fabrica niteretur; eo firmius & ad diuturnitatẽ stabilius fore, quod superimponitur ædificium. Quocirca cùm Natalitiæ feriæ tum appeterent, nec per tempus quærere liceret alias ad diuersandum ædes; diuersatus est tum quidem in iis, sic instructis & præparatis. Sed enim haud ita pòst multò in alias ruinosas angustasque migrauit: quæ cùm vbique ruinas ageret, & imbribus essent peruiæ, crebrò fiebat, vt non modò cubile, verùm etiam caput ipsum summa hominis cum voluptate perpluerent. Adeò erat in amoribus paupertas. Cuius inter incommoda cùm se denique positum pro voto cerneret, passis ad Deum manibus, oculisque defixis in cælum laudes ei canere & hymnos cœpit, quòd se tali munere dignaretur, quod que in eam vrbem tam nobilem, tam præcipuam per hominem tam imbecillum, tam nullarum virium, Societatem videret inuectam. Durissima ea fuerunt initia, & dira Patres egestas exercuit, seu quòd ipsi paupertatis amore dissimulabant & negligebant incommoda, quæ si suis corporibus indulgerent, facilè propulsarent, seu quia noui homines ignorabantur à ciuibus, qui re sua familiari notis forsitan occurrissent. Sed occurrebat his, vt solet, temporibus Deus, & qui volucribus alimenta ministrat, non patiebatur suos fame siriq; famulos exarescere. Et quidem cùm aliquando nihil esset omnino panis, nihil esculenti in cella penaria, ac ne nummorum quidem aliquid in arca, vnde parari cibaria possent, eademque luce superueniissent hospites Patres; rectà Suarius Rector ad Borgiam, sciscitans iuberétne signum de more dari, cùm iam instaret hora prandendi. Borgia cùm paululùm hîc hæsisset, & quasi ad orandum animum collegisset, Rectorem intuitus, explicata fronte dixit, Vestram Pater pulsate campanam, & in Deo spem reponite. Vix campanæ chordam Rector adduxerat, cùm nunciatur adstare puer ad ianuam velatam fiscinam baiulans, quarerecta & euoluta commeatus inuentus est liberalis ac largus, missus ab Isabella Galindia, ita vt superfuerit etiam ad pauperum pastum. Quod vbi resciuit Borgia, Hæ sunt, inquit, scholæ quædam & documenta cælestis magistri, quibus nos ad eius spem erudit ac fiduciã.

83 *Borgia à maxim. paupertatis.*

84 *Diuina prouidentia in suppeditando suæ familiæ victu.*

Intel-

Intelligamus itaque nihil illis, qui diuinæ eius ſtudent gloriæ, vel ad animi, vel ad corporis commodum defuturum. Non Hiſpali modò, ſed in re ſimillima Septimancæ Vallisoletique pia Deus ſupplicatione Borgiæ domeſticæ neceſſitati penuriæque conſuluit, miſſo Patribus, cùm iam accumberent, tempeſtiuo & copioſo admodum commeatu, incertum vnde, ſilentibus obſtinatè baiulis munerum largitores. Patres tamen prouidentiſſimam Dei curam ſecum ipſi taciti reputantes omnis beneficentiæ fontem & auctorem in occultis beneficis agnoſcebant. Borgia verò ipſe, quo vberiores diuinæ prouidentiæ fructus in Christi pauperes obſeruabat, eo maiore exardeſcebat amore religioſæ paupertatis. Qui cùm eſſet Hiſpali diſceſſurus, & ad eos, quos in eo Collegio relinqueret, verba faceret; dixit inter cætera, quæ ſibi diſcedenti lætitiæ voluptatem afferrent, illud fuiſſe præcipuum, quòd eos ſine tecto, & ſine vllo commeatu relinqueret; quos tamen ipſos iubebat ſine cura & ſolicitudine eſſe, quòd foret aliquando tempus, cùm eis omnia redundarent. Hæc vaticinatus eſt Borgia, & vaticinationem Dei numen impleuit. Ex his enim tenuiſſimis paupertatis initijs fuſa eſt ramorum magnitudo, quam cernimus, & aucta meſſis vbertas, quam in hac vrbe quotidiano labore colligimus, vbi tres hodie Societas habet tam luculentas, & tanto Patrum numero refertas ædes, qui toti animorum ſaluti deſeruiunt, & in educanda virtutis doctrinæque pabulis iuuentute tantis plauſibus elaborant. Atque hæc prima Hiſpalim Societatis ingreſſio.

85 *Granatenſis Collegij primordia.*

Nec minùs felix eius Granatam introitus. Iacobus Sanctucrucius è noſtro Ordine ſacerdos, eiuſque frater Chriſtophorus Sancius indidem ciues aliquantum annui vectigalis, & domum Collegio inchoando dedere. Petrus Nauarrus cum Socijs tribus Corduba miſſus eius domus poſſeſſionem VII. Idus Septembris accepit, in eaque poſtridie, qui dies erat natalis Deiparæ, vt idem quaſi Collegij natalis eſſet, adornato ſacello diuinam rem fecit. Sedes erat celebri loco, & excipiendis contubernalibus ferè tredecim capax. Genus hominum ad honeſtatem eſt pietatemque propenſum, & Chriſtianis moribus ſatis erat excultum. Nam poſt receptam è Saracenorum ſeruitio ciuitatem anno ſalutis M. CCCC. XCII. pios admodum, à quibus ea coleretur, Archiepiſcopos tulit. Et Ioannes quoque Auila nuperibi ſementem optimam fecerat, vt mirum non ſit tam gratum & Archiepiſcopo ipſi viro Præſulique optimo Petro Guerrero, qui noſtra inſtituta cognorat, multumq; probarat Tridēti, & Academiæ & Ordinibus omnibus fuiſſe Societatis aduentum. Vbi cùm ex Academia eſſet nemo, qui politioribus iuuentutem litteris erudiret, hanc ſcilicet prouinciam Societatis hominibus reſeruabat.

86 *Petri Guerreri Archiepiſcopi Granatenſis in Societatē ſtudium.*

Quibus in eam vrbem ingreſſis Curiones Archiepiſcopus omnes, & qui ſacerdotijs & fortunis Eccleſiæ ſeſe alebant, conuocauit, affatuſq; monuit, Societatem Ieſu tum potiſſimùm à Deo excitatam, cùm refrixiſſe caritas videbatur: proinde ſtudendum eſſe cuique ſuas vt accuratè partes ageret, ne ad eas agendas deſideraret externos: quos ipſos cùm pro ſua Deus bonitate Granatam quoque miſiſſet, dandam eſſe operam vt eos imitari ſtuderent. Deinde Patrum tenuitati inopiæque cognitę re frumentaria ac nūmaria proſpexit tam prompta benignitate, vt præcepto obedientiæ impoſito ab ſe peti quidquid neceſſarium foret, iuberet. Poteſtatem inſuper ſacerdotibus fecit ea condonandi peccata, quæ ſuæ de more Cathedræ reſeruarat: maiora præter hæc beneficia & adiumenta pollicitus, quod cumulatiſſimè præſtitit. Orandi viam de Ignatij formula vſque eò probauit, vt publicè eam deprædicaret: ac pro concione quondam de ſeceſſu diſputans Chriſti Domini in deſertum, tanquam ad exercitia ſpiritualia dixerit ſeceſſiſſe, vt omnes ſuo inuitaret exemplo, doceretque neceſſarium cuique ſubinde eſſe ad res animi ſui conſiderandas locum tempuſque vacuum ſumere. Rector etiam Academiæ Doctor Sancius, & regij fori (Audientiam regiam vocant) Præſes Abulenſis Epiſcopus Societati valdè fauebant. Nec his Canonici, Curiones & Parochi quidquam in amore, ac nominatim facelli regij ſacerdotes cedebant. Canonicorum è numero Franciſcus Turrianus viri locupletiſſimi filius, cùm in oppidum Sanlucar ad exercendum ſpiritum ſeceſſiſſet; Granatam inde reuerſus coram Antiſtite eo ſe honore ſpoliauit, Societatique ſe ac rerum ſuarum pleraſque dedit.

In Cantabria Michaël Ochioa cùm vicos & oppida ritu Apoſtolico peragraret, plurimis animi ſalutem, nec paucis corporis more ſuo qui totum annum ægroti iacuerant, porrecta ad bene precandum dextera, momento reſtituit. Tantumque ei ſecundùm Deum in ijs partibus tribuebant, vt eius euocati fiducia remotioribus etiam è locis ad eum ægri aliique concurrerent.

87 *Res Luſitanica.*

Inter hæc cæterarum incrementa prouinciarum Luſitania quoque ſuas progreſſiones habebat. Et quidem æſtimando beneficio religioſæ vocationis, ſolidandæque Sociorum conſtantiæ non mediocriter profuit inconſtantis ſacerdotis exemplum Petri Paradi: qui cætera minimè malus vir, cùm pertæſus vitæ ſuſceptæ in Societatis corpore cōtineri cum reliquis nulla ratione poſſet, ad extremum domum ſuam, haud tamen à votis liber immuniſque diſceſſit. Cumque ſua ipſe ſententia ac iudicio, Doctoris etiam cuiuſdam auctoritatem ſecutus (nondum enim ita planè res noſtras, vt poſtea factum eſt, Sedes Apoſtolica explicarat) nullo ſe teneri voto cenſeret, ſolutiſſimo pacatiſſimoque viuebat animo cum cætero populo: &, quod deterrimum erat, nullo ore nulloque Dei timore munitus confidentiſſimè ſeſe ad inſtituendos iuuandoſque cęteros qui ſe ipſe deſtituerat, peneque perdiderat, comparabat. Non tulit hominis audaciam cæleſtis vltio. In ipſo articulo temporis, quo ſe ad Eccleſiæ myſteria tractanda, proximiſque adminiſtranda conuertit, dirum ei morbi genus immittitur. Tantis enim vri doloribus torqueriq; cœptus eſt, cùm ſibi totus turgeſcere videretur, vt nullam caperet quietis partem neque diurnæ, neque nocturnæ: & quidem nulla antegreſſa febri, nulla cauſa: vt in ea inueſtiganda reperiendaque hæſitaret, fruſtraque deſudaret omnis ars medicorum. Iam curationis gratia deportandus erat propter paupertatem ad publicum

88 *Pœna diuina exemplū in deſertorē Societatis.*

ægrorum hospitium, cùm ad eum se confert Co-
89 nimbricensis Collegij Rector Leo Henricius, & pro paterna caritate rebellem, vt ad Collegium redeat, ibique curetur, hortatur. Is haud animo minùs, quàm corpore tumidus, respondit suis se rebus, animique saluti, per se admonente nemine consulturum. Ad eam vocem continuò pes læuus enormiter intumuit: & à pedibus, quos in Ægyptum referre non puduit, primùm orta pernicies. Rector tamen occasionem inde captans ad sanitatem hominis reducendi, acriùs eum adhortari, vt quando in tanto vitæ salutisque discrimine versaretur, duritiem à præcordijs arceret, & mentem suam aduersus monitores amicissimos flecteret. Verùm ille non modò monitis non acquieuit, sed cùm votorum sponsione auctoritate Præpositi Generalis liberaretur, quo tutiùs è vita discederet, beneficium deriuit; perinde ac si ijs vinculis solueretur, quibus nequaquà teneretur astrictus. Serpebat interim in pede tumor cum amplificatione doloris, & deportatus ad ægrorum hospitium chirurgis medicisque committitur, quorum de sententia digitus ei maximus, quò summa mali diritas confluxerat, ne proxima quæque traheret, amputatur. Nec tamè compressus est tumor; sed cùm manaret in horas latiùs, reliqui etiam amputati sunt digiti. Iam cunctis erat digitis mutilus, nec multiplex obtruncatio, totoque corpore vstiones adhibitæ sistere vitiosum humorem, pestis pabulum fontemque valebant. Neque reliquum erat aliud, nisi vt ipse quoque pes totus obtruncaretur. Lata iam erat sententia, iam expedita scalpella, quæ chirurgus immitis in putrescentem demergeret pedem: cùm denique mens obstinata resipuit, & sui misertus æger aperuit oculos. Tum demum ne totus & animo & corpore funditus interiret, Rectorem accersijt, agnouit erratum, & professus, quam abiecerat, obedientiam, ad omnia se paratum ostendit. Mirum dictu, simul ac Rectoris amplexatus obsequium, tumorem animi posuit æger, tumor quoque corporis stetit, puttredo serpens quieuit; tametsi antea medici confirmarant nullam ad eum curandum morbum reperiri potuisse medicinam: vt appareret malum inuectum à Deo, cuius comparatum est sapientia, vt in suo quisque vitio plectatur, & noxiæ pœna respondeat. Secandus tamen pes putridus fuit,
90 & quod erat marcidum excidendum. Quem ille tantum subiturus ictum voluit nostros, quos antea fugerat, interesse, & ijs inspectantibus exsecari: qui cùm super ferrum manumque chirurgi sanctissimum Iesu nomen identidem inclamarent; tantum ille concepit animo robur, vt postmodum affirmaret, in excipiendo vulnere vix se dolorem vllum sensisse. Is postea sibi restitutus, quamuis optaret redire, non tamen ampliùs in Societatem receptus est. Itaque cæteros inter homines mansit, segregatus à nostris, mente quidem sanus, nec Conimbricensi Episcopo inutilis; cæterùm altero pede mutilus, quo diuini beneficij quoties gradum faceret, veniret in mentem: & Societatem simul recordaretur amissam, simul Leonis Henricij vocem, qui negligenti quondam sacrificare, fore tempus cecinit, cùm vellet, nec posset. Nec minùs admiranda facinoroſi perditique hominis resipiscentia fuit, eodem rectore & adiutore Leone. Is peccatorum turpitudine ac multitudine quodammodo obrutus atque oppressus, ferre se ipse non poterat, & vt sui ipsius iudex & carnifex esset, sibimet exitium atque perniciem veniæ desperatione parabat. venenum hauserat, & ampliùs hebdomadam certam potionem ieiunus hausit, obstinatus mori. Cumque multis indagatis sui interimendi vijs, nulla Deo prohibente & miserente procederet, ad extremum se Satanæ dedidit, totusque ei se animo & corpore mancipauit. Mox eius tyrannidem, cuius se mancipium fecerat, est expertus, tot tantisque ex eo die corporis doloribus tortus, tot animi cruciatus angoribus, vt ad eius inconditas voces, & miserabiles vlulatus omnis vicinitas expaueſceret. Ea re cognita Religiosi cœnobitæ quidam auctores fuere propinquis atque domesticis, vt æger deduceretur ad nostros. Quem vt Leo Rector aspexit, & quem miser deuenisset in locum percunctando cognouit, ad diuina præsidia se contulit, preces indixit suis, & ipse supplex humilisque Deo misericordiam elicuit. Deinde aggressus hominem de spe deiectum erigit, & ad spem reuocat: agit de animo componendo, & saucio pectore persanando: reditum in gratiam cum offenso Deo, qui benignus & misericors esset & præstabilis super malitia, pollicetur; modò humilem per confessionem, & anteactæ vitæ detestationem virus euomat peccatorum: quod vt pacatiùs faciat, liberationem etiam angorum atque dolorum, quibus conflictabatur, exorat, inducias impetrat, & spe bona completum excipit confitentem. Ab ea confessione omnia de cætero ei fuere tranquilla: conualuit; corpore pariter & animo, initoque vitæ melioris initio perseuerantiam magna spe salutis æternæ ad extremum vsque retinuit.

91 *Magni peccatoris uersus.*

92 *Vis sacra confessionis.*

Ex Eborensi Collegio in oppidum Eluas Henrici Cardinalis rogatu, par sacerdotum Emmanuel Fernandius, cui mox decreta est Æthiopica expeditio, & Petrus Sancticrucius profecti, quadrimestri labore nullam reliquere pietatis aut publicæ aut priuatæ partem non egregiè cultam ac perpolitam. Curatæ conscientiarum veteres plagæ, sublati pellicatus, odia restincta, iurandi execrandiq; lubricum, instituta Sodalitate sanctissimi nominis Iesu, propositisque singulas per Parœcias in tabella vitandis verbis, miro modo coërcitum, cantilenæ profanæ catechismi exclusæ carminibus, cœtus menstruæ homologeseos & synaxeos institutus; quæ sancta mysteria ampliùs centum iam frequentabant. Sacerdotes prima Exercitiorum hebdomada eruditi omnes, & ad suum munus, ante omnia ad aures benignè præbendas confitentibus incensi, rei pretio explicato, ac sedibus quoq; in eum vsum aptiùs cõcinnatis. Ita rectè institutorum progressioni constantiæq; consultũ. Quanquam Eluij (vt est disciplina pietatis, vbi præsertim degustatus est fructus, cõciliatrix blandissima) vt ijdẽ qui cœperãt, cœpta proueherẽt, contenderũt. Ipse Prouincialis Miro cum Antonio Quadrio oppidũ Moram reuisit, resque à se inchoatas olim atque compositas hoc procliuiùs confirmauit perfecitque, quòd oppidanis vnicè carus erat ac venerandus.

93 *Res gestæ Eluis & in oppido Morã.*

Aderat

94 *Mironis humilitas.*

Aderat Diœcesim lustrans Cardinalis Henricus, qui dum publicam hospitalem domum inuisit, Mironem, quem febris lecto affixerat, decumbentem in turba pauperum reperit, multùm lætatus atque commotus humilitatis exemplo. Sed Pater breui valetudini redditus, Olisipponem redijt, totus prouinciæ procurationi intentus.

95 *Collegium S. Antonij magna vtilitatis.*

Olisippone hoc, si vnquam, tempore grata in vulgus & salutaria Societatis munera extitere. Florebat Professorum domus, frequentiaque maxima celebrabatur. Collegium verò S. Antonij tanto erat in pretio, vt magni nominis viri nullum Olisippone opus ab Rege fructuosius conditum prædicarent. Amplius sexcenti auditores numerabantur, progressu in litteris, pietate, modestia toti ciuitati lætissimo. Alij atque alij (vt tanta in vrbe) affluebant in dies: nec promptum erat vel ponere modum numero, vel facere satis innumeris, quamuis noui additi essent Magistri. Euentu tam prospero lætissimus Rex, cùm adhuc id Collegium Conimbricensi, vt impensæ inde sufficerentur, connexum fuisset, per se se stare voluit, ac proprijs niti subsidijs, quæ posteriores deinde Reges affatim suppleuerunt.

96 *Ab Conimbricensi iungitur.*

97 *Lusitana aula pietas.*

Almerini, vbi frequens agebat aula, ad domicilium Societati antè attributum sacra ædes hoc anno extructa. Planè regiæ omnis domus atque familiæ in suscepto superiore anno cursu Christianæ laudis, potiùs incitata, quàm remissa contentio est. Frequens omnium confessio, & ad diuinam mensam accessus: ad cohortationes in aula Consalui Vazij promptæ aures excipiendæ diuinæ sementi, feracia corda frugibus edendis. Infans Elisabetha non, vt interdum præ malo pudore homines solent, latebras ad pietatis captabat studium; sed palàm cum liberis omnibus stata piæ meditationi tempora impendebat. Regina Prouinciali edocente ex primo orandi modo, quem B. Ignatius tradit, singulis diebus vnum è Decalogi præceptis sedulò perpendebat. Itaque poterat videri gestire ac triumphare religio tanto in splendore tam culta. Et apparuit in acerbo vulnere Principum illorum altitudo animi atque constantia. Ipso enim ineunte anno Ioannes Princeps vnicum regni subsidium occidit. Mitigauit subinde publicum luctum prosper Ioannæ Principis partus, eius, quam postea in Castellam reuersam in rerum administratione vicariam successisse Philippo fratri narrauimus. Tum editus in lucem duodeuigesimo ab patris obitu die posthumus Regulus est; cui ex die natali nomen Sebastianus fuit. Isque est Sebastianus breue suæ gentis solatium, longa spes, luctus æternus.

98 *Cornely cum rege Congi disceptationes.*

Apud Congum in Africa agebantur etiamnum inchoatæ superiore anno tragœdiæ regem inter atque Cornelium, tum improbis sacerdotũ consilijs, qui cum rege versabãtur in curia, tum ipsius vitio regis adeò perditæ solutæque vitæ, nihil vt habere Christiani (quod tamen minimè videri volebat) præter vocabulum videretur. Adduxerat eò illum iam propè Cornelius, vt eiectis è suo sinu domesticis scortis & concubinis, voluptates suas intra matrimonij fines limitesque redigeret: idque facturum se rex ipse receperat; sed vt ad rem ventum est, promissa non fecit. Consanguineam, quam habebat concubinæ loco, & cui ius connubij non erat, per summam licentiam atque libidinem, frustra reclamante Cornelio, duxit: eamdemque totius regni consortem atque reginam coram Clero vniuerso, cunctisq; Lusitanis, & eo ipso, quem ad sacras confessiones adhibere consueuerat, sacerdote, ipsius probantibus factum, & concubinæ manus osculantibus, declarauit. Non his finibus regis erat circumscripta nequitia, sed ad vagas nefariasque libidines, & ad innuptas nuptias, hominum adiungebat iniuriam. Subornabat falsos testes, qui fictis criminationibus, falsoque iureiurando innocentiam opprimerẽt: spoliabat vita reos causa non satis cognita, & multa palàm peccabat alia, quæ cùm dissimulare Cornelij non posset integritas, nec in tanta hominum offensione silere, nihil ex suis admonitionibus præter odium reportabat. nec tamen idcirco deterrebatur. Sed quod forti animo semel cœperat, vt regis mentem sanaret, id perseueranter vrgebat: monebatq; regem ipsum, & Proepiscopum, qui regijs confessionibus præerat, nullo modo posse tot tantisque sceleribus obligatum, & sua voluntate in nefas omne ruentem per homologesim absolui. Cumque in eius aures præteruecta salutis monita non intrarent, statuit pro concione Cornelius ea, qua consueuerat, libertate docere omni iure prohibitũ esse, ne extra legitimum thorum libidines vagarentur, pellendosque domo famulos esse concubinatum familiaritatibus irretitos, nec ea labe notatos admittendos ad sacra. Quæ quidem ad regem delata concio, ea demum insedit in animo, & contrà quàm metuebatur, nihil habuit offensionis, cùm nemineni perstringeret nominatim, & sine personarum designatione regis in vitium inueheretur. Ita quanquam ipse suo non emersit è luto, suos tamen aulicos iussit omnes, qui concubinas alebant, earum impura coniugia honestis cum nuptijs atque legitimis commutare. Dissentiebant communes vulgaresque presbyteri, qui canibus sanctum dabant, & proijciebant ante porcos splendidissimam Eucharistiæ margaritam: ita quidquid struebat magno labore Cornelius, ipsi vafrè vno puncto temporis destruebant. Rex autem, vt erat ingenio non omnino hebeti, nec à natura pessimè institutus, nisi praua indulgentium sacerdotum assentatio præcipitem ageret; nimirum Cornelij sinceram mentem, & Euangelicam libertatem eo cœpit amare propensiùs, quòd responsa quædam ab Academia Conimbricensi perlata erant, admodum consentanea ijs, quæ Pater sæpè monuerat. significauit igitur omni deposita simultate, velle se cum illo in gratiam redire: & quoniam diploma Sedis Apostolicæ de promulganda in eo regno peccatorũ Indulgentia per id quoq; tempus erat allatum, ad eam promerendam se quàm accuratissimè comparare, spondens se non antè cœlestes epulas gustaturũ, quã segregata propinqua offensioni publicæ satisfaceret: neque eam reuocaturũ donec ab Apostolica Sede matrimonij copia fieret. Vicarius tamẽ Episcopi, quem eius præfuisse confessionibus dicebamus, omni ratione pugnabat, vt protinus sacrum Domini corpus sine tepidatione capesseret, nullum diuortium,

99 *Libera increpatio non semper offensionem habet, cùm palàm est causa.*

satisfactionem nullam necessariam esse: vicissimque persuadebat in sententia Cornelius, nec dimoueri de sua mente poterat. Peruicit tamen Vicarius culpam illam se præstaturum pollicitus. Eaque sponsione rex fractus, ausus est sacrosancta illa mysteria polluto ore contingere. Ne tum quidem Cornelius tacuit. Conuenit regem, & compluribus secum libris allatis de sententia Doctorum ostendit, quàm feciſſet imperitè Vicarius, qui ad id illũ suis hortatibus impulisset, & quantam ipse in eo audiendo maculam suscepisset. Quibus auctoribus ac rationibus rex conuictus, culpam suam agnouit, & ad eam diluendam meritas popoſcit pœnas: sed nequiter nimis ac stultè. Quoduis enim pœnarum genus potiùs, & voluntaria verbera cunctis inspectantibus erat subiturus, quàm vt muliebrem illum congressum, vnde tota pendebat causa, dimitteret: idque ipsum cùm demum promisisset, non diu perstitit in sententia; sed, vt momento perleui in omnem partem rapiebatur, in eamque potissimùm, quæ sensibus arridebat, post multos Cornelij labores, obstrepentibus imbecillæ menti sacerdotibus malis, ad ingenium facilè redijt, Cornelium iterum ab sese repulit, contempsit monita: quodque dudum damnauerat stultè repetens, in peius ruebat in dies, Patremque in Lusitaniam iam parantẽ rerum meliorum desperatione discessum, pedem efferre suo regno vetuit, minas insuper addens, & omni asseueratione cõtestans, si quid ab Lusitano Rege suo regno accidisset incommodi, id protinus se vlturum, & in ipsum, velut in auctorem versurum iras. Ita totus hic perpetuò rescindenda & redintegranda gratia, sine fructu consumptus est annus.

100 *Stultæ pœnitentiæ genus.*

101 *Ioannes Nunnius Tituano in Lusitaniam curaturus liberandos captiuos redit.*

In propiore Africa rex Algerij instructo exercitu Fessæ regnum inuasit, deuictum atque subactum regem expulit, magnamque ei captiuorum prædam abstulit. Christianos in eis ducentos, eorumque nobiles multos, quos ille singulos emptori centenis addicere cogitabat aureis. Ea permotus occasione Ioannes Nunnius, qui cum Ignatio Bogato redimendis è conquisita stipe Christianis & in fide Christi retinendis Tituani (quod regni Fessæ est oppidum) operam dabat; ad eum quoque Christianorum numerum redimendum exarsit acriùs, ne in eis periclitaretur simul cum libertate religio. Sed cùm maius esset redemptionis pretium, quàm vt conquiri corrogarique Tituani posset, ad conquisitionis molestiam peregrinationis sibi laborem adiunxit: & eius rei causa in Lusitaniam vsque proficisci non piguit. Considerabat enim, vt pius Martyr Cyprianus admonet, templa Dei esse, quæ capta erant, nec pati nos longa cessatione, & neglecto dolore debere, vt diu Dei templa captiua sint; sed quibus possumus viribus elaborare, vt Christum Iudicem & Dominũ & Deum nostris promereamur obsequijs. Hoc igitur incitabat impellebatque Ioannem antiquæ religionis exemplum, vt, cùm de redimendis captiuis fratribus è Barbarorum manibus ageretur, nullis neque molestijs, neque laboribus parceret, tanquam in ijs redimendis redimeret Christum, qui nos redemit de periculo mortis, & è Diaboli faucibus eripuit. Is cum captiuis ampliùs triginta suo labore redemptis, quorum plerique ætate & consilio imbecilles à Christo defecerant; relicto apud captiuos reliquos solatij causa & auxilij Bogato, Olisipponem ad Lusitaniæ Regem se contulit, eoque comitatu pium Principem exultantem in animorum lucris atque salute mira voluptate perfudit. Olisippone verò Ioannes eam pecuniæ summam paucorum dierum conquisitione collegit, vt aureorum millia viginti facilè superaret. Cuius partem aliquam ad socium suum Bogatum misit captorum in vsus, & redemptionem aliquorum: reliquam verò partem, eamque præcipuam apud ciues præcipuæ fidei tres depositam secum ipse ferre ad eam, quam diximus, Christianorum multitudinem, cuius causa in Lusitaniam venerat, liberandam deliberarat. Haud tamen ex voluntate res processit. Nam & ab Algeriano rege pretium redemptionis est auctum, vt ad constitutum millia ampliùs quatuordecim adijcienda forent; & ipsi Nunnio præter expectationẽ parandum iter in Æthiopiam fuit. Quo factum est, vt Rex quoque Lusitaniæ, quanquam à Mirone Prouinciali contenderat, vt Algerium remitteret Nunnium postulante Misericordiæ Sodalitio, & ad redemptionem captiuorum pecuniæ reliquum offerente; tamen rem ampliùs vrgendam non putarit, ne, si eò remitteretur Nunnius, ad Indicam transmissionem tempestiuè non rediret. Doceri tamen ab eo voluit, quemadmodum ducenta illa mancipia liberari pretio possent, vt ex eius deinde colloquio Misericordiæ Sodalitio satisfaceret. Ac ne vis Christianorum magna, quæ laborabat in ergastulis, Tituani sacerdotis spoliata præsidio sacrorum solatia desideraret; datæ sunt ad Natalem Commissarium litteræ, vt sacerdotem illuc alium pro Ioanne summitteret. Quod quanquam ab Ignatio, ad quem rem Natalis detulerat, est concessum, totaque res Prouincialis voluntati permissa; tamen tanta fuit operarum penuria, vt qui ad eam expeditionem idoneus esset, nouo præsertim in Indiam manipulo destinato, inuentus sit nemo. Mansit igitur vnus Tituani Bogatus, qui tam strenuus & ardens in tuendis seruorum animis & corporibus erat, tantæ præterea in perferendis eius rei gratia contumelijs & incommodis tolerantiæ; meritò vt à vulgo prædicaretur vt sanctus. Nunnius quoque ipse, dum in Lusitania multa in humilitate & obedientia, cæterarumque virtutum exercitatione se continet, qualis & quantus ex ea barbarie redierit, indicauit: facilè vt appareret, ea quoque negotia, quæ dissipandi animi seuocandique vim habent, vel in medijs occasionibus atque barbarie, si referantur ad Deum, & ex pietate sanctitateq; tractentur, non modò de sanctitate iam parta nihil detrahere, sed etiam augere.

101

Sed vt Æthiopica legatio Nunnio decreta paulò altiùs repetatur, non est silentio dissimulandum, quod optimi auctores commemorant, vulgi errore factum, vt is, ad quem missa legatio est, Preteiannes nostro in orbe cognominetur. Namque olim inter Asiaticos Scythas, qui hodie sunt Tartari, in prouincia Natay, quam Scythiam extra Imaum Ptolemæus, recentiores Catayum vocant, fuisse Principem Christianum, inter Asiæ Prin-

Æthiopiæ missionis causa.

104 *Preteiannes qui olim fuerit.*

Principes potentem in primis, quem Tartari Ethnici Vncham ; populares eius Christiani Ionanum, detorto ab Iona Propheta nomine, nuncuparint : eumdemque, quòd crucem in otio tranquillisq; rebus (vt memoriæ prodidit vir sanctus Florentinorum Archiepiscopus Antoninus) indicem susceptæ tutelæ pro Christi fide gestaret, quam sub armorum strepitum geminabat, alteram solido ex auro, alteram pretiosis è gemmis atque lapillis elaboratam præferens, vt significaret se & opibus & nobilitate cæteris orbis terræ Principibus anteire, & Christianæ religionis propugnatorem esse: inde sibi speciosum Presbyteri nomen apud nostros homines inuenisse. Hunc igitur verum aiunt fuisse inclytum olim Presbyterum Ionanum, eamque appellationem ad cæteros deinceps illius imperij successores, sicut apud Romanos Cæsarũ, permanasse. Cuius imperij tanta ferebatur esse potentia, tantæque opes, vt duobus & septuaginta regibus imperaret. Verùm id imperium cùm ad regem Dauid peruenisset, instigante Chingio quodam exercitus regij duce, vectigales Scythas, ne tributum in posterum penderent, defecisse: belloque exorto cùm Dauid captus & deuictus interijsset, regnum ad Chingium redijsse auctorem defectionis & belli, anno millesimo centesimo septuagesimo secundo, vel paulò pòst, altero & quadragesimo anno, ex quo Nestorianam Preteiannes hæresim arripuerat, vt florentissimo amplissimoque regno nihil nisi capitalis illa pestis attulisse videatur exitium. Chingius autem, cùm cæterorum regum nomen, quod velut hereditarium peruèniebat ad posteros, reliquisset, Vlarcanum de Catayo appellari se maluit. Relictus tamen est Preteiannis è stirpe modici imperij rex, vt quibusdam scriptoribus placet, qui Nestorianas Christianorum reliquias vnà collectas vltrò fouit : quas Innocentius Pontifex huius nominis Quartus, anno M. CC. XLVI.
105 à posteris Tartarorum regibus diuexatas, missis illuc è Dominicana familia Patribus, Magno Camo Tartarorum Principi commendauit : cuius adhuc in regnis plurimi Christiani è Nestorij secta reperiuntur, qui præter diuinam in Christo personam, humanam insuper humanæ naturæ affingit. Ergo reges illi Christiani florentissimi de schola Nestorij, quos in Europa Preteiannes appellabamus, cùm suum in Asia amisissent imperium, nihil nisi nomen in ore hominum reliquerunt: idque ad Abassinorum regem ex Asia in Africam errore vulgi translatum, etiamnum viget, & hominum sermonibus vsurpatur; quòd hic quoque rex venerandæ crucis insigne, velut auitæ religionis & ipse defensor vbique circumferat. Et errorem videntur confirmasse quidam ex Monachis Abassinis, qui nostrum in orbem cùm venissent, illudque celebre inuenissent nomen, & argumenta imperij quædam suum in regem caderent, planè ipsum esse Preteiannem asseuerarint. Et quamuis aliter ipsi nominent, tamen causas interrogati nostri vocabuli varias ex ingenio attulerunt. Vnde factum est, vt alij nostrorum auctorum priorem partem nominis non Presbyterum, sed Pretiosum, alij posteriorẽ non Ionanum aut Ioannẽ, sed Potentem reddiderint, quòd *Gian* Abassina lingua potentem significet. Hæc auctores magni nominis, & in primis Ioannes Barrius Lusitanus, de vulgi errore disputant. Illud certum est, quem hodie Preteiannem vocitamus, eum Dynastam quemdam esse Christianum Iacobitam, qui totius Æthiopiæ Abassiæ rex appellatur à suis. Is certè publicis in litteris ac diplomatis magnæ Æthiopiæ regem, regnorumque eius ac prouinciarum Principem se subscribit, & plurimarum nomina prouinciarum singillatim adscribit : quarũ impune multas in otio possidet, cæteras cùm in Maurorũ Ethnicorumque manus venerint, verbo tenus. Ea de causa perpetuũ ei modò cum Mauris, modò cum Ethnicis bellum est : ideoque loco nullo consistit, sed subinde solum vertit, quò necessitas vocat, tota cum aula, amplissimaque familia, omnemq; fermè suam in castris locisq; campestribus vitam agit. Cumque talis tantusque sit rex, totaque in Æthiopia copijs quàm qui maximè abũdet ; nullæ tamen in eius regnis visuntur vrbes alicuius numeri atque momenti, seu ædificiorum magnificentiam spectes, seu incolarum celebritatem atque frequentiam; cùm tamẽ in Abassię finibus, & eius extra ditionem, vel inter Barbaros vrbes munitæ non desint, frequentes insulis & ædificijs, mercimonijs commercioque celebres, diuitijs refertæ, & earum complures muris armatæ, quas aquarum plenæ fossæ circundant. Mirantibusque Lusitanis, qui versabantur in regia, cur suos illi vicos regione sq; contra quotidianas hostium irruptiones mœnibus non includerent, respondebant, regis sui vires atque potentiam non in saxis atque lapidibus, sed in populi neruis ac robore sitam esse: qui si muris vndique septas vrbes & instructas haberet, intermisso paulatim armorum studio, ad inertissimum perduceretur otium. Calce ac saxo ædificia priuata non substruunt, quòd consentaneum esse dicant, discrimen aliquod inter Dei templa, & priuatas hominum ædes interlucere. Huius ditionem regis Nilus & Astabora & Astapus inclyta flumina intersecant: quorum posteriora vbi confluxere, in Nilum demum consociatas effundunt aquas ad insulam Meroëm. Astapus ob magnitudinem pater aquarum ab incolis appellatur. Is oritur è lacu Barcena, quem Coloëm Ptolemæus appellat, ad latus Eoum in media fermè longitudine totius imperij, regnorumque omnium ac prouinciarũ, quarum se dominũ Preteiannes inscribit. Regio quæ plerumq; sedes est imperij, cęteris regni partibus feracitate præstat : vberem fundit frugem, messemq; præbet sæpiùs quotannis, alijs maturis segetibus, herbescẽtibus & subnascentibus alijs. Opinio Abassinorũ est regem suum, quẽ Negaz ipsi vocant, originem trahere ex filio Salomonis Milek è Saba regina; se autem ab ijs ortos, quorum in comitatu Salomon filium suum remisit ad matrem : Christi verò legem ab Eunucho reginæ Candacis, quem in Actis Apostolorum baptizatum à Philippo Diacono legimus, accepisse. primumque accepisse fidem oppidum Tigia dicitur : Tigiensique lingua publicæ etiamnum tabulæ conficiuntur omnes. Ab Alexandrino Patriarcha, quem suum ipsi caput & doctorem agnoscunt, Abunam suum, sacrorum Antistitem acci-

106 *Preteiannes hodie quis sit.*

107 *Quo modo habitent Abassini.*

108 *Ditio Preteiannis.*

109 *Abassinorum opinio de sua origine.*

110 *Abassinorum religio.*

accipiunt. Inde vnà cum Cophtis Ægyptiacis, & Dioscori Eutychetisque hæresim inciderunt; & multis præterea suis ac proprijs vrgentur erroribus. Nam cùm ipsi doctrinam Alexandrini sequantur Antistitis, qui ab Ecclesia Romana, summoque in terris Christi Vicario disiunctus est, quid mirum si corrupto fonte eius quoque corrupti sunt riui? præsertim quòd Abassini cum Romana ciuitate cõmercium nisi per Alexandriam & Ægyptum nullum habent. Auget insciriam labemq; religionis Ethnicorum Maurorumque consuetudo, quibus vndique cincti sunt; vt inter eos etiam promiscuè multis locis, & sine discrimine versentur Ethnici. Verùm vbi in Concilio Florentino, quod Eugenio IV. Pontifice Maximo præter alias nationes à Græcis, Armenis & Iacobitis summo studio celebratum est, omnes hæ sectæ profiteri palàm non dubitarũt sanctam Apostolicam Sedem, & Pontificem Romanum in vniuersum terrarum orbem obtinere principatum, eumdemque successorem esse Petri, verumque Christi Vicarium, Patrem Doctoremque Christianorum omnium; rex Abassinorum

111 *Abassini ad Ecclesiam reuersi.*

Dauid patre Nahau defuncto, quamuis adolescens, & etiamnum sub Helenæ auiæ tutela, noluit ampliùs eum, qui mittebatur ab adulterino Alexandriæ Præsule Patriarcham agnoscere: sed fama excitus earum rerum, quæ prosperè à Lusitanis gerebantur in India, legauit Matthæum Armenum vnà cum alio è proceribus Abassinis ad Alfonsum Albuquercium Indiæ Præfectum, vt amicitiam cum Emmanuele Rege iungeret: cui sui regis litteras atque dona, præcipuè verò augustissimæ crucis Christi fragmentum, in aurea inclusum pyxide reddiderunt. Hinc aliquot post annos Abassinorum postea legatio ad Romanũ Pontificem Clementem VII. initium duxit. Is enim, quem dixi, Dauid legatum suum cum muneribus illuc misit, qui suis Pontifici verbis celeberrimo in conuentu Bononiæ, cùm Carolus Cæsar coronatus adesset, tanquam vniuersæ Ecclesiæ Pastori, summoque in terris Dei Vicario, solennem venerationem obsequiumque deferret. Verùm, cùm diu postea gens Abassina suo orbata Præsule, sacerdotum penuria laboraret, redijt ad ingenium, & Dioscori Eutychetisque vestigijs pertinaciter inhærens ab Alexandrina Ecclesia Patriarchã nomine Marcum accersijt; quæ cùm à sacrosancta Apostolica Sede, vti diximus, communique omnium capite Romano Pontifice sit seiuncta, non potest pastoralem auctoritatem aut alteri impertiri legitimam, aut sibi ipsa recipere. Ferebatur inter Ægyptios oraculo editum, id quod Marcus ferebat ipse, futurum breui, vt è remotis regionibus sacerdotes illuc accederẽt, qui se cum ipso coniungerẽt, mittendumque ab Ecclesia Romana Pastorem, qui Æthiopicæ Abassinæque præesset Ecclesiæ. Quocirca

112

rex Claudius, filius Dauid atque successor, optimæ initio mentis atque consilij, seu oraculi religione admonitus, seu impulsus opportunitate Lusitani commercij, præsertim quòd aliquot annis antè magna subsidia ab Lusitanis acceperat contra Gradaametem regem Zeilanum, qui eum ad vltima penè deduxerat; per litteras Lusitano Regi Ioanni eius nominis Tertio significauit, si bi gratum fore, si ab Romano Pontifice legitimũ rectèq; sentientem Patriarcham ad suos pascendos regendosq; populos impetraret. Rex autem Lusitanus iam pridem cupidus Abassini regis ac regni Catholicam ad fidem auctoritatemq; Romani Pontificis adiungendi, postulauerat in eam rem iam inde ab anno M. D. XLVI. (vti tum docuimus) Patres aliquot ab Ignatio. id quod tanto studio à B. Patre ac contentione susceptum est, vt quos in ea regna transmitteret, ijs iam ad obeundam ritè legationem illam præcepta quædam & documenta conscripserit; vicissimque Ioannẽ Regẽ multis ipse rationibus incitarit, vt rem non modò diuinæ Maiestati gratam, Ecclesiæq; vniuersæ salutarem, sed ipsius etiam aptam commodis, regnoque perutilem atque perhonorificam promouere atque vrgere non intermitteret. Nihil tamen ea de re, nisi ad hunc annum quartum & quinquagesimũ actum est: quo Rex denuo ad Ignatium scripsit, duodecim vt è Societate viros non minùs probitate vitæ, quàm eruditionis laude præstantes excerperet: è quibus vnum ipse Patriarcham, duos autem eius adiutores & Successores eligeret: cæteri verò suis cõcionibus & colloquijs inueteratas è deceptis mentibus hæreses, & errorum fibras euellerent. Ignatius regijs acceptis litteris, quanquam exploratissimum iam habebat plurimos de Societate fore, qui cupidè profectionem illam expeterent, ad eamque se se vltro ac libenter offerrent; quo tamen id esset exploratius, monitos omnes voluit, præsertim Lusitanæ prouinciæ Patres, nulla facta de honore mentione, vt quibus ad ea regna pronus esset animus, ij se per litteras indicarent. Neminique tam arduam in expeditionem, iteráque longinquum animus & alacritas defuit. Ignatius igitur post accuratam precationem tres spectata admodum virtute viros, & per omnia in Societate probatos, Ioannem Nunnium Barrettum Lusitanum, qui sibi viam ad id honoris fastigium redimẽdis captiuis in Africa iam munierat, Andream Oviedum Castellanum, qui Collegio Societatis Neapolitano tum præerat, & Melchiorem Carnerium item Lusitanum designauit. Hos Regi nominauit, & de cuiusque virtutibus & ornamentis edocuit. Quanquam autem valdè auebat, vt ad Patriarchatum Nunnius eueheretur, duo verò socij Episcopali dignitate coadiutores, ijdemque (si quid ei grauius accidisset) successores eligerentur; eligendi tamen optionem potestatemque Regi permisit. Sed eòdem videlicet incubuerat regia mens, vt Nunnio mandaretur id munus, cuius de laude & sanctitate tam multa vel ex ipso rumore vulgi atque hominum prædicatione cognorat. Et quoniam Ignatio visum erat, vt aliquis è Societate Goæ Apostolici Commissarij nomine ampla cum potestate auctoritateque resideret, qui Patriarcham ipsum ex interuallo reuiseret, deque eius muneris administratione cognosceret, quo faciliùs Pontifici Romano subiunctum in Apostolicæ Sedis obedientia fideque contineret; Rex suum in Vrbe legatum per litteras monuit, vt ea de re, & de Patriarcha, deque eius adiutoribus cum Pontifice transigeret, Ignatiumq; moneret, vt quod spectaret ad Commissarij potestatem, id ipse statueret,

113 *B. Ignatius delegit Socios in expeditionem Æthiopicã.*

114 *Quàm cura esset Beato Ignatio Æthiopica expeditio.*

quod

quod esset à Pontifice postulandum. Ignatius autem ad id munus vnum omniũ maximè idoneum Collegij Rectorem Gasparem, quem nondum diem obijsse resciuerat, nominauit. & legationis Æthiopicæ cogitationem tanto ipse ardore susceptit, vt cùm legatum in adeundo Pontifice, & exhauriendis Regis sui mandatis cunctabundum animaduerteret, toto trimestri Ludouicum ei Consaluium tanquam calcar admouerit: qui tertio quoque die hominem conueniret & excitaret. Adeoque fuit in eo constans Ignatius, vt cùm tertio semper die Pater ille recurreret, illud iam in ore multorum veluti prouerbium versaretur, Tertiana legati. Interim Prouincialis Miro Ioanni Nunnio, quem in Lusitaniam ex Africa reuertisse monuimus, & Regis & Ignatij de legatione Æthiopica voluntatem, (vt habebat in mandatis) exposuit. Quam quidem Nunnius, quod ad itineris capessendos labores, libenter est amplexatus, sed adiunctum munus honoris (à quo ante initam quoque Societatem refugiebat, tumque aiebat libentiùs totam vitam in catena exacturum grauissima, quàm vt per eam procurationem periculum delicti cuiuspiam subiret) intoleranter ferens, supplices ad Ignatium litteras dedit, vt per confossum vulneribus Christum, infirmis suis humeris parceret, nec illud sibi onus imponeret, quo suscepto animi salutem in discrimen adduceret. Cumq; in rebus omnibus imperatis, quæ culpa vacant, obtemperandum sibi esse intelligeret; id autem honoris admittere alieno coactum imperio, peccato vacare non ignoraret; se ipse iam tum, si quid in eo magistratu gerendo sua deliquisset inscitia, extra omnem culpam causamque ponebat. Oratumque per litteras Ignatium voluit, vt, si in sententia permaneret, iuberet que prorsus oneri colla subijcere, voluntatem sibi suam scripto transmitteret, quam & ad solatium apud se conditam asseruaret, & ad defensionem suam, cùm vsus esset, promeret contra technas communis hostis & diaboli tentamenta, dum ei desponsæ Deo obedientiæ nutum, pro qua creditam sibi amplecteretur Ecclesiam, tutus & tranquillus opponeret. Illud insuper ab eodem postulauit Ignatio, vt auxilij causa Patres sibi duos admodum doctos Franciscum Rodericium, & Antonium Quadrium comites profectionis adiungeret: qui sibi sui consilij lucem doctrinæque porrigerent, si quid in Dei causis animisque regendis existeret ambiguum aut obscurum: instans magnopere, vt Commissarius ille Goæ constitueretur, vel alius quispiam prope se, cuius potestati subesset, rationemque gesti muneris reddere cogeretur. Qua B. Pater plurimùm delectatus epistola, eam & in conuentu recitari sæpè voluit, & adhibitis testibus ratum fieri, quò de auctore constaret. Idemque quod diuturna semel deliberatione decreuerat, id fixum voluit, Nunniumque pro potestate coëgit onus impositum non abnuere: simul & eius postulatis omnibus morem gessit. Verùm hoc anno longiùs progressa ea legatio non est, quàm vt Ouiedus, Carneriusque cum Socijs aliquot ex Italia in Lusitaniam iter intenderent. Nunnium vergente ad exitum anno, morbus acerbissimus proximè ad suprema deduxit. Quo tempore cùm vno alteróue pòst die se crederet migraturum è corpore, dictauit ad Socios litteras, in quibus suam de Societatis vocatione voluit extare sententiam. Negabat genus vllum vitæ reperiri sublimius, statumue vllum inter homines celsiorem videri sibi, & in quo magis expedita ad æternitatem monstrarentur itinera; simulque testificabatur in Societate sibi certum vitam finire, quamuis eam ob causam hora eadem subeunda mors esset. Deum verò plurimùm precabatur, vt penitus sibi intercideret vitam, si prospiceret onus impositum minùs ex eius laude essurum. Tanta simul ad parendum alacritas aderat, vt, si Ignatius innueret, nequaquam recusaret ita agẽs animam, ac vel postridie expiraturus, in nauim imponi: cùm tamen, quamdiu arbitrio vixerat suo, sic abhorreret à vita mari & fluctibus committenda, vt tritum versiculum, *At tu sæue Aquilo nunquam mea vela videbis*, identidem sibi occineret. Tantum caritas roboris, tantum obedientia securitatis puris mentibus inserit.

115 *Ioannes Nunnius quàm alienus ab honorum studio.*

116 *Ioan. Nunnij obedientia, & de Societate iudicium.*

Paulò iam lætiores è Brasilia nuncij ferebantur: in qua Societatis curæ ad annos aliquot euigilabant. Et in Collegio quidem sancti Vincentij plures de Societate, quàm in tribus reliquis Brasiliæ sedibus habitabant. Fructus quippe ex eo sperabatur vberior propter indigenas finitimos paulò cæteris mansuetiores, captusque melioris, & Lusitanis pacatos: quanquam ea quoque circum loca saginandis ad escam hominibus mactãdisque gens dedita ferino ritu viuebat exlex, & sine duce, sineque magistratu, cuius contineretur & regeretur habenis, pronæque ad omne nefas & omnem impudentiam mentes refrenarentur. Ea res Præpositum prouinciæ Nobregam videlicet impulit, vt euocaret de Societate complures, quorum assidua cura, perpetuoque labore & illa ipsa Vincentiana colonia, & Barbarorum loca finitima purgarentur. Ergo paucis culturæ Lusitanorum relictis, interiore in tractu geminam sedem instituit, alteram Manicobæ leucas à mari circiter quinquaginta, vbi Vincentius Rodericius, & Franciscus Petrius sacerdotes cum totidem Fratribus collocati, Gregorio Serrano pueros elementa quoque litterarum docente; alteram Piratiningæ, quæ amplius incrementum accepit. Leucis non plus decem, sed ardua & asperrima via, distat à mari campus ferax inprimis, vnde quotidianus ad puerorum alimẽta ex lignea farina, quæ genti pro pane est, commeatus deferebatur. In eo campo Piratininga est. Itaque tum vt promptiora essent vitæ subsidia, tum quòd frequens ibi Brasilus ab prauis exterorum procul exemplis agebat, visum est Nobregæ Collegij corpus eò transferre. Piratiningam cum ventum esset extremo fermè Ianuario, placuit ei domui, re diuina tum primùm facta B. Pauli nomen, cuius conuersionis commemoratio in illum ipsum diem recurrebat, imponi. Tum Patribus octo numero nihil prius, quàm vt catechumenos in fide firmarent, Christianisque moribus perpolirent, nominatimque ab ebrietate, quo maximè vitio laborabant, ingentium apudeos malorum fonte, cædisque seminario cohiberent. Quanquam enim cùm frugi sobrijque erant, ab inimicorum cædibus, & à cæsorum vorandis car-

117 *Res Brasilica.*

118 *Manicoba, & Piratininga sedes.*

nibus temperabant: tamen vbi se vino, quo factitio vruntur, obruerent, & mentem ebrietate perderent, ad eorum continuò necem sanguinemque fundendum exardescebant: nec quidquam illis erat antiquius, quàm vt mactatis eorum crudeliter carnibus per summam ventris insaniam, suauissimam sibi coquinam extruerent, & suis dentibus inimica viscera laniarent. Diuina tamen ope nonnihil est à Patribus contra hanc profectum amentiam: & illustrior ex indigenis adolescentulis fructus, vtpote mollioribus ad flectendum, & inserendam in eorum pectoribus humanitatem, extitit. Quo ex numero complures iam erant aqua salutis intincti, sed catechumeni multò plures. Eorum erat ea vitæ ratio atque descriptio, vt manè missis scholis priusquam accumberent, Cælitum in æde suffragia non sine cantu, vesperi cæli terræque Reginam, misericordiæ matrem præscriptis è formulis implorarent. Sextis porro ferijs cruentabant se flagellis. Bis in die docebantur elementa Christianæ legis, pauciscque mentibus excepti sunt baptismate supra triginta. Nec enim continuò, qui Christo nomen dabant intingebantur, ne nondum actis radicibus eorum labefactata constantia cum Sacramenti iniuria conuelleretur. Pueri verò ipsi eo Christi flagrabant amore, vt Ethnicorum parentum sensu nullo propemodum tangerentur, eosque sicubi delinquerent, accusarent, interdumque ne affarentur quidem. Iam venefici, quorum non exiguus apud eos numerus erat, cùm sua venditare mendacia præsentibus Patribus, & suas redarguentibus fraudes non auderent, solum vltrò vertebant, & voluntario se quodammodo mulctabant exilio. Fuisseque omnino felicior rei Christianæ pietatisque progressio, nisi propagati à Ioanne Ramallo Mamaluchi, malæ stirpis peiora germina (ij sunt ex Lusitano patre, & Brasila matre prognati) cuncta turbassent. Qui in oppido tribus inde leucis dissito commorantes, Piratiningam vsque suum virus eiaculabatur: vtque Patribus se opponerent, & cunctis aduersarentur in rebus, cæteros ad vlciscendas inimicorum iniurias, & ad ferinum humanæ carnis pabulum accendebant, ijdemque militiæ tempore catechumenos, vt imbelles & ignauos (quod apud eos bellicam virtutem magno æstimantes dedecori vertitur) probri causa præteribant. Sed id probri genus Piratiningę dux, quem sibi gens ad aliquam iusti imperij speciem legerat, Christianis præceptis opportunè edoctus, pro nihilo habendum duxit, nec quidquam in ignominiæ maculis numerandum præter vnam turpitudinem peccatorum. Sed enim Manicobæos, quos Vincentius Rodericius, & Franciscus Petrius lõgo labore tandem valdè mansuefecerant, adorti Mamaluchi, suadentes, vt sibi potiùs, qui arcu & pharetra vterentur vt ipsi; quàm ignotis presbyteris, in Brasiliam sua (vt aiebant) ob scelera relegatis fidem haberent, ita efferarunt, vt desperato fructu relinquenda ea statio fuerit. Ad hæc cùm oppidum illud tribus leucis à Piratininga, vbi Ramalliani Mamaluchi sedem habebant, visere frequens soleret Nobrega, & Lusitanorum sitientes animas salubrimis subinde concionibus irrigare; primò Mamaluchi barbaro acimmani terrore minas iactare, & pericula intendere Patri cœpere, ne eas conciones haberet: postremò eò minitantiũ processit furor atque ferocia, vt, ne maiores in atrocitates erũperet, de Lusitanorum consilio, cedendum turbulentissimis hominibus fuerit, & cõciones intermittendæ tantisper. Sed quanquam Euangelii cursum hominum morabatur improbitas, non deerat tamen ex altera parte Dei bonitas, quæ suis præsidijs admirandisque prodigijs incitaret. Bello inter incolas Piratiningæ, populosque finitimos excitato Piratiningani simul in aciem exierunt, inopinata multitudine hostium exterriti animos iam propè desponderant; cùm ducis vxor virilis animi femina de more gentis comitata virum, nec ita multò antè lustrata baptismo, perculsos metu milites cohortatur, vti salutari signo crucis frontibus communitis impauidi ferantur in hostem. Factum vt imperarat: tantisque in hostem animis irruerunt, vt ingentem stragem ediderint, reliquasque copias partim ceperint, partim in fugam auerterint, nullis omnino è Piratininganis desideratis, ac ne vulneratis quidem, præter duos spiculo transuerberatos (quorum alter extinctus est) qui piæ mulieris consilium & hortamenta contempserant. Nec verò victores prisco ritu captos ex hostibus vorarũt, sed solùm neci dedere, terra insuper iniecta corporibus. Quos in tumulos cùm paulò pòst incidissent hostes, rati non suorum, sed Piratininganorũ corpora esse, asportasse voranda dicuntur. In eadem prodigiorum admiratione numerata sunt illa. Catechumenus à Christiano viro inuitatus ad pocula, vt de more secum frueretur voluptate potandi, cùm diu Patrum interdicta reueritus, renuisset; ad extremum partim victus illecebra, partim precibus importunis, genio indulsit, & contemptis monitis magistrorum perpotauit egregiè. Sed effusæ potationis suæ celeres pœnas dedit. Baccho illo suo bene dilutum grauis repentè morbus oppressit, & mox etiam extinxit, cæteris admiratione terroreque perculsis. Verùm plectentis commiseratio Dei, qui suam misericordiam in ira non continet, morienti non defuit; locumque dedit ad pœnitendum misero, eluendasque sordes omnes in fonte baptismatis. Consueuerat is aliquando narrare paruulum filium iam expiatum baptismate vita functum, sæpè sibi de cælo visum monentem, vt ad Patres se conferret, & animi saluti consuleret. Se autem visum illud pro nihilo habendum esse duxisse. Sed cùm sæpiùs esset admonitus, induxisse tandem animum Patres adire, & catechumenis se adiungere: eam scilicet fuisse causam suæ conuersionis ad Christum. Quamobrem patria relicta Corream à millibus passuum fermè trecentis erat secutus. Puella vix quinquẽnis grauiter affecta morbo deportari à matre voluit ad sacram ædem. Ibi reptans imbecillis ad aram, & coram parentibus orsa preces, Sana me Pater, inquit. Pater autem, qui genuerat, compellari à filia se ratus, Vis, inquit, veneficum huc accersam, qui medicinam morbo faciat? Quam illa vocẽ indignè ferens, strata humi clamat in parẽtem, non se à veneficis, sed à Deo medicinam petere. Nec sua frustrata spe. Adhibita enim à nostris Fratribus meliori medicina Christianarum

119 *Institutio puerorum Piratiningæ.*

120 *Vexantur Christiani & Patres à Mamaluchis.*

121 *Crucis signi vis & alia mirabilia.*

stianarum precum propè deploratam valetudinem recuperauit. Hoc puellæ peculiare, illud vniuerso commune pago. Quem cùm tetra lues occupasset, & ea complures icti quotidie caderent, nec humanis posset occurri præsidiis; ad diuina Patres conuersi publicas supplicationes indicunt. Prodeuntium agmen instruunt non ex Brasilis adolescentibus modò, qui se flagris prodeundo mulctarẽt; verùm etiam ex alijs qui sustinentes in manibus faces, Sanctorum Litanias ambulando concinerent: & erat nouies ducenda pompa ad implorandos Angelicos cœtus custodes ac tutores humanæ salutis, vt eorum choris numero nouem supplicationum par numerus responderet. Nec incassum susæ preces. Expleto supplicationum prædicto numero lues abijt. His admirandis diuinisque rerum euentis Brasiliensium continebãtur ingenia, nec sine Patrũ sudoribus colebantur; tametsi non respondebat culturæ par fructus. Quid in eo subigendo aruo laborum, quid incommodorũ, quid randem pertulerint ærumnarum, testis est is, qui dabat ferendi constantiam, & cui se tam ex animo, tamque alacriter exercebant. Sed specimen ærumnarum inuat ex Iosephi Ancietæ, quam Augusto mense ad B. Ignatium dedit, epistola recognoscere. Ab Ianuario, inquit, vsque in præsens nonnunquam plus viginti (simul enim pueri catechistæ degebant) in paupercula domo luto & lignis contexta, paleis cooperta, quatuordecim passus longa, decem lata mansimus. Ibi schola, ibi valetudinarium, ibi dormitorium. Cœnaculum item, & coquina & penus simul sunt. Nec tamen amplarum habitationum, quibus alibi fratres nostri vtuntur, nos mouet desiderium. Siquidem Dominus noster Iesus Christus in arctiore loco positus est, cùm in paupere præsepi inter duo bruta animalia voluit nasci; multò verò arctissimo, cùm in cruce pro nobis dignatus est mori. Porro domus angustijs cætera erat vita consentiens, frusta nauticorum velorum, quæ nautarum donabat benignitas, atro tincta, ipsimet sibi concinnabant in tunicas. Potio erat aqua ex milio cocta, esca legumen fermè, vel olera, vel aliquid mandiocæ (id est ligneæ illi farinæ vocabulum:) nec semel exhausto funditus domestico penu, opportuno in tempore & quidem vnde minimè sperabatur, pauperibus suis Pater cælestis dona sua summisit. Iam is, quem modò nominaui, Iosephus cùm Grammaticam Fratres nostros doceret, & in ediscendam redigendamque in artem Brasilicam linguam incumberet, etiam genus quoddam calceorum intexere in vsus Patrum Fratrumque perdidicit. Idem Nobregæ iussu (vt est mirè docilis charitas) cùm Brasilorum multi perirent, secare venam aggressus, vitam multis mortalibus conseruauit. Omnem igitur ærumnarum omniũ amaritiem spes abstergebat luculenti quæstus animarum: cuius gratia necesse erat eo loci degere, vt non auditione tantùm Christianæ vitæ formam gens, sed oculis quoque perciperet, vsuque & consuetudine rectorum exemplorum assuesceret virtutis decus agnoscere. Quin etiam Patres, ne cuiquam oneri essent emẽdicandis quotidie rebus ad vitæ tutelam necessarijs propter communem hominum egestatem, extremamq; miseriam, ipsi sibi, Apostolico more, suis manibus victum, ipsi suo labore quærebant. Nec minimo erat adiumento Noguera laicus è Societate faber ferrario opere faciundo: qui rustica ab se condita ferramenta cùm Brasilis omnium artificiorum, & ante eam diem etiam agricolationis expertibus largiretur, duplex inde commodum reportabat: alterum, quòd illis sæpè aliquid ex agro reddentibus domesticas subleuabat difficultates: alterũ multò amplius, quòd ipsamet gens ad laboris amorem pelliciebatur, & quædam humanitatis quasi elementa discebat.

122 *Epistola Iosephi Ancietæ de ærumnis Sociorum in Brasilia.*

123 *Iosephi Ancietæ industria.*

In colonia Sancti Spiritus Blasius Laurentius salubrem in primis Sodalitatem instituit, cui nomẽ à Caritate fecit. Ei Sodalitati præter expiationem conscientiæ, & accessum ad sacrosanctam mensam in sanctissimis anni diebus, magnæque Matri sacris, princeps erat institutum temere iurandi peierandique morem, & obtrectationes, quæ vitia duo plurimùm increbuerant, amoliri. Itaq; iubebantur Sodales eius generis noxas non ab sese modò arcere cunctis viribus, sed etiã dare operam, vt cuncto eijcerentur ex oppido: certamq; sibi vltro mulctam, si qui in alterutro peccaret, ex pecunia indixere, vnde dos vni orbarũ collocãdæ in matrimonium conflaretur. Iam Saluatoris in vrbe, Portuque Securo tenebatur idẽ tuendi animas institutum, vsitatis Sacramentorum doctrinæque præsidijs; quãtis item in ærumnis, & egestatis incõmodis, indicabat nimia imbecillitas Patrum, fractæ vires, color exhaustus, vt spirantium mortuorum quædam viderentur effigies. Sed leuamento erat & his dukis caritas Dei, cuius promerendi gratia non æquo modò, sed gaudenti quoque animo quæuis aspera tolerabant. Auxit quoque animos spes coronæ nobilioris, qua duos è Socijs cognouerunt ornatos, Petrum Corream, Ioannemque Sosam Lusitanum vtrumque. Ambo ad Societatem sub primum eius in Brasiliam accessum, in colonia S. Vincentij, & Correa omnium primum, adiunxerant sese. Ioannes candidissimi ingenij, & innocentium morum honesto viro famulabatur: sed ita, vt veriùs posses etiam tum inter Dei famulos numerare lectissimos. In suo sedulus ministerio erat, erga omnes officiosus, seriò deditus addictusque diuinis: ter in hebdomada ieiunabat. in summa palàm bonus, ac semper, haud ferebat vnquam coram se absurdius quidquam dicto factoue committi, quamuis sæpè pro pijs monitis probra & cachinnos relaturum se nosset. Inde in sortem Dei, vt est oblata Societas, planè auideq; transgressus, quo celsiore cœpit è gradu, eo celsius perfectæ virtutis culmen ascendit; quocunque vsus ferret in ministerio, sed propriè in culinæ laboribus humilitatem & caritatem exercens. Correa principijs non perinde felicibus, sed studio progrediendi nihilo minore, facultate etiam maiore exorsus est. Is erat claro loco natus, magnique vir animi, & ante Societatem cognitam, Brasilici nominis acerrimus insectator, existimans se ea re beneficium Lusitano Regi, Deo sacrificium facere. Sed vt Leonardi congressu; Deo intus illucescẽte, cognouit quanto id piaculo fieret, quò veteres iniurias nouis obliteraret officijs ac benefactis, se ipsum Religioso

125 *De colonia S. Spiritus.*

126 *Mors beata Petri Correæ, & Ioannis Sosæ.*

127 *Petri Correæ ad Societatem accessus.*

gioso iugo pro eorum libertate submittens, suas omnes curas ad eorum lucrandas animas, & ad Christum vocandas intendit: in eoque se studio totos quinque annos (tot enim in Societate vixit) magna animi cum summissione, magno cum ardore continuit; cùm dicere esset solitus aliam sibi nullam restare ad salutem viam, nisi vt totum se saluti innocentium populorum, quos tantum antè læsisset, impenderet. Multum autem apud Ethnicos in agendo valebat seu auctoritate iam parta, linguæque peritia maxima, seu prudentiæ sanctitatisque singularis exemplis, vt Brasilicæ primitiæ ei potissimùm debeantur. Cuius virtutibus, ac rectè factis communis inuidens hostis, haud semel eius insidiatus est vitæ. Nam & antequam necaretur à Barbaris, dum ad eorum pagum Nobregæ missu contendit, bina in itinere ligna palmorum fermè quadraginta longitudine, iustaque crassitudine prætereuntis in verticem inciderunt, fœdo impacto vulnere. Actum de eius salute putabant omnes, & caput infractum: vulnus obligatur, vtque ex obedientia iter peragebatur, postero die perinde ac si intactus fuisset, ita integer fuit ac vegetus. Verùm successit dolor oculorum acerrimus, quorum in ea cæli plaga difficilis & operosa curatio est. Adhibetur à Sociis pię precationis medicina: eodemque die nullo penitus, quod petrarò accidit, relicto vestigio, dolor abscedit. Tum Correa progressus ad destinatum Barbarorum locum, ipso in introitu magnam vim mancipiorum seruorumque reperit impiæ lanienæ paratam; quos è sagina multi temporis Barbari illi suo ventri mactandos & concidēdos eduxerant. Id vir misericors indignissimè ferens, vnà cum Nobrega, qui eius dudum subsecutus erat aduentum, omni contentione pugnauit, vt Barbarorum manus ab impia illa internecione compesceret: sed cùm proficerent nihil, dederūt de cætero operam, vt deuota illa infelici carnario capita, Christianis imbuta sacris vnda salutari respergerent. Verùm cùm ne id quidem Barbarorum sæua crudelitas, & insaturabilis ventris cupido permitteret, quòd dicerent, ex intinctis illis carnibus perniciem importari conuiuijs, cædentibusque ac degustantibus mortem; Patres Vincentij Rodericij, quam olim retuli, tempore persimili industriam imitati, è madefactis aqua sudarijs, liquore dissimulanter expresso, vniuersas illas hostias, priusquam de more cæderentur in epulas, Christiano ritu lustrarunt; easdemque conuersas in victimas Dei, monitis salutaribus, & appositis ad consolandum verbis, sub ipsa clauа, cultroque carnario ad extremum vsque spiritum confirmarunt.

128 *Vis obedientiæ, & orationis.*

129 *Carigij multi dum ad baptismū pergunt, à Tupinaquinis occidūntur.*

Interea Carigij interioris Americæ populi, docile ac mite genus hominum, cùm Christianæ legis admirati præstantiam, & ex ijs, quæ de Patribus audiebant ex ore consilioque Castellanorum, qui Paragaum ad amnem habitabant, Christiani fieri vehemēter expeterent; postquam frustra aliquamdiu expectarāt Nobregæ suas in oras accessum; tandem non dubitarunt religiosiorum è numero amplius ducenti, Hispanis aliquot intermistis, Euangelii baptismique gratia ignoto ac periculoso itineri Brasiliam versus è sexcentis passuum millibus se committere. Sed à Tupinaquinis barbaræ crudelitatis Ethnicis intercepti trucidatique, & suomet cruore lustrati, breuiore quò tendebant itinere peruenērunt; tam explorata spe salutis æternæ cælestisque beatitudinis, vt percussores suos his inter necem vocibus compellarent, Vos quidem arbitratu vestro caduca hæc & mortalia membra concidite, animorum certè cursum, quo minùs hodie ad suum creatorem euolent, non retardabitis. Hunc in modū necati plerique, alijs iniecta vincula, vnus dumtaxat è Castellanis euasit: qui cùm ad coloniam S. Vincentij perpetratæ cædis nuncius peruenisset, missus est à Patribus eò Correa Brasilicæ linguæ peritus, non sine perspicuo capitis vitæque periculo: qui sanguinariæ gentis ferocia blādo mitigata colloquio duos è vinculis Castellanos exemit, & in Brasiliam saluos in columesque perduxit. Ipse verò Carigiorum indole delectatus, eam sibi prouinciam à Prouinciali Nobrega depoposcit. Quod Pater, qui toto in eam pectore ferebatur, nec sibi ipsi, nisi cura moraretur prouinciæ, tantæ spei præripi laborem sineret, eo libentius concessit, quòd multiplicis seges caritatis offerebatur. Castellanos magno numero eorumque non paucos nobiles vnà cum vxoribus, dum cursum ad Paragaum habent, tempestas in S. Vincentij litus eiecerat. Horum vicem summamq; rerum omnium egestatem Nobrega miseratus, inter alia solatia, id opportunè abeuntibus addi posse existimauit, vt Correa terrestre iter tenens, pro auctoritate, qua per eas valebat oras, notitiaq; sermonis, ipsis mari deuectis, (sic enim Brasilico Prætori placebat) gentium, ad quas appellerent, pacem benignitatemque conciliaret. Cum his Castellanis & illi duo abiere, quos Correa nuper ex Barbarorum manibus & faucibus vindicarat. Sed alter profectus est dolens, quòd Ethnicam feminam, qua concubina abutebatur, eius è sinu Patres abstraxerāt. Ergo Bartholomæi Apostoli die natali expiata conscientia, cælestique pane corroborati Correa, duoque cum eo Socij Ioannes Sosa, & Fabianus, post dulces Patrum Fratrumque complexus, iter ingrediuntur. Centum fermè ac viginti passuum progressi millia, conati vbique populorum animos delinire, nec vspiam intermittentes Euangelij salutare præconium, inueniunt alium ex Hispaniæ regnis in hostium potestate, ac saucium, duosque Brasilos, quos laniena & dira manebat ingluies. Hos omnes Correa sapienter eblanditus à Barbaris, Fabiano, qui saucio Hispano præstò esset, simulque diuinam in populo ordiretur semētem, relicto; cum Sosa progreditur, duobus Brasilis, quos liberarat, officiosè secutis. Ac Fabianus quidem, vbi is, cuius substiterat curæ, conualuit, grauiter ipse laborans, odioque Barbarorum acerbissimo flagrans, quòd quædam ijs humanarum carnium erepta clanculum frusta in denso nemore sepelierat, ægrè tandem ad S. Vincentium se recepit. Correa & Sosa magnis laboribus Carigiorum fines ingressi, suis amboſermonibus & exemplis tantos fecere motus, vt non modò plebem, verùm etiam primores demonstrato patriæ superstitionis errore, ad studium Christianæ veritatis erexerint. Sed tam præclaris cœptis

130 *Correa labores & periculavt captiuijs curat.*

131 *Idem ad Carigios destinatur.*

132 *Discedit cū Io. Sosa & Fabiano.*

133 *Fabianus redit ad S. Vincentium.*

suus

sunus se quoque Satanas interposuit. Castellani qui ex Brasilia remeabant, hominem illum, quē seruatum à Correa, & spoliatum pellice memorauī, quòd vsu longo sciens linguę, notusque, nec modicæ auctoritatis erat Carigijs, in litus expositum, misere ad conquirenda subsidia in proximos pagos vnà cum homine Lusitano. Illum Correa per litteras adhortatus, ne ad se propiùs grauaretur accedere, vt in tradenda Christi lege Castellanisque subleuandis, vnum & idem apud Carigios loquerentur & saperent, nec alter ab altero dissentiret; nullum responsum tulit. Sed Lusitanus accessit, qui cùm apud fratres pernoctasset, Correamque indigenas cohortantem ad
134 *Correa, & Sosa impiè proditur:* deponendas iniurias & ad redeundum cum inimicis in gratiam audisset, hæc alteri retulit. Is autem (id quod degenerantibus vsu venit rebus) quāto ex meliore indole, tanto ipsis Barbaris vitiosiores in mores transgressus, dolorem auulsæ ab impuro suo conuictu concubinæ tempus ratus explendi; pro vsu & auctoritate qua apud Carigios valebat, varijs artibus & mira calliditate quæsita contrarijs planè doctrinis eos atque præceptis instruxit, & ad vlciscendos inimicos contraque arma ferenda suam quoque pollicitus opem & auxilium incitauit: & quem Correa paulò antè captum à Brasilis, & ad epulas de more mactandum, ex eorum faucibus eripuerat, is & Corream liberatorem suum vnaque Sosam insimulare apud Carigios instituit, & in summum odium adducere, quasi in eorum perniciem cum vicinis hostibus cōspirassent, plurimoque cum apparatu sagittarum & arcuum hostilem præcurrissent aduentum. Fidem mēdacio fecit, quòd Brasili duo, qui paulò antè à Correa seruati, ei se comites adiunxerant, arcus vterque gestabant; vt mos est genti, cùm peregrinatur ad exteros. Nouember (quantum deinde argumētari licuit) mensis agebatur. Iamque Correa, quòd Natalis Domini dies erat sibi à Prouinciali reuersionis terminus constitutus, propensis iā Carigijs, longeq; optimè animatis ad fidem, reditum adornabat. Redeuntem cum comite Sosa, & aliquantum progressos itineris ex insidijs repentè Carigiorum manus adoritur. Quanquam enim clementes, vt diximus, mitiique sunt ingenio Carigij, veteratoris tamen illius astutia, & proditionis falso metu compulsi, demedio tollendos non dubitauerunt innoxios. Ac primùm quidem comites Brasilos duos, deinde Sosam illico ad preces in genua procumbentem sagittis interimunt: postremò in ipsum Corream hortantem hostes, quantum conijci potuit, (nec enim exaudiri verba satis poterant) vt suæ saluti consulerent, & ab impio facinore manus sacrilegas abstinerēt, arcus intendunt. Cumque is inter ictus & vulnera nihilominus placido vultu sermoneque lenire sicarios illos non intermitteret, ijque vicissim pro verbis spicula redderent; flexis & ipse genibus baculoque suæ peregrinationis abiecto, manus oculosque tollit in cælum, & hostium piaculis ingemiscēs, nouissimas inter preces sagittis obrutus & cōfectus interijt. Hic honos habitus carissimis Socijs, hæc gloriæ merces & corona tributa, vt Deo & animis suū sanguinē largirētur, & in cæcis Ethnicorū mentibus vocandis ad lucē, huius ipsi
135 *& mactantur.*

lucis vsuram amitterent, mortem in muneribus obeundis obedientiæ & caritatis exciperent, & profundenda vita primos inter Martyres Societatis nostræ connumerarentur. Quanquam enim non religionis odio (si verum quærimus) sed proditionis, vt antè diximus, suspicione Barbarorum mens incitata, veri Dei cultores suis confossos telis exanimauit: tamen, si mens eius, qui Barbaros incitauit, improbissima reputatur, reperietur nihil ad perfectam martyrij causam atque rationem his necibus abfuisse, nec quidquam desideratum esse, quo minùs illi reponantur in Martyres. Veterator ille, quem diximus, Castellanorum interpres, odio veritatis atque iustitiæ, & auulsæ sibi concubinæ dolore percitus, ipse Corream & Sosam Ethnicorum telis obiecit, ipse vita expulit, &, quod suis horruit, alienis manibus interemit. quasi ad homicidij crimen interfit, vtrùm ipse tuis manibus aut alienis mactes insontem, vita spolies virum bonum, & in alterum sis iniurioſus. His igitur sanctis testibus in Brasilia Societatis sunt decorata primordia, his Martyrum exornata primitijs: quos quàm ingens multitudo deinceps ex hac ipsa Societate consequentibus imitata sit annis, suis locis temporibusque reddetur. Horum pretiosa nex vbi nunciata est Piratiningam, aduectos ex Europa Socios inter festas gratulationes sanctus quidam pudor incessit, quòd nemo ipsorum, sed vterque ex cooptatis in Brasilia ea laurea digni fuissent. Nouella verò Christiana soboles, catechumenique & oppidani cæteri ex Correæ desiderio, tanquam ad amantissimi parentis obitum vberes in lacrymas, & gemitus mœstissimos erupere: postque priuatas querelas communē lamentationem media nocte exorsi duce ipso cōcionabundo, sæpeque interclamante, Iam veri eloquij princeps mortuus; est, iam vnicus nobis veritatis interpres ereptus est, qui sincero nos cordis amore complectebatur, iam pater, & frater, & amicus noster est mortuus; triste officium ad lucem vsque cum miserabili eiulatu produxerūt.
136 *Gemitus Brasilorum ex Correæ desiderio.*

Hac æstate primùm missus in Europam est Leonardus Nunnius, qui B. Patri statum rerum Brasilicarum exponeret, & certa ex eo responsa difficultatibus, quas dies offerebat, referret.
137 *Primus ex Brasilia Romam Procurator missus.*

Cùm hæc in Brasilia gererentur, in orientis Solis India mortuo prouinciæ Præposito Gaspare, Melchior Nunnius, Ioannis Nunnij, quem Patriarcham designatum modò narrauimus, frater è Xauerii moriētis chirographo, vt suprà demonstratum est, in administratione successerat: qui locis aliquot Indicæ Societatis inspectis Goam cōcionandi causa, & vt inde reliquam prouinciam facilius regeret, se receperat. Nec ei Socij sue defuit recens de animis benemerendi facultas, missoab Vrbe Pontificis Maximi Iobelæo, cuius promulgatores ac præcones in ijs locis Societatis potissimùm Patres ipse Pontifex nominarat: quod vt amplum Patribus ad existimationem & nomen, ita ciuibus opportunum ad animarum commodum fuit. Eam opportunitatem nacti complures longo annorum interuallo suæ vitæ peccata posuerunt. Pecuniam malè partam vel suis dominis, si scirentur & superessent; vel Christo Domino, si nescirentur, nec apparerent, suis in minimis
138 *Res Indica.*

minimis reddiderunt. Publica præterea sunt ac priuata, occulta & aperta facinora publicis ac priuatis vocibus castigata, pietas excitata, sacra cœnobia amplificata, & nouis aucta Tironibus, multorum denique bonorum facta sementis.

139 *Melchior Nunnius statuit Iaponiam petere.*

Quibus in studiis atq; laboribus dum Melchior Socijque se continent, aduehitur ex Iaponia Petrus Alcaçeua, cuius sæpiùs est facta mentio, eorum missu Patrum, qui in ijs insulis versabantur, tam lætos afferens nuncios, tam multa de pingui illo feraciq́ue solo commemorans, vt inusitatum quẽdam ardorem eò traijciendi, & apud illos Ethnicos suam operam collocãdi penè cunctis iniecerit. Auxere flammam trium Iaponicorum regum litteræ Bungensis, Amanguciani & Firandensis ad Indiæ Proregem Alfonsum Noroniam, in quibus illi veram Dei legem, quam ex vltimis orbis terræ finibus in sua regna Societatis homines deportauerant, agnoscebant. Ac Bungensis quidem suum ad eumdem Proregem legatum cum litteris & muneribus destinarat, quibus se induxisse in animum affirmabat Christi legem amplecti, & cum Lusitano Rege consociari, magniq; se beneficii loco numeroque ducturum, si cum eo Rege, qui regno tam amplo, tamque opulento præesset, societatem atque amicitiam religionis fœdere confirmaret. Nec inania quædam verborum officia, sed vera, & ex ipsis profecta præcordijs ea promissa fuerunt. Nam quo minùs Christi legem acciperet, & Christianis se sacris adiceret, aliud nil efficiebat, nisi nobilitatis metus; ne, si nouam legem prior ipse reciperet, id illa ferret iniquiùs. Qui metus extrudi facilè poterat, si suscipiendæ nouæ legis initium à quibusdam nobilibus esset factum. Sed Christianorum Iaponum ardor, quorum ad quatuor millia omnis iam summa conscenderat, & in susceptæ fide constantia, quæ nullo terrore mortis iniecto, nullis propinquorum carorumque labefactari videbatur illecebris, ea ingens Patribus calcar erat ad iter illud tam arduum, tamque laboriosum ineundum: præsertim quòd Amanguciano, Bungensisque reges totis vlnis Societatem exceperant, & ad extruendum templum ac domicilium aream ei solumque decreuerant: eo insuper ad beneficium addito, ne Patrum in locis veluti sacrosanctis comprehendi vulneratiq́; ferro quis posset: & suo cuique arbitratu liceret citra cuiusquam iniuriam legem Creatoris accipere. Quibus rebus Melchior impulsus, quanquam eò propendebat interdum, vt in India, vbi nauos de Societate viros mors nuper ademerat, remaneret, quoad saltem ea Patrum iactura misso è Lusitania supplemento sarciretur; tamen ex altera parte veritus ne Xauerij de vita discessu, cuius iam nuncius erat allatus, conuertendorum ad Christum Iaponum studia relanguescerent, & memor insuper sancti Patris, qui vel eidem prouinciæ præpositus ad Iapones se contulerat, à quo præsertim fuerat ipse quondam in eas insulas designatus; censuit denique præstare, & è diuina re magis esse, si ad ipsos Iapones se conuerteret, quàm si apud Indos hæreret. Qua in sententia cõfirmabatur eo magis, quòd Goæ de Societate recentes expectabantur, & Balthasarem Diazium, qui in ea prouincia degebat, ijs agnoscebat præditum ornamentis, vt vel ab eo Indica tractari Societas pro dignitate posset. Verùm ne quid non considerate consilioque faceret, placuit Goënses ad Patres, cœnobiorumque Præsides Dominicanæ Franciscanæque familiæ, & ad Canonicorum summi templi Præpositum rem referre. Quorum cùm vna omnium mens esset atque sententia, vt iter illud ingrederetur, reliquum erat voluntatem Proregis vt exploraret. Ad quem vt venit Iaponicas fortè litteras perlegentem, vltro ille; Quin tu, Pater, in Iaponiam properas, vbi tam multa messis offertur? Tum demum eò sibi transmittendum, & diuinæ voluntati tot significationibus indicatæ parendum existimauit. Cuius profectionis fama vulgata, vel ex ipsis non defuerunt externis non modò viri, sed & matronæ pernobiles, qui se cum Melchiore ad illud iter offerrent, vt in eas insulas patefacto iam aditu, ad animorum salutem quamcunque possent opem viri viris, feminæ feminis impertirent. Primas in ea re tulit negotiator opulentus ac diues, & apud ipsos etiam Iapones, Sinas, Pegusianos assiduo commercio nobilis, Xauerio quondam peramicus, Ferdinandus Mendius Lusitanus. Is vt Melchiori se comitem itineris, socium laboris adiungeret, cum maxima facultatum suarum parte totum Societati sine retractatione se obtulit. Continuoque seruos, quos habebat multos, libertate donauit: multa contulit in egentes, quædam ad extruendam ædem Deiparæ in Ciorano insula, pioque alios in vsus: multa quoque in magnificum munerum apparatum, quibus Iaponum Principũ gratiam studiumq́; Christianæ religioni conciliaret. Atq; his initijs aditum sibi muniuit ad reliqua. Quo Ferdinandi cõsilio Prorex cognito, commodissimũ esse censuit, suo eum nomine ad regem legare Bungensem cum litteris & muneribus. Nec abnuit Ferdinandus legationis id genus, nec spe Christianæ propagandæ rei recusauit hoc munus. Sed quanquam voto & animo de Societate iam erat: tamen quo liberiùs & honorificentiùs acceptam legationem obiret, mutandum cultum extrinsecus non putauit, tum etiam vt in Iaponia, vbi annorum quatuordecim mercatura notus erat, longè acriùs gentem ad amorem Christianæ religionis suo inflammaret exemplo; cùm viderent hominem antea splendidum honorifica legatione iam functum tantã subitò ad humilitatem religiosæ paupertatis, & sui ipsius despicientiam sua voluntate descendere. Nec aberrabat à coniectura consilium. Erat enim de Ferdinando apud Iapones tam excellẽs opinio, vt eum propter diuitias, quæ comparatione eorum paupertatis ampliores etiam videbantur, quàm essent; beatum ac Dei propinquum vulgari nomine nuncuparent. Præter hunc ducebat Melchior de Societate comites quinque, totidemque orphanos ad vsum & ministerium sacrorum, quibus adiunxere se vltro Ferdinandi famuli tres, qui quanquam manu missi libertateque donati, sequi suum patronum, à quo diuelli non poterant, voluerunt. Eorum verò nomina, quos sibi è Societate delegerat Melchior, hæc sunt, Gaspar Villela sacerdos, Melchior Antoniusque Diazij, Ludouicus Froës, ac Stephanus Goës. Hos Prorex cùm aliis ad nauigandum oppor-

140

141 *Ferdinandus Mendius adiit se Melchiori socium.*

142 *Abeunt in Iaponiam Gaspar Villela, Melchior Diaz, Antonius Diaz, Ludouicus Froes, Stephanus Goës.*

portunitatibus, & commeatu, tum multa sacræ vestis supellectili discedentes instruxit: curariq; orphanis sacrorum administris ex auro textas tunicas ac dalmaticas iussit: vt quo augustiore cum pompa splendoreq; diuina tractarent, eo maiorem in admirationem venerationemq; Christianos illos Iapones, & ipsos etiam Ethnicos raperent. Hoc instructu ornatuque rerum Melchior Nunnius tradita Balthasari Diazio Societatis Indicæ cura, cum legato Socijsq; processit ad litus ingenti hominum prosequente caterua. Magna in digressu vis lacrymarum effusa, & ex vtraque parte osculo pacis dato, venerunt Patres propinquam in insulam nomine Cioranum, mille haud
143 *Cioranus insula propè Goam.* amplius Goa passus, ad ædem Virginis Deiparæ, quæ tum recens extruebatur. Hic vt faustam à Deo sibi nauigationē exposcerent supplice tanta Matre, sua quisque vota ingenti animorū motu, pijsque lacrymis renouarunt. Ea re Ferdinandus animaduersa, ingenti quodam animi incitatus ardore, non ex certa formula ille quidem conceptis rite verbis, sed verbis suis, & quæ tum diuini vis spiritus suggerebat, tria primùm vota cum reliquo Sociorum cœtu concepit. Re diuina peracta Melchior Ferdinandum, quando repentina illa vota emiserat, seducit, & de Societatis vtcunque rebus & institutis edoctum talari tunica ad exiguum spatium temporis induit; qui mox cùm ad reficiendas cibo vires conquireretur, in sacello tandē inuentus est venerabundus ante signum Dei Matris puerum Iesum gestantis in vlnis, detractos sibi è digitis annulos in pueri digitulos inserens. Verùm paulò pòst ponere talarem iussus, & ad suum redire vestitum, breuiore quàm vellet potitus est gaudio. Patres, vbi suæ pietati satis in ea insula cumulateq; fecerunt, in altum prouecti post multa pelagi incōmoda tempestateq; peruenere Malacam. Hic sua diutiùs opinione persistunt, nullam in Iaponiam opportunitatem nauigationis nacti: & quod reliquum erat anni, suis
144 *Melchioris Nunnij & Sociorum res gestæ Malaca.* ex instituto muneribus & functionibus exigunt. Melchior quotidie semel & iterum veteri ex instrumento nouoque sacras Litteras explanabat. Diebus sacris & antemeridianas & pomeridianas conciones habebat. Quarta quaque feria ad ædem Misericordiæ de misericordiæ muneribus disserebat, enucleabatque Symbolum Apostolicum pulchris adducendis similibus & rationibus ad persuadēdam Ethnicis Christi legem, quibuscum tam frequens consuetudo eis intercedebat. Sexta verò septem Dauidicos psalmos pœnitentiæ vsu vocabuloque nobiles explanabat; tradebatque tum peccata dispiciendi ac distinguendi præcepta, tum ea deplorandi ac pœnitētiæ lacrymis expiandi: quibus ex concionibus, sacrisq; lectionibus ingens ad animos permanabat vtilitas. Ac, ne tenera desereretur ætas, vnus è Fratribus per vrbem egressus puerorū gregem tintinnabulo conuocabat, & Christianis præceptionibus, bonisque moribus informabat: cuius disciplinæ vis ad eorum quoque propinquos & domesticos pertinebat; cum & famulis & ancillis pueri illi quæ didiceranti mpertirent, &, si quem domi, vel arcta sibi necessitudine iunctum temere vsurpantem augustissimum Dei nomen exaudissent, in eum acriter inuecti, suum illi facinus exprobrarent. Erat & suus quoque emendicandæ stipi cùm ad domesticas, tum alienas egestates leuandas dicatus dies: erat & suum gemino valetudinario interuisendo tempus ex interuallo dicatū. Quibus in officijs nihil Ferdinandi luculentius exemplo, nihil ad permouenda pectora magis efficax. Is quanquam ad pristinum cultum Melchiore iubente redierat, eo tamen iterum tantisper posito, & obsoleto suscepto, quæritabat tanta animi demissione ac sui despiciētia per vrbem stipem, & in ea vrbe, vbi diuitiarum splendore nobilis celebrisque iam erat; vt verè sibi gens illa persuaderet, & in animum suum induceret, alteram quamdam post hanc breuem & fluxam sempiternam esse vitam, cuius ille gratia tam constanter humana contemneret. Ex hac studiorum munerumque varietate, & ex hac tanta exemplorum luce atque fulgore, mira quædam in ea ciuitate morum commutatio facta est, planè vt aliam faciem, & vultus alios ab eo Societatis accessu moraque referret. Quas inter moras percunctati ex Ignatio per litteras Melchiori num ab alijs prouincijs esset Indica secernēda, an potiùs cum Lusitana iungenda; respondit B. Pater, vtique secernendam, vt suum apud se Præpositum, ad quem suis de rebus opportunè referret, & à quo rectiùs administrari posset, haberet. Hactenus de Melchioris ex India discessu.

145 *Vis recti exempli.*

Goæ Balthasar Diazius muneris pariter laborisque successor Melchioris vestigia secutus, institutum concionandi tenebat, plurimo cum fructu saluteque multorum. Ad eius vocem mulieres fermè omnes, quæ corpus publicauerant vulgò suum, vt ad verecundiam sublatis periculis se formarent, & voluptati frænos imponerent, vrbem egressæ se ipsæ quodammodo relegarunt, in tutoq; collocarunt. Sed cùm Sociorum magnopere Balthasar plura auxilia requireret, commodùm nouus Prorex Petrus Mascarenia è Lusitania par sacerdotum adduxit, Franciscum Vieram, & Iacobum Soueralium, eum qui operam regno Congi nauarat. Nec enim iam plures supererant Goæ quàm tres numero sacerdotes, cùm Sociorum tamen esset numerus ad triginta. Cum his igitur tribus illi duo coniuncti partim Sacramentorum administratione, partim diuini verbi prædicatione, totos reparandis sese animis addixerunt. Reliqui verò partim elementarijs pusionibus instituendis ducentis & quinquaginta, partim tota conquisitis vrbe fermè trecentis Christianæ pietatis instillandis initijs longa tædia superabant. Adeoque sibi omnes cùm his, tum alijs obeundis caritatis muneribus non parcebant, vt eorum complures aut bonam valetudinem penitus amiserint, aut vitam ipsam nimio labore finierint. Cuius laboris incōmodum penuria victus reddebat acerbius, & earum rerum indigentia, quæ ad tutelam vitæ non modò Patrum, sed etiam puerorum, quos alendos susceperant, pertinebant. Quod alio rursus cumulabatur incommodo, quod non mediocriter Ethnicorum ad Christum remorabatur accessum. Deerant idoneæ Societatis operæ, & qui pereuntibus porrigerent dexteram, ad salutemque vocarent. Deerat eorum non modò copia, qui rem gererent animorum; sed eorum etiam, qui domesticam

146 *Balthasar Diazius Melchiori succedit: Goa præclarè rem diuinam procurat.*

147 *Peruenit in Indiam Prorex Petrus Mascarenia & cum eo de Societate Franciscus Viera, & Iacobus Soueralius.*

148 *Res Societatis Goæ in maximis difficultatibus.*

iuuentutem litteris expolirent, doctrinæque præsidijs instruerent, vt tradendæ Dialecticæ causa, (nondum enim ad altiora doctrinæ fastigia iuuentus illa conscenderat) aduocandus fuerit ex Augustiniana disciplina magister. Atque hoc nimirum impulit Indiæ Patres, vt ab Lusitania plus operarum tanta contentione tantam in messem efflagitarent. Illas verò exiguas copias, studia, contentiones, & proferendæ religionis inceptum sustentabant vtique Xauerij de cælo preces, cuius apud se corpus, carissimumque pignus piè conditum huius anni vere Malaca aduectum asseruabant. Crescebat eius apud homines veneratio, & frequentibus concurrebatur agminibus ad sepulchrum; afferebantur coronæ, quæ tumulum tangerent, florum spargebantur odores, & perpetuos in vsus luminis creber cereus incendebatur, Quo in genere illud admirabile & dignum litteris memoratur, cereum ad eius corpus accēsum haud ampliùs magnitudine cubiti totos dies duodeuiginti totasque noctes continenter arsisse nullius adminiculo, nisi Dei subministrantis pabulum ad fulgorem. Miraculo erat singularis illa corporis sesquiannum iam animo vacui, toties sepulti, ac per tot spatia æquorum delati perseuerans integritas: quæ cùm fidem superaret omnē, & suspicionē occulti balsami nonnullis afferret; Alfonso Proregi placuit aperiri corpus, & à medico suo peritissimo Cosmo Saraiua curiosiùs inspici. Is toto corpore pertentato, ventre præsertim, qui facillimè contabescit, nihil non solidum integrumque reperit, nullo balsami oleiue latentis indicio. Cumque è Societate quidam suos in plagam digitos, quæ secundùm præcordia læuo patebat in latere, Cosmo auctore mersisset; cruor illicò aqua permistus erupit, nil graue redolens, ne admotis quidem propiùs consulto naribus. Iam crura, cæteraque membra carne adeò solida natiuaque reperit; nullis vt medicaminibus conseruari tanto post obitum interuallo eo modo possent. Hæc ille iuratus pro imposito sibi à Prorege negotio multis audientibus testificatus est.

149 *De corpore B. Xauerij incorrupto.*

150 Antonius quoque Ribera, qui Episcopo superiore anno demortuo, sacrorum administrationi præerat, cùm ea de re testimonium sua manu subscriberet, affirmauit se, cùm rem sibi pro suo munere cognoscendam, rumore, qui de sancti corporis integritate manarat, impulsus existimasset, templum vbi iacebat ingressum, arcam aperiri iussisse, facibus accensis vna circiter ante meridiem hora suis corpus oculis inspexisse, brachia, crura, coxendices, & reliquas partes corporis diu multumq; tractasse, totumque corpus integrum inuenisse tam expers omnis tabis, imò etiam tam recens, vt solida in eo caro, natiuusque succus, & color etiam viuidus appareret: vidisseque paruulum supra genu in sinistra coxendice quasi vulnus, vnde carnis frustulum sectum erat: itemque vulnus aliud in ventre, quo cùm digitos iniecisset, nil tabidum deprehendisse, nil olfactu graue. Quę omnia vti à se comperta essent, tabellionem iussisse suum publicis tabulis consignare, & eis suo se subscripsisse chirographo. Porro studia populi, & hominū testificationes de diuturna corporis integritate prodigijs ipsa quoque diuina vis plurimis affirmauit; præsertim in ægrotorum redonanda salute, quam Goæ constat ad eius corporis tactum recuperasse complures. Narrabat Antonius Sà indigenam domi suæ feminam partus iam dolore deploratam Xauerij capillis, qui inter sacra lipsana seruabantur, admotis statim fœtum edidisse feliciter. Ancillam quoque suam inter parturiendum exanimatam, cùm extinctus in aluo fœtus, & in transuersum iacens extrahi sine parētis interitu periculóue summo non posset, eodem admoto capillo mortuum fœtum citra periculum effudisse. Nec minùs admirabile, quod Antonio alteri contigit è nobili Rodericiorum familia, cui diuturna pituita sic hebetarat aspectum, vt ne eos quidem, qui se propiùs affarentur, aspiceret. Is medicamenta complura nequidquam expertus, cùm ad Xauerij sepulcrum se duci iussisset, oransque Patres, vt sibi loculum aperirent, Xauerij manus oculis suis admouit, & absterso repētè caligine cernere paulatim cœpit, & suum breui recepit aspectum. Balthasar, cuius paulò antè meminimus, Diazius, cùm ex angina, quæ fauces arctiùs interstrinxerat, laboraret, nec in stomachum traijcere aliquid ac diglutire iam posset; postulata claue loculi, vbi Xauerius est conditus, ea ipsa faucibus tactis, continuò concretos illos humores soluit, & iter escis intercluſum aperuit. Illud admirabilius, longeque celeberrimū. Ioanna primaria femina, quo die Xauerij corpus delatum est Goam, cùm ex diuturno morbo morti iam esset proxima, excubarentque ad eius cubile domestici; campanarum sonitu exaudito tanto funeri consentaneo, & fama sanctitatis admonita, miraculorumque Xauerij, virum suum Christophorum Pereriam, & quotquot aderant præsentes, obsecrat, vt ad Xauerij feretrum deportari se sinant. Cùm illi negarent, ne perspicuo periculo propè iam moribundam committerent, in eoque obstinatè perstarent; illa pię sancti viri videndi studio fiduciam concipit, & voto ipso subitam morbi leuationem sentit, dum ad extremū quotidianis aucta viribus, & benè confirmata conualuit. Quid? quòd flagella ipsa, quibus se pro sua pietate Xauerius diuerberare consueuerat, hanc eamdem vim morbos ab humanis remouendi corporibus habuisse reperta sunt: eaque à neophytis asseruata, fuisse medicinæ nonnullis. Nec ipsæ modò res defuncti iam viri, sed eius quoque nomen religiosè appellatum, & deuocatæ eius de cælo preces, vel in Europa, locisque procul dissitis ad eius mortis nuncium, & admirandi funeris famam, salutem ægrotantibus attulerunt. Testis est Lusitania, testes Societatis in ea Patres beneficium salutis experti. Decumbebat ex febribus Conimbricensis Collegij Rector Leo Henricius, cùm de felici Xauerij obitu litteris funereque perlatis, spe salutis recuperandæ concepta, iubet eas ad se afferri; sibique recitatis quadam auctus repentè fiducia, cubito de lecto se alleuat, & passis manibus, versusque ad astra luminibus Xauerio supplicat, ne minùs sit in propulsandis morbis benignus in suos, quàm esset in alienos: continuoque depulsam diuinitus ab se febrim, & vires insuper sibi redditas animaduertit. Qui dum inter admirationem & gaudium rem tacitus animo voluit, & Deo cum lacrymis gratias agit; non se tenere

151 *Reliquiarū B. Xauerij miracula.*

lectulo,

lectulo, seu cohibere clamans potuit, attonitis stupore domesticis: nec prædicandi & celebrandi Xauerij finem facere; sed valens viribus, & acceptæ salutis munus ostentans, ad Andream Capredam eximium in audiendis confitentibus sacerdotem morbi socium lætabundus accurrit, beneficium commemorat, & suo mouet exemplo, vt ab Xauerio poscat opem, par experturus protinus auxilium, si fideiter imploret. Is haud ignarus, quàm modò grauiter afflictaretur Henricius, fiduciam excitat, inuocatoque Xauerio omnium opinione celeriùs febrim & ipse depulit. Hæc & alia complura cùm de Xauerij sanctitate Lusitaniæ Rex non modò fama, sed multorum etiam ex litteris ac sermonibus cognouisset, quanquam tanti viri iacturam, totius cladem Orientis pro eo ac debuit acerbè tulit: tamen vt dolorem suum aliqua ex parte leuaret, ac debitam virtuti gratiam solueret, ei qui summæ rerum præesset in India per litteras accuratè mandauit, vt illustria Xauerij facinora miraculaque sedulò conquisita in publicas quàm primùm tabulas adactis iureiurãdo testibus referẽda quàm diligentissimè curaret: easque tabulas vnà cum testimonijs & auctoritatibus vniuersis, suo & chirographo subsignatas, & obsignatas annulo triplici itinere ad se transmitteret. sibi enim in animo esse testificationem illam ad Pontificem Maximum in Vrbem mittere, vt, si ei videretur, tantam sanctitatẽ meritis decoraret honoribus, & tot miraculis inclytam, venerandam & colendam ab omnibus rite decerneret. Eas igitur tabulas Francisci Barretti studio, qui Mascareniæ Proregi successit, sanè quàm accuratè exquisitæque confectas cùm Rex accepisset; ad suum Romam legatum misit, vt referendi in Sanctorum numerum tanti viri procurationem causamque sustineret, & eam strenuè apud Pontificem ageret. Sed pij consilia Regis intempestiua mors fregit, relictis regijs apud nos tabulis obsignatis, Regisque manu rite subscriptis, vnde ea ferè omnia, quæ & à nobis, & ab alijs de Xauerio mandata sunt litteris, sumpta sunt.

152 *Rex Lusitaniæ in Sanctorum numerum curat referendum B. Xauerium.*

Iam de cæteris Societatis in India locis nihil nominatim hoc anno; illud vniuersè mandatum est litteris. Vberes vbique fructus & in Christianis & in Ethnicis editos, futuros etiam longè maiores, nisi ipsa Europęorum exempla, & regionum ministrorum aliena studia essent in mora, & ipsa quoque paucitas operarum: ex quibus Antonium Fernandium inter insulas Amboini naufragium extinxit. Is vnus nec sacerdos cum Vincentio Pereria Amboinios edocebat & solabatur, quos Mahometani crudelissimè diuexabant: & ipse malè fustibus acceptus nihil aiebat se laborare de plagis, modò vita superesset, ne penitus destituerentur eo solatio Christiani. Verùm dum accitus magno studio ad insulam fidei percupidam nauigat, cũ vectoribus penè omnibus mersa nauigio perijt. Vincentius natatu cum fluctibus strenuè colluctans, quanquam crebro ad præcautas cautes allisu totus cruentatus, tandem saxum tenuit. Inde cùm insistere vestigijs nequiret, per ignota loca & sola agens sese, totum triduum perreptauit, haud dubiè conficiendus inedia, nisi fortè vnus è montium incolis inuentum sublatumque in humeros ad pagum Christianorum deportasset. Is nondum in Societatẽ erat adscriptus. Sed talibus experimentis cogebat caritas in illis operarum angustijs etiam candidatorum exercere constantiam.

153 *Antonius Fernandius ad euangelizandum nauigat, naufragio tollitur.*

Apud Iapones duabus in vrbibus Amangucij, ac Funaij siue Bungi, vt antè significauimus, bono loco Christiana res erat; ibi Cosmo Turriano, hîc Balthasare Gago perpusilla cum Sociorũ manu operi instantibus. Nec intermittebantur Amangucij vllo puncto temporis conciones. Eæ erant Xauerij elucubrationes Hispanicę in vnum redactæ volumen, & à Paulo Sanctæ fidei in Iaponicum translatæ sermonẽ. Quæ cùm haberentur ex scripto, dum peregrina lingua procuditur, cõplebatur auditoribus Patrum ędes, quotidieq; aliquot maximè de præcipuis à patria vanitate ad veræ pietatis cultũ religionemq; deducebantur. In ijs Bonziorũ Meacensium fuit par, qui Christi lege baptismoq; susceptis, hic Pauli, ille Barnabę nomine, nihil dies ac noctes aliud nisi de animi salute, deque Deo viuo ac vero purè casteque colendo cogitabant. quorum in exemplis & opera multum videlicet Patres ad flectendos populariũ animos reponebant: & eorum alter elucubrationes illas Xauerianas, vnde Patres è suggestu Iapones affabantur, Iaponicè rursus vertit paulò luculentiùs, & ad vsitati sermonis consuetudinẽ magis accommodatè, ne quid illi abhorrens ab vsu eorum etiam tum balbutientes efferrent, quod risu & sibilis petulans vulgus exciperet. Nihil enim insolens Iapones in sermone, nihil ferũt obsoletum, & ad omnem linguæ lapsum atque imprudẽtiam miros in cachinnos erumpunt. Haud in vrbe modò, verùm etiam foris circumferebatur & à Patribus, & à neophytis Christi nomen: in eamque rem summo studio Christianis Iaponibus incumbentibus, populus, qui ambulabat in tenebris, lucem vidit, & magnus Ethnicorum numerus Christi iugo sæua Satanæ depulsa tyrãnide, colla subdidit. Bungi verò multum erat Patribus cum Bonzijs litium, magna sæpè cum inimicis capitalibus de religione contentio: cumq; ex omni certamine, quod erat pugnanti pro veritate procliue, Balthasar victor excederet, nec id diffiteri Bonziorũ auderet improbitas; veritate fallitatis apud multitudinẽ redarguta, malè rem suam gereret, eò deniq; se cõuertit, vt persuaderi pro concione multitudini vellet, Iaponũ sectam nihil à Christianorũ disciplina distare. Sed ne fucum populo faceret, & vt, qui erant in eamdẽ inductũ fraudẽ, ab ea Balthasar opinione deduceret, librum edidit, in quo quantum inter vtramq; disciplinam interiectũ esset interuallum, perspicuis rationibus demonstrabat. Qui liber ad regem Bungi perlatus adeò probatus est, vt eum sibi rex consiliarijs præsentibus recitari describiq; iusserit, codicemq; ipsum suo chirographo communitum, quo plus ei fidei suos apud ministros & cõmendationis accederet, ad auctorem suum remiserit. Magna igitur exinde rerum tranquillitas apud Patres, nec modica ad Christum Ethnicorũ accessio Domino cooperãte, & euangelizantium sermonem perspicuis signis atque miraculis confirmante. Septuagesimum iam diem exercebatur à Satana Iapon: & erat infelici,

154 *Res Iaponęnses.*

faucibus arctè pressis esculentis omnibus ac poculentis iter obstructum. longam inediam, & ademptam vescendi facultatem certus sequebatur interitus, cùm porrectam à Christianis aquam crucis signo lustratam, vnà cum pronunciatione Dominicæ precis Ethnicus hausit, & malum continuò dæmonem, qui eius se faucibus insinuarat, abegit. Tum demum patefactum est iter escis, & sumpto pabulo recreatus ægrotus. Paralyticus qui valetudinis causa multa prodegerat, varijsque ad eam recuperandam superstitionibus erat vsus, sacra epota aqua momento conualuit. Eodem morbo conflictatus alius, eadem adhibita curatione leuari protinus cœptus est. Quidam autem diuturna lippitudine penè cæcus de sacro fonte susceptus, vnà cũ peccatorum tenebris oculorum caliginem dispulit, & pituitæ cohibito cursu pristinam aciem recuperauit. Alium verò quem nefarius spiritus afflictabat, & iam elinguem mutumque reddiderat, cùm res suas omnes atque fortunas in placãdam idolorum iram temere profudisset, signo crucis Balthasar admoto, protinus ab infesto dæmone liberauit, loquentem reddidit, & sibi vndique restitutũ sacris vndis intinxit. Illud etiam admirabilius, quòd, cũ magnis ex febribus laboraret, iussus à Balthasare crucis se aliquoties signo expiare, sanus illico discessit. Postea cùm preces idolo praua consuetudine ductus, ne febrium rediret ardor, adhibuisset, denuo iactari febribus cœptus est. Qui cùm ẽ secum tacitus reputaret, piaculum sensit, & iusto dolore susceptо, recurrit ad Patres. Ab his eodem signo crucis se iterum expiare iussus, iterum conualescit. Quid illustrius ad commẽdandam Christi fidem, veramque religionem? Sed longum sit omnia persequi, & varia morborum genera diuinitus persanata, seu febrium restinctos ardores, seu parturientium propulsata pericula sacra dumtaxat aqua, vel venerandæ crucis obiectu. Constat vno tantùm beneficio salutis adductos Ethnicos ad trecentos suscepisse baptismum.

155 *Vis signi crucis: & alia miracula.*

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER DECIMVSQVINTVS.

1555 1 *Primi honores in Societate Patriarcha, & duorum Episcoporũ ad Æthiopicam expeditionem.*

ERat in occasu iam annus, ac nouus oriebatur, cùm quæ de legatione Æthiopica suprà memorauimus, perfecta in Vrbe sunt. Pontifex Iulius non sine Societatis laude præfatus eam, quanquam honores ab Apostolica Sede recusaret, eas tamen Cathedras, quæ recèns offerebantur, plenas laborum atque discriminũ non subterfugere; summo Patrum Purpuratorum cõsensu Nunnium Patriarcham, Ouiedum, & Carnerium olim Patriarchæ successuros, hunc Nicenum, illum Hierapolitanum Episcopos renunciauit, coactos pro imperio delatas infulas admittere. Patriarchæ non in Æthiopiam modò, verùm etiam finitimas in prouincias summũ ius & potestatem dedit, & sacrum pallium misit. His in Societate principibus apertus est aditus ad honores: sed eos honores, in quibus plus inesset curarum atque laborum, quàm splendoris ac pompæ; si tamen est dicendus apertus, qui postea quadraginta propè annis præter eos nemini patuit. Adeò constanter honoribus se Societas semper opposuit: & eos ipsos, quos refertos crucibus periculisq; dicimus, tamen quia honores erant, nisi admodum repugnanter ac inuitissima non admisit.

Idem sub tempus Lainius & Natalis in Germaniam cum Legato Sedis Apostolicæ Ioanne Morono Cardinali ad comitia Augustana mittuntur, ob mortem Pontificis successu non magno. Lainius statim in Italiam redijt: de Natali infrà narrabo. Decimo Kal. Aprilis moritur Iulius anno Pontificatus sui quinto: quanto cum Societatis incommodo, quàm alieno tempore, sensit Sociorũ in Vrbe Collegium, cui annuum vectigal assignarat, sed testimonium publici diplomatis nondum dederat: sensit & Collegium Germanorum, cui certa pecuniarum subministrabat ex interuallo subsidia. quæ cùm eius obitu defecissent, tota scilicet eius curationis moles Societatis super humeros ruit: cuius erat expresso ære precariò cùm Alumnorum tueri vitas, tum locatarum ædium pensitare mercedem. Quo tempore tanta erat in Vrbe caritas, tantus numerus Sociorum (centum enim amplius & sexaginta censebantur) vt ne quartæ quidem alendæ parti sedulò corrogata collataue subsidia satis essent. Itaque ne tantæ pietatis opus vna penuria victus intercideret, faciendum Ignatio fuit, magnum vt alumnorum numerum per varias Societatis in Italia sedes ac domicilia dispertiret: reliquos apud se Romæ conquisitis eleëmosynis sustentaret. Sensit denique immaturam Pontificis mortem Societas omnis, quæ Iulium agnoscebat vt patrem, à quo amplissimo diplomate confirmata, immunitatibus aucta, munita priuilegijs, ornata iudicijs & beneficijs erat. Non his modò potuisset incommodis Marcellus Cerninus Politianus Iulij successor occurrere: sed longè maiora pollicebatur, si vita suppeditasset. Verùm spem totius Christianæ gentis, quæ quidem vix Pontificem priùs eum creatum, quàm mortuum potuit audire, breui sustulit communis moriendi necessitas. Erat hic cùm bonis omnibus, tum Societati Ignatioque peramicus, vir integerrimus, & omni laude cumulatus, munerique tanto omnium

2 *Mors Iulij Pontificis magno Societatis incommodo.*

3 *Marcelli Pontificis virtus, & pietas in Societatem.*

nium opinione par. Cuius ob electionem cùm è comitijs redeuntes amplissimi Patres sibi ipsi plauderent, exaudiebantur huiusmodi voces per ædes Pontificias passim mittere, Ecquis audeat hanc Pontificis improbare lectionem? Inijt Pontificatum Marcellus (noluit enim mutare nomẽ) v. Idus Aprilis ingenti bonorum omnium gratulatione gaudioque. Quem cùm adorandi gratulandique causa noster quoque adijsset Ignatius; Pontifex hominem arctè complexus, & suauiter osculatus, cum eo inambulans de re componenda Christiana, de propaganda Christi fide, de veteri disciplina restituenda, de sanandis denique affectis Christianæ reipublicæ partibus multa contulit. Deinde comiter ab se dimisso mandauit, suo vt nomine benedictionem cunctis Patribus impertiret, quos singulos aueret inspicere, & quasi suas copias ac milites recensere: proinde curaret eos, vbi primus ille salutationum æstus deferbuisset, ad se adduci: cohortatusque ad augendam religiosæ militiæ societatem, Tu milites, inquit, collige, & bellatores instrue, nos vtemur. Duos etiam, quos apud se haberet Theologos postulauit, ea modestia, vt adderet, Nisi fortè vtilius putes operam alibi nauaturos. Quid multa? lætissimus ab eo congressu B. Pater, & optima spe plenus abscessit: parque Theologorum, quod Pontifex postularat, Lainium & Olauium assignauit. Sed, quæ rerum humanarum est inconstantia, diuturna illa lætitia non fuit. Marcellus (vt erat tenuissimæ valetudinis) paucos intra dies in febrim incidit, & altero ac vigesimo Pontificatus sui die communi omnium luctu mœroreq; decessit. Ei suffectus est x. Kal. Iunij is, qui Paulus eo nomine Quartus vocatus est, Ioannes Petrus Carraffa Cardinalis Theatinus propè octogenarius, vnus è primis, qui sacrum Clericorum Regulariũ fundarunt Ordinem: ex quo etiam Theatinos vulgus appellat. Curam à principio nonnullam Societati iniecit hic nuncius. Erat enim opinio Carraffam & olim offensum, quòd, cùm is peroptaret vnum eumdemque ex hoc nostro ac Theatinorum conflari Ordinem, noluisset Ignatius; ac nuper, quòd, Ignatio eodem monente, in causa Neapolitani adolescentis, de quo suprà narrauimus, acta eius Pontifex Iulius rescidisset. Verùm B. Pater, cùm in sacellum se tacitus recepisset, totamque rem commendasset sapientiæ bonitatique Numinis sempiternæ; mox placido vultu & animo perquam sedato egressus sperare se dixit fore, vt qui metuebatur infensus, eum Societas experiretur propitium, nec diuina desideraret præsidia, si destituerentur humanis. Spem confirmauit euentus. Nam cùm ad pedis osculum renunciati Pontificis cum suis aliquot accessisset Ignatius, mirum quàm amanter ab eo, quàque honorificè sit exceptus. Eademque benignitate, honorisque significatione paucis pòst diebus Ignatium Pontifex accersitum, multa de suis, multa de Regis Ferdinandi rebus colloquentè, non in genua prouolutum, vti mos est (neque enim passus est vnquam ab Ignatio se de genibus, ac ne aperto quidem capite, compellari) sed secum per cubiculum inambulantem, multis inspectantibus & admirantibus audiuit: supplici concessit omnia, & quidquid pro Ferdinando postulauerat largè dedit. Quin etiam Cardinalis Ioannes Michaël Saracenus, qui gratia plurimùm apud Paulum & auctoritate valebat, quique eius Pontificatus initio vnus omnia gerere dicebatur, cùm quædam & ipse à Pontifice postulasset, eius postulata Paulus ad Ignatium remisit. Narrabatque Cardinalis Augustanus Otho Truchses se ex ore Pontificis Ignatium admiratum, cùm ea in sermone de eo diceret Societateq; vt, si sibi quippiam esset cum Pontifice transigendum, negaret se alium ad id conficiendum præter Ignatium, cuius tanta esset apud illum auctoritas, adhibiturum. Haud illa minor in Societatem benignitas, existimationisque significatio, quòd, cùm resciisset Paulus prioris Pontificis voluntatem de fundando & suis ornando fortunis Romano Collegio, negauit decretum à Iulio vectigal aureorum bis mille quotannis satis esse ad eius alimenta Collegij, & de maiore setiò cogitandum. Erat enim refertissimum illud, & magna in egestate Collegium. Ex quo quanquam paulò antè centum, alij alìò per orbem terrarum sparsi erant vt suos de more fructus ferrent; in Vrbe tamen alijs ibidem receptis, vel aliunde accitis ad studia litterarum, centum adhuc & quinquaginta, eoque ampliùs versabantur: & aliquot anni mensibus propè ducentos Collegium numerauit. Quibus alendis assignatio illa pecuniæ, quam decreuerat Iulius, longo interuallo satis esse non poterat. Itaque Paulus ad maiorem adiecit animum. Sed quo minùs cogitata perficeret exortum repentè bellum inter eum, Regemq; Catholicum impedimento fuit. Quod quanquam breui deinde compositum est; ipse tamen bellicus apparatus, qui plerumque exhaurit omnia, & tumultus ipse domesticus à destinata benignitate Pontificis animum auocauit. Nec tamen in tanta temporum iniquitate, tanta annonæ caritate, tanta inopia Collegij, cui nullũ erat vectigal annuum, indigentibus quidquam defuit. Nimirum grande vectigal spes flagrans in Deum, & accensa fiducia: qua nixus & sustentatus Ignatius nullam expauescebat inopiam: sed perinde suæ familiæ consulebat, ac si plenas arcas & refertas cellas haberet. Sat diues, qui Deum possidet. Cuius è thesauris B. Pater tanquam suis, suaque domi conditis, ausus est in Vrbe villam à fundamentis extruere: & ob eam rem ad Thermas Antonianas, haud ab æde S. Balbinę procul, ędificium non inelegans inchoare, vt esset etiam aliquis recessus ægris & valetudinarijs apticus ac liber: vbi & Collegij iuuentus studijs intenta perennibus interdum animos relaxaret. Et absolutum vix erat opus suis omnibus expletum numeris, cùm die ipso, quo pretium operis operæ reposcebant, largè mittitur à beneficis, vnde sua merces fabris ac structoribus reddi posset. Tam tempestiuè suorum indigentiæ paterna Dei benignitas prouidet: tam ex suo pacto fideliter in rebus cunctis occurrit. Nihil igitur rei familiaris egestas, nihil aspera domi res animum solicitabat Ignatij, cùm ei Domino deseruiret, qui quærentibus regnum eius atque iustitiam, quærendi victus solicitudinem eximit: & ea, quæ natura desiderat, adijcit vniuersa. Quin etiam inter clarissimas eius prædictiones præcipui Patres illam notarunt, cùm iussit

4 *Succedit Marcello Paulus IV.*

5 *Benignitatis eius in Ignatium, & in Societatem documenta.*

6 *Fiducia in Deo Beati Ignatij.*

iussit Polancum ad quinque menses sustentare quoquo modo posset Collegij inopiam, postea res laxiores futuras, vt omnino, & quidem in summa totius Vrbis penuria euenit.

7 *Agitur de creando Lainio Cardinali.*

Illud igitur magis solicitum ac suspensum habebat Ignatium, quòd Lainium decreuerat Pontifex, cuius iam antè virtutem exquisitamq; doctrinam cum admiratione perspexerat, ornare galero, & sacra purpura decorare. Auditusque Beatus est Pater à suis cùm diceret, nisi se Dei dextera interponeret, citò se Lainium in purpura conspecturos. Sed hanc curam atque metum ea vicissim spes ac consolatio leuabat, quòd, si Lainius ad eum vocaretur honorem, futurum esset planè, vt intelligeret vniuersi, quàm non galeros atque tiaras Societas consectetur & ambiat, imò verò quàm ferat ægrè, quamque refugiat; cùm acerrimè sese ille vir ijs vltrò delatis & imperatis opponeret. Qui, vbi suam rem agi sensit, & in tanto discrimine se versari, non dies, non noctes à placando Deo obsecrandoque desistere, suis vt ab humeris crucem illam honoris auerteret, ne sese à susceptæ pateretur humilitate, vitaque illa quieta, & ab ambitione remota distrahi ad strepitum tumentis curiæ, & insanos fluctus euripoſque rerum humanarum. His precibus præcipuum quoddam studium curamque iungebat, ne res ad exitum perueniret, & quod timebat, euaderet. Eaque de causa nouo ambitus genere conueniebat ex amicis Cardinalibus vnumquemque, & cuiusque confugiebat ad opem; vt si quid decerneretur in se suæ quieti aduersarium humilitatique, id ipsi auctoritate sua consilioque discuterent. Is deinde iussus in Vaticanum diuersandi causa se transferre (significauit enim Pontifex velle hominem apud se consilij causa meditans quemadmodum res Datariæ rectè componeret, melioremq; ad formam munus illud redigeret) ne Pontificis mandata negligere nutusque videretur, eò se transtulit. Vbi cùm diem dumtaxat mansisset vnum, postridie reuertit ad suos, quòd diceret sibi esse necesse super negotia Pontificis & libros varios & viros doctos consulere, vt per eam occasionem curiæ oculos declinaret, & paratis honoribus se subduceret. Idemque vt hac in re animi sui sensum toti Societati testatum faceret, in schedula conscripsit hæc verba, suoque chirographo obsignauit: Quoniam idoneis auctoribus, virisque grauibus comperi Pontificem Maximum nescio quid agitare de me, Testor ego Deum, & in eius conspectu candido pectore sinceroq; profiteor, minimè me esse ad id idoneum, quod in mentem Pontifici venit; ab eaque re toto animo abhorrere. Nam cùm me ipse tentaui, & quæ mihi ad id desiderantur, inspexi, ridiculum duco tale aliquid de me statui, & alienum prorsus ab ea, cui me dicaui, familia: in qua plus arbitror Ecclesiæ Dei me meis laboribus profuturū, id quod ei Societatis ex instituto spopondi, votoque firmaui, quàm si commutato vitæ genere celsiore in gradu collocer: quod ipsum vt Pontifici persuadeam multis adductis rationibus contendam. In summa, si vrgere rem Pontificem cerneret, planè statuerat se fuga & latebris sanctorum virorum exemplo præsenti necessitati subducere. Sed non inanis, quam adhuc adhibuerat sedulitas fuit, nec frustra cùm ab eo, tum à cæteris Patribus fusæ preces; quantum ardor ac vis, vt etiam repentinus ille Patris è curia discessus, pronos Pauli ad conferendum honorem impetus ardoresq; restinxit, & mentem mutare coëgit. Quo depulso periculo Lainius incredibili perfusus est gaudio, nullum vt gratulandi Deo finem faceret. Cuius inter insignia munera ac beneficia superioris omnis ætatis hoc videlicet numerabat. Non id vnum hoc anno Societas discrimen euasit. Ferdinandus Rex Romanorū nullum faciebat tentandi finem, si posset suis ciuitatibus adeò laborantibus nostrorum Patrum aliquos impetrare Pastores. Ergo cùm frustra rem ex Pontificibus Paulo Tertio, Iulioque contendisset, meliora sperans ex recenti Pontifice per suum legatum Marcum Comitem ab Arcu machinas nouas admouit, instititque vt duobus tribusue de Societate viris mandaret Episcopatus, & regionum illarum greges committeret. Sed Deo suam gubernante familiam nihil est à legato profectum, nihil à Paulo exoratum. Extremum sub annum inchoatis iam in Vrbe tumultibus Neapolitanū bellum Pontifice apparante maleuoli dissiparunt nostris in ędibus, quippe magnam partem Hispanorum, magnam vim telorum tormentorumque clàm reconditam. Pontifex autem, quanquam nullam his fidem sermonibus adiungebat Patrum integritate perspecta; tamen quo tutiora essent omnia, & in tanto armorum strepitu suspicionibus obuiàm iret, Vrbis Præfecto dedit negotium, vt suis cum ministris ac satellitibus Professorum ingressi domum specularentur omnia diligenter & scrutarentur. Qui cùm venissent, & sui aduentus causam exposuissent Ignatio, nullo perturbationis signo prodito, sed animo perquam sedato Pater iussit eos per domum duci; & quidquid erat clausum reserari, vt, si quid telorum armorumque deprehensum esset, sanè arriperent & auferrent. Illi verò cùm omnes angulos scrutati essent, omnes latebras explorassent, ne gladium quidem totis in ædibus deprehenderunt: admiratique modestiam Patrum, ac domesticam paupertatem, inde digressi, non sine Societatis commendatione Pontifici quidquid viderant renunciarunt.

9 *Episcopatus à Societate recusantur.*

10 *Ingruente bello domus Societatis exploratur, num in ea latent arma.*

8 *Lainius quantopere honores refugerit.*

Hic erat Societatis in Vrbe cursus: foris autem ad ædem Lauretanam aucto nostrorum numero sacerdotum, cum fortunis ac copijs sacræ cellæ augebantur etiam animarum quotidiani prouentus, ingenti vndique peregrinorum vi confluente, nouorum, vti suprà demonstratum est, fama sacerdotum excita, qui varijs permisti nationibus & linguis instructi, omni hominum generi suam in audienda homologesi operam impertirent. Ea res toto ex orbe Christiano innumerabilem peregrinorum multitudinem aduocabat; vt augenda prorsus operarum copia fuerit de sententia Cardinalis Carpensis, & Collegij numerus ad quadraginta capita producendus. Et quoniam Lauretanum cælum corporum saluti noxium putatur æstate, domicilium Recineti, vbi salubertimum cælum est, eiusdem Cardinalis liberalitas Patribus assignauit, vt illuc per æstiuos calores, cùm iam rarior ad sacra Deiparæ tecta peregrinorum accessus

11 *Lauretani Collegij status.*

cessus est, modò hi, modò illi alterna vicissitudine se transferrent. Sed dum acriter diuinum vrgetur opus, & peregrinorum animis reparandis insistitur, malus dæmon iactura dolens furensque, varijs orsus est modis Collegij perturbare tranquillitatem, Deo id permittente, vt inde, sicut olim Antonio, alijsque viris sanctis, maioris adesset coronæ facultas. Offerebat se quorumdam aspectibus, vt eos ab institutis abduceret. Commutabat personas, & alios palàm, & apertè; alios ex insidijs & cuniculis oppugnabat. Cuius generis hoc ego loco pauca quædam ex Oliuerij Manaræi litteris ac fide subijciam, quæ se Rectore in eo Collegio accidisse commemorat. Flander erat in Societatem nuper adscitus, seorsimque ab alijs, vt mos est, in orationis exercitatione se continens. Huic dæmon per licentiam solitudinis spectandum Æthiopis specie viridi in veste se præbuit, hortans verbis, vt iucunditati se dederet, remitteret animos, & ab ea vitæ seueritate discederet. Reuocabat in mentem anteactæ vitæ commoda: ponebat ante oculos præsentis incommoda, truculentos hominum vultus, & ora tristia, quibuscum viuendum & continenter agendum esset. At ille cùm hortatorem suum, intellecta fraude, cõstanter repulit; Æthiops repulsam indignè ferens, & ore fœtido teterrimum ei odorem inhalans, Quoniam meum, inquit, consilium abijcis, hæ sint tuæ deliciæ voluptatesque. Cuius odoris intolerabilis fœditas toto eius dispersa cubiculo, aulaque proxima in diem posterum etiam tenuit.

12 *Molestia ab dæmonibus.*

13

14 Non eadem constãtia Satanam repulit alius quidam natione Sardus, qui cùm Humanitatis se litteris perpoliret, & præsidia sibi compararet benemerendi de proximis, nouum ei genus insidiarum callido ab hoste præparatum est. Pauli Apostoli specie visus est ei dæmon, hortans, vt ab Ethnicorum lectione desistat, & suas potiùs euoluat epistolas, Dei numine, & cælesti doctrina refertas. Quis consilium non probaret tam ad speciem salutare? Sed inexercitus athleta, quò specie recti veterator ille duceret non attendit, consilio paruit, & studium Tullianæ lectionis ad diuinas Pauli Epistolas transtulit. Ita præpostero ordine, contra præscriptum nutumque Rectorum, quæ præstigiarum est nota certissima, tractare eas litteras cum voluptate cœpit, vnde plus sibi procreabat exitij, quàm commoditatis. Celabat hæc Patres suos atque Magistros, à quibus doceri & dedoceri poterat, nouo inuento magistro: cuius alijs etiam præstigijs atque ludibrijs demum eò adductus est, vt prima sua vocatione deserta solitudinis (vt antè significarat) studio, clanculum sese proriperet. Hoc iam insolentiùs aërij dæmones erant infesti, perque licentiam tenebrarum, quarum perhibentur esse rectores, in omnem effusi petulantiam insidiabantur somno sanctorum, nocturnisq; turbis atque fragoribus interpellabant nonnullorũ quietẽ præcipuè quorum erat virtus maximè nota: vt sursum deorsum miscere omnia, & cunctam domus supellectilem viderentur euertere. Audiebantur interdum super cubicula turbulẽtis erratæ vestigijs, & felium murmure imitando perstrepere. Nonnunquam insilire tanquam catuli super lectulos, & gressu hortifico cubantibus insidere, aut stragula de cubili detrahere. Interdum etiam orantibus genicularium scabellum derepentè subducere, atque alijs obturbare ludibrijs. Quibus lemurum dæmonumúe terriculamentis ne vani quoque timores, vt fit, accederẽt, dabat operam Rector, ne res passim per Collegium vulgaretur. Sed ne ipsi quidem Rectori ægrotanti nequam spiritus pepercere. Nam cùm ille fratribus qui lacessebantur edixisset, vt, si quis eis noctu molestiam incuteret, adiuratum Dei nomine ad se mitteret, idque ab aliquibus factum esset; dæmon ad cubiculum decumbentis Rectoris accessit tum, cùm superiorum noctium vigilijs fessus sopori se dederat: pulsatoque semel atque iterum ostio iussus ingredi, cunctabatur. Quod admiratus Rector, suspicatusque quod erat, Aperi, inquit, in nomine Domini. Et, quod à beato Antonio ijsdem hostibus dictum legimus, audacter & ipse iussit omnem in se potestatem, quam Deus permitteret, exercere. Tum ille tanto impetu irruit, tanto & ostium & fenestras fragore reclusit, vt putaretur eas funditus confregisse. Nec semel dumtaxat in Patrem procax spiritus nequam fuit; sed rediit iterum, cùm is iaceret in lectulo, præcipitique lapsu per vaporarium ruit, vt obstreperet quiescenti. Nec molestiarum hic finis. Vigilabat Rector ad multam noctem in Bibliotheca, quæ ab ambulacri latere sita erat, cùm in extrema Collegij parte quemdam quasi terræmotum exaudiit; egressus in ambulacrum, & spatiis aliquot factis animaduertit motum illum strepitumq; nocturnum ad se propiùs accedere: qui cùm ex cœnaculo videretur existere, signo sibi crucis indito, eò vertit intrepidus. Hîc cùm se fragor semper intenderet, & magis ac magis appropinquaret, & iam proximus fieret; tandem canis ater apparuit, tremefaciens pedum nisu & vasta mole corporis terræ solum: qui minacibus oculis Rectori occurrens vt in eum irrueret, subito crucis obiectu repulsus, eo intacto præterijt, timenda voce semel, iterum ac sæpiùs allatrans, adeò tamen profunda atque recondita, vt intra vastum vas quoddam obscurè resonans latratus illi fundi viderentur. Hanc ab Collegio pestem Oliuerius vt auerteret, de Ignatij sententia, ad quem rem totam scripserat, vsitatis exorcismorum rationibus instrumentisque vsus; cùm nihilo mitiores modestioresque proterui spiritus redderentur, iterum per litteras ad Ignatium communi consensu Patrum, cum quibus rem communicarat, confugit: & sacras reliquias ex vndecim Virginum millibus, fratribus, quos spiritus insectabantur, tradit. Ignatius recognita Deum attentè precatus, secundis eos litteris ad spem celeris liberationis erexit, pollicitus se pro eis diuinæ Maiestati supplicem fore. Quibus in conuentu consciorum rei Patrum litteris recitatis, iussit cæteros Rector bono animo esse, & spem in B. Patris precibus meritisque reponere. Et earum vis precum, iuuante sacrarum Virginum patrocinio, consecuta protinus epistolam est. Namque ex eo tempore silentium dæmonibus est impositum, & fugata spectra, sua Collegio quies reddita. Tanti apud Deum Beati viri supplicatio roboris ac virium habuit.

15 *Ipsi quoque Rectori molesti dæmones.*

16 *Quonam modo abacta molestia dæmonum Lauretæ.*

Iam reliquam per Italiam alia alibi pro animorum tutela sunt gesta: ac Florentiæ domus excitata consimilis ei, quam in Vrbe [illegible]ondam sanctæ Marthæ nomine excitarat Ignatius: in eamque feminę circiter octoginta receptę iam erant.

17 *Concilium quoddam nouum in Sicilia conditum, quod vocatum Officium caritatis.*

At in Sicilia nouum est genus pij operis auctoritate Proregis institutum: quod Concilium, vel Officium caritatis placuit appellare, cuius essent partes cognoscere & curare quidquid in eo regno ad misericordiæ pietatisque spectaret officium: quale esset vt pauperibus redderentur ablata, vt in iudicijs ac ciuilibus controuersijs consuleretur solitudini viduarum ac pupillorum: vt templa atque cœnobia, & ædes hospitales, quæ vetustate iam corruerent, sarcirentur: vt pia testamentorum legata, quæ priuati causa emolumenti heredes supprimerent, ab actuarijs & tabellionibus ederentur. Cuius generis legatorum pecuniæque vis ingens regium per edictum ab his Sodalibus impetratum, paucis diebus indicata est. Id consilium Messanæ primò cœptum est duobus Mamertinis ciuibus, totidemq; Theologis, altero è S. Dominici familia, altero de Societate, qui fuit Prouincialis ipse Domeneccus, ac duobus Proregis administris. Hi sex numero quaque hebdomada vnum in locum conuenientes, consultationem de ijs, quæ decernenda viderentur in rem communem, habebant; & ad Prorege deinde quidquid statutum ac decretum esset, decimoquinto quoq; die referebant. Cuius etiam auctoritate ac sapientia comparatum erat, vt in singulis Siciliæ vrbibus probi homines duo, alter ex Cleri corpore, alter ex populo designarentur, qui menstrua per interualla Concilio suggererent, si quid sanandum vspiam & corrigendum esset. Cœtus in Mamertino Collegio habebantur: eodemque modò è Panormitanis ciuibus, dum in ea Prorex vrbe versaretur, Concilij numerus supplebatur: quoad aliquot pòst annis, cùm ad hos nimis multæ causæ viderentur deferri, totum opus regio iussu sublatum est.

18 Panormi prouinciæ Præpositus Domeneccus communicato cum Prorege Nobilibusque consilio, magnopere auctor fuit, vt puellarum orbitas proprijs excepta sedibus, & priuatorum benignitate suis instructa reditibus piè sanctèque custodiretur ad nuptias, aut, si ita mallent, ad monasterium. Peruenerat que vectigal illud ad aureos iam septingentos, & sperabatur opimius. Quoniam verò non continebat insulæ finibus sua Christianæ rei studia Prorex, sed expeditionem Africanam moliebatur, cùm spe successus optima; suos interim etiam Domeneccus milites adornans, in Monte Regali Sociorũ certum constituit numerũ, qui Arabum ediscerent linguam ad Euangelium, vt primùm daretur aditus, in Africa promulgandum.

19 *Syracusanũ Collegium inchoatur.*

Syracusis cùm Ioan. Philippi concionibus excitata ciuitas pati moras non posset, missis eò tribus Magistris mense Septembri, quo paulò antè præcurrerat etiam Michaël à Lætaualle Allobrox notæ sanctitatis, & ciuibus admodum gratus sacerdos, inchoatum est Collegium. Ac ne sine pompa aliqua splendoreue vsitato scholarum Collegijue primordia ducerentur, dum XIII. Kalend. Nouembris in templo principe vnus è Magistris Georgius Mercatus ad nobilem coronam præfatur, testo ciuitas campanarum plausu, & perhonorifica bombardarum displosione primum illum introitum excipiendum & celebrandum duxit.

Extra Italiam porro Viennæ Petrus Canisius impositũ sibi curationis Episcopalis onus, quod inuitus coactusque subierat, vt suprà demonstrauimus, molestissimè sustinebat: proponebat sibi ante oculos pericula in eo ferendo non leuia, fructum nullum. Et quidem in ea vrbe, vbi nec concionatores suspecti dogmatis atque doctrinæ, quos ob Dynastæ fauorem, qui secundùm Regem Romanorum primas tenebat, suggestu prohibere non poterat: nec sacerdotes imperitissimi deerant, qui sacris erant confessionibus, & rerum diuinarum procurationi præpositi, vix vt vnus aliquis in tanto numero ferri posset: & reperiebantur admodum pauci, qui Sedis Apostolicæ auctoritatem verè & ex animo sequi vellent. Quibus causis Canisius impulsus existimabat, vberiorem se alibi capturum è suis laboribus fructum. Illud tamen, si non aliud, in ea administratione curauit, vt Societatem in suo robore conseruaret propagaretque, & quod ipse temporum iniquitate non posset, id illa die progrediente perficeret, compensaretque tarditatem frugum vbertate lætissimæ messis. Ergo Pragam ab Romanorum Rege, qui Societatis in ea vrbe Collegium meditabatur, accitus, operâ eius, ac studio Ferdinandi eiusdem filij Societatis amantissimi Archiducis Austriæ, Boëmiæque Proregis, bona Dominicanorum venia cœnobium S. Clementis, quod erat scholis peropportunum, accepit. Aliud enim Rex eis cœnobium, cui ab S. Agnete nomen erat, & à monialibus derelictum, annuente Pontifice, dedit, amœno loco situm, & cum amplificatione reditũm, curante Canisio vt etiam ad vsus & ad elegantiam aptiùs, quàm vnde migrabant, concinnaretur: vt, quantum fieri posset, ex eorum caritate Patrum, nulla (vt æquum erat) ipsorum iactura, & Societati commoditas crearetur & ciuitati. Ponebat suam Canisius operam Pragæ iucundiùs, multoque lætiùs quàm Viennæ, maioris spe fructus allectus. Quanquam enim Pragensis populus sub vtraque specie libabat diuina ac sacrosancta mysteria, cæteros tamen Catholicos ritus ac cerimonias etiam tum retinebat: eratque ad honestum ac rectum suo propensus ingenio. Cleri porro duces atque primarij nihil tam optabant, quàm vt ad suum aliquando candorem integritatemque religionis cultus reuocaretur. Et qui in ea vrbe versabantur hæretici, ij nec in suo numero viros doctos habebant, nec satis inter se de religione consentiebant: &, quod caput est, ipsum suum ducem caputque Ioannem Hus, à quo pestem hauserant & nomen, nullo iam loco numeroque ducebant. Eorum est hæresis sacrosanctam Eucharistiam sub vtraque specie cum populo communicandam, eamque vel infantibus porrigendam: nec Apostolicæ Sedis auctoritatem Ecclesiæque Romanæ sequendam. Sed si eò concionatores mitterẽtur idonei, qui Boëmicè nossent,

19 *Res in Germania.*

21 *Pragensis Collegij exordium.*

22

spes

spes erat aliquando fore, vt pestis illa depelleretur ab vrbe, & res Catholica reuiresceret. Quibus & Regis & Canisij votis obsecundare quodāmodo visus est Deus, duodecim ferè hoc anno missis ad Societatem, præstantis indolis Boëmis adolescentibus. Miserat hos in Vrbem Ferdinandus Rex in Collegio Germanico constituendos; sed cùm per inopiam eo recipi non possent, Societati se vniuersi penitus tradidere. Quod Ferdinandus ita probauit, vt ex eo tempore, quamdiu vixit, Romano Collegio quadringenos singulis annis aureos nummos perbenignè donarit. Nec pia Regis in commendanda suis & Ignatio & Pontifici litteris re Boëmica desiderata sedulitas est: ne prouinciam tam indigam opis, ac propè depositam desertam prorsus paterentur: sed paterna caritate complexi per Societatis homines subleuarent.

23 *Ferdinandi Regis & in rem Catholicam & in Societatem pietas.*

24 Canisius verò dum accuratas in æde maxima conciones frequenti conuentu per dies festos habet, Hussitas timor inuasit, ne aduocaretur idcirco Collegium, vt ipsos disputando reuinceret: eoque cunctis opibus remorari cœpta conabantur. Quo metu animaduerso Canisius significandum eis censuit non eo consilio Societatem Pragam inferre vestigia, vt quemquam disputationis pugna lacesseret; sed vt iuuentutem non modò Catholicam, sed reliquam etiam, & omne genus ciuium ingenuas artes, optimasque litteras mercede nulla doceret. Sperabat his Hussitas allectos inuitatosque promissis, cùm se ad nouos Catholicosque doctores applicuissent, inducendos etiam vt ad auitam religionē paulatim animos applicarent, & reiectis dogmatibus noxijs ad Catholicorum sensum, sanamque doctrinam nullo negotio laberentur.

25 *Canisius in Bauariam euocatus agit de Collegio Ingolstadij excitando.* Inchoatis his Pragæ rebus Canisius, Duce rogante Bauariæ, profectus est Monachiū. Hic Dux Albertus additis ei tribus numero consiliarijs è suis, qui dignitate cōsilioq; præstarēt, iussit vnà omnes Ingolstadij coactos de Societatis fundando Collegio, de instituendo pauperū contubernio, qui Theologię litteris operam darent, de loco vbi ea collocanda, de vectigalibus quibus instruenda, denique quemadmodū administrāda & regenda viderentur, consilium inter se capere. Ita optimi Principes Ferdinandus & Albertus toti erant in arcendis erroribus; ob eamque rem in iuuentute formanda, educandisque idoneis Ecclesiæ administris, quorum maxima laborabatur inopia.

26 *Natalis vrt in Germania.* Cæterùm cùm Societatis, tum publicas res non mediocriter iuuit sagax Natalis caritas, efficaxq; sapientia. Is Lainio (vti suprà ostendi) in Italiam reuerso, Moroni Cardinalis, & Ignatij mandatis in Germania cōsedit, & Augustę dierum aliquot mora ducta Cardinalis Augustani rogatu Dilingam transijt. Hic cùm Academiam illam, vt Augustanus ipse mandauerat, inspexisset, Viennam denique se recepit, vbi & scholas ex præscripto Constitutionum, & rem domesticam ordinauit, ad quinque discentium classes addita sexta: in qua vel prima litterarum rudimenta traderentur, vt simplices puerorum ætates ab hæreticorum venenis salubri institutione defenderet. Cumq; alia multa è re diuina sapienter excogitauit, tum Regis nomine aduocandum curauit typographum, qui pijs edendis libris insisteret. Quippe cùm hæretici nullum facerent finem pestilentes spargendi codices, auctoresque etiam integros inquinarent; vix restabat locus Catholicis, quo manus turò porrigerent. Eam ob rem vehementer optabat Natalis vt Lainius stylum contra hæreses stringeret: & Canisio Gaudanoque opera multa proposuit, quæ in vsum rei Catholicæ vel de nouo cuderent, vel expurgata ab hæreticorum maculis ederent; interque alia (quod postea Canisius alijque fecere) vt Euangelia publicarēt, & quotquot per annum in sacra Liturgia recitantur, Epistolas ex editione Vulgata, notis adiectis illustribus, & obseruationibus tempestiuis ad reuincendos hæreticos. Hanc Natalis fabricam ad eas sanandas regiones perditas, ac penè depositas apparauit. Qui quo die Viennam attigit, eo die nobilis quidam concionator abscessit, qui & suis & alienis fultus opibus praua dogmata liberè impuneque disseminabat.

27

Superiore libro narraui Neomagensis populus quanto studio Collegium Societatis expetere-ret, & à pia virgine, quæ suos Canisios Petrum & Theodoricum sororis filios in Societate habebat, ædes in eum vsum, & aream quamdam fuisse delatam. Hæc sub initium anni, cùm sibi ex graui morbo supremum vitæ diem adesse sentiret, fratrem, qui grauissimè repugnabat, aduocat, & aureis octingentis eius mercata consensum, suoque vti iure permissa, tandem coram Scabinis (id magistratus genus est) & arbitris, vt ea donatio rata esset, possessiones illas inusitata quadam animi iucunditate Societati legat. Ea re celebrata ac peruulgata, quidam è primariis, qui conscientia praui dogmatis aduersariam sibi Societatem fore intelligebant: ac Religiosorum nonnēmo, qui rationibus suis suspicabantur incommodam, Senatum adeunt, & fictis criminationibus varijsque modis in eam commouent. Inde Senatus turbas aliquas maiores veritus, continuò renunciari Leonardo Kesselio iussit, vrbe facesseret. Aderat tum ipsi illi virgini moribundæ Leonardus, vt migrantem animam consuetis Deo precibus commendaret: quo versantem in munere familiares interpellari non sunt passi. Dein accepto nuncio Pater ipse nobilium in comitatu consulares ad ædes adit, quò cunctus Senatus conuenerat. Expostulat iniuriam, causam scisci-tatur edicti, litteras Apostolicas exhibet confirmatæ Societatis testes. At Senatus Pontificiis litteris non inspectis Leonardo causas de scripto profert, cur ab vrbe iuberetur abesse: quarum eæ præcipuę erant, quòd sub noctem vrbem inisset: quòd priuatos quosdam occultosque conuentus egisset: quòd excitasset tumultum. Quæ cùm essent inanissimæ, non difficile fuit eas Leonardo refellere: sed cùm in recenti tumore non audiretur, nec commotos apud animos disceptando proficeret, satius esse duxit inde migrare, quàm noua repulsæ contumelia cursus abigi. Nec tamen exacto Patre languidiora cęterorū ciuium in Societatem facta sunt studia: quorum multi, tanquam sibi certum & exploratum esset de eius aduentu, sacra iam tum vasa, cunctamque templi supellectilem ad conuestiendas aras, cultumque sacrificantium compararunt. Qui verò refragari aduersariique sunt ausi, ij Deo vindici dignas ce-lereque

28 *Consilia de Neomagensi Collegio disturbantur.*

29 *Vltio diuina in aduersarios.*

lereſque dedere pœnas. Nam & Conſulis, qui Senatui fuerat auctor exigendi præſtantiſſimi ſacerdotis, gemina proles in rixa atque altercatione mutua ſe cæde necauit: liberorum necem cita parentis ſubſecuta mors eſt: & qui ſententiam audax pronunciarat edicti, lenta febri correptus in diuturnę tabis ærumnas atque languorem ſenſim decidit ſumma cum deſperatione ſalutis. Sed quod Principum indignitate prohibitus Dei ſacerdos Neomagi non potuit, vt pro ardore animi ſui, voluntateque proximorum ſaluti ſeruiret, id Coloniam reuerſus, audiendis rite confitentibus aſſecutus eſt. Quo ex numero ſubinde non pauci, cùm morbo tenerentur impliciti, reciſis Sacramento cauſis atque radicibus ſani vndique facti ſunt. Nec deerat pijs Sociorũ laboribus viſitata Carthuſianorum benignitas, qui non de bonis externis modò commodiſque Societatis, ſed de fama quoque atque exiſtimatione ſolliciti, tam Euangelij præconibus neceſſaria, cùm celebris Doctoris Henrici Harphij mylticam Theologiam vulgo edendam, typiſque vulgandam curarent, in Ignatij Societatiſque apparere nomine voluerunt, adeoque multas in operis præfatione inſeruere huius Ordinis laudes, vt ijs Societas potiùs eorum caritatem Patrum, quàm ſua merita æſtimet.

30 *Carthuſianorum in Societatem caritas.*

31 *Bernardi Oliuerij perutilis facundia.*

Satis feliciter Tornaci geſta reſeſt: vbi Bernardus Oliuerius ſuis concionibus commouebat omnia, non in vrbe modò, verùm etiam foris, quacunque docendi cauſa vagabatur. Cui tam denſus vbique dabat operam auditor, vt intermortui ſæpè complures è concione propter confertiſſimam hominum multitudinem ac ſemianimes efferrentur. Ad eius vocem multa facinora ponebantur, abijciebantur hæreſes, inijciebatur Sacramentorum ardor, ſtudium benefactorum; tantaque auiditate currebatur ad indicanda peccata, vt per dies ſæpè aliquot obſiderentur aures Patris; nec diſcederetur è templis, dum copia fieret rite pectoris expiandi. Fructus fuit illuſtris, & ad conciliandam ciuium beneuolentiam efficax. Cumque variis in Belgio locis offerrentur ædes ad inchoanda Collegia, & ei pietati ciuitatum ſe Magiſtratus opponerent, faciundũ Ignatio fuit, vt eò Ribadeneiram deſtinaret, qui & Conſtitutiones interim ſuis quas ferebat, explanaret; & Philippo Regi ibidem agenti, in quem Carolus regnorum ſuorum dominatum per id tempus tranſtulit, ſupplex eſſet, vt per eum Societati liceret certas ſibi quærere in Belgio ſedes, & ſuas liberè functiones obire, neceſſariiſque firmari bonis, quæ ſtabilium, vel immobilium nomine continentur: id quod non licebat niſi Regis prouinciarumque conſenſu, quarum edicto Cæſaris ſubſignato chirographo iam inde ab anno M. D. XXXVI. cautum erat, ne cuipiam liceret ex Clero poſſeſſionibus augeri, & ea, quæ dixi, bona ſibi tanquam domino vendicare. Sed quid quoque modo impetratum ſit, volumen proximum in loco narrabit.

32 *Petrus Ribadeneira in Belgium mittitur.*

Plurimum in Galliæ regno negotij ac moleſtiæ fuit. Expectabatur Lutetiæ Sorbonicorum Theologorum ſententia, quibus cognitionem cauſæ demandatam ſuprà docuimus, vt eſſe in eo regno Societati, & beneficijs potiri indigenarum, verſariique ex inſtituto in animarum cauſis, quæ Rex Henricus benignè conceſſerat, per Senatum quoque liceret. Ineunte tandem anno Decretum Paſchaſio traditur ſanè vehemens & acre. Quod quia mirum pleriſque videbitur: ex viris tantæ ſapientiæ exiſtere potuiſſe, opportunum reor cauſas eius ſingillatim exponere: eademque operâ cæterarum, quas propè vbique locorum excitatas in hunc Ordinem procellas antè narrauimus, narraturique deinceps ſumus, cauſæ & origines illuſtrabuntur. Neceſſe non eſt turbarum huiuſmodi caput ab Satana auctore repetere: qui ſuum dominatum exercens in regno vitiorum, quidquid honeſti ſanctique inter mortales apparet, in ipſo ſtatim exortu conatur opprimere. Nota ſunt in ſanctam Chriſti Eccleſiam naſcentem ac teneram, nota in peculiares cœtus commota bella, ſiue olim Monachorum, ſiue poſtea Mendicantium: contra quos non alieni modò à fide Catholica; ſed qui huius defenſionem, ſinceramque cuſtodiam maximè profitebantur, acerrimè exarſerunt. Itaque in eadem Pariſiorum vrbe ab Collegio Theologorum eodem decretum iam diu extitit de venerãdo Prædicatorum Ordine ſimillimum ei, quod hoc tẽpore de Societate fecere. Igitur Satan, cùm tantum oderit bonos, & ad elidenda honeſti ſemina tam vigil excubet, tam violentus aſſurgat; mirum non eſt, ſi in Societatem immani quadam & inexplebili rabie ſeſe infert, nempe in eum Ordinẽ, qui bellum aduerſus eum adeò fuſum & graue ſuſcepit, inter Ethnicos, inter hæreticos, inter Catholicos tanto conatu, tot machinis, tamque aptis ad euertendam diri monſtri tyrannidem. Hominum porro (vt miſſos faciam prorſus ab Chriſtiano nomine alienos) genera duo potiſſimùm ſeſe aduerſaria præbuere: hæretici, vitioſique Catholici. Quorum item in aperto eſt cauſa. Quippe virtuti cum vitio nunquam magis conueniet, quàm calori cum frigore: & quemadmodum hæc, ſi propè admoueas, pugna coortur; ita, niſi remoueas te ac ſeiungas, ſed prodeas in aciem, & vitium aggrediaris, exiſtet pugna ſtabitque, donec altera pars alteram ad ſui ſimilitudinem commutet, ac victoriam ferat. Quod cùm ita ſit, ſi quãdo tempus incideret, quo tẽpore Societati pax eſſet, pro deterrimo equidem interpretarer indicio. Nam quamdiu quidem inſtituta ſua retinet, argumentare, ſi pugnam non vides, vel iam debellatam cum mundo, eique ſimilem factum, quod optandum potiùs, quàm ſperandum eſt; vel eam ſuo loco motam, & factam ſimilem mundo, quod Deus auertat. Præter hæc duo genera, certos quoque homines interdum aduerſarios habuit hic Ordo ex alijs Religioſorum Ordinibus. Ac ne id quidem prudentibus poteſt mirum ac præter opinionem videri. Non enim protinus cum profano veſtitu perturbationes animi exuuntur, numeroſiſque in cœtibus hac procliuitate & infirmitate naturæ, illa impugnatione Satanæ, quis bonos & æquos præſtet omnes, & concordiæ ſtudioſos? Adhæc hominum ingenia pro inſtitutione vſuque, atque adeò habitu corporum adeò diuerſa ſunt, vt non minor ſit in animi vultu, quàm in faciei figura varietas. Hæc illos ſtudia, alios delectant alia: nec pro-

33 *Res Gallia.*

34 *Societas ab ijs ſæpè exagitatur.*

35

nius quidquam est factu, quàm vt quisque quæ iudicio ac sententia improbat, etiam voce ac sermone condemnet. Igitur assueti suis institutis viri, cùm quædam noua caput extulere, consequens videbatur, vt, cùm sua amarent probarentque maximè, ab ijs discrepantia refutarent. Nam quotus quisq; est tanta vel caritatis amplitudine, qui alienos complectatur, vt suos; vel æquitate sapientiæ, qui res vti sunt, in suo quamque genere, neutram in partem præiudicij inclinatus ponderibus iusto libret examine? Accedit, 36 quòd Societas non solùm à veteri Religiosorum forma habebat multa diuersa, sed, vt instituti poscebat ratio, exteriora quædam insignia, & stata seueritatis experimenta non assumpserat: cõmouetque nescio quem sensum, si quem videas eadem tecum profitentem conditionibus non ijsdem implicitum, & quasi stadium idem decurrentem non pondere pari grauatum. Docet quidem prudentia, non idem à quouis perendum. Matth. 9. Sed tamen ipsi Baptistæ magni discipuli peregrè ferebant, quæ ipsi assumebant ieiunia, non item ab Apostolis suscipi. Hæc autem in exoriente Societate conspecta multò poterant vehementiùs commouere, quòd vitæ genus ab ipsa susceptum etiam probabatur in vulgus. Super hæc recentis huius asseclæ disciplinæ cũ totos se in proximorum dedidissent vtilitates, nullumq; prætermitterent pietatis ministerium, quorum multa Religiosorum veterum multi tractabant; nisi egregia quædam pietas penè obstupefecisset sensum, necesse erat eos compungi. Paucorum est enim illa Philipp. 1. Apostolici pectoris generõsitas, *Dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur; & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.* Quin potiùs Luc. 9. ex intima erat schola Christi qui dicebat, *Vidimus quemdam in nomine tuo ejcientem damonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscũ.* Amat plus nimio naturæ cõtumacia, quod singulare existimetur ac propriũ. Ex hoc autem capite oriebatur du- 37 plex præterea metus, ne & studijs Religiosos ad Ordines aspirantiũ, & liberalitate benignè faciẽtiũ aliò auersa, ipsi aliquãdo cùm disciplinæ, tum vitæ subsidia desideraturi essent. Quibus rebus qui miratur quempiam fuisse commotum, is naturam hominum ignorat; nec statum animaduertit, in quo Christus Dominus suam reliquit Ecclesiam: cui ad vincendum maluit suppeditare vires, quàm pugnæ causas, & victoriæ decus adimere. Par causa Ludimagistrorum nonnemi- nem incitauit, cùm scholis, quas Societas publicabat, & lucra ipsi interuerti, & aditus ad crescendum intercludi putarent. Fuere etiam è Præsulibus quidam aduersi, nomine quidem ac specie, quòd iura Societati ab Apostolica Sede concessa potestatem eorum conuellerent: sed vt re vera his omnium leuissima fuit causa dolendi, ita non multos priuata quæpiam perturbatio transuersos egit. Pars maxima intellexere ad leuandas eorum conscientias missum id à Deo subsidium. 38 Harum, quas dixi, causarum pleræque ad condẽ- *Cause decreti aduersus Societatem Parisijs editi.* dum decretum, de quo narrare institui, confluxere. Parisinus Antistes ante omnes aduersabatur: nec possis causam dicere, nisi quòd ditioni suæ subiici nostros perinde ac Clerum communem volebat. Nutum Antistitis Doctores, vel obnoxij, vel assentantes non pauci intuebantur. Quidam etiam inter Doctores è Religiosis erant familiis, quos quæ dixi, tangebant. Quin adeò is, qui materiam siluamque decreti, & singulorum capitum rationes congessit, priuatim erat offensus, quòd sororis filius ipso inuito ac reluctante, ad Societatem se aggregarat. Non deerant, quibus 39 iam Pontificia Maiestas obsolescere: quique satis credulas præberent aures hominibus in orthodoxa fide nutantibus. Ad hasce difficultates summa accessit Societatis solitudo, quæ & causã præcipitauit. Nulla ibi sapientia excellens, nulla facundia, nulla acrior robustiorque prudentia. Pauculi erant Socij, innocentes illi quidem & sancti, sed adolescentes, ac fermè tirones. Summa in Paschasio erat, cuius bona simplicitas de sese metiri cæteros assueta, quid ageret contra callidas artes contraque potentiam? Itaque dum nuda est defensoribus Societas, atque è contrario aduersarii acriter depugnant; omnibus locis præstò sunt; hos inducunt, illos demerentur; factum decretum est, quod Sorbonæ equidem adscribendum nunquam censuerim; cùm præsertim vel ita gestare non defuerint qui nomen subsignare suum abnuerint, alij anceps suffragium dederint, cùm id solũ explicarẽt, se ad plures accedere. Capita verò tum omnia, tum quædã præcipuè ita sunt palàm falsa, vt non magis dolere Societas possit, quòd incognita causa damnata sit, quàm ipsi Doctores irasci, quòd falsa rerum narratione tam grauiter eis causæ cognitores illuserint. Quod sanè paulò pòst multis, cùm rem clariùs cognouissent, vsu venit; & mox apparebit, cùm decretum, & ad singulas eius partes responsiones interseram. Quod tamẽ, quamuis ex tam falsa rei cognitione & opinione editũ sparsumq; Parisijs, quantum maleuolis contulerit animorũ, quantum dubijs tenebrarum offuderit, quantum amicis fiduciæ detraxerit, quantam demum conuersionem rerum omnium fecerit, credi vix potest. Vapulabat adolescens Societas sermonibus omnium: petebatur vbique: inuehebantur in eam concionatores de suggestis, in cathedris Ludimagistri, populus in circulis, Senatus in conuentibus, seruitia scyphos inter & lances. Quibus insuper tanquam cumulus à Pastore vulnus accessit. Nam cùm decreti auctores existimarent Paschasium & Socios ipsorum sententiam reueritos, deserta priore disciplina ad Carthusianos, quod suadebant, transituros: vbi tranquillissima eos vident in suis institutis perseuerare constantia, apud Episcopum contemni iudicium suum expostulant. Tum verò is, cui maximè confirmatæ ab Apostolica Sede Religionis patrocinium Apostolicæ iniungebant litteræ; decreto Theologorum armatus, præsenti intentato anathemate, ne conciones habeant, ne cœtus cogant, ne Sacramenta curent, ne diuinam rem faciant, interdicit. Huius ad exemplum vt Episcoporum, qui aderant Parisijs, plerique se fingerent, desertissimam Societatis causam, sed tamen æquissimam deserere & ipsi, seseque eius institutis opponere non dubitarunt. Itaque nihil restabat aliud, nisi vt pusillus ille grex flagris, vt rumor ferebat, cæsus pulsusque toto regno faceſ- 40 *Vexatio Sociorum Parisiensium.* seret. Et confecta res esset, si Henrici Secundi Regis

gis in aures animumque maleuolorum penetrare sermones, & ficta crimina potuissent. Sed quemadmodum olim cùm Prædicatorum ac Minorum exagitarentur Ordines, præsidio fuit Ludouici Regis sanctissimi studium, ita hoc tempore minimè credulum nactæ Henricum calumniæ sua sponte denique concidерunt. Imò Rex ipse profitebatur, sibi & Cardinali Lotharingio penè solis Societatis patrocinium relictum; idq; nunquam deserturos. Inquisitorem quoque violatæ religionis Doctorem Sorbonicum, & pium ex Augustiniana familia virum, vt in Societatem inquireret aduersarij impulerunt. Sed vnde se putarunt illi obesse, inde mirificè profuerunt. Simul ille Societatem inspexit, & in eam quàm diligentissimè semel atque iterum inquisiuit; tantum de eius integritate opinionis hausit, vt mirari non satis posset hominum os, qui tam multa de ea, & tam perspicuè falsa nullo metu Dei, nulla religione confingerent. Hæc cùm feruerent maximè, furerentque obtrectatores, gliscerentque fabulæ per vulgus, quod suo more gaudebat auditis addere, & impulsis instare; non licebat Dei famulis apparere in publico, nisi vt conuicijs & probris obruerentur. Nec amicorum nisi perpauci restabant, quos ab eorum consuetudine pudor metusue non retraxisset. Hîc Paschasius, cùm permodestè ad Pontificem prouocasset, ne quæ tempestiuis essent sananda consiliis, intempestiuis exulceraret: quanquam in Episcopi potestate per Apostolica iura & priuilegia non erat, nec idcirco anathematum illaqueari vinculis poterat; tamen suo iure tantisper cedens, vacandum sibi publicis à muneribus censuit, intermittendam vulgò Sacramentorum administrationem, priuatamque solùm in æde S. Germani, quæ nec Antistiti communi subijcitur, retinendam. vnde etiam sæpè solicitatus Prior vt nostros ejiceret, semper respondit nequaquam id sibi fas esse: cùm semper in iis multa Christianæ vitæ egregia obseruasset exempla. Cæterùm tam ampla sunt spatia caritatis, vt quibuscunque cancellis includas, amplum ei campum relinquere, per quem excurrat, sesequè fundat, cogaris. Tum igitur Paschasius Societique vel nonnullis priuatim & clanculùm per exercitia spiritus excolendis occupabantur, vel publicis inuisendis cohortandisque custodijs, vel (quod & latè patuit, & maximam habuit commendationem) migrantibus è suis corporibus animis cõfirmandis, nonnullis etiam interdum erudiendis sacrarũ virginũ contubernijs; deniq; priuatis congressibus atq; colloquiis tum his, tum illis vocãdis ad officium, & reducendis ad frugẽ. Verùm vbi se primus ille tẽpestatis impetus fregit, & miteſcẽtibus animis paululùm resedit tumor, & prouocationis litteras ab Episcopo Paschasius expressit; tum demum ad cõsueta munia tota libertate se retulit. Nec Episcopus, quippe nonnihil ad sui curã fortè cõuersus, postea quidquam negotij facessiuit: paulatimque ex tetra tempestate aperiente se quasi sereno, etiam amici, ac cæterorum frequentia rediit. Sed prætermittenda non est Doctoris Francisci Picardi, & Domini de Monte, viri nobilitate & virtute præstantis, vera constansque beneuolentia. Hi vni sinceri & fideles amici in fœdis illis turbinibus, ac cæca nocte Societatis causam palàm & vbique sustinere, aduersariorumque damnare facta, obluctari omni ope conatibus nunquam dubitarũt. Nam de Claromontano Præsule mox erit commemorandi locus. At vbi Romam de illo decreto allatum est, Societatis Patres, qui grauitate cæteris & antiquitate præstabant, auctores erant Ignatio, vt ei responderetur ab suis, vt qui Societatem longissimè ignorarent, doctorum Patrum auctoritate permoti, malam, quam de ipsa imbibissent animis, opinionem abijcerent. Sperabant enim decreti conditores, si de rebus essent diligẽter edocti, studio veritatis adductos, rescissuros vltro quod pronunciarant, vtique non ex animi prauitate (sic enim interpretabantur) sed ex nouæ ignoratione familiæ, & eius institutorum, falsaque edocentium expositione profectum. Sic igitur Patres illi censebant. At Ignatius, qui meliore quodam spiritu ducebatur, sedato eos animo solitaque hilaritate oris excipiens, Velim, inquit, Patres memoria & animo repetatis, quæ Christus olim cùm remigraret ad Patrem, suis fertur dixisse discipulis, *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis*: & hæc ipsa vobis quoque dicta in præsentia putetis. Nihil est mandandum litteris, vel tale aliquid agendum, vnde aliqua oriatur acerbitas. Certis in causis præstat silere, quàm loqui: nec vindice opus est stylo, vbi sui ipsius vindex & propugnatrix est veritas. Magna sanè Parisiensium Theologorum auctoritas est, eoque magis reuereri nos eam decet. Neque tamen nos ea conturbet. Nihil diu præponderat veritati, quæ oppugnari illa quidem potest, expugnari non potest. Si vsus fuerit, lenius quoddam adhibebitur huic vulneri medicamen. Non acuentur iræ stylo, sed tolerantia minuentur. Tutela nostra Deus est, huic causa nostra committatur, hæc & vincet. Acne cohortando ad patientiam commendare videretur inertiam; datis ad vniuersam Societatem litteris, quæ variis orbis terræ partibus sparsas domos, & studiorum sedes habebat; iussit eam cunctis à Principibus atque Dynastis, Pastoribus & Episcopis, Magistratibus ac Præfectis, ciuitatibus & locis omnibus vbi degebat, publicas de suis moribus atque doctrina, totoque vitæ genere testificationes & litteras postulare, easque publica fide auctoritateque obsignatas ad se transmittere; vt paucorum iudicijs, qui nõdum satis rem ipsam norant, vniuersi penè orbis testimonium atque iudicium, si quando opus esset, opponeretur. Factum vt imperaueratPater, & ex omnibus fermè locis ac ciuitatibus, regnis atq; prouincijs per quas erat dispersa Societas, pro ea missę sunt litteræ laudum plenæ maximarum. Quas tamen B. Pater non necesse habuit in apertum proferre, veritate paulatim se ipsam asserente. Illud opportunissimè cecidit. Cùm hoc ipso anno per autumnum Cardinalis Lotharingius Romam venisset, Doctoresque cum eo Sorbonici aliquot, visum est B. Patri hos coràm planiùs edocendos. Itaque apud Cardinalem certo die conuentus instituitur. Interfuere Doctores quatuor Pansa, Sauscierа, Brixanteus, & ipse Benedictus, is, qui singularum decreti partium inuentor ac suasor fuerat. Accessere de Socie-

41 *Paschasii modestia pieque industria.*

42

43 *Ignatij aduersus decretum Parisiensis consilia.*

44 *Gesta Romæ cum quatuor Sorbonicis.*

Societate totidem, Lainius, Olauius, Polancus, Frusius. Cumque Doctor Benedictus singula decreti capita conaretur tueri, ita Patres refutarunt obiecta, illustrarunt obscura, probarunt Societatis causam atque Pontificis, vt Eotharingius graui oratione pronunciarit malè cognitam habuisse Theologos causam: fecisseque permodestè Ignatium ac peramanter, quòd eorum placitum neque ad Cardinales, neque ad Pontificem detulisset. quod ipsum nec grauatè agnouere tres Doctores, nec Benedictus potuit inficiari. Et quoniam eam disputationem scripto dein explicauit, & ad cæteros Magistros Lutetiam misit Olauius; gratum fore posteris reor, si tota hunc inseratur in locum, eo etiam nomine, vt Olauij, cuius & pietas & sapientia tantopere celebratur, id quantulumcunque specimen exter. Ea gratia ne stylum quidem sum ausus attingere, quo clariùs ex modestia, & quasi nativo colore eius orationis pietas sapientissimæ mentis, & religiosissimi pectoris candor eluceat. Ac decretum quidem hoc est:

45 *Decretū contra Societatem Parisiensium Magistrorū.*

» Hæc noua Societas insolitam nominis Iesu appellationem peculiariter sibi vendicans, tam licenter, & sine delectu quasllibet personas quantumlibet facinorosas, illegitimas & infames admittens; nullam à sacerdotibus sæcularibus habens differentiam in habitu exteriori, in tonsura, in Horis canonicis priuatim dicendis, aut publicè in templo decantandis, in clausstris, & silentio, in delectu ciborum & dierum, in ieiunijs & alijs varijs legibus & cerimonijs, quibus status Religionum distinguuntur & cōseruantur; tam multis, tamque varijs priuilegijs, indultis & libertatibus donata, præsertim in administratione Sacramenti Pœnitentiæ & Eucharistiæ; idque sine discrimine locorum aut personarum; in officio etiam prædicandi & legendi & docendi, in præiudicium Ordinariorum, & Hierarchici Ordinis, in præiudicium quoque aliarum Religionū, imò etiam Principum & dominorum temporalium, contra priuilegia Vniuersitatum, denique in magnū grauamen populi, religionis monasticę honestatem violare videtur: studiosum, pium & perneccssarium virtutum, abstinentiarum, cerimoniarum & austeritatis eneruat exercitium: imò occasionem dat liberè apostatandi à reliquis Religionibus: debitam Ordinarijs obedientiam & subiectionem subtrahit: dominos tam temporales, quàm Ecclesiasticos suis iuribus iniustè priuat: lites, dissidia, contentiones & æmulationes, variaque schismata inducit. Itaque his omnibus atque alijs diligenter examinatis & expensis hæc Societas videtur in negotio fidei periculosa, pacis Ecclesiæ perturbatiua, monasticæ Religionis euersiua, & magis in destructionem quàm in ædificationem. Olauij autem ad singula hæc responsio est talis:

Gratia & pax Domini Nostri Iesu Christi multiplicetur in cordibus nostris. Amen.

46 *Responsio Martini Olauy ad decretum Sorbonicum.*

» Cùm cogitarem, Magistri & Præceptores mei » sapientissimi, de mittendis ad vos Bullis So- » cietatis nostræ vnà cum decreto venerandæ no- » stræ Facultatis (nostræ ait, quia ipse quoque erat » Doctor Sorbonicus) existimaui facturum me rem vtilem & Christianam, si adhiberem purgationes aliquas, ex quibus cognoscere facilè » possetis, quam vehementer fuerit illis imposi- » tum, qui auctores extiterunt, vt hoc decretum » conficeretur. Quod ego sanè semper sum arbi- » tratus non ex iniquo aut malcuolo animo, sed » ex obscura & falsa causæ cognitione manasse. »

47 *De nomine Societatis.*

» Quod initio appellatio insolita reprehendi- » tur, res in hunc modum se habet. Cùm nomen » quæreretur, quod huic Societati imponi debe- » ret, significauit institutor eius, post commendatam rem diu in oratione Domino, cupere se, » vt ea à sanctissimo nomine Iesu appellationem » acciperet; tum vt qui in ea essent, intelligerent » Iesum fontem & auctorem esse bonorum omnium, quæ in ipsa gererentur, quemadmodum » est etiam eorum, quæ in vniuersa Ecclesia Christiana fiunt; itáque gloriam in bonis soli ipsi attribuendam esse cognoscerent, confusionem verò in malis iniquis ministris, qui ab ipsius sanctissima voluntate discedūt: tum vt calumniantium » ora obstruerentur, qui detrahere Religiosis illis » consueuerunt, qui ab institutoribus habent appellationem, quasi non Christi legibus, sed vel » Benedicti, vel Francisci, vel alterius hominis regulis & institutis regi gubernariq; voluerint. Non fuit autem consilium, vt qui in hac cōgregatione » essent, Iesuitæ simplici dictione vocarentur (quāuis hæc postea appellatio in vtraque Germania » inualuerit) quòd alij Religiosi iam pridem instituti inuenirentur, qui hoc propè haberent nomen, quales sunt, qui Romæ monasterium sanctorum Ioannis & Pauli inhabitāt. Non est enim » noua & insolita in Religionibus appellatio, sed » vetus & vsitata etiam in Ordine quodam militum Religiosorum. Nec debet illa sanè potiùs » offendere, quàm appellatio, quæ vel à Sanctissima Trinitate, vel à Spiritu sancto accepta est: » præsertim cùm fuerit tam pia intentione instituta, & à Summo Pontifice approbata. »

48 *De delectu cooptandorū in Societatem.*

De personarum delectu, vt sincerè coram Deo » dicam quid sentiam, non equidem existimo vllum vnquam institutum fuisse Ordinem, in quo » exquisitiùs & acriùs vita antecacta eorum, qui admitti in eam vellent, examinaretur, quàm examinatur in hac Societate; nec vbi infamibus & » facinorosis magis fuerit præclusus aditus. Nam » præterquam quòd in Bulla Pauli III. obsignata » anno M. D. XL. quinto Kalendas Octobris, hæc » verba habentur: *Opportunum iudicauimus etiam* » *statuere, ne quis in hac Societate recipiatur, nisi diu &* » *diligentissimè fuerit probatus; cumq; prudens in Chri-* » *sto, & vel doctrina, seu vitæ Christianæ puritate ap-* » *paruerit conspicuus*: etiam nominatim cauetur in » vna ex his Constitutionibus, quæ in hac Societate summa diligentia & seueritate seruantur, » ne criminosus vllus aut infamis recipiatur. Nec » mouere quempiam debent alterius diplomatis anno M. D. XL. nono Kalendas Iulij concessi » verba, quibus ampla Ignatio & eius successoribus potestas permittitur absoluendi homines » qui sub obedientia eorum sint, à grauibus criminibus & censuris: primùm, quia illa verba priuilegium continent magna pietate à Summis Pontificibus sæpè concessum, ad submouenda ob- » stacula multa, quæ remorari ac retardare in sæ- »

culo nonnullos ex ijs possent, qui ex animo expetunt mundo penitus mori, & soli Deo cum perfecta voluntatis propriæ mortificatione seruire; atque ad confirmandam etiam & augendam Prælatorum auctoritatem, quibus se, qui Religionem ingrediuntur, perpetuò parituros, tanquam Christi Vicarijs pollicentur & vouent. Nam eorum in subditos potestatem plurimum interest esse maximam, vt occurratur grauissimis incommodis, quæ nascerentur, si Religiosi propter casuum reseruationem ad alia tribunalia essent ablegandi. Deinde est alia ratio efficacissima, cur nemo aduersus hanc Societatem moueri propter verba relata debeat; quoniam illa omnia ex illo diplomate accepta sunt, quod Mare magnum vocant. Quod quidem Mare magnum omnium Mendicantium Ordinibus, atque alijs adeò quamplurimis Religionibus à varijs Pontificibus propter causam memoratam tributum est. Quæ inuidia est igitur, priuilegium, quod in tot sanctissimis Religionibus non solùm toleratur, sed necessarium esse à maioribus etiam iudicatum est, huic soli Societati exprobrare? in qua tanta per Dei gratiam disciplinæ seueritas obseruatur, vt nullus in ea feratur, cuius peccatum aliquod mortale Superioribus extra confessionem innotescat, quod scandalum vlli homini attulerit. Nam hoc ego nunc non ad vllius hominis commendationem, sed ad diuini nominis gloriam (vt in animo meo sentio) coram Iesu Christo Redemptore nostro, qui me iudicaturus est, verè testari possum, me nec audijsse, nec quacunque alia ratione intellexisse, quemquam esse in vniuersa Societate nostra, quæ per maximam orbis partem diffusa est, cuius peccatum aliquod graue admissum in ipsa Societate notum sit. Interiora omnium qualia sint, Deus, qui scrutator est cordium, & confessarij, quibus ea reteguntur, nouerunt. Sed ea ego exterioribus respondere persuasissimum habeo. De me

49 *Olauij de se deque Societate iudicium.*

autem non sic loquor. Noui equidem (atque vtinam doleret mihi hoc tam vehementer, quàm oporteret!) maiorem me habere occasionem accusandi & vituperandi me, quàm vlla ratione commendandi. Illud profectò affirmare verè possum, & scit Dominus me non mentiri, sed ex animi sententia loqui, me meo iudicio indignissimum esse, qui inter hos Angelos versem ac viuam; ac variè affici me solere, cùm in eorum mores intueor: &, quanta in illis abnegatio, quanta humilitas, quàm perfecta obedientia, quàm angelica vitæ puritas eluceat, perpendo. Nam affert mihi hæc commentatio nonnunquam incredibilem lætitiam & consolationem, cùm tactus desiderio sanctificationis diuini nominis, video hos illi tam sedulò studere, & tam seriò de gratia Christi Saluatoris nostri, & immortalibus eius donis cogitare. Nonnunquã autem confundor planè & contremisco, cùm me in eorum societate & contubernio esse video, à quorum mortificatione, humilitate, puritate, & in Deum ac proximos caritate tam longè absum. Vnde intelligi potest, cùm hanc ego de Societate hac non dubiam & obscuram, sed certam, & efficacissimis signis confirmatam & fixam habeam persuasionem; quo animo me esse oporteat cùm hoc lego decretum, profectum ab illis, quos semper vti Patres & præceptores reuereri & obseruare sum solitus.

Quod verò addunt de nulla differentia à sacerdotibus sæcularibus, mirum planè mihi accidit, tot Doctores eruditissimos id vitio nostro huic instituto dedisse, quod certò scio à Pontificibus maximis, & à sapientissimis & religiosissimis viris in primis fuisse in eo commendatum. Omnes enim prudentissimè factum esse iudicarunt, vt nos, qui nec otiosam, nec monasticam & solitariam vitam elegimus, sed valdè laboriosam, & in procurandis proximorum commodis perpetuò occupatam, leges tantùm vitæ Christianæ communes sequeremur: vtque nihil vel in vestitu, vel multis alijs externis rebus à more & consuetudine honestorum sacerdotum sæcularium, quorum adiutores esse volebamus, discreparemus. Noua quidem asperitas ideò adhibenda non fuit, saltem vniuersim, ne impedimentum afferret obeundis grauissimis laboribus, quos ferre oportet quotquot in hac Societate versantur. Similitudo & consensio, quam in vestitu, & in alijs externis rebus cum Clericis sæcularibus seruamus, propemodum fuit in hac Societate necessaria, cuius institutor talem rationem vitæ sequi se ex professo velle Summo Pontifici ab initio declarauit, qualem iudicabat in Domino à Clericis esse tenendam. Vnde factum est, vt Paulus III. Iulius III. & Marcellus II. semper soliti fuerint Presbyteros reformatos nos vocare, qua etiam ratione vocandi vtitur hodie Paulus IV. qui iam inde à principio maximus extitit non solùm approbator & fautor, sed etiam laudator huius instituti. Quis autem non videat minimè decuisse, vt vlla reformationis pars diuersitate habitus, & earum rerum, quæ retineri citra vllam pietatis iacturam possent, distinctione poneretur? Nostri has partes susceperunt, vt prælidio diuino muniti Clericos sæculares incitarent non ad vestitum quidem mutandũ, aut ad alias res huiusmodi: sed ad exequẽda Ecclesiastica ministeria, animo ab omni quæstu temporali alieno, & Dei & proximorum caritate accenso, adhibita magna deuotione, cõiuncta cum vera humilitate, & affectuum omnium mortificatione, ac insigni vitæ puritate. Ad quæ assequẽda adhibemus iuxta rationem instituti nostri frequentem conscientiæ examinationem, & assiduam mentis orationem, precantes à Domino, vt nihil vnquam cogitemus, loquamur, meditemur, agamus nisi in ipsius gloriã. Ac optaremus quidem (Deus nouit) vt omnes sæculares Clerici tanto studio ad hæc incumberent, vt nos longo interuallo in his superarent, quo nomen Dei illustrius & sanctius inter homines redderetur. Intelligimus enim ideo nos peculiaribus votis à mundo discessisse, vt nosmetipsos ac nostra obliuiscentes soli illi mori ac viuere velimus, cui nos totos penitusque consecrauimus.

50 Cur ſo. cietas in habita exteris à ſæcula ribus ſa cerdoti. huc non differat.

Sed quid de claustris & silentio dicam? Parcat Dominus ijs, qui nescio quo animo contra perspicuam veritatem hæc de nostra Societate grauissimis Doctoribus obtruserunt. In nostra Societate non solùm habemus claustri & silentij leges, quæ sunt in primis in quocunque instituto

52 Clauſtra, & ſilentium ſocietati.

Reli-

„ Religioso necessariæ; sed curamus etiam, vt illæ
„ accuratissimè seruentur. Nam vt in vnoquoque
„ Religiosorum Ordine aliquid vt plurimùm in-
„ ueniri solet relatum quidem in optimum finem,
„ in quo excellere conantur qui illi Ordini se ad-
„ dicunt; ita animaduerti ego eos, qui in nostra So-
„ cietate sunt, peculiari studio dare operam, vt in
„ virtute obedientiæ eniteant. Quanquam enim
„ hæc fuerit & sit institutoris nostri mens, vt nemi-
„ nem suis Constitutionibus ad peccatum vllum
„ vel mortale, vel veniale obliget, sed ad pœnam
„ dumtaxat; tamen obedientiæ studium tantum
„ est in omnibus, vt stuporē sæpissimè mihi afferat
„ tam religiosè minimas quasque regulas obserua-
„ ri. Quod igitur ad claustrum attinet, nos hanc le-
„ gem habemus, vt ex domo egredi nemo possit,
„ quin ianitori significet se id cum facultate facere:
„ quam magna seueritate seruamus. De silentio
„ autem hæ sunt institutæ leges. Non solùm habe-
„ mus prefinita tempora, sed etiam res & personas.
„ Nam primùm nemini licet vnquam de rebus
„ merè sæcularibus, nominatim autem de bellis,
„ quæ Principes Christiani inter se gerunt; de lau-
„ de item aut vituperatione nationum, aut prouin-
„ ciarum, aut Principum loqui; sed de ijs tantùm,
„ quæ ad pietatem, & ad ædificationem, & ad ca-
„ ritatem mutuam seruandam conducunt. Deinde
„ nemo potest cum alijs quàm domesticis absque
„ facultate Superioris loqui: nec iuuenibus cum
„ domesticis omnibus loqui licet; sed singulis præ-
„ scribuntur ij, ex quorum colloquijs maiorem
„ fructum possint percipere. Nec verò cum illis,
„ quos quisque in suo indice præscriptos habet, lo-
„ qui quouis tempore potest, sed vna tantùm hora
„ post prandium, & altera post cœnam; quæ sunt
„ illis ad remittendos animos fatigatos ex studijs,
„ & ad tuendam corporis valetudinem concessæ.
„ Semel autem in hebdomada, & diebus festis pau-
„ lò amplius hæc licentia relaxatur. Qui has leges
„ transgressus esse deprehenditur, grauiter mul-
„ ctatur.

53 *Cur priuilegia Societati concessa.*

„ Iam de priuilegijs breuiter dico, quod res est.
„ Summi Pontifices Paulus III. & Iulius III. cùm
„ exploratum haberent Patres nostros priuilegia
„ non expetere, nisi ad submouenda obstacula,
„ quæ possent copiosiorem animarū fructum im-
„ pedire; libentissimè fuissent illis multò etiā plura
„ quàm petierunt impertiti: ac obtinuissent qui-
„ dem nostri omnia illa, quæ in Mari magno, quod
„ vocant, Mendicantium Ordinibus, & alijs Reli-
„ gionibus concessa sunt; nisi P. Ignatius id recu-
„ sasset, quòd nonnulla inter ea esse videret, qui-
„ bus veritus est ne posteri abuterentur. Ea igitur
„ illa dumtaxat tribui nostræ Societati concedique
„ rogauit, quæ maximè necessaria putauit; vt no-
„ stris sublatis impedimentis, quæ remorari mini-
„ stros sæpè solent, iuuare proximos plurimùm
„ possent, in prædicatione præsertim diuini verbi,
„ & institutione in litteris ac moribus Christianis,
„ atque adeò in Sacramentorum Pœnitentiæ atque
„ Eucharistiæ administratione. Hæc enim sola Sa-
„ cramēta sunt, in quibus ministrantis exercemur.
„ Administramus etiam Extremam vnctionē no-
„ stris, & ijs, qui in obsequijs nostrorum moran-
„ tur. Atque hoc est, quod verba Bullæ obsignatæ
„ anno M. D. XLIX. decimo quinto Kalend. No-
uembris significant, quibus audio nonnullos ex
Doctoribus fuisse commotos. Ego verò cùm
sciam multos ex Ordinibus Mendicantium in
congregationibus Facultatis adesse solere; satis
mirari sanè non possum, vel omnes tam oblitos
extitisse priuilegiorum, quę in ipsorum Mari ma-
gno continentur; vel si eorum recordabantur,
tam oblitos tamen fuisse Christianæ caritatis
(quod minimè suspicari velim) vt non commo-
nefacerent reliquos, ne reprehenderent in nostra
Societate ea priuilegia, quæ essent illi cum tot
sanctissimis Ordinibus communia.

54 *Priuilegia Societatis nulli noxia.*

Quod autem dicitur ea priuilegia ad præiudi-
cium pertinere Ordinariorū, certò scio non hoc
audijsse Magistros ab vllo Episcopo, cui nostra
Societas satis esset nota. Nos enim Summi Pon-
tificis primùm, deinde aliorum Episcoporum
serui & ministri sumus: nec vllum hominum ge-
nus est, cui gratiores simus. Hoc ego & ex plurimorū ore audiui, præsertim verò ex sanctissimæ memoriæ Pontifice Maximo Marcello II. qui quanquam esset in suo sermone moderatissimus, in commendando tamen instituto nostro, modum præ nimio amore seruare non poterat. Censebat enim ille (faxit Deus vt deceptus non fuerit) per hanc Societatem Deum inopiæ ministrorum fidelium, qua Episcopi maximè laborant, subuenire voluisse: tum copiosiùs quotidie percipio, & cùm audio noua in dies Collegia pro nostra Societate in varijs prouincijs ab Episcopis magnis impensis erigi, ac sufficientibus prouentibus dotari, & cùm tam frequentes litteras ab Episcopis ad Patrem nostrum Ignatium scribi video, quibus in subsidium sibi aliquos ex nostris sacerdotibus mitti vehementissime flagitant.

55 *Societas non est in grauamē populi.*

Non permittat Dominus, vt qui nouerūt institutum nostrū, in hoc decretū vnquam incidant, alioquin nescio quid cogitaturi sint, cùm ea verba legerint, quibus dicitur esse in magnū grauamen populi. Certum est enim nullam rem esse quę magis nobis populorū voluntatem cōciliet, quàm quòd minimè simus illis graues. Nam cùm perpetuò occupemur aut docendo, aut prædicando, aut audiendo confessiones, aut vigilando cum ijs, quibus vitæ exitus impendere videtur, aut in carceribus & hospitalibus exhortando, aut spiritualia exercitia ministrando ijs, qui ingredi cupiunt in penitiorem cognitionem sui, & eius obligationis, qua apud Deum sunt obstricti, aut exequendo alia ministeria, quæ vtilia sint proximis; non possumus ne obolum quidem vlla ratione directè, vel indirectè (vti dici solet) à quoquam accipere pro vllo ministerio. Sed gratis omnia, prompto & alacri animo per Dei gratiam facimus. Victum & vestitum in Collegijs suppeditant ipsorum Collegiorum erectores ijs prouentibus, quibus ea dotauerunt, vt sustentari queant qui in eis viuunt: vel in vrbibus vbi Collegia desunt, suppeditāt hospitalia, aut Episcopi, aliique viri pij, quos Dominus excitat. Cùm hæc omnia desunt, mendicāt nostri ostiatim victum, cùm sunt suis defuncti ministerijs. Illud tamen exactissimè omnes obseruant, vt ne potum quidem aquæ frigidæ accipiant nomine exhibiti ministerij: nec hac potestate vtuntur, qua tamē possent, vt alienissimi à suspicione auaritiæ, liberiùs ac

„ ac maiore cum fructu seruire proximorum com-
„ modis valeant.

56 *Nullam occasionē dat Societas apostatandi alijs Religiosis.*

„ Sequitur decretum: *Occasionem dat liberè apo-*
„ *statandi à reliquis Religionibus.* Quo de loco idem,
„ atque de præcedenti dicere possum, nisi quòd
„ hoc in loco multo apertiùs demonstrari potest,
„ quanta fuerit ignoratio instituti nostri: in quo
„ hanc habemus constitutionem, vt qui habitum
„ alterius Religionis vel vno tantùm die gestauē-
„ rit, in nostram Societatem admitti nunquam
„ possit. Quæ constitutio, etsi precibus multorum
„ Principum tentata & oppugnata fuerit, sanctissi-
„ mè tamen ad hunc vsque diem seruatur, & post-
„ hac cum Dei gratia seruabitur. Præterea testari
„ possunt Religiosi aliorum Ordinum, Dominica-
„ ni præsertim, Franciscani & Carthusiani, qui in
„ illis vrbibus viuūt, vbi Societatis Collegia extāt,
„ in primis autē, qui degunt in vrbibus, vbi publica
„ & celebria gymnasia litterarū extant, multos in
„ dies iuuenes ad ipsos relicto mundo cōuolare ex
„ ijs, qui ab Spiritu sancto, vel per exemplū nostro-
„ rum, quorum consuetudine vtebantur, vel per
„ eorum conciones & adhortationes ad eligendā
„ sanctiorem vitæ rationem impelluntur. Nec mi-

57 *Neminem Societas suis iuribus priuat.*

„ nùs apertè sunt falsa, quæ subiungūtur, dominos
„ tam temporales, quàm Ecclesiasticos suis iuribus
„ iniustè priuari. Atque equidē verè excogitare nō
„ possum, quid in mentem venire potuerit, vel
„ Magistris, vel ijs potiùs, à quibus causæ cogni-
„ tionem illi acceperunt, vt hæc dicerent, quæ ipsa
„ rerum experientia ita refellit & confutat, vt alie-
„ nissima esse ab omni specie veritatis quiuis, qui
„ inter nostros versatus sit, intelligat. Extensa est
„ ac propagata Societas hæc per maximam orbis
„ partem. Multa Collegia inter infideles in remo-
„ tissimis regionibus erecta sunt, multa in Lusita-
„ nia, plura in reliqua Hispania, non pauca in Ger-
„ mania, Italia, Sicilia, quæ cum summa approba-
„ tione sæcularium ac Ecclesiasticorum domino-
„ rum, & cum magno populorum consensu fun-
„ data primùm ac postea conseruata sunt. Nec me-

58 *Qui Societati aduersati aliquando sint.*

„ mini sanè audijsse me inuentos vsquam esse in
„ prouincijs Christianorum, qui moliri aliquid
„ conati sint contra nostram Societatem, aut qui
„ infestiores nostris extiterint, præter quatuor ge-
„ nera hominum, excepta vrbe Parisiensi, in qua
„ quintum genus sapientissimorum virorum fallis
„ (vt quidem existimo) delationibus seductum,
„ non absque Dei singulari permissione excitatum
„ est, vt ibi seriùs Societas hæc sedem stabilem in-
„ ueniat, vnde prima eius semina prodierunt. Ad
„ primum porro illorum quatuor generum, hære-
„ tici, & homines de fide suspecti pertinent, cum
„ quibus perpetuum nobis est bellum, præsertim
„ in Germania. Ad secundum, homines nimiùm
„ carnales, & vitæ proiectissimæ, qui ferre nullo
„ modo possunt sectatores purioris vitę, & suorum
„ vitiorum reprehensores. Ad tertium & quartum
„ auari aliquot Ludimagistri, auari item Clerici, &
„ Religiosi, qui indignissimè ferentes decedere
„ multum de quęstu suo, nostris gratis docentibus,
„ & ministeria omnia Ecclesiastica obeuntibus;
„ nullum non lapidem mouere contra illos in ali-
„ quibus vrbibus conati sunt: cùm quibus ambi-
„ tiosos aliquos viros, qui sibi religiosi ac spiritua-
„ les esse videntur, non iniuria fortasse numerare
possum. Nam hi glorię stimulis agitati, quos con-
„ stat multò esse acriores, quàm quæstus, pati non
„ possunt deturbari se sensim à nescio quo regno,
„ quod occupauerant. Cæterùm persecutiones à
„ duobus prioribus generibus ortas, in lucro no-
„ stri ponunt: eas verò, quas à duobus posterioti-
„ bus patiuntur, constanti patientia & tolerantia,
„ ac bonum pro malo reddendo vincere conātur.
„ Datque Dominus pro sua bonitate & misericor-
„ dia felicem, vt experimur in multis locis, huic
„ conatui successum. Sed iam clausulam decreti
„ consideremus. *Itaque his omnibus atque alijs diligen-*
„ *ter examinatis & expensis hæc Societas videtur in nego-*
„ *tio fidei periculosa.*
„

Non ego hoc dolenter feram, Domini mei, „ 59 *Societas quàm alijs ideo periculosa in fide Regum.*
excidisse hoc verbum tot grauissimis Magistris „
nostris? atque eam illos Societatem periculosam „
in negotio fidei suis suffragijs decreuisse, ex qua „
sola postquam instituta est, Theologos Summi „
Pontifices acceperunt, quos cum suis Legatis & „
Nuncijs mitterent ad Concilium, & ad omnia „
religionis negotia, quæ cum hæreticis in Ger- „
mania, & alijs prouincijs vel fuerunt antehac, „
vel sunt modò transigēda? Sed, vt faciamus hanc „
nostræ Societati illatam iniuriam excusari, & tegi „
quoquo modo ignoratione, & simistra nostri in- „
stituti informatione posse: quis tamen, quæso, „
prætextus obtendi poterit insigni contumeliæ, „
quæ summis Pontificibus, hac conclusione aper- „
tissimè est irrogata? Paulus III. post examinatum „
vno integro anno atque eo ampliùs in iudicio „
contradictorio institutum Societatis huius, de- „
creuit cum concilio Cardinalium Societatē hanc „
valdè vtilem esse ac salutarem Reipublicæ Chri- „
stianæ. Eamdem sententiam Iulius III. magnifi- „
cis verbis sæpè confirmauit. Marcellus II. tanto „ 60 *Marcelli Secundi de Societate iudicium.*
flagrabat amore huius Societatis, vt nonnunquā „
cùm de ea sermonem haberet, discedere ab ea „
verborum parsimonia, quæ illi erat natiua, vide- „
retur. Aliquando in conuentu plurimorum ho- „
minum de hac Societate loquens dixit, se non le- „
gisse (etsi in historijs esset versatissimus) vlli ho- „
mini post Apostolorum tempora concessum fu- „
isse à Domino, quod Patri Ignatio, vt, dum viue- „
ret, tantum operis, cuius fuisset ipse instrumen- „
tum, incrementum videret. Significabat autem „
apertissima hac testificatione declarasse Deum „
hominibus, quantum hoc institutum approba- „
ret. Is paulò antè quàm conclaue illud ingrede- „
retur, in quo Pontifex renunciatus est, dicebat „
quodam die mihi, deplorans nostrorum tempo- „
rum corruptelam, cùm ex plurimis rebus, quas in „
mundo geri videbat, grauissimum caperet ani- „
mo dolorem; in illis tamen rebus, quas Dominus „
dignabatur per Societatem nostram operari, ac- „
quiescere & recreari solere. Postquā electus fuit „
in Pontificem, P. Ignatio me præsente dixit, deli- „
berasse se omnino duos sacerdotes nostræ Socie- „
tatis apud se habere, cum quibus de grauioribus „
rebus communicaret: propterea videret, quos „
illi dare vellet. Addere multa alia possem, quæ „
illius sanctissimi viri (cuius cōsuetudine diu sum „
vsus) beneuolentissimum erga nostram Societa- „
tem animum non obscurè testabātur. Sed nimio „
plusquam satis dicta sufficiunt. Quid de nostro „ 61
Paulo Quarto dicam? Hic iam inde ab initio tam „

apertè

„ apertè huic noſtro inſtituto fauit, quòd ſimilis et-
„ iam inſtituti auctor ipſe extitiſſet, vt nomen ab
„ eo acceptum in Italia & Hiſpania retineamus
„ (vocant enim nos Theatinos,) atque hunc Pon-
„ tificem primum fuiſſe noſtræ Societatis inſtituto-
„ rem plurimi exiſtiment. Hunc igitur, quem om-
„ nes ſciunt auctoritate Sedis Apoſtolicæ inſignē,
„ & maximum eſſe zelatorem, quo animo, obſe-
„ cro, laturum putatis tam grauem iniuriam ipſi
„ Sedi Apoſtolicæ factam? Intelligere ex his pote-
„ ſtis, Domini & Magiſtri, haud paruam extitiſſe
„ patientiam, quam P. Ignatius Præpoſitus & inſti-
„ tutor huius Societatis erga almam Facultatem,
„ quam ſemper eſt maximopere reueritus, tot mē-
„ ſes obſeruauit. Noluit enim mentionem de hoc
„ decreto facere, nec apud Iulium Tertium, nec a-
„ pud Marcellum, nec adhuc apud Paulum Quar-
„ tum; ſed, cùm primùm de hoc decreto certior fa-
„ ctus eſt, curari iuſſit, vt ex omnibus locis, in qui-
„ bus Collegia Societatis noſtræ inueniuntur, te-
„ ſtimonia huc mitterētur Principum ipſorum lo-
„ corum, vel Epiſcoporum, vel Magiſtratuum, vel
„ Academiarū, ſi Academiæ in illis vrbibus eſſent:
„ ex quibus cognoſci poſſet, an cum fructu anima-
„ rum, & citra cuiuſquam iniuriam noſtri conuer-
„ ſentur. Suntque iam quàm plurima teſtimonia
„ allata, quæ in animo habet ad almam Facultatē
„ mittere. Sperat, aut confidit potiùs colēdiſſimos
„ Magiſtros Noſtros, vbi de ratione inſtituti noſtri,
„ & moribus eorum, qui in Societate viuunt, per-
„ fectè inſtructi fuerint, & ſe falſis delationibus
„ circumuentos fuiſſe intellexerint; decretum re-
„ uocaturos, & nos vt humiles ſuos diſcipulos ac
„ ſeruos in Chriſto agnituros; nec expectaturos,
„ vt hæc res in tribunali ſummi Pontificis tranſiga-
„ tur. Dominus noſter Ieſus Chriſtus concedat
„ nobis illuminatos habere cordis oculos, vt quæ
„ ſunt illi grata & placita perpetuò ſequamur.
„ Amen.

Veſter in Chriſto ſeruus

Martinus Olaue.

Hanc diſputationē vbi legiſſent quidam Sor-
bonicorum, quanquam piam magis quàm for-
tem dicebant: neque tam probari decretum ipſo-
rum falſum, quàm Societatis homines innocen-
tes; quaſi verò poſſit eſſe noxia ſchola, quæ diſci-
pulos creat innoxios; plurimi tamen fatebantur,
nunquam ita fuiſſe decreturos ſi talia cognouiſ-
ſent. Nec quidquam poſtea mouerunt, imò qua-
drageſimo pòſt anno, in grauiſſimis temporibus
procelliſque, quibus iactabatur in eo regno So-
cietas, pronunciauit Facultas Theologica reti-
nendam eam eſſe in Gallia. Tantum aberat, vt
iam prioris ſententiæ, qua pernicioſam pronun-
ciauerat, meminiſſet. Itaque, quod extremum ſo-
let eſſe mendacij, fictarumque rerum, vt ipſæ per
ſe occidant, & in nihilum redeant; decretum il-
lud cùm ſtrepitum initio latè ingentem feciſſet,
ſenſim elanguit ac ferè prorſus euanuit. Verùm
licet hîc bonitatem prouidentiamq; cæleſtis Pa-
tris venerari atque ſuſpicere. Guilielmi à Prato
Claromontani Antiſtitis ea pietas in Societatem
ſenſuſque tum fuit, cùm petebatur ab omnibus;
vt quo magis iactari eam oppugnatiq; cerneret,
hoc arctius ipſe libentiuſque complecteretur.

62 *Doctorum Pariſienſiū longo pòſt tempore ſententia pro Societate.*

63 *Claromontani Epiſcopi in Societatē pietas.*

Qui cùm Lutetiæ non poſſet omnia quæ molie-
batur, efficere, Sociorum vnum ſecum abſtulit in
Aruerniam Robertum Clayſſonium, quem com-
mendabat in flore iuuentæ dicendi pariter ac do-
cendi facultas. Huius vſus induſtria nauus Anti-
ſtes in Aruerniæ ciuitatibus, quas ille docendo,
& diuini verbi ſemine conſerendo luſtrabat, ma-
ximos fructus tulit, Billomi præſertim: vbi Ca-
nonicorum ac ciuium eam ſibi Robertus Ordini-
que beneuolentiam adiunxit, vt publicam illi A-
cademiam Societatis diſciplinæ committere cu-
raque decreuerint: ijdemque aream ac partem
vectigalis obtulerint ad Collegij primordia, cu-
ius inſtituendi prouinciam ſibi vltro pius Epiſco-
pus depoposcit, nec ita multò pòſt magno ciuiū
commodo, quod inchoarat, expleuit: & huius
anni ſub exitum Hieronymus Baſſius, qui præfe-
ctus eſt cæteris, ac Petrus Canalis à B. Patre ex Ita-
lia miſſi, additi Clayſſonio ſunt, vt Societas tum
firmiores in Gallia radices figeret, cùm de ea ſtir-
pitus euellenda Satan maximè laboraret. Quod
Billomi ac Pariſijs Claromontanus moliebatur
Epiſcopus; id Alexander Cardinalis Farneſius
(qui eam legationem obtinebat) Auenione me-
ditabatur; duoſque ſecum de Societate deduxe-
rat, Pontium Gogordanū, & Iulium Onofrium.
Sed cùm eò peruenisſent, & ineenſo ad morum
publicorum reſtitutionē Legato, nauarent ope-
ram ſalubrem, & apta quæreretur Collegio ſe-
des; allato repentè nuncio de Romani Pontificis
obitu Iulij III. Legatus Pontio Auenione relicto,
Romam coactus eſt regredi. Quo regreſſo frige-
ſcente Legati vicario, res quoque ipſa Collegij
refrixit. Pontius tamen, cùm ab Vrbe diſcedens
haberet in mandatis à Cardinali S. Crucis Mar-
cello Ceruino, qui ſuffectus eſt Iulio, vt ſacratum
virginum prope Bruniolam in Cella pago cœ-
nobium ſuis ſolutum legibus ritè cognoſceret,
& ad veteris diſciplinæ normam regulamque re-
digeret, eò progreditur. Sed ne id quidem ceſſit
è ſententia. Nam perardua nactus initia, dum
ſenſim captare aditus & mollire conatur, letife-
ro corripitur morbo: moxque Marcello Pontifi-
ce, à quo rerum gerendarum poteſtatem acceper-
at, ex humanis erepto, cogitur & ipſe, cùm per
valetudinem primùm licuit, infectis rebus ad Vr-
bem regredi.

64 *Billomenſis Collegij erigo.*

In Hiſpania non tam inchoabantur noua Col-
legia, quàm vrgebantur incepta, fremente ſcili-
cet Satana, & nihil non moliente, vt proſpera
eorum incrementa ſubuerteret. Ecce enim poſt
Pariſienſem vexationē Cæſarauguſtana iactatio.
Res Cæſarauguſtæ turbulentiores ſuperiore an-
no Franciſcus Strada cùm pia ſapientiq; facun-
dia tranquillaſſet, incenſaque vehementer ciui-
tate Collegij habēdi cupidine ædes in eum vſum
ex collatione, de qua ſuprà narraui, certas emiſ-
ſet, in quibus hodieq; Collegium degit, optimo
cuncta loco relinquens. Barcinonem ineunte an-
no receſſit. Nec multò pòſt tuendis cœptis ac
promouendis adfuit Barma. Inſtaurantur coëm-
ptæ ædes: in eaſque commigrant Patres, demi-
rantes pacem ac ſilentium omnium, cùm antè
quicunque ſitus legeretur, ita quaſi coniuratio-
ne facta, ſeu Religioſi, ſeu Clerici contrà coo-
rirentur, vt nullus, in quo poſſent conſiſtere,

65 *Cæſarauguſtæ Societas grauiſſimè exagitatur.*

tota vrbe locus relinqueretur. Adornant sacellum,& Sacro primùm faciendo,cùm Ferdinandi Aragonij Archiepiscopi volũtas accederet,quartam post Pascha feriam destinant. Nocte, quæ eum diem præcessit iam multa, Lopus Marcus Abbas Viruelæ, Archiepiscopi Vicarius generalis,mittit rogatum, tantisper celebritatem vt differant, perlatas ad sese Religiosorum & Clericorum in propinquo degentium querimonias. Barma,cùm iam nobilissimus quisque inuitatus, & sancti Dominici Patres Sacrum cum cantu peracturi, & vrbe tota expectatio rei excitata esset; permodestè respondet, eò processum, vt dilatio integra non sit: postridie se coràm illi satisfacturum. Postridie paulò antequam Missarum inchoarentur solennia, adest homo ignotus: narrat se ab Custode Franciscanorum clausträlium, quem sibi Conseruatorem Augustiniani delegerant, missum : eiusque nomine Ecclesiæ censuris interpositis vetat eo loco peragi Sacra, quòd is locus Augustinianorum Patrum fines ingrederetur. Barma, quanquam sciebat Patrum eorum priuilegijs, si quæ haberent, priuilegia abrogare Societatis, vetitumque illud nequaquam iusto more ac ritu denunciatum,cùm nullas ministerij sui litteras testes, nulla potestatis indicia nuncius attulisset; tamen vt ad quemcunque se præmuniret euentum, rite iudicium Summi Pontificis appellat. Tum raptim pijs doctisque consultis viris, cùm omnes consideratis Apostolicis vtrimque diplomatis, ac beneficijs, sine dubitatione pergendum censerent; Deum precatus, vt ex eius gloria, & Ecclesiæ commodo ea res eueniret, cœpta prosequitur. Apparatu non sumptuoso, sed mundo ac nitido cerimonia magna Sacrum peragunt Dominicani, sacrificante ipso Priore Ioanne Esquiuelio. Concionem habet in eo genere præstans Hieronymiano ex Ordine Ioannes de Azorola: qui per occasionem Euangelicæ historiæ, quæ Petro piscatum abeunti alios Apostolos narrat adiunxisse se comites; in ea verba, *Venimus & nos tecum*, multa grauiter de caritate disseruit, qua sacri piscatores suscipiant æquum est, si quos Deus recèns submittat diuini operis adiutores ac socios. Prorex (is erat Ignigus Mendoza Dux Francæ Villæ, quem titulum per id tempus assumpsit Comitatu Mellitensi in generum suum Rodericum Gomium à Silua translato) cum præcipuo flore nobilitatis intererat. Sed interim dum in sacello hac celebritate, magnoq; spectantium gaudio hæc geruntur, ad Collegij fores Vicarij edictum affigitur, quo seuerè iubebat Curiones suis quemque curialibus interposita anathematis pœna interdicere aditum huius sacelli, siue sacrificij causa, seu verbi diuini, seu denique Sacramenta suscipiendi. Neque aliam adscripserat causam, quàm quòd locus profanus esset. Duæ erant prope id sacellum parœciæ, altera Magdalenæ, altera S. Michaëlis nomine, quarum Præfecti propinquitatem Collegij ferre non poterant. Vicarius verò cùm sua sponte ferebatur parum Societati beneuolus, tum maximè Curioni Magdalenæ studebat, quo cum sanguinis etiã necessitudine iungebatur. Hi omnes cum Religiosis, qui de vicinitate litem intenderant, alijsque nonnullis conspiratione inita, dissimulante Antistite, ad Societatem Cæsarauguſtã exturbandam vires & opes omnes intendunt. Barma cùm Collegiolo Alfonsum Romanum præfecisset, accersito ad conciones Ludouico Santandero, lectoque patrono ad conseruanda Societatis iura Episcopo Oscano Petro Augustino; Murciam, quò properè ab Carthaginẽsi Antistite euocabatur, discessit. Sed aduersarij, vbi parum successisse prima vident, alia atque alia intentant fulmina: ac demum res (vt in pauca conferam) cùm nec vt pacatè causa cognosceretur, nec vt æqua vlla conueniendi via iniretur, impetrari potuisset, eò progressa est, vt publica cerimonia Societas probroso notata sit anathemate, diris maledictisque confixa, horrendis carminibus & execrationibus proclamata, faces in eam accensę restinctæ, dirarumq; plenus psalmus Dauidicus centesimus octauus funestissima modulatione cantatus. Denique nihil prætermissum, quod in impios & facinorosos ac detestabiles Ecclesiæ filios, inimicosq; Dei fieri consueuit. Cumque in eos etiam esset anathematis fulmen intortum, qui contra Vicarij edictum apud Societatẽ vel sacris interfuissent, vel vsurpassent diuina; scrupulis omnia & laqueis conscientiarum repleta sunt, & aucta aduersus nostros inuidia. Vulgò omnes auersabantur eos, detestabantur, & ab eorum consuetudine quàm longissimè refugiebãt. Nemo salute, nemo suo dignos putabat alloquio. Quorum partes cùm illustres viri pro sua pietate susciperent, ipsi quoque, vt anathemate illaqueati, & à communi Christianorum cœtu secluſi, sacris ædibus pulsi sunt. Super hæc tota vrbe, quòd Societas in ea permaneret, sacrorum interdicta tractatio. Qua populus inusitata animaduersione perterritus abhorrebat à nostris, vt à funesta quadam teterrimaque peste. Nec quidquam malebat aliud, quàm vt illi protinus egrederentur, purgarentque vrbem, ne se tota ciuitas eorum contagione pollueret. Accedebat obtrectatorum lingua flabellum odij, qui camino addebant oleum, & vbique flammas inuidiæ tanquam flabris excitabant. Denunciabant simplicibus & indoctis cælestes iras, & terrorem incutiebant anathematis, si se Societati sermone vllo congressuque coniungerent. Cumque nihil non molirentur, vnde summum eos in odium hororemque hominum adducerent, hoc insuper excogitarunt, vt eos in chartis publicisque tabulis cum anathematis nota descriptos, passim tota vrbe proponerent, & de valuis templorum omnium, cunctisque viarum angulis eorum suspenderent effigies, tam expressas ad viuum cum eorum togis omnibus, vsitatoque cultu, vt eos è ciuibus nemo non agnosceret. Ac ne quid omnino crearetur erroris, suum cuiq; nomen grandibus litteris est affixum, Barmæ quoq; absentis; & ponè dæmones truculenti, aspectuque terribiles, qui perstrictos anathemate reos in vastissimã voraginem & ardentes flammarũ globos abriperẽt. Nihil non fœdum, nihil non probrosum in eos, & plenum dedecoris pictum est. Dolebat bonus Antistes Oscanus Societatis conseruator suum dumtaxat nomẽ in ijs appositum foliis, tanquam picturæ contumelia haberetur indignus. Sed triduo pòst in eamdem ludibrij societatem ipsum quo-

66 *Socij Cæs. Augustani excommunicantur.*

67 *Vrbs interdicto Ecclesiastico subjicitur dum in ea Societas manet.*

68 *Effigies Patrum ad inuidiã posita proponitur per vrbem.*

quoque coniecere cum mitra & pallio inter dæmones pictum. Nostri quanquam sciebant tum alias ob causas, tum ob interpositam in tempore ac secundùm leges Apostolicæ Sedis appellationem, nihil earum animaduersionum ad se pertinere; tamẽ vitandæ offensionis gratia ab obeundis publicè sacris protinus abstinuerant: tum etiam suo se tecto, plurimũ cum Deo agentes, dum is nimbus abscederet, continebant; non tamen in tuto. Quippe procacium puerorum caterua non sine grandiorum turba, vna ex ijs fœdis imaginibus pro vexillo in hastam sublata, conglobatur circa ædem, tecta lapidibus quatiunt, ianuas verberant, conuulnerant senestras, insanis vocibus complent omnia; tanto strepitu, vt accurrendum Proregis administris, ipsique Proregi fuerit, cùm populi totius timeretur tumultus. Colludentes quoque pila Equites multi, quique eum spectabant lusum alij, cùm insurrarum esset, agmen improbum armatorum ad Patrum ædes coactum, vt quorquot in ijs erant, ferro conficerent; seminudi subitò, ita vt erant, ab ludo digressi, strictis eò mucronibus conuolarunt, vt illos Dei famulos contra multitudinis impetum furoremque defenderent. Neque hæc omnia aduersarijs visa sunt satis ad populi animos religionis specie, quod acerrimum telum est, concitandos. Tribus deinceps diebus funestam supplicationem circa ædes Societatis cum lugubri carmine instaurant, atro tectam velo, & auersam Christi è cruce pendentis gestantes effigiem, & inter maledicta & execrationes iactantes in tecta lapides, & identidem misericordiam magnis vocibus inclamantes. Hæc omnia fecere adeò Patres illos vulgo inuisos ac detestabiles, vt, si cui exeundum domo esset, hunc sibilis & conuicijs, hunc infestis à tergo clamoribus, vt formidabile monstrum insequerentur. Quæ quanquam partim ab imperita multitudine, partim cæco aduersariorum furore gerebantur; prudentes tamen viri, qui suis res ponderibus æstimabant, nimium atrocia & Christianis rebantur indigna. Qui tametsi grauitate & probitate præstabant, tamen nec Antistitis auctoritati potestatiq; se opponere, nec multitudinis inconstantiæ furorique resistere, nec aduersarios, qui tam longè processerant, reprehendere & accusare seditionis atque discordiæ, quam in populo concitauerant, audebant. Stabant etiam à veritate Societateq; nobilium plerique Equitum ac ciuium honestorum, qui suis hæc oculis spectabant & deplorabãt: sed hi quoque multitudine victi defendere innocentiam pro sua pietate ac voluntate non poterãt. Nostri verò, cùm in se conuersa multitudinis spectarent arma, populique tumultuantis ferociam in dies maiorem; nec tamẽ Antistitem, qui motus hosce comprimere nullo negotio poterat, laborantem; grauius aliquod periculum veriti, eripere se confestim è flamma, & procellam temporis euitare constituunt: præsertim cùm ad sedandam vim tempestatis, nec Apostolici Nuncij nutus, nec gnatæ Cæsaris Ioannæ Principis, quę tum gubernacula tractabat Hispaniæ, pij conatus atque auctoritas valuissent. Itaque quod Gregorium Nazianzenum Episcopum, aliosque sanctissimos viros olim fecisse meminerant, ubi quoque pro ampliori pietatis bono faciendum existimarunt, vt ea vrbe sponte cederent, & ciuitate illa carerent, quam nulla sua culpa vel scelere, sua tamen causa tumultuantem ac perturbatam viderent. Hoc igitur ad Senatum animo consilioque venerunt, vt traditis suarum ædium clauibus, abeundi commeatum peterent: & ex ijs Petrus Tablares (namque Romanus dudum Vallisoletũ ad Borgiam edocendum abierat) pro omnibus orsus loqui: Venimus, inquit, in hanc vrbẽ rogatu Principum Senatus huius, iussu Præpositorũ nostrorum; vbi quamdiu fuimus, summo Deo adiuuante studuimus institutum tenere nostrum, vt qui nostris ex laboribus vigiliisque capere aliquid ad animi sui fructum ac salutem vellent, eis dies ac noctes præstò essemus, nulla vnquam occasione data, vnde quisquam posset offendi, vel iure conqueri. Piget quidem non ea nos diligẽtia ac contentione, qua decuit, vestris commodis inseruisse: cæterùm in ijs quærendis fides, voluntas studiumque non defuit. Sed cùm eumdem gustum non omnes habeant, nec vna omnium sit mens atque sententia; nimirum nostrum hoc studium non æquè omnibus est probatum: atque hinc ille tanquam turbine excussus puluis, qui multorum cæcauit acies. Sed quando huc deductæ nostræ res sunt, auertat benignitas Dei, ne in ea vrbe, in quam vtilitatis eius gratia nos pedem intulimus, discordia aliqua, vel perturbatio propter nos oriatur. Non enim Deus noster discordię ac dissensionis est Deus, sed tranquillitatis ac pacis. Si propter nos tempestas hæc orta est, mittite nos in mare, pellite è conspectu gremioq; vestro. Nam quod ad nos attinet, vbiq; pacem quærimus, paçẽ expetimus, persequimur: & hac nos Deus spe sustentat & alit, fore vt ea, quocunque gentium peruenerimus, potiamur: neque nobis occasio regioue desit, vbi hoc exiguum, quod à Deo accepimus, facultatis in animorum causa collocemus. En vobis nostrarum ædium claues: cedere iure nostro in manu nostra non est: atque adeò testatum volumus profectionem hanc reipublicæ causa susceptam fraudi Societati nunquam esse debere. Nos hinc discedimus, ne quod suscitatum est amaroris & odij, die progrediente succrescat, & caritatis bonum funditus obruat, cum eoque simul ruant animæ ad interitum, quas suo Christus sanguine redemit. Vnius vrbis non magna admodum iactura est, magna tamen caritatis. Ac ne res tanta dubia versetur alea, neque periculo committatur, perinuiti cogimur hinc abire. Sed si relegamur ab vrbe, non ramen ab animis vestris (ciues optimi) nisi nostra nos fallit opinio, aut ab amore illo tam effuso, tam munifico, tam Christiano, quem erga nos perpetuò demonstrastis. Hunc nos agnoscimus (vt par est) nec è memoria dimittemus. Ac nobis quidem nihil suppetit, quod pro amore isto soluamus, nec quemadmodum beneficiis, quæ tam liberaliter in nos ab eo profecta sunt, respondeamus. Sed si mercedis loco pauperũ preces & sacrificia non aspernamini, recipimus vobis nos non immemores, aut ingratos, ac ne iniquos quidem debitores futuros. Supplicabimus Patri pauperum, vbicunque degemus ætatem, vt quæ propter eum in nos contuliſtis, ea ipse pro nobis æterno

69 *Imperus puerorum in Collegiũ.*

70 *Funesta supplicatio circa Collegium.*

71 *Patres Cæsaraugusta exire statuunt.*

72 *Suprema Patrum verba ad Senatum.*

73

» apud superos æuo, & mercede sempiterna com-
» pensetur. Illud vnum vos rogatos volumus, vt quo-
» niam personas istas geritis, & nobilissimam hanc
» vrbem regnumque vniuersum, cuius illa caput
» est, gradu isto ac dignitate refertis; multa nobis,
» quæ in animorũ, & vestra causa tuenda tractan-
» daq; peccauimus, condonetis, bonique; consulatis
» hunc discessum, certi de optimo animo voluntа-
» teque nostra, quæ nulla vnquam commutatione
» loci mutabitur, parata semper & expedita placa-
» tis, vt speramus, his fluctibus ac procellis ad ite-
» randa sua in vos officia, denuoque suscipiendos
» in hac vrbe pro salute vestra labores: quod vti-
» nam breui pro sua clementia det Deus, qui post
» horridam tempestatem lætam plerumque solet
» serenitatem, post atram noctem nitidum referre
» & aperire diem. Ad hæc paucis respondit Sena-
tus, tumultum popularem tantum sibi attulisse
molestiæ, quantum Societatis egregia voluntas
attulerat voluptatis, nec se nescire turbarum vn-
de oriretur initium, aut quis tandem lapides im-
peritæ plebi suggereret, occuleretque manum;
Societatem facere suæ consuetudini suoque nō-
mini consentanea, quæ tam singulare modestiæ
specimen concordiæque daret, nec minùs esset
admiranda ciuibus in digressu, quàm salutaris
in mora. Se huius quoque beneficij memoriam
seruaturum, & paucos intra dies, quanti Socie-
tatem faceret ostensurum. Hæc Senatus, à quo
digressi Patres, honorificè deducti sunt domum
à Senatoribus aliquot: qui simul ædes ingressi suis
oculis perspexerunt, quanta Societas in egestate
inopiaque degeret, quamque vanum & commē-
titium esset, quod rumor improbus dissiparat,
profusis eam sumptibus delicateque viuere. Nec
defuerunt, qui talem in errorem ac fraudem in-
ducti suam in credendo leuitatem accusarent,
peterentque veniam. Dein exiguæ illius, quam
repererunt, supellectilis indice facto, prosecuti
sunt discedentes, & subsidium itineris egenti-
bus obtulerunt: quod ab iis totum, gratijs tamen
actis, repudiatum est. Duo dumtaxat ex vrbe sa-
cerdotes Ludouicus Santanderus, & Balthasar
Pinna cum aliquot Fratribus egressi. Namque
Romanus nondum Vallisoleto redierat: Tabla-
res, in quem vt hospitem magis quàm incolam
nullum coniectum erat anathema, mansit apud
Proregem: nec pòst multò Vallisolerum accitu
Borgiæ demigrauit. Qui exierant, cùm in sua op-
pida à multis nobilium inuitarentur, Petriolam
delegerunt, septem dissitam leucis, quò ab Lu-
douica Borgia Patris Francisci & sanguine & vir-
tute germana tum Ripagorsæ Comite, postea
Villæ formosæ Duce mittebantur. Quam item
sanctissimam clarissimamque matronam, quòd
Societatis causæ faueret, paulò antè aduersarij
tanquam anathemate irretitam sacris ab ædibus
exturbarant. id quod in alios multos è nobilita-
te patratum antè narraui. Petriolæ Patribus non
segne fuit exilium. Sed cùm metuentes Archie-
piscopi offensionem Clerici eos templis exclu-
derent, in area ante Comitis ædes catechesim
habebāt, præcipuè ad neophytos Mauricos, qui-
bus ea regio abundabat. Paulatim & cæteri oppi-
dani ita conciliati & incensi studio pietatis, vt
perpetuas apud se eos ponere sedes peroptarent.

74 *Discedunt Socij Cæsar-augustæ.*

Cæsarauguſtæ continuò vt illi exiere, tanquam
eiecto in pelagus Iona, procella quieuit. Restitu-
tis ab Archiepiscopo sacris visa est populo serena
lux redire, & amica tranquillitas. Consedit ita-
que multitudinis furor, mitigata est acerbitas,
accessit animus Societatis amicis. Ipsos verò tur-
barum auctores atque satellites sui quoque pige-
re facti ac pœnitere cœpit, partim solicitudine &
timore suspensos, ne celeres pœnas darent; cùm
Princeps Ioanna dolens regiam, quam interpo-
suerat, auctoritatem neglectam, grauissimeque
succensens ipsa ad se capita de Nuncij Apostо-
lici auctoritate, seuerissimo imperio perduci iu-
beret: partim conscientiæ cruciatos angore, quæ
velut immanis carnifex eos accusando torque-
bat, quòd se longiùs prolapsos animaduerterent
quàm & veritatis, & æquitatis Christianę termini
postulabāt. Deniq; quoniam posteriores cogita-
tiones, vt in prouerbio est, sapiētiores sunt priori-
bus; Cęsarauguſtanus Antistes melioribus & ipse
vsus consilijs, cognitione causæ doctissimis vi-
ris permissa, de eorum sententia sua mutauit edi-
cta, noua composuit vulgauitque per templa,
quibus voluit monitos vniuersos de veris ac legi-
timis Sedis Apostolicæ priuilegijs Societati con-
cessis: tumque ob ea, tum ob interpositam eius-
dem primæ Sedis justam appellationem irritas &
inanes fuisse siue in Societatē, siue in alios quos-
uis eius causa latas promulgatasque censuras. Er-
go confestim Cæsarauguſta mittitur, qui Patres
reuocet: interimq; datur opera à splendidissimis
honestissimisque viris vt solenni apparatu quàm
honorificentissimè reducantur. Quo illi cognito
gratijs Deo summa humilitate actis, quòd famu-
lorum suorum meminisse vellet, precari instituere
vt reuersionem hanc in magnam sui nominis lau-
dem vellet cedere: non tamen se loco mouerunt,
priusquam per internuncios è primarijs ciuibus
prece contenderent, vt priuatim sibi liceret, vn-
de abierant, nulla pompa, nulla honoris significa-
tione redire: ne plus caperent ex honore illo
tristitiæ molestiæque redeundo, quàm acceperāt
ex contumelia voluptatis & gaudij, quam Chri-
sti causa pertulerant, abeundo. Semel, iterum,
ac tertiò vltrò citroque missi sunt nuncij, nec ta-
men vllis aut precibus flecti, aut rationibus ex-
pugnari ciues optimi potuerunt: quòd dicerent
æquum esse, vt publicum dedecus ac turpitudo
publico item honore compensaretur & gloria.
Patres igitur Iacobi Augustini de Castello ciuis
perhonesti, & Societatis amantissimi imperio,
cui Borgia iusserat hac in causa eos parere, coa-
cti, Cæsarauguſtam iter intendunt. Venientibus
prodiere obuiam Magistratus omnes ad portam,
regijque ministri, clarissimi nobilissimique viri,
flos equitum, populus frequentissimus, ipse de-
nique Viruelæ Abbas Vicarius Antistitis. Hic
Patres singulos vellent, nollent Equites bini de
præcipuis medios excipiunt, ac mulis impositos
ad eorum ædes publica ac celeberrima per vrbis
itinera comitantur. Præstolabatur ibi Prorex, &
alter Inquisitorum, peractisque Missarum rite so-
lennijs ab Episcopo Oscano, cuius suprà memi-
nimus, quique cum Iacobo Augustino de Ca-
stello singulari Societatem studio virtuteque de-
fenderat, Patres in possessionem ædium incredi-
bili

75 *Honorifici reuocantur.*

bili Prorex ipse bonorum omnium gratulatione restituit. Hic Cæsarauguſtanæ tempestatis exitus fuit. Ex eo tempore tantis vsum est deinceps progressionibus id Collegium, tanto ciuitatis & amore & fauore semper exceptum, satis vt ostenderet nulla sua culpa, sed imperiti vulgi errore superiores extitisse tumultus. Fuit hic euentus

76 *B. Ignatij fiducia in Cæsarauguſtano motu.*

Ignatij fiduciæ consentaneus: qui cùm has turbas motusque resciſſet, inusitata quadam visus est iucunditate perfundi, & ea lætitiæ signa prodere, facilè vt declararet quanto acriores gelidæ pruinæ fuissent, quanto sæuiores turbines, vehementioresq; aduersariorũ oppugnationes & impetus, tanto firmiores altioresque radices, quas per ea Societas ageret, tanto suauiores vberioresq; fructus in ea vrbe fore, quos hæc arbor adolescentula procrearet. Ipse quoque Borgia cùm lapidibus appetitam domum audisset, fertur dixisse, diuina plenus fiducia: Istos igitur colligite lapides, & nouam exædificate domum: tanquam quæ exinde consecuta sunt incrementa prospiceret. Tam honorifica Societatis restitutio suspicionẽ, quam discessus attulerat, tota sustulit ex Hispania. Id autem ex ea procella boni diuina sapientia, vt alijs item è tempestatibus, aduersisque rebus, quæ Dei causa subeuntur, excerpsit; maximum suæ gloriæ decus, illustrationem & victoriam certissimam veritatis. Quocirca non modò Societatis ea nomen famamque non obruit, sed potiùs illustrauit, & in bonorum animis impressit altiùs. Et quoniam diuini iudicis æquitate comparatum est, vt noxæ par pœna respondeat, & qua quisque mensura cæteros emetitur, eadem illum remetiantur alij: qui suasores auctoresque fuerunt, vt suis extorbata sedibus Cæsarauguſta Societas pelleretur, ij ipsi non ita multò pòst (Rege postulante Philippo) suo pulsi cœnobio; quod alijs ex eadem familia, sed melioris disciplinæ Monachis, legumque cultoribus traditum est, sedem sibi per aliena cœnobia vagi quærere atque inquilini coacti sunt. Sed profectò æstimari non potest, rerum humanarum momenta quantum ab nutibus pendeant eorum qui præsunt.

77 *Murciani Collegij ortus.*

Societas dum tanta cum pietatis publicæ iactura exagitatur vexaturque Parisijs ac Cæsarauguſtæ, quòd Antistitum vel aliena vel anceps voluntas aditum dabat procellis, mira approbatione omnium vtilitateque sedem Murciæ posuit. Stephanus enim Almeida Lusitanus Carthaginis nouæ Episcopus, cùm ex hominum sermone secundoque rumore Borgiæ, quem Gandiæ Ducem meminerat, & familiariter norat, sanctitatem, & salubertimos Societatis labores admiraretur, optaretq; vt ex ijs etiam ad suos deriuaretur vtilitas; Patres nonnullos ab ipso Borgia per litteras, quibuscum & de animi sui rebus, & de toto munere Episcopatus ageret, postulauit. Borgia ex Aragonia Murciam Episcopi plerumque sedem tres misit, & in ijs par sacerdotum, quibus præerat is qui primus Murciani Collegij Rector fuit, Ioannes Baptista Barma. Excepti sunt omnes magna cum voluntate ciuium, deductique ad ædes Episcopi hospitii causa: vbi separato cœtu sui obeundis muneribus & magno exemplo, & commodo proximo cuique fuerunt. Destinarat Episcopus quoddam domicilium condere, vbi operarij dumtaxat degerẽt, ex quibus pars sacerdotum diœcesim assiduè percurraret. Sed vbi vidit specimen operum Societatis, cognouitque ex Barma quantas allatura esset iuuentutis institutio commoditates Murciæ, quæ multas habet ciuitates in proximo, & procul Academias; adeò erectus est animo, vt quamprimum condere Collegium magnum decreuerit, domumque luculentam illis extruere cum æde sacra sit orsus. Rapiebat bonum senem innocens sapiensque Barmæ modestia, nec ea minùs cæteros rapiebat. Non rarò vsu venit, vt præ stipatione auditorum aditu ad suggestum ei nullo patente, alicunde fuerit rimandus ascensus. Per autumnum cùm diœcesim lustraret Episcopus, eum comitem duxit, non tam vt alios eius operâ, quàm se regeret. Quem tanti faciebat, vt, si cuius suorum presbyterorum interdum, vt fit, dictum factumue damnaret, hac ferè vteretur obiurgatione, neutiquam talia cum monitis Patris Baptistæ congruere. Eiusdem vtebatur oculis & manibus ad explorandas subleuandasque inopum angustias, ægrè ferens sicubi nulla eleëmosynæ se obtulisset occasio, cùm diceret, nihil in eo loco sementis factum. Valuit autem ea diœceseos lustratio tum ad alia multa, tum etiam quòd proposita ante Pastoris oculos necessitas gregis acres ei stimulos ad properandum Collegium admouit, quod principio Aragoniæ prouinciæ subditum est. Id verò dum prosperè oritur, Valentinum sancti Antistitis ex Augustiniana familia Thomæ Villanouæ studio roboratur: qui cùm viuus, vt antè significatum est, paterna Socios indulgentia cõplexus esset; adeò vt, si quem amoueri Valentia cerneret, amanter expostularet sibi auxilia detrahi; moriturus cùm quandam haberet in nominibus pecuniam (nam ferè arcam aliam non habebat, quàm pauperum manus) eius partem ampliorem Collegio legauit.

78 *Thomæ de Villanouæ Valentini Antistitis in Societatem pietas.*

79 *Salmanticæ Societas in pretio.*

Salmanticæ quoque permultum gratiæ Societas hoc tempore apud genus omne hominum nacta est: vbi etiam illud insigne diuinæ prouidẽtiæ pignus animaduertere licuit. Nam tanquam aduersus tenebras, quas alicubi Satan conabatur offundere, lumen Pater ille luminum compararet; fecit vt ex præcipuis Religiosorum Ordinibus concionatores in suggestis, alijque in priuatis congressibus viri doctrina ac pietate illustres, nominatimque ex Dominicana, Franciscana & Augustiniana familia Societatis & institutа & homines præclaris laudibus celebrarent. Par in populo studium, qui commutationes admirabiles morum ab aduentu Societatis, præsertim in academicis, obseruabat. Par in ipsa florentissima Academia, quæ suam erga Societatem beneuolentiam opinionemq; tum maximè declarauit, cùm ex ea tot virorum decora, quatuor, inquam, & viginti testimonium pro Societate datum contra decretum Parisinum, (cuius suprà meminimus) suis subscriptionibus comprobarunt.

80 *Methymnẽsis Collegij progressio.*

Eratrude Methymnæ Collegium, quod suis sensim partibus explebatur, & ad eas explendas dabant nomina subinde nonnulli, & ex ijs Hieronymus Acosta, qui quatuor alios in Societate fratres natu minores habebat, & Matthæus Duenias

nias Roderici filius, eius, cui sua Methymnense Collegium debebat exordia. Instructa est hæc æstate suis classibus, vt Collegij ratio postulat, disciplina Grammatices; & scholis ea de re tribus expositis, ventitabant auditores abeunte anno facilè centum atque triginta.

81 *Vallisoleti noua ædes incolitur.*

Vallisoleti quoque addebatur sua Collegio forma, & in eius ædes vltrò Ioanna Princeps aureorum tria millia, factis etiam (vt cognitum deinde est) nominibus, tanta erat eius caritas, erogauit. In eas Societas ineunte Iunio migrauit, & ad structuram templi exiguas alias adiecit ædes. Non modicus Patrum quibusdam erat confessionum labor in aula, sed pietatis fructus vberrimus. Quippe Princeps è descripta viduis ab Apostolo forma, instans obsecrationibus & orationibus nocte & die, seque irreprehensibilem præstans, pariqué sanctitate ac prudentia res Hispaniæ publicas administrans, priuatæ publicæque personæ clarissimum & iucundissimum edebat iis regnis exemplum. Cumque ad Dominæ (vt fit) ingenium domus cuncta componeretur, nobilium virginum, quæ in eius degebant obsequio, plures ad sacra cœnobia, & beatas Agni nuptias quàm ad splendidas ædes, & spinosa mundi coniugia demigrabant. Procul inde profana garrulitas: nullus fermè nisi de virtutibus sermo: frequens ad homologesim, frequens ad epulas diuinas accessus: multiplex corporis maceratio, nec flagella rara, oratio penè continens.

82 *Ioanna Principis pietas.*

Obedientiæ quoque studio, vnam de suo cœtu singulis legebant hebdomadis, cuius nutibus religiosè parebant: cumque secretum in conclaue recederent, vel de noxis, quæ obseruatæ in quaque fuissent, aut per se ipsæ proderent, pœnas ad eius arbitrium dabant; vel aliter ad humilitatem virtutemque perfectam exercebantur, pleriſque tum triumphantibus maximè, cùm suismet famulabantur ancillis. Adeo aulam sibi virtutis gymnasium rudimentumque cœnobij fecerant. Ipsa verò Princeps pietatem suam erga Societatem cùm alijs rebus iucunlenter ostendebat, tum pro ea singulis diebus vniuersè, ac pro certis hominibus nominatim preces fundens, in primisq; pro Borgia, cuius profundam humilitatem, vt ipsa vocabat, & sinceram consuetudinè propter exempli vim, tanti existimabat momenti, vt nullis honoribus posse tantundem rebus Christianis prodesse eum diceret. Ac proinde, si sua esset in manu, ne summum quidem Pontificatum ei (cui tamen summa omnia cuperet) delaturam, ne tanti exempli obscuraretur splēdor, & acies quodammodo hebetaretur. Et quidem aderat præcipuo quodam munere Christi gratia Borgiæ, vt cum omnibus magis indies ac magis veneratione esset, ac Procerum & Præsulum clarissimi quique ei totos se suasque conscientias committerent; nihil tamen inde sibi sumens, quanto aliis pretiosior, tanto sibi vilior fieret: interque curas atque discursus, tanquam versaretur in solitudine, tranquillitatem mentis, otia sanctæ contemplationis, austeritatem etiam vexandi corporis retineret. Auxit vehementer de sanctitate eius opinionē Reginæ Ioannæ obitus. Erat hæc Caroli V. Imperatoris mater, coniux Philippi Regis I. qui quo anno venerat in Hispaniam, & regni gubernacula tractare cœperat, eo ipso vitam finijt: cuius ex acerbo funere coniux tantum hausit doloris, vt planè de potestate mentis exierit, amensque vitam reliquam Tordesillæ multos annos egerit. Ad hanc grauiter laborātem iussus à Ioanna Principe Franciscus accurrere, cùm haud ita procul à supremo periculo offendisset, aggressus est ociùs pijs eam confirmare colloquijs, & morituræ succurrere. Obstabat votis cōtinua dementia, quæ nulla menti dabat integri luminis interualla. Borgia tamen Deo fretus, quem tacitis precibus obsecrabat, hortatur feminam Deo se committat, & poscat nouissima Sacramenta; sibi verò protestandæ ipsius nomine sanctę fidei partes curamque permittat, quando per morbum ipsa non posset. Ad hanc illa vocem præter spem omnium conuertit animum, & Borgiam iussit inchoare Symbolum. Quod cùm Pater inchoasset, & verba quædam ipsamet è Niceno Symbolo sapienter addidit, & eadē sapientia respondit ad extremum, vbi pronunciandi finis est factus, *Amen*. Deinde crucifixi Christi signo, eiusque Matris imagini ponè propositis pia oscula fixit: eaque propiùs sibi admoueri applicarique iussit. Sparso hoc per curiam de Regina resipiscente rumore, commune fuit vniuersorum gaudium ingenti cum admiratione coniunctum: vt qui meminerant, quàm ea vehementer in amētia, à piarum rerum commemoratione abhorreret: idque Borgiæ meritis assignabant. Is verò, cùm tot compositæ mentis indicia animaduerteret, auctor familiaribus fuit, vt Salmanticam mitterent, qui Doctorū sententias exquireret, liceret nec ne Reginæ eò iam loci deductæ suprema rite mysteria subministrare: cōsultoq; inde venit Dominicus Sotus notæ Doctor sapientiæ, Prædicatorum ex Ordine, qui de Reginæ statu reditúque mentis edoctus, & cum Borgia collocutus, censuit rite feminam inungendam. Nam sanctum Domini corpus præberi vetuit scilicet nauseantis stomachi conturbatio, frequensq; vomitus. Rite igitur ad extremum inuncta certamen migrauit è corpore sexta feria in Parasceue, magno populorum gaudio, Caroli verò Imperatoris, & Regis tum Anglię Philippi longè maximo, quòd eo Regina delibuta mysterio, & recuperata mente migrasset.

83 *Borgiæ insignis virtus.*

84 *Adest morienti Reginæ Ioannæ Caroli V. matri.*

Septimancæ scholis iam non sine fundatoris approbatione sublatis, in quibus magna erat ab auditoribus solitudo; commutata est Collegij ratio in ædes domesticæ probationis, & disciplina litterarum in catechismi. Diuersabatur in ijsdem ædibus Moschera fundator vir æquè pius ac nobilis; sumebat cum domesticis cibum, & victu vtebatur eodem, eademque frugalitate. Nec eius conuictus erat oneri, sed exemplo ministrabat mensis: cùm surrexisset à mensa, famulabatur coquo, vt vnus aliquis è Socijs. Oblectabat se humilitate munerum, & ea palæstra virtutis. Domesticos amabat & agnoscebat vt fratres, eosque demum dictitabat suos esse germanos, veros que fratres, non qui eodem sanguine creati essent. Querebatur quòd copiis maioribus nó afflueret, nec gaza potiretur Imperatoris, quò de Societate mereri ex animi sui posset sententia; quam quidem seriùs se cognouisse dolebat, & tēpus illud deplora-

85 *In Septimancensi domo Probationis ferunt maximè studia perfectionis.*

deplorabat, quo de ea non satis commodè sentiebat. Augebatur suis Tironibus domus, & eorum iam numerus propè ad quadraginta peruenerat Bustamantio Magistro. Quorum in eo situm erat omne gymnasium. Quaternas horas quotidianæ precationi dicabant. Nam & sanctis commentationibus quotidie duas; & geminæ suorum pectorum discussioni, psalmodiæque in honorem beatæ semper Virginis vnam, & eius percurrendo rosario, colendisque sacræ Missæ mysterijs item vnam tribuebant horam. Eosdem Bustamantius semel atque iterum in die, matutinis, inquam, vespertinisq; temporibus sua voce formabat & excolebat. Atque vt ea, quæ docebat suo fulciret exemplo, quanquam alijs districtus erat occupationibus, & ad domesticas priuatasque paræneses publicas adiungebat, tamen
86 quidquid alijs imperabat, primus ipse obibat. Ita nihil operosum discipulis & arduũ, cùm eorum ante conspectum Magistri lucaret exemplum. Quanquam non diuturnæ fuere Bustamantio deliciæ illæ cælestis Philosophiæ inter primos Tironum feruores quodammodo æstuantis, ad Beticam (vt infrà dicam) regendam prouinciam inde traducto. Ne verò materia caritatis & obsequij facultas in ægros, quæ Tironum solet esse periclitatio præcipua, Septimancæ deesset; Vallisoletum, quod non longè distat, mittebatur vnoquoque mense quaterni, qui valetudinarijs bipertiti duobus, suam ægrotis operam dies noctesque præberent. Nunquam enim oportebat eos ab eorum lectulis & obsequijs toto illo mensis abesse curriculo; sed vnà cum eis cæteros vt famulos diuersari ac pernoctare: quanquam tanto famulis diligentiùs & accuratiùs in eò munere versabantur, quanto accuratiora debent esse ea, quæ Dei, quàm quæ auri geruntur amore. facilè vt affirmarent nosocomiorum œconomi cumulatiùs Nouitiorum par ægris, quàm multos famulos satisfacere. Non enim modò leuãdis in ægrotatione corporibus, verùm etiam tranquillandis in ægritudine animis præstò erant: exhilarabant suis officijs & sermonibus omnes; nihil vt querelarum toto in valetudinario cuiusquam exciperetur ex ore. Fodicantibus morbis nulla vox fractior, sed alter alterũ ad tolerantiam, & morbi tædia perferenda mutuis hortabatur alloquiis. Adeò Nouitiorum proficiebant obsequijs. Iam solidarum virtutum studia, & ante omnia simplicis exquisitæque certamen obedientiæ, ita Septimancę vigebant, vt bonus eius domicilij odor latissimè spargeretur: multiq; & magnatum & Religiosorum quoque accurrerent, vt speciẽ illam antiquæ sanctitatis oculis vsurparẽt. Quippe ipsa
87 domesticæ disciplinæ descriptio, ipsa Tironum conspecta modestia segeș erat maximę & sanctissimæ voluptatis. Leue dictum est, quod ex disciplina S. Francisci veteranum Patrem in admirationem adduxit. Is ad B. Patris obeundas exercitationes in hanc domum cùm sese recepisset, Sacrum faciebat in sacello domestico, mox sancta mysteria perfecturus; cùm edito signo campanæ Nouitij, qui examen conscientiæ matutinum in eodem sacello peragebant, consurgunt, & quò euocabantur, abscedunt. Quam subitam parendi celeritatem peritus ille talium rerum æstimator deprædicans, aiebat multa sibi audita de Societatis obedictia, quæ antè crederet amplificata sermonibus; sed iam se perspicere eam planè vel fama esse superiorem: veniséque sibi in mentem eius Monachi, quem audierat cùm euocatus esset campanæ sonitu, puerum IESVM, qui se illi tum fortè videndum præbebat, reliquisse; cumque redijsset, eodem loco cælestem puerum inuenisse: qui dixerit, Recessissem ego, nisi tu ad campanæ indicium recessisses. Atque huius Monachi obedientiæ comparabat Nouitiorum illam alacritatem, qui ne tantillum quidem morę imposuissent obsequio, dum sanctissimum Christi Corpus protinus ostendendum intuerentur & adorarẽt. Delectabatur hac institutione Tironum maximopere Borgia, gemmam Societatis appellans hanc domum, in suoque corde, si posset inspici, domum Probationis affirmans inuentum iri.

Prompta obedientia.

88 *De Burgensi Collegio.*

Auctum est etiam Burgense Collegium numero Sociorum ad decem, & in quadripartito gymnasio Humanitas tradi cœpta v. Nonas Septembris, tanto iuuentutis accessu, vt auditores facilè ducenti breui tempore sint recepti.

89 *De Conchensi.*

Conchæ, cùm nullum adhuc esset Collegio templum, impetratum est à Canonico Pureo, qui futurus putabatur huius Collegij fundator, vt vnam ex ædibus quas dedisset, sacelli liceret in vsum, quoad templi opportunitas esset data, cõuertere. Quo deinde sacello pro æde sacra annos aliquot est vsa Societas, & eius in ornatum eadem liberalitate Puteus variam supellectilẽ dono dedit.

90 *De Placentino.*

Placentiæ quoque litterarius apertus est ludus quinq; distinctus in classes, ad tradendas primas litteras, artemque bene dicendi. Quò paucis mensibus centum & sexaginta confluxerunt adolescentuli. Cœptumque ab Episcopo Caruaialio, (cuius suprà meminimus) opus extrui Collegij, loco optimo à ciuitate tributo mœnibus continenti: facileque passa est ciuitas mœnia ipsa ad hortorum exitum perforari. Parabantur enim extra muros in pomœrio. Nec aperiendæ modò portæ potestatem in muro fecit, sed cæduæ quoque siluæ in operis domestici fabricam. Ab eodẽ Præsule vectigal est auctum in alimenta capitum quadraginta, & fundationis nomine aureorum millia triginta numerata. Hanc tantam Episcopi liberalitatem suis vicissim officiis egregiè compensauit Societas, quæ meliorem illum ad frugẽ, & vitæ sanctioris reduxit exemplum. Habebatur quippe vulgo generosus antea potiùs eques, quàm pius strenuusque sacerdos. Sed cùm ei plurimum se debere Borgia sentiret, propter summa eius in se Societatemque promerita; placuit meritam referre gratiam, & eum crebris & accuratis apud Deum precibus adiuuare. Monuit ergo qui in eo erant Collegio Patres, vt & ipsi quàm accuratissimè Deo commendatum Episcopum vellent: suasque omnes precationes ac sacrificia, ieiunia & corporis afflictationes eò referrent, vt Deum Pastori placarent. Obtemperatum à Patribus totis est animis ac præcordijs, & votis ardentissimis mense toto Dei mitigata Maiestas, præsertim à Borgia; qui nimiùm de Pastoris salute solicitus conquiescere non dies, non noctes poterat, quoad tacitã spem animo fiduciamq; concepit,

91 *Antistes Placentinus cura & precibus Sociorum proficit ad sanctitatem.*

(quæ

(quæ quidem exoratæ solet esse signũ diuinæ clementiæ) se voti compotẽ factum esse, quod etiam nonnullis Patribus indicauit. Quibus ex oratione digressus obuiàm factus, vultu inflammato, & ardentibus oculis, Grates, inquit, agite Deo, qui nunc demum suam nostro Episcopo misericordiam impertiet. Nec vana cecinit. Nam cùm ad eum postea Villanoua rediisset, vt tota eum libertate moneret, curam vt gereret salutis animæ suæ: Tu quidẽ, inquit, Episcope, nos hîc adhibes, vt tuo gregi prosimus, feramusque fructus, cæterum à te Pastore priùs faciendum initium est. Perculit ea vox insolens & tam inusitata Pastorẽ, nec verbum addidit. Sed Villanoua cùm in eius pectus quotidianis se monitis ac cõsilijs insinuaret, eum tandẽ impulit, vt retortis ad anteactam vitam oculis, quo in statu versaretur attenderet.

92 Statuit igitur ille neglecti ad eam diem animi plus rationis habere: secessit paulisper à populo strepituque curarum, & precationi lacrymisque se dedit. Dein hoc quasi iacto gradu ad maiora quotidie contendit. Edicendum tota diœcesi curauit, vt si quis se oppressum ac fraudatum vel ab se, vel ab suis familiaribus quereretur, is apud delectos iudices causam ageret, & quod suum esset reposceret. Tres autem delegerat viros, qui ius dicerent, & sua cuique redderent, Prouisorem suum, & duos de Societate Patres, alterum Theologum, alterum Iuris Pontificij peritum. Apud hos magnam vim auri argentiq; deposuit, vnde ijs vniuersis, quibus fraus aliqua facta esset, commodè satis fieret. Postea ad ordinandam familiam suam versus, eam omnem correxit ad frugem. Ipse verò reconciliauit se cum Clero, alijsq; quibuscum ei litium aliquid antea fuerat, aut vnde in re aliqua læsus esset. Denique totum se in alterum vertit: & aliud vitæ, quale scilicet personam illam decuit, inchoauit initium. Quod singulare Dei munus Societatis totum precibus, erga quam beneficus fuerat, acceptum retulit. Tam vtiliter & salutariter apud Dei famulos beneficentia collocatur. Is deinde dicere solitus est, neminem vnquam se magis reueritum, quàm Villanouam, nec vlli se obsequentiorem summissioremque fuisse: facilè vt appareat, quanti in integro viro libera valeat & tempestiua monitio. Ita se res Placentiæ habebant, cum Collegium hoc à cæteris Bæticæ nimio interuallo disiunctũ, visum est ad Castellæ transferre prouinciam, cui præerat Araozius.

93 *Eximy fructus pietatis Collegij Hispalensis.* Nequaquam pares ad sua firmamenta progressus habebat Hispalense Collegium; sed fructus in commune pietatis nihilo edebat minores. Non magnus hîc Sociorum numerus, sed lectissimi, vita austeri, oratione acres, laboribus infracti, studio diuinæ gloriæ, & salutis animarum ardentes Ioannes Suarius, Consaluus Consaluius, Baptista Sancius, Basilius Auila. Hi in templis, hi in cœnobijs virginum, hi sub dio, vbis loco percelebri, cui nomen à Gradibus, hi in carcere, ipsoque Bætis in litore Euangelica inflantes classica, omne hominum genus aduersus vitia & infernos principes incendebant. Tantum Basilio facultatis erat elargita natura: eamque, quod caput est, ita cælestis perficiebat afflatus, vt eius audiendi causa occuparentur antelucanis horis in templo subsellia, compleretur omnis laxitas ædis, nonnulliq; prohibiti aditu, confertissimę turbæ concursu, summis è tectis proximarum ædium atque fastigijs in concionem irrumperent. Hoc tam ardens concionis studium crebræ lacrymæ sequebantur, crebra animorum commutatio. Cùm de condonandis iniuriis verba facerer, elatis in media oratione clamoribus, multi professi sunt eodem se loco cuncta remittere, hic patris necem, ille matris, quædam filiæ, inimicitias alii alias inexpiabiles. Huius igitur & Sociorum constanti labore præter cætera finitus est modus sumptibus muliebris cultus, castigatus luxus, vilior redditus sericæ vestis vsus, sublatum præceps ac temerarium iusiurãdum proposita à Magistratibus graui mulcta: ad visendos iuuandosque ægrotos egentes inflammata studia, vt in hanc rem è suis parietibus stragulam quidã vestem detraherẽt. Constituta Sodalitas nomine Caritatis, quæ recreandis ex morbo viribus eorum, qui recèns mittebantur à nosocomio, subsidio esset. Gratum quoque ciuitati spectaculum Sancius & Basilius præbuere. Hic vbi seruorum Æthiopum, quos à barbaris lasciuisque tripudijs abduxerat, instructum per vrbem agmen diuinis operatum laudibus circumduxit: ille cùm agmen bene longum præ se puerorum egit. Diuisi hi velut in acies armati fustibus colludebãt, adeò multi numero, audacia prompti & incalescentes in ludicro, vt terrorem lictoribus facerent. Quos cùm blãdo sermone Parer sensim petlectos, modestia & religione complesset, vniuersos catechismi carmẽ, quod præibat ipse, concinentes ad xenodochium lætissima ciuitate deduxit. Ibi ac- 94
commodata oratione rursus affatus, ita permouit, vt rude sua quisque ibidem pauperum igni donata, non ferè postea minùs alacriter ad catechismum, hoc est ad ludum pietatis magistrum accurrerent, quàm ludicrum antè alumnum audaciæ celebrarent. Lætum & illud spectaculum Hispalensibus accidit. Pertinax Lutheri discipulus rapiendus ad necem, cùm ne subiectis quidẽ securi ceruicibus, vllis Theologorum disputationibus posset à suo diuelli distrahiq; magistro, cuius se eruditum ad pedes gloriabatur, tandem à Ioanne Suario, cuius præcipua palęstra erat carcer, seriò iussus Dei lumen exposcere, postridie leni eiusdem oratione disputationeque eò sensim deductus est, vt perspectis impuri impijque nebulonis fallaciis ad orthodoxam redire fidem, & eiurare publicè pestilens dogma non dubitarit: quodque maximè ad impiorum conatus prohibendos interfuit, qui religiosissimæ eius ciuitatis pietati insidiabantur, eiusdem consCios criminis indicauit.

Cordubæ migratum est in eas ædes, quas So- 95
cietati Ioannes, de quo suprà commemoratum *Cordubensis Collegij progressiones cui adiunctum Tirocinium.*
est, instructas ornatasque dederat. Antequam veteres linquerentur, & discederetur in nouas, cognito Patrum consilio, discipuli sponte sese baiulos ad transportanda scholarum subsellia, & si quid erat è domestica supellectile, obtulerunt. Alij alia certatim onera sibi dorso imposita deferebant. Nec ciues honestissimi fuerũt immunes: qui demirati iuuentutis ardorem, & nouo illo spectaculo adexemplum exciti, suam quoq; ipsi

ad

ad id operam beneuolè contulerunt. Ædes erant multò veteribus laxiores non modò capiendis Collegij Patribus ad viginti, sed etiam Tironibus totidem & eo amplius idoneæ. Placuit enim vnà cum Collegio, secreto tamen ab antiquiorum habitatione conclaui Tirocinium institui, Borgiæque de eo singulis in Hispaniæ prouincijs instituendo consilium admodum probarat Ignatius. Anno igitur nondum lapso sub Ioannis Plazæ disciplina coacti sunt huc noui recentesque duodeuiginti, septemque insuper alijs sua sedes vacabat, vt quinque circiter & quadraginta numerari de Societate Cordubæ breui possent.

96 *De Eborensi Collegio.*

His per Hispaniam Societas progressionibus vrebatur, nec in Lusitania sua incrementa requirebat. Eboræ extremo superiore anno cùm proprias in ædes migrasset, quas Regis frater Cardinalis extruxerat, his ille Præsul nullum de nobis benemerendi finem inueniens, adiecit & proximas: quas sacerdotum Collegio, qui daturi erant operam controuersijs quæ de officio incidunt, in animo destinauerat. Adiunxit etiam hortorum amœnitatem, quam omni pomorum varietate, & arborum fœcunditate refersit.

97 *Conimbricæ Societati attributum Collegium Regium, inferiorumq; disciplinarum, & Philosophiæ traditæ.*

Conimbricę verò aucta est Societas onere perhonorifico nobilis Collegij, quod Regium dicebatur. Atque vt res paulò altiùs repetatur, cùm magnus Lusitanorum numerus studiorum causa Parisijs in Collegio S. Barbaræ regijs sumptibus versaretur; commodissimũ visum est Ioanni III. Regi, ne liberales essent artes atque doctrinæ tam è longinquo petendæ, studiorũ sedem Conimbricæ collocare, & luculentam Academiam, insigneq; in ea Collegium condere, vbi Parisino more Philosophia, & Humanitatis litteræ traderentur: eaque de causa, magnis propositis præmijs ac stipendijs præstantes euocauit è Gallia Magistros atque Doctores. Hebraicam linguam & Græcam, tum Latinam in multis classibus cum Rhetorica & Humanitate præceptores duodecim, varias autem Philosophiæ partes quatuor tractabant Magistri: discipulique; ad id Collegium iam circiter mille numero ventitabant. Cùm igitur Collegij Romani famam Rex audisset, theseque superiore anno impressas Olisipponem ex Vrbe missas, quas docti viri summè probabant, & Collegij Olisipponensis commoditates ac fructus in conspectu haberet, quos ipsemet, concertationibus quibusdam à discipulis coram se haberi iussis, explorarat: denique vt permoleſta se ipse semel idoneos cõquirendi conducendique Professores in perpetuum cura liberaret, cùm periculum esset, ne, dum accersuntur externi facultate celebres, irreperet religione corrupti, quod

98

tum euenerat in Georgio Buchanano: subijt sapiens eius pectus ea cogitatio, vt, quoniam Conimbricæ Societati Collegium meditabatur extruere, re in compendium missa, traderet ei suum illud, cuius item ædificationem magnis sumptibus inchoarat, modò Societas cunctis in scholis ptouinciam docendi susciperet. Eódem fratres Henricus & Ludouicus Regem impellebant, & grauissimè regius concionator Antonius Pinetius, qui dein Mirandensis Ecclesiæ insulas gessit, & Societatis Brigantiam aduocandæ pars magna fuit. Exposuit suum Rex Mironi Prouinciali consilium, addens nullis velle posthac illud Colgium Academiæ, sed Societatis duntaxat legibus subiacere: & in alimenta centum ac quinquaginta Sociorum subsidia spopondit annua: simulque ei litteras ad Regij Collegij Rectorem Pelagium Rodericium, (Paium gens vocat) dedit, vt is eam administrationem, totumque Collegium Societati traderet. Miro autem commonefacto per litteras iam Ignatio, postulatisq; nonnullis ab Vrbe Doctoribus, regias litteras Conimbricam pertulit. Quibus inspectis Rodericius mutationem illam non modò animo non tulit iniquo, sed ne parum æquo ferrent academici reliqui, collaudata Societate, regioque consilio persuasit. Exceptus est igitur humaniter ab 99
omnibus Prouincialis, & honorificè per scholas omnes comiterq; deductus: eamdemque animi æquitatem & approbationem in vniuersæ Academiæ Rectore, & Episcopo ac cæteris primarijs Doctoribus expertus est. Qui cùm accepisset ab Ignatio responsum, placere sibi Collegium quod offerebatur, admitti; sed Doctorum ab Vrbe neminem posse mitti, cùm inde non modò Italiæ, sed toti Septemtrioni suppeditandum esset; conuocauit ipse suis ex copijs numeroq; prouinciæ, qui docendi facultate præstarent. Et quo placatiores æquioresque Doctores externi suas Societati cathedras partesque concederent; perfecit cum Rege, vt eorum tuendæ vitæ dignitatique bona quædam adicerentur Ecclesiæ. Deinde ad ordinandam rem litterariam conuersus, totumque Gymnasium, quo illustriora exordia faceret, locique tueretur dignitatem, præsertim quòd Magistris succedebatur præstantibus; accitis Olisippone & Ebora peritis notisque Doctoribus, alijsque aliquamdiu Olisippone tanquam in vmbra ad docendum exercitis, præfecit Rhetorices ordini Cyprianum Suarium, proximisq; duabus classibus Petrum Perpinianum, & Emmanuelem Aluarium, alijs alios: vniuersæ verò Philosophiæ Ignatium Martinium, Petrum Fonsecam, Georgium Serranum, & Martialem Vazium. Præter hunc Patrum numerũ atque Doctorum, placuit abundare par alterum Sebastianum Moralem, & Cardosum, qui deficientiũ in locum, siquis fortè casus incideret, suffici repentè possent. Inspecto Collegio reuertit ad Regem, & eo assentiente, misit ad Ignatium illius instituta Gymnasij, vt si quid in administrationis mutatione mutandum aut addendum demendumue ei videretur, significaret. Nondum erat in publicas tabulas ea relata donatio, nec vsitata stipulatione transacta, sed regio duntaxat edicto, nemine obstrepente aut obloquente facta: receperatque se Rex insuper Collegij opus nondum absolutũ atque perfectum exedificaturum. Septembri igitur exeunte Magistri discipulique domestici pristinis ex ædibus huc migrarunt, ijs modò ibi relictis cum suis institutoribus ac Magistris, qui nuper adlecti sui periculum faciebant, & aliquot sacerdotibus, qui vltrò animarũ causis insisterent. Quã- 100
quam mox & qui Theologiæ dabant operam, ijsdem in sedibus constituti. Monitu B. Ignatij factum est, ne domicilium vetus planè desererent. Quod per commodè cecidit. Nam tametsi ex hoc tempore multos annos duo Societas veluti

Duo veluti Collegia Societatis Conimbricæ.

Collegia Conimbricæ haud magno sine labore habuit; vetus suum, quod ab situ superius, & id nouum, quod regium, idemque inferius appellabatur: tamen exædificatis tandem in superiori ac veteri, quæ vniuersam familiam caperent, ædibus, eòdem vt opportuniorem in sedem translatum Gymnasiũ est: regium hoc domicilium redditum, & in vsum sacrorum Quæsitorum conuersum. Inita rite possessio Kalend. Octobribus. Eodemque die horis pomeridianis præclara oratione Petrus Perpinianus consilium Regis in tradendo; & Societatis in recipiendo Collegio explicauit, fusè disputans de litteris cum pietate iungendis; cùm vniuersa Academia, & Conimbricensis Antistes, & Patriarcha Nunnius, & cõcio præterea honestissima ac perfrequens ab aureo illo ore penderent. Decreuerat hoc anno Rex etiam sacræ munus Inquisitionis Olisipponensis Societati tradere: sed dum Ignatium per litteras Miro consulit, isque non libenter recipit, tum ne nouis oneribus, tot iam occupationibus districta in eo regno Societas premeretur, tum ne alij viri præstantes præripi sibi materiam depromendæ virtutis, crescendique, & cuncta in vnum recèns natum conferri Ordinem quererentur: tũ demum, ne quid magistratus ille domesticæ disciplinæ olim officeret, aperiretque siue ambitioni aditum, siue licentiæ, cùm eum qui gereret, soluendus legibus videretur, ac de suorum potestate Præsidum eximendus; datæ sunt eæ partes è Dominicana familia tot iam annos in hoc muneris genere cum laude summa versante, sacerdoti, qui eas cum approbatione gerebat Eboræ; & in sua humilitate relicta Societas. Per autumnum, cùm triennio exacto, Miro vt sibi succederetur, instaret, ac Regina Catharina ad confessiones Michaëlem Turrianum sibi legisset; is è Bætica missus est in Lusitaniam Prouincialis, & Bętica (vt suprà indicaui) Bustamantio demandata.

101 *Michaël Turrianus fit Prouincialis Lusitania, & Bustamantius Batica.*

Eodẽ anno coactis iam Patribus in expeditionẽ Æthiopicam destinatis, cùm Apostolica diplomata Patriarchæ, & Episcopis consecrandis nondum essent Roma perlata, iamque nauigationis Indicæ dies & idonea tempestas appeteret; visum est Ioanni Regi legationis auctori decem ex eo numero Patrum in Indiam præcurrere, ne nauigationis elaberetur occasio; ipsum verò Nũnium & Quiedum donec instiarentur, Olisippone subsistere. Quanquam autem Ignatij mens fuerat, vt qui nondum solennia Professionis vota susceperant, ea suum ante discessum rite susciperent; quia tamen diu reliquos Socios expectaturi erant in India, visum est eam quoque rem posse differri. Discesserunt è Lusitania decem Æthiopiæ, duo ipsi Goano Collegio destinati Kalend. Aprilis: quatriduoque post peruenit Olisippone cum Pontificijs diplomatis tabellarius, & cum Ignatij litteris ad Æthiopiæ regem Claudium quàm accuratissimis. Ergo Nunnius Quiedusque à Iuliano Albano Portalegrensi Episcopo, duobusque alijs Hipponensi, & insulæ S. Thomæ, tertio Nonas Maij, alter Æthiopiæ Patriarcha, alter Hierapolitanus Antistes, vel inuitissimi consecrantur. Nam Carnerius præcucurrerat Goæ videlicet consecrandus. Ab ea consecratione steterunt tamen in ordine, nec à pristinis institutis ac munetibus discesserunt, seu prædicandi verbi Dei, seu confitentibus assidendi. Vix adduci poterant recentes Antistites, vt carbasinum induerent hyperendyma: quæsitumque ab ijs est, ecqua lex, ecqua religio obstringeret, vt eo velati amictúque prodirent: adhibitisque Patribus in consilium, statuerunt denique cæterorum more Præsulum eo amiculo superindui. Nec Quiedus afflictandi sui corporis consuetudinem intermisit: qui dum nimium indulget animo, parum corpori, morbũ vltrò sibi accersijt: sed mox ab Ignatio paternè commonitus, factus est in se ipse mitior. Nimirum apparebat sanctos viros non vnis dumtaxat verbis, antequam acciperẽt, sed ipsis quoque rebus post acceptos honores ab honoribus abhorrere. Antequam initiarentur, allato nuncio de Iulij Pontificis obitu, magnam venerunt in spem ad pristinam redeundi vitam humilitatemq; Societatis, & paratas Cathedras euadendi: sed cùm spes irrita caderet, sustentabant se conscientia dumtaxat optimæ mentis ab omni ambitione remotę. Quanquam cum Quiedo etiam in eo pugnandum fuit, quòd, cùm intelligeret se per Coadiutoris non posse munus credito sibi Hierapolitano gregi suis oculis imminere, iuxtaque residere; omni animi inductione statuerat, nisi se Pontifex vel eo titulo, vel Coadiutoris & successoris solicitudine liberaret, suam ei Cathedram resignare, delatisque sese titulis abdicare: quos vt omni ope supprimeret & occulteret, liberum se atque immunem fieri volebat ab ornandis annulo digitis, & carbaseo vestimentis. Et quoniam non ignorabant optimi Patres quantæ essent opes interiores atque diuitiæ, quas Societatis hominibus Sedes Apostolica largiretur; exorari per Ignatium à Pontifice Maximo voluerunt, vt sibi etiam tum sub illis ipsis personis inuitè susceptis, liceret tantis potiri & gaudere thesauris. Ab eodemque Pontifice postularunt, vt, nisi disiunctus ille Abassinorum à Romano Pontifice Patriarcha, Sedis Apostolicæ auctoritati parere in animum induceret, liceret lege agere in eum, proque potestate sibi tradita coërcere. Quæ dum geruntur, hic annus effluxit. Inter hæc Ignatij ad Patriarcham monita, & ad regem Claudium litteras cùm Rex Lusitanus vidisset, mirum quantum vtrumque collaudauit. Et sanè earum hîc ego litterarum exemplum, quoniam non vulgarem prudentiam continent atque doctrinam, non grauatè subiiciam. Id est eiusmodi:

102 *Discedunt duodecim in Indiam.*

103 *Ioan. Nunnius Patriarcha, & Quiedus Episcopus consecrantur.*

Domine mi in Domino nostro Iesv Christo.

Gratia tuæ Celsitudini, & salus, & affluentia donorum spiritualium à D. N. Iesu Christo.

104

SEreniſſimus Portugalliæ Rex pro ea ſolicitu-„
dine ac zelo, quem illi Creator noſter ac Do-„
minus dedit, gloriæ ſancti ſui nominis, & ſalutis„
animarum, quæ vnigeniti eius Filij pretioſo ſan-„
guine & vita redemptæ ſunt; non ſemel oſtendit„
mihi per litteras pergratum ſibi fore, ſi è Religio-„
ſis noſtræ minimæ Societatis, quam vocant Ieſu,„
duodecim viros deſignarem, è quibus ille Patri-„
archam

105 *B. Ignatij litteræ ad Pretianum.*

archam vnum, duos Coadiutores pariter & successores eligeret, ijsdemque à Summo Christi Domini nostri Vicario suppliciter peteret auctoritatem & ius; quo iure ad suas quisque partes rite obeundas, ipsi cum sacerdotibus alijs in tuæ Celsitudinis regna transmitti possent. Ego, pro eximijs inter cæteros Christianos Principes, eiusdem Serenissimi Regis Portugalliæ meritis erga Societatem nostram vniuersam, nostraque vicissim omnium in illum obseruantia & pietate, feci quod iusserat: consultoque secutus numerum, qui Christi Domini nostri, Apostolorumque eius Collegium referret, præter ipsum Patriarcham, sacerdotes duodecim supplementi ac velut seminarij causa è corpore nostro cunctos excerpsi: qui ad subleuandas iuuandasque animas tuæ Celsitudinis imperio ac ditioni subiectas seso, vitamque suam in omnem laborem atque discrimen offerrent. Atque hoc libentiùs parui, quòd præcipua quadam alacritate sentiome, Sociosque meos omnes ferri ad obsequium & cultum Celsitudinis tuæ; haud immeritò: quippe quæ inter tot circumfusas vndique nationes infidelium & hostium nominis Christiani, vestigijs maiorum suorum insistens ad conseruandam ac promouendam Christi Domini ac Dei nostri religionem & gloriam diligenter incumbit. Quam ipsam ob causam optandum fuerat vti ad hæc tam recta tuæ Celsitudinis studia conatusque, subsidium accederet spiritualium Patrum, quibus & legitima potestas ab hoc sanctæ Sedis Apostolicæ fastigio deriuata, & fidei Christianæ pura & sincera doctrina suppeteret: quæ nimirum duæ sunt claues illæ regni cælorum, quas Christus Dominus noster S. Petro, & omnibus, qui deinceps in eius erant folio sessuri promisit prius, dein ipsa re tradidit. Promisit tantummodo cùm ad eum dixit (vt legimus apud Diuum Matthæum Euangelistam) *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & tibi dabo claues regni cælorum; & quidquid ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quidquid solueris super terram, erit solutum & in cælo.* Tradidit ac promissa patrauit, cum post resurrectionem, antequam in cælum ascenderet, scisitatus ex eo ter (quemadmodum affirmat D. Ioannes Euangelista) *Simon Bariona diligis me plus his*: subiunxit in singula responsa, *Pasce oues meas*: committens illi non partem aliquam ouium suarum, sed totum prorsus gregem vniuersa cum plenitudine potestatis, ad alendos vitali Christianæ religionis pabulo cunctos vbique fideles, eosdemque ad cælestia sempiternæ beatitudinis pascua perducendos. Ac cæteris quidem Apostolis auctoritatem Christus Dominus noster impertijt delegatam, ac veluti extra ordinem; at S. Petro eiusque successoribus ordinariam dedit ac plenam: vti ab hoc summo Pastore, tanquam à fonte reliqui animarum Pastores peterent, eidemque acceptum ferrent, quidquid omnino iuris ad suum quisque munus ac regimen obtinerent. Quod olim adumbrasse per Isaiam videtur Dominus, cùm de Eliacim loquens Pontifice maximo, *Et dabo*, inquit, *clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat:* quo videlicet typo figuratus est Petrus, eiusque successores, quibus datam integram potestatem declarant claues, consuetum vtique symbolum & insigne pleni atque absoluti dominij. Quæ cùm ita sint, Celsitudo tua gratias debet ingentes Domino Deo nostro, quod ipsa regnante, potissimùm dignatus fuerit istis nationibus mittere veros animarum Pastores, qui à summo pendeant Pastore ac Vicario, quem reliquit in terris Iesus Christus Dominus noster; & quantamcunque habent potestatem, quæ sanè perampla est, hanc ab eodem illo Vicario totam acceperint. Nec sine causa patri auoque tuæ Celsitudinis displicebat sumi ab vrbe Alexandria Patriarchã. quippe sicuti diuulsum à corpore membrum neque motum, neque sensum, neque omnino vitam à corpore accipit suo: ita Ægyptius Patriarcha, siue ille Alexandriæ, seu Memphi degat, cùm schismaticus sit, ac disiunctus ab hac sacrosancta Sede Apostolica, & ab Ecclesię totius capite Pontifice Summo; videlicet vitam gratiæ, & pastoralem auctoritatem, nec sibi recipit ipse, nec alteri cuipiam valet legitimã imperture. Ecclesia namque Catholica vna tantùm est in orbe terrarum, neque fieri potest, vt alia Romano Pontifici, alia pareat Alexandrino. Vti sponsus eius Christus vnus est, sic sponsa illius vnica: de qua Salomon ait in Canticis ex persona Christi Domini nostri, *Vna est columba mea.* Et Oseas Propheta, *Congregabuntur filij Israel, & filij Iuda pariter, & ponent sibi caput vnum.* & in eamdem sententiã multò deinde pòst S. Ioannes: *Fiet*, inquit, *vnum ouile, & vnus Pastor.* Vna erat, quemadmodum in Genesi legimus, arca Noë, extra, quam nulla omnino salus. Vnum tabernaculũ, quod fabricatus est Moyses. Vnum Hierosolymæ templum à Salomone conditum: quo in templo sacrificare & adorare oportebat. Vna, cuius staretur iudicio, Synagoga. Hæc nimirum omnia Ecclesiam denotabant, quæ vna est item, extra quam nihil boni. Etenim qui cum eius corpore coniunctus non fuerit, nempe nullum à Christo capite recipiet influxum gratiæ viuificantis animam, ac præparantis ad felicitatem æternam. Huiusce veritatis declarandæ causa, contra quosdam hæreticos in Symbolo canitur, *Credo vnam, sanctam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam:* damnatuisq; à sacris Conciliis error est, priuatas Ecclesias, ceu Alexandrinam, Constantinopolitanam, aut similes dari, quæ communi omnium capiti subiunctæ non sint Pontifici Romano: ex quo perpetua serie ab sancto vsque Petro (qui Christi Domini iussu, vti à D. Marcello Martyre traditum est, Romanam elegit sedem, eamq; suo cruore sanciuit) perducti Romani Pontifices Vicarij Christi citra controuersiam à tot ac tanta sanctitate Doctoribus Latinis, Græcis, omniumq; nationum habiti; ab sanctis Anachoretis, Episcopis, & alijs Cõfessoribus adorati; tot signis atque miraculis, tot denique Martyrũ, qui in hac fide & vnione Sacræ Romanæ Ecclesiæ vitã profudere, testimonio comprobati sunt. Merito igitur consentiens Episcoporũ omnium voce, qui ad Chalcedonensem cõuenerant Synodum, Papæ Leoni pariter acclamatum, *Sanctissimus, Apostolicus, Vniuersalis* Et in Constantiensi damnata est hæresis negantiũ super omnes &

106 *Petrus caput Ecclesiæ: eiusque successores.*

107 *Ecclesia Catholica vna.*

108 *Ecclesia Catholica caput Romanus Pontifex.*

„ & singulas omnium terrarum Ecclesias Primatum Romani Pontificis eminere. Ad quas tam
„ disertas firmasque Patrum sanctiones atque decreta, Concilij quoque Florentini, quod sub Eugenio IV. præter alias nationes à Græcis etiam,
„ Armenis & Iacobitis tanto studio celebratum
„ est, in hæc verba accessit auctoritas: *Definimus*
„ *sanctam Apostolicam Sedem, & Pontificem Roma-*
„ *num in vniuersum orbem tenere Primatum, ac suc-*
„ *cessorem esse Petri, & verum Christi Vicarium, totiusq;*
„ *Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem*
„ *& doctorem existere. Et ipsi in Beato Petro pascendi,*
„ *regendi, gubernandi vniuersalem Ecclesiam à Domino*
„ *Iesu Christo potestatem plenam esse traditam.* Iure
„ igitur Serenissimus rex Dauid tuæ Celsitudinis
„ genitor, misso ad obsequium Romano Pontifici
„ deferendum legato, sanctam hanc Sedem om-
109 „ nium matrem ac principem agnouit. Cumq; alia
„ multa & præclara ipsius pariter, & tuæ Celsitudi-
„ nis acta numerêtur, tum duo hæc eiusmodi sunt,
„ vt eorum præstantiam nulla vnquam obscuratu-
„ ra videatur obliuio: ac proinde ab omnibus, qui
„ sub isto viuunt imperio, immortales auctori bo-
„ norum omnium Deo debentur gratiæ pro tam
„ singulari in eos beneficio, vestra duorum opera,
„ industria, virtute collato: cùm alter omnium pri-
„ mus se in illius potestate, qui Christi vices gerit
„ in terris, perpetuò fore professus sit: alter item
„ primus dictum ab eodem Christi Vicario Patri-
„ archam verum ac legitimum sacrosanctæ Sedis
„ huiusce filium in sua regna perduxerit. Etenim si
„ in magni cuiusdam beneficij loco habendum est,
„ vt profectò est, insitos esse corpori mystico Ec-
„ clesiæ Catholicæ, quod à Spiritu sancto viuifi-
„ catur ac regitur, quam teste Euangelista idem
„ Spiritus docet omnem veritatem: si eximium est
„ munus, lucem sanæ doctrinæ intueri, & Ecclesiæ
„ fundamentis insistere, quam Apostolus Paulus
„ ad Timotheum scribens domum Dei, columnã
„ & firmamentum veritatis appellat, cui se promi-
„ sit in æternũ affore Christus Dominus, inquiens:
„ *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæ-*
„ *culi*, vt legimus apud Matthæum Euangelistam;
„ est sanè cur sine fine gratulentur istæ nationes
„ Deo Domino & Conditori nostro, cuius proui-
„ dentia per tuam parentisque tui Celsitudinem,
„ tanto illos bono dignata est: præsertim cùm iure
„ sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione consen-
„ suque fore, Christo Domino moderante, vt cum
„ spiritualibus temporaria quoque incremẽta non
„ sine amplificatione imperij tui, & hostium ab-
110 „ iectione proueniant. Sacerdores, qui mittuntur
Testimonium Beati Ignatij de virtute Patrum, qui mittebantur in Æthiopiam.
„ istuc, omnes quidem, sed præcipuè Patriarcha,
„ coadiutoresque & successores eius duo, specta-
„ ta admodum virtute sunt, & nostra in Societate
„ probati per omnia; ac propter illustrem catha-
„ tem & exquisitam rectamque doctrinam ad hoc
„ tanti momenti opus adsciti. Neque verò illis ani-
„ mus in id ipsum aut alacritas deest, haud leui cõ-
„ cepta fiducia, labores suos ad Christi Domini
„ gloriam, tuæ Celsitudinis rem, animarum auxi-
„ lium pari cum operæ pretio collocandi. Huma-
„ næ quippe salutis amor illos, & Christi Domini
„ aliqua saltem ex parte imitandi extimulat stu-
„ dium; qui cruciatus ac necem subijt volens ac
„ libens, vti mortales ab æterna calamitate redi-
meret: aitque per Euangelistam, *Ego sum Pastor* „
bonus, bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. „
Hoc exemplo incitati Patriarcha & cæteri parati „
veniunt, non verbo dumtaxat, consilioq; & spi- „
ritualibus adiumentis; sed ipsa morte, si res ferat, „
periclitantibus animis opitulari. Tua Celsitudo, „
quo interiorem illos ad consuetudinem ac fami- „
liaritatem admiserit; eo maiorem, vt spero, ca- „
piet in Domino voluptatem. Iam verò quod per- „ 111
tinet ad fidem ac pondus eorum, quæ ab ipsis vel „ Ecclesia
publicè, vel priuatim exponentur, non ignorat „ auctori-
Celsitudo tua, omnium, quatenus rite legati „ tas.
sunt, sed Patriarchæ præcipuè dictis, Apostolicæ „
fidei pondus & auctoritatem inesse, ac perinde „
illis ac Ecclesiæ credi oportere; cuius ab ipsis in- „
terpretanda sunt verba & sententiæ. Et quoniam „
Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assenti- „
ri, eiusque decretis obtemperare; &, si quid exi- „
stat ambiguum aut obscurum, eamdem cõsulere „
necesse est: non dubito quin tua excellens pie- „
tas probitasque publico edicto curatura sit in „
suis regnis, vti omnes omnium ordinum homi- „
nes tum Patriarchæ ipsius, tum eorum, quos ille „
sibi substituet, dicta, præcepta, responsa citra vl- „
lam dubitationem sequantur. Constat ex Deute- „
ronomio de controuersijs omnibus ac nodis ad „
Synagogam Ecclesiæ prænunciam referri solitũ. „
Hinc illa quoque Christi Domini verba, *Super* „
cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: id „
ipsum in Prouerbijs docet sapientia Salomonis, „
cùm ait, *Ne dimittas præcepta matris tuæ* (ea est Ec- „
clesia.) & alibi, *Ne transgrediaris terminos, quos posu-* „
erunt patres tui; ij sunt eiusdem Antistites. Deni- „
que tantum Ecclesiæ suæ tribui ac deferri vult „
Christus Dominus, vt per sanctum Euangelistam „
Lucam apertè denunciet: *Qui vos audit, me audit;* „
qui vos spernit, me spernit. & per S. Matthæum: *Si* „
Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publi- „
canus. Ex quo apparet, ne aures quidem præben- „
das ijs, qui alienum quippiam à sensu & interpre- „
tatione Catholicæ Ecclesiæ attulerint, sancto „
quoque Paulo in Epistola ad Galatas id ipsum „
præmonente, cùm ait: *Sed licet nos, aut Angelus de* „
cælo euangelizet vobis præterquam quod euangeliza- „
uimus vobis, anathema sit. Ad summam hoc idem „
sancti Doctores, Conciliorum Canones, fide- „
lium omnium consensus & consuetudo planè „
demonstrant. Ac vicissim Patriarchæ ac socijs „
pariter omnibus certum est fixumq; tuam Celsi- „
tudinem assiduo cultu, submissione, atque etiam „
quoad fas piumque ferat, indulgentia prosequi. „
Nos verò quotquot in hisce terris è minima no- „
stra Societate retinemur, tua Celsitudo ad omne „
obsequium in Domino paratissimos habeat. No- „
stris quidem certè precibus & sacrificijs, vt iam „
instituimus, Deo supplicare pergemus, vt regiam „
Celsitudinem tuam, regnumq; istud amplissimũ „
in sancto Christi famulatu conseruet: deinque illi „
ita transire per bona temporalia, vt non amittat „
æterna. Idem ipse Deus ac Dominus noster om- „
nibus nobis ad sanctissimam ipsius voluntatem, „
& clarè cernendam, & rite exequendam perpe- „
tuum lumen ac vires pro sua infinitate suppedi- „
tet. Romæ VII. Kal. Martias, anno M. D. V. „

Vix initiatis Præsulibus duobus illis de Societate Patribus, haud mediocris reliquis iniectus 112
Res Conzensis.
est

est metus, ne Ioannes Rex alium ex eodem numero postularet Episcopum, cui Congensis Cathedra traderetur. Erat enim in animo pio Regi Congi regnum, & eam Christianorum Ecclesiam magna ex parte, vt suprà ostensum est, vitio sacerdotum mentem omni ratione fulcire. Cornelius, cuius in eo regno curas cogitationesque desudare dicebamus, nec fructus pro voto ferebat ac contentione laboris, & quotidiana inter pericula dimicabat, quæ perditis ab hominibus eius capiti creabantur. Ergo Ecclesiæ illi laboranti succurrere pro sua pietate Rex Lusitanus cùm vellet, idoneum ei quærebat Antistitem: &, vt viam sibi muniret ad hæc consilia, legatum ad Congi regem iam designauerat. Sacerdotes etiam idoneos animo destinauerat, cùm ex Societate nostra, qui suis doctrinis atque functionibus Congensium animos ad virtutis amorem excitarent, tum ex libero Clero, qui Parochorum partes subirent. Ad hæc quo possent faciliùs deprauata corrigi, & emendari corrupta, statuerat etiam pius Rex contubernium instituendis adolescentibus excitare: qui à suorum auulsi gremio complexuque haud ægrè ab ipsis quoque vitijs, moribusque paternis auellerentur. Antequam legatum Rex mitteret, haud ignarus Cornelium operæ pretium non facere, si longiores in ea sede moras duceret, suspicans quod euenit, abiturum; monendum eum per litteras censuit, ne Congo se commoueret: sed legatum expectaret ab Lusitania, quem pro sua ipse peritia, quippe homo diu in eo regno versatus gnarusq; consuetudinis regionis, de rebus omnibus edoceret, & sui consilij luce in obeunda legatione iuuaret. Iam secesserat in portum Pindam Cornelius, leucas ab vrbe regia quadraginta, cùm has litteras
113 Lusitani Regis accepit. Nec mora, quamuis ad discrimina fructu cassa se reuerti non ignoraret, ne optimæ Ioannis voluntati deesset, neu quidquam intentatum relinqueretur, Congum magno animo repetit. Sed cùm nec legatus appareret, nec suæ disciplinæ muneribus in ea vrbe defungi perditi regis patereturimpietas; iterum sese Pindam recepit. ibique Lusitanis aduenis, præsertim quòd redeuntem ex India nauim illuc tempestas depulerat, magno fructu operam dabat, cùm ab Congi rege minax affertur edictum, omnes vt albi, (sic enim nostrates Europæos appellant) regno facessant, misso insuper armato agmine, qui per vim exigant repugnantes. Hoc compulsus edicto Cornelius cum duobus orphanis, quos ad catechesim adhibebat (nam tertius dudum occiderat) secessit in insulam sancti Thomæ. Hîc eos fecit in animis motus, & tam iucundum de se latè odorem sparsit, tota vt insula ab Lusitaniæ Rege nonnullos, qui Collegij fundamenta iacerent, postularit. Ab hac insula in Lusitaniam denique soluit, & de Christiana re Congensi Regem singillatim accurateq; docuit.

Tituani verò post Nunnij digressum, quem ad Patriarchatum electum esse diximus, vnus eius socius, qui remansit Ignatius, ad capriuorum solatium pariter & exemplum, caritate laboriosa multorum obibat hominum partes, vt nihil esset propè miseris, quod desiderarent ad animarum subsidia præter sacerdotem.

Ab eodem Lusitaniæ Rege duodeuiginti catechismi causa in Brasiliam missi sunt orphani. 114 *Brasilia.* Propagabatur pedetentim, & sine strepitu Christi cultus; sed conatus erat propagatione maior, vel quia populi illi nimiùm erant vitijs addicti, vel quia sacra semel amplexati Christiana perleui momento resiliebant, nec in sententia propositoque perstabant. Maiorem spem dabat educatio puerilis ætatis, quę patrijs imbuta ritibus nondum erat: tametsi ne hoc quidem difficultate vacabat, partim quia ad Societatis disciplinam pueri illi vetabantur accedere, & eos matres, ne quis alliceret, siluarum intra latebras occultabant: partim, quia parentum insueti verberibus, cùm ob noxam aliquam vapulabant, nuncium continuò scholæ remittebant. Non enim temere virgis in Brasilia parentes, sed acrioribus obiurgationibus infirmam coërcent ætatem. Remorabatur etiam rei Christianæ cursum infantium frequens obitus à baptismo. quod quanquam sine magno Dei consilio non fiebat, lustratas illas animas properantis educere, ne malitia, quod nimiùm sæpè vsu veniebat, mutaret intellectum; tamen superstitiosi perperam interpretantes, id aquis illis salutaribus, vt mortiferis assignabãt: tametsi ad confirmandam rem Christianam ex altera parte Dei prodigia non deerãt. Nam in S. Saluatoris præfectura, cùm vis Brasilorum magna ex Ethnicis Christianisq; permixta in bellum proficiscens, canoas (genus est lintrium) conscendisset; demersis canois, Ethnicisque omnibus ad vnum extinctis, omnes superauere Christiani. Et apud sanctum Vincentium in pago Manicoba, cuius aliàs memini, vbi Christum disseminabat Societas, cùm esset ab Ethnicis impiè inde repulsa; ij postmodum, qui repulerunt, aut ingentes calamitates ad vnum omnes, aut extremam hausere perniciem. Non tamen malignitate soli colonorum Christi languidior fiebat, sed potiùs (quod videre est in populis exiguas, nec admodum felices terras sortitis) excitabatur & intendebatur industria. Itaque cùm circumiectos Piratiningæ pagos assidua catechesi obirent, etiam Iarnibatibæ sex inde passuum millibus, vt ipso perpetuo vsu magis prodessent, nouas fixere sedes. Verùm in domicilio Bayensi 115 opera sanè insignis amissa est Ioannes Azpilcueta Nauarrus. Ex longa maximeque laboriosa peregrinatione, quam militum pretiosas metallorum venas inuestigantium pastor confecerat, quamuis labor irritus militum cecidisset; ipse tamen laboribus diues suis reuersus & peregrinationis ærumnis, migrauit è terris in cælum: vbi thesaurorum, quos nouo illo in orbe collegerat, benigna æstimatio & cumulata est merces. *Ioan. Azpilcueta Nauarrus meritur.*

Initio anni dum Æthiopica expeditio tam se- 116 dulò adornatur in Europa, in India Petro Ma- *Res Indicæ.* scareniæ Proregi placuit, vt in Æthiopiam præirent qui regis explorarent animum, & aduẽtum Patriarchæ comitumque nunciarent; ne, si qua rerum ac voluntatum commutatio facta esset, id quod postea euenit, eò Patriarcha contra suam & Sedis Apostolicæ dignitatem, personam suam ferret, & ad ludibrium & contumeliam genti illi ab Catholico cœtu seiunctæ præberet. Decreta est igitur à Prorege legatio Iacobo Diazio, ad-

117 *Consaluus Rodericius mittitur in Æthiopiam ad statum rerum cognoscendum, reperitq; non bonum.*

iunctiq́ue illi de Societate Consaluus Rodericius vir pius, & satis eruditus, sociusq́ue alius non initiatus sacris Fulgentius Freires: qui multis magnisq́ue periculis seu ferarum, siue Turcarum terra mariq́ue perfuncti, denique XVI. Kalend. Iunij in magnam feracemq́ue planitiem Æthiopiæ peruenerunt, vbi sedem, quam subinde mutat, Claudius rex tum habebat. Biduo post ad colloquium admissis, Lusitani Regis litteręq; Chaldaicè conuersæ in Lusitanorum corona publicè recitantur. Lusitani erant è reliquijs militum, qui anno sæculi huius quadragesimo primo Christophoro Gamma duce Abassinis auxilio missi aduersus Mahometanos, accepta clade, amissoq́ue duce, sedes ibidem fixerant. Summa litterarum erat, quòd inhærens Claudius aui parentisq́ue vestigijs orthodoxæ fidei se & Catholicæ communionis cupidum ostendisset; id Christianis omnibus, sibiq́ue præsertim gratissimum accidisse, eaq́ue de causa missurum se propediem certum è suis domesticis virum; cumq́ue eo spectatæ sanctitatis atque doctrinæ Patres, qui præclaris eius consilijs fideli operâ ac studio præsto essent. Recitatis his litteris rex veluti oppressus, obducto vultu, sermone confuso, perplexa quædam & incerta respondit, vt appareret, vel improborum suasu, vel ingenij mobilitate mutatum: triduoq́ue pòst desertis ibidem Patribus auiam salutaturus octo dierum itinere abscessit. Diuersati sunt interim Patres apud Consaluum Herreram Lusitanum, qui regis in aula versabatur: & dum regis reditum expectant, rex ipse ad Lusitaniæ Regem litteras vltro dedit, quibus significabat nulla se ratione posse aut Societatis Patres in suum regnum admittere, aut Romani Pontificis auctoritati parere, Procereisq́ue suos multò malle Saracenis hostibus se subijcere, quàm vt à maiorum institutis ritibusq́ue discederent. Hęc qui regias litteras exarauerat Lusitanus, vnus è regis

118

119 *Consaluus Rodericius conatur etiam scriptis libellis eruditos Abassinos.*

intimis, cùm Consaluo narrasset, Consaluus autem omnes sibi ad regem aditus, prædicandamq́ue veritatem videret obstructos; de Lusitanorum sententia, qui norant hominum ingenia moresq́ue, constituit ea persequi stylo, quæ disputatione non poterat; & Chaldaicè libellum vtcunque conficere, vbi & veram Catholicamq́ue doctrinam asseret & Abassinæ gentis errores ac falsa dogmata confutaret: tum vt in ijs, quæ illa praue sentiebat, proque certis & exploratis habebat, scrupulum dubitationis iniiceret; tum vt regis animum pertentaret penitusq́ue perspiceret. Id quo faceret accuratius, à peritissimis Monachis de eorum opinionibus singillatim, deq́ue tota illius Ecclesiæ disciplina doceri voluit. Deinde multorum dierum itinere profectus ad regem, per internuncios & litteras, vt Abassinæ genti mos est, duo postulauit: primum, vt Monachos sibi aliquot assignaret, qui, quæ ad tuenda Catholica dogmata collegisset, Chaldaicè redderent: deinde, vt, quoniam Alexandrini contra Chalcedonēse Concilium (quòd ibi Dioscorus, quem ipsi virum sanctum numerant, condemnatur) librum conscripserant, eius libri copiam sibi fieri pateretur. Stomachatus est hîc rex, quòd eius libri notitia ad aures Consalui peruenisset, datisq́ue ad interpretandas eius elucubrationes Monachis, quos petebat, ipsum codicem denegauit. Consaluus summam quamdam Catholicæ veritatis, refutandis interim Abassinorum erroribus tota fusis Æthiopia, dictauit, librumq́ue ad regem detulit. Quem cùm rex inspexisset, reperisseteq́ue in eo confutatos suæ gentis errores, indignabundus ait, falsò Æthiopibus errores illos adscribi: nec ab se datos interpretes, vt illa conscriberēt, sed vt suæ fidei dogmata articulosq́; colligerēt. Verū cùm reuinceretur à Consaluo Monachorum locupletissimo testimonio, qui fatebātur & admittebāt errores; versus ad alia rex negauit ea in eo libello à priuato sacerdote fuisse tractanda, sed id Episcoporū fuisse munus atque Pontificum: ipsum autem ab Lusitanię Rege missum, vt Lusitanis Sacramentorum administratione cōsuleret, non vt ijs sese rebus admisceret. Ad hæc respondit Consaluus, nec alienum à 120
sacerdote fuisse priuato scribere quæ scripsisset, cùm ea, quæ in eum librum contulisset, illa ipsa essent, quę Catholici Pastores & Romanus Pontifex loquerentur: eademq́; ex Euangelijs essent omnia, & sanctis excerpta Conciliis: nec à Lusitaniæ Rege se missum tantùm, vt popularibus operam daret, sed vt cunctis Abassinis, si quare posset, totis viribus deseruiret: simulq́ue ab eorum Rege scisciteretur, placeret ne vnum omnium Christianorum caput & Pastorem agnoscere Romanum Pontificem, sacerdotesq́ue ab eo missos doctos religioseq́ue vitæ suum in regnum admittere. Nō enim tanti Regis ferre prudentiā, vt rebus inexploratis viros tales, vbi recipiendi non essent, sumptibus magnis obtruderet. Cùm rex hæc abnueret: negaretq́ue se alium Antistitem atque Pastorem præter Alexandrinum Patriarcham agnoscere, aut in suo regno viros æquè doctos ac pios desiderari; Consaluus ne tempus & operam perderet, relicto libro ad suum diuersorium se recepit. Eo digresso sedatiore & attentiore animo rex librum illum euoluere & lectitare cœpit: &, vt in liberas vacuasq́ue perturbatione mentes facilè descendit veritas, sic affici teneriq́ue ea lectione visus est, vt eum etiam legendum matri tradere germanoq́ue fratri, cunctisq́ue regni Proceribus non dubitarit, tantam demiratus in iuuene sapientiam atque doctrinā. His Abuna cognitis, dudum Alexandria missus in Æthiopiam (Abunam gens suum Patriarcham nominat) graui anathemate cauit, librum illum ne quis attingeret. Sed cùm eius lectione rex mirificè teneretur, per internuncium legendi veniam petijt. Quam cùm Patriarcha non daret, 121 *Perturbatur religionis status inter Abassinos.*
imò verò incussa religione, quòd impia scripta legeret, reprehenderet; ea re grauiter rex commotus, absentem maledictis incessere, hæreticum appellare ac Saracenum: qui cùm Alcoranum ipse nulla religione tractaret, libri tamen adeò sancti lectione (sic enim Consalui librum appellabat) cæteris interdiceret, & religionem legentibus obiectaret. Proinde prouocare hominem ad certamē cum sacerdote aduena committendum: tum demum ipsum intellecturum, quanti essent Latini faciendi Christiani. Cui Patriarcha renunciari iussit, non se in Æthiopiam altercandi cum peregrinis, sed ordinandi Cleri gratia destinatum. Hinc partium orta contentio

regis

regis inter, eiusq; matris reginæ familiã: cùm hæc vnà cum Proceribus Patriarchę, ille sacerdoti Latino faueret. Sed ea lis magnũ peperit Consaluo nomẽ, dissipato interim per Æthiopiam secũdissimo de eius libri doctrina rumore: quo exciti complures vndique cunctis ex ordinibus, vt eum de facie noscerent, confluebant, mirabanturque tantam in iuuentute doctrinã. Augebat doctrinę miraculum, famamque confirmabat, Monachorum, qui librum illum viderant, & Chaldaicè conuerterant, auctoritas: qui summis eum laudibus extollebant, negabantq; se tale aliquid vnquam vidisse: nec dubitabant profiteri palàm Æthiopas in errore versari, sesèque in Indiam cum Consaluo, nisi suas rex opiniones deponeret, vt inde Romam discederent, concessuros. Rex quanquam vna ex parte videbatur studere Consaluo: ex altera tamen, vt eius libri causa tantos clamores excitatos animaduertit, ne partium dissidium aleret, supprimendum eum nec auctori reddendum existimauit: quin etiam petita è varijs cœnobiorum bibliothecis magna voluminum copia, quærere diligenter instituit, quemadmodum refutaret. Cumque nihil extricaret, ad extremum eò confugit, vt eamdem esse diceret religionis colendę rationem Æthiopibus ac Latinis. Incessit etiam cupiditas spectandi Romanos in re diuina facienda ritus: & instructo paratoq; sub tabernaculis ab Lusitanis altari (mutabat enim de more statiua) Consaluus operatus est sacris, rege ipso inspectante, virisq; principibus, qui eam sacrorum rituum maiestatem valdè probarunt. Ac dum regis deliberationem expectat, dabat operam Lusitanorum animis expiandis, qui longo interuallo ad sacerdotum, quòd nullus adesset Catholicus, genua non acciderant. Fructus è labore manauit vbertimus. In ijs rei alienæ plurima restitutio. quod tantum commendationis in vulgus habuit, vt negarent sacerdotem vllum Consalui similem iuueniri: cuius nutibus atque consiliis, vel ea, quæ fraus vetus ademerat, quæque in obliuionem longa dies adduxerat, suis quęque dominis redderentur. Ad eam famam excitati permulti veniebãt ad Consaluum vt sua recuperarent. Nec committendum putabant, vt talis vir, publicæque rei tam vtilis ac salutaris inde discederet. Iam dies reuersionis obrepserat, cùm Consaluus legatusque Iacobus veniam abeundi petierunt ab rege, simul obsecrãtes, missis vt ambagibus promeret, quid super aduentu Patriarchæ comitumque referri placeret Goam. Ille, quod ad Patrum pertineret aduẽtum, excepturum eos se recepit, & vbi eos coràm audisset, tum se quid facto opus esset, deliberaturum. Simul auri decem vncias abeunti Consaluo in viaticum dari iussit, quas ille regis voluntate accepta, remisit. Et confirmatis in officio Lusitanis, compositis iris, collocatis in matrimonio concubinis, lustratisq; baptismate pueris, Goam denique remeauit. In reditu præsenti Dei Matris ope periculosissimæ vim tempestatis effugit. Ad oram Zeilanam repentino turbine ita in latus impulsa biremis est, vt altera pars intra æquor depressa & obruta, totum nauigium traheret in profundum, cùm inuocato Beatissimæ Virginis auxilio, subitò demersum latus extitit: & redijt suam in sedem carina, & exhaustis fluctibus biremis suum deinceps cursum incolumis tenuit. Cuius beneficii memoriam votiua Goæ tabula refert, in eiusdem Dei Matris templo suspensa. Is cùm esset tam incertus & anceps Abassinarum rerum status, longè aberat ab opinione Patrum, qui ei nationi curas suas vitasque deuouerant. Ad ardua illi quidem omnia, omnemque casum caritatem tolerantiamque firmarant, tamẽ expeditiorem aditum sibi pollicebantur, regemque commodiorem. E duodecim, qui (vti suprà narraui) Olisippone in Indiam soluerunt Kalend. Aprilis, præter Marcum Nunnium, & Iosephum Riberium, qui Latinitatis scholas habituri Goæ tendebant, omnes erant in Æthiopiam destinati. Melchior Carnerius designatus Episcopus: Antonius Quadrius propter insignem & doctrinæ & prudentiæ indolem cum pietate singulari coniunctam, cæteris Socijs præfuturus. Emmanuel Fernandius, vir omnium testimonio probatissimus, & rituum Ecclesiæ peritus cum primis, hac præcipuè disciplina Æthiopicæ Ecclesiæ vsui futurus. Michaël Barulus in Collegio Perusino alibique ad docendum exercitus, vt scholis instituendis præesset. Tum Ioannes Bocchius Belga, Hieronymus Concha, Andreas Cõsaluius, Paschalis, omnes sacerdotio præditi, & ad sacerdotum varia munia peridonei: nominatimque Paschalis contuberniis orborum formandis destinabatur, cùm in hoc genere diu Olisippone plenam caritate prudentiam, piamque probasset industriam. Præter hos erant duo non sacerdotes Alfonsus Lopius Compluto missus, doctus iuuenis speique magnæ, & Antonius Acosta Nouitius. Hunc, cùm arte musica excelleret, eaque re inter domesticos Cardinali Henrico famularetur, ille ipse Æthiopicæ expeditionis apparatus impulit, eius vt in partem venire percuperet. Itaque cùm simul (quod caput est) moribus commendaretur optimis, in Societatem receptus, ad sacrum præcipuè cantum ordinandum regendumque in Æthiopia, ducebatur. Omnes hi terni quatuor in naues impositi, Mozambicum incolumes appulerunt. A Mozambico, dum vastum præcidunt Oceanum, abducta à cęterarum conspectu oneraria vna (Conceptionem vocabant) qua ducenta quadraginta capita vehebantur, & in ijs de Societate tres Andreas Consaluius, Paschalis Catalaunus, & Alfonsus Lopius, XI. Kalend. Septembris per tenebras nocẽtis in syrtes impacta hæsit quingentis circiter à Goa leucis, vti tum scriptum est: trecentas posteri numerarunt. fit gemitus & comploratio: & nox insomnis in confusa querimonia fletuque traducitur. Vbi primùm diluxit, auidè circumspectantibus aridi quiddam non procul apparet. Acernus arenæ potiùs, quàm insula erat, trecentos ambitu passus haud plus colligens: nudum solum, & ab omni humano cultu desertum. Fontem aquæ non importunum habebat. Huc transuecti omnes lembo & scapha: & quidquid ex commeatu potuit comportatum. Nauarchus re consultata cum suis, necessario commeatu & cophinis regijs in lembum impositis, propè furtim, ad concertationes vitandas, eximijs cum viris triginta, plerisque mari affuetis Goam contendit,

122 *Consaluus opitulatur Lusitanis inter Abassinos versantibus.*

123 *Nauigant ex Lusitania in Indiam Melchior Carnerius, Antonius Quadrius, Emmanuel Fernãdius, & alij nonnum, &c.*

124 *Andreas Consaluius, Paschalis, & Alfonsus Lopius facto naufragio fame pereunt, ne deserant turbam naufragorũ.*

dit, ijs, quos deserebat, si saluus appelleret, auxilium curaturus. Eo digresso relicta turba, quò summa calamitas aliquo regeretur ordine, principem sibi constituit Aluarum Taidium Comitis Castaneriæ nepotem duodeuiginti annorum adolescentem, addito à consilijs viro æui maturo, casibusque grauissimis terra marique in Europa & India erudito. Qui aliquamdiu nauarchi reditu expectato, ne, quod futurum metuebant, incerta spe atque expectatione suspensi inedia contabescerent, è naufragij reliquijs concinnata rate, cui Misericordia Dei, nomen fecere (quòd planè nisi singulari Dei misericordia tam fragili incompositoque machinamento per tantam Oceani vastitatem salui esse non possent) cum alijs quadraginta tribus Dei se misericordiæ crediderunt, haud sanè irrita fiducia. Per innumerabilia discrimina, ac potiùs continuam mortem, admirabilia vbique succurrentis Dei documenta experti, Cocinum incolumes tenuerunt, vulgo eos tanquam bis natos homines spectatum concurrente. Restabant in deserto illo pusilloque arenæ tumulo centum fermè ac septuaginta, cumque ijs tres illi de Societate quos dixi: qui suam in ratem ab antecedentibus inuitati præcipuam conditionem in communi discrimine recusauerunt, ne tot animas afflictas periclitantesq; suis quoque destitutas officiis (quo erant
125 caritatis ardore) desererent. Versabatur videlicet eorum ante oculos diuinum illud Euangelistæ Ioannis præceptum: *Si Deus animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Paruerunt præcepto, posuerunt animam suam pro multis fratribus: nec eorum passi sunt animos diuini verbi pabulo fraudari, quorum iam deerant sua alimenta corporibus. Præerat tũ Indiæ Franciscus Barrettus, qui Petro Mascareniæ Proregi magno bonorum dolore vita functo ex regio chirographo successerat. Is eorum periculo cognito, cum duabus celocibus eundem nauarchum ad naufragos conquirendos ac deportandos abire confestim iussit: tamen, cùm & ingenti, vt diximus, interuallo distarẽt, & insula quo minor, eo etiam ad inuestigandum esset obscurior, diuturna cunctatio spem opis & commeatus ademit. At tanto Patres impensiùs spe vitæ futuræ, patriæq; cælestis erigere exorsi, quos spes defecerat vitæ præsentis, hortari ad tolerandos inediæ cruciatus, admonere suæ quemque salutis, excipere pro viribus confessiones, diem sanctè fallere, supplicationes instituere, & cælitum nominatim patrocinia poscere: nullum non genus adhibere solatij. Sed cùm fames acueretur in horas, & languida membra depascceret, existimari potest, qua misericordia Patrum viscera tangerentur: qui non minùs alienis, quàm suis commouebantur angoribus. Quæ tum illis mens, qui sensus, cùm ex ijs quosdam cernerent defatigari quærendo num quid vspiam reperirent escarum; alios aciem in speculis perdere, num rediret cum commeatu nauarchus, aut afferretur aliquid alicunde subsidij; nonnullos Deo ac cælestibus vota facere, vt extremum illud tempus ac discrimen euaderent; nonnullos execrari diem & horam, qua caput suum pelago commisissent, lucri commoda detestari tanto vitæ quæsita dispendio? At contrà Patres, Si Deus, aiebant, solicitus
116 est nostri, nec humana negligit (quod diffiteri
Patres coniulan. tur nauf. fragis in supremis malis.
sine scelere nemo audet) si nullo negotio potest his cibaria parare corporibus, qui volucres cæli pascit, nec tamen extremæ fortunæ succurrit; documéto esse potest nostris id animis non conducere. Quod in nobis est iam præstitimus, functi sumus officio, non defuit quærendi labor, non precandi studium, non expectandi patientia. Quid igitur reliquum est, aut quid à nobis aliud exigat Deus, nisi vt in eius sinum conijciamus has animas, quarum vnus ipse laborem doloremque considerat? Nouit ipse quid animarum saluti cõducat, & apud eum est iam inde ab æternitate decretum, quotandem nobis ad eum sit itinere reuertendum. Si denegandis vitæ subsidiis morti nos destinat, cur recusemus mori? Semel est omnibus occumbendum, seriùs, ociùs: non magni interest vtrùm hîc alibiue; hoc, vel illo leti genere quis occumbat, si sit iter ad vitam. Vndique tantumdem spatij ad cælum est. Tutiùs fames enecat, quàm tempestas. Muneris diuini fuit ex teterrimo naufragio in hanc insulam euasisse, quo tranquilliùs paratiusque diem vltimum claudamus. Si moriendum est, integris sensibus præstat emori, non morbo obstupefactis; pacatis animis, non turbulentis; in solo constanti, nõ inter fluctus & vndas. Tutior hæc mortis ratio quamuis longior; palmæ & coronæ maioris, quã uis fortasse molestior. Dat pœnitendi locum, non subitò ad Iudicem rapit: dat componendi animi spatium, non occupat ex insidijs: dat conciliandi placandique sibi Dei facultatem, non importunè trahit ad tribunal. Similia his monebant optimi Dei famuli, famem corporum, vt vt licebat, pabulo mentium lenientes. Præstò fuit ad producendam diu vitam magna vis maritimarum auium, quæ facilè vel manu capiebantur: aliquid etiam piscium fallebant. Sed cùm iam mensis nonus fluxisset, planè mors erat in limine, & res iam in extremum adducta discrimen. Iam color miseris, vita se ipsam absumẽte, defluxerat, iam introrsus se condiderant oculi, obtutusque recesserat: iam aridæ fluebant buccæ miserabili oscitatione hiantes: genua succidebant: artus lãguore lababant: & cùm hærere vestigio membra non possent, abijciebantur & sternebãtur in terram. Quid non tentatum credimus ad vitam in expectati subsidij diem prorogandam? Vnde nõ quæsitum necessitati leuamen? In summa, vt est pertinax vitæ amor, cùm frusta adhuc quædam fractæ nauis restarent, quæ æstus & fluctus ad insulam compulerant, ratem aliam moliũtur haud quidem spe Indiam attingendi, sed vt circà specularentur, si quid vsquam appareret effugij. In hanc vnus & triginta viri conscenderunt, duobus aquæ cadis, & aliquanto aridi piscis impositis. Adeò mors vrgebat vndique. Cùm his pari omnium voluntate etiam Patres abiere. Nam & qui abibant, eos optabant ad solatium comites; & qui manebant, sperabant, si quid inueniretur opis, sua illos caritate facturos, vt & ipsi participes fierent. Alterum iam mensem per auia Oceani turba infelix errabant: & rebus omnibus ac viribus quoque exhaustis quatuor comitum cadauera, quos imbecillitas & inedia consum-
117 pserat

pferat, marinis monſtris eſcam abiecerant, cùm plures numero conſpicantur inſulas. Quo aſpectu paululum recreati, curſum ad vnam dirigunt, in qua palmæ pulcherrimæ cernebantur. Sed tanta fuit imbecillitas hominum, adeò inhabile nauigium, vt ſæpiùs conati, appellere nunquam potuerint. Conſilium ergo capiunt ad inſulam humilem, ac propè demerſam fluctibus, eamque omnino ſterilem leuandi nauigii gratia partem vectorum exponere. Quod cùm feciſſent, ac Patres quoque expoſuiſſent, ad fertilem leuiore nauigio reuecti, conatiſque tandem appellunt. Hîc verò lætiſſima rerum facies offertur, palmarum maxima vis matura cum fruge, vtilium graminum vbique prompta copia. Cæterũ, vt ferè fit, ab longa fame & laſſitudine ſaturatos auidiùs, continuò vniuerſos grauiſſimus proſtrauit languor tamdiuq; tenuit, vt, cùm ad comites expoſitos in maligna inſula redierunt, præter duos, qui etiamnum ſpiritum ægrè trahebant, cùm cæteros, tum illos de Societate fame conſumptos inuenerint. Hac gloria patientiæ & caritatis illuſtres, tres illi fideles Chriſti imitatores exierunt è vita. Et erant ſinguli probatæ excellentiſque virtutis. Conſaluius, & Lopius ex omnibus Caſtellanæ prouinciæ, qui Æthiopicas ambierunt ærumnas, felici ſorte lecti. Paſchalis natione Cathalaunus Oliſippone degebat in docendis regendiſque pueris orbis, vti ſuprà dixi, diu cognitæ exercitæque prudentiæ; eoque nomine in eam expeditionem adſcitus, vt eius generis contubernijs in Æthiopia inſtituendis præeſſet. Felices animæ, quæ tam decoris caritatis inſignibus, tam illuſtri purpura prodierũt obuiàm Domino ſuo, penetrarũt ad beatos, ingreſſæ ſunt cæleſte conuiuium, & iam recumbunt in cœna illa magna, quam Dei Filius ærumnoſo illi ieiunio præparauit. Fortunata fames, quam mẽſa talis excepit, quam epularum iucunditas Dei Filio miniſtro & æternitas ſatiat. Breuis fames illa fuit, ſaturitas ſempiterna. Porro hic Patrum exitus non ante autumnum anni inſequẽtis eſt cognitus, cùm aliquot ex eorum comitibus aliquantulum recreati in inſulis illis repetito curſu tandem Cocinum vix in hominum figura delati ſunt; vbi & prodigij inſtar ſpectaculo erant. Cæteram naufragorum turbam in prima illa perexigua deſertam inſula ſcilicet fames abſumpſit. Reliquę naues curſum feliciter tenuerunt, in eaſque diſtributi Patres cæteri numero nouem ſoſpites peruenere Goam: tantiſque excepti ſunt plauſibus ac lætitiis, vt ad eorum Goënſes aduentum diem feſtum egerint, ac magna vis hominum ſeſe obuiàm ad litus effuderit, vt nouos inde Religioſos in ſuum Collegium tanto interuallo reducerent. Ibi verò maioribus multò gaudiis fratrũ dulciſſimorum, ac ſanctiore gratulatione ſuſcepti. Deinde prolatæ per otium Conſtitutiones, quas B. Pater ediderat, quæ vt erant diu ab omnibus expetitę, ita communem cumulauere lætitiam. Eæ verò tantam legendi cupiditatem omnium animis iniecerunt, vt ad horæ ſpatium recitandæ diebus ſingulis in conuentu explanandæque fuerint. Sumpſit has partes vnus è præcipuis qui recèns aduenerat, Antonius Quadrius. ſubituſque fructus tantæ auiditati ſtudioque reſpondit, reuocandis ſenſim ad actionem, quæ in ijs Conſtitutionibus præſcribuntur, & ad earum normam vita & moribus effingendis. Cumque cætera inter ſtatuta atque præſcripta, bina ſit votorum in annos ſingulos renouatio, cuncti ſe ad eam Rectoris admonitu compararunt; & Nouembris inter initia ingenti vi lacrymarum, atque inuſitato quodam ardore ſpiritus & animorum, tum in India primùm ritu communi inſtaurari ſunt cœpta: tametſi diuinum hoc inuẽtum, cæleſtemque cerimoniam, vt acre telum contra verſutias Satanæ ſubſutaſque fallacias Xauerius ipſe iam antea ſuadere priuatim, & cõmendare non deſtitit; vt Ignatii diſcipulus poſſet agnoſci, intelligiq; quàm mirificè in tractatione diuinarum rerum, & præceptione virtutis vtriuſque ſenſus ſpirituſque congruerent. Renouatis votorum inſtauratione animis vegeti recenteſque tum veteres Socii, tum nuper aduecti, toto impetu dederunt ſe in Chriſtianæ rei procurationem. Ante omnia inſtituta ſunt ſtudia litterarum, cùm poſt Nicolai Lancillotti receſſum in Collegio Goano externis fermè è Magiſtris noſtri dicerent, nec iam niſi elementa prima ipſi docerent. Duæ diſtinctæ latinitatis claſſes, quibus tertia mox acceſſit. His additæ ſcholæ inſuper duę, Dialecticæ, & cõſcientię. Huic interpretandæ Patriarchæ ſocius Melchior Carnerius, illi tradendæ Antonius Quadrius operam dabat. Celebrabant gymnaſium auditores facilè quadringenti quinquaginta: quanquam, vt eſt rudium numerus multò maximus, infima quæque claſſis refertiſſima erat. Concionum verò tum ardore, tum crebritate, non plebi modò populoque Chriſtiano, ſed ipſis etiam Ethnicis ſubſidio erant: abluerantque ſalutis aqua promiſcuè poſt accuratam catecheſim Brachmanas Canarinoſq; numero centum. cumq; animaduerterent ſacerdotum feſtinatione præpropera, qui ſalutaribus imbuebantur aquis, ſuas ad impuritates, magno Chriſtianæ legis probro multos reuolui; huicvt incommodo obuiàm irent, laxandum puerorum contubernium & augendum curarunt, deſignata parte, vbi qui ſacris eſſent expiandi laticibus probè Chriſtum antè perdiſcerent, & pararentur ad fontem. Quod opus miras vtilitates Indiæ peperit. Nam Goanam inſulam, & magnã Indiæ partem ea ſchola imbuit diſciplina ſalutis. Recepti ſunt in id domicilium Iogues celeberrimi duo, qui linguas docebantur noſſe duodeuiginti. Ita hoc tempore Goanum Collegium, & noſocomio Indorũ præcipuè cauſa etiam Ethnicorum inſtituto, & catechumenorum domui, quæ etiam prope noſocomium erudiendis feminis inchoata piæ matronæ commiſſa eſt, & Seminario puerorum è variis Indiæ gentibus præerat. In hoc Seminario Proregis iuſſu per id tempus alebantur nobiliſſimi tres, Ioannes rex Ceilani fermè octennis, & Dynaſta Trichinamalenſis ex Ioannis Ceilanii ditione Alfonſus, & quidam Armuzia miſſus Antonius. Tantaque inerat in annis teneris Chriſti ſitis, tantus ardor in educata molliter pueritia, vt nec multa, nec magna incommoda contubernij, nec contubernalium ſocietatem longè imparis conditionis horrerent. Omnium verò ea erat conſtantia, vt non Magiſtrorum

128 *Conſtitutiones Societatis in Indiã perlatas Antonius Quadrius explicat.*

129 *Prima votorum in India inſtauratio.*

130 *Litterarum ſtudia excitantur Goa.*

131 *Inchoatur domus catechumenorum.*

strorum modò sub oculis atque custodia; sed mediis etiam in periculis, & custode remoto, pristinum retinerent pietatis ardorem. Inuenti sunt ex his pueris, qui cùm Turcarum in potestatem venissent, captiuos Christianos ad constantiam hortarentur, & tam essent ipsi in Christi fide constantes, vt nullis ab ea precibus blanditijsue diuelli, nullis minis verberibusque possent. Cerni licuit in nauigio, quod piratas in Turcas incidit: vbi triginta cùm veherentur pueri virique promiscuè; nemo ex ijs præter vnum & alterum inter cruciatus terroresque defecit.

132 *Henrici Henricij in ora Piscaria labores.*

In cæteris Indiæ locis, alij aliò suos labores haud irritos diuidebant: nec patientiæ seges aberat, vt sæpè alias, haud exiguum operæ laborisque pretium. Desudabat more suo Commorinensi in ora Henricus Henricius, cuius de virtute laboribusque sæpè memorauimus. Sacras ædes superioribus annis Turcarum vastatas incendiis, piorum sumptibus & liberalitate restituit. Nec defuere benefici, qui templis hisce benignitate collata, è morbis, quibus tentabantur, emergerent. Eodem studio Punicali in oppido xenodochium, quod Turcarum item furor incenderat, reficiendum curauit, vbi egentissimum quemque susciperet, & conquisitis precariò subsidijs multorum sustentaret inopiam. Et quoniam per valetudinem non licebat regionem illam omnem, vt consueuerat, oberrare, & sparsum vbique gregem sua solari & confirmare præsentia; vtebatur bono litterarum, & modò ad hos, modò ad illos de suis rebus ad se referentes per litteras respondebat. Satisfaciebat omnibus cumulatè, & dubitationũ scrupulos eximebat. Ita seu absens, seu præsens nunquam parcebat operæ: vt mirarentur omnes hominem valetudinarium tot implicatũ curis, Sociorum destitutum auxiliis tam multa posse, tamque diu ægram animam retinere.

133 *Melchioris Nunny in Iaponiam nauigatio.*

Ex eisdem Malacæ laboribus dum Iaponicæ nauigationis opportunitatem expectat, penè amissus est Melchior Nunnius. adeo periculosè ægrotauit. Is sibi restitutus, cùm ne tum quidem nauigij sese facultas offeret, commodata à Malacæ Præfecto Antonio Noronia inermi quadam & imparata naui, hanc partim viatici beneficio, partim subsidio Ferdinandi Mendij, quem Societati dedisse nomen suprà demonstrauimus, adornat & instruit, relictoq; doctrinæ causa Malacæ Ludouico Froë (nam & hic ibidem collaborabat) ipse cũ Ferdinando, ac reliquis socijs Aprili ineunte conscendit. Verùm cùm multis obeundis tempestatis prædonumque periculis frustra nitiretur in Iaponiam; par nauigiorum nactus, quæ Sinas transmittebant, his se associat, & in Sancianum insulam venit, vbi diem Xauerius obierat, indagatoque sepulcri loco, & ab herbis vepribusque purgato (altè enim iam excreuerant) piè ibidem diuinam rem fecit. Inde Lampacaum in insulam vectus, duodeuiginti à Cantonia leucis, stationem hoc anno Lusitanorum, apud hos fermè quadringentos suam operam collocauit. Iam enim Sinæ post Xauerij mortem suum in regnum Lusitanis vltrò aditum permiserant, quò propiùs antea citra summum vitæ capitisque discrimen accedere nemini omnino fas fuit. Id quod animaduersione dignum visum, & Xauerii precibus assignatũ, qui quod tantopere exoptarat in terra, id cumulatiùs impetrarit in cælo. Inde Melchior in vrbem Cantoniam bis excurrit, vt per occasionẽ redimendi captiuos quosdam Lusitanos, Euangelij lumen aliquod in eas gentes inferret: afferebatque secum redemptionis pretium, magnam vim succini, quod Sinarum apud regem in pretio esse cognouerat, & aureos, quos in eam rem mutuos sumpserat, mille quingentos. Cantoniam igitur primùm ingressus offendit in fano magnifico sacerdotem Sinarum, quem cùm per interpretem à familiari colloquio sensim ad certamen disputationis allicerer, pugnam sacerdos abnuit: quòd diceret munus suum esse Deo supplicare pro mortuis, nõ disputationibus altercari. Iterum in eamdem reuersus vrbem, cùm in sacerdotem alium magnæ existimationis ac nominis incidisset, cum eo certaminis causa coram Sinis fermè trecentis congredi cœpit. Ea verò disputatione, quoniam multa Melchior afferebat in medium noua & inaudita Sinis, de rerum omnium procreatione, cùm earum, quæ sub sensum & tactum cadunt, tum earum, quæ nullis humanis subiiciuntur aspectibus; magna videlicet admiratione voluptateque eorum aures animosq; suspẽderat. Sed cùm in altercando acriùs premeret aduersarium, & in arctum angustumque cõcluderet; ille rabie accensus, quòd se irretitum videbat, nec qua effugeret, reperiebat, ingesto conuicio, de pugna se repentè proripuit. Eam fugam miri Sinarum consecuti sunt risus, multoque ab ijs Melchior in posterum auditus auidiùs: tametsi promulgandæ nouæ legis potestate nondum facta, non tulit fructum. Quocirca cùm effluxisset iam illi biennium, irrito Iaponicæ nauigationis consilio, deliberauit in Indiam remeare, Pauli se consolans exemplo, qui toto item biẽnio detentus est Romæ, Melitæque hiemauerat. Sed maiori ei solatio fuisset, si, quod susceperat iter, Præpositorum magis nutu, quàm suæ pietatis impulsu, Sociorumue Proregisque consilio, quod eum secutum suprà demonstrauimus, suscepisset. Aiebat enim errare se cum suis Præpositis quodammodo malle, quàm suæ ductu prudentiæ pietatisque rectà tenere. Et sanè laudata non est in Europa eius profectio tali rerum articulo, cùm tam de fertam Indiam reliquisset. Sed dum in ea deliberatione versatur, vt missio Iaponicæ profectionis consilio in Indiã remearet, aduehitur ex Iaponia repentè nauis Eduardi Gamæ viri de Societate meritissimi, qui præclara quædam de rei Christianæ apud Iapones incrementis ac progressione nunciabat. Eo nuncio Melchior erectus, inuitatusque præterea Firandensis regis epistola, qua plus constantiæ promittebat, significabatque se ab amplexanda Christi lege, quam consanguinei complures, regnique Proceres amplexati iam essent, non abhorrere; pristino repetito consilio, statuit omnino cœptũ nauigationis cursum in Iaponiam vsque persequi. Quã propagandæ religionis occasionẽ apud Iapones ne dimitteret atque negligeret, missa sunt ei ab homine Lusitano Ludouico Almeida, qui subinde Societati se addixit, in sumptus itineris aureorum millia duo. Tametsi Melchior aliquot

134 *Melchior Cantoniam vrbem Sinarum adit: quò cæpit post obitum B. Xauerij accessus patere.*

135

nau-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

nauigia iam nactus, quæ transmissionis Iaponicæ tempestatem aucupabantur, subsidio viaticoq; non eguit.

136 *Res Iaponicæ.*

Interim in Iaponia orientis Ecclesię status hic erat. Vna in vrbe Amangucio, quæ sedes erat Cosmi Turriani cò à Xauerio destinati, duo Christianorum millia censebantur, quos pernoscendi legis acceptæ mysteria sitis ingens accenderat. Ea verò non iam de scripto aut de codice, vt antea, sed à Ioanne Fernandio Cosmi comite linguæ iam docto memoriter, ac proinde longè ærciùs explicabantur: ab eodemque ad populum sine hæsitatione verba fiebant. Eamdem nauabant operam Eduardus à Silua Funaii in regno Bungensi, & vtrobique Iapones nonnulli: qui quanquam suis iam noti, non ita multum dicendi auctoritate valebant; eorum tamen operâ libri duo Iaponicis descripti notis, alter de Christi vita, alter de rerum omnium fonte principioq; diuulgati sunt. Nō mediocriter Christiana lex vtrobique prouecta. Ex oppido prope Amangucium Dynastatre centis cum popularibus suo subiectis imperio Christianorum numerum auxit, aliisque complures; insignis verò inter cæteros in Bungo Bonzius. Is cognita Pauli vita persequentis Ecclesiam, deinde protegentis ac propagantis, eodem nomine appellari se voluit, eiusdemque æmulatus est studium in adiungendis ad Christū Ethnicis, & eius Ecclesia propaganda. Durus & asper in corpus suum, & superis contemplandis addictus. Verumenimuero multò maius Iaponicæ Ecclesiæ subsidium misit mira Dei clementia,

137 *Ludouicus Almeida magno bono Iaponica Ecclesia ibidem Societatem init.*

quæ blandissimè nouit mentes hominum à curis negotijsque terrenis ad cælestia vertere. Venerat Funaium in Lusitana Eduardi Gamæ naui Ludouicus Almeida solicitans & ipse pericula, quæ nostro ab orbe natura seiunxerat, perque inauditorum antiquitati ventorum arbitria, sua (vti multi) sequens tanto errore compendia. Flos erat iuuentæ, blandiebanturque successu ad id loci secundo negotia; cùm Deo multò magis sequente animas hominum in vltimis rerum, quàm aurum ipsi sequantur, statuit B. Ignatij meditationibus tantisper vacare, exploraturus num bene tot discrimina ponerentur, & quò demum discursus tam præceps ferret. In eo sancto otio ad lumen diuinum rerum veros colores dispiciens, Iaponiam sibi patriam delegit, ac totū se remq; suam Christo, eiusque religioni propagandæ dicauit. Chirurgus erat non malus. Hac ope Iaponum succurrere corporibus consilium capit, animas vt eorum pretium ferat, quas lucrifaciat Redemptoti. Mos erat præ cæteris in Iaponia barbarus,

137 *Multis infantibus vita animi corporisq; seruatur.*

vt de vulgo homines seu rei familiaris inopia, seu educationis tædio, quos genuerant ipsimet enecarent, parentes ijdem ac parricidæ. Admonitus à Balthasare Gago huius immanitatis Almeida certam pecuniam in opus destinat, quo vita innocentibus & corporis ematur & animæ. Legebantur nutrices Christianæ, quæ quasi cum lacte Christum renatis sacro latice parulis instillarent. Præstò erat & supplemētum ex lacte vaccino. Quid enim caritas Christi non excogitat? Nec periculum erat, ne ex illo pabulo indolem minus generosam traheret alumnorum infantia; cùm, si rectè æstimetur, non magis belluarum quàm caritatis aleretur vberibus. Id adeò Bungensi regi probatum est opus, vt, cùm Gagus ad hoc eum hortaretur, summa voluntate, non edicto solùm cauerit, ne quis suis infantibus eriperet animam, sed etiam nutricum suppeditaturum copiam sese vltrò receperit. Rege item suppeditante sumptus valetudinariū Funaii extructū est, vbi idem Almeida suam cuiq; morbo curationē sedulus admouebat. Opus acceptissimum cælesti miserorum Patri. Itaque non scientia medendi, qua nunquam tantum posset, sed planè diuino dono valetudines desperatas Almeida persæpè restituit. Idem hoc anno perfectæ studio vitæ Societati se dedit, pecuniæq; suæ fructibus operariorum Christi in Iaponia multos annos difficultates sustinuit. Quæ præterea gesserit ipse feliciter, passusque sit fortiter in multis fundandis Ecclesiis, sequentium annorum prosequetur historia; vt facilè æstimari non possit quantum illi Iaponia, quamque multis nominibus debeat. In

139 *Extruitur valetudinarium Bungi.*

140 *Christianorum Iaponum feruor.*

eadem vrbe Funaio Christianorum se se numerus, ardor, & vitæ probitas intendebat, Ethnicis admiratione suspensis. Exibant ad ædem sacram tam sitientes diuini verbi, verendique Missæ mysterij, duas vt ante lucem horas ad præripienda loca nonnulli & occupanda surgerent, aut in æde ipsa requiescerent, totamque noctem exigerent. Cùm sepulturæ quispiam è Christianorum numero mandabatur, conueniebant ad parentandum cæteri perfrequentes: quod cùm pro maiestate Christianæ legis apparatu fieret pio atque decoro; vis ad spectandum Ethnicorum plurima confluebat, & vehementer admirabatur, cùm, quæ in suos illi mortuos officia conferunt, nullo essent modo cum ijs comparanda. Cernebatur Christianorum maximè candor in adeundis cōsilij causa Patribus è longinquo. Nam & in Bungensi & Amanguciano regno non ipsis modò in vrbibus regijs, sed in oppidis aliquot circūiectis cœpta erat diuina sementis. In insula quoque Firando præclarè successit labor ad finem ætatis Balthasari Gago, Ioannique Fernandio, & Paulo Iaponio, de quo nuper meminimus. Accersebat Eduardus Gama Patrem, Lusitanorum vt animos expiaret, qui nuper in eum portum venerant. Profecturo rex ipse Bungensis occurrit, domum adijt, ducem itineris dedit, quocum inter latronum pericula iret ac rediret incolumis: & quidquid ad vsus vitę necessarios & itineris commodum pertineret, suppeditari iussit. Non igitur Lusitanis dumtaxat opportuna ibi animorum remedia præbuere, sed multas ex Ethnicis miserè errantes ad Christi septa ouiculas compulerunt. Augebat vbiq; opinionē diuinę legis miraculorū fama, quæ diuinitus interdum modò per Patres, modò per neophytos patrabantur, præsertim in abigendis excutiendisq; dæmoniis: quorū vnum feminam ab ætatis anno septimo cùm vexaret, obsessamque teneret, neophytorum precibus, & aqua sacra, inuocatisque super eam augustissimis IESV Mariæque nominibus eiectum est. Quæ fama longè lateque vagata plurimum vtique valuisset ad conuincendos Ethnicos, & conuertendos ad Christum; si nobilitas, quam multitudo sequitur, manus daret, principesque viri se flecterent. Nam cùm plebi Iaponicæ nihil

ferè

ferè ad vitam tuendam sit, præter subsidia, quæ Dynastæ impertiunt, inde fit, vt penitus illis obnoxia, quò se cunque ij religione, aut alio animi studio vertant, ipsa vel compulsa fame sequatur. Sed ne sanctas Dei leges facilè Dynastæ complecterentur, peccata, quibus implicabantur obstabant. Ita nec ipsi, nec qui eorum parebant imperio, suis è tenebris emergebant.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER DECIMVSSEXTVS.

1556

ANnus iam supererat sextus & quinquagesimus operis huius clausulâ, quem Societati B. Ignatij Parentis eius excessus memorabilem & honoratum fecit. Hoc ineunte anno, tametsi æquum se ac propitiũ nostris rebus præbebat Romæ Pontifex; tamen Ignatius, vt causam ei quidpiam innouandi præriperet, diebus Dominicis Sacrum ac vespertinas preces in Professorum templo cum cantu peragi iussit; hac re Paulum, qui chorũ maximè videbatur in Societate requirere, ratus fore contentum. Metus de Cardinalatu Lainij magna ex parte remiserat; quanquam Pontifex eius & Olauij operâ in consultationibus quas ad ordinandas Datariæ res instituerat, egregiè vtens, veritus ne metu purpuræ Lainius se fuga eriperet, seuero obedientiæ iussu exire Vrbe vetuerat. Fecit potestatem in Collegio Romano tum Societatis Scholasticos, tum Germanicos alumnos ad quoscunque litterarios gradus promouendi. Primiúque omnium in eo Gymnasio cùm ritè triduo disputassent, scholasque Theologicas habuissent, sacræ Theologiæ Doctores à Doctore Olauio Henricus Blissemius, & Ioan. Tilia creati sunt. In Indiam postulantibus Patribus ex Europa Prouincialem Consaluum Silueriam Ignatius misit; Borgiæque ad Indias quoque Commissarij ditionem extendit. Conuictorum procurationem, quam Conimbricensi Collegio Ioannes Rex offerebat, iudicauit suscipi posse, dum seiunctas haberent à Collegio ædes, atque œconomum externum, qui res domesticas procuraret. Cùm verò pertinere permultùm existimaret, siue ad coniungendos inter sese domesticos, siue ad proximos adiuuandos, vt mente idem sentire Socios, ita & lingua sonare; legem de ediscenda nationis, apud quam degitur, lingua ab se antè latam renouauit, & quotidie in Romano Collegio eam ob causam voluit priuatim explicari Italicæ linguæ præcepta. Exercitiorum quoque spiritualium vehementer vsum commẽdans, quo latiùs eorum manaret vtilitas, admonuit, vt, quæ ad primam hebdomadam pertinent, coniunctis etiam matrimonio viris ac feminis impertirent. In superiore atque inferiore Germania singulas instituit prouincias. Cùm enim ad Viennense Collegium, Pragæ alterum, tertium Ingolstadij (de quibus infrà narrabitur) accessissent; Prouinciæ ex his institutæ Petrum Canisium licet è Christiana humilitate reluctantem præfecit. In Belgio erant Louanij Tornaciq; de Societate nonnulli, Coloniæ item aliquot, spesque erat hîc vnius è Collegijs publicis, vti euenit, impetrandi. & Petrus Ribadeneira apud Philippum Regem, vt Societatem in eas prouincias admitteret, exitum è sententia sperans, adnitebatur. Quæ omnia cùm secunda incrementa pollicerentur, fecere, vt noua prouincia Germaniæ inferioris nomine conderetur. Quanquam Bernardo Oliuerio, qui fuerat designatus Prouincialis, antequam munus iniret, idem sub tempus, quo B. Pater sublatus est, ex humanis erepto; habet hæc prouincia quidem, vt gaudere possit se ab Ignatio institutã, cæterùm Prouinciali Præposito diu caruit. Collegia miro planè studio vbique terrarum expetebantur. Vna in Italia, vt omittam minùs nobiles ciuitates ac populos, Brixienses, Aretini, Asculani, Anconitani, Maceratenses, Callienses, Spoletini, Narnienses tendebant supplices manus, & prolixè omnia pollicebantur: quibus tamen satisfactum non est, partim ob Sociorum paucitatem, partim quòd stabat Ignatio, quantum liceret, Collegia non instituere, vbi iustum familiæ corpus haberi non posset. Amerinis tamen in Vmbria, ac Senensibus in Hetruria, atque in Sicilia Catanensibus fuit aliquid indulgendum. Michaël Botellius valetudinis gratia missus Ameriam, cùm ciues vitæ suæ dicendique genere commouisset, vt eiusmodi hominum perennem vsum expeterent; existimauit Ignatius præter vtilitatem, quæ conferri posset in ciues, tum propinquitate, tum salubritate cæli, opportunum Collegij Romani valetudinarijs eo loco fore secessum: eoque non absolutam per se ibi locare familiam, sed quasi membrũ Collegio Vrbis meditabatur adiungere. Igitur cùm Amerini instarent, ardentissimeq; Doymus Naucius virtutis iuxtà & auctoritatis magnæ sacerdos; Georgius Passius natione Sardus, Botellij loco suffectus est, qui noui domicilij adornaret ac moderaretur initia. Victus ex eleëmosynis affatim suppetebat, qua benignitate ciuium, qua vilitate annonæ: quæ tanta erat, vt, cùm propter exortum inter Paulum IV. & Philippum Regem bellũ de diuidendo vrbano Collegio spargẽdoque per Italiam ageretur, compertum sit vndenos Ameriæ nummos aureos in annua singulorum alimenta satis fore.

1 *Status Societatis Romæ.*

2 *Multa à B. Ignatio decreta.*

3 *Multa petuntur Collegia.*

4 *Amerina sedes initia.*

Longè

5 *Senense Collegium inchoatum*

Longè dispar erat Senarum status. Inclyta & potens modò ciuitas graui exhausta bello, priore anno in ditionem venerat Philippi Regis, cuius nomine administrationem primùm Franciscus à Toleto, dein eo vita functo, Franciscus Mendoza Cardinalis Burgensis susceperit. Is fœda vbique cernens belli vestigia, humanissimi populi calamitates summas cõmiseratus, subsidijs humanis diuina coniungens, quatuor è Societate ab Ignatio postulauit, qui ad tenues illas consolandas recreandasque reliquias operam suam conferrent. Digna res caritate Euangelica visa Ignatio, præsertim quòd permagni intererat, statim spiritualium quasi fabrûm adesse copiam, per quos iam fornace calamitatis mollita gens fingeretur: vt tanquã renascens de integro Christianæ formam pietatis indueret. Comes anno superiore in Poloniam Salmeron Pontificis missu iuerat Aloisio Lipomano Apostolico Nuncio, primus qui de Societate regnũ illud ingrederetur. Inde redeuntem transire Senis iussit Ignatius, Cardinaliq; ac ciuitati, dum per Pontificem liceret, quidquid in se esset, nauare operæ. Quod cùm Salmerõ accuratè gessisset, non commodè omnino cessit. Nam eo mox à Pontifice accersito Romam, missoque cum Cardinali de Motula in Belgiũ, Senas XVII. Kal. Maias ab Vrbe venêre Hieronymus Rubiola Hispanus ac sacerdos, qui Collegio præesset; Hector Leonellus, qui superiorẽ; Petrus Regius, qui inferiorẽ discentium classem docerent; alterque sacerdos accessit Florentia. Hi omnes quanquam valdè idonei ac nauj; tamen quòd eloquẽtia, doctrina, auctoritas Salmeronis occupauerat omnia, neque ciuitatis, neque Cardinalis, opinãtium similes Salmeroni homines ad fundamenta Collegiorũ ac primam speciem solere mitti, expectationẽ implebant. Kal. Maij in destinatã sibi domum ingressi, S. Lilij, seu Ægidij templo vti cœpere. Domus planè erat inanis. Non mensa,

6 non sella, non scrinium, non scabellum vsquam: libelli, & quæ secum attulerãt paucula scripta, & si quid erat vestis, reponebantur in pauimẽto. Ad scribendum lectulo pro mensa vtebantur: quoad Ferdinandus Aluarus, & Franciscus Villandua Hispani homines ac pij, cùm Collegium fortè inuiserent, tantam inanitatem admirati aliquantũ pecuniæ ad instrumentũ domesticum, & scholarum quoque subsellia contulere. Amicorum plerique diffidebãt tam exinanita ciuitate stare Collegium posse. Nam cùm ciues non voluntas, sed facultas deficeret, Cardinali, qui opus inchoauerat, in multitudinem ingentem miserrimæ plebis dispertienda erat benignitas. At Rubiola, nec labori parcens, nec quidquam benignitate cælesti diffisus, nouos accersijt adiutores: atque vbi pascendis quatuor stipem alij desperabant, ipse extremo anno duplicatum numerum Sociorũ Dei fiducia, fundo nunquam fallente, alebat. Hi verò dum coniunctis impigrè viribus in cœnobijs virginum, in carcere, in domibus hospitalibus, demum vbique diuini verbi semen spargunt, consenescente paulatim Salmeronis memoria, oculos

7 ad se omnium cõuertere. Milites præsertim, quorum plena erant nosocomia, Sociorum caritatẽ admirabantur, Deoque agebant gratias, qui sibi, quos in tanta calamitate commilitones deseruerant, & humana omnia leuamenta defecerant, tales consolatores & administros in tempore prospexisset. Rector breui (vt sunt volenti plana omnia) non pueros catechesim modò docere Italicè, sed suggestum etiam cœpit inscendere: adeoque humilitate sua & comitate ingenua carus erat, eaque patrabat, vt ipsemet fateretur experimento se discere, quod scientia antè perceperat, Deum ad præclaras res imbecillibus adminiculis vti. Et sanè videbatur diuina clementia pleno fidei viro insueto quoque fauore adesse. Namque matrona nobilis, quæ diuturno grauique laborabat morbo, eo inuisente præter omnium opinionem valetudini restituta est. Inter cæteros, qui Collegij initia fouere, nobilis Hispanus fuit licentiæ gradu insignis Marcantes nomine: è ciuibus Senensibus Alexander Piccolomineus, vir genere doctrinaque clarissimus, qui cùm alia, tum complura volumina S. Patrum donauit benignitate peropportuna: atque Antonius Vitellius, qui cùm se Societati dedisset, sua quoque paulatim ei Collegio dedit.

8 *Missiones ex Lauretano Collegio.*

Reliquam per Italiam strenuè Socijs, nec solùm vrbes, in quibus habebant domicilia, sed adiacentia etiam oppida excolentibus; nulli tamen hoc anno latiùs diuinam sementem Lauretanis fecere. Imminuerat paululùm & belli strepitus, & grauitas annonæ ad Lauretanam ædem peregrinorum concursum. Tum Patres inter se, Nunquid desidebimus segnes, & subsellia frustra tenebimus? Quin potiùs, quando populis non est huc veniendi copia, ad eos nos imus? Id cùm placuisset, præsertim quòd vltrò à plerisque populis accersebantur, toto agro Piceno latiusque peregrinati sunt. Maceratam initio anni Emmanuel

9 *Macerata res gesta.* Gomius à Monte maiore, & Ioannes Mortagna sacerdotes, ille Lusitanus, hic Belga ciuium rogatu venere: quibus paulò pòst ipse Oliuerius Lauretanus Rector accessit, ab trium dierum peregrinatione rediens, quam, vt scelera quædã prohiberet, de Ignatij sententia susceperat. Grauissimè Macerata, vt pleraque Italia, rerum penuria laborabat. Igitur Patres non solùm catechesi, Sacramentorum administratione, tollendis inimicitijs, nosocomio restaurando, sed etiam leuanda inopia commoditatis in commune plurimum peperere. Sodalitas erat S. Hieronymi nomine, quam principio inter se ciuium primi inierant ad subleuandas egentium calamitates. Hanc collapsam ac propè diremptam, addita lege, vt diuina mysteria singulis mensibus vsurparent, redintegrarunt. Dumque Sodales illustrem sua beneficentia cæteris facem præportant, omnium, quibus facultas aderat, excitata est atque deprompta benignitas. Ad hæc ciuitate tripartiam distributa, Magistratu ac Prætore summè rem probantibus, binæ grandes natu matronæ, & virtute eminentes lectæ sunt, quæ corrogatam ex sua regione stipem inter egenos, quos præcipuè senũ morbique premerent, dispertirent. Inter præclara hæc studia sempiternus virtutum hostis Satanas sibi non defuit. Principes iuuenturis (vt est Maceratensis iuuentus liberalibus studijs apprime dedita) comœdiam silentio comparãrat, non vsquequaque sanctam, celebritate magna per geniales ante Quadragesimam dies habendam.

10 *Prima supplicatio horarum quadraginta diebus ante cineralia.*

Vbi fuere cuncta in promptu, vulgatur fama, & incenditur omnium expectatio. Tum Patrum quoque ad aures peruenit res; qui cognito quid fabulæ esset, diaboli lenocinia disturbare aggrediuntur. Cæterùm Prætor ipse propter impensas in choragium factas, rem aiebat progressam longiùs, quàm vt reprehendi pietatis cum lucro posset. Hîc Patres, ne diabolus quasi victor triumpher, suum & ipsi spectaculum parant. Pulchrè exornato loculo in eumdem diem, quo danda erat fabula, quadraginta horarum supplicationem ad sanctissimum Christi corpus palàm propositum edicunt. Admirationem fecit omnibus rei nouitas, & multorum animos religio pupugit. Itaque distracta vrbs est, alijs ad templum, alijs ad scenam currentibus: & quidem (vti decebat, quanquam non sæpè fit) plures ac potiores habuit Christus. Quin ita multi non ad preces modò, sed ad sacram etiam homologesim confluxere, vt Patres à prima luce ad multam noctem, propè assiduè audiendo, pares tamen multitudini esse nequiuerint: nouumque id inuentum vel ijs, qui scenam adiuerant, vtpote quamuis deteriora sequerentur, meliora probantibus, placuit. Et Patres apprime salutare experti ad licentiam eius temporis minuendam, ita posterioribus annis frequentarunt, vt suis in domicilijs propè omnibus in mores tandem induxerint.

11 *Missio Cingulana,*

His Maceratæ gestis Oliuerio atque Emmanueli noua offertur prouincia. Cingulum, quod peruetus ac nobile oppidum est in Picenis; inimicitiæ duas inter præcipuas familias iam inde ab centum, vt ferebant, annis, eoque ampliùs, in factiones fœdè distraxerant. Malo tam inueterato frustra tentatis sæpè medicamentis, Cingulani pro ea, quæ aduersus Patres omnium erat reuerentia, communi consensu ex Lauretano Collegio implorandam opem statuunt. Eius rei gratia Oliuerius, qui nominatim accersebatur, & Emmanuel profecti, Deo aspirante, non sine ingenti labore atque certamine, fecere tandem adeò inolitæ pesti medicinam. Oliuerio dehinc Lauretum reuerso, Emmanuel ad oppidum S. Seuerini transtulit se: inde post consueta feliciter obita excursionum munera, Camerinum contendit, comite Hortensio Androsio Fuluij fratre, qui vnà cum Curtio vtriusque germano paulò antè Societati sese addiderat. Camerini inter cætera catecheseos ratio sic placuit, vt breuis eius summa typis ederetur spargenda per diœcesim: cuius partem maximã missu Episcopi Emmanuel peragrauit. Matilicæ non malè; sed Fabriani prorsus è sententia processit labor. Super alia consueta, in litterarium ludum tradendi catechismi morem induxit, magna vi libellorum Camerino adnecta. Cumque octo essent Fabriani Monialium cœnobia, ea in orbem obiens, deq; vitę Religiosæ perfectione disputans, tum alia omnia, tum præcipue sanctę Margaretę cœnobium, vbi Moniales ex magna superiorum temporum sanctitatis opinione in magnam deciderant licentiæ notam; ita correxit, stupente ciuitate atque Episcopo, frustra correctionem sæpè antè expertis, vt collatis in commune rebus, quas quæque habebat proprias, expiatæ ad vnam generali confessione, instauratis magno feruore votis, insigni

12 *& Camerinensis, & adiacentiũ populorum.*

cum paupertate, sanctimonia atque obedientia, vitæ perfectæ cursum, quasi stadium nunc primùm ingressæ, vegetis ac recentibus animis inierint. Insignius tamen eodem in genere ad S. Genesium editum est opus, quo numerosius erat cœnobium Religiosarum numero septuaginta. Hoc cœnobium, & ipsum oppidum ita correctum, & honorifica apud vicinos in opinione positum est; vt fama celebrarer, nullum ex longo interuallo memorabilius in toto agro Piceno facinus factum. Nec segnius alia sacerdotum paria Anconam, Montem Sanctum, Montem Luponem, Monticulum, Morrum, Ofidam, Firmium, Asculum, Hesium obiere. Talium rerum secundus rumor longè lateque Italiam peruagans, studia vbique aduocandæ Societatis excibat. Eodem tempore Fuluius Androsius qui anno superiore Doctor, & Lauretanæ ædis Canonicus ad Societatem venerat, Meldulam diligenter excoluit. Stephanus Capunsaccus è Societate aliquot antè annis eò profectus, exemplo atque operâ etiam supra vires contẽtâ populum ita vniuersum commouerat, vt eo morte sublato, nihil ardentiùs cuperet, quàm similem ei virum nanciscì: idq; potissimùm flagitabat Leonellus Pius Rodulphi Cardinalis Carpensis pater, ea tempestate Meldulæ Dominus. Ergo Fuluius ad id delectus, dum ex Vrbe properat, quacunque iret, addito scilicet ad maturam dudum virtutem tirocinij feruore, vestigia Apostolici hominis altè impressit. Apud Fulginium in Abbatia, cui nomen S. Maria in Campis, exceptus hospitio, præclaram hospitibus mercedem rependit. Vnius confessionem magno cum dolore ac fletu totius vitæ peccata retexentis excepit, alios adduxit, vt reciperent Lauretum se ad exercitia spiritus profecturos: cunctos demũ sanctis moribus inflammauit. Inter sacrificandum, ad agrestes conuersus, sic ardore orationis, reique nouitate commouit simplicè turbam, vt quidam mox Fulginium profecti Apostolum apparuisse celebrarent. Inde Camerinum iter prosequitur cum monasterij eiusdem Religioso: cui cùm fortè ruens è montibus, inter quos iter erat, lapis crus aliquantum læsisset, Pater illo in suum equum inposito, pedes Camerinum tetendit. Pari suauitate virtutum calens operarius, ac bonus vbique Christi odor, cùm Camerinum, Lauretum, Anconamque replesset, Meldulam attigit. Hîc verò non abunde modò Leonelli respondit votis: Sodalitatem domui hospitali præpositam restituit, pueros rudesque Christianis dogmatibus imbuit, & diuina omnium animis studio insatiabili impertiuit: sed ita plena pietatis gerebat viscera, nihil vt sibi reliquum faceret, quo humana quoque ingegentes subsidia deriuaret. Atque adeò libros etiam quosdam, quos secum Laureto detulerat, vendidit, vt inopem senem ob æs alienum non magnum in carcere diu clausum vindicaret in libertatem. Sub autumnũ ingenti relicto apud summos & infimos desiderio sui, Senas transitus est ad nascentis ibidem Collegij firmamentum.

13 *Fuluius Androsius Meldulam mittitur.*

Interim Siciliæ gemina accessit colonia. Nam & Bibonense Collegium tertio antè anno susceptum, incolis frequentatum, & nouum inchoatum est Catanæ. Perdoneas Bibonæ ædes collatione

14 *Bibonense Collegium in Sicilia excitatur magno fructu.*

tione ciuitatis extruxerat Isabella Vega Proregis filia Petri de Luna Bibonensis Ducis vxor, insigni opus caritate complexa. Nam quemadmodum ea parentibus curatū prima est, vt eius filij, quem stirpem domus destinant, fortunas quàm optimè constituant; ita sibi dicebat eiusmodi instar filij Bibonense Collegium esse: neque curam potiorem vllam, quàm eius luculenter ornandi. Et sanè si par votis vita adfuisset, haud dubiè quod cogitabat, præcipuis illud Siciliæ Collegijs adæquasset. Bibona est oppidum duobus fermè familiarū millibus frequens (ita tum censebatur:) populus vulgò inops. Nam nec agrum pro reliqua Sicilia opimum habent, nec vllum ab industria mercaturæ subsidiū. Iam duo de Societate illic agebant, quibus Eleutherius Pontanus Rector, nouemq; Socij accessere ipsis Ianuarij Kal. Eos oppidani gratulatione maxima acceperunt, prorsus tanquam parentes, & quosdam diuinos homines missos à Deo, ad restituendam candori pristino pietatem. Itaque non aliter cœpere ad eos in difficultatibus suis habere perfugiū, quàm velut ad homines, à quibus humana pariter ac cælestia sperare adiumenta possent. Ac placere sibi illam Deus de famulis suis opinionem significauit. Cùm enim biduum ac duas noctes parturiens femina frustra leuamentis humanę artis adhibitis, grauissimè torqueretur, ad Eleutherium, vt semper faciebant, Bibonenses accedunt: eoque negante sibi vel medendi scientiā, vel edendi miracula vim inesse, nunquam precando abstitere, quoad Pater partim perseuerantia fatigatus, partim eorum fide confisus, edicta domesticis precatione, tradidit eis aquæ vasculum consecratæ, iussis in fronte, pectore, vteroque laborantis crucem illa formare. quod cùm fecissent, subinde incolumi parēte ac prole facillimus consecutus est partus. Hac populi voluntate Patres ad eius culturam vsi, excidendis publicorū vitiorum sentibus securim continuò admouent: ludum alearum propè radicitus sustulerunt. Quæ infelicissima stirps ita ramos latè propagarat, vt toto oppido diebus præsertim sanctioribus nil nisi ludentium conuenticula & circuli spectarentur. Licentiam cum persona bacchandi anniuersariæ diebus insaniæ valdè castigarunt. Quòd si quos etiamnum intemperātiæ consuetudo abriperet, ij Patrum conspectū sedulò declinabant. Vehementer etiam superstitiosas præficarū coërcuere nænias tenebrasque, quibus sæpè anno longioribus vltrò lugentes sese damnabant. Restinxere inimicitias odiaque multorum. Nosocomium publicasque custodias subleuarunt. Sed quam summo supplicio damnatis impendere operam, ea præcipuè necessariæ caritatis, & salutaris exempli fuit. Quippe increbuerat in vulgus opinio, qui cùm eiusmodi hominibus agerent, infames esse, & eorūdem postea animis infestari. Hæc persuasio faciebat, vt ne sacerdotum quidem vllus in talium hominū venire congressum auderet. Et quidem vsu interdum veniebat, post damnatorū mortem, vt propinquorum aliquem diabolus, ad irretiendos tanto magis superstitione animos, Deo in pœnam modicæ eorum fidei permittente, corriperet. At vbi Patrum in remnenda infamia & inanibus terriculis est perfecta constantia, multis creuere animi, ne miseros supremo illo momento desererent. E scholis extabat felicissimè fructus, ad quas etiam Sacca, Agrigento, Burgio, Palatio, alijsque propinquis oppidis accurrebat iuuentus. Rector Eleutherius pueros classis infimæ prima rudimenta docebat: iam Christianæ doctrinæ carminibus passim oppidum agrique personabant, cùm paruam illam familiam clades ingens attriuit. Iunio mense, cùm ad eam diem conducta in domo habitassent, in Collegium nouum migrarunt. Verùm siue ex recenti opere domicilij, siue quòd alioqui non admodum salubre sit Bibonense cælum, ex duodecim Collegij fundatoribus, modico interuallo quinque sibi cælum primitiarum loco præcerpsit. Pridie Kal. Sextiles vnus è Magistris Guido Antonius nomine, quem cæteri postea secuti sunt; obijt. Is tota nocte cum morte luctatus, sub horam, qua Ignatius Romæ expirauit, sibi redditus, Mira, inquit, hac nocte ostendit mihi Dominus, quorum memoriam, si vita supererit, profectò nulla vnquam expunget obliuio. Et quanquam humilitatis causa, nihil apertè explicauit, tamen de B. Patris migratione, vt postea rem comparantes iudicarunt, visus est loqui.

15

16

17 *Catanensis Collegij exortus.*

Hoc rerum Bibonæ cursu Catanense Collegiū inchoatur. Præerat Catanę Ferdinandus Vega filiorum Ioannis Proregis hoc tempore superstitū primus: quē Pater, cùm priùs Aluarus vocaretur, mortuo, vti suprà diximus, Ferdinando natu maximo, ob eius caritatem, vt in locum subibat demortui, ita etiam in nomen voluit succedere. Iam ipse Prorex aduocādæ in Siciliam Societatis auctor fuerat, Messanæq; constituendæ: Eleonora Osoria eius vxor Panormitanū Collegium promouendum susceperat: Suerus horum filius, Ferdinandi minor frater Syracusis, (cui ciuitati præerat) collocarat: amborum germana Isabella Dux Bibonensis in oppidum suum Bibonam adduxerat. Ergo Ferdinandus quoq; faciendum sibi putauit vt Catanam suam in prefecturā accerseret. Adeò cum viro coniux, cum parentibus filij, interque se fratres ac soror studio erga Societatem Siciliamq; certabant. Accedebat ad Ferdinandi studium Nicolai Mariæ Caraccioli Antistitis voluntas, & ciuitatis, quæ perpetuos reditus promittebat. Ita attributo in vsum templo S. Ascensionis, ac propinqua domo, quam Ferdinandus emerat, Antonius Vinckius, & Sancius Ochoa Nauarrus sacerdotes, totidemque Laici, inducto statim catechismi vsu, cœnobijs Monialium vnà cum Vicario Episcopi recognitis, aggressiq; Sancius concionari, Vinckius Episcopi rogatu quæstiones conscientiæ Clero euoluere, læta nouæ coloniæ exordia posuerunt.

18 *Ioan. Vegæ ac totius familiæ eius in Societatē benignitas.*

19 *Institutum Germaniæ Superioris prouinciæ sub Prouinciali Canisio. Pragensis Collegij institutio.*

Florente iam prouincia Sicula, & rebus gerendis, & operarum numero, & Collegijs stabili vectigalium fundamento nixis, superioris quoque Germaniæ prouincia peramplis est orta principijs. Ineunte anno Summi Pōtificis iussu, ex quo id Ferdinandus Romanorum Rex postulauerat, Ignatius Socios Pragam mittēdos duodecim legit: inter quos præcipui erant Cornelius Brogelmanus, Henricus Blissemius, & nouæ moderator familiæ Vsmarus Goisonius. Hos cum cæteris benedictionem petentes, Pontifex vt pietate & elo-

eloquentia abundabat, pręclara incitauit oratione, vt tanquã oues inter lupos irent Christo duce audacter, columbæ simplicitate, prudentiaque serpentis armati: nec dubitarent, si cõmunis boni, & cultus diuini ratio poscceret, vitam ipsam in glorioſum beatumq; discrimen offerre. Subinde Roma profecti, quòd & quadragenariũ agebatur ieiunium, ac ferè pedites ibant, plurimum exhausere incommodum, præsertim in Germaniæ terris: vbi ad cæteros labores cõtumeliæ & victus
20 difficultas accedebant. Quippe homines passim, vbi cateruam illam aduenarũ non satis noto cernebant habitu, Eremitas, Monachos, Papistas, alijsq; id genus nominibus per ludibrium appellabant, haud sine minis. Diuersoria vbi defatigati subibant, non ibi magis reperiebant itineris requiem, quàm curriculum patientiæ. Pinguia obsonia, & aceruos carnium hospites plerique Lutherani apponebant: quę cùm illi reijcerent, ęgrè quidquam, vnde necessitati succurrerent, exorabant. Itaque pessimè affectis prostratisq; viribus Viennam inclinato ieiunio peruenere. Paucis ibi diebus recreati, simulq; inter Socios Viennẽses quasi inter veteranos tirones ad prelia Domini conuenienter ijs locis prælianda exerciti, repetito itinere xi. Kal. Maias Pragam intrant, vbi Petrus Canisius eorũ opperiebatur aduentum, conformato in Collegij vsum cœnobio S. Clemẽtis.
Ad vectigal annuum attributum est celeberrimum, quod olim Cælestini Ordinis fuerat monasterium Oybin, bidui itinere ab Praga. Canisij tanta vulgò existimatio erat, vt multi in beneficio reponerẽt sua illum ætate vixisse. Magistrorũ quoque noui Collegij, vt quos tam procul accersendos Ferdinandus putasset, summa erat expectatio. Regi tamen cauenda videbantur inuidiosa principia, ne hæreticorũ animos strepitus præproperus irritaret. Nonis Iulij descensum in litterariam arenam. Præter Theologiam, Philosophiam, oratoriam, quæ non magna habebant auditoria, quatuor discretæ sunt rudiorum classes, quæ vt affluebant numero, ita exuberabant fructu: breui vt fama caneret, plus apud Iesuitas trimestri spatio, quàm apud Hussitas biennio profici.
21 Inde Magistratus Hussitarum solicitus, ne sui Magistri desererentur, edito super ea re decreto compellere eos ad officium studuit: quod tamen parum valuit, ne plurimi Hussitarum ipsorũ Magistros è Societate suis liberis præoptarent. Erant puerorum ingenia simplicia ac tractabilia, quæ formantium manus ad virtutem, rectamq; fidem facilè sequerẽtur. Nullo negotio ab librorum lectione hæreticorũ abducebantur: seseque prodebant inuicem, si apud quem eiusmodi pestium quidquam viderent. Quo & litterarum ac morum prouentu excitatis ad plura speranda ciuibus atque Dynastis, eorum flagitatione, conuictorum quoque contubernio initium faciendum fuit. Et quanquam ex Ferdinandi consilio cautio erat, vt principia ingredientium potiùs, quàm irrumpentium viderentur; tamen etiam alia suorum ministeriorũ arma sensim, atque in loco expediere. Concionibus Blissemij præter cæteram minùs nobilem turbam, duo è celeberrimis hæreticorum Prædicantibus ad Catholica traducti castra, in ipsis hæreticorum cœtibus palàm veritatis se propugnatores exinde præbebant. Canisius ab Archiduce Ferdinando Ferdinandi Regis filio pro parente Boëmiam administrante impetrauit, vt in tota Boëmia mos renouaretur pristinus dandi sub meridiem signi ad orationẽ pro felici religionis contra hostes successu; vtque iuberet sexta quaque feria de Passione Domini peragi Sacrum, probataq; vitæ ac fidei concionatorem apud se haberet. Quæ obedienter Archidux monita, & cum actione gratiarum excepit. Interim ciues cum Sociorum laboribus caritate officioque certabant: neque solùm multi ad pietatem seriò adiecere animum, verùm etiam quidam ad Religiosam in Societate vitam: inter quos extremo anno Adalberti Bausech insignis fuit vocatio, cui in Collegij templo preces ad Deum fundenti, pueri venustissimi specie in sacrosancta hostia Iesus apparuit: rogantiq; quid ab se vellet, Volo (puer respõdit) vt ibi sis, vbi es. Quæ Adalbertus de ingredienda Societate interpretatus, receptusq; diuinum visum non statim, sed paulò pòst consolaturus propinquos, qui negotiũ ei facessebãt, aperuit: vitamq; in Societate vocationi diuinæ cõsentaneam vsque ad extremũ peregit.

22 *Adalberti Bausech insignis vocatio.*

Hoc præsidio à Rege Ferdinando Boëmiæ imposito, Albertus quoque Bauariæ Dux dirionem suam persimili munimento firmauit. Laborabat vehementer tota Bauaria idoneorũ diuini verbi ministrorũ penuria. Ei necessitati occursurus Albertus Ingolstadiensem Academiam valdè collapsam restituere, & instituto adolescentiũ contubernio, idoneam sobolem statuerat educare. Horum operum adiutores coràm ab Canisio, per litteras ab Ignatio homines ipsorum è numero viginti postularat: templum, domum, sumptusq; vitæ necessarios largè pollicitus. Ignatius tum gratiã obsequio celeritate adiecturus, tum quosdam parum honorificos, qui de Duce Romę post Augustanum conuentum falsò increbuerãt, sermones refutaturus, maturauit Socios mittere, vt appareret quemadmodũ erga Catholicam fidem animatus Princeps is esset, qui talia auxilia aduocaret. Octodecim salutato Pontifice vi. Idus Iunias profecti sunt pedites, nisi quòd iumẽta quædam ad sarcinulas ferendas, & leuandos subinde fessos ducebant. Thomas Lentulus Neomagus iuit Rector, cæterorum præcipui Ioannes Couillonius, Hermannus Tiræus, Hurtadus Petrius, Theodorus Peltanus. Itineris incommoda & leuauit simul euntium multitudo, & interdum auxit; cùm difficilè tanto numero hospitia idonea inuenirent. Tertio Nonas Iulij Monachium peruenere: inde biduo Ingolstadium profecti, tertio quàm venerant die in Collegium quod Vetus appellabant, inducti sunt. Erat id Collegium publicæ Academiæ pars. Lecti, stanneumque instrumentum ex deserto S. Benedicti monasterio quatuor Ingolstadio leucis allatum est: quotidianusque victus initio ex Collegio nouo interiecta via discreto afferebatur. Sacellũ Academiæ D. Catharinæ sacrum assignatum est. Laboratum & librorũ inopia: sed cuncta paulatim incõmoda Ducis liberalitas sustulit. Populus Ingolstadiensis sat videbatur moderatus. Scholasticos in Academia septingentos æstimatio popularis censebat. Doctores Academici perbe-

23 *Collegij Ingolstadiensis inuitia.*

neuo-

24 neuolos sese nouis incolis præbuere. Superabat adhuc fama Iaij, Salmeronis, Gaudani, Canisijque, qui olim Ingolstadij docuerant; eaque memoria auctoritatem nouo Collegio adiungebat. In Academiam publicam ad docendum admissi Ioannes Couillonius, & Hermannus Tiræus, ille Psalmos Dauidis, hic quartum sententiarum librum explicare aggressi, scholas etiam in ferijs, quas vindemiatorias vocant, Principis iussu continuarunt. Statimque non solùm doctrinæ vbertate atque præstantia, sed etiam inducta acriter disputandi consuetudine, quo destituta aculeo iuuenum studia frigus & languor solet obtundere, vtilitates Academiæ maximas genuere. Kal. Septembribus, cùm proximo biduo plausu sanè maximo prefati essent, iniere curriculũ Theodoro Peltano priuatim Græca, & Rhetoricam docente. Singulos autem Socios cum solenni sacramento in membra Academiæ cooptari Princeps voluit: & duos, quamuis Philosophiam ipsi non docerent, tamen in Philosophorũ ordinem assumi, qui consultationibus interessent, & promouendorũ ad solennes gradus experimẽtis. Scholę latinitatis, quas maximè expetebat Ignatius, non ante Octobrem extremum impetratæ sunt; sensim Duce Sociorum industriæ, vt sese probarat in prioribus, nouam suggerente materiam. Cuius, vbi non expleta solùm, sed etiam longè victa expectatio est, mirum in modum successu lætus, serió cœpit de extruendo à fundamentis, certisque reditibus firmando Collegio, deque amplificando operarum numero cogitare: quod postea cumulatissimè factum est.

25 *Colonię attributum Societati Trium coronarum Collegium.*

Coloniæ quoque cùm Leonardus Kesselius, pauculiq; Socij cõductitia domo vterentur, longè maiore quàm pro numero fructu, optimi quique ac fermè doctissimi viri, qui Societatem intetiùs norant, vehementer optabant ad conseruandam religionẽ, sustinendumq; Academiæ splendorem, suscipi munus docendi. Expetebant id maximè Ioannes Gropperus probitate scientiaq; clarissimus, quem postea Paulus IV. quamuis inuitum Cardinalem nominauit, Gerardus Amontanus Prior Carthusiensium, & Euerardus Vilichius Carmelitarum Prouincialis. His in omnem occasionem intentis, & multa incassum expertis oblata hoc anno rei perficiendæ spes est, ex ea, quam subijciam opportunitate. Academia Colonienſis iam inde ab anno salutis M.CCC.LXXXIX. quo anno genita ex Parisiensi & propagata est, quatuor habuit disciplinarum Humanitatis & Philosophiæ Gymnasia, quæ Bursas illi nominãt. Ex his duo dumtaxat Laurentianum & Montanum supererãt hoc tempore, Corneliano & Cucano collapsis. Horum autem in locum Senatus populusque impensa publica Gymnasium nouum erexerant in area S. Maximini, Trium coronarum, ab ipsis Coloniæ insignibus impositio nomine. Huic nouæ Bursæ Regens (vt vocãt) quem primum præfecerant, Iacobus Lichius, Lutheranus tandem apparuit. Ergo cùm de hęretico summouendo, atque transferenda in hominem idoneum præfectura agitaretur, visum est Groppero, cæterisque amicis facilè impetrari posse, vt id Collegium traderetur Societati, si non habendum vt proprium, saltẽ administrandum quemadmodum alia alijs procuratoribus credebantur. Hinc enim propriæ opperiendæ sedis, atque interim iuuandæ reipublicæ occasionem fore. Hac re Ignatius cognita, tres continuò egregios viros Henricum Dionysium, Franciscum Costerum, & Ioannem Rhetium Roma mittit, qui, si fortè detur aditus, absque mora succedant. Decimo Kalendas Iulias optatissimi Coloniam attigere: maximeque quòd Roma venerant, cari vulgo erant & venerabiles. Rhetium origo quoque indidem Colonia, generisque nobilitas, quippe Ioannis Rhetij olim Consulis filium commẽdabat. Extemplò specimen ipsi suorum edere laborum exorsi, hinc ad populum concionibus Latinè Germanicèque habendis, hinc ad academicos diuinæ Scripturæ libris exponendis, omnia implent celebritate nominis sui. Costerus sacram 26
Genesim, Henricus Dauidicos Psalmos, Rhetius S. Matthæi Euangelium in Theologica schola explicabant; Magistrorum gratiam approbante frequentia auditorum, quantam Coloniæ ex longo tempore nemo recordabatur. Super hæc Costerus cum mundi fabricæ, cælestiumque orbium descriptionem, astrorum cursus, interualla, accessus, recessus, rationẽ dierum ac noctium, Solis Lunæque defectionem, aliaque id genus ex astronomica disciplina certis demonstrationibus ante oculos ponit, & venustate sermonis exhilarat; auditorium maximum non voluptate solùm, sed etiam admiratione complebat. Talibus conciliata experimẽtis ciuitas, Arnoldo Sigenio atque Hermanno Sudermano Consulibus, itemque toto Catholicorum Senatu fauentibus, XVI. Kal. Decembris nouum Trium coronarum Collegium Ioanni Rhetio nominatim attribuit, ex quo solenne Regentium cæterorum sacramentum exegit, aliaque præterea conditiones adiecit: quæ quanquam ab Societatis instituto paulò alieniores, tamen de virorum sapientum sententia, vt diuino cultui seruiretur, acceptæ sunt: inque nouum Collegium anno proximo ineunte, familia egregijs iam Tironibus aucta, Socij facilè viginti migrarunt.

27 *Res præclarè gestæ Louanij.*

Louanij non minor, quàm Coloniæ motus excitatus est varietate & crebritate concionum huius præsertim initio anni. Conuenerãt eò Petrus Ribadeneira, & Bernardus Oliuerius, de Societate in Belgium recipienda, quod apud Philippũ Regem curabant, inter sese cõsulturi. Dum negotium adornant, inuitat Ribadeneiram Rector Academiæ, vt Latinè, quod iam pridem Franciscus Strada præclaro cum pretio operæ fecerat, aliquot cõciones haberet. Eòdem Ruardus Tapper Decanus, & Cancellarius vltrò impulit: prorsus vt videretur Deus Ignatij votis ac precibus hanc viris illis iniecisse mentem, qui id ipsum Ribadeneiræ ex Vrbe proficiscenti dederat in mandatis, vt Louanij Latinè concionaretur. Qui cùm prouinciam suscepisset, non fructũ modò vberrimum, cuius vel luculentum est pignus Iacobus Ledesma, Societati quæsitus, sed etiam plausum & admirationem, quod minimè sequebatur, ingentem collegit, adeò inuidia maiorem, vt qui idem curriculum antè tenebant, indicto sibi silentio, auditores ei se palàm discipulosque profiterentur: in quibus erat percelebris Doctor

Amerotius, qui solitus modò cum plausu audiri, iam cum omnibus suis discipulis attentus spectabatur auditor. Fuit etiam è S. Dominici familia pius & eloquens concionator Hispanus, qui post collaudatum Patrem, qui Latinè verba faciebat, auditores suos inuitauit, vt concioni secum adessent: ac totum præ se agens agmen accessit, documento sanè magno nostri oratoris facundiæ, sed modestiæ suæ non minori. Quo tempore cùm Adrianus quoque Adriani vernacula indigenarũ lingua, & Bernardus Oliuerius Gallica Euangelicas tubas secundissimis auditorum auribus inflarent, totius ciuitatis, tanquam ad subita tonitrua arrecti sunt animi: venustéque dicebãt, in homines Societatis, quòd tam diu audiendis modò confessionibus propè latuerant, ac repentè ad concionum lucem, tanta vi & linguarum varietate prodierãt, videri, vt olim in Apostolos, sanctum Spiritum incidisse. Neque aliam sanè commodiorem existimabat viam Ignatius Societatis in hominum notitiam proferendæ conciliãdæque ei auctoritatis, vt facilè reciperetur, quàm vt eiusmodi constantia pignora laborum in commune salubrium traderentur. Quanquam ipsi Ignatio, vt creditum est, ea reseruabatur gloria, vt Societati è cælo Belgium aperiret: quam in rem quantum sit antè laboris frustra susceptum, grati est animi recognoscere.

28 *Quantopere laboratum, vt Societas Belgio reciperetur.*

Antuerpiæ circiter Idus Martias admissus ad Philippum Regem Ribadeneira, post redditas Ignatij litteras, vt in mandatis habebat, exposuit, hominibus Societatis non id esse propositum, vt sibi vnis viuãt; sed vt enixè in proximorum quoque salutem ac perfectionem, Deo bene iuuante, vigilias suas & studia conferant. Multos in ijs Belgas esse viros probitate atque doctrina præstantes, qui exteris nationibus magnas afferrent vtilitates. Hos apud populares suos in Belgio, tum confirmandis Catholicis, tum conuertendis hæreticis, tum erudienda iuuentute, quæ incitatissimè ad exitium rueret, haud dubiè vtiles fore. Multos item magnæ spei adolescentes eumdem Ordinẽ ex ijs prouinciis ingressos, qui nihil aliud quàm signum, quo in patriam reuocẽtur, ad alacriter in ea pro Dei gloria laborandũ, expectent. Societatem, vti Rex optimè norat, Religionem esse auctoritate Sedis Apostolicæ comprobatam, multisque in Europæ regionibus opportunam rei Christianæ publicæ nauare operam, conatique exemplo, auctoritate, doctrina populos adducere ad officium erga Deum ac suos Principes conseruãdum: cupere ergo Maiestati Regiæ, vti iam in cæteris prouinciis, regnisq; ei subiectis licebat, quidquid obsequii posset, exhibere; eoque studiosiùs, quo maturiùs incendio hæreticorum indies inualescente, oporteret succurri.

29

Verùm necessariam esse manum atque benignitatem regiam, qua excipiantur, certisque collocentur in sedibus: ac diuturnior quo sit fructus, vti reditus permanentes, si quos populi pietas donabit, ad sufficiendos in locum senescentium ac morientium operarios nouos, recipere ius sit. Id Societatis parentem ac moderatorem Ignatium, pro eo quantũ diuinam gloriam, & felicitatem commissarum regiæ fidei gentium exoptaret, precari suppliciter: facturum Regem excellitate animi sui, locique, in quo à Regum Rege collocatus erat, itemque suo perpetuo Catholicæ fidei propugnandæ studio dignam rem. Et quoniam nonnulli cunctarentur Societatem admittere, quòd à Rege non item in Belgium, vt in reliquam eius ditionem recepta esset, auctoritate sua moram omnem exteris quoq; populis nutum eius spectantibus ablaturum. Denique existimaret, nihil nos nisi Dei eiusque obsequium velle. Cùm finem dicendi fecisset, benignè Philippus cuncta sibi rectè percepta ait, & responsum daturum. Capita postulati, vt erant scripto comprehensa, accipit, expendendaque Viglio Zuichemo Concilij Præsidi tradit. E Proceribus regijs nemo vnus causam perinde suscepit, atque Gomus de Figueroa, tum Comes, deinde Dux Feriæ. Erat is è Principibus, quos Magnos Hispani vocant, præsidij regij Præfectus, familiariter vnà cum Rege educatus, eidemque gratissimus, Societatis verò perstudiosus tum sua voluntate, tum suorum causa, quòd Antonium à Corduba in ea germanum habebat: eamdemque vtriusque mater Catharina Marchio Plegi, & cuncta domus vnicè diligebat. Is cõueniri quos oporteret, sedulò auctoritate sua & colloquio præparare, idem omnes conficiendi negotij vias rimari; non labori, non gratiæ, non industriæ vlla in re suæ parcere, tanquam suam causam grauissimam ageret. Is demum, vbi traditum libellum à Rege Viglio accepit, vrgere Præsidem, docere, diluere quæ obiectabantur. Et erat profectò acre variũque certamen. Curiones populi, Episcopi, Pastoresque alij, ac nonnulli Religiosorum Ordinum, siue falsa imbuti opinione, siue quòd detractum iri suis commodis accessu noui Ordinis suspicarentur: in primis verò hæretici furtim, perque cuniculos obsistebant. Cæsarauguſtanus tumultus passim decantabatur, quo & amici auertebantur, & animos aduersarij sumebant. Ex Hispania item litteræ ad Regis curiam peruenerũt, quibus nunciabatur Theatinas (hoc nomine describebant mulieres, quæ Societatis templa frequentabant) ter in die communicare; de nocte media prodire domo, itare ad Theatinos, (sic appellabant nostros) quam vsque eò impudentem fabulam vt non defuerant qui scriberent, ita non defuere qui inter viros principes celebrarent. Adeò Diabolus nomen huius paruiagminis, quod videbat contra se & gerere fortiter bellum, & indies toto orbe terrarum latiùs apparare, siue opprimere, seu ludicrum ac despicatum facere apud eos præsertim, qui plurimùm in vtramque partem poterant, conabatur. Calumniæ illæ enatæ in Corsica superioribus annis, tametsi eas veritas cum insigni Societatis laude, nec mediocri obtrectatorum nota dispulerat; tamen inuidiosè inter aulicos spargebantur. Denique tam multi quotidie variis è terræ partibus famosissimi afferebantur sermones, adeoque arripiebant multi auidè, multiplicatosque proseminabant, vt amici optimum factu ducerent, si ad mendacia dumtaxat extinguenda vir eo loco de Societate aliquis magnæ auctoritatis, siue Araozius, siue Borgia moram faceret. Dissentiebat tamen Ignatius: qui vbi duci negotium vidit, sæpè admonuit Petrum, vt nequaquam desideret in

30

31

regia,

regia, sed Louanii, aut quapiam vicina in ciuitate habendis concionibus, aliisque obeundis instituti Religiosi muneribus occuparetur: id non ad tempus modò ponendum vtilius; sed ad negotium quoque conficiendum opportunius affirmans fore: quod publicæ vtilitatis perlato ad regiam exemplo & pignore, qualibet efficaciùs re fama ipsa esset patrocinatura. Opportunè item perlatæ sunt litteræ, quibus quàm honorificè restitutum Cæsaraugustæ Collegium esset, exponebatur: quarum exempla Feriānus Comes rerum ignaros edocturus, statim excerpsit. Cæterùm Viglius aduersariorum strenuè agebat causam; Episcoporum iura Societatis priuilegijs imminui dictitans, subsidia Mendicantibus, auersis aliò piorum eleëmosynis, defutura, aliaque huiusmodi, satis & auctoritate Sedis Apostolicæ, omniumque propè gentium, apud quas Socij agebant, experimento ac testimonio refutata. Nec Ribadeneira redarguebat obscurè. Quam enim rationem esse, quemquam molestè ferre, si potestate Societas vtatur sibi à Christi Vicario impertita? Nempe potestatem in Christiana republica à Christo Domino omnem duci, perque Romanum Pontificē inter homines deriuari. Ex
32 hoc fonte manasse quidquid illi tātopere sibi cōseruari integrū vellent: ex hoc eodē aliquid Societati aspersum, si sua iura vellēt intacta, cur vellent minui aliena? Rixari, vt tandem ad labores perrumpamus, nobis quidem rationes mortales intuentibus ne quaquā expedire. Sed enim, quòd vltrò tot molestijs accersamus molestias, quas prouincia sine dubio Belgica esset plurimas allatura; id quidem non nisi eò spectare, vt eos, quorum in humeros totum onus periculoplenissimum incumbit, aliqua ex parte leuemus: quod profectò ne defugeremus vltrò oblatum, verius erat ipsos à nobis contendere. Mirum planè videri in tanta custodum penuria, & verò etiam ignauia perfidiaque, tam multis vndique luporum crudelissimorū agminibus miscellum Christi gregem vi dolisque dirum in modum laniantibus quempiam indignari, si quis pro tenuitate sua animas, quas Deus sanguine æstimauit emitque suo, vel cum periculo capitis studeat conseruare. Quid? æquumne est quemquam censorem fieri Romani Pontificis, quæque ille decreuerit vocare in iudicium, vtque voluntas ferat circumscribere, corrigere, mutilare? Circumspiciant cæteras terrarum oras, intelligent Societatem Pontificia liberalitate, nonniti cum bona Pastorum venia vti: neque Belgicis Pastoribus æmulos, sed
33 adiutores & administros adesse. Hæc aliaque huiusmodi multa cùm Petrus demonstraret, quid contrà obijceret Viglius non habebat, nisi quemdam timorem nimis in longum prospicientem; ne quando aliqui fortè existerent, qui auctoritate abuterentur. quasi verò tum coërceri non possent, qui id facerent: & pericula in rebus humanis præcaueri omnia vsque quaque, atque eorum omnes quasi fibras euellere, & semina elidere mortalibus datum esset. Denique post multa certamina admissa Societas est, sed ob conditiones adiectas aditu perangusto. Quas postea conditiones anno quarto huius sæculi & octogesimo idem Philippus Rex, vt morum boni publici, segetemque dissidiorum planè sustulit. Quidquid tamen impetratum nunc est, id Comiti Feriæ inter mortales debetur, & Mariæ Caroli filię, quæ cùm opportunè in Belgium è Boëmia patrē recessum in Hispaniam meditantem salutatura venisset; Societatis causam apud germanū suum Philippum studiosissimè egit. At verò inter Beatos Ribadeneira Ignatio tribuebat. Cùm enim septem mensium dimicatione nihil penè esset promotum, difficultatesque in dies nouæ aliæ super alias coorirentur, tertio post Ignatij obitum die transacta res est, tametsi litteræ paulò pòst Societati sunt datæ.

Idem sub tempus Tornacense Collegium lues pestifera deuastauit. Perpauci in eo domicilio versabantur: sed tanta opinione sanctitatis, vt Ludouicus Blosius vir pius ac doctus, affirmaret multos, vel sola sanctimoniæ eorum fama ad meliorem frugem redire. Quinimo si quando in familiaribus congressibus hæretici Catholicis insultarent, quasi iam degenerassent à moribus priscis, solebant eis Catholici sanctitatem opponere Patris Quintini, quemnam ei viro simillem ipsi virum haberent, interrogantes. Hunc 34
primum è Socijs Iulio mense orta pestilētia, dum *Moritur P. Quintinus vir præstantis virtutis.*
vitam suam caritati proximorū posthabet, communi correptum malo die B. Mariæ Magdalenæ immortalitati transcripsit: virum planè excellentibus Dei donis, humilitateque in primis & caritate insignem. Subinde & quidam Nouitius Nicolaus nomine occidit. Postremò xi. Kalend. Septembris Bernardus Oliuerius ereptus est: ita vt 35
solus Tornaci reliquus fieret Antonius Bouclet- *itémque Bernardus Oliuerius.*
tus, grauiter ipse quoque laborans. Hæc habuit nobilia fundamenta Tornacense Collegium, homines qui non operam modò suam, sed & vitam in auxilium animarum tradidere. Magnum verò damnum & Quintini & Bernardi factum est funere. Nam Quintinus præter cætera singularia dona, quibus Societatem ornabat, Canonicatus sui prouentibus Tornacensis Collegij sustinebat initia. Præfuerat (vti suprà memorauimus) etiam Romano Collegio: conuocatisque in discessu fratribus tria hæc suprema reliquit monita. Primùm obedientiam religiosissimè colerent: deinde P. Ignatium plurimi facerent: postremò vsque ad mortem insisterent in orationibus ab Deo, vt verum sibi Societatis spiritum largiretur. At Bernardus nō modò Louanij Tornacique sic Catholici præconis perfungebatur munere, vt longinquis ab oppidis audiendi studio mortales accurrerēt; sed ipse quoque tenuissimam sui corpusculi valetudinem robustissima animi caritate fulciens, in vicinas excurrebat vrbes, vbique vel Catholicorum corrigens mores, vel flammas coërcens hæreticorum: recensque institutam prouinciam, vti suprà demonstratum est, morte sua orbam reliquit.

Ex superioris temporis nocte Societati paula- 36
tim luce in Gallia redeunte, Parisijs, quanquam *Res Gallica.*
ægrè, impetratum est tamen, vti liceret ad Societatem transferri ius ædium, quas ei Claromontanus Antistes in ea vrbe donabat. Billomi verò in 37
Aruernia magno nomine Collegium exortum *Billomas Collegij primordia.*
est. Accessit ad eos, qui proximo anno præcesserant, cum Sociorum manipulo ex Italia Ioannes

Baptista Viola, & rite omnia comparauit. Tum distributis in classes quinque latinitatis & eloquentiæ studiosis extremo Iulio suscepta docendi prouincia, Clayssonio sacrarum Litterarũ interpretatio delegata, & rudimentorum Dialecticæ explicatio, dum idonei Philosophiæ auditores succrescerent: qui quidem institutis in scholis initio quingenti, extremo anno fama vndique exciti facilè septingenti numerabantur. Gestiebat Antistes ad fausta primordia. Gratulabatur sibi priuatim ac publicè vniuersa ciuitas, nec vllum faciebat finem prædicandi disciplinæ modum & ordinem siue litterarum, siue virtutis. Multiq́ue, dum quotidie Missæ sacrificio numerosa ea soboles interesset, ea solùm causa cõfluebant in templum, vt nouo spectaculo singularis in ea ætate pietatis atque modestiæ fruerentur.

38 *Natalis ad quærendã Romano Collegio subsidia missus.*

Huius initio anni Natalis, & Ludouicus Consaluius in Hispaniam nauigarunt. Vix Romam reuersus è Germania, perlustratisq́ue Collegiis Italicis Natalis attigerat, cùm Hispanien sem illi profectionem B. Pater iniunxit; vt agens cum Borgia aliquid in Romani Collegij subsidiũ, ac, si fieri posset, perpetuum expediret. In eius absentia Romæ & in prouincijs Italiæ Commissariũ Beatus Pater Lainium declarauit. Consaluius remittebatur in Lusitaniam nouo Prouinciali Turriano comes futurus. Qui cùm probè B. Ignatii disciplinam vsu & obseruatione didicisset, quo eam faciliùs in Lusitania constitueret, Socios Roma duodecim deducebat. Prosperum nauigationis exitum præcognitum à B. Patre Natalis existimauit. Cùm enim discessuros Ignatius interrogasset, maritimum ne an pedestre præoptarent iter, Natalisq́ue mari eundum videri sibi respondisset: nihil tum ille responsi dedit; sed die postero maritimum vtique tenere iter iussit cum magna benedictione. Qua Natalis ex formula fiduciaq́ue loquendi spe bona completus, totam rem in sacerdotali Breuiario suo ad monumentum scripsit. Consaluio, ac Sociis Murcia in Lusitaniam porro tendentibus, Natalis demandatam sibi procurationem vrgens, pia Borgiæ, & Antonij Cordubæ liberalitate, confecit de sententia. Contulit & suum Bustamantius symbolum, ex conquisitis eleëmosynis aureos nummos quingentos; idq́ue tam prompto largoq́ue pectore, vt scriberet vir optimus libenter se quidem vel Saracenis libertatem suam venditurum, vt Collegium Romanum totius Societatis nationumq́ue commune omnium, quoq́ue nullum toto orbe Christiano pium opus auxilio dignius agnoscebat, eo, quantulumcunque id esset, pretio subleuaret. Attulerat Roma Natalis nomina Sociorum, quos in Hispania ad solennem Professionem Ignatius destinarat. Borgia Baptistam Barmam Murcia aduocatum Vallisoleti cooptaturus, existimauit è re fore, si quemadmodum biennio antè in Lusitania coram Rege ac Principibus cuncti Societatis gradus publicè in conspectum dati fuerant, item in Castella darentur; quo planiùs totius huius familiæ descriptionem ac membra viri principes intelligerẽt, ac sermonũ auferretur materia quibusdam, qui Theatinos clanculùm ac furtim sua tractare calumniabantur, quasi lucem odissent, & hominum oculos formidarent. Id cùm plerisque Patrum consiliũ probaretur, die S. Barnabæ, Nuncio Apostolico, Carolo Principe Philippi filio, multis Proceribus ac Dynastis, eq́ue regio Concilio primarijs viris, & cunctis ex Religiosorum Ordinibus præcipuis Præsulibus ac Magistris in Societatis templo spectantibus celebritas edita est. Verba fecit Araozius aptissimè, maximoq́ue cum audientium motu de Societatis institutis atque functionibus. Deinde Borgia ad sanctum altare sponsionem recipiente, accedens Barma quatuor solennia Professorum emisit vota: mox Hieronymus Portillus domus Septimancensis Rector tria Coadiutorum spiritualium, vnus ex Coadiutoribus temporalibus sua, itemq́ue vnus è Scholasticis sua emisere. postremò quinque accesserunt, inter quos erat Cæsarei ac Pontificij Iuris Doctor Ferdinãdus Solierus, qui, vti postulabant, ad tirocinium Societatis admissi sunt. Absoluta ingenti cum omnium approbatione in templo cerimonia, Religiosos ex cunctis Ordinibus, qui interfuerant, Borgia inuitauit: quoq́ue magis honorificè & hospitaliter haberentur, super mensam anagnostes destinatur Natalis. Is dum recitat Apostolicas de Societate Iulij Tertij Pontificis litteras, per internuncium admonetur à Commissario, Latinè vt aliquid ad earum litterarum explicationem in medium afferat. Quo improuiso nuncio nonnihil sese commotum Natalis antiquæ vir ingenuitatis profitetur, non tam quòd dicere ex tempore difficile admodum sibi duceret, quàm quòd Franciscus, cui nulla in ipsum potestas erat; tamen quasi pro potestate ne præmonitum quidem compellasset. Sed enim veteris Adam commotiunculis rationis fræno repentè cohibitis, ita Deo iuuante dixit, vix vt crederetur non accessisse præmeditatus. Multa idem ex occasione ad Romanæ Societatis morem, in quibus fuit Collegijs conformauit, præcipuè in Septimancensi Domo Probationis: quanquam nulla re ibi, nisi fræno opus erat. Multi erant Nouitij prænobiles genere, sed multò quàm terrena claritudine Christianæ humilitatis magis luce conspicui. In his Ioannes Emmanuel vilissimo in amictu, tam omni vacuus malo pudore seruilia obibat officia, obsonatumq́; in forũ prodibat cum sporta, ac si innutritus in eo fuisset munere: compensabatq́; hanc tironis sui præclaram indolem magister cælestis, liquidissimis eum cæli deliciis inter ea ministeria cõplens. Quam Ioannes diuinæ indulgentiæ aurã grato excipiens sinu, eaq́ue longiùs ad despicientiam sui prouectus, cùm consueta tria vota Religiosorum emisit, quartum adiecit, si sancta obedientia fineret, in domestici adiutoris officio, Deo quamdiu viueret seruiendi. Haud minore alacritate Garzias Alarconius familiæ suæ splendorem, seq́ue ipsum opprobrio exornare crucis studebat. Coquo Septimancæ inseruiebat, cùm Vallisoletum accersitus à Commissario Francisco, tanquam mendiculus perrexit in curto ac lacero sago, tibialibus multifariam ruptis, sine pallio: eodemq́ue habitu, vt penitus vanum sæculi fastum crucifigeret, regias ædes ingressus, vbi multos habebat è primariis propinquos ac notos, bene diu se oculis omnium spectandum præbuit.

39 *Bustamantij in Romanum Collegium pietas.*

40 *Varij Societatis gradus palàm declarati.*

41 *Domus Septimancensis feruor.*

42 *Ioannis Emmanuelis, & Garziæ Alarconij mortificatio.*

præbuit. Neque is dum taxat Tirones habebat ardor; sed veteranos quoque: inter quos nobile quasi vexillum præferebat Antonius Corduba. qui cùm Septimancâ vt veniret, impetrasset, nunquam videbatur meliùs habere ac lætiùs, quàm cùm per oppidum agere asellum publicè sineretur. Incurrebat inusitata iam veterum sęculorum virtutis species non in peritorum modò oculos, sed etiam rudiorum. Inde genere omni venerationis eam domum prosequebantur. Oppidanis, cùm quidpiam ex eis emendum foret, propè erat pudor vendere. Itaque magnam semper remittebant pretij partem, nec poterant prohiberi quin ipsimet domum nostram, quod emptum erat, deferrent. Superque hæc stipem largiter præbebant. Iamque ex hisce exemplis, & opportunis concionibus, colloquiisque & catechismi explicatione tota erat facies oppidi commutata.

43 *Montis Regij exceptus Collegium.*

Hac æstate cœptum est Montis Regij Collegium. Est Mons Regius haud infrequens oppidum in Gallæciæ regno, diœcesęos Aurien sis. Oppidanos, circaque accolas locorum asperitas, sed magis sacrorum cultorum inopia efferauerat: tetra mentium vbique caligo: scelerum ac superstitionum, vt in vasta desertaque silua, plurima & horrenda monstra. Alfonsus Fonseca & Azebedius Montis Regij Comes, Borgia Vallisoleti familiariter vsus, & Societate cognita, operas ex ea iudicauit idoneas illi solitudini repurgandæ. Accessit ad voluntatem Comitis mirè propensum Francisci Mantricij à Lara Aurien sis Episcopi studium: inter quem, & Comitè conuenit, vt sacerdotiorũ quorumdã partem, de qua lite inuicem contẽdebant, consensu in Collegij alimẽta conferrent. Ioan. Valderauanus cum socio antecursor mox & Collegio præfuturus, Vallisoleto missus pridie Annunciationis Deiparæ, quam propterea auspicem & patronam noui operis adsciuit; in Montem Regium venit. fauebat rei benegerendę quadragenarii ieiunij sanctior instans hebdomada. Itaque admota illico operi manu plurimos è populo, & quotquot in carcere reperit, sortem hominum, quo magis indigam, hoc mãgis destitutam aliena ope, salutari pœnitentia recreauit: idemque associans aurium patientiæ linguæ laborem, inueterata vitia è mortalium multorum exegit pectoribus, ac nominatim concione de sanctis Domini cruciatibus, cum

44

vulgo ingenerauit condonandarum amorem iniuriarum, vt multa inimicorũ paria, eodem loco simul cum fine concionis finitis inimicitijs in mutuos amplexus concesserint. Paulò pòst certa domo, ædeque sacra attributa, addirisque aliquot sacerdotibus ac laicis Collegiolum institutum est, cui à sancto Iacobo, totius Hispaniæ præcipueque Gallæciæ patrono, nomen Comes optauit. Tres institutæ latinitatis classes: iter quotidie diebus profestis ipso in oppido, diebus verò sacris in circumiacentibus pagis explicabatur catechismus. Missi & duo sacerdotes in montana. Ita multiplici via ad instaurandam pietatem enixè desudabatur, & adæquabat euentus felicitas operæ contentionem, & laboriosa Sociorum studia grata populorum voluntas. Verùm Franciscanorum Patrum, quippe quantum proficeretur æquiùs æstimantium, longè caritas eminebat. Vtebantur & ipsi consuetudine Sociorum; quoque hæc opportunior foret, suum prope cœnobium poni Collegium exoptabant: nec quidquam timebant magis, quàm ne ærumnarum moli Sociorum valetudo succumberet. Itaque cognito vnum iam morbo implicitum, pro salute eius sua sponte precationem ad Deum inter se perpetuã edixere. Episcopi Vicarius perinde vti Patres in omnium, ita ipse in eorum excubabat commoda. Quarta leucæ parte distat ab oppido secessus, cui ab dedicata Deiparæ æde, S. Maria ab Remedijs est nomen. Huc Valderauanum, & Paulum Hernandium ignaros omnino quid vellet, bonus Vicarius duxit: simulque peruenere, scribam, quem ad id silentio duxerat, iussit rite in tabulas referre, Societati se cum secessum tradere, addens eo consilio facere, quò interdum ab laborum perpetuo cursu diuerticulum eis atque perfugium esset.

54 *Res Collegij Placentini.*

Placentinis Socijs, vt alijs fermè in Hispania, maximum attulere negotium ęgri, quorum ingẽtem prouentum annonæ caritas fecit. Eratque is vulgo sensus, nemo vt satis vitę suæ mortiue consultum crederet, nisi quempiam è Collegio aduocasset. Geminabat Societatis ad omnes gratiã præstans Episcopi virtus, quippe quæ secundùm Deum Villanouæ ac Borgiæ merito adscribebatur. Is autem multitudine familiarium ablegata, paucis tantùm sacerdotibus reseruatis, quibuscũ in mensa, consuetudine, cunctaque vita, ex æquo quasi cum fratribus agitabat, in publicæ pietatis opera, & alimenta pauperum suos reditus conuertebat. Quam ad rem ingruente hoc anno penuria ac fame, multiplici est vsus industria. Primùm robustos ac beneualentes ad Collegij ædificationem accipiebat. Deinde familijs centum, quarum inopiam aggrauabat pudor, sibi assumptis, cæteras è vulgo inter primores ciuium alendas distribuit: quibus, cùm Antistes tam illustri præiret exemplo, verecundia fuit non sequi. Ad hæc confluenti ex agris pagisque turbæ ferè quingenis præbebat quotidie epulum, hominibus Societatis vtens administris. Ex quibus item duos in Castrum Iulij, quæ altera Placentini Episcopatus est ciuitas, vt ibi centum ac viginti pauperes pecunia ipsius alendos curarent, misit. Interea Collegij ædificatio ducentarum ac sexaginta operarum assiduitate procedebat egregiè, lætissimis Placentinis, nec non Deo haud obscuris opus significationibus approbante: inter quæ illud vulgò referebatur, quòd cùm aream quamdam prorsus necessariam vendere quidam ciuiũ cunctaretur, dum is celebrem ad ædem S. Mariæ à Francia nomine, Salmanticam versus peregrinationis ergò pergit vnà cum coniuge; hanc in itinere ciusmodi pressere mentis angustiæ, is præterea cordis dolor perstrinxit, planè vt mori se proclamaret, neque alia causa, nisi quòd vir areã illam diuino dedicandam obsequio vendere Antistiti cunctaretur. Quibus rebus vir commotus Placẽtiam relicta in diuersorio vxore, iter vertit, remque bonus ac volens cum Præsule transegit, tam præter omnium expectationem, vt qui hominis callebant ingenium, hanc eius mutationẽ propiorem miraculo ducerent quàm coniugis ægrotationem.

Cæsar-

46 *Cæsaraugusta nondum certa tranquillitas.*

Cæsarauguſtano Collegio ab fœda ſuperioris anni tempeſtate nondũ redierat certa ſerenitas. Erant, qui Pontificium iuſſum afferri ex Vrbe ſermonibus ſpargerent, quo declarabantur noſtri anathemate obſtricti, & Collegium loco dimouebatur. Quod quanquam fabuloſum, tamẽ rudem apud multitudinem verè nocebat. Erant qui palàm è ſuggeſtu frequentem diuinorum myſteriorum vſum inceſſerent, eiuſque commẽdatores in erroris ſuſpicionem vocarent. Erant qui Sorbonico euulgando decreto nouas molirentur tragœdias, ſed omnia protegente ſuos famulos Deo, caſſo ſtrepitu detonuere. Libellus de vſu frequenti Euchariſtiæ à P. Chriſtophoro Madridio Romę concinnatus, edituſque hoc anno Neapoli, & Cæſarauguſtę vulgatus peropportunus fuit. Quippe planum factum eſt ea de re quid viri ſanctiſſimi doctiſſimique ſentirent. Deinde quædam litteræ de rebus, quæ ab Societate in India gerebantur, ex Luſitania, vbi typis impreſſæ fuerant, allatæ multorum animos demulſere. Omnes etiam vehementer mouebat ſacrorum Inquiſitorum auctoritas, qui plurimùm & conſuetudine Parrum vtebantur & operâ. Horum alter erat Gaſpar Ceruantes, qui paulò antè Cęſarauguſtam Hiſpali venerat: ac fortè ex itinere tranſiens Corduba, Nouitijs nondum Granatam abductis, ita eorum adamauit diſciplinã, vt ex eo tempore cœperit cogitare de Probationis domo inſtituenda, quam multis pòſt annis tandem Archiepiſcopus & Cardinalis Tarracone inſtituit. Is animaduertens in contemptum Apoſtolicæ Sedis decretum Sorbonicum euulgari, eaque re multis ſermonibus, quibus obedientia Romano Pontifici debita ſenſim laxabatur, paſſim materiam ſuggeri; pro poteſtate edixit vt quiſquis ea ſuper re ſcripta haberet, ad ſanctum Tribunal afferret: grauiuſque de eo negotio obloquentes, tanquam de Pontificia ac legitima Religioſi Ordinis approbatione malè ſentientes ſancto Magiſtratui indicaret. Omnium autẽ maximè Societatis iuuit cauſam ipſa patientia, modeſtia & in rectè factis conſtantia Sociorum. Tres egregij ſacerdotes, Alfonſus Romanus, Ludouicus Santanderus, & Balthaſar Pinna in eo Collegiolo verſabantur. Hi dum omni ope ſtudent, nullam vt offenſionum aut ſermonum præbeant cauſam, Deoque freti, & conſcientiæ ſuæ teſtimonio læti, perinde ac ſi proſpera irent cuncta, in omnem bene de omnibus merendi occaſionẽ accincti vigilant; non ſolùm dubitantium animos inclinauere ad ſuæ innocentiæ partes, ſed etiam aliquot ex aduerſarijs obſtrinxere bene merendo. Ter hoc anno Santanderus ſacrorum Quæſitorum miſſu, & ampla ab eis poteſtate inſtructus, in circumiectos populos, præſertim ad viſendos erudiendoſque nouos Chriſtianos, excurrit. Quos ita paterna eius caritas & ſuauiſſima comitas capiebat, vt qui nil cæteroqui grauiùs quàm doctores Euangelicos pati poſſent; tamen Santandero domum ac victum daturos pollicerentur, ſeque bonos Chriſtianos fore, ſi verſari apud ipſos vellet. His rebus Cæſarauguſtanorum animis magna ex parte mitigatis, acceſſit extremo anno Ioannes Ramirius; dein etiam ipſe Prouincialis Franciſcus Strada, quorum ſingularis facundia propè omnes inuidiæ faces extinxit.

47

Dum autem aduerſis obluctatur fluctibus Cæſarauguſtana nauicula, æſtu flatuq; ſecundiſſimo Murciana prouehebatur. Iamque Antiſtes ſeptem ſacerdotes, quinque non ſacerdotes acciuerat. Ex quibus aſſiduè minimùm duos volebat per pagos & oppida peregrinari Apoſtolico ritu. Aliis interim in vrbana prouincia magno animorum certamine conſuera Societatis munia tractantibus, feruebant vtique multæ & variæ officinæ virtutis. Sed nihil erat iucundius, quàm, cùm varijs in templis cœtus magni nouellę ſobolis catechiſmo eruditentur, audire totam Murciam innocentium vocibus perſonãrem: quibus vulgò aiebant adultorum peccatis vitiatum corruptumque perpurgari aëiem & conſecrari. Eadem catechiſmi explicatio cœpta hoc anno Barcinone quotidie ſub veſperam, diebus feſtis ſub meridiem, additis ad extremum conciuncula, ad prouectiores, munuſculis ad puerorum ſtudia incitanda. Iſque labor vſque eò probabatur in vulgus, vt vel ab iis, qui cæteris Societatis laboribus obtrectabant, commendationem exprimeret. Adultius hoc erat opus Gandiæ, maximè ſi vſquam florens. Socij ei magis magiſque fouendo perſeſe ſportulas feſtiuas elaborabant è ſparto, præmiola & illecebram tenerioris ætatis.

48 *Murciani Collegij progreſſus.*

49 *Catechiſmi frequentia & vtilitas.*

Valentiæ Ioannes Ramirius, is quem dixi Cæſarauguſtam extremo anno profectum, veteranus Eccleſiæ miles, tiro huius cohortis, egregia poſuit fundamenta ſui tirocinij. Latiſſimè ille notus, diuinoque plurimùm verbo pollens, Magiſtri Auilæ ſuaſu, cuius è ſchola prodierat, tanquam ad congruentem ſibi locum ad Societatem acceſſerat initio anni, ſecumque Iacobus Miro Prouincialatu Luſitaniæ defunctus, cùm ad Valentini Collegij rectionem veniret, Ocaniæ receptum Valentiam duxerat. Annunciationis Deiparæ ſacra luce votis rite nuncupatis viſus eſt nouo quodam ſpiritu cælitus imbui. Itaque ad ſuggeſtum continuò remigrans maiore vi, vt ipſe magis ardebat, vibrare faces, & incendere honeſti amore populos cœpit. Inde carceri, noſocomio, alijſque per vrbem calamitoſis ſubuentum, non læta modò, ſed ſtupente etiam ciuitate, vbi vidit præcipuos nobilium ſtipem pauperibus emendicare per domorũ oſtia, & vrbis vias: nihiloque minùs, cùm perditiſſimorum hominum obdurata in ſcelere immutata ſunt pectora. Poſtremò impudicitiam in ſuis caſtris adortus, concione vnica ex triginta circiter famoſis, duas & viginti ab fœdo & exitiali quæſtu abſtraxit, & collocauit in tuto.

50 *Ioannes Ramirius Societatem ingreditur.*

In prouincia Bætica Socijs antè currentibus nouum addidit impetum Prouincialis Buſtamãtius, quem Borgia teſtabatur quàm qui præſtantiſſimè muneris ſui partes explere. Cunctæ eius curæ eò conferebantur, vt regularũ & Conſtitutionum vel puncta & apices ſeruarentur: fat ipſas cum diuina gratia ad perfectionem adipiſcendam affirmans habere virium, nec præterea quærendum quidquam: ſicubi in Hiſpania diſciplina laxior videretur, inde eſſe quòd neutiquam tanta quanta oportebat cura, ad legum præſcriptum omnis vita componeretur. Nec verò leges ex ijs

51 *Conſtitutionum ſtudia diligens ſumma cura Buſtamantio.*

vllam

vllam obseruatu difficilem: dum seriò inducatur animus. & quia in paruis Collegijs non possunt ita perfectè seruari, propterea negabat ea susci-
52 *Collegiolum in Sanlucari oppido inchoatum remouit:* ut pienda: eamque ob rem Collegiolum quod Sanlucari in oppido ac portu celebri fuerat biennio antè inchoatum, vbi primùm hoc anno Ducis Methymnæ Sidoniæ vxor, quæ præcipuè id impetrauerat alebatque, excessit è vita, quia certi firmamenti incrementiq; iustam ad formam spes non nisi sera admodum apparebat, consentiente Ignatio remouit. Ibi Ioannes Paulus cum tribus Socijs habitabat, fidelis operarius, sanctusque vir, re & populi opinione, quam miracula interdum affirmabant: quo ægriùs summiæquè atque infimi tantum sibi columen eripi doluere. At Bustamantius multo amplius ac diuturnius commodum, quàm vnius aut alterius populi domestica Societatis disciplina conseruanda intuens, ne Marcenæ quidem Dominis item paucos ad Collegij initium postulantibus indulgendum censuit. Verùm ita prudenter apteque exposuit, quàm in Dei cultum, eiusque famulorum atque adeò totius populi bonum cederet, antè certa ad victum subsidia ædesque ad habitandum, ac diuina tractãda comparata esse, vt adiecta ad instituendum ædificium cura conquirendumque vectigal, ipsius sententiam sensui suo, si non libẽter, peramanter certè prætulerint. Marcenam,
53 *Excursiones multæ ac fructiles ex Collegio Hispalensi.* Nieblam, Sigam, nouemq; alia in oppida excursum ab Socijs Hispalensibus est id inter cætera curantibus, vt scholas catechismi excitarent. Itaque nõ ad aliud antè se transferebant oppidum, quàm virum idoneum ac pium inuenissent, qui cœptũ ab ipsis opus eadẽ ratione prosequeretur. Nec solùm animis, sed etiã corporibus, cùm dirè fames in agrestiũ ac vulgi turbas sæuiret, excitata opportunis clamoribus locupletũ misericordia, subuenere. At ipsa vrbs Hispalis tota ferè personabat catechismũ vel discentium, vel docentium vocibus, cùm cætera quoque religionis excolendæ industria bellè procederet. Sed Granatæ in
54 *Granatensi Collegij præclara functiones.* primis cuncta erant secunda. Nimirum & ad Antistitis vsque eò propensi voluntatẽ formabãtur studia ciuium, eiusdemque vicissim fauore prouecti Socij, se ipsos, vti dabãt in labores alacriùs, ita reddebant amore & obseruantia digniores: exeoq; nobili studiorum certamine messis exuberabat lætissima pietatis. Nullum hîc vacabat Societatis officium, ad conciones, catecheses, spiritualia exercitia, diuina Pœnitentiæ Eucharistiæque mysteria concursus optabilis: in custodijs publicis, hospitalibus domibus, cœnobijs virginum, in plateis & compitis crebra ardensq; declamatio, & mirificè salutaris. Ipsi lupanari
55 *Basilius Aulæ moritur.* frequenter diuini verbi faces inferebantur, multæque ijs incensæ mulierculæ ad pudicitiam conformatæ. Basilio Auilæ, qui huc Hispali venerat, ingens aderat ex vero nomen. Nullis capientibus septis affluentis ad eum concionis frequentiam, latis in areis, cæloque libero sæpè tonabat: quem tamen ipso anni huius autumno ex oppido Loxa, pietate egregiè restituta, multis scelerum ac vitiorum prauarumque consuetudinum fugatis profligatisque millibus, onustũ spolijs, actriumphantem reuersum, acerboque subinde raptum funere, non tam Granata, quàm cælum excepit Ingens reliquit sanctitatis nomen: egregiamque strenui & frugiferi operarij formam. Nulla dum propria erat Collegio sacra ædes, sed auctore & adiutore Antistite, relicta, quam adhuc inhabitauerat, domo situ angusta, nec admodum salubri, domum conduxere peramplam, vacuamque iuxtà aream coëmere templo ædificando. In eam domum vere medio commigratum est: eodemque Tirones Corduba simul ædium laxitate, simul piorum beneficentia inuitante, traducti. Horum accessũ ampliùs Sociorum triginta nullo penè censu Granatæ affatim pascebantur, plerisque ciuium ita de conquirenda ijs stipe laborantibus, ac si vnusquisq; existimaret eam ad se propriè, nec nisi ad se prouidentiam pertinere. Inter Nouitios erat Petrus Martinius Archiepiscopi consobrinus, qui Philosophiæ antè professor, eius emenso curriculo ad perfectę virtutis stadiũ, cum vno è discipulis, Archiepiscopo summè volente, transijt. Hic Christianæ quoque Philosophiæ dudum in sæculo studiosus, vtque putabat, magister, vbi inter Societatis Tirones cœpit discipulus fieri, ingenuè multumque admirans profitebatur planè vsque ad eam diem se iter veræ sapientiæ in tenebris cæco pede tenuisse: sed postquam ad eam scholam accesserit, clarum quemdam sibi diem obortum: videriq; sicut ad certam viam & rationem Aristoteles Philosophiam redegerat; ita eo loco reperisse virtutis exercitationem in ordinem ac modum & quasi artem redactam. Quo diuino lumine vrens ita in sui despicientiam proficiebat, vt infra hominem haberi vellet: solebatque dicere, cùm ad id temporis Deum inter pulchras conceptas mẽte imagines sublimesque contemplationes inuestigasset, iam demum compertisse, non posse meliùs inueniri, quàm si quis, id quod de se Psalmista loquitur, vt iumentum fieret.

56 *Tirones Cordubæ traducti Granatam.*

Cordubæ Leopoldus Episcopus, post diuturnum dissidiũ cum suo Clero, haud nullâ Sociorũ operâ reconciliatus est. Vius inde & magis ad Societatem adiungi. Concessit enim, quod antè negarat, vt in Collegij sacello sanctissimũ Christi corpus asseruaretur: quod magnifico apparatu illatum est. Translatis Granatam Nouitijs Philosophiæ curriculum institutum est Cordubæ. Hîc Antonius Madridius etiamnũ Tiro cùm catechismum explicaret, ea loquebatur vi, ipsas vulgò vt ferrent columnas ad eius verba concuti ac contremiscere. Cùm aliquando mulieres ab impudicitia conuersas rerum laborantes inopia auditorum beneficentiæ commendaret; continuò viri ad quadraginta inter se societatẽ coiere, vt iñ orbem ei gynæceo diebus singulis singuli alimenta suggererent. Verumtamen cùm Madridius adhuc Nouitius parciùs cum populo ageret, penes Antonium Ramirium erat suggesti gloria, quam famulo suo in modestiæ atque humilitatis pretium videbatur Deus rependere. Docebat is Grãmaticam Cordubæ, simulq; ex occasione modò explicabat publicè catechesim, modò concionabatur varijs per vrbem templis. Certatim huc illucque accersebatur: & quò se cunque conferret, innumerabilis cõuolabat auditor hic, vt, cùm tẽpla, vicinæque viæ, & areæ refertissimæ essent, in templorum foribus statui suggestũ necesse esset,
57 *Res Cordubæ gestæ.*

quò

quò semel ad multiplex auditorium vox eadem (& erat sonora ac magna) cælestium aliquid mercium apportaret. Nec verò tanta audiẽtium studia luxuriabant in plausus inanes, sed in vberrimam virtutis solidæ frugem matureſcebant. Nõ aures leuiſſima deliniti dulcedine abibant homines, ſed compuncti corde tacitiq́ue, ac meditabundi, & conſilia nouæ vitæ coquentes. Inde iniuſta mercimonia deſerebantur, reddebantur dominis malè parta, lites componebantur, inueterata odia excidebantur, emergebant è cœno flagitiorum voluptarij. Inter cætera die S. Matthæi quædam virgo ita perculſa eſt diuini ſpiritu verbi, vt inter manus fuerit domum referenda: quæ ſimul primùm collegit animum, in vberem ſoluta fletum, omnem ſibi extrahere ornatum atque abijcere aggreſſa, nunquam præ ſtupore adduci potuit tota die vt aliquid deguſtaret.

58 *Res Luſitanica.*

In Luſitania plurimùm valuit Ludouici Conſaluij opera, &, quos ab Vrbe duxerat, Sociorum ad mores cum Societatis Romanæ moribus conformandos. Conimbricæ Regis poſtulatu non conuictorum modò quinquaginta inſtitutio ſuſcepta, quod initio memorauì; ſed addita etiam Græcæ linguæ ſchola extraordinaria, quam Theologi, Philoſophi, atque alij grauium ſtudioſi diſciplinarum, eorumq́; pars magna Religioſi frequentabant. Iamque è ſcholarum ſuperiore anno cœptarũ ſemente, læta albicabat virtutũ ſeges. Noua erat iuuentutis facies. Nihil fermè diſſolutum ac petulans, nullam turpitudinẽ dictorum, nullam iurandi temeritatem, nullos clamorum & rixarum tumultus, (vt aſſolet in eiuſmodi hominum genere: quod ſæpè cùm ſapientiæ ſtudia profiteatur, quodcunq; inſipientiæ documentum ſibi decorum ducit,) vidiſſes audiſſeſue per vias ac tecta Conimbricẽ. Adeò feroces feruidę ætatis impetus exhomologeſes mẽſtruæ, conciones hebdomadarię, familiares quotidiani ſermones, comitas aſſidua, & recta Sociorum exempla mitigabant. Ex diuerſis Religioſorum familiis triginta inter Societatis auditores numerabantur, quos inter ac magiſtros mutuis caritatis & obſeruantiæ certabatur officijs.

Conimbrica.

Ebora.

Eboræ, dum paterno planè ſtudio Cardinalis Henricus ſuum fouet promouetque Collegium, ab Rege Ioanne ſuo fratre impetrauit, docere vt ibi Philoſophiam liceret: primaq́; doctrinæ illius fundamenta Ignatius Martinius proſperè iecit. Non admodum ſalubre eſt Eborenſe cælum; eo magis ſtudebat Cardinalis Collegium tum ædificij genere, tum fontis, quem magno opere in medium periſtylium deducta aqua, conſtruxit, amœnitate, tum demum magnificentia ſacręſupellectilis ac cæteris hilaritatibus reddere opportunum & expetendum: ac Patribus, quid Religioſam deceret modeſtiam admonentibus, reſpondebat id quoque conſiderandum, quid ſe deceret Principem. Cæterùm præter conſueta erga ciues officia; quòd hic annus in Europa fœcundus morborum ac funerum fuit, Eborẽſium Patrum aduerſus decumbentes & occumbentes caritas latum habuit ſeſe exercendi campum conſtanter ac fructuosè. At diœceſim Andreas Ouiedus Epiſcopus antequam nauigaret in Indiam, virtutum ſuarum, paupertatis præſertim, ſubmiſſionis, & caritatis ſuauiſſima fama compleuit. Poſtulatu Cardinalis ſacrum chriſma ad populos per oppida pagoſq́ue circumtulit. In viã dedit ſe priſco ritu pedes, vno tantùm comite, ipſe ſibi miniſter ac famulus: quod Cardinalis, antiqua gaudens exempla repræſentari, non grauatè permiſit. Si quando defatigaretur, mulo clitellario vtebatur. Vetabat ſibi obuiàm iri. Ad xenodochia diuertebat: quod ægerrimè ferebant populi, machiniſq́ue prohibere omnibus, ſed fruſtra conabantur. Cùm ſæpiſſimè obiectarent inuſitatum id eſſe; reſpondebat Epiſcopus, fore vt poſthac poſſet id quoque vſitatum dici. aliàs negantibus in xenodochio lectum eſſe, Humi cubabimus (aiebat) atque illic humi libentiùs, quàm alibi in lecto. Ita fiebat vt, quamuis boni viri tanto ſtudioſiùs in Præſulis commoda curam intenderent, quanto ille fugiebat modeſtiùs; tamen multa perſæpè haberet ferenda. Quam tacita lætitia occaſionem arripiẽs nihil conquerebatur vnquam, nec perebat, quãuis interdum pro cetuicali, farcinula, quam ſecum geſtabat, vti inopia cogeret. Simul in oppidum venerat, vicatim ipſemet, ac propè oſtiatim populum inuitabat in templum ad ſacrum chriſma: qui labor, vt erat ſuperabundantis caritatis, ita ſuperuacaneus non erat. Nam cùm ante id tẽpus ex infrequentioribus oppidis ſolerẽt ſuſcepturi chriſma ad oppida frequẽtiora cõtendere, multa Andreas adiuit, in quibus nullus vnquam fuerat conſpectus Epiſcopus: eoq́ue Sacramenti eius memoria propè funditus obſoleuerat. Congregatis in templum populis pari benignitate ac ſtudio explicabat rei maieſtatem, quidquid præterea ad doctrinam atque exhortationem aptum videretur adijciens. Nec ſolùm benignè Epiſcopali fungebatur munere, ſed etiam vulgaris miniſterio ſacerdotis. Infimæ plebi vbique ancilluliſq́ue humillimis patientiſſimè aures confitentibus dabat; tanta inſuper cura, ne quam relinqueret diuinæ conſolationis expertem, vt ſæpè iam viam, quòd ſatisfactum cunctis putaret, ad aliud perrecturus oppidum, ingreſſus, cognito vel ancillam, vel puerum ſupereſſe, qui Pœnitentiæ aut Confirmationis Sacramentum non accepiſſent, placidiſſimè intermiſſo itinere in templum ſeſe referret: ac tum demum cùm reliquum neminẽ fecerat, cui quidquam deberet, ad populos alios ire pergebat.

59 *Andreæ Ouiedi virtutes Eborenſem diœceſim nauigaturi.*

61

Nihil magnopere lætum ac nouum offert Braſilia, infelix ac ſterile ſolum malignè colentium laboribus reſpondebat. Piratiningæ in magnam ſpem perſtudioſè excultum teneræ ætatis ſeminarium penitus propè euanuit, filijs ad parentes (qui de vagæ more gentis, mutauere ſedes) fuga elapſis: neque, vti ſperabatur, tanta inſtituti cura iuniores inueterata ſeniorum ingeniaad normam flexere humanitatis: ſed ipſi, quod procliue vbique eſt, in eorum mores degenerauere. Solãtium erant vnicum certa ex infantibus lucra, quos poſtea quàm intincti fuiſſent, mors præreptos periculis transferebat in ſinum beatæ vitæ. Cœpit tamen hoc anno in proprios Societatis mores Braſiliẽſium Sociorum diſciplina formari, acceptis ab Vrbe Conſtitutionibus. Ac primùm Piratiningana ſedes, deinde etiam Bayenſis in

62 *Braſilica res.*

Col-

63 Collegij formam redactę. Prouincialis Nobrega, eiusque collateralis Ludouicus Grana solennia vota quatuor emisere, commodata sibi inuicem opera susceptoris. Nullus ad eam diem in Brasilia è Professorum erat numero; & Episcopus quoque occiderat. Itaque cùm ad S. Vincentij Præfecturam se Ludouicus ad Nobregam longo & laborioso cursu ex Baya tulisset: atque vtrumque iuberet Ignatius profiteri, rem transegere hunc in modum. Prius Nobrega tanquam Prouincialis atque Præses Ludouici; is deinde tanquam Professus Nobregæ vota suscepit, addita conditione, vt vota de integro instaurarent, si fortè Generali Præposito minùs ea ratio probaretur. Cæterùm B. Patris sententiam explorare non licuit, cùm ante allatas de ea re litteras excessisset è vita: successores autem nihil censuere mutandum. Professione edita, quasi nouo impetu capto Apostolici illi viri ad propagationem Euangelij rediere, & Grana quidem in Præfectura S. Vincentij mansit omnium in ea Sociorũ Præses: ad S. Saluatoris vrbem Nobrega, vnde diu aberat, remeauit. Piratiningæ Fratrum manibus noua excitata est sacra ædes, præsertim Alfonsi Blasij operâ & labore, in qua Kalend. Nouembribus diuinorum cœpta solennia.

64 In India verò, quid in rem diuinam & animorum Antonio Quadrio Prouinciali sit gestum planiùs explanabitur, si de ipso prouinciæ Præposito extra ordinem moremque delecto, pauca differantur. Xauerius enim profecturus ad Sinas, cùm Indiæ prouinciæ Gasparem Berzæum Præpositum reliquisset, duos post eius obitum successores in obsignato chirographo nominauit, Emmanuelem Moralem, & Melchiorem Nunnium; illo ex humanis exempto, succesſit hic ab obitu Gasparis. Sed cùm eius auctoritas, quoniam Xauerium mors priùs quàm Gasparem occupauerat, dubitationem Patribus attulisset, an cum Xauerij occasu ipsa quoque pariter occidisset, Melchior in obeunda de more prouincia, Cocinũ cùm venisset, præcipuos prouinciæ Patres Henricum Henricium, Nicolaum Lancillottum, Franciscum Petrium, Cyprianumq; ea de re consuluit, & suum ab vnoquoque suffragium ad eligendum nouum Præpositum, quoniam hanc Indis potestatem Petri Sedes præcipuè faceret, si vsus esset, accepit. Sed nullis comitijs habitis, relicto (vt suprà demonstrauimus) Balthasare Diazio sui muneris administro vicatioque, in Iaponiam migrauit. Balthasar autem, quoniam expectabatur ex Europa Præpositus, comitia habenda non censuit. Verùm vbi Præpositus nullus aduectus est, dispersos per Indiam Patres per litteras monuit, vt, si legitimum prouinciæ Præpositum non conferent, vel ipsi Goam accederent ad comitia, vel sua suffragia sententiasque transmitterent. Accesserunt Nicolaus Lancillottus, & Franciscus Petrius: cæteri suum quisque misere

66 suffragium. Ergo coactis in vnum locum omnibus, tam ijs, qui nuper è Lusitania venerãt, quàm Indicæ prouinciæ Patribus, Socijsque vel laicis, vocatur in deliberationẽ primùm superior Melchioris electio, rata ne habenda an irrita videretur: dictisque sententijs, irrita visa est, ea scilicet ratione, quæ Goæ primò disceptantes inter se Patres mouerat, & in eam mentem impulerat. Deinde quæsitum in eo conuentu est, quinam suffragij habituri ius essent in eo creando Præposito; neminemque censuerunt, qui modò vota nuncupasset, suffragio priuandum; quòd omnes essent nuncupatis votis inter se pares (nemine adhuc inter Professos relato, præter destinatos in Æthiopiam Patres) & quia (cùm nihil in eo lectionis genere, vel à Societatis Constitutionibus esset, vel ab Apostolica Sede præscriptum;) standum videretur iuri communi. Sed, cùm maior suffragatorum numerus videretur, quàm comitiorum commoditas ferret, de communi omnium consensu delecti sunt tredecim, penes quos esset summa nominandi Præpositi. Quibus constitutis disceptatum deinceps est, quibus tandem mandandus videretur is magistratus, & quibus in eo non eligendo modò, verùm etiam accipiẽdo suffragij ius esset. Non enim de- 67
erant, qui censerent nullam eorum habendam esse rationem, qui mittebantur in Æthiopiam, quòd essent hospites, & in itinere: denuoque post eorum discessum redeundum esset ad comitia. Sed re discussa atque agitata visum est ad hos etiam suffragij ius pertinere, quòd in ijs & Theologiæ doctrina præstantes, & Professorum ex ordine quidam essent, quibus liceret vnis per Societatis instituta regere & administrare prouincias. Dimisso conuentu preces indicuntur & sacrificia. Deinde paucis diebus interpositis edito probæ lectionis iureiurando, itum est in suffragia: cumque prima latione par fuisset cum Melchiore Carnerio Quadrius, in altera verò superior, & à Melchiore ipso Societatis nomine prouinciæ Præpositus renunciatus, hanc ille renunciationem multis rationibus abnuebat. Primùm, quòd tanquam hospes breui discessum in Æthiopiam parabat. Deinde quia docendi concionandiq; cura distentus tot vnus onera sustinere non poterat. Tertiò, quia commendationem non habebat ætatis, septem ac viginti non ampliùs natus annos. Postremò quòd eius muneris recusatio magis congruere cum mente videbatur Ignatij, cuius esset in Lusitania iudicio varia ob incommoda valetudinis, cõsimili onere liberatus. Hæc Quadrius apud Patres tametsi contentione magna disseruit; tamen iussus est omnium sententijs suam vnius submittere. Tum igitur ne videretur aduersando fratribus, cum Deo bella gerere, subijt onus; ita tamen vt cunctis audientibus, Deo vouerit, si se Patres ad sustinẽdum deprehenderent imbecillum, iudicarentq; è re prouinciæ non esse eam ab se tractari, illico eam se apud alterum, quem ipsi deligerẽt iuberentq;, depositurũ. Eam ergo procurationẽ aggressus magna cùm modestiæ, tum prudẽtiæ significatione, Constitutiones ac regulas ex Europa delatas ad vsum referri iussit: cùm interim ipse publicè Philosophiam traderet, & cum Carnerio conciones haberet in Collegij ędę frequenti conuentu: quę vt quadruplo laxior esset, vix concursum multitudinis caperet. Administrauit egregiè prouinciam ab orsu anni ad mensem vsque Septembrẽ, & aduentum noui Prępositi à Commissario Borgia, Ignatio auctore delecti Consalui Silueriæ. Venit hic cum Patriarcha Nunnio, socioque eius

Res Indicæ. Ipsi sibi Socij Prouincialem creant Antonium Quadrium.

68 *Ioan. Nunnius Patriarcha, & Ouiedus Episcopus in Indiam perueniunt: & Consaluus Silueria Prouincialis.*

Ouiedo Episcopo in Æthiopiam ex India profecturis, quos Ioannes Rex, qua solebat in diuinæ gloriæ causis liberalitate atque magnificentia planè regia, ornamentis sacerdotalibus, & cuncto sacrorum apparatu instruxerat. Nauigatio tametsi exitu felix in paucis, tamen non potuit non plena esse periculis, per quæ Patriarchæ sanctimoniam atque virtutem haud mediocriter illustrauit. Is in maximo tempestatis discrimine ad promontorium Bonæ spei, & summa desperatione salutis, sacris aquis ab se expiatis, pelago iniectis, tranquillum ac placidum mare reddidit. Is quodammodo suæ personæ & dignitatis oblitus, seriò ministrabat ægrotis: is aurem sedulam ad vnumquemque vectorem in sacris confessionibus demittebat, & dabat operam verbo Dei, nihil ex vsitatis Societatis functionibus intermittens. Nihilo segniùs in sua naui laborabat cum sacerdotibus duobus Ouiedus, & in sua Prouincialis Consaluus. Quibus officijs atque laboribus deponebantur iræ, dexteræ iungebantur, minuebatur temeraria iurandi consuetudo: & erant, qui quæsitam ludo pecuniam vltrò redderent. Denique præstò erat sua cuique vitio temperatio, & mortis animi medicina. Goam vt ventum est, Consalnum Rodericium ab Æthiopia reuersum offendunt, difficiles loquentem aditus in eas partes, & regis animum à recipienda legatione alienum. Nec tamé ea Patriarcham commemoratio deterruit ad pergendum iter intentum, nisi domestici pariter & externi, quorum placuerat audire consilia, reuocarent. Visum est enim, ne ludibrio cõmitteretur existimatio Patriarchæ, & Sedis Apostolicæ auctoritas carperetur; Coadiutorem eius Episcopum Andream Ouiedum binis cum sacerdotibus, laicisque Socijs eò præmittere, qui viam Patriarchæ muniret, & Æthiopię regem ad obsequium Romani Pontificis deferendum, dissimulans in præsentia pro Dei maiore gloria cæteros eius errores, induceret. Quod consiliũ eo probatum est magis, quòd inurbanum apud Æthiopes ducitur, & supplicio vindicatur, si quis ad eos silentio ingressus, de suo aduentu nihil antè significet. Prætor igitur certum hominem quæsiuit Episcopo, qui dux esset in Æthiopiam. Et quoniam legatus, quem Rex Ioannes è Lusitania miserat, in itinere obierat, alium è suis substituit, lautumque viaticum addidit; & ne quid ab rege cogeretur accipere, pecuniæ subsidium in biennij sumptus obtulit. Deinde Saracenos aliquot reperit, per quos vltrò citroque ex India in Æthiopiam tutò litteræ commearent, & vitæ necessaria curarentur. Dum hæc apparantur, inuentus est Goę senex Ioannes quidam Belmudes, qui Patriarcham Æthiopiæ factum se à Paulo III. Pontifice prædicaret. Et quãquam præter cultum corporis nullum testimonium Diplomatis Apostolici proferebat; non dederant tamen Goæ, qui fidem facerent eum in Lusitania pro Patriarcha vulgò habitum, & vt talem ipsimet Archiepiscopo in regio sacello confessus dignitate prælatum, exceptumque item perhonorificè Goæ. Quæ cùm Patriarcha Nunnius audisset, gaudio elatus, studioque tanti oneris deponendi, dat ea de re litteras ad Ignatium, etiam atque etiam obsecrans per Christi viscera, si se Pontifex eo onere liberaret, ne sibi aliud asterius Ecclesiæ pateretur imponi: quæ si obtruderetur inuito, & iussis grauioribus vrgeretur, non dubitaturum se Romam vsque contendere, & ad pedes Pontificis stratum totis supplicare præcordijs, ne salutem animi sui nouam rursus in aleam periculumque conijceret. Hunc in locum Æthiopica res hoc anno processit. Melchior autem Carnerius alter Patriarchæ successor & socius, nondum erat consecratus Episcopus. Quanquam enim Sedis Apostolicæ iam Diploma cum Ignatij litteris erat allatum, quibus honorem illum sub Antistitis Niceni titulo per Deo deuotæ obedientiæ votum iubebatur accipere; consecrationi tamẽ eius multum attulit moræ, tum quòd Antistitum non habebat India legitimũ numerum, tum iniecta Melchiori religio, quòd, cùm Episcopos Lusitaniæ Pontifex, quorũ ante conspectum fidem ille suam profiteri debuerat, appellasset, ijque ab se tanto interuallo distarent, coram alijs profiteri non auderet Episcopis. Romæ autem idcirco nominati sunt Lusitani, quòd nemini dubium erat, quin tres illi Patres omnes essent pariter in Lusitania consecrandi. Postea verò diu consecratione dilata nominati sunt alij. Fuit autem ciuitati Goanæ Patriarchæ Nunnij gratus admodum & opportunus aduentus: quæ cùm iam pridem suo caruisset Antistite, sacrum iam defecerat oleum ad inungendos in extremo certamine moribundos, & qui sacris initiari se vellent, neminem vnde initiarentur, habebant. Ergo Patriarcha sacerdotes circiter quadraginta ex Dominicana Franciscanaque familia, cum tribus quatuorue de suis solenni ritu ac cerimonia consecrauit. Auxit ciuium gratulationem, communemque lætitiam Patriarchæ comitatus, qui cùm ex Societate constaret, vt accessit in cumulum operarum, ita cumulauit & fructum. Erant igitur omnino tum in India de Societate quinque & nonaginta. Nam in vno Goano Collegio sexaginta, quo ex numero sex diuersi concionibus operam dabant. In ijs Melchior Carnerius, & Consaluus Silueria Prouincialis: quorum hic cùm magna apud Prætorem esset in gratia, multa per eum gessit è re diuina, multa publicum ad exemplum: grandem ab eo pecuniam, quam dispertiret egentibus, impetrauit, multos pœnis curauit obnoxios, saluis tamen legibus & æquitate, mittendos; multis auctor fuit compositionis & pacis. Prætorique Bazainum egresso comitem se adiunxit, Christum terra marique circumferens, nominatimque in oppido Ciaulo, vbi eos fructus cepit octo non plus dierum spatio, eos motus in animis excitauit, vt ad impetrãdum Societatis Collegium extructum iam templum incolæ flagrantibus studijs, & ædes insuper extruendas offerrẽt. Quos tamẽ in aliud tempus, dum consiliarios suos adhibet, Cõsaluus distulit. Hoc anno primùm data est Goæ forma domestici Tirocinij, quod quanquã separatim institui exercerique non potuit; ei tamen attributa est schola quædam, vbi quoad eius fieri posset, suus à Tironibus ordo ac disciplina teneretur. Discipulorum numerus ad sexcentos, præter pueros fermè centum, qui Patrum sub disciplina in contubernio continebantur. Multi ad ouile Christi perducti sunt Ethnici.

69 *Andreas Ouiedus in Æthiopiam mittitur.*

70

71 *Consalui Silueriæ operosa caritas.*

72 *Ordinatur Goæ Tirocinium.*

Ethnici. Quo in numero vir præcipuus, & auctoritate præstans, varijs prouincijs ac regionibus peragratis, vt quam ad legem potissimùm appelleret animum, exploraret, nullam reperit vbi tutiùs conquiesceret, quàm Christianam. Ergo duobus comitatus famulis ad Collegium profectus, ad eam se excoli & erudiri voluit, vt ex ea & vitam duceret, & oppeteret mortem. Qui Christiani fiebant, quo Christum retinerent arctiùs, omni humanitate tractabantur à Patribus. Nam quos spes erat sua sponte in fide mansuros, eos blandè domum suam, vt ijs cum initijs adolescerent, remittebant. Eos verò, quorum de constantia firmitateque nondum satis polliceri sibi ipsi poterant, paulò diutiùs apud se habebant, quoad suas agerent firmarentque radices. Alijs quærebant opificum adiumenta, à quibus cùm artificia didicissent, in promptu haberent vnde sibi victum suisque liberis compararent. Atque hæc, & alia humanitatis indicia, siue ad eorum sustentandam imbecillitatem tenuitatemque, siue ad minuendam offensionem, quam à quibusdam Europæis accipiebant Ethnici miserè oppressi ac circumuenti, pernecessaria nostris erant. Cuius peccati vim grauitatemque multis verbis expendebant & augebant pro concione Carnerius & Quadrius; ferebantque fructus, vt item alijs tollendis sanandisque vitijs.

73 *In Ciorano insula Christiani facti,*

In insula Ciorano haud ita procul à Goa dedêre Christo nomina quinquaginta, & sperabatur idem reliquos esse facturos, iamque inibatur Christianorum numerus ad trecentos. Iamque vti potestatem Alfonsus Noronia Prorex fecerat, suas extruebant domos prope ædem S. Mariæ, quam de Gratia vulgus appellat; quo commodior & ad rem diuinam esset accessus, & ad explanationem Christianæ legis, quam peracto mysterio sacerdos idem à Goano Collegio missus festis diebus habebat. Quoniam verò incolis illis angustissima domi res est, quærebat Societas ipsa neophytis vnde ea se in insula sustentarent; stupentibus ad eam humanitatem Ethnicis. Qui ex eo argumentabantur Christianorum legem eam demum veram, & à Deo datam esse dignamque quam sequerentur omnes.

74 *& Tanæ.*

Tanaæ, vbi sedes etiam Societas habebat, moderatore Francisco Henricio creber & frequens erat Ethnicorum baptismus. Aspersi sunt ducenti & octoginta. Quibus autem baptismi iniecta mens erat, ij duas seorsim in ædes, viri feminæque recepti, Christianis præceptis informabantur ac moribus: ex vtraque prodibant omnes concionis & catechismi gratia cum Christianorum liberis ad ædem Patrum. quorum etiam vt egestati consulerent Patres, his quoque victum cultumque precariò, & in morbis medicamenta quærebant.

75 *Bazaini Collegium augetur.*

Bazaini verò auctore Consaluo Prouinciali contubernij vectigal, vbi adolescens educabatur ætas numeroque crescebat, quingenis Prætor Barrettus annuis amplificauit aureis. Dedit in hoc oppido Societati nomen strenuus nobilisque miles Paius Correa Portuensis: cui cùm abunde vitæ commoda domi supperterent, ijs omnibus miro ardore contemptis, & vestimentis insuper cum ense proiectis, Societatis aucupatus est tunicam, & ea corpus texit, cùm etiam tum cothurnatus incederet: fratrem suis consilijs officientem repulit: eoque ac domesticis relictis cum Prouinciali Cocinum venit. Hîc onustus manticis rogitanda passim stipe, multisque alijs suæ despicientiæ ac summissionis exemplis, nobilibus fuit ad sanctitatem, & quibus erat militari virtute iam notus, incitamento.

76 *De Coctnensi sede, & Coulana.*

Cocini ad Francisci Petrij, Sociorumq; trium perennes curas atque vigilias, Carnerij nondum Episcopi, vti diximus, consecrati par labor accessit: cuius celebritas vrbis & magnitudo, tum ciuium egregia pietas, & in Societatem beneuolentia suadebant, Collegij loco, quod nullis dum prouentibus continebatur, Professorum instituere domicilium: quod in prouincia nullum erat. Scripseratque ea de re Consaluus ad Ignatium. Sed mortis interuentu B. Patris in præsentia nihil actum. Coulani ægrè animam trahens, & penè semitabidus Lancillottus tanto tamen flagrabat amore alienæ salutis, vt, cùm ei meliusculè fieret, continuò ad audiendi dicendique labores auidè se referret, suspicientibus ciuibus in infirmo corpore virtutem animi, & communi vocabulo etiam sanctum appellantibus. Is extruendum è lapide templum atque Collegium, vt mos est in Europa, curauit. Aduigilabat ad custodiam Indicæ iuuenturis, quæ apud ipsum regijs sumptibus alebatur; tametsi diminuto iam numero, quinque & viginti non plus adolescentuli remanserant. Ventitabant tunc præter hos ad Collegium pueruli septuaginta, litterarum vt notas ac ductus, tum etiam scientiam numerandi perdiscerent. Quanquam autem quod erat in alimenta Patrum à Rege decretum ministri iussi non dabant, vitam tamen, vt poterant, tolerabant, portantes pondus diei & æstus.

77 *De ora Piscaria.*

In Commorino promontorio, totaque illa ora Piscaria, Christianorum erant loca Henrici Henricij tutelæ credita, quadraginta. Habebat in ijs tuendis socios Iacobum Soueralium, & par aliud è numero fratrum. Sed cùm longè maior operarum numero messis esset, ex veteri instituto Xauerij vtebatur spectatæ fidei virtutisque Christianis. Hos singulos singulis saltem locis voluit esse præpositos, qui & vltimis puerorum periculis tempestiuo baptismate subuenirent, & cæteros Christi legem, quam fusiùs ipse postea locis illis obeundis cognoscendisque traderet, rudi quadam ratione docerent. Ita eam plerique tenebant, & præcipui cuiusque mysterij rationem interrogati reddebant. Optabat ille Sociorum ad expiandos per confessionem animos, auxilia, & quo plus etiam suppeteret otij ad expoliendam, quam confecerat, elucubrando Grammaticam Malabaricam, missis præsertim à Prouinciali peritorum interpretum adminiculis. Sed quanquam pertexere ac perpolire pro voto, quod præ manibus habebat, occupationum æstu non poterat; scriptis certè contra fabulas Ethnicorum pro defensione diuinæ legis editis, magnam neophytis lucem prætulit. Erat enim Henrici consilium in tanta segete vbertateque messis, non voce modò quoad poterat, sed stylo quoque

quoque ac calamo Sociorum supplere penuriam. Expiauit hoc anno baptismate quinquaginta; & plures expiasset, nisi Præfectorum, vt assolet, auaritia pijs conatibus offecisset: vt affirmaret plus aliquando fructus ex vno Societatis homine sub æquo atque integro magistratu, quàm ex viginti sub iniquo, & munerũ largitione corrupto percipi potuisse. Sanè ea erat in multis Christianorum veterum iniquitas & corruptela, propter hiantem atque imminentem auaritiam, vt essent Ethnicis ipsis interdum ludibrio, præsertim in vrbe S. Thomæ, vbi Cyprianus agebat: quorum eæ passim voces Christianorum iactabantur in aures: Quid causæ est cur hi Christiani peregriniq́e, cùm post mortem cęlum expectẽt, ita tamen in terris hæreant, adeoq́; terrenis commodis sint affixi. Ad cęteras Henrici curas adiungebantur disputationum certamina cum Saracenis & Ethnicis, non Punicali modò, vbi plerumque degebat, verùm etiam locis, pagisq́ue finitimis. In oppido Bembar à Punicali passuum millia viginti quatuor Iogues erat veterator & sagax. sunt autem Iogues, (vt suprà docuimus) apud Ethnicos, vt apud nos Eremitæ, vitæ nimirum genere similes, sed consilio dispares: quòd nostri Anachoretæ sanctitatem sequuntur, illi barbara duritia sanctitatis famam aucupantur. Ergo ex his vnus, cæteris impudentior iactabat se non semel exisse de vita, & in vitam redisse iussu Dei, vt homines edoceret: & ad faciendam fidem proferebat indicia quædam, & quasi notas obitæ mortis, quas scitè confinxerat. Tam elaborato compositoq́ue mendacio fucum rudi populo fecit: & multos, qui se audirent & sequerentur, inuenit, à quibus deinde pecuniarum emolumenta corraderet. Eius fama commotus Henricus, eò se contulit, & semel atque iterum cum veratore congressus, commissoq́ue certamine præsentibus Ethnicis Christianisq́ue primarijs, eius redarguit insaniam, & apertissimè cõfutauit; sic, vt intelligerent vniuersi, non eò Ioguem vt doceret, sed vt argentum emungeret, irrepsisse. Eisdemq́ue disputationum congressibus Saracenos & alios Ethnicos fudit prorsus, & elingues mutosq́ue reddidit luce veritatis oppressos, vt exultarent ouarentq́ue neophyti, & eo constantiùs in fide perstarent. Multum enim his certaminibus tribuebat Henricus, quibus illustrata veritas suas exereret in animis vires, & humanæ mentis caliginem erroresq́ue discuteret. Ea de causa ad scribendum se contulit, vt quod perpetua voce ac præsenti disputatione non posset, vt errorũ portenta refelleret, id scriptitandis impetraret libellis. Ea verò neophytorum erat in fide constantia, vt quiduis perpeti mallent, quàm tale aliquid admittere, vnde suspicari quis posset sibi cum Ethnicis conuenire, aut quod speciem aliquam superstitiosæ nationis haberet. Quippe ab ijs quoque moribus abhorrebant, qui Christianis institutis ac legibus repugnabant, nec ad profitendam fidem negandamue referebantur: vt in neophyto cerni licuit, qui ne consentire cum Ethnicis videretur, carcere & vinculis astringi maluit, vt ad supplicium raperetur, quàm in regis obitu suorum popularium ritu, capillum barbamq́ue radere; quod est apud eos mœroris insigne. Quanquam hic postea cùm euasisset, & missus esset liber, doctus est à Patribus, in his moribus atque ritibus, qui toti ad ciuilem cultum pertinent, nihil ad religionem, nullum esse peccatum, si quis ad Ethnicorum consuetudinem se ipse componat.

78 *Mirantur Ethnici Christianos, cùm cælum expectent, terreni inhærere commodis.*

Sed dum in his locis suæ legit industriæ fructus laborisq́ue Societas, auditum est Cocini, vbi Melchior Carnerius agebat, Armenum quẽdam Episcopum corruptissimæ religionis hominem, spargere in populis S. Thomæ suæ venena doctrinæ: prædicare palàm, peccatorum confessionem superuacaneam & otiosam esse: tollere cultum sacrarum imaginum, & pernicioſis alijs, quibus ipse tenebatur erroribus, cæteros implicare. Melchior igitur, vt suo in ortu prauam sementẽ opprimeret & extingueret, eò confestim accurrit: & vt radicem morbi cum morbo recideret, studuit Episcopum conuenire, cum eoq́ue blandiùs agere, si fortè posset ad sanniora consilia sententiasq́ue traduci. At ille lucis osor & inimicus, vt de Melchioris accepit aduentu, ne in eius colloquium congressumq́ue veniret, in Ethnicorum interiora regna se abdidit, nec vnquam ampliùs hoc anno apparuit. Ita Melchior facultate congressus adempta, quod erat in populis hæretici contagione contractum, ne latiùs serperet, & in viscera permanaret, aggressus est totis opibus amputare: & quæ pestilens ille magister edocuerat, dedocere. 80 *Melchior Carnerius Christianos S. Thomæ excolit.*

Malacam destinatus est Balthasar Diazius cum Petro Alcaçeua, inde in Iaponiam traiecturo cum dono prætorio, quòd esset subsidio ventum in ea insula Patribus. Ea vrbs vt variarum negotiatoribus gentium, ita cunctis referta flagitijs & superstitionibus execrandis, à Xauerij discessu, & successoris eius Francisci Petrij, Melchioriſque Nunnij, difficile est memoratu, quàm sesquiannispatio, quo ijs est orbata præsidijs, esset effecta deterior. Erat summa in ea vitiorũ impunitas, tanta autem impudentia in contrahendis per fas nefasq́ue negotijs; vt ipsi quoque sacerdotes æquitatis immemores, turpissimè in contrahendi ratione peccarent. Neglectus verò Sacramentorum tantus, vt ne tum quidem, cùm adeunda essent vasti maris tempestatumq́ue discrimina, veniret in mentem munire animos Sacramentis. Feminæ sacras ædes vix semel in anno petebant, confessionis gratia, ne videlicet Ecclesiæ animaduersiones incurrerent. Verùm quanquam hos, alioſq́ue Malacæ mores Balthasar deprehendit; sustentabat tamen ipse se gratissimæ recentissimæq́ue memoriæ solatio, quæ de præstanti caritate Xauerij comitateq́; in ipsis etiam Ethnicis Saracenisq́ue vigebat. Quin ipsi quoque pueri manu facta Balthasarẽ perinde ac Xauerium in vijs publicis circumfusi prehendebant ad oſculum manus, & postulata benedictione, diuina subinde carmina cantitabant. Quibus rẽlictis à Xauerio vestigijs Balthasar animatus, orsus est vitia de suggestu perstringere, nominatimq́; in gerendo negotio docere, quæ cõtrahendi ratio æqua, quæue iniqua esset, & ad crebriorẽ Sacramentorũ vsum populum incitare. Qua in re tantum profecit, vt cõtentium multitudini audiendæ nec aures vnius sufficerent neque vires. 81 *Malaca elaborat Balthasar Diazius.*

79 *Neophytorũ constantia, & fuga morum Ethnicorum, quamuis ad religionem non pertinerent.*

Reno-

Renouato Sacramentorũ vsu, illud etiam, quod de Xauerio acceperat, renouauit, festis vt diebus obiret vrbem: & pueros, puellas, rudesque viros ad Christianam doctrinam tintinnabulo conuocaret. Cumque Christianorum liberi ex Indis
82 susceptí matribus, suis tamen orbati patribus ex Ethnicis multa traxissent, magno animorum incommodo; contra hanc perniciem ardentissimè perorauit, & puerorum omnium nomina referri in tabulas voluit, vt eis ad disciplinam Christianæ pietatis & artis elementariæ, Magistrorum præsidia compararet. Breui igitur pueri centum supra viginti ventitare cœperunt ad Patrem: qui sacrificio quotidie pueris ipsis astantibus rite facto, scholam ad eos habebat. Præcipiebat his Balthasar, quæ maximè ætati illi congruerent, vt noxas animi menstrua per interualla cõfessione delerent: & exacto die Christi doctrinam, quam didicissent ipsi, suis domesticis traderent: &, si quos deprehenderent, aut in templis altero tantum genu nixos, orarent vt alterum ponerent; aut vsurpantes temere iusiurandum, suis item precibus cohiberent. Has magistri curas excipiebant vinctorum ægrorumque solatia, seu publicis valetudinarijs, seu priuatis ædibus adeundis. Nec modò pios & salutares vsus Balthasar inducebat, sed pernicioſos etiam improbosque tollebat. Vetuit Lusitanorum nauigijs contra consuetudinem iam adultam & corroboratam excipi Saracenos, qui per eam opportunitatem in varias ingressi terras inficiebant omnia; & impurissimum suum Mahometem disseminabant. Viris etiam feminisque Christianis suis concionibus persuasit, vt festos sacrosque dies, non relaxandis animis, vt mos erat antea viris, nec liberè volitando per vrbem; sed pietatis colendis officijs, & sacris ædibus se continendo, quò feminæ vix in anno semel intrabant, cohonestarent. Ita fiebat vt ædes illæ paulò antè vastæ atque desertæ, mox vtriusque sexus frequentatæ concursu, viderentur angustæ.

83 *Res Moluccenses.* In Amboino Moluciſque insulis Christianorum ampliùs millia quinquaginta iam censebantur, paucis admodum de Societate collaborantibus. Sed paucorum is erat ardor iniectus à Deo, vt multitudinem exæquaret. Ea verò diuinæ tutelæ vis in ea paucitate seruanda, vt eos è media morte, medijsque periculis frequenter eriperet. Vnus & idem Socius, nec is sacerdos Nicolaus Nunnius, cùm per Molucas iter haberet, in earum oppido satis amplo ad vnum omnes traduxit ad Christum. Vnus ipse baptismo mille trecentos sua manu lustrauit: eorum dilatis præteritisque votis, qui nondum satis Christum ipsum didicerant. Quæ cùm iniquissimè ferrent Ethnici, ex insidijs adoriuntur hominem, & oneratum vinculis perducunt ad regem Geilolij infensissimum Christianæ legis hostem. Sed superuenientibus repentè Lusitanis liberum solutumque dimittunt. Eiusdem iussu regis Ioannem Beytam, & eumdem Nicolaum Nunnium conquisitos ad necem, manifestum item Dei numen eripuit. Ac Beyta quidem non semel hostile ferrum euasit. Dederat aliquandò se quieti, sed eam dum nequit capere, animaduertit homines, qui se comites adiunxerant, sibi cædem moliri. Præsenti animo ad eos egreditur, perturbatosque cernens vultus, causam eius rei audacter interrogat: hærere illi, nec quò se verterent inuenire, deprehensos tamen intelligentes, nihil ausi: Lusitaniſque postmodum confessi ad inferendam Patri necem à Ternatino rege summissos. Qui cùm ad eum re infecta rediissent, cæsi ipsi necatique sunt, siue ob neglectum imperium, siue ne consciji imperatæ cædis extarent. Inter hæc quotidiana certamina solatio erat Christianorum pietas, & singularis aduersus Patres cùm beneuolentia, tum reuerentia. Hos in suis calamitatibus ac temporibus consulebant, ad hos confugiebant, hos ad suos vocabant ægrotos, vt (quod non rarò veniebat vsu) si super eos Euangelium Christi Domini recitassent, protinus conualescerent. Obibat suo more pagos Nicolaus Nunnius, cùm in pago quodam cælum imbres telluri negabat, sataque exarescebant hiantibus aruis. Ergo ad Nunnium pagani frequentes consilij causa: quibus ille fuit auctor, vt in vnum omnes coacti locum, (nam templum nullum erat) cælum prece tunderent, cælites fatigarent, misericordiam extorquerent. Cùm paruissent, continuò ad fusas preces ipsi quoque fusi sunt imbres. Tantos apud Deum aditus habet pia multorum consentiens supplicatio. Nec illud mirandum minùs: quòd, cum innumerabilis multitudo murium, Christianorum popularentur agros, & agricolarum labores effoderent atque consumerent, nec essent vlla medicamenta veneni, quæ tantam soricum turbam extinguerent; Beyra sacris aquis per arua dispersis, mures omnes fugauit, & Ethnicorum in agros ac prædia compulit: tanta eorum depopulatione damnoque, vt cum Christianis grauiter conquesti sint Ethnici. Quibus illi suorum deorum imbecillitatem cùm exprobrarent, qui propulsare calamitatẽ ingruentem perinde non possent ac Deus noster; orta est inter vtrosque contentio, vtri tandem potentiorem Deum colerent: cumque pugna incalesceret, & vtrimq; pro Deo suo certaretur acerrimè, iam à verbis veniebatur ad arma; cùm interpositus Beyra partem vtramque accommodatis sermonibus atque auctoritate placauit.

84 *Diuina quædam miracula inter recentes Christianos.*

85 *In Iaponia res turbulentæ, & magna pericula.* Quietis iam diu rebus adolescentis Ecclesiæ, lenisque aura fluentibus in Iaponia, magni repentè turbines Amanguci Funaijque, vbi tuendo augendoque Christi gregi pusillus ille Sociorum manipulus totus erat intentus, exiterũt. Amangucij, vbi cum Christianis ad duo millia Cosmũ Turrianum versari suprà diximus, cæso rege, & in eius locum Bungensis regis germano suffecto, sursum deorsum miscebantur omnia. Nec enim creationem noui regis, quam non probabant, coneoquere Proceres permulti poterant: &, cùm diu partes latere non possent, erupit tandem Dynasta factiosus, vnus è præcipuis, qui contra regem collegit exercitum, & priùs quàm adduceret, cum suis facta manu, vrbem, quæ ligneis constabat ex ædificijs, incendit. ita Societatis templum ædesque consumptæ. Quo in motu trepidationeq; rerum Cosmum aggressi Christiani per Deum obtestantur, periculis impendentibus se eripiat, & vitam suam Deo hominumque saluti seruet. Nam præter frequentes

Bonziorum iniurias, & innumeras contumelias, quibus ei vix licebat tecto pedem efferre, exprobrabat ei pessima natio cædem regis, tantamque editam corporum stragem, velut in vltionem nouæ religionis inductæ. Cumque propediem expectaretur exercitus, nouis erat Bonziorum probris atque ludibriis, nouis periculis obijciendum caput. Itaque non potuit precibus consilijsque resisti. Paruit inuitissimus Cosmus, anxius solicitusque, ne quid grauioris incommodi tenellus Christi grex caperet, & multis Christianorum cum lacrymis Amangucio, qui longo interuallo prosecuti sunt abeuntem, Bungum se transtulit.

86 Hîc allatis ab Indiæ Prorege ad Bungi regem donis, in huius familiaritatem sese penitus insinuauit; sed vt ad Christum perduceret, non euicit. Causabatur is Procerum defectionem, & malæ consuetudinis vitium Christianæ sanctitati candorique contrariæ. Cùm rogaretur, saltem Bonzios ad disputandum acciret, vt ex disputationis conflictu religionis veritas emicaret; facturum se recepit. Sed postea veritus ne offenderet apud Procetes Bonziorum affines atque propinquos, promissa non fecit. Cæterùm optima regis mens erat, & ad Christianos Societatemque propensa; nondum tamen ad Euangelium idonea, & admittendum in pectus radium supernifulgoris. Cùm cedrinam rex Patribus ædem donasset, vt ijs locis, sanè magnificam, eam adornarunt in templum, vbi in solenni omnium veneratione Sanctorum primùm sacrificari Christiano ritu cœptum. Regio item assensu continês area coëmpta, in eaque nosocomium (de quo suprà memorauimus) excitatum, ea partium ratione descriptum, vt duas quasi domos seorsim efficeret, quarum in altera elephantiaci, in altera cæteri curarentur ægroti; quibus Ludouicus Almeida, & alter vir bonus indidem è Iaponia ministrabant: idoneosque cibos, & omne genus pharmaci precariò quærebât. Hunc cursum cùm teneret Christiana res Bungi, repentè grauis est coorta seditio. Defecere à rege primarij nonnulli, vt ei molirentur exitium, & alium in solio collocarent. Quæ repentina turbatio, non parû Euangelii progressibus intulit moræ: tametsi ne tum quidem, qui Christo se adiungerent, defuerunt. Compositis deinde rebus, & pace regem inter ac perduelles conciliata, sua Ecclesiæ fœcûditas rediit; quotidieque se ad eam deni duodeniue spretis suis fabulis aggregabant. Ei rei magno adiumento fuit Melchioris Nunnij aduentus, quem huc tendentem, Sinarum ad insulas suprà diximus appulisse. Qui quanquam per affectam valetudinem, breuemque in Iaponia moram (mox enim remigrauit in Indiam) nauare suum Ecclesiæ illi studium operamque non potuit; reliquit tamen è socijs suis Gasparem Villelam sacerdotem, & non sacerdotes duos, qui nauarent. Ita Sociorum in Iaponia numerus, eo digresso, si Balthasar Gagus, quem Firandum excurrisse suprà diximus, numeretur, ad octo peruenit. Erant enim in ea vrbe Christiani numero quadraginta, quibus alii Balthasaris operâ accesserè nonnulli. Amanguciani verò Christiani, cũ iam annus esset in exitu; turbulentissima illa tempestate transacta, refectisque iterum ædificijs Cosmum ad reditum per litteras inuitarunt. Cosmus ne inscio Bungi rege discederet (solebat enim Societas, cùm grauius aliquid agendum esset, id communicare cum rege, quò eum arctiùs nomini Christiano conciliaret) abeundi veniam petiit. Rex, quem clandestina fortè consilia factiosorum hominum non latebant, profectionem illam dissuasit, & vt in aliud tempus reiiceret, auctor fuit, sapienti sanè consilio. Pauciis enim diebus pòst nunciatum est Bungum, nouos Amangucij tumultus excitos. Alium surrexisse magnis cum opibus ac potentia Dynastam, qui rursus domicilia instaurata diruerit, vrbem vastarit, regem Bungensis fratrem necarit, ipse regnum inuaserit, locum autem Societatis barbaro homini dederit, vt templum in eo fabricaretur idolo. Cõuersis igitur rursus in ea vrbe rebus, sed partium tamen ex victoria quietis; Christiani tentarunt denuo Cosmum per litteras reuocare, & recuperato Societatis loco, vt in eius possessionem vnum aliquem ex Socijs mitteret, monuerunt.

88 *Amangucij rex fratrem Bungensiũ occidit.*

89 Sed iam vt ab vltimis terris ad vrbem Romam se referat labor, & vbi B. Pater suos dies clausit, ibi nos huius voluminis claudamus extrema; æstas & autumnus cunctam Societatem, singulaque Romana eius domicilia parentibus suis orbarunt. Etenim præter Ignatium, Martinus Olauius Collegij Romani Superintendens, & Andreas Frusius Collegij Germanici Rector cumulatis funeribus sublati. Olauius dum B. Patris obitum amicis Cardinalibus, & quibus Societas officij causa debuit, tota Vrbe nunciat: eoque magis adnititur, quo plus oneris in eum incubuerat: vt erat præter morem etiam noxia Romæ anni tempestas sæuiente canicula, facilè in morbum incidit, qui ei vitæ finem attulit. Cùm morbus ingraueisceret, & morte appropinquante vox eum viresque deficerent, exaudiebatur intus cum Domino loqui, & intermortuis vocibus illud identidem vsurpare, *Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Nec ita multò pòst XVI. Kalend. Septembris candidissimâ animam egit. Vir fuit singulari animi moderatione humilitateque præditus, eo admirabiliore, quòd tanta humilitas, suique despicientia, tantæ plerumque doctrinæ, quanta in eo inerat, comes esse non solet. Præsedit Romano Collegio fermè 90 quadriennium magna cùm doctrinæ, tum sanctitatis opinione, scholisq; suis Collegij nomen plurimũ illustrauit: in quo Theologiâ illam, quæ in disserendi subtilitate versatur, quæq; controuersijs huius nostri temporis continetur, publicè docuit. Andreas Frusius angelicæ (sic enim habebatur) integritatis morum atque sapientiæ, ad cæteram rerum omnium excellentem cognitionem trium erat linguarum principum notitia inclytus, ac poëtes. Nec multò antè opusculà versu ediderat duo ad vsum adolescentium, alterum de Verborũ copia, alterum quod magis auctori placebat, quo syntaxim grammaticam explicarat: vtrumque laboriosum, quàm speciosum magis. Sed quemadmodum, vt minutas per se res ac spinosas poëticis inclusas angustijs consequi, & amœnitate exhilarare Musarum posset, mira ingenij

87 *Melchior Nunnius in Iaponiam peruenit nõ magno operæ pretio.*

Morĩtur Romæ omnium Societatis domicilior̃ Præses: Olauius Collegij Romani, Andreas Frusius Germanici, Beatus Ignatius Professa domus, ac totius Societatis.

genij felicitas dederat; ita caritas fecerat, nihil vt despiceret, quod publicè opportunum speraret fore. Mortuus est longa tabe confectus ad VII. Kalend. Nouembris. Pridie eius diei, cùm Sacrũ spectaret, & ea verba ex Euangelio recitarentur, *Omne debitum dimisi tibi*; sensu quodam intimo suauissimæ fiduciæ, tanquam ea sibi mox migraturo dixisset Dominus, perfusus est. Ante hos,

91 *Iacobus Eguia moritur vir maximæ virtutis.*

XVII. Kalend. Iulias, Iacobus Eguia obierat, quẽ olim Faber nunquam consueuerat, nisi Iacobum sanctum cognominare: & ipse fertur Ignatius dixisse, Beatos inter suspiciendum in cæli sede celsissima. Vir ingenij candidissimi, vitæ integerrimæ, ardentissimæque in Deum ac proximos caritatis: magnus ad hæc sui contemptor. Habebat frequenter in ore: Qui se existimat aliquid valere, valet parum; qui verò se putat valere multùm, is valet nihil. Dicebat etiam quemadmodum fractus aut detritus nummus, si vnicus, perseque sit, non recipitur; sed si magna in summa numeroque proborum, neutiquam repudiari solet: ita sibi eam restare spem, fore vt à Deo minimè reijceretur, quòd esset Sociorum numero bonitatique permistus. Præcipuè valebat in mœstis, si qui inter domesticos essent, erigendis, confirmandisq; nutantibus. Quam in rem summa cura se dabat: eorumque audiens quantumuis malas deploratasque causas, nunquam abijciens spem boni exitus, hæc prima semper, vbi quis finem dicendi fecerat, subijciebat verba, Bene habet. Tum paulatim mira suauitate ac misericordia manum remedio admouebat. Mirificè Societatem, mirificè diligebat & admirabatur Ignatium: quem B. Pater, cùm ad confessiones suas adhiberet, tãdem coactus est abdicare, quòd à celebrandis quibusdam eius laudibus, tametsi generalibus formulis, tamen ita interdum in immensum elatis, vt possent quempiam è minùs æquis offendere, nullo modo posset, ne pœnis quidem coërcitus, abstinere. Et sanè prorsus in stuporem homines adducebat, significãs quid esset euulgaturus, si vel vnam horam Ignatio superfuisset: quem inter alia aiebat, non vi naturæ, sed miraculo viuere. Potentiora visa sunt tamen humilitatis Ignatij, quàm Iacobi caritatis vota: ac priùs illo, vti etiam prædixisse fertur B. Pater, & quidem non ampliùs sesquimense decessit.

92 *De B. Ignatij excessu, & virtutibus.*

Cæterùm eò iam prouecta Societas educante qui genuerat, ac regente Ignatio, visa est sapientissimo Numini, vt tempus existimaret, quo & ipsa suum in cælesti curia, beatoque senatu Patrem haberet ac Præsidem: ac iustus Ignatius fidelisque ac prudens seruus in Domini gaudium introiret, vbi fruens egregiarum adinuentionum suarũ fructibus, post seruatam in modico fidem supra multa constitueretur, simul Societatem triumphantẽ decorans, simul corroborans militantem. Iam toto penè orbe terrarum erant Socij propagati, iam propè domicilia centum; & prouinciæ præter vrbanam, quæ sine Prouincialis opera regebatur, duodecim constitutæ: magnisque in dies auctibus nouellus Ordo in omni genere per prospera, per aduersa proficiebat. Ipse B. Pater pridem cupiebat dissolui, & esse cum Christo. Tria expetiuerat antequam è vita concederet, videre perfecta Exercitia spiritualia auctoritate Apostolica comprobata, confirmatam eadẽ Societatem, Constitutiones conditas. Horum compos votorum factus, iam nihil nisi clamabat ad Dominum, vt seruum suum in pace dimitteret in eum locum, vbi totus sine vlla intermissione, labisque admistione posset in diuinæ Maiestatis laudes impendi: præsertim quòd hoc quidem in regno miserarum, multò iam minùs conatum animi corpusculum sequebatur: cùm ille in dies fortior, hoc imbecillius fieret. Quippe iam valetudine planè erat nulla. Nõ eam ætas modò grauis, diuturnæ ærumnæ, seuerissima disciplina, sed etiam peruersa assidui languoris curatio attriuerat, quam triginta ferè annis necessitati contrariam fuisse adhibitam nuper erat compertum, fouendo stomacho intentis Medicis, cùm refrigerare iecur deberent. Ex die tertio Iduum Iuliarum, solito infirmior, minusque ad res gerendas sufficiens, sensit breui instare depositionem tabernaculi sui. Itaq; administratione Societatis Io. Polanco, & Christophoro Madridio permissa, secessum spectare aliquem cœpit, vt quod supererat vsuræ lucis mortalis, Deo sibique vacans, in adornando ad lucem immortalem transitu collocaret. In Vrbis frequentia potiùs antiquæ bellatricis, quàm nouæ sanctæ Romæ erat imago: cuncta ardens inter Pontificem & Regem Catholicum permiscebat bellum. Dies ac noctes vndique inconditi militum vulgique clamores, tubarum clangor, bombardarum fragor, tympanorum strepitus, citatus campanarum tinnitus feriebant aures & animos. Quas ille perosus turbas, animo ferebatur ad

94 *Secedit B. Ignatius in Collegij Romani villam.*

villam, quam intra vrbis mœnia (multas enim Romana mœnia solitudines includunt) nõ procul ęde S. Balbinæ, nuper extruxerat in Romani Collegij vsum. Verùm, quia Patres cælum ibi æstiuum insalubre, ac tectum nondum habitationi ab recenti opere idoneum memorabant, consuli super ea re prudentes iussit. Adeò nihil aggrediebatur, quod non vsquequaq; recta ratio temperaret. Cumque Alexander Petronius vir præstans, & scientia medendi clarissimus, villa diligenter inspecta, permittendum Patri secessum pronunciasset, Ignatius in eum lætus confugit. Hîc paulatim infirmitas grauescere, viresque decedere. Itaque paucis pòst diebus Professorũ domum refertur, metu potiùs, ne quid locus grauioris crearet mali, quàm quòd periculi quidquam appareret. Consueta enim illa eius valetudo videbatur, & solennis multorum languor annorum: eoque nec medentes, nec domesticos magnopere habebat solicitos. Hac securitate, siue incuria processum aliquot dies. Sed non latebat vigilem seruum Domini appropinquantis aduentus. Tertio Kalend. Sextiles, cùm biduo

95 *Supremus morbus B. Patris.*

96 *Iubet sibi benedictionem ex Pontifice postulari.*

antè diuinissimum Eucharistiæ Sacramentum susceptisset, inclinato in vesperam die, accersit secretò Polancum, nihilque tale suspicantem placido animo, vultuque tranquillo iubet continuò adire Pontificem, commendare ei suo nomine Societatem, & postulare sibi benedictionẽ & indulgentiam: atq; insuper nunciare, si, quod de infinita Dei bonitate sperabat, migraret in locum, vbi suæ valerent preces; se, quod in hac vita assiduè fecerat, vt pro eius Beatitudine oraret,

93 *Tria maximè optauerat B. Pater Ignatius.*

multò iam de se securum facturum impensiùs. Polancus nuncio, & iussu deprehensus nec opinato, Itáne Pater, inquit, eò ventum est, vt breui te carituri simus? Ita Deo placitum, subiecit Ignatius: perge ad Sanctissimum Dominum, nec modò mihi, verùm & alteri è Patribus benedictionem atque indulgentiam refer. Quæ audiens Polancus, alterum quidem illum, quem Pater moriturum significabat, Lainium suspicabatur esse, qui propè depositus decumbebat, (quanquam non Lainij, sed Olauij mortem præsignificatam euentus ostendit.) Cæterùm angebatur planè ancipiti cura, quid cõsilij caperet incertus. Nihil agnoscebat in ægro, nisi veterem lassitudinem, vnde vexari potiùs, quàm periclitari consueuerat: atque adeò persæpè multò peiore à se loco perspectum recordabatur. 97 Itaque nolebat videri præfestinasse, si protinus Pontificem conueniret: Ex altera parte tam diserte affirmateque iterata denunciatio deterrebat: præsertim, quòd summæ cùm prudentiæ, tum modestiæ virum asseuerandi parcissimum, nihil tam asseuerantèr locutum vnquam audiuerat, quàm illud, quod iam euenerat, de subsidijs Romano Collegio affuturis, atque hoc de fine vitæ sibi instante. Ergo rursus interrogat diceátne in diem posterum stationem differre: cui Ignatius ne iniectam diuinitus præsensionem quodammodo ostentaret: Tu verò vt voles, inquit. Aucta hinc Polanco, non exempta est cura. Præter Turrianũ medicum domus ordinariũ, raptim Petronium aduocat, rogatque vehementer accuratè explorent Ignatij statum: qui diligentia vsi respondẽt, nihil extare in præsentia, vnde obitum interpretari liceat, postridie certiùs pronunciaturos. Digressis medicis Pater de more cibi aliquantum sumit: posteaque multa iam nocte etiam de quodam negotiolo Romani Collegij differit: postremò nullis adhibitis (quemadmodum mos est in graui morbo) vigilibus relinquitur solus. Nam neque Polancus medicorum fretus iudicio, quæ audiuerat à B. Patre vulgabat, & fratres quotidianæ eius vitæ administri, cùm periculum nouum haud cernerẽt, nec diligentiam intendendã, nec addendas excubias putauerunt. Interim optimus Pater solus relictus, lætus haud dubiè, quòd nemini esset incõmodo, suique filij (se animã agente) securi quiescerent; totam eam noctẽ cum Deo Domino procreatore ac redemptore suo, ad quẽ toto cordis sui impetu festinabat, dulcissimè agens, consumpsit: eoque intentiùs, quòd & supremum id tempus sibi concessum norat, ac liberum prorsus ab interpellatoribus, omnique strepitu præter opinionem erat sortitus. Tenebris igitur & solitudine noctis in iucundissimo Dei Beatorumque congressu, sic vt voces identidem à proximè cubantibus exaudirentur, pro arbitrio vsus, vita paulatim deficiente, ad lucẽ peruenit. Tum ingressi (vt fit) Socij exploratũ quemadmodum haberet, vbi leuiter, ac pede suspenso accessere ad lectulũ; en tibi acerbum spectaculũ; inueniunt sanctum Patrem iam animam quàm quietissimè exhalantem. Ex inopinato casu stupor homines magis, quàm dolor appressit. Spargitur illico inter domesticos rumor, fit gemitus, concurritur, trepidatur, si quid opis queat afferri:

98 *Humilitas mira Beati Ignatij in summa vitæ clausula.*

alij ad medicum, Polancus stultam prudentiam suam serò incusans, ad Pontificẽ euolat. Pontifex quoque ad iacturæ publicæ casum ingemuit: & largè, quod petebatur, indulsit. At Ignatius interim sanctissimum Iesu nomen ingeminans placidissimè expirauit, hora prima ab ortu Solis, feria sexta, pridie Kal. Sextiles: ætatis anno quinto & sexagesimo; fundatæ Societatis decimo sexto: vir planè humilis, suique contemptu admirandus, vti abunde vel id mortis genus ostendit, quod maluit obscurissimum esse, cùm reddere clarissimum posset. Nam si perstisteret in sententia: nec solùm pergere ad Pontificem Polancum iubęret, sed alios quoque ex amicis Proceribus salutare; atque ipse interim statum Societatis componere aggressus, Vicarium, vti per Constitutiones licebat, diceret, Socios aduocaret, filijsque carissimis verba vltima loquens ac benedicens mandata suprema relinqueret; quis, quæso, domi forisque strepitus ac motus existeret? Non deessent fortassis initio, qui cognita medicorum sententia, quòd contra eam iret, temeritatem hominis accusarent, quasi leuiter excitaret rumores, auram captans vaticinantis. Verùm id ipsum quanto magis principio hominum animos dubia expectatione suspenderet, tanto deinde cùm sensim deficiente vita prædictionis exitus ipsis cerneretur oculis, augeret admirationẽ, & sanctimoniæ viri celebritatem. Sed enim haudquaquam tulit Ignatij modestia, non mirum illud tam promerendi singularia Dei dona, quàm occultandi studium; non perpetuum aduersus eos omnes, quibus recta ratio parendum docet obsequium; vt cum medicis duobus facultate præstantibus altercaretur: quodque ipsos disciplina celasset, diuinitus reuelatum sibi contenderet. Itaque intelligens hanc esse Dei voluntatem, qui huiusmodi à se in supremo spiritu sacrificium obedientiæ & humilitatis exigeret, nullo edito documento, quo vel eminere inter cæteros videretur, vel de Societate tanquam de sua re quidquam laborare; cùm auctorem eius vnicum, à quo nominarat, vellet haberi Iesum, nec dubitaret caram commendatamque ei esse; quidquid ad augendũ desiderium sui, mortemque insigniendam pertineret, neglexit: imò etiam iustis se sanctisque solatijs atque præsidijs matoris diuinæ gloriæ respectu fraudans, quoniam non licebat Christũ Dominum imitari, vt in publica moreretur infamia; id quod erat proximum, secutus est, vt propè solus, ac veluti abiectus, & obscurissimo fine decederet. De cæteris sanctissimi huius viri virtutibus vulgata, & antè commemorata sunt multa, & ire per singula singillatim non est operæ. Exercitia spiritualia, & Constitutiones ab eo relictas, qui Ignatium æstimare vult, norit. Illa sunt Ignatij forma, hæ imago: ex illis in his expressa eius est virtus: in vtrisque descriptæ sunt viæ ac signata vestigia, per quæ ad celsissimum perfectionis culmen ascendit: quæ indicare hoc loco esse arbitror meum.

" *Obitus B. Patris.*

100 *Quare B. Ignatius illud genus mortis ele-gerit.*

101 *Per quas vias Beatus Ignatius profecerit ad præstantissimam sanctitatem.*

Hoc habuit eximiè B. Pater vt ratione plurimũ & consilio vteretur, crebrò vsurpans, A belluis hominem ratione differre. Et sanè vti incuria, considerandique negligentia, vitiorum omnium seminarium; ita cura & consideratio, cunctarum

102 *Maximè vsus considerationis.*

est

est parens & alumna virtutum. Nemo quippe malum, quà malum amat, sed imagine fallacis boni deceptus. Rerum illecebræ caducarum, consuetudo sensuum, prauæ vulgi opiniones, dæmonum instinctus cupiditates inflammant, easque communes notitias, vel naturæ vel fidei lumine comprehensas, quibus vitanda turpia, honesta sectanda cognoscimus, paulatim obscurant, hebetant, languefaciunt, vt ratio debilitata & quodammodo exarmata, facilè tot vndique oppugnantibus hostibus, succumbat. At consideratio frænum est, quo mens perturbationes atque sensus, ne abijciant se ferino impetu ad fallacem præsentis boni speciem, coërcet ac sustinet. Lima est ac malleus, quibus boni malique notitias illustrat, exacuit, corroborat, vnde ad ipsam mentē & voluntatem vis & vigor emanat. Denique, vt ait S. Bernardus, consideratio est, quæ primùm purificat fontem suum, id est mentem, de qua oritur: deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat & ordinat, postremò diuinarum pariter & humanarum rerum scientiam confert, agenda præordinat, acta recogitat, vt nihil in mente resideat aut incorrectum, aut correctione egens. Hoc igitur acertimo ac generali telo plurimùm B. Pater vsus est: atque ita vt nulla vnquā voluntatis appetitio, ac ne cælestis quidem dulcedinis copia intelligentiæ eius vsui officeret. Nam duo cùm sint cælestium Christi auxiliorum genera, altera ad afficiendas voluntates, ad mentes altera colluſtrandas, ferè ita fit, vt, cùm vberiùs voluntati superna vis infunditur, agatur homo potiùs, quàm ducatur: eoque rationis perexiguus vsus sit. At in Ignatij animo genus vtrumque & copiosissimum, & mirè concors fuit, vt, cùm incenderet vehementissimè eius voluntatem flamma cælestis, suum tamen integrum regnum rationi, diuinæque luci relinqueret; ab eaque regi ac temperari ardor ille se sineret. Inde, quanquā Lainius ardentissimam sancti viri caritatem, & immensa diuinæ gloriæ studia, summamque cum summo bono coniunctionem, & quàm facilè ad cælestia auferretur, spectans, dicebat in rebus diuinis Ignatium patienti, quàm agenti propiorem videri: vt Ignatius quoque ipse de se erat illi professus: ita tamen idem rationem adhibebat, ita contendebat neruos industriæ, vndique sibi adminicula cura & arte conquirens, & singula circumspectè dimetiens, vt ad studia quamuis pia nollet impetu ferri, sed consilio duci. Hæc autem recta est via, qua Deus hominem ire vult: in cuius mente intelligentiæ idcirco lumen accendit, vt illud sequens, rationabile offerat obsequium, matura scilicet consultatione delectum, & suis vndique conditionibus absolutum: atque hoc pacto simul ab fraudibus illudentis dæmonis defendatur; simul constantiùs ac perseuerantiùs agat. Ergo siue complacens sibi summa bonitas in Ignatio erudiendo formare multorum magistrum, siue id generosæ eius indoli, & capacissimæ consilij menti maximè congruebat, suauissimè illum per vias rectas ad perfectam consummatamque iustitiam, regnumque suum deduxit scientia Sanctorum plenum; videntem singula ac notantem, gressusque suos assiduè præcedentem rationis oculis, ac iusto prudentiæ pede præ-

107 *Vnde æstimanda B. Ignatij sanctitas & merita apud Deum*

finientem. Atque hinc æstimanda sunt Ignatij apud Deum promerita, & præclara facta numeranda. Cùm enim in actione honesta non spectanda solùm materia sit, sed etiam modus & finis, ex quibus rei quidem per se bonæ honestas amplificatur, mediæ autem imperitur: cùm hic sanctus vir non modò res præstantissimas ratione summa tractaret; sed medias quoque, & quotidianas vitæ necessitates, ad prudentiæ normam diligentissimè exigeret, & ad finem altissimum erigeret; quasi mercator, qui non pretiosarum modò mercium magna exerceret negotia; sed viam inuenisset, qua & quàm minima faceret impendia, & quidquid attingeret faceret pretiosum; haud dubiè tot annorum assidua cura thesaurum quemdam propè inæstimabilem diuinæ gratiæ, rectèque factorum congessit. Ex eodem metiendum est capite, quantos in perfecta virtute progressus habuerit. Cùm enim ad insignem progressum quolibet in studio necessaria ea sint; primùm vt finis ac terminus prænoscatur: deinde vt recta ineatur via: ne, si in incertum, vel per ambages erretur, sit labor itineris, non profectus: postremò vt assiduitas conatusque progrediendi aptè adhibeatur: qui totum vitæ Ignatij cursum animo lustrer, non obscurè hęc illum singulari Dei beneficio præstantissimè omnia adeptum sentiet. Non errore viæ per ambages vagatus est; non ignoratione optimi defatigatus circa media; sed ipso statim mutatæ vitæ exordio ab summo inchoans, simul vbi consideret absoluta virtus, simul rectam viam Deo monstrante didicit, simul denique eam incitatissimo capessiuit impetu, quem quinque & triginta annis non relaxauit vnquam, sed continenter magis magisque contendit. Vbi enim tanquam è densa veteris vitæ caligine & cæca nocte productus ad gratiæ lucem ac diem, aperuit oculos; perque totam rerum vniuersitatem circumtulit, intellexitque ad id hominem genitum, vt Domino ac Procreatori suo seruiret, & vitam eo pacto sibi compararet æternam: nec respiciendas cæteras res, nisi quatenus ad eum finem prosequendum vsui forent: hoc clarè cognito, nec minùs voluntate quàm ratione comprehenso, alteque in animum depresso veluti fundamento, vt erat cum diuina gratia nobilis ac generosi pectoris, animaduertens nihil nec honestius, nec rationi congruentius posse præstari; induxit in animum nequaquam mediocribus officijs esse contentum; sed quàm posset maximis diuino se obsequio, diuinæque gloriæ studio mancipare, nullo planè commodi sui respectu, ac perinde paratus per opes & inopiam, decus ac dedecus, vitam ac mortem rectà ad propositum pergere. Eo in lumine tum ad anteactam vitam retorquens oculos, tum ad agendam intendens; illam videns re-

104 *Pœnitentiæ eius insignis*

texendam, hanc de integro ordiendam; vtrumque admirabili vi aggreditur. Et illam quidem non satis habuit (vti suo loco narratum est) repetita ab prima memoria confessione generali (cuius tum vsus propè incognitus erat) sedulò expiare; sed etiam susceptis vltrò grauissimis pœnis instituit abolere. Hinc impexus & neglectus capillus, intectus vertex, barba fœdè promissa, vngues

vngues sordidè permissi excrescere, terna diebus singulis flagellatio corporis, ac septenûm horarum flexis genibus oratio, gelida modò & pane, & hoc emendicato vita traducta, inter mẽdiculorũ quisquilias diuersorium, assiduũ præter Dominicum diem, & aliquando hebdomadam ipsam nulla gustata re continuatum ieiunium, humi cubatio, nox propè pernigil, aliaque id genus ardentissimi tironis exempla. Adeò nihil erat tam vel despectum, vel asperum, quo se supplicia sempiterna commeritum, ac præpotentis Dei sacrosanctam Maiestatem violare ausum, non dignissimum iudicaret. Quæ facta per se optima ad multo excelsiorem euehebat gradum præstantissima illa origo & finis, quòd è studio diuinæ laudis orta ad idem referebantur. Retexta hoc pacto vita superiore, ad ordiendam texendamque nouam vertitur. Præstò est ob oculos, quam sibi initio proposuerat scopi instar, Dei laus quàm maxima. Inde consilia sua ducens ac metiens per eam lucis copiam, qua repletus diuinitus est; quaque per vias diuinæ prouidentiæ rectas ac regias ducebatur, clara quadam & efficaci cognitione duobus principijs Christianæ sapientiæ cardinibus apprehensis, primùm quantopere homo ad rectè agendum à Dei gratia pendeat, deinde quàm Deus hominis laborem atq; operam adiungi suæ gratiæ postulet; ita vitam instituit, vt videretur, dum suam adhibet operam, nihil aliunde sperare opis: dum ad opem diuinã confugit, in ea vna cuncta reponere. Inde enim præter plurimum precandi vsum, & frequentia sacrificia, & Sacramentorum susceptionem, perfectam diuino Numini subiectionem, familiaritatemque cum Deo in spiritualibus deuotionis exercitijs, tantum orationem, quæ mente fit, coluit, interque mortales induxit, quòd ea & patefaciat homini quid opus habeat, & à Deo petat & impetret. Qua cùm vteretur ad omnia, tamen, quia & declinandum à malo, & faciendum bonum est, animusque non solùm vitijs perpurgandus ad perfectam puritatem, sed etiam est virtutibus exornandus; ad vtramque hanc Christiani officij partem sua adminicula, & propria instrumenta quæsiuit. Ad eam quidem iustitiæ partem, quæ consistit in fuga vitiorum, examinandæ conscientiæ seueram sibi legem præfixit. Qua in cura ita processit, vt interdiu pariter ac noctu præter breues quietis inducias, singulis horis horologij sonitu admonitus, hanc secum accuratè quæstionem exerceret, cogitata, dicta, facta in iudicium vocans. Neque hoc satis fuit homini ad summa tendenti; sed inuenit alterum illud genus examinis, quod particulare nominauit, quo ad vitiorũ non solùm victoriam, sed extinctionem excisionemque vtebatur; vno sibi è molestissimis & grauissimis assumpto, cum quo tanquam singulari certamine dimicaret. Aduersus quod, vbi primùm è somno excitabatur, erectus in sui custodiam, in eaque toto die perstistens, si fortè laberetur, statim animo dolens, admotaque manu pectori, vel alio edito signo, quod pro monitore sibi esset, ac siqui interessent, falleret; sub meridiẽ ac vesperam implorata ad reminiscendum ope diuina, exacta die singillatim excutiebat horas, numeroque inito lapsuum & notato, ac proponens emendationem, intentioremque vigiliam, conferebat pomeridianum tempus cum matutino, diem instantem cum hesterno, hebdomadam cum hebdomada, mẽsem cum mense; attenti ritu negotiatoris lucri momenta ad calculum identidem reuocantis. Ad hæc, ne qua fortè subterfugeret sagacem virum alicubi latens labes, singillatim præcepta Domini atque Ecclesiæ, & septem criminum capita scrutabatur proprio quodam exercitationis genere, considerationem semper cum precatione consocians. Eodemque modo, ne qua siue exterioris, siue interioris hominis pars neglecta atque inculta maneret, vbi mala pullularent germina, sese circumspectans totum, singulas animi facultates separatim recognoscebat, singulos excutiebat corporis sensus: in eorum vsu imitandum sibi Christum Dominum, vel Reginam cæli proponens. At quoniam sensus portæ sunt, per quos hostes vel ad animi peruadunt arcem, vel pabulum perturbationibus immittunt; adeoque permagni momenti est eos non solùm ab hostium abduci partibus, sed etiam, quoad eius fieri potest, ad rationis ac pietatis partes adiungi, ad sacra eos vitæ Christi mysteria vi cogitationis adhibebat, in sanctis illis percipiendis formis exercens, vt in quotidiano vsu à vili ferinoque abstracti affectu, sentire & amare spiritualia, eorumq; affici gustu cõsuescerent; quo iam pulcherrima consensione anima pariter eius & caro exultarent in Deum viuum. Hac intenta cura, primùm sui notitiam maximam; dein vitiorum prauarumque consuetudinum amotionem, tum procliuitatum commotionumque animi trãquillitatem; ad hæc mirum illum linguæ dominatum, toto præterea in oris & corporis habitu, singulisque membris ac motibus compositionem atque modestiam; denique absolutam in genere omni mortificationẽ, suiq; victoriam adeptus est, quam perrarò in hominibus quantumuis virtute præstantibus omni ex parte videas. Quotus enim quisque est, cuius inter illustrissima decora non aliquis næuus extet? Hic non penitus iracundiæ, ille non linguæ est potens. Alij in curando corpore necessitatis imponit species, non nemini species diuinæ laudis in suis factis virtutibusque commemorandis. In summa vir vsquequaque sui dominus, mortificationis quasi dolabra vndique perpolitus atq; perfectus, vt nihil vsquam in eo asperitatis, nihil offensionis, nihil eminens aut lacunosum inuenias, cui nihil detractum, nihil additum velis, perrarus est. Quod tamen famulo suo Ignatio, quem multis eius disciplinæ sectatoribus formabat exemplum, per attentam illam sui custodiam bonitas diuina ita concessit, vt vel carere perturbationibus, vel, sicubi vsus posceret, ijs vti videretur planè tanquam modestis famulis, non audentibus se ante præscriptum domini commouere; quin etiam illa exterioris hominis constãtiæquabilique modestia non paucos insignes viros ad ineundam secum societatem pellexerit. Hac efficacissima ad conseruandum vacuum atque intaminatum vitijs animũ vtens via, & quasi agrum vepribus, malisque graminibus perpurgatum ac molliter subactum ad excipiendos cælestes satus, lætissimamque fundendam segetem & copio-

105 *Summa fiducia eius in ope diuina, & summè ipse conatur.*

106 *Plurimùm vtitur examine conscientiæ, aliisq; exercitationibus sese aduersus noxas præmunit.*

107 *Mortificatio B. Patris absoluta in omni genere.*

copiosam frugem congruè præparans, quò expleret alteram illam iustitiæ Euangelicæ partem, quæ in rectè agendo consistit, rationem haud opportunam minùs inuenit. Versabatur illi ante oculos primùm illud summæ Dei gloriæ destinatum: id vt quàm proximè attingeret, non solum summouēda erant impedimēta, quod ratione nuper dicta faciebat; sed regula etiā ac linea, ad quam in rectè factis quasi ictum dirigeret, adhibenda. Quippe illudit sæpè cæcis mortalibus virium specie recti: nec ratò si non vitium, certè minùs honestum maioris imagine decipit; vt quamuis optimum pro meta intuearis, tamen præstigijs, & inanibus vmbris abductus circa bonum vulgare te verses, & penè operam ludas. Idcirco certam Ignatius regulam, ad quam se formaret exquirens, animaduertit Christi vitam nostram esse viam: datum enim ipsum hominibus nō modò saluatorem, sed etiam exemplum: nec posse genus vitæ fingi, siue acceptius Dei voluntati, siue gloriæ conuenientius, quàm id, quod cùm dilecti Filij eius, in quo sibi bene complacuit, & quem nos audire iussit, vita maximè consentiret. Eius igitur expressurus in se modum ac formam, ex ijs, quæ inter mortales vsu veniūt, sapienter æstimationem transtulit ad diuina, propositā sibi, (vt initio huius historiæ dictum est) Regis ad pium bellum inuitantis similitudine, & gemina altera, quæ duo vexilla intuebatur, hinc Christi Domini, inde tyranni tartarei, audiens quid vterque dux suis præciperet; ita inflammatus est ad præeuntem cum cruce Christum Iesum sectandum, eiusque iussa facienda, præsertim ex eo tempore, quo in accessu ad Vrbem vidit se ab æterno Patre gestanti crucem Filio tradi atq; addici; nihil vt aueret ardentiùs, quā vnà cum eo agere, acerbissima perpeti, ludibrio omnibus esse; pro magno existimans beneficio posse sui Regis obaudire nutui, signa sequi, vestigia premere, insignibus decorari; vsque eò, vt non modò quantæcunque felicitatis conditione oblata, nullam quamuis leuissimam susceperus esset labeculam, quæ modo aliquo eius offenderet oculos: sed etiamsi hinc opes, nobilitas, sapientiæ gloria, inde contraria, quæ vulgus mala nominat, obijcerentur: atque vtrimque par Dei laus: ad maiorem tamen imitationem Regis sui Iesu crucifixi, mallet cum eo paupere, spreto & illuso, pauperiem, contemptum, & insipientiæ nomen, quàm aduersa his sæculo pretiosa. Et planè profitebatur, nisi intelligeret, aliud maioris diuinæ gloriæ studium postulare, se per vias ridiculo ac probroso habitu passim puerorum procacitati os ad contumeliam præbiturum. Cæterùm tametsi ita ardebat obsequij diuini, Christique imitandi studio (quia tamen principium illud tenebat, hominem ratione, qua à belluis secernitur, etiam piis in rebus duci potiùs, quàm gustu debere) certa obseruauit præcepta, quibus quasi trutina vitæ genera, in quibus Christiani omnes imitari se Christum Dominum profitētur ponderans, vnū sibi prudenti consilio, iudicioq; recto deligeret, quod gratissimum auctori vitæ salutisque suæ fore putaret. Intentis ergo, vt semper, in diuinum obsequium quàm maximum, & Christi imitationem perfectissimam oculis, imploratáque cœlesti luce ad rectè iudicandum, conquirit diligenter, enumerat expenditque quæ quoque in vitæ genere ad propositum diuinum obsequium & Christi imitationem incommoda, siue commoda insint. Vt verò alieno cuiuis studio aditus obstruatur, nec alterutram lancium siue naturalis propensio, siue quidpiam præter rationis momēta pellat; interim Deum ipsum quasi spectantem animo cernit, ac se ita componit, tanquam continuò moriturum, eiusq; rei rationem scienti omnia Iudici redditurum. Huiusmodi in examine id sequens, quod maximè opportunum numerus, & qualitas commodorum monstrabat, quodque mallet, si mors ingrueret, secutus esse: quia vidit ad propositum finem accommodatius, Christique Domini vitæ similius non solitudinem sequi, neque vni vacare sibi; sed operā ad proximorum quoque salutem conferre; eamque ob rem plerisque hominum odiosæ austeritati, & cupiditati ignominiæ ponēdum modum, potiusq; curandū, vt sua lux Patris cælestis gloriā coram hominibus luceret; ad id vitæ institutum cunctis voluntatis viribus delatus est, & est admirabiliter executus; tot exantlatis in studendo laboribus, tot in obeundo iuuādi proximos munere exhaustis ærumnis, adiunctis postremò, vt infrà dicam, eiusdem consilii sociis; ac familia, in qua post obitum quoque suum ipse quodammodo ad proximorum salutem viueret, instituta. Idem postea consultationis genus adeò sincerum, quasi libram omni tempore habens in manibus, quidquid in quotidiana vita accideret, eo subtiliter expendebat perducebatque iustum ad pondus; eo mediocritates rimabatur virtutum: atque hîc resecans, hîc apponens, vbiq; formam honestatis pulcherrimam exprimebat. Atq; tum conscientiæ, quæ dixi, examina, tum hæ electionis regulæ duo fuere singularia Ignatio adminicula, quibus ad puritatem animi, in qua sapientes cælestis Philosophiæ destinationem collocant, recto ac celeri cursu peruenit. Nam examina arcebant vitia: deliberatio accersebat virtutes. Examina ijs, quæ tractaret, nil sinebant prauitatis intermisceri: deliberatio nil desiderari perfectionis. Denique eadem actiones, quas consultatio præformauerat, cura expresserat, postremò approbabat, vel perpoliebat examen. His item insignem illam consecutus est spirituum discretionem, & rectā virtutum æstimationem, vt nosset singularum momentum & pretium: in qua prius aut posterius, plus minusue esset curæ ponendum; sic tamen, vt nihil negligeret, nihil leue duceret, paruique momenti, quod esset vtile pietati: & in ritibus præcipuè, sacrisque rebus Ecclesiæ, vt æquum est, & postulabant tempora, collaudandis magnique faciendis excelleret. His præterea totius spiritualis vitæ cognitionem, & quasi artem percepit, vt nō dirigeret modò viam suam; sed etiam intelligeret eam, & faciens rectè, & facere se, quantum mortalitas fert, intelligens. quæ peculiaris ac præsens est merces eorum qui in lege diuina, vt eam custodiant, diebus ac noctibus meditantur. Ex hac denique disciplina tria illa, quæ mortales præcipuè mirabātur, emanabant. In rimandis negotiorū vijs perueſtigandisq; quàm aptissimis sagacitas: in prosequendis sum-

108 *Vtitur plurimùm regulis electionis propositæ semper sibi coniunctas Christi Domini vitas, quam imitatur.*

109 *Ratio eius deliberādi.*

110 *Examinis conscientiæ & regularū bonæ electionis vsus via certissima ad puritatem animi.*

111 *Vnde in Beato Ignatio prudentia, constantia, aquitas animi tam insignis.*

ſummas inter difficultates cõſtantia: in exitu, vtcunque caderet, bene ferendo æquitas animi. Quippe præter lucẽ ſummæ ſapientiæ, ad quã ſe oratione, ſubmiſſione, operaq; ſua præparabat, vſus conſultandi, iugiſq; animaduerſio progreſſionũ, atque collatio euentorum exacuebat prudentiã. Conſultatio diligens ac ſincera creabat conſtantiam, vt quæ nullum fermè nouis caſibus locum relinquẽs, qua ratione ſuſcipiendam rem ſuaſerat, eadẽ ſuaderet vrgendam. Ex horũ verò conſciẽtia tranquillitas animi exiſtebat: cũ nec in ſuſcipiendo, nec in adminiſtrãdo negotio quidquam ferè à ſe cõmiſſum aut prętermiſſum ſciret, cuius pœniteret: & quamuis exitũ res non haberet, non tamẽ ſuę rectę voluntatis ac ſedulæ operæ excidiſſe fructum apud Deum nulla re indigentem: apud quem voluiſſe, feciſſe eſt: qui operam magis, quàm opus ſpectat: nec ſemper vult ab ijſdem perfici, quæ gaudet attentari; cùm Dauidis de ædificando templo conſilium laudarit, quod tamen ædificare ipſum prohibuit. Et erat frequens Ignatij præceptum Angelos in rebus agendis, iuuandiſque proximis imitandos, qui ex vna quidem parte nullum prætermittunt in procuranda hominum ſalute genus induſtriæ: ex altera verò ſucceſſu, quicunque ſit, nihil beatæ ſuæ æternæque pacis amittunt. Quod præclarè faciebat B. Pater longè caſus humanos animi altitudine ſupergreſſus. quod vel illa ſolennis ei vox palàm faciebat. Si quando enim (quod ſæpè in recenti Ordine, & indicto propalam bello contra vitia decertante, eueniebat) deferrentur ad eum coniecta in Societatem ab improbis, vel ignaris rerum hominibus maledicta; pacatiſſimo animo, hoc tantùm reſpondebat, Illud auertat Dominus, ne quando malè nobis dicant, & vera dicant. Deniq; conuerſatione in cælo, opera & labore in terris, in eo quoque ſanctos illos adminiſtratores ſpiritus æmulabatur: quòd, ſicut illi inter miniſterij, ad quod mittuntur, ſedulitatem, ſemper vident faciem Patris qui in cælis eſt; ita ipſe actionẽ cum contemplatione eminentiſſima mirificè copulabat, eiuſque rei viam facillimam & tutiſſimam ſequebatur. Cùm enim poſuiſſet amorem magis ex operibus, quàm ex verbis pendere ac cerni; diuina erga ſe beneficia communia, & propria naturæ gratiæque conſiderans: dein ſummum opificem vbique in operibus ſuis præſentem, eiſque tum naturam, & quid quid habent virium impertientem, tum pariter cum illis agentem, & quodammodo laborantem ſpectãs: adhæc dona ac bona quæcunque vſpiam ſunt cælitus tanquam ex immenſo fonte, in quo infinita & immenſa ſint, labi finita ac circumſcripta contemplans; ex huiuſmodi conſideratione, caritate inardeſcens, reputanſque quid à ſe viciſſim tot conteſtatus operibus amor poſceret, admouendas operi manus intelligebat; profiliensque ad actionem, nequaquam interim Domini Dei ſui, cuius cauſa laborabat, intermittebat conſuetudinem, ſuauiſſimæque præſentiæ fructum. Alebat enim caritatem illa quodammodo beneficiorum viciſſitudo, dum tot accipere ſe conſiderans, aliquid ei ipſe conabatur rependere. Nec diſtrahebat conſuetudinem labor, ſed aſtringebat, quòd ipſum met Dominum, cuius cauſa laborabat, adeſſe adiutorem, vnaque quaſi collaborantem cernebat: nec ab eius conſpectu rerum mortalium formis auertebatur, quòd in omnibus ipſummet Dominum tanquam in imagine, ſeu templo quodam intuebatur. Si verò quid pulchri boniue ac laudabilis ad oculos eius animumue accideret, per ea continuò tranſcendebat ad auctorem vſque eò, vt ad ipſum illum auguſtiſſimum & immenſum fontem contemplãdum per ſparſas in creatis rebus diuinitatis quaſi guttas, non modò cæli ac ſiderum, ſed floſculi quoque, ac leuiſſimæ rei conſpectu facillimè raperetur. Animarum quidem à Chriſto redemptarum ſplendorẽ ac pretium cogitatione ad hominum occurſum ſibi repræſentans, vix interdũ lætitiæ æſtuantis vim, ne ſe extrà effuſiùs proderet, temperabat. Hinc nimirum è cæleſtis voluptatis torrente hauſtu illo adeò largo perfundebatur, vt, cùm in iugem ſuauiſſimarum lacrymarum fluuium ſuperfuſa exundaret copia, ne ſalſi humoris acrimonia oculos ei exeſis luminibus cum proximorum detrimento extingueret, implorandum fuerit temperamentum à Deo: à quo ſtatim miras illas lacrymarum tanquam habenas accepit. Vſque adeò diuina gratia hominem ſibi acceptum aſſidua vigilantia, & conſideratione per illa conſultationum atque examinum adminicula ab terrenis vitijs, & naturæ contagione ſecretum, ſummo bono coniunxerat. Atque hanc vir ſapientiſſimus inhærendi Deo, myſticæque Theologiæ formam, per quam expurgato vitijs ac perturbationibus animo, fixa in Dei gloriam mente, non in ſolitudine, pulchraque admirandarum rerum, quæ formetur cogitatione, pictura; ſed agnoſcendo in ſuis operibus Procreatore, ac ſubleuando ad fontem è riuuli aſpectu mentis intuitu, in arenam deſcenditur; maximè commẽdabat hominibus noſtris, tutioremque exiſtimabat, ac magis frugiferam viam; affirmans experimento ſibi compertum, deditos vltra modũ ſeceſſui, longiſque contemplationibus præſtigijs dæmonum eſſe propoſitos: ac fermè intractabiles fieri, contumaces, ſibique placentes. Quod rectè exiſtimanti minimè debet admirandum videri. Nam nihil eſt in hac vita extra omnem vitij aleam poſitum. Sua quamque virtutem, vt ferè celſiſſima iuga vaſtæ rupes, abrupta circumſtant, & in ſummis, vti pulcherrimum, ita difficillimum eſt rectè conſiſtere. Ergo operi præſtantiſſimo ſuperbiam, cæterorum contemptum, honeſtiſſimo otio ſegnitiem, exercitationi mentis ſententię pertinaciam, tendente vbique dolos ſubtiliſſimos Satana, procliue eſt adhærere. Ei igitur contemplationis generi, quod dixi, inter negotia & frequẽtiam habili volebat conſueſcere noſtros homines, non modò in ſe viciſſim, & in moderatoribus Chriſtum Dominũ agnoſcentes ac venerãtes: verùm etiam rectam intentionem in tota vita rebuſque ſingulis conſeruantes: id ſemper in eis ſincerè ſpectando, vt ſeruiant & placeant diuinæ bonitati propter ſe ipſam, & propter caritatem, & eximia beneficia, quibus nos præuenit, potiuſquam ſpe prẽmiorum, vel metu pœnarũ: in omnibus quærẽtes Deũ, amore ab omnibus creatis rebus abſtracto, vt vniuerſum in earum Procreato-

112 *Contemplatio B. Patris excellens.*

113 *Deum lacrymarum.*

114 *Quod maximè contemplationis genus in Societate vellet.*

creatorem conferant, cum in omnibus creaturis amando, & omnes in eo, secundùm ipsius sanctissimam ac diuinam voluntatem.

115 *Progressus B. Patris ad iuuandos proximos.*

Atque hæc, quę commemorata sunt hactenus, eò fermè pertinent, vt intelligatur, qua maximè via hic vir admirabilis propriæ sanctitatis ac priuatæ personæ summam in sese perfectionem expresserit; sequitur vt de personæ publicæ indicetur præstãtia, quam non alijs, sed prorsus ijsdem, consecutus est adminiculis. Namque sub melioris mentis initia dum consectatur optimum, vitæque Christi Domini imitationẽ perfectam, eoque toto pectore ad curandas proximorum vtilitates conuertitur; nec labore vllo in ea procuratione, nec ludibrijs hominum, nec custodijs vinculisque terretur; experimento tamen edoctus, immenso animo suo nequaquam posse satisfieri, nisi robori pietatis auxilia litterarum adiungeret; consilio quo magis spectes, eo magis admirabili, ad earum sese studia confert. Robusto iam æui flore vir, militiæ innutritus, non nisi arma, equos, trophæa bellica, & martia decora voluere animo, ore loqui, tractare manu solitus, animo excelsissimo ad puerorum inter pueros relabitur ineptias; parique constantia luctatur cum Grammaticorum spinis, cum inopia rerum, atque adeò cum spiritus quoque iucunditatibus, studioque proximos adiuuandi, quæ fuere rationis arbitrio temperanda. Barcinone Complutum, hinc Salmanticam, Salmantica Parisios inter ingentes ærumnas penè profugus trãsmigrat. Superat hîc totius septennij longinquitatem: quod spatium vel spem adolescentis infringat. Sicque humanarum diuinarumq; disciplinarum sibi ad nouum militiæ genus arma comparat, vt gestis interim dum bellum parat, bellis maximis, in aciem non solùm instructior, sed & fortior, & clarus victorijs reuertatur. Verùm hîc quoque intelligens perfectiùs ad proximorum se vtilitatẽ operam conferre cum multis, quàm solũ, adscitis in idem consilium lectissimis socijs, nihil mediocre mente agitans, statim ad augustissima Palæstinæ loca indigna tyrannide atque impietate oppressa, si quo modo queat, Christo restituenda,

116 curamádijcit. Quæ vbi non procedunt; sede delecta sibi Romæ in Christiani orbis arce se suisque Christi Vicario deuotis, dum ipse sancta in Vrbe puerorum orbitati, puellarum matronarumque pudicitiæ consulens, Hebræorum quoque atque hæreticorum adiumento intentus, orphanotrophia, gynæceaque tum puellarum, tum mulierũ malè nuptarum, catechumenorum domicilia, Collegia Clericorum excitat: adhæc publicè ac priuatim, bene maleque valentibus, & omnium ordinum hominibus, præcipueque in Christianæ reipublicæ administratione Patribus purpuratis, summoque sacrorum Antistiti operâ & consilio præstò est; alios è Socijs in Orientem ad recèns apertum orbem terrarum dimittit, qui vetustis dæmonum regnis sacrosancta signa crucis inferant: alios in Septemtrionis prouincijs hæreticorum furijs opponit: alios per Catholicum orbem spargit ad restituendos rectè sentientium mores frequenti vsu Sacramentorum, diuini verbi prædicatione, iuuentutis tenerăque institutione ætatis, edocendis rudibus, visendis nosocomijs, adeundis custodijs publicis, noctes ac dies operâ omnibus promptâ. Iamque animo laboribus & successibus aucto, etiam æterna posteritati subsidia parans, non contentus neque sua tantùm vnius hominis vita impendenda, neque vnius tantùm sæculi mortalibus adiuuandis gloriæ diuinæ seruire; ad constituendam familiam, propagandosque ad venturas ætates eorumdem operũ molitores cura transcendit. Opus aggreditur: statuto præ oculis consueto summæ Dei gloriæ signo, vniuersum noui Ordinis corpus describit, & distinguit in membra, & legibus atque institutis ad conseruationem & incrementum aptissimè factis illigat. In singulis deliberandis præter sacrificia, orationem, Sacramentorum vsum, macerationem corporis, ad exposcendam impetrandamq; à Deo lucem, suam illam adhibens normam, examina conscientiæ, & regulas electionis. Quibus præsidijs ita sincerè ad mentem ab omni aliena affectione purgandam, ac diuina solùm collustrandam luce vtebatur; vt, cùm ipse, si suo indulgeret gustui, amaret psalmodiam in Societate communem esse, tamẽ alia omnia præscripserit, quia sic ratio ad maius Dei obsequium planè persuadebat. Inde magna fiducia, si quem Sociorum feruor ad opus incitaret ab Societatis vsu abhorrens, solebat hominẽ consolari, & coërcere, affirmans eius rei nequaquam ex nobis à Deo rationem esse reposcendam. Cæterùm vt nunquam fuerat in sese mediocri virtute contentus, ita in republica, quam instituit, Euangelicæ perfectionis quàm absolutissimæ formã expressit. In qua, cùm omnes virtutes cumulatissimas vellet, & quidem Euangelicam paupertatem diligi vt matrem, custodiri vt murum ac propugnaculum Religionis: ad castimoniam verò eiusmodi contendi, quæ corporis mentisque munditia integritatem æmularetur Angelicam; tamen quasi insigne proprium ac notam voluit eminere obedientiam. iureque id sanè optimo. Nam, cùm obedientia in omnibus cœtibus iure congregatis, ac præsertim Religiosis mométi maximi sit, quia vno quasi ictu radicem vitiorum omnium, voluntatem cuiusque propriam, & appetitiones ac propensiones excidit, perque omnes vagatur honesti partes, eoque verè dicitur cęterarum patens custosq; virtutum: atque hæc præterea via est, qua maximè diuina prouidentia vigorem ac spiritum, quem cuique cœtui proprium impertit, per vniuersum corpus vult permanare ac diuidi; est adhuc precipuo nomine Societati necessaria: quòd ipsa similior est exercitui in expeditionem educto, quàm ciuitati pacatæ. Quippe in ciuitate, quæ pace & otio perfruatur, suas quisq; priuatorũ res curat: dumque leges fixas, & eodẽ semper tenore euntes seruet, cum magistratibus atq; Principibus modicã rationẽ habet. Nec ferè priuata cõtumacia magnopere in cõmune obest. At in exercitu cuncta pendent ex tempore. Ad subita imperia expeditos necesse est esse milites. Etenim vel in singulorum obedientia summa rei vertitur. Ita in Societate, cùm tam multa, & varia, atque adeò periculosa ad Dei gloriam, & publicam animarum salutem tractet munia, tam multas amplectatur regiones, tam multæ ex tempore incidant vel rei benè gerendæ

117 *Obedientiã perfectam in Societate cur tantopere B. Ignatius requireret.*

gerendæ occasiones, vel priuatæ aut publicæ necessitates, nisi vnusquisque ab cuiusuis loci, temporis, ministerij, priuati denique consilij mora expeditus in procinctu stet, vt dicto ociùs eat, veniat, agat, quiescat: hoc, illud, aliud suscipiat, ponat, mutet: postremò totũ se fingat & accommodet ducis ad nutum, fingentes necesse est accipi clades, præclaras prætermitti opportunitates, maximam fieri animorum gloriæque diuinæ iacturam. Eadem fuit causa, cur B. Pater tantopere cæcam, vt appellabat, obedientiam commendaret: quod, vt quidam è profanis ait, Tam nescire quædam milites, quàm scire oportet. Si vbi iubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam imperium interdicit. Parendo potiùs, quàm imperia ducum scisitando res militares continentur. Hanc vndecunque absolutam obsequij laudem ab Socijs exigens, vt in hac sacra militia possent loqui victorias, haud minore consilio negotia impositurus, vbi vniuersè ac generatim mandata dederat, relinquebat plurima gerentium arbitrio; vt integrum ijs esset consilium ex re capere, quod sæpissimè negotia postulant: quibus seruiendum esse docebat B. Pater, nosque accommodandos ipsis, non ipsa nobis. Sunt enim interdum nonnulli, qui siue tacita quadam laboris fuga, siue immodica æquabilitatis in vita quotidiana tuendæ cura, in rebus gerendis, non tam quid earum successus postulet intuentur, quàm ne de suo ipsi curriculo quidquam decedant. Ea verò libertate quam gesturis negotia permittebat Ignatius, tum auctoritati Præpositi consulebat, animos inferiorum sibi adiungens, quorum se virtuti atque solertiæ confidere ac multum tribuere ostendebat; tum ipsis rerum procuratoribus, quorum exacuebat atque exercebat industriam; consuefaciens suis ire oculis, ac nare sine cortice: tum demum rei atque negotio, quod & aptiùs & acriùs tractabatur. Nam & consilia pro re præsenti ac tempore capiebantur: &, nisi procuratio è sententia procederet, nulla relinquebatur procuratori ex alieni præcepti obtenti excusatio. & natura comparatum est, vt vnusquisque, quæ per se excogitat consilia, amplectatur, vrgeatque studiosiùs, vt quorũ non nutricius, sed parens est. Itaque communibus præceptis informando rem, porrigebat potiùs obedientibus facem, cum qua vltrà per se tenderent, quàm præferebat ipse sua grauis vmbra. Quin etiam suauitati perpetuitatique obedientiæ, ac perfectæ rerum agendarum administrationi prospiciens, abstinebat omnino præceptis, si alia posset ratione id, quod volebat, consequi. Non itaque obseruabat solùm quid cuiusque æquum & conueniens viribus & ingenio foret: verùm etiam siue quidpiam decreturus, siue pœnam impositurus, ita rem simplici quidem sermone, sed scitè, positisque sub oculos rationibus exequebatur, vt qui audiebant, in eius sententiam non ducerentur, sed venirent, imò præire viderentur, non sequi. Erat tamen in exigenda ratione diligentissimus, plurimumque in ea cura reponebat momenti. Nempe vt reddendæ rationis solicitudo errorem pariter ac segnitiem ab rebus agendis excluderet; rerumq; ipse statu perspecto opportuna in loco adimenta suggereret.

118 *Prudentia B. Patris in demandandis negotijs.*

119 *Diligentissimus erat in exigenda ratione gestarum rerum.*

Nec verò in extraordinarijs negotijs dumtaxat; sed etiam in consuetis ad proximorum auxilium ministerijs, quo pacto, quoque successu tractarentur volebat quàm frequentissimè ac planissimè, vel coràm vel per litteras edoceri, explicato numero eorum qui spiritualibus exercitijs excolerentur, puerorum scholas frequentantiũ, vsurpantium apud Socios Sacramẽta, rerumque aliarum id genus. Ad hæc minimè omittebat in tempore, quos idoneos norat, ad perfectum iudicij holocaustũ absurdis prima specie atque intempestiuis exercere imperijs, corumq; patientiam sanè quàm liberaliter exornare. Argumento est Sebastianus Romæus Collegij Romani Rector, quem hoc anno domum Professorum aduocatum iussit coquo inseruire, & aquam ex longinquo ferre, aliaque insignia ad laborem atque humilitatem obire. quam seueritatem absolutamque obedientiam non exigebat Ignatius magis, quàm ipse præstabat, summorũ iussa Pontificum planè tanquam Dei excipiens, atque ad tenuissimum eorum nutum paratus sine vllo viatico & instrumento, innixus bacillo quocunque iuberetur pergere, vel se malè cohærenti nauigio remisq; ac velis nudo committere. Et extant mira aduersus medicum obsequij exempla, siue cùm peruersa curatione in vltimũ vitæ discrimen adduci sustinuit, siue cùm quadragenariũ ieiuniũ proximè ad metam perductũ sine vlla tergiuersatione iussus abrupit. Nimirum perpetua illa suæ normæ ac libra iam planè didicerat (vti suprà significatũ est) suum cuique virtuti pondus, suum modum tribuere. Idcirco etiam prægnito vitæ suæ fine, quoniam in eum locum medentiũ sententia adegerat, vt non posset sine ingenti strepitu agi res, neque vrsit Polancum vt continuò ad Pontificẽ pergeret, & alia consueta vel sanctis viris è vita decedentibus officia posthabẽda duxit.

110 *Obedientia B. Ignatij.*

Eamdem intelligentiam ponderibus iustis virtutum honestates examinandi volebat in suæ disciplinæ alumnis excellere: quos admonebat, vt in ijs adminiculis atque præsidijs, quæ cum Deo maximè iungunt disponuntq; instrumentum, vt à diuina manu rectè gubernetur, plurimum reponerent: ac proinde probitatem ac virtutem, præcipueque caritatem & puram intentionẽ diuini seruitij, & familiaritatem cum Deo in spiritualibus deuotionis exercitijs, ac zelum animarum sincerum ad gloriam eius, qui eas creauit ac redemit, quouis alio emolumento posthabito; quas solidas appellabat virtutes; prima ac summa existimarent, summoque in ea, & in rerum spiritualium studia conatu incumberent. Secundùm hæc ad propositum Societati finem, proximorum curandæ salutis plurimum reponebat momẽti in exteriori hominis sancta piaque modestia, ac rectis exemplis. Nam qui sibi homines conciliandos Deo sumunt, oportet ipsos vtrisque esse coniunctos. Vt autem veræ animi virtutes Deo, ita auctoritas, quæ præcipuè rectis exemplis cõciliatur, iungit hominibus: idcirco non modò scripsit, voluitque seruari diligenter certa modestiæ præcepta; sed etiã in suscipiendis diuini seruitij causis circũspectionẽ requirebat maximam: solebatq; dicere in Societate hominũ genera duo esse, vnum eorum, qui extruerẽt solùm,

121 *Quas virtutes in Societate vellet eminere B. Ignatius.*

alte-

122 *In proximis adiuuandis caueri volebat ne quid inter extruendū destrueretur.*

alterum eorum qui simul inter extruendum destruerent. Primum sibi genus probari: & hos esse qui studio ac zelo vterentur considerato, prouidentes, ne quam damni causam, non modò re, sed ne specie quidem darent; ne ùe ij offenderentur, qui si aduersarij fierent, possent nostrum in diuino obsequio, & salutis publicæ studio impedire cursum: atque adeò quædam, quæ rectè alioqui fierent, omittenda censebat, non damni priuati formidine, sed operum respectu potiorum. quia sæpenumerò durum parum cautè quid attentatur, nec illud efficitur, & mora alijs multis obijcitur. Quibus ex rebus omnibus manifestum fit, Ignatij virtutes, quamuis ipse nihil in se notabile, supraque communem hominum modum vellet apparere; tamen modum Euangelicæ perfectionis admodum excellentem implesse. Verùm enim, quoniam præstans virtus difficilè vel dissimulatur diu, vel simulatur; non potuit tanta lux vllo obuolui humilitatis integumento, quo minùs latè radios funderet, incurreretque in oculos prudentium, id consecuta vt qui diutissimè proximeque inspicerent, ij suspicerent maximè: quod in ijs solùm euenit rebus, in quibus, quia ad eximiam perfectionem perductæ sunt, vsus & consuetudo nihil vitij vnquam, sed plus semper admirabilitatis aperit, vt de Deo egregiè disputat Augustinus. Necesse nō est, quid eminentissimi è Societate viri Franciscus Xauerius, Iacobus Lainius, Ludouicus Consaluius, alijque de Ignatio sentirent, ab alijs iam prodita litteris inculcare. Andreas Frusius, quem Ignatius, alijque noti ob innocentiam vitæ, singularemque sapientiam Angelo simillimum iudicabant, solebat dicere, cælestem Christi gratiam in Ignatio quasi ingenitam ac naturalem videri. adeò constanter, vbique ac semper, adeoque facilè modum virtutemque seruabat. Fuluius Androsius, doctrinæ, prudentiæ ac pietatis egregiæ, cognita Meldulæ B. Patris migratione, cùm semel quanquam reluctante conscientia, pro eius anima, vt solet Sacrum funebre fecisset: iterum idem facturus, cùm accessisset ad altare,

» Imperare, inquit (sic enim scribit) mihi non po-
» tui, quin Sacrum facerem de nomine Iesu: nec
» in meis priuatis precibus videor mihi aliud posse
» exprimere, quàm hæc verba, Pater Ignati, ora
» pro nobis, & planè multis in rebus videor mihi
» eius patrocinium expertus. De Iacobo Eguia paulò antè narratum est. Denique adhuc ipso viuo, licet inscio, eius res pro sacris reliquijs habebantur. Porro aliorū præter Societatē de Ignatij virtute iudicia æstimaturi circumferant per probatissimos eius sæculi viros cogitationem; ijsque; & Societatē, & nominatim Ignatiū summo in pretio fuisse intelligent. Mihi vti longū facere consilium non est, ita religio est, non famulari aliqua ex parte Deo sanctum suum, qui tam se humiliter abiecit, extollenti. B. Philippus Nerius auctor inclytæ Congregationis Oratorij Romæ, non solùm Ignatium vt virum sapientem colebat, consulebat, ad eiusque institutum idoneos mittebat homines; verùm etiā insolitū quemdā ac cælestē splendorē in eius ore affirmabat se cernere; scilicet oculos & ipse diuino beneficio eruditos, & diuinæ lucis capaces habebat. Eumdē persepe alij in Ignatij facie videre splendorem. In Hispania Magister Ioannes Auila (vti iam vulgo est notū) cùm quod ipse magno molimine mouebat, facilè vidit ab Ignatio perfectū, de Societate instituēda, se puero, illum robusto viro comparauit. Ludouicus Montoya Augustinianus magni in Lusitania nominis cum sancto viro Romæ congressus, scripsit deinde Conimbrica, nullas se vel pretiosiores, vel sibi fructuosiores reportasse ex Vrbe reliquias, quā quòd Ignatium vidisset, eiusq; colloquij, benedictionis, magisterij esset particeps factus. Carthusianorum Patrum sæpè antè commemorata sunt iudicia, officiaque præclara. Clerici regulares, quos vulgò Barnabitas vocant, hac ad litterā epistola Romam Mediolano missa suum, cognito B. Patris excessu, animū explicarunt: Postquā nobis renunciatus est hinc in vitam meliorem recessus beatæ memoriæ venerabilis Patris Ignatij, non mediocris cor nostrum pupugit dolor, tum vestri causa, totiusque sanctæ Cōgregationis Iesu, quæ tali magistro ac parente orbata dolens mœrensque remanserit; tum nostri, quorum etiam Pater erat. Dolendum quidem quòd raptus est nobis hoc maximè tempore, quo bonorum virorum tanta caritas est; consolandū verò est, quòd ad meliora transierit. Iustis enim viuere Christus est, & mori lucrū: quia & dissolui & cum Christo esse multo illis melius. quo fit vt cum beatissimo Petro Kalend. Augusti corporeis solutus vinculis, ad cælestia lætus migrauerit. Hoc tantùm metuendum est, ne aliquo nostro peccato ereptus sit mundo, & sicut de sancto Iosia legimus, quia Iudæorū populo graue imminebat exitium, Rex iustus antè sublatus est. Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum: sed neque etiam omnino à nobis recessit. Viuit apud omnes, quocunque se per totum orbem nomen Christi protendit, dulcis & grata sancti viri memoria, qui tantum de Christiana republica meritus est. Quo magistro ac duce Christi fides, religio, doctrina adeò propagata est, vt ipsos quoque Antipodes penetrauerit; apud quos multa millia hominum ad fidē conuersa, nouam Ecclesiam primæ illi Apostolicæ æmulam, nouos Apostolos, nouos Martyres legimus extitisse. Præmisit filios: nunc post multos superatos labores pro Christi nomine subsecutus est Pater, nō minùs magnis curis excruciatus, multa Ecclesiarum solicitudine cōfectus, in otio Martyr; in quem n ō tantū domus vestra tam magna tot annos recumbit, sed plurimorum aliē. Communis erat bonorum omnium parens. Et quē mœrentē non est solatus dulci alloquio? cui afflicto non affuit benignus consilio? quē indigētē auxilio non iuuit, non est tutatus? Pes claudo, oculus fuit cęco, pauperibus solamē, & miseris omnibus præsidiū. Reddat illi Dominus bonorū operū mercedē. Nos in tanto funere sacram Deo Hostiam in altari non cessamus offerre, spargant alii tumulo purpureos flores; hæc sacerdotum sunt lilia, magisque vernantia, & Deo amabilia, mysteria pro sancta illa anima licet iam beatæ vitæ gaudio (vt credimus) perfruente. At his saltem illum, quem viuentem nobiscum pio amore coluimus, recedentem ab hoc sæculo nequā, quibus possumus muneribus prosequemur.

123 *Iudicia hominum grauissimorum de B. Ignatij præstanti virtute.*

124 *Epistola Barnabitarum in obitu B. Patris Ignatij.*

„ Dilectionem veſtram rogantes, vt has amoris la-
„ crymas, fidei & obſeruantiæ noſtræ teſtes libenti
„ animo ſuſcipiant, mutuoque nos diligant, me-
„ mores in ſuis orationibus paruitatis noſtræ. Do-
„ minus noſter Ieſus Chriſtus ſit cum omnibus vo-
„ bis. Amen. Ex cœnobio noſtro Mediolani Kal.
„ Septembris. M. D. LVI.

125 *Summa epiſtolæ Ludouici Stradæ.*

Longam Ludouicus Strada vir egregiè doctus ac pius è familia S. Bernardi ad Socios Septimancenſes epiſtolam dedit Hiſpanicè: quæ longo pòſt tempore Italico ſermone in lucem edita Romæ eſt. Exorſus ab animi ſui tumultu, quo ſe ad communem gentis humanæ Ignatij morte acceptam cladem diu conſtitiſſe mutum atque attonitum inſtar Iobi amicorum ait; cùm fusè ſtuporem hominum deploraſſet, qui quia non intelligunt quanti referat in terris ſupereſſe eximia præditos ſanctitate viros, in eorum occaſu minimè commouentur, ex illa Iſaiæ voce, *Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma facti eſſemus*; homines Deo caros aptè ſeminibus comparans, cum grano ſinapis diligenter Ignatium confert. In primis, quòd hoc ſemen cùm ſit minimum, fiat maius omnibus oleribus, Dei admiratur ingenium, qui gaudens rebus minutis ac vilibus ad maxima opera & præclariſſima vti; cùm tam multi eodem ſæculo, eiuſdem atque Ignatius conſilij eſſent, ac præter cæteros Paulus IV. etiam Pontificatus Maximi ad quiduis perficiendum præſidio inſtructus, & magnus ille Doctor tota Hiſpania ſanctitate atq; doctrina celeberrimus Auila; perfecti tamen operis titulũ maiore quadã gloria, Ignatio dederit: adeò vt ad hũc veluti Ioannes ad Chriſtum diſcipulos

126 Auila ſuos vltrò tranſmitteret. Tum de colonijs quaſi ramis toto orbe diffuſis, ac Sociorum multitudine diſſerẽs, in his ætate, conditione, linguis, nationibus inter ſeſe diſcrepãtibus, conſpectam à ſe narrat maiorem, quàm ſi ab vna eſſent omnes ſtirpe ac parente editi, conſenſionẽ atque cor ita vnum, vnamq; animam; vt carmine quodã diuino, cæleſtiq; philtro tanta conſpiratio fieri videatur. Deinde ad conuolantes in hanc ſacram arborem digreſſus volucres, inter cætera refert viſos à ſe in Hiſpanienſi quadam Academia iuuenes antea ſolitos alia ſequi omnia, diebus quibuſque feſtis ſummo manè ad crimina ſua deflẽda, & ad ſacroſancta vſurpanda myſteria ſurgere numero ampliùs trecentos: neque hæc alijs in templis propter inſolentiam fieri (ita enim erãt tum tempora) cùm id miri habeant commodi Societatis templa, quòd in ijs inducto more diuinam menſam frequentandi, neminẽ deterreat inanis metus, ne ſingularis ac notabilis fiat. Adijcit his

127 Exercitationum ſpiritualium laudes, quas appellat Nouitiatum quemdam toti humano generi inſtitutum. Quòd ſicut Religioſi Ordines habent gymnaſia, in quibus ſuos quique Tirones ad ſuam vitæ formam exercent ac fingunt; ita ex vniuerſo mortaliũ cœtu Exercitationibus à B. Ignatio inuentis ſuo quique in vitæ genere ad perfectam Chriſtianæ legis diſciplinam erudiantur. Poſtremò obtrectatorum contra Societatem confutatis calumnijs, eiuſq; inſtituto non leuiter explicato, Socios adhortatur vt B. Ignatij veſtigia prementes, contra aduerſarios ſpe in Deo collocatã, modeſtiaq; ac ſilentio dimicent. In ſilentio & ſpe, inquit, erit fortitudo veſtra, quoniam voluntas Dei eſt, vt benefacientes obmuteſcere faciatis hominum ignorantiam. Addit ſcriptam à ſe pro Societate Apologiam: & cur id ipſe diuerſi Ordinis faciendum ſibi putarit, exponens, epiſtolam claudit.

Ioannes quoque Vega Siciliæ Prorex ſcripſit: 128 *Summa epiſtolæ Ioannis Vegæ.*
& militari ſua eloquentia gratias agit Deo, quòd cũ ei viſum eſt tẽpus, ad ſe famulũ ſuum trãſtulit, relictis inter mortales tot bonitatis ſanctitatiſq; trophæis, quæ nec tẽpus, nec aër, nec aqua euerſura vnquam ſint, vti cernuntur euerſa, quæ inanis gloria ſtatuerat, & ſecularis ambitio. Ait ſe cõſiderare triumphum, quo receptum in cælo parem foret, qui tot victorias præferebat, totq; feliciter pugnatas pugnas aduerſus tot, tamq; acerbos ac barbaros hoſtes: quamq; meritò ſancti huius imperatoris ſignũ in cælo poſſit inter ſigna ſtatui ſancti Dominici, Franciſci, aliorumq; Sanctorũ: quibus Deus dedit, vt tentamenta & miſerias ſeculi ſuperarent, plurimaſq; animas eriperent è faucibus Tartari. Pariterq; conſidero, inquit, quàm ſit hæc gloria, & triumphus procul ab „
inuidia aliorum ſanctorum Heroum, quamque „
diuerſus ab ſæculi huius triumphis & gloria mi- „
ſeriarum & inuidiæ plenis, & cum damno reipu- „
blicæ corruptelaq; coniunctis: quæ omnia eò „
valent, vt ingenti ſolatio & firmamento ſint no- „
bis ad mitigandum quamuis acerrimum talis ia- „
cturę ſenſum; vtque expectemus adiumentum è „
cælo, quod melius, quàm cùm eſſet nobiſcum, „
poterit præſtare tum ſuæ familiæ, tum omnibus „
qui ſancto viro noti deuotiq; fuere ac ſunt. Ioan- „ 129
nes Tertius Luſitaniæ Rex multis nominibus æ- *Ioannis III. Luſitanis Regis de B. Patre iudicium.*
terna dignus luce memoriæ, tum ſæpè quantum Ignatio tribueret, declarauit, tum aliquãdo cùm demortuo Iulio Tertio Summo Pontifice, egregiè facturos Cardinales dixiſſe fertur, ſi Pontifi- 130
cem crearent Ignatium. Ipſi Romani Pontifices *Pauli, Iulij, Marcelli Pontificum.*
Paulus, & Iulius Tertius ſatis domeſtica propè familiaritate, qua excipiebant beatum virum, ac priuilegijs, quibus Societatem ornarunt, declarauere, quo loco ſanctum Patrem haberẽt. Marcellus quidem tanti ſanctitatem eius ac prudentiam, præſertim in rebus ad Societatem ſpectantibus, faciebat; vt in ijs Pythagoricorũ more, pro quauis ratione duceret Ignatium ita cẽſere. Paulum Quartum, quamuis ab eo non ſemel diſſenſiſſet Ignatius, & in controuerſia eius Tironis (de qua ſuprà relatum eſt) apud Pontificem Iulium cauſam obtinuiſſet; tamen verecundia tenuit ne eo viuo in Societatis inſtituto quidquam moliretur. At Cardinaliũ multi penè in omni vita eius 131
conſilijs regebantur. duorum hîc epiſtolas addã. *Cardinalis Auguſtani epiſtola.*
Otho Truchſes Cardinalis Auguſtanus, in hunc
modum Herbipoli ſcripſit: Haud facilè dictu eſt „
(venerandi in Chriſto, ac religioſiſſimi fratres) „
Sanctiſſimi noſtri Patris ad vitam meliorem ex- „
ceſſu vtrùm nobis mœror an lætitia maior acci- „
derit. Nam ſi ex huius vitæ calamitatibus ad præ- „
mia, quæ promeritus eſt, euocatum Dei bo- „
nitate conſideramus: impium eſſet id ei bonum „
commodi noſtri cauſa inuidere. Ex altera parte, „
eſt cur meritò doleamus, vbi relictos nos orbos „
aſpicimus, eoq; parente deſtitutos, qui quauis in „
difficul- „

» difficultate portus nobis tutissimus erat: tamen,
» quia caduca cum æternis conferenda non sunt, id
» solatij, quod item capiẽdum vobis est, capimus:
» certè eam benedictam animam pro nobis, qui in
» tenebris hisce mansimus, supplicem apud Deum
» esse, ac precari, vt ea felicitate articulum supre-
» mum exigamus, qua exegisse illum cognouimus.
132 » Gratiæ sint diuinæ Maiestati æternæ, cui nos ne
Littera Cardinalis à Cueua. » graue ducite vestris precibus commendare. At
» Bartholomæus à Cueua has Neapoli litteras de-
» dit: Paranti mihi ad epistolam recordationis o-
» ptimæ Patris nostri Ignatij respondere, nunciatũ
» est illum à Deo euocatum ad suam gloriam: &
» quamuis hac in re certa illa consolatio præstò sit,
» quam nostra fides habet, animæque eius nego-
» tium tantum agatur; non idcirco sensus in me
» non multum potuit. Quippe cùm tam singulari
» amico & parente orbatus sim: cui ego penitus
» confidebam in meis necessitatibus, tantum in eo
» consilium ac prudentiam inueniens, tantamque
» modestiam ac mansuetudinem, quanta sanè re-
» liquæ eius sanctæ vitæ cõgruebat. Profectò Chri-
» stiana respublica vnum præstantissimorum capi-
» tum quæ habebat, amisit.

133 Hæc è plurimis de sancti viri virtutibus atque existimatione libasse sit satis: iam pauca quæ eius obitum consecuta sunt, adijciamus. Romæ, vt primùm vulgata B.P. migratio est, vulgo ferentibus sanctum virum mortuum, concurrius repentè ingens est factus in templum domumque Professorum. Inter cæteros Cardinalis S. Iacobi mãcipium impetu fores perrupit cubiculi, vbi iacebat Beati corpus, vt illud rosario contingeret. Est id cubiculum humile atq; angustum, & simpliciter laboratum, longum vndetriginta, latum quatuordecim, altum decem palmis. In eo successores Præpositi vsque ad annum alterum post millesimum sexcentesimum habitarunt. Eo tempore cùm in ædium partem ab Odoardo Cardinali Farnesio, quasi hereditariam gentis Farnesiæ in Ordinem nostrum benignitatem perpetuante, extructam Præpositus Generalis Claudius Aquauiua migrasset, religiosum haberi est cœptum: idque ipsum ad memoriam ac solatium posterorum, quòd ibi egisset finissetque vitam B. Pater, & post eum omnes ad id temporis Generales vixissent, & primus habitus esset generalis conuentus. cùm domus noua exædificaretur, quanquam non sine incommodo fiebat, placuit Patribus cum tribus adiunctis cubiculis integrũ conseruare. Eodem die, quo Ignatius obiit, curatum corpus ac sectum insignem inediam viri manifestam fecit, mirantibus peritis, quî viuere & quidem tam æquo & præsenti animo tamdiu potuisset, vitalibus penè adustis. Postero die, tertia ante noctem hora conditum est ad latus dexterũ aræ maximæ. quo die cũ Benedictus Palmius pro concione mentionem de eo modestam ac piam fecisset; quædam è populo mulier Bernardina nomine in spem venit, posse filiæ strumis laboranti valetudinem eius ope restitui: quod & consecuta est, suspensa ab ægræ collo vestis beati viri particula. Venit Septembris initio Romam Tibure Bobadilla longa febricula diu vexatus, qua, cùm in lectulo B. Patris recubuisset, se illico liberatum asseruit. Multaque alia mira per famulum

134 *Quædam B. Patris miracula.*

suum Deus perpetrauit, quæ iusto per se opere explicabuntur. Illud notandum videtur, multa per ipsum Ignatij nomen, ex litteris quas sua manu subscripserat auulsum, facta miracula: quod genus reliquiarum, etiam auctoris causa memorabile est. Magnus enim ille noui orbis Apostolus Franciscus Xauerius viuo adhuc Ignatio, veluti sacrum pignus vnam ex hisce subscriptionibus in reliquiaria sua theca gestabat. Videtur autem (vt quidam animaduerterunt) hoc præcipuum Ignatij nomini diuina bonitas decus reddere, quòd ille tantum in sanctissimi Iesu nominis amplificanda gloria desudauit. At inter cætera, quæ statim vt excessit è vita, æternam eius in cælo felicitatem testificata sunt, non in postremis numerandus est sensus, qui totam Societatẽ peruasit. Affirmat Polancus se quidem nescire, an cuiquam mortalium cõtigerit ita diligi à suis, vt Societati carus erat Ignatius: tamen, cùm ita vnicè amaretur, temporeque tam læuo eam orbam reliquisset, nullus quequam tetigit mœror: sed latè per omnem terrarum orbem, vbi fusi erãt Socij, quasi ex vegeto capite in membra nouus permanauit vigor, nouus laborum & perfectionis amor, noua fiducia, & spes incrementi Societatis, successusque in studio diuinæ gloriæ, publicæque salutis. Multis præterea in Collegijs animaduertere statim largiùs in summa inopia suppeditata à populis vitæ subsidia, & aduersantium infectationes, vel extinctas, vel valdè mitigatas. Quæ omnia, quanquam fidem faciebant Ignatium ad sanctum Dei mõtem ascendisse, coramque sanctissima Trinitate, quasi sublatis manibus suorum adiuuare conatus vberiùs, quàm cùm ipse quoque hîc staret in acie, incitabantque vt publicis obseruantiæ documentis pietatem erga eum animi sui explicarent; tamen Præsides ac Rectores modestiæ causa nihil permittebant. Cùm vndique res, quibus beatus vir vsus erat, pro reliquijs peterentur, vix quibusdam magnis personis, quibus negari nil poterat, cõcessere; vt Eleonoræ Mascareniæ, cui enixè petenti quædam beati viri tunica missa est. Imo, cùm primũ dies anniuersarius redijt, Romani Collegij Socijs sacrosanctam suscipere Eucharistiam, & alia edere signa cultus optãtibus non est concessum. Quam modestiam haud scio an nimiam, cùm finem haberet nullum, quamuis iam Deus famuli sui gloriam in luce publica, & ante omnium oculos, plurimis passim per eius imagines, reliquias, inuocationem miraculis in omni genere editis collocaret; Cæsar Baronius Cardinalis vir pariter animo, doctrina & pietate magnus & acer, diutiùs ferre non potuit. Anno M. D. XC IX. in templũ Professorum, die anniuersario B. Patris cum Cardinali Bellarmino ad Socios è Romanis domicilijs congregatos adhortationem habituro, venerat. Vbi Bellarminus finem dicendi fecit recessitque, cæteris omnibus ad sepulcrum B. Patris flexo genu pauliſper orantibus; Baronius & ipse prostratus, solumque vbi sacræ eius reliquiæ seruabantur, exosculatus, interiore motu instinctus, interrogat cur B. Patris effigies publicè honoranda proposita non sit: nostrisq; de more modestiam obtendẽtibus, Continuò, inquit, effigiẽ scalasque afferte ad me. Quibus allatis, ipse acce-

135 *Sensus in tota Societate post obitum B. Patris.*

136 *A Cæsare Baronio Cardinali primùm Romæ B. Patris imago colenda proponitur.*

ptam tabulam primùm religiosè veneratur: dein scalis ascensis supra sepulcrum suspendit, adoratque rursus; plerisque Sociorum, qui omnes in genua prouoluti perstabãt, ad insperatum dulcissimi Parentis conspectum vbertim flentibus. Vbi & illud animaduersum est clarum diuinæ voluntatis indicium: quòd, cùm Claudius Aquauiua Præpositus Generalis è Tusculano scripsisset, vetuissetque certas ob causas quidquam in hoc genere attentari; cùm tanta diligentia Generalis Præpositi literæ reddi soleant, illæ partim obliuione vnius è Romani Collegij Fratribus, partim socordia mulionis, qui iussus ad domum Professorum relinquere, in Tusculanum retulit, nunquam ad Alfonsum Agazarium domus Professæ Præsidem, ad quem mittebantur, perlatæ sunt. Quas si recepisset in tempore, totam rem haud dubiè disturbasset. Anno demum millesimo sexcentesimo quinto, Paulus V. Pontifex Maximus potestatem fecit legitimè inquirendi in virtutes & miracula B. Patris, vt in Sanctorum numerum more solenni auctoritate Apostolica referretur. Anno mox M. DC. IX. idem Pontifex omnium ferè Principum, aliarumque Christiarum potestatum rogatu, de sententia Cardinaliũ sacris ritibus præfectorum, post rite diligenterq; cognitam causam venerabilem virum declarauit Beatum: voluitq; Societati vbique terrarum suis in templis licere illum publicis Missarum, officijque diuini honoribus venerari: addito, vt in diem B. Patris anniuersarium, cuius etiam non de Societate sacerdoti, in Romanæ domus templo, vbi sacra eius ossa requiescunt, idem ius fasque sit: Maturante iam diuinissima Trinitate suo fideli seruo tamdiu dilatos inter mortales honores, quasi fœnore longo multiplicatos reddere, ad sui maiorem gloriam nominis, opemq; mortaliũ. Quę videlicet cura vnica fuit semper Ignatio.

FINIS.

INDEX

INDEX
RERVM MEMORABILIVM,
QVÆ IN HAC PRIMA HISTORIÆ
SOCIETATIS IESV
PARTE CONTINENTVR.

Cuius prior numerus demonstrat numerum librorum, posterior numeros ad marginem dispositos: vbi verò vnus dumtaxat occurrit, ad præcedentem libri numerum is referendus est.

Abassini populi Aethiopiæ, vulgò Abissini. lib.14.num.104. Preteiannes eorum Rex.ib. Eodem domilicia. 107. Origo. 109. Religio. 110. Reditus ad Ecclesiam. 111. Institutæ ad eos Missio ex Societate creato Patriarcha Ioanne Nunnio. 112. Quàm ea curæ esset B. Ignatio. 114. In eam rem destinati Socij decem, è Lusitania discedunt. 15.102. Res in Abassia gestæ à Consaluo Rodericio. 17. & seq. Eôdem missus Andreas Oviedus cum socijs. 16. 69.

Abstinentia pecuniarum quàm vtilis ad fructum animarum. 3.78. Abstinentia Iacobi Lainij. 10.94. & Petri Fabri. 3.71.

Abulensis Collegij exordia. 13. 43.

Abuna Abassinorum Antistes. 14.110. & 15.126.

Actio cum hominibus miscenda consuetudini cum Deo. 11.96.

Adalberti Bausech insignis vocatio. 16. 22.

Adamus Franciscus in Indiam mittitur. 6.87.

Adrianus ab Adriano Louanij Societatem init. 7.41. Solemnem emittit professionem. 11.43. Vexatur ob receptos Novitios. 44. Eius zelum in ea causa B. Ignatius non probauit. 46.

Adrianus Candidus Romam mittitur. 11.47. Fit Mutinensis Collegij Magister. 12.17.

Aduersa pro amore crucis optanda. 2.105.

Aegidius Fernandus Carualius Lusitanus. 13.80.

Aegidius Foscararius ex Ordine Prædicatorum Magister Sacri Palatij, deinde Mutinensis Episcopus Exercitiorum libellum probat per honorifico testimonio. 8.1. Eundem libellum magno in pretio habet. 10. 82. Lainij ac Salmeronis doctrinam cum sanctitate coniunctam celebrat. 11.18. Quid de Siluestro Landsino sentiret. 4.33.

Aemilianus Loiola Societatem ingreditur. 3.22. Laborum contentione arteria rumpit, vnde moritur. 6.80.

Aequitas & patientia in perferendis iniurijs. 11.104.

Aerumna B. Ignatio tolerata. 1. 34. Et à primis nostris Patribus. 2.5. Et à Socijs in Brasilia 14.115. A Ioanne Beyra in Molucis. 9.125. & 12.130. De alijs Patribus, vide suis locis. Aerumnæ præuia diuinis auxilijs. 5.78

Aethiopes Abassini. Vide Abassini.

Aethiopes Hesperij ex regno Congi. Vide Congus.

Africæ situs. 8.94.

Africana expeditio Ioannis Vegæ. 10.88.

Albertus Bauariæ Dux Guilielmo patri in Ducatu, studioq; religionis Catholicæ, & Societatis succedit. 10.98. Ingolstadiense Collegium condit. 16.23.

Albertus Caballinus Gandiam mittitur. 6.60.

Albertus Ferrarienses Collegij Eugubini Rector. 12.16.

Alexander Cardinalis Farnesius Auenionensis Legatus duos de Societate secum deducit. 15.64. Meditatur Collegium Auenionense. ibid. Eiusdem in Montis Regalis Collegium liberalitas. 14.39.

Alexander Piccolomineus optimè de Senensi Collegio meritus 16. 7.

Alexius Ferreria B. Xauerij socius in Indiam remittitur. 12.105.

Alexij Maderia feruor ingens, & magna fides. 11.98. & seq.

Alfonsus Auila, deinde Basilius dictus, Hispalim mittitur. 14. 82. Sanlucari elaborat. ibid. Eius virtus ac mors. 16.55.

Alfonsus Barrettus Portuensis Societati addicitur. 5.47.

Alfonsus Blasius è Lusitania missus in Brasiliã. 10.116.

Alfonsus de Castro nobilis Doctor è Franciscanis Societatem commendat. 5.58.

Alfonsus Castrius destinatur in Molucum. 8.128. Suj præsagus martyrij. 9.165.

Alfonsus Cyprianus in Indiam mittitur. 6.87. E primis in India spiritualibus Coadiutoribus. 8.125. In Socotoram destinatur. 8.128. Abit Meliaporam. 9.20. & 16.78.

Alfonsus Fonseca & Azebedius Collegij Montis Regij auctor. 16.43.

Alfonsus Lopius Collegij Conchensis moderator. 14.76. Naugat in Indiam. 15.123.

Alfonsus Noronia Indiæ Prorex. 12.84.

Alfonsus Ramirius de Vergara Societati conciliatur, qui deinde Complutensi Collegio pro parente fuit. 9.66. Eiusdem benignitate emuntur ades Collegio Complutensi. 9.70.

Alfonsus Romanus Collegio Cæsaraugustano præficitur. 15.66.

Alfonsus Salmeron ad Societatem adiunctus. 1.87. Romæ concionatur, ac publicè docet in Sapientia Gymnasio. 2 80. Mittitur in Hiberniam. 3.46. In reditu Lugduni pro exploratore capitur. 61. Mutuam mittitur. 4.13. Ibi calumnijs exagitatur. 14. Romæ dat operam conciliandis iratis. 5.15. Destinatur in Concilium Tridentinum. 21. Bononiam

mittitur.6.14. Quàm multa Tridenti præclarè gesserit.21. & seq. Primus sententiam dicit.25. Lutheranas hæreses in summam confert.27. Egregiam in Concilio Societati existimationem parit.29.&7.23. Patauij ægrotat, sed B.Ignatij votis precibusq; cõualescit.7.24. Adit Bononiam quò fuerat translatum Concilium abid. Ibi quæ munera obierit.8.24. Veronã se transfert Ludouici Lipomani rogatu.28. Inde iubetur à Pontifice in Germaniam proficisci. ibid. Verone elaborat.9.48. Deinde Belluni. 49. Ingolstadium cum Iaio Canisioq; destinatur. 51. Bononiæ cum eisdem Doctor creatur.52. Ingolstadij in Academia Apostolum Paulum explanat. 9.54. Theologicæ disciplinæ Decanus designatur. 10.98. Ingolstadio reuocatus Veronæ operam nauat. ibid. Mittitur Neapolim. 11.16. Tridentum cum Lainio iterum mittitur. 36. Neapoli strenuè dat operam rebus animorum.14 35. Primus de Societate in Poloniam profectus cum Apostolicõ Nuncio Lipomano.16.5. In reditu operam Senis nauat. ibid. Mittitur in Belgium cum Cardinali de Motula.ibid. Eius frugifera concionandi ratio. 9.50.

*Alfonsus Velaschæ Francisci Villanouæ magister.*7.49.

Aloysius. Vide *Ludouicus.*

Aluarus de Corduba regij princeps stabulis insigni caritate ac pietate nobilis. 5.66.

Aluarus Mendius magnæ vir sanctitatis orationis ope ab ingenti periculo liberatur. 12.122.

*Aluarus Taidius Malacensis arcis Præfectus designatus legationem in Sinas à B. Xauerio institutam impedit.*12.86. *Lepra coopertus miserè interijt.* 94.

*Amangucium oppidum Iaponiæ nobile in primis, & amplum.*10.136. *Primus ibi baptismus.* 11.104. *Multa ibi patrata B.Xauerij miracula.*110. *Vnius anni spatio Christiani ibidem ter mille.* 112.

Amangucianorum pietas. 13.100. *Rex manus sibi affert, vrbs vastatur.* 11.129. *Rex sufficitur regis Bungensis frater.*133. *Idem occiditur.* 16.88.

Amboinus insula frequens indigenis aduenisq;. 6.102.

Ambrosius Belga Gandiam missus. 6.60. *Moritur.* 7.58.

Ambrosius Herrera Societati addicitur. 5.47.

Ambrosius Petrius in Brasiliam missus ex Lusitania. 13.68.

Amerinæ Sedis initium. 16.4.

Amida numen apud Iapones. 9.193.

*Andreas Barendhet Sociorum Coloniæ perfugium.*5.36.

Andreas Consaluius nauigat in Indiam. 15.123. *cum duobus socijs facto naufragio fame perit, ne deserat turbam naufragam.* 124.

Andreas Fernandius primus de Societate ex India Romam venit. 12.85.& 14.16.

Andreas Fruſius ingreditur Societatem. 3.17. *Patauio Romam adit.*6.11. *ad cætera munia conciones adiungit in æde nostra.* 7.8. *Mittitur in Montem Politianum.*7.30. *Destinatur in Siciliam.* 8.10. *Docet Græcas litteras in Collegio Mamertino.* 13. *Deinde etiam Hebræas. ibid. Pactensibus laborat.* 10.85. *E Sicilia Venetias euocatur.* 97. *Sacrarum Literarum interpres in Collegio Romano.*12.5. *Collegij Germanici Rector Romæ moritur.* 16.89. *Angelica fuit integritatis morũ atque sapientia.* 90.

Andreas Galuanellus succedit Nicolao Gaudano in Collegij Veneti administratione. 10.97. *Mittitur in Vallem Tellinam.* 12.19.

Andreas Lipomanus primus Collegiorum Societatis in Italia fundator. 3.56. *Collegium Patauinum suis sustentat impensis.* 4.16. *Eidem Prioratum attribuit.*5.11. *Idem Collegij Veneti fundator.* 10.96.

Andreas Monterus egressus è Societate à Turcis comprehensus occiditur. 12.83.

Andreas Ouiedus mittitur Parisios studiorum causa. 3.24. *A latronibus spoliatur & vulneratur.* 4.36. *Abit in Lusitaniam.*84. *Exemplo est Socijs Conimbricensibus.* 130. *Gandiense Collegium promouet.* 5.77. *Gandiæ maximarum præbet exempla virtutum.*6.71. *Solitudinis amore capitur.*8.65. *Inter quatuor votorum Professos adscribitur.* 9.2.& 75. *Gandiensis Academiæ Rector declaratur. ibid. Romam venit.* 10.47. *Primus Neapolitani Collegij fit Rector.*11.17.& 12.23. *Destinatus ad Abassinos in Aethiopiam Hieropolitanus Episcopus renuntiatur.*14.1. *Consecratur.*15.103. *Eborensem Diœcesim visit magna humilitate & caritate.* 16.56. *In Indiam peruenit.* 68. *Mittitur ad Abassinos in Aethiopiam.*69. *Eiusdem constantia.*8.65. *Feruor.* 64. *Obedientia.*67. *Simplicitas.*10.70. *Eius de Petro Fabro existimatio.* 6.86.

Angelus Paradisius Tiro Societatis. 2.95.

*Angeli Custodis cũ Ioan. Carreta familiaris vsus.*11.66.

Angelorum tutela. 11.114. *Pulchra inuocandorum Angelorum ratio à Fabro vsurpata.*3 19. *Angelorum sedulitas atque tranquillitas imitanda in proximis adiuuandis.* 13.18.

Angerus Iapon cum B. Xauerio congreditur, vnde B. Patri consilium Iaponicæ expeditionis. 7.90. *Baptizatur, & Paulus sanctæ fidei appellatur.*8.128. *Regreditur in Iaponiam, & Xauerium iuuat.* 9.163. & 207. *Domus eius tota fit Christiana.* 212.

*Annibal Codrettus init Societatem.*6.17. *Docet Grammaticam Messanæ.* 8.13.

Antoninus de Henricis Tyburi in Societatem recipitur, qui deinceps eximiæ fuit sanctitatis. 14.20.

Antonius Acosta nauigat in Indiam. 15.123.

Antonius Araozius Cantaber, & propinquus B. Ignatij Societati adiungitur. 2.67. *Primus in Hispaniam mittitur.* 99. *Primus post decem Professus.* 3.76. *Iterum in Hispaniam abit.*52. *Barcinone multa præclarè gerit.*121 & 8.58. *Valentiæ miros excitat concursus.*4.124. *Gandiam adit ad Ducem Francischum Borgiam.*125. *Conimbricam peruenit.* 134. *Adit Lusitaniæ Regem, & concionatur.* 135. *In Castellam discedit.* 5.51. *Salmanticæ Societatem illustrat.*59. *Adit Philippum Principem, & Mariam coniugem Vallisoleti.* 60. *Qua herba periocum responderit vti Societatem aduersus intemperantiam.* 63. *In aula Philippi quanta cum auctoritate fructuq; versaretur.*66. *Cur aliquamdiu in aula versatus.*81. *Aeger summæ est curæ viris Principibus.*6.82. *Aeger etiam alienæ saluti dat operam.* 83. *Secundus in Societate, & in Hispania primus Prouincialis.* 7.45. *Moribundus adest solertia singulari.* 8.59. *Barcinone dat operam corrigendæ disciplinæ in cœnobijs virginum.*9.74. *A B.Ignatio increpatur, quòd sacri Gynæcei curam lentius repudiasset. ibid. Romam venit.* 10.47. *Castellanæ Prouinciæ præficitur.*14.53. *Præclara eius exempla.* 9.77. *Eius testimonium de Fabro.* 6.78.

Antonius Blascus venit in Brasiliam. 13.68.

Antonius Bouclettus Tornacum mittitur. 14.48.

Antonius Corduba venit ad Societatem repudiato Cardinalatu. 12.43. *Epistola eius ad B.Ignatium de Cardi-*

Cardinalatu repudiando. 44. *Eiusdem in omni virtute progressus.* 13.39. *Primus Cordubensis Collegij Rector.* 41. *Eiusdem mortificatio.* 16.42.
Antonius Correa in Lusitania Tironū Magister. 13.54.
Antonius Criminalis primus de Societate Martyr in Indiam mittitur. 3.53. *Peruenit in Indiam.* 5.96. *Moderator Sociorū in ora Piscaria* 7.77 *&* 8.132. *E primis in India spiritualibus Coadiutoribus.* 8.125. *Eiusdem sancta vita, & martyrium.* 9.112. *Obedientia.* 5.96 *&* 8.126. *Eiusdem epistola ad B. Ignatium.* 9.116.
Antonius Diazius in Ceilanum missus. 12.128. *Abit in Iaponiam.* 14.142.
Antonius Fernandius dum ad euangelizandum nauigat, naufragio tollitur. 14.153.
Antonius Gomius Societati addicitur. 5.46. *Egregiè nauat operam peregrè.* 7.67. *Discedit in Indiam.* 8.100. *Goani Collegij Rector.* 119. *Sedulus operarius.* 9.103. *Ad regem Tanoris mittitur.* 9.105. *Cocinensi domicilio aliquod initium dat.* 111. *Ab Societate dimittitur.* 12.81. *Naufragio perit.* 83.
Antonius Heredia ex Lusitania Goam venit. 11.82. *Fit Cocinensis Collegij Rector.* 90. *Cocini laborat.* 12.125. *Et Armuzia.* 13.79.
Antonij Madridij ardor in explicādo catechismo. 16.57.
Antonius Monis ad Societatem aggregatur. 4.132. *Post fugam insignem agit pœnitentiam.* 5 76.
Antonius Petrius in Brasiliam mittitur. 9.85. *Suo labore domum adificat in Brasilia.* 10.115.
Antonius Pinerius Antistes Mirandensis Societatis Brigantiam aduocandæ magna pars. 15 98.
Antonius Quadrius præstantis obedientia. 6.97. *Vnde Tiburtius aliquamdiu vocatus* 7.71. *Conimbricensis Rectoris adiutor.* 12.56. *Fit Profissus Olisippone.* 13.52. *Nauigat in Indiam.* 15.123. *Explicat Constitutiones Societatis in Indiam perlatas.* 128. *Ab ipsismet Socijs Prouincialis Indiæ creatur.* 16.64
Antonij Ramirij insignes conciones Cordubæ. 16.57.
Antonius à Sancta fide comes B. Xauerij. 12.109.
Antonius Vinckius Louanij Societatem init. 7.41. *Romam venit.* 42. *Collegio Mamertino præficitur.* 11.26. *Aegrotis operam nauat.* 26. *Syracusas mittitur.* 14.41. *Inde Catanam.* 16.18.
Antonius Vitellius optimè de Senensi Collegio meritus. 16.7.
Apostoli vocantur homines Societatis in Lusitania 3.40
Arabum linguam edisciunt Socij in Monte Regali in Sicilia, vt Mauricos iuuent. 15.18.
Aragonensis prouincia quando constituta. 14.52.
Argentam missi tres, & ludus ibidem apertus ad excludendos impiæ doctrinæ magistros. 14.27.
Armuziæ situs. 9.126. *Sterilitas, & calores maximi.* 130. *Mores corruptissimi.* 131. *Superstitio* 156. *Res illic gestæ per Gasparem Berzæum.* 133. *& deinceps. &* 10.124. *Collegium inchoatur.* 10.128. *Domicilium nostrum flammis diuinitus eripitur.* 12.123.
Ascanius Columna Ioannæ Aragoniæ cōiugi per B. Ignatium conciliatus. 12.11.
Astabora & Astapus fluuij Aethiopiæ. 14.107.
Austriæ status anno M. D. LI. 11.40.

Baetica prouincia quando constituta. 14.52.
Balneoregium mittitur Claudius Iaius. 2.93.
Balthasar Diazius in Societatem adscriptus. 7.57. *Melchiori Nunnio succedit Goæ, præclareq; rem diuinam procurat.* 14.146. *Malacæ laborat.* 16.81.
Balthasar Gagus discedit in Indiam. 8.100. *Destinatur in Iaponiam.* 12.81. *In Iaponiam peruenit.* 134. *Res ab eo tolerate ac gestæ in Iaponia.* 13.92. *& seq. &* 14.147. *& seq.*
Balthasar Nunnius in Indiam mittitur. 6.87.
Balthasar Turrianus Philosophiæ professor in Romano Collegio. 13.2.
Banduensis Academiæ disciplina in Iaponia. 11.111.
Baptista Barma. vide *Ioan Baptista.*
Baptista Pezzanus Fabri Lainij, discipulus Parmæ, dein socius. 6.17.
Barcinone Grammaticæ inter pueros studet B. Ignatius. 1.46. *Offertur Societati domicilium.* 2.100. *Multa præclarè gerit Araozius.* 4.121. *&* 5.72. *Puer quadrimus admirabili ingenio, & memoria multa de Societate prædicat.* 5.121. *Conditum orphanotrophium.* 8.84. *Templum Societati ædificari cœptum, & in lapidibus primis quæ sculpta sint.* 13.44.
Barnabitarum & Societatis mutua caritas. 12.13. *Epistola eorum in obitu B. Ignatij.* 16.124.
Bartholomæi Bustamantij ad Societatē vocatio. 12.47. *Periculum ingens prece Borgiæ superat, & Deiparæ patrocinio.* 13.46. *Septimancam ad Probationis domum inchoandam missus.* 14.82. *Fit Baticæ Prouincialis.* 15.101. *Quàm præclarè de Romano Collegio sentiret ac mereretur.* 16.39. *Summopere curat vt Constitutiones omnes summa diligentia seruentur.* 51.
Bartholomæi Cardinalis Cueuani in Societatem beneuolentia & in B. Ignatium obseruantia. 14.2. *Eiusdem epistola in obitu B. Ignatij.* 16.132.
Bartholomæus Ferronius moritur, cuius insignis ad obediendum æquitas. 7.7.
Bartholomæus Guidiccionus Cardinalis initio repugnat ne Societas fiat Religio. 2.84.
Bartholomæi Torres, Canariensis dein Episcopi, de Exercitiorum libello sapiens in primis sententia. 13.34.
Basilius Auila. Vide *Alfonsus Auila.*
S. Basilius ægrotantium plagis dabat oscula. 7.62.
Bastia Corsicæ vrbs præcipua à Siluestro Landino summis laboribus exculta. 13.14.
Baya, siue vrbs Saluatoris in Brasilia ædificatur. 9.91. *A Patribus exculta.* 11.77. *Bayensis sedes in Collegij formam redacta.* 16.63.
Bazainij Collegij exordium. 8.130. *Annuum vectigal.* 9.120. *Amplificatio.* 16.75.
Belgio vt reciperetur Societas quantopere laboratum. 16.28.
Belluni elaborat Alfonsus Salmeron. 9.49.
Benedictus Carandinus Collegij Mutinensis fautor ac beneficus. 12.17.
Benedictus Palmius Societati adiungitur. 6.17. *Destinatur in Siciliam* 8.10. *Docet in Collegio Mamertino.* 13. *Eiusdem conciones incitatæ ac vibrantes.* 12.27. *Insignes inimicitias tollit. ibid. Quid egerit Panormi.* 13.20. *Romæ apud Argentarios verba facit.* 6.
Benedicti Vguccionij in Societatem beneficentia. 11.64.
Benignitas diuina erga pœnitentes. 12.132.
Benignitas in magistro maximè vtilis. 11.94.
Bernardinus Cardenas Dux Maqueda, Nauarræ Prorex à Patre Francisco Borgia consilium ac preces petit. 11.54.
Bernardus Iapon excellenti virtute vir, primus omnium Iapo-

Iaponum Societati se addixit, & Romam venit. 14. 14. *De oratione Dominica, & obedientia quid sentiret.* 15.
Bernardus Oliuerius Romani Collegij Rector. 11.29. *Tornacum mittitur.* 14.48. *Vbi prodest facundia.* 15.31. *Germaniæ inferioris Prouincialis designatur.* 16.2. *Louanium proficiscitur.* 27. *Tornaci moritur.* 35.
Bestiarum magna vis in cubiculo cuidam visa pœnitenti. 9.147.
Bibonense Collegium inchoatur. 14.4. *Incolitur magno fructu.* 16.14.
Billomensis Collegij origo. 15.64. & 16.37.
Blasius Laurentius in Brasiliam missus ex Lusitania. 13.68. *Eiusdem studia in colonia sancti Spiritus apud Brasilos.* 14.117.
Blasphemus homo fulmine extinguitur. 8.87. *alium blasphemum & flagitiosum diuina pœna corripit.* 9.145.
Boëmi duodecim adolescentes egregiæ indolis Societati se tradunt. 15.23.
Bononiensis Collegij origo. 6.14. & 107. *Proprium domicilium.* 8.26.
Bononiæ instituta matronarum Sodalitas perfugium emergentibus è flagitijs. 6.16. *Francisci Palmij ibidem, & Salmeronis industria.* 7.26. & 8.24. *Doctores ibi creantur Salmeron, Iaius, Canisius.* 9.52. *Magna efficitur morum conformatio.* 11.31. *Frequens vsus Sacramentorum impugnatur sed frustra.* 14.28.
Bonzij Iaponici, & eorum mendacia ac vitia. 9.96. & *seq. Se opponunt Euangelio.* 217. *Eorum odia in B. Xauerium.* 11.120. *Bonziorum Meacensium par Christi legem baptismumq; suscepit.* 14.147. *Bonzijs cur bona quædam Diabolus persuadeat.* 9.202.
Bonziæ, siue Biconiæ. 6.196.
Brachmanum genus & superstitio. 4.67. *Absurda præcepta.* 70. *Mysteria.* 72. *Conuersio quorumdam.* 4.71 & 8 124.
Brasilienses missio. 9.85. & 10.16.
Brasiliæ situs. 9.86. *Brasilorum mores.* 87. *Mirificè tenentur musico cantu.* 12.72. *Auiditas eorum cadauera hostium vorandi.* 10.13. & 14.120. *Humanarum esu carnium qua ratione quidam cœperint abstinere.* 12.74. *Horum conuersio Patribus quanto steterit labore.* 9.95. *Educatio puerorum.* 98. & 12.75. *Qua industria baptizati qui necandi & vorandi erant.* 9.96. & 13.70. *Matiora ingenia.* 12.67. *Pietas ac religio.* 14.122. *Gemitus ex Correæ desiderio.* 136. *Puerorum è Seminario fuga ad vagos parentes.* 16.62. *Brasili impostoris calliditas.* 12.68. *Crucis vis & alia mirabilia.* 14.121. *Primus Episcopus Brasiliæ.* 12.76. *Christiani Ethnicis mixti naufragio, demersis Ethnicis omnes euadunt incolumes.* 15.114.
Bungum, siue Funaium vrbs regia Ximi in Iaponia. 11.114. *Ibi ædificatur sacra ædes magno studio gentis.* 13.98.
Bungensis populus Societatis Patres vexat. 13.95.
Bungenses Christiani pulchrè Bonziorum calumnias factis refutant. 99.
Bungensis Rex B. Xauerium ad se vocat. 11.113. & 115. *Illius vsu fit melior.* 118. *Destinat legatum ad Progem Indiæ.* 14.131. *Eiusdem in nostros Christianamq; legem propensa voluntas.* 12.134. & 13.93. & 15.140.
Burgensis Collegij primordia. 11.64. *Vexationes. ibid. Incrementa.* 15.88.

Cacizij Mahometanæ atque Ethnicæ superstitiones Antistites. 9.160.
Cæsaraugustani Collegij initia. 7.53. & 8.73. *Res turbidæ.* 11.63. & 14.73. *Latiores.* 74. *Grauissima vexatio,* 15.65. & *seqq. Cæsaraugustanorum Sociorum discessio.* 72. *Reditus perhonorificus.* 75. *Modestia atque patientia.* 16.46.
Cæsar Cardinalis Baronius primùm Romæ B. P. Ignatij imaginem colendam proponit. 16.136.
Calumniatores diuinitus puniti. 2.13.
Calumnijs vexantur Socij in colonia S. Vincentij in Brasilia. 13.66.
Camerinensis missio. 16.12.
Cames quod genus deorum in Iaponia. 9.193.
Canacapolarum munus in India. 4.66.
Candensis Regis in B. Xauerium beneuolentia. 8.110.
Cangoxima præcipua in regno Saxumæ vrbs. 9.178.
Cardinales ex ipsis comitij septis mittunt B. P. Ignatio eleëmosynas. 9.4.
Cardinalium concilium institutum B. Ignatij studio ad conseruandam religionis Catholicæ integritatem. 4.118.
Carigij interioris Americæ populi. 14.129. *Eorum multi, dum ad baptismum pergunt, à Tupinaquinis occiduntur. ibid.*
Caritas in pauperes fontes aperit diuinæ liberalitatis. 8.124.
Caritas Aluari de Corduba Principis regij stabuli. 5.66. *Francisci Borgiæ.* 9.78. *B. Francisci Xauerij.* 6.107. *Iacobi Lainij.* 10.89. *B. Ignatij.* 1.68. & 2.18. *Michaëlis Turriani.* 9.64. *Petri Fabri.* 3.69. Vide *Zelus animarum.*
Caroli Cardinalis Guisani, dein Lotharingij in Societatem beneuolentia. 10.108. & 14.40.
Carregium à Siluestro Landino excultum. 9.40. *Pacem insignem conciliat.* 42.
Carthusiani Patres cum Societate germanitatem instituunt. 4.106. *Eorum litteræ.* 107. *In Socios Colonienses caritas.* 102. *In Parisienses.* 10.110. & *in Societatem omnem.* 15.30.
Caruallij in vocatione constantia. 7.64.
Casa Doctor Societati aduersatur. 8.56.
Castellana Prouincia quando constituta. 14.52.
Catalauniæ toto Principatu Sodalitates permultæ institutæ ad tollendam temere iurandi consuetudinem. 14.72.
Catanensis Collegij exortus. 16.17.
Catechismo pueres imbuendi quanta cura primis Patribus fuerit. 2.64. *Eius tradendi pulchra ratio, quæ B. Xauerius vtebatur.* 4.61. *Eius celebritas & vtilitas Olisippone.* 13.52. *Valentiæ & Gandiæ.* 14.71. *Et Murciæ.* 6.49.
Catechismus Canisij quando editus. 14.43. *Et cuius imperio conscriptus. ibid.*
Catechumenorum domus Romæ excitatur B. Ignatij cura. 4.6.
Ceilanus insula, & in ea prodigium. 5.83.
Cenodoxiæ spiritus à B. Ignatio egregiè superatus. 1.30.
Ceruantes Salazarius S. R. E. Cardinalis optimè de Societate meritus. 14.82.
Chirographa, quibus Bonzij pecuniæ acceptæ promittunt post mortem larga præmia, cur damnanda. 11.125.

Christiana legis vetus calumnia, per eam afferri calamitates. 11.130.
Christophorus Lainius Florentiam missus. 11.14.
Christophori Madridij libellus de frequenti vsu Eucharistiæ peropportunè vulgatus. 16.46.
Christophorus Mendoza Complutenses pagos excolit magna per incommoda. 9.73.
Christophorus Riberius lectus ad Missionem Conganam. 7.66.
Christophorus Sancius bene de Granatensi Collegio meritus. 14.85.
Cingulana Missio. 16.11.
Cioranus insula prope Goam. 14.135. *In ea Christiani facti.* 16.73.
Claudius Laius B. Ignatij socius. 1.101. *Balneoregium mittitur.* 2.63. *Deinde Brixiam.* 94. *Fauentiæ multa præclarè gerit.* 3.24. *In Germaniam destinatur cum Bobadilla.* 25. *Minitantibus prærupta Danubij, respondet in cælum se tam facilè aqua, quàm terra ire posse.* 3.63. *Ratisbonæ desudat.* 4.21. *Grauiter exagitatur ab hæreticis.* 22. *Mitem se in hæreticos exhibet.* 23. *Ingolstadium abit, & Ioannis Eckij Cathedræ in Academia succedit.* 26. *In superiori Germania quid egerit.* 110. *Quid ad B. Ignatium de Fabro scripserit.* 111. *Expetitur in Salisburgensi concilio.* 112. *Vormatiam aduocatur.* 113. *Pro Catholica religione in Germania peruigilat.* 5.30. *Auctor est vt excitentur Seminaria.* 32. *Auariis Principibus postulatur.* 33. *Mittitur ad Concilium Tridentinum. ibid. Tridenti quomodo versaretur.* 6.20. *Tergestinum Episcopatum constanter recusat.* 32. *Ferrariam mittitur Ducis postulatu.* 7.34. *Ait se libentiùs inter ægrorum pedores, quàm inter aulæ odores blanditias versari.* 8.29. *Ferrariæ elaborat.* 9.47. *Ingolstadium destinatur.* 51. *Dauidicos Psalmos Ingolstadij in Academia explanat.* 54. *Mittitur Augustam Augustani Cardinalis rogatu.* 10.98. *Viennam se confert.* 11.39. *Explanat publicè Epistolam ad Romanos.* 41. *Moritur Viennæ, multisq; omnium lacrymis decoratur.* 12.35 *Eiusdem res præclarè gestæ, moresq; religiosissimi.* 36. *Eidem elogium positum ab Ingolstadiensi Academia.* 37.
Claudius Rex Abassinorum postulat Catholicum Patriarcham. 14.112. *Non perstat in consilio.* 15.11. *& seq.*
Coadiutores spirituales ac temporales in Societate instituuntur. 6.1. *& 3. Coadiutorũ temporalium quàm felix sors.* 2. *Spiritualium laus & labores.* 5. *Coadutores spirituales Societatis primi in India.* 8.125. *Coadiutores idonei debent admitti.* 10.30.
Cocinensis domicilij initium. 9.111.
Cocini res à B. Xauerio gestæ. 9.165. *& 12.78. ibi schola inchoata, & puerorum pietas.* 11.90.
Collegia, eorumq; discrimen à Domibus. 6.63. *& 10.23. Gubernatio eorum penes Præpositum Generalem vel Societatem.* 10.24.
Collegia multa expetuntur. 16.3.
Collegiola minimè suscipienda. 16.52.
Collegia inchoantur: Parisiense. 2.96. *& 10.108. Patauinum.* 3.57. *Louaniense.* 75. *Conimbricense.* 83. *Goanum.* 92. *Valentinum.* 4.123. *Complutense.* 54. *Coloniense.* 104. *& 16.25. Gandiense.* 5.77. *Vallisoletanum.* 79. *Bononiense.* 6.14. *& 107. Tiburtinum.* 8.5. *Mamertinum.* 7. *Bazaimium.* 130. *Venetum.* 10.96. *Panormitanum.* 9.27. *Colanense.* 129. *Viennense.* 10.103. *& 11.39. Armuzianum.* 10.128. *Romanum.* 11.4. *Florentinum.* 10. *Neapolitanum.* 15. *Ferrariense.* 29. *Burgense.* 64. *Methymnense.* 67. *Eborense.* 68. *Germanicum Romæ.* 12.8. *Mutinense.* 15. *Perusinum. ibid. Eugubinum.* 15. *& 16. Genuense.* 13.11. *Montis Regalis in Sicilia.* 20. *Cordubense.* 39. *Olisipponense.* 53. *Abulense.* 65. *Lauretanum.* 14.23. *Bibonense.* 40. *Syracusanum.* 41. *& 15.19. Tornacense.* 14.48. *Conchense.* 76. *Placentinum.* 78. *Pragense.* 15.21. *Billomense.* 64. *Murcianum.* 77. *Senense.* 16.5. *Catanense.* 17. *Montis Regij.* 43. *Bayense in Brasilia.* 63. *Piratininganum item in Brasilia. ibid. De rebus singulorum Collegiorum,* Vide in proprio cuiusque loco.
Coloniæ Socij sex, Carthusiensium Patrum ac geminæ matronæ misericordia victitant. 4.102. *Iuuantur ab absentibus Patribus consiliis & re.* 5.39. *Segregantur iussu Senatus: & iterum coniunguntur.* 36. *& seqq. Probata est B. Ignatio & Fabro ea separatio, ne Coloniam deserèrent.* 37. *Pestilentibus nauant operam innoxy.* 13.27.
Colonensis Academia ex Parisiensi genita. 16.25. *Attributum ex ea Societati trium coronarum Collegium. ibid.*
Comitas periculosa nisi eximia ei sanctitas adiungatur. 9.164.
Comitate vel maximè ad Christum Ethnici alliciuntur ex B. Xauerij præcepto. 11.94.
Commissarius quibus de causis in Hispania constitutus. 14.55.
Commorinensis ora quæ & ora Piscaria, à B. Xauerio excolitur, Antonio Criminali, Henrico Henricio, &c. Vide in singulorum nominibus.
Compluti B. Pater Ignatius multa patitur. 1.53. *Societas exercita.* 8.54. *& 9.71.*
Complutensis Collegij initia. 4.54. *Sociorum egestas.* 6.79. *& 9.65. Aerumnæ & salutaria exempla.* 7.48. *ibi empta Collegio ædes.* 9.70. *Complutensis Academiæ Rector Societatis res probat.* 8.55. *Ipsa multos magnosq; viros peperit Societati.* 14.75.
Conchensis Collegij initium. 14.76. *Eius fama ex errore quodam periclitatur.* 77.
Concilium nationale in Germania à Patribus disturbatum. 5.29.
Concilium Tridentinum inchoatur. 5.11. *Missi eò Theologi Pontificij, de Societate Lainius & Salmeron. ibid. Quæ eis monita dederit B. Ignatius.* 22. *& seq. Transfertur id Bononiam.* 7.24.
Concionum frequens vsus inducitur vel renouatur. 2.45. *& alibi passim. Concionum quæ materia, & quis scopus primis Patribus* 2.24. *& 9.43. Concionũ singulares effectus, & ad eas concursus* 4.124. *& 9.34. & seq.* 12.27. *& 14.68. & 16.27.50.57. Concionum crebritas ab eisdem habitarum.* 4.131. *& 9.35. & 10.129. & 12.120. & alibi. Conciones Romæ in foro apud Argentarios quare institutæ.* 13.6.
Concionatoris feruor in Societate capessenda. 3.82. *Concionatorem eximium disciplinæ impatientem à Societate segregat B. Ignatius.* 7.61.
Confessionis peccatorum vis. 9.16. *& 10.104. & 12.29. & 14.29.92. Confessionem quidam refugiens, ad eam miro modo impellitur.* 12.116.
Congi regnum vbi situm quando inuentum, & Christo subiectum. 8.94. *Mores gentis.* 95. *& seqq.*
Congana Missio. 7.66. *& 13.59.*
Congi rex ingenio constanti. 13.61. *Prauisq; moribus.*

bus. 14. 98. Omnes Europæos è suo regno expellit. 15.113.
Conimbricensis Collegij initium. 3. 83. Certum vectigal. 6. 89. Quanta pietate adificium cœptum. 7. 73. Præceptores. 15. 99. Notabilia in eo exempla publicarum mortificationũ. 5. 52. & 7. 75. & 12. 63. Aliquid turbarum recepto prænobili adolescente. 9. 82. Tirones ibi cœpti separatim institui. 13. 54. Conimbricæ Societati attributum Collegium regium, inferiorumq; disciplinarum, & Philosophiæ tractatio: inde duo quasi Collegia haberi cœpta. 15. 97. & seq. Græca linguæ scholam Philosophi Theologiq; frequẽtant. 16. 58. Conimbricensium precandi studium. 5. 55. Obedientia. 6. 97. Pius ardor. 7. 74.
Consaluus Consaluius Hispalim missus. 14. 82. Sanlucari elaborat. ibid.
Consaluus Mederius primus in Lusitania Societatem sequitur. 2. 104. Mors eius & virtus. 12. 66.
Consaluus Rodericius Societatem init. 5. 47. In Indiam abit. 11. 82. Tanaam missus. 12. 85. Armuziæ vtiliter laborat. 122. Mittitur in Aethiopiam ad statum rerum cognoscendum. 15. 117. Conatur etiam scriptis libris erudire Abassinos. 119. Opitulatur Lusitanis inter Abassinos versantibus. 122. Ope Virginis Deiparæ vim tempestatis effugit. ibid.
Consaluus Silueria, dein Matyr, in Societatem cooptatur. 4. 57. Multos tolerat labores. 1. 71. Vota Professorum emittit. 12. 52. Fit primus Præpositus domus Profess. Olisipponensis. ibid. A B. Ignatio mittitur in Indiam Prouincialis. 16. 2. Eius operosa caritas. 16. 71
Consaluus Vazius de Mello in Societatem receptus. 4. 132. Egregiam operam peregre nauat. 7. 67. Fit Professus Olisippone. 13. 52. Concursus ad eum audiendum. ibid.
Consideratio quot pariat commoda. 16. 102.
Consolationes cælestes inter pios labores. 8. 132.
Constantia Pallauicina de Collegio Mutinensi optimè merita. 12. 17.
Constitutiones Societatis quàm multis seueriq; iudicijs comprobatæ. 10. 50. A B. Ignatio qua ratione conditæ. 52. Quá cura ac studio. 14. 9. A quibus condi posſint. 10. 11. Primùm in Sicilia promulgatæ. 12. 34. In Indiam perlatas Antonius Quadrius explicat. 15. 128. Earumdem commendatio. 62. Custodia diligens. 16. 51.
Conuentus primus ad creandum Præpositum Generalem, & Constitutiones condendas. 3. 4. Conuentus alter ad Constitutiones recognoscendas. 10. 36. & 48.
Conuersio scenici sacerdotis. 2. 70. Magni peccatoris. 14. 91.
Cordubensis Collegij principium. 13. 39. eius primus Rector Antonius Corduba. 41. Litterarius ludus. 41. Progressiones. 15. 95.
Cordubensium ciuium in mulieres ab impudicitia conuersas pia liberalitas. 16. 57. In Societatem beneuolentia. 15. 95.
Cornelius Brogelmanus Louanij Societatem suscipit. 7. 41. Pragam mittitur. 16. 19.
Cornelij Croci mors & laus. 10. 73.
Cornelius Gomius in Congum missus. 13. 59. Liberè de officio Congensem Regem admonet. 62. Cum eodem disputat. 14. 98. Secedit in insulam Sancti Thomæ. 15. 113.
Cornelius Vishauenus Louanij Societati adiungitur. 4. 40. Laudabiliter vixit ante initiam Societatem. 41. A P. Fabro præclarè exercetur. 47. Romam venit. 7. 42. In Siciliam missus energumenos curat. 9. 17. Præst Nouitijs. 10. 84. Virgines Deo consecrat multas. 12. 13.
Cornelius Vishauenus iunior in Lusitaniam destinatur. 4. 82.
Corsicæ status anno M. D. LIII. 13. 13. Eò missi Siluester Landinus, & Emmanuel à Monte maiore. 12. 18. Res ab ijs gestæ. 13. 13. & seq.
Cosmus Turrianus ad Societatem vocatur. 6. 104. Cum B. Xauerio in Iaponiam discedit 9. 163. Firando Amangucium à B. Xauerio accersitur. 11. 110. Amangucij magnis eripitur periculis. 132 Desudat in Iaponia. 12. 134. Amangucio ad Bungi Regem cum donis ab India Prorege se transfert. 16. 86.
Coulani, siue Colani res gestæ. 9. 119. & 12. 125. & 16. 76.
Crucis signi vis, & alia mirabilia apud Brasilos. 14. 121. Et apud Iapones. 155. Et in Sicilia. 13. 22. Crucis virtute fracta vis dæmonũ. 8. 136. & 9. 170.
Cubusama Meaci Rex. 9. 182.
Cyprianus Suarius præceptor in Collegio Olisipponensi. 13. 59. Dein Rhetoricæ Præceptor Conimbricæ. 15. 99.

Dæmonis odium in B. Ignatium. 3. 10. Et in B. Xauerium. 5. 88. Dæmon ob hoc aliquid in nos audere permittitur, vt à Fidelibus Christi gloria maiore vincatur. 6. 82. Dæmonum seua tyrannis. 8. 137. Fraus in serendis inter Religiosos dissidijs. 45. Et in imitandis Christianis ritibus. 9. 197. Et in sceleribus propagandis. 198 Et in deterrendis à fide Ethnicis. 12. 70. Dæmonum terrores quomodo superandi. 9. 176.
Daniel Paiebruck à Denderamonda Tiro in Lusitaniam mittitur. 4. 82. Remittitur in Belgium, & inde Romam. 104. Mittitur Louanium, & Socios suo patrimonio leuat. 7. 41. Romam accitur. 8. 40.
Dauid Rex Abassinorum. 14. 111.
Dayris apud Iapones quidam quasi Præfectus honoris. 9. 186.
Delectus cooptandorum in Societatem. 15. 58.
Desertorem Societatis diuina pœna corripit. 14. 88.
Deum vnum tantùm esse ostenditur à B. Xauerio Iaponibus. 11. 124.
Didacus. Vide Iacobus.
Dionysius Vasquius Placentiæ catechismum explanat. 14. 78.
Directorium Confessariorum Ioannis Polanci quando in lucem editum. 14. 43.
Diuersa, vel de eadem re studia esse posſunt à Deo. 12. 3.
Dius vrbs à Barbaris occupata. 7. 79.
Doctrina Christiana. Vide Catechismus.
Doctrinas nouas monet vitandas B. Ignatius. 6. 26.
Dominicanorum Patrum in Socios Viennenses caritas. 14. 42.
SS. Dominicus & Franciscus quid de admittendis honoribus senserint. 6. 51.
Dominicus de Cupis Cardinalis, quomodo Societati conciliatus. 2. 49.
Domorum & Collegiorum in Societate discrimen. 6. 63.
Domus Probationis singulis in prouincijs seiunctas à Collegijs instituendas censuit B. Pater atque Natalis. 14. 79.

Eborensis Collegij initium Rectore Melchiore Carnerio. 11.68. Scholæ.13.56. Aedes propriæ ab Henrico Cardinale extructæ. 15.96.
Ecclesiæ sanctæ auctoritas. 15.111. Caput eius Romanus Pontifex. 108. Vnitas. 107.
Ectasis B.Ignatij per octo dies continua. 1.28.
Edmundus Augerius excellentis indolis adolescens Perusium missus. 12.15.
Eduardus Silua destinatus in Iaponiã. 12.85. In Iaponiã peruenit. 134. Funaij Iaponibus operã nauat. 15.136.
Electionis regulæ. Vide Examen conscientiæ.
Eleonora à Toleto Florentini Ducis vxor agit de Collegio Florentiæ excitando. 11.11.
Eleonoræ Mascareniæ præstans in Societatem studium. 5.80. Et beneficentia. 6.79.
Eleonora Osoria Ioannis Vegæ vxor Panormitani Collegij perstudiosa. 9.27. Eiusdem pietas.24 & alibi.
Eleutherius Pontanus Romã mittitur.11.47.Bibonensis Collegij Rector, idẽ & infimæ classis præceptor. 16.16.
Elisabetha Gozadina quasi parens Collegij Bononiensis. 2.28.
Elisabethæ Reginæ Ternatinæ fides atq; constãtia.6.105.
Elisabetha, vel Isabella Rosella diuina luce fulgens os B.Ignatij videt. 1.33. Cum alijs matronis Societatis se obedientiæ subijcit. 5.15.
Elpidius Vgolettus Societatem ingreditur. 2.78. Patauium proficiscitur. 5.15. Deinde Pisas. 11.11.
Eluis res gestæ ab Emmanuele Fernandio, Petroq; Sancticrucio. 14.93.
Emmanuel Aluarius docet in Collegio Olisipponensi.13. 53. Et Conimbricensi. 15.99.
Emmanuel Fernandius Societatem ingreditur. 3.81. Elaborat in Africa. 10.117.
Emmanuel Fernandius alter Eluas excolit. 14.93. Nauigat in Indiam. 15.123.
Emmanuel Godinius in Societatem recipitur.3.81. Conimbricensis Collegij Rector. 12.56. Eius feruor per vrbem sese diuerberantis 62.
Emmanuel Gomius à Monte Maiore in Corsicam missus 12.18. Vbi laborat. 13.12. Deinde in Piceno. 16.9. & seq.
Emmanuel Lopius in Societatẽ Vallisoleti receptus.5.71.
Emmanuel Miona primus B. Ignatij confessarius: de de Socius. 1.123. Inter quatuor votorum Professos adscribitur. 9.2.
Emmanuel Morales Societati addicitur.5.47.Ex Lusitania Goam abit.11.82.In Ceilaniũ mittitur.12.128. Corruptissimos præsidiariorum mores corrigit. 129.
Emmanuel Morales iunior in Indiam mittitur. 6.87. Rebus multis in ora Piscaria præclarè gestis,ad extremum non tenuit in Societate constantiam. ibid.
Emmanuel Nobrega in Societatem adscitus. 4.132. Eius obedientia & mortificatio. 6.97.& 7.75. Præclarè laborat. 7.71. In Brasiliam mittitur Sociorum Præses. 9.85. Industria eius ad emendandos veteres Christianos. 11.77. Nauigat ad coloniam S.Vincentij. 13.94. Naufragium facit. 65. Cogitat nouam ciuitatem condere, & iuuare Carigios. 67. Declaratur Brasiliæ Prouincialis. 74. Solennia quatuor emittit vota. 16.63.
Emmanuel Paiua è Lusitania missus in Brasiliã.10.116
Emmanuel Rodericus Cotinius Præfectus Lusitanus capitur à Barbaris in ora Piscaria. 13.81.
Emmanuel Sà Societati addicitur. 5.46. Septemdecim annorum Philosophiam docet. 7.59.
Ennius Philonardus Cardinalis, è primis, qui Socio-

rum opera vsi sunt. 2.74.
Episcopatus à Societate recusati.6.34.&13.26.&15.9.
Epistola Antonij Cordubæ ad B. Ignatium de Cardinalatu non admittendo. 12.44. Antonij Criminalis ad B. Ignatium. 9.116. Barnabitarum in obitu B. Ignatij. 16.124. Carthusianorum ad B. Ignatium & Societatem, per quam germanitatem consociant. 4.107. Francisci Romæi Magistri Generalis Prædicatorum ad suos de caritate erga Societatem. 8.50. B. Ignatij ad Mionam in commendationem Exercitiorum.1.132. Ad Ferdinandum Regem Romanorum,ne honores in Societatem inferat. 6.34. Ad Patres congregatos, qua se Generalatu abdicat.10.68. Ad Preteiannem de Catholica religione. 13.105. Summa epistolæ de perfectione ad Socios Conimbricenses. 7.75. Epistola de obedientia quando, & ad quos scripta. 13.55. Petri Fabri ad Socios Parisienses de ratione studendi. 3.27. De animæ suæ profectu ad Lainium. 74. Ad eundem de modo curandi hæreticos. 4.91. Quædam præterea scriptæ in obitu B.Ignatij. 16.125.& seqq.
Erardus Auantianus Rhetoricæ Magister Viennæ.11.41.
Ethnici nonnulli mirantur Christianos, cùm cælum expectent,terrenis inhærere commodis. 16.78.
Eucharistiæ frequens vsus vocatus in dubium Valentiæ, commendatur de sententia Theologorum.8.61. Impugnatur etiam Bononiæ, sed frustra. 14.28. Eucharistiam asellis diuinitus adorant. 1.27.
Euerardus Mercurianus Societati aggregatur. 8.41. Primus Perusini Collegij Rector. 12.15.
Euerardus Vilichius Carmelitarum Prouincialis Societati fauet. 16.25.
Eugubini Collegij primordia. 12.15. Eiusdem Præceptores & scholæ,& primus Rector.15.& 16. Dissoluitur. 14.22.
Examen conscientiæ, ac bonæ electionis regulæ via certissima ad animi puritatem. 16.110.
Exempli vis in Euangelico operario. 8.103.
Exempli recti vis. 3.13 & 9.57.& 11.78.& 13.21.& 14.145.
Exercitia spiritualia quid sint. 1.23.& 13.37. Quanti à B Ignatio fierent. 1.123. Impugnantur,& commendantur. 98.& 5.54.& 13.33.& seq. Curat Borgia vt à Pontifice confirmentur. 6.75. Confirmantur.8.1. Ab Andreæ Frusio in Latinum conuersa typis mandantur. 2. Eorum vsus & vis. 2.70. 73.74.& 7.21.& 8.63.& 13.35.& 16.127.& passim per totam historiam. Quæ quibus tradenda. 5.25.& 9.15.& 16.2.

Fabrianensis missio. 16.12.
Faciandoni Bonzij contumacia. 11 117.
Fama nostra alijs necessaria. 2.50.& 9.59. Famæ priuatim studiosius conseruandæ periculosa Religiosis cura. 14.6.
Fauentiæ successus optimus ex operâ Iaij. 3.24. Paschasij. 5.20.& 6.18.
Federicus Cæsius Cardinalis optimè meritus de cœnobio S.Catharinæ à Funarijs Romæ. 4.8.
Felicitati perpetuæ non satis fidendum. 14.9.
Feminæ sine comite non visendæ. 14.7.
Ferdinandus Aluarius Burgensis Collegij ponit initia. 11.64.
Ferdinandus Barrasas vt vnum aliquem de Societate se populo venditat. 9.71. Franciscum Villanouam in itinere cum ferro adoritur. ibid. Iudicio publico

damnatur. 72.
Ferdinandus Mendius ab India Prorege ad Regem Bungensem cum litteris muneribusq; legatur. 14.141. Concipit vota Societatis. 143. Exemplo alijs praelucet. 145.
Ferdinandi Mendozæ in Societatem beneficentia. 11.64.
Ferdinandi Pontij Leonij in Hispalenses Socios pia liberalitas. 14.82.
Ferdinandus Rex Romanorum, qui deinde fuit Imperator, sapiùs curat vt Episcopatus Societati tradantur. 6.31.34. & 13.26. & 15.9. Agit de excitando Viennæ Collegio. 10.103. Fit eiusdem Collegij fundator. 11.39. Eiusdem beneficentia in illud. 14.42. Et in Societatem benignitas. 11.42. Et studium Catholicæ religionis. 14.42.43. & 15.23.
Ferdinandus Solierus ad Tirocinium Societatis admissus. 16.40.
Ferdinandus Sosa Lusitanæ classis præfectus. 6.103.
Ferdinandus Ioannis Vegæ Proregis Siciliæ filius maximus moritur. 10.93.
Ferdinandus item Vegæ filius, qui Aluarus antè vocabatur, auctor Collegij Catanæ ordiendi. 16.18.
Ferrariæ elaborat Claudius Iaius. 7.34. & 9.47. Optima ibi de Societate opinio. 11.30. Collegium inchoatur. 29. Eiusdem progressio. 14.26.
Fidei contestandæ formula à B. Xauerio edita. 8.141.
Fides puerorum Christianorum in Brasilia. 12.73.
Fiducia fundamentum in Deo collocandum. 9.172.
Figenum Iaponiæ regnum. 10.135.
Firandum oppidum, & portus in Figeno Iaponiæ regno. 9.218. & 10.135.
Flagellum & Litaniæ à B. Xauerio tradita neophytis mira efficiunt. 10.154.
Florentia receptaculum puellis periclitantibus Polanco auctore conditur. 5.13. Labores ibi Hieronymi Otelli. 7.27. Et Iacobi Lainij. 8.18.
Florentini Collegij initia. 11.11. Litterarius ludus. 12.13. Certa sedes, & scholæ quatuor. 13.9.
Florentius Paulettus sacerdos Gallus moribus probatissimis. 11.17.
Fons in Brasilia mirè opportunus emanat, dum ædes Deiparæ ædificatur. 11.76.
Fotoques quod genus deorum apud Iapones. 9.193.
Franciscanorum Patrum in Montis Regij Socios beneuolentia. 16.44.
Franciscus Aluarus Malacēsis Præfectus ac iudex. 12.91.
Francisci Bandinij Archiepiscopi Senensis de virtute Paschasij testimonium. 2.92.
Franciscus Borgia ad studia pietatis conuertitur. 2.57. Mira Societatem beneuolentia complectitur. 5.77. Curat confirmationem Pontificiam libelli Exercitiorum, & Indulgentiam exercentibus. 6.75. Statuit Societati se tradere. 76. Cæsaraugustanum Collegium instituendum curat. 7.52. Ad conuentum Aragonensem à Philippo Principe euocatur. 54. Catalauniæ in monasteriis virginum collapsam disciplinam restituit. ibid. Ad vsum Collegij Gandiensis vineam serit ritu humili ac pio. 7.60. Aspera vita studiis vehementer addictus. 8.68. Quomodo res domesticas composuerit. 72. Tradit se Societati 7.55 & 8.69. Romam venit palàm tam professurus Societatem. 10.37. Plenum sanctitatis iter instituit. 39. Ferrariæ, Florentiæ, Romæ excipitur perhonorificè. 40. Diuertit ad B. Ignatium, eiq; se tradit. 41. Excipitur à Pontifice perbenigne, & commendatur. 42. Exercet domi strenuè sanctam humilitatem. 43. Omnem vitæ suæ rationem cum B. Ignatio communicat. 44. Statuit Romæ Collegium excitare, & recusat titulos Fundatoris. 45. De eo Collegio optimè meretur. 13.3. Amplificandum curat Professorum templum. 10. 47. Ab Imperatore facultatem petit transscribendi Ducatus in filium. 11.1. Abdicat Ducatum, & Religiosas vestes assumit magno sensu pietatis. 50. Fit sacerdos, & concionatur, & vitam sanctissimam instituit. 51. & seq. Cardinalatum sapiùs refugit. 11.1. & 12.4. & 14.81. In Cantabria proximorum saluti consulit. 12.42. Iubetur in Lusitaniam se conferre. 56. & 61. Quid ibi gesserit. 13.45. & seqq. Quid inuenerit ad augendum cultum B. Virginis. 49. E Lusitania Cordubam reuertit. 41. & 56. Fit totius Hispaniæ Commissarius. 14.54. Quàm sibi seuerus, & Societati quàm proficuus. 62. Diuinum vbique sibi præsens auxilium experitur. 63. Qua ratione veretur in Sociis regendis Collegijsq; administrandis. 64. Constitutiones tanquam diuinum opus veneratur. 65. Placentiam proficiscitur ad Collegium inchoandum. 78. Adest Reginæ Ioannæ morienti. 15.84. Indiarum quoque fit Commissarius. 16.2. Eiusdem liberalitas in Societatem. 6.72. Eximia virtus. 74. & 8.70.72. & 15.83. Insignis caritas. 9.78. Studium Theologicum. 79. Theses quædam confusionu. 80. Humilitas. 11.3. & 14.80. Fiducia in Deo. 14.84. Paupertatis amor. 80. & 83.
Franciscus Correa Consul Olisipponensis Societatis amantissimus. 13.53.
Franciscus Costerus Coloniam missus ad Collegij exordia. 16.25.
Franciscus Galliæ Rex iubet è sua ditione excedere, qui Carolo V. parerent. 3.75.
Franciscus Henricius Societati addicitur. 5.47. In Indiam mittitur. 6.87. Cocinum adit. 12.85.
Franciscus Henricius alter in Lusitania B. Ignatium à quibusdam calumniis vindicat. 12.80.
Franciscus Mansilla comes B. Xauerij. 3.42. Laborat in Commorino: mox propter inobedientiam à Societate dimittitur. 5.91.
Franciscus Mendoza S.R.E. Cardinalis cogitat de Collegio Salmantica instituendo. 7.1. Eiusdem in Societatem præclara voluntas. 11.64.
Franciscus Netus quanto ardore Societati nomen dederit. 3.82.
Franciscus Onofrius Gallus Gandiam missus. 6.60. Primus Philosophiæ præceptor Gandiæ. 61. Feruore pietatis ardet. 8.64. Solitudinis amore capitur. 65.
Franciscus Palmius Benedicti frater. 6.14. Collegij Bononiensis Rector. 14.28.
Franciscus Petrius Societatē init. 4.132. In Indiā mittitur. 6.87. Malacæ nauiter se gerit. 8.140. & 9.120.
Franciscus Petrius alter è Lusitania missus in Brasiliam. 10.116. Aedem Deiparæ dum excitat, fons diuinitus emanat. 11.76. Nauigat ad coloniam S. Vincentij. 13.64.
Francisci Picardi Doctoris Sorbonici constans in Societatem beneuolentia. 15.41.
Franciscus Rojas Cæsaraugustam missus. 7.52.
Francisci Romæi Generalis Magistri Prædicatorum ad suos litteræ. 8.50.
Franciscus Saboia Gandiæ in Societatē adscriptus. 7.56.
Franciscus Scipio Mutinensis Collegij Magister. 12.17.
Franciscus Strada additus Societati. 2.40. Senas mittitur. 69. Res gerit memorabiles in Monte Poli-

Politiano. 72. Deinde Brixiæ, & circà. 94. Mittitur Parisios studiorum causa. 3. 23. Louanium migrat. 75. Res illic ab eo gestæ. 4.38. 39. & 48. Abit in Lusitaniam. 84. Exemplo est Socijs Conimbricensibus, & perutiliter concionatur. 130. & seq. Peregrinatur euangelizans, & in vrbe Portus singulares parit vtilitates. 6 90. & seqq. Vallisoleti verbum Dei magno cum ardore tractat. 8. 57. Et Salmanticæ. 9.62. & 63. Romam venit. 10.47. Burgos destinatur. 11 64. Aragonensi prouinciæ præficitur. 14 53. Abit Cæsaraugustam. & ciuitatem conciliat. 14.73. & 16 47.

Franciscus Suarius Curio Malacensis, & Episcopi Vicarius. 12. 91.

Franciscus Turrianus Granatæ Societatem init. 14.86.

Franciscus Viera ad Societatem aggregatur. 4.132.

Abijt in Indiam. 14.147.

Franciscus Victoria clarus Doctor ex Dominicana familia Societatem commendat. 5.59.

Franciscus Villanoua Complutensis Collegij semin. 4. 54. Compluti dat operam & studijs animarum, & litterarum. 128. Aegrotantibus Socijs ministrat summa cum sollicitudine, & caritate. 6.79. Turbis in Societatem excitatis occurrit. 8.55. Magno periculo liberatur. 9.71. Cordubæ optimum Societatis specimen edit. 13.39 & 40. Conchamprofectus, moxq; Placentiam. 14. 76. & 78. Eiusdem prudentia. 9. 66. Obedientia. 13.39.

B. Franciscus Xauerius qua industria B. Ignatio conciliatus. 1.85. Canonicatum reijcit. 105. Mirabiliter sanatur. 115. Aegroto ei apparet S. Hieronymus, & quædam prædicit. 2. 22. Mittitur in Indiam. 88. Comitem ingenti periculo liberat. 90. Res aduersas desiderat præ amore crucis, & sine ijs negat Deo legitimè militari. 105. Pergit in Indiam cum auctoritate Apostolici Legati. 3.41. Pauperatem mirificè amat. 42. Per visum ærumnas Indicas prænoscit. 43. Quid egerit in itinere Mozambici, Melindæ, in Socotora. 85. & seqq. Inchoat Euangelicam prædicationem ab exercitatione misericordiæ operum. 91. In oram Piscariam contendit. 94. Laborantem ex partu mulierem seruat. 98. Duos vita functos excitat. 99. Qua ratione traderet catechismum. 4.61 Multa edidit miracula etiam per pueros catechistas. 64. Inopiam sacerdotum supplet institutis Canacopolis. 65. Quæcum Brachmanis egerit. 69. Recurrit Goam. 141. Redit in Commorinum cum adiutoribus Euangelij. 142. Succurrit Christianis, qui vexabantur ab Ethnicis, & ab auaris Præfectis. 143. Transit in oram Trauancoris. 144. Plurimos Christo parit. 146. Magnitudo animi eius in tuendis neophytis. 147. Magnus Pater vulgò appellatur. 148. Concionatur in latè patentibus campis ex arboribus. 149. Excitat sacella viginti. 150. Elaborat in insula Manaria. 151. Multa ab Rege Lusitano pro religione impetrat. 153. In Ceilanum tendit. 5. 84. S. Thomæ Apostoli sepulcrum visit Meliaporæ, & eam coloniam excolit. 86. & 87. A dæmonibus caditur. 88. Ad consilia Euangelica Ioannem Durum traducit, eiq; prædicit vitæ genus agendum. 89. Malacam adit, resq; ibi gestas. 90. & seqq. Res gestæ in Amboino, & in Moluco. 6.102. Pergit in insulam Morum, magnóque cum gaudio & fructu Euangelium serit. 106. Duas Regis Moluci sorores ad Christum adiungit. 7. 80. Reuisit Amboinios, tum Malacenses, vbi præclara gerit, ac multa prædicit. 81. & seq. Mira per eum ex Aceno reportatur victoria. 84. & seq. Meditatur Iaponicam expeditionem 90. Redit in Indiam. 8. 107. Reuisit Christianos Commorinenses. 109. Bene rem gerit in insula Ceilano. 110. Goam peruenit. 111. Bazainum ad Indiæ Prætorem contendit, & quod optat impetrat. 112. Adest Ioanni Castrio morienti primo Indiæ Proregi. 113. Qua industria pellices homini multis implicito detraxerit. 114. Militem perditissimum curat mira solertia ac lenitate. 115. In Cambaiam contendit. 128. De suis rebus parcè admodum ac ieiunè scribit. 128. Ab adeunda Iaponia nullo periculo deterretur. 9. 161. Ex itinere quid egerit Cocini. 165. Res occultas cognoscit, & futuras prædicit. 166. & 167. Ethnico nauiculario se credit, & cursum impeditissimum habet. 171. Die assumptæ in cælum Deiparæ Cangoximam in Iaponiam peruenit. 178. Iaponicam linguam ediscit. 208. Bonziorum auctoritatem sibi studet adiungere 209. Impetrat à Rege euangelizandi potestatem. 211. Primi Iaponiæ Christiani. 212. Reddit vitam demortuæ puellæ. 213. Puerum fædè tumentem, itemq; leprosum sanat. 216. In Firandum abit. 221. Quibusdam Neophytis flagellum ac Litanias relinquit, quibus illi mira efficiunt. 10.134. Firandensium multos ad Christum adiungit. 135. Amangucium petit. 136. Per summa incommoda, & pericula Meacum adit. 11.100. Amangucium regressus Euangelium prædicat. 102. Cum Bonzijs & alijs Iaponibus disputat. 103. & 123. Accitus à Rege Bungi ad eum se confert. 113. Quàm honorificè à Lusitanis exceptus & deductus ad Regem. 114. Acerrimè à nobilissimis Bonzijs, quos disputando redarguit, oppugnatur. 117. & 120. & seq. Statuit redire in Indiam multis de causis. 134. Discedit è Iaponia cum Matthæo & Bernardo Iaponijs, quos ad specimen Romam mitteret. 136. In maxima tempestate succurrit onerariæ, qua vehebatur, & amissam scapham diuinitus recipit. 137. Deliberat cum Iacobo Pereria de legatione ad Sinarum Regem instituenda. 140. Prædicit obsidionem Malacæ, & eius solutionem, & alia. 141. Remeat è Iaponia Cocinum. 12.77. Ibi singularis præbet exemplum modestiæ. 79. Aegrotum Goæ fratrem sanat. 80. Antonium Gomium ab Societate dimittit. 81. Quanti faceret obedientiam. 82. Sinensem legationem vrget, prouinciaq; Indicæ statum ordinat. 84 & 85. Goa discedit, ac tempestatē sacris reliquijs sedat. 86. Multa prædicit. 88. Malacæ legatio impeditur, quidq; tum à Xauerio gestum. 89. Pergit in Sinas, excusso pedum puluere, & iussu Socijs Malaca abire. 95. In Sancianum insulam Sinarum peruenit, & quædam prædicit. 99. Mira constantia aditum tentat in continentem Sinarum. 98. & seqq. Quanam pericula formidaret. 105. Tum alia, tum suam mortem prædicit, sanctèq; moritur. 107. In Sanctorum numerum vt referatur, curat Rex Lusitaniæ. 14.145. Eius caritas, & fiducia in Deo. 6. 107. & 11. 119. Vide zelus animarum. Consolationes spirituales. 4.74. & 6.106 & 8.116. Constantia in periculis. 8. 108. Et magnitudo animi. 11. 122. & 12.91. Paupertatu studiū. 3. 42. Sanctitas. 8. 127. & 129. Sapientia. 9.168. & 11.135. Eiusdē prædictiones. 7.84. & 11.138. & 141. Vide Prædictiones.

Miracula. 11. 110. & 139. & *alibi*. *Eiusdem mors prodigio præmonstrata*. 12.109. *Figura corporis, & summarium virtutum*. 110. *Eiusdem corpus viua calce sepelitur*. 112. *Incorruptum reportatur in Indiam*. 13.84. *Excipitur religiosè à Malacensibus*. 85. *Compressum manat sanguine odorato*. 86. *Goam haud sine miraculis deportatur*. 87. *Quanta gratulatione Goæ exceptum* 89. *Integrum incorruptumq; complures experti testantur*. 14.149. *Eiusdem reliquiæ miraculis coruscant*. 13.88. & 14.151.

Franciscus Zapata in Hiberniam missus. 3.47.

Fructuosius Noguera cooptatur in Societatem. 4.56. *In Congum mittitur, ibiq; moritur*. 13.59. & 60.

Fucarondoni nobilissimi Bonzij cum B Xauerio disputatio. 11.121. & 123.

Fulginij elaborat Paschasius. 4.11. *Deinde Siluester Landinus*. 8. 31. & 9.34. *Sodalitas instituitur Societatis Iesu nomine*. *ibid*.

Fuluius Androsius Meldulam mittitur. 16. 13. *Deinde Senas*. 14. *Vir fuit doctrinæ, prudentiæ ac pietatis egregiæ*. 16.123.

Fulvius Cornetus Cardinalis Perusinus, Perusini Collegij auctor. 12.15. & 13.10.

Galli milites bene accipiunt B. Ignatium. 1.45. *Galliæ Rex ius natalium Societati tribuit*. 10.109.

Gandiensis Collegij initia. 5.77. *Schola*. 6.61. *Annuum vectigal*. 7.52.

Gandiæ primam omnium Academiam Societas habet. 7.55. & 9.75. *Meretrices omnes conuersæ*. 10. 110. *Impeditur spectaculum tauricum*. 12. 51.

Garziæ Alarconij mortificatio. 16. 42.

Gaspar Berzæus Belga ingreditur Societatem. 6. 88. *Destinatus in Indiam, ægrè à populis dimittitur, apud quos laborabat*. 8.84. *Discedit in Indiam, & nauim ingenti periculo liberat*. 100. & 104. *Vbi commentaretur, quæ erat pro concione dicturus*. 116. *Non tenues è carcere legit fructus*. 123. *Insignem Brachmanem conuertit ad fidem*. 124. *Onus Rectoris studio humilitatis refugiens destinatur in Armuziam*. 128. *In Armuziam nauigat, vectoresq; & Mascatum oppidum exitiale inuat*. 9.126. & *seq*. *Armuziam aduectus ad nosocomium diuertit*. 128. *Terra contremuit*. 129. & 132. *Intemperantiam, & inimicitias tollit, & commercia iniqua coërcet*. 136. & 137. *Pœnitentibus ardorem injicit*. 139. *Ternas tantùm horas noctu quiescit, & interdum singulas*. 140. *Impetratur ad confessionem à simulantibus morbum*. 141. *Apparet homini scelesto, vnde is respiscit*. 146 *Qua ratione præferocem militem domuerit*. 149. *Reddit valetudinem ægrotis*. 151. *Aliquot sibi socios adsciscit*. 153. *Ethnicis edocendis, Mahometanis, & Iudæis operam suam diuidit*. 155 & *seq*. *Est illis veneration*i. 157. *Disputat cum Saracenis, & quosdam ex ijs præclaros conuertit*. 158. *Super sanum Mahometicum statuit crucem*. 10.124. *Ioguem nobilem ac discipulos eius ad Christum conuertit*. 126. *Ponit initia Collegij* 128. *Accitus in Arabiam, mauult obedire B. Xauerio, quàm suo zelo*. 130. *Ex Armuzia reuersus Goæ laborat*. 11.84. *Loco B. Xauerij Indicæ provinciæ præficitur*. 12.86. *Qua ratione Socios regeret*. 113. *Instituit Goæ Sodalitium in clientelâ vndecim millium Virginum*. 117. *Goanam vrbem summa excolit solertia*. 118. *Etiam pacta pecunia hominem à peccato abstrahit*. 121. *Eiusdem ardor in iuuandis proximis*. 115. *Caritas*. 8.101. & 9.143. *Obedientia*. 8.120. & 10.130. *Continentes ac varij labores*. 8.118. & 10.122. & 129. *Mors & laudes*. 13.78.

Gaspar Ceruantes dein Cardinalis, & fundator domus Probationis Tarraconensis, Societatem defendit. 16.46.

Gaspar Doctius B. Ignatij amicus. 1. 121. *Idem Gubernator Laureti*. 14.23.

Gasparis Fernandij efficaces ad Deum preces. 14.75.

Gaspar Loartes init Societatem. 12.47.

Gaspar Villela abit in Iaponiam. 14.142.

Genuæ Lainius concionatur. 13.11. & 14.31.

Genuensis Collegij primordia. 13.11. *Progressio*. 14.30.

Georgius Mercatus Magister Syracusis. 15.19.

Georgij Morera frugifera missio. 7.70. *Eiusdem præclari conatus*. 8.85.

Georgius Passius Ameriam missus. 16.4.

Georgius Serranus, qui deinde Lusitaniæ provinciæ præfuit, cooptatur in Societatem. 4.132 *Philosophiæ professor Conimbricæ*. 15.99.

Georgius Vazius Societati addicitur. 5.47. *Lectus ad missionem Conganam*. 7.66. *Moritur*. 13.58.

Gerardus Amontanus Carthusiæ Prior optimè de Societate meritus. 5.37. & 8.38. & 14.46. & 16.25. *Cum suis Monachis precum ac sacrificiorum Societatis à B. Ignatio sit particeps*. 14.46.

Germaniæ superior atque inferior in duas diuisa provincias. 16.2. & 19. *Germaniæ status perditissimus anno* M. D. XLIII. 4.19.

Germanici Collegij exordium Romæ. 12.8. *B. Ignatij cura in eo sustentando*. 10.9. & 14.2.

Goani Collegij exordia. 3.92. *Goæ conditum valetudinarium prope Collegium*. 9.102. *Res Societatis in magnis difficultatibus*. 14.148. *Litterarum studia excitantur*. 15.130. *Catechumenorum domus inchoatur*. 15.131. *Ordinatur Tirocinium*. 16.72.

Gomus de Figueroa Dux Feriæ Societatis perstudiosus. 16.29.

Granatensis Collegij primordia. 14.85. *Præclaræ functiones*. 16.54. *Benefici in illud*. 14.85. *Eò Tirones traducti Corduba*. 16.56.

Gregorius Serranus venit in Brasiliam. 13.68.

Guido Antonius Bibonæ moriens mira quædam sibi diuinitus ostensa testatur. 16.16.

Guido Guidonius Archidiaconus Mutinensis. 7.34.

Guido Roiletus Philosophiæ professor in Romano Collegio. 13.2.

Guilielmus Codurius frater Ioannis Codurij in Lusitaniam mittitur. 3.53.

Guilielmi Ducis Bauariæ studium pro religione Catholica. 4.25 & 9.51. *In Societatẽ beneuolentia*. 9.53.

Guilielmus Pontanus de Collegio Perusino optimè meritus. 12.16.

Guilielmus Postellus ab Societate amandatur. 5.3.

Guilielmus de Prato Claromontanus Antistes, trium postea Collegiorum fundator. 6. 30. *Eiusdem in Societatem beneficentia & pietas*. 9.55. & 15.63.

Guterrus Caruaialius Episcopus Placentini Collegij auctor. 14.78.

Gymnasia Societatis. Vide *Schola*.

Hæresis origo in plerisque contemptus gratiarum Dei. 4.99.

Hæreticus B. Ignatij prudentia & Sociorum exemplis sit Catho-

Catholicus. 3.13. *Hæreticus explorator deprehenditur inter domesticos Societatis.* 11.7. *Hæreticus in formidine Sanctos inuocat, quos antè negabat colendos.* 9.38.

Hæretici quomodo curandi. 4.91. *Quantum ab ijs abhorrendum.* 101. *Fiunt Principum lenitate deteriores.* 5.28. *Ad ineſcandos Romanos Socios dono eis mittunt inter probatos libros, complures hæreticos.* 11.8. *Hæreticorum, cum ſocijs B. Ignatij dimicationes.* 1.113. *Fraus in ſimplicibus decipiendis.* 4.100. *Hæreticorum duces diuinitus puniti.* 4.24.

Hector Leonellus primus Collegij Senenſis præceptor. 16.5.

Hector Pignatellus Montis Leonis Dux de Collegio Neapolitano deq; Societate optimè meritus. 10.15.&17.

Henricus Bliſſemius è Collegio Germanico Societatem ingreſſus. 12.8. *Primus Theologiæ Doctor in Romano Collegio creatur.* 16.2. *Pragam mittitur.* 2.&19.

Henricus Cardinalis, poſtea Rex Luſitaniæ, Collegij Eborenſis auctor indulgentiſſimus. 13.59.&15.96.& 16.58.

Henricus Dionyſius Coloniam miſſus. 16.25.

Henrici Goueæ Portuenſis ciuis virtus eximia. 7.68.

Henricus Henricius Societati addicitur. 5.47. *In Indiam mittitur.* 6.87. *Malabaricam linguam perdiſcit, & ad artem reuocat, in req; Chriſtiana præclarè laborat.* 8.154. *Socijs Commorinenſibus præeſt, & præclarè in Euangelio laborat.* 9.117.& 12.125.& 15.132. *Capitur & vexatur à Barbaris.* 13.81. *Eiuſdem tutelæ Chriſtianorum loca credita quadraginta.* 16.77. *Eiuſdem fides.* 8.135.

Henricus Secundus Rex Galliæ Societatis perſtudioſus. 15.40.

Herba aduerſus intemperantiam. 5.63.

Hercules Buccerius Cæſaraugustam miſſus. 7.52.

Hercules Ferrariæ Dux de Societate optimè meritus. 2.51.& 11.28.

Hercules Purinus Collegij Mutinenſis fautor ac beneficus. 12.17.

Hermannus Colonienſis Antiſtes in officio continetur à Fabro. 4.33.&88. *Ob hæreſim è Pontificia Cathedra pellitur.* 7.40.

Hermannus Tyræus è Collegio Germanico Societatem ingreſſus. 12.8. *Ingolſtadium miſſus.* 16.23.

Hermes Poën ad Societatem accedit, & deſtinatur in Luſitaniam. 4.82.

Hiberniæ miſſionis occaſio. 3.45. *In Hiberniam miſſi Paſchaſius, & Salmeron.* 46. *Quid ibi geſtum.* 58.

S. Hieronymus B. Xauerio agrotanti apparet, & quædam prædicit. 2.22.

Hieronymus Acoſta poſt alios quatuor fratres natu minores Societati dat ſeſe. 15.80.

Hieronymus Arzius Doctor quid ſentiret de B. Ignatij concionibus. 2.44.

Hieronymus Baßius Billomum miſſus. 15.64.

Hieronymus Concha nauigat in Indiam. 15.123.

Hieronymus Domeneccus Parmæ ad Societatem accedit. 2.77. *Succedit Iacobo Eguiæ Pariſiis in adminiſtratione Sociorum.* 98.&3.38. *Pariſiis migrat Louanium cum Socijs Hiſpanis.* 75. *Aliquos ex Eccleſia fructus attribuit Collegio Valentino.* 5.12. *Romæ dat operam conciliandis iratis.* 15. *Mittitur Bononiam ad iacienda fundamenta Collegij.* 6.15. *Ioannis Vegæ poſtulatu in Siciliam mittitur.* 7.18. *Quid Panormi in Monte Regali, & Meſſanæ è re publica geſſerit.* 19.& ſeq. *Siciliæ inſtituitur Prouincialis.* 13.19. *Pauperibus orphanisq; ſedulò conſulit.* 14.38.

Hieronymus Natalis ad Societatẽ vocatur. 5.4.& ſeq. *Primus Collegio Mamertino præeſt.* 8.10.& ſeqq. *Simul Hebræas litteras, & Theologiam tradit.* 13. *Indignum ſe gradu Profeſſorum cenſet.* 9.1. *Cum Sicula claſſe in Africam ſoluit.* 11.21. *Drepanitanis conſulit.* 27. *Meſſanæ pro communi bono multa gerit.* 12.30. *Romam accitur ad promulgandas per Societatem Conſtitutiones mittendus.* 32. *Catanæ multa ex vſu pietatis procurat.* 33. *Edita Romæ profeßione cum Conſtitutionibus in Siciliam redit, eaſq; promulgat.* 34. *Ad eaſdem promulgandas Commiſſarius in Hiſpaniam mittitur.* 13.7. *In Luſitaniam venit.* 45. *Res ibi geſtæ.* 50. *Ex Hiſpania in Italiam nauigat.* 14.56. *In regenda Societate B. Ignatio adiutor eligitur.* 17. *In Germaniam mittitur ad comitia Auguſtana cum Cardinali Morono Sedis Apoſtolicæ Legato.* 15.1. *Terrori eſt hæreticis ſagax ac viuida eius ſapientia.* 26. *In Hiſpaniam iterum mittitur, & proſperam nauigationem B. Ignatius præcognoſcit.* 16.38. *Eiuſdem induſtria.* 13.50.&53. *Labores.* 12.24. *Modeſtia.* 9.21. *Obedientia.* 16.40. *Prudentia in admittendis in Societatem adoleſcentibus.* 8.17.

Hieronymus Otellus Patauij Societatem ingreditur. 3.57. *Adit Romam.* 6.11. *Eiuſdem labores & aſperitas vitæ.* 7.8.&27.

Hieronymus Petrius Mercenariorum ex ordine, Theologiæ profeſſor in Gandienſi Academia. 9.75.

Hieronymus Portillus Septimancenſis Rector, ſpiritualis fit Coadiutor. 16.40.

Hieronymus Rubiola primus Senenſis Collegij Rector. 16.5.

Hieronymus Saulius Archiepiſcopus Genuenſis. 12.13.

Hieronymus Vignes de Collegio Neapolitano optimè meritus. 14.36.

Hiſpalenſis Collegij ſemina. 14.82. *Fructus eximij.* 15.93.&16.53.

Hiſpaniæ prouincia. Vide *Prouincia.*

Honores in Religione pudorem afferunt, non officia humilitatis. 8.79. *Honores Eccleſiaſtici in Societatem haud inuehendi.* 6.34.36.52.

Humanarum carnium eſu qua ratione aliqui Braſili cœperint abſtinere. 12.74.

Humilitatis exempla quantarum ſint virium. 14.80.

Hurtadus Petrius Ingolſtadium miſſus. 16.23.

Hußitarum hæreſes. 15.22.

Iacobus Caballarius Societate recipitur. 7.49.

Iacobus Diazius lectus ad miſſionẽ Conganam. 7.66.

Iacobus Diazius ſecularis ab Indiæ Prorege legatus ad Regem Abaßinorũ in Aethiopiam mittitur. 15.117.

Iacobus Eguia perfugium B. Ignatio ad leuandas miſerorum calamitates. 1.54. *Primus quaſi Rector Collegiorum.* 2.97. *Virtus eius, & mors.* 16.91.

Iacobus Guſmanus init Societatem. 12.47.

Iacobus Hozius Societati adiunctus. 1.119. *Moritur Patauij primus ex omni Societate.* 2.36. *Lætior in carcere, in funere pulchrior.* 37.&38. *A B. Ignatio cernitur clariſſimus Sanctorum in cœtu.* 39.

Iacobus Iacobæus in Braſiliam mittitur. 9.85. *Inde ad Præfecturam S. Vincentij.* 93.

Iacobus Lainius ad Societatem adiunctus. 1.87.& *eger*

æger & cum cilicio iter facit. 105. Romam prapietate nudis pedibus ingreditur. 2.8. Publicè docet in Romana Academia. 33. Mittitur Parmam. 74. Venetijs rem Christianam egregiè prouehit. 3.55. & 4.15. Brixia & Patauij. 4.79 & 80. Item Bassani ac Roma. 5.16. Episcopatum recusat. 17. Destinatur in Concilium Tridentinum. 21. Quàm multa Tridenti praclarè gesserit. 6. 21. & 7.23. Quid Bononia illuc translato Concilio. 7.24. Quid Florentia 27. Perusium abit. 28. Excurrit Eugubium: inde in Montem Politianum. 29. & 30. Senis ac Florentia euangelizat. 8.18. Abit Venetias, rémque Collegij Patauini prosperè transigit. 19. Neapoli eximium Societatis specimen edit. 32. Vt inspector aliquis in Sicilia præest. 91. Panormi sexdecim prostitutas ad pudorem conuertit 23. & 24. Existimat Religionum fundatoribus à Deo grauissima quæque sui Ordinis reuelari. 10.63. A Ioanne Vega Siciliæ Prorege in Africanam expeditionem ducitur 88. Nosocomio præficitur, quod summa caritate ac sedulitate curat. 89. Valentibus etiam operam dat. 91. Tam aliena pecunia, quàm suæ mendicitatis custos integerrimus. 95. Pisas ab Eleonora Florentini Ducis uxore interposita summi authoritate Pontificis euocatur. 11.10. Pia vtitur industria ad alliciendos pauperes ad catechismum. 11. Agit de Collegio Pisis ac Florentia collocando. ibid. Theologus Pontificius iterum ad Concilium mittitur. 11. & 36. Quanta in opinione Tridenti fuerit. 38. Fit Prouincialis Italiæ. 12.20. Genuæ concionatur. 13.11. Theologicæ summam doctrinæ in Societatis vsum à B. Ignatio conficere iubetur. 17. Genuæ studia virtutis inflammat. 14.31. In Germaniam mittitur cum Cardinali Morono ad Comitia Augustana. 15.1. Redit in Italiam & Pontificis Theologus designatur. 3. Cardinalatum quanto studio refugerit. 16.7. Eiusdem abstinentia, & animi magnitudo. 7.27. & 10.94. Conciones efficaces. 9.23. Eruditio insignis. 11.37. Reuerentia & obedientia erga B Ignatum. 12.22. Sanctitas visione declarata. 9.26.

Iacobus Lassius legatus Regis Ferdinandi apud Pontificem. 14.44.

Iacobus l'Hostius Societatem ingressus. 4.82. Romam mittitur. 104. De Societate primus Siciliam ingreditur. 5.10. Ibi rem diuinam procurat. 7.17. Moritur Bononiæ. 8.28. Eius obedientia. ibid.

Iacobus Martinius optimè de Complutensi Collegio meritus. 9.69.

Iacobus Miro Societati se addicit. 3.39. Primus Rector Collegij Conimbricensis nec dum sacerdos. 3.83. Valentiam ad inchoandum Collegium migrat. 4.126. Ab Aragozio dicitur egregius innocentiæ cultor. 5.74. Inter quatuor votorum Professos adscribitur. 9.2. Romam venit. 10.47. Lusitanæ prouinciæ præponitur. 12.55. Eius humilitas. 57. & 14.94. Fama virtutis. 12.65.

Iacobus Pereria nauarchus B. Xauerij studiosus. 11.140. In legationis Sinensis apparatu nullis sumptibus parcit. 12.85.

Iacobus Salmeron Alfonsi minor germanus obit Patauij. 5.15.

Iacobus Sanctacrucius benè de Granatensi Collegio meritus. 14.85.

Iacobus Soueralius lectus ad missionem Gonganam. 7.66. Mittitur deinde in Indiam. 14.147.

Iacobus de Tepes, dein Confessarius Philippi II. Regis, & Episcopus Turiasonensis, per exercitia spiritualia fit Religiosus. 4.128.

Iafanapatanius Rex. 5.85.

Iaponiæ inuentio, situs, magnitudo, soli natura. 9.179.

Iaponum imperium superstitio, ingenia, mores. 9.181. Iapones auidi honoris. 186. Vnica contenti vxore. 188. Ludis & furtis abstinent. 189. Armis gloriantur. 190. Durè educant liberos. 191. Vtro sibi ventrem in periculis scindere honestum ducunt. 205. Mortalium sapientissimos putant Sinas 11. 106. Nihil in sermone insolens ferunt. 14.154.

Iaponum Christianorum ardor. 13.96 & 14.131. & 15.140. Constantia. 9.222. Iaponibus infantibus non paucis vita animi corporisq; seruatur. 15.138.

Ieiunium continuum quàm multos dies primi Patres protraxerint. 1.26.68.82.102.

Ignatius Azebedius nobilis deinde martyr. Societati adiungitur. 7.69. & 9.84. Primus Rector Collegij Olisipponensis. ibid & 13.53. Eiusdem feruor animiq; demissio. 9.84.

Ignatius Bogatus elaborat in Africa. 10.113. & 11.81. & 13.57. Tituani prædicatur vt sanctus. 14.102.

B. Ignatius Loiola quando natus, & naturæ eius dotes. 1.7. & seq. Qua occasione, & quando conuersus. 10 & 11. Proficit ex obseruatione exitus bonarum cogitationum & manium 12. In Montem Serratum ex patria discedit. 14. Vouet castimoniam. 15. Quid ex itinere, & in Monte Serrato gesserit. 16. & 17. Manresam se recipit, & vitam asperrimam instituit. 19. Variè exercetur, & multa diuinitus cognoscit. 22. Exercitiorum spiritualium libellum componit. 23. Angitur scrupulis conscientiæ. 25. Totam hebdomadã ab omni cibo abstinet. 26. Gratissimè ægrotans inanem gloriam expugnat. 29. Experimento discit parcendum valetudini. 30. Hierosolymitanam peregrinationem suscipit, Manresamq; nobilitatam relinquit 31. Ingenti discrimini præripitur. 35. Diuino monitu excipitur hospitio Venetijs. 35. Nauigat in Cyprum. 36. Peruenit in Palæstinam, & sancta loca inuisit summa pietate. 37. Redit solus in Montem Olinetum. 39. Redit in Hispaniam daturus operam litteris. 42. Pecuniam sibi donatam omnem pauperibus distribuit. 43. Pro exploratore captus vexatur. 44. Barcinone Grammaticæ inter pueros studet. 46. Conspicitur inter orandum sublimis in aëre in luce mirifica. 49. Ob studium iuuandi proximos seuissimè cæditur. 50. Spatium pœnitentiæ suspendioso à Deo impetrat. 51. Primos habet socios, qui non perseuerarunt. 52. Item alteros. 67. Includitur in custodiam Compluti. 56. Deinde Salmanticæ. 61. & 62. Parisios proficiscitur. 63. Ex ordine litterarum studia repetit. 64. Conflictatus inopia excurrit in Belgium, & in Angliam. 65. Prædicit mercatori Collegium Societatis ab eo fundandum. 66. In stagnum perfrigidum se immergit, vt amicum à flagitio deterreat. 69. Parisijs quoque accusatur, & laudatur. 70. Parato virgarum supplicio propè diuinitus liberatur. 71. Socios, ex quibus nata Societas, qua conciliarit industria. 73. Periclitatur ob adiunctum sibi Franciscum Xauerium. 86. Regressus in Hispaniam quid gesserit in patria. 99. & 116. & seq.

& seq. Per ingentia pericula in Italiam venit. 118. Venetijs egregiè laborat, & Iacobum Hozium Societati adiungit. 119. Accusatur, & honorificum innocentiæ testimonium reportat. 120. Conciliat Societati Gasparem Doctium. 121. Agit familiariter cum Ioanne Petro Carrassa. qui dein fuit Paulus IV. 122. Quanti æstimauerit exercitia spiritualia. 123. Romam eunti multa diuinitus reuelantur: & Christus pollicetur se Societati Romæ propitum fore. 2.29.& 30. Operam suam cum Socijs Pontifici Maximo dicat. 32. Multos, & in his Cardinalem Contarenum exçolit. 34. Et Petrum Ortizium in Casinate monte. 35. Multa pia opera Romæ inchoat. 46. Summam quamdam Constitutionum concipit. 116. Quemadmodum regeret Societatem. 3.3. Recusat acerrimè Generalatum. 8. Energumenum liberat. 9. Sex & quadraginta continuos dies docet Christianæ doctrinæ rudimenta. 16. Conuertendis Iudæis prospicit. 4.5.& 6. Orphanis, & puellis miserabilibus domicilia extruenda curat. 7.& 8. Et renouandum decretum Innocentij Tertij ne medici curent non confessos. 9. Et Concilium ex Cardinalibus instituendum ad fidei Catholicæ defensionẽ. 18. Excitat domicilium S. Marthæ. 75. Mauult Societatem virtute præstare, quàm numero. 5.2. Quanti faceret libellum de Imitatione Christi. 9. Dissidium inter Pontificem, & Lusitaniæ Regem tollit. 27. Consilium Iaio suggerit de Seminarijs excitandis. 32. Ab aulis quàm abstinendum moneret. 5.81.& 17.27.& 31. Honores Ecclesiasticos à Societate arcet. 6.7.& 33.& 12.2. Tuetur Societatem aduersus calumnias. 2.48.& 6.8.& 8.52. & 15.43. Monet ne Lainius & Salmeron in Concilio Tridentino doctrinas nouas sequantur. 6.26. Varijs muneribus alumnos exercet. 7.5. Quadrimestres litteras instituit. 12. Societatem procuratione sanctimonialium liberat. 13. Non censet diuersos Ordines cum Societate copulandos. 14.& 14.13. Quàm vellet Societatem professam & à forensibus litibus, & negotiorum externorum procuratione longè abesse. 7.12. Non probat nostros esse initiandorum sacris Ordinibus iudices. 16. Francisco Borgiæ Duci quantum fideret. 52. Eiusdem feruorem temperat. 8.71. Parum idoneum disciplinæ religiosæ concionatorem licet eximium dimittit. 7.61. Domesticorum obedientiam explorat. 8.8. Quanta veneratione tractaret Ecclesiæ res, & quomodo piacularia grana distribueret. 39. Meßanam mittit duo ex vndecim millibus Virginum sacra crania. 9.14. Vult singulis hebdomadis de successu scholarum à Magistris edoceri. 20. Conuocat Patres ad recognoscendas Constitutiones. 9. 8.& 10.36. Congregatis inspiciendas tradit. 10. 48. Qua ratione vsus in ijs condendis. 52. & 14.9. Informatam Constitutionem quamque exemplo Magni Leonis imponit altari, à Domino corrigendã. 10.54. Quadraginta dies deliberat vtrùm sacraria Professorum reditus habere expediret. 55. Quanam maximè refuerit impulsus ad perfectam paupertatem in Societate decernendam. 60. Probat Lainij sententiam asserentis fundatoribus Religionum grauissima quæque sui Ordinis reuelari. 65. Societatis essentialia (vt vocant) diuinitus accipit, atque omnia tribuit Manresano secessui. 65. Conatur abdicare Generalatum, sed frustra. 67.& 71. Aegrotat, & maximo perfunditur gaudio è spe vitæ beatæ. 72. Reprehendit Michaëlem Nauarrum, quòd acriùs pro Societate quanquam iustè, pugnasset. 75. Pecuniam quibusdam adiectis conditionibus legatam recusat. 109. Auctor extruendi catechumenorum domos in India. 120. Non probat Adriani ab Adriano zelum in studio aggregandi nouitios cum turbis. 11. 46. Latatur procellis in Societate sine eius culpa coortis. 60. Quem vsum priuilegiorum probaret. 61. Quanta cura Collegium Germanicum sustinuerit difficillimis temporibus. 12.9.& 14.2. Exit ab Vrbe, vt dissidium quoddam tollat. 12.11. Barnabitas studio complectitur ac beneuolentia singulari. 13. Quanta libertate etiam primos Patres admoneret. 21. Quanti faceret obedientiam. 82. Collegiũ Romanum cupiebat florere, quam ob causam. 13.3. Quæ lucra animarum maximè eiplacerent. 6.& 16.122. Sociorum res in Corsica per Sebastianum Romæum explorat. 13.19. Cupit in Europam B. Xauerium redire. 83. Quanti faceret modestiæ Regulas. 14. 8. Quid curarit, vt Religionem cupientes, ne impedirentur. 12. Expeditionem Aethiopicam ad Abassinos quanti faceret, & in eam Socios destinat. 6.7.& 14.112. Villam extruit ad Romani Collegij vsum. 15.6. Conuictorum procurationem Conimbricæ quomodo suscipi posse iudicaret. 16.22. Quàm vellet edisci linguam nationis, apud quam degitur. ibid. Exercitiorum spiritualium vehementer vsum commendat. ibid. Tria maximè ante obitum optauit: & adeptus est. 93. Quas maximè virtutes in morte deprompserit. 100. Per quas vias profecerit ad præstantissimam sanctitatẽ. 101. Maximè vsus est consideratione. 102. Vnde metiendus in perfecta virtute eius progressus. 103. Plurimùm vtitur examine conscientiæ, aliisq; pijs exercitationibus. 106. In omnibus sibi ad imitandum proponit Christi vitam. 108. Qua ratione in deliberando vteretur. 109. Vnde in eo prudentia, constantia, & æquitas animi tanta. 111. Quod maximè contemplationis genus in Societate vellet. 114. Obedientiam perfectam cur tantoperè in Societate requireret. 117. Quas virtutes in Societate vellet eminere. 121 A Paulo V. declaratur Beatus. 137. Eius ardor, & constantia mira in studio litterarum. 1.47.& 16. 115. Asperitas vitæ. 1.48. Caritas erga Deum. 10.62. Et in proximos. 1.68 & seq.& 2.18.& 14. 18. Cautio ne Principes offenderet. 8.36. Constantia & perseuerantia in benè cœptis. 1.95.& 2. 50.& 11.12.& 30. Contemplatio. 16.112. Cura in delectu Tironum, & nouis sedibus recipiendis. 5.2. In paupertate, & bona existimatione tuenda. 6.6. Vt Scholastici in litteris proficerent. 6.77.& 9.46. Iuuandæ Germaniæ. 12.8. Disciplinæ tuendæ. 14. 4. Ne feminæ siue comite visantur. 7. Obedientiæ. 7.10. Donum intellectus & fortitudinis. 1. 27. Extasis per octo dies continua. 28. Fiducia in Deo. 9.3.& 15.6. Humilitas. 3.14.& 16. 98. Industria in Socijs conseruandis. 1.92. Libertas in prohibendis sceleribus. 36. Monita Vide suo loco. Obedientia. 16.120. Obseruantia erga Præsules Ecclesiæ. 14.50. Prædictiones. 1.32. & 3.21.& 6.9.& 12.10 & 15.7. Progressiones ad proximos adiuuandos. 16. 115. Pœnitentia insignis. 16.104. Prudentia. 16.111.& 118. Scien-

tia mira scrupulos eximendi. 1.26. *Eius sensus mirabiles.* 10. 56. *Sententia de imitanda Angelorum & sedulitate, & tranquillitate in proximis adiuuandis.* 13. 18. *Et de Prouincialium, maiorumq; Præpositorum cura in rebus generalibus continenda.* 55. *Vt priùs ad stabilitatem firmentur incepta, quàm noua opera inchoentur.* 14. 81. *Inanes formidines abijciendas.* 9.172. *Eius virtus ab Anachoreta diuinitus cognita.* 1.20. *Virorum grauissimorum de eo iudicia.* 16.123.*& seq. Visiones eius.* 1.13.34.40. *Imago eius à Cardinali Cæsare Baronio primùm Romæ colenda proponitur.* 16 144.

Ignatius Martinius non modò nominis, sed virtutum quoque B. Patris particeps in Societatem receptus. 7. 73. *Philosophiæ professor Conimbricæ.* 15. 99. *Primus Philosophiam Eboræ docet.* 16.58.

Ignigus Mendoza Melitensis Comes Collegio Cæsaraugustano fauet. 14.73.

Impietatis fautores diuinitus puniti. 10.225.

Indica missio 6.87.*&* 8.100.*&* 15.102.

Indiæ mores deprauati. 7.78.

Indorum puerorum in Christi fide constantia. 15.131.

Inertes ac segnes non tam ipsa natura, quàm inertiæ sapè fama, & ignauiæ suspicio nos reddit. 7.5.

Ingolstadij docere Patres incipiunt in Academia. 9.54.

Ingolstadiensis Academiæ de ijs iudicia. 9.54. *Ingolstadiensis Collegij initia.* 16.23.

Inimicitiarum pertinax diuino corripitur supplicio. 8.86.

Iniuriæ æquo animo perferendæ. 6.96.*&* 11.104.

Interim libellus quid sit, & quando editus. 8. 35.

Ioannes Albuquercius Goanus Antistes. 12. 84.

Ioannes Aluarius Societatem init. 7. 46.

Ioannes Antonius Appulus eximia virtute adolescens moritur in Sicilia. 11.18.

Ioannes Aragonius in Societatem adlegitur. 3.65. *In Lusitaniam abit.* 4.84. *Exemplo est Socijs Conimbritensibus.* 130.

Ioannes Aula magnus virtutis magister Societatis perstudiosus & commendator. 9 59. *Dolet sibi non esse ætatem Societati idoneam, mittit tamen ad eam discipulos suos.* 61.*&* 14. 61. *Quæ monita Iacobo Gusmano, & Gaspari Loarti tradiderit.* 14. 57. *Quæ scripserit ad Martinum Olauium.* 59. *Quid de Societate, Beatóque Ignatio sentiret.* 60. *Iubet corpus suum Montellæ in æde nostra sepulturæ mandari.* ibid. *Eiusdem de aduersarijs tolerandis sententia.* 6. 60. *Gratulatio de Collegio Cordubensi.* 13. 42.

Ioannes Azpilcueta Martini Nauarri consobrinus Societatem capessit. 5.47. *In Brasiliam mittitur.* 9.85. *Brasilis egregiè salutaris.* 9.100.*&* 101. 114.*&* 13.71. *Moritur.* 15.15.

Ioannes Baptista Barma Francisco Stradæ Prouinciali adiutor subiunctus. 14. 67. *Quanta esset virtute præditus.* 68. *Fonteneti inimicitias tollit, & alia præclarè gerit.* ibid. *Primus Murciæ Collegij Rector.* 15.77. *Quatuor solemnia Professorum emittit vota.* 16.40.

Ioannes Baptista Brixianus docet Messanæ. 8.13.

Ioannes Baptista Elianus ad Christum, & Societatem traductus. 11.33.

Ioannes Baptista Sancius Societatem init. 8.43 *Burgensis Collegij initia ponit.* 11.64. *Methymnæ laborat.* 67.

Ioannes Baptista Velatus magister Eugubij. 12. 16. *Idem concionator & obsonator.* ibid.

Ioannes Baptista Viola Societatem ingreditur. 2. 78. *Lutetiæ dat operam litteris ac pietati.* 5. 42. *Lutetiæ Socijs præest.* 8. 41. *Inter Professos adscribitur.* 10. 107. *Romam ob valetudinem reuocatur.* 12. 20. *Commissarius prouinciæ Italiæ creatur.* 13.17.

Ioannes Beira ad Societatem vocatur. 4. 85. *Peruenit in Indiam.* 5. 96. *In Commorinum mittitur.* 99. *In Molucis suprema pericula, & immensas arumnas tolerat.* 7. 82.*&* 9. 125.*&* 13. 82.*&* 16. 83. *Innumerabilem murium multitudinem sacris aquis à Christianorum in Ethnicorum prædia compellit.* 16.84.

Ioannes Bocchius navigat in Indiam. 15. 123.

Ioannis Carreræ vocatio & virtus, & cum Angelo Custode familiaritas. 11.65.

Ioannes Castelueralus Collegij Mutinensis fautor ac beneficus. 12.17.

Ioannes Castrius primus Proregis titulum in India ab Ioanne Tertio accipit. 8.113.

Ioannes Codurius Societati aggregatur. 1.101. *Velitris ac Tiburi præclara gerit.* 2.74. *Est à confessionibus Margaretæ Caroli V. filiæ.* 3. 81. *Eius mors B. Ignatio reuelatur.* 20.

Ioannes Colonienſis pro Christi fide mactatur. 9.154.

Ioannes Corduba Societati conciliatur. 13. 40. *Fit fundator Collegij Cordubensis.* 24.

Ioannes Consaluius venit in Brasiliam. 13.68.

Ioannes Couillonius, qui dein Concilio Tridentino Theologus Bauarici Ducis interfuit, in Lusitaniam mittitur. 4. 82. *Ingolstadij in Academia Dauidicos Psalmos explanat.* 16.23.

Ioanni Crucio obsonatori miro modo pecunia traditur. 9. 5.

Ioannes Dictius Flander ad Societatem aggregatus. 4. 132.

Ioannes Durus, vel Deyro B. Xauerij socius, dein Franciscanus. 5. 89.

Ioannis Emmanuelis mortificatio. 16.42.

Ioannes Fernandius in Societatem recipitur. 8. 77. *Discedit in Indiam.* 100. *A B. Xauerio in Laponiam ducitur.* 9. 163. *Singulari æquitate fert iniuriam, vnde primus Amangucij baptismus.* 11.104. *Anangucij à magnis seruatur periculis.* 132.

Ioannes Franciscus Placentinus Societatem ingreditur. 2. 78.

Ioannes Gerson, id est libellus de imitatione Christi, quanti à B. Ignatio fieret. 5.9.

Ioannes Gouea ui i: Societatem. 4.132.

Ioannes Gropperus, qui à Paulo IV. vel inuitus Cardinalis creatus est, strenuus Catholicæ religionis defensor. 4. 89. *Societati fauet.* 16.25.

Ioannes Guttanus captus à Turcis moritur. 14.18.

Ioannes Lopius Meliaporam missus. 12.81.

Ioannis Tertij Lusitanorum Regis cura rectæ educationis puerorum. 2. 103. *Studium in Societatem.* 106.*&* 4.136.*&* 5. 57.*&* 10. 131. *Eiusdem de B. Ignatio iudicium.* 16.129. *Erga fides propagationem studium.* 10.131. *Et erga Congensis regni Ecclesiam laborantem.* 15.112.

B. Ioannes Mico ex Ordine Prædicatorum Collegio Valentino egregiè fauet. 14. 70.

Ioannes Moronus confessario vtitur Fabro. 2. 112.

Idem

Idem iam Cardinalis Mutinam aliquem de Societate mittendum curat. 4.13. *Deinde & condendum Collegium.* 12.17. *Idem suasor Collegij in Vrbe Germanici condendi.* 8.
Ioannes Moschera Societati conciliatus, deq; domo Probationis Septimancensi optimè meritus. 14. 79. & 15.85.
Ioannes à S. Michaële moritur. 12.66.
Ioannes Nunnius vocatur ad Societatem. 4 139. *In Mauritaniam mittitur.* 8.88. & 90. *Res ibi gestæ.* 92. & 93. & 10.118. & 13.57. *In Lusitaniam redit.* 14.401. *Aethiopiæ Patriarcha designatur.* 14.3. & 113. & 15.1. *Consecratur.* 15.103. *Quàm alienus ab honorum studio.* 14.115. *In Indiam peruenit.* 16.68. *Sacris aquis tempestatem sedat. ibid. Eiusdem patiens ac benigna charitas.* 11.81. *Obedientia, & de Societate iudicium.* 14. 116.
Ioannes Paulus Borellus Natalis comes. 14.80.
Ioannes Paulus magnæ vir sanctitatis. 16.52.
Ioannes Pelletarius primus Collegij Romani Rector. 8.4. *Idem Rector Ferrariæ, & quid ibi gesserit.* 11.29. & 14.26.
Ioannes Penna Doctor excellens, ex Ordine Prædicatorum, Societatem defendit. 8.49.
Ioannes Petrus Carrassa Vide *Paulus IV.*
Ioannes Poggius, qui deinde fuit Cardinalis, religionem Catholicam Pontificius Nuncius sustinet Coloniæ. 4. 33. *Egregiè Societatem iuuat in Hispania.* 5.64. *Et defendit.* 11.59.
Ioannes Polancus ad Societatem accedit. 3.17. *Pistorium mittitur.* 6 12. *Adit Pratum, inde Florentiam, & receptaculum puellis periclitantibus condit.* 13. *Incipit ab epistolis, & à secretis iuuare B. Ignatium.* 7.6. *A Michaële Ochioa mirè curatur.* 7.4. *Inter quatuor votorum Professos adscribitur.* 9.2. *Diuinam prouidentiam experitur in summa domus egestate.* 6.
Ioannes Ramirius præstans concionator Societatem ingreditur, & præclara efficit Valentiæ. 16.47. & 50.
Ioannes Rhetius Coloniam missus. 16.25.
Ioannis Ricasoli vocatio. 14.13.
Ioannes Rogerius Gallus docet Panormi. 9.31. *Philosophiæ professor in Collegio Romano.* 13.2.
Ioannes Sanctius Societate recipitur. 7.49.
Ioannes Silicæus Toletanus Antistes Societati aduersatur. 11.57.
Ioannis Sosa beata mors, ac virtutes. 14.126. & *seq.*
Ioannes Suarius Salmanticensis Collegij Rector mittitur ad Collegium Hispali inchoandum. 14.82.
Ioannis Suarij Conimbricensis Episcopi in Societatem studium. 5.56.
Ioannes Texeda Franciscanus sanctitate insignis. 8.65.
Ioannes Tilia, è primis Theologiæ Doctoribus in Romano Collegio creatus. 16.2.
Ioannes Valderauanus Societatem init. 7.47. *In Monte Regio strenuè laborat primus Collegij Rector.* 16.43.
Ioannes Vega orator Cæsaris apud Pontificem, dein Siciliæ Prorex, Vrbis Vicario Societatem commendat. 7.1. *Auctor vocandæ in Siciliam Societatis.* 8.7. *Abbatiam Panormitano Collegio impetrat, ac de Societate Carolum V. edocet* 10.87. *Eiusdem pietas, & vxoris.* 9.23. *Africana expeditio, ad quam Lainius ductus.* 10.88. *Victoria.* 92. *Eiusdem ac totius familiæ in Societatem benignitas.* 16.18. *Epistola in obitu B Ignatij.* 128.
Ioannes Victoria Societatem capessit cum insigni feruore. 9.10. *Præceptor Viennæ.* 11.41.
Ioanna Cardona ad eximiam virtutem Mironis institutione profecit. 7.62.
Ioannæ Principis Lusitaniæ pietas. 15.82.
Ioannæ Reginæ Caroli V. matri morienti adest Franciscus Borgia. 15.84.
Iobelæi promulgatores in India Societatis Patres à Summo Pontifice nominati. 14.130.
Iogues Brachmanum genus. 4.68. & 10.126. *Iogues nobilis, & eius discipuli ad Christum conuertuntur.* 10.126. *Eorum diuersorium Beatæ Virgini dedicatur.* 127. *Iogues quidam veterator se non semel à morte ad vitam redüsse factat.* 16.78.
Iosephus Ancieta, sanctitate postea nobilis, venit in Brasiliam. 13.68. *Eiusdem industria.* 14.124. *Epistola de Sociorum æruinis in Brasilia.* 123.
Iosephus Riberius nauigat in Indiam. 15.123
Isabella Vega Proregis Siciliæ filia Collegij Bibonensis parens. 14.40. & 16.14.
Isabella. Vide *Elisabetha.*
Isidori Bellini finis. 11.22. *Constantia.* 23.
Iter agentes Socij relinquunt vbique vestigium aliquod sanctitatis. 3.29. *Itineris ratio Francisci Borgiæ.* 10.38. *Petri Fabri.* 3.29. *Primorum Patrum.* 1.107. & 2.4. *Et recenti Societate.* 3.54.
Iudæis conuertendis cõuersisq; nauata Romæ opera. 4.5.
Iudicium proprium. Vide *Sensus proprius.*
Iulia Zerbina sanctitate nobilis. 2.76.
Iulianus Flander moritur, cuius operæ consultum custodijs publicis. 10.86.
Iulij Feltrij à Robore Cardinalis Vrbinatis in Societatem beneuolentia. 12.15.
Iulius Onofrius cum Cardinali Farnesio Legato Auenionem profectus. 15.64.
Iulius Tertius Pontifex egregiè fauet Societati. 10.1. 34. & 11.61. *Societatis priuilegia non vult per annum Iobelæi suspendi. ibid.* 4. *Præcepto obedientiæ iubet B. Ignatium ad se adire in domesticæ rei angustijs.* 10. 35. *Romanum Collegium subleuandum suscipit.* 34. *Societatem Hierosolymæ, & Constantinopoli & in Cypro collocare constituit.* 13. 1. *Falsa suspicione irascitur Societati.* 14. 10. *Mox placatur.* 11. *Eius mors magno Societatis incommodo.* 15.1.
Iurandi temerè consuetudo sublata. 14.72. *Et alibi.*
Iurisiurandi quanta vis apud Indos. 9.118.
Iuuenalis Subalpinus Magister Panormi. 9.31.

Lambertus Castrius moritur Coloniæ. 5.34.
Laurentius de Virilibus de Collegio Tiburtino optimè meritus. 14.19. *Eius in pauperes misericordia. ibid.*
Lauretani Collegij institutio. 14.23. *Diuina signa Deo illic gratæ Societatis operæ.* 25. *Augetur numerus Sociorum.* 15.11. *Vexantur quidam à dæmonibus.* 12. *Liberantur.* 16.
Lectio piorum librorum quàm vtilis. 1.11.
S. Leo Magnus epistolam ad Flauianum scriptam in altari beati Petri Apostoli corrigendam imposuit. 10.54.
Leo Henricius Collegij Conimbricensis Rector. 13.13. *Eius feruor.* 6.96.
Leonardus Eckius Ducis Bauariæ Cancellarius. 9.53.

Leonardus Kesselius destinatur in Lusitaniam. 4. 82. *Inde reuersus Sociis Colonien sibus praficitur.* 104. *Multorum animos sanat & corpora.* 10.104. & 15.28 *Vberes Neomagi legit fructus.* 14. 45. *Indepellitur.* 15. 28.
Leonardus Nunnius in Brasiliam mittitur. 9.85. *Inde ad Prefecturam S.Vincentij.* 93. *Labores & pericula subit.* 11.73. & 13. 73. *Primus ex Brasilia Romam Procurator missus.* 14.137.
Lex diuina omnium antiquissima, & in humanis mentibus insita. 11. 109.
Libera increpatio non semper offensionem habet. 14.99.
Lites & externa negotia à Societate aliena. 7.15.
Litteræ. Vide *Epistolæ.*
Litteræ Quadrimestres per Societatem à B.Ignatio scribi iussæ. 7.12.
Louaniensis Academiæ de Societate iudicium. 10.105. *Louaniensis Collegij prima semina.* 3.75. *Progressiones.* 4.82. & *seq.* 7. 41. *Aliquid turbarum ob duos Societate receptos.* 11.44. *Et ex calumnijs,* 13.28. & 29.
Lucius Crucius Societate receptus. 10. 74. *Multas patitur difficultates.* 14.47.
Ludouicus Almeida in Iaponia magno bono eius Ecclesiæ Societati se tradit. 15.137.
B.Ludouicus Beltranus ex Ordine Prædicatorum Collegio Valentino egregiè fauet. 14.70.
Ludouici Blosij in Societatem studia. 13.31. *De Tornacensibus Socijs testimonium.* 16. 34.
Ludouicus Codrettus primus Rector Florentini Collegij. 11.12. & 14.
Ludouicus Consaluius à Camara Societati addicitur. 5. 45. *Conimbrica Valentiam mittitur.* 75 *Conimbricæ Rector.* 7.65. *Peregrè euangelizat.* 8. 85. *In Mauritaniam mittitur.* 88. *Quid egerit Septæ, ac Tituani.* 90. *Redit in Lusitaniam.* 91. *Studio humilitatis refugit Ioannis Lusitaniæ Regis confessiones audire.* 12. 57. *Venit in Vrbem.* 14.4. *Remittitur in Lusitaniam cum Socijs duodecim comes Prouincialis futurus.* 16. 38.
Ludouicus Froës discedit in Indiam. 8.100. *Abit in Iaponiam.* 14.142.
Ludouicus de Grana cooptatur in Societatem. 4. 56. *Conimbricensium Rector.* 8.78. *In Brasiliam missus.* 13.68. *Fit Rector Collegij Bayensis.* 73. *Solennia quatuor emittit vota.* 16. 63. *Præest Socijs in Præfectura sancti Vincentij.* ibid.
Ludouici Granatensis de Societate iudicium. 11.69.
Ludouicus Ioannis Regis Lusitani frater Societati adiungi voluit. Idemq; quanta esset virtutis. 13.48.
Ludouici Madrutij Tridentini Cardinalis in pauperes beneficentia singularis. 6.20.
Ludouicus Medina Collegij Abulensis fundator. 13.43.
Ludouicus Mendius in oram Piscariam mittitur. 12. 85. *A Barbaris interimitur.* 126.
Ludouicus Mendoza Societatis amicus. 8. 5.
Ludouicus Sancius de Panormitano Collegio benemeritus. 9.29.
Ludouici Santanderi frugiferæ missiones. 16.47.
Ludouici Stradæ, ex Ordine S.Bernardi, epistola de obitu B.Ignatij. 16.125.
Lusitanæ Societatis res, aduentu Francisci Borgiæ, Turriani & Natalis magnum capiunt incrementum. 13.45.
Lusitanæ aulæ pietas. 14. 97. *Lusitanorum Regum studia in Societatem.* 2. 102. & 4. 136. Vide *Ioannes III.*
Lusitanis in India B.Virgo mirabiliter opem fert. 7.79.
Lux diuina in ore B.Ignatij cernitur. 1. 33.

Macazaria insula ingens. 5.83.
Magistro benignitas vel maximè vtilis. 11.44.
Magostanum oppidum in Arabiæ continenti. 12.123.
Malacanobile emporium vltra Gangem sita. 5.89. *Ibi Franciscus Petrius & Rochus Oliuerius nauiter se gerunt.* 7.140 *Res gestæ à B.Xauerio* 5. 91 & *seq.* & 7. 85. & 12. 89. *Ibi contagiosa lues, quo die B.Xauerio celebrata sunt iusta, subitò compressa est.* 13.86. *Ibi elaborat Balthasar Diazius.* 16. 81.
Maldiuæ insulæ in India. 11.91. *Earum Rex fit Christianus.* ibid.
Maledico conuitiatori os fœdè distorquetur. 9.118.
Malgratum Siluestri Laudim patriæ. 7.31.
Malum: vnde, cùm Deus sit summè bonus. 11.107.
Mamaluchi in Brasilia Lusitano patre & Brasila matre prognati. 14.120.
Manariæ insulæ pagus Martyrum. 4.151.
Manicobæ sedes in Brasilia. 14.118.
Manresa à B.Ignatio nobilitata. 1.51.
Marcelli Pontificis virtus, & pietas in Societatem. 14.3. *De Societate iudicium.* 15. 60. *Et de Beato Ignatio.* 16.130.
Marcus quidam Aethiopiæ Patriarcha. 14.111.
Marcus Antonius Oradinus in Collegium Perusinum beneficus. 12. 16.
Marcus Latinius Iacobi frater, primus Romæ, & post confirmatam Societatem omnino primus mortuus. 3.18. *Quanta homo bonitatis.* ibid.
Marcus Nunnius nauigat in Indiam. 15.123.
Marcus Salinas Placentiæ in Hispaniâ conscientiæ quæstiones explicat. 14.78.
Maria Iessa de Collegio Ferrariensi præclarè merita. 14. 26.
Maria Caroli V. filia Societatis causam apud Philippum fratrem agit. 16.33.
Maria vxor Philippi Principis moritur ex partu. 5.69.
Mariæ Pimentellæ in Socios caritas. 8. 53.
Maria S.Seuerina, postea Nolani Collegij fundatrix. 8.32.
S.Marthæ domicilium Romæ à B Ignatio excitatum perfugium feminis è turpi vita emergentibus. 4.75.
Martialis Vazius Philosophiæ professor Conimbricæ. 15.99.
Martinus Lutherus funesta Ecclesiæ pestis repentino morbo correptus interijt. 6.59.
Martini Nauarri de Societate iudicium. 14.74.
Martinus Olauius ad Societatem accedit. 12.5. *Inter Professos adscribitur, & Romano Collegio præsidet, & Theologiam docet.* 7. & 13.2. *Collegia per Italiam inspicit.* 13.17. *Pontificis Theologus designatur.* 14.3. *Eiusdem ad Decretum Sorbonicum responsio.* 15. 46. *De se, deq; Societate iudicium.* 49. *Moritur.* 16.89. *Doctrina eius, & sanctitas.* 90.
Martinus Sanctacrucius Societatem ingreditur. 3.22. *Secundus Rector Conimbricæ.* 4. 229. *Moritur.* 8.81.
Maximilianus Capella vocatur ad Societatem, & in Lusitaniam mittitur. 4.83. *Salmanticam se confert.* 8.43. *Methymnæ Dialecticam docet.* 11.67.
Matthæus Lachi Dominicanus Collegij Perusini fouet initia. 12.16.
Matthæus Ori item Dominicanus quæsitor Parisijs, de-
iatum

latum ad se Ignatium humaniter & perhonorificè tractat. 1.70.& 98.& 2.51.& 14.26.
Meacum vrbs ampliſſima totius Iaponiæ caput. 9.180. & 11.101.
Mecavrbs in Arabia, vbi impuri Mahometis cadauer colitur. 6.102.
Mecani Satrapæ neptis Armuziæ Gaſparis Berzæi operâ ad Chriſtum adiuncta. 10.129.
Medici vetantur curare non confeſſos, renouato Innocentij Tertij decreto. 4.9.
Meditatio & conſideratio quantum afferat boni. 16. 102.
Meditatio de Sanctis pulcherrima P.Petri Fabri. 5.49.
Melchior Canus de Societate quid ſentiret. 8.46.& 5.63.
Melchior Carnerius Societatem ingreditur. 4.56. *Eborenſis Collegij Rector.* 11.68. *In Aethiopicam expeditionem lectus,& deſignatus Epiſcopus.* 14.3. & 113. *Nicenus Epiſcopus renunciatur.*15.1. *Nauigat in Indiam.* 123. *Chriſtianos Sancti Thomæ excolit.* 16.80.
Melchior Conſaluius in Indiam diſcedit. 8.100. *Primus Rector Collegij Bazainij.* 131. *Res ibi geſtæ.* 9. 120.& 11.87.
Melchior Diazius abit in Iaponiam. 14.142.
Melchior Nunnius cooptatur in Societatem. 4.56. *Ex Luſitania Goam venit.* 11.82. *Bazainum miſſus.* 12.85. *Quo animo Profeſſorum gradum ſuſceperit.* 13.79. *Succedit Gaſpari Berzæo in prouinciæ Indicæ adminiſtratione.* 14.130. *Statuit Iaponiam petere.* 139. *Elaborat Malacæ.* 144. *Primus de Societate in continentem Sinarum penetrat.* 15. 134. *In Iaponiam peruenit non magno operæ pretio.* 16.8.
*Meſſanæ Collegium petit.*7.22. *Inſtituitur id Rectore Hieronymo Natali.* 8.13. *Primi Præceptores ibid. Progreſſus,& vtilitas in publicum.* 16.& 9.13. *Eò miſſa cranía duo ex* XI. *millibus Virginum.*14. *Decernitur Vniuerſitas excitanda,& Societati tradenda.* 8.14. *Exitum non habet.* 9.19. *Meſſanæ prima in Societate domus Probationis ſecreta à cæterorum conſuetudine.* 10.84. *Pericula ex Turcis diuina precatione auerſa.* 11.20. *Nauata opera ægrotis.* 26. *Inſignes inimicitiæ ſublatæ.* 12.26. *Multa præclarè gerit Hieronymus Natalis.*30. *Cornelio Vishauæo auctore virginitas floret.* 31.
Meſſoris nimiùm attenti manipulos ignis abſumit. 10, 82.
Methymnæ Campi primus Profeſſorum in prouinciis, quaſi conuentus à Natali habetur. 14.52.
Methymnenſis Collegij initia Petro Seuillano Rectore. 11.67. *Vexatio.* 12.50. *Progreſſio.* 15.80.
Michaël Araozius moriens, auctor Collegij Ognatenſis. 11.49.
Michaël Barulus nauigat in Indiam. 15.123.
Michaël Botellus Societatem ingreſſus. 4.132. *Præceptor Panormi.* 9.31. *Ameriam miſſus.* 16.4.
Michaël Gomius Simonis Rodericij in Luſitania prouincia ſocius Societatem vexat. 12.60.
Michaël Nauarrenſis B.Ignatio necem molitur. 1.86. *Ingentem Romæ tempeſtatem excitat.* 2.47.
Michaël Nobrega egreſſus è Societate comprehenſus à Turcis, poſt miſeram ſeruitutem, tandem ad Societatem ſe recipit. 12.83.
*Michaël Ochioa Nauarrus adſcribitur in Societatem, gratia curationum praditus.*8.3. *Ioannem Polancum mirabiliter morbo liberat.* 4. *Corpora multorum ſanat.* 9.12.& 10.77.& 11.56.& 13.43. & 14.86.
Michaël Soſa Societati addicitur. 5.47.
Michaël Turrianus ad Societatem vocatur. 6.73. *Societatem init.* 7.1. *Salmanticam ſe confert.* 8.43. *Quid contra tempeſtatem Salmanticæ concitatam adhibuerit.* 47. *Luſitanæ prouinciæ Viſitator.* 12.56.& 13.45. *Baticæ prouinciæ præficitur.* 14.53. *Hiſpalim vocatur à Borgia.* 82. *A Regina Luſitaniæ Catharina eligitur ad confeßiones, ſitâq; Luſitaniæ Prouincialis.* 15.101. *Eiuſdem humilitas, & operoſa caritas.* 9 64.& 10.111. *Patientia inſignis.* 8.48.
Minuta in ſtudio perfectionis minimè negligenda 12.24.
Miracula Beati Ignatij. 1.111. & 16.133. & ſeqq. *B.Franciſci Xauerij.* 11.110. *Et ipſius reliquiarum.* 13.88. *Prædicatorum Euangelij.* 12.71. *Apud Iapones.*14.155.& 15.141.*In regno Bungenſi.* 13.97. *Inter recentes Chriſtianos in Molucis.* 16. 84. *Apud Braſilos.* 14.121 & alibi.
Miſericordiæ in pauperes quanta vis. 12.101. *Ex miſericordiæ operibus inchoant primi Patres culturam animarum.* 2.1.54.& 3.91.&c.
Miſſa præſens atque efficax mortuorum viuorumq; ſubſidium. 9.118. *Eius quanta vis.* 13.30.
Miſſio primæ Societatis Senæ. 2.69. *Proximæ Parmam.* 74.
Miſſiones quàm frequentes in prima Societate: & quæ ratione obitæ, & earum fructus obſerua paſſim per totam Hiſtoriam. Miſſiones multæ ex Collegio Conimbricenſi. 7.67.& 8.82.&c. *Ex Lauretano.* 16.8. *Miſſiones diuturnæ atque longinquæ quàm ſolidam perfectámque poſtulent virtutem.* 13.58.
Modeſtiæ Regulæ quanti à B.Ignatio æſtimatæ. 14.8. *Modeſtiæ vires ad iuuandos homines.* 11.34.& 12.79.
Molucus inſulis multis, ſed modicis diſcreta regio, diues aromatum & caryophylli. 6.105. *Res in Moluco geſtæ,* Vide *B.Franciſcus Xauerius, Ioannes Beira, Nicolaus Nunnius, &c.*
Molucenſium Chriſtianorum numerus. 16.83.
Monacharum conuerſarum pietas in feminas ſibi cuſtodiæ traditas: quæ conuerſæ ſunt mirabili luce conſpecta ab vna earum. 9.25.
Monaſterium caſtellum Armuzianæ ditionis ſupplicatione recuperatum. 9.142.&144.
Monita Paſchaſio,& Salmeroni in Hiberniam euntibus tradita à B.Ignatio. 3.48. *Patribus ad Concilium Tridentinum miſſis.* 5.23. *Socijs, qui mittebantur ad noua Collegia inchoanda.* 11.15. *Quæ dedit Faber Parmenſi Sodalitati.* 2.108. *Quæ Magiſter Ioannes Auila ſuis diſcipulis, quos ad Societatem mittebat.* 14.57.
Mons Politianus à Franciſco Strada mirificè excultus. 2.72. *Et à Paſchaſio.* 4.12.& 7.25. *Et à Lainio.* 7.29.
Montis Regalis in Sicilia Collegium inchoatur. 13.20. *Cœpta ibi ſacra ædes.* 14.39.
Montis Regij in Hiſpania Collegium cœptum. 16.43.
Moram oppidum Luſitaniæ reuiſit Iacobus Miro, ibiq; in publica hoſpitalis domo, inter pauperes decumbit ægrotus. 14.94.
Morbo quidam conuerſi. 9.148.& ſeq.
Mortificationis publicæ exempla Conimbricæ notabilia.

lia. 5.52. Quem vsum illa habeant. 7.3.& 75.
Morus insula aspera, crebrisq; terræmotibus agitata. 6.106.
Murciani Collegij ortus. 15.77. Progressiones. 16.48.
Mures à Christianorum in Ethnicorum prædia sacris aquis fugati. 15.84.
Musico in cantu Brasili felicitatem reponunt. 12.72.
Mutinam mittitur, ibiq; calumnijs exagitatur Alfonsus Salmeron. 14.13.& 14.
Mutinensis Collegij initium. 17.17. Fautores ac benefici. ibid.

NAtionum varietas in primordijs Collegij Mamertini. 8.10. Panormitani. 9.31.
Naufragium miserandum Andreæ Consaluij cum duobus Sociis. 15.124.
Nauigationis pericula acpietas nostrorum, in Indiam euntium. 11.83.
Naus firmissima, quæ non recipitur B. Ignatius, naufragium facit: infirma, qua recipitur, portu potitur. 1.41. Nauis, quæ Malaca Goam B. Xauerij delatum est corpus, sua sponte demergitur. 13.89.
Neapoli res gestæ à Salmerone. 11.16.& 14.33.& 35. Et à Bobadilla. 9.32.
Neapolitani Collegij origo. 11.15. Ludus litterarius. 12.23. Benefici. 11.15.17.& 14.36. Superintendens Nicolaus Bobadilla. 12.23. Stabile domicilium. 14.37.
Negotia dissipandi animi vim habentia sanctè, & expietate tractata de sanctitate nil detrahunt. 14.102.
Neomagi expetitur Collegium. 14.45. Initia disturbantur. 15.28.
Neophyti mali diuinitus puniti. 12.69. Neophytorum fides atque constantia. 8.136.137.& 16.79. Neophytorum Iaponum in arce quadam mira in fide perseuerantia. 10.133.
Nicolaus Bobadilla se socium B. Ignatio adiungit. 1.88. In insulam Aenariam mittitur. 2.79. Destinatur in Indiam, sed valetudine impeditur. 87. In Germaniam mittitur. 3.25. Oeniponti rem animorum impigrè prouehit. 64. Laborat Viennæ, tum percurrit Germaniæ multas ciuitates Catholicæ rei causa. 4.27.& seq.& 115.& 5.30.& 6.54.55.& 7.39. Præest nosocomio militari Italorum strenuè, etiam ægrotus ipse. 6.56. Spoliatur, & vulneratur à latronibus. 57. Recusat Episcopatum. 58. Constanter obsistit libello, qui dictus est Interim, ob eamque rem iubetur è Germania facessere. 8.35. Neapolitanis operam nauat. 9 32. Ambrosij Catharini Minorensem Diœcesim lustrat, multisq; aliis prodest Episcopatibus. 33. Rossani euangelizat, & periclitatur. 10.83. Mittitur Neapolim. 11. 16. Neapolitano Collegio præest Superintendens. 12. 23. Episcopatum Phalisiorum lustrat. 13.8. Commissarij nomine in Picenum destinatur. ibid.
Nicolaus Gaudanus Louanij Societatem intrat. 7.41. Perutilis concionator, & operarius Bergis. 43.& 8.40. Venetijs ponit principia Collegij. 10.96. Bononiæ Doctor creatur. 97. Egregiè laborat in Ingolstadiensi Academia. 101. Deinde Viennam transfertur. ibid.
Nicolaus Lancillottus mittitur in Lusitaniam cum Criminali. 3.53. In Indiam pergit. 5.96. Goæ Sociis præficitur, docetq; litteras, & mores Indos adolescentes. 97.& 98. E primis in India spiritualibus Coadiutoribus. 8.125. Coulanum destinatur. 128. Eius caritas ac studium salutis proximorum. 9.119.& 12.125.& 16.76.
Nicolaus Lanoius Romam accitur. 8.40. Primus Collegij Panormitani Rector. 9.28. Theologiæ professor Panormi. 30. Mittitur in Austriam. 11. 27. Viennæ explanat Magistrum Sententiarum. 41. Viennense Collegium admmistrat. 12.38. Caritas eius erga milites ægrotos, & pestilentes. 39.
Nicolaus Nunnius in Indiam mittitur. 6.87. In Molucis enixè laborat. 16. 83. Eripitur bis periculo mortis. ibid.
Nicolaus Vincentius Rodericius in Societatem adlegitur. 5.47.
Niphon Iaponiæ insula. 9.179.
Nobilitas in pretio apud Iapones. 9.187.
Nouitij præsertim nobilitate eminentes quàm cautè adlegendi. 9.83. Quomodo exercendi. 7.2.4.& 14.79.
Nunnus Riberius in Indiam mittitur. 6.87. In Amboino multos ad Christum adducit. 7.82. Ibi à Saracenis veneno sublatus. 9.121. Eiusdem sancti labores. 122.

OBedientia insigne Dei munus concessum mortalibus. 14.57. A B. Ignatio quanti æstimata. 12.82. Ab eo quomodo explorata. 8.8. Quàm curæ eidem & Beato Xauerio esset. 12.82. Prompta. 15.87. Primorum Patrum B. Ignatio. 3.2. Antonij Criminalis. 8.126. Ioannis Antonij Appuli. 11.19. Petri Canisij. 8.9. Sociorum Conimbricensium. 6.97. Subditorum erga Præpositum Generalem. 10.20.
Obedientiæ vis. 8.120.& seq.& 14.128.
Obstinatos in scelere diuina pœna corripit. 9.142.
Obtrectator B. Ignatij in malum, quod sibi fuerat imprecatus, mirè incidit. 1.59.
Officium caritatis, idest, Consilium quoddam nouum in Sicilia conditum. 15.17.
Officium diuinum à Societate quomodo recitandum. 10.25. Vt attentè recitetur, quæ obseruarit Petrus Faber. 3.55.
Olisippone assignatur Societati ædes S. Antonij. 3.38. Verberatio communis sexta quaque feria. 7.72. Inchoantur scholæ. 13.53. Earum præceptores. ibid. Collegij progressiones. 14.95. Seiunctio eius ab Conimbricensi. 96. Instituitur ibi domus Professorum S. Rochi. 13.51.
Oliuerius Manaraus studio Societatis incenditur. 4. 48. Romam mittitur. 11.47. Rhetoricæ Magister Eugubij. 12. 16. Collegij Romani Rector, & mox primus Rector Lauretani Collegij. 14. 24. Maceratam, dein Cingulum se confert. 16.9.& 11.
Operarius Euangelicus qualis debeat esse, passim offeruntur exempla. Vide præcipuè in Petro Fabro, Francisco Xauerio, Gaspare Berzæo, Siluestro Laudino, Consaluo Silueria, & aliis.
Ora Piscaria in India vnde dicta, & cuius natura. 3. 95. Qua primùm occasione ad Christum adiuncta. 96. Eadem Commorinensis ora, vel promontorij Commorini vocatur ora. Vide Commorinensis.
Oratio quanti fieret à B. Xauerio. 6.107. Orationis vis. 12.122.& 14.75.& 120. Orationum in Societate pro oris Septemtrionalibus initium. 13.25.
Orphanorum ædes Romæ B. Ignatij cura institituntur. 4.7. Et alibi passim aliorum Patrum cura.
Otho Truchses Cardinalis Augustanus strenuissimus Catholicæ

Catholicæ fidei propugnator, ac Germanici Collegij patronus. 10.20. *Eius epistola in obitu Beati Ignatij.* 16.131.

PAcificationes insigniores. 2.95. & 8.83. & 9.42. 63. & 14.68. & 16.11.
Paius Correa magno ardore Societatem init. 16.75.
Palæstinæ sancta loca B. Ignatius inuisit. 1.37.
Panormitanum Collegium instituitur. 9.27. *Huius Præceptores.* 30. *Celebritas in studiorum primordiis. ibid. Benefici.* 29. *Progressiones.* 14.38. *Res ibi gestæ à Benedicto Palmio.* 13.20. *Et ab Hieronymo Domenecco.* 15.18.
Paragaum flumen. 13.67.
Parisijs primum fuit rudimentum Collegiorum. 2.96. *Disceditur in trepidatione belli.* 4.119. *Status Sociorum.* 5.42. *Socij incipiunt simul omnes in commodato domicilio degere.* 9.56. *Non nihil turbarum.* 10.106. *A Collegio Longobardorum omnes in Claromontanam domum traducti.* 109. *Fit Societati potestas fundandi Collegij.* 11.47. *Vexatio Sociorum.* 15.40. *Aduersus Societatem Magistrorum Parisiensium decretum.* 38.45. *Eorumdem Magistrorum sententia pro Societate.* 62.
Parmæres gesta per Lainium, & Fabrum. 2.25.
Parmensis Sodalitas à Fabro instituta. 2.111. *Parmenses & Placentini sacerdotes pij, qui iniquè vexabantur, adiuti.* 4.17.
Paschasius Broëttus Societati aggregatur. 1.101. *Mittitur in Hiberniam cum Salmerone.* 3.46. *In reditu Lugduni pro exploratore capitur.* 62. *Fulginium mittitur, inde in Montem Politianum.* 4.11. & 12. *Deinde Rhegium in Cisalpinam Galliam.* 77. *Inde Fauentiam.* 78. & 5.18. & *seqq.* & 6.18. *Idoneus existimatur à B. Ignatio Aethiopicæ expeditioni.* 6.7. *Bononiam adit, inde rursus Montem Politianum.* 7.25. *Bononiæ quæ munera obierit.* 8.25. & 9.44. *Ferrariæ Sacramento pœnitentiæ energumenam liberat, & alteram exorcismis.* 11.31. *Primus Italiæ Prouincialis creatur.* 35. *Mittitur in Galliam.* 12.20. *Venit Lutetiam.* 13.32. *Curat vt Societas auctore Parisiensi Senatu Galliæ regno recipiatur. ibid. Eius modestia, piaq; industria.* 15.41.
Patauini Collegij initia. 57. *Certa sedes.* 4.16. *Prioratus à Lipomano attributus.* 5.11. *Negotium prosperè confectum, successu à B. Ignatio diuinitus impetrato.* 8.20. *Virtus clàm explorata, & inde illustrata.* 22. *Ludus literarius.* 12.28.
Patres primi nostræ Societatis vota concipiunt. 1.90. *Minimùm tres dies ieiuni egerunt.* 102. *Adituri Hierosolymam discedunt Parisijs.* 104. *Periculo liberantur, ductu, vt creditur, Angeli.* 114. *Venetijs in valetudinario ægris ministrant.* 2.1. *Quas tolerarint ærumnas.* 5. *Adeunt Pontificem: adhibentur ad disputandum super mensam, & impetrant quod volunt.* 10. & 11. *Venetias reuersi sacris initiantur Ordinibus.* 12. *Distribuuntur in varia loca circa Venetias.* 14. *Concionibus proximos iuuant.* 16. *Ex ærumnis quidam ægrotant.* 17. *Vnus eorum terribili viso confirmatur in vocatione.* 19. *Quas sibi leges præscripserint.* 24. *Reddunt pecuniam acceptam ad peregrinationem Hierosolymitanam.* 43. *Romæ succurrunt inopibus & ægrotis in graui temporum difficultate.* 54. *Agunt de condenda perpetua Societate.* 58. *Postulantur in varias prouincias.* 68. *Præcipuas Vrbis curias inter se diuidunt ad pios labores.* 84. *Mittuntur in varias ciuitates.* 92. *Quo fuerint perfusi gaudio ex confirmata Societate.* 115. *Conueniunt ad creandum Præpositum Generalem, & Constitutiones condendas.* 3.4. *Approbant summam Constitutionum à Beato Ignatio conceptam.* 5.
Paulus Achilles Societati se tradit. 2.78. *Præest Scijs Parisiensibus.* 4.53. *Mediolano redit Lutetiam.* 5.42. *Est Philosophiæ Magister Panormi.* 9.30. *Ibidem Collegij Rector.* 11.28.
Paulus Camers P. Simonis Roderici comes in Lusitaniam abit 2.87. *Discedit in Indiam cum Francisco Xauerio.* 3.42. *Egregiè laborat in regendo Seminario Indorum.* 5.95. *Eprimis in India spiritualibus Coadiutoribus.* 8.125. *Indica prouincia à Beato Xauerio præficitur.* 9.161. *Goa valetudinarium neophytorum curat.* 11.85. *Collegio Goënsi præest.* 83. *Impiger in orbis adolescentulis regendis.* 12.119.
Paulus Hernandius Hispalim vocatur à Borgia. 14.82.
Paulus Hoffæus è Collegio Germanico Societatem ingressus. 12.8.
Paulus Iapon insignis antea in Bungo Bonzius, dein Christianus Apostoli zelum æmulatur. 15.136.
Paulus à S. Fide. Vide *Angerus Iapon.*
Paulus Tertius creatus Pontifex eo anno, quo iacta sunt fundamenta Societatis. 1.93. *Confirmat Societatem.* 2.113. *Multa et priuilegia concedit.* 4.3. & 9.11. *Humaniter alloquitur eos, qui mittebantur in Siciliam.* 8.12. *Societatem defendit.* 51. *Litterarum eius Apostolicarum summa de Instituto Societatis.* 10.5.
Paulus Quartus ante Pontificatum familiariter B. Ignatio vtitur. 2.122. *Eumdem, & Societatem iam Pontifex magni facit.* 15.5. *Lainij, atque Olauij operâ vtitur: cogitánsque de Lainio Cardinali creando, vetat eum Roma exire.* 16.1. *Facit potestatem in Collegio Romano Scholasticos Societatis, & alumnos Germanicos ad quoscunque litterarios gradus promouendi.* 52.
Paulus Quintus Ignatium declarat Beatum, & certos ei Missarum, Officiij, diuini honores decernit. 16.136.
Paulus à Valle discedit in Indiam. 8.100. *Punicali sanctè moritur.* 12.127.
Paupertas cunctis penè mortalibus inuisa, quanti sit apud Superos. 11.114. *Verbum Dei ipsa longè fœcundissimum reddit.* 7.38. *Eius dulcedo.* 5.10.
Paupertas Romanæ domus. 9.3. *Paupertatis studium B. Xauerii.* 3.42. *Et Petri Fabri.* 33. & 34. *Paupertatis metu multi Infidelium non conuertuntur.* 8.139.
Pericula quæ formidanda. 12.105.
Pernambucum Brasiliæ colonia. 12.67. *Quid ibi actum à Nobrega.* 11.8.
Petrus Apostolus caput Ecclesiæ, itemq; successores. 15.106.
Petrus Alcaçeua destinatur in Iaponiam. 12.85. *Illuc peruenit.* 134. *Inde Goam reuenit.* 14.131.
Petrus Augustinus Episcopus Oscanus, patronus eligitur ad Societatis iura Cæsaraugustæ conseruanda. 15.66.
Petrus Canalis Gallus Gandiam mittitur. 6.60. *Deinde Billomum.* 15.64.
Petrus Canisius primus è Germanis Societatem complexus.

plexus. 4.34.& 37. De eo adolescente testimonium Francisci Stradæ. 34. Coloniæ quid egerit. 5.40. Bononiæ suam dicit in Concilio sententiam. 7.26. Discedit Florentiam cum Lainio. 27. Adit Romam. 28. Destinatur in Siciliam. 8.10. Dat specimen obedientiæ singularis. 9. Bononiæ Doctor creatur. 9.52. Ingolstadij Magistrum sententiarum explanat. 54. Academiæ Rector rem præclarè gerit. 10.99. Procancellarius eligitur B. Ignatio minimè probante. 100. Viennam mittitur. 101. A variis Præsulibus postulatur. ibidem. Per sacram confessionem ægris simul animis & corporibus medetur. 12.40. Est Academia Viennensi perutilis. 13.24. Viennensem recusat Episcopatum. 26. Ferdinandi Regis iussu scribit Catechismum. 14. 43. Rursus agitur, vt ad Viennensem Cathedram vel inuitus adigatur. 44. Viennensis Episcopatus administrationem sibi inuitus. 15.20. Ab Romanorum Rege accitur Pragam. 21. A Duce Bauaro accitur Monachium, agitq; de Collegio Ingolstadij excitando. 15.25. Superioris Germaniæ Prouincialis à B. Ignatio creatur. 16.2. Ab Archiduce Ferdinando quædam è re Christiana impetrat. 21.

Petrus Codacius Societati adiungitur primus ex Italis. 2.66. Moritur. 9.3.& 8. Eius in Societatem caritas. 8.7.

Petri Correæ ad Societatem accessus, beata mors, obedientia, labores, claraq; virtutes. 14.126.& seqq.

Petrus Domeneccus multarum institutor Sodalitatum ad tollendam temere iurandi consuetudinem. 14. 72.

Petri Esquiuelij ex Ordine Prædicatorum in Societatem studium. 11.63.

Petrus Faber primus B. Ignatij socius, eiusq; prima ætas. 1.76. Duodennis vouet castitatem. 77. A pastoritia arte ad litterarum studia transit. 78. Quantos in studijs habuerit progressus. 78. Quomodo conciliatus Beato Ignatio. 79 Exercitia spiritualia admirabili cum pietate obit. 81. Sex ipsos dies ieiunium continuat. 82. Fit sacerdos. 83. Dat operam saluti proximorum. 100. Docet publicè in Romano Gymnasio. 2.33. Mittitur Parmam cum Lainio. 75. Parmensem Sodalitatem monitis instruit. 108. Primus de Societate Germaniam adit. 112. Quid egerit in Germania, præsertim Ratisbonæ. 3.26. Scribit ad Socios Parisienses de ratione & modo studendi. 27. Pergit in Hispaniam. 29. Comprehenditur à Gallis, & eos, quorum in custodia erat, facit meliores. 31. Dimittitur perbenignè cum omni comitatu. 32. Peruenit Madritum in Hispaniam, multasque oras percurrat. ibid. Votum concipit peculiare perfectissimæ paupertatis. 33. Quotannis omnibus rebus sese spoliare decernit. 34 Redit in Germaniam auctus duobus sociis. 65. Spiræ quid gesserit. 67. Mittit Socios in peregrinationem ritu Apostolico. 68. Insigni ardet caritate. 69. Conuenit Archiepiscopum Moguntinum, & quid apud eum gesserit Moguntiæ. 70. Ex eorum se numero ait esse, qui bona sua secum ipsi portant. 71. Regreditur Spiram. 72. Moguntiam reuocatur. 73. Scribit de anima suæ profectu ad Lainium. 74 Moguntiæ quid egerit. 4.31. Excurrit Aschaffenburgum. 32. Coloniam, periclitanti vt ciuitati succurrat, aduocatur. 33. Vocatur in Lusitaniam. 35. Venit Louanium. 45. Aegrotat, interimq; multorum animas sanat. 46. Præclarè exercet virtutem Cornelij Vishauei. 47. Coloniam redire iubetur. 51. Louanij multos peperit Societati. 82. Coloniam remigrat, eique fert opem. 86.& 88. Rem Catholicam etiam per litteras tuetur. 89. Prouocat ad certamen hæreticorum primos. 90. Scribit ad Lainium de modo curandi hæreticos. 91. Quàm censeret ab hæreticis abhorrendum. 101. Iterum iubetur in Lusitaniam proficisci. 103. Colonienſium saluti consulit. 105. Veras nauigat secundo vento concesso diuinitus. 109. Olisipponem peruenit, & ægrotat. 138. In Lusitania quid egerit. 5.43. In Castellam discedit. 51. Salmanticæ Societatem illustrat. 59. Adit Philippum Principem, & Mariam coniugem Vallisoleti. 60. In aula Philippi quanta sit cum auctoritate & fructu versatus. 66. Madritum, Toletum & Vallisoletum excurrit. 67.68.78. Cur aliquamdiu in aula versatus. 81. In Concilium Tridentinum destinatur. 6.3. In Gandiensis Collegij fundamenta primum lapidem iacit. 60. Ab Araozio quanti æstimatus. 78. Aegrotat Barcinone: pergit Romam alieno tempore, moritur. 85. Post mortem cernitur inter Cælites gloria coruscus admirabili. 86. Illius obedientia. 3.71. Paupertatis studium. 3.& 54. Vel in multitudine animi solitudo. 5.48. Præstantes virtutes. 6.86. Pulchra de Sanctis meditatio. 5.40. Monitum ad anteuertendas occasiones peccatorum. 3.8. Adiumenta ad recitandum diuinum Officium. 35. Ratio itinerù faciendi, & Angelos inuocandi 29.

Petrus Faber de Hallis Belgæ init Societatem. 4.43. Destinatur in Lusitaniam. 82. Moritur Patauij. 8.23.

Petrus Ferdinandius primus Episcopus Brasiliæ. 12. 76.

Petrus Ferrus Patauinus à B. Virgine sanatur precibus B. Ignatij. 6.9.

Petrus Fonseca Philosophiæ præceptor Conimbricæ. 15. 99.

Petrus Guerrerus Archiepiscopus Granatensis excellentis virtutis, Societatis perstudiosus. 14.85.

Petrus Martinius ex sus despicientia proficit. 16.36. Quid de ea, déque Tirocinijs Societatis sentiret. ibid.

Petrus Mascarenia Ioannis Tertij Lusitaniæ Regis orator Romæ. 2.85. Deducit B. Xauerium in Lusitaniã. 89.& seq. De eius insigni virtute opinio Beati Xauerij. 90. Agit vt ædes S. Rochi Societati tradatur Olisipponе. 13.51. Prorex in Indiam cum duobus de Societate peruenit. 14.147.

Petrus Nauarrus cum tribus Socijs Granatam missus. 14.85.

Petrus Ortizius antè alienus, deinde Societatis perstudiosus. 1.70.& 2.9. Ab B. Ignatio in Casinate Monte spiritualibus exercitijs excultus. 2.35. Eius caritas in Socios Complutenses. 7.48.

Petrus Parada elaborat in Africa. 10.17. Dein Societatis desertor, qua pœna diuinitus fuerit affectus. 14.88.

Petrus Perpinianus præceptor Conimbricæ. 15.99.

Orationem

Orationem nobilem habet de litteris cum pietate iungendis. 15.100.
Petrus Puteus ad fulcienda Collegij Burgensis primordia destinatur. 11.64.
Petrus Regius primus Collegij Senensis præceptor. 16.5.
Petrus Ribadeneira penè puer paulò ante confirmatam Societatem, eam ingressus, Parisios studiorum causa mittitur. 7.52. Rhetoricæ præceptor Panormi. 9.30. Romam è Sicilia regreditur. 12.8. Orator adhibetur in Collegij Germanici exordijs. ibid. Concionatur apud Argentarios. 13.6. In Belgium mittitur. 15.92. Louanij Latinè concionatur summo cum fructu, plausu. 16.27. Iacobum Ledesmam Societati parit. ibid. Curat, vt Societas Belgio recipiatur. 28.
Petrus Sanctiurcius Eluas missus egregiè laborat. 14.93.
Petrus Schorichius Ingolstadium mittitur. 10.97. In Academia Ingolstadiensi oblatum sibi Regētis munus recusat. 101. Viennæ tradit rudimenta linguæ Græcæ. 11.41.
Petrus Seuillanus Salmanticam se confert. 8.43. Collegij Methymnensis Rector. 11.67.
Petrus de Silua moritur Complutì. 9.65.
Petrus Tablares Societate receptus. 7.10.
Petro Vellio insigne vaticinium editum à B. Xauerio, & præmium à Deo redditum ob misericordiæ opus. 12.100.
Petrus Venustus, qui deinde pro caritate mactatus, præceptor Grammaticæ Panormi. 9.31. Tirocinio ibidem præficitur. 11.18.
Philippus Archimtus Salassiorum Episcopus, vrbisq; Vicarius de Societate egregiè meritus. 4.4 & 7.1.
Philippus Cassinus Syracusas missus. 14.14.
B. Philippi Neri de B. Ignatij sanctitate ac sapientia testimonium. 16.123.
Piratiningæ sedes in Brasilia. 14.118. In Collegij formam redacta. 16.63.
Pisis res gestæ à Iacobo Lainio. 11.10.
Placentini Collegij in Hispania exordium. 14.78. Literarius ludus. 15.90.
Placentinus Antistes cura & precibus Sociorum, & Borgiæ potissimùm, proficit ad sanctitatem. 15.91. Eiusdem in pauperes liberalitas 16.43.
Pluuia recentium Christianorum precibus exorata. 16.84.
Pœnæ apud inferos cur æternæ. 11.108.
Pœnitentia stultæ genus. 14.100.
Pœnitentium ardor Armuziæ. 9.139 141.
Pontius Gogordanus Parisiis in Lusitaniam missus. 3.83. Conimbricæ nauus operarius. 4.55. Rei familiaris administer Romæ. 9.4. In Galliam cum Cardinali Farnesio Auenionensi Legato profectus. 15.64.
Portus vrbi Lusitaniæ exculta à Francisco Strada. 6.90. & 92.
Potationis effusæ Brasilorum quidam celerespœnas dat. 14.113.
Prædicator. Vide Concionator.
Prædictiones B. Xauerij. 7.84. & 9.167. & 11.141. & 12.88.99. Prædictiones B. Ignatij, & aliorum Vide suis locis.
Præpositus Generalis. Vide Societatis Præpositus.
Præpositorum sicuti dissolutione torpescunt, ita nimia seueritate subditorum exasperantur ingenia. 12.59.
Pragensis Collegij exordium. 15.21. & 16.39.
Prauis mentibus nihil vnquam rectum, obliqua sunt omnia. 10.66.
Preteiannes quis olim fuerit. 14.104. Hodie quis sit. 106. Quæ eius ditio. 108.
Priuilegia à Paulo III. Societati communicata. 5.13. & 9.11. A Iulio III. approbantur, & confirmantur. 10.31. Cur Societati concessa. 15.53.
Priuilegiorum vsum quem probarit B. Ignatius. 11.62.
Procellæ sine mistæ culpa coortæ minimè sunt pertimescendæ 11.90. Perutiles morum emendationi. 8.105.
Professorum paupertas. 6.7. & 10.22.
Professionem non emittant, nisi diu multumq; probati. 10.27.
Prouidentia Dei pro fama Societatis. 2.51. In confirmatione Societatis. 114. Erga Societatem 8.53. & 9.72. Vbi desunt humana præsidia, ibi promtior. 9.77. Erga Sociorum Iaponia. 13.94. In suppeditando suis famulis victu. 14.84. In Collegium Placentinum. 16.45.
Prouincia Lusitana instituitur. 6.98. Hispania citra Lusitaniam. 7.45. India. 9.11. & 14.137. Italia 11.25. Hispania diuiditur in duas, vlteriorem, & citeriorem. 12.52. Sicilia instituitur. 13.19. Hispania diuiditur in tres, Castellam Baticam, & Aragoniam. 14.52. Brasilia instituitur. 13.74. Germania inferior. 16.12 & 19. Germania superior ibidem. Gallia quoque censebatur prouincia, & Aethiopica designata erat viuo B. Ignatio.
Prouincialium maiorumq; Præpositorum cura in rebus generalibus continenda de B. Ignatij sententia. 13.55.
Puellarum miserabilium ædes B. Ignatij cura instituuntur. 4.8.
Puerorum educatio. 2.103. & 10.8.

Q Vintinus Karlat Theologiæ moralis Professor in Romano Collegio. 13.2.
Quirinus Garzonius primos Patres Romæ domicilio excipit. 2.41. B. Ignatij celebrat sanctitatem. 49.

RAia Alis Maurus archipirata. 13.80.
Reginaldus Pius Apostolicæ Sedis Legatus, Societati fauet. 14.47.49.
Regularum Societatis prima rudimenta. 7.11. Regulæ modestiæ quanti à B. Ignatio æstimatæ. 14.8.
Religionis veræ magna vestigia in Ethnicis quibusdam. 8.138.
Religiones nouas cur Deus instituat 1.3. Religionum fundatoribus reuelantur grauissima quæque suis Ordinis. 10.63.
Religiosorum dissidia quàm noxia. 8.45.
Religiosis Ordinibus tanquam adminiculis ac luminibus sustentatur ac decoratur Ecclesia. 1.2.
Reliquijs sacris periucla superata. 8.119. & 12.87.
Renata Ferrariensis Ducis coniunx. 14.26.
Renouatio votorum. 6.99.
Rhegij in Calabria tormentarij puluerij apotheca incensa multos extinguit. 11.26.
Robertus Baxcacus, Armacanus Archiepiscopus, & eius pietas. 3.61.
Robertus Claysonius in Diœcesim Senonensem excurrit. 14.51. Et cum Antistite Claromontano in Aruerniam. 15.64. Sacrarum Litterarum interpres, ac

Dialectica Praceptor Billomi. 16.37.
Robertus Croius Cameracensis Antistes Societati parum fauet. 14.49.
Rochus Oliueria Malacæ nauiter segerit. 8.140.
Rodericus Duennas auctor Collegij Methymnensis. 11. 67.
Rodericus Menesius Societatem ingressus. 4. 58. Amat sanctam paupertatem. 137. Quæ visa se habuisse dixerit in exercitijs spiritualibus. 5. 54. Moritur. 8.81.
Rodulphus Pius Cardinalis Carpensis nascentis Societatis protector. 4.77. Agit de Collegio Laureti instituendo. 14.23.
Romani Collegij primordia 11.4. Inopia. 5. & 15. 5. Vexatio à Ludimagistris. 11.6. Præceptores. 13.2. Prima theses typis edita. 14.1. Benefici. 16.39.
Romana domus prima sedes. 2.41. Secunda. 42. Tertia. 45. Romana domus Professorum prima. 3.12. Virtus eius. ibidem. Sedes amplificata. 4. 4 & 76. Pro Ecclesia bono sancti eius labores. 5.14. Præcipui operarij. 15. Sanctitas explorata bello ingruente. 15.10.
Ruardus Tapperus clara vir doctrina ad exercitia spiritualia Francisci Stradæ sermonibus impellitur. 4. 39. Adriani ab Adriano excipit professionem. 11. 43. Societatem quanti fecerit. ibid. & 14.49.

Sacramentorum frequens vsurpatio renouatur. 1.45. Et vbique passim.
Sacrificij Missæ vis. 9.18.
Salmantica Beatus Pater vexatur. 1.60. Domicilium inchoatur. 8.43. Societas vehementer exagitatur. 44. & 46. Ibidem è concionibus Stradæ fructus. 9.62. Est ibi Societas in pretio. 15.79.
Salmanticensi Collegio inopia laboranti Deus succurrit. 12.49.
Salsetta dua in India. 11.88.
Saluator Rodericius è Lusitania missus in Brasiliam. 10.116.
Saluatoris vrbs in Brasilia, eadem & Baya. 9.91. Vide Baya.
Sancianus insula in potestate Sinarum. 12.99.
Sancius Ochoa Catanæ concionatur. 16.18.
Sanctimonialium B. Annæ ad Otelli vocem obedientia. 7.9. Sanctimonialium procuratione liberata Societas. 7.13. Quanta constantia hanc immunitatem B. Ignatius defenderit. 9.74. & 11.30.
Sancti quantum conferant præsidium ad Reipublicæ Christianæ bonum. 5.50. Sanctorum Vita litteris consignandæ. 1.2.
Sanlucari in Batica Collegiolum inchoatum remouetur. 16.52.
Saxuma Rex Lusitanorum commercio destitutus in Beatum Xauerium irritatur. 9.219. Vetat fieri Christianos. 220.
Scelesti diuinitus puniti. 13.72. Sceleſtissimi quique minima cum diuinæ clementiæ fiducia moriuntur. 6.103.
Schisma Angelicanum quando cœptum. 1.93.
Scholarum Societatis, & publicè docendi origo. 6.62. Quantum afferant commodi. 64. Quàm essent curæ B. Ignatio. 9.90.
Scholares idonei debent in Societatem admitti. 10.30. De profectu eorum in litteris quanta cura B. Ignatio, 6.77. & 9.46. Quæ studendi pia ratio. 3.27.
Scholasticos externos vult B. Ignatius semel in mense apud sacerdotem de Societate confiteri. 21.25.
Sebastiani Arsalonij conuersio. 12.27.
Sebastianus Lusitaniæ Rex nascitur. 14.97.
Sebastianus Romanus Ciperani vtiliter operam ponit. 12.12. In Corsicam à B. Ignatio missus Sociorum res exploraturus. 13.16. Collegij Romani Rector in vilissimis ministerijs à Beato Ignatio exercetur. 16. 120.
Seminaria de Beati Ignatij consilio excitanda. 5.32.
Seminarium Indorum Goæ inchoatum, anno M.D.XLI. Societati regendum traditur. 3.92. & 93.
Senas mittuntur Paschasius, Simon Rodericius, & Franciscus Strada 2.69. Ibidem euangelizat Iacobus Lainius. 8.18. Alfonsus Salmeron. 16.5. Collegium inchoatur, eius primus Rector, Præceptores, benefici. 7.
Sensus proprius quàm fugiendus. 14.58.
Sententia Præfecti Vrbis de Ignatij & Sociorum innocentia. 2.52.
Septa vrbs Mauritaniæ. 8.88.
Septimancæ domus Probationis initium. 14.79. Tironum feruor. 15.85. & 16.41.
Sermo eius regionis, in qua quisque versatur, quam potissimam ob causam ediscendus. 12.126.
Sicilia declaratur prouincia, eiq; Hieronymus Domenecus præponitur. 13.19.
Siluestri Alfonsi frugifera missio. 7.70.
Siluester Landinus ad curandam valetudinem dimissus, præclarè laborat in extrema Tuscia prope Ligures. 7.31. Præclaris factis, & vitæ asperitate celebratur. 33. Loca circa Sarzanam excolit. 8.30. Mittitur Fulginum, & ibi pariter felici euentu rem gerit. 31. & 9.34. Transfertur rursus in Carfagnanam, mirificèque iuuat populos. 9.35. & seq. & 10.80. In Corsicam mittitur. 12.18. Fructuosè ibi laborat. 13.12. Ibidem religiosè moritur vir Apostolicus, de eius zelo probitateq, virorum grauissimorum testimonia. 14.33. Illius abstinentia. 7.31. Obedientia. 14.34. Vaticinia, miracula, virtutes. ibidem. Vnde illi materia concionum. 9.41.
Simon Mellus Malacensis Præfectus. 7.84.
Simon Rodericius se socium B. Ignatio adiungit. 1.88. Graui morbo repentè corripitur. 108. Destinatur in Indiam. 2.87. Proficiscitur in Lusitaniam. 101. Manet ibi quanquam inuitus ad propagandam in Lusitania Societatem. 3.41. & 44. Indiæ legatum ad Christum conuertit. 4.59. Olisippone exagitatur, & inde illustratur. 133. Instituendo Lusitano Principi præficitur. 5.57. Creatur primus Præpositus Prouincialis in Lusitania. 6.98. Cogitat de aulæ fuga. 8.75. Consaluum Silueriam Missæ sacrificio curat. 80. Et Vincentium Rodericium complexu. ibid. Romam euocatur à B. Ignatio primum. 10.47. Prouincia Tarraconensi præficitur. 12.53. Iterum Romam vocatur. 13.45. Venit Romam, & quid ibi gestum. 14.5. Somnium eius de se à B. Ignatio per ardua subuecto. ibidem.
Sinarum situs, mores, & alia. 12.98. Sinarum ad continentem in vrbem Cantoniam primus Societatis accessus. 15.134. Sinæ mortalium sapientissimi existimantur à Iaponibus. 11.106.
Societas Iesu inchoatur. 1.89. Quas ob causas sit condita Religio. 2.60. Instituti eius summa. 64. Confirmatur à Paulo Tertio viuæ vocis oraculo. 82.

Ab eodem litteris Apostolicis præfixo numero sexaginta Professorum. 113. *Confirmatur nullo præfixo numero Professorum ab eodem Paulo.* 4.2. *A Iulio Tertio.* 10 5. *& deinceps. Priuilegia ei concessa* 15.13 *&* 9 21. *In Indiam aditus ei aperitur.* 2. 8. *Quæ in loca sparsa esset anno ipsius tertio.* 3.51. *Variis locis expetitur.* 14.44. *&* 16.3.

Societatis Præpositus primus Generalis quomodo declaratus. 3.6. *Suffragiorum formulæ variæ, quibus vsi sunt primi Patres in declarando Præposito Generali.* 7. *Illius auctoritas.* 10. 10. *Electio, & potestas.* 12 *&* 18. *Gubernandi ratio.* 19.

Societatis variæ gradus. 6.1. *Publicè dantur in conspectum, & declarantur Olisippone.* 13.52. *Vallisoleti.* 16.40. *Societatis primus Conuentus.* 3. 4. *Alter Conuentus.* 10.47. *Eius gymnasia,* vide *Schola.*

Societas virtute magis, quàm numero debet præstare ex B. Ignatij sententia. 5.2. *Caritatis glutino copulatur, nec quidquam caritate fraterna prius habet.* 5.37. *&* 11.43. *Propter quas causas honores repudiet.* 6.36. *& seqq. In victu & vestitu sequi debet vsum communem honestorum Sacerdotum.* 10.26. *&* 15.10. *Claustra & silentium eius.* 15.51.

Societas Iesu quando, & quamobrem hoc nomine appellata. 2.25.31.62 *&* 15.47. *Quàm id nomen curæ fuerit B. Ignatio.* 2.62. *Quos motus, & sensus excitare debeat in vnoquoque Sociorum.* 6 3. *Cur alicubi homines Societatis appellentur Theatini.* 1. 122. *&* 5.62. *&* 15.61. *Cur Presbyteri reformati.* 15.50. *Cur Apostoli in Lusitania & India.* 3.40. *Laborat aliena inuidia per vulgi errorem, & palàm fit innocentia.* 6.81. *&* 9.71 *&* 13.28 *&* 14.77. *Grauiores in Societatẽ concitatæ procellæ Romæ.* 2. 47. *Salmanticæ.* 8.44. *Toleti.* 11.57. *In Lusitania.* 12.54. *&* 60. *Parisiis.* 15.33. *& seq. Cæsaraugustæ.* 15.65. *Cur sæpe exagitetur.* 1.70. *&* 14.74. *&* 15.34. *Præcipuæ eius aduersariorum genera.* 15.58. *Si sua culpa abest, insectationes optandæ.* 2. 105. *&* 8.48. *&* 11.60.

Societatis desertor diuina correptus pœna. 14.88. *Eam ingressuri quid considerare debeant.* 10.15. *In ea manentes æterna, non caduca tractent.* 6 6.

Socotoræ insulæ status & religio. 3.87.

Solatia cælestia inter pios labores. 8.133. Vide *Franciscus Xauerius.*

Sorbonicis Theologis cognitio causæ Societatis demandatur. 13.33. *Ex illis quatuor Romæ apud Cardinalem Lotharingium à totidem è nostris Patribus de instituto rebúsque Societatis edocentur.* 15.44.

Spes flagrans in Deum, & accensa fiducia grande vectigal. 15.6.

Spirituum internoscendorum ratio. 8.68.

Stephani Baroëlij Bassani opera. 7.38.

Stephanus Capunsacchus Meldulam missus. 9.45. *Eius resibi & Fauentiæ.* 10.78. *Vitæ ipsius seueritas & mors.* 79.

Stephanus Goës abit in Iaponiam. 14.142.

Submissione animi nihil est quæstuosius. 12.79.

Superstitionis pedissequa morum corruptela. 11.75.

Supplicatio quadraginta horarum in triduo ante Cineres, quando primùm adhibita. 16.10. *Supplicatione recuperatur arx Monæanum ex hostibus.* 9. 144.

Syracusanum Collegium inchoatur. 14. 41. *&* 15. 19.

Taffianus occultus Caluini discipulus. 14.48.

Tanæa vrbs in Salsettis Bazainijs. 11.88. *Ibi Christiani facti.* 16.73.

Tanoris regni descriptio. 9.104. *De illius rege, qui baptizatus, palàm religionem non profitebatur, & alia.* 105.

Tartari olim Asiatici Scythæ. 14.104.

Ternate insula princeps Moluci. 6.105. *&* 9.124. *Ibi res gestæ.* *ibidem.*

Theodoricus Hesius totum se Fabro permittit. 4.50.

Theodorus Peltanus Ingolstadium mittitur. 16.23.

Theses quædam confusionis à Francisco Borgia propositæ. 9.80. *Theses à Romano Collegio primùm typis editæ.* 14.1.

Thomas Lentulus Ingolstadiensis Collegij Rector. 16. 23.

Thomas Poghius Tiro in Lusitaniam destinatur. 4. 82.

Thomæ de Villanoua virisancti Valentini Antistitis in Societatem pietas. 15.78.

Tupinaquinis barbaræ crudelitatis Ethnici. 14.121.

Tiburtini Collegij exordium. 8.5. *Schola.* 10.76. *E suburbio migratio in vrbem.* 11.9. *Domicilium, ac templum proprium.* 14.19.

Tigia Abassinorum oppidum. 14.109.

Tituanum vrbs Mauritaniæ. 8.88.

Tolani à Christo apostatæ diuinitus puniti. 12.131.

Toleti multi sacerdotes exercitijs spiritualibus exculti maximo fructu. 7.51. *In exercitia spiritualia inquiritur, & laudantur.* 52. *Exagitatur Societas à Ioanne Silicæo Archiepiscopo.* 11.57.

Tornacensis sedes inchoatur. 14.48.

Trichinamali Princeps fit Christianus. 11.92.

Tridentini præclarè gesta à Lainio ac Salmerone. 6. 21. *&* 7.25. *&* 11.39.

Tundi genus inferiorum Antistitum apud Iapones. 9. 209.

Valentiæ ad audiendum Araozium mirus concursus. 4.124. *Templi constructioni obsistere tentantem mors coërcuit.* 14.69. *Ibi Vigilantium Sodalitas instituta in ægrotorum leuamen atque obsequium.* 71.

Valentini Collegij initia. 4.123. *In illud beneficus extitit Franciscus Borgia.* 7.61. *Sociorum ibidem feruor, in coërcenda licentia bacchantium.* 12.52.

Valentini ciues litterarios gradus gratuitò Societati iubent attribui. 8.60.

Valetudini parcendum experimento discit Beatus Ignatius. 1.30.

Vallisoletani Collegij initia. 5.19. *&* 6.107. *Noua ædes.* 15.81.

Vascus Ferras Societatem amplexus constantia singulari. 6.91.

Vascus Martinius, qui & Ignatius. 7.73. Vide *Ignatius.*

Venetijs diuino monitu excipitur hospitio B. Ignatius. 1.35. *Venetijs res gestæ à primis Patribus.* 119. *& seq. &* 2.1. *&* 12. *A Lainio.* 3.55. *&* 4.15. *&* 8.19. *& seq. Ibi Collegium inchoatur.* 10 96.

Verberatio communis sexta quaque feria Olisippone. 7.72. *Verberatio publica Italorum & Hispanorum Augustæ magni exempli.* 8.34. *Verberatio voluntaria populo ad virtutem magnæ vtilitati.* 76. *&* 10.86.

Verbi Dei frequens prædicatio renouatur. 2.45. *Et alibi.*

Veronæ elaborat Alfonsus Salmeron. 9.48. & 10.98.
Victoria insignis à Malacensibus de regis Aceni classe per B. Xauerium reportata. 7.64.
Viennæ in Austria nobilem de Lutherano refert victoriam Nicolaus Bobadilla. 4.27. *Moritur Claudius Iaius.* 12.35.
Viennensis Collegij initium. 10.101. *Eius primus Rector, & Magistri.* 11.39. & 41. *Scholæ propriæ.* 13. 23. *Sedes propria.* 14.42.
S. Vincentij prædictio de futuris Euangelicis viris Societati accommodata. 2.56.
S. Vincentij colonia in Brasilia. 11.75.
Vincentius Negosantius Episcopus Arbensis primos Patres initiat Ordinibus sacris singulari animi sui gaudio. 2.12.
Vincentius Rodericius in Brasiliam mittitur. 9.85. *Ex obedientia conualescit.* 11.79. *Eius industria in baptizando Brasilo.* 13.70.
B. Virgo apparet B. Ignatio cum puero Iesu. 1.13. *Lusitanis in India mirabiliter opem fert.* 7.79.
Virtus difficilè, vel dissimulatur diu, vel simulatur. 16. 122. *Est humani animi rapax.* 11.34. *Virtutis exercitatio firmat animum ad constantiam.* 8.71.
Visio cuiusdam pœnitentis. 9.147.
Vita bona testimonium sanæ doctrinæ. 3.14.
Vltio diuina. Vide *vitium, de quo requiris exemplum.*
Vnctionis Extremæ vis. 12.41.
Vocationes ad Societatem insigniores. Adalberti Bauscch. 16.22. *Bartholomæi Bustamantij.* 12.47. *Cosmi Turriani.* 6.104. *Hieronymi Natalis.* 5.4. *Ioannis Nunnij.* 4.139. *Maximiliani Capellæ.* 83. *Petri Tablarij.* 7.50. *Vasci Ferrarij.* 6.91.
Vocationes turbulentæ non rarò malè respondent. 11.45.
Vocis monentis inanis strepitus, nisi sit intus qui doceat. 4.78.
Voluntates vnde internoscendæ à quo spiritu sint. 8.68.
Vormatiensis conuentus exitus. 5.31.
Votum paupertatis. 10.21. *Obedientiæ.* 10.17. *Speciale obediendi Romano Pontifici.* 14. *Votæ prima primorum Patrum, anno* M.D.XXXIV. *in Assumptione B. Virginis emissa.* 1.90. *Prima Professorũ Societatis in templo S. Pauli.* 3.11. *Sunt acerrima contra diabolum tela.* 12.111. *Communiter renouari cæpta in Lusitania, eiusq; rei vtilitates.* 6. 99. *Eorumdem prima in India instauratio.* 15.129. *Tria solennia aliqui possunt emittere.* 10.29.
Vrbanus Fernandius in Indica nauigatione moritur. 15.78.
Vrbanus Labacensis Antistes, Collegij Viennensis suasor. 10.102.
Vsmarus Goisonius Pragensis Collegij moderator. 16.19.

Xaca à Iaponibus colitur, homo versutus ac detestabilis, qui superstitionis nouum genus intulit in Iaponiam. 9.192. *Eius scripta.* 194.
Ximus Iaponiæ insula. 9.179.

Zelus animarum, & gloriæ diuinæ. 1.36.50.68. 69. & 4.46.147. & 6.96.107. & 8.115. & 9.34. & seqq. 112.123. & 10.62.129. & 12.74. 105.118. & seq. 124. & deinceps.
Zelum quàm vellet discretum esse B. Ignatius. 8.36. & 10.55. & 11.46.62.119. & 13.6. & 14.60.

FINIS.

VIRTUS
PIETAS
HONOS
IVSTISSIMA

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th
1176a